

శ్రీనివాస.

అర్థశాస్త్రము ప్రామాణికము.

ఆర్థిక శాస్త్రము, సమర్థన కాండములు.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ విశ్వవిద్యాలయము, విజయవాడ ప్రధానాధికారిశ్రమము.

అధ్యక్షాధికారిశ్రమము.

ప్రచురించిన తేదీ: 1924.

కాపీ ఫారము:

ప్రచురించిన తేదీ: 1924.

నామినేట్ ప్రచురించు.

1924.

All Rights Reserved.

విషయ సూచిక.

ఆరణ్యకాండము.

శ్రీరాముఁడు మునులయాశ్రమములఁ జూచుట	...	705
రాఘవులు విరాధునితో సంభాషించుట	...	708
విరాధునితో యుద్ధము	...	711
సీత శోకించుట, రామలక్ష్మణులు విరాధునిబాహువుల నఱుకుట	...	714
విరాధుని పూర్వవృత్తాంతము	...	715
శరభంగాశ్రమ గమనము	...	717
శరభంగుఁ డగ్నిప్రవేశముఁ జేసి బ్రహ్మలోకమున కరుగుట	...	719
మునులు రాముని శతణుఁజొచ్చుట, దనుజులం జంప రాముఁడు పూనుట	...	721
రాముఁడు సుతీక్ష్ణమునిం జూచుట	...	724
రాముఁడు మునులయాశ్రమములఁజూడఁ బ్రయాణమగుట	...	726
సీత రామునితో రాక్షసులఁ జంప మానుఁడని మనవి చేయుట	...	728
రాముఁడు సీతప్రశ్నలకు సుతరమిచ్చుట	...	732
మాండకర్ణివృత్తాంతము	...	735
రాముండు మరల సుతీక్ష్ణాశ్రమమునకు వచ్చుట	...	737
అగస్త్యముని యిల్వలవాతావులం జంపుట	...	739
శ్రీరాముఁ డగస్త్యాశ్రమమును బ్రవేశించుట	...	742
అగస్త్యుఁడు రామునకు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట	...	745
రాముఁ డగస్త్యాశ్రమమునుండి పంచవటికి బయలుదేరుట	...	748
జటాయుదతృనము, అతఁడు రామునకుఁ దనవృత్తాంతమును దెల్పుట	...	751
రాముఁడు పంచవటియందు నివాసముచేయుట	...	754
హేమ నర్మవర్ణనము	...	760
శూర్పణఖులు, సంభాషణము	...	763
శూర్పణఖుల సంవాదము	...	766
శూర్పణఖ ఖరునకు రామునివృత్తాంతమును దెల్పుట	...	768
పదునల్వరు రాక్షసవీరుల రాముఁడు పాలియించుట	...	771
పదునల్వరు రాక్షసులచావును శూర్పణఖ ఖరునకుఁ జెప్పుట	...	773
ఖరుఁడు యుద్ధమునకుం బయనమగుట	...	776
ఖరునకు దుశ్యకునము లగుట	...	779
రాముఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడగుట	...	779

విషయము.

రాముఁడు ఖరునిసేనతోఁ బోరుట	...
శ్రీరాముఁడు గాంధర్వాస్త్రమున రాక్షసులఁ దునుముట	...
రాముఁడు దూషణాదులఁ జంపుట	...
రాముఁడు త్రిశిరుని వధించుట	...
ఖరుని రథాదిపరికరముల రాముఁడు కూల్చుట	...
రాముఁడు ఖరునితోఁ జతురోక్తులుగఁ బరుషము లాడుట	...
రాముఁడు ఖరునిం జంపుట	...
అకంపనుఁడు ఖరాదులమృతిని రావణునకుం దెల్పుట	...
శూర్పణఖ లంకకుం బోవుట	...
శూర్పణఖ రావణుని దూఱుట	...
రావణునితో రామాదుల సౌందర్యములను వర్ణించి నీత నపహరింపఁ బురికొల్పుట	...
రావణుండు మారీచునిఁ జూడఁబోవుట	...
రావణుఁడు మారీచుని సహాయము కోరుట	...
మారీచుఁడు రావణునకు హితము నుపదేశించుట	...
మారీచుఁడు రావణునితో రామునకుఁ దనకు బాల్యమున నైన యుద్ధమును జెప్పట	...
మారీచుఁడు రావణునకు రామునిచరిత్రమును జెప్పట	...
మారీచునిపల్కుల నిరాకరించి రావణుఁడు సహాయముగ తమ్ముని నియమించుట	...
మారీచుఁడు రావణునకు మరల హితోపదేశముచేయుట	...
రావణుతోఁ గూడిపోయి మారీచుఁడు మాయామృగమగుట	...
నీత మృగమును బట్టియిత్తుని రామలక్ష్మణుల నడుగుట	...
రాముఁడు మృగమును బట్టుకొనఁ బయన మగుట	...
మారీచవధకథ	...
లక్ష్మణుని రామునొద్దకుం బొమ్మని నీత పురికొల్పుట	...
రావణుఁడు సన్న్యాసి వేషమునఁ బర్యవ్రాజక కరుదెంచుట	...
నీత తనవృత్తాంతమును రావణునకుం జెప్పట	...
రావణుఁడు నీతకు నిజరూపమును గనఁబఱచుట, నీత దూషించుట	...
నీతాపహరణము	...
జటాయువు రావణునకు హితోపదేశముచేయుట	...
జటాయువు రావణునితోఁ బోరి నేలఁ గూలుట	...
రావణుఁడు నీత నెత్తుకొనిపోవుచుండ నామెసొమ్ములు మొదలగునవి క్రిందఁబడుట	...
నీత రావణుని నిందించుట	...
నీత తనసొమ్ములను గొంగులోముడిచి వానరులదగ్గఱ విసర్జివైచుట	...
రావణుఁడు నీతకుఁ దనవైభవముఁ జూపుట	...
నీత రావణుని నిందించుట, రావణుఁడు నీత నశోకమున నుంచుట	...
రాముఁడు మారీచునిం జంపి వచ్చుచు దుశ్శకునమలం గాంచి పగచుట	...

విష్ణునామము.	పుట.
రాముడు శోకమున విలపించుట	... 899
రాముడు లక్ష్మణునిరాకకుం గాఢణ మడుగుట, లక్ష్మణుఁ డాసంగతి రామునకుం జెప్పుట	901
శ్రీకృష్ణ కాలయందు సీతం గానక రాముఁడు దుఃఖించుట	... 904
రాముడు విలపింప లక్ష్మణుఁ డోదార్చుట	... 909
రాముడు సీతనుగూర్చి మఠల విలపించుట	... 912
రాముడు మఠల విలపించుట	... 914
రామలక్ష్మణులు వెదకుచుఁ ద్రోవలోఁగనఁబడినగుఱుతులచే సీత కొనిపోవఁబడెనని యెఱుంగుట	916
లక్ష్మణుఁడు రామచంద్రు నాశ్వాసించుట	... 923
లక్ష్మణుఁడు రామునకుఁ గర్తవ్యముఁ బెల్పుట	... 925
రాముడు జటాయువుం గని శోకించుట	... 927
జటాయువునకు రాముం డగ్ని సంస్కారదులను జేయుట	... 930
అయోముఖిని విరూపనుగాఁ జేయుట	... 934
కబంధదర్శనము	... 937
రామలక్ష్మణులు కబంధునిహస్తములను ఖండించుట	... 939
కబంధుని పూర్వవృత్తాంతము	... 941
కబంధుఁడు నిజరూపమునొంది తగినమిత్రుని రామునకుఁ బెల్పుట	... 945
కబంధుఁడు రామునకుఁ ద్రోవజూపిపోవుట	... 948
రామలక్ష్మణులు శబరిని జూడఁబోవుట	... 953
రామలక్ష్మణులు పంపాసరస్సునకుం బోవుట	... 957

కీష్కింధాకాండము.

పంపాసరోవర్ణనము	... 961
రామలక్ష్మణులకడకు హనుమంతుని నుగ్రీవుఁడు పంపుట	... 974
రామలక్ష్మణులతో హనుమంతుఁడు సంభాషించుట	... 977
లక్ష్మణుఁడు తమవృత్తాంతమును హనుమతోఁ జెప్పుట	... 981
రామనుగ్రీవసమాగమము	... 985
రామునికార్యము నెఱవేర్చెద నని నుగ్రీవుఁడు ప్రతిజ్ఞచేయుట	... 988
నుగ్రీవుఁడు సీతయాధరణములఁ జూపుట	... 989
రాముఁడు వాలిని జంపెద నని నుగ్రీవునితోఁ బల్కుట	... 991
నుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ దనవృత్తాంతమును జెప్పుట	... 993
వాలి తనకుఁ జేసినయపకారము రామునితో నుగ్రీవుఁడు చెప్పుట	... 998
నుగ్రీవుఁడు వేడుకొన్నను వాలి యతని నిగ్రహించుట	... 1000
నుగ్రీవుఁడు వాలిపరాక్రమమును రామున కెఱింగించుట	... 1004
రాముఁడు సప్తసాలముల ఛేదించుట	... 1013
వాలినుగ్రీవుల మొదటియధము	... 1014

విషయము.	పుట.
ద్వితీయయుద్ధమునకై రామాదులు కిష్కింధ కరుగుట	... 1016
రాముఁడు సుగ్రీవుని భయము పోవునట్లు పల్కుట	... 1019
వారి యుద్ధమునకుఁ బోవఁ బ్రయత్నింపఁ దాత హితము చెప్పట	... 1022
వారి తాతకు సమాధానముచెప్పి యుద్ధమునకు బయలువెడలుట	... 1025
వారి సుగ్రీవుల రెండవసంగరము	... 1026
వారి రాముని దూఱుట	... 1029
వారిప్రశ్నములకు రాముఁడు తగిన ట్లుత్తర మిచ్చుట	... 1035
వారి మృతుం డగుట, తాత వారికడకు వచ్చుట	... 1043
తాత విలపించుట	... 1047
హనుమంతుఁడు తాత నోదార్చుట	... 1050
వారి తెలివినొంది కర్తవ్యముఁ దెలుపుట	... 1052
వారి పరలోకమున కేగుట	... 1054
వారి మృతిం గని తాత విలపించుట	... 1055
దుఃఖితుఁ డగుసుగ్రీవుని రాముఁ డాశ్వాసించుట	... 1059
వారికి సంస్కారము చేయుట	... 1065
సుగ్రీవపట్టాభిషేకమహోత్సవము	... 1071
రామలక్ష్మణులు గుహయందు నివాసము చేయుట	... 1075
రాముఁడు వర్ష రువును వర్ణించుట	... 1080
రామకార్యము చేయఁదగునని హనుమ సుగ్రీవునకుఁ జెప్పుట	... 1089
శరదృతుసమాగమము - రాముఁడు సుగ్రీవునిపై నాగ్రహించుట	... 1093
లక్ష్మణుఁడు కోపముతో వచ్చుచున్నాడని యంగదుఁడు సుగ్రీవునకుం దెల్పుట	... 1102
హనుమ సుగ్రీవునకు హితము చెప్పుట	... 1108
అంతఃపురమున లక్ష్మణుని దార ప్రసన్నునిఁ జేయుట	... 1110
లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునకు రామునానతి నెఱింగించుట	... 1117
తాత లక్ష్మణు నూఱడించుట	... 1119
లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితో సరసముగ మాటలాడుట	... 1122
సుగ్రీవుఁడు వానరుల రావించుట	... 1124
లక్ష్మణసుగ్రీవులు రామనొద్దకుఁ బోవుట	... 1127
వానరసైన్యములు గూడుట	... 1130
సుగ్రీవుఁడు సీతను వెదకుటకై వినతుని దూర్చునకుం బంపుట	... 1133
దక్షిణదిశకు హనుమదాదులఁ బంపుట	... 1141
సుషేణాదులఁ బడమదకుం బంపుట	... 1145
శతబలి మొదలగువానరుల నుత్తరమునకుం బంపుట	... 1151
రాముఁడు హనుమంతున కంగుళీయక మొసఁగుట	... 1157
వానరసేనాసన్నాహము	... 1159

విషయము.

పుట.

సుగ్రీవుఁడు భూమండలజ్ఞానము తనకుఁ గల్గినరీతి రామునితోఁ జెప్పట	...	1160
హనుమదాదులు తప్పఁ దక్కినకపులెల్లను గిష్కింధకు వచ్చుట	...	1163
హనుమదాదులు దక్షిణమున నీతను వెదకుట	...	1164
హనుమంతుఁడు పెక్కుచోట్ల వెదకుట	...	1166
హనుమదాదులు స్వయంప్రభను జూచుట	...	1168
ఋక్షబిలవృత్తాంతము స్వయంప్రభ వానరులకుం దెల్పుట	...	1171
స్వయంప్రభకు హనుమ తమవచ్చినకార్యమును దెలుపుట	...	1173
వానరుల స్వయంప్రభ తనగుహను వెడలించుట	...	1175
హనుమంతుఁ డంగదుని యభిప్రాయమును దూలనాడుట	...	1178
అంగదాదులు ప్రాయోపవేశము చేయుట	...	1181
సంపాతి వచ్చుట, వానరుల కలవరము	...	1184
సంపాతి వానరులతో మాటలాడుట	...	1186
సంపాతి నీత యున్నచోటు వానరులకుం దెల్పుట	...	1188
సంపాతి జాంబవంతునితో నీతవార్తను దానెఱింగినవిధముఁ జెప్పట	...	1191
సంపాతి తనవృత్తాంతమును వానరులకుం దెప్పట	...	1194
సంపాతి తనవృత్తాంతమును నిశాకరమునికిఁ జెప్పట	...	1196
నిశాకరముని సంపాతికి అక్కలు వచ్చురీతిని నెఱింగించుట	...	1198
సంపాతి పక్షములు రాఁగా వానరులకుఁ గత్తవ్యముఁ జెప్పిపోవుట	...	1199
వానరులు సముద్రముచేత కరుగుట	...	1201
కోతులు తమతమసామర్థ్యంబులఁ జెప్పట	...	1201
జాంబవంతుఁడు లంక కరుగ హనుమంతునిఁ బ్రోత్సహింపఁచుట	...	1207
హనుమంతుఁడు వానరుల కుత్సాహమును గల్పించి సముద్రము దాటఁ బూనుట	...	1210

సుందర కాండము.

హనుమంతుఁడు సముద్రమును లంఘించుట	...	1
హనుమంతుఁడు సూక్ష్మాకృతి లంకాసమీపమున కరుగుట	...	21
లంకాధిదేవతను జయించి హనుమ లంకలోఁ బ్రవేశింప ననుచుతిని బొందుట	...	27
హనుమ లంకలోనికిం బోయి వెదకుట	...	32
హనుమంతుఁడు వెన్నెలలో నీతను వెదకి కానక గుఱింపుట	...	35
హనుమ రావణుఁడున్న సౌధమును బరీక్షించుట	...	40
హనుమ పుష్పకవిమానమును గాంచుట	...	44
హనుమ విమానముం గాంచి పొగడుట	...	46
పుష్పకవిమానవర్ణనము	...	48
అంతఃపురకాంతలం జూచి మందోదరిని నీత యని హనుమ ప్రమాదంబు నొందుట	...	58
మందోదరిని నీత గాదని హనుమ నిశ్చయించి పాసభూమియందు వెదకుట	...	64

విషయము.	పుట.
నీతఁ గానక హనుమంతుఁడు విచారించి మరల సంతోషపరమున వెదకుట	... 69
హనుమంతుఁ డడోక ప్రాకారమునెక్కి బహువిధంబులఁ జింతించుట	... 71
హనుమంతుఁ డడోకవనమును జొచ్చుట	... 79
హనుమంతుఁడు జానకిని సందర్శించుట	... 84
హనుమంతుఁడు నీతగుర్దశకుఁ జింతించుట	... 91
హనుమంతుఁడు కావలియున్న రాక్షసాంగనలం జూచుట	... 95
రావణుం డడోకవనమునకు వచ్చుట	... 98
నీత రావణుం జూచి భయపడుట	... 101
రావణుఁడు నీతను బ్రార్థించుట	... 104
నీత రావణమూటలకుఁ దగినరీతి నుత్తర మిచ్చుట	... 108
నీతరావణులు పరస్పరము కఠినముగ సంభాషించుట	... 113
నీతను రాక్షసస్త్రీలు బెదరించుట	... 118
రాక్షసాంగనలు బాధింప నీత కోదనము చేయుట	... 120
నీత మిక్కిలి విలపించుట	... 125
నీత చావ నిశ్చయించుట	... 127
త్రిజట తనస్వప్నవృత్తాంతము రాక్షసస్త్రీలకుం జెప్పుట	... 133
నీత మిక్కిలి చింతించుట, శుభనిమిత్తములు తోఁచుట	... 138
నీతకు శుభశకునములు తోఁచుట	... 141
హనుమంతుఁడు మొదట రాముని గీర్తింప నిశ్చయించుకొనుట	... 142
హనుమంతుఁడు నీతకుమాత్రమే వినఁబడునట్లు రామువార్తఁ దెలుప నీత తలఁచు త్తి యాతనిం గనుట	... 146
నీత హనుమదుత్తుల విని భ్రమించుట	... 148
హనుమంతుఁడు నీతవృత్తాంత మడుగుట	... 150
నీత హనుమంతుని నమ్ముటకై రామునిగుణములు చెప్పుమనుట	... 153
హనుమంతుఁడు రామునిలక్షణములఁ జెప్పి నీతను నమ్మించుట	... 157
హనుమంతుఁడు నీతకు రామాంగుళీయకము నిచ్చుట	... 169
నీత హనుమతోఁ దనకున్నగడువు చెప్పుట	... 176
హనుమంతుఁ డానవా లిప్తునఁ గా నీత కాకాసురవృత్తాంతమును దెల్పి చూడమని నిచ్చుట.	... 182
నీతప్రశ్నములకు హనుమంతుఁడు తగినయుత్తర మిచ్చుట	... 190
నీత యింక నొకగుఱుతు రామునకుం జెప్పి పంపుట, హనుమ మీఁదికార్యము నాలోచించుట.	... 195
హనుమంతుఁ డడోకవనభంగ మొనర్చుట	... 197
వనభంగవార్త విని రావణుఁడు సేనలఁ బంపుట	... 200
హనుమంతుఁడు చైత్రప్రాసాదమందున్న రక్కసులం ద్రుంచుట	... 204
ప్రహస్తపుత్రుఁడు జంబుమాలి హనుమంతునిచేఁ దెగుట	... 207
మంత్రిపుత్ర సప్తకము హతమగుట	... 208

విషయము.

పుట.

విరూపాక్షుఁడు లోనగు సేనాపతులు హనుమంతునిచేఁ దెగుట	...	210
హనుమంతుఁ డత్తుకుమారుని బొలియించుట	...	214
రావణుం డాంజనేయునిఁ దిక్కి నింద్రజిత్తుం బంపుట	...	219
బ్రహ్మస్త్రమున హనుమ బంధింపఁబడుట	...	224
హనుమంతుఁడు రావణుని తేజోవిశేషములఁ జూచి మెచ్చుకొనుట	...	227
హనుమ గ్రావణులసంభాషణము	...	229
హనుమంతుఁడు రావణునకుఁ గర్తవ్య ముపదేశించుట	...	231
దూత యవధ్యుఁడని విభీషణుఁడు రావణునకు హితము చెప్పుట	...	237
రాక్షసులు హనుమంతునితోఁకను గాల్చుట	...	240
లంకాదహనము	...	244
హనుమంతుఁడు సీతసెలవొంది పయనమున కభిముఖుఁ డగుట	...	249
హనుమంతుఁడు సీతయనునతిం గైకొని పయనము చేయఁబూనుట	...	253
హనుమంతుఁడు సముద్రముదాటి జాంబదాదులను గనుఁగొనుట	...	256
అంగదాదులతో హనుమ లంకావృత్తాంతమును చెల్పుట	...	261
హనుమంతుఁడు స్వబలాగులఁ గొంచెము చెప్పుట	...	275
అంగదాదులు సీతను దెత్తుమన జాంబవంతుఁడు వలదనుట	...	278
హనుమదాదులు కిష్కింధకుఁ బోవుచు మధువనమునఁ దేనెఁ ద్రావ దధిముఖుఁ డాడే పించుట	...	279
దధిముఖుఁడు వానరబాధితుఁడై సుగ్రీవునికడకుఁ బోవుట	...	281
దధిముఖుఁడు వనభంగము చెప్పఁగా సుగ్రీవుఁ డతని నాశ్వాసించి వారలఁ దోడ్కొని రమ్మని పంపుట	...	285
అంగదాదులు కిష్కింధకు వచ్చుట, హనుమ కాంచితని సీతనని రామునితో చెప్పుట...	...	287
సీతావృత్తాంతమును జెప్పి హనుమంతుఁడు రామునకుఁ జూడఁమణి నొసంగుట	...	291
రాముఁడు చూడఁమణిం గాంచి సీతవృత్తాంతమంతయు వినఁగోరుట	...	294
హనుమంతుఁడు రామునకు సీతపలుకులు చక్కఁగా వినిపించుట	...	296
హనుమంతుఁడు సీతను గుటించిన వాక్యముల మఱికొన్నిటిని రామునకుం చెల్పుట	...	300

~*~ శ్రీరాముఁడు మునులయాశ్రమములఁ జూచుట. ~*~

- క. శ్రీనయగుణవిభవాధ్యా, జ్ఞానలసన్తానిహృదయః † చారుసరసిజ
స్థాన నిరంతరవాసా, శ్రీనిర్మితరూపమహిమ † శ్రీరఘురానూ. 1
- ఆ. అవధరింపవయ్య † యవ్వలిదై ననీ, దివ్యచరితమెల్ల † దేవతలకుఁ
దెలియరానిదాని † దివ్యమునీంస్తుని, వాక్యసరణిఁ దెలుపు † వాఁడ భక్తి. 2
- ¹క. శ్రీరాముఁ డతులదై ర్య, స్ఫూరుఁడు దుర్ధర్షుఁడౌటఁ † బరదుర్గమమా
ఘోరారణ్యముఁ జొచ్చి మ, హారమ్యమునైన మునుల † యాశ్రమవితతిక. ౧
- సీ. కనియె నయ్యెడ యజ్ఞ † కార్యార్థ మానీతములగుదర్శలునార్ద్ర † ములగు వల్క
లము లాతపమునకు † లలినాటఁగట్టఁగాఁబడియుండునవియందుఁ † బరఁగుచుండె
దపము సల్పుటయు వే † దములఁ బరించుట మొదలగువానిచే † నొడవినట్టి
తేజోవిశేషంబు † దీపించుచుండుట నాకసంబునఁ బ్రదీ † ప్రార్థనండ
- తే. లము వలెక భూరిరాక్షసు † లకును దేటి
చూడ రానిదిగా వెల్లు † చుక నితాంత
కాంతి నలరారుచుండె, స † కలములై న
ప్రాణులకు వాసయోగ్యమై † పరఁగుచుండె. ౨౪ 4
- క. ముంగిళులెప్పుడు నం దల, కంగంబడి యుండె మృగని † కాయము, మిగులక
రంగులుగల పక్షులు చా,లం గల్గుట నొప్పెఁ గడు వి † లాసముమీఱక. 3
- క. అతిరమణీయముగా స్థల, వితతులు కన్నడుట దేవ † వేశ్యల గుంపుల్
సతతము నృత్యము సేయుచు, స్తుతిచేయుచు నుండు, దాని † సొంపువిధములక.
- సీ. అట విశాలములగు † నగ్నిగృహంబులు, మఱి స్రుక్కువాదిక † మఖిపరికర
ములును, గృష్ణాజిన † ములును దర్భాసనములు సమిధలు జల † కలశములును

1 పూర్వకాండమునఁ బితృవాక్యపరిపాలన పరమధర్మము సజ్జనుల కవశ్యాచరణీయమని తెలు
పఁబడినది. ఇపుడు సజ్జనసంరక్షణరూప పరమధర్మమును దెలుపుచు రామచంద్రుని యన్భుతపరా
శ్రమముల విస్తరించి చెప్పుట కీకాండ మారంభింపఁబడియె నని యెఱుంగవలయు.

ఫలమూలములును మిక్కిలి యొప్పుచుండెను; స్వాదుఫలంబులై ♦ పావనంబు
తా భూరివనమహీ ♦ జావళి తగియుండె; బలిహోమముఖములఁ ♦ బరఁగి పూజి

ఆ. తంబు నగుచుఁ బావనంబయి శ్రుతినినా

దములఁ బ్రతినినాది ♦ తంబు నగుచు

దేవతార్చనలకుఁ ♦ దేబడు వన్యకు

సుమము లొప్పు నుండె ♦ సొంపు గులుక. ౫౪

7

క. సరసీరుహములఁ జెన్నగు, సరసులు తనరారుచుండె; ♦ స్వాదుఫలములన్
వరమూలములనుదినుచుం, గరముజితేంద్రియులు నొచుఁ ♦ గ్రాలుమునీంద్రుల్.

తే. నారచీరలఁ గృష్ణాజినములఁ దాల్చి

భానువహ్నిసమానతఁ ♦ బరఁగి వృద్ధు

లగుచు నంతటఁ గాపుండి ♦ రట్టి మునుల

చేతఁ బూజింపఁ బడుచు విఖ్యాతు లగుచు. ౫౫

9

క. వెలయుచు నియతాహారం, బులఁ గొనుచుఁ బవిత్రులయిన ♦ మునివర్యులు శో
భిలుచుండి; రిట్టు లాశ్రమ, ములు¹ విధి లోకోపమాన ♦ ములగుచు మఱియున్.

సీ. కర్తము లొనరించు ♦ కాలంబులన్ శ్రుతి మంత్రఘోషంబుల ♦ మహితములయి
బ్రహ్మవేత్తలు మహాభాగులునగు విప్రవరులచే నెంతయు ♦ వఱల, భూరి
తేజుండు శ్రీమంతుఁడౌ జగన్నాథుండు రాముఁడు గాంచి² యుద్ధామచాప
ముననుండి జ్యాలతి ♦ కనుడించియాయా శ్రమములఁ జూడఁగఁ బోయె ♦ మానివరు

³ తే. వార లంత దివ్యజ్ఞాన ♦ వైభవులు న

[లు

తాకికములగు విషయంబులను గనంగఁ

జేయుశక్తియుఁ గలవార ♦ లై యలరెడు

వారు గావున వచ్చిన ♦ వాఁ డితండు. ౧౦

11

క. నారాయణు నవతారం, బౌ రమణియు లక్ష్మణుఁడు మహాత్ములనుచుఁ బెం
పార నెఱింగిన వారగు, టారసి ముదమంది యప్పు ♦ డాదృతి మీఱన్. ౧౦౫

క. శ్రీరాముని సౌమిత్రిని, జారుయశోరాజితయగు ♦ త్కౌపుత్రిని దా

రారసి యెదుగుగఁ జని యిం, పారఁగ వారలను గాంచి ♦ యలరిరి ప్రీతిన్.

సీ. ధార్మికుల్ మఱి నియతవ్రతులునగు నుహమును లుదయించు ♦ నట్టి చంద్రు

భంగి నుండెడు రఘువరుని సౌమిత్రిని గీర్తిమతిన్ సీతఁ ♦ గేవలంపు

భక్తిచేఁ గనుఁగొని ♦ వారికి మంగళములగుఁగాకనుచును ♦ బలికి రాము

1 విధిలోకోపమానములు = బ్రహ్మలోకతుల్యములు. 2 విజయం కృత్వా మహాద్ధనుః - అనిమా
లము 3 దివ్యజ్ఞానోపపన్నా స్తే రామం దృష్ట్వా మహర్షయః - అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజ
వ్యాఖ్యయందును, తనిష్ఠోక్తియందును జెప్పబడినయర్థమే యనునదింపఁబడెనని యెఱుఁగునది.

నిష్టదై వముగనె ♦ యెంచి గ్రహించిరి; భూషణములె లేక ♦ పొదలుచున్న
రాముని రూపంబు ♦ రమణీయసౌందర్యమును దివ్యమయిన కాంతిని సువేష
తే. తను దగ్గఁ వనవాసు లు♦దార విస్త్రి
తాకృతులనొప్పి చూచి; ర♦¹య్యటవి నున్న
పశుపతత్రిముఖంబులు ♦ వారి రాము
సీతనుఁ లక్ష్మణుని సువి♦చిత్రతనుల. ౧౩౫

14

క. కనుఁగొని మున్నెన్నఁడు చూచినవారలలోన నట్టి ♦ చిత్రాకృతులం
దనరారు వారు లేమిని, ననిమేషేక్షణము లొప్పునట్లుగఁ గనియెన్. ౧౪ 15
క. అంతట నందుం దగు ముని,కాంతులు భూతహితమును ద♦గంగోరిన భూ
కాంతుఁడు రాముం డతిథిగ, వింతఁగ రా నుటజములకు ♦ వేడుక లలరన్.
క. కొనిపోయి నిలుపుకొని ర,మ్మును ²లనలోపములు ధర్మ♦మును బూనినవా
రును నౌట రాము సత్కృతిఁ, దనిపి పవిత్రోదకమును ♦ దమిఁ దెచ్చి వెసన్.
సీ. ధర్మవిదుల్ మాని♦తల్లజు ల్కహనీయుఁ డగు రామచంద్రుఁడో ♦ నటవిఁ గల్లు
మూలంబులను ఫల♦పుష్పంబులను నాశ్రమంబుల నీవిగా ♦ మది నెఱింగి
యిచ్చనచ్చిన యట్టు ♦ లివ్వాని నుపయోగపఱచుకొమ్మా యని ♦ భక్తిఁ బలికి
కరములు ముకుళించి ♦ ఘనభణితిం బల్కి రతుల విఖ్యాతిచే ♦ నలరు నీవు
తే. ధర్మపాలకుఁడవు గాన ♦ ధరణి నిందు
నార్తులగు నీజనులకు న♦త్యంతరక్ష
కుండ నమరులవలెను బూ♦జ్యుండ వధిపు
గాఁ బలంచుచు మన్నింపఁగాఁ దగుదువు. ౧౮

18

క. క్షీతిపతిడండధరుండగు, నతఁడే గురుండగు; నదెట్లు♦లని యడుగుదువో?
క్షీతి నింద్రు చతుర్థాంశం, బితరదిగ్గీశాంశములును ♦ నెల్లఁ దనరుటన్. ౧౮౫
క. మనుజుల రక్షించును జూ,కను కనె దివ్యముల భోగ♦కాండంబులనుం
గనుచున్నవాఁడు మఱి లో,కనమస్కృతుండగుచు నుండు; ♦ త్ప్రాపతి తనయా.
సీ. ఇట్లార్తులె న మే♦మెల్ల ర మా ర్తరక్షణదీక్షఁగల నీదు♦సాయమున నె
జీవింపఁగలము ర♦క్షింపంగఁబడుటకు నీదేశమున నుంట ♦ గాదె హేతు
³వగు; నేను బరిపాల♦కాధికారంబున నుండినఁగద గాచు♦టొప్పు నంచుఁ
బలికెదవో యేమొ? ♦ పట్టణమున నున్నఁ గానలో నుండినఁ ♦ గాని మాకు

1 ఆశ్చర్యభూతా దదృశు స్సర్వే తే వనచారిణః-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యానచతుష్టయము వేటువే అర్థముల నుపపాదించినది. దానిసారమే యిందుఁ జెప్పఁబడినది. 2 అనలోపమాది విశేషణంబులును, దీని తరువాతిపద్యమున ధర్మవిదుల్ అను మొదలగు విశేషణంబులు మూలానుసారమే యునుపఁబడినవిని యెఱుంగఁదగు. 3 ఇందు: ననతారికలోనిమాటలు చేర్పఁబడియైనవి తెలియవలయు.

క. దనుజుఁడు విషమోదకుఁడై, కనఁబడియెన్ రక్తమాంసఁకలితమగుట రోఁ
తను గలిగించుచు నాతని, తనువుండెన్ విషమదీర్ఘఁతను వికృతంబై. ౫ 28

చ. కనుఁగొన ఘోరమై యతనిఁకాయము నిక్కుచునుండె; రక్తమాం
సనిచయ సంతతార్ద్రమయి ఁ సాధ్వసదంబగు వ్యాఘ్రచర్మముం
దనువునఁ గప్పి భూతభయఁసంబగు నాకృతి విస్తృతాస్యుఁడై
కనఁబడు కాలుచందమునఁ ఁ గన్నడుచుండెను దద్వనంబునన్. ౬ 29

సీ. వ్యాఘ్రచతుష్కంబుఁ ఁ బంచాననత్రితయము వృకయుగ్మంబుఁసమదహరిణ
దశకము, మాంసయుఁక్తంబయి దంతంబు లొప్పుఁగాఁ దగు నొకఁగొప్పహస్తీ
శిరము, నాయసమయిఁచెలఁగు శూలంబునఁ దగఁ గ్రుచ్చి పట్టి నిఁతాంతనాద
మడరంగ నార్చుచుఁనాదనుజుఁడు పొల్పుచుండె; వాఁ డంతట ఁ నుద్యమమున

తే. రామునిన్ లక్ష్మణుని రాము ఁ రమణి సీతఁ
గాంచి కోపంబునన్ లయఁకాలయముఁడు
ప్రజలపయి కేగుదెంచెడు ఁ భంగి వారి
పయికి నొక్కొమ్మడిగ వడిఁ ఁ బాతె నంత. ౭ 30

క. సురవైరి ధరఁ గదల్చెడు, కరణిన్ భయదారవంబుఁ ఁ గావించుచు న
త్తరుణిన్ జంకన నిడుకొని, సరగున నవ్వలికిఁ దొలఁగి ఁ చని రాఘవులన్. ౮ ౩౧

సీ. కని వచించెను జడఁలను నారచీరల ధరియించి మీరొక్క ఁ తరుణితోడ
శరచాపములఁ బూనిఁవరఖిడ్గములఁ బట్టుకొని యాయువునశించుఁటనుదగంగ
నీదండకాటవి ఁ కేతెంచుటనె యింక బ్రదుకుట కష్ట మేఁపల్కు వినుఁడు
మీరు తాపసులె యీఁనారితో నెట్లుగాఁ గావున్నవార లిఁక్కరణిఁ దపసి
వేషముం జేకొని ఁ వృత్తికి భిన్నంబుగా శరచాపముల్ ఁ ఖడ్గములును

తే. దాల్చి యీరీతి గాఁగ నధర్మ మాచ
రించుచున్నట్టి పాపాత్ము ఁ లెంచ మీర
లెవ్వ రేను విరాధుండ ఁ నిచట నుండు
వాఁడ రాక్షసుఁడను భూరిఁబలుఁడఁ జుండి!. ౧౨ 32

క. నే నాయుధములఁ దాల్చుచు, మానుల వధియించి వారిఁమాంసముఁదినుచున్
బూనికచే దుర్గమమగు, కాన నిటం దిరుగుచుందుఁ ఁ గడు నేవ్చచ్చమెయిన్.

*తే. ఈవరారోహ నారి నా ఁ కింతి కాఁగ
లదు రణంబునఁ బాపాత్ములను మిముఁ దగఁ
జంపి త్రాగుదు మీదేహఁసంగతమయి
తనరు రక్తంబు ననిపల్కె ఁ దనుజుఁ డపుడు. ౧౩ ౩౩

- చ. అని యిటు దుష్టచిత్తుడగు ♦ నట్టి విరాధుడు దుష్టరీతిఁ బ
ల్కిన గరువంపుఁబల్కుల లలిత విని జానకి తొట్టు పాటు భీ
తిని గొని ¹మోరుగాలి దగుఁదెబ్బకు భీతిలి కంపమొందు చ
క్కనికదళీద్రునుంబువలె ♦ గంపమునొందెను; రాముఁ డంతటన్. ౧౫ 35
- చ. దనుజుని చంకఁ జిక్కిన నితంబిని మంగళచిత్తఁ గాంచి వే
దనఁ గని వక్త్రమెండఁ దనతత్త్వాని లక్ష్మణుఁ గాంచి పల్కె ని
ట్లని; యిదె సౌమ్య! యాజనకుఁనాత్మజయై సుఖసంపదల్ దగం
గను బ్రియమారఁగాఁ బెరిగి ♦ ఖ్యాతిని గాంచి నృపాలపుత్రియై. ౧౬౫ 36
- క. సుకుచిరమగు నాచార, స్ఫురణముఁ గని నన్నుఁ బతిగఁ ♦ బొంది యలరు నీ
తదుణి విరాధాంకంబునఁ, గరము విచారముగఁ జిక్కె ♦ గనుమా సీతన్.
- సీ. మనవిషయంబయిమదిఁ జక్కఁగా నెంచి యే యభిప్రాయ మాఁయింతిక్తై క
గలిగియుండెనొ వరముల నెపమునదేనిఁ బ్రియమార నడిగెనో ♦ వేగ యద్ది
యంతయు ఫలియించె ♦ నామెకు భూరపుఁజూపును గల యట్టి ♦ సుదతి యష్ట
తనయునకై రాజ్యమును బొందుటనె తృప్తి నొందదో సంతృప్తి నొందకామె
తే. ²సర్వభూతహితుండనై ♦ జననిమాట
కడ్డమును జెప్పకయె యున్నయట్టి నన్ను
వనికేఁ బంపెనొ మధ్యమజనని కోర్కి
³యిపుడె నేడే ఫలించిన ♦ దివ్యధమున. ౨౦ 38
- క. అనుజా! పరపురుషుడు సీతను దాఁకుటవలన నా కెఁజం గల్గిన చిం
తను బోలినంతవెత నా, జనకు వియోగముననై న ♦ త్తూచ్యుతి నై నన్. ౨౧ 39
- ఆ. కలుగలే దటంచుఁ ♦ గాకుత్స్థుతుఁ డెంతయు
వగలఁ గుంది బాష్పవారివిడుచు
చును వచింప నతనిశోకముఁ గని క్రుద్ధుఁ
డగుచు మంత్రరుద్ధమగు నహివలె. ౨౧౫ 40
- క. పలికె లక్ష్మణుఁ డూర్పులఁ, గలఁగుచుఁ గాకుత్స్థ! ముజ్జగములకుఁ బతివై
యలవాసవతుల్యుడవై, యలరెడునీవే లనాధునటులు మహర్తిన్. ౨౨౫
- సీ. కనియెదవీవు చెప్పినయటుచేయంగ నున్నాడ నేనిందె ♦ యుద్యమమున
నేల యనాధునిపోలికఁ బరితాప మందుచున్నాడ వోయన్న చెపుమ
యిపుడు క్రుద్ధుడనగు ♦ నేను శరంబున నీవిరాధుని వధియింప వీని
ర క్తంబు భూకాంత ♦ ద్రాగును దృష్టిగా రాజ్యంబుఁ గోరు భరతునిపైన

1 సీతా ప్రావేశతోడ్వేగా త్ప్రవాతే కదళీయథా-అనిమూలము. 2 యయాహం సర్వభూ
తానాం హితః ప్రస్థాపితో వనమ్-అనిమూలము. 3 ఇపుడె నేడే యనుపదములు వ్యర్థములు
కావు. అద్యేదాసీం సహమాసా-అనుమూలము ననుసరించినవనియే తెలియవలయు.

- తే. నాకుఁ గల్గినకోప మంతయును వజ్ర, పర్వతముపైన వజ్రంబు ♦ వైచుకరణి
నీవిరాధాసురునిపైన ♦ నిపుడె విడుచు, వాడఁ జూడుము శ్రీరఘువర్య! నీవు.
- క. కనునూ భుజబలవేగం, బున నారిం బట్టి తిగిచి ♦ మునుకొని నే వై
చిన శరము వెడఁదయకా నీ, తనిటొప్పును జీల్చి ప్రాణతతి వెడలించుకొ. ౨౫
- క. శరఘాతంబునఁ బ్రాణోత్కరము చనక బింకమెడలఁగా గిరిగిరిగాఁ
దిరుగుచు నిలఁబడుఁగా వే, పరితాపము మానవయ్య ♦ పల్కులిఁ కేలా. ౨౬

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3 - వ సర్గము

— విరాధునితో యుద్ధము. —

- క. [అని శ్రీమంతుఁడు లక్ష్మణుఁ, డనఘునితోఁ బలికి యసురు ♦ సంతటఁ గని యీ
వనిలో సుఖముగఁ దిరిగెడు, దనుజుండ వెవ్వఁడవో చెప్పు ♦ తగునటు లనినకొ.]
- క. దనుజుం డంతట నవ్వన, మునఁ బ్రతిశబ్దంబు పుట్టి ♦ మూల్గుచు మీరీ
తినె యడుగుచు నున్నానే, వినిపింపుఁడు మీరలెవరో ♦ వివరము గాఁగకొ. ౧
- క. చనుచున్నా రెక్కడికో, యనఁ గడుఁ దేజమున నొప్పు ♦ నారాఘవుఁ డా
దనుజుని జ్వలితాననుఁ ద, న్గని యడిగెడువాని నపుడు ♦ గని తనవార్తకొ. ౨
- క. తెలుపం దలంచి యిట్లని, పలికెకొ త్తత్రియుల మేము ♦ భవ్యాచారం
బులు గలవారము వివినం, బులఁ దిరిగెడువారమనుచుఁ బోల నెఱుఁగుమా.
- చ. నినుఁ దెలియంగఁ గోరెదము ♦ నీవిట దండకకాననంబులకొ
బనివడి సంచరించెద వెవ్వండవు నాఁగ విరాధుఁ డంత రా
ముని ఘను సత్యశౌర్యుఁ గని ♦ మోమున గర్వము చిందులాడ ని
ట్లనియెను; నాదువార్తవిస ♦ నొ వినిపించెద ¹భూమిపాలకా!. ౪ 49
- సీ. నాతండ్రి జయుఁడు జననియు శత్రువ్రాత నన్నుఁ గ్రవ్యాదు లందఱువిరాధుఁ
డని పిల్చుచుందు రవనియందు మఱి నేనుఁ దపమొనర్చివిరించిదయనుగంటి
దానిచే నన్ను శత్రుములఁ జంప నశక్య మట్లె ఛేదింపంగ ♦ నలవిగాదు
భేదింప శక్యమేగాదు మీరీనారివై నాశ వదలి యిప్పుడెతి విడిచి
- ఆ. వచ్చినట్టిదారిఁ ♦ బట్టి వే పాటుఁడు
లలన చిక్కినందువలన మిమ్ముఁ
బ్రాణములను గొనక ♦ నడలెద ననఁ గోప
రక్తనేత్రుఁ డగుచు ♦ రాముఁ డపుడు. ౭౪ 50
- క. కనుఁగొని వికృతాకారుని, ననుజుని బాపాత్ము నతని ♦ ధైర్యంబున ని

ట్లనియెను నిస్సీ! నీచా!, పనియిది యతినీచ మిట్టిఁగనిఁ బూనితివే ? ౮౫ 51

క. విను నీ మరణము నిశ్చయ, మున నీవే వెదకె దిపుడు ♦ మూర్ఖా! యుద్ధం
బున నీకోర్కీ ఫలించును, నను మార్కొని బ్రదికి యే చానన్ లేవునుమా!.

చ. అని వచియించి చాపమున ♦ నప్పుడె నారిని గూర్చి తీక్షణబా
ణనికర మట్లె చేర్చి పటునాదము పర్వఁగ వానిమీఁద వై
చెను దగ నేడు బాణములఁ ♦ జెచ్చెఱఁ బోయెడువానిఁ దాన్మృత్యు న
య్యనిలుసి బోలు వేగము నహార్యపటుత్వము నొప్పువానినిన్. ౧౦౫ 53

తే. అవ్వీ బంగారు పిడులతో ♦ నమరుపఁబడి
యుండెను మయూరపత్రసంయుక్తములయి
యగ్నితో సాటియై యొప్పు ♦ నాశరములు
దనుజుదేహంబు భేదించుకొని జవమున. ౧౧౫ 54

సీ. అతని దేహమునుండి ♦ యంత రక్తము ప్రవాహముగను వెడలని ♦ యంతలోన
వెడలి వచ్చుటచేత ♦ విపులసాయకములు కొంత నెత్తుటఁదోఁగిఁకువలయమునఁ
బడియె; బాణములుచ్చిఁపాఱునొచ్చియతండుమిగులఁగోపమునొందిఁసాగనులా
నట డించి వేగ శూలాయుధమును నెత్తికొని రామలక్ష్మణులను వధింపఁ డ్రడి

ఆ. బాటుతెంచె; వాఁడు ♦ పటునాదమునుజేయు
చును మహేంద్రధ్వజము ♦ సొంపునఁ దగు
చును జెలంగు శూలమును బట్టుకొని నోరు
దెఱచుకొనిన యమునితీరు దోఁప. ౧౩౫ 55

క. కనుఁగొనువారికిఁ గన్నడె, దనుజుఁడు జానకిని డించి ♦ తమపైకి వెసం
జనుదేర రామలక్ష్మణు, లనూనగతి వానిపై న ♦ సంబకవితతుల్. ౧౪౫ 56

1 తే. జీవితచ్ఛేదమును వెసఁజేయు కాలు
పగిదిఁ, ప్రాణాపహరణతత్పరతఁ గనిన
యంతకునిరీతిఁ, బుణ్యపాపాలిభేద
మును నిరీక్షించు యముగతిఁ ♦ దనరువాని. ౧౫౫ 57

క. దనుజునిఁ గని తీక్షణంబుగ, ననుపమగతి వర్షమట్టు ♦ లప్పుడు గురిపిం
చినఁ గడు రాద్రుండగు నా, దనుజుఁడు వీరనఁగ నెంత ♦ తలఁపఁగ నాకున్.

క. అని నవ్వి యావులించుచు, దన దేహము విఱుచుకొనియెఁదత్సమయమునన్

1 విరాధే రాక్షసే తస్మిన్ కాలాంతకయమోపమే-అనిమూలము. 'కాలః అంతకో యమ
శ్చేతి త్రయో మారణాధికారిణః. తత్ర కాలస్యాధికారో జీవితవిచ్ఛేదే అంతకస్య ప్రాణాపహరే
యమస్య పుణ్యాపుణ్యవివేక ఇతిభేదః' అను మహేశ్వరతీర్థులవారిభావ మిటఁ బద్యమునఁ జేర్పఁ
బడియెనని తెలియఁబయు.

దనుజుని కాయమునుండియె, ఘనశరములు వీడిపడియె ♦ త్కాస్తలి నంతన్.

తే. వేగవంతము లయ్యు నవిశిఖములొగి

ద్రుల్లిపడియెను; మఱి విరాధుండు తనదు

వరమహిమమునఁ బ్రాణాళి ♦ బట్టి యుంచు

కొని కరంబున శూలంబుఁ ♦ గొని జవమున. ౧౬౫

60

క. ఆరఘువీరుల మార్కొన, నారావముమీఱఁ బాతె ♦ నాయుధధరులం

దారయ మేటిగ నొప్పెడు, నారాముఁడు జ్వలను మాడ్కి ♦ నగపడుదానిన్.

సీ. వజ్రాయుధముఁబోలి ♦ వచ్చుదానిని శూలమును గని గరయుగ్ధమున నెత్తుంచెఁ

దద్బాణభిన్నమై ♦ దనుజుని శూలమ్ము వజ్రంబుచేఁ ద్రుంపఁబడిన మేరు

నగశిలాతలము చంఁదమ్మునఁ దత్కరముననుండి ధరఁబడియెను; విరాధుఁ

డంత వారలపైకి ♦ నరుదెంచె నదిగని వార లిద్దఱు కృష్ణఃఫణులరీతి

తే. నలరు నరఖడ్గములఁ బూని ♦ యతనిబలిమి

వెలయఁ బ్రహరించి రంతట ♦ విపులశౌద్ర

మూర్తి యయి వాఁడు వారిచే ♦ మోదఁబడియుఁ

బట్టువదలక కదలింపఁ ♦ బడనివారి. ౨౦౫

62

క. పురుషవరేణ్యుల నారఘు, వరులను బిగఁబట్టి తనదు ♦ బాహువులను భీ

కరరీతిఁ గాఁగిలించెడు, కరణినిగా నెత్తుకొని తఁగం బోఁ గోరెన్. ౨౧ 63

సీ. దనుజుఁడు మఱియొకఁవనమునకుం దమ్ముఁ గొనిపోవ నున్నరీతిని నెఱింగి

రామచంద్రుఁడు సుమిత్రానందనుంగని యూరకుండుమునుంతఁయూరసమున

నీతఁడు మనమేగఁనెంచిన యీమార్గమున నె చక్కఁగ మోచిఁకొనిచనియెడుఁ

గాక; స్వాభీష్టమార్గమున నే కొనిపోవుఁ గాక యీవనమధ్యఁగతపథమున

తే. జనఁగ నెంచితిమిగద; యీదనుజుఁ డరుగు

మార్గమే మనమేగనౌ ♦ మార్గమగును

దాళుమా యేమియనక యీతనిని ననియె

నంత బలవీర్యములను మహాసురుండు. ౨౩

64

క. బలయుతుల వారినిర్వుర, నలయక వాహురకుంట ♦ నర్భకయుగమున్

బలె నెత్తికొనుచుఁ దనమూఁపులపై నిడుకొనియె దనుజఁపుంగవుఁ డంతన్.

సీ. మూఁపులపైఁ జేర్చి ♦ వే పరుగిడుచు భయంకరంబుగ నార్చిఁయాత్మ నెంచి

నట్టి వనిం గూర్చి ♦ యరిగె; మహామేఘసన్నిభంబయి నుంత ♦ సందులేక

బహువిధవనవృక్షఁవారయుతంబయి పలువన్నెలం దగుఁపక్షి నికర

ములచేతఁ జిత్రమైయలరుచు నక్కలువ్యాఘ్రముల్ మొదలగుభయదమ్మగని

తే. కాయములతోడ సందులేకయె చెలంగు

చున్న ఘోరవనంబును ♦ నన్నదమ్ము

లను జవంబునఁ గొని మహాదనుజుఁ డతఁడు
చొచ్చెఁ దనమదిఁ దోచినఁచొప్పునఁ దగ. ౨౬

66

మూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪ - వ సర్గము.

శీత శోకించుట, రామలక్ష్మణులు విరాధుని బాహువుల నఱకుట. శ్లోకం

- చ. జనకజ రామలక్ష్మణులఁ ♦ జయ్యన నాదనుజుండు స్వేచ్ఛఁగాఁ
గొని చనుచుండుటం గనుచుఁ ♦ గోమలబాహువులన్ విదుర్బుచున్
ఘనరవమొప్పు నేడ్చె; నృపఁకాంతునిసూనుఁ డితండు సత్యవా
క్కునఁ దగువాఁడు, ¹శీలమునఁ ♦ గూడిన సాధుమనీషుఁడౌ గదా. ౧౫ 67
- క. మతిమంతుఁ డిట్టి శ్రీరఘు, పతి లక్ష్మణుతోడ మిగుల ♦ భయదంబగు నా
కృతిఁ గల్గు దనుజుచే నీ, గతిఁ గొనిపోవంగఁబడెడుఁ ♦ గద యేమందున్. ౨
- క. దనుజోత్తమా! నమస్కృతి, ²నొనరించెదనిదిగొ వృకముఁలోగిఁ బెబ్బులులున్
దిను నన్నుఁ జిఱుతపులులును, గనుక న్ననుఁ గొనుమ వీరిఁగరుణ విడువుమా
- చ. అని జనకాత్మజాత కరుఁణాతురయై విలపింప వీరులై
తనరెడు రామలక్ష్మణులు ♦ దానవుఁ ద్రుంచుట యర్హమంచు నె
మ్మనముల నెంచి; రాత్రపడి ♦ మానితఖడ్గము నెత్తి యావిరా
ధుని దగు సవ్యహస్తమును ♦ ద్రుంచెను లక్ష్మణుఁ డొక్కవ్రేటునన్. ౪౫ 70
- క. దనుజుని కుడిచేతిని వే, తునుమాడెను రాఘవుండు ♦ తోరపుబలిమిన్
³ఘనతుల్యుఁ డతఁడు పవిత్ర, తను ద్రుంపంబడిన పర్వతమువలె నిలపై. ౫
- క. కరములు విఱుగుటఁ బడియెన్, ద్వరగా సంవిగ్నుఁడగుచుఁ; ♦ దద్దనుజుని వే
ధరనైచి జానువులనున్, జరణంబులఁ బిడికిఱులను ♦ సముదగ్రగతిన్. ౬౫ 72
- అ. ఎత్తియెత్తి తన్ని ♦ యత్తఱిఁ బిసుకుచు, ముద్దగా నొనర్చి; ♦ రద్దనుజుఁడు
పెక్కుబాణములను ♦ నిక్కడనక్కడఁ, బొడువఁబడియుఁ గత్తిపోట్లఁ గనియు.
- క. ధరపై బహుభంగుల భీ, కరగతి ముద్దవలెఁ జేయఁగాఁ బడియును దా
మరణమ్ము నొందఁడయ్యెను, దరణికులాంభోధితుహినఁధాముండంతన్. ౮ 74
- సీ. భయకాలములయం దభయదుఁడౌటనుబర్వతా కారుడై నయఁయ్యసురు నెట్టి
శస్త్రాస్త్రములనైనఁ ♦ జంప శక్యముగామిఁ దలపోసి చక్కఁగాఁదమ్మునిఁ గని
పలికెఁ బూరుషవర్య! ఖిలుఁ డీతఁడెంతయుఁ దపమొనర్చినవాఁడు ♦ దాన వీని
నని నాయుధములచేతను జంప శక్యమ్ము గాకయున్నది యట్లుఁగాన వీని

1 శీలవాం చ్చుచిః-అనిమూలము. శీలవాన్=సదాచారసంపన్నః శుచిః ఋజుబుద్ధిః-అని
వ్యాఖ్య. 2 మాం హరోత్సృజ్య కాకుత్స్థా నమస్తే రాక్షసోత్తమ-అనిమూలము. 3 ధరణ్యాం
మేఘసంకాశః-అనిమూలము.

ఆ. ధరణీ బాతిపెట్టఁదగునట్లు చేయుద
మనియె; దనుజుడంత ధనుజవిభుని
పల్కు విని నరేంద్రుఁ ధరమాత్ము రామునిఁ
గాంచి వినయ మొప్పఁగా వచించె. ౧౧

75

—ఊఊ విరాధుని పూర్వవృత్తాంతము. ఊఊ—

క. పురుషవరా! శక్రునితో, సరియగు బలమలరు నీవు ధ సమయించితి వి
క్కరణీ నను నజ్ఞాన, స్ఫురణంబున నేను నిన్ను ధ బురుషోత్తముఁగన్.
ఆ. మున్నె తెలియనైతి ధ సన్నత కౌసల్య, సుప్రజయె యెసంగు ధ సురహితంబు
చేయఁబూని నీవు ధ శ్రీపతి విటు రాముఁ, డనఁగఁ బుట్టినాడఁవని యెఱిగితి.
క. సరసిజనిలయయె సీతయు, నిరుపమ సద్యశముచేత ధ నెగడు సుమిత్రా
వరసుతుఁడు నీదు కళయని, పరికించితిఁ దత్త్వమెల్ల ధ బాగుగఁ దెలిసెన్. ౧౩
క. విను మేను దుంబురుండనఁ, దనరెడు గంధర్వుండ నొకఁతగుణమునఁ గుబే
రుని శాపమొంది భయకృద్దనుజాంగముఁ బొందినాడ ధ ధరణీనాథా. 79

సీ. అనఘాత్మ! రంభపై ధ ననురాగముం బొంది యక్షేశుకొలుపుచేయమికినతఁడు
మిగులఁ గోపమునొందితగనిరాక్షసతనుబొందుమాయనిపల్కెఁబొంక మెడలి
యతనిఁ బ్రసన్నుఁజేయఁగ నమ్మహాయశుం డాదృతి ననుఁ గాంచియవనిదశర
థాత్మజుండగు రాముఁ ధ డని నెట్లు నినుఁ జంపు నప్పుడె నీరూపమంది స్వర్గ

ఆ. మొందఁగల వటంచు ధ నొయ్యన వచియించె;

నిచట నీదు కరుణ ధ నేను భయద

మగుచు నొప్పునట్టి ధ యలశాపముననుండి

ముక్తిఁ గాంచినాడ ధ ముదముఁ గంటి. ౧౭

80

క. చనియెద నిక నాలోకం, బునకున్ శుభమగుత మీకు; ధ బుధసన్నత ! యి
వ్వనినుండి సార్థ యోజన, మునఁ దగుదూరమునఁ గలఁడుఁమునినాథుఁడునూ.

ఆ. అధికధర్మయుక్తుఁ ధ డతుల తపశ్శాలి, యర్కతుల్యతేజఁ ధ డయి చెలంగు
ధరణీసురవరుండు ధ శరభంగనామకుఁ, డతనిచెంత కరుగఁవయ్య వేగ. ౧౮

క. ముని యతఁడు నీకు మేలును, బొనరించును బ్రహ్మపదముఁబొందును నిన్నుం
గని యింక నన్నుఁ బల్లం, బునఁ బూడిచి యవల సేమఁమున వే పొమ్మా.

క. అసువుల విడనాడిన రాక్షసులకు నిటు పూడ్వఁబడుట ధ సమధికధర్మం
బు సుమా; భూస్థలి నే రాక్షసుల శరీరములు పూడ్వఁగాఁ బడునొ తగన్.

క. వారికి శాశ్వతలోకము, లాహాఢిగఁ గలుగునని మహాబలుఁ డతఁ డిం
పారఁగఁ బల్కుచు రాము గభీరశరావళులచేతఁ ధ బీడితుఁ డగుచున్. ౨౧

క. తనతనువు విడిచి స్వర్గం, బును బొందినవానిరీతిఁ ధ బొలిచెన్; రాముం
డును వాని వాక్యమున్ విని, యనుజాతునిఁ గాంచి యిట్లులను నాదృతిమై.

సీ. రాద్రగజంబు కఠిని భయంకరకర్ముఁ డైన యీతనికి నిఁక్కాననమునఁ
దగినంతబిలమునుఁద్రవ్వమా యనిపల్కిపీర్యంబు చెలువారఁవెలయు రాముఁ
డవ్వెరాధుని కంతఁమందుఁ బాదమ్ముంచి నిలుచుండి యుండెనఁప్పలుకువినుచు
నత్యుత్తమ ఖనిత్ర ఁమప్పుడె కై కొని యమితదేహము గల్గు ఁ నతనిపార్శ్వ
తే. ముననె గొప్పబిలంబుఁ ద్రఁవ్వెను; రఘుపతి
యతని కంతంబునందున్న ఁయంఘ్రిఁ దీసి
కొనినవాఁ డట్టె యార్చుచుఁ ఁ గుంజరంబు
కరణి మేకులవలెఁ జెవు ఁ లురుతఁ జూప. ౨౫ 87

క. వనినెల్ల మాటుమ్రోయం, గను జేయఁగ నతనిఁబట్టి ఁ కడఁకఁ బల్లం
బున నందుం బడవైచిరి, ఘనబల మేర్పడఁగ భూమిఁకాంత తనూజుల్. ౨౬

చ. అతిశయశౌర్యవేగముల ఁ నాహవమందు జయంబుఁ గాంచు నా
క్షితిపకుమారు లిద్దఱును ఁ గేవలమోదమునంది భీకరా
కృతిగల యావిరాధుని జఁయించి యతఁడొగి నార్భటింప ను
ద్ధతి బిలమందు వైచిరి నిఁతాంతము దోర్బలసారముల్ దగఁ. ౨౭ 89

సీ. ఎట్టి కార్యంబులఁనేని చేయంగల నైపుణ్యములఁ దగు ఁ భూపతనయు
లాపురుషర్షభు ఁ లాదనుజుని మహాకాయు శస్త్రాభేద్యుఁగా నెఱింగి
యిదియె వానివధింపఁగఁదగు నుపాయముం చెంతయు యోజించిఁవింతరీతి
బిలమునఁ బూడ్చి యాఁభీకరతనువును విడువంగఁ జేసి; రీఁవిధిని గాన

తే. నమునఁ జరియించు రాముఁడు ఁ నై జమ్మతిని
గోరి బిలమునఁ బూడ్వెదఁగున్ దగునని
యాయుధావధ్యతనుఁ డెల్పి ఁ యట్టి పనిని
దానె యసురుఁడుఁ దెల్పఁగాఁ ఁ దాను నట్లె. ౨౮ 90

క. ఒనరుప నెంచెను నట బిలమున బలమునఁ బూడ్చు తరుణఁమున వాఁడెంతో
ఘనరసము నిగుడ నటచెను, ననమెల్లను మాటుమ్రోగఁభయద గళమునన్.

చ. మనముల మోదమంది యణుఁమాత్రము భీతియనంగ లేక య
వ్వనమునఁ దచ్చరీరమును ఁ ¹శ్వభ్రమునం దగఁ జావవైచి యా
తనితనువెల్లఁ బ్రస్తరవిఁతానముచేతనె గప్పిపుచ్చి యొ
య్యనఁ బులకావృతాంగులయి ఁ హాటకచిత్రితచాపధారులై. 30 92

క. దనుజుని ననిఁ జంపి ధరా, తనయం జేకొని మహాముఁదంబున సభ్రం
బున నున్న రవినిశాకరు, లనఁగా విహరించుచుండి ఁ రవ్వనసీమన్. 31 93

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

శరభంగాశ్రమ గమనము.

- క. తరువాత రామచంద్రుడు, పరాక్రమోపేతుఁ డగుట ♦ భయకృద్దనుజుఁ
మరణము నొందించి వసుంధరతనయఁ గాఁగిలించి ♦ తగుమాటలచేఁ. ౧
- క. కలఁకం దేరిచి తేజో, జ్వలితుండగు తమ్మునిఁగని ♦ వనమిది కష్టం
బులకాకరంబు దుర్గమములు తావులు; వన్యకష్టముల మనమెపుడుఁ. ౨ 95
- క. అనుభవమున నెఱుఁగము కావున శరభంగుండు మాని ♦ భూపతి వసియిం
చిన వనమున కతివేగమ, చనునము పయనంబు చేయఁజను మన కనుచుఁ.
- క. వరతపముబలిమి పరమేశ్వరు సాక్షాత్కారమొంది ♦ శక్రు ప్రభావ
స్ఫురణమున వెలయుచుండిన, శరభంగునివాసమునకుఁజనియెఁ ద్వరఁగాఁ.
- క. శరభంగాశ్రమమునకుం, బరిసరమున మిగులఁ గాంతి ♦ వఱలు తనువుతో
నరుణశశాంకులభంగిగ, నరుదుగఁ గన్పడెడు వస్తువలరఁ గనియెఁ. ౪ 98
- సీ. అద్ది గొప్పది యయి ♦ యగపడె నంతట రాముఁ డచ్చటికిఁ జేరంగఁ బోయి
స్యందనంబును దిగి ♦ త్కాస్థలిముట్టక విబుధులు గొలుచుచు ♦ వెంట రాఁగ
నాశ్రమపరిసరమందున్న దివిజేశుఁ గాంచె; నయ్యింద్రుండు ♦ కాంతివెలయు
నాభరణంబుల ♦ నంగంబు చెలువార భాసిలి నిర్మలాంబరములఁ దగఁ
- తే. గట్టుకొనియుండె నారీతిఁగఁగ వెలయు
నురలు మహిమాధికులు కొంద ♦ ఋతుతరముగ
నతనిఁ బూజించుచుండి రయ్యాశ్రమపరి
సరమున నె నింగిఁ గన్పడె ♦ స్యందనంబు. 2 99
- క. హరిదశ్వంబులు మెఱయఁగ, నరదం బది తరుణభాస్కరాభంబయి యం
బరమున వెలయఁగఁ గాంచెఁ, నురుచిరమగు ఛత్ర మచటశోభిలుచుండెఁ.
- తే. పాండురాభ్రమువలె గొప్పప్రభలు తనరఁ
జంద్రమండలతుల్యమై ♦ సాధుచిత్ర
మాల్యపరిశోభితంబయి ♦ మహిమ వెలయ
నుండె శ్వేతాతపత్ర మొక్కండు దివిని. ౪ 101
- తే. చామరవృజనంబులు; ♦ చారుదివ్య
హైమదండంబులును సమూల్యమ్ములు త్త
మాంగనలు వజ్ర శిరముపై ♦ నల్లనల్ల
నం జలింపంగఁ జేయ నెంతయుఁ జెలంగె. ౬ 102
- క. వినుతించిరి గంధర్వులు, మునివర్షులు సిద్ధదేవముఖ్యులు దివిను
న్న సముచినూదను శ్రుతివాక్యనికరముల నంత నిర్జరాధిపుఁ డెలమిఁ.

సీ. శరభంగమానితో¹నరసంపుఁ బల్కులఁ బల్కుచుండఁగ రామభద్రుఁ డతనిఁ
గని లక్ష్మణునకు నాతని రథమ్మును జూపి యిట్లనివల్కె నీవిదె నభంబు
నందు నర్చిష్టంతమై సిరిపెంపున నలరి యద్భుతమయి యతిశయముగ
భాసిల్లు మధ్యాహ్నభాస్కరుగతి నొప్పు నరదంబుఁ జూడుమా యాగకర్త

తే. లలరి పలుమఱు వాసపు నశ్వములను

బిలువ వినియున్నవార, మెవ్వీధిగ నుండు

నో యటంచివిగో యవ్వోయే యిట నభ

మందు నున్నవి ధ్రువముగ నుందరముగ. ౧౪

104

సీ. పురుషవక్త్రులు వీరె నుగుచిరకుండలంబులను దాలిచి వయస్సులఁ జెలంగి
బహువిశాలములై న వక్షస్థలంబులు పరిఘాయతములగు బాహువులును
వేలయు రక్తాంబరంబులఁ గట్టి వ్యాఘ్రంబు లట్లు చేరఁగరాక యతులఖడ్గ
ములు కరంబులదాల్చి యలస్యందనముచుట్టుఁ బ్రతిదిక్కునందును శతపరిమిత

తే. ముగను నిలుచున్నవా రనలుగతి వెలుఁగు

హారములు వక్షముల నెల్ల వారికిఁ గల

వరయ వీరెల్ల నిరువదియైదు వత్స

రముల ప్రాయంబు గల్గు వారలు ధ్రువంబు. ౧౫

105

క. అనవరత మీవయస్సే, కనఁబడు దేవతలయందుఁ గమ్రాభరణ

దినీఖిల¹ కలాపములఁ దగి, కనుపండువు గాఁగ వీరు కనఁబడురీతి. ౧౨౫

క. నురలు కనుపట్టుచుందురు, ధరాసుతను గూడి యిచటఁ దగ నిల్పు సహా

దర! యొకముహూర్తమాత్ర, మ్మరిగెదఁ దేజస్వి యెవ్వఁడతఁడో తెలియ. ౧౨౬

చ. అరదమునందు నున్న సుమహాత్ముని స్పష్టముగా నెఱింగి నీ

పరిసర మేను జేరెద జవంబున; నంచు వచించి² వీడ కా

దరమున వెంటవచ్చు తనతమ్ముని నుండుమటంచుఁ బల్కి తా

దరలి మునీశ్వరా³ వసథతల్లజ ముండెడుచోటి కేగఁగ. ౨౦

108

చ. నురపతి రాముఁ డాశ్రమముఁ జొచ్చుటఁ గాంచి జవంబున మునీ

శ్వరుశరభంగుఁ జేరఁజని సంతసమొప్పు రహస్యరీతి మా

నిరమణ! యల్లవాడె వ్రతనిఘ్నుడు రాముడు వచ్చుచున్నవాఁ

డరయ నితండు స్వీయవిధిసంతయుఁ దీరిచి యాదటం దగ. ౨౧౫

109

క. ననుఁ గాంచి మాటలాడం, జనుఁ దన కార్యముల నెల్లఁ జక్కఁగఁ దీర్పం

1 కలాపములు=భూషణములు. 2 తమేషముక్త్యా సౌమిత్రి మిహైవ స్థీయతా మితి-అని మూలము. 'విరహాసహిష్ణుతయానువ్రజంతం లక్ష్మణం పునఃప్రదిశ్య జగా మేత్యాహ తమేషమితి.' అనివ్యాఖ్య. దీనియర్థమే "వీడ కాదరమున వెంటవచ్చు" అని తెనిగింపఁబడినది. 3 అవసథము= ఆశ్రమము.

జనుఁ గాన నిప్పు చూడం, గను దగ దాదటను జూచుఁగొకని మఱియున్. ౨౨

చ. దనుజునిఁ జంపి నిర్జరహితంబగు కార్యముఁ దీర్చి యీతఁడుం
డినతఱి నీతనిన్ సుకృతి ♦ నేనుఁ గనంగల; నెంతమాత్ర మే
మనుజులకే ససాధ్యమగు ♦ మానితకార్య మితండు చేయఁగాఁ
జనుఁగద దానిఁ దీర్చి మఱి ♦ సంతసమొప్పుఁగ నన్నుఁ జూచెడిన్. ౨౩ 111

క. అరిసగాదనుఁ డౌ త్రిదశే, శ్వరుఁ డివ్వీధి గౌరవించి ♦ జానకినాథున్
శరభంగునిఁ బూజించి స్వ, పురికరిగెన్ సాశ్వమగుచుఁ ♦ బొలుచు రథమువై.

శరభంగుఁ డగ్నిప్రవేశముఁ జేసి బ్రహ్మలోకమున కరుగుట. శ్లో.

క. దేవాధీశుం డివ్వీధిఁ, బోవన్ రాఘవుఁడు జనకపుత్రిని ననుజన్
రావించి వారితో ముని, భూవిభునిం గనెడు వేడ్కఁ ♦ బోయె సచటికిన్. ౨౪

క. జ్వలను నుపాసించుచు నా, జ్వలనుం జొచ్చుటకు నున్న ♦ శరభంగునిఁ దొ
య్యలియును రాముఁడు లక్ష్మణుఁడలరుచుఁ బాదములఁబట్టి యతిశయభక్తిన్.

ఆ. వందనములు సలుప ♦ వారలఁ గూర్పుండఁ
బనిచి సత్కరించె ♦ మునివరుండు
వార లతనియాజ్ఞఁ ♦ గూరుచుండిరి; రాముఁ
డంత నింద్రువార్త ♦ నడిగె మునిని. ౨౫ 115

సీ. శరభంగుఁ డంతట ♦ జంభారి వృత్తాంత మెల్లఁజెప్పంగఁ దా ♦ నెంచి రామ!
వరదుఁ డీనిర్జర ♦ వల్లభుఁ డే జేసినట్టి యుగ్రతపోని యతిని నాకుఁ
బ్రాప్తించి యాత్మవిద్యర్యులకేగాని యన్యుల కలవిగానట్టి బ్రహ్మ
పదమునకుం బ్రీతిగదుర నన్ దోడ్కొని చనఁగోరుచున్నాఁడు మనుజవర్య!

తే. వినుము నీవిందు నికటంబున నె మెలంగు
వాఁడ వనియే యెఱింగి నిన్ ♦ జూడకిట్టు
లేగరాదు ప్రియాతిథి ♦ వెన్న నీవ
టంచుఁ దలపోసి మానితి ♦ సచటి కరుగ. ౨౬ 116

సీ. పురుషవర్యుఁడవయి పొలిచి ధార్మికుఁడవై జగముల కాధారముగఁ జెలంగు
వాఁడవై నిర్జరవల్లభుఁడవు నయి పరమప్రమోదయాపమున నెనఁగు
నీతోటికూడికచేత బ్రహ్మనంద మనుభవించుచు స్వీయమైన కర్మ
వశమునఁ బొందనౌ ♦ బ్రహ్మలోకమ్మును సురసేవితంబును ♦ జొచ్చువాఁడ;

తే. నరవరా! బ్రహ్మలోకమునను సురపురి
సక్షయములయి భోగసాధ్యంబు లౌ ప్ర
దేశములనెల్ల నేను సాధించినాఁడ
వాని సర్పింతు గ్రహియింప ♦ వలయు నీవు. ౨౭ 117

చ. అనుటయు శాస్త్రసంతతుల ♦ నన్నిటి నేర్చి న రేంద్రుడై న య
య్యనఘుడు రామచంద్రు డిటు ♦ లమ్ముని పల్కిన నాలకించి యా
తనిఁ గని మానివర్య! ప్రమదంబున మీర లొసంగినట్టి లో
కనిచయ మేన పూన్ని తగఁగఁగఁ దమి జేకొనువాడ నెంతయున్. 33 118

క. అలరుచు నిట నీచూపెడు, స్థలమునె యావాసమునకుఁ ♦ జక్కనిదిగ ని
మ్ములఁ జేసికొనఁగఁ గోరెదఁ, దెలుపుమ యన మానినికరదేవేంద్రుండున్.

క. సరసమతి, ప్రాజ్ఞవర్యుడు, శరభంగుడు దేవనాథ ♦ సమబలుడౌ రా
డ్వరుడిట్లు పల్క నిట్లనుఁ, గర మనురాగమ్ము పొంగఁగఁ రఘువర్యా! 34

క. వనమున నిందు సమీపంబుననే ధర్మమతి తేజమున మించెడు పా
వనమూర్తి సుతీక్ష్ణుండను, మునిగలఁ డాతండు శ్రేయమును మీకొనఁగున్.

చ. చనుమల మానినాయకుని ♦ సన్నిధి కీ వతఁ డంత నీకు ని
వ్వనమునఁ జాల నందమయి ♦ పావనమైన ప్రదేశమెన్ని నీ
కనువగు వాసభూమిగ మహాత్మ! రఘూద్వహ నిర్ణయించు *గం
గను గను మిద్ది తూర్పుదెసఁగఁ బ్రవహించెడుఁగాన నిత్యతీ. 35 122

క. విను దీనికెదురుగా నీ,వును బళ్ళిమదిశకు సరిగఁ ♦ బోవు పథమునన్
జనుమా! యొకపరి నదిచెంతను మఱియొకచోట దూరతలమున జననౌ. 36

సీ. పూవులు తెప్పల ♦ పోలిక నీనదిఁ దేలుచుండును జూడఁ ♦ జాలవెంత
గానుండు నందందు; మానవనాయకా! యిదిగొ పోయెడుమార్గమిందునుంత
నిలిచి న న్గనుచుండు ♦ మెలమి మీఱఁగ నీవు ఫణి కుబుసంబును ♦ వదలునట్టు
లీ జీర్ణకోశంబు ♦ నేను విడిచెదనం చీరీతిఁ బల్కి యా యిద్ధ తేజఁ

తే. డంతటన్ బ్రహ్మమేధమంఁత్రాళి జదువు
చును శుచిన్ ఘృతమును వేల్చి ♦ చొచ్చె నగ్ని
నంతఁ దత్కేశములు జీర్ణమైనచర్మ
మస్థులున్ రక్తయుతమాంస ♦ మనలునందు. 37 124

తే. దగ్ధమయ్యెను ధీరుడై ♦ తనరు రాముఁ, డవనిజాతయు లక్ష్మణుఁ ♦ డధికవిస్మ
యంబు నొందిరి; శరభంగుఁ ♦ డగ్నిరీతి, నలరి ముప్పదియేండ్లవయస్సుగలిగి.

చ. అనలునినుండి లేచి విమలాయత తేజముతో వెలింగె న
మ్మునివరుఁ డాహితాగ్నిగణముఖ్యులు, మానిశిఖామణుల్ సురల్
గనఁదగునట్టి లోకములఁ ♦ గ్రన్నన మీఱుచు బ్రహ్మలోక మొ
య్యనఁ జని పొంది యందుఁ గనె ♦ నబ్జభవున్ బరివారయు క్తునిన్. 38 126

* ఇహం మందాకినీం రామ ప్రతిస్రౌతా మనుజు-అని మూలము. 'మందాకినీశబ్దః పుణ్య
నదీమాత్రే మునిభి రుపచర్యతే.' అని గోవిందరాజులు.

తే. పుణ్యకర్ముడు బ్రాహ్మణపుంగవుండు
నైన శరభంగుఁ గాంచి యాయబ్జయోని
యధికముదమంది స్వాగతఁ మడిగి తగిన
భంగిఁ బూజించి యలరించె ఁ బహువిధముల. ౪౪

127

ఐదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬ - వ సర్గము.

మునులు రాముని శరణుఁ జొచ్చుట, దనుజులం జంప రాముండు పూనుట.

క. శరభంగ మౌనినాథుండు, సరసిజభవు లోకమునకుఁ ఁ జన నందలి మా
నిరమణు లొక్కటిగా వచ్చిరి తేజశ్శాలి రామశీతాంశుఁ గనన్. ౧

128

సీ. వైఖానసులు మఱి ఁ వాలఖిల్యులు శరీరాంతరభాగంబు ఁ లరసి కడిగి
పరిశుద్ధముగఁ జేయుఁపరమర్షులును, సూర్యచంద్ర కాంతులఁ ద్రాగిఁసమయమెట్లొ
గడుపువారును, శిలాఁకాండంబుచే దేహమును గొట్టుకొనునట్టిఁమునులు, పత్ర
ములఁ దిని జీవించు ఁ మునులును, పద్మ మొదలగువానిని గొనిఁదంతములనె

తే. నమలి జీవించువా రుదఁకమును గంఠ

దఘ్నుముగఁ జేసికొని నిష్ఠఁ ఁ దపముచేయు

వారు భుజములపయిఁగాని ఁ వక్షమందుఁ

గాని తలలుంచి నిదురింపఁ ఁ గల్గు మునులు. ౨౪

129

సీ. నిదురయే యెఱుఁగక ఁ నిష్ఠ నుండెడివారు బయలనుండియె చలిఁవలని బాధ
లనుభవించుచుఁ దపంబును జేయువారునుజలభక్షకులువాయుఁపులనుగ్రోలు
వార లాకాశ మాధారంబుగా నిల్చి యుండువా రిలను బరుండువారు
వ్రతమునకయి యుపఁవాసంబు నిత్యంబు నల్పువా రార్ద్రవస్త్రముల నెపుడు

తే. గట్టువారును దాంతులు ఁ కడఁగి వివిధ

మంత్రముల జపించు సన్మతులు వేద

పాఠకులు గ్రీష్మమున నగ్నిపంచకాంత

రముననుండి తపంబు సేయు మును లపుడు. ౨౫

130

క. వారెల్ల బ్రహ్మతేజం, బారూఢిగ వెలయ యోగఁమందు దృఢరతిన్

జేరిన మనముల సుస్థితులై రయమున నచట నున్న ఁ యారఘరామున్. ౬

క. కనఁబోయిరి ధర్మజ్ఞులు, ఘనమతులును నైన మానిఁకాంతులు ధర్మం

బు నెఱింగి చాపధరులం, దును మేటిగ నున్న యతనితోఁ గడుఁ బూన్కిన్.

సీ. పలికి రిట్లని భక్తి పరులయి యోరామ! యోమహారథ! సురఁవ్యూహమునకు

శక్రునిరీతి నిఁజ్ఞాకుకులంబునకును భూమికిని నాయఁకుడవు నీవు

కావు సుమీ! లోకఁకాండరక్షణధారణములకు నీవె న్యాయముగఁ గర్త
నగుటచేఁ గీర్తి శౌర్యములచే నకల జగంబుల విఖ్యాతిఁ ♦ గాంచినాఁడ
విట్టి లోకేశుఁడు ♦ వీవు క్షత్రియరూపమున భూస్థలంబున ♦ జననమంది
తే. నాఁడ వటుతొట జగముల ♦ న్యాయబోధ
మునకు సూన్యతవచనత్వమును బితృక్తి
పాలకత్వము ధర్మమీ ♦ వరుస నివ్వ
గానఁబడియెడు నీయందు ♦ మానివరద!. ౯

133

క. శరణాగత రక్షణమును, బరికించి యెఱింగి దానిఁ ♦ బరిపాటిగఁ జే
యురతిం గని యున్న కృపా, కరచిత్తుఁడ వీవు నాథ! ♦ కావున నెలమి. ౯౫

క. నినుఁ గాంచి శరణుఁజొచ్చుట, యనూనమగు కార్యసిద్ధి ♦ కాధారంబౌ
మనముల నార్తియె మిక్కిలి, కనుక వేడెదము దానిఁక్షమియింపఁదగు. ౯౬

క. బలిగా షడ్భాగముఁ గొని, యిలాధిపతి యెవఁడు ప్రజలఁనెల్లఁ గొడుకుల
వలెఁ గావకుండునో యి,మ్ముల నతని కధర్మ మొదవు ♦ మునిజనవరదా!. ౧౦

మ. ధరణీశుం డెవఁ డెల్లకాలము ప్రయత్నంబూని ప్రాణాళి నె
వ్వరునం గాచునొ యంతకంటె ముదము ♦ వర్ధిల్లఁగాఁ జేయు భా
సురపుత్రావళి నెట్లుగాచునొ మహాశూరత్వ మేపార న
క్కరణి స్వీయధర్మ వసించు ప్రజలం ♦ గావందగు రాఘవా!. ౧౧౫

క. విను మీ రీతిం గాచెడు, జనపతి చిరకాల ముండఁజాలిన కీర్తిం
గనుఁ బదప బ్రహ్మలోకం, బును బొంది సమర్చితుఁడయి ♦ పొల్పుం జుమ్మి.

సీ. పన్నిచ్చుప్రజల నేప్రభువు రక్షింపనౌ బలియాయలేని మానుల నదెట్లు
రక్షింపఁదగునని ♦ రాఘవా! యందువో? ఫలమూలముఖముల ♦ భక్షణంబు
సేయు మానివరుండు ♦ చేయు మహాధర్మమునను ధర్మంబునఁజనులఁ గాచు
పతికి నాలవదగు ♦ భాగంబు గలదు, కావున వీరిఁగూడఁ బ్రోవనగుఁ జమ్ము

తే. వచ్చినారు వానప్రస్థవరులు వీరె
బ్రాహ్మణులు, వీరియం దెక్కువగఁ జెలంగు
వారు, వీరలకెల్లను ♦ బ్రభుఁడ వీవ
యిట్టులుండి యనాథులయట్టు వీరు. ౧౧౬

139

క. పలుభంగుల రాక్షసబాధలఁ బొందుచు నున్నవారు; ♦ తగనటు రమ్మా
యలయక యాత్మధ్యానం, బులు సేయు ముసీంద్రసంఘముల దేహంబుల్.

క. దనుజులు దునుమఁగ నెల్లెడ, వనమునఁ బడియున్న వెన్నోవసుధానాథా
కనుమా! పంపాతీరం, బున గంగాతీరమందుఁ ♦ బొల్చెడు మునుల. ౧౧౭

ఆ. చిత్రకూటనామశిఖరంబునం గల, మునుల దనుజులెల్ల ♦ వనటఁ గుండ
హింస చేయుచుందు ♦ రెప్పు డీరీతి భయంకరమ్ములైన ♦ యట్టిపనుల. ౧౧౮

- ఆ. పట్టుపట్టి యిట్లు ♦ వనముల దనుజులు
మునుల కార్తిఁ గూర్పఁ ♦ గనుచు నున్న
మాకు నేమి యోర్వఁ♦గాక యున్నది రామ!
శరణుఁ జొచ్చినాము ♦ సరగ నిన్ను. ౧౮ 143
- క. విను సర్వశరణ్యుండవు, గనుకన్ దనుజులీ మమ్ముఁ ♦ గడఁక వధింపన్
వనటన్ బొందుచు నున్నా, మనఘా! కాపాడవయ్య! ♦ యార్తశరణ్యా. ౧౯
- క. సరపతితనయా! వీరా, ధరణిన్ నీకంటెఁ గలదె ♦ తగుగతి మాకున్
సురరిపులనుండి మమ్మున్, గరుణన్ రక్షింపవయ్య! ♦ కరుణామూర్తి!. ౨౦
- చ. అని వచియింప ధర్మమతి ♦ యా రఘురాముఁడు గొప్పదౌ తపం
బునఁ జెలువారు నమ్మునులు ♦ భూరితరార్తిని నిట్లుపల్కఁగా
విని తమి వారితో ననియె ♦ విశ్రుతనిష్ఠుల నున్న మీరు న
న్గని యిటు పల్కఁగాఁ దగునె ♦ కారుణికోత్తములార! చెప్పరే. ౨౧ 146
- ¹సీ. నన్ను నాజ్ఞాపించుటన్న న్యాయము మీకుఁ గాని ప్రార్థింపంగఁ♦గాదునిజము
దనుజబాధలనుండి ♦ తలఁగించి కాపాడు పని నాయదియె యిట్టి ♦ పనినిబట్టి
యే నేను వనమున ♦ కేగుదెంచితిఁ, బితృవాక్పాలనముచేయ ♦ వచ్చినాఁడ
వందురా పితృవాక్య ♦ మనునది వ్యాజమే భక్తుల రక్షించు♦పనియె నాది
తే. కాన మీ కార్యములనెల్లఁ ♦ గడఁగి చేయ
వచ్చినాఁడను రాక్షసప్రజముఁ ద్రుంతు
మీకు సౌఖ్యముఁ గల్గింతు ♦ నాకు నిదియె
చేయఁదగినట్టి కార్యంబు ♦ సిద్ధమిద్ది. ౨౩ 147
- క. మనమున మీపని నెఱవేర్పను దలఁచియె వచ్చినాఁడ ♦ స్వచ్ఛందముగాఁ
గనుక వనవాస మిది నా, కనుపమఫలదాయకంబె ♦ యగు మునులారా!.
- చ. మునులకు వైరులౌ దనుజుఁముఖ్యులనెల్ల ననిన్ వధించువాం
ఛను గనుచుండు నామనము ♦ సత్తపమే ధనరాశిఁగా మనం
బునఁ దలపోయు మీరలిదె ♦ భూరిపరాక్రమ మస్తదీయ మీ
యనుజునిశౌర్యసారమును ♦ నాదృతిఁ జూతురుగాక చక్కఁగన్. ౨౪ 149
- చ. అనిహతవిక్రముండు మహిఁమాఘ్యుఁడు ధర్మమునందె పూనికతోఁ
దనరెడు రాఘవుండు మునిఁతల్లజపూజ్యసువృత్తి గల్గుఁ గా
వున నభయమ్ము మానులకుఁ ♦ బొంగుచు నిచ్చి సహోపచుండు రాఁ
జనియె సుతీక్ష్ణమానిపతి ♦ సన్నిధికెంతయు వేడ్క మీఱఁగన్. ౨౬ 150

ఆటవ సర్గము సంపూర్ణము.

2 - వ సర్గము.

ఁఁఁఁఁఁ రాముఁడు సుతీక్ష్ణమునిం జూచుట. ఁఁఁఁఁఁ

చ. పరభయదుండు రాఘవుఁడు † భ్రాతను సీతను గూడి బ్రాహ్మణో
త్కరములు వెంటరాఁ గదలి † కమ్రగతు ల్దగఁగా సుతీక్ష్ణభూ
సురముని యాశ్రమస్థలముఁ † జూడఁగఁబోయెను; దూరమేగి పు
ష్కరములఁ బూర్ణమై పరఁగు † శై వలినీమణి జాహ్నవీనదిన్. ౧౫ 151

తే. పెక్కుతావులఁ దరియించి † యొక్కచోటఁ
బర్వతంబును, దానిపాఠ్యమున వెలసి
యంబుదమురీతిఁ గార్కొన్న † యడవిఁ గాంచె,
నంత భ్రాతలు సీతయు † నవ్వనమ్ము. ౨ 152

చ. పలువిధవృక్షసంతతుల † భాసిలు దానిని జొచ్చి; రంత న
య్యలఘుబలుండు రామవిభుఁ † డప్పుడు పూవులుఁ బండ్లు గల్లు శా
ఖలు గల చెట్లు భీతిదముఁగాఁ దగు నవ్వనిఁ జొచ్చి యందు వ
ల్కలములఁ జాలుగా నిడఁగఁ † గన్నుల కింపగు సత్కుటీరమున్. ౪ 153

సీ. ఏకాంతముననుండి † యెసఁగు దానింగాంచె; నందుఁ దపోవృద్ధుఁడై సుతీక్ష్ణుఁ
డనునామమున నొప్పియభ్యంజనాదులు కలుగమి మలసంకఁకలితుఁ డగుచు
జడలు దాలిచియున్న † నన్నుని నాసీనుఁ గనియె వృద్ధుండొటఁ † గానఁ జాల
కున్న యాతనితోడ † నోమహాత్మా! నీవు ధర్మవేత్తవు మహాఠ్మరతపోవి

తే. భూతి గలవాఁడ వే రఘుఁభూపకులజుఁ
డనుగదా రాముఁడనువాఁడ † నినుఁ గనంగ
1 వచ్చినాఁడను మ్రొక్కెద † బదులు మ్రొక్కు
మనుచుఁ బ్రార్థించె; నంత మహర్షి యతఁడు. ౬ 154

క. వీరుఁడు ధార్మికసత్తముఁ, డా రామునిఁ గొఁగిలించి † యతిదృఢముగ నో
వీరాగ్రణి! స్వాగత మి,ట్లొ రామా నీవు ధార్మికోత్తముఁడవు నూ. ౭ 155

తే. నీవు వచ్చుటచేతనే † పావనముగఁ
దనరు నీయాశ్రమము సనాథంబు నగుచు
వెలయుచున్నది; నేనును † వీరుఁడవగు
నిన్ను దర్శింపఁగోరుచు † నున్నవాఁడ. ౮ 156

2 సీ. రావణుఁ జంప ధరాస్థలి నవతార మందినాఁడవు, తండ్రియాజ్ఞ రాజ్య

1 త్వం మాభివద ధర్మజ్ఞ మహర్షే సత్యవిక్రమ-అనిమూలము. 'అభివద=ప్రత్యభివాదనం కురు' అని వ్యాఖ్య. 2 ప్రతీక్ష్యమాణ స్త్వా మేవ నారోహేఽహం మహాయశాః, దేవలోకమితో వీర దేహం త్యక్త్వా మహేతలే-అని మూలము. 'ఎస్తుతస్తు రావణవిధార్థం రఘుకులే అవతీర్ణస్య తవ రాజ్యప్రంశః' అని మహేశ్వరతీర్థులు. దీని ననుసరించియే యీపద్యము వ్రాయఁబడినది. గోవింద రాజు లీ శ్లోకమునకు విశేషార్థము వ్రాయకపోవ నేలూకో యని శంక కలుగుచున్నది.

మును విడనాడి యిమ్ముగఁ జిత్రకూటంబునకు వచ్చినది మొదలుకొని యెల్ల
వార్తల విన్నాఁడఁ వత్తు వీత్రోవనే యని నీదురాకనేఁ మనమునందు
వాంఛించి దానికైఁ పరమముదంబున వేచియున్నాఁడ; నావిబుధపురము
తే. పరమపురుషార్థదంబయిఁ పరఁగు నీదు
దర్శనమునకు విఘ్నమైఁ తగును గానఁ
దనువు వదలి యచటికి నేఁ జనుట మాని
యిందె యున్నాఁడ నినుఁ జూడఁ నెంచి రామ. ౯౪ 157

క. సురపురి కే నరిగెడు తెఱఁ, గరయుము శరభంగమునికిఁనై శతమఖుఁ డా
సురపతి వచ్చి తనంతన, యరుగుచు నిట వచ్చి నన్నుఁ నాదృతి మెఱయన్.

చ. కనుఁగొని నేను బుణ్యమగుఁ కర్తముచేత సమస్తలోకముల్
పనివడి గెల్చినాఁడ ననిఁ పల్కి చనెన్; దివిజర్ని సన్నతిం
గని ఘనయోగనిష్ఠమెయిఁ గాంచిన మామకలోకపాలి స్వే
చ్ఛను గని మత్స్రసాదమునఁ శర్తముగా విహరింపు రాఘవా. ౧౧ 159

క. అనుజన్తుని ధరణీజాతను గూడి మదీయలోకఁతతి విహరింపం
జను నీకుఁ గరుణమెయిఁ దగ, ననఁగా రాముండు మదినిఁ నాదృతి దోషన్.

సీ. కాశ్యపమునిపతిఁ కమలయోనిం గాంచి పలికినగతి సత్తఃపమున మించి
సత్యవాదియునగుఁ సాధుమునీంద్రుతోఁ బలికె నిట్లని లోకఃపటల మేనె
సంగ్రహించుకొనెదఁ సంతోషమయ్యె నీవచనంబులకు నిటఁ వనమునందు
నావాసయోగ్యమైనట్టి చోటును మాత్రమునుజెప్పఁ బ్రార్థించెఁదనుమహాత్మ
తే. పరమచిత్తుండు గౌతమఁవంశజాతుఁ, డై నశరభంగమునియు, మహాత్ముఁడ వని
భూతహితమతి వని నీదుఁఖ్యాతి నెల్లఁ, బలికియున్నాఁడు గావునఁదెలిసికొంటి.

క. అని రాముండు పల్క జగంబునఁ గడుఁ బ్రఖ్యాతినొందుఁముని ముఖ్యుం డా
తనిమాట కతులహర్షంబున మున్గుచు మధురవాక్యఁముల రామునితోన్. ౧౬

క. మునులెందఱొ యీయాశ్రమమున నున్నా రిచటఁ గందఁమూలఫలాళుల్
కనుపట్టు సమృద్ధముగాఁ, గనుకన్ గుణవంతమగుచుఁ గ్రాలునిది సుమా.

సీ. నివసింపుమా యిందుఁ; నిర్మలవిఖ్యాతసాంద్రా! మృగంబులుఁసంఘములుగఁ
జనుదెంచి దేనికిఁ జడియక యీయాశ్రమమునఁ జరించుచుఁ మహితగతి వి
శేషాదులను జూపిఁ చిత్తసమాధికి భంగంబు గలిగించిఁ పాటిపోవు
చున్న వీమృగములఁ యుగ్రబాధయె తప్ప నితరదోషంబెద్దియేని లేద

తే. టంచు నెఱుఁగుము; నావిని యధికధైర్య
మునఁ జెలంగెడు శ్రీరామఁమూర్తి వింట

నారి సంధించి యోమునినాథ! నేను

దావకాజ్ఞను శిరమునఁ ♦ దాల్చి యిందు. ౧౯౫

164

క. మునులం గొల్చి వసించిన, ననయము మృగసంతతి సమయంజేసెద వ
చ్చినదాని నెల్లఁ బవినమ, ఘనశితధారాంబకముల ♦ గణములచేతన్. ౨౦౫

క. వనమృగముల నిటు చంపంగ నీకును విషాదమట్టె ♦ గలుగు నపకృతిన్
మునినాథ! నీకు నేఁ జేసినవాడనె యగుదుఁ గాదె ♦ చెప్పఁగవలెనే. ౨౧

ఆ. అంతకంటెఁ గష్టమన నున్నదే నాకుఁ

గాన నిందుఁ జాలకాల మేను

నుండఁజాల నవ్వియును గంటఁ బడుదాఁక

ననుచు రాముఁ డతని ♦ యాజ్ఞ నొంది. ౨౧౫

167

చ. సరసుతటంబుఁ జేరి యట ♦ సందెను వార్చి జపించుచుండి య

త్తరుణము పోవఁగా మరలి ♦ తన్తునివాసము రమ్యమాట రా

తిరి యట నిల్వఁగోరుచు సతిం దనతమ్మునిఁ గూడి వాస మా

దరము చెలంగఁ జేసె; మునితల్లజుడైన సుతీర్ణుఁ డంతటన్. ౨౩

168

ఆ. సందె గడచిపోయె ♦ జనుదెంచె రాతిరి

యనుచు నమ్మహాత్ముఁ ♦ డాదరమునఁ

బురుషవర్మలగుచుఁ ♦ బొలుచు రాఘవులను

శాస్త్రరీతి మిగుల ♦ సత్కరించి. ౨౩౫

169

క. ఫలములు దుంపలు మొదలుగఁ, గలవానినీ మునుల కింపుగాఁ దగు వానిన్
గలయంజేరిచి నాటికి, లలితాహారమును దాఁ జెలంగుచు నొసఁగెన్. ౨౪

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ సర్గము.

ఘోఘో రాముడు మునుల యాశ్రమములఁ జూడఁ బ్రయాణమగుట. ఘోఘో

క. అనుజునితో రాముం డ,మ్మునివరుచేఁ బూజితుడయి ♦ మునియాశ్రమమం
దు నిశం గడపి ప్రభాతంబున మేల్కొనెఁ దగినకాలమున నాపిదపన్. ౧

తే. కలువతావులఁ బొలుచు శీతలజలముల

జానకిం గూడి కావించె ♦ స్నానకృత్య

మంతకున్ ముందె లక్ష్మణుం ♦ డప్పని నొన

రించియేయుండె; దరువాత ♦ నంచితముగ. ౨

172

సీ. మునిశరణ్యంబయి ♦ తనరు నరణ్యంబునం దఘదూరులై నట్టి జనక

జారానులక్ష్మణుల్ ♦ సాంధ్యకృత్యంబగు నగ్నికార్యము యథార్థముగఁ జేసి

దేవతా యుతుండగు ♦ ¹నావాసుదేవుని జక్క నుపాసించి ♦ సరసిజాప్తుఁ [న
డు దయమాటనుగాంచియొగి నుతీర్ణునిచెంతకరిగి యెంతయుమనోహరములై
తే. పలుకులొప్ప మహాత్మాకా! ♦ పరమపూజ్యఁ
డవగు నీచేతఁ బూజల ♦ నంది రాత్రి
యంతయుం బుచ్చినారము ♦ హాయిగ నిటఁ
జెప్పి పోవఁగ నిపుడు వచ్చితిమి మేము. ౮౪ 173

క. త్వరపెట్టు చున్నవారీ, పరమమునుల్ మమ్ము భూరివనమున నిటఁ గా
పురముండి పుణ్యశీలతఁ, బరఁగెడు మునులుండు నుటజప్తంక్తిం జూడన్. ౮౫
క. మేముం ద్వరపడుచున్నా, మీ మానులు తపముపేర్చి ♦ నెసఁగుచు దాంతిన్
గామవిహీనతఁ దగుచున్, దా మగ్నులరీతి గుప్తతరమహిమఁ దగన్. ౮౬
క. వెలయుచు మీసమ్మతి నిమ్ములఁ గోరుచు నున్నవారు ♦ మునిగణనాథా!
సెలవిమ్మా! మేమరుగం, గలవారము ప్రొద్దుపొడిచెఁ ♦ గావున నింకన్. 2176
చ. మునివర! దుష్టనంశమునఁ ♦ బుట్టి మహాత్ముల మైతి లేని య
మ్మనుజవిభుండు న్యాయమును ♦ మాని విభూతిని సేకరించి పే
ర్కిని గరువంబు గాంచునటు ♦ మిక్కిలి తాపముఁ గల్గఁజేయు నీ
వనజహితండు గాయఁగలవాడిక నెండను గాన ముందుగన్. ౮ 177

క. చనఁగోరెద మని రాముండు, వనజాక్షియు లక్ష్మణుండు ♦ బ్రాహ్మణమానీ
శునిచరణములకు మ్రొక్కిరి, మునిమ్రొక్కుచునున్న వారిముదమునఁగనుచున్.
ఆ. లేవనెత్తి స్నేహభావంబు వెలయంగఁ, గొంగిలించుకొనుచు ♦ గారవమునఁ
బలికె ననుజు ²నీడవలె వెంబడించు నీ, జనకతనయఁగూడి ♦ చనుము రాను!
క. సరణి యిఁక నీకునెంతయు, నిరుపద్రవమగును గాక ♦ నిర్మలయోగ
స్థిరబుద్ధులగుచు నొప్పుచు, నరణ్యమున నిందు నున్న ♦ యమ్మునివర్యుల్. ౧౧౪
క. అనవరతము నివసించుటఁ, గన రమణీయంబు లగుచుఁ ♦ గ్రాలు స్థలములన్
గనుఁగొనుమా మఱి యందలి, వనములు ఫలమూలములునుభాసలుచుండున్.
నీ. కుసుమాశరంబులై ♦ కొనురొప్పు మఱి యందు సన్నతికిం దగుసాధుమృగము
లెల్ల గుంపులుగూడి ♦ యుల్లసిల్లుచు నుండు నిరై వరములతోడ ♦ నిఖిలపక్షు
లధికశాంతము గల్గి ♦ యలరుచు నుండును బూచిన సరసిజపూగములయి
స్వాదుతరంబైన ♦ జలము చెలంగఁగఁ గారండవంబులు ♦ గలయఁదిరుగ
తే. నందలి తటాకములు సరోబృందములును
వెలయుచుండును, మదికెంతో ♦ వేడ్కగలుగ

1 అథతేఽగ్నిన్ సురాంశైః పాన-అని మూలము. 'సురాన్ నారాయణం పరివారాపేక్షయా
బహువచనమ్' అని గోవిందరాజులు. 2 సీతయాచానయాసార్థం ఛాయయే వానువృత్తయా-అని
మూలము.

దృష్టిరమ్యములగు సెలఁదేవుల బద్ధి

నినదములమించు నడవులు ధ తనరు నందు. ౧౫

182

క. చనుమా సామిత్రి! నీవును రామా! యరుగుమింకఁ ధ బొదలు కరుణ న
న్లనుఁగొన నొకపరి నాయీ, వనమునకుఁ రావలయును ధ వదలక వత్సా! ౧౬

చ. అనిముని చెప్పఁగా రఘువఁరాన్వయుఁ డల్లె యటంచుఁ బల్కి త
మ్మునిఁ దగఁ గూడి భ క్తిమెయి ధ మ్రొక్కి మునీంద్రునకుం బ్రదక్షిణం
బొనరిచి తాఁ బ్రయాణమున ధ కుద్యమ మొప్పఁగఁ జేసె; నంత భూ
తనయయు సొంపు నింపు కనుఁనమ్ములతీలు వెలుంగుచుండఁగన్. ౧౭ 184

క. ఇరువుర కమ్ములపొదలను, నిరుపమచాపములఁ గాంతి ధ నెగడుచుఁ దగు న
క్కరవాలముల నొసంగెను, ధరణీసురు నాశ్రమమున ధ దాఁచినవానిన్. ౧౮

ఆ. అంత వారలిర్వు ధ రమ్ములపొదలను, మూఁపులను ధరించి ధ మొరయుచున్న
ధనువులను గరంబులను బట్టుకొని మౌనీ, యాశ్రమంబు నుండిఁయరిగి రంత.

క. సిరి యలరఁగ సౌందర్యము, పరఁగన్ నిజతేజములను ధ భాసిలుచున్ దు
ర్భరధనువులఁ దాల్చినవా, రిరువురు జానకిని గూడి ధ యేగిరి వనికెన్. ౨౦ 187

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯ - వ సర్గము.

—*— *సీత రామునితో రాక్షసులఁ జంప మానుఁ డని మనవి చేయుట. —*—

సీ. ఈవిధమునఁ దాపఁదేవులు ననుమతిఁ బడసి యరుగుచున్న ధ పతినిఁ జూచి
హృదయంగమంబయి ధ మొంతయు మ్రొత్తికి నాకరంబయి యొప్పునట్టి పలుకు
లలరంగ నిట్లని ధ పలికె నీవూనిన యీమునిధర్మమెంఁతే మహితము
మిగుల సూక్ష్మంబయి ధ తగినమార్గమున విచారమొనర్చి యీసమధికమగు
ధర్మంబుఁ బురుషులుఁధర్మకాములు పొందుదురు; తనయిచ్చచేసరిగఁగలుగు

ఆ. వ్యసనములఁ దృజింపవలయు నెవ్వరు వాని
మానుదురొ తలంప ధ దీని వారు

—*— * రామా ! నీవాయుధములఁ దాల్చి వనములోఁ జొచ్చిన రాక్షసులు విరోధింతురు. దాన
మనకిరువురకు వియోగము వియోగమహాక్షేమము గలుగును. కాఁబట్టి నిరాయుధుడవై యుండుట
మంచిదని సీత యీసర్గమున బోధించుచున్నదని గోవిందరాజులు. రాక్షసపథప్రతిజ్ఞను మునులయె
దుటఁ జేయు భర్తను గాంచి “అహింసా పరమో ధర్మః” అనున్యాయమును మనమున నిడుకొని
హింసానివృత్తిని దెలుపఁగోరి లోకదృష్టాంతముగా సీత రాములతో విన్నవించుచున్నదని మహే
శ్వరతీర్థులు. ఈయిరువురి భావములో నేది యుత్తమమును విషయము పాఠకులే నిర్ణయించు
కొనఁగలరు.

పొందఁగినవారు ♦ వుడమిని గామజం

బులగు వ్యసనములును ♦ గలవు మూఁడు. ౨౪

188

క. వ్యసనము లన్నిఁటికంటెను, సత్యమును జెప్పుటరయ ♦ సతిశయతరమా
వ్యసనము దానికొ మించుఁ బరసతీసంగమము దుస్తరంబగు నఘమా. 3

ఆ. పగయె లేకయుండఁ ♦ పరుల హింసించుట

తత్సమానమగును; ♦ ధారణేశ !

యన్మతవాక్యమింతఁకును బూర్వమివాడి

నదియె లేదు ముందు ♦ నాఁడఁబోవు. ౪

190

క. ధరధర్మనాశకరమా, పరదారం గవయనెంచు ♦ వాంఛ గలుగు నె

క్కరణి నీమది; విను భూ,నర! యన్యకశత్ర విషయఁవాంఛయె నీకు. ౫

తే. ఇప్పుడును లేదు పూర్వమంఁదెప్పుడేని, కలిగినదిలేదు మనసునఁగాని యద్ది
యెప్పుడుం గల్గఁబోదది ♦ యట్టులుండఁ, గారణము లేకపోలేదు ♦ ధారణేశ.

క. అనయము స్వభార్యయందే, యనురక్తిం గల్గువాఁడ ♦ వతిశయముగ ధ
ర్మనిరతి గలవాఁడవు సత్యనియతిచే జెలఁగువాఁడ ♦ వౌదువు రామా!.

క. కనుకనె జనకుని యాసతి, యన దాటక చేసితిట్టు ♦ లతిశయధర్మం

బున సిరిని సత్యమున నొప్పినవాఁడవు రామచంద్ర! ♦ వినుతమునీంద్రా! 2

క. నెలకొని యున్నది నీయం, దలఘుతరంబైన ధర్మ ♦ మట్లె బుతంబుకొ

నెలకొని యున్నది సుగుణం, బులు వైరాగ్యాదులెల్లఁ ♦ బొలిచి యెసంగుకొ.

సీ. ఓమహాబాహూ! మఁదుక్తంబులౌ సత్య సంధత్వముఖములౌ ♦ సకలసుగుణ
ములు జితేంద్రియులకుఁసలవడియుండు నితరులయం దుండంగఁదగవటంచు
నెఱుఁగుదుఁ జూ; విజితేంద్రియుండవు నీవు తగినసాక్ష్యము శుభఁదర్శనంబె
పగయనునది లేక ♦ పరుల హింసించుట యతిరాద్రమైనట్టి ♦ వ్యసన మగును

తే. దీనిఁ బామరులే చేయఁ ♦ బూనుచుందు

రజ్జులౌటను నదిచేయుఁనట్టి సమయ

మిపుడు సమకూరె నీకు నఁదెట్లొ చెపుదు

నాలకింపుము ప్రాణేశ ! ♦ యాదరమున. ౯౪

196

క. వీరవరా! దండకమునఁ, జేరిన మునివరులఁ గావఁ ♦ జెచ్చెఱ రక్షో

వీరుల ననిఁ గూల్పంగఁ, బౌరుషమున శపథ మిందుఁ ♦ బల్కితివిగదా. ౧౦౪

సీ. మునులయభ్యర్థనఁముం బట్టియే కాక యనుజునితోడ నీ ♦ వరయ నీందు

లకె చాపబాణంబులం దాల్చి దండకారణ్యమ్మునకు రఘుఁరామ! పయన

మై వచ్చితివిగాదె ♦ యీవిధి వచ్చుటఁ గని సత్యశపథాది ♦ వినుతసకల

తావకసద్గుణఁతతిఁ గని యీకష్టములు పోయి సుఖములె ♦ ట్లలనడునొకొ

తే. నీకటంచును నాధనం ♦ బేకరణియొ

దీనికంచుఁ దలంప నా ♦ మానసమ్ము

మిగులఁ జింతాకులమ్మయి ♦ మించె నిపుడు

గాన నాభావమును జెప్పఁదాన మీకు. ౧౨౫

198

తే. దండకారణ్యమునకుఁ బోఁదలంచు విషయ

మునను నాకీప్తమేలేదు ♦ వినుము హేతు

వును వచించెదఁ గోదండమును శరములఁ

దాల్చి తమ్మునితోఁగూడి ♦ తరిలివచ్చి. ౧౨౬

199

క. వని నిందు నీవు చేరఁగ, వనచరులగు రాక్షసులు భవద్వృష్టిపథం

బునఁ బడఁగ వారిపై విశిఖనికరమును విడుతుగాదె ♦ త్కృపతితనయా!. ౧౨౭

క. అనలున కింధనములు చెంతనున్నఁ దేజంబు బలిమి ♦ తగ హెచ్చగున

ట్లు నరపతులకు సమీపం, బునఁ జాపంబున్న తేజమున్ బలమట్లా. ౧౨౮

క. వినుము మహాబాహూ! ¹గా,ధను దీనికుదాహరణముఁ ♦ దగ వచియింతున్

మును మృగపక్షులు మెలఁగెడు, వనమొకఁ డతిపావనముగఁభాసిలుచుండెన్.

చ. వనమున నందు సత్యమును ♦ బల్కుచు శుద్ధమతిం జెలంగు న

న్ముని వసియించియుండఁ దపముం జెలుపం దలపోసి యింద్రుఁ డా

తనిదగు పర్ణశాలకును ♦ దా నరుదెంచె భటాకృతిం గరం

బున నొకఖిడ్గమూని యటఁ ♦ బుణ్యతపం బొనరించు మానికిన్. ౧౨౯ 203

తే. ఉత్తమము తీక్షణముచు నయి ♦ యొప్పుచున్న

కత్తి దాఁపుడు ద్రవ్యమ్ముగా నొసంగి

చనియె నమ్ముని దాఁపుడు ♦ ధనముఁ గావఁ

దత్పరుండౌటఁ గత్తిని ♦ దానిఁ గొనుచు. ౧౩౦

204

క. తనపైఁగల విశ్వాసం, బున నుంచిన దానిఁ గాఁగ ♦ బుద్ధిఁ దలఁచి తా

వనమునఁ దిరుగుచుఁ బదిలఁగు, గనె దానిం గాచుచుండెఁగడు శ్రద్ధమెయిన్.

క. మునిపరుఁ డాతఁడు ఖిడ్గం, బును గావ సమావరంబుఁ ♦ బూనుటచేఁ దాఁ

దినఫలమూలాదుల దే, జనినపుడెల్లను సఖిడ్గచంచత్కరుడై. ౧౩౧ 206

క. అరుగుచునుండును దానిన్, ధరించుచుండంగ నంతఁ ♦ దన్వేనితప

శ్చరణసమాదృతిగను మతి, వరుసన్ విడనాడె గంటె ♦ వజ్ర కుశధమున్.

క. పరహింసాకరము భయం, కరమును నగు బుద్ధి మానికాంతున కంతన్

బరఁగెన్ దత్సంబంధము, నిరతము గల్గుటను ధర్మనియతి చెడుటచేన్. ౧౩౨

క. తనువే తెలియక ధర్మం, బునఁ బీడితుఁ డగుచుఁ దుదకుఁ ♦ బొందె నరకమున్

మనుజేశ! ఖడ్గయోగం, బున నీవృత్తాంతమయ్యెఁ ♦ బూర్వమని బుధుల్.

సీ. పలుకుదు; రగ్నిసంబంధమెట్లొ యల్లె యాయుధసంబంధ ♦ మనవరతము
వై కారికంబని ♦ వర్ణింతు రాధ్యులు నీయందు నాకున్న ♦ స్నేహమునను
నాయందు నీకునున్న బహుమానంబునఁ దెలిసిన విషయమే ♦ తలఁపునకును
నేఁ దెచ్చుచున్నాను ♦ నీకు నింతేకాని తెలియనివిషయంబుఁ ♦ దెలుపలేదు

తే. దండకారణ్యవాసులౌ ♦ దనుజవరుల

వై రమేలేక విలుపూసి ♦ మారణంబు

సేయుబుద్ధిని బూనఁగ ♦ సేయుపాయ

మునను మానుము తగదది ♦ యనఘ నీకు. ౨౫

210

క. విను మపకారము లేకయె, ఘనవీరా; ప్రాణిహింస ♦ గావింపఁగ నే

నును సమ్మతింప నట్లే, జనపతు లిఁకఁ బట్టనేల ♦ చాపం బనెదో. ౨౬

211

చ. వనముల సంచరించు మునివర్యులు లోనగువారి కాపదల్

పొనరుపనెంచు వారలను ♦ బోవఁగఁ జేయుచు వారిఁ గాంచుటే

యొనరుప నర్తమైనపని ♦ యుత్తమవీర్యము గల్గి పొల్చు న

జ్ఞనపతివర్య సంతతికిఁ ♦ జాపము పట్టుట యిందుకే సుమా. ౨౭

212

౧క. ఆపనికై నను జేతం, జాపమ్మును బూనవలదె ♦ జానకి యనెదో

భూపరిపాలనమునఁ దగుఁ, జాపము; వనమేడ నేడ ♦ శస్త్రవితతియున్. ౨౮

౨౨

తే. ట్రాత్రమెక్కడఁ దపమదెక్కడఁ దలంప

నివి పరస్పరభేదంబులే యగుఁ జము

కనుక దేశధర్మంబునె ♦ మనము పూని

యాచరింపఁగఁ దగిన దో ♦ యార్యవర్య! ౨౯

214

క. వనికిం దగినది తపమే, యనుమానంబేల దాని ♦ నాదృతిఁ జేయం

గనుఁదగు; స్వధర్మమెట్లొ, చనుఁగద యని యందువేమొశస్త్రము పూనన్.

చ. మతిచెడుఁ గాన నట్టి పని ♦ మాను మయోధ్యకుఁ బోయినంత భూ

పతిహితధర్మముం గొను; తపంబులె చేయుచు రాజ్యవాంఛ సం

తతము త్యజించి నన్మునివిధంబున నుండువయేని గైక భూ

పతియును నక్షయప్రమదభారము పూనుదు రాత్మలం దగన్. ౩౦

216

సీ. నీనుది ధర్మైకనియతమై యుండును ధర్మంబువలన నర్థంబు సుఖము

గలుగు నివ్వవి యని ♦ పలుకంగనేల ధర్మంబుననే నకలంబు గలుగుఁ

గాన ధర్మంబె జగంబున సారము నిపుణత గలవార ♦ లపరిమితము

లగు ప్రయత్నములచే ♦ నగణితవ్రతముల నాచరించుటచేత ♦ నాత్మదేహ

తే. మును గృశింపఁగఁజేసి యో ధన్య! ధర్మ
మును గ్రహింతురు యోజింపఁగను సుఖమున
సుఖము లభియింప దెందును ధన్యతమిది
గాన నిత్యము నిత్యపరిధానమున. 3౧౫

217

తే. విమలచిత్తుండ వగుచు ధర్మము సమాచ
రింపుమా; ముజ్జగంబుల ధీతి యెల్ల
నున్న దున్నట్లు తెలిసియే ధన్యండుఁగాదె
నీకు రఘురామ! సద్గుణనిచయధామ!. 3౨

218

చ. వనితలకెల్ల నుండిన స్వభావపుఁ జాపల మూది చెప్పితినే
మనుజులరేణ్య! యీభువి సమస్తమెఱింగిన నీకు ధర్మము
గనఁబలుపంగ నేర్పడియుఁ ధర్మము నె యన్యఁడు బుద్ధి నెంచి నీ
యనుజునితోడఁ బల్కుకొని ధన్యమనె యిష్టమౌనా దా
ని నె యొనరింపుకాలమును ధన్యమనె బుచ్చక ప్రాణనాయకా. 33

219

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦ - వ సర్గము.

ఘోష రాముఁడు నీతప్రశ్నలకు నుత్తర మిచ్చుట. ఘోష

చ. జనకజ భర్తపై నిగల ధర్మనిశ్చీతిని నిట్లు పల్కఁగా
విని రఘురాముఁ డెంతయును ధర్మతథర్మమునందె చిత్తమొ
ప్పిన మతిమంతుఁడౌటఁ దనప్రేయసిఁ గాంచి వచించె దేవి! యీ
జనకునిపుత్రి వీవు మతి ధర్మమెఱుంగు దెంతయున్. ౧౫

220

తే. నీకు నాయందుఁ గల్గిన ధర్మహాభావ
మునకుఁ దగినట్లు హితవాక్యమును వచించి
తివి భవద్దివ్యవంశంబు ధర్మమగు దీన
జెల్లడించితి వెంతయు ధర్మమగు గంటి. ౨

221

క. నామాట హితమె యగుచో, నామాడ్కిం జేయుమనెదొ ధర్మమగు నే
మేమి వచింపఁగదగునో, యామాటం జెప్పవఁడ ధర్మమగు ననురాగమునన్. ౩౫

చ. నరపతు లార్థశబ్దము వినినం దగదంచు శరాసనంబుఁ దా
ల్తురు గద యంచుఁ జెప్పితివి ధర్మమగు హానన! నీవె జానకీ
నిరతము సంశ్రితవ్రతులు ధర్మమగు గావఁగఁ బాత్రులై యుహ
త్తరవనమందు నిందుఁగల ధర్మవిదుత్తము లౌ మునీశ్వరుల్. ౪

223

క. అరుదెంచి తారె నన్నున్, శరణుం దగఁ జొచ్చినారు ధర్మమగు భూ

సురపుంగవు లవాఁరలు, నరణ్యమున మూలఫలము ♦ లాహరముగన్. ౮౪
క. తినుచుండియుఁ గ్రూరులుగా,వనిఁ దిరుగు నురారికోటి♦చలన భయంబున్
గని సుఖముఁబడయకున్నా,రసయముమాంసంబుఁది నెడు♦నసుకులుభయదుల్.

సీ. వనమున నెప్పుడు ♦ బహువిధవ్రతములఁ గావించుచు నదెట్లా ♦ కాల మొక్క
విధమునఁ బుచ్చు భూ♦విబుధమునీశుల భక్షించుచున్నారు ♦ విడఁతి వినుము
దండకారణ్యమం♦దుండు నమ్మును లట్లు దనుజులు భక్షింపఁ ♦ దాళలేక
నాయొద్ద కరుదెంచి ♦ నాయనా మముఁ గావు మనివేడిరేను న♦మ్మునులపలుకు

తే. లాలకించుచు వారల ♦ యంఘ్రిలకును
వందనముచేసి యిట్లంటిఁ ♦ బరమ కరుణ
నన్ను మీరు తమింపుఁడు ♦ నచ్చుతులరు
గాన నేవచ్చి నేవింపఁ♦గాఁ దగుఁ గద. 2౪

226

సీ. ఇట్టి యాద్యులు మీర♦లే నన్నుఁ గనవచ్చి ప్రార్థించుచుండుట ♦ నరయ నాకు;
జెప్పంగఁ దగినంత ♦ సిగ్గు గల్గించె; నేనేమిచేయంజను ♦ నిపుడె చెప్పఁ
డని వారియెదుటనే ♦ నాడితి నీమాట నంత నమ్మునివర్య ♦ లందఱు ననుఁ
గాంచి రామా! దండ♦కంబునఁ గామరూపులగు రాక్షసు లనే♦కులు చెలంగు

తే. చుందు రవాఁర లరుదెంచి ♦ యరుతరాత్తిఁ
బొందఁగాఁ జేయుచున్నారు ♦ పూన్నిమీఱి
నట్టి బాధలు లేకుండ ♦ నాడరమునఁ
గావుమా వారి నెదిరింపఁ♦గాదు మాకు. ౧౧

227

చ. దనుజులు మాంసభక్షకు లు♦దగ్రులు హోమము సేయువేళలం
దును మఱి పర్వకాలములఁ ♦ దోరపువేడుక మీఱి వచ్చి మ
మ్మును భయపెట్టుచుందురు న♦మూహముగా నరుదెంచువారిచేఁ
బెనువగ లొందఁజేయఁబడి ♦ వేటొకదిక్కును లేని మానులన్.

228

చ. అనయము సంశ్రితప్రతుల ♦ నార్తుల దిక్కిఁక నెవ్వరంచు నె
మ్మనముల నెంచువారలను ♦ మమ్మును గావఁగ నీవె యాశ్రితా
వనచణ! రామ! యర్హుఁడవు ♦ భవ్యతపంబున రాక్షసోత్కరం
బును హరియింపఁ జాలుదుము ♦ పొంగుచు మేమె తలంచి చూచినన్. ౧3౪

క. సురవైరులఁ బొలియించినఁ, జ్వరకాలతపంబు తఱుఁగుఁ ♦ జిత్రమ్మున న
క్కరణి నొనర్పఁ దలంపము, పురుషోత్తమ! తపము కష్టపుంజాకరమా. ౧౪౪

ఉ. దానికి నంతరాయ సము♦దాయము లెప్పుడు నుండుఁగాన న
ద్దాని వ్యయింపఁజాలకయె ♦ తప్పక వారలు చంపుచుండినన్
దానవులన్ శపింపక ని♦తాంతశమంబును బూనినాము పెం
పూనిన నీవు లక్ష్మణుఁడు ♦ నుగ్రవనంబున నున్న మమ్ములన్. ౧౪౫

231

- తే. అసురపీడితులను గావ ధ నౌను జుమ్ము
దండకారణ్యమున మీరు ధ దక్క దిక్కు
వేటికెవ్వరు లేరని ధ వివిధవిధము
లను మునీంద్రులు పల్కి రో ధ జనకపుత్రి!. ౧౬ 232
- క. మునివరుల మాటలెల్లను, విని యీవనినున్న మాసిబృందము గష్టం
బును బొందకుండఁ గాచెద, నని శిష్యము చేసినాఁడ ధ నవనీతనయా. ౧౭ 233
- క. తనువునఁ బ్రాణములుండఁగను మాసినిమిత్త మొప్పుఁగఁ జెప్పిన ప
ల్కును దప్పఁజాల సత్యం, బనవరతము నాకు నిష్టమని యెఱుఁగవొకో. ౧౮
- ¹సీ దనకళత్రములకంఠెను హెచ్చుగా నున్న ప్రాణంబునై నను ధ వదలువాఁడఁ
దనదురెండవమూర్తి ధ యనుజాతు, మఱి శరీరార్థభాగంబుగా ధ నలరు నిన్ను
వదలువాఁడంగాని ధ ప్రతిన మాత్రము తప్పు జాలను వాస్తవజ్ఞానవేత్త
లైన బ్రాహ్మణులకై ధ నేను జేసిన ప్రతిజ్ఞను దప్పుదునె గావ ధ జనకపుత్రి
- తే. మునులు ప్రార్థింపకే పోయినను దనుజుల
నే నవశ్యము పొలియింప ధ నౌను మునులఁ
గావఁగఁ దగు వారు నన్లని వచింపఁ
బ్రతినవట్టితి నన వేఱు ధ పలుకవలెనె. ౨౦ 235
- క. అనఘమతి! నీపై నా,కును గల స్నేహంపుబలిమిఁ ధ గువలయనేత్రా
ఘనముగ నాపై నీకుం, దనరెడు సౌహార్దమునను ధ దగినవిధమునన్. ౨౧
- తే. ఇట్లుపల్కితి సంతోష ధ మెనఁగె నాకు
సప్రియున కెవ్వఁడైనఁ బ్రియంబుఁ జెప్ప
నెంచునే నీవు చెప్పిన ధ హితవచనము
²త్వన్మనోవంశములకును ధ దగును జుమ్ము. ౨౧|| 237
- క. జలజాక్షీ! నాదుప్రాణం,బులకంఠెను నెక్కువయయి ధ పొల్తువు నీ వ
ట్టులెయైనను నే ధర్మం,బుల నేఁ బూనుదునొ చేయఁ ధ బొలఁతీ వానిన్. ౨౨
- చ. ఒనరుపఁ బూనఁగా వలయు ధ నొక్కవిధంబున నంచు రాముఁ డా
జనకజఁ బ్రేయసిన్ మదికి ధ సంతసమొప్పుఁగఁ గాంచి పల్కి చ
య్యన ననుజన్ముతోడను శరాసనమున్ ధరియించి మించు వే
డ్కును రనుణీయమై తనరు ధ కానకునేగె విచారహీనుఁడై. ౨౩ 239

పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 అప్యహం జీవితం జహ్యం త్వంవా సీతే సుత్తుణామ్-అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజులు. తనిష్టోకి వీనియందుఁగల భావ మీపద్యమున సారభూతముగా నిమిడింపఁబడినదని తెలియవలయు. 2 సదృశం చానురూపంచ కులస్య తప్తచాత్తనః-అనిమూలము.

౧౧ - వ సర్గము.

—ఘోఘ మాండకర్ణినృతైంతము. ఘోఘ—

క. రాముఁడు ముందుగఁ జనఁగా, భూమిజ సొగస్తే ననడుముఁ పొంక మలరఁగా
రామునివెంటం జనియెను, సౌమిత్రియు ధనువుఁదాల్చిఁచనియెఁ బిఱుందఁ.

చంపకమాలిక:—

ఇరువురు సోదరుల్ చనుచు ♦ నింపుగఁ గన్నడు శైలసానుపం
క్తి, రహిఁ జెలంగు సదృశతఁతిఁ బహుభంగుల నొప్పుచున్ మనో,
హరములు నౌతరంగిణులఁనప్పులినంబుల మీఁద నింపుగాఁ
దిరిగెడుసారసంబులను ♦ దివ్యములై తగుచక్రవాకసుం
దరఖగపంక్తులన్, జలపత్రత్రులు పద్మములొప్పుమించు బల్
సరసుల; గుంపుగాఁ దిరుగఁజాలిన దుష్టులనున్, మదించి కా
వరమున వాడికొమ్ముల జఁవంబునఁ బోవఁగఁ జాలుశక్తిచేఁ
బరఁగెడు కారుదున్నలను; ♦ బందులఁ, జెట్లనుగూల్చునట్టి కుం
జరములఁ జూచుచున్ జనకఁజాతనుగూడియె పోయి; రిట్లు వా
రరిగిరి దూర మంత నినుఁ ♦ డస్తమయాద్రికిఁ బోవనుండ సుం
దరముగ నాల్గుదిక్కులను ♦ దప్పక యోజనమాత్రనూనమా
విరివిగలట్టిపుష్కరిణి ♦ వింతఁగఁ గాంచిరి వార లొక్కటన్. ౫

241

సీ. సితర క్తపద్మముల్ఁచెలఁగియుండఁగ గజయాధముల్ సొంపుగఁనొప్పియుండఁ
గలహంస రాజహంసలును సారసములు జలములఁ గలయంగ ♦ సంచరింప
నందమై నిర్మలఁమగుజలం బొప్పంగఁదగు దానినుండిగీతముల ధ్వనియు
వాద్యస్వనము వినఁవచ్చెను గాని యందొక్కరుఁడును జూడ ♦ నుద్యమింపఁ
తే. గనఁబడకయుండె; రాముండు ♦ కౌతుకమునఁ

దమ్ముఁడున్ వినఁగాఁగోరి ♦ తత్తటాక
విధము నెల్లను ముని దనుఁవెంట వచ్చి
నట్టి ధర్మభృతుం గనిఁయిట్లు లనియె.

242

చ. మునివర! చాల నద్భుతముఁ ♦ బుట్టఁగఁజేసెడు నీమహాన్వనం
బును వినినంత దీనివిధఁముం దెలియందగు నన్న సంతసం
బు నెగడఁ గానఁ జెప్పఁదగుఁ ♦ బొందుగ సంతయుఁ జెప్పవచ్చునే
ఘనుఁడవు నీవు చెప్పుటకు ♦ త్వాదివిజోత్తను! యానతీయుమా. ౯

243

క. పరమరహస్యము చెప్పంగరానియంతటిది యిద్ది ♦ గాకుండినదోఁ
గరుణాత్మ! యనఁగ ధర్మస్థిరమతి యాధర్మభృతుఁడు ♦ చిత్తం బలరన్. ౧౦

తే. ఆదరంబున శ్రీరాముఁ ♦ డడిగె నిట్లు
లనుచు నది పుట్టినవిధంబుఁనందు గీత,

నిస్వనము వినఁబడురీతి ♦ నెమ్మి తనరఁ

జెప్పఁగాఁ బూని యిటు పల్కె ♦ శ్రీరఘువర !. ౧౦౫

245

సీ. వినుము పంచాక్షరం ♦ బనఁబడు నీతటాకము సర్వకాల మిక్కరఁగి గీత,
పాద్యనిస్వనముల ♦ భాసిల్లుచుండును మాండకర్ణియ నెడు ♦ మాని తపము
బలిమి నిర్మించె నీ ♦ వరతటాకంబును; బదివేలయేం డ్లొగి ♦ వాయుభతు
కుండయి యూనీట ♦ నుండి తీవ్రతపంబు, నతఁ డొనరింపంగ ♦ నగ్నిముఖ్య

తే. లై నదేవతలెల్లను ♦ వ్యధితచిత్తు

లగుచు నొండొరులం గూడి ♦ యతిరహస్య

మగుస్థలంబునఁ దమలోన ♦ ననఘఁ డితఁడు

మనస్థలంబులలో నొండు ♦ గ నెడువేడ్క. ౧౩౫

246

క. ఘోరతపం బీలాగున, నాహాఢిగఁ జేయుచుండు ♦ నని యార్తిని నీ

తీరునఁ జెప్పకొనుచు నను, రాదులు సంవిగ్నచిత్తు ♦ లై; యాపిదపఁ. ౧౪౫ 247

సీ. మెఱుఘఁదీవియలట్లు ♦ మించు దేహచ్ఛాయ లెల్లఁడ వ్యాపింప ♦ నుల్లసిల్లు

నట్టి యప్పరసల ♦ నైదుగురను మాని, తప మడంపఁగ దేవతలు పనుపఁగ

నావధూమణు లేగి ♦ యమ్మునిఁదత్వంబు నెఱిఁగినవాని న ♦ దెట్లొ మోహ

పరవశునిగఁ జేసి ♦ వశముగావించుకొనిరి దేవకార్యంబు ♦ సరిగఁజేయ,

తే. నంతవార లవ్హానికి ♦ ననుఁగుఁబత్ను

లైరి వారల కీతటా ♦ కాంతరమున,

నాలయమ్ము నిర్మింపంగ ♦ నయ్యె వార,

లిందలిగృహమ్మునఁ నిల్చి ♦ యెలమి మిగుల. ౧౮

248

క. మునిని దపోబలమున యా, వనమును దగఁ బొందినట్టి ♦ వానిఁ మిగులఁ

మనసిజుకేళులఁ దేల్చుచు, గనుచున్నా రిందులో ను ♦ ఖంబును రామా!. ౧౮౫

మ. వనితాపంచక మిట్లు కేళి మెలఁగఁ ♦ వాదిత్రసంగీతని

స్వన మవ్వారల భూషణధ్వనులతో; ♦ సంయు క్తమై యీవిధం

బునఁ జెల్వారి వినంబడుఁ శ్రుతిహితం ♦ బుంజేయుచుఁ రాఘవా

యని యాధర్మభృతుండు జ్ఞాని యనఁగా ♦ నాలించి యారాఘవుల్. ౨౦

క. విన నిది యాశ్చర్యంజౌ, నని తగ నంగీకరించి; ♦ రప్పుడె కుశచీ

రనిచయరంజితమై వి, ప్రనికరసంపదల మిగుల ♦ భాసిలుదానిఁ. ౨౦౫ 251

ఆ. ఆశ్రమవ్రజంబు ♦ నటఁగాంచి; రాసోద, రులు మహాయశమున ♦ వెలయు రాముఁ

డవనిజాతతోడ ♦ ననుజనితోడ నా, యాశ్రమములఁ జొచ్చె ♦ నంత మునులు,

క. అతిధిగ రాముఁడు వచ్చెను, గృతకృత్యులమైతి మంచు ♦ నెలమిని భక్తిఁ

హితపూజ లాచరించిరి, ష్టితిసురమునిగణముతో వ ♦ నించె నతఁ డటఁ. ౨౨౫

సీ. సకలమహాస్త్రశఃస్త్రంబుల నెఱిగిన శ్రీరామచంద్రుండు ♦ సీకుల వెలయు
నాశ్రమమండలంబందు మహామునుల్ పూజించు చుండంగఁబోవల సుఖము
వసియించియుండి యఁబ్బారెయాశ్రమముల మునుపొకపర్యాయము నివసించి
యుండియు నుఱియు నఁయ్యెప్పడుతావుల క్షలరాక్షసబాధలడఁపఁబోయి
తే. యందె నివసించె నొకచోట ♦ నతఁడు మూఁడు
పదియు నొకచోటఁ బండ్రెండు ♦ వాసిమీఱి
మఱొకతావున నాలుగు ♦ మఱొకనెలపు
నందు నివసించె మాసము ♦ లై డతఁడు. ౨౫౪

254

ఆ. ఆఱు నేడు నొకటి ♦ యాపైని బాదము
మూఁడుపాదములును ♦ మూఁడునెలలు
నష్టమాసములునుఁబోశ్రమములయందు
నందు నాతఁ డుండె ♦ హాయి తనర. ౨౫౫

255

క. మునుల కుటీరంబుల ని, ట్లనువుగ నివసించి మిగుల ♦ హాయిగ నుండం
గను బదినంవత్సరములు, వనవాసమునందుఁ గడచె ♦ వరుసఁగ నంతన్. ౨౫౬

—ఁజ్ఞా రాముండు మరల సుతీష్ణాశ్రమమునకు వచ్చుట. ఁజ్ఞా—

క. రాముండు ధర్మవిదుత్తముఁ, డా మానుల యాశ్రమముల ♦ నన్నిట వాసం
బీమాడ్కి నేసి మరలక, భూమిజతోడక సుతీష్ణాశ్రమనిఁ గనవచ్చెన్. ౨౫౭
క. అరిసూదనుఁ డౌ శ్రీరఘువరుఁ డా యాశ్రమముఁ జేరి ♦ బ్రహ్మమునులచే
బరిపూజితుడై యం దా, దరమునఁ గొన్నాల్లు గడపె ♦ వద్దయుఁ బ్రీతిన్.
చ. శ్రమ మనఁగా నెఱుంగకయె ♦ రాఘవుఁ డందు వసించి యొక్కనాఁ
డమలతపకప్రభావుఁడగు ♦ నమ్మునిఁ గాంచి వినీతుడై వచిం
చె మునివరేణ్యుడై తనరు ♦ సిద్ధతపస్వి యగస్త్యుఁ డీయర
ణ్యమున వసించు నంచుఁ గథ ♦ లాదృతిఁ గొందఱు చెప్పుచుండఁగన్. ౨౫౮
క. వినుచున్నవాఁడ మునిసర, వన మిది కడుగొప్ప చాట ♦ బ్రహ్మము నివసిం
చినచో టదెద్దియో యెఱుఁగను జ్ఞానధనుం డతం డగస్త్యుఁడు వేడ్కన్.
తే. ఏప్రదేశమునం దుండు ♦ నెందు నతని
పావనాశ్రమ మలరారు ♦ బ్రహ్మమాని
తమ రనుగ్రహమునిచి యాస్థలముఁ దెలిపి
పంపఁ బరివారయుతుడనై ♦ పయన మగుదు. 33

261

క. మునిపతి కభివాదనముల, నొనరుపఁబోయెద; నగస్త్యు ♦ నొగి నేపింపం
గను గోర్కి పెద్దదిగ నా, మనమునఁ జిరకాలముగ నమరియుండుఁ జమి.
క. ఆమునిపతి శుశ్రూషల, నేమమునం జేయఁజాలు ♦ నిర్మలభాగ్యం
బీమేని కున్న బాగని, యోమానీ! తలఁచువాఁడ ♦ నుల్లమునందున్. 3౪

మ. అని ధర్మాత్ముఁడు రామభద్రుఁ డనఁగా ♦ నమ్మాట లాలించి య
 మ్మునినాథుండు సుతీక్షుఁ డెంతయును సమ్మోదంబునం బల్కె నా
 తనితో; జానకితోడ నీవును సువి ♦ త్రానందనుం డయ్యగ
 స్తుత్యనిఁ గానం జనుఁ డంచు నేఁ బలుకఁగా ♦ నూహించుచుండంగన్.

క. దైవికముగ నీవేనను, నీవిషయము నడిగినాఁడ ♦ విక వత్సా! నీ
 కావిషయమ్మును జెప్పెద, నావరముని యాశ్రమము నుదాశ్రమమునకున్.

తే. యామ్యభాగంబున న్నాలుఁగామడలను
 జనినఁ గన్నడు నాసుదర్శనుని వసతి
 యాయగస్తుత్యని యనుజాతుఁ ♦ డాతఁ డతని
 వనము మిక్కిలి యున్నతిఁ ♦ దనరుచుండు. 3౮౪

266

సీ. అది బహుపుష్పఫలాన్వితంబయి బహుపక్షీనినాదనంభరిత మగుచుఁ
 బిప్పలివనముగ ♦ వెలయుచు వేటొక్క ననమునం దున్న దవ్వనమునందుఁ
 బలు తెఱంగుల తామరల వన్నెమీఱెడు కొలఁకులు నిర్మలజలమువెలయ
 నుండును హంసకారంజములు చక్రవాకముల్ తనరారు ♦ వనమున నట

తే. నొక్కరాత్రి వసించి సూర్యుండు పొడువ
 నవలఁ బయనంబుచేయు నుద్యాశ్రమమున
 నుండి దక్షిణదిక్కున ♦ సురుతరవన
 సంతతికిఁ బ్రక్కగ నొకయోజనము పోవ. ౪౦౪

267

క. తనరెడు నగస్తుత్య నాశ్రమ, వనమట బహువృక్షతతులు ♦ నటల మనోజ్ఞం
 బునగుఁ దదాశ్రమమున నీవును సీతయు లక్ష్మణుఁడును ♦ బొదలెడుకాంక్షన్.

క. అలరుచు నట విహారింపం, గల; రావనసీమయందుఁ ♦ గడు రమ్యములై
 పలు తెఱంగులభూరుహములు, వెలయుఁజుమీయాయగస్తుత్యద్వీజమునినాథున్.

క. కనుఁగొనఁ గోరిక కలదే, ననుపచుకీ ర్తి! ప్రయాణమయి యి త్తరుణం
 బుననే చనుమా! యని య, మ్మునిపల్కిన నాలకించి ♦ ముద మలరంగన్,

చ. అనుజనితోడ రాముఁ డపు ♦ డమ్మునితేనికి మ్రొక్కి సీతతో
 ననుజనితోడ నమ్మునికులాధిపుఁజూడఁ బ్రయాణమయ్యెన్ ద్రో
 వను రమణీయభూరివనవారము మేఘమురీతి నున్న భూ
 ధ్రనికరముం గొలంకులను ♦ రమ్యనదీతతిఁ బ్రీతిఁ జూచుచున్. ౪౧౬

271

చ. అరిగె సుతీక్షణమానిసతి ♦ యాదృతిఁ జూపిన దారిఁ బట్టి భూ
 వరసుతుఁ డెంతయో సుఖము ♦ వర్ధిల మోదముతోడ; సంత సో
 దరుఁ గని యిట్లుపల్కె సుకృతంబులఁ జేయుచు మాన్యచిత్తుఁ డై
 పరఁగు ¹నగస్తుత్యభ్రాతృదగు ♦ వాసవం బిదియే చెలంగెడున్. ౪౨౦

272

ఆ. సందియంబెలేదు ♦ సహజ! సుతీక్ష్ణుండ, చెప్పినట్లే త్రోవ ♦ చిహ్నములును
గాననయ్యెఁ జక్కఁగా ఫలభారంబు, వలన వంగి పిప్పలులు తనరెడి. ౪౯
సీ. ఈవనంబులనురెడి ♦ యెంతయుఁ బండిన పిప్పలి పంక్లదై ♦ యొప్పు కటుక
వాసన యిదె గాలివలన వ్యాపించెడు నందందు మునులు హోమాదికార్య
ములకుఁ గాఁ గూర్చి రానులుగానమర్చినయింధనములు పెక్కులివిగొయున్న
వీత్రోవ మునివర్య ♦ లెల్ల ఛేదించంగ వైడూర్యమణికాంతి ♦ వటలు దర్భ
తే. లివిగొ కనఁబడుచున్నవి ♦ కృష్ణమేఘ
శిఖర సంకాశమగుచు లేచిన మునీంద్రు
నాశ్రమాగ్నిశిఖల్ కనఁనయ్యె నివిగొ
యతనియాశ్రమమధ్యమ ♦ మగును నిదియె ౫౨

274

సీ. పావనజలముల ♦ భూవిబుధులు స్నానమాడి స్వాస్థితకునుమానకులను
బుష్పబలికొభక్తిఁబూన్కిజేయుచునున్నవారు; సౌమ్యా! మునీశ్వరుఁడుచెప్ప
విన్నమాటలరీతి ♦ విపినమం దిట నగస్త్యునుజు నాశ్రమ ♦ మలరు; నిశ్చ
య మ్మిమ్మునీంద్రుని ♦ యన్నయుఁ బుణ్యకర్తాభిరతుండయి ♦ యలరు నయ్య
తే. గస్త్యముని లోకహితమందుఁ ♦ గాంక్షఁ బూసి
*తనకుఁ గలిగిన మృత్యువుఁ ♦ దపము బలిమి
సిగ్రహించి యూదిక్కును ♦ నిఖిలజనుల
కుండఁ దగినదిగాఁ జేసె ♦ నుద్యమమున. ౫౫

275

అగస్త్యముని యిల్వలవాతాశలం జంపుట

క. మును పిట నిల్వల వాతా, పినామకులు సహజు లుర్వి ♦ విబుధాంతకు లు
ర్విని వెలసిరి రాక్షసు లం,దు నిల్వలుఁడు నిష్ప్రణాత్కతో నపుడపుడు. 276
చ. ధరణి సురేంద్రహాసమును ♦ దాల్చి సుసర్వలభావ పల్కుచు
గర మనురక్తి శ్రాద్ధమని ♦ త్తాసుగులం దగఁ బిల్చుచుండు; సో
దరుఁడును మేషహాసమును ♦ దాల్చును వానివధించి వండి భూ
సురులకు శ్రాద్ధకర్తమును ♦ జొప్పు దొలంగక యుండఁ జేయుచు. ౫౮ 277
సీ. భుజియింపఁగాఁ జేయు ♦ భూదివిజేంద్రుల నంత భుజించి బ్రాహ్మణులు మిగుల
సంతృప్తులై యుండ ♦ సహజుని వాతాపి నిల్వలుం డెంతయు ♦ నెలుఁగు తనర
వాతాపి! రమ్మ జవంబున నని పిల్చి నతనివాక్యము విన్నయంత మేఁక
వలె నటచుచు విప్రవర్యుల కుత్సుల ఛేదించుకొనివచ్చుఁ జిత్రరీతిఁ
తే. గామహాపులు మాంసభక్షకులు నై న,వార లిర్దురు గలిసి దుర్వారరీతి
వేలకొలదిగ నిత్యము ♦ విప్రవరులఁ జంపియున్నారు సుంతయు ♦ శంక లేక.
క. సుర లంత నగస్త్యమునీ,శ్వరునిం బ్రార్థించి రతఁడు ♦ చని యిల్వలుఁ డా

* వాతాపి ఇల్వలుఁడు అను రక్కసులవలనఁ గలిగిన మరణమునని గ్రహ్యము.

- దరమునఁ బిలువఁగ నంగీకరించి నాతాపిఁ గుడిచెఁ ♦ గఠినాత్ముఁ డమిన్. ౬౨
- క. అంతట శ్రాద్ధము ముగియఁగ, సంతృప్తియె మీకు మానిచంద్రా ! యని దు
స్సాన్వీతుం డిల్వలుఁ డడుగన్, సంతృప్తియెనాకుననుచుఁత్త్వాసురుఁడనియెన్.
- తే.ఉత్తరాపోశనం బిచ్చి ♦ యురునినాద, మడర సోదరు రమ్మని ♦ యటచె; సంత
మునియు ధీమంతుఁ డౌటఁ దమ్మునిని బిలుచు, విప్రఘాతకునిల్వలు ♦ వేగచూచి.
- క. అలరుచుఁ బ్రహాస మొనరిచి, పలికెన్ మేషతనువొంది ♦ త్వద్భ్రాతృ మహా
బలశాలి నాదు కుక్షి,స్థలమున జీర్ణించి ¹యమనిశాంతము నొందెన్. ౬౪
- క. అనుజం డతఁ డేలాగున, దనుజా! వెడలంగ నేర్పుఁ ♦ దప్పెం గార్యం
బని తమ్మునిమృతిఁ దెల్పెడు, మునివాక్యము వినుచు రోషముననిల్వలుఁడున్.
- చ. ముని వధియింపఁ బూని ద్విజముఖ్యునిపైకీ జనంగఁ బ్రజ్వల
న్లు నతర తేజమొప్ప శుచికల్పముగాఁ దగు కంటఁ జూచె న
ద్దనుజుఁడు దానిచే మడిసెఁ ♦ దన్మునిసోదరు నాశ్రమం బిడ
వనములు సత్తటాకములు ♦ వర్ణ్యములై తగియున్న వీస్థలిన్. ౬౭ 284
- క. అనుజా! విను బ్రాహ్మణులం, దనుకంఠన్ దుష్కరంబె ♦ యగుకార్యం బీ
మునియన్నచేసె నాతని,యనుజుఁడె యియాశ్రమమున ♦ నలరుంజమ్మి. ౬౮
- క. అనియిట్లు శ్రీరఘూర్షహుఁ, డనుజునితోఁ బల్కుచుండు ♦ సంతట సూర్యుం
డును జనియె నస్తగిరిదా,పునకున్ సంధ్యాసమయము ♦ పొలిచెన్ ద్వరఁగన్.
- తే.అపుడు వారిర్వు రచ్చట ♦ నపరసంధ్య
శాస్త్రవిధివార్చి మునివరాశ్రమముఁ జొచ్చి
ంపుతని కభివాదనముసేసి; ♦ రంత రాముఁ
డతనిచేఁ బూజితుం డయ్యె ♦ నమ్మునియును ౭౦ 287
- క. ఫలమూలము లిడినం దిని, యలఘుముదంబొప్ప, నాత్రియామ నచట ని
మ్ములఁ బుచ్చి తెల్లవాటిన, జలజహితుం డచ్చకాంతి ♦ సాంద్రుం డగుచున్.
- క. తనరారఁగ రాముం డమ్ముని వీడ్కొనిపోవఁ దలఁచి ♦ మ్రొక్కి మహాత్మా!
చనియెన్ రాత్రి సుఖంబుగఁ, జనదలఁచితి నీదు నగ్రజన్ముని కడకున్. ౭౨ 289
- క. గురుఁడుగదా! మీకమ్ముని,వరుఁ డిఁకఁ బోవలయుఁ బోయి ♦ వచ్చెద నాజ్ఞన్
గరుణింపు మన్న నల్లే, గురుఁ గానంజను మటన్పఁ ♦ గోరిక లలరన్. ౭౩ 290
- క. మునుపు సుతీర్ణుఁడు చెప్పిన,వనిఁ జూచుచు నాపథమున ♦ భార్యాయుతుఁడై
యనుజుఁడు పిలుంద రాఁగాఁ, జనియెన్ మునిచంద్రుఁ గాంచు ♦ సంతసమలరన్.
- సీ. ఎనమునం దచట నీవారముల్ పనసలు తాళముల్ తిమిశాఖ్యి ♦ తరువరములు
వకుళముల్ ఖదిరముల్ ♦ వరుసఁ గానుఁగుచెట్లు నిప్పలుబిల్వమ్ము ♦ లొప్పుమిగులు

తిందుకద్రుమములు † పొందుగ వెలయుచుఁ బుష్పితాగ్రలతలు † పూచియున్న
శాఖాగ్రములనెల్ల † నందు లేకుండఁగ వ్యాపించియును దగఁనతఁడు చూచె;
తే. మఱియు బహువిధభూరుహ † మండలములు

వందలకొలంది నింపుగా † వఱలుచుండఁ

గాంచె నందొక గొన్నివృక్షమ్ములు కరి

కరవినిష్పాతితములయి † కానఁబడియె. ౭౩౫

292

క. తరువులఁ గొన్నిటఁ గోతులు, చరియించుచు నుండెఁ బక్షి † సంతతి మదవి
స్ఫురితంబై శతసంఖ్యఁగఁ, దరువుల ధ్వనిఁ జేయుచుండెఁ † దమితోనంతన్.

క. తనవెంట సచ్చ శ్రీనర్థను లక్ష్మణుఁ గాంచి ¹తెల్లఁదామరలవలె
దనరారు నయనములు గల, వనజాప్తకులాభరణము † పలికెం దమితోన్.

చ. తరువులు స్నిగ్ధపత్రసము † దాయమనోజ్ఞములై చెలంగుటన్
గరువము మాని పక్షిమృగ † కాండము శాంతము గల్గియుంట నిం
దరయఁగ భావితాత్ముడగు † నట్టి యగస్త్యమునీంద్రువాస మి
ప్పరిసరసీను నున్నదని † బాగుగఁ దోచెడి నాకుఁ దమ్ముడా. ౭౪

295

సీ. వింధ్యభూధ్రమును స్తంభించి యద్దాననే జగతి నగస్త్యుడన్ † సద్యశంబుఁ
బడసెనో యామునీ † శ్వరునియా శ్రమమిదెకనఁబడియెడి; మార్గమునజనించు
కష్టమ్ములం దొలఁగఁజేయుచుండుఁ జూ హోమాగ్నిధూమమే † యొక్కరీతి
నిందు వ్యాపించియే † యొసఁగెవల్కలములువరుసఁజెట్లకుఁగట్టఁ † బడియెమ్మగవి

తే. తతులు శాంతంబులై యున్న † వతులరీతిఁ

బతు లఱచుచు నున్నవి † [బ్రహ్మశాని

సుప్రభావమ్మునన్ రాక్షసులును దీనిఁ

గాంతురేకాని చొరనేర † రింతయేని] ౮౩౫

296

తే. అట్టి మునినాయకుని దగు † నాశ్రమ మిదె

యీనుహాపుణ్యకర్తకుఁ † డీదెసఁ గయి

కొనిన యప్పటినుండి యా † దనుజులు పగ

మాని శాంతగుణంబును † బూని రిందు. ౮౩౬

297

క. వినుమా యగస్త్య దిక్కని, మునివేరిట నామధేయ † మును బొంది ప్రసీ
ద్ధిని గాంచెఁ గ్రూరతరులగు, దనుజులకుం జూడరాక † తా లోకములన్.

క. గిరిపతివింధ్యమ్ము దివా, కరుమార్గం బడ్డగింపఁ † గాఁ బూనియు నే
పరమర్షి యాజ్ఞఁ గొనుటం, బెరుగక నిల్చినదొ చూడ † వింతఁగ ననుజా.

తే. లోకవిఖ్యాతకర్ముడై † శ్రీకలితుఁడు

నగుచు దీర్ఘాయువును బొందు † నాయగస్త్య

మునిది సుమ్మా వినీతసంజ్ఞన నిషేవి

తంబయిన యాశ్రమంబిది ♦ ¹తగియెడి సిరి. ౮౬

300

మ. ఇతఁడే లోకసుపూజ్యుడై సుజనుడై ♦ యెల్లప్పుడు సాధుసం
తతికిఁ మేలె యొనర్పఁగోరు మనమీ ♦ ధన్యాత్మునిం జేరినన్
గృతకృత్యాత్ములఁ జేయు లోకమున సత్కీర్తిం దగంజేయుఁ జ
మ్మతులంబై తగు నిందె యుండి ముని నీయారాధ్యు నేవించుచున్. ౮౭౫

క. వనవాసశేషమును నీ, తనిచెంతనె పుచ్చువాడ ♦ ధన్యమతీ! యీ
తని నిర్లరగంధర్వులు, మునిసిద్ధులు గొల్చువారు ♦ ముద మలరారన్. 302

నీ. ఆహారనియతిచే ♦ సమరితపస్సును గావించునతఁ డిందుఁ ♦ గల్లలాడు
వాఁడును గ్రూరుండు ♦ వంచకుండునుఘాతకుఁడుశాస్త్రమార్గంబు ♦ విడిచిస్వేచ్ఛ
వర్తించువాఁడును ♦ బ్రదుకంగనేర రిమ్ముని మహత్వం బిట్టిదని యెఱుఁగుము
క్రతుభుజుల్ యత్నులు ♦ కాకోదరంబులు పత్నులు భోజనాపేక్షనియతిఁ
ఆ. గనఁగఁజేసి ధర్మమునె యాచరింపుచు, దానిఁ గొల్పి నిచటఁదమి నివాస
మొప్పఁజేసికొనుచు ♦ నిప్పుడు నున్నట్లు, వినినవాడ నిందుఁ ♦ గ నెద నిట్లు.

చ. వినుమిట సాధుచిత్తు లగు ♦ విప్రులు భక్తిఁ దపంబుసేసి సి
ద్ధినిఁ గని మానుషంబయిన ♦ దేహముఁ దాల్చి దివాకరాభమై
తనరెడి వ్యోమయానసము ♦ దాయమునెక్కి దివంబునొంది, రి
మ్మునివరు నాశ్రమస్థలిని ♦ మోదమునం దముఁ గొల్చువారికిన్. ౯౨౫ 304

తే. కరుణ దివిజులు దేవయక్షత్వములను
బహువిధములగు రాజ్యాధిపత్యములను
నిత్తు రిటఁ జేరితిమి నీవు ♦ నిపుడె మునికిఁ
జెప్పు నే సీతతోడ వచ్చినతెఱంగు. ౯౪ 305

పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨ - వ సర్గము.

శ్రీరాముఁ డగస్త్యాశ్రమమును బ్రవేశించుట. శ్లో॥

చ. అనవిని రాఘవానుజుఁ డహార్యతపోధనుఁ డైన యాయగ
స్త్యునిదగు నాశ్రమస్థలిని ♦ జొచ్చి మునీంద్రునిశిష్యు నొక్కనిం
గని నికటంబుఁ జేరి నృపకాంతుఁడు పంక్తిరఘుండు భూస్థలిన్
దనరు దదగ్రసూనుఁడు ²నితాంతబలాధ్యుఁడు రాముఁ డిత్తటిన్. ౧౫ 306

క. మునినాథు నగస్త్యునిఁ దాఁ, గనఁ గోరి కళత్రమైన ♦ త్నాపుత్రికతో

1 శ్రీమాన్ వినీతజననేవితః-అనిమూలము. 2 జ్యేష్ఠ స్తస్య సుతో బలీ-అనిమూలము

- డను వచ్చినాఁడు లక్ష్మణుఁ, డనువాఁడను నేను రాము ♦ ననుజుఁడ హితుఁడన్.
- క. ¹అనుకూలుఁడ భక్తుండను, మునిపుత్రా! రాఘవునకు ♦ ముద మొనఁగూర్పం
గను జాలిన కృత్యంబుల, నొనరుచుచుందును సతంబు ♦ నొక్కవిధమునన్.
- క. జనకునియానతి మువ్వర, మును మే మీ భయదవిపిన ♦ మును జొచ్చితి మి
మ్మునిచంద్రుని మహితాత్మునిఁ, గనఁడలఁచితి మివ్విధంబుఁ ♦ గరుణఁ దెలుపుమా.
- చ. అనవిని యాతపోధనుఁడు ♦ హర్షముపొంగఁగ నట్లే యంచు నా
యనకలవార్తలం దెలుప ♦ నగ్నిగృహంబున కేగె; నాయగ
స్త్వనిమది కెంతొ సమృత్తిని ♦ నొప్పుగఁ గూర్పఁగఁజాలుశిష్యుఁ డొ
య్యన నటుచొచ్చి మానినిన ♦ హాధిపు దుష్ప్రసహున్ దపోధనున్. ౩౧ 310
- క. కని లక్ష్మణుండు చెప్పిన, యశువున రఘురామురాక ♦ నతనికిఁ దెల్పున్
మనమునఁ దలంచి కరయుగ,మును మోడ్చి వచించె వినయ ♦ మున మునివర్యా.
- సీ. దశరథభూనాథ ♦ తనయులు రాచులక్ష్మణులు నా జనకభూ ♦ కాంతుతనయ
యగు సీతయును మన ♦ యాశ్రమంబును జొచ్చి రయ్యరిసూదను ♦ లనఘ! నిమ్మఁ
గనఁగోరి యున్నారు ♦ గావున నీకఁ జేయవలసినకార్యంపు ♦ భంగి నెల్ల
నానతి యిం డన ♦ నాతనివలన రాఘవుఁడు సౌమిత్రి భా ♦ గ్యవతి సీత
తే. వచ్చుట నెఱింగి యాతని ♦ వలను చూచి
నాయదృష్టవశంబున ♦ నన్నుఁ జూడఁ
జాలకాలంబునకు రఘు ♦ సత్తమండు
వచ్చినాఁ డాతఁడు నిట రా ♦ వలయు ననుచు. ౧౦ 312
- క. చిర కాలముచుండి హృదం, తరమునఁ గోరుచునె యుంటిఁ ♦ ద్వరఁగాఁ బొమ్మా
తరుణీమణి భూపుత్రియు, నిరువురు సోదకులుఁ బూజ్య ♦ లే యగుదురు నూ. ౧౧
- క. త్వరితముగ వారి నాసరి, సరమునకుం దోడి తెమ్ము ♦ జాగేల మహీ
నరులను బూర్వమె చేర్చక, విరామముం జేసి తేల ♦ విప్రకుమారా. ౧౧౫ 314
- చ. అనియిటు ధర్మవేత్తయగు ♦ సమ్మునిపల్కిన జాగు సేసినం
దునఁ గయిదమ్మిమోడ్చి యిదె ♦ తోడ్కొనివచ్చెద నంచు భక్తిమైఁ
దనకరయుగ్మమున్ ముడిచి ♦ తత్క్షణమే చని రాముతమ్మునిం
గని రఘురాముఁడేడ? ముని ♦ కాంతునిఁ జూడఁగ నిష్టై రాఁ దగున్. ౧౩ 315
- క. తానే లోపలికేగం, గా నౌ నని పల్క వినుచుఁ ♦ గడువడిఁ జని య
మ్మానికుమారునితో నృప, సూనుఁడు కనిపెట్టి యున్న ♦ చోటికి నచటన్. ౧౪
- చ. జనకజఁ గూడియున్న నృప ♦ సత్తముఁ జూపెను బ్రహ్మచారికం
త నతఁడు ప్రశ్రయం బలరఁ ♦ దద్రఘువర్యునిఁ బూజనీయుఁ జ

క్కనివిధిఁ బూజలం దనిపి ♦ గ్రన్నన లోనికిఁ దోడుకొంచుఁ బో
యెను; నహజన్తుతోడ మిథిలేశునిపుత్రికతోడ రాముఁడ౯.౧౬ 317

సీ. తాను బ్రవేశించెఁ ♦ దత్తేలంబున శాంతమును గన్న హరిణాలిఁగనుచునంత
నయ్యాశ్రమమున బ్రహ్మస్థానమును, నన్ని విష్ణుశతకృతువిధుదివాక
రులస్థానములఁ గుబేరునిస్థానమును, భగుండను దేవతాస్థానమును మఱియును
ధాతృనిధాతృవాతృస్థానములను కేషస్థానమును బ్రభాశాలియైన

తే. యయ్యనంతుని స్థలము గాఁయత్రి స్థలము
వసునివాసంబు, మహితుండు ♦ పాశహస్తుఁ
డైన వరుణుని స్థలము షడాననుని ని
వాసమట్టులె ధర్మనివాసముఁ దగ. ౨౦౪

318

చ. కనుచును బోవుచుండఁగ నగస్త్యమహర్షియు శిష్యసంఘముల్
వెనుక నె రాఁగ రాముఁ గనువేడ్క నెదుర్కొనె, రాముఁ డంతట౯
ఘనతర తేజము ల్వలయఁ ♦ గ్రాలు మునీంద్రులముందు వచ్చు న
మ్మునిపతి నయ్యగస్త్యు నతిమోదము మీఱఁగఁ గాంచి యంతట౯. ౨౦౫

చ. సిరి వెలయంగనున్న తనచిన్నినహోదరుఁ గాంచి లక్ష్మణా !
పరమతసస్వీ వచ్చెడిని ♦ భవ్యతమాయతకాంతి రూపవి
స్ఫురితుని నీతని౯ నుకృతిఁపుంజతపంబులకెల్ల స్థానమై
వరఁగు నటంచుఁ జూచెదను ♦ భద్రములెల్లఁ జెలంగు నింతట౯. ౨౩ 320

చ. అనుచు మహాభుజుండు దివసాధిపవర్చసు నయ్యగస్త్యుని౯
గని పరమప్రమోదము తగం జని యాతనిపాదపంకజం
బును గరమర్థిఁ బట్టుకొని ♦ భూరితరంబగు భక్తి మ్రొక్కి శ
త్రునికరకాలుఁ డా రఘువంశుండును ధర్మవిదుత్తముం డొగి౯. ౨౪౪ 321

క. కరములు మోడిచి నిలిచె౯, దరుణీమణితో సుమిత్రతనయునితోడ౯;
ధరణీసురవశానియు రఘువగు నాతిభ్యమునఁ గొనుచుఁ ♦ బరవస మలర౯. ౨౪౬

ఆ. ఆననం బొసంగి ♦ యర్హపాద్యము లిచ్చి, కుశలమడిగి యిచటఁ ♦ గూరుచుండుఁ
డని వచించి యంత ♦ నగ్నికృత్యంబుల, జరపి వారికెల్ల ♦ సలిపెఁ బూజ. ౨౬౪

క. వానప్రస్థులధర్మము, బూని ఫలంబులను మూలముల భుక్తికి నై
మాని యొసంగెను బిదప౯, దానే తొలిఁ గూరుచుండెఁధర్మ మెఱుంగుట౯.

తే. హస్తములు మోడ్చి కూర్చుండినట్టి రాము
ధర్మకోవిదుఁ గని పల్కెఁ ♦ దమి మునీశుఁ
డార్య వైశ్వదేవమ్మ సమాచరించి
యర్హము నొసంగి పూజింప ♦ నౌ నతిథిని. ౨౪౫

325

క. కాకుత్స్థా! మునియగువాఁ, డీకరణి సమాచరింప ♦ కింకొక రీతిం
గైకొని యతిధికిఁ దగు పూజాకృత్యము తోఁచినట్లు ♦ సల్పునయేనిన్. ౨౯

—ఁఁఁ అగస్త్యుఁడు రామునకు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట. ఁఁఁ

*క. అనృతపు సాక్ష్యముఁ బల్కిన, మనుజునికరణిన్ స్వకీయమాంసమ్మునె తాఁ
దినుఁ బరలోకంబునఁ గావ్రన నిట్టులె యతిధిపూజఁ ♦ బోలును జేయన్. ౩౦

సీ. నీవు రాజపు లోకానిచయంబునకు మహారథుఁడవు ధర్మాచరణపటిష్ఠుఁ
డవు పూజఁ గొనఁదగుదువు మాన్యుఁడవు రామ యిట్టి ప్రియాతిధివెన్ననీవు
ప్రాప్తిచితివి నాకుఁ ♦ బరమభాగ్యంబున నని పల్కి దివ్యఫలాళిమూల
ముల సుమంబుల వనంబులఁ గల్గు నితరపదార్థంబులను విధి ♦ తప్పకుండ

తే. రామునకు నిచ్చి పూజించి ♦ ప్రేమ మఱియుఁ
బలికె సరపుంగవా! దివ్యభర్తృరత్న
భూషితం బిది చాపంబు ♦ భూరితరము
వైష్ణవము విశ్వోర్త్తసంభవము సుమ్ము. ౩౨౪ 328

క. హరిదశ్వుకరణి వెలెఁగెడు, శరమియ్య దమోఘమగును ♦ శతధృతిదత్తం
బుదుతరముసుమ్ము మఱి శిత, శరసంపూర్ణములు వహ్నిసమభాసురముల్. ౩౩౪

తే. శరము లక్షయముల గుచు ♦ సతము గ్రాల
నున్న తూణీరయుగ మిది ♦ మున్న జంభ
శత్రు విచ్చెను స్వర్ణకోశంబు భర్తృ
భాసురము ఖడ్గ మిది జంభవైరి యొసఁగె. ౩౪౪ 330

చ. సరసిజనేత్రుఁ డీచుహితచాపముఁ బూని రణంబునందు దే
వరిపుల సంహరించి సురవద్యుల కుజ్జ్వలసంపదన్. మనో
హరగతి నిచ్చె దొల్లి జయమందఁగ నీ ధనువున్ శరంబు భీ
కరవరఖడ్గతూణములు ♦ గైకొను మింద్రుఁడు వజ్రమున్ బలెన్. ౩౬౪ 331

క. అనిపల్కి మహాతేజుఁడు, ఘనశక్తి యగస్త్యమానికాంతుఁడు శ్రీరా
మున కవ్వరాయుధంబులఁ, గొనుమా యని యిచ్చి మరలఁగూర్కిం బలికెన్.

పండ్రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩ - వ సర్గము.

—ఁఁఁ రాముఁ డగస్త్యాస్త్రమునుండి పంచనటికి బయలుదేరుట ఁఁఁ

క. రామా! సౌమిత్రి! మీ, రీమానినితోడఁ గూడి ♦ యిటుమొక్కఁగ నెం
తేమది భక్తిని వచ్చితి, రీ మన్నన కలరినాఁడ ♦ నెంతయుఁ బ్రీతిన్. ౧ 333

* దుస్సాక్షివ పర లోకే స్వాని మాంసాని భక్షయేత్ - అనిమూలము.

సీ. మార్గంబునడుచు శ్రీఃసుంబున మీకు స్వేదము పోసి మిగుల బాధలఁగనంగఁ
జేయుచున్నది యిదెఁసీతయు సుకుమారి శ్రమముకోర్వొకయె విశ్రాంతిఁగోరు
చున్న దియ్యెడ ననుటూహించ న్నప్టమై కనుపట్టుచున్నదీ యింత మిగుల
సుకుమారి కష్టముల్ యింతకఁగా బాధల నందినయదిగాదు యిందరాంగి
తే. పతిపయింగల నెయ్యంబువలనఁ దాను
బురికొలుపఁబడి బహుదోషపుంజములకు
వాసమగు విపినమునకు యిచ్చియున్న
దీమె యిందెట్లు లలరునో యింపుమీఱు. 334

క. నీ వవ్విధమును దమితోఁ, గావింపుము దుష్కరమగు యింతకార్యము నీతో
నీవిపినమునకు వచ్చుట, నీవిమలాంగియె యొనర్చె యెంతయుఁ బూన్కిన్. ౪

క. పెనిమిటి భాగ్యాదులతోఁ, దనరిన నలరింతు రతని యింతకార్య మాటినచో
వనితలు దిగవిడుతురు సూ, గన రామా! సృష్టిమొదలుఁగా నెలఁతలకున్. ౫

ఆ. ఇది స్వభావకర్తయగు వనితల, మనసు మెలుపుఁదీఁగఁమాడ్కిఁ జంచ
లతను గాంచుఁ బ్రేమలత నట్టె వకలును, గానఁ గత్తివాఁడికరణినుండు. ౫౪

క. వెనుకఁ ముందుం జూడక, పని దేసిన గాని చేయఁ బాటుపడును గా
వున గరుడానిలులకొ మించిన వేగము గల్గియుండు యింతకార్యము రామా. ౬

సీ. నీభార్యకన్ననో యింతదోషముల యింతచొక్కఁడైన తేదరయ నీమె
శ్లాఘింపఁదగినది యింతసాధ్యశిరోమణి యని యనుంధతిరీతి యింతననఁగఁదగును
శత్రునిషూదనా! యింతసరసమతీ! రామ! సౌమిత్రితోడ నీసాధ్యితోడ
వచ్చి యీస్థలమున యింతససియించుటంజేసి యీయాశ్రమస్థల యింతమెల్ల నిపుడు

తే. భూషితంబయ్యె నని మునిపుంగవుండు

పల్కఁ గరములు ముకుళించి యింతప్రజ్వరిల్లు

చున్న శుచిరీతి వెలుఁగుచు యింతనున్నమానిఁ

గాంచి రాముఁడు వినయంబు యింతగ్రాలఁ బలికె. ౯

339

క. అనుజనిగుణములు భార్యా, ఘనగుణములఁ జూచి మానియింతకాంతుఁడు వరదుం
డనఁబడు నీ వలరితి కావున ధన్యుడ నుకృతమతిని యింతబోలఁగ నైతిన్. ౧౦

తే. అనుగృహీతుండనైతి నెం యింతదాశ్రమంబు

గట్టుకొన నుఖమెంతయుఁ యింతగాన నగునొ

యట్టిస్థలమును జెప్పు మింతయ్యది వనాళిఁ

దనరి యీసస్సమృద్ధిఁ బొందనగుఁ జామ్ము. ౧౧

341

చ. అనవిని ధర్మచిత్తుడగు యింతసమ్మని యొక్కముహూర్త మాత్మలో

నన తలపోసి సర్వము మింతవంబునఁ దోచుట ధీమండు వచిం

చెను ఫలమూలసంతతిని యింతశీతజలంబుల నొప్పి రెండుయో

జనములదూరమందు మృగసంఘయుతంబగుచోటు రాజులున్. ౧౨ 342

క. సిరులం దులఁ దూఁగుచు నా, ధరణీయుఁ బంచవటి యఁగఁగఁదనరాదుమహీ
శ్వర! నీవు వీరిఁ దోడ్కొని, యరిగి సుఖాశ్రమవంబు ♦ నందొకచోటన్.

తే. కట్టుకొని తండ్రిచెప్పిన ♦ కరణి వాక్య
పాలనము చేయుచున్ మనోఽవాంఛ తీఱ
నందుఁ గ్రీడించుచుండుమా ♦ యాస్థలంబు
నీకు సుఖహేతువై యుండుఁగొక రామ. ౧౪

341

సీ. రాఘవా! యద్దశఁరథుఁడు కావించిన సమయమురీతి వఁనమున నుండఁ
దగినట్టి యాచతుర్దశవత్సరంబులయం దించు మించుగా ♦ నరిగెఁ జాల
కాలంబు ప్రతిన చక్కఁగఁదీర్చుకొని నీవు రాజ్యంబునొంది మఁరలసుఖంబు
గా నుండఁగలవు రాఘవ! యా యయాత్రచందమున నీజనకుండుఁతనకుఁబెద్ద

తే. తనయుఁ డైనట్టి నీచేతఁ ♦ దనప్రతిష్ఠఁ
దీర్చుకొనియెనుగాన యీఁతిప్రభుండు
ధన్యుఁ డయ్యెను; విను నాకు ♦ దశరథుపయిఁ
గల్గు నెయ్యంబునం దపఁకలితమహిమ. ౧౫

345

క. జరగిన యా వృత్తాంతముఁ, బరిపూర్ణముగా నెఱుంగఁబడియెఁ జుమ్మి
పరమకృపాకర! శ్రీరఘువర! యింకొకమాటఁ జెప్పవలసె న్నాకున్. ౧౬

చ వినుము తపఃప్రభావమున ♦ వేడుకతోడఁ ద్వదాశయంబు నేఁ
గనుఁగొనినాఁడ సర్వమును ♦ గావున నిందును నన్నుఁగూడి యుం
డను దగ సమ్మతించి రఘుఁనాథ! త్వదాశయ మెల్లఁ గాంచి పొ
మ్మని వచియించినాఁడను సుఖార్హముగాఁ దగుచోటి కిత్తఱిన్. ౧౭

347

ఆ. ఆవనప్రదేశ ♦ సుత్యంతరమణీయ, మగును వేడ్క నందు ♦ నవనితనయ
విమలచిత్తమలర ♦ విహరింపఁ గలదు శ్లాఘ్యంబు దాపునందెఁయలరునదియు.

సీ. ఆపంచవటికి నత్యంతసమీపంబునందు గోదావరి ♦ యనునదియును
బ్రవహించుఁ గావున ♦ వనజాతనేత్ర సీతయు నదిదాపునఁ ♦ దాను గ్రీడ
సేయంగవచ్చు; నాఁతీతి మూలఫలములు సర్వకాలంబుండు ♦ సకలపక్షి
జాతులు గలవు నిర్భనముగా విలసిల్లు నో దీర్ఘబాహూ! యదోష్ఠుఁ బుణ్య
తే. మగుచు రమణీయమై గాన ♦ ననుఁగుఁబత్ని
యుతముగా నీవు వసియింప ♦ నొప్పు నందు
నార్తరక్షణశక్తుండ ♦ వైననీవు
పంచవటియందె నివసింపవలయుఁ జుమ్ము. ౨౨

349

క. వినుమా! యట వసియించుచు, మునివర్యులఁ బ్రోవఁగలవు ♦ ముందిదిగో య
వ్వనమలరు నిప్పచెట్లటఁ, గనఁబడు నో వీర! చూడఁగల వహ్వానిన్. ౨౩

ఆ. ఆవనంబునుండి ♦ యరుగు ముత్తరమున, కందు పటమహీరుఁహంబు గలధు

దానికడకుఁబోవఁ ♦ దరువాత నాదారి, నాశ్రయించి ముందునరిగి తేని. ౨౩౪
 క. ఉన్నతభూమియుఁ గన్నడు, నన్నెలవును నెక్క నొక్కయద్రివరము నీ
 కన్నులకెదుటం దోచు సమున్నతసుగుణా! యనంతరోర్వికిఁ జెంతన్. ౨౪
 క. విలసిల్లుఁ బంచవటి యను, స్థలమందలి వనములెల్ల ♦ సమధికపుష్పం
 బుల నొప్పుచుండునని ముని, పలుకన్ విని రఘువరుండు ♦ ప్రమదం బలరన్.
 క. ఋతవాదియైన యమ్మని, శతమఖుఁ బూజించి పాదసరసిజముల కు
 న్నతభక్తి మ్రొక్కి లక్ష్మణు, సతిఁ గూడి యనుజ్ఞ వడసి ♦ సత్వరగతితోన్.
 తే. పంచవటికేగె నంత భూపతికుమారు, లిగువు రమ్మలపొదులనెం ♦ తేనిపూన్కిఁ
 దాల్చి ధనువులఁ బట్టి యత్తపసి చెప్పి, నట్టి త్రోవ హెచ్చరికలనరిగి రంత.

పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪ - వ సర్గము.

—ఘోఘ జటాయుదర్శనము. ఆతఁడు రామునకుఁ దనవృత్తాంతమును బెల్పుట. ఘోఘ—

చ. అరుగుచు నంత రాముఁడు ¹భయంకర శౌర్యము దీర్ఘకాయమున్
 బరఁగఁగ నున్నగృధ్రమును ♦ బంచవటీనికటంబునందుఁ గాం
 చె; రఘుకులై కవీరు లొక ♦ సిద్ధవటద్రుమసంస్థఁ గాంచి భీ
 కరసురవైరిగాఁ దలఁచి ♦ గాఢరవంబునఁ బల్కి రివ్వీధిన్. ౧౪ 356
 చ. ఎవఁడవు నీవు మట్టిపయి ♦ నేల వసించెద వన్న వారిగృ
 ధ్రవరము గాంచి చాలమధురంబగు వాక్తతిఁ బ్రీతిఁ బుట్టఁజే
 యువిధమునన్ రఘూత్తముని ♦ నొయ్యన వత్స! యటంచుఁ బిల్చి భూ
 పవరుఁడు మీకుఁ దండ్రియయి ♦ భాసిలు ²నాజికి నేను మిత్రుఁడన్. 3 357
 క. జనకునకు వయస్యనిఁగా, నను నెఱుఁగుము వేఱుగా మనంబునఁ దలఁపం
 జన దనఁ బితృసఖునిఁగ నా,తనిఁ దలఁచుచుఁ బూజచేసి ♦ దా నెచ్చరికన్.
 క. కులనామంబుల నడుగన్, దొలినుండియు భూతసంతతులు పుట్టుట ని
 స్తులఁ జెప్పఁదలఁచి తనదా, కులమును జెప్పంగఁబూని ♦ కోరికఁ బల్కెన్.
 క. విను మాదినుండి యిజ్జగ, మున దీర్ఘభుజా! ప్రజేశముఖ్యులుగా నుం
 డినవార లెవ్వరెవరో, వినిపించెద దాని విన్న ♦ వేడుక కలుగున్. ౬ 360
 సీ. వారిలోఁ గర్తమాహ్వయుఁ డాద్యుఁడగునంత విక్రీతశేషులు ♦ ³వితతపుత్రుఁ
 డయి శౌర్యశాలియు ♦ నగు సంశ్రయుండును స్థాణు మరీ చ్యవ్రిసంజ్ఞలు మఱి
 యతిబలుండగు క్రతువనువాఁడును బులస్త్యుఁ డంగిరసుండును ♦ నటు ప్రచేత
 నుఁడు పులహుండు దక్షుఁడు వివస్వతుఁడు ప్రజాపతులైరి; తేజమున వెలయు

1 గృధ్రం భీమపరాక్రమమ్-అని మూలము. 2 ఆజి=అజమహారాజుకొడుగు దశరథుఁడు.
 3 వితతపుత్రుఁడు=బహుపుత్రులు కలవాఁడు. బహుపుత్ర శ్చ వీర్యవాన్-అనిమూలము.

ఆ. చును నరిష్టనేమి ♦ యను మఱి యొకపేరఁ

బరఁగు కాశ్యపుండు ♦ పతియు నయ్యె

దక్షునకును గీర్తిఁ ♦ దనరు వారణువది

మంది తనయలౌట ♦ మనమెఱుఁగమె. ౯౫

361

సీ. శుభమధ్యమలుగాఁగ ♦ శోభిల్లుచుండిరి వారిలోఁ గశ్యపఁబ్రహ్మ ప్రేమ

నదితిని దితి వను♦వనుదానిఁ గాళికఁ దామ్రును మఱియుఁ గ్రోధవశ మనువు

ననలను నెనమండ్ర ♦ నంతటఁ బెండ్లాడి; యాకస్యకలఁ గాంచి ♦ యతిశయప్ర

మదమునఁ బల్కె నో ♦ మానినులార! మత్సములను సుతుల ముజ్జగములేలు

తే. శక్తిగలవారిఁ గనుడని ♦ సరసమతిని

బలుక నమ్మాట కదితి యన్♦వనిత దితియుఁ

గాళికయు సమ్మతించిరి ♦ గాని తక్కు

గల్గువారలు సమ్మతిఁ ♦ గాంచరై రి. ౧౩

362

¹క. పురుషవరా! గురుబాహూ! పరజననూదన! మహాత్మా! ♦ వరుస నదితి భా

స్కరులను బన్నిద్దఱ భీకరతేజుల శక్తియుతులఁ ♦ గాంచె న్నటియున్. ౧౪

సీ. వసువుల నెనమండ్రఁ ♦ బదునొక్కరిని రుద్రులను నశ్వదేవతలను నిరువురిఁ

గనియె ముప్పదిముగ్గురను దేవవశ్యుల నీరీతి; దితియును ♦ భూరికీర్తి [బు

యుతులదై త్యులఁగాంచె♦నొగిమున్నవనసము ప్రములఁగూడినయాధ♦రాతలం

దై త్యులవశమునఁ ♦ దనరారుచుండెను; బరనిషూదన! హయవదనుఁ డనెడు

తే. తనయునిం గాంచె దనువనుతరుణి కాళి

కయును నరకునిఁ గాలకుఁ ♦ గాంచె దామ్ర

యనెడు నాతియుఁ ²గ్రాంచి భాసిని మఱి శుకి

శ్యేని ధృతరాష్ట్రినిం గాంచె ♦ మానినులను. ౧౫

364

క. ఈయైదుగురును జగమున, నేయెడ విఖ్యాతిఁ గాంచి ♦ యెసఁగిరి రామా!

యామేవురలోఁ గ్రాంచియుఁ, గూయిడు గూబలను గాంచె♦గోరికమీఱన్.

సీ. భాసపక్షులఁ గాంచె ♦ భాసియు శ్యేనియు మంచివీర్యంబున ♦ మించు డేగ

లను గృధ్రములను గాంచెను ధృతరాష్ట్రీయు హంసలమఱికలహంసలఁ గనె

నామెయే ³చక్రవాకాహ్వయపక్షులఁ గనియె శుభంబగుఁగాక నీకు

రాఘవా! శుకియనురమణియు నతఁగాంచె నామెయు వినతనునాత్మజాతఁ

తే. గనియె; గ్రోధవశ యనెడు♦కాంత మృగిని

నట్లై మృగమంద యనుదాని ♦ హరిని భద్ర

1 ఈపద్యమందలి రామవిశేషములన్నియు మూలోక్తములే యని తెలియఁదగు. 2 గ్రాంచి, భాసిని, శుకి, శ్యేని, ధృతరాష్ట్రీ=ఈయైదుగురుకన్యలు తామ్ర యనుదానిపుత్రికలు. 3 చక్రవాకాం శ్చ భద్రంతే-అనిమూలము. అప్రసక్తవృత్తాంతానాదరప్రతిషేధాయ మధ్యే భద్రంతే ఇత్యుక్తిః-అనివ్యాఖ్య.

మదను మాతంగి శార్దూలి ♦ మఱియు శ్వేత
సురభిఁ గద్రువఁ గాంతయా ♦ సురసఁ గనియె. ౨౧౫

366

సీ. నరవరా! యీపదు ♦ గురిలోన మృగకిని హరిణగణంబెల్ల ♦ నాత్మజత్వ
మొందెను; మఱి మృగ ♦ మందకు భల్లూకములుచను రాహ్వాయం ♦ బులుజనించె
హరి యనుదానికి ♦ సతి వేగమునఁ బాటు వానరంబులు సింహ ♦ వార మట్లె
జనియించె నవ్వల ♦ విను భద్రమన కిరావతి యను కాంత సంభవముగాంచె

తే. నామెకేలోకమున మేటి ♦ యై తన రెడు

నాగ మైరావతంబను ♦ నామ మలరఁ

బుట్టె మాతంగికిం గరుల్ ♦ పుట్టెఁ బురుష

సింహ! రఘువర్య! యవ్వలఁ ♦ జెప్పువాఁడ. ౨౧౬

367

క. తనయుల శార్దూలియుఁ దాఁ, గ నె గోలాంగూలములను ♦ గడుభయదములై
తనరెడు వ్యాఘ్రంబుల; శ్వేతనామ్నిగ నె దిగ్గజముల ♦ దశరథతనయా. ౨౧౭

క. సురభికి రోహిణియు యశో, గరిమం దగుచున్నయట్టి ♦ గంధర్వియు ని
ర్వురు పుత్రిక లుదయించిరి, *వరమశుభం బలరుఁగాక ♦ వరగుణ! నీకున్. ౨౧౮

సీ. అందు రోహిణి గాంచెనావుల, గంధర్వి హయరత్నములఁ గాంచె ♦ నంత సురస
పెక్కుశిరస్సుల ♦ వెలయు నాగంబులఁ గనియెఁ గద్రువయును ♦ గాంచెఁ బన్న
గంబుల, మనువను ♦ కాశ్యపునిల్లాలు, బ్రహ్మణక్షత్రియ ♦ వై శ్యశూద్రు
లని ప్రశస్తిని గన్న ♦ మనుజులఁ గాంచెను ననలయుఁ బుణ్యఫలాళిఁ దనరు

తే. నృక్షములఁ గాంచె; శుకికి నవ్వినత పౌత్రి

యగును, గద్రువ సురసకు ♦ నగును జెల్లె

లందుఁ గద్రువ శీర్షసహస్ర మలర

ధరణి భరియించు శేషుని ♦ దాను గనియె. ౩౦౫

370

క. వినత కనూరుఁడు గరుడుఁడు, తనయులు ఖలగర్వహరణ ♦ ధాత్రీరమణా!
వినుమ య్యనూరునకు నేఁ, దనయుండను శ్వేని నాడు ♦ తల్లియగుఁ జుమీ.

తే. అగ్రజుండగు సంపాతి ♦ యనెడుపక్షి

వర్యుఁడు; జటాయు వనుపేరఁ ♦ బరఁగువాఁడ

నేను వనవాసమందును ♦ నీవు కోరు

దేని సాయమొనర్చెద ♦ మాననీయ. ౩౧౫

372

చ. వనమున నిందుఁ గ్రూరమృగ ♦ వారము రాక్షసు లుండువారు గా
వున నిది దుర్గమంబు నను ♦ బోఁటి సహాయుఁడు గల్గియున్న ని

* రోహిణిం నామ భద్రం తే-అని మూలము. ఇది పాఠకులకుం గూడ శుభప్రదమను నభి
ప్రాయము వాల్చికిదని వ్యాఖ్యాత లందందు వ్రాసిరి.

- వ్యసమున నీకు మేలు, రఘువర్య! సహోదరుతోడ నీవు నెం
దును జనినన్ ధరాత్మజను ♦ దోరపుశక్తిని గాచుచుండెదన్. 33౫ 373
- చ. అనవిని యాజటాయువును ♦ హర్షము మీఱఁగఁ గాఁగిలించి యా
తనిఁ దమి సత్కరించి వివిధప్రియభాషలఁ దండ్రికిం దగన్
దనకును గల్లుసఖ్యము నుదారమతిన్ వచియించునప్పుడె
ల్లను వినుచున్ నమస్కృతి నిలాపతి బాంధవయుక్తి జేసెదాన్. 3౪౫
- ఆ. ఆత్మవేత్త యయిన ♦ యారాముఁ డంత భూతనయ నాజటాయువునకు రక్ష
ణార్థ మప్పగించి ♦ యతులబలాభ్యుదై, తనరు నతనితోడ ♦ ననుజుఁ గూడి.
- క. ననితామణితో శలభము, ననలుండు దహించునట్టు ♦ లరులం గూల్పిం
గను గోరి పంచవటికిం, జని యందుం జొచ్చె నతుల ♦ నాహస మలరన్. 3౫౫

పదునాలవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౫ - వ సర్గము.

అంత రాముఁడు పంచవటియందు నివాసము చేయుట. శ్లోకం

- తే. అంత రాముఁడు బహువిధాత్వంతకుటిల
భుజగమృగసంకులంబయి ♦ పాలుచు పంచ
వటినిజేరి తేజంబున ♦ వఱలు ననుజుఁ
గాంచి పలికెను, సౌమ్య! యిక్కడకు మనము. ౧ 377
- క. మునిపతి చెప్పినచొప్పునఁ, జనుదెంచితి మిదిగో కుసుమజాలావృతకా
ననములు గలయీభాగమె, తనకుం బంచవటి యనఁగ ♦ ధన్యతమంబై. ౨
- క. వనమును నెల్లడఁ జక్కఁగఁ, గనుఁగొనుమా! యాశ్రమంబుఁగట్టఁగఁదగునెం
దని చూచు నేర్పు నీకును, ¹జనితోఁ బుట్టినదిగాదె ♦ సౌమిత్రి యిరకన్. ౩౫
- తే. ఏప్రదేశమ్మునన్ మనకెల్లరకును
సమ్మతంబుగ నాశ్రమస్థలము గుదురు
నద్ది వై దేహికిని నాకు ♦ ననుజ! నీకు
సంతసము పుట్టజేయఁగాఁ ♦ జాల వలయు. 3౫ 380
- ²సీ. సన్నికృష్టంబున ♦ సరసులుండం దగు నందుఁ జాతాదివృక్షాళియలరు
చుండంగవలయు నం ♦ దొప్పువనంబులు రామణీయకమున ♦ రాజలంగ
వలయునీతయును బూవులఁ గోసికొని వేడ్కఁగనదగియుండంగఁగ్రాలవలయు
నిమ్నోన్నతంబయి ♦ నేల యుండక సుఖశయనాదులకుఁ దగి ♦ శర్కదాయ

1 జనితోన్=పుట్టుకతో. 2 వన మారణ్యకం యత్ర స్థలరామణ్యకం యథా, సన్నికృష్టం
చ యత్ర స్యా త్సమిత్పష్పకుశోదకమ్ - అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజులు వ్రాసినయర్థమే
యీపద్యమునఁ జెప్పబడినది.

- ఆ. కముగ నుండవలయుఁగడుమెత్తగా నిను, కయును గ్రాలవలయుఁగమ్రకునుమ
 దర్భలును జలంబుఁ దన్నికటంబున, సమిధలుండవలయుఁ సరసధిషణ! ౫
 క. అనుజా! యీలాటిస్థలంబును వెదకుమ యనియె రామ ఁ భూవిభుఁ డిటు వ
 ల్కిన లక్ష్మణుడు కరయుగమును మోడిచి యవనిజాత ఁ మ్రొల నచించెన్.
- ¹సీ. నీకును నీతకు ఁ నెమ్మిఁ బుట్టించెడు స్థలమునయందె యాశ్రమముఁ గట్టు
 మని చెప్పఁదగునాకుఁననుభావమలరంగఁబరతంత్రుఁడనయియేఁబరఁగువాఁడఁ
 గాని స్వతంత్రుండఁ గాను నేనెప్పుడు శతవత్సరములైన ఁ హితమతినయి
 యివ్వనంబున నుందుఁవేని నీదాసుఁడ నై యుండువాఁడ నట్లాట నాకు
- ఆ. నింపుఁ గూర్చునట్టి ఁ యిలపయి ననక నీ,కింపుఁ గూర్చుచోట ఁ నిపుడె కట్టు
 మాశ్రమం బటంచు ఁ నానతియిమ్ము నే,పాదసేవకుండఁ గాదె నీకు. ౭ 383
- క. అనిన మహాత్ముఁడు లక్ష్మణుఁడను సప్పల్కులకు మోదఁమలరంగఁ జక్కం
 గను నందు విమర్శించుచు, ననుపమగుణసంఘయుక్త ఁ మైనస్థలంబున్. ౮
- ఆ. ఒక్కచోటఁ గాంచి ఁ యురుతరరమణీయ
 మయిన యాప్రదేశఁమందు నాశ్ర
 మంబుఁ దనకుఁ గాఁగ ఁ మమతఁ గట్టింపంగఁ
 దలఁచి యతనిహస్తఁములను బ్రీతి. ౯ 385
- ²క తనకయిఁ బట్టుకొనుచు నిటు, ననురాగముతోడ సౌమ్య! ఁ యనిపల్కె నిటన్
 గన నిమ్నోన్నతహీనము,గ నున్న దీ స్థలము సిరులఁ గమనీయంబై. ౯ 386
- క. తరువులు పుష్పోత్కరముల, నరుదుగఁ జూపట్టి యున్న ఁ వాశ్రమమిందున్
 బరికించి శాస్త్రహితముగ, వరుస నిర్మింపవయ్య! ఁ బాగుగ నింకన్. ౧౦
- చ. సరసిజమిత్రురీతి రుచిఁజాలము పర్వచునుండఁ దామరల్
 వరుస సువాసనల్ వెలయ ఁ భాసిలఁగా సిరి కాలవాలమై
 యరుదుగ సంతనంబిడుచు ఁ నల్లదె చెంతనె పంకజాకరం
 బు రమణ గానుపించెడిని ఁ బొంకముగాఁగఁ బ్రియానుజా! యిదే. ౧౧ 388
- సీ. భావితాత్తుండయి ఁ వఱలు నగస్తుండు పలికినరీతి నీ ఁ పరిసరమున
 గోదావరీనది ఁ కొమరారుచున్నది పూచి చెలంగెడు ఁ భూరుహాళు
 లంతట వెలయంగ ఁ హంసకారండవపక్షు లెల్లెడలను ఁ బలసియుండఁ
 జక్రవాకంబులు ఁ సరసతఁ గ్రీడింప నలరారుచున్నది ఁ యనుజకంటె;
 నంత దూరముగాక ఁ యంతికమునుగాక పర్వతతతి కనుఁపట్టుచున్న
 తే. దందు మృగయాధములు చెరఁలాడుచున్న
 వవియె కేకులు కూసెడు ఁ హారికంద

1 పరవా నస్తి కాకుత్స్థస్ త్వయి వర్షశతం స్థితే, స్వయంతు రుచిరే దేశే క్రియతా మితి
 మాం వద-అని మూలము. దీనివ్యాఖ్యలోనిభావసారమే యీపద్యమునఁ జెప్పఁబడినదని గ్రహ్య
 ము. 2 హస్తా గృహీత్వా హస్తేన-అనిమూలము.

రాళి కనుపట్టుచున్నది ♦ యమలకుసుమ
నిబిడతరువులు వెలుసెడు ♦ సాబగుమీఱ. ౧౪

389

సీ. ఆయా యిదేశంబు ♦ లందుఁ గన్పడునట్టి రజతసువర్ణతా ♦ మ్రమయధాతు
వులు చాలఁ దోచుట ♦ వలన గవాక్షము లట్లు చిత్రించిన ♦ హస్తీబృంద
ముట్లు శోభిలుచున్న ♦ వవియె సాలతమాలతాలఖిష్టా రామ్రు ♦ తరువు లవియె
పనసలు జలకదంబకములు దిమిశముల్ పున్నాగము లశోక భూసుహములు

తే. తిలక కేతక చంపక ♦ ములును బుష్ప

గుల్మలతలెల్లఁ దముఁ జుట్టు ♦ కొనఁగ నొప్పు

పలువిధములగు వృక్షముల్ ♦ బలసియుండఁ

బర్వతము లవ్వీ యెంతయు ♦ భాసిలుఁ దగ. ౧౭

390

తే. చందనకదంబవృక్షముల్ ♦ స్పందనాఖ్య

ములును బనసలు మఱియు నిమ్మలు ఖదిరము

లుఁ దగు నినుమద్దులున్ జమ్మ ♦ లును బలాశ

పాటలములు నుమ్మెత్తలు ♦ పరఁగు నవిగొ. ౧౮

391

క. అనుజా! యీదేశము పావనమును బుణ్యదమునగును ♦ బహుమృగపక్షుల్
గనఁబడుచున్నవి కావున, వనమున నీపక్షి తోడ ♦ వసియింతుఁ జూచి. ౧౯

క. అనవిని సరవీరాంతకుఁ, డనుపమబలుండై చెలంగు ♦ నాలక్ష్మణుఁ డొ
య్యనఁ గట్టె నందు నాశ్రమమును నన్నకు మదికి నెక్కి ♦ ముదమిడుదానిన్.

సీ. అసలసగతి గాన ♦ నతఁ డాస్థలంబునఁ ద్రవ్వీ గోడలుపెట్టి ♦ స్తంభములుగ
వెదురుల నిలుపుచు ♦ వెన్నుగాడిని వానిపయి నడ్డముగఁ దీర్చి ♦ పరఁగ దాని
కిరుప్రక్కలను నడ్డ ♦ మేగఁగ వెదురుల నలవరించుచు వానియందు జమ్మి
శాఖలఁ దిర్యక్ప్రసారితంబులఁ జేసి వానిరెండింటిని ♦ వల్కలశక

తే. లములు మొదలగు గట్టిత్రాళ్లను నుపాయ

మలర బంధించి యందు దర్భలును తెల్లు

మొదలయిన యాకులను సొగసుఁదన మొప్పుఁ

గప్పి నేలను సమముగఁ ♦ గ్రాల్చి జేసి. ౨౨

394

క. కనుఁగొనఁగాఁ దగి రమ్యంబును నయి తగు నాశ్రమమును ♦ బొలుపగుదానిం
దనయన్నకొఱకు నిర్మించెను వాస్వార్థమును నతఁడు ♦ శీఘ్రమ పూన్కిన్.

ఆ. అతివిశాలమౌచు ♦ నయ్యది పొలుపారె, నంత సిగులమించు ♦ నయ్యనుజుఁడు
గాతమికిని బోయి ♦ కడువడి జలకంబు,లాడి పక్షఫలము ♦ లాదరమున. ౨౩

క. కొని యతివేగమ మరలం, జనుదెంచెను వాస్తుకల్ప ♦ సరణి నచటఁ బూ

జను జేసి శాంతికర్తంబును నిర్వర్తించి రాఘవృన్ కది చూపెన్. ౨౪ 397

క. జనకజతో శ్రీరాముం, డనుజుఁడు నిర్మించినట్టి ♦ యాయాశ్రమమున్

గని దాని సౌష్ఠవమునకు, మనమున నరుదంది సుఖనిమగ్నం డయ్యెన్. ౨౬
 మ. పరమామోదమునంది రాఘవుఁడు తత్పర్ణాలయశ్రీకి ని
 ర్భరమై త్రిం దగ బాటసాచి యనుజన్ ♦ భవ్యాత్మ నాలింగన
 స్ఫురదుద్యత్క్రియఁ బ్రీతుఁజేసి రసమున్ ♦ శోభిల్ల రమ్యంబునై
 పరఁగం బల్కెను నీచమత్కృతికి నా♦సావ్ంతంబు రంజల్లెఁ జూ. ౨౭౪ 399

ఆ. గొప్పకార్య మిద్ది ♦ కోరి యొనర్చితి, విప్పనికిని మోద ♦ మెనఁగె నాకు
 దాన నీకు నియ్యఁచగిన కానికకుఁగార్, గాఁగిలించుకొంటి ♦ గరము సహజ.

*సీసమాలిక:—

చెప్పకయున్న నాచిత్తవృత్తి నెఱింగి క్రీడకు యోగ్యమా ♦ గృహము గట్టి
 తివిగాన భావజ్ఞఁడవు నీవు లక్ష్మణ! చంద్రతారాబలసరణి మీఱ,
 జనకుండు గట్టిన ♦ సర్వమురీతిని, వరుస నెఱుంగుటవలన నీవె
 యగుదు కృతజ్ఞఁడ ♦ వననీశపుత్రుఁడ వయ్య నీకొక్కగృహంబుఁ దగిన
 యట్లు నిర్మింపక ♦ యన్న కానందమె ట్లగునొ యట్లై రచించి ♦ యనవరతము
 కైంకర్యమునకు నై ♦ గాచియుండుట ధర్మవేత్తవు నీవిట్టి ♦ యుత్తముఁడవు
 కానఁ బున్నామకాఖ్యను బొల్చు నిరయంబునుండి కాపాడుటనొప్పుఁ బుత్ర
 శబ్ద మద్దానికి ♦ సరిగ నీవుండుట ధర్మాత్ముడైన నాతండ్రి మృతుఁడు
 తే. కాఁడు జీవించియే యున్నవాఁడటంచు

నాకుఁ దోచుచు నున్నదనంగ లక్ష్మీ

వర్ధనుంకగు రాముండు ♦ పలుకునట్టి

వాక్యముల వినుచుండె నాభక్తుఁ డంత. ౨౮౪

401

చ అనుజన కిట్లు చెప్పి బహుళామల సత్ఫలరమ్యమైన య
 వ్వసమున నాప్రదేశమున ♦ సావంతము నిశ్చలవృత్తినొప్పు నె
 మ్మనమున కెంతొ ప్రీతి రఘునందుఁడనుఁ డందు వసించియుండె న
 య్యనుజుఁడు ధర్మపత్నియు మహాదరణంబునఁ దన్నుఁ గొల్వఁగన్. 3౦౪ 402

క. నిరతము ధర్మసావంత, స్ఫురణం బెంపొందు రామభూపతి యట ని
 ర్జరలోకమందు నిందుని, కరణిన్ సుఖరీతిఁ గొంతకాలం బుండెన్. 3౧ 403

పదునైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬ - వ సర్గము.

శ్లోక హేమవర్ణు వర్ణనము. శ్లోక

క. అచ్చట నిట్లు మహాత్ముఁడు, ముచ్చటగ వసించి యుండ ♦ మోదంబుచు దా

* భావజ్ఞేన కృతజ్ఞేన ధర్మజ్ఞేన చ లక్ష్మణ, త్వయా పుత్రేణ ధర్మాత్మా నసంస్పృత్తః పితౌ మమ-
 అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజులు వ్రాసినభావములన్నియు నిటఁ జేర్చఁబడినవని యెఱుంగునది.

హొచ్చుగ నిడు హేమంతము, వచ్చె శరత్కాల మేగె ♦ వైభవ మెసఁగె. ౧
క. తెలతెలవాఱఁగ నొకనాఁ, డలరఘునందనుఁడు రమ్యమా గౌతమికి
మ్ములనేగె స్నాన మొనరుప, నలఘుపరాక్రముఁడు రాముననుజుఁ డడఁకువ.

చ. కలశము చేతఁ బూని యలఁత్తునుతయుం జనుదేర రమ్యశై
వలినికిఁ బోవుచుండి రఘువర్యునితోఁ బ్రియమార నిట్లుగాఁ
బలికెఁ బ్రియంవదా ! యెది భవన్తతికిం బ్రియమానా దేనిచే
త లలి నలంకృతంబగు విధంబున నబ్జము వెల్లుచుండునో
యల తుహినర్తు విప్పు డలఁరారె మనోహరరీతి రాఘవా. ౪ 406

చ. జనుల శరీరమల్ తుహినఁసంగమ మొప్పుట గట్టివాటి యుం
డును, బృథివీతలంబు కడుఁనూతనసస్యమనోహరంబుగాఁ
గనఁబడు, ముట్టసాధ్యములు ♦ గాక జలంబులు శైత్యమొందు, న
య్యనలుఁడు సర్వసమృతమునంది చెలంగెడు నిష్టుడై తగ. ౫ 407

సీ. నవధాన్యముల సుజనస్తోమము భుజింపఁదలఁచి ముందుగఁ జేయఁవలసినట్టి
యాగ్రయణములచే ♦ నలపితృదేవతలను బూజసేసి, కాఁలమున నాగ్ర
యణము నిర్వృత్తించి ♦ యపగతపాపులై యుందురు జానపదోత్కరంబు
మిగులఁ గామోద్రేకము గలిగియును రుచిగోక్షీరములఁ దారు ♦ కోరినట్లు

తే. పడయుచుందురు, రాజులు ♦ పరుల గెలువఁ
గోరి రణయాత్రయందును ♦ భూరికుతుక
మలరఁ దిరుగుచునుండు రహసిపతియును
దక్షిణంబున నివసించి ♦ తాఁ జెలఁగుట. ౭ 408

*క. తిలకము మోమునఁ బెట్టని, లలనామణివోలె భాసిలకయున్నది యి
మ్ముల నుత్తరదిక్పతి; యో,యలఘుగుణా! రామచంద్ర! ♦ యార్తశరణ్యా. ౮

సీ. ప్రకృతిచేతనె మంచుబలసియుండును నిప్పు డది దక్షిణాయనఁనుండు సూర్యుఁ
డతిదూరగతుఁ డౌట ♦ నతిశయముగ హెచ్చి హిమవంతనునునామఁమెల్లభంగు
లను సార్థకమ్ముగాఁ ♦ దనరెనదౌ నిది సువ్యక్తమే యగుఁ ♦ జమ్ము రామ !
యీదివసంబుల ♦ నిపుడు మధ్యాహ్నము లింపుగా వేడిమి ♦ మెల్లచోట్ల

తే. సోఁగుచుండుట మిక్కిలి ♦ సొంపుఁగూర్చు
చుండుఁ గావున నెండలో ♦ నొగిఁ దిరుగుట
హాయిగా నుండు దివసంబు ♦ లర్కుఁ డంత
తీవ్రముగ నుండమిని నుఖతృప్తిజేయు. ౯ 410

క. జలములు నీడలు తగ నింపులఁ గల్గింపకయె యుండుఁ ♦ బోలఁగ శీతం
బలవడుటవలన; నీదిన,ములయం దర్కుండు నృదుతఁముండయి వెలయు.

- ఆ. మంచుగురియుచున్న ♦ దించుక సందులే, నట్లు చలియు హెచ్చ ♦ నమలమారు
తాళి వీచుచున్న ♦ శడవులలో నున్న, వారు చలికిఁ జివికి ♦ బయటరాక. ౧౦౫
- ఆ. ఎచట నున్న వార ♦ లచటనే యుందురు, గాన శూన్యములయి ♦ కానలెల్లఁ
గానఁబడెడు, సందుఁ ♦ గాపురమున్నట్టి, జనులు తుహినబాధఁ ♦ గ నెడువారు.
- సీ. బయల నీరాత్రులఁ ♦ బండియుండరు జనుల్ పుష్యతారక గల ♦ పున్నమ యిటఁ
బ్రహ్మధానము సుమ్ము ♦ ప్రా లేయమున రాత్రి కాలము బూడిదఁ ♦ గప్పినట్టి
వన్నెఁ జెలంగును; ♦ వాయువుల్ శై త్యముగా వీచుచున్న వి ♦ క్కాలమందు
జాములు పొడవులై ♦ సాగుచున్నవి; చంద్రునకుఁగలయట్టి సౌం ♦ దర్యమెల్ల
- ఆ. భాస్కరునకుఁ జిక్కెఁ ♦ బరమహిమా వృత, మగఁ చు నెట్టి బాటి ♦ యాత్మ బింబ
ముండుటన్ దలంస ♦ నొగిని నిశ్వాసాంధ, మైన యద్దమట్టు ♦ లలరఁడు శశి.
- చ. హిమమునఁ గప్పుఁగాఁ బడిన ♦ దే యగుటం దలపోయఁ జంద్రి కా
సుమహితపూర్ణి మానిశయు ♦ శోభిలకున్నది కాన నిద్రి య
ర్యముని మరీచులం గనలి ♦ యారయ నల్లఁదనంబుఁ గన్నయిగా
క్షమసుతవోలెఁ గన్నడెడిఁ ♦ గాని యొకింతయుఁ గ్రాల ది త్తటన్. ౧౪ 415
- సీ. పడమటిగాలి స్వ ♦ భావంబుచేతనే
చల్లఁగాఁ దనరు నీ ♦ సమయమందుఁ
దుహినశీకరములఁ ♦ దోఁగుట నీప్రభా
తమునందు ద్విగుణశై ♦ త్యమున మించి
పొలయుచున్నది; యడ ♦ వులు బాష్పసంఘన్న
ములయి గోధుమలు య ♦ వలు సమృద్ధిఁ
దనరఁగాఁ క్రౌంచపక్షినికరములు నార
సములును గూయ భా ♦ స్కరుఁడు తూర్పు
- ఆ. పర్వతమును కేరు ♦ పట్టున సొంపుగఁ, గానఁబడెడుఁ; జక్కఁ ♦ గా ఫలించి
స్వర్ణ కాంతి మించి ♦ సంపూర్ణ తండుల, ములను గూడి యగ్ర ♦ ములును వెలయ.
- క. వరిపై రులు ఖడ్జూరకు, జరమృకుసుమప్రభలకు ♦ సామ్యము గనుచున్
బరువున వంగుచు నెంతయు, నరుదుగఁ గన్నట్టుచున్న ♦ వార్యు హేంద్రా.
- క. అతిశీతలతుహినకణ, ప్రతతియుతంభయి మయాఖి ♦ వార మలరఁ దీ
క్షతమాని యెంతకు నిశా, పతివలెఁ జల్లఁగనె తోఁచు ♦ భానుఁడు కంటే. 418
- సీ అగ్రాహ్యరూపమై ♦ యాతపము దినపూర్వాహ్లామునందొప్పి ♦ యంగమునకు
హాయిగా మధ్యాహ్నా ♦ మందుండి యించుక యెట్టిఁగాఁదెల్లఁగా ♦ నెనఁగిధరణిఁ
గనఁబడుచున్నది ♦ కాననంబులనేల ప్రా లేయసి క్తశా ♦ ద్వలయుతంబు
నయి లేతయెండపై ♦ వ్యాపింప వెలయుచునున్నది, వనగజ ♦ ముగుత్పషార్త
- ఆ. మగుచు మిగులశీత ♦ ముగ నున్న తెలిసీటి
మెలపుమీఱఁ దాకి ♦ మిగులఁ జల్లఁ

దనమునకు సహింపఁ ♦ దనకు శక్యము గామిఁ
గరము నీడ్చుకొనెడుఁ ♦ గనుము రామ. ౨౧

419

ఆ. అప్రగల్భులెల్ల ♦ ననికేఁ బూనినయట్లు
జలపతత్రు లివ్వ ♦ సలిలనికట
మందుఁ గూరుచుండి ♦ యతిశీతమున కుల్కి
యుదకమందు దిగక ♦ యున్నవిచట. ౨౨

420

చ. వనతతు లంధకారముల ♦ వైఖరి సాంద్రముగా హిమాంబువృ
ష్టి నిగుడ నిశ్చలత్వమును ♦ జెంది తుషారతమస్సమాయుతిం
గని కుసుమాళిలేక పయి ♦ గట్టిగ దుప్పటి గప్పి నిద్రపో
వునరునిరీతి సున్నయవి ♦ భూరికృపాయతచిత్తపంకజా. ౨౩

421

నీ శైవలినీగతఁసలిల మావిరిచేతఁ గప్పఁగాఁ బడినది ♦ కడుఁ దుహినము
గ్రస్తు సారసపక్షిఁకాండముల్ కూతలవలననే తెలియంగ ♦ వలసియున్న
వవానితీరంబు ♦ లంగలియిసుకయు హిమసమాసిక్తమై ♦ యెసఁగె నిపుడు
హిమసతనంబున ♦ నినుఁడు మార్దవమును బొందుట శీతంబు ♦ పొదలుచుంటఁ

తే. బర్వతంబులపయినున్న ♦ ప్రస్తరముల
యందుఁగల నీరుకూడ విఘాతమగుచుఁ
ద్రాగుట కశక్యమై యున్న ♦ దీగతి నిటఁ
జూడుమా రామజనపాల ! ♦ శుభదశీల !. ౨౪

422

క. జరచే జర్జరితములై, యరవిందము లొప్పకుంట ♦ నపగతమృదుకే
సరక్క కమ్ము లొట్క, గరము హిమధ్వస్తనాశఁకాండము మిగులక. ౨౫

* సీసమాలిక:—

సరసులు గ్రాలక ♦ విరహితశోభచే
నున్నవి; యని యిట్టు ♦ లొగి సమస్త
దనుజవీడయు, సాధుఁజనసంక్షయంబును
శతమఖుబాధ యచ్చరలవీడ
రామునికరుణయు ♦ రామునిరాకచే
వేదఘోషములును ♦ వెలయుచుంట
యును, వృద్ధులును రాఘవపునకు మ్రొక్కఁగ నెంచు
టయును రాక్షసుల యాటంకము లింక
నోర్చుట యేలనియును దానవులశక్తి
యడఁప కూరకయుండ ♦ నగునె యనెడు

* నభాంతి కచులాకరాః-అనిమూలము. దీనికి ముందు హేమంతర్తువును నగ్నించు శ్లోకముల
కన్నింటికి గోవిందరాజులు వ్రాసిన యభిప్రాయములన్నియు సీసమాలికయందుఁ జెప్పఁబడినవి
యెఱుంగవలయు.

భావము రాముక్ష్మఃపారస మతిశయ
 మనియును దివిజసంఘాధి నేత
 భయమంది భోగై కఃపరత మానుటయును
 మునుల తపోభంగమును వసచర
 దై న్యము, మౌనులదై న్యము, తపనుల
 స్వాంతదుఃఖిమ్మును ♦ వరుసఁ దుహిన

తే. కాలవర్ణనరూపంబుఁగా నెఱుంగఁ
 జెప్పి యవ్వల నిట్లని ♦ చెప్పె మరల;
 నిట్టితఱి ధర్మవేత్తయై ♦ యెసఁగి పురుష
 తిలకుఁడును నగు భరతుండు ♦ దీప్తమూర్తి. ౨౬

424

చ. నిను నెఁజఁబాసి దాననగు ♦ నిర్భరదుఃఖిమునన్ ద్వదాత్తభ
 క్తిని బురమందుఁ దాను నియతిం దపముం బొనరించుచున్నవాఁ
 డని మఱియున్ వచించె, నతఁ ♦ డస్పరియందు నృపత్వ, మేను రా
 జుననెడు మానమున్ వివిధఃశూరజన్వార్తసుఖాలి మానుచున్. ౨౭ 425

క. మునివేషంబున వల్కములను జటలను దాల్చి సత్ఫలంబుల మూలా
 లిని దినుచు వట్టిబయలన్, ఘనశీతమహిం బరుండు ♦ త్కృపతితిలకా. ౨౮ 426

క. అనుదిన మీవేళకుఁ చా, మునుఁగుటకై సరయువునకు ♦ ముఖ్యప్రకృతుల్
 తనుఁ గొలిచి రాఁగఁ బోవును, బని పూనియె, భక్తిమీఱి ♦ భరతుఁడు రామా.

సీ. తండ్రియు నీవు నాతని నుచలాలింప నత్యంతసుఖవృద్ధి ♦ నమరి, నీదు
 కనుఁబాటునకుఁ దాళఁగాలేని సౌకుమార్యము దగ్గ నినుఁ గూడిఁహాయిగాఁగ
 వసియింపఁదగి, యిట్టివాఁడగు భరతుఁడు *నవవిధవతఁ గలఁనారు లితర
 జనముఖంబులఁ గనుఁగొనకుండ నదికెట్లు చనుదురో కై కకుఁ ♦ దనయుఁడౌట
 నితనిమూలముననే ♦ యిన్ని యనర్థముల్ కలిగె నంచని జనుల్ ♦ పలుకుదురని

తే. వెఱచి వేకువనేపోయి ♦ విహ్వలమతి
 సరయువున నెట్లు ముచ్చునో ♦ సరసిజేక్ష
 ణుఁడును వీరుఁడు శ్యామతఁనుఁడును సింహ
 మధ్యముఁడు, పూజనీయుఁడు ♦ మానధనుఁడు. ౩౦ 428

క. పలువిధములైన ధర్మంబుల నెఱిగినవాఁడు సత్యముం బల్కెడువాఁ
 డల భరతుండు నిషేధంబులగు క్రియల్ సేయ సిగ్గుఁబూని చరించున్. ౩౧

* నవవిధవ్యాః శ్రీయః మనుష్యసంచారా త్పూర్వమేవ మనుష్యముఖ మనవలోకయంత్యో
 గచ్ఛంతి తథాయమపి కైకేయాపుత్రోఽయం ఏతన్నిమిత్తేనానర్థఇతి జనావక్ష్యంతితి భీత్యా
 అపరరాత్రే ష్టేనగచ్ఛతి-అని గోవిందరాజులు వ్రాసినభానమే యిటఁ జేర్పఁబడినదని తెలియఁ
 దగు.

సీ. ఇంద్రియాళిజయించి ♦ యింపుగాఁ బల్కుచు సుందరదేహుడై ♦ శుభదదీర్ఘ
బాహుడై, పరవీరఁ పౌరుషాంతకుండయి తనరాకు నిట్టి యితండు సకల
భోగంబులను వీటిఁ ♦ బుచ్చి, జ్యేష్ఠుడవగు నిన్నెల్లవిధముల ♦ నిశ్చయముగ
ననుసరించినవాఁడు; ♦ ఘనమనీషుండగు త్వత్సోదరుఁడు నీవు ♦ వనిఁ దపస్వి
తే. వేషమును బూని యున్ననీవిధమున నతఁ

డాదరంబున మునివేష ♦ మలవరించు

కొనుటచే స్వర్గమును గొల్లఁగొన్నవాఁడె

యగుఁ జూచి, రామచంద్ర, యార్యగుణసాంద్ర. 33

430

క. జననీస్వభావమును వే, జను లొగిఁ బూనుదురుకాని ♦ జనకుస్వభావం
బును బూనరనెడు నానుడి, వినఁబడుఁగద యెల్లచోట్లఁ ♦ బృథ్వీస్థలిలోక. 34

క. జనకుస్వభావంబునె నీ, యనుజుఁడు పూనుటను లోకమందలి యామా
టను జేసె ననత్యముగా, వినుమా యొకమాట రామ! ♦ విమలగుణమణి.

సీ. దశరథపృథ్వీశతల్లజుం డెవతికి భర్తయో నాధువౌ ♦ భరతుఁ డెవతి
కిని దనూజాతుడై ♦ తనరునో యాకై క కిట్టిదుశ్శీలమదెట్లు గలిగె
నని ధార్మికుండగు ♦ ననుజుఁడు లక్ష్మణుం డన్నయందున్న స్నేహమున నిట్లు
పల్కుచుండఁగ రఘువరుఁ డంబదూషించుటనుపైఁపఁజాలక ♦ యనుజుఁగాంచి

తే. వత్స! మధ్యమజననిని ♦ బల్కురాదు

సుంతయును నిట్లు; పూర్వము ♦ శుభదలీలఁ

బల్కుచున్నట్టి యిహ్మోకువరుని భరతు

వార్తనే చెప్పుమా! యదె ♦ భవ్యతరము. 32

433

క. వనవాసమున దృఢవ్రతమును బూనిన నైన నేను ♦ మునుకొని యనుజా
తునియందలి స్నేహమున నతనిఁ దలఁచుకొనినతటి మది ♦ తల్లడమందుక. 35

చ. భరతుని చారువాక్యములు ♦ భవ్యములై మధురంబులై మనో
హరములునై సుధాసమత ♦ నంది ప్రమోదము నిచ్చుచుండు నే
నరుదుగ వానినేఁ దలఁతు ♦ నయ్యవి చిత్తముఁ బల్లవింపఁజే

యు, రఘుకుమారకా! విను మఁటొక్కటి చెప్పెద నాదుభావముక. 36 435

*క. భరతుని మఱి శత్రుఘ్నుని, నిరుపనువీరుండవైన ♦ నిన్నును సీతా
తరుణిని నందఱ నెపుడెక్కరణిని దమిఁగూడి యుండఁ ♦ గలనొ యెఱుంగక.

సీ. అనియిటు భరతుని ♦ యందలి స్నేహంబునను బెక్కురీతుల ♦ వనటఁ గుంది
పలవించుచును రఘువరుఁడు గోదావరి కేగి సౌమిత్రిని ♦ సింతిఁ గూడి
యభిషేక మొనరించె ♦ నంతటఁ బితరులకును దేవతలకును ♦ మనసులు ప్రియ
మును బొందుచుండంగ ♦ సనుపమవిధి మీఱ జలతర్పణమ్ములు ♦ సల్పియుదయ

* భరతేన మహాత్మనా, శత్రుఘ్నేన చ వీరేణ త్వయా చ రఘునందన-అని మూలము.
చకారేణ సీతా సమచ్ఛయః-అని తనిఖోకి. దీని ననుసరించియే సీతాశబ్దము ప్రయోగింపఁబడినది.

ఆ. మందినట్టి భానునట్లై సంధ్యాదిదేవతల సాధుభక్తి ♦ వరుసమంత్ర
ముల నుతించి రంత ♦ నలరాముఁ డింతిని, ననుజఁగూడి యమ్మహానదిఁ దగ.

*క. కృతనుజ్ఞుఁడై గిరిరాట్నుత నందినిఁ గూడి సకలశుభగణయుతుఁడై
ప్రతిలేనిశంకరునివలె, నతిశయముగ వెలిగె సజ్జనాశీప్రియుఁడై. ౪౩ 438

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౭ - వ సర్గము.

—ఊఊ శూర్పణఖ వచ్చుట, సంభాషణము. ఊఊ—

క. సీతయు రాముండు సుమి, త్రాతనయుఁడు స్నానమాడి ♦ తరువాతను శ్రీ
గౌతమితటమున నుండియె, ఖ్యాతాత్మతపోవనమున ♦ కరిగిరి వేడ్క. ౧
సీ. ఆశ్రమంబున కేగి ♦ యనుజయుతుండయి బ్రహ్మయజ్ఞాదులై ♦ పరఁగునట్టి
పూర్వాష్టకర్తముల్ ♦ పొందుగ నొనరించి పర్ణశాలను రఘునగుఁడుచొచ్చి;
యచట మహామునీం ద్రార్చితుఁడై తనతమ్మునితోఁగూడి ♦ తమిసుఖముగ మ్రుఁ
నుండి యాయాయిపూర్వోదంతములఁబల్కుచుండెను; దీర్ఘబాహుఁడగురా
తే. డందు సీతాసమేతుండు ♦ నగుచుఁ జిత్ర
యనెడుతారకతోఁగూడినట్టి చంద్రు
వలెఁ బ్రకాశించె నాయాయిభవ్యగాఢ
లందుఁ దగిలినమది నాతఁ ♦ డందు నుండ. ౪౪ 440

క. అక్కడికి స్వేచ్ఛమీఁతఁగ, రక్కసి యొక్కతుక వచ్చె ♦ రక్షోవిభుఁడై
యుక్కునఁదగు రావణునకు, నక్కామిని భగిని శూర్పణాహ్వయ యదియకా.

క. నురసన్నిభుఁడౌ శ్రీరఘువరుఁ గని చేరంగ నదియు ♦ వచ్చి నిడుదయకా
నురమున, దీర్ఘభుజంబుల, నరసిజపత్రేక్షణములఁ ♦ జంచద్వ్యతిచే. ౪౫ 442

సీ. ఆజానుభుజముల, ♦ నతినుందరంబగు మోమున, వెలసి నమ్మోదమొనఁగు
దర్శనంబున నొప్పి ♦ దర్పగజాభవిక్రాంతయానంబులఁ ♦ గ్రాలి జటల
గుంపును ధరియించి ♦ కోమలగాత్రుఁడై బలవిశేషంబునఁ ♦ బరఁగి రాజ
లక్షణసముదయలక్ష్మీతుండయి నల్లఁగలువ రేకులవంటి ♦ కాంతిమదన

తే. సమసుతేజస్సు వెలయంగ ♦ శక్రుఁబోలి

యున్న శ్రీరాముఁ గాంచి యాయగ్రదనుజ

కాంతే మదిలోన నెంతయుఁ ♦ గామ మడర

మోహమందెను, మదిలోని ♦ యూహపొలయ. ౪౬ 443

చంపకమాలిక:—

కనఁదగు మోమువాఁడు రఘుకాంతుఁడు దుర్ముఖి యద్ది గుండ్రనై
ననడుము, సోగకన్నులు కనంగలవాఁ డతఁ డామెయొ కనుం

* కృతాభిషేకో గిరిరాజపుత్ర్య రుద్ర స్సనందీ భగవానివేశః-అని మూలము.

గౌనఁ బెనుపొట్టయున్ వికృతిఁ ♦ గొల్పెడు కన్నులు గల్గియుండు, మె
త్తని నునువెండ్రుకల్ వెలయఁ ♦ దా నలరారు నతండు రాక్షసాం
గనయును దామ్రమూర్ధజని♦కాయము గల్గిన దెంతొసంతసం
బును దగ నిచ్చు నాకృతిని ♦ బొందినవాఁ డతఁ; డద్ది గ్రూరమా
తనువున నొప్పుఁ జారునిన♦దంబునఁ బొల్పెడువాఁడు రాముఁ; డా
దనుజకుమారి భీనునిన♦దంబున నొప్పుచునుండు రాఘవుం
డనుపమయావనస్ఫురణ ♦ నుందినవాఁ; డది దారుణాకృతిం
గని జరతావిశ్రేణ తను ♦ గాంచిన; దాతఁడు మంజుభాషి, యం
గనయు వికారభాషిణి, ని♦కామసుశీలము గల్గువాఁ డతం
డనుదిన మెన్నదుష్టమగు ♦ నాచరణంబును బూను నద్ది; యిం
పునిడెడుదర్శనంబుగల ♦ భూపతి యాతఁ డసహ్యదర్శనం
బునఁ దగునద్ది యిట్లు కనఁబోలని యాసురపుత్రి యెంతయున్
గనఁదగి యున్నరాఘవునిఁ ♦ గాంచి యనంగవశంగతాత్మయై
చని నికటంబుఁ జేరి మది ♦ సంతస మొప్పుఁగఁబల్కె నివ్వీధిన్. ౧౨

444

క. మునివేషంబున జటలం, దనరుచుఁ గాముకునిరీతిఁ ♦ దారయుతుఁడవై
మనుజేంద్రచూపమున నీ, ఘనశరచాపములఁ దాల్చి ♦ క్రాలెద విచటన్. ౧౨౫

క. డనుజులు మెలఁగెడు నిచటికిఁ, జనుదెంచితి వెట్లు నీవు ♦ సరగున నిట రాఁ
బనియేమి? యిద్దియంతయు, వినుపింపుము నాకుఁ ధత్తవృత్తాంతంబున్.

క. అనినఁ బరంతపుఁ డతఁడా, వనితోక్తుల నాలకించి ♦ భవ్యమనీషం
దనరాఘుఁ గానఁ దనవా, ర్త సంతయుం జెప్పఁబూని ♦ దా నిట్లనియెన్. ౧౨౬

సీ అశృతమెప్పుడు రాఘవున కిష్టముగ నుండనేరదు గద మునినియతవృత్తి
నాశ్రయించి తపోవ♦నాంతరమున నున్నతటిని స్త్రీజనముచెంతను నసత్య
మది విశేషించి నాకప్రీతికరమంచుఁ జెప్పంగవలయునే ♦ క్షీతితలమున
నరురవిక్రముఁ డైన ♦ యట్టి దశరథుఁడన్ ధరణీశుఁడుండె నతనికి నేను

తే. నగ్రపుత్రకుఁడను రాముఁ ♦ డనుచు నన్ను
జనులు పిలుతు రితఁడు నాకు ♦ ననుజుఁ డగును

నితనినానుము లక్ష్మణుఁ ♦ డెపుడు నన్ను

ననుసరించియె వర్తించు ♦ నాదరమున. ౧౭

448

క. తరుణి యిది నాకళత్రము, పరఁగును సీతాహ్వయమున ♦ వై దేహియె నూ
తరుణి! నాజనకుండగు, ధరణీశుం డాజ్ఞ నేయఁ ♦ దల్లియుఁ బలుకన్. ౧౨౭

చ. జనకుని వాక్యపాలనమె ♦ చక్కనిధర్మమటంచుఁ జేయఁగా
మనమున నిర్ణయించుకొని ♦ మానితమా మునివర్తనాకృతిం
గనఁదగుధర్మముం బడయఁ ♦ గా నిటువచ్చితి నిన్నెఱుంగఁ గో
ర్కిని గనువాడ నీ వెవరికిం దనుజాతవౌ తల్లి యెవ్వతో. ౧౨౮

450

సీ. ఇంతగా సొగస్తే న ♦ యీయంగమునఁ బొల్చు నీవు రాక్షసివని ♦ నిర్ణయింపఁ
గాఁ జాలకున్నాడఁ ♦ గాంతరో! యిచటికి నేలవచ్చితివి నీ ♦ వీవిషయము
సర్వము నిజముగా ♦ సరగునఁ జెప్పుమా యనిన రామునివాక్య ♦ మాలకించి
కామార్తినిం బొంది ♦ కరఁగినమదితోడ నద్ది యిట్లనిపల్కె ♦ నాలకింపు

తే. మున్నదున్నట్లు చెప్పెద ♦ నోరఘువర !

విషయనుంతయు నాయది ♦ వేడ్కమీఱ

రాక్షసాంగన నేను శూ ♦ ర్పణఖ పేరు

కామరూపిణి నాపేరు ♦ కడు భయదము. ౨౧౫

451

చ. వనమున నిందు నొక్కతినె ♦ వారక నేఁ జరియించుచుందు స్వే

చ్చను బలశాలి విశ్రవసు ♦ సత్తనయుండయి విక్రమంబునన్

దనరిన రావణుం డసుర ♦ తల్లజుఁ డన్నయె నుమ్ము, నీవు నా

తని వినియుండవచ్చు; సత ♦ తంబును నిద్రనుజెంది వీరుడై. ౨౩

452

క. బలియునగు కుంభకర్ణుం, డలఘుగుణా! తోడఁబుట్టు ♦ వగునా కసురా

కులచేష్టలు లేకయె యిమ్ముల ధర్మమునందుఁ జిత్త ♦ ము దనరుచుండన్. ౨౪

తే. పొదలుచున్న విభీషణుం ♦ డు దగు నాకుఁ

దోడఁబుట్టువుగా ఖర ♦ దూషణాదు

లతులవీర్యంబునం దగు ♦ నట్టివారు

భ్రాతలగుదురు వారికై. ♦ భయపడకుము. ౨౪౫

454

క. వారల నందఱ మీఱుచుఁ, గోరికకుం దగినరీతిఁ ♦ గొంకుఁగనక నే

నే రయమున వర్తింతును, శ్రీరామా! యట్లుగానఁ ♦ జిత్తమునందున్. ౨౫

క. పురుషోత్తముండవగు నినుఁ, గరమనురాగమున భర్తఁ ♦ గాఁ గోరితి నె

త్తరుణమునఁ గన నిదర్శన, మరయఁగ నిపుడౌట నాదు ♦ నాత్మను రామా.

చ. వనితయు నాకు నున్నదని ♦ పల్కకు మేను మహాప్రభావముం

గనుచును స్వేచ్ఛకుం దగిన ♦ గాఢబలంబున వెల్లుదాన, ని

చ్చను జరియించుదాన, రఘు ♦ సత్తమ! నీవును జాలకాల మొ

య్యనఁ బతిగాఁగ నుండు మిఁక ♦ హర్షముపొంగఁగ నాకు నీమెతోన్. ౨౬

*క. పనియేమి? నీకు వికృతయుఁ, గనుఁగొనఁగఁ గురూపయునయి ♦ కానంబడునీ

వనిత యిది నీకుఁ దగదిఁకఁ, దనుమధ్యను నేనె తగిన ♦ దానను నీకున్. ౨౭

తే. భార్యగా నన్నుఁ జూడుము ♦ పడఁతి యిద్ది

యసతి వికృతాంగి, భీతిద ♦ యయి మహోద

రమునఁ దగుఁ గాన దీనిమ ♦ ర్త్యప్రచుదను

ననుజునిం గూడ భక్షించె ♦ దను దగంగ. ౨౮

459

క. కాంతా! నీవును నాతో, సంతట ధరశిఖరములను ♦ నఖిలననములన్
సంతసమునఁ జూచుచు నీ, కాంతారమునం జరింపఁ ♦ గలవని పలికెన్. ౨౯౫

క. పలుకులయెడ నేర్పఱిగతన, మలవడు నారాముఁ డట్టు ♦ లారాక్షసియుం
బలుకన్ దానిం గని యిటు, పలికెన్ సుస్థితము దోఁప ♦ బరవస మలరన్.

సదునేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮ - వ సర్గము.

ఐఐఐ రామ శూర్పణఖల సంవాదము. ఐఐఐ

క. స్మరపాశవశంగతయా, తరుణిన్ శూర్పణఖఁ గాంచి ♦ తగుభావము వి
స్ఫురణముగఁ దోఁప మృదుతం, బరఁగెడు పల్కులను స్థితము ♦ పర్వఁగ సంతన్.

క. పలికె నిటు రాముఁ; డమ్మా! యలవనిత నొకర్తుఁ బెండ్లి ♦ యాడితి నది మి
క్కిలి ప్రేమఁ గూర్చునదిగా, న లలిన్ విడువంగరాదు ♦ నాకున్ దీనిన్. ౧౫

చ. వనితలు పెక్కునుంది చెలు ♦ వంబుగ నుండిన నేమి యందువో
విను నినుబోఁటి కాంతలకు ♦ వేటొక యింతి సఁత్తి యుంటయున్
జనదు; సుశీలుఁడై తగిన ♦ చక్కఁదనంబునఁ బొల్చి శ్రీయుతిం
దనరి పరాక్రమంబున ని ♦ తాంతము నొప్పినవాఁడు చూడుమా. 3 464

*నీ. అకృతదారుఁడు విను ♦ మతఁడిప్పు భార్యాసుఖంబు నెఱుంగఁడు ♦ గానఁబత్ని
నర్థించువాఁడు నా ♦ యనుజుఁడు లక్ష్మణుం డతఁడభ ర్తయె సుమ్మి ♦ యన్నమిన్న;
యిట్టిరూపమునకు ♦ నిప్పు డాతఁడు తగకుండునా యని మఱి ♦ యును వచించె
నోవిశాలాక్షిరో ♦ యోనరారోహ! సుమేరుభూధరముచు ♦ మిత్రకాంతి

తే. పొందినట్లుగ నీవును ♦ బొందు మనఘు
నానహోదరు దాన నీ ♦ యర్థమెల్ల
ఫలము నొందును నీ వస ♦ పత్ని వగుచు
శర్మమందుమ యని రామ ♦ దంద్రుఁ డనిన. ౫

465

* శ్రీమానకృతదార శ్చ లక్ష్మణో మమ వీర్యవాన్, అపూర్వీ భార్యయా చార్థ తరుణః
ప్రియదర్శనః, అనురూప శ్చ తే భర్తా రూపస్యాస్య భవిష్యతి-అని మూలము. ఈశ్లోకములకు
గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసినయర్థవిశేషము లిముడుటకై యందలిపదము లట్లే యిం దుప
యోగింపఁబడియే. తే ౨ భర్తా భవిష్యతి=నీకు భర్తగాఁడని యర్థము విశేషార్థముగా వ్రాయుటచేత
నాయర్థము వచ్చుటకై పద్యమున 'ఇతఁడభ ర్తయె సుమ్మ' అని వ్రాయఁబడినది ప్రాతీతికార్థము.
ఇతఁడ = ఈనాసోదరుఁడే భర్తయె. నీకు భర్తయగునని నిశ్చయార్థము. ఇతఁడు = ఈలక్ష్మణుఁడు,
అభర్తయె = భర్తకానేకాఁడని యంతర్థము. ఇట్లు కొన్ని మార్పులతో వ్యాఖ్యానసార మిందుఁ
గలదని తెలియఁదగు.

- చ. వనితయుఁ గామమోహిత యభవ్యమనస్కయుఁ గాన రాఘవో
క్తిని విని యాతనిన్ వనలి ♦ తెప్పన లక్ష్మణుచెంత కేగి యా
తనిఁ గని యుష్ణకాలమునఁ ♦ వద్దయుఁ జల్లఁగ, శీతమందు వేఁ
డిని గలిగింపఁగాఁదగిన ♦ తీవిని బొందును జూ! మదంగముల్. ౬౪ 466
- క. పెనిమిటియం దనురాగం,బునఁ దగి వర్తింతు రూపమున నీకుం జ
క్కనిదాన నౌటఁ దగియుం,దును సుఖములఁ గాంచు మీవుతోరపువేడ్కన్.
- క. ననుఁగూడి దండకాటవి,ని నెల్లెడం దిగుగఁగలవనిన రాక్షసినిం
గనుచున్ వాజ్ఞై పుణ్యం,బునఁదగు సౌమిత్రి స్థితముఁమోమునఁ దోఁపన్.
- తే.యుక్తమగురీతిఁ బలికె నోయత్పలాక్షీ
శమలవర్ణిని ! దాసుండఁ ♦ గాదె యన్న
కతఁడె నాథుఁడు నాకు భార్యవయి నీవు
దాసిగా నుండవలదె యీతలఁపి కేల. ౯ 469
- *సీ. ఓవిశాలాక్షీ నీవొగి నెల్లయర్థముల్ నిండాఁగ గల్గిన ♦ నృపవరేణ్య
నకు నార్యునకు రామునకు శూర్పణఖ నీవ ముదితవై విమలమైపొదలు వర్ణ
మలర రెండవభార్య ♦ నగుము, విరూపక్షయై యసతికరాళయు ♦ నగుచు నిర్ణ
తోదరి యయి వృద్ధయునగుచుఁ దగునీత విడనాడి నిన్నె యీతఁడునుభార్య
- తే. గా భజించును; శ్రేష్ఠమై ♦ క్రాల్పనిట్టి
నీదురూపంబు వరవర్ణిని! యెవండు
తెలివిగలవాఁడు విడిచి తా ♦ నెలమి పొందు
మనుజవనిత వరారోహా ♦ మనమునందు. ౧౨ 470
- చ. అనియిటు లక్ష్మణుండు పరిహాసముగా వచియింపఁగా భయం
బును గలిగించు నాకృతియు ♦ భూర్యుదరంబును గల్గినట్టి యా
వనితయు వేడ్క మాటలను ♦ వాని నెఱుంగనిచౌట వానినె
ల్లను దగ సత్యరీతిగఁ దలంచుచుఁ గామవిమోహితాత్మయై. ౧౩ 471
- ఆ. పర్ణశాలయందుఁ ♦ బద్మాంతాక్షీని, గలిసి కూరుచున్న ♦ లలితమూర్తిఁ
దేటిచూడరాని ♦ దివ్యతేజస్కుని, శత్రుహరుని రామచంద్రుఁ గాంచి. ౧౪
- ఆ. ఈవిరూప నసతి ♦ నీకరాళను లంబ, మానకుషీ వృద్ధ ♦ మనుజనారి
నాశ్రయించి యాసహాయంబునన్ నన్ను, గారవింప వీవు ♦ కానురూప ౧౫
- క. ఈనరకామిని నిపుడే, యోనాథా! నీవు చూచుచుండఁగఁ దినెదన్
నేనంత సవతిపోరున్, గానక విహరింతు హాయిగా నీతోడన్. ౧౬ 471

* ఆర్యస్య త్వం విశాలాక్షీ భార్యభవయవీయసీ, యేనాం విరూపా మసతీం కరాళాం
నిర్ణతోదరిం, భార్యం వృద్ధాం పరిత్యజ్య త్వామేవైషభజిష్యతి-అనిమూలము. ఈశ్లోకములకు
వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిన యర్థచతుష్కరము లీపద్యమున నిమిడియున్నవని గ్రహింపఁదగు.

క. అనిపల్కి యలాతేక్షణ, ఘనకోపము గదురఁ బ్రళయఁకాలోల్క నభం
బునఁ గ్రాలు రోహిణిపయిం, జనుగతి హరిజేక్షణవయిఁజ నెఁ ద్వరమీఱన్.

చ. అతిబలశాలియై చెలఁగు ♦ నాతఁడు ధర్మనిపాశముట్లు భూ
సుతపయి కేగుదెంచు నలఁశూర్పణఖం గని కోపమొప్పు ను
ద్ధతగురుహంకృతిఁ నిలిపి ♦ దాని సహోదరుఁగాంచి ¹క్రూకు లు
ద్ధతులగువారితోడ సతఁతంబును జేయఁగరాదు వేడుకల్. ౧౮౫ 476

క. కనుమా! సౌమ్యా! లక్ష్మణ, వనితామణి సీత దనుజఁభామిని క్రూర్యం
బును గనియు నెట్లా తనమన,సును నిలుపును నున్నదిదిగోఁచూడుము దీనిన్.

చ. పురుషవరేణ్య! క్రూరయయి ♦ పొల్చి విరూపయ్యునై ప్రనుత్తయై
కర ముదరంబు నొప్పు, గనఁగఁ దగకున్న సురారినారి ని
త్తరుణమునందు నింకను నిఁతాంతవిరూపగఁ జేయుమన్న భీ
కరబలశాలి లక్ష్మణుఁడు ♦ క్రన్నన రాముని వాక్యరీతిఁగన్. ౧౮౬ 478

సీ. అతికుపితుండయి ♦ యన్నప్రక్కిననున్న ఖడ్గంబుఁ జేకొని ♦ కఠినరాక్ష
సిని బట్టి దాని నాఁసెయుఁ గర్ణంబులు ఛేదించె; ముక్కును ♦ జెవులుఁ గోయ
భయవరూపంబునఁ ♦ బరఁగు శూర్పణఖ వికారస్వరంబున ♦ నారవంబుఁ
గొపించుచున్ యథాఁగతముగ నడవికిఁ బాఱిపోయెను;విరూపయ్యు భయంక
రాంగియు నగు దనుజాంగన రక్తంబు గాటుచుండఁగ వృష్టికాలమందు
తే. జలధరం బట్లు బహువిధఁములుగ నఱచె;

సంత రుధిరంబు మేదినిఁయందుఁ బాఱ
భయదరూపంబు గన్పఱ ♦ బాహుయుగళ
మెత్తుకొని యార్చుచున్ వనిఁకేగి యచట. ౧౮ 479

చ. దనుజసమూహసంవృతు నిఁతాంతభయంకరమూర్తి భ్రాతయై
తనకు ఖరాఖ్యుఁడేరి విశతంబగు నాదము పర్వ నంబరం
బును విడనాడినట్టి పవి ♦ భూమిపయిం బడునట్లు వ్రాలె, నా
తనిసముఖంబునన్ వికృతిఁతం గనినట్టిది కాన నేడ్చుచున్. ౧౮౭ 480

క. పెనుభీతి విసంజ్ఞం గని, దనుజాంగన రక్తసిక్తఁతనువునఁ దనయ
న్నను ఖరుని జనస్థానం, బునఁ జెలఁగెడువానిఁ గాంచి ♦ పొగులుచు సంతన్.

క. తరుణీయుతుఁడై శ్రీరఘు,వరుఁ డడవికి వచ్చుటయును ♦ వడలక తన్నున్
గరము విరూపగఁ జేయుట, వరుసగ వినిపించె నచటిఁవార్తలఁ బూన్చిన్.

పదు నెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 క్రూరై రనారై స్సౌమిత్రే, పరిహాసః కథంచన-అనిమాలము. క్రూరానార్యశబ్దములు
స్త్రీపుంశబ్దసమాసార్థకములని యెఱుంగవలయు.

౧౯ - వ సర్గము.

-ఁగి యా శూరవీరుని ఖరునకు రామునివృత్తాంతమును దెల్పుట. ఁఁగి-

క. విరహితనానా శ్రవణయు, ధరపతితయు రక్తసిక్తతనుయష్టేయు నై
పరఁగెడుభగినిం గన్గొని, ఖరుఁ డుత్కటకోపతాపకలితుం డగుచున్. ౧ 483

తే. పలికె తేలెమ్ము ముందు నీవార్త జెప్పు
మూర్ఛ మునుఁగుటయును మానుము మది సంభ్ర
మమును విడువుము నిను విహాసమునఁ దిరుగఁ
గా నొనర్చిన దెవ్వఁడో కఱంత! చెవుమ. ౨ 484

సీ. విస్పష్టముగఁ జెప్పు వినియెద నెవ్వండు దంష్ట్రలయందు నుద్ధతవిషంబు
క్రాలఁగా నున్నట్టి కాలభుజంగంబు తన్ను బాధింపంగఁదలఁప కెదురు
వచ్చి నిశ్చలముగ వసుధనుండఁగ దాని వేడుకగా నెత్తి వ్రేలితుదను
గారించుచున్నాఁడు! కాలపాశంబు న దెవ్వండు తెలియక యేగళంబు

తే. నకును దగిలించుకొని దాని నై జమెఱుంగ
కున్నవాఁ డెవ్వఁ డివ్వీధి నిన్నుఁ జెనకి
భయదవిషమును ద్రావినవాఁడు? చెప్పు
బలపరాక్రమయాక్తవై పరఁగు దీవు. ౪౫ 485

తే. కామరూపిణివి మఱియుఁ గామగమన, వంతఁప్రతిమాన వోయమ్మయిట్టి
నీకు నీలాటిదురవస్థ నెమ్మిగల్గఁ జేసినాఁ డెవ్వఁడో వానిఁ జెప్పు మిపుడు.

క. సురగంధర్వుల నతిభీకరభూతసమూహమందుఁ గానియతుల ను
స్థిరమహిమమొప్ప రాజులు, వరమునిగణమందు వీర్యవంతుం డెవఁడో. ౪౬ 486

క. నిను నిట్లు విచూషఁగఁ జేసినవాఁడు? జగంబునందుఁ జెప్పెదఁ బాకా
ఖ్యుని దనుజుఁ జంపి వేయి నయనములఁదగు వజ్రితప్ప నపకృతి నాకున్.

క. ఒనరించు వాడికెవ్వఁడు, కనఁబడఁడు సుమీ తలంపఁగా నంబుయుతిం
గనినట్టిపాల హంసము, తనశక్తిం ద్రావునట్లు దారుణరీతిన్. ౪౭ 489

క. కనుమా యిదిగో యసువులఁ గొనఁజాలిన తీవ్రవిశిఖకూటమ్మున వా
నినిజంపువాడ శరములకును నాహారమ్ము నేను గూర్తుం దరుణి. ౪౮ 490

తే. మచ్చిలీముఖసంకృత మర్దుండగుచు
నురుగుతో నెఱ్ఱగా రక్తమొగి దొరుగఁగ
నెవఁడు హతుఁడయి పడునొ యీయిల తదీయ
రక్తమును శీఘ్రముగఁ దమిఁ ద్రాగఁగలదు. ౪౯ 491

క. అని నాచే నిహతుండగు, మనుజునికాయంబునుండి మాంసమ్మును బ
క్షినికరము పెఱికి ముదమునఁ, దినఁ గలదికక బిండుగట్టి తృప్తిగ వినుమా.

క. అనిమొన కిదిగో నాచేత నీడ్వఁబడినట్టివానిఁ ♦ దగ దీనునిగా

వను గంధర్వులు దివిజులు, దనుజపిశాచములు శక్తితం దనరవు నూ. ౧౧

క. వనమున నే యవినీతుఁడు, తనవిక్రమ మేర్పడంగఁ ♦ దగనివిధమునన్

నినునిట్లు చేసెనో తెల్వొని మెల్లఁగఁ బొంది చెప్పు ♦ వినియెన వానిన్. ౧౨

క. అని మిక్కిలి కుపితుండై, తనసోదరుఁ డిట్లు పలుకఁ ♦ దా విని యంతం

గనులజలంబులు గాఱఁగ, ఘనరవ మడరంగఁ బలికె ♦ గ్రవ్యాది తగన్. ౧౩

1సీ. దశరథపుత్రు లు♦దారులు రామలక్ష్మణులను నాఖ్యలఁ ♦ గ్రాలువారు.

భ్రాతలు, నిండుజన్మనమునఁ దగువారు చక్కఁదనంబున ♦ నిక్కువారు

ప్రకటబలంబున ♦ భాసిల్లువారును బుండరీకవిశాల♦పూజ్యనయను

లగుదురు; చీరకృష్ణాజినధారులు ఫలమూలభక్షకుల్ ♦ 2పరమదాంతు

తే లగుదు రవ్వారు మునివృత్తి ♦ నాశ్రయించి

ధర్మముల నాచరించుచుఁ ♦ దనరువారు;

వారు గంధర్వవిభునకుఁ ♦ బ్రతియొనర్పఁ

దగి మహీధవలక్షణ♦తతులు గ్రాల. ౧౫

496

క. అలరుదు రాయిద్దలు త్రిద,శులూ మానవులొ యెఱుంగఁ ♦ జొప్పడ దే ని

మ్ములఁ దర్కించితి నచ్చటఁ, గలవనిత తెఱంగు వినుము ♦ క్రవ్యాదేశా. ౧౬

చ. అనుపమయావనంబు చెలు♦వారఁగఁ జక్కఁదనంబు గ్రాలఁగా

ఘనతరతన్నభూషణని♦కాయము దేహ మలంకరింప న

న్నని నడుమొప్పుఁ బొల్పెనఁగు ♦ నాతియు వారలయంతరంబునం

గనఁబడెఁ దన్నిమి త్తమయి ♦ కాదె సహోదరు లిద్దఱేకమై. ౧౭

498

తే. కులటభంగి ననాధయు♦వలెను నన్ను

నిట్టి దుర్గతిఁ బొందించి ♦ రేమి చెప్పు

దాన నికనని తా నన్న♦దమ్ముల నుతి

సేయుట ఖరుండు తనదగు ♦ చిత్తమందు. ౧౮

499

సీ. ఇద్ది కాముకి యని ♦ యెంచునేమోయని దానిఁ బాపఁగ నెంచి♦దారుణముగఁ

బలికె దుశ్శీలయా ♦ పడఁతి రక్తము రణాగ్రమునందు హతులగు ♦ త్కృపతిసుత

యుగళరక్తము ఫేన♦యుక్తంబుగాఁద్రావఁగోరెదఁ; దండ్రినా♦కోర్కె యిదియె

మొదటిది దీని నీవు దయను దీర్పఁగవలయును నట్టివా♦రలరుధిరము

ఆ. ద్రాగి తీఱవలయు ♦ దానవనాథ! నీ, వట్లు సేయకున్న ♦ ననశనవ్ర

తమును బూని నాదు ♦ తనువును విడిచెద, నవనుతికిని నోర్వ ♦ నగు నదెట్లు.

క. అనిభగిని చెప్పుచుండఁగ, విని ఖరుఁ డతికోప మడర ♦ వితతబలమునన్

దనరి యమప్రతిములుగాఁ, గనఁబడుచున్నట్టివారిఁ ♦ గ్రవ్యాదులనున్. ౨౦

1 వ్యాఖ్యాతల విశేషార్థముల సారాంశమును జేర్చి యీపద్యము వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగవలయు. 2 ఫలమూలాశనౌ దాంతౌ-అనిమూలము.

- క. పదునల్వరఁ గని యిట్లని, యెఁ దగఁ నరు లిద్దఁ బటవినిం దాయుధభీ
తిదకరులై కృష్ణాజిన, మృదువల్కలధారులగుచు ♦ మెలఁగెనరు నుండి. ౨౧౫
- చ. వనిత నొకర్తు వెంటఁగొని ♦ వచ్చి భయంకరదండకాటవిఁ
గనుఁగొని వానయోగ్యమని ♦ కాపురముం దమి నున్నవార ల
వ్వునుజల దుష్టవృత్తయగు ♦ మానిని నిఁ వధియించి తెండు నా
యనుజయు నిద్రి తద్రుధిర ♦ మాదృతిఁ ద్రాగును దృష్టిమీఱఁగఁ. ౨౩ 503
- సీ. ఈనాభగిని మానఁ నేష్టము నాకును సన్తుతంబేయగు ♦ శౌర్యమడరఁ
జని రాఘవులఁ జంపిఁజనకజఁ బొలియించి సత్వరంబుగ నీమెఁస్వాంతవాంఛ
నొనఁగూర్చుఁడని రాక్షసోత్తములకుఁ జెప్పె నంత నాపదునల్వఁరసురవరులు
ఖరునియాజ్ఞనుగొనిఁ సరగశూర్పణఖయుఁదమకుమార్గముచూపఁదరలి రాఁగఁ
తే. బచనసంప్రేరితములగు ♦ వారిదముల
భంగి నతివేగమున రామభద్రుఁ డున్న
కడకుఁ బోయిరి; రాక్షసకాంతు లంత
భయదనారాచధరులయ్యు ♦ బరవసమున. ౨౫౫ 504
- క. అనుపమ తేజంబునఁ దగు, ఘనవిక్రము రామచంద్రుఁ ♦ గని దీప్తాగ్నిఁ
గని వనగజములు భీతిం, గనురీతిం గొట్టఁజాలఁకయె యుండంగఁ. ౨౬ 505

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౦ - వ సర్గము.

ఁజిఁజి పదునల్వరు రాక్షసవీరుల రాముఁడు పొలియించుట. ఁజిఁజి-

- క. ఘోరాకారంబునఁ దగు, నారాక్షసకాంత యంత ♦ నయ్యాశ్రమముం
జేరి రఘూత్తములను దగ, నారాక్షసులకును జూపె ♦ నవనిజఁ గూడన్. ౧
- చ. నిరుపమపర్ణగేహమున ♦ నిల్చిన జానకి రామునిఁ సహో
దరుఁ దమిఁగూడి వీరమునఁ ♦ దద్దయుఁ బొల్చెడు వానిఁ గాంచి; రా
సిరి మెఱయంగనున్న నృపసింహుఁడు రాక్షసి దానితోడ భీ
కరగతివచ్చు రాక్షసులఁ ♦ గాంచి సహోదరుఁ దీప్తతేజసుఁ. 507
- క. కనుఁగొని యిట్లను లక్ష్మణ, జనకజపరిసరమునందు ♦ ¹క్షణ ముండుము నే
నును శూర్పణఖామార్గం, బును ద్రొక్కియె దీనిఁ గావఁ ♦ బూనినవీరిఁ. 3౫
- తే. ఇపుడె వధియించి వచ్చెద ♦ నిచటి కనిన
సువిదితాత్ముని రాముని ♦ శుభవచనము
విని తదాజ్ఞను బాటించి ♦ జనకజకడ
నిలిచె; ధన్యాత్ముఁడగు రాముఁ ♦ డలఘుగతిని. ౫ 509

1 క్షణముండు మనుటచే వీరిం బొలియించుట గొప్పకార్యము కాదనుట ప్రాచ్యము.

చ. కనకవిభూషితంబయిన ♦ కన్రుశరాసన మెక్కుపెట్టి య
ద్దనుజులఁ గాంచి యాదశరధక్షితిపాలుని యాత్మజత్వముం
గని రఘురామలక్ష్మణులఁ ♦ గా జనులెల్లను మమ్ముఁ బిల్వఁగాఁ
దనరుచు నుందు మేము వనితామణి సీతను గూడి యిమ్ములక. ౩. 510

¹క. చరియింప నసాధ్యంబయి, పరఁగెడు నీదండకాఖ్యవనమున నిందుక
దిరుగక వచ్చితి మేమీ, ధరణిం గల మూలఫలవితానముఁ దినుచుక. 2౪

సీ. ²అంతరింద్రియనిగ్రహంబునఁ దగి తపంబును నల్పుచుక ధర్మమునుసమాచ
రించుచుక భీకరరీతిగానున్న యీ దండకారణ్యంబె ♦ తగినవసతి
యని యిందు నున్నారమనఘవ్రతుల మమ్ము ³నేలహింసించెద, రేనుమునుల
యానతి వారల ♦ నందఱ హింసించునట్టి పాపాత్ముల ♦ ననురుల మిము

తే. నని వధించుటకై విశిఖాయుధములఁ
దాల్చి యిచటికి వచ్చితి; ♦ దనుజులార!
యందె నిలువుఁడు పరువెత్త ♦ నర్హమెట్లు
లగును బ్రాణాళి వలచిన ♦ మగుడి చనుఁడు. ౧౦ 512

క. అనిపలుకక విప్రఘ్నులు, దనుజులు పదునల్వ రిట్లు ♦ తముఁగూర్చి వచిం
చిన రామువాక్యముల విని, యనంతకోపమున శూలహస్తలు నగుచుక.

ఆ. కన్నులెఱ్ఱఁ బాటఁగా మధురాభాషుఁ
డయి యపూర్వశౌర్య ♦ మడర రాముఁ
డఱు లెఱ్ఱఁబాట ♦ నట్లు చెప్పుట నెంచి
భయదనూపులగుచుఁ ♦ బలికి రిట్లు.] 514

⁴సీ. సుమహాత్మునకు ఖరానురునకు మాప్రభువునకు మహాగ్రహంబును జనింపఁ
జేసితి వీవు మాచేత సంగరమున వధియింపఁబడుదు వేవరుసనైన
నొక్కండవేనీవు ♦ పెక్కండ్రముగద మేమనిమొన మాముందఁజనునిలువఁగఁ
జాలినంతటి మహాశక్తి నీకున్నదే మాతోడ నింక నమరము సేయు

ఆ. టను వచింపనేల? ♦ యనిచేయుటకు రమ్ము, మాభుజప్రయుక్త ♦ మహితశూల
పరిఘపట్టినముల ♦ బలిమికిఁ బ్రాణాళి, విడువఁగలవె; భూరివీర్యమెడల. ౧౩౪

1 దుశ్చరం దండకావనమ్-అనిమూలము. 2 దాంతౌ తాపసౌ-అనిమూలము. 3 కిమర్థ ముప
హింసధ-అనిమూలము. 4 క్రోధ ముత్పాద్య నోభర్తుః ఖరస్య సుమహాత్మినః, త్వమేవ హాస్యసే
ప్రాణా నద్యాస్తాభిర్హతో యుధి.....పట్టనైః-అనునీసార్థశ్లోకమునకు మహేశ్వరత్వలవారి విశే
షార్థ మిట గర్భితమని యెఱుంగవలయు. ఎట్లనఁగా: వధియింపఁబడుదువే వరుసనైన=వరుసమీఱ
మే మెంతయుద్ధము చేసినను మాచే జంపఁబడుదువా? లేదనుట. మహాశక్తి నీకున్నదే-అనుచోట
మాయెదుట నిల్వ నీకు శక్తిగలదు అనుట. ప్రాణాళి విడువఁగలవె-అనుచోట మాయా యుద్ధసాధన
ముల బలిమికి నీప్రాణములు పోవునా? పోవనుట. ఇట్లు వాస్తవార్థము తెలియఁదగు.

క. కరమునఁ బట్టిన భీకర, శరాసనము శక్తి యిట్టి ♦ సమరమునఁ జెడన్
దరమే జయింపనని యిటు, సురవైరులు పలికి చాల ♦ శూరత్వమునన్. ౧౪

తే. కోప మడరంగ రాఘవఁడొనిపాలు

పై న దుర్జయుఁడని యెంచఁకానిశాటు

తెల్ల శూలంబులను వైచి ♦ రుల్ల మలర

నడుమ ఖండించె గనకబాణములవాని. ౧౫

517

క. సనుసంఖ్యసాయకంబుల, సుమహితములవైచి యిట్టి ♦ శూలంబులఁ ద్రుం
చె మహితశౌర్యంబున న,య్యమరాసులమీఁదఁ దేజఁమలరఁగ మరలన్.

చ. ఖరకరసన్నిభంబులయి ♦ గండశిలాతతులం బగుల్చు భీ

కరశితధారలన్ వెలసి ♦ క్రాలు చతుర్దశసాయకంబులన్

గరమున సంగ్రహించి తగఁ ♦ గర్జముదాఁక ధనుస్సులాగి యా

సురులను జక్కఁగా గుఱుతు ♦ చూచి భయంకరకోప మొప్పఁగన్. ౧౬

క. హరిహాయుఁడు వజ్రసాయకము రహిఁ బ్రయోగించురీతి ♦ మూర్ఖులపయి భీ
కరగతి నార్చి ప్రయోగించె రయం బొప్పార నంత ♦ శితసాయకముల్. ౧౭

ఆ. కనకభూషితములు ♦ కడుదీప్తములు రుక్మ

పుంఖములును నగుచుఁ ♦ బొలిచి వారి

వక్షములను జీల్చి ♦ వడి రక్తసిక్తము

లగుచు నవలికేగి ♦ యశనులవలె. ౧౮

521

క. ఘనరవమడరఁగఁ జొచ్చె న,వని; నారక్కసులు భూరివక్షము లగలం
గను నెత్తుటఁ దోఁగినయం, గనిచయ మొప్పుంగ వికృతఁగాత్రములొప్పన్.

సీ. ప్రాణముల్ విడిచి విశ్వంభరపై వ్రేల్లు తెగినంతమాత్రన ♦ వ్రేల్లు వృక్ష
ములభంగిఁ బడిరి; వాఁరలునేల నవ్వీధిఁ బడుటఁ గనుంగొని ♦ భయదకోప

మడరంగఁ జేయంగ ♦ నగునట్టిదేలేక భయపడి భయదని ♦ స్వనము లడర

నతివేగమునఁ దనయన్నయొద్దకుఁ బోయి యించుకగా రక్తఁమెండియుండ

తే. నార్త యయి బంకతోఁ గూడినట్టి నల్ల

కీమహీజముపోల్కిఁ దా ♦ భూమి వ్రాలె;

నంత నాశూర్పణఖ ఖరుఁనంతికమునఁ

బలువిధంబులఁ బలుమాటు ♦ వనటఁ గుంది. ౨౩

523

ఆ. మోమువాంచి దుగిఖమున నార్చియేడ్చుచు, విడిచె గంటనీరువిపులబాహు
శౌర్యులైన దనుజసత్తము లీరీతి, నని విరోధిచేత ♦ నట్లు తెగుట. ౨౪ 524

క. కనుఁగొనినది కావున నం,దును నిలుచుట కనువుపడమి ♦ ధూర్తుఁడగు ఖరుం
గనఁబోయి యచటివార్తల, ననువుగ నెఱిగించెమిగులుఁనార్తిగనలుచున్,

ఇరువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

ఘృఘ పదునల్వరు రాక్షసులచావును శూర్పణఖ ఖరునకుఁ జెప్పెట. ఘృఘ

చ. ఖరుఁ డటువచ్చి శూర్పణఖ † త్కౌస్థలిపైఁ బడియుండఁ గాంచి యా
సురమృతిఁ గోరి యచ్చటికి † శూరులనుం గొనిపోవవచ్చిన
ట్టి రమణితోడఁ గోపమున † తీవిగఁ బల్కెను; నీకుఁ బ్రీతిఁగా
గరువముఁ దేజముగ గలుగు † గాఢరణోగ్రుల శూరవర్యులగ. ౧౫ 526

క. పనిచితిఁ గద నే రక్తా, శనులను, నేడ్చెదవు మరలఁ † జనుదెంచి జవం
బున వినఁగోరెదఁ గారణ, మని మఱియుం బలికె; నేను † నంపినదనుజుల్. ౨

సీ భక్తులు నాకను † రక్తులు హితులును నయి యెట్టిచగవారి † నై నఁ జంపఁ
జాలి యేవారికి † సమరరంగమ్మున నెదిరింపరానట్టి † యిష్టశౌర్య
మేపారఁగా నుందు † రేనుజెప్పినపని చేసి తీరుదురు వా † రీసరణిని
మరల నీవేతెంచి † మానిని యేలొకో యక్కటా! నాథుడా! † యనిమిగులఁగ

తే. నేడ్చుచున్ సర్పమట్లుగ † నిలపయిఁ బడి
పొరలుచున్నావు; కారణం † బును వచింపు
మేదియో వినఁగోరెద † నేను దాని
దిక్కుగా నేనుఁ గ్రాలంగ † నిక్కరణిని. ౪౫ 529

క. వనితా! పలవించెద వి, ట్లనాథవలెనేల చాలు † నమ్మా లేలె
మ్మనయము భయలేశంబును, గనకుము దీనతయు మానఁ † గాఁ దగు నీకున్.

చ. అని పలుభంగులన్ ఖరను † హనుకుఁ డూఱడిలంగఁబల్క ¹మా
క్కొనఁ దగనంత ధైర్యమున † నూఢిగ నొప్పెడు నామె బాష్పముల్
కనులను గ్రమ్మఁగాఁ దుడిచి † గాదిలి యన్నచు గాంచి పల్కె నో
దనుజవరేణ్య! యిప్పుడె వి † దారితకర్ణయుగోరునాసనై. ౬౫ 530

తే. రక్తసిక్తాంగినై నేను † రయముమీఱ
వచ్చితిని నూఱడించితి † విచ్చట నను
వీర! నీవును గ్రుధ రఘు † వీరయుగముఁ
జంపఁ బదునల్వరను దను † జవరులఁ దగ. ౭౫ 531

క. నాకొఱకుఁ బంపితివి వా, రాకోసలపతిని గోప † మడరఁగఁ గనుచున్
వీకన్ శూలంబులఁ గొని, వే కదిసిన నతఁడు మర్త † భేదిశరములన్. ౮౫ 532

క. అనిమొనఁ జంపెను సంహతి, ననుపనుబలులయ్యు వార † లటుపడుటయు రా
ముని శౌర్యకృత్యమును నేఁ, గనుటయు భయమంకురించె † గాఢముగాఁగన్.

చ. దనుజవరేణ్య! నేనును ని † తాంతభయంబును బొంది దుఃఖముం
గనితిని జెప్పనేల! యమ † కల్పుని గామునె యంతటన్ గనుం

గొనుచును నీవెదిక్కనుచు ♦ గొబ్బున వచ్చితి దీననైతి నీ
వనువను శౌర్యయుక్తుడ వహార్యబలుండవు గానఁ గావుమా. ౧౧

534

తే. వ్యధయనెడు నక్రమంతరముందు నొప్పు
భయతరంగావళుల్ నిండఁ ♦ బర్వ వెలయు
భూరితరశోకసాగరంబున మునిగితి

¹నిట్టి ననుఁగావఁ బూనవా ♦ యేమి వీర!. ౧౨

535

క. నావెంటం జనుడెంచిన, యావీరపలాశను లని ♦ నా రాఘవుచేఁ

జేవ యడంగఁగ శితశర, పావకశిఖిలన్ దహింపఁబడి మ్రందిరిగా. ౧౩

536

చ. దనుజవరేణ్య! నాపయిని ♦ దత్తురవై రులపైఁ గృపారసం

బును గలవాడవేని రఘుభూపకులాభరణోపమానమై

తనరెడుశక్తిశౌర్యమును ♦ దప్పక నీకును గల్గునేని యి

వ్వని దనుజాంతకుం డయినవానిని రామునిఁ జంపుమా తగన్. ౧౪

537

క. నాపగవానిన్ రాముని, వేపట్టి వధింపవేని ♦ విమతకృతప్రీ

వ్యాపాదితనై యిపుడే, నీపరిసర మందె విడుతు ♦ నేఁ బ్రాణములన్. ౧౫

నీ. మహితాత్ముడైన రామశశాంకు నంతికంబున సంగరమున సీవును బలాళిఁ

గలిసియు నిలువంగఁ ♦ గలుగు దిట్టతనంబు గలవాడవను నమ్మకంబు నాకుఁ

గలుగలే; దాసోదరులు మనుష్యులుగదా యట్టివారి వధింప ♦ కిట్టులున్న

వాడవే నిను నీవె ♦ బాహుశౌర్యంబులు గలవానిఁగా మదిఁ ♦ దలఁచువానిఁ

తే. గాఁ దలంతుము, సత్యంబుగాఁ దలంప

శూరుడవు గావు, వట్టిదా ♦ శూరతను బ

యిని దగన్ బెట్టుకొంటివి ♦ ²దనుజకులముఁ

బాడుచేయంగఁ బుట్టినవాడ వీవు. ౧౬

539

క. రామునితో సమమగు నుద్దామవరాక్రమము నీకుఁ ♦ దనరునయేనిన్

భీమాహవమున నివ్వని, రాముని వధియింపు దివిజరాజప్రతిమున్. ౧౭

తే. సత్వహీనుడ వీవు నీశౌర్య మల్పు, మిట్టి నీకిందు నివసింప ♦ నెట్లు తగును?

గాన వే బంధువులఁ గూడికదలు మిచట, నుండఁగూడదు నీవిటనుండుదేని.

తే. రామ తేజోభిభూతుడవై మహోగ్ర

శౌర్య మడఁగంగ నశియింపఁ ♦ జాలు దీవు

త్వరగ; రాముండు దశరథాత్మజుడౌ శక్తి

సంయుతుడౌ సుమ్మి; యాతనిసహజుఁ డిప్పుడు. ౧౮

542

క. నన్ను విరూపఁగఁ జేసిన, సన్నతబలశాలియైన ♦ సౌమిత్రియు ను

1 కిం మాం నత్రాయసే మగ్నాం-అనిమూలము. 2 దండకారణ్యనిలయం జహితం కులపాం
సన-అనిమూలము.

సీ. పదునాల్గు వేపుర ♦ భయద వేగుల నామదిని నెటింగియె ప్రవ ♦ ర్తించువారి
 నీలమేఘాంగుల ♦ జాలఁ గ్రూరులఁ, గ్రూరకన్దుల మఱియు బో ♦ కములకెల్ల
 హింసఁ గూర్చుచుఁదమి ♦ నెనఁగఁ గ్రుమ్మరువారి బలవంతులనుదగ్గ ♦ పౌరుషంబుఁ
 గలవారి శార్దూల ♦ గణసమదర్పులఁ బెనుమోముగలవారి ♦ వినయవిరహి

తే. తులను గర్వితులను గొని ♦ వలయు సర్వ

కలహాయత్నంబులను ద్వర ♦ గా నొనర్పఁ

బంపుమా, సౌమ్య! నా రథ ♦ నరముఁ జాప

ములను ఖడ్గంబులను బాణ ♦ ములను వేగ. ౧౦౪

551

క. పలువిధశక్తులఁ దీక్ష్యం,బుల నాయత్తంబుచేసి ♦ పొలుపుగఁ దెమ్మా

కలహమిదె వచ్చె మనకున్, గులపౌరుష ములరఁబోవఁ ♦ గోరెద ననికెన్. ౧౧

*ఆ. విను పులస్త్యవంశ ♦ మునఁ బుట్టి మహితాత్ము

లై నవారిముందు ♦ నేను యుద్ధ

కోవిదత్వ ములరఁ ♦ గోరెదఁ బోవంగ

వారిఁ జంపనె మదిఁ ♦ గోరి కోరి. ౧౨

553

ఆ. దుర్విసీతులయిన ♦ ధూర్తులఁ జంపుటే, నాదుకోర్కీ; యనిన ♦ నాదనుజుని

పలుకు వినినయంతఁ ♦ బలురంగులం దగు, నుత్తమాశ్వవితతి ♦ యుక్తరథము.

క. కై సేసియె తెప్పించెను, నాసేనాపతియు నంత ♦ స్యందన మదియున్

భాసురమై రవివలెఁ దగఁ,గా సేనాపతియు వచ్చెఁ ♦ గా రథ మనియెన్. ౧౩ 555

సీ. అది మేరుగిరిశిఖ ♦ రాకారమై తప్తకాంచనభూషణ ♦ కలిత మగుచు

వై దూర్యకూబరం ♦ బై దగఁ గాంచనచక్రమై విపులమై ♦ జాతదూప

మయపుష్పభూరుహ ♦ మత్స్యపర్వతచంద్ర భానుపక్షితతులు ♦ పరఁగఁ దార

కలు నాల్గువంకలఁ ♦ గలిగి శుభంబయి ధ్వజఖడ్గయుక్తమై ♦ భవ్యకింకి

తే. గీకసంపన్నమై వాజ్ఞి ♦ నిచయయుక్త

మగుచుఁ దనరా రె, సామర్థ్యఁ ♦ డగుచు ఖరుఁడు

* అగ్రే నిర్యాతు మిచ్ఛామి పౌలస్త్యానాం మహాత్మనామ్, సభార్థం దుర్విసీతస్య రామస్య రణకోవిదః - అనిమూలము. దీనికి మహేశ్వరతీర్థులు “వస్తుతస్తు దుర్విసీతస్య దుష్టేషు వినీతస్య రామస్య అగ్రే పౌలస్త్యానాం రాక్షసానాం సభార్థం నిర్యాతు మిచ్ఛామితి సంబంధః” అని వ్రాసిరి. అనఁగా దుష్టజనుల కంతకుం డగు రామనియెదుట రాక్షసుల వధనిమిత్తమై బయలుదేరఁ గోరుచున్నానని యర్థము. ఈవిశేషార్థము ఈపద్యమున నిమిడింపఁబడినదని తెలియవలయు. ఇందు మహాత్ములనఁగా ముక్తికిఁ బోవఁజాలిన పులస్త్యవంశజనితులయిన మాజాతివారికి ముందే నేను దుష్ట సంహారకుండగు రాము నెదుట యుద్ధము చేయఁబోవుదున్నానని ఖరుని మనోభావమానుట నిట ముఖ్యముగా గ్రహింపఁదగినది. ఖరాదిరాక్షసు లెంతమూర్ఖులవలె నితరులకుఁ దోచినను వారు ముక్తికాములై భగవంతునితో యుద్ధముచేసినఁగాని మృత్యువు లభించి ముక్తిదొరకదని తెలిసినవారని స్పష్టమగుచున్నది.

దానినెక్కెను; ఖరుఁ డరఁదంబు నెక్కఁ
గాంచి వానిని దూషణుఁ నంచితబలు. ౧౬౫

556

క. భీమపరాక్రములగు సుత్రామారులు కొలిచియుండఁ దానవసతియు
ద్దామధనుర్ధరులను గవ, చామండితతనుల నాయుఁధాయతకరులన్. ౧౬౫ 557

సీ. పెనుధ్వజంబులుగల్గిఁ వెలయు నారాక్షసవీరులఁ గనిపల్కెఁ దారథంబు
నందునుండియె, యిఁకఁ నరుదెండనికి నంచు నాజ్ఞయిచ్చిన భీతిఁదాయుధధ్వ
జములను సత్కవఁచంబులఁ దాల్చిన యాఁసైన్యమంతయుఁ నతిభయంక
రారవంబులు తగఁ నప్పుడె యాజనస్థానంబునుండి చంఁచన్దతులను

ఆ. బయనమయ్యె; నంతఁ బలశాలురగు పదు, నాల్గు వేపు రపుడుఁ నై జతీవ్ర
నుడర వెలయు ముద్గఁరాళిఁ బట్టిన శూల, శితపరశ్వధములఁ జిత్రగతుల.

ఉ. చక్రఖడ్గములనుఁ జంచదాకృతులగు, శోమరముల మిగులఁ ధూర్తతఁ దగు
పరిఘములను శక్తిఁపటలములను బలు, చాపములను గదలఁ సరగఁబూని.

1క. నిరుపమతరాసు లొప్పఁగ, వరపవిముసలములఁ దాల్చిఁ పౌదుషమలరన్
ఖరుచిత్తమునకు సరిగాఁ, జరియించుచు బయలువెడలిఁ చని రనిసేయన్. ౨౨

తే. భీమవిక్రములగు దైత్యవీరు లనికి
బరవసంబునఁ బోవుటఁ ఖరుఁడు గాంచి
సైన్యసమృద్ధమునఁ దనఁసన్దందనమును
2వారివెనుకనె పోనిచ్చెఁ ద్వరను మాని. ౨3

561

సీ. అంత సారథి ఖరుఁ నభిమతరీతిని దప్తకాంచనభూషితములు చిత్ర
వర్ణములు నగు సశ్వములశీఘ్రచతోఁతె; సరికాలుఁడగు ఖరాఁసురునిరథముఁ
ద్వరఁగ సారథితోలఁ దద్ద్రవంబునదిక్కులునువిదిక్కులునిండెఁఘనబలుఁడగు
ఖరుఁడంతఁ బరుషంబుఁగా నార్చుచున్వృద్ధియగుకోపమునఁ దనఁపగతుర వధి

తే. యింప యమురీతి నడరుచుఁ నెసఁగు వాయు
నట్టె పురికొల్పు నొకభంగిఁ నశ్శవృష్టి
గురియ నుద్యుక్తమగు జలఁధరము తన్ను
నావరించిన ఘనముఁబోఁ నడచుభంగి. ౨౫

562

క. పెనునాద మడర సారథిఁ, గని యరదముఁ దోలుమింకఁ గడువడి నని యా
జ్ఞనిడెన్; శూర్పణఖావా, క్యనికరములు తొందరింపఁ నతిగర్వమునన్. ౨౬

ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 నిరుపమతరాసులు=నిరుపమతర, అనులు అని విభజింపవలయు. 2 ఖరస్యాపి రథకించి జ్ఞ
గామ తథనంతరమ్-అనియాలము.

౨౩ - వ సర్గము.

-ఊఊ ఖరునకు దుశ్శకునము లగుట. ఊఊ-

- ఆ. అనురసేన లిట్టు ♦ లాజనస్థానంబు, నుండి వెడలు నంత ♦ నొక్కరీతి
గర్దభారుణమగు ♦ కడిదిమేఘమువాని, పై నమంగళ మగు♦భంగి మెఱయ.
- క. కురిసెన్ రక్తోదకమును, ఖరురథమునఁ గట్టియున్న ♦ గంధర్వములున్
ద్వరఁగాఁ జనునవి యయ్యును, సురుచిరపుష్పాంచితమయి ♦ శోభిలుత్రోవన్.
- క. దైవగతిం బడియెను నా, భూవిభుమార్గంబు సమము ♦ పుష్పాంచితమై
యేవిధముగ నైనన్ శ్రమ, నావాజల కియ్యఁజాల ♦ నట్టిదియైనన్. ౨ 566
- క. ఖరకరుచుట్టును బర్వెను, బరివేష మలాతచక్ర♦భంగిఁ ¹దుదలయం
దరయఁగ రక్తద్యుతియై, సరగున నీలమ్ముగాఁగ ♦ సాంద్రద్యుతితోన్. 567
- క. పెనుకాయము భయదంబుగఁ, గనఁబడఁగా గృధ్రమొండు ♦ కాంచనదండం
బున నుచ్చితమగు కేతనమును ద్వరఁగా నావరించి ♦ మునుకొని నిలిచెన్.
- సీ. పలలంబె తిను మృగ♦పక్షీసంతతి జనస్థానాంతికముఁ జేరి ♦ తగసియట్లు
పలురీతుల వికారములు పరుషంబులు నగు నారవంబుల ♦ నార్భటించె;
నర్కుండు వెలయుచు♦న్నట్టి దిక్కును జేరి ఘోర²శివావళి ♦ కుమతులై న
యసురవీరులకెల్ల ♦ ననభిమతంబుగా నఱచె బ్రద్దలువాటి♦నట్టి గిరుల
- తే. కరణి భయదంబులై పొల్చి ♦ కడురవంబు
సేయుచున్ రక్త మట్టిదా ♦ తోయమునటు
గురియుచున్ మేఘబృందంబు ♦ నిరవకాశ
ముగను గావించె నాకాశమును ఊణమున. 2 569
- తే. భయదమై రోమహర్షణ♦నుయి తగు తిమి
రము ఊణంబున నిండె నీరంధ్రమగుచు;
వెలయ దిసుమంతయును విదిశలును దిశలు
సంధ్యరాకయె మొట్టసి ♦ సంజ యలరె. ౫ 570
- క. దనుజేంద్రు దిక్కుమొగమై, పెనుభీతిని గలుగఁ జేయు ♦ వివిధమృగమ్ముల్
ఘనపక్షికంకగోమా, యునికరములు గృధ్రములును ♦ నొక్కతెఱఁగునన్.
- క. భీతిని గలుగఁజేయుచు, నాతతరీతిం దగంగ ♦ నఱచెన్ మఱి యే
వేతఱిఁ దోచిన నశుభం, బాతఱి నే గలుగు భీతి ♦ యమరునొ యనిలోన్.
- తే. అట్టినక్కలు ఖరుసేన ♦ కప్పుడెదురు
గాఁగ నాస్యంబులన్ నిప్పు♦కణము లురుల
నఱచె; రవిచెంతఁ ³బరిఘోషమాంగము దగు
నరునిమొండెము చూపట్టె ♦ నల్లనగుచు. ౧౧ 573

1 శ్యామం రుధిరపర్వంతమ్-అనిమూలము. 2 శివంబులు=నక్కలు. 3 కబంధం పరిఘాభాసో
దృశ్యతే-అనిమూలము.

క. దినకరు నపర్వకాలం, బున రావలవు సంగ్రసించె ♦ భూరిక్రోధం
బున; వాయువు ప్రతికూలగ, మనమునఁజరియించెఁగాంతి ♦ మా సెన్ రవియున్.

క. కనఁబడెఁ దారలు ఖిద్యో, తనిభ ప్రభ లొప్పుఁ బగటఁ ♦ దామరకొలఁకుల్
ఘనమత్స్యజలపతత్తులు, ¹వనముల నడఁగంగ నెండఁ ♦ బంకజచయముల్.

తే. కాంతిహీనములై యుండె ♦ త్మౌరుహములు
పుష్పఫలరహితంబులై ♦ పొదలకుండె;
గాలిలేకయె జలదంబు ♦ కరణి ఘాస
రమగు రేణువు రేఁగె నా ♦ సమయమందు. ౧౪

576

క. పరుషముగ శారికోత్కర, ము రాక్షసులపై ని దిరిగి ♦ మునుకొని కూ సెన్
గరువమున ²వీచి కూచి య, నురావమేర్పడఁగ నటఁ గ ♦ నుంగొన ననదై.

క. చూపఱకు భీతినొసఁగుచు, వే పిడుగులు విషమకాంతి ♦ వెలయఁగఁ బడియెన్;
ఆపట్టున వనగిరియుత, భూపద్మాక్షియు వడంకె ♦ భూరితరార్తిన్. ౧౫ 578

నీ. ధీమంతుడయి రథఁస్థితుడయి ఖరుడంత గర్జించుచుండఁ దద్గర్వ మడఁప
సన్యభుజంబు చంఁచద్గతి నదరెను వానికంతధ్వని ♦ వరుసఁ దగ్గి
తడఁబడసాగె; నాతఁడు నలుప్రక్కలఁ గనునప్పు డాతని ♦ కనులనుండి
జలము గాఱఁగసాగెఁదలయందు నొకవ్యాధియంకురించెనుగాని ♦ యనినొనర్ప

ఆ. వలయు ననెడు మోహభాసంబు మాత్రము
విడువకుండె; నతఁడు ♦ విషమము లగు
నవశకునము లట్టు ♦ లగపడుటఁ దలంచి
భయదములనియెంచి ♦ పౌరుషమున. ౧౬

579

క. పకపకనవ్వుచు రాక్షస, నికరముఁ గని పల్కె భీతి ♦ నిం బుట్టఁగఁ జే
యుకడింది మహోత్పాత, ప్రకరము గనఁబడెడి నై న ♦ వానిన్ నేనున్. ౧౭

తే. పౌరుషంబున బలహీను ♦ బలయుతుండు
సరకుఁగొననట్లు లేశంబు ♦ సరకునేయ;
నాగ్రహించితి నామహోఽగ్రాంబకముల
నంబరమునుండి తారల ♦ నవనిఁ గూల్తు. ౨౦

581

క. మరణము మృత్యువునకు నే, సరగునఁ గల్పింతు రామఁచంద్ర బలమునన్
గరువము గాంచినవానిన్, నిరుపమతీక్షాంబకములు ♦ నిగిడించి క్రుధన్. ౨౧

తే. అతని తమ్ముని లక్ష్మణు ♦ ననివధించి
కాని మరలంగ నెంచి; రాఘవుల రక్త
మాదరంబునఁ ద్రావి నా యనుఁగుభగిని
యభిమతముఁ దీర్చుకొనుఁగాక ♦ యటవి నిందు. ౨౨

583

1 వనములన్ = నీటియందు. 2 వీచికూచీతి వాశ్యంతః-అనిమూలము. వీచికూచి యను నుచ్చా
రణము గలశబ్దములు.

- క. నాసోదరికొఱ కేకద, యాసీతారాములకును ♦ నాయతబలుఁడొ
నాసౌమిత్రికి నాపద, యీసరణిన్ సంభవించె ♦ నీసమయమునన్. ౨౨౪ 584
- క. నాకిదివఱ కెన్నండే, నేకడలఁ బరాజయం బ♦ దేరీతిని లే
దీకథ మీకుం దెలిసిన, దేకడ ¹సత్యేతరంబు ♦ నేఁ జెప్పను జూ. ౨౩౪ 585
- సీ. నేను గోపింతున♦యేని మదించిన యైరావతము నెక్కి♦నట్టి బలుని
వజ్రహస్తాని దేవ♦పతినేని చంపుదు నని నిఁకఁ గుత్సిత♦మనుజులకథ
వచియింపఁగా నేల? ♦ బలయుతులార! నా దనుజులు ఖరుని యు♦దారవాక్కు
లను విని మృత్యువు ♦ ఘనపాశములఁ జిక్కి నట్టివారలు గాన ♦ నతులహర్ష
తే. మునను బొదలిరి; యుద్ధంబుఁ ♦ గనుఁగొనంగఁ
దలఁచి మహితాత్ములగు సిద్ధ♦రులును మునులు
చారణులు సిద్ధగంధర్వ♦సత్తములును
వచ్చి రచటికి మదిలోని♦వాంఛ లెసఁగ. ౨౬౪ 586
- ఆ. పుణ్యకర్ములగుచుఁ ♦ బాలుచు నవ్వార లొం
డొరులతోఁ బలుకుకొ♦నిరి దగంగ
గోధరామరులకుఁ ♦ గోర్కి జగంబుల
కెల్ల మేలుసేయు ♦ హితమతులకు. ౨౭౪ 587
- క. మంగళమగుఁగాక; సదా, భంగురచక్రంబుఁ దాల్చి ♦ వనజాక్షుఁడు తా
సంగఁడమున భీమాసుర, పుంగవుల జయించినట్లు ♦ భుజబలమలరన్. ౨౮౪
- క. శ్రీరాముఁడు పౌలస్త్యుల, నీరాక్షసవర్షులన్ జ♦యించుత మనుచున్
బోరునఁ జెప్పుకొనుచు సుర, వీరులు మానులును గాంచు ♦ వేడుక లలరన్.
- ఆ. వ్యోమయానములను ♦ దా ముండి విగతాయు
షులగు దనుజభటవ♦రులను గనిరి;
భయదయోధవీర ♦ పటలావృతుండయి
ఖరుఁడు వెడలె ననికేఁ ♦ గడుజవమున. ౩౦౪ 590
- చ. అరదమునెక్కి తానలు ఖ♦రాసురవర్షుఁడు పోవఁగాంచి యా
సురవరు లెల్లఁ దారు రణశూరత మీఱఁగఁ బోయి; రంత నా
ఖరుని రథంబువెంటఁ దమ♦గాఢపరాక్రమ ముల్లసిల్లఁగాఁ
బరుషుఁడు, కాలకార్ముకుఁడు, ♦ భాస్కరకల్పుఁడు శ్వేనగామియున్. ౩౧౪ 591
- సీ. యజ్ఞశత్రుండు, వి♦హంగముఁడును, బృథుగ్రీవుండు దుర్జయుం ♦ డావిధమునఁ
గరవీరనయనుండు ♦ కడుశౌర్యవంతుఁడొ నట్టి మహామాలి ♦ యహిముఖుండు
సమ్మేళుమాలియు ♦ నట్టులె రుధిరాశనుఁ డను నీశూరులు ♦ నూత్నబలము
లలరఁగాఁ బన్నిద్ర ♦ తెలమి వెల్లిరి; ఖరు ననుసరించుచు నవ్వు♦హాకపాలి

- క. పరిపంథుల కపజయమున్, జరగును ¹ద్వన్తుఖముకాంతి ♦ సంపన్నంబై
యరుదుగఁ బ్రసన్నమగుచున్, బరికింపఁగ నయ్యెఁగాన ♦ భద్రము గలుగున్.
- క. సమరము వచ్చినతఱి నెవ, రిముఖమ్మునఁ గాంతి హీనః²రితిం గను న
ట్టి మనుజునకుఁ బ్రాణక్షయ, మమరుఁ జమి తప్పదిద్ది ♦ యమలగుణాధ్యా !.
- చ. దనుజుల సింహనాదము లుదాత్తము లై తగు భూరిభేరికా
ధ్వనులును భీతిదంబులయి ♦ దారుణరీతి వినంగ నయ్యె న
ద్దనుజులు క్రూరకర్తులు గదా; మఱి యాపదవచ్చునంచు భీ
తిని గనువాఁడు మేలును మదిం దగఁ గోరెడువాఁడు పాండితిం
గనఁదగువాఁడు నౌ నరుఁడు ♦ కార్యములం దలపోసి నెప్పుదిన్. ౧౦౪ 602
- క. ఆపదవచ్చుటకున్ మును, వే పరఁగఁ బ్రతిక్రియన్ విహితరీతిని గా
నాపట్టునఁ జేయఁగ నౌ, గాపురుషుం డట్లునేయఁ ♦ గడఁగఁడు సుమ్మి. ౧౧
- క. కానన్ శరచాపమ్ములు, బూని తగన్ నీవు వేగ ♦ భూసుతఁ గొనుచున్
నానాతరుగణదుర్గను, మై నీరంధ్రమగు ధరగుహంజేరి యటన్. ౧౨ 604
- చ. వనితను గాచియుండు మిఁకఁ ♦ బల్కున కడ్డముచెప్పఁబోకు మో
యనుజ! మదీయపాదముల ♦ యానసుమి త్వరతోడ నీతతోఁ
జను; బలశాలి వీవు రణశౌర్యము గల్గినవాడవౌట ని
ద్దనుజులఁ జంపఁజాలుదువు ♦ తప్పక; సందియ మిందు లేదుగా. ౧౩౪ 605
- క. ఈదనుజాతులనెల్లర, నేదర్పమునన్ వధింప ♦ నిశ్చయము మదిన్
గాదిలియనుజా! చేసితిఁ, గాదన కిఁకఁబొన్తు యనినఁ ♦ గడు భక్తిమెయిన్.
- క. శరచాపంబులు తాలిచి, ధరణిసుతం దోడుకొనుచుఁ ♦ ద్వర దుర్గమమై
పరఁగెడు గుహఁజేరెను న, క్కరణిన్ లక్ష్మణుఁడు వెళ్లఁ♦గా రాఘవుఁడున్. ౧౪౬
- క. ఆ! మంచియుపమ తోచిన, దీమాడ్కిన్ లక్ష్మణుండు ♦ హితకృత్యమునే
నామాటరీతిఁ జేసెను, గా మానక యనుచుఁ దొడిగెఁ ♦ గవచము తానున్. ౧౬౬
- సీ. అగ్నిసమానమై ♦ యలరు నాకవచంబు ధరియించి రాముండు♦ధావ్ంతమందు
నపగతధూమమై♦నట్టి యగ్నింబోలి వెలసె; వీర్యంబున ♦ నలరు రాముఁ
డాత్మమహాచాప ♦ మతులశరంబులఁ గైకొని జ్యానాద♦కలన నెల్ల
దిశల నింపుచు నందె ♦ దితిజుల రాకకై వేచియుండఁగ నంత ♦ విబుధసిద్ధ
చారణగంధర్వ♦సమితి యుద్ధముఁ జూచు కాంక్షలతో వచ్చి ♦ కలిసియుండి
ఆ. రంబరంబున; లోకత్రయంబునందుఁ
గలమహాత్ములు పావనకర్తనిరతు
లయిన ²బ్రహ్మార్షి వర్యులు ♦ నై నమునులు
వచ్చి యచ్చటఁ జేరి సుస్వాంతులగుచు. ౨౦ 609

1 సప్రభం చ ప్రసన్నం చ తనవక్త్రం హి లక్ష్మ్యతే-అనిమూలము. 2 ఋషయశ్చ మహా
త్మానో లోకే బ్రహ్మార్షి సత్తమాః-అనిమూలము.

తే. విప్రులకు గోవులకు జగఁ ద్విపులశుభముఁ, గోరు సజ్జననర్యులకుఁ శుభంబు
గలుగుఁగాక; సుదర్శనఁ కరుఁడు విష్ణు, వనిని దానవవీరుల ఁ ఘనబలమున. ౨౧

క. తాను జయించినరీతిని, దానవులఁ బులస్త్యవంశఁ తల్లజులఁ జలం
బూని జయించుతమని తను, లోనకొ దృఢరీతిగాఁ బలుకుచుకొ నురలకొ. ౨౨

తే. భీమకర్ముల బదునాల్లుఁ వేవుర, దను
జలను వీరిని ధర్మైకఁ విలసితమతి
యైన రాఘవుఁ డొక్కఁడేఁ యని నదెట్లు
వేటసల్పునొ, యుద్ధ మెఁ విధి జరగునొ. ౨౩

612

క. కనుఁగొంద మనుచు నొండొరులను జూచుచుఁ జెప్పుకొనుచు ఁ లలివారెల్లకొ
ఘనమార్గమున రణంబును, గనువేడ్క విమానములను ఁ గ్రాలుచు నుండకొ.

సీ. ఆవిష్ట తేజుఁడై ఁ యనిమొననున్న రాఘవుఁగని భూతాళి ఁ కడుభయమునఁ
గలవిలపాటొందెఁ ఁ గడఁగి యెవ్వరికైన నపకృతిఁ గల్గింప ఁ నట్టి నైజ
మునఁ దగు రామునిఁ యనుపమాకారంబుఁ బ్రళయంబునంగ్రోధఁ పరిణతిఁగను
నట్టి రుద్రునిరూప ఁ మట్లు భీషణముగ నలగు రుద్రునిచిహ్నఁ ములను రాము

తే. నందు గంధర్వముఖ్యు లయ్యదనునఁ గని
[రంత దివిజాదు లీరీతి ఁ నంబరమునఁ
బలుకుచుండంగ] నంతలో ఁ భయదసింహ
నినదములు తగ ధ్వజవర్తఁ నిచయ మలర. ౨౪

614

క. సురవైరులు దివ్యాయుధ, పరికరములఁ దాల్చి యెల్ల ఁ భాగంబులఁ గ్ర
మ్మి రయంబున వచ్చిరి; వా, రరుదుగఁ బంచాస్యనిస్వఁ నావళి నిగుడకొ. ౨౫

సీ. నేను జయించెద ఁ నేను జయించెద ననుచు నొండొరులతో ఁ ఘనరవంబు
గలుగ గర్జించుచుఁ గాండాసనంబుల మ్రొయించుచుకొ గర్వఁమున నెసఁగుచు
ఘనముగ ¹గుంజనఁధ్వనులు గావించుచు దుందుభులను గొట్టి ఁ తోచకుండ
ధ్వనుల నింపుచుఁ గ్రమ్మఁ దత్తుములధ్వని యావనం బంతట ఁ నావరింప

తే. వనచరములగు క్రూరసత్వములు దాన
బెదరి తిరిగియె చూడక ఁ వెసఁ బఱచుచు

స్వస్థలంబులకేగె నిశ్శబ్దముగను;
సైన్యమది వేగమునఁ దీక్షణశరము లూని. ౨౬

616

క. ఇతరాప్ర వేశమై యుద్ధతనాగరమట్లు రాము ఁ దరిఁ జేరె; నతం
డు తగకొ రణపండితుఁడై, ఖీలివెలయుకొ గాన నాల్లుఁ కెలఁకులఁ గనుచుకొ.

క. అనికై సన్నద్ధంబై, తనుడాయకొ వచ్చియున్న ఁ దానవపతి నే
నను జూచి భయదనిస్వన,మునఁ దగు చాపంబుఁ బట్టి ఁ మునుకొని కినుకకొ.

1 విప్రఘృష్టస్వనానాంచ-అనిమూలము. ఘోషో గుంజనాఖ్యవాద్యవిశేషః-అనివ్యాఖ్య.

క. కలహమున కాఱుతుండై, జలదార్భటి మించనారెప్ప; † సత్వరముగ న
బృలమెల్లఁ; గుపితమై భీతిలఁజేయు ధనుస్సుఁ దాల్చి † తీవ్రప్రభలన్ ౬౫

ఆ. తనరుచున్న దుర్జయని రాముఁ గని బహు

శరము లొక్కమొగిని † గురియఁ జేసి

ప్రాసశూలములఁ బరశ్వధముల్లర

పట్టసముల, ఖడ్గవారములను. ౭౫

630

క. అనిమొనఁ గోపం బడరఁగ, దనుజోత్తము లమ్మహాత్ముఁ † దగ నొంచి జవం
బున శౌర్యమలర వారలు, ఘననినదం బట్టు లార్చి † కాకుత్స్థుఁడగన్. ౮౫

ఉ. కాలునివీటికిం బనుచు † కాంక్షలతోడ రథాశ్వసంస్థితిం

గ్రాలుచు శైలకూటములఁ † గాదను హస్తగణంబునెక్కి యా

భీలముగాఁ బయింబడిరి † విక్రమమొప్పుగ నంత వారు మే

ఘాళి మహీధరంబుపయి † నాయతశృష్టి నిగుడ్చునట్లుగన్. ౧౦౫

632

తే. బాణవర్షంబు గురిసి; రాభయదరాక్ష

సాళి తనుఁ గ్రమ్ముకొన రాముఁ † డలరుచుండె

నబ్ధిశైవలినీప్రవాహములు మాయు

నట్లు దనుజుల ఘోరశస్త్రాళి యపుడు. ౧౧౫

633

సీ. రాముని ఘోరశస్త్రప్రజంబును దాకి నశియించె; రాముఁ డా † నిశితదనుజ
బాణఘాతంబునఁ † బరఁగ భిన్నాంగుడయ్యును బ్రజ్వరిల్లు నశనిగణమ్ము
పడినను గదలని † పర్వతరాజమట్టులు బాధనొందియుఁ † గలవిలపడఁ
డయ్యె; నంతటఁ దనయవయవములనెల్ల బాణముల్ నాటఁగా † భయదరీతి

తే. నెత్తుటను దోఁగి సంధ్యాభ్రనిచయపరివృ

తార్కుకరణిఁ బ్రకాశించె; † నపుడు దేవ

సిద్ధగంధర్వ పరమర్షి † శేఖరులును

రాముఁ డొక్కఁడు వేపురు † రక్కసులను ౧౨౫

634

క. తలపడి పోరాడుటఁ గని, కలవిలపాటొంది; రంతఁ † గడుఁ గోపమునన్

జ్వలనాభుఁ డగుచు రఘువర, కులదీపకుఁ డంత దివ్యఃకోదండంబున్. ౧౩౫

తే. మండలాకారముగ వంచి † చండసాయ

కములు శతసంఖ్యలుగ సహస్రములు గాఁగ

నర్థచంద్రాగ్రములుగ నయ్యసురవరుల

వైఁ బ్రయోగించె నాహవశరత మెఱయ. ౧౪౫

636

క. అని దుర్నివారముల నోర్వను రాకయుఁ గాలదంశభంగిఁగ గుఱిద

ప్పనిబాణంబుల నవలీలను వైచెను రాముఁ డనురులపయిం బెలుచన్. ౧౫౭

తే. శరవరము లవ్వొ ధర్మరాజప్రయుక్త

పాశములఁ బోలి చానవ † ప్రాణములను

గొనియె నవలీల రాముండు ♦ కుమతహరణ

వాంఛ వైచుట నెంతయు ♦ బరవసమున. ౧౮

638

క. ఘనశరము లవియు రాక్షస, తనువుల భేదించి రక్తధారలలోనన్
మునిగి దివంబున కెగయుచు, గనదుద్యజ్జ్వలను భంగిఁగా రుచి వెలిగెన్.

తే. మండలాకార మా రాముఁచండకొర్పు

కంబు నుండి యుగ్రమ్మలై ♦ గణనచేయ

నలవియేగాక శరములు ♦ వెలిసి వెడలి

యసురసంతతి యసువుల ♦ నపహరించె. ౨౦

640

సీ. దనుజుల ధనువుల ♦ ధ్వజశిఖరంబుల వర్షాళి శిరముల ♦ భవ్యకంక

ణాలంకృతములగు ♦ హస్తములం గరికరసన్నిభములుగఁ ♦ గ్రాలుతొడల

శతసహస్రములుగ ♦ సరగున ఖండించెఁ గాంచనసన్నాహఁకలితములయి

నారధితోఁ గూడి ♦ యారథంబులఁ గట్టఁబడిన ఘోటకముల ♦ పటలములను

తే. మావటీలనుగూడిన ♦ మత్తహస్త

తత్తుల రాతులతోడిగంధర్వములను

భటుల దునుమాడి ధర్ముని ♦ పత్తనమున

కనిపెఁ దనశౌర్యమును గని ♦ మునులు పొగడ. ౨౩

641

క. దనుజులు తీక్ష్ణోగ్రములయి, తనరెడు ¹నాళికబాణఁతతి నాయనబా

ణనికరమునఁ గర్ణశరా,ళిని గడుభిన్నాంగులయి విలీన స్ఫూర్తిన్. ౨౩౪ 642

తే. భిన్నతనులయి యంతట ♦ భీమనాద

మార్తిఁ దెలుపంగ నఱచి; రయ్యసురసేన

యంతఁ దీక్ష్ణాంబకముల, మర్తాళి చెడుట

నార్తిఁ గనె నగ్నితప్తశుష్కఁష్కటవి వలె. ౨౪౪

643

క. ఇనకులునివలన నించుక,యును సుఖమును గాంచదయ్యె; నొగిఁ గొందఱుశూ

రనిశాచరు లాతనిమా,ర్కొన నెదురునఁబోయి తీవ్రఁకోపం బడరన్. ౨౪౫

సీ. ఖడ్గశూలములను ♦ గడఁగి పరశ్వధములను నాతని నొంచి ♦ రలఘుబాహుఁ

డగురాముఁ డప్పు డయ్యసురులు వైచినయాయుధంబులనుదిఁవ్యాంబకముల

నడుమనే నిలిపి తీక్ష్ణశరంబులన్ వైచి వారికంతంబుల ♦ వరుస నఱికి

కొనియెఁ బ్రాణముల; నాదనుజులు శిరములు తెగియును జాపవర్తగణమెల్లఁ

తే. దునిసియున్ దార్ష్యపక్షైకఁజనితవాయు

వునను ద్రెల్లిన భూరుహంబులవడువున

ధరణిఁ గూలిరి మిగిలిన ♦ దనుజులెల్ల

రాముశరముల చిన్నమర్తముల వగల. ౨౪౪

645

- చ. ఖరుఁ గని కావు కావు మని ♦ గాఢరవంబుల నార్చి యాతనిన్
శరణమటంచుఁ జుట్టుకొనఁ ♦ జయ్యన దూషణుఁ డట్టై వారలన్
మరలను గూర్చి తోడుకొని ♦ మంచినువాక్కుల నాఱడించి ¹యీ
శ్వరుపయికేగు క్రుద్ధసమః ♦ వర్తివిధంబున రామచంద్రుపై. 30 646
- ఆ. ఉరవడించి చాల ♦ నూర్పులు విడుచుచుఁ, దలపడియెను; నంత ♦ దనుజులెల్ల
దూషణాశ్రయమున ♦ ధూతసాధ్వసులయి, సాలతాశములను ♦ జాలవైచి.
- క. జనకాత్మజాపతిన్ మా,ర్క్కొనఁజని; రారాక్షసులును ♦ గోపంబుఁ దగన్
ధనువుల ముద్గరశూలము, లనుగరములఁ దాల్చి పృథుబంబులు గ్రాలన్.
- క. శరవర్షంబును శ్రీరఘు,వరుపైఁ గురియించి వృక్ష ♦ వర్షంబును బ్ర
స్తరవృష్టి బాణవృష్టిని, గురిపించిరి యుద్ధ మద్ది ♦ ఘోరము గాఁగన్. 3౨౫
- క. దనుజులకు రాఘవునకున్, గన నద్భుతదాయకంబు ♦ గా గగురు జనిం
పను జేయునదిగ జరగెను, మనములఁ గోపములు మిగుల ♦ మార్క్కొనియంతన్.
- క. నలుఁగడలఁ జుట్టుముట్టిరి, ఖలులగు రాక్షసులు; బలము ♦ గ్రాలఁగ రాముం
డలయక ప్రాసాంబకవృష్టులఁ గురియుచు నెల్లచోట్లఁ ♦ జుట్టుకొనంగన్. 3౪౫
- క. కనుఁగొని వారల నిఁక నీ, దనుజానీకములఁ జంపఁ ♦ దగు వేగ యటం
చును మదిని దలఁచి సింహ,స్వన మొసరిచి తీవ్రశౌర్య ♦ సారము పొంగన్.

ఐఐ శ్రీరాముఁడు గాంధర్వాస్త్రమున రాక్షసులఁ దునుముట. ఐఐ

- తే. భాస్వరంబగు గాంధర్వ ♦ బాణమేయఁ
దలఁచి ధనువునఁ గూర్చి వా ♦ రల నడంప
వైచె; నట నుండలాకృతిఁ ♦ బరిఢవిల్లు
ధనువునుండి సహస్ర బా ♦ణనిచయంబు. 3౬౫ 653
- చ. వెలువడె; దానినుండి తగ ♦ వేలశరంబులు నిష్క్రమింప న
య్యలఘుశరాళిచేత దిశ ♦ లన్నియుఁ గప్పఁబడెన్; దదంబకం
బులఁ బరిపీడితాంగులయి ♦ భూరిబలంబులఁ గ్రాలు దానవుల్
చలమునఁ దీయుటన్ విడుచు ♦ జాడఁ గనుంగొనరై రి దీనతన్. 3౭౫ 654
- తే. నారి లాగుటఁగాని బా ♦ణముల వైచు
సరణియేగాని యెఱుఁగంగఁ ♦ జాలకుండి;
రాశరావళిచే నార్తి ♦ నందుచుండి
రంత శరములఁ జీకటు ♦ లావరించి. 3౮౫ 655
- చ. ఖరకరుతోడ నంబరము ♦ గ్రన్ననఁ గప్పెను; రాముఁ డంత నా
శరములఁ గ్రక్కుచున్నగతిఁ ♦ జాలఁగఁ దోఁపఁగఁ జేయుచుండె; నా

¹ క్రుద్ధో రుద్ర మిహంతకః-అనిమూలము.

- శరతతు లేక కాలమున † త్కౌస్థలి వ్రాలుట వానిచే మహా
 సురులు వధింపఁగాఁ బడుట † చూడఁగనయ్యె సమానరీతిగఁ. ౩౯౫ 656
- క. ధరవ్రాలు శరము లప్పుడె, శరములు పగులంగ వేగ † క్షీతిఁ బడు దనుజో
 త్కరముం గలుగుటచే సం,గరరంగముఁ జూడనయ్యెఁ † గడుభయదముగఁ.
- సీ. ఆయుధధరంగంబు † నం దచ్చటచ్చటఁ
 జంపంగఁబడియు న † శనపతనభ
 యమున నేలంబడి † నట్లు త్రెల్లియుఁ గంఠ
 గతములౌ ప్రాణముల్ † గలిగియుఁ దను
 వులు రెండుగాఁ ద్రుంపఁ † బొరలుచుండియు నవ
 యవములు ఖండింప † నార్తిఁ గనియుఁ
 గంఠంబుదనుక నొ † క్కవిధంబునం జీల్పఁ
 బడియును బెక్కురు † పుడమిఁ ద్రెల్లి
 తే. కనఁబడుచు నుండి రాఘోర † దనుజులందు
 దాశరథీవ్ర, బాణహ † తంబులగుచుఁ
 జెలఁగు నుష్ణీషములతోడి † శరములు మఱి
 వట్టితలలును సాంగద † బాహువులును. ౪౦౫ 658
- సీ. బహువిధాలంకార † వస్త్రాళిగల్గిన యూరువుల్, కటకంబు † లొప్పఁ జెలఁగు
 జానువుల్ భిన్నము † లైన సామజఘోటకస్యందనములును, † గడువిభిన్న
 ములగు సచ్చామర † ములు వ్యజనంబులు ఛత్రధ్వజంబులు † శతసహస్ర
 భిన్నములగు శూల † విసరంబులునుబట్టసములుఖడ్గములుప్రా † సములు మఱియుఁ
 తే. దగిన గొడ్డండ్లు శిలలు చి † త్రమ్ములైన
 తనువులును యుద్ధభూమియం † దును గనఁబడ
 నద్ది చూడంగ నతిభయ † దాకృతిగను
 దోఁచె సకలాంగముల వ్యాప్త † మై చెలంగె. ౪౦౬ 659

ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౬ - వ సర్గము.

— ఐఐఐ రాముఁడు దూషణాచులఁ జంపుట. ఐఐఐ —

- చ. ఘనభుజుఁ డైనదూషణుఁ డ † ఖండబలంబును రాముఁ డొక్కఁడే
 తునుముచు నుంటఁ గాంచి యటఁ † దోరఁపుశౌర్యమునఁ జయింప నొం
 పను దగినట్టివారిని జ † వంబును గల్గినవారి నైదువే
 లను వెనుదీయనట్టి బల † లాఘవముల్ తగుదైత్యులఁ ద్వరఁ. ౧౫ 660
- క. తలపడుఁడీ రాముని నని, కలఁగని మది నాజ్ఞ నేసెఁ † గ్రవ్యాదులు పా
 రలు శూలఖడ్గపట్టస,ములను శిలావృక్షవృష్టి † ముంచిరి రాముఁ. ౨ 661

క. శరవృష్టి నిగుడఁగాఁ జేసిరి నాలుగుదెసలఁ గ్రమ్మి ♦ చెచ్చెట విచ్చి
త్తిరహితముగ; నంతట రఘు,వరుఁ డెప్పుడు ధర్మయుద్ధ♦పరుఁడౌటఁ దగన్. 3

తే. ప్రాణహరమైన యాశిలా♦వర్ష వృక్ష
వర్షములఁ దీవ్రసాయక♦పటలమునను
నడఁచె; నాఁబోతు కనుమూసి ♦ యరిగి వృష్టి
సరకు సేయనిగతిని, రాక్షసశరముల. 34 663

క. మనమున లక్ష్మముచేయక, దనుజుల వధియింపఁగాఁ గ్రు♦ధంబూనెను బై
వొనుకోపంబున రాముం, డనలునిగతి దీప్తతేజఁ♦డై యుగ్రుండై. 4 664

క. నేనాపతియగు దూషణుతో నాసైన్యంబునెల్లఁ ♦ దోడ్తోన భయం
బూన నలుదిక్కులన్ భయ,దానూనశరాళి ముంచె ♦ నాసమయమునన్. 44

క. అరిదూషణుడగు దూషణుఁ, డురుకోపము మీఱఁ బిడుగు♦లోయన నతిభీ
కరములగు బాణములఁ బట,పె రయం బొప్పంగ రామ♦పృథ్వీశునిపై. ౬4

క. అనిఁ గత్తివాతియమ్మన, ఘనవీరుఁడు గాముఁ డతని♦కార్ముకవర మొ
య్యనఁ ద్రుంచి నాల్గుశరములఁ, బనిపెన్ గుఱ్ఱముల యముని♦పత్తనమునకున్.

సీ. ఇట్లు హయంబుల ♦ నేపునఁ బొలియించి యర్ధచంద్రశరంబు ♦ నంది దాన
నతనిసారథిఁ ద్రుంచి♦యంతఁ బోవక దూషణుని వక్షమును జాల♦నొవ్వఁజేసె
బాణత్రయంబున ♦ బాణాసనము చెడి యరదంబు విటిగి హ♦యాళి నుడిసి
సారథి హతుఁడౌట ♦ నారసి దూషణుఁ డద్రిశృంగమువలె ♦ నతిశయముగ

తే. గగురుపుట్టించు పరిఘంబుఁ ♦ గై ధరించె
నదియు బంగారుకట్టచే ♦ సమరి యినుప
మేకులను గల్గి వజ్రము ♦ లేకరణిని
దాఁకునట్లుగఁ బగతురఁ ♦ దాఁకుచుఁ గడు. ౧౦ 668

చ. కులిశమురీతి నొప్పి నుర♦కూటము నొవ్వఁగఁజేసి శత్రుసే
నల నలయించుచున్ మెదడు♦నం దగ మున్లుచు శత్రుగోపురం
బుల బడలించి యొప్పు; నటఁ ♦ బూనిక నాతఁడు క్రూరకర్తముల్
లలి నొనరించువాఁ డగుట ♦ లాఘవ మొప్పుగ దానిఁ గైకొనెన్. ౧౧ 669

చ. ఉరగముఁ బోని యాపరిఘు ♦ ముద్ధతిఁ జేకొని రామభద్రుపై
కరిగెను; రాముఁ డట్లుడరు ♦ నాతనిఁ గాంచి శరద్వయంబుచే
1 బిరుదకలాపసంతతిని ♦ బెంపువహించు తదీయహస్తముల్
సరగునఁ ద్రుంచె హస్తములు ♦ త్కృష్ణలివ్రాలిన నంత వేగమే. ౧3 670

1 సహస్రాభరణౌ భుజౌ - అని మూలము. సహస్రాభరణా విత్యనేన శౌర్యబిరుదవత్సవం
లక్ష్మ్యతే-అనివ్యాఖ్య.

మ. పెనుకాయంబున నొప్పు నాపరిఘ ముఁర్విక్ వ్రాలె నింద్రధ్వజం
 బనఁగా జాటి; కరద్యయంబు దెగ సైఁన్యాధీశ్వరుం డంత నొ
 య్యన దంతద్యయ మంతరింపఁబడు ధీఁరానూననాగంబురీ
 తిని నేలంబడెఁ జంపఁగాఁ బడి ధరిఁత్రిం ద్రెల్లు నాదూషణుఁ. ౧౫ 671

క. కని సర్వభూతములు రా,ముని మేల్తేలనుచుఁ బొగడె; ఁ మునుకొను కోపం
 బున సై న్యేశత్రితయ మ,తనిచావుం గాంచి భయదఁదర్పస్ఫుర్తిఁ. ౧౬౫

సీ. రామునిపైఁ బడె ఁ రయమున నందు మహాకపాలుండు స్థూఁలాక్షుఁడును మ
 హాబలుండు ప్రమాధి ఁ యనువారలుండిరి వారలు యమపాశఁబద్ధు లగుచు
 నడరి రామునిఁ దాఁకి ఁ రందు మహాకపాలాఖ్యుఁడు పెద్దశూఁలాయుధమును
 స్థూలాక్షుఁడును మహాఁస్థూలపట్టసమును నాప్రమాధి పరశ్వఁధాయుధంబుఁ

తే.గరములం దాల్చి దాఁక రాఁఘవుఁడు వారిఁ

గాంచి యతిధికి సద్భ్యాదిఁకల్పనంబుఁ

జేయురీతి నవ్వారిఁ జెఁచెఱ నుతీక్ష

శరములఁ మూఁడిటఁ వైచి ఁ సంగ్రహించె. ౧౯౫

673

క. కినుకఁ మహాకపాలుని, కనదుగ్రశిరంబు సాయఁకంబుల వే త్రుం
 చెను నాప్రమాధినుస్తక,మును సగణితశరములేసిఁమునుకొని త్రుంపఁ. ౨౦౫

క. వాఁడును బలుకొమ్మలతోఁ, గూడిన పెనువృక్షమట్లు ఁ కూలె నవనిపైఁ
 దోడనె స్థూలాక్షు కనుల్, గాడఁగ శితశరములేసెఁ ఁ గాకుత్స్థుండుఁ. 675

చ. అనితరసహ్యకోపమున ఁ నాతఁడు దూషణు వెంబడించి న
 చ్చిన దనుజావళిం గనుచుఁ ఁ జెచ్చెఱ వారల నైదువేల న
 న్ని నిశితసాయకంబుల సఁనిఁ ట్టణమాత్రమున న్వధించె; సం
 త నిటుల దూషణుఁ సమదఁతత్పరివారముఁ ద్రుంచి యార్వఁగఁ. ౨౩ 676

క. కనుఁగొని ఖరుండు కోపం,బునఁ దనసేనాధిపతుల ఁ భూరిబలులఁ గాం
 చి నృపతిసుతుఁ డీ దూషణు,నిని బరివారమును జంపె ఁ నేర్పున నిచటఁ. ౨౪

చ. దనుజవరేణ్యులార! వివిఁధంబులుగాఁ దగురూపముల్ దగం
 గనఁబడు నాయుధంబులను ఁ గ్రన్ననఁ బోయి కుమర్త్యుడైన రా
 ముని నెదిరించి పోరుచు యఁముం గనఁబోవఁగఁ జేయుఁడంచు నా
 జ్ఞను గ్రుధఁజేసి; తాను రణఁశౌర్యమునఁ జనె రాముమీఁదికిఁ. ౨౫ 678

సీ. యజ్ఞశత్రుండు విఁహంగముండును బృథుగ్రీవుండు దుర్జయుం ఁ డావిధమునఁ
 గరవీరనయనుండు ఁ కడుశౌర్యవంతుఁడౌనట్టి మహామాలి ఁ యహిముఖుండు
 సమ్రేఘమాలియు ఁ నట్టులె రుధిరాశనుండును మఱి పరుఁషుండు శ్వేన
 గామియు మఱి కాలఁకార్ముకుఁడను వీరు పన్నిద్ద తెంతయు ఁ బలయుతు లొగి

తే. సై న్యనాయకు లాత్మీయః సై న్యములను
గలిసి పృథుబాణములఁ గ్రూరఃములను వై చు
చును రఘూత్తమునిఁదికిఁ జనిరి; పిదప
నతుల తేజస్వి రాఘవుఁ డాగ్రహించి. ౨౮

679

చ. అలరుచు దివ్యవజ్రకనఁకాంచితనూపములొప్పుఁ దీర్ణుఁడౌ
జ్వలనుని బోలియున్న శితఁసాయకము ల్పొంగించి వేగమె
గలనను మృత్యువక్త్రమును ఁ గానక యుండినవారిఁ జంపె దో
ర్బలమడరంగ నట్టి ఖరఁబాణము లేగి నితాంతశక్తిచేక. ౨౯

680

¹ తే. వజ్రములు భూరి భూరుహఁవారములను

జీల్చునట్లుగ వారలఁ జీల్చె; రాముఁ
డపుడు కర్ణాకృతిం దగు ఁ నంబకములు
శతము పొంగించి యందఱు ఁ నమయఁజేసె. 30

681

క. దనుజుల వేపుర నన్నిట, ఘనశరములఁ జంపె; నంతఁ ఁ గ్రవ్యాదులు వే
తునిసిన కవచంబులఁ బోయినసొమ్ముల భిన్నములగు ఁ నెల్లధనువులక. 31

క. నెత్తుటఁ దోఁగినతనువుల, నుత్తలపాటొంది నేల ఁ కొరగిరి; మఱియు
మెత్తనివెండ్రుక లట విడి, నెత్తుట ముచఁగంగ నున్న ఁ నిఖిలదనుజులక.

ఆ. కనుఁగొనంగ నపుడు ఁ ట్టాస్థలి దర్భల, చేతఁ గప్పఁగఁబడి ఁ చెలఁగుచున్న
యజ్ఞ వేదికవలె ఁ నారయఁగా నయ్యె, నంత భీతిదమగు ఁ నావనంబు. 32

క. దనుజన్తులు త్షణమాత్రంబున హతులొటను దలంపఁ జొదలెడు రక్తం
బును మాంసము రొంపిగ నొప్పు నిరయమును బోలియుండఁ భూతభయదమై.

క. పదునాల్గువేలదనుజులఁ బదాతి మచుజుండు నౌచుఁ బరఁగు రఘువరుం
డుదితక్రోధంబునఁ జంపె దగక బలమలర నొకఁడె ఁ పృథుశౌర్యమునక.

సీ. అమ్మహాసై న్యమం దతిబలుండయి మహారథుఁ డై నఖరుఁడుశౌర్యమున వెలయు
త్రిశిగుండు మఱియు నరినిషూదనుండగు నట్టి శ్రీరాఘవుం ఁ డంత మిగిలి
రీమువ్వురే; బహోద్యోత్తిచేఁ దగి భయంకరమూర్తులొప్ప సంగరమునందు
మార్కొనరానట్టి ఁ మానవంతులు దనుజులు లక్ష్మణాగ్రజు ఁ నలఘుబాణ

తే. ములను జచ్చిరి కొందఱు ఁ బలవిహీను

లగు పదాతులు మిగిలి రయ్యనిమొనఁ దన

భీమబలమంతయును మహోద్ధామశక్తి

నలరు రామునిచే హతఁమగుటఁ జూచి. 32

687

క. ఖరుండపుడు మహాత్తరమగు, నరదముపై నెక్కి తీవ్రఁమగు వజ్రమునుం

గరమునఁ దాల్చిన యింద్రుని, కరణిక్ రఘువర్యుపై ని ఁ గవిసెక గడిమిక.

ఇరువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

-ఊఊ రాముఁడు త్రిశిరుని వధించుట. ఊఊ-

క. ఖగుఁ డీటు రఘువర్యునిపై, నరుగుటఁ గని త్రిశిరుఁ ననెడు ♦ నఖిలచమూనే
త రయమున నతనిచాలికి, నరిగి నియోగింపు నన్ను ♦ నాహవమునకున్. ౧

*సీ. శౌర్యనిధీ ! నీవు ♦ సాహసంబును బూన కీకవేగ మరలుమా; ♦ యిదిగో సర్వ
పై న్యముఁ జంపిన ♦ శౌర్యఘనున్ రామున నివధించెదఁజూడ ♦ వయ్య యిపుడె
సర్వమహాసుర ♦ సంతతికిన్ వధ్యుఁ డౌ రాము వధియింతు ♦ నని నిజముగ
నాయుధమ్ములఁ దాకి ♦ యతులప్రతిజ్ఞను గావించెదను నేను ♦ గడఁగి యతనిఁ
ఆ. జంపువాఁడనట్లు ♦ సమయింప లేనేని, యతఁడె చంపుఁగాక ♦ యనిమొన నను
సమర మొనరుపంగ ♦ సమధికోత్సాహంబు, వదలి సాక్షి గాఁగఁ బరఁగు మీవు.

* మాం నియోజయ విక్రాంత సన్నివర్తస్వ సాహసాత్, పశ్య రామం మహాబాహుం సం
యుగే వినిపాతితం. ప్రతిజానామి తే సత్య మాముధం చాహ మాభే, యథారామం వధిష్యామి
వధార్థం సర్వరక్షసామ్. అహం వాస్యరణే మృత్యు రేషవా సమరే మమ, వినివృత్త్య రణోత్సాహ
న్తుహూర్తం ప్రాశ్నికోభవ. ప్రహృష్టో వాహతే రామే జనస్థానం ప్రయాస్యసి, మయివానిహతే
రామం సంయుగాయోపయాస్యసి-అనిమూలము. ఇందు 'వధార్థం సర్వరక్షసా' మ్మని గోవిందరాజుల
పాదము. ఈశ్లోకములకు మహేశ్వరతీర్థులు విశేషార్థమును వ్రాసిరి. ఆయర్థమునకే యీసీసమాలిక
వ్రాయఁబడియె.

సీ. శౌర్యనిధి! ఖరా! ♦ సమరరంగంబున వినిపాతితబలరామునిని గనుము
సాహస మిక్క నే? ♦ సమరమునకు నన్నుఁ బనుపుము; నీవు రాముని వధింపఁ
గలవా యటంచును ♦ బలుకఁబూనుదువేమొ దనుజవధార్థుని ♦ మనుజనాథుఁ
జక్కఁగా నెఱుంగుదు ♦ నిక్క మిదని యాయుధముఁ దాకి నేకపథంబు చేయు
వాఁడ, నారాముఁ జంపఁగల నేనేనని; వేటొకఁఁకును ♦ వినుము తేఁడ
యీరామచంద్రున ♦ కీమహాభుజునకు నే మృత్యువగుదునే ♦ యెట్లు? లతఁడె
నాకు మృత్యువె యగు ♦ నీకడ నొకముహూర్తము విజయాపజయముల నిర్ణ
యించువాఁడవు కమ్ము ♦ మించి యాతఁ డహతుఁ డగు నేనె నిహతుఁడ ♦ నగుట గలుగ

తే. సంతసంబున నే జనస్థానమునకుఁ, బోవుటో యుద్ధమును జేయఁబూనుటో య
వల మదిన్ దలపోయె నౌ ♦ బలిమి ననెడు, త్రిశిరుఁప్రార్థనఁ జక్కఁగాఁ ♦ దెలిసికొనుచు.

ఈ పైశ్లోకములకు విశేషార్థములసారాంశము రామునిచేఁ జంపఁబడిన సేనను జూడుము సకల
రాక్షసహంత యగురాము నెఱుంగుదును ఆయనను నేఁ జంపఁజాలను. నన్నె యాతఁడు వధిం
చును. అని ఈయర్థము సీసమాలికనుండి తేలుచు. ఎట్లనఁ: వినిపాతితబలరామునిని-వినిపాతిత=చంపఁ
బడిన, బల=సేనలుగలరామునినని యు; దనుజవధార్థుని=రాక్షసనాశనమే ప్రయోజనముగాఁగలవాని
ననియు ఆరాము జంపఁగలనే; నేనని=ఆరాముని నేఁ జంపఁగలనాయనియు, నేనేఁ జంపఁగల
ననియు, నేమృత్యువగుదునే=ఆగు గునా? కాను అనియు, ఇట్లు గ్రహింపవలయు.

ఆ. ఒకముహూర్త మిట్టలుండుము రాముండు, చచ్చునేని చాల † సంతసమునఁ
జనఁగఁగలవు నీవు † సరగ జనస్థానమునకు లేక నేనె † యని సనుసిన. ౮౪

క. తలపడుమా యనిసేయఁగ, నలరాఘవుతోడ ననుచు † నాత్రిశిరుండున్
బలికిన ఖరుఁ డంతట నుజ్జ్వల శేజుం డాతఁడిట్లు † వడిఁ బ్రార్థింపన్. ౮౫ 692

క. తనకున్ మృత్యువు పుట్టిం,చిన సంగరలోభ ముడిగి † చెచ్చెఱఁ బొమ్మా
యనిసేయఁగ నని యంతట, ననుమతి నిడ రాముపైకి † నాతఁడు వోయెన్. ౮౬

క. తురగంబులఁ బూన్చినది, వ్యరథంబును నెక్కి త్రిశిరుఁ † డారామునిపై
కరిగెం ద్రిశిఖర భూధ్రము, కరణిన్ శౌర్యంబు మెఱయఁ † గా గర్వమునన్.

క. శరవర్షమ్మును ధారా,ధరములు జలవృష్టి నిడు విధంబునఁ గురిపిం
చి రహిన్ జలసిక్తభయం, కరదుందుభినాదచుట్లుఁగాఁ; గడునార్చెన్. ౮ 695

చ. త్రిశిరుఁడు వచ్చుటం గనుచుఁ † దీక్షశరంబులు వింటఁ గూర్చి యా
దశరథరాజనందనుఁడు † దారుణరీతిగ వైచుచున్ మహా
ర్థి శమనుఁ బోలి యాతని మదిం గలిగించెను; నంత రాఘవ
త్రిశిరసు లాత్మబాహుబలఁతీవ్రతలుం జెలువారఁ బోరఁగన్. ౯౪ 696

క. కరిసింహములకుఁ దీవ్రస,మరమగునటు ఘోరమా సమరమయ్యెను నా
యిరువురకంతటఁ గోప,స్ఫురణంబున దానవుండు † శూరత మెఱయన్. ౧౦

తే. రామునొసటను మూఁడుశరంబులేసి
నొంచె; రాముఁడు క్రుధచేతఁ † జంచలించి
పలికె నయ్యారె! శౌర్యంబు † ప్రాధవిక్ర
మంబు గలరాక్షసునిఁ బలంబు గనఁగ ౧౧౪ 698

క. అశిశయముగ నున్నది యే, యతుల విశిఖనికిర మిద్ది † యారా పుష్పా
కృతిగా నున్నది యిఁక న,ప్రతిను మదీయాంబకముల † జ్వలనాభములన్.

తే. ప్రతిగ గ్రహియించి చూడుమా † వితతచాప
గుణవిముక్తము లివియని † కోపమడరఁ
బలికి క్రూరాహులన్ వలె † నలరి నాల్గు
పదియునగు బాణముల తొమ్ము † పగులనేసె. ౧౩౪ 700

చ. అనుపమశౌర్యసారుఁ డగుఁనట్టి రఘూత్తముఁ డంత దానవే
శునివగు నాల్గుగుఱ్ఱముల † శోభిలు పర్వము లొప్పునున్న చ
క్కనిబలుసాయకంబులను † గ్రన్నన నన్నియె నాటి కూల్చె న
ట్లెనిమిది తీవ్ర బాణముల † నేసి పోరిన్ బొలియించె సారథిన్. ౧౪ 701

చ. అరదముపైఁ జెలంగు ధ్వజ † మల్లన నొక్కశరంబుచేతనే
ధరణిని ద్రెళ్లఁజేసె; నరఁదంబు వివాజిక మాటచే వసుం

- ధరపయి కుద్గమించు బలుఁదానవుఁ గాంచి రఘూత్తముండు న
 చ్చరముల వానివత్తుమును ♦ జక్కఁగ నాటగ వాఁడు మూర్ఖిలెన్. ౧౬౫ 702
- తే. అప్రమేయాత్మఁడగు రాముఁ ♦ డంత రోష
 మడరఁగా వేగవంతంబు ♦ లై న మూఁడు
 వాఁడిశరములఁ ద్రిశిరుని ♦ మూఁడు తలల
 నవనిపైఁ ద్రెళ్లనేసె; నఁయ్యసురుఁ డపుడు. ౧౬౬ 703
- క. శిరములు మూఁడును రాముని, శరములఁ దెగ నల్లఁగ్గక్కిఁత్తాస్థలిఁబడియెన్
 శిరసులతోఁ గూడఁగ; నా,తరుణమునన్ జావునుండి ♦ తప్పినయోధుల్. ౧౬౭
- ఆ. పెద్దపులికి నులికి ♦ వే పాటు మృగముల, భంగి భీతినొంది ♦ పటచిరట్లు
 పాటుచున్న దనుజఁపటలంబుఁ గని క్రుధ, ఖిరుఁడు వారిభయముఁమరలఁబలికి.
- క. మరలించి త్రిశిరుఁ జంపిన, విరోధి యగు రామభద్రు ♦ వెస మార్కొనియెన్
 సరసిజరిపుని పయింబడ, నరిగెడు స్వర్భానువట్టు ♦ లతిజవ మొప్పున్. ౧౬౮

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

❧❧❧ ఖరుని రథాదిపరికరముల రాముఁడు కూల్చుట ❧❧❧

- క. త్వర దూషణుఁ ద్రిశిరునిసం,గరమున రాముండు త్రుంసఁగా ఖరునకు భీ
 కర రామవిక్రమమునకు, గరుపము చెడి భయము మదిని ♦ గానంబడియెన్. ౧
- చ. బల మధికంబుగాఁ గలిగి ♦ బాలిశుఁడౌ ఖరుఁ డొక్కరాముచే
 నిలసయి దుర్జయంబయిన ♦ యెల్లసురారిబలంబు దూషణుం
 డల త్రిశిరుండునుం బడుట ♦ నప్పుడు కాంచి బలాధికాసురా
 వళి నశియించుటెంచి తనఁవారని గర్వముదూలి యంతటన్. ౨ 708
- క. పురుహూతునిపై నముచియుఁ, బరువడిఁ జనునట్లు రామభద్రునిపైకిన్
 బరువెత్తి పోయి మార్కొని, ఖరుఁ డాత్మబలంబు కొలఁదిఁగాఁ జాపంబున్.
- తే. లాగి క్రుద్ధంబులగు ఫణులను నితాంత
 మును సమానము సేయఁజాలినశరముల
¹నల్లఁద్రాగెడు గతి విలసిల్లువాని
 రాముపయిని బ్రయోగించె ♦ రయము మెరియ. ౪ 710
- సీ. అరదంబుపైనుండి ♦ యాఖరుండును ధనుర్వేదంబుఁ గఱచిన ♦ విపులకౌశ
 లం బేర్పడంగ జ్యోతితవిదుల్చుచు బహువిధములౌ నారాచఁవితతి వైచు
 పాటవంబును గనఁబఱచుచు నేర్పును బ్రకటించె; నతిరథఁవర్యుడైన
 దాశరథియుఁ బరఁదానవుఁ డీరీతిఁ దనపైకిఁ గవియుటఁ ♦ గని నితాంత

తే. శక్తిచే దివ్యమయినట్టి ♦ చాపముందు, శరములకొ గూర్చి వానిచే ♦ సకలదిగ్వి
దిశల నిండంగనిగుడించె ♦ దీప్తవహ్ని, విస్ఫులింగంబులంబోలి♦దెలిసియవియు.

క. షరులకు సహింపరాకయె, పరఁగె; ఖరుం డిట్లు బాణ♦వర్షము ధారా
ధర మతివృష్టిని నభమం,తరశూన్యము చేయునట్లు ♦ తాఁ గురిపించెన్. ౭

చ. ఖరుఁడు రఘుప్రవీరుఁ డిటు ♦ గాఢపరాక్రమముల్ చెలంగ నొం
డొరులపయిన్ వెసన్ విడుచు ♦ నుగ్రశరంబులు నిండియుండ నం
బరము నిరంతరం బగుచు ♦ భాసితె; నొండొరులకొ జయింప నా
తురులయి వారు పోర నటఁ ♦ దోయజమిత్రుని మండలంబొగిన్. ౮ 713

క. శరజాలావృతమై భా,నురముగఁ జెలువారకుండె; ♦ నురవైరియు భీ
కరనాళీకవికర్ణిక, శరములఁ దీక్ష్ణాగ్రములను ♦ శౌర్యం బలరన్. ౯ 714

క. బరిగోలలఁ గరిఁ బొడిచెడు, కరణిం బ్రహరించె; నట్లు ♦ కమనీయంబౌ
1 నరదముననుండిచాపముఁ, గరమున ధరియించి యునిసి♦ఖరుఁడుపొలుచుటన్.

క. కని యతని బాశములఁ దా,ల్చిన యంతకురీతి భీతిఁ ♦ జెందించెడు వా
నిని నాభూతగణంబులు, కనియెన్ వదనంతరంబ ♦ ఖరుఁ డిటు తలఁచెన్.

చ. బలమున నెక్కుండై యతులఁపౌరుషముం గనుఁజ్ఱి నొప్పియున్
జలమున గొప్పనై న్యమును ♦ జంపుట నప్పుడు డస్సియున్నవాఁ
డలఘుభుజుండు రాముఁ డని ♦ యాత్మఁ దలంచుచు నుండ; రాముఁ డు
జ్వలగతి సింహమ ట్లడరి ♦ శౌర్యము పొంగుచు నుండఁ బొల్పుచున్. ౧౨ 715

తే. సింహమంతటిబీరంబు ♦ చెలఁగ వచ్చు
ఖరునిఁ గని యుద్రజంతువు ♦ హరికనుగతిఁ
దాఁ జలింపక నిలిచె; సంఠట ఖరుండు
భానునిభమా మహారథ♦వరమునందు. ౧౩ 718

చ. పొలిచి రణంబు సేయుటకుఁ ♦ బూని పతంగము నిప్పుమీఁది కు
జ్వలగతి మీఱఁ బోవుగతి ♦ 2 భార్గవరామమదాపహారియై
యలరెడు రామచంద్రుపయి ♦ కాతురమొప్పుగఁబోయి యమృతహా
త్ములలితచాపమున్ సశరఁమున్ గరికౌశల ముల్లసిల్లఁగన్. ౧౪ 719

తే. లస్తకమునకుఁ జెంత విలాసమడరఁ
దునిమి మఱియును గోపంబుఁతోడ శక్రు
వజ్రమున కుద్దియా సప్త♦బాణములను
గవచమున నాటనేసె విక్రమము పొంగ. ౧౬ 720

సీ. సాధుపర్వస్తులఁ ♦ జక్కఁగ మెఱసెడు ఖరము క్తబాణముల్ ♦ కవచవరము
భేదింప నాదిత్యు♦విధమున వెల్లురామునికవచంబు భూ♦మినిఁ బడియెను

1 తం రథస్థం ధనుస్పాణిమ్-అనిమూలము. 2 భార్గవరామమదాపహారియై-ఇది రామపరాక్ర
మాతిశయద్యోతకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడియె నని గ్రహింపవలయు.

బ్రతిలేనితేజంబు ♦ భాసిల్లెదగు రాము ఖరుడు సమీపించి ♦ శరసహస్ర
మున నొంచి పెనునాదమునుజేసె; రాముడట్లనిదనదేహంబు ♦ ననుశరములు
తే. నాటఁగాఁ గ్రోధమొంది యెంతయు విధూను
హుతవహునిరీతి వెలిగె; నట్లొప్పి యతఁడు
వైరికాలుఁడు గావునఁ ♦ బగతునణఁపఁ
బెనురవంబునఁ దగు క్రొత్తధనువరంబు. ౨౦ 721

చ. కరమునఁ బట్టి యెక్కిడియె ♦ గమ్రధనుస్సది యాయగస్త్యమా
నిరమణదత్తమై వెలయు ♦ నిర్భరవైష్ణవమై చెలంగు; నా
ఖరుపయి కాశరాసనము ♦ గైకొని రాముఁడు విక్రమించి క
ర్పరమయపుంఖముల్ తనరఁ ♦ బొల్చిన సన్నతపర్వబాణముల్. ౨౧ 722

క. పరగించి సంగరంబున, ఖరునిధ్వజం బవనిఁ గూల ♦ ఖండించెఁ గనన్
సురుచిరమై తగుకాంచన, వరకేతన మద్ది చెదరి ♦ వసుధన్ బడుచున్. ౨౨

క. సురశాపంబున భూమిని, సరసిజమిత్రుండు పడినఁచాడునఁ గననై
యరుదై యుండెను; ఖరుఁడున్, బరమర్తజ్ఞుండు గానఁ ♦ బటుశౌర్యమునన్.

క. పెనుమార్గణముల శ్రీరాముని యంగములెల్ల నార్తి ♦ బొండఁగ నాటెన్
ఘనతోమరముల ద్వీరదంబును బొడిచెడురీతిఁ దీవ్రముగ నాల్గింటన్. ౨౪

పంచచామరము. ఖరాసురోగ్రభూరిచాప ♦ గాఢముక్తబాణముల్
త్వరన్ శరీరమందు నాటి ♦ బాగుగాఁ జొరన్ భయం
కరంబుగాఁగ నల్లయట్టె ♦ కాటుచుండఁగా మహా
త్తరక్రూధా త్తచిత్తుడయ్యె ♦ దా రఘూత్తముం డనిన్. ౨౫

క. విలుకాండ్రలోన మేటిగ, విలసిల్లుచు నొండుమేటి ♦ విలుదాలిచి మి
క్కిలి వెడదలై న సాయకముల నాఱిఁటిఁ గొనుచు లక్ష్యము దనరుచుండన్.

చ. ఖరుశిర మొక్కటన్ భుజయుగంబును రెంటును సాయకత్రయం
బరుదుగ నర్థచంద్రు లసదాకృతి నొప్పినదానివైచి భీ
కరముగ నున్నవక్షమును ♦ గాఢముగాఁ బరితాప మొందఁజే
సె రఘుకులుండు తేజమునఁ ♦ జెన్ను వహించుచుఁ గ్రోధచిత్తుడై. ౨౭ 728

చ. దనుజునిఁ జంపఁగాఁదలఁచి ♦ ¹ధామనిధిం బురుడించి చాల మిం
చిన పదుమూఁడుబాణములఁ ♦ జెచ్చెఱఁ దీసి మహేంద్రతుల్యమై
తనరు బలంబు పెంపెసఁగఁ ♦ దచ్చరపంక్తిని నవ్వుచున్నరీ
తిని వెలయించుచున్ మిగులఁ ♦ దీవ్రముగాఁ దగు నొక్కకోలచేన్. ౨౮ 729

సీ. అరదముకాడిని ♦ నశ్వపంక్తిని నాల్గుశరముల సారథిశిరము నొకట
సాయకత్రయమున ♦ స్యందనవేణువు నడ్డకమ్మిని రెంటు ♦ నవుడై త్రుంచి

వజ్రాయుధంబన † భాసిల్లు నొకసాయకంబున సశరమా † కార్దుకంబు
ఖండించి యొకసాయకమునఁ దదంగంబుఁబగులించె; ఖరుఁడంతఁభవ్యధనువు
తే. రథము తురగోత్తనుములు సాఁరథియుఁ జోవ
గదను గరమున ధరియించి † కడురయమున
స్యందనమునుండి లంఘించి † యవని నిలిచె
దివి విమానాగ్రములనున్న † దేవవితతి. 3౨ 730

చ. మునులు మహారథుండు రఘుఁముఖ్యుఁ డొనర్చిన గొప్పకృత్యముం
గని కడు సంతసించి తమకంబున నంజలులొప్ప నందఱా
తని నొకరీతిఁ గూడి ఖరదానవుపాటునకై న యుబ్బుపెం
పున వినుతించి భక్తిమెయిఁ † బూజ లొనర్చిరి పూన్కి మీఱఁగన్. 33 731

ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

— ఖఱు రాముఁడు ఖరునితోఁ జతురోక్షులగఁ బరుషము లాడుట. —

క. ఘన తేజుఁడు రాముఁడు స్యం, దనవిరహితుఁ డగుచు గదను † దాల్చి నిలిచియు
న్న నిలింపవైరిఖరునిం, గని నయమూనుటను మృదువుఁగాఁ గ్రాలి తగన్. ౪
తే. మర్కములనెత్తి పొడుచుట † మానకెంతొ
పరుషములయి చెలంగెడు † పల్కులలర
ఖరునితో నిట్టులనియెను; † ద్వీరదతురగ
రథసమన్వితబలమెల్లఁ † గ్రాలుచుండ. ౧౪ 733

క. దానికి నధిపతివై పెం, పూనుచు నీవెల్లజగము † లొగిని జుగుప్సం
బూనఁగ దారుణకర్తము, మానకచేసితివిగాదె † మానము దూలన్. ౨ 734

తే. ఆర్తిఁ బ్రాణులకుం గల్లునట్లు చేసి, ఘాతుకుండయి పాపై కఁకార్యములను
జేయుచుండున యేని యాఁక్షీతివరుండు, త్రిజగదీశ్వరుఁడైనను † దెగునిజంబు.

చ. ఇఁక నినుబోఁటివాని పలుకేటికి! రాక్షస! ¹దుష్టసర్ప మొం
డు కనఁబడంగ దానిని గఁడున్ దయఁగల్గినవారలైనఁ జం
పుకరణి లోకనింద్యమయి † పోల విరుద్ధమునై నకర్త మ
త్యకుటిలబుద్ధిఁ జేసెడు దుఁరాత్మునిఁ జంపుదు రెల్లవారలున్. ౪ 735

²సీ. ప్రాప్తవస్తువులను † వదలనోపని లోభమునఁగాని మఱి లభింపనిపదార్థ
ములు కావలయుననిపలు తెఱంగులఁ గోరు కామమునంగానికలువములను
నాచరించుచు వాని † నఘములుగాఁ దరువాత నెఱింగియు † స్వాంతమందుఁ
బరితాపపడక యెవ్వఁడు సుఖముండునో భ్రష్టుఁడై వడిఁ గల్లుఁరాయిఁ దిన్న

1 సర్పం దుష్ట మివాగతమ్-అనిమూలము. 2 లోభా తృపాని కుర్వాణః కామా ద్వాయో
నబుధ్యతే-అనిమూలము. అప్రాప్తస్య ప్రాప్త్యా కామః, ప్రాప్తసర్వాశా లోభః-అనివ్యాఖ్య.

- తే. యట్టి నలిగండ్ల సర్పంబునట్లు దాని
 ఫలముఁ బొందును; నే నేమిపాప మొనరి
 చితి నటంచెంతువా ధర్మచింతనున్న
 దండకారణ్యవాసులఁ దత్త్వవిదుల. ౫౪ 737
- చ. మునుల వధించితీవు ద్విజముఖ్యులఁ జంపి ఫలం బదేమి నీ
 వ్రను దమిఁ బొందినాఁడవొకొ ధూమినిఁ బాపులు పెక్కుమంది జీ
 వనమును గాంచలేదె యని పల్కెదవేమొ యఘంబుచేయు న
 మ్మనుజులు వేఱుజన్మమున మానక తత్ఫలమొందువారు సూ. ౬౪ 738
- తే. క్రూరులయి లోకములకును రోతబుట్టు
 నట్లు సేసెడు వారన్న నాత్మసుకృత
 వేశమున సుంతయైశ్వర్య మాశకొలఁదిఁ
 బొందియున్నను జిరసిద్ధిఁ బొందరిలను. ౭ 739
- క. వారును విచ్యుతమూలమహీరుహములభంగి నాశమే పొందుదు; రో
 రీ! రాక్షస! ఋతుకాలము, చేరం దదుచితముగాఁగఁ జెల్లెల్లెడలన్. ౭౪
- చ. సునుములఁ బొందునట్లు మనుజుల్ కడు రోసెడు పాపనూపక
 ర్తము నొనరించి సత్వరమ మానక దుఃఖిఫలంబు గొంతు సు
 మ్ము; మఱియు డ్వేషయుక్తబళమున్ దినువాఁడును దత్ఫలంబు వే
 గమ గనునట్లు మిక్కిలి యఘంబులు సేసినవాఁడు రాక్షసా. ౮౪ 741
- తే. దానిఫలమును వేగమే తాను బొందు; దానవా! ఘోరపాపవితానములను
 జేయుచున్ లోకులకుఁ గీడుచేయఁగోరు, చున్న దుష్టులప్రాణాళినుక్కడంప.
- క. జనపతియకా దశరథునాజ్ఞను నేనిట వచ్చినాఁడ మాన్వర్ణాంబకముల్
 గొనివై వ నవ్వి నిగుడుచు, నిను జీలిచి పుట్టలో ఫణిప్రభుభంగిన్. ౧౦౪
- క. ధరణిం జొచ్చును జుమ్మి, యరణ్యమున నిందు ధర్మ మాచరణముగాఁ
 బరఁగు మునీంద్రుల నెవరెవ్వరి భక్షించితివొ మున్ను పౌరుష మలరన్.
- క. అని నాచే జంపఁగఁబడి, ఘనసేనలఁ గూడి నీవు కదలి యల మునీం
 ద్రనికరిము కడకుఁ బోగల, వనుమానములేదు వినునుయసుర మదుక్తిన్.
- సీ. పూర్వము నీచేతఁ బొలియింపఁబడినట్టి పరమమునీంద్రు లిష్టట్టునందు
 వ్యోమయానంబుఁ బొప్పుచు నాకాశమందుండి నీవు నాయంబకములఁ
 బడి నరకంబున బహుళదుఃఖములందఁ గనుదుదుగాక యోదనుజవంశ
 పాంసనా! యిష్టము వచ్చినట్లుగ నీవు ప్రహరింపుమా నను వలసినట్లు
- తే. యత్న మొనరించి చూడు మీయదనునందుఁ
 దాళఫలమట్లు గూల్తు నీతలను నేలఁ
 బడఁగ ననవిన కోపంబు ప్రబల ఖరుఁడు
 కనుయుగం బెట్టివాఱ నిట్లనియె నగుచు. ౧౫ 746

సీ. దశరథాత్మజ ! ప్రవిదారణంబున నీవు సామాన్యులయిన రాక్షసులఁ గొందఁ
తీని జంపి దాననే ♦ నినునీవ వినుతికిఁ దగనివానిని గడుఁ ♦ బొగడుకొనుచు
నున్నాఁడ వేమి యిట్లాప్పు నీకిది యుక్తమగునె నీవంటిశౌర్యఘనులౌచు
బలవంతు లై నరాజులు తమవిక్రమమునకు గర్వించి తమ్ముఁ దమరిట్టు
లెంతమాత్రము నుతియించుకొనరుసుమా యట్టివారలు కొందఁబగుదురిలను

తే. రామ దుర్బలులగుచు ధైర్యమ్ముగ నని
క్షత్రియాధములెల్ల నిష్ఫలముగాఁగఁ
దమ్ము నుతియించు కొందురు ♦ తారె యట్లు
నిన్ను నుతియించుకొనెదవు ♦ నీవె దగునె. ౧౮

747

క. ధర నెవ్వఁడు వీరుఁడు సం,గరమున మృతి వచ్చునపుడు ♦ గాని యవసరం
బరుదేర నపుడుగానీ, వరమా స్వకులీనతను నభంగురరీతికొ. ౧౮౪ 748

సీ. ప్రకటించుకొనుచు స్వపౌరుషంబును గొనియాడునో; యెఱుఁగుమిష్టలులేల
చేసికొనెదవో; యోక్షీతిపకుమారకానిను నీవె నుతిచేసికొనుటచేత
నీయల్పతయె యిట ♦ నిర్మలముగ నెఱుఁగంగనయ్యెను దర్భగంట రాజు
కొనునట్టి యగ్నికాంచనమట్లు త్వరగాఁ బ్రకాశించి మండినఁ ♦ గడురయమున

తే. నాటి వేటొకవస్తువు ♦ నది దహింపఁ, జాలనట్లుగఁ దన్నదా ♦ స్తవముచేసి
కొనినవాఁ డందులకు సరిగను బరాక్రమమునుజూపంగఁజాలఁడుమాటలేల.

చ. విను భవదగ్రమం దచలవృత్తిని నిల్చి రిపువ్రజంబు నొం
చినదగు నీగదాయుధము ♦ జేత ధరించిననన్ను ధాతువుం
జనియతపర్వతంబువలె ♦ జంచలతం గనఁజేయఁగాఁ బొసం
గనిఘనుఁగాఁ గనుంగొనవు ♦ కాన నె యీనుతిఁ జేసికొంటయుకొ. ౨౧ 750

చ. కరమున నీగదాయుధము ♦ క్రాలఁగఁ బాశము కై ధరించి భీ
కరగతి నున్న యవ్వలయకాలునిరీతిని నీదుప్రాణముల్
త్వరగ జగత్త్రయాసువులఁ ♦ బాపఁగ నేన యొకండఁ జాలుదుకొ
బరుషముగా నిజస్తుతిని ♦ బల్కఁగఁజాలఁగ నున్నవీ నుడుల్. ౨౨౪ 751

సీ. ఐన నిప్పుడు చెప్పునట్లు చెప్పఁగఁ బూన నర్కుఁ డస్త్రాద్రికి ♦ నరుగుదానఁ
గదనంబునకును విఘ్నము గల్గు నీవును బదునాల్గువేల దేవదీప్తులను
వధియించితివి నిన్ను ♦ వధియించి యిపుడేను వారిబంధవులు ♦ వారిఁ దుడిచి
కార్యసంసిద్ధిని ♦ గాంచెద ననిపల్కి పరమాంగదుండగు ♦ ఖరుఁడు కోప

తే. మడర వజ్రమువలెఁ బ్రదీప్తాంగ మలర
నున్న యాభీల గదఁ ద్రిప్పి ♦ యూచివై చె
జానకీపతిపై నంత ♦ మానితగద
యద్ది మిగులకొ వెలుంగుచు ♦ నడరి వేగ. ౨౨౫ 752

క. దారికి నడుమం దగునా, భూరుహముల గుల్మములను ♦ బొరిఁబొరి బూదిన్
గా రయమున నొనరించుచు, శ్రీరాముని సన్నిధికిని ♦ జేరెన్ గడఁకన్. ౨౬

ఆ. మృత్యుపాశమట్లు ♦ మిఱుమిట్లు గొలుపుచు
వచ్చుచున్నగదను ♦ బార్ధివుండు
గాంచి యాకసమున ♦ ఖరబాణములచేతఁ
దునిమెఁ బెక్కులై న ♦ తునియలుగను. ౨౭

754

క. శరములచే నాగద యి,క్కరణిన్ దుత్తునుకలగుచు ♦ త్వాస్థలిఁ బడియెన్
పరమంత్రైషధబలమున, ధరఁ ద్రోయంబడిన ఫణివిధంబున నచటన్. ౨౮

ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

30 - వ సర్గము.

ఘోఘ రాముఁడు ఖరునిం జంపుట. ఘోఘ

చ. ఖరుని గదాయుధంబు నిటు ♦ గాఢశరంబులఁ ద్రుంచివైచి ధ
ర్మరతుఁడు గాన నాఖరు నిరస్తమహాయుధు నేయనొల్ల కే
పరిహాసనంబు సేయ స్థితఃఖాసురవక్త్రము సొంపునింప సం
గరమునఁ దొట్టుపాటుఁగను ♦ కర్బురవర్షునితోడ నిట్లనున్. ౧

755

క. దనుజాధను! నీదుబలం,బునంతయుం జూపితివిఁకఁ ♦ బూనిక నేయే
పనుల నొనర్పంగలవో, కన నెంచితి, మదిఁ దలంపఁగా నాకంటెన్. ౧౫ 756

క. బలహీనుఁడవయ్యు వృథా,పలుకులు ప్రేలితివి వట్టిఃపలుకుల నాడం
గలవాఁడ వందుఁ బొండితి, గలవాఁడవె వైరినడచుఁగద నీగదయున్. ౨౫

సీ. ఆగద యిదిగొ నాఁయతులబాణంబుల శకలంబులై పడె ♦ త్కాతలమున;
నింతకు మును పల్కి ♦ తీవు నన్నుం జంపి నాచేతహతులై న ♦ నాకిరిపుల
బంధువులకు నేత్రఃవారిని దుడిచెద ననిగద యామాట ♦ వ్యర్థమయ్యెఁ
గద యిప్పు; డాచారఃకలితుండవునుగాక హీనస్వభావుఁడఁవే యయి మఱి

తే. యల్పుఁడవు నయి దనుజుండ ♦ వై న నీదు
ప్రాణములనెల్ల నమృతంబు ♦ వై న తేయుఁ
డపహరించినవడువున ♦ నపహరింతుఁ

గనుఁగొనుమ నాదుసాహసఃమును రణమున. ౫

759

చ. దనుజ! మదీయబాణములఁ ♦ దావకవక్షము బ్రద్దలై గళం
బును దెగి కాఱురక్తమును ♦ బుద్బుదఫేనవిభూషితమ్ముఁ జ
క్కనిగతిఁ ద్రావఁగాఁగలదు ♦ త్వాస్థలి యొకులపాంసనా! జవం
బుననె త్వదంగసంతతులు ♦ భూమిరజంబున బ్రుంగియుండఁగన్. ౬౫

760

తే. కరయుగమ్మును జాపుగా ♦ ధరణీవై చి
దుర్లభాంగననుంబోలె ♦ దొడరి భూమి
గౌగిలించుకొనుచుఁ బెద్దగా నిదురను
బోవఁగల విద్ది సత్యంబు ♦ పో త్రిశుద్ధి. 2

761

తే. దనుజకులపాంసనా! నీవు ♦ పెను నిదురను
బొంది శయనించినపిదప ♦ మునుల కగతి
కులకు నీదండకాటవి ♦ లలితసుఖ ని
వాసనుగుఁగాక; పెక్కులు ♦ పలుకులే. ౩

762

క. వినుము జనస్థానమునం, దనరారెడు దనుజవాసఁతతి మచ్చరవ
హ్నిని గూల మాను లీవన,మున నిర్భయముగను దిరుగఁ ♦ బూవఁగలరు నూ.

చ. దనుజకులాధమా! మునువు ♦ తద్దయు భీతిని నెల్ల వారికి
మనమున నించుకేని యనుమానము లేకయె కల్లజేయు మీ
వనితలు బాంధవు లైగిన ♦ బాష్పసుసంభృతవక్త్రై భయం
బును గలిగింప కార్తలయి ♦ పొంది భయంబుఁ జరింతు రెల్లెడ. ౧౦

761

సీ. త్వత్తుల్యదుర్వృత్తి ♦ బాగుగా నలవడఁ
బాపివౌ నిన్నును ♦ భర్తఁగాఁగ
గ్రహించినట్టి రాక్షసకాంత లింతకు
మును దుఃఖమెఱుఁగకుండినను నిపుడు
దుఃఖరసంబును ♦ దోరంబుగా నెఱిం
గినవారలై కామ ♦ మనఁగఁ బరఁగు
పురుషార్థమును మాని ♦ పొగులుచుందురు; నీచ
ఘాతుకా! తుద్రాత్మ! ♦ ధ్వామరేంద్ర

తే. కంటకా! మాను లగ్నులఁ ♦ గడఁగి వేల్చు
నపుడు నినుఁ బట్టి యే విఘ్న ♦ మమరునొ యని
సతతశంకితు లగుచునే ♦ సాధ్వీసమున
నగ్నివై తురు గాదె యాహవినులార్తి. ౧౨

765

సీ. రణమున నిట్లు సంభరించి పలుకు రామునిఁగాంచి ఖరుడు ప్రభూతరోష
మడరఁగాఁ బరుషమైనట్టి నిస్వీనమునఁ బలికె నిట్లని రామభద్ర! నీవు
గర్వితమతివైతి ♦ కడు నిశ్చయంబిది కావున సాధ్వీసకారణములు
పొడసూపుచున్నను ♦ బొందక భయమును గాలవశ్యుండవై ♦ యోలి నిద్రి

తే. వాచ్య మిద్ది యవాచ్యపుఁబలుకటంచుఁ
దెలియఁజాలక ప్రేలెద; ♦ విలను గాల
పాశబద్ధులు పురుషులెవ్వారొ వార
లసగతషడింద్రియాధులై ♦ యల్పమతులు. ౧౩

766

- క. తెలియదు కార్యాకార్యం, బుల నించుకయేనియనుచు ♦ భూరిధ్వజితోఁ
బలుకుచు బొనుముడి పెట్టుచుఁ, గలహమునకు నాయుధములఁ ♦ గానకత్వరతోఁ.
- క. కనుఁగొని నాలుగుదిక్కులఁ, గనియెం దాపుననె చూడఁ ♦ గడు భయనంబై
తనరెడు పెనువృక్షంబును, దనపూనిక కద్ది మిగులఁ ♦ దగియుండుటచేఁ.
- తే. పెదవిఁగొలుకుచు దానిని ♦ బెల్లగించె
నంత నద్ది మహాస్థూలఁమై యెనఁగుట
నతిబలుండగు ఖరుడల్లె ♦ యారవంబు
చెలఁగఁగా నెత్తుకొనె రెండు ♦ చేతులఁ గడు ౧౭౫ 769
- చ. కరములఁ బైకి నెత్తుకొని ♦ గాఢబలం బడరంగ వైచిని
ర్భరమగు దీనఁ జచ్చితివి ♦ రామ యటంచును బల్కె; విక్రమ
స్ఫురణమునం దనర్చు రఘు ♦ భూపకులాభరణుండు పైకి స
త్వరముగ వచ్చు నాద్రుమము ♦ బాణములన్ వడిఁ ద్రుంచె లీలతోఁ. ౧౮౫
- క. ఖరుఁ డొగి రణసాధనతతి, విరహితుఁ డై సాధుభావ ♦ విరహితుఁడౌటన్
బరికించి తీవ్రకోపము, ధరియించెన్ మదిని దదవ్విధంబును జేయన్. 771
- క. అంతట రాముఁడు రోషా, క్రాంతుండయి స్వేదబిందు ♦ గణవృత్తతనుఁడై
యంతట రక్తిమ కనులను, వింతఁగ నెలకొనఁగఁ గూర్చె ♦ వేయిశరంబుల్.
- చ. ధనువున వేయిబాణముల ♦ దానొగిఁ గూర్చి సురారి నొంచె, న
పైనువిశిఖంబులం గలుగు ♦ విస్తృతమా వివరంబునుండి యొ
య్యనబహు ఘేనిలావృతమ ♦ హోరుధిరంబులు వే స్రవించెఁ బెం
పునఁ దనరారు ప్రసవణ ♦ భూధ్రమునుండి ప్రవాహము ల్వలెన్. ౨౧ 773
- క. అని రాముం డేసిన బా,ణనికరముల నంగములు వ ♦ నటఁ బొందంగన్
బెనుమదమున నెత్తుగువా,నన గ్రమ్మఁగ నురవడించె ♦ జానకిపతిపై. ౨౨ 774
- *సీ. ఖరుఁ డట్లు జృంభించి ♦ కార్ముకమున సాయకము గూర్చుటకుఁగాని ♦ కడఁగిదాని
విడుచుటకుం గాని ♦ తడవులేకుండఁగఁ దనమీఁదఁ బడివచ్చు ♦ టను రఘూత్త

* త మాపతంతం సంరబ్ధం కృతాస్త్రో దుధిరాప్లుతం, అపాసర్పత్ప్రతిపదం కించి త్వరిత
విక్రమః-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసిన యర్థసంతయు నీసీసపద్యమున నిమిడి
యున్నది. ఇందు శ్రీరాముఁడు వెనుకకుఁ గొంచెము జరగెనని యుండుట గన్పట్టు. ఈవిషయమై
గోవిందరాజులు “యద్యపి తణే కించి దపసర్పణం శూరస్యాయుక్తం. తథాపి సర్వతో బలవతీహ్య
న్యథానుపసత్తి రితిన్యాయే నాపసర్పణం వినా తత్సంహారహేత్వలాభా దపసర్పణం నదోషఇతి
హృదయమ్” అని వ్రాసిరి. మహేశ్వరతీర్థులు “క్వచి దతిసంకటదేశకాలయోః వీరభురంధరాణా
మపి సమస్త మిద మపసర్పణ మితి భావః” అని వ్రాసిరి. ఈభావము పద్యమునఁ గనఁబడునుండు
టకుఁ గారణ మిట్టిని ప్రశ్నోత్తరములు చమత్కారముగా వ్రాయఁబడునవి. వానిని దెనుఁగునఁ
జేర్చరాదని నాభావమని గ్రహింపవలయు. ఈకార్యము రాముఁడు చేయుటనుగూర్చి భవభూతిమహా

ముఁడు చూచితా నప్తుఁడొడిగినయాసాయకమువై చుటకుసందుఁగల్గుటకును
దనుజునిమేనిరఁక్తము తనతనువును నంటునో యను నసహ్యమున నడుగు

తే. లిడుచు నొకకొంత వెనుకకు • నేగె; నంత

ఖరునిఁ జంపంగఁ బూని విక్రమము మెఱచు

నగ్నివలె నుండుచున్ బొల్చి • యపరమైన

బ్రహ్మాదండమువలె నున్నబాణముఁ గొని. ౨౪

775

క. నారిం గూర్చెను మును జం,భారియు మతివిభవయుక్తుఁడై రామునకున్

దారాఁదగు కాలస్థితి, నారసి యాశరమగస్త్యుఁడను మునివలనన్. ౨౫

ఆ. కలుగునట్లు చేసెఁ • గాన నాశరమును, ఖరునిపైనివై చె • ఖరశర మది

చాపముక్త మగుచు • సరభసగతి వజ్ర,పాత మట్లు ఘనరఁవంబు సెలఁగ. ౨౫౪

క. ఖరువక్షంబున నాటెను, సురారియును రామ బాణఁశుచివద్దండౌ

చు రయమునఁ బడియెనప్పుడె, ధరణిన్ విగతాసుఁడగుచు • దల్లడపడుచున్.

*క. మును పల శ్వేతారణ్యంబున రుద్రుని నేత్రవహ్నిఁ • బాలిసిన భయకృ

ద్ధునవిక్రముఁ డగు నంతకు, ననువున ఖరుఁ డట్టెకూలె • నవనీఢలిపై. ౨౬ 779

చ. హరిహయవజ్రభిన్నతనుఁడై పడు వృత్తునిభంగిఁ, జాల భీ

కరుఁడయి యొప్పియున్ నురుగు • గాడినమాత్ర నె చచ్చినట్టి యా

సురరివువర్యుఁడౌ నముచిఁచొప్పున, నింద్రునివజ్రసాయక

స్ఫురణమునన్ నృతుండయిన • శూరబలానురురీతిఁగాఁ బడెన్. ౨౮

780

సీ. అంత బ్రహ్మర్షిలా • యవనీశమానులు పరమసంతుష్టులై • వచ్చి కూడి

రఘురాముఁ బూజించి • రమణ నిట్లనిపల్కి రతుల తేజుండు పాఁకాదిదనుజ

శాసకుండయిన నిర్జరనాథుఁడీ ఖరవధమునకై శరఁభంగునాశ్ర

మమునకు వచ్చెను • గ్రమము దప్పి నటించు పాపకర్ములు క్రూరులై పరఁగెడు

తే. నీసురాదులఁ జంపింప • నెల్లవకాని

వరు లుపాయములను జాలఁ • బన్ని యిందుఁ

గలుగు నాయాయి యాశ్రమంబులఁ గనునెప

మున నె నిన్నీస్థలంబును • బొందఁజేసి. 3౧

781

కవి చమత్కారముగా నుత్తరరామచరిత్రమున

“వృద్ధా స్తేన విచారణీయచరితా స్తిష్ఠంతు కిం వర్ణ్యతే
సుందస్త్రీదమనే ప్యఖండయశసో లోకే మహంతోహితే
యానిత్రీ ణ్యసరాజ్ఞుఖాన్యపి పదాన్యాసన్ ఖాయోధనే
యద్వా కాశల మింద్రనూనునిధనే తత్రప్యభిజ్ఞో జనః.”

అని లవకుమారునినోటఁ జెప్పించిరి. ఇట్టివి చమత్కారమునకేకాని కథకు సంబంధించినవి కావు.

* రుద్రేణేవ వినిర్దగః శ్వేతారణ్యే యథాంతకః-అనిమూలము.

- క. కృతకృత్యులైరి; దశరథ, సుతవర్యా! నీవు మాకు ♦ శూరత మెఱయన్
క్షీతినొసగువఁ దగుపనియిది, యతులమ్ముగఁ జేసినాఁడ ♦ చప్పనిఁ బూన్కిన్.
- క. పరమర్షు లింకమీఁదట, నరణ్యమున నిందు శర్క ♦ మలరఁగ ధర్మో
త్కరకృత్యములం జేయుచు, నిరతము నివసింపఁగలరు ♦ నెమ్మింగనుచున్. 32
- చ. అని వచియింపుచున్న సమయంబున నిర్జరచారణుల్ దినం
బునఁ బరిహర్షముం గనుచుఁ ♦ బొల్చుచు భేరులమ్రోయఁజేసి, రా
మునిఁ దమిఁ బుష్పవర్షమున ♦ ముంచిరి విస్తయమొప్పుచుండు నొ
య్యన విబుధేశ్వరుల్ గలిసి ♦ యాదృతిఁ బల్కిరి వ్యోమమం దొగిన్. 33 784
- సీ. సార్థముహూర్తమం ♦ దతిభయంకరమగు నీయాహవంబున ♦ నెంతొఘోర
విక్రములయి లోకభీకరులగు ఖరదూషణాదులును జతుర్దశసమ
సంఖ్యాసహస్రముల్ ♦ సమసిరి రాముచే నిశితబాణములచే ♦ నియతశక్తి
నేమియదృతకృత్య ♦ మిది విదితాత్ముడౌ మనరాముఁ డెంతటినుహితకార్య
- ఆ. మును నొనర్చెనొర! ♦ భూరివిక్రమమేమి?
యితనిశక్తియేమి? ♦ యిద్ది యంత
యును దలంపఁ గేశవుని శక్తిసామర్థ్య
ములవలెను నచింత్యముగను దనరె. 34 785
- చ. అని వచియించి దేవవరు ♦ లందఱు వచ్చినదారిఁబోవ న
జ్ఞనకజతోడ లక్ష్మణుఁడు ♦ శౌర్యఘనుండు మహీధ్రకంధరం
బును విడనాడి రాఘవుని ♦ భూతగణస్తవకార్యమెంచి వ
చ్చెను దనయాశ్రమంబునకుఁ ♦ జెచ్చెట నంతట రామమూర్తియున్. 35
- మ. ఘనశౌర్యం బలరారఁగా విజయుఁడై ♦ త్నా దేవమానీంద్రపూ
జను మోదంబునఁ గాంచి లక్ష్మణుఁడు తా ♦ సంతోష మేపార రాఁ
గని తత్పూజను గాంచి యాశ్రమము నుత్కంఠంబునం జొచ్చె; న
జ్ఞనకత్నాపతిపుత్రి యాత్మనిఘఁ జంఁచ త్తేజ లోకేశ్వరున్. 36 787
- సీసమాలిక:—

* పదునాల్గువేలతో ♦ వసుధాపతికుమారుఁ
డొక్కఁడే మార్కొని ♦ యుద్ధమెట్లు
చేయఁగాఁ గలఁడని ♦ చిత్తంబునన్ భీతి
నందుచున్నది గాన ♦ నపుడు రాముఁ
డనురులఁ జంపి జయంబును బొండఁగా
వీరకులంబున ♦ విశ్రుతమగు

* తంద్యష్టా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖానహమ్-అనిమూలము. దీనికి గోవిందరా
జమహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసినయర్థ మిసీసమాలికలో నిమిడింపఁబడినదని గ్రహింతురుగాక.

జనసంఘః గాంచిన ♦ వనితాశిరోముఖే
 కావున శ్రీరాముః ♦ గాంచె; మఱియుఁ
 బెనుసంగరమునందుఁ ♦ గనఁబడకయెముండి
 యపుడు చెంతనెయున్న ♦ యస్తుహాత్మ్యః
 గనులపండువుగాఁగఁ ♦ గనుఁగొనియెను; రక్త
 సిక్తాంగ మెంతయుఁ ♦ జెలఁగుచుండ
 స్వేదబిందువులొప్పుఁ ♦ బ్రియుఁడై నరాముండు
 బడలియుండఁగఁ గాంచె ♦ బంకజాక్షి;
 జనకజాలక్ష్మణుల్ ♦ చనుదెంతురా యని
 యాదిక్కు చూచుచు ♦ న్నట్టి రాముఁ
 గనుఁగొనియెను; మఱి ♦ దనుజులెందఱొ తాను
 నన్నిరూపంబుల ♦ నమరి దివ్య
 మంగళవిగ్రహః ♦ భంగసౌందర్యంబు
 తనరార నున్నట్టి ♦ ఘనునిఁ గాంచె;
 నింద్రాదులకు నెల్ల ♦ నెదిరింపఁగారాని
 ఖరదూషణాది రా ♦క్షసనివహము
 నొక్కఁడే పొలియించి ♦ యరుతరజయమొంది
 యవలీలఁగా నట ♦ నలరు నాథుఁ
 గనుఁగొనియెను; బురు ♦ షుని యాకృతింబొంది
 వనితయై యై నయఁల్లునిని నిన్నుఁ
 బొంది నాతండ్రి యె ♦ ప్పోల్కిఁ దలంచునో
 యని యవివేకంబు ♦ నను మును మదిఁ
 దానుఁ దలంచిన ♦ వాని మహాత్ముని
 గనుఁగొనియెను; శత్రు ♦ కాండములను
 ఊణమాత్రమునఁ బ్రాథ ♦ శౌర్యంబునం జంపి
 తమకు రక్షకుఁడని ♦ తలఁచి తనదు
 రక్షకరూపమే ♦ రహిఁ జెలంగఁగవలె
 నంచు నెంచెడు ముని ♦ సంచయముల
 కఖిలసుఖిన్ములు ♦ నమరు నట్లొనరించు
 కరుణాస్వరూపునిఁ ♦ గాంచి యంత
 వై దేహి సంతోష ♦ వార్ధిఁ దెప్పలఁదేలి
 బిగియఁ గౌఁగిటఁజేర్చి ♦ వితతదనుజ
 త్రితి హతహాటకుఁ ♦ దనమది మిగులంగ
 హర్ష ముంబొంది యా ♦ యనిమొన నిను

తే. మంతయును గాసిఁబొందక ♦ యాత్మనుహిమ
మలర నుండుటఁ గనుచు నత్యంతముదము
మఱియుఁ బొందెను; రాక్షసఁనుండలంబుఁ
జంపినందుల కలరి మహామును లొగి. ౪౧

788

క. తనుఁ బూజింపఁగ రాజులు, తనభర్తను జూచి శశివదన బానకి రా
ముని మఱి బిగ్గరఁ గొఁగిట, నునుచుకొనుచుఁ జాలహర్ష ♦ మొందెన్ నుదిలోన్.
ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

అకంపనుఁడు ఖరాదుల మృతిని రావణునకుం దెల్పుట. ఛ్ఞఞ్

తే. ఖరుఁడు తెగినంత రావణాసురుని చారుఁ
డగు నకంపనుఁడను దైత్యుఁ ♦ డపుడె పోయి
లంకలోనున్న రావణు ♦ లలితశర్త్త
పరుని గనిపల్కెఁ, దొందరఁపడుచు మిగుల.౧

790

క. విను రాజ! జనస్థానంబుననున్న సురారినివహాములు హతమయ్యెన్
ఘనబలులు ఖరముఖుల్ ధన్యునివీటికిఁ బోయి రేను ♦ మునుకొని యెట్లొ.౧౫

క. శ్రమపడి వచ్చితిఁ జావక, మిముఁజూడగ నన్న వినుచు ♦ మిగులం గ్రోధం
బమరన్ రక్తాంతాక్షము, లమరఁగఁ గనులన్ దహించునట్లు జగములన్. ౨౫

చ. పలికె నకంపనుం గనుచుఁ ♦ బౌరుష ముట్టిపడంగ బాపురే
పాలిసె నెవండు? రాక్షసులఁపుంజముతోఁ దగి రమ్యమౌచు ని
మ్మలఁదగు నాజనస్థలము ♦ మూర్ఖుఁ డెవండు హరించె నిజ్జగం
బుల నతఁ డుండఁగాఁ గలదె ♦ పోలఁ దలంచినఁజోటు రాక్షసా. ౪ 793

క. వినుమా! నాకపకారం, బొనరిచె నేనింద్రుడైన ♦ నురుబలుఁడగు య
క్షనృపుండైనన్ యముడైన నను గేశవుడైన సుఖమునం బొదలఁడు నూ. ౫

సీ. నేనన్ననో యమునికి యముఁడను నగ్నినిం గూడ దహియింతునిముసమునను
మృత్యువునకుఁ గూడ ♦ మృతిని గూర్చుగ నేర్తుఁగుద్ధండనై తినేఁగోరి నాదు
తేజమ్మనన్ దగఁ ♦ దీక్షదీధితి నగ్ని దహియింతు జవమునఁ ♦ దనరు వాయు
వునుగూడ నావనేర్తునటంచుఁ గ్రుద్ధుడై పలుకు దశగ్రీవు ♦ పౌరుషంబుఁ

ఆ. గని యకంపనుండు ♦ కరములు మోడిచి
భయమువలనఁ దొట్టు ♦ పడెడుపలుకు
లను వచించె నిట్టు ♦ లను గోరువాడ నే
నభయ మనిన రాక్షసాధిపుండు. ౮

795

క. వానికి నభయం బొసంగిన, దానవుఁ డా భయము మాని ♦ దను జేంద్రునివే
నూనిన విశ్వాసంబునఁ, దానిట్లని పల్కె మదిని ♦ వత్తఱ తొలఁగెన్. ౯ 796

సీ. దశరథభూజాని ♦ తనయుండు రాముఁ డన్వాఁడు గలండు రూపమున నతఁడు
సాటిలేక చెలంగు ♦ సన్నుతింపందగు ప్రాయంబు చెలంగు వీర్యమున నతని
కిలసమానులు లే రహీనవృషస్కంధుఁ డగుచు వృత్తాయతంబగు భుజవ్య
యంబు చెన్నారంగనాతఁడు పొలుపొందుఁ దత్కిర్తి యసమానతంజెలంగు

తే. సిరిని దులఁదూఁగు నసదృశస్థిరబలంబు
శౌర్యమును దగియుండ నెసంగునతఁడె
మనజనస్థాన మంతయు ♦ దనుజవితతి
నని నశింపఁగ దాను జేసెను గడంక. ౧౧

797

క. ఖరదూషణముఖ్యులు చచ్చిరి; నా రాక్షసవిభుండు ♦ చెచ్చెఱ విని భీ
కరకృష్ణసర్పమట్లుగఁ, గర ముచ్చావ్వసములు పొలయఁగా నాతనితోన్. ౧౨

తే. విను మకంపన! రాముఁడు ♦ విబుధవర్య
ననురులను నందఱింగూడి ♦ యాజనస్థ
లమునకున్ వచ్చెనాయేమి? ♦ యనురులఁ దగు
చెలిమి లేకున్న నొకఁడేమి ♦ చేయఁగలఁడు?. ౧౩

799

క. అన, మరలఁ బల్కురావణు, ననూనశౌర్యోక్తులెల్ల ♦ నాలించి యకం
పనుఁడు మహాత్ముని రాముని, ఘనబలశౌర్యములఁ జెప్పఁగాఁ దలఁచి నుదిన్.

ఆ. పలికె ధనువుఁ బట్టు ♦ వారలలో నగ్రగణ్యుఁ డమలశస్త్రగణవిదుండు
సర్వసుగుణనిధియుఁ ♦ జారు తేజస్వీయు, నగును జమ్ము రాముఁ డసదృశుండు.

సీ. అనిఁ బురందరసముండుగను మఱి బలవంతుఁ డయి రక్తనయనుడై యతిగభీర
దుందుభినిధావన ♦ తుల్యకంఠస్వనుం డయి చంద్రబింబానుయఁడై చెలంగు
ననుజుఁడు లక్ష్మణాహ్వయుఁ డాతనికిఁ గలఁ డట్టిశ్రీమంతుడై యలరు రాముఁ
డవనీశవర్యుఁ డాయనుజునితోఁ గూడి వాయుదేవుఁడు హుతవహునిఁగూడి

తే. నట్లు చనుదెంచి దనుజుల ♦ కాశ్రయమగు
నాజనస్థానమును వేగ ♦ హతముసేసె
నతనికిన్ మాన్యుతొ నురలసఁగ నెవరుఁ
గాని యటవచ్చి తోడ్పడఁగాఁ దలఁపరు. ౧౨౪

802

మ. అనుమానం బినుమంతలే దిక్కును గ్రహవ్యాధాధిపా! స్వర్ణపుం
ఖనితాంతోగ్రములై న తచ్ఛరము లుగ్రవ్యాత్తవక్త్రాహులై
దనుజేంద్రాళి గ్రసించె; సాధ్వీసమునం ♦ దారెంతయుం దూలి య
ద్దనుజవ్రాతము లెన్నిత్రోవలను నుద్ధామార్తిచే బాఱెనో. ౧౯

803

¹సీ. శ్రీరాముఁడే మీటి ♦ వారికాయాయి త్రోవలముందుగా నిల్చి ♦ వరుసఁ గానఁ
బడుచుండెఁ; ననఘాత్క ! ♦ ప్రబలుఁడై తగు రాముఁ డిట్లు జనస్థానఁమెల్లనంత
మొందించె; ననిపల్క ♦ నుగ్రవార్తను దాని విని యాజనస్థానఁమునకు నేను
జనియెద; రాములఁశ్శృణులను జంపంగ ననిపల్క నయ్యకంఁపనుఁడు దనుజ
తే. పతిని గని పల్కె రామునిఁబలముఁ బొరు
షమును నట వారివారికి ♦ సమముగాఁగఁ
గనఁబడినరీతి విడువకేఁను నిటఁ జెప్పు
వాఁడ వినవయ్య రాక్షసఁవర్య! యిపుడు. ౨౨

804

²సీ. రామచంద్రుండు మఁర్యాద మీఱుటచేతఁగోపమొందునయేనిఁగుతలమందు
నతనిసాధింపలే ♦ రన్యలెవ్వరుగాని యతులితయశుఁడయి ♦ యమితవిక్ర
మము గల్గి సలిలపూర్ణముగాఁగ నొప్పిన ఘననదీ నేగంబు ♦ ననుపమాన
శరముల నత్యుగ్రఁశక్తిని నిలుపఁగాఁ గలఁడు; గ్రహాళి నఁక్షత్రవితతిఁ
గ్రాలు నభంబునుఁగలవిలపాటొందఁ జేయఁగాఁ దగియుండుఁశ్రీయతుఁడగు
తే. నతఁడు సంద్రమునన్ భూమి ♦ యంతరించు
నేని దగ నుద్ధరింపఁగాఁ ♦ బూనఁగలఁడ
టంచు వాసునునవతార ♦ మటు వరాహ
మూర్తియవతారమును దెల్లఁముగఁ దెలియఁగ. ౨౩

805

క. పలికి యకంపనుఁ డిట్లని, పలికెన్ మరలన్ మహానుభావుం డతఁ డు
జ్జ్వలశక్తిగాన సంద్రము, చెలియలికట్టను దగంగఁ ♦ జెండి జగములన్. ౨౪
తే. దాని నీటను ముంచు నుద్ధామశరము
లను బ్రయోగించి యంబుధిఁకిని ననిలున
కును జెలంగెడువేగముఁ ♦ గూడ నడవఁ
జాలునని పల్కి మఱియును ♦ లీలఁ బలికె. ౨౫

807

³సీ. సురుచిరయశుఁడై నఁపురుషసింహుఁడతండుశౌర్యంబునన్ లోకఁసమితిఁద్రుంచి
మరలఁ గ్రమంబున ♦ మనుజుల సృజియింపఁగను గూడ శక్తుఁడై తనరుచుండు
దశవదనా! స్వర్గఁతలము పాపులకెల్లఁ బడయరానట్లుగఁ ♦ గడఁగి నీకుఁ
గాని రాక్షసులకుఁగాని యుద్ధంబున నతని జయింపంగ ♦ నలవిగాదు
దివిజదానవు లొక్కఁతీరున వచ్చిన నతని వధింపంగ ♦ నలవి గాద

1 యేనయేన చ గచ్ఛంతి రాక్షసాభయకర్మితాః, తేనతేన స్త పశ్యంతి రామమేవాగ్రత
స్థితిః-అనిమూలము. 'అనేన ప్రతిరాక్షసం స్వేచ్ఛాగృహీతదేహత్వం వ్యజ్యతే' అను మహేశ్వర
తీర్థాభిప్రాయము తనిష్టోక్తిభావము నిటఁ గనఁబడుపఁబడినది గ్రహింపఁదగు. 2 శృణు రాజన్
యథావృత్తం రామస్య బలపౌరుషమ్.....విభుః-అనిమూలము. ఈశ్లోకములకు మహేశ్వరతీర్థుల
వారియు, తనిష్టోక్తియు భావము నిట నిమిడింపఁబడినదని తెలియఁదగు. 3 ఈపద్యములలో మహే
శ్వరతీర్థాద్యభిప్రాయము సంక్షిప్తము.

తే. టంచు సృష్టిస్థితులకు సంహారమునకు
నెల్ల వేళల నవతార ధ మె తినట్టి
పరుడయిన రాముడే యనుభావమొనఁగు
పలుకులను మెల్లఁగా నకంపనుఁడు పలికి ౨౭౪

808

క. దనుజేశా! నాయాశయమును జెప్పితి నింక రామమూర్తి వధింపం
గను దగు నుపాయమును నే, వినిపించెద నేకమతిని ధ వినుమా వరుసన్. ౨౮

సీ. కలదాతనికి భార్య ధ విలసితమధ్యమ యావనమధ్యస్థ; ధ యసస్వశసుగు
ణాభిసేవిత సీత ధ యనఁగఁ జెలంగెడు నాధ్వీమతల్లిక ధ సమవిభక్త
సకలాంగనుందరి ధ జగతిలోఁ గల్గిన కాంతలలో మేలుధబంతి రత్న
భూషితమృదుదేహ ధ పొలుచునుండును; దేవతలలోన గంధర్వధతతులలోన
తే. నచ్చరలలోన దనుజసంహతిని నామె, కీడుసేయఁగఁ దగినట్టి ధ యింతి లేదు
మనుజులందెట్లు గలదనుమాట పలుకవచ్చు? గావున దనుజేంద్రవైశమీవు.

క. చని యావనమున నంతటఁ, గనుఁగొని యారాముభార్యఁ ధ గని బలిమిమెయిన్
గొనిరమ్మా, రఘురాముఁడు, వనితామణియందుఁ గామధపరతం గనుఁ జూ. 3౦౪

*చ. కనుకనె సీతఁబాసి యణధకాలము తా బ్రదుకంగఁజాలకా
మనుజవరుండు ప్రాణముల ధ మానునటంచు వచింప నంతటన్
దనుజవిభుండు దీర్ఘభుజధదర్పుఁడు రావణుఁ డయ్యకంపనో
క్తిని విని మున్ను తాను మునిధకీర్తిత వార్తనెఱుంగుఁ గావునన్. 3౧౪ 812

తే. మదిని జక్కఁగ యోజించి ధ మంచిదనుచు
నయ్యకంపనుతోఁ బల్కె ధ నల్లె నేనొ
కడనె ప్రొద్దున సారథిఁ ధ గలిసి పోయి
సంతసంబున నీవన్నధచందముననె. 3౨౪

813

తే. రాముసత్నిని గొనితెత్తు ధ రమణ నిమ్మహాపురంబున కనిపల్కి ధ చుక్కరీతి
వెలసి యశ్వతరంబుల ధ లలితభంగిఁ, బూన్చియున్నరథంబువైఁధబూన్కినెక్కి.

* చింతయిత్వా మహాబాహు రకంపన మువాచహ-అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజులు
ముక్కస్యముక్కార్థః అనునట్లు వ్రాసిరి. మహేశ్వరతీర్థులవారు చక్కఁగా దీనిభావమును వివ
రించిరి. రావణుఁడు బోధార్థియై కనత్కుమారునియొద్దకుంబోయి మునీంద్రా! “చైత్యదానవరక్షాంపి
యే హతా స్సమరేఽరయః, కాంగతిం ప్రతిపద్యంతే కేన తే హరిణాహతాః” అని ప్రశ్నించెను.
మహర్షియు, “యేయేహతా శ్చక్రధరేణ రాజన్ త్రై లోక్యనాథేన జనార్దనేన, తేతే గతా స్తన్ని
లయం నరేంద్రాః క్రోధోఽపి దేవస్య వరేణతుల్యః. శ్రుత్వా తతః స్తద్వచనం నిశాచర స్సనత్కు
మారస్య ముఖా ద్వినిర్గతం, తవా ప్రహృష్ట స్సబభూవ విస్త్రితః కథంను యాస్యామి హరిం మహా
హవే”. ఇత్యాదిప్రమాణముల ననుసరించి దశకంధరుఁడు సీతను వొంగిలించుట తనకు ఖగవత్సా
న్నిధ్యప్రాప్తికొఱకే కాని యింకొక హేతువునకుఁ గాదని స్పష్టపఱచిరి. ఆభావమే యిట

- క. దిక్కుల వెలిగించుచుఁ జనె, నక్కరణిన్ దనుజనాథుఁ డారథ మెక్కం
జక్కనియరదం బది పెం, పెక్కినగతి నభమునందు డ నెనఁగుచుఁ జనుచున్.
- చ. జలధరమందు వెల్లు శశిచందమునన్ వెలుగొందుచుండె ని
ట్లలరుచుఁ దాటకాతనయు డ నాశ్రమ మొయ్యనఁజేరి యందు ను
జ్జ్వలమగు తేరు డిగ్గి సురసంఘము భీతిల లోని కేగె; ని
శ్చలహృదయంబునన్ దపము డ సల్పెడునాతఁడు ప్రీతిమీఱఁగన్. 32౫ 816
- చ. దనుజవరేణ్య రాకఁ గని డ తాను నెదుర్కొని స్వాగతోక్తులన్
మనుజుల కందరానివగు డ మంచిపదార్థములన్ సురారి రా
జును నలరించి యాసనము డ చూపి యథావిధి నర్ఘ్యముఖ్యపూ
జనము లొనర్చి యిట్లనియెఁ డ జక్కనియర్థము గల్గు మాటలన్. 32 817
- క. దనుజేంద్రా! కుశలమె కద, దనుజుల కందటికి నిపు డ తమరిటువేగం
బున వచ్చుటచే సంశయమును బొందితి నాదుస్వాంతమున నని పలుకన్.
- సీ. మారీచుఁ డన్న యఁజ్ఞాటల నాలించి వాక్యకోవిదుఁడయి డ భవ్యతేజుఁ
డగు రావణుం డిట్టు డ లనియె నాతనితోడ నశ్లిష్టకర్ముడై డ నట్టి రాముఁ
డకట! నాకారత్స్యఁడైన ఖరాసుకుఁ జంపెఁగా వధియింప డ సాధ్యపడని
యాజనస్థానంబునందున్న దనుజుల సందట వధియించె డ నాహవమున
- ఆ. సతనిభార్య నేను డ నపహరింపఁగ నున్నవాఁడ బంధుజనుల డ వైరికొనఁగి
యొంటినున్న నాకు డ నుద్ధతి సాహాయ్య, మీవు చేయవలయు డ నిట్టిపనికి రం
- క. అని దనుజేంద్రుం డాడిన, విని మారీచుండు పలికె డ వినవయ్యా! మి
త్రునిరీతి నున్నశత్రువు, జనకజ యనుమాట నెవఁడు డ చక్కఁగఁ జెప్పెన్.
- ఆ. నిన్ను చూపుమాప డ నిక్కంబుగా నెంచి, నట్టి డాయ యెవ్వఁ డ డామెపేరు
నీకుఁ జెప్పె? నెవఁడు డ నీచేఁ దిరస్కృతుం, డగుచు నోర్వఁ డెవ్వఁడనురనాథ.
- సీ. నీనుహైశ్వర్యంబు డ నిశ్చలమగుటకు నెవఁడోర్వకున్నవాఁ డ డిపుడు చెప్పు
సీతనిచ్చటికిఁ దెచ్చితాతటి నని నీకుఁ జెప్పువాఁ డెవ్వఁడో డ చెప్పు నాకు
దనుజనాయకుల సంఠతికెల్ల శృంగంబ వే యగు నినుఁ జంపఁ నెవఁడుతలఁచె
నిక్కార్యమునకు నిన్నెవ్వఁడు పురికొల్పెనో యతండే నీకు డ నుగ్రవైరి
- ఆ. సంశయంబులేదు డ సమధికక్రూరసర్పంబునోటినుండి డ ప్రాథదంష్ట్ర
నిక్క మెవఁడు చెపుచు డ నీచేతఁ బెరికించు, చున్నవాఁడు? తేడఁసన్నతయశ.
- క. నిను నెవ్వఁ డిట్టికార్యం, బునఁ జెడు మార్గంబు నిపుడు డ పూనఁగఁజేసెన్
దనుజేంద్ర సుఖముగా ని, ద్రను బొందెడు నీశిరస్సుఁ డ దగ నెవఁ డడఁచెన్.
- సీ. పరిశుద్ధసద్యశోఽవంశప్రసూతియే యగ్రహస్తంబుగ డ నతిశయిల్లు
నతులితంబైన శౌర్యంబె మదోదకమట్లు పొసంగఁగా డ హరిదీర్ఘ

బాహుయుగంబె విభాసురదంతంబులుగ వన్నెగులుకఁ జెల్వినఁ జెలంగు
నట్టి శ్రీరాఘవుండను గంధగజముండు దాని నీదేశయుద్ధములఁ దేటి
తే. చూడనైన నశక్యమే యుద్ధ
మింక నెవ్వధిఁ జేయనౌ యంకవలదు
రానుగంధద్విపేంద్రమఁరాతిసైన్య
తృణములం జమ్మివై చు నూన్యతము నుమ్ము. ౮౬

824

సీ. అనిమొన నిల్చుట యనునదియే సంది వాలాగ్రముగఁ గ్రాల యాణతతియె
వితతనఖాద్యంగవితతియై వెలయంగ నిశితాసిదంష్ట్రలు నిక్కుచుండఁ
బటుతరదానవంశం క్తిమ్మగావళిఁ జంపెడి శ్రీరామచంద్రసింహ
మిప్పుడు నిద్రించియే యున్న దద్దాని బోధింపఁదగదు విభూ! శరాస
నాయతగ్రాహవిహారమై భుజవిచ్యుతాంబక వేగపంకాన్వితమయి
తే. శరతరంగసమూహమై సమరరూప
సలిలసంపూర్ణమై సాధ్యసంబు గలుగ
నమరు రఘురామ బిలముఖచుండుఁ బడుట
తగదు తగదిది తగదయ్య యదనుజవర్య! ౮౮

825

సీ. లంకాధినాథ! కలఁతను మానుము రాఘవునియెడ నింక నోదనుజనాథ
లంకకు శుభమగు నింకఁ గలఁతను మానుము లెన్న పొమ్ము, పురమున నీవు
దారలఁ గూడి నిత్యము క్రీడసల్పుము భార్యాన్వితుండయి వనములందు
విహరించుఁగాక యాశ్వుధ్వీశసూనుండు; రాముడంచనిపల్క రావణుండు
తే. తాటకాసుతుమాటలఁ దగివవనుచు, విని జవంబున మరలిపురిని గనఁజని
తనగృహోత్తమముంబొంది యుననుభైక, నిష్ఠతో నుండె జానకీనిరతి మాని.

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

39 - వ సర్గము.

శూర్పణఖ లంకకుం బోవుట.

క. తరువాత శూర్పణఖ రఘు,వరుఁ డొక్కఁడె దూషణాది వరరాక్షసులన్
నిరుపమభీకరశౌర్యులఁ, బరజనకాలాంతకులగు వారల నెల్లన్. ౧
క. పదునాల్గువేలమందిని, గదనమునం ద్రుంచివై వఁగఁ గన్గొని వా
రిద మట్లుగ గర్జిలెను, మదిఁదలఁచెన్ భీకరాంగి మఱియున్ వగతోన్. ౨
క. ఒరుల కసాధ్యంబగు భీకరకృత్యముఁ జేసెఁగాదె య్మకాంతుఁ డిఁకే
కరణిం బ్రతికృతిఁ జేయఁగఁ, దరమగునని భయమునొంది తత్తటపడుచున్. 3
క. దనుజేంద్రపాలితంబయి, తనరారెడు లంక కరిగి తాఁ బుష్పకమం
దన నున్న దీప్తతేజుని, గనియెన్ రావణుని దనుజకాంతుని నచటన్. ౪

ఉ. చేరువ మంత్రిన త్తములు ♦ చేరి సువార్తలఁ జెప్పుచుండ గం
భీరనినాదము ల్వేలయ ♦ భీకరదైత్యులు కాల్చుచుండ దై
త్యారిగణంబుతోడి యమఁరాధిపుచందమునన్ వెలుంగు లం
కారమణున్ దశాననుని ♦ గంజసఖప్రతిమాన తేజునిన్. ౮౪

831

సీ. కనకదివ్యాసనంబునఁ గూరుచుండి సువర్ణ వేదికయందు ♦ బరవసమున
నాజ్యము వేల్వఁగాఁ ♦ బ్రజ్యతేజంబునఁ బ్రజ్వలించెడు హుతఁవహునిరీతి
వెలుంగుచు దేవతాఁవితతులకుంగాని గంధర్వతతులకుఁ ♦ గాని భూత
ములకుఁగాని మహామఁతులగు మౌనులకును గాని జయింపంగఁ ♦ గాక యనిని

తే. శౌర్యమున మించి వ్యాత్తాస్యఁశమనురీతి
భయదరూపంబునం బొల్చి ♦ బవరమందు
నింద్రవజ్రకృతంబులై ♦ యెసఁగు వ్రణము
లంగమునఁ బొల్పుమీఱంగ ♦ నమరువాని. ౮౫

832

క. శతమఖగజదంతాగ్ర, క్షతకిణవక్షసుని మఱియుఁ ♦ గరములు తగ విం
శతి యొప్పు దశశిరస్సులు, జతగా నొప్పాఱి ఛత్రఁచామరములతోన్. ౮౬ 833

చ. అలరి విశాలవక్షమున ♦ నందముఁ జూపుచు, రాజలక్షణం
బులఁ దగి, వీరుండై, కరగి ♦ పోసిన బంగరుకుండలంబులన్
జెలఁగి, విదూరదేశమునఁ ♦ జెన్నగు రత్నములొప్పు హారపం
క్తులు చెలువార, బాహువుల ♦ కూటము వింతగఁ గ్రాలుచుండఁగన్. ౮ 834

సీ. శుక్లదంతంబులు ♦ శోభిల్లు, వివృతాస్య మరుదుగాఁ గన్నడ, ♦ నద్రిపోల్కి
నాయాసుము విశాలఁమైన యంగము తగ, దేవయుద్ధంబున ♦ దేవదేవు
చక్రక్షతంబులు ♦ శతవారములు తాఁకఁ బెక్కుసంగరములఁ ♦ బృథుతగాయు
ధక్షతంబులు సోకఁ ♦ దాళినదైర్యంబు వెలయఁగా దేవతాఁవితతశస్త్ర

తే. బాణవివిధక్షతంబులఁ ♦ బటుతఁ గనిన
తనువు వెలయఁగఁ గలఁతను ♦ గనఁగఁజేయఁ
దరముగాని సముద్రసంతతిని గలఁచి
పుచ్చఁగలశక్తి యుక్తులు ♦ పొలుపుమీఱ. ౮౭

835

క. మనసునఁ దలఁచినకార్యంబును దోడనె తీర్చుశక్తి ♦ పొలయఁగ; భూధ్రా
ళిని నెగఁజిమ్ము పరాక్రమమున వెలయుచు సురలఁ గొట్టిఁముదముంగనుచున్.

తే. ధర్మములఁ గూల్చి యన్యైల ♦ దారలఁ జెఱ
బట్టి వివిధాస్త్రములఁ బట్టి ♦ వైవ నేర్చి
యజ్ఞములకెల్ల విఘ్నంబు ♦ లాచరింపఁ
జాలి భోగవతీపురి ♦ లీలఁజేరి. ౮౮

837

సీ. వాసుకి నోడించి ♦ వటలు తక్షకుప్రియ భార్య హరించి యబ్బంగి వెండి
కొండకుఁ జని యందుఁ ♦ గూడఁ గుబేరుని గెలిచి కామగమయి ♦ వెలయుపుష్ప
కవిమానవర్యంబుఁ ♦ గైకొని కౌబేర మగు చైత్రరథమును ♦ సతనిసరసు
నింద్రునందనమును ♦ నితరామరులవగు నుద్యానములనెల్ల ♦ నొక్కరీతి

తే. వీర్య మలరారఁ గోపంబు ♦ విస్తృతిఁగనఁ
జెండి, మఱియును భూధరశిఖరము వలెఁ
గ్రాలుచుఁ బరంతపులు జగత్కారణులగు

¹పుష్పవంతులు పొడనూపఁ ♦ బోయి యపుడు. ౧౬

838

క. కరములఁ బట్టుచు నిల్పుచు, నిరుపమధైర్యముననున్న ♦ నిజులదనుజరా
డ్వీరునిం గనియెన్ మఱియున్, సురవైరి యతండు మున్ను ♦ శూరత్వమునన్.

క. పదివేలవత్సరమ్ములు, సదమలతప మాచరించి ♦ స్వశిరంబులఁ దా
నె దగం ద్రుంచుచు వానిన, సదయుని నజఁ బూజచేసెఁ ♦ జక్కనిభక్తిన్.

తే. మనుజు నొక్కనివలనఁ దప్పనితరసుర
దనుజ గంధర్వ భోగి పతంగవితతి
వలన మఱియుఁ బిశాచాళివలన మృతియుఁ
గలుగదని లోన నతని కెక్కరణినైన. ౧౮౫

841

సీ. ఆమహాబలశాలి ♦ యజ్ఞమ్ములందు బ్రాహ్మణులచే మంత్రాళి ♦ నమరుపఁబడి
పావనంబయి యతిభవ్యమా సోమము పాడుచేయును; మహాధర్మరములు విధి
వంతంబులుగ సాగి ♦ బ్రాహ్మణులకు దక్షిణల నిచ్చుతటి వాని ♦ నాశమొందఁ
జేయుఁ, గ్రూరుండయిఁచెలఁగుచు బ్రహ్మహత్యల చేయదుష్టపుత్తమునఁదిరుగు

తే. నిర్దయుఁడు గర్కశుండు నై ♦ నిఖిలజనుల
కెపుడు హానియె చేయంగ ♦ నెంచు, భూత
వితతి నేడ్పించుచుండును ♦ వెఱపు సకల
జగములకుఁ గల్గఁజేయును ♦ సతత మతఁడు. ౨౧

842

క. శూరుండయి పృథుబలుడై, యేరీతిని సాటిలేక ♦ యెసఁగు నతనిలం
కారాజ్యపాలకుని దగ, నారావణుఁ గనియె నచట ♦ నన్నను వగతోన్. ౨౧౫

చ. సురుచిరవస్త్రమాల్యపరిశోభితుడై నవరత్నభూషణో
త్కరముల మించి పీఠమునఁ ♦ దద్దయు వేడుకఁ గూరుచుండి సం
హరణమునందు నొప్పు యమునాకృతిమీఱఁగ మంత్రిపుంగవుల్
నిరతము గొల్వఁగా నలరు ♦ నిస్తులశౌర్యుని రాక్షసాధిపున్. ౨౩

844

చ. అలరు పులస్త్యవంశమున ♦ కందముఁ గూర్చినవాని శత్రుపం
క్తులఁ బొలియించువాని రణభోవిదు రావణుఁ గాంచి చెంతకి

మ్ములఁ జని భీతి విహ్వలతఁ ♦ బూని వచించె; నురారికాంత! యె

వ్వలనను భీతి లేకయె య♦వార్యగతిఁ జరియింపఁ జాలియున్. ౨౪ 845

ఆ. అనుపమానచిత్తుఁ ♦ డగు లక్ష్మణునిచేతఁ, గృతవికార యగుచు ♦ నెనఁగుభీతి
మోహములను సోలి♦యూహింప బెడికమా, విధమునన్ వచించె♦వింతనుడుల
ముప్పదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

33 - వ సర్గము.

శుభ శూర్పణఖ రావణుని దూఱుట. శుభ

క. దనుజాంగనయు విరూపిత,యు నగుచు దురిఖమున మంత్రు♦లొప్ప నడుమలో
కనిచుచుభీకరుఁ డగు న,ద్దనుజేశుని జూచి క్రోధ♦దర్పిత యగుచున్. ౫ 847

క. పరుషోక్తుల నిట్లనియెన్, నిరంకుశత్వమున జగతి ♦ నీవు ముదమునన్
బరఁగుచు నిష్ప్రముగొలఁదిగ, స్కరసుఖములఁ జిక్కియుందు ♦ సతతము లంకన్.

క. పెనుభయము రాఁ గడంగెడు, మనచారులవలన దాని♦మాట విరివిగాఁ
గనుఁగొనఁదగి యుండిన నొ,య్యనఁ దెలిసికొనకయె యుంటి♦వతిమత్తుఁడవై.

తే. గ్రామ్యసుఖములకుం జిక్కి ♦ కామవృత్తుఁ
డగుచు లుబ్ధుఁడనై యున్న ♦ యవనిపతిని
ప్రజలు మర్యాదఁజూపక ♦ వల్ల కాటి
యగ్నివలెఁ జూతు గెప్పు డో♦యన్న వినుము. 3 850

ఆ తగినకాలమందుఁ ♦ దనకార్యములఁ దా నె
చేసికొననిరాజు ♦ చేయఁదగిన
కార్యములనె గాంతు ♦ తమగూడఁ బోఁగొట్టు
కొనుచుఁ దా నశించు ♦ వనుజనాథ. ౪ 851

సీ. నదియందు మెలఁగరానిది యయి లోకువ కానిదై కంటికిఁ ♦ గానఁబడని
దై యున్నకర్దను ♦ మందుఁ జిక్కుదుమని దానిమూరముననె ♦ దంతిగణము
వదలునట్లుగఁ జార♦వర్గంబు నియమింపకయు యుక్తమైనట్టి ♦ కాలమందుఁ
బ్రజలకుఁ గొల్విన ♦ భవ్యదర్శన మీయకయె వనితాది సంఘతిని జిక్కి

తే. బుద్ధిమాలిన రాజును ♦ బూని విడుతు
రెల్లప్రజలును దాడు న♦ట్లే నశింతు
మనుభయంబున స్త్రీవశ్యు ♦ లగుచు సరిగ
రాజ్యముల నేలలేని ధ♦రారమణులు. ౫ 852

క. పరివృద్ధిఁ బొందుచున్నను, నరుదుగ నబ్ధిఁ ముసింగి♦నట్టి మహీధ్రో
త్కరమువలెన్ భాసిల్లరు; నురగంధర్వులును రాక్ష♦సులు నీకెపుడున్. ౬ 853

క. ప్రతికారము సేయుటకే, సతతముఁ దలపోయుచుండు ♦ చారుల నాయూ

హితకృత్యముల నియోగిం,చి తగ్గ సంగతులనెల్లఁ ♦ జిత్తం బలరణ. ౬౫
తే. తెలిసికొనకయె విషయవాంఛలమునింగి

యున్నవాడవు నీవెట్టు ♦ లుర్విసాయ
కత్యమును నిల్పుకొనెదవో ♦ కాని యెఱుంగఁ

జాలకున్నాను; దనుజేశ! ♦ సతతమీవు. ౭

855

క. బాలస్వభావ మలరంగ, నీలీల బుద్ధిలేక ♦ యే తెలియంగఁ

జాలిన ముఖ్యాంశమునుక, బాలిశ! యెఱుంగకయె యున్నవాడ విదేమో.

క. ఏరీతిరాజుగాఁ ద్రిద,శారీ! నీవుండఁగలవో ♦ యవనీపతు లె

వ్వారలు కోశము నీతినిఁ, జారులఁ దమపనుల నిల్పుఁజాలరొ వారల్. ౮౫ 857

సీ. జయశీల! సామాన్యజనతుల్యులగుదురు; చారులవలననే ♦ దూరమందు

జరగినవిషయాళి ♦ నిరతము రాజులు కనుచుండు గాననే ♦ తమను ¹దీర్ఘ

చతువు లనుపేరఁనక్షయంబగు ఖ్యాతిఁ బడయుచుందురు; నీవుఁబంధువులగు

ఖరదూషణాదిరాక్షసులు జనస్థానవాసులు హతులై నఁవార్త నెఱుంగ

తే. కున్నవాడవు కావున ♦ నన్న! నీవు

చారులను నిర్ణయింపక ♦ సచివవితతిఁ

బ్రాకృతంబును గూడినఁవాడ వనుచుఁ

దలఁచుచున్నాను బెక్కులు ♦ పలుకులేల. ౧౧

858

చ. నిరతము క్రూరకర్ములగు ♦ నీజనముల్ పదునాల్గువేలు, నా

ఖరుఁడును దూషణుండు నొకఁడ౯పతిపుత్రునిచేతఁ జచ్చి రో

సురరిపునాథ! రాఘవుఁడు ♦ శోభనకర్తృరతుండు మౌనిభూ

వరులకు మాటయిచ్చె నొకఁభంగి భయం బిఁక లేవటం చొగి. ౧౨ 859

తే మఱి జనస్థానమంతయు ♦ మహితశక్తిఁ

జెండి దండకమెల్లను ♦ తేమకరము

గా నొనర్చెను; జారాదిగణమునకును

వాంఛితములీయ ద్రవ్యలోభమునఁ జిక్కి. ౧౩

860

క. అతిశయముగ నుత్తుండవై, నితంబినుల కట్టె చిక్కి ♦ నీవుండుట స్వ

స్థితివిషయజభయము సముద్ధతి రానున్నదని గూడఁ ♦ దగ నెఱుంగవునూ.

సీ. అల్పదాతను గ్రూరు ♦ సధికమత్తుని గర్వితుని శతు నిట్టిరాజును సమస్త

పరిజనుల్ ఘోరవిఘ్నంబు వచ్చినతఱి రక్షింపఁబూనరు ♦ రాక్షసేశ!

యతిమాని సగ్రహ్యు ♦ నాత్మసంభావిత సతీశయక్రోధుని ♦ నవనినాథు

నాపదలందును ♦ సతసజనుల్ వానినే సంహరింతురు ♦ హితము మాని

ఆ. ధరణీనాథుఁ డెవఁడు ♦ తగిన కాలములందుఁ

గార్యములను జేయఁకయె భయంబు

వచ్చుతటిని భీతిఁపడకయుండునొ యాతఁ
డాత్మగర్వ ముడిగి యవనిఁబాసి. ౧౬౫

862

క. తలఁపఁగఁ దృణతుల్యుండై, యిల గౌరవహీనుఁడగును యెండినకాష్టం
బుల, లోఁవ్వంబుల, రజసులఁ, గలుగం దగియుండు నొక్కఁకార్యంబై నన్. ౧౬౫

ఉ. అంతియకాని రాజ్యరమ యంతయుఁ బాసినయట్టి యాధరా
కాంతులచేత నల్పమగు యకార్యము గల్గదు; మున్ను తాల్చి తా
రంతటఁ బ్రీతిమాని విడిఁనట్టి స్వవస్త్రము వాడిమోడ్చుచే
సుంతయుఁ గాంతి లేకునికి యసంపువహింపని పుష్పసంతతుల్. ౧౬౫ 864

ఆ. పనికిరానియట్లు యభ్రష్టరాజ్యండు, పతియు శక్తిఁ జాలఁ బ్రబలియున్నఁ
బనికి రాకయుండు; యార్థిపుం డెవ్వండు, తాఁ బ్రమాదపడకఁతత్వమెఱిగి.

క. కృతమెఱిగి నిర్జి తేంద్రియ, శతీయయి ధర్మస్వభావతం దగునో యా
క్షీతిపతి బహుకాలము సుఖ,వితతిగ రాజ్యంబునేలు యిక్రమధుర్యా. ౨౦

సీ. జనపతి యెవఁడు మాంసపుఁజతువుల మూసి నిదురించుచున్నను యనీతినయన
మును మూయ కద్దానఁగనుచుండునో వ్యక్తకోపప్రసాదుడై యొమరుమిగుల
నలదునో యాతం డఖిలమూనవులచేతఁ బూజితుండగు సర్వభూతనాథ!
యాజనస్థానంబునందలి దనుజాళి వధియింపఁబడుట సేవకులవలన

తే. నింకఁ దెలియకయున్నాడ యీపు కాన
దుష్టమతివగు నీకిష్టు యశిష్టయోగ్య
గుణము లివిలేవు; ప్రతిపక్షకూటమం దు
పేక్షఁ గనువాడ వనుటయు యిదితమయ్యె. ౨౧

867

క. పరులను నవమానింతువు, నిరతము విషయేచ్ఛలందు యీపు తగిలి త
త్త్వరతిని సమయవిషయముల, గురుబుద్ధిం బొంద కీపు యగుణహీనుడవై. ౨౬౮

తే. తారతమ్యమెఱుంగక యభూరిసుఖము
లందుచున్నాడ వటుకాన యనధిక వేగ
ముననె రాజ్యంబుఁ బోఁగొట్టుకొని యిడునులఁ
బడఁగఁగలవని సోదరి యెలుకుటయును. ౨౩

869

క. ధనదర్పబలము లలరెడు, దనుజాధీశుఁడు స్వదోషతతుల నిలులు చె
ప్పినవాని బుద్ధి నెంచుచు, యునముగ యోజించెఁ జాలకాలము పూర్నిన్.

ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

38 - వ సర్గము.

❧ } రావణునితో రామాదుల సౌందర్యములను పోల్చి
} శూర్పణఖ నీత నపహరింపఁ బురికొల్పుట. } ❧

- చ. ఖరముఖదానవాత్యయముఁ ♦ గామిని చెప్పఁగ నాలకించి భీ
కరమగు కోపమూని దశఁకంతుఁడు కోపము మించుచుండఁగాఁ
బరుషతరోక్తులాడుచును ♦ బంతముఁ దీర్పఁగఁ బూనియున్న సో
దరిఁ గని మంత్రులెల్ల వినఁ ♦ దాను వచించెను ఘోరభంగిఁగన్. ౧ 871
- మ. ఎవఁ డారాముఁడు వీర్యరూపము లవే ♦ యేరీతిఁగాఁ బొల్చు నె
ట్టివిధంబై తగుఁ దత్పరాక్రమము లెట్టిండ్తైనఁ జేరంగరా
నివిధంబై యలరారు దండకము దానిం జొచ్చెనో యేల? యే
మివరాస్త్రంబును బట్టి దానవులఁ, దా ♦ మించన్ వధించెన్ గడున్. ౨౪
- క. ఖరునిం ద్రిశీరుని దూషణుఁ, బరిమార్చెనె? బాహువీర్యఃపటుశౌర్యములన్
దరుణీ! చెపుమా యనఁగాఁ, బరుషతరక్రోధమొప్పు ♦ బరవసమలరన్. 3౪
- క. రామునిఁ గలరూపున నుద్దామధ్వని వెలయఁజెప్పఁదలఁచి పలికె; నా
రాముఁడు దశరథసూనుం, డౌమహితనుదీర్ఘబాహు ♦ వయి తగుఁ జువ్విన్. ౪
- చ. కనులు విశాలముల్ రుచిరఁకామునిరూపముఁ బోలి యందమా
తనువు చెలంగు నల్కలవిఁతానముఁ గృష్ణమృగాజనంబుఁ దా
ల్చును గనకాంగదంబు నగుఁచున్ సురరాజు ధనుస్సుఁబోలి యొ
ప్పిన ఘనచాప మెక్కిడుచు ♦ వేడుకలాగి మహాబలంబునన్. ౫౪ 875
- క. పెనుగరళ మొప్పు సర్పము,లను బోలిన దీప్తశరములన్ విడుచును జు
మ్మని ఘోరశరగ్రహణం,బును దన్తోచనము చాపమును వంచుటయున్. ౭
- క. కనఁబడ దెవ్వరికై నన్, విను మింద్రుఁడు గురియు నశ్లేశ్వప్రియు సస్యం
బును మాడ్చునట్లు శరవృష్టిని సైన్యముఁ జంపుచుంట ♦ చిత్రము గాఁగన్.
- చ. కనఁబడుచుండె నాకు విను ♦ గాదిలిసోదరుఁడా! పదాతియై
తనరెడురాముఁ డొక్కఁడె నితాంతభయంకరమార్గణాళి పెం
పునఁ బదునాల్గువేల దితిపుత్రుల భీకరరూపులన్ వధిం
చెను, ఖరదూషణాదులను ♦ జిత్రముగా ననిఁ జంపె నక్కటా. ౯ 876
- క. అలయక రెండున్నఱగడి,యలబో నిక్కార్యమెల్ల ♦ నాతఁడు చేసెన్
బలుపల్కు వేల మునిగణ,ముల కభయం బొనఁగి గహనమును నభయముగన్.
- క. ఒనరించినాఁడు స్త్రీవధ,మున దోషంబంచుఁ గొంకి ♦ మునుకొని మహితం
బనఘమునగు నాత్మను బొల్చినరాముఁడు విడిచె నన్నుఁ ♦ జెప్పన్ సిగ్గా. ౧౧

1 ఆయుధం కించ రామస్య నిహతాయేన రాక్షసాః-అనిమూలము. 2 ఇంద్రజేవోత్తమం
సస్య మాఘతం త్వశ్వవృష్టిభిః-అనిమూలము. 3 ఆర్థాధికముహూర్తేన-అనిమూలము.

- క. శ్రమపడి యెట్లో వచ్చితి, నునుహితతేజుండు చాలఁగూరుండు గలఁడొ
క్కునుహాత్ముండు తమ్ముండు గుణమండితుండు లక్ష్మణుం డనన్ విశ్రుతుండున్.
- క. అనురక్తుండు భక్తుండు ను, మృనముం డతఁ డసురనాథ! యతిశయకోపం
బున నొప్పి దుర్జయుండయి, ఘనశౌర్యము మీఱఁ బొల్పుఁగమగుఁబుండొ
- తే. విజయశీలుండు బలశాలి యిమతహారుండు
భ్రాతకున్ గుడిబుజమును యిబాహ్యమైన
ప్రాణమును నగు నిత్యంబు యిభక్తిసల్పు
చుండు నాతని తెఱఁగిట్లు యిలొప్పుచుండు. ౧౩ 883
- సీ. కలదాతనికిఁ బ్రియఁకాంత విశాలాక్షి పూర్ణేందునదృశాస్య యిపూతశీల
భర్తృప్రియంబునె యిపాటించు నిల్లాలు సొగసైన నెఱికుగుల్ యిసొంపునింప
నురుచిరనాసిక యిశోభిల్ల నూరువుల్ బెడగుసూషఁగ నుతఁప్రియసురూప
మలరార విఖ్యాతి యిసందుచు నాదండకారణ్యదేవత యినఁగ నపర
- ఆ. లక్ష్మీయనఁగ విమలఁలక్షణములచేత, వెలయుచుండుఁ బుటము యిపెట్టినట్టి
కనకవర్ణమలరఁగను నరుణోన్నత, నఖములొప్పుఁ జెలఁగు యినాతిమిన్న. ౧౪ 884
- క. వనిత యది సీతయనఁగాఁ, దనరారు విదేహవిభుండు యితనయఁగఁ బెంచెన్
గనుకన్ వై దేహి యనఁగను విఖ్యాతిం దనర్చెఁ యిగ్రవ్యాదపతి. ౧౫ 885
- తే. యక్షగంధర్వసురకిన్నఁరాంగనావి, తతిని జానకిఁ బోలినదానిఁ జూడ
లేదు; మఱి భూతలంబున యిలేదటంచుఁ, జెప్పవలయునె? యిదివఱ యికెప్పుడేని.
- చ. మనుజులలోనఁ గంటి ననుఁమాటను జెప్పఁగ నోరురాదు సూ
జనకజఁ గొఁగిలించుకొన యిసమ్మతినొందకయున్నమానె నె
వ్వనికిఁ గళత్రమానొ యలభవ్యమనీషుండు లోకపంక్తిమిం
చినవరశర్త్తుముల్ వడయు; యిసీతయు భార్యయె గాకపోయినన్. ౧౬ 887
- తే. ఎవనినొకమాటు కొఁగిట యినెలమినుంచు
కొనునొ వాఁడు శచీపతిఁగూడ మించి
బ్రదుకు, నాసీత సాధుస్వభావయుక్త
యాపెదేహము శ్లాఘ్యమై యియలరియుండు. ౧౭ 888
- సీ. తత్తుల్యమైన సొందర్యంబు భూలోకమందు లేదట్టిదా యిసుందరి తగి
నట్టిభార్యయె నీకు యినగుఁజుమ్ము నీవును దగినభర్తవె యల యితరుణికరయ
విస్తీర్ణజఘనయై యి¹పృథుతరశ్రోణీపయోధరయయి చెలుఁబొప్పుమోము
భాసిల్ల వెలయు నాపడఁతిని నీకు భార్యఁగ నుండునని తే బ్రయత్నమేను
- తే. జేసితిని రావణా! యేమిఁచెప్పుదాన, నట్లు యత్నింపఁబోవఁ గ్రూరాత్ముడైన
లక్ష్మణుండు నన్ను నిట్లు విలక్షణవతిఁ, జేసెఁగాదె విరూపఁగా యిసీనుపూని.

- క. పరిపూర్ణశశినిభాననఁ, దరుణీతిలకముచు జనకఃతనయను నీవున్
బరికింతు వేని మన్తధ, శరముల బారింబడుదువు † చంచలమతివై. ౨౧౫ 890
- క. ఆననిత నీకు భార్యయె, గావలయునటన్న కోర్కీ † గలుగునయేనిన్
భూవసులవారి నోర్వఁగ, నీవరదక్షిణపదంబు † నిర్భయమతివై. ౨౨ 891
- క. ముందెత్తిపెట్టుమా; రఘు, నందనుఁ డాఘాతుకుఁడు జఃనస్థానము నీ
చందమునఁ జెంది యుటజము, లందున్ గాపుండుఁగాన † నాతని నిపుడే. ౨౩
- తే. చంపి యారాఘవుఁడు మును † చంపినట్టి
యసురులకు నెల్లరకును బ్రిఁయంబుఁ గూర్పు;
మాతనిన్, దమ్ముఁడగుచు మఁహారఘుఁడగు
లక్ష్మణుం దీవ్రబాణముఁలన్ వధించి. ౨౪ 893
- క. తరువాత ననాథయుఁ గాఁ, బరఁగెడు జానకిని సులభఃపద్ధతిఁ గొని ని
ర్భరభోగముల యథేచ్ఛను, గరమరుదుగఁ బొందఁగలవు † క్రవ్యాదవరా!
- చ. దనుజవరేణ్య! నాపలుకుఁ † దావకచిత్తహితంబుగాఁ దన
ర్చినయెడఁ గొంకుమాలి యిటఁ † జెప్పినచొప్పున నిర్వహింపు మి
ప్పని; నెద నాత్మశక్తులను † బాగుగ నెంచి కళంకలేశమై
నను గనరానియంగము తఃసర్పఁగ నొప్పెడు సీత నిప్పుడే. ౨౬ 895
- క. దనుజేంద్ర బలాత్కారం, బున భార్యఁగఁ దెచ్చుకొమ్ము † భూపతి యచటన్
ఘనశరవిషసర్పంబుల, దనుజాళిని జంపుట విని † దనుజేంద్రుఖరున్. ౨౭ 896
- తే. దూషణుని జంపుటయు విని † తొందఱపడి
చేయవలసినపని నెల్లఁ † జిత్తమందు
నిద్ది యని నిశ్చయింపంగ † నిపుడు నీకుఁ
దగును బౌరుషమున నీవు † తగుదు కాన. ౨౮ 897

ముప్పదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౫ - వ సర్గము.

ॐ రావణుండు మారీచునిఁ జూడఁబోవుట. ॐ

- క. అని శూర్పణఖ వచించిన, వినుచు గగుర్పాటునొంది † వేగను నృపకా
ర్యనికర మమాత్యు లెన్నఁగఁ, దనమదిని నెఱింగి వారిఁ † దగ వీడ్కొలిపెన్.
- క. అంతట వారలు చనఁగా, నంతఃపురమునకుఁ జోయి † యందొకచో నే
కాంతమున జానకిన్ బల, వంతంబునఁ దెచ్చునట్టిపనిఁ దాఁ బూన్కిన్. ౧౫
- సీ తనబోన యోజించిపని నిట్లు చేయఁగా వలయు నం చని తొలుఁదొలుతనిశ్చ
యించి యయ్యది చాల † దృఢమగుటకు దాని నెఱవేర్చవలసిన † నిఖిలమార్గ

- ములయందు దోషంబు ♦ తలఁపఁగ నెందల్ప మెందుగుణంబుల ♦ ట్లెక్కువయని
వానియందలిబలా♦బలముల నెల్ల విమర్శించి కడపట ♦ మదిని జేయ
- ఆ. వలసినట్టి పని యిటులని నిశ్చయమును, జేసికొనుచు మిగుల ♦ స్థిరమతియయి
యచటనుండి రమ్యమైన ఘోటకశాల, కరిగి యంత రాక్షసాధిపుండు. 3
- క. తానొగిఁ జక్కఁగఁ జేయఁ, ¹బూనినకార్యమును దనదుపొలఁతియు సచివుల్
జానుగ నెఱిగినచో నే, మేనియు వచియింతు రనుచు ♦ నెఱుఁగక యుండున్.
- క. అరదము సిద్ధము చేయును, త్వరగా సూతా! యటంచు ♦ బలుకఁగ నాతం
డరిగి ట్లణంబున దనుజేశ్వరునకు సమ్మతముగాఁగఁ ♦ జను నరదంబున్. ౪
- తే. ఉత్తమంబును సిద్ధమై ♦ యొప్పుజేసి
తనదువిక్రమ మలరంగఁ ♦ దత్తు ణంబ
తెచ్చి నిల్పిన నాతని ♦ మెచ్చుకొనుచు
²ధనదనహజుండు సిరియును ♦ దనరుచుండ ౫ 903
- సీ కామగంబయి రత్నకాంచనాలంకృతం బయి తగు నరదంబు, ♦ నమలకాంచ
నాలంకృతములయి ♦ యరయఁ బిశాచవనములై తగుగాడిదలను బూన్చి
నట్టిదానిని, జలదార్భటి వెలయఁగా నెక్కి సంద్రముచెంత ♦ కేగె; నంత
సురశత్రులై మునీశ్వరఘాతుకుండగు దనుజేశ్వరుండు శ్వేతంబులై న
- తే. వీవనలు ఛత్రమును గాంతి ♦ వెలయ సిద్ధ
మైన వై ఘార్యమణికాంతి ♦ నలరి దర్శ
నీయసుపరిచ్ఛదండయి ♦ నెఱి ³నిరువది
కరములుం బది శిరసులు ♦ గ్రాలుచుండ. ౬ 904
- సీ. పదిశిఖరంబులఁ ♦ బరఁగు పర్వతరాజ మట్లు వెలుంగుచు ♦ నమలకనక
కుండలంబులఁ దాల్చి ♦ కోరినగతిఁ బాటు నరదంబుపై నెక్కియపుడుమెఱిపుఁ
బిండులతో హంసి ♦ మండలితోఁగూడి నట్టిమేఘముభంగి ♦ నమలకాంతి
యసమమ్ముగా నొప్పి ♦ యఖిలజనస్తుత్య మగువిధంబునఁ బాటుచుండ
- తే. వెలిగెఁ బర్వతములఁగూడి ♦ వివిధపుష్ప
ఫలయుతానేకభూరుహపటలనిబిడ
మగు సరిత్పతితీరంబును గనుచుఁ దమి
నరిగె నావీర్యచంతుఁ డుద్యమము తనర. ౭ 905
- క. ఆతీరంబున మంగళ, శీతలతోయముల ఖ్యాతిఁ ♦ జెందిన సరసుల్
పూతవిశాల సువేది, వ్రాతము గల యాశ్రమములు ♦ భాసిలుచుండున్. ౮

1 ప్రచ్ఛన్నో రాక్షసాధిపః-అనిమూలము. 'ప్రకాశశ్చే ద్వృద్ధా, మందోదర్యాదయశ్చ
వారయిష్యంతీతిభావః' అనివ్యాఖ్య. 2 ధనదానుజః-అనిమూలము. 3 వింశద్భుజో దశగ్రీవో దత్త
నీయసుపరిచ్ఛదః-అనిమూలము.

¹చ. అరణ్యులు కందితీగెలును ♦ నంతట నింకఁగ నాళికేరముల్
నిరతము వన్నెజూపఁ గడు ♦ నిర్మలసాలతమాలముఖ్యస
త్తరువులు పూచి యొప్పఁగఁ బృథాఁకువులుగ్ గరుడుల్ చెలంగఁ గి
న్నరముఖదేవయోనుల గఁగంబులు నంతట నిండియుండఁగన్. ౧౩౪ 907

సీ. మఱి యయోనిజలయి ♦ మహితులౌ వైఖాన
నులు ²మాషగోత్రభవులయి సూర్య
చంద్రులకాంతులె ♦ సతత మాహారంబు
గల వాలఖిల్యులుఁ ♦ గడునియతము
గాఁ దగు నాహారఁకలితులౌ పరమద్దు
లలరుచుండిరి కామములను గెల్చి
నట్టిసిద్ధులు చారణాదులు శోభిల్లి
రమలదివ్యాభరణాభిరామ

తే. లగుచు దివ్యాకృతులనొప్పి ♦ సొగసుఁగుల్కు
నట్టి క్రీడారతులనెల్ల ♦ నాత్మల నెఱిఁ
గిన సురాంగన లెందఱో ♦ తనరుచుండి
రమరసతు లొప్పుచుండి రయ్యభిషరిని. ౧౩౬ 908

క. సిరు లలరారఁగ నంబుధి, దరియది శోభిల్లుచుండెఁ ♦ దగినవిధమునన్
సుర లమృతాస్వాదనమునఁ, బరఁగి యటన్ సంతతంబు ♦ భాసిల దితిజుల్.

సీ. దేవతలును గ్రీడఁదేలుచు నుండంగ జలకుక్కుటములు క్రౌంచములు హంస
లందుఁ గ్రీడింపంగఁనల్లె సారసవిహంగములు కూయఁగసొంపులమరఁజెలఁగె;
వైడూర్యరత్నముల్ ♦ భాసిల్ల నందమై సాగరకాంతి నెసంగి మించి
యుండె; నంతటరావఁబుండుసాండరములు నాయతంబులునుదివ్యములునగుచు
మాల్యయుక్తంబులై ♦ మఱియుఁ దూర్యధ్వనుల్ సంగీతసాధునిస్వనములొప్పు

తే. నందముగఁ జూడఁగాఁ దగిఁనట్టివగుచుఁ

గామగమనంబులై తపోఘనబలమున

దివ్యలోకంబు సాధింప ♦ వెలసినట్టి

పురుషులెక్కు విమానముల్ ♦ పొదలుచుండ. ౧౪౪ 910

క. కనియెన్ గంధర్వగణంబును నప్పరసలను మఱియుఁ ♦ బొలుపారెడు వ
స్తునికరమును దశవదనుఁడు, కనియెన్ సంద్రంబుదరిని ♦ గడురమ్యముగన్. ౧౪౦

సీ. చారునిర్యాస రసంబుతోఁ గూడు మూలములను, నోషధులను; మనోజ్ఞ
ములు ఘ్రాణతృప్తిదములగు వాసనలను జల్లుచుఁ జందనఁత్యౌరుహమ్ము
లలరార నొప్పు వనాళిని మేలై న యగరుతక్కోలవృక్షౌలు మఱి
మేటివాసనలను ♦ మించెడిఫలయుతజాతిభూమిరుహఁసమితి వెలయు

తే వనసమూహములను నుపవనములఁ గను

చుచు జనెన్ రావణుఁడు; తీరమునఁ దమాల

పుష్పములమిరియముల సొంపుగఁ జెలంగు

తీరగెలం జూచుచుం బోయె ♦ దితిజవరుఁడు. ౨౨౪

912

ఉ. తీరమునందుఁ జూలి రవిదీప్తుఁ నెండిన మా క్తికంబులన్

జారుతరంబులై పరఁగు ♦ శంఖములం బగడంపురాసులన్

భూరిసువర్ణశైలములఁ ♦ బొంకము గుల్కెడు వెండికొండలన్

సౌరునఁ దోచు భూమిధరఁజై వలినీహ్రదపంక్తి నెల్లెడన్. ౨౨౫

913

క. కనియెన్; ధనధాన్యంబుల, వనితారత్నముల దంతివాజరథగణం

బున సిండియున్న నగరములను గనుచుం బోయెఁ దమిని ♦ లంకేశుఁ డటన్.

క. రమణీయంబయి యంతట, సనుమై మృదువుగను సోకు ♦ శ్వసనయుతంబై

యమరేంద్రునగరసమమగు, సముద్రతీరమును జూచె ♦ సంతసమలరన్. ౨౨౬

క. మునిజనసమావృతంబయి, ఘనభంగిని దోచుచున్న ♦ ఘనవటవృక్షం

బును జూచె నందు నొకచో, దనుజేశ్వరుఁ డద్ది చూడఁ ♦ దగి పొలుపారెన్.

సీ. సర్వదిక్కులదాని ♦ శాఖలు శతయోజనాయతంబులు గాఁగ ♦ నమరియుండె

నతిబలవంతుఁడై ♦ నట్టి గరుత్మంతుఁ డద్దానిపై మును ♦ నతివిశాల

కాయముఁ గల్గిన ♦ గజమును దాఁబేలుఁ జేకొని వాని భక్షింపఁగోరి

వ్రాలె; నంతటఁ బెను ♦ బలశాలియా గరుడునిభారమునకు నోర్వను నశక్త

తే. మైనకతమునఁ దచ్చాఖి ♦ యపుడె పర్ణ

వితతి నెసఁగుచు నుండియు ♦ విటిగె; దాని

యందు రవిచంద్రకిరణాళి ♦ ననుదినంబుఁ

ద్రాగుచున్ ధూమజాలంబుఁ ♦ ద్రావుచుఁ గడు. 30

917

ఆ. ¹యోనిభవులుగాక ♦ యొప్పు వై ఖానసుల్

వాలఖిల్య ²మావపరమమునులు

తపముచేయుచుండఁ ♦ దాఁ గని గరుడుండు

కరుణ నూని వారిఁ ♦ గావఁబూని. 31

918

క. శతయోజనవిస్తృతి గల, వితతనుహశాఖదాని ♦ వెసఁ గొని త్రిదశ

ప్రతతులు వెఱఁగుపడన్ బో,యి తగన్ ధర్మాత్తుఁడౌట ♦ నిల నొకచోటన్.

క. ఒకపాదమూని మునులకు, నొకకీడుం గల్గకుండ ♦ నొగి వానిం జం

పి కడుపుఁజిచ్చున్ మాన్పుచు, నొకచోటనిషాదవిషయముంటఁ దెలియుచున్.

1 అజాబభావుః-అనిమూలము. 2 మాషా వాలఖిల్యాశ్చ-అనిమూలము. మాషాః=పూతిమాష
గోత్రజాః-అనివ్యాఖ్య.

- చ. ఘనవటశాఖ దానిపయిఁ ♦ గ్రక్కున వైచి నిషాదపల్లిఁ బెం
పున నుఱుమాడి యందుఁ గలఁబోయల నందఱి నారగించి య
మ్మునులను మెల్లఁగా వదలి ♦ మోదము పొంగఁగఁ బోయి యప్పునిన్
దనదగు పౌరుషంబు ద్విగుఁబంబుగ నొప్పుఁగఁ జిత్తసీమలోన్. 33౪ 921
- క. అమృతముఁ దేఁ దగునని యెంచి మహామతిమంతుఁడౌటఁ ♦ జెచ్చెఱఁ జని స్వ
ర్గముఁ గని యందు నయోజా,లములన్ భేదించి రత్నఁబలితగృహంబున్. 3౪
- క. కని దానిఁ జెండి యింద్రన,వనమున కక్షింపఁబడు నుధంబెచ్చెను; స
న్మునిజనులు తన్నుఁ గొల్పఁగ, ననుపనురీతిన్ వెలుంగు ♦ నావటతరువున్. 3౫
- క. గరుడుఁడు విఱిచినశాఖను, బరికింపఁగఁ దగినగుఱుతు ♦ భాసిల్లఁగ నుం
దరమయి సుభద్రనామము, పరఁగన్ జెల్వొకునట్టి ♦ వటముం గనియెన్. 3౬
- క. ధనదానుజఁ డిటు లర్ణవ,మును దాఁటి తటంబుఁజేరి ♦ మునులవనమునన్
గనియె నొకచోట నాశ్రమ,మును రమణీయముఁ బవిత్రఁమును నగుదానిన్.
- చ. సరగున నందుఁ గృష్ణమృగఁచర్మజటామృదువల్కలంబులన్
నిరతముఁ దాల్చి శాస్త్రవిధి ♦ నిశ్చితమై తగుభుక్తిఁ గొంచు మా
నిరమణుమాడ్కిఁ జూడఁదగి ♦ నిశ్చలభంగిఁ దపంబుచేయు నా
సురరిపుఁ దాటకాతనయుఁ ♦ జూచెను గోర్కులు నిండినట్లుగన్. 3౮ 926
- క. ఆరావణుఁ డంతట న,మ్మారీచుని యొద్దకేగ ♦ మమత నతం చ
వ్వారిజభవపౌత్రున క,వ్వారిగ శాస్త్రోక్తమైనఁపద్ధతి మీఱన్. 3౯ 927
- సీ. అర్చించె భక్తిచే ♦ నతని నమానుషసర్వకామంబుల ♦ సమధికముగ;
నంత మారీచుఁ డట్లర్థ్యపాద్యాదుల నాహారమునఁ దృప్తి ♦ నందఁజేసి
యతనితో మిక్కిలి ♦ యగ్రవంతంబుగఁ బలికె; రాక్షసనాథఁప్రభుమహేంద్ర!
లంకలోనున్న యెల్లరకు డేమమెకదా? యేపనికై మీర ♦ లిట్టు లిచటి
- ఆ. కేగుదెంచినారొ ♦ యిపు; డన విని మహా
తేజసులర మాట ♦ తీగు వెలయఁ
దాటకాతనూజఁ ♦ దమిఁగని యిట్లని
పలికె రావణుండు ♦ ప్రౌఢభణితి ౪౨ 928

ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬ - వ సర్గము.

—ఊఊ రావణుండు మారీచుని సహాయము కోరుట. ఊఊ—

*ఉ. నేను వచించుపల్కులను ♦ నెయ్యమునన్ వినవయ్య నాయనా!
నే నిపు డార్చినొందితిని ♦ నీవె నుమా పెనుదిక్కు తజ్జన

*రావణుం డింతకుముందే మారీచునిచెంతకుం బోయివచ్చెను. మరల నాతనియొద్దికేపోయి ప్రాత
పుత్రాంతమును జెప్పఁబూనుట నీతావ్యామోహమున మనస్థైర్యము లేకయే యని యెఱుంగునది.

- స్థానమునందు భ్రాతృయము ♦ శౌర్యఘనుండగు నాఖరుండు నా
జానుభజుండు దూషణుండు ♦ సంతతముం బొలుపాటుచుండుగా. ౧౪ 929
- సీ. నాదుచెల్లెలు శూర్పాణఖయు మహాతేజుఁ డయి పిశితాశనుం ♦ డైన త్రిశిరుఁ
డింకను శూరులై ♦ యెప్పుడెప్పుడు యుద్ధ మగునని యెంచెడు ♦ నట్టి యితర
దానవుల్ పెక్కురు ♦ దండకారణ్యమునందు నాయాజ్ఞ చే ♦ నఖిలమునుల
ధర్మచారులను బాధల నందఁజేయుచు ననవరతంబు నేర్పిచ్చానుకూల
తే. మగువిధంబున నుండుట ♦ నాత్మనీకుఁ
దెలిసియేయున్నదిగద; సంధిప్తశౌర్య
లయి భయంకరకర్తులై ♦ యనిని గోరి
ఖరునిచి త్తము నెప్పుడు ♦ గనుచు భక్తి. ౧౫ 930
- తే. అరయఁ బదునాల్గువేలు క్రవ్యాదు లచటఁ
గాపురం బుండుగాదె?; యక్కడ పసించు
నధికబలశాలులై న యయ్యసురులెల్ల
ఖరముఖులు గుంపుగాఁగూడి ♦ కడిమిమెఱయ. ౧౬ 931
- క. పలువిధము లైనయాయుధములఁ గొని సన్నద్ధులగుచు ♦ మునుకొని యనికీ
దలఁపడిరి రాఘవునితోఁ, గలితక్రోధుఁడయి భూమి ♦ కాంతుఁ డతండున్. ౧౭
- చ. పరుషము లించు కేనియును ♦ బల్కక జ్వాలిత మీటి యుగ్రమా
శరనికరంబుఁ గూర్చి తనసాహస మంతయుఁ జూపె; నొక్కడై
ధరణిని నిల్చి మానవతఁ ♦ చాల్చిన యాతఁడె యుగ్రవిక్రమ
స్ఫురణమునం జెలంగు రణశూరులనున్ బదునాల్గువేల యా
సురులను జంపెఁ దీక్షణశరశుంభ దవక్రపరాక్రమంబునన్. ౧౮ 933
- క. ఖరదూషణులును ద్రిశిరుఁడు, దురమున హతులైరి; భీతిఁ ♦ దోషఁగఁదగునా
సురవైరి నివాసంబగు, నరణ్యమది నిర్భయముగ ♦ నయ్యెం గట్టా! ౧౯ 934
- *సీ. క్రుద్ధుఁడౌ తండ్రిచేఁ ♦ గొంకకపురినుండి
తఱుమంగఁ బడుటయ ♦ తథ్యమెగద
యంతసభార్యుడై ♦ యసురేశ! క్షీణజీ
వితుఁ డనఁ దలై నన్యవితతిహంత

* పితౄ నిరస్తః క్రుద్ధేన సభార్యః క్షీణజీవితః, సహస్ర తస్యపై న్యస్య రామః క్షత్రియ
పాంసనః. దుశ్శీలః కర్కశస్త్రీక్షో మూర్ఖో లుబ్ధో జితేంద్రియః, త్యక్తధర్మో హ్యధర్మత్వా భూతా
నామహితేరతః. అనిమూలము దీనికి మహేశ్వరతీర్థులు రాముండు శ్రీమహావిష్ణువే యని రావణు
తాత్పర్యమైనట్లు వ్రాసిరి. ఆయత్థమునుగూడ నీపద్యమున నిమిడియున్నది. మూర్ఖోలుబ్ధః - అసుచో
మూర్ఖః అలుబ్ధః అని పదవిభాగము. ఆయత్థమిట. “తీక్ష్ణుఁడట్లమూర్ఖుఁ” డనుచో అట్లు అమూర్ఖుఁ
డని పదముల విభజించుకొనినఁ దేలగలదు. కాన నంతట నిట్లే యన్వయించుకొనవలయు నని
తెలియనగు.

యనఁగ నపూర్వవిఖ్యాతిని గనుచు య

త్రియకులపాంసనుఁడ యయి యతఁడ

దుశ్శీలుఁడేయని ♦ తోఁపఁగఁ జేయుచు

బరకర్మశుండనఁ ♦ బరఁగి తీర్ణుఁ

డ ట్లమూర్ఖుఁ డలుబ్ధుఁ ♦ డజితేంద్రియుఁడు త్యక్త

విమతధర్ముఁడునయి ♦ వెలసి మఱియు

తే. సకలభూతాహితారతిఁ ♦ జాలఁ గాంచి

యున్నవాఁ డౌట దోర్దర్ప ♦ మొప్ప ఖరము

ఖులను జంపెను; బగలేక ♦ యలఘుధర్మ

మును దలంపక తనసత్వమునె దలంచి. ౧౨॥

935

క. విను నాచెలియలి ఘ్రాణ,మ్మును జెవులను గోసి చూపఁమును జెఱిచెఁ గదా!

మనుజాధముఁ డగు నాతని, వనితను సురచనితఁబోలి ♦ పరఁగెడుసీతఁ. ౧3

తే. విక్రమించి జనస్థానవిషమదేశ

మునకుఁ జని తేఁ దలంచెవఁ ♦ గనుక నీవు

సాయపడఁదగు నిక్కార్యసరణి కిచట

బలయుతుండవు నీవు కాఁబట్టి యిపుడు. ౧3॥

937

క. పనిఁ బూని వేగ నాదగు, ననుజలతోఁ బార్శ్వసీమఁమందు నిలిచి యం

డినసంగరమున దివిజుల, మనమున లెక్కింపఁజుమ్ము ♦ మారీచ! యిఁకఁ. ౧౪

క. దనుజోత్తమా! సహాయంబును జేయుము నీవు కార్యములసామర్థ్యం

బునఁ జేయువాఁడవుగదా, యని వీర్యమునందు దర్పమందును జగతిఁ.

తే. సాటి యెవ్వండు నీకెన్న ♦ సకలములగు

నుపములన్నియుఁ దెలియు నీ ♦ పుర్వో గలుగు

మాయలన్నింటి నేర్చిన ♦ మహితమతివి

కానవచ్చితి నీయొద్దకేను బూన్కి. ౧౬

940

క. ఏకార్య మీవు తోడ్పడి, నాకుం జేయంగవలెనొ ♦ నయగతి వినుమా

యీకార్య మెట్లుసాగునొ, యేకరణి నొనర్పఁ గృత్యమెల్లఁ జెలఁగునో. ౧౭

సీ. వెండిబిందువులతో ♦ వింతవన్నెలుగల బంగారుజింకనూపంబుఁ దాల్చి

యారామచంద్రుని ♦ యాశ్రమమున కీవు చని సంచరింపుము ♦ జనకజాత

ముందఱ; సీతయు ♦ నందుఁ జరించెడు నినుఁ గాంచఁగానె “దీనిని జవమున

బట్టి నాకిం” డని ♦ భర్తతో మఱిదితోఁ దప్పక పలుమాటలు ♦ చెప్పఁగలదు

తే. వారలంతటఁ దరలిపోవంగ నితరు, లెవ్వరును లేక శూన్యమై ♦ నివ్వటిల్లు

నాశ్రమం బప్పు డేయడ్డియరయలేక, యుండఁగా నేనుబోయి యుద్ధంఁడరీతి.

క. నులభముగ రాహు వెవ్విధి, జలజారిని బట్టు నట్లె ♦ జానకి నిటఁ డే

గల సంతట శ్రీరాముఁడు, జలజాతీ విరహమునఁగృశత్వముఁ గాంచున్. ౨౦౫
 సీ. కావున సతఁడు సంఘరమున కే తెంచినను నేనును గృతార్థుఁడనయి సంశ
 యములేక యోడించి యతులశర్క పదంబుజూఱఁగొందునటంచుఁ శూరతఁదగఁ
 బలుకఁగా శ్రీరాముఁడవార్త విన్నంతనే బలశాలి మారీచుఁ డెలమి దూల
 నాస్యమెండఁగ దేహఁచుంతయు వడకంగ నెండిన పెదవుల ఁ నెట్లూ తడుపు
 తే. కొనుచు ననిమేషములగు లోచనము లొప్పు
 శవమునలె నార్తుఁడై దనుజాతవిభుని
 గనియె; నాతఁడు ముందె యవ్వనమునందు
 రామచంద్రుని ఘనపరాక్రమ మెఱుఁగుట. ౨౩

944

చ. దనుజునినుండి రామునికథారసవార్త వినంబడంగనే
 మనసు చలింపఁ గుంది పలుమాట వడంకుచుఁ గేలుమోడ్చి య
 ద్దనుజుని గాంచి వానికి హితంబును గోరుచు నాత్మకు హితం
 బును గలుగఁ యథార్థముగఁ ఁ బొల్పెడువాక్యముఁ బల్కె నివ్వీధిన్. ౨౪
 ముప్పుదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

32 - వ సర్గము.

ఘోఘో మారీచుఁడు రావణునకు హితము నుపదేశించుట ఘోఘో

ఉ. మాటలయందు నేర్పఱియు ఁ మానితమై తగు ప్రజ్ఞయుం దగన్
 దాటకపుత్రుఁ డద్దనుజతల్లజుఁ డాడిన పల్కులెన్ని యే
 పాటియు ధైర్యమూనకయె ఁ పల్కె సురారివిభూ! జగాన నే
 మాటనుగాని యందఱును ఁ మంచిగఁ బల్కుచు నుంద్రు తృప్తికై. ౧ 946

1క. సరసతి కాపదవచ్చిన, తరుగాంబుననైన నుంతధర్మమెఱుఁగకే
 నిరతము నిచ్చక మాడెడు, పురుషులు దొరకుదురు మిగులబుద్ధిఁ దలంపన్.

తే. అప్పటికి నప్రియంబైన ఁ నవల హితము
 గాఁ దగినదానిఁ జెప్పంగఁ ఁ గడఁగువారు
 వారిహితబోధమును వినువారు దొరకు
 టరుదు; నీవన్ననో భావ ఁ మలరునట్లు. ౨

948

సీ. చారులఁ బంపించి ఁ శత్రువుల విధంబులను నెఱుంగుటలేదు ఁ విను చపలుఁడ
 వట్లుకావున రాము ఁ సతులపరాక్రమశాలి యనియును శ్రేష్ఠగుణయుక్తుఁ
 డనియు మహేంద్రుతో ఁ నావరుణునితోడ సముదనియు మది నిజముగనీకుఁ
 జెలియకున్నది; 2తాత ఁ యిల దనుజులకింక జేమము గల్గునొ? యామహీశుఁ

1 సులభాః పురుషరాజన్ సతతం ప్రియవాదినః-అప్రియస్య తు పథ్యస్య పక్షా శ్రోతాచ
 దుర్లభః-అనిమూలము. 2 అపి స్వస్తి భవే త్తాత సర్వేషాం భువిత్తక్షసామ్-అనిమూలము.

ఆ. డాగ్రహించి లోకఃకుందు రాక్షసుల తేకుండునట్లు చేయఁకుండునా? మ
హీజ, నీయసువుల ధ నెల్లను దీయఁగా, నుద్వీఁ బుట్టదుగద ధ యాహసేయ. ౪౪

ఆ. ¹జానకీనిమి త్తః ధ మైసట్టి వ్యసనము, నాకుఁ గలుగకుండుఁనా? కడంగి
యెట్టి యడ్డులేక ధ యిచ్చవచ్చినయట్లు, తిరుగునిన్ను భూపతిగను బొంది. ౪౫

క. దనుజావళితో నీతో, ఘనలంకాపురము చ్యుతిని ధ గనక యెసఁగునా?
దనుజాధీశా! యెచ్చొడు, మనమ్మునకా సంశయంబు ధ మాని యవృచ్ఛక. ౪౬

క. నినుఁబోలి కామవృత్తం, బునుగొని దుర్కంత్రి యగుచుఁబోలుచునొ యలదు
ర్కనసుండు తనను బంధువు, లను రాజ్యముఁ జెఱుచుకొను నిఁలాస్థలిలోనక. ౪౭

నీ. జనకుఁడు తఱుమఁగాఁజనుదెంచెఁ గానల కనిపల్కితివి గాదెఁమును? మహాత్మా!
వినుము గాముఁడు జనఁకునిచేత వెడలింపఁబడినవాఁడేకాఁడు, ధ పరివిహీన
మర్యాదుఁడును గాఁడు, ధ మఱియు లుబ్ధుండునుగాఁడు, దుశ్శీలుండుఁకాఁడు, ధర్మ
మునను సద్గుణములఁగననివాఁడునుగాఁడు, త్తత్త్రియాధముఁడునుఁగాఁడు, క్రూర

ఆ. మతియుఁ గాడు, మహిని ధ మానవతీమణి, యైన తల్లి కెంతో ధ యమలసమ్మ
దంబుఁ బెంచు భూతఁతతులకు నహితంబుఁ, జేయ నెంచఁడమలఁశీలుఁడతఁడు.

చ. జనకుఁడు కై కవంచనకుఁ ధ జాలఁగ లోఁబడియుండఁ గాంచి యా
జనని మనోరథంబుఁ దమి ధ సల్పి పితకా ధర సత్యవాదిగా
నొనరుతు నంచు ధర్మమతి ధ యూరును మాని యరణ్యసీమకుకా
వనితను సోదరుకా గలిసి ధ వచ్చెను గాదె? తలంప నాయనా. ౧౦

954

తే. కై కప్రియవాంఛితముఁ దండ్రీ ధ కాంక్షఁ దీర్చి
భోగముల రాజ్యలక్ష్మిని ధ బూన్కి విడిచి
దండకావనమునకు నెంతయు ముదమున
వచ్చినాఁడు సుమా దశఁవనన! యిపుడు. ౧౧

955

నీ. కఠినుండు మూర్ఖుండుఁగాఁడు రాముం డజితేంద్రియుండునుగాఁ డహీనమతివి
నీవిట్లు పూని యనృతము దుష్కృతమును వచియింపఁగారాదు ధ వలసినట్లు;
²తనువుదాల్చినయట్టి ధ ధర్మమే రాముండు, సత్యశౌర్యుండును ధ సాధువతఁడు
త్రిదశుల కింద్రుని ధ తీరున నెల్లర కతఁడు విభుండగు ధ సతనిభార్య

ఆ. తనసతీత్వతేజఁమున నె సురక్షిత

యైన దట్టిసాధ్వీ ధ నామె నెట్లు

ప్రసభమున హరింప ధ వాంఛించెదో? కిరవి

ప్రభ హరింప వలనుపడునె చెపును. ౧౨

956

క. శరఖడ్గధారలెల్లడఁ, బరఁగెడు జ్వాలలుగ విల్లు ధ వాలును గాఘో

1 అపి సీతానిమి త్తంచ నభవే ద్వ్యసనం మమ - అనిమూలము. 2 రాషా విగ్రహవాకా
ధర్మః-అనిమూలము. 3 ప్రభామిన నివస్వతః-అనిమూలము.

- త్కరముగ నధృష్టమై తగు, వరరాఘవదీ ప్రవహించి బడదగదు సుమీ. ౧౫
- చ. ధనువును లాగి దాననె నితాంతము వంగినవిల్లె వ్యాప్తమై
కనబడి మండువక్తముగ ♦ గాఢశరంబులె జ్వాలలట్లుగాఁ
దనరఁగ లోకసంహృతికిఁ ♦ దద్దయుఁ గోపమునంది కార్దుకం
బును ఘనపాశముగ గొనుచుఁ ♦ బొల్చినవీరుని శత్రుసైన్యహం
తను రఘురాముడన్ యముని ♦ దారుణమూర్తిని గూర్చి రావణా. ౧౬ 958
- క. మనమున కింపగుజీవితమును, రాజ్యము, సుఖము మాని ♦ మునుకొని యిపుడే
చనవలదు; జానకీపతి, ఘన తేజం బసన్మళముగఁ ♦ గ్రాలుం జమ్మి. ౧౭ 959
- చ. ఘనుడగునట్టి రాఘవునికార్దుకమే పెనుప్రాపుగాఁగ నొ
ప్పిన యలజానకిన్ బలిమిఁ ♦ బెంపునఁ దే దగుశక్తి నీయెడన్
గనబడ; దింక మానవశిఖామణి సింహవిశాలవక్షుఁ డా
ఘనుఁ డొగి నీతఁ బ్రాణములకంటెఁ బ్రియంబుగఁ జూచుచుండుఁజూ. ౧౮ 960
- క. జనకజయు భర్త నెప్పుడు, ననువర్తించుచునె యుండు; ♦ నధికజ్వాలా
ఘను నగ్నిఁ జెనకరా నటు, లనుపమ తేజమున నొప్పు ♦ నాతనిభార్యన్. ౧౯ 961
- క. జనకజనుమధ్యమను సాధిని జెనకఁ దరంబుగాదు ♦ విను దనుజేంద్రా!
మనమున నెంచఁ బ్రయోజనమును గొంచనియీప్రయత్నమునఫలమేమో.
- క. అని శ్రీరాముని దృక్పథమునఁ బడుదువయేని ప్రాణముల కంత నుదే
యనుకొనుమా యీయత్నంబును మానుము చాలు నింకఁబోలదు చేయన్.
- సీ. దనుజేంద్ర! జీవితంబును శర్మమును దుర్లభమగురాజ్యంబును బడయఁగోర్కి
గల్గి వానిని జరకాలము ననుభవింపగఁ గోరుదే, రఘుపతికి నప్రి
యము చేయకుండు మీవరిగి ధర్మాత్ములై నట్టి విభీషణుఁ ♦ డాదియైన
సచివులఁ గూడి యోజనచేసి యెంటిగా నిశ్చయించి పిదప ♦ నీవుగుణము
లను దోషముల మిగుల బలాబలంబులఁ జక్క విమర్శించి ♦ స్వబల మట్లై
తే. వైరిబలమును జర్పించి ♦ వానిభేద
ముల నెఱింగి హితాహితములను నిర్ణ
యించుకొని యేదియు క్తమో ♦ యెఱిగి దానిఁ
జేయుమా! రాక్షసేశ్వరా! ♦ న్యాయబుద్ధి. ౨౦ 964

- 1 తే. నాకుఁజూడఁగ దశరథునందను ఘను
ననిమొనన్ దగ మార్కొను ♦ టర్కమనుచుఁ
దోషకున్నది; 2 పలుసారు ♦ లీపలుకు నె
యొత్తిచెప్పెద వినవయ్య ♦ యుద్యమమున. ౨౧ 965

తే. యుక్తియుక్తము దేశకాలోచితంబు
నైన నాయీనువాక్యము ♦ నాత్మయందు
మంచిదని యెంచి వినవయ్య ♦ మాననీయ
చరిత! దనుజాధినాథ! చంచద్గుణాభ్య!.

966

ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

35 - వ సర్గము.

అథా మారీచుఁడు రావణునితో రామునకుఁ దనకు బాల్కమునఁజైన యుద్ధమును జెప్పెను. అథా

*చ. విను మొకసారి నేను మును ♦ వేయిగజంబులదా బలంబు పెం

పునఁ దగి పర్వతాకృతిని ♦ బొల్పుచు నీలఘనంబురీతిగాఁ

గనఁబడుచున్ మృదుప్రకటఁకాంచనకుండలమండితుండనై

జనులకు భీతిఁ గొల్పుచును ♦ శౌర్యము పొంగఁ గిరీటధారినై. ౧౫

967

చ. పరిఘముఁ గేలఁ బూని మునివక్తృల మాంసమునందుఁ గోర్కి నీ

ధరణిఁ జరించుచుండి ప్రమదంబున దండక కాననంబునం

దిరుగుచునుంటి; ధర్మమతి ♦ ధీరుఁడు నై తగు కౌశికుండు మా

నిరమణుఁ డంత నాభయము ♦ నిశ్చలచిత్తముఁ దూలపుచ్చఁగన్. 3

968

క. తానై డశరథుఁడను నొక, భూనాథునిచెంత కపుడ ♦ పోయి యతనితో

దానవుఁడగు మారీచుఁడు, తానెంతయుఁ బౌరుషమున ♦ దారుణరీతిన్. ౪

తే. మమ్ము భయపెట్టుచున్నాఁడు ♦ మానవేంద్ర!

వానిబాధలఁ జెప్పంగ ♦ వశముగాదు

కాన నీపుత్రుఁడైన రాఘవుఁడు వచ్చి

పర్వకాలంబులందుఁ గాఁపాడుఁగాక. ౮౫

970

చ. అని మునిపల్క ధర్మమతి ♦ యకా ధరణీశుఁడు యోగనిష్ఠయే

ధనముగ నొప్పు కౌశికుని ♦ దద్దయు భీతిని గాంచి పల్కె నా

తనయుఁడు బాలుఁడై తనరు ♦ ద్వాదశవర్ష వయస్కుఁ డెన్నఁగా

ఘనమగు నస్త్రవిద్యఁ దగఁ ♦ గాంచఁడు పాండితి సత్యమిద్ది సూ. ౬

971

తే. తమరు కోరినచో సైన్యతతిని గొనుచు, నేనె వచ్చెద మునివర్య! ♦ నేనె దనుజు

లను భవన్తనమును గాంచి ♦ వనిఁ దిరిగెడు, నట్టి రిపుల వధించెదఁబట్టి వారి,

క. చతురంగంబులతో సంగతిఁ బాయక వత్తు నీపుడె ♦ కౌశిక! యనఁగా

నతనిం గని ముని పల్కె జగతి రాముఁడు దప్ప దనుజఁకాంతుని నతనిన్. ౮

తే. ఎంతబలమైన దీర్ఘలే ♦ దిద్ది నిజము

నీవు సామాన్యుఁడవుగావు ♦ నిర్జరులను

నని మొనగా చినాడవే ♦ యవనినాథ!
 త్వత్కృతంబగు కృత్యాళి ♦ వరుస వినమె. ౯౪
 సీ. ముల్లోకములయందు ♦ మ్రోగుచుండును గాదె
 గొప్పసైన్యములు నీకుంగలుగుట
 నిశ్చయమే యైన ♦ నీదుసైన్యములు
 దనుజుని నాతని ♦ జెనకజాల
 వవి యన్నియు నిందె ♦ యమరి యుండుంగాక
 యీకుమారుడు బాలుఁడేయైనను
 మహనీయతేజుండు ♦ మారీచు నోర్చు బ
 రంతపా! కావున ♦ రాముఁ దోడు

974

తే. కొనుచు నేఁ బోవువాడ నీకున్ శుభముగ
 గాక; యని పల్కి రాముని ♦ గౌశికుండు
 పెంటఁ దోడ్కొని మదిని సుప్రీతి యలర
 స్వాశ్రమమునకుఁ బోయె నయ్యవసరమున ౧౨

975

చ. మునిపతి దండకాటవిని ♦ మోదము పొంగ మఘైకదీక్షనుం
 గొని తనయాశ్రమంబుననె ♦ కూర్చొని యుండుటఁ గాంచి చిత్రమా
 ధనువును దీటుచున్ మునివతంసుని చెంతనె కాచుచుండె; యశా
¹వనగుణముల్ కనంబడవు ♦ బాల్యమునందగు రామునం దొగిన్. ౧౩

976

చ. సిరి తనరారఁ గమ్రసరఁసీరుహపత్రనిభేక్షణంబులున్
 బరఁగఁగ బ్రహ్మచారియయి ♦ వస్త్రమొకండు ధరించి చాపముం
 గరమునఁ దాల్చి ²కూకటియుఁ ♦ గాంచనమాలికచే వెలుంగ, వి
 స్ఫురదురుదేహకాంతి వనభూమిని భాసిలఁ జేయుచున్ గడున్. ౧౪

977

తే. అపుడు పొడిచిన బాలశశాంకురీతి, నయనపర్వముగాఁగఁ గనంబడియెను;
 నంత నేనును నీలమేఘాభుఁ దప్త, కనకకుండలుగా జనుల్ ♦ ననుగనంగ.

క. వరములఁ గాంచిన గర్వస్ఫురణంబున బలము మీగులఁ ♦ బొల్పుచు మానీ
 శ్వరు నాశ్రమంబుఁ జొచ్చితే, గరముల నాయుధములొప్పఁగాఁ జిత్రముగన్.

చ. త్వరపడి నేను జొచ్చుటను ♦ వారక రాముఁడు చూచి సుంతయున్
 బరిచలనంబు నొందకయె ♦ స్వాంతము భాసిల వింటి నెక్కిడెన్
 గరువము మోహముం గలిసి ♦ కాటియపెట్టుట వానిబాలుఁగా
 నరసి యలక్ష్యబుద్ధి ముని ♦ యధ్వరవేదికపైకిఁ బోయితిన్. ౧౫

980

చ. పరుల నడంచు బాణమును ♦ వైచె నతం దురుశక్తి మీఱ భీ
 కరమగు నాశరంబు వడి ♦ గాడఁగ నే శతయోజనంబు లం

1 అజాతవ్యంజన శ్రీమాన్-అనిమూలము. అనుత్పన్న యావనలక్షణః-అనివ్యాఖ్య. 2 శిఖి
 కనకమాలయా-అనిమూలము. శిఖి కాకపక్షిధరః అనివ్యాఖ్య.

బరమునఁ బోయి యబ్ధిబడి ♦ ప్రాణము లుండుట నెట్లొ వచ్చితే
మరలి, యతండు వీరుడయి ♦ మానె వధింపఁగ భీతుడంచొగిన్. ౧౮౫ 981

తే. నాయనా! రావణా! విను ♦ నన్నతండు
చంపనొల్లక దయఁబూని ♦ సాగరమునఁ
బడఁగ బాణంబువైచె నా ♦ బాణవేగ
ముననె యంబుధిఁ బడి మూర్ఛ ♦ మునిఁగినాడ. ౨౦ 982

1 మ. శరవేగంబునఁ బోయి పోతయిన యా♦సంద్రంబునన్ నీట నా
తురతం బొందుచు భీతిమీఱఁ బడి భ్రాంతుల్ చాల బాధింపఁగాఁ
జరకాలంబున కేను దెప్పిరిలి యా♦చింతన్ భవత్పాలిత
స్థిరలంకాపురిఁ జేరితిన్; మదిని యో♦జంపంగఁ జిత్రంబగున్. ౨౧ 983

సీ. బాలుఁడు రాముడఁపుటి కకృతాస్తుండు నక్లిష్టకర్ముడౌ ♦ నట్టులుండి
యే ననుబోఁటినే ♦ యెంతయుశక్తిచే నల్లెగఁజిమ్మె సహాయులై న
దనుజులఁ బడఁగూల్చె ♦ గనుక నే వలదని వారించుచున్నాడఁ ♦ బలుకుదీని
వినక రామునితోడ ♦ వే పగఁ గొనుదువయేని భూరివిపత్తు ♦ నిపుడె పొందఁ

తే. గలవు; 2 క్రీడారతుల్ మీఱఁగా సభలను
గూడుచుం బండుగులు చేసి ♦ కూర్చి గనుచు
శర్మములఁ దేలుచున్న రాక్షసులకెల్ల
సకలకష్టములం గూర్పఁజాలు దీవు. ౨౪ 984

సీ. ప్రాసాదములు హర్ష్యఁపటలముల్యేలయంగ ద్వారంబులందురత్నములతోడఁ
దగు నలంకారముల్ ♦ తనరార నున్నలంకాపురి రామునికాంతదై న
హేతువుచే నశియింపఁగఁ జూడఁగాఁ గలవు; రావణ! సర్పములు చెలంగు
మడుగున నుంటచే ♦ మత్స్యములుంగూడ గరుడభక్షితములై ♦ కడునశించు

తే. కరణిఁ బాపము లొనరింపఁగాఁ దలంప
నట్టి శుద్ధాత్ములునుగూడ ♦ నకట! పాపు
లను దగం గూడుట వారల యఘదోష
మునను దారు నశింతురు ♦ ఘనులు నయ్యు. ౨౬ 985

చ. ఘనతమభూషణంబులను ♦ గ్రాలుచు దివ్యసుచందనంబు మే
న నలఁది మించు రాక్షసులు ♦ నాథ! భవత్కృతదోషయుక్తి నా
తని శరసంహతిం గనుచుఁ ♦ దద్దయుఁ గూలుదు రీవు చూడఁగా;
దనుజులు చావఁగా మిగిలి ♦ తమ్మైగిఁ బ్రోచెడువారు లేమిచేన్. ౨౭౫ 986

1 పాతితోఽహం తదాతేన గంభీరే సాగరాంభసి - అనిమూలము. 2 క్రీడారతివిధిజ్ఞానాం
సమాజోత్సవశాలినామ్. అనిమూలము.

- మునుల నదల్పుచుఁ దిరుగఁ ♦ బూనితి నివ్వననుండు ధర్మని
ష్ఠను జరియించు మౌనులను ♦ జంపుచుఁ దద్రుధిరంబుఁ ద్రావుచుఁ. ౮౪ 994
- క. పలలంబుల భక్షించుచు, ఖలమతిఁ గ్రూరుండ నగుచు ♦ త్కౌసురమౌనీ
శుల మాంసమె యశనముగా, బలువిడి వనచకులనెల్ల ♦ బాధించుతమిఁ. ౮౫
- తే. నెత్తురునె ద్రావి మిక్కిలి ♦ మత్తుఁడనయి
ధర్మములఁ బాడుసేయుచుఁ ♦ దగ నొకతటి
మౌనియాకృతిఁ బూని ధర్మమునె యాచ
రించుచుండిన రాము నరిందమనిని. ౮౬ 996
- క. జనకజను మహాభాగను, ఘనుఁడు మహారఘుఁడు నౌచుఁ ♦ గ్రాలు నుమిత్రా
తనయునిని జేరఁబోయితి, దనుజేంద్రా! మృగతనువును ♦ దాల్చిన నేనుఁ. ౮౭
- సీ. కఱకుఁగొమ్ములు గ్రాలఁ ♦ గా మున్ను కొట్టినదెబ్బను మదినిఁ జంఁతించిమిగుల
నాగ్రహంబును బొందిఁయావైరమును నెన్ని బుద్ధిసంపదలేమిఁబుధనుతుఁడయి
తాపసుండయి నియఁతంబగు నాహారమును గొని భూతాళిఁకిని హితంబుఁ
గోరుచు బలశాలి ♦ యకా రాముఁ గని వీఁడు తాపసివేషమ్ము ♦ దాల్చినాఁడు
- తే. కాన నన్నేమిచేయఁగాఁ ♦ గలఁడటంచు
జంపఁగాఁ బూని యురవడి ♦ సాహసంబుఁ
జూపఁగాఁబోయితిని; నన్నుఁ ♦ జూచి యతఁడు
ధనువు సారించి బలమునఁ ♦ గనలుచు వడి. ౮౮ 998
- క. గరుడానిలనాదంబున, బరుగిడునస్త్రుత్రయంబుఁ ♦ బగవారిని వే
పరిమార్చుదాని విడిచెను, బరమక్రోధమున నన్ను ♦ భంజించు తమిఁ. ౮౯
- క. కులిశంబురీతిఁ గఠినం,బులు గాఁ దగి రక్తపానఁమును జేయునవై
యలఘుగతిఁ నతపర్వం,బులునయి యామూఁడుబాణఁములునొక్కమొగిఁ.
- క. చనుదెంచె నంత నేనును, మును రాముని తీవ్రబాణఁములఁ జిక్కి భయం
బును గన్నవాఁడఁ గాన న,తనిశౌర్య మెఱింగి యుండఁ ♦ దగదని పెలుచుఁ.
- క. పరుగెత్తితి శ్రీరాముని, శరము పలాయితానిఁ జంపఁ ♦ జనదను నియతిం
బరఁగుటఁ దద్బాధను గన,క రయంబునఁ బాటినాఁడఁ ♦ గ్రవ్యాదేశా. ౯౦
- చ. దనుజులు వారలిద్దఱును ♦ దద్భుజశౌర్య మెఱుంగకుంట మా
ర్కొని హతులైరి; నేను నటఁ ♦ గ్రూరశిలీముఖముక్తి నెట్టులో
గని యనుసంతతుల్ నిలువఁగాఁ జెడుకార్యములెల్ల మానియో
గనిరతిఁ గాంచి మౌనినయి ♦ కాలముపుచ్చుచు నున్నవాఁడఁజూ. ౯౧ 1003
- సీ. ప్రతిభూరుహంబున ♦ వల్కలంబులను గృష్ణాజినంబును దాల్చి ♦ యతులచాప
హస్తఁజ్ఞౌ శ్రీరాముఁ ♦ డత్యుగ్రపాశముల్ హస్తంబునం బట్టిఁనట్టి యముని
కఠణి నాకింకను ♦ గనఁబడుచున్నాఁడు; రాముఁ డొక్కఁడెతరుఁప్రజముచెంతఁ
గనఁబడుచుండుట ♦ గాదు భీతుండనౌ నాకు వేలుగ రామఁనామధరులు

తే. కనఁబడుచు నున్నవారలీ ♦ కాననంబు
తన్మయంబుగఁ దోఁచెడి ♦ దనుజనాథ
యిదియుఁ దన్తాయఁగల్గిన ♦ యదియెగా ద
తండు లేనట్టితావునఁ ♦ దగ నతండె. ౧౫

1004

చ. కనఁబడుచున్నవాఁడు స్మృతి ♦ గల్గిన యప్పుడెకాదు స్వప్నమం
దును రఘురాముఁడే యెదుటఁ ♦ దోఁచును గావున భీతిఁజెంది యిం
కను బహుభంగులన్ వెతలఁ ♦ గాంచుచుఁ బల్కుచునుందు రావణ
విను మిట రామభీతిఁ గని ♦ వ్రేఁగెడు నేనును భ్రాంతినొందుటన్. ౧౭ 1005

సీ. ఆదిరేఫమ్మును ♦ నక్షరము గలరత్నరథాదులై న పదములఁ గూడఁ
బ్రథమాక్షరము వినఁబడినతోడ నెరాము నాహ్వయమేచెప్పఁగలనొయనెడు
భయముతోఁచెడుఁ;దరుఁవాతివర్ణమువిన్నయంతనేయాభయమడఁగుచున్న;
దేను రామునిశక్తి ♦ నెంతయు నెఱుఁగుదుఁ గాన నాతనితోడఁ ♦ గలహమీవు

తే. సేయుటది మేలుగాదు నీచేతఁగాదు, బలిని నముచిని నని వధింపంగఁ జాలు
బలముగలవాఁడు సూ రఘువరుఁడు నీవు, పగను దీర్పంగఁగోరినవాఁడవైన.

క. ఆయనను మాఱుకొని యని, చేయుము కాకున్న సఖులఁ ♦ జెండినకృత్యం
బేయెడలఁ దలఁపకుండుము, ¹నాయన! ప్రాణయుతుఁజూడఁననుగోరుదు వేన్.

తే. అతనిముచ్చట నాచెంత ♦ నననలదిఁక

జగమునన్ యోగ్యులై ధర్మసాధనమ్ముఁ

జేయుచున్ దగు సజ్జనుల్ ♦ చెంతనున్న

యొరుల యపరాధములచేత ♦ నొక్కమొగిని. ౨౦

1008

క. పరిజనులతోడఁ దారును, గరము వినాశంబు నొందఁగఁ దగుదురునూ

పరికింప సాధువృత్తిని, నరణ్యమున నున్ననే ద్వపరాధమునన్. ౨౧ 1009

తే. నాశమొందుదు; నేది మనంబునందు

యుక్తమని తోచునో యట్లై ♦ యొనరుచుకొను

మింక నాజోలికిని రానదేమి యైన

²నేను నీవెంట రా నిది ♦ నిశ్చయంబు. ౨౧౫

1010

క. గురు తేజోదైర్యబల, స్ఫురణంబులు గల్గు రామశుభ్రాంశునియం;

దరయఁగ నతడే దనుజోత్కరమునకుం గాలసముఁడు ♦ కాకున్నె యింకన్?.

సీ. ఒకరికిఁ గష్టంబు ♦ లొదవించు కార్యముల్ చేయఁడు రాముండు ♦ సిద్ధమిద్ది

శూర్పణఖ విరూప ♦ నేర్పడఁ జేసినకతన యుద్ధముచేయఁగా నచటికి

వచ్చిన ఖరుని జంపఁగలేదె యందువే వినుము శూర్పణఖ సీతను వధింపఁ

బోవ నట్లానరించెఁబూని దానికినయి ఖరుఁడు మార్కొనఁబోవఁగావధించె

1 యది మాం ద్రష్టు మిచ్చసి-అనిమూలము. జీవిత మిచ్చ నీత్యర్థః అనివ్యాఖ్య. 2 అహం
త్వా నానుయా మిహ-అనిమూలము. దీనియర్థ మే యిట విస్తృతము.

తే. నిందు రఘురాము నపరాధ ధ మేమియున్న
ది? నిజముగఁ జెప్పునూ; నేను ధ దివిరి బంధు
హితముఁ గోరిన వాఁడను ధ సతతమగుటఁ
బరమహితవాక్యమును దీనిఁ ధ బలికినాఁడ. ౨౪

1012

తే ఇట్టిపల్కును గొనవేని ధ యెల్లబంధు
వులను గూడి రణంబున ధ నలఘురాము
శరములకుఁ జిక్కి నీయనుఁసంతతులను
విడువఁగల విది నిక్కమా ధ వినుము దీని. ౨౫

1013

ముప్పదితో మ్మిదన సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦ - వ సర్గము.

అని మారీచుఁడు పల్కుల నిరాకరించి రావణుఁడు సహాయముగ వచ్చుని నియమించుట. అని
మ. అని మారీచుఁడు యుక్తియుక్తముగ నెఁజ్జెనన్ మరల్పంగ నే
యనుమానంబును లేక చెప్పినను దైత్యాధీశుఁ డవాక్యమున్
వినఁడయ్యెన్ మరణింపఁ గోరునతఁ డున్వృత్తి దగన్ మందుఁ గై
కొననట్లే మఱి కాలచోదితుఁడనై ధ గోపంబు నిండాఁడగన్. ౧

1014

క. అనపాయముగాఁగ సుఖంబును గల్గఁగఁజేయునదిగఁ ధ బొల్చెడు వాక్యం
బును మారీచుఁడు పల్కఁగ, వినియు నతనితోడఁ బరుషవృత్తి తగంగన్.

తే. ఎంతయు నయుక్తముగఁ బల్కె ధ నిట్టు లనుచు;
నోరి మారీచ! రాజుగా ధ నొప్పు నావి
షయమునన్ నీవనుచిత నిస్సారవచన
మును దగం బల్కితివిగ భీతిని దృఙ్చించి. ౨

1016

తే. అట్టివాక్యంబు లూపరమందు నాటి,నట్టి బీజంబువలె ఫల ధ మందఁజాల;
వతఁడు నిష్కారణముగ ఖరాదిననుజులనువధించిన దుశ్శీలుఁడనఁగఁదగఁడె.

క. అరయగ మూర్ఖుఁడు మఱియున్, నరుఁడగుఁజు మృతనితోడ ధ నాకుందగునే
దురమొనరించుట కానం, దరుణీమణి బలిమిఁగొనఁగఁ ధ దప్పదు నాకున్. 3

సీ. అంగనామణ్యపహరణమునుండి నన్ మరలించి యతనితో ధ దురముసేయఁ
బురికొల్పుటను నది ధ పోల నీమాటల కెంతమాత్రము శక్య ధ మెట్లు లగును?
గాన నాతని కిటఁ ధ గాంతాపహరణమే తగినట్టి ప్రతికృతియగు; నతండు
మూర్ఖుఁడెట్లని ప్రశ్నమును జేయుదో యొక్క ప్రాకృతకామినీవాక్యమువిని

తే. సఖుల రాజ్యంబు జననిని ధ జనకు విడిచి
వనముఁ జేరెను గద; ఖరదనుజుఁ జంపి

నట్టి యారాఘవునకుఁ బ్రాణాళికంటె

నింపుగా నున్నసీతను ♦ నిపుడె తెత్తు. ౫౪

1019

క. కనుఁగొనుచున్ నీవుండఁగఁ, జనితెచ్చెన బలిమి మెఱయ ♦ సాధ్వీమణినం
చని ప్రతినచేయువాడను, వినుమా! మారీచ! తీవ్రవిషయము దీనిన్. ౬

చ. మనమున నిశ్చయించుకొని ♦ మార్పు నొనర్పకయుండఁజేయఁబూ

నిన నను నిర్జరేంద్రుఁడును ♦ నిర్జరదైత్యులు వచ్చినన్ మర

ల్పను గడుఁజాల; రే నిపుడు ♦ పట్టినకార్యము నిశ్చయింపుమా !

దనుజవతంసమా! యెటులు ♦ తప్పక తీర్చఁగనొనొ పూనికన్. ౭౪

1021

తే. ఇందు గుణమేది? దోష ము♦దేది? దాని

నెట్లు సాధింపవచ్చు నిం♦దే దపాయ

మనుచు నిన్నేను బ్రశ్నించి♦నట్లులె న

నిట్లు చెప్పంగవచ్చు నీ ♦ వింతసేపు. ౮

1022

సీ. సంపత్తిఁ బడయు వాంఛను గల్గియున్నట్టి పండితుండొ మంత్రి♦వరుఁడు తనను

బ్రభువు ప్రశ్నించినభక్తిజేతులు మోడ్చిమదికిఁ దోచినయట్టి♦మాటఁజెప్పు

కొనవలయును భూమి♦పునకు హితంబును జెప్పునప్పుడుగూడ ♦ క్షీతిపుమదికి

నొగి విరుద్ధముగాక ♦ యుండునట్లుగ నుపచారపూర్వకముగ ♦ శ్రావ్యముగను

ఆ. హితముగను జెలంగు ♦ నింపై నమాటలు, పలుకవలయు విహిత♦వాక్యమైన

నది తిరస్కృతిగను ♦ ననుషదింపంబడు, నేని గౌరవాహ్వాన ♦ డైనరాజు. ౧౦౪

క. మానవివర్జిత మగుటన్, దానిన్ మెచ్చుకొనఁ కమిత♦వర్పముగల యా

మానితులగు నృపతులు వై, శ్వసర దేవేంద్ర వారి♦పతిరూపములన్. ౧౧౪

తే. చంద్ర యమరూపములఁ దాల్చి ♦ యుంద్రు, దనుజ!

యగ్నివేడిమి, నింద్రుశౌర్యంబు, వారి

పతిప్రసన్నత, సరసిజ♦వైరి చల్లఁ

దనము, యమునిదండమ్మును ♦ దాల్చియుంద్రు. ౧౨౪

1025

క. కావున నేమటకయె స, రావృవస్థలయందు మిగుల ♦ నాదృతి మీఱన్

భూవిభుల గౌరవించుచు, వేవిధులం బూజచేయ ♦ విహితము నుమ్మి. ౧౩౪

క. తెలియక పార్థివధర్మంబున నీ వజ్ఞానమందు ♦ మునిఁగి కుమతీతం

జెలఁగి త్వదాశ్రమమున కిమ్ములవచ్చిన నన్నుఁ బరుష♦ములఁ బల్కుదువా.

చ. పరుషము లాడఁగోరుటిది ♦ పాడియె; యిందిపుడేదిదోషమో?

పరమగుణంబదేదో? తగఁ ♦ బల్కు మటంచు వచింపలేదు; ని

న్నరసి యొనర్పఁగాఁదగునె ♦ యంచును నే నడుగంగఁబూన నీ

తరుణమునందు నింతపనిఁ ♦ దప్పక చెప్పితి దాని నీవికన్. ౧౪౪

1028

ఆ. అమితవిక్రమంబు ♦ నందినవాడవు, గాన నాడుమాటఁ ♦ గాదనకయె

చేసి తీటవలయుఁ ♦ జిత్తవిభ్రాంతిచే, మాటుపల్కరాదు ♦ మాననీయ!. ౧౭౫
సీ. ఆకార్యమేమని ♦ యడిగెదో? యీమహా

కార్యంబునందీవు ♦ కడఁగి నాకు
సాహాయ్యముం జేయఁ♦జనుఁ దద్విధానంబు
వచియింతు వినవయ్య! ♦ ప్రచురధైర్య!
వెండిచుక్కలచేత ♦ వింతఁగాఁ జిత్రింపఁ
బడిన బంగరుజింక♦వపువుఁ దాల్చి
యతనియాశ్రమసీమ ♦ కరిగి జానకిమ్రాలఁ
జరియింపుమా యంతఁ ♦ దరుణికెట్లు

తే. మిగుల నాసక్తి సీపయి ♦ మించునొ యటు
వంటి యాశను గల్గించి ♦ వలసినట్లు
లంత నీదారిఁబట్టియె ♦ యరుగవచ్చుఁ
గనకమయమైన మాయామృ♦గమగు నిన్ను. ౧౮౫

1030

క. కనినంత జాతవిస్మయమున సీతయు “దీనివేగ♦ముగఁ దెచ్చి ముదం
బున నాకిమ్మా” నాథా!, యని రాముని నడుగఁగలదు ♦ హరిణాక్షీ! తమిన్.

మ. నినుఁ బట్టన్ రఘునాయకుం డనుజ నిం♦తిన్ వేగమే పాసి వ
చ్చినమీఁదన్ గడుదూరమేగి యకటా ♦ సీతా! సుమిత్రాత్మజా!
యని యారాముని కంఠనాదముగనే ♦ యారావముం జేయుమా
విని యప్పల్కును లక్ష్మణుండు మదిలో ♦ విభ్రాంతి యూనన్ ద్వరన్. ౨౦౫

క. జనకజతన్ బురికొల్పఁగ, ఘనమతియతఁ డన్నయందుఁ♦గల మైత్రిని నా
తని దారిఁబట్టి పోవును; జన నవ్వారలిటు దూర♦సరణికి నంతన్. ౨౧౫ 1033

క. సురపతి శచినిం దెచ్చిన, కరణిన్ సుఖరీతి రాము♦కాంతను దెత్తున్
సరిగా నాయీచెప్పిన, సరణిన్ నెఱవేర్చి దీని ♦ స్వచ్ఛందగతిన్. ౨౨౫ 1034

తే. అరుగుమా! సువ్రతా! రాజ్య♦మందు సగము
నేను నీకు నొసంగుదు ♦ దీనిఁ దీర్ప
నందమగు మృగరూపంబు ♦ నంది దండ
కాటవికిఁ బొమ్ము సౌమ్య! నే ♦ నరదమెక్కి. ౨౩౫

1035

క. నిను వెంటనంటి వచ్చెద, ననిసేయక యేషీతీశు ♦ నాత్మజకాంతం
గొని బలిమి రాము వంచిం,చి నినుం గూడుకొని కార్య♦సిద్ధిం గనుచున్. ౨౪

క. పురమునకు మరలి పోయెదఁ, ద్వరపడి యీకార్యమీవు ♦ తగ నొనరుపవే
నిరయమున నిన్నుఁ జంపుదుఁ, గరుణం బూస నిఁక నిన్నుఁ ♦ గావఁగ దనుజా!.

క. బలవంతంబుననై నను, దొలఁగక యుండంగ నిన్నుఁ ♦ దోరపుశక్తుల్
ఖేలయఁగ బంధించియు నిన్ములఁ జేయించెదను గార్య♦ముం దీనిఁ జూచి.

క. జనపతికి విరుద్ధముగాఁ, బనిచేసెడు నాతఁ డెట్టి ♦ పట్టునను సుఖం

బును గాంచలేడుగద! రా,మునియొద్దకు నీవు పోవఁ ♦ బూనుదువేనిక. ౨౬॥

క. నిలిచిన నిలుచును బ్రాణం,బు లొక్కతటి, సంశయంబె ♦ పో మృత్యువు; నీ
వలయుక నాతోఁ బగఁగొనఁ, దలఁచితివా మరణ మిపుడె ♦ తప్పదు సుష్టి.

క. ఇదియిట్లై జరగఁగలదని, మది నూఢిగ నిశ్చయించి ♦ మఱి యాద్యయి నీ
కెది హితమని తోచునొ య,య్యది చేయుము మేలుగీళ్లు ♦ నరయుచు దనుజా.

నలుబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

రగ - వ సర్గము.

❖❖❖ మారీచుఁడు రావణునకు మరల హితోపదేశము చేయుట . ❖❖❖

చ. అని యిటు లాదశాననుఁ డహంకృతి మీఱఁ బ్రభుత్వచిహ్నముల్
గనఁబడఁ జేసి తీఱఁదగుఁ డ గార్యమటంచు విరుద్ధరీతి నా

జ్ఞానము వడిఁ జేయఁగా మది విచారము మీఱఁగఁ దాటకాసుతుం

డనియెను రాక్షసేంద్రుగని • యత్తటి దీప్తరొక్తు లొప్పుగన్. ౧ 1042

సీ. ఏపాపకర్త్యుడో! భూపాల! నీకు నీతనయులకును రాజ్యమునకు మంత్రులకు వినాశనము గల్గఁగఁజేయు నీయుపాయము నీకు నుపదేశి! మాదరమున నిచ్చినాడో? దనుజేంద్ర! నీవు సుఖింబుగా నుండుటను బాపకర్త్యుడెవఁడు కనఁజాలకున్నాడో? కాలుపురమునకు ద్వారమువంటి యీ తగనికార్య

తే. ముసకు బోధించెనో పూనుకొనంగ నెవడు

శౌర్యహీను లదెవ్వరో • శత్రువులుగ

దనుజులుందురు నిజమిది • తలఁప బలము

గల్లు రామునిచేతిలోఁ ద గరము చిక్కి. ౪

1043

క. నీవు నశింపఁగఁ జూడఁ,గా వారలు కోరుచుండు,గద? దశవదనా!

కేవలమై రెయు నివ్వెడి, గావింపం జందు నీచకర్మం డెవఁడో. ౪౫ 1044

తే. ఇట్టియత్నంబు నీకు నీవే యొనర్చి

నాశమొందంగవలెనను ♦ నాశయమున

నహితవాదియునై యిట్టి ♦ యపథమునఁ ద

గంగ ను పదేశమిచ్చెను ♦ గాదె చెప్పుము. ౫

తే. శాస్త్రలోకవిరుద్ధమా ♦ సరణిఁ జనెడు, నిన్ను నీమంత్రు లెవ్వరు ♦ నిగ్రహింప
కున్నవా రేకదా! కాన♦నొక్కమొగిని, వారలందఱు నిక్కంబ♦వధ్దు లిపుడు.

చ. ధరణిపుఁ డిచ్చవచ్చిన విధంబునఁ బోవుచుఁ గాపథంబునం

దిరుగఁగఁ బూనునేని సుమతిం దగు మంత్రసమూహ మాతనికా

బరిపరి నిగ్రహింపఁదగు • వారలు దుష్పథమొంది స్వేచ్ఛనం

చరిత్రము సేయు నిన్నుడెవఁజాలక యూరకయుండు టేలొక్కో. ౭ 1047

- క. దనుజేంద్ర! విజయశీలా!, విను రాజ సనుస్తవోషః విరహితుః ధైయం
డినః దన్తంత్రులు ధర్మం, బును గామముః గీర్తి నెపుడు ధి పొందుదుకు సుమీ.
- సీ. నృపతి దుర్గుణయుక్తుః జేని మంత్రులకు ధర్మాదులం దొక్కటి ధైయనః గలుగ
దవ్వియన్నియుః జూడః వ్యర్థంబు లే రాజ నిర్గుణః ధైవచోః నిఖిలజనులు
వ్యసనంబులం గాంతుః; వసుమతీశుః ధర్మజయమూలము సుమీ; విజయసుకీల
యత్లాటచేత సర్వాన్ధలందును బార్థివు రక్షింపః పలయుః గ్రూరుః
- ఆ. ధైవః గాని ప్రజల ధి కందఱకుం బ్రతి, కూలుః ధైవః గాని ధి కుటిలుః డిగుచు
నింద్రియాళిః గెలువః నే లేకయుండినః, గాని ధర్మణః గావః గలః ధైవః? నృపుః ధైవః.
- తే. తురగములు మందనారధి ధి తోల విషను
భూమి నేగంబు మీఱంగః ధి బోయి యచట
నతనితోః గూలునట్టు లధ్యంతతీవ్ర
యోజనలుగల మంత్రులు ధి నుర్వి విభుః ధైవః. ౧౧౫
- సీ. అసమర్థుః డగుటచే ధి నన్నివిధంబులః దమభావములు వినః ధి కలః చునేని
యతనితోః గూడి నప్రాశయలగుదురు; నీతిమార్గమునందు ధి నిష్ఠతనర
ధర్మము నెఱపుచుః ధి డగు సాధువులు పెక్కుమంది యన్యుల నమ్మి ధి యట్టివారి
యపరాధములచేత ధి నఖిలపరిచ్ఛేదయుక్తంబుగాః దాను ధి నొక్కకీర్తి
- ఆ. వరుస నాశమొంది; ధి రరయ మేకలు తమ
వైరియైన నక్కః పాలనమున
నుండునేని నాశ ధి మొందునట్లుగః గ్రూరుః
డయి విరోధియయిన ధి యధిపుః గొలిచి. ౧౧౬
- క. పాలింపః బడుదు రేని మ, హాలక్షణహీన! పెంపు ధి నందక నాశం
జేలికవలనం గాంతురు, కూశవు నీ వింద్రియములకు లోబడుచు. ౧౧౭
- క. కునుతివయి యుంట నీదువ, శమునం దగు దనుజులెల్ల ధి త్తయముః గనుడు; రీ
సమయమునః గాకతాళి, యముగా నాకీవిషత్తు ధి హా! కలిగెః గదా. ౧౧౮
- ఆ. అతిభయంకరమగు ధి నట్టి యీకార్యము, పొనః గెః గాన నేను ధి బాగులవలసి
నట్టిదేమిలేద ధి ధైవః గావలెనని, పృథువిషత్తుః దెచ్చి ధి పెట్టుకొనుట. ౧౧౯
- క. నీవే బంధుయతంబుగః, జావంగల విట్టి నిన్ను ధి స్వాంతంబుననే
భావించి దుఃఖమొందం, గావలసియె యున్న దిపుడు ధి క్రవ్యాదవరా! ౧౨౦
- క. నీ వుండలేదె యనినః, భూవిభుః డాతండు నన్నుః ధి బొలియించి తగః
రావణ! నిను శీఘ్రంబుగ, నే వధియించు నిజంబ ధి యిదె నీరిపుచే. ౧౨౧
- క. పొలియింపః బడుదుః గావున, నిలః గృతకృత్యుండ నగుదు; నిక రామునిః గ
న్నులః గాంచినంత నన్నుం, బొలిసినవానిగ నె యెంచః బోలును నీకు. ౧౨౨
- క. జనకజ హరించినంతనె, నిను బాంధవగణముతో ననిం బొలిసినవా

క. తనరారెడు నీయరదం, బును నాతోఁ గూడి శ్రేష్ఠముగ నెక్కుము; చ
య్యన సీత కానఁ గొలిపిన, చునంతరమె నీవు నేవ్విచ్చి ధ నరుగుము నత్సా!.

క. నే నారాఘవు లిర్వురు, జానకి విడనాడి తొలఁగి ధ చన నెవ్వరునుం
గానంబడనితటిన్ వే, మానినిఁ గొని తెచ్చువాఁడ ధ మారీచ! తమిన్. ౮

తే. అనియె; మారీచరావణ ధ లంతవోయి
యాన మట్లున్న దివ్యమా ధ స్యందనంబు
నెక్కి యాయాశ్రమము వీడి ధ యెలమి మీఱఁ
జనిరి. వేగముగా నట్లు ధ దనుజయుగము. ౯

1072

క. కనుఁగొనుచుఁ బత్తనంబుల, వనముల, శైలముల, ద్వీపవతులన్, రాష్ట్రా
ళిని, నగరంబులఁ బోయిరి; దనుజేంద్రుం డిట్లు దనుజతల్లజుతోడన్. ౧౦౪

క. అరుదెంచి దండకాటవి, కరుదౌ రామాశ్రమంబు ధ నందుం గనియెన్
సురవైరి కనకమయమగు, నరదంబును డిగ్గి ప్రీతి ధ యలరఁగ నంతన్. ౧౦౫

తే. తాటకాసుతుహస్తంబుఁ ధ దనకరములఁ
బట్టుకొని ప్రియమిత్ర! రంభాద్రుమాభి
వృతముగానున్న యాశ్రమమిదిగొ యిందె
జానకీపతి యుండును ధ దీనిఁ గనుము ౧౦౬

1075

క. మనమేటికి వచ్చితిమో, పని దానిన్ వేగ తీర్పవలయుం జుమ్మి;
యని పలుకన్ మారీచుఁడు, విని మృగరూపంబుఁ దాల్చి ధ వింతగతులతోన్.

క. శ్రీరాముని యాహున, ద్వారంబునఁ దిగుగుచుండె; ధ దన్తృగరూపం
బారయ నద్భుతదర్శనమై రమ్యం బగుచుఁ జూడ ధ ననువుగ నుండెన్. ౧౦౭

సీసమాలిక:—

ఇంద్రనీలాకృతి ధ నెసఁగు శృంగాగ్రముల్ వెలయంగ మోమునవిమలరుచిర
సితనీరేఖలు ధ చెలఁగుచు నుండంగ నాన్యపుటద్వయమందు నొకటి
యరుణపద్మాకృతి ధ నమర వేటొకటి యుత్పలవర్ణమగుచు నంధంబు గులుక
నింద్రనీలోత్పలాకృతిఁ గర్ణయుగ మొప్పుఁ గించిదభ్యున్నతగ్రీవ మలర
హరినీలదళసమానాధర మొప్పుంగ శశికుండవజ్రైకనన్నిభోద
రము పొల్పు మీఱఁగఁ రమ్యమధూకపుష్పాభమై యొకపార్శ్వమలరుచుండఁ
దక్కునంగంబులు ధ తామరసవిలోల కేసరసములై ధ భానురముగ
నమరవైశూర్యరత్నాకృతిఖురములు మెఱయంగ జంఘలు ధ మిగులఁ దనుతఁ

తే. దనరి వెలయంగ సంధిబంధములు దృఢము
లగుచు విలసిల్లిఁ బుచ్చోర్ధ్వఁ ధ నమరనాథ
ధనువునలెఁ బలురంగులఁ ధ దనరుచుండఁ
గనుఁగొనంగ మనోజ్ఞమై ధ కాంతి నలర్చి. ౧౦౮

1078

- క. పలురంగుల రత్నంబుల, నలరుచు బిందువులు తనరుఁనట్లు మృగంబై
యల మారీచుం డుటజ,స్థలమున రమణీయరీతిఁ ♦ జయ్యనఁ దోఁచెన్. ౧౯
- క. వనమును దానిన్ భానుర,మునుగా నొనరించుచున్ బ్ర♦మోదముఁ గూర్చు
గనుజాలి దర్శనీయం,బు నగుచుఁ బలురంగులొప్పఁ ♦ బొలుచు తనువుతోన్.
- క. జనకజకు నాస పుట్టం,గను జేయఁగఁ బూని పచ్చి♦కను మేయుచు మె
ల్ల న నిందు నందుఁ బాటుచుఁ,గనఁబడుచున్ బోవుచుండెఁ♦గడుఁ జిత్రముగన్.
- చ. తనువున రూప్యబిందునము♦దాయము చిత్రముగాఁగ నుండుటన్
గనుఁగొన నింపుగాఁ దనరి ♦ త్కారుహకోమలపల్ల వాలి నొ
య్యన మునిపండ్లచేఁ గొటికి ♦ యాఁకలిచేఁ దినుచున్ జరించె; నిం
కను గృహరీతిగా నమరి ♦ క్రాలు ననంట్లకుఁ బోయి యవ్వలన్. ౨౨ 1082
- ఆ. కొండగోఁగుచెట్ల♦కుం బోయి నిలుచుచు, మందగతులు మీఱ♦నుందరముగఁ
గానఁబడుచు సీతఁ ♦ గనఁదగు స్థలమున, కరిగి తిరుగుచుండె ♦ నందు నిందు.
- చ. సరసిజ కేసరప్రభల♦చందమునం దగు పృష్ఠకాంతితోఁ
బరఁగుచు నామహాశృంగము ♦ భద్రగతుల్ దగ రాము¹నాశ్రమ
స్థిరఁ గడుదాపునన్ సుఖముఁ ♦ జెందినమాడ్కిఁ జరించుచుండె; ని
క్కరణిఁ జరించి కొంతవడిఁ ♦ గన్నడకుండఁగఁ బోయి యంతలొన్. ౨౪
- క. మరలం జనుదెంచి మహా,దరమునఁ జరియించు నొక్క♦తటి నెచ్చటికో
యరిగి మఱికొంతనడి కా,ధరణికె తా మరలివచ్చుఁ ♦ దగునటు తిరుగున్. ౨౫
- క. ఈరీతిన్ విహరించుచు, మారీచుఁడు గొంతసేపు ♦ మహిఁ గూర్చుండున్
గౌరవము తనర నుటజ,ద్వారంబున కరిగి యందుఁ ♦ దగు మృగగణమున్.
- క. చేరఁగఁ జూచున్ మృగతను, ధారి మహారాక్షసుండు ♦ తన్ను మృగగణం
బారిసి వెంటన్ రాఁగా, శ్రీరాముని పత్నిఁజూడఁ ♦ జెచ్చెఱ మరలున్. ౨౬
- చ. అరుదుగ మండలాశృతుల ♦ నందుఁ జరించుచు నుండె; నావనిన్
దిరుగు మృగంబులెల్లఁ జను♦దెంచి మహాద్భుతరీతి నున్నదా
ని రమణఁ జేరఁబోయి కరుఁగించిన²మాడ్కిని మూరుకొంచు భీ
కరుఁడగు రాక్షసుం డితఁడు ♦ కాదు మృగంబని తా రెఱుంగుటన్. ౨౮
- సీ. ఎల్లదిక్కులకేగె ♦ నీరీతి నవి పాఱ నాతఁడు మృగవధ♦మందు నిరతుఁ
డయ్యును దనభావ♦మప్పు డాచ్ఛాదింప నామృగంబులఁ దాకి♦యంత విడిచెఁ
గాని భక్షింపఁగఁ ♦ బూనఁడయ్యెను నల్లు భవ్యలోచనములఁ ♦ బరఁగుసీత
యంత నప్పుడె కుసు♦మాపచయంబునఁ దగులుకోరికమీఱఁ ♦ దరువుల పరి

1 ఆశ్రమస్థిరన్ = ఆశ్రమభూమియందు. 2 ఉపాగమ్య సమాప్తాయ విద్రవంతి దిశోదశ.

అనిమూలము. రాక్షసుం డితఁ డనునది భావము.

తే. సరమునకు వచ్చె నురుచిరాఁగ్గయును మదిర

నయనయునునయి చెలువారు ♦ నాతిమిన్న

కర్ణి కారద్రుమాశోకఁకన్తచూత

ముఖ్యతగువులకడకును ♦ బోయెఁ దమిని. ౩౧౫

1089

క. పరమప్రచుదారత్నం, ¹బరణ్యమున నుండఁదగని ♦ యాజానకిచి

త్తగువువలె రత్నమయమై, వరమాక్తికబిందుచిత్రఁభవ్యతనువుతోఁ. ౩౨

క. కననందమైన యామృగమును గాంచెను; దుచిరదంతఁముల సోష్ఠములం

దనరారు సీత విస్తయమున విచ్చిన కన్నుఁగవయు ♦ మోము వెలయఁగన్. ౩౩

తే. ధాతురూప్యమయంబులై ♦ తనరు వెండ్రు

కలను ముద్దులుగులుకు జింకను విచిత్ర

ముగఁ గనంబడఁగా స్నేహఁమునఁ గనియెను;

నంత మాయామృగంబు రాఁమాంగనఁ గని. ౩౪

1092

చ వనమును దాని దేహరుచి ♦ భాసిలఁ జేయుచుఁ జిత్రరీతిగాఁ

గనఁబడి నంచరించె; జఁనకప్రభుకన్య యదృష్టపూర్వమై

కనదురురత్నబిందువులఁ ♦ గాంతినిఁ జూపుచునున్న యామృగం

బును గని చాలవిస్తయముఁ ♦ బొందె ²దదీయవిచిత్రసృష్టికిఁ. ౩౫

1093

నలువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩ - వ సర్గము.

ఁఁఁ సీత మృగమును బట్టియిచ్చుని రామలక్ష్మణుల నడుగుట. ఁఁఁ

చ. నురుచిరహాటకాభరుచి ♦ శోభిలఁగా ననవద్యగాత్రయై

వరకటిభాగమెంతొ రుచిఁవర్ధిల నొప్పెడు సీత పూవులా

దరమునఁ గోయుచుండి యిరుఁతట్టుల హాటకరూప్యకాంతులన్

బరఁగుచు నున్న యామృగము ♦ బాగుగఁ గాంచి ప్రమోదచిత్తయై. ౧౫

క. పెనిమిటిని రామచంద్రుఁ ద,దనుజుని లక్ష్మణుని నాయుఁధాళిం గొనిరం

డని పిలిచె గట్టిగా న,జ్ఞనకజ యిటు పిల్వఁ బురుషఁసత్తము లంతన్. ౨౫

తే రామలక్ష్మణు లరుదెంచి ♦ రమ్యమైన

యాస్థలంబున నెల్లెడ ♦ నరసి యొక్క

ప్రక్కనున్న మృగంబును ♦ భవ్యతరముఁ

గనిరి సౌమిత్రిమాత్ర ముఁక్కజమునొంది. ౩౫

1096

1 అనర్హారణ్యవాసస్య-అనిమూలము.

2 తదీయవిచిత్రసృష్టికిఁ-అనునది సమయానుగుణ్య

మగుటఁ జేర్పఁబడినదని తెలియవలయు.

క. మనమున నందియనుందుచు, ననియెన్ శ్రీరాముతోడ ♦ నలమారీచుం
డను దనుజుడై యీమృగతను,వును దాల్చె నటంచు నాదుబుద్ధిఁ దలంతున్
చ. వనముల వేటలాడుటకు ♦ వచ్చినరాజులఁ గామరూపి యీ
దనుజుడై యీమృగాకృతిని ♦ దాల్చి యఘప్రదమైన దీనిచే
తనె పొలియించెఁ బూరుషనతంసమ! మాయలెఱుంగుఁ బెక్కుఁగాఁ
1 గనుకనె వానిమాయయె నికామరుచుల్ తగు జింకయయ్యెఁజూ. ౧౦98

తే. వినుము గంధర్వపురము భంఁగిని విచిత్ర
మగుచుఁ గనఁబడుచున్నది; ♦ జగతి నిట్టి
రత్నబిందుసమూహచిత్రమగు మృగము
లేదు వెదకిన నెందును ♦ మేదినీశ!. ౬౫ 1099

క. కనుక నిది మాయయే యగు, ననుమానము లేదటంచు ♦ న్యాయముగాఁ బ
ల్కిన లక్ష్మణు వారించుచు, జనకజ సుస్థితము గ్రాల ♦ సంతస మలరన్. ౭౫

క. సురుచిర మా మృగచర్మము, గరము మనంబును హరింపఁగా రామునిఁ గాం
చి రమణఁ బల్కెను మృగమిది, హరించె నామదిని సుందరాకృతిచేతన్. ౮౫

తే. ఆర్యపుత్రా! మృగంబిది ♦ యాటలాడు
కొనుట కుపయోగపడును గావునను దీని
బట్టి తెవ్వా! మనంబున ♦ వాంఛ యలరె;
2 దీర్ఘబాహూ! మనోహర! ♦ ధీర! శూర!. ౯ 1102

సీ. మనయాశ్రమపదంబునను మనోజ్ఞములయి సుందరాంగమ్ముల ♦ సొంపునింపు
మృగములు సృమరంబులెల్లెడఁజమరమ్మువెలుఁగుబంట్లునుబిందుమృగములల్లె
వానరంబులు తనువై భవమునఁ బొంగునట్టి 3 కిన్నరసమూహములు గుంపు
గాఁగూడి పావనగాత్రంబులం జూడఁ దగి సంచరించెడు ♦ ధరణినాథ!

తే. యీమృగమ్మునఁ గన్నడు ♦ నెల్లవిషయ
ములను బోలిన మృగగణములు మదీయ
నయనపథమున మును పడినయదిలేదు
కాన నీలాటిమృగమునుఁ ♦ గాననిందు. ౧౧౫ 1103

క. ఘన తేజము క్షమదీప్తియుఁ, దనరారం దిరుగు, దీనితనుగుణములలోఁ
గనఁజాల నితరమృగగణమున నొక్కండై నఁ గాన ♦ మోదంబలరెన్. ౧౨

క. పలువర్ణంబులఁ జిత్రం,బులై న యంగముల రత్నపుంబొట్టులచే
వెలిగించుచుఁ గానందగు, లలితమృగం బిద్ది శశివిలాసమురీతిన్. ౧౨౫ 1105

క. కనఁబడుచున్నది చల్లఁగఁ, గనులకు నొరార! యేమిగాత్రం బిది యే

1 అస్యమాయాదిదో మాయామృగరూప మిదం కృతమ్-అనిమూలము. 2 ధీరశూర=ఈవిశేష
ణద్యయ మర్థ పోషకమగుటఁ జేర్పఁబడినది. 3 కిన్నరాః మృగవిశేషాః-అని వ్యాఖ్య.

మనిచెప్పవచ్చుఁ గాంతియు, వినఁదగు కంఠస్వరంబు ♦ వింతయిదేమో. ౧౩౪

తే. అద్భుతంబుగఁ జూపట్టు ♦ నవయవముల
సంపద యిదేమొ? చూడ నాశ్చర్యమయ్యె
దీనివై భవమెల్ల నామానసమును
లాగుచున్నది తనవై పు ♦ లలితమగుట ౧౪

1107

క. రామా! ప్రాణంబులతో, నీమృగమిట నీకుఁ జిక్కు♦నేని మనకు స
త్యామోదము నాశ్చర్యముఁ, దా మించఁగఁ జేయకున్నె ♦ ధరణీశవరా. ౧౫

క. వనవాసనియతి దీరిన, వెనుకను రాజ్యమునను సుఖ♦వృద్ధిం గనుచుం
డినతఱిని విస్త్రయంబును, జనియింపంజేయు దీనిచక్కఁదనము సూ. ౧౬

తే. అంతిపురమున కిద్ది భూ♦షార్థ మనుపఁ
దగినదియుఁ గాఁగలదు; ప్రభూ! ♦ పొగడఁదగిన
యీమృగాకృతి భరతున ♦ కెలమి నీకు
నాకు నాయత్తలకును సంతతముదంబు. ౧౭

1110

క. కలిగింపఁగలదు విస్త్రయ, మలరారెడు నెల్ల వేళ♦లందును; బ్రాణం
బులతో నీమృగవర మిమ్ములఁ జిక్కకయున్నఁ జర్క♦మును వింతనిడుకొ. ౧౮

సీ. దీనిని జంపియే ♦ తెత్తువేని మహాత్మ! ఒంగరురంగుచే ♦ వఱలుదీని
చర్కము లేతప♦చ్చనిగడ్డిచే వేయఁబడిన మున్యాసన♦వరముపైని
జక్కఁగాఁబఱచి నీసంగతితో నేను దానిపైఁ గూర్చుండఁదలఁతుఁ జమ్ము
కాంత లివ్వీధిసేవ్చఁగా భర్తలను బురికొల్పు వృత్తమిది ♦ క్రూరమగును

తే. దగ దిదేమాత్రమైన నాధ! యటులైన
దీనితనువును జూడ నెంతెని విస్త్ర
యంబు గలుగుచు నున్నదే ♦ యరిగి తెమ్మ
యనుట తగదిది నీకిష్టమైనఁ దెమ్మ!. ౨౦

1112

చ. అలరుచు నిట్లు పల్కె జనకాత్మజ! యంతట నింద్రనీలరో
చులు గలకొమ్ములం జెలఁగుచుకొ గనకాభములైన రోమముల్
వెలయఁగ బాలభాస్కరుని ♦ వింతరుచు ల్దగ మించుచున్నచు
క్కలనలె నున్నమచ్చలను ♦ గ్రాలెడుదాని మృగంబుఁ జూడఁగాక. ౨౧

క. రామునిమనిముస నచ్చెరు, వామాక్కిం బొవలె నిట్లు ♦ లంగనవేడిం
గా నునుత వినియుఁదానై, యీమృగమునుజూచియునుమహాద్భుతమగుటకొ.

తే. దానిరూపంబునందాశ ♦ తనర సీత
యట్టె పురికొల్ప సంతుష్టఁడగుచు ననుజ
నాదృతిం గాంచి పల్కె నిట్లనుచు; ననుజ!
జనకజకు దీనిపై నెంత ♦ మనసుగలదొ. ౨౨

1115

క. కనుఁగొనుమా యీచందంబునఁ దగురూపమున మిగులఁబొల్చెడు మృగమెం
దును లేదిల మఱియొక్కటి, వనమున నింపరసినఁ గనఁబడ దెచ్చోటన్. ౨౮

క. విను లక్ష్మణ! నందనమం,దును జైత్రరథంబునందుఁ ♦ దోపవు గన దీ
నిని బోలిన మృగములు; ధా,త్రిని దొరకుట భేదనుటయుఁ ♦ దెల్లమకాదే.

నీ. ఎదురుమొగంబుగాఁ ♦ గుదుగుగఁ దిరిగియు

నొకమొగంబుగఁ జాఁగియును జెలంగు

చున్నట్టి వెండ్రుక ♦ లొగి భర్తబిందువు

లను జిత్రితములయి ♦ తనువునకును

జక్కఁదనంబును ♦ సనుకూర్చుచున్న వి

య్యది యావులించు నయ్యదనునందు

నాలుకయును వదనమునుండి వెడలి వై

శ్వానరజ్వాలలవలె వెలుఁగుచు

తే. జలధరమునుండి వెడలెడు ♦ చంచలవలె

వెలయుచున్నది; చూడుమా ♦ విబుధనాథ

నీలపుంగిన్నెవలెఁ జాల ♦ మేలిమోము

ముట్టె యందంబుగాఁ గనుపట్టుచుండ.

1118

ఆ. శంఖ,మౌక్తిక,ముల ♦ చందంబునం దెల్ల,నైన కడుపువెలయ ♦ నందమగుచు
నున్న యీమృగంబు ♦ నుర్వి యెవ్వరిచిత్తమును హరింపకుండు? ♦ ననుజతలఁపు.

చ. కనకమయంబు రత్నచయఁకాంతి మనోహరబిందుసంయుతం

బును నయి చాల నందముగఁ ♦ బొల్చెడుదీని మనోహరాంగముం

గనినపు డేరిచిత్తము నికామము విస్మయమందకుండు? [నీ

జనకజ, ముగ్ధ, నారి, గనఁజాలక యుండునె విస్మయంబిఁకన్.] ౨౯ 1120

క. మనుజేశులు మాంసముకొఱ,కును మఱి విహరించుకొఱకు ♦ ఘోరవిపినమం
దును వేటయందు మృగగణ,మును జంపుదు రిట్టిదానిఁ ♦ బోనిత్తురొకో?. 3౦

తే. వేట యనుపని నెవమున ♦ వింతమణుల

రత్నకనకాదులను నిచ్చు ♦ రమ్యధాతు

పులను మృగరూపధనమును ♦ నెలమిఁ జేర్చు

కొందు రటుగాన దీనిఁ గైకొనుట తగదె?. 3౧

1122

చ. మనుజులు వ్యర్థరీతిఁ దమమానససీనులఁ గోరుద్రవ్యమె

ల్లను దగ శుక్రకోశము విలాసము మీఱఁగ నిండఁజేయురీ

తిని వనమందుఁ జిక్కఁదగు ♦ దివ్యపదార్థము లుర్వినాథు చ

క్కనిదగు బొక్కసంబును నికామము నిండఁగఁ జేయు లక్ష్మణా. 3౨ 1123

తే. ఐన యోజించి యేపనినైనఁ జేయఁ

దగు ననుచుఁ బల్కు దోపదార్థంబుఁ గోరు

వాఁ డదేవస్తువితతలోభముననేమి

యును విచారింప కద్దానిఁ ♦ గొనఁదలఁచునొ. ౩౨

1124

తే. దానినే నీతిశాస్త్రవే ♦ త్తలును నర్థవంతులును నర్థమందురు; ♦ భవ్యచరిత!

యర్థమనఁగ నాశింపఁగ ♦ నర్తమైన, వస్తువేగద? యిద్ది యాభంగిగాడె?. ౩౩

సీ. మృగరత్నమున దీన ♦ మిక్కిలి మూల్యమా కనకచర్మంబడె ♦ గలదు గాన

శుభమధ్యమ యగు నీక్షోణీకుమారిక యాచర్మమందు నత్యావరమున

ననుఁగూడి కూర్చుండ ♦ ననువగునటు సేయఁ గల; దిఁక నల్లచాఁటలను దనరు

నిట్టియు మఱిబొట్ల ♦ యిట్టియు నాలిన్మృగంబుఁ బ్రవేణీమృగంబుఁగాని

తే. మృదువుగా స్పృశియించిన ♦ నెట్టిసుఖము

గలుగునో దాన దీనికిఁ ♦ గాదు సాటి

యనుచుఁ దోచెడు నాకు; నోయనుజ! మఱియు

నొక్కమాట వచించెదఁ ♦ జక్కవినుము. ౩౪

1126

చ. కరమరుదౌ ప్రకాశమునఁ ♦ గ్రాలెడు నీమృగ మంబరంబునం

దిరుగుచుఁ జంద్రదైవతము ♦ దివ్యమునౌ మృగశీర్షమ౯ మృగం

బరయఁగ నీధరామృగము ♦ సంబరమం దలరారు నామృగం

బు రమణఁ గ్రాలు రెం డివియె ♦ పో సరిలేనిమృగంబు లెన్నఁగ౯. ౩౬

తే. అనుజ! నాతోడ నీవు పల్కినవిధంబు

గా నిదియుఁ దాటకానుతు ♦ కామరూప

మగునయేని వధింపంగ ♦ నర్తమెకద

తప్పకుండఁగ నిప్పుడె ♦ దారుణముగ. ౩౭

1128

క. క్రూరుఁడు దుశ్శీలుం డీ,మారీచుఁడె యిందుఁ దిరిగి ♦ మానులనెల్ల౯

ఘోరముగాఁ జంపెను మును; భూరమణులు మేటిచాపములఁ బూని యిట౯.

క. చరియించుచు మృగయారతి, నరసి భయంకరమృగాళి ♦ సంతయుఁ దునుమ౯

గరువమున నీతఁడే, యానరసతులం బట్టి చంపిఁనాఁడు కుమారా!. ౩౮

క. కనుక౯ వీని నవశ్యము, పని పూని వధింపవలయు; ♦ వాతాపియు ని

వ్వనినుండి మున్ను భూసుర,మునులకుఁ దా మేకరూపమున భోజ్యంబై.

తే. వారియుదరంబులందునె ♦ చేరి యశ్వ,

*తరియుఁ బ్రసవించువేళ వత్స మ్మదరముఁ

జీల్చుకొని వచ్చి దానిని ♦ జెండినట్లు

వారికుటులఁ జీల్చి యవార్యరీతి. ౪౦

1132

క. పనిపూని చంపుచుండె౯, దనుజుం డతఁ డట్లు చంపి ♦ దగ నొకకాలం

బున మాంసలోభముననే, చనియె నగస్త్యుఁడను ఘానిఁచంద్రుని దరికి౯.

సీ. తేజఃప్రభావసంధీ పుః డాతండని యెఱుఁగక భోజ్యమయ్యెను నతనికె
భగవంతుఁ డమ్మనివరుఁడు శ్రాద్ధాంతమ్మనందును దనకుఁజీ ♦ నాగ్రహమున
వచ్చి యాతఁడు స్వహాపముఁదాల్చుఁగోరఁగఁగనినవ్యిహానితోఁగడిమిపలికె
వాతాపి! భూమిఁ బాపంబని యెంచక పెక్కంప్ర శాంతులౌ ♦ విప్రవరులఁ

తే. జంపితివిగాదె దద్దోషశాంతికొఱకు

నాదుకుఁజీని జీర్ణించి నాఁడ వనియె;

¹ధర్మనిరతు జితేంద్రియు ♦ నిర్మలమతి

నైస నను మించునేని యీయసురుఁ డిచట. ౪౩౪

. 134

క. వాతాపిభంగి నుండఁడు, భూతలమున నయ్యగస్త్యమునివరుచేతన్
వాతాపి తెగినగతి నా, చేతన్ వధియింపఁబడును ♦ శీఘ్రమె యిందున్. ౪౪౪

—ఘోఘా రాముఁడు మృగమును బట్టుకొనఁ బయనమగుట. ఘోఘా—

క. నీ విచ్చట సన్నద్ధుఁడవై వారిజనేత్ర సీత ♦ నరయుచు నుండం
గావలయు మనముచేయం, గావలసినపను లవెల్ల ♦ త్నాసుతయందే. ౪౫ 1136

క. ఆయత్తములై యున్నవి, నాయన! యీసీతరక్షణంబే మనకుం
జేయందగు కృత్యంబగుఁ, బాయక యీమృగము నేను ♦ బట్టెద నొండెన్.

ఆ. పట్టుపడకయున్న ♦ వధియింతు నొండె నే, నిదిగొ మృగముఁ బట్ట ♦ నేగువాఁడ
దీనిచర్మమందు ♦ మానిసి కాశయుఁ, గలిగియుంట నీవు ♦ కనుమ యిపుడు. ౪౬

క. కనుకం జర్కమె ముఖ్యము, గ నుండుటంబట్టి యీమృగము బ్రదుకదు నూ;
ఘనబాణమ్మున నొకటన్, బనిపూని మృగంబు దీని ♦ వధియించి వెసన్.

ఆ. వచ్చువఱకు నీవు ♦ వనుమతీపుత్రిక, కయియె యాశ్రమమునఁ ♦ గదలకుండి
యప్రమత్తతను మహాదరమునఁ గాంచి, యుండవలయు నేను ♦ నురుజవమున.

క. సురుచిరమా మృగచర్మము, తరుణీప్రీతికయి తెత్తుఁ; ♦ దతబలమున భీ
కరశక్తి బుద్ధిబలమునఁ, బరఁగు జటాయువను పక్షి ♦ వద్యునితోడన్. ౪౭౪

క. జతగూడి నీవు భూమి, సుత నలుదిక్కులను గాచుచున్ రాక్షససం
తతిబాధ గల్గునో యని, ప్రతిక్షణం బెన్నికొనుచు ♦ వలయుం గావన్. ౪౮౦

నలువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౪ - వ సర్గము.

—ఘోఘా మారీచవధ కథ. ఘోఘా—

క. అనుపమ తేజఁడు రాముం, డనుజున కిట్లానతిచ్చి ♦ ²హాటకమయమై
తనరుపిడిం దగు పెనుక, త్తని నడుమునఁ గట్టుకొనియె ♦ దీప్తాకృతియై. ౧

1 మద్విధం యోఽతిమన్యేత ధర్మనిత్యం జితేంద్రియమ్ - అనిమూలము. 2 బబంధాసిం మహా
తేజా జంబూనదమయా త్సరుష్ - అనిమూలము త్సరు ఐనఁగాఁ గ త్తిపిడి.

ఆ. పిదప దుస్సహోగ్రవిక్రముండు తనకు
భూషణముగఁ బొలిచి ♦ ¹మూఁడువంక
లుగల చాపవరముఁ ♦ దగఁ దీసికొని నిషం
గద్వయంబువెనుకఁ ♦ గట్టుకొనుచు. ౨

1144

క. చనియెన్ నృపవరుఁ డాతఁడు, తనపై కరుదేరఁ జూచి ♦ తాటకసుతుఁడా
తని మోసపుచ్చభయమునఁ, గనఁబడకయెయుండి మరలఁ♦గనఁబడియెఁదగన్.

చ. ధనువును జేతఁబట్టుకొని ♦ దారుణఖడ్గముఁ దాల్చి యామృగం
బును గ్రహియించువేడ్క నది ♦ పోయిన మార్గముపట్టి పరువనం
జనియెను; దేహకాంతిని వి♦శాలవనస్థలిముందఱన్ గనుం
గొన బెడఁగై మృగం బదియు ♦ ఘోరధనుర్ధరుడైన రామునిన్. ౩ 1146

క. కనుచుం గనుచుం గానన,మునఁ బాటుచు నొక్కటి భయమున జంకుచు రా
మునిశరము దగులకుండఁగ, ననువునఁ దప్పించుకొనఁగ♦నవలఁ దొలఁగుచున్.

క. కరమునకుఁ జిక్కునట్టులు, పరిసరమును జేరి యాశఁపడఁజేయుచు స
త్వరగతి నుద్భ్రాంతిం గని, పరుగిడుచున్ దివికి నెగయు ♦ పగిది నెగయుచున్.

చ. ²ఘనశకలాంతరాశమునఁ ♦ గమ్రశరత్తున నప్పుడప్పు డొ
య్యనఁ గననొచుఁ గానఁబడ ♦ కట్టె ముఱుంగున కేగు పూర్ణచం
ద్రునిదగు మండలంబువలెఁ ♦ దోచుచుఁ గాననమందుఁ గొన్నిటన్
గనఁబడకుండ నుండెను మృ♦గంబది రామునిమ్రోల లీలచేన్. ౬౪ 1149

సీ. అది యొక్కక్షణమున♦కంతికంబునఁ గనఁబడు నొక్కక్షణమునఁ♦గడఁగి దూర
మున కేగికన్పడు; ♦ వనమున మారీచుఁ డారఘునందను♦నట్లు దర్శ
నాదర్శనంబుల ♦ నాశ్రమముననుండి చాల దూరముగొని ♦ చనియె; నంత
దానిచేష్టలకుఁ గ్రో♦ధమునొందు నొకక్షణ మామృగసూపంబు♦నచ్చెరువుగఁ

తే. గనఁబడుటచేత మోహించి ♦ కాననమున
వివశుడగు నిట్లతండును ♦ వేగపోయి
యంత సంభ్రాంతుడై యొక్క♦యవనిరుహము
ఛాయ నిలుచుండెఁ దోపక ♦ ³శాద్వలమున. ౯

1150

చ. దనుజుఁడు మాయలేడియయి ♦ తా రఘువర్యుని దూరభూమికిం
గొని చని తన్ననంబు వెతఁగుండఁగఁ జేయుచు నంతలోననే
వనమృగసంవృతుండగుచు ♦ బాగుగ నంతికమందె తానయై
కనఁబడె రాముఁ డాశపడి ♦ క్రన్ననవచ్చు నటన్న యూహచేన్. ౧౦ 1151

1 తత స్త్ర్యవనతం చాపమ్-అనిమూలము. 2 ఘనశకల=మేఘముతునుకలు. 3 శాద్వలము=పచ్చికభూమి.

- చ. పరిసరమందు నుంటఁ దనుఁ ♦ బట్టఁగ రాముఁడు రాఁగ వేగమే
పరుగిడె నంతఁగో బెదరి ♦ వాటి యదృశ్యతఁ గాంచె; నంత స
త్వరముగ వృక్షమండమున ♦ దాపున వెల్వడి వచ్చుచుండె; నా
యుగుతరతేజుఁ డాపగిది ♦ నుండుటఁ గాంచి వధింప నెంచుచున్. ౧౨ 1152
- చ శరమొకదాని నెత్తి యిఁకఁ ♦ జంపక యూరకయుండరాదు కా
వరముననున్న దీమృగము ♦ బాణవిమోచనమే పొసంగు ని
త్తరుణమునందు నంచు మది ♦ దారుణకోపమునొంది యంత న
¹య్యరిశమనుండు భానురుచియట్లు జ్వలించెడు దివ్యబాణమున్. ౧౩ 1153
- తే. అధికదృఢమైన చాపంబునందుఁ గూర్చి
²బలముకొలది నాకర్షించి ♦ బలముమెఱయ
భుజగరీతి నిట్టూర్పులు ♦ పుచ్చుచున్న
యామృగంబును గుటివెట్టి ♦ యాగ్రహమున. ౧౪ 1154
- క. సరసిజభవనిర్మితమై, కరము భయంకరము గాఁగఁ ♦ గ్రాలెడుదానిన్
బరికించి ప్రయోగించెన్; శరమది కులిశంబుభాతి ♦ జ్వాలలు మెఱయన్. ౧౫
- క. దనుజుఁడు తాల్చిన యామృగతనువున్ భేదించి యంత ♦ దానినడుమ ను
న్ననిశాచరహృదయంబును, జని భేదించెన్ గరంబు ♦ క్షణమాత్రమునన్.
- సీ. అంతట వాఁడు శరార్ధితుండయి తాళభూరుహంబంతదా ♦ పొడవు మీఁది
కెగసి భైరవనాద ♦ మెంతయుఁ జేయుచు నల్పజీవితుఁడయి ♦ యవనిఁబడియె;
మరణమొందఁగనుండిమారీచుఁ డప్పుడె, [కృత్రిమమైన యామృగతనువును
విడిచి రావణుఁడు చెప్పినమాటలెల్ల ను స్మరియించుకొనుచు] లక్ష్మణుని సీత
తే. ³యిచటికిన్ వేగ పంపుట ♦ కే యుపాయ?
మట్లు సంపఁగ నెవరు లేనట్టి తఱిని
గాంత ననురుండు హరియింపఁ ♦ గలుగుటెట్లొ?
యనుచు యోజించి సమయ మియ్యదియె యనుచు. ౧౬ 1157
- తే. కడఁగి పరికించి రాముని ♦ కంతరవము
నట్టిరవమున హా! సీత! ♦ యయ్యో! లక్ష్మ
ణా! యటంచును నఱచె; నట్లాయమోఘ
శరము మర్కము నాటఁగఁ ♦ ద్వరితగతిని. ౧౭ 1158
- క. పెనుకాయమ్మున మెఱసెడు, దనుజుం డతఁ డామృగంబు ♦ తనువువిడిచి స్వీ
యనిశాచరహృదయంబును, గొని ప్రాణమ్ములను విడిచెఁ ♦ గుందుచు నార్తిన్.
- సీ. శరసమాహతుఁడగు ♦ సురవైరి మారీచుఁ డురుతరచిత్రకేఁ యూరయుగము
పరఁగుచుండఁగ మహాభరణభూషితుఁడయి కనకహారముఁ దాల్చి ♦ కఱకుదంష్ట్ర

1 అరిశమనుండు=శత్రువుల నశింపఁజేయువాఁడు. 2 వికృష్య బలన దృఢీ .. అనిమూలము.

3 దధ్యో కేనతు లక్ష్మణమ్, ఇహ ప్రస్థాపయే త్సీతా సూన్యే తాం రావణో హరేత్ - అనిమూలము.

లరుదుగఁ గన్నడ ♦ నసురుడయ్యెను; ఘోరదర్శను రుధిరసి ♦ క్తతను నేప
మానాంగు భూగతు ♦ దానవు రాముండు కన్గొని యచట లక్ష్మణుడు పల్కి
తే. నట్టి పలుకుల స్మరియించి ♦ యంత సీత
పైకి జిత్తము పొలయ నిప్పగిది నెంచె;
నిద్ది మారీచు మాయయే ♦ యింక నొకటి
కాదనుచు లక్ష్మణుడు చెప్పె ♦ గాదె మున్ను ౨౩ 1160

క. ¹ఆవచన మట్లే యైనది, యేవధియించిన సురారి ♦ యితఁ డాతంజే
యకా వీడు నాగశస్విన, మేవిధమున నుండునట్టు ♦ లే బిగ్గరగా. ౨౩౪

క. అయ్యో! యోసీతా! యని, అయ్యో! యోలక్ష్మణా! యటంచును నార్తి
గుయ్యిడుచు బ్రాణపంచక, మియ్యెడ విడనాడె నందు ♦ నిది వినఁబడినన్.

చ. జనకజ యెంతచింతిలునొ ♦ సారభుజుండగు లక్ష్మణుండునుం
బెనుదురవస్థ నెట్లు గని ♦ భీతిలునో యని చింతసేయు రా
మునకు భయంబుచే నపుడు ♦ పొల్చెను గగ్గురుపాలు చాల; నం
త నతఁడు మాయలేడియగు ♦ దానవుఁ జంపుట యార్తనాదము
న్వీనుటయు నెంచి యిట్లుగుట ♦ భీతివిషాదనిదానమంచెదన్. ౨౩౪ 1163

క. తలపోసె నంత నతనికిఁ, గలిగె మహాభయము పిదప ♦ త్యాపతి వేఱొ
²క్కలలితన్మృగంబు శరమున, నిలఁబడఁగానేసి మాంసమెల్లం గొనుచున్.

క. త్వరపడుచు జనస్థానము, సరయుచు దనవర్ణశాల ♦ కరిగెడు త్రోవం
బరికించి తదభిముఖుడై, యరిగెను దత్తఱము మనసునందుం దోఁపన్. ౨౩౪

నలుబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౫ - వ సర్గము.

❧❧❧ లక్ష్మణుని రామనొద్దకుం బొమ్మని సీత పురికొల్పుట. ❧❧❧

క. పెనిమిటి కంతరవంబున, కనుకూలముగాఁ జెలంగు ♦ నాయార్తరవం
బును విని జనకజ లక్ష్మణుఁ, గని పొమ్మా తెలిసికొనుమ ♦ కాంతునవస్థన్. ౧

క. పరమార్తుండై శ్రీరఘువరుఁ డఱచుచు నున్న గళరవంబున్ వింటిన్
గరుణాకర! మత్ప్రాణోత్కరమున్ మది కుదుట నుండఁ ♦ గల్గునె? యింకన్.

క. వనమున నాక్రందించెడు, ననఘుని నీయన్న నిప్పు ♦ డార్తుని గావం
జను నీకున్; బంచాన్యంబునకున్ జిక్కినవృషంబు ♦ పోలిక నొకఁడే. ౨౪

చ. దనుజులచేతఁ జిక్కి యటఁ ♦ దన్నొగిఁ గాచెడువారు లేక దీ
నునిగతిఁ గావ నర్హుని ఘనున్ మదిఁ గోరుచునున్న యన్న నొ

1 తత్తథా హ్యభవ చ్ఛాద్య-అనిమూలము. 2 నిహత్య పృశతం చాన్యం మాంస మాదాయ
రాఘవః-అనిమూలము.

య్యనఁ గరుణించి కావ వడి ♦ నచ్చటికిం బరుగె త్తవయ్య యం
చనినను రామునాజ్ఞ నతఁ ♦ డచ్చటికేగక యుండె; నంతటన్. ౪ 1169

*క. తనమాటను విని వనికిం, జనకుండిన మఱఁదిఁ గాంచి ♦ జనకజ క్రోధం
బునఁ బలికె నిట్లు లక్ష్మణ! వనమున దురవస్థ నిట్లు ♦ వందురు భ్రాతన్. ౪౫
క. పాలింపఁబోవకున్నా, వీలాటి యవస్థయందె ♦ యెంతయు నుదిలో
జాలిం బొందందగుఁ గద?, యేలొకా పోకున్న వాఁడ ♦ వి త్తరుణమునన్. ౫

1 తే. కాన నీయన్న కీవు నిఁక్కముగఁ బయికి
మిత్రునివిధంబునం బొల్చి ♦ మిగులఁ గూర్చు
వానిపగిదిగ నున్నావు ♦ కాని, శాత్రు
వుఁడవె; లక్ష్మణ! యింకేమి ♦ పోలుఁ జేయ. ౫౫ 1172

2 సీ. నాకుఁగా రాముఁడు ♦ నశియింపవలెనని వాంఛింతు వీవు నాఁపైని లోభ
మొంది యున్నాఁడ వట్లుండుట ననుబట్టి యన్నజాడను దెలియంగఁ బోవ
కున్నావు, నిజమిద్ది ♦ యురుతరాపద రామునకు పచ్చుటే నీకు ♦ సకలవిధము
లను బ్రయంబనుచు నాఁకును దోచుచున్నదిసహజనియందు వాత్సల్య మేమి

తే. యైన నీకును లేదు మహాద్యుతియగు
నన్న కాపదగల్గిన ♦ నందుచేతఁ
బోయి రక్షింపకున్నాఁడ; ♦ వీయరణ్య
మందు నినుఁగావ కెటుపోదు ♦ నందువేమొ. ౭౫ 1173

సీ. నీవు ముఖ్యంబుగా ♦ నీయన్నబట్టియే వచ్చినాఁడవు నన్నుఁ ♦ బట్టి కాదు
కద, యట్టి శ్రీరఘుఁకాంతునకే ప్రాణసంశయ ముదేర ♦ సాధుబుద్ధి
తరువాత నేనిందుఁ ♦ దగ నివసించి చేయఁగఁ దగినట్టి కాఁర్యంబదేమి
గలదు? కావున నన్నుఁ ♦ గావ నీవిటనుండ వలసినపనిలేదు ♦ ప్రాణవిభునిఁ

* శ్రీరామావతారఫలమగుకథ యిటనుండియే ప్రారంభమయినది. పరమపతివ్రత యగుసీత
క్రోధమున లక్ష్మణుఁడు సకలసద్గుణగరిష్టుఁడని తెలిసియుండియు ననరానిమాట లనుచున్నది. ఆమె
కిది తగునా యని ప్రశ్నింపరాదు. అట్లా భూపుత్ర పలుకకున్న వవతారఫలమే కలుగను. లోకుల
ముప్పు తప్పదు. కాన భగవంతుఁడగు రామచంద్రుఁడే యిట్లు మాట్లాడుట కాసాధ్యునిఁ బ్రోత్స
హించెనని తెలియవలయు. బాహ్యదృష్టికి రామచంద్రుఁడు మనుష్యునివలె గోచరించినను ఆంతర
దృష్టికి శ్రీనారాయణమూర్తి గావున సర్వకార్యసాక్షిభూతుండగుట నెవరెవరిచే నేయేపనులు
చేయింపవలెనో యాయాయికార్యములు వారివలనఁ జేయించుచుండును. కాబట్టి సీత పతివ్రతగదా
యిట్లు పలుకుట న్యాయమా యనిగాని, ఆమెనోట మహాకవివాల్మీకి యిట్లు పలికింపనచ్చునాయని
గాని సందియ మందరాదు. 1 సౌమిశ్రే మిత్రరూపేణ భ్రాతు స్త్వమసి శత్రువత్ - అని
మూలము. 2 ఇచ్చసి త్వం వినశ్యంతం రామం లక్ష్మణ మత్కృతే, లోభా న్నమకృతే నూనం
నానుగచ్ఛసి రాఘవమ్-అనిమూలము.

తే. బాసి యొకక్షణమైన జీవముల నిలుప
నేర; నని పల్కుచున్ బాష్పవారి దోగి
యేడ్చుచున్ జంకకై నడి నెంతయు భయ
మున వడంకెడు సీతను గని యతండు. ౯౪

1171

క. వినుమా! తల్లి పన్నగులును గంధర్వాదితేయులున్ రాక్షసులున్
దనుజులు మనుజులు సీభ, ర్తను రాము జయింపలేరు తథ్య మ్మిదిసూ. ౧౦౪

సీ. మంగళరూపిణీ! మానినీ! వాసవోపముడైన శ్రీరామభద్రు ననిని
మార్కొనఁదగువాఁ డమరులలోఁ గాని మానవులలోఁగాని గంధర్వవితతిఁ
గాని, పక్షులలోనఁ గాని, రాక్షసులలోఁ గాని, పిశాచాళిఁ గాని, కిన్న
రావళిలోఁ గాని యట్లె మృగాళిలోఁ గాని భీకరులగు దానవులను

తే. గాని యొకడైన వెదకినఁ గలుగఁ దరయ;
యుద్ధమున రాముడగు నవధ్యుండు గాన
నిట్లు పలుకంగ వలదు నీవింక; రాముఁ
డుండ నప్పుడీవని నిన్ను నొంటి విడిచి. ౧౦౫

1176

క. అరుగుటకుఁ దెంపు గలుగదు; తరుణీమణి! బలముతో నితాంతబలాఘ్యుల్
పరికింపక వచ్చిన రఘు, వరుబల మాపంగరాదు బవరమునందున్. ౧౦౬ 1177

తే. ఇంతయేటికి దివిజుల నింద్రుఁగూడి
ముజ్జగంబులు సన్నద్ధములయి వచ్చి
నిలిచినను రాము నోడింప నలవిగాదు;

2 నీమనంబూఱడిలుఁగాక భూమిపుత్త్రి! ౧౦౭

1178

క. అడలకుమీ, సంతాపము, విడువుము, మృగవరముఁ జంపి వే సీప్రాణే
శుఁడు వచ్చుఁ దల్లిరో! యప్పుడు వినఁబడినట్టి స్వరము పోలఁ దలఁచినన్.

క. కాదమ్మా! రామునిధ్వని, యేదైత్యుఁడో యొకఁడు మాయయే పన్నుచు నీ
నాదమును జేసె నిశ్చయ; మేదైత్యుఁడో కాఁడువినుమయిక నెఱిగింతున్.

సీ. అంబుదాదులయందు నారోపితములగు ప్రాసాదముఖములు వఱలుచుఁ గడుఁ
జిత్రంబులుగఁ దోచుఁ జెచ్చెఱ నళియించు నట్టిగంధర్వపురాశిభంగి
వ్యామోహమును బుట్టునట్టుగ నలరెడునద్ది మారీచుని దైనమాయ
యేయగు; 3 నీవు నాకిల్లడవై తివి వై దేహి! నన్ను నెవ్వరిట నీకు

నిల్లడపెట్టిరో యిట్లని యందువా మహితాత్ముఁడో రఘుమండనుండు

తే. నిన్ను నిల్లడఁగా నుంచె సన్నతాంగి, కాన నిన్నిట నే నొంటిగానె విడిచి
పోవఁజాలను నిందలిపూర్వదివిజు, లందఱున్ ఖరుఁ జంపిన దాదిగాఁగ.

1 సీతాం మృగవధూ మివా-అనిమూలము. 2 హృదయం నిర్వృతం తేఽస్తు - అనిమూలము.

3 వ్యాసభూతాసి వై దేహి న్యస్తామయి మహాత్మానా-అనిమూలము.

క. దనుజుల నందఱును వధిం,చినదానిం గూర్చి మనలఁ ♦ జెఱుపఁదలఁచి తా
రనుదినము విరోధంబును, గొనియున్నారమ్మ! హింసఁకులు వారగుటన్. ౧౮౫

తే. మనల హింసింపఁగోరి యిఁప్పనికి నెట్లా
మోసపుచ్చుట కివ్వనఁమునను బలువి
ధములయిన వాక్యములను వఁదలుచునున్న
వారు దీనినిఁ దలఁపోయఁవలదె తల్లి. ౧౮౫

1183

క. అనినన్ సంరక్తాక్షుల, జనకజ తగి కుపితయగుచు ♦ సత్యంబునె ప
ల్కినవాని సుమిత్రాసుతుఁ,గని పరుషోక్తులను బల్కెఁ ♦ గళవళపడుచున్.

తే. క్రూర! కులపాంసనా! చేయఁగూడనిసనిఁ
జేయఁబూనితివా, వనఁక్షీతిని గొప్ప
వ్యసన మారామునకుఁ గల్గిఁనదియు నీకుఁ
బ్రీయమె యని తోఁచుచున్న దిఁవేళనాకు. ౨౧౫

1185

చ. కనుకనె రామచంద్రునకుఁ ♦ గల్గినకష్టముఁ గాంచియున్ జవం
బునఁ జని కావఁబూనకయె ♦ పోలినరీతిగ నిట్టిమాట లొ
య్యన వచియించె దీవు; వినఁవయ్య! కనుంగొన మిత్రునట్లుగాఁ
గనఁబడి దుష్టవృత్తులను ♦ గప్పి చరించుచు దాయలౌచు నొ
ప్పిన మిముబోఁటి క్రూరులకు ♦ వింతయె నీయఘబుద్ధి పుట్టుటల్. ౨౩

1186

సీ. మిగుల దుష్టాత్ముఁడ ♦ వగుదువు నీవు నీయంతనో భరతుని ♦ యాజ్ఞావలన
నో నానిమి త్తమై ♦ యొగి నిట్టికపటాకృతినిఁబూని బంధువులను వదలియు
నీవొక్కఁడవె యొక్కఁనిని రాముననుసరించుచు వచ్చుచున్నావుఁసూ సుమిత్ర
తనయా! వనంబున ♦ ననుఁబొందఁ దగునను నిశ్చయమిద్దియు ♦ నీకుఁగాని

తే. భరతునకుఁగాని సిద్ధింప ♦ దరయ నుత్ప
లాభకాంతిని దగి పంకఁజాయ తేక్ష

ణములఁ బొలుపొందు ¹రాముని ♦ నాథుఁగా వ
రించి యితరుని నెట్లు కాఁమించుదాన. ౨౫౫

1187

క. నీయెదుటనె నా ప్రాణము, లీయెడ నే విడుతునయ్య! ♦ యిక్కార్యంబున్
జేయుటకు సంధియములే,దా యాత్మేశ్వరునిబాసి ♦ యవనీన్ధలిలోన్. ౨౬౫

తే. ఒక్కక్షణమైన జీవించిఁయుండఁ జుమ్మి

యనుచు గగ్గురుపాటునఁట్లాడుచున్న

జనకజాఘోరవాక్యముల్ ♦ వినియు నిర్జి

తేంద్రియుండగు సౌమిత్రి ♦ హితముమీఱ. ౨౭

1189

క. కలఁగక ప్రాంజలియై యిటు, పలికెన్; నే నుత్తరంబు ♦ పలుకంబూనన్

దలఁపన్ దేవత నాకి,మ్ముల నగుదువు నీవు జనకభూషకుమారి! ౨౮ 1190

¹చ. అనుచితమై వినందగనియట్లుగఁ బల్కుట స్త్రీలయందుఁ జూచిన ధరణీతలంబున విచిత్రముగా దినుమంతయైన; నేమనుదును నై జమే యగు నిదారయస్త్రీలకునెల్ల మైథిలీ! కనఁబడుచున్నదిట్లులె జగంబున నంతట నెంచిచూచినన్. ౨౯ 1191

సీ. తరుణులు వినయాది ధర్మము ల్వదలినవాడు చంచలమతు ధ్మారహృదయ లెట్టిమిత్రులకై న నట్టై విరోధంబు గల్గింతురో జనకనృపపుత్రి వై దేహివయ్య నిబ్బంగిఁ బల్కినపల్కు తప్తనారాచవిధంబుఁ గాఁగ నాశ్రోత్రయుగ్మంబునకు నున్న దీలాటి పరుషవాక్యంబు నోర్వంగఁజాల ఆ. న్యాయవాదినై న నను గని యన్యాయములును బరుషములగు పలుకులెట్లు లొక్కరీతిఁ బల్కుచున్నావొ సాక్షులై ననచరులగు దివిజవరులు వీని. 3౧౪ 1192

²చ. వినుదురు గాక; యెంతయును ధైర్యము నన్నయునై న రామునా జ్ఞను దలఁదాల్చి యున్ననను సాధుమతిం దలపోయకిట్లు లీ యనుచితరీతి సందియము నందితివా యిసిరో! నశింపుమా వనితలభావమే తగు స్వభావముచేతనె దుష్టమై యిలన్. 3౨౪ 1193

క. చనియెద రాముం డున్నెడ,కు నీకు శుభమానుగాక! ధీకువలయమిత్రా నన! యోవిశాలనయనా!, ననదేవతలెల్ల నిన్నుఁ బ్రభవ మలరన్. 33

క. పరిరక్షింతురుగా కీ, తరుణంబున జనకరాజతనయా! యిట భీకరములగు నిమిత్తంబు ల,పరిమితములుగాఁ గనంగఁబడియెడు నాచేన్. 3౪

ఆ. ³కనుక నేను మరలి కాననముననుండి యన్నతోడఁగూడి యరుగుదెంచి పర్ణశాలయందుఁ బరికింతునో నిన్నుఁ గనఁగలేనొ యెఱుఁగఁ గనులనయన!]. 3౪౪ 1196

చ. అనుచు వచించు లక్ష్మణుని నార్తి మునుంగుచు నేడ్చుచున్ వచించెను జనకాత్మజాత కడుఁజిమ్మెడు బాష్పజలంబులందొగి న్మునుఁగుచు నాతనిం గనుచు నొక్కి భయంకరరీతి నిట్లు రాముని నెకఁబాసి నా యసునఁమూహము నిల్పఁగఁజాల సుంతయున్. 3౫౪

1 నాక్య మప్రతిరూపం తు నచిత్రం స్త్రీభు మైథిలీ, స్వభావ స్త్రీభు నారీణా మేవం లోకేషు దృశ్యతే - అనిమూలము. 2 ధీ క్త్వా మద్య ప్రణశ్యత్వం యస్తామేవం విశంకసే - అనిమూలము. 3 వరానసే విశాలాక్షీ యను విశేషణములు కెండు మూలమున నున్నవి. 4 అపి త్వం సహ రామేణ పశ్యేయం పున రాగతః. అనిమూలము.

సీ. గౌతమీనదిలోన ♦ త్తణమాత్రమునఁ బడి ప్రాణముల్ విడిచెద ♦ వారిఁబడఁగ
నవకాశముండని ♦ యట్లైన గొంతున కురిఁబోసికొనియెద ♦ నొండె నెత్తు
నుండి క్రిందంబడియొగి మేను విడిచెద నొండె; దీక్షవిషంబు ♦ నొకటఁద్రావి
చచ్చెద నొండె వై ♦ శ్వానరులోనైన నుటికి మృతిం గాంతు ♦ నొండె గాని
తే నసువులం దాల్చి జీవింప ♦ నకట! నేను
నాపతిండక్క. నితరుని ♦ సంఘిఁ గల్గు
ప్రేలితోనైన స్పృశియింప ♦ వినునుటంచుఁ
బలికి లక్ష్మణు నిందించి ♦ పడఁతి మిగులు. 324

1193

క. మనమున దుఃఖము మించఁగ, వనటం గని యేడ్చుచున్ స్వభావప్రేమం
బునఁ గరయుగమునఁదనకడు, పునుగొట్టుకొనెన్ మహార్తిఁబొగులుచు; సంతన్.

సీ. విపులాక్షులంజాల ♦ వెలయు నాజానకి యార్తయై చూపట్టి ♦ యట్లై యేడ్చు
చుండటం గని చిత్త ♦ మొయ్యన వికలమై యడలంగ నాసుమి ♦ త్రాత్క జన్మఁ
దాదృతి నోదార్చె ♦ నామె యానెపమునఁ గాంతునికడ కేగ ♦ కయె విలంబ
నముచేయుచున్నవాఁడు మఱఁదియనికోపమందియేమియుఁబల్క ♦ దయ్యెనవల

ఆ. సతఁడు సీతఁ గాంచి ♦ యభివందనముసేసి
హస్తయుగము మోడ్చి ♦ యాగ్రహమున
సుంత మ్రొక్కి యామెఁ ♦ జూచుచుఁ బలుమాటలు
లన్నచెంతకరిగె ♦ నాన్తుడగుచు ౪౦4

1200

నలుబదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౬ - వ సర్గము.

ఁఖఁఖ రావణుఁడు సన్న్యాసివేషమునఁ బర్ణశాల కరుడెంచుట. ఁఖఁఖ

క. రామునితమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁ, డామానిని కఠినవాక్కు ♦ లటుపల్కంగా
నేమాత్రము విడిచి చనం,గా మది లేకుండియున్ ని ♦ కామత్వరతోన్. ౧

ఆ. అన్నకొఱకుఁ బయనమయ్యె; దశగ్రీవుఁ
డెపుడు తఱి యటంచు ♦ నెదురుచూచు
చుండె గాన నపుడె ♦ యొంటిగా జనకజ
యుంటఁ గాంచి నుదిని ♦ నుత్సృకమున. ౧4

1202

సీ. వేగమ సన్న్యాసివేషంబు ధరియించి వై దేహి కడకేగె ♦ వాఁడు మృదుల
కాషాయవస్త్రంబుఁ ♦ గడుఁబూన్కి ధరియించి సొగసైన సిగముడిఁశోభిలంగ
భత్రంబునుంబట్టి ♦ చక్కనిపాదుక లనువుగాఁ దొడిగి స ♦ వ్యాంసతలము
పయిఁ ద్రిదండమునకుఁ ♦ బరమకమండలువును దగిలించి గొ ♦ బ్బున నిటువలె

* అతఁడు సీతా మభివాద్య లక్ష్మణః కృతాంజలిః కించి దభిప్రణమ్యచ-అనిమూలము.

- తే. భిక్షువేషంబునన్ రఘుఁబీరపత్ని, యొద్దకుంబోయె రవిచంద్రుఁ డుండనితఁజేఁ
గటికఁచీకటి సంధ్యనుఁ డగ్రమ్మినట్లు, లన్నదమ్ములు లేకయుఁన్నట్టితఁజేసి. ౪
- క. బలశాలియైన రావణుఁ, డలరుచు నాపర్ణశాలఁ డకరిగెఁ బిదప మి
క్కిలి క్రూరులైన కుడశచు, లలచంద్రునిఁ బాసియున్నఁ డయారోహిణినిన్. ౫
- చ. క నెడు విధంబునన్ మిగులఁ డగ్రార్యము కల్గినరావణుండు భ
ర్తను నెడఁబాసి యున్నవనిఁతామణి భీకువు నాయశస్వినీన్
గనియె ననర్థముల్ జగతిఁ డగల్గఁగ; భీకరతేజుఁ బాపక
ర్తుని నతనిం గనంగ భయఁముం గని యచ్చటివృక్షజాలముల్. ౬ 1205
- క. చలియింపనోడె శ్వసనుం, డలరుచు వీవంగమానె; నతివేగముగా
నిలఁబాటు గొతమీనది, ఖలుఁ డాతఁడు రక్తములగు డకనులంజూడన్. ౭
- ఆ. భయమునొంది యతనిఁ డబరికించి నిశ్చల
ముగను మెలమెలన నరుగ మొనలిడె;
నంత రాముఁడరుగుఁనట్టి తఁజిం గని
పెట్టియున్నదనుజుఁ డట్టెలేచి. ౮ 1207
- క. సమయమిదేయని యతిరూపమునన్ సీతాసమీపఁపదముం జేరెన్;
గుమతియగు సతఁడు నరవేషమునన్ జానకిని జూచు డసంతసమలరన్. ౯
- చ. పెనిమిటిఁగూర్చి చింతిలెడు డప్రేయసియొద్దకుఁ జిత్రచెంతకుం
జను శనియట్లు పోయెఁ దృణఁసంతతి గ్రమ్ముటఁ గూపమెవ్వీధిం
గనఁబడకుండునో యటులు డకల్మషచిత్తుఁడై యయ్యుఁ బైకిఁ జ
క్కనిదగు వేషమూని కడుఁఖ్యాతిని గ్రాలెడు సీతఁ జూచుచున్. ౧౦ 1209
- క. నిలుచుండె; మంగళాకృతి, నలరుచుఁ బలువరుస మోవిఁయందము మిగులన్
గులుకన్ బున్నచుచందురు,వలె మోముచెలంగఁ బర్వఁపత్రాక్షీయునై. ౧౧
- ఉ. పచ్చనిపట్టువస్త్రమును డబాగుగఁ గట్టి ప్రియార్తనాద మ
ట్లచ్చటనుండి కర్ణములఁయందుఁ జొరంబడ భీతచిత్తుయె
హెచ్చగుచున్న శోకమున డదృష్టులనుండి జలంబు గాఱఁగా
నచ్చటి వార్తలేమొ యని డయారయుచున్ దృణగేహాసీమలోన్. ౧౨ 1211
- ఆ. కూరుచున్నసీతఁ డగూరిమిఁ గనఁబోయె; దుష్టచిత్తుఁడై యనిష్టదుఁడగు
దనుజుఁ డాతఁ డవుడు డదర్పక శరవిద్ధుఁ, డగుచు బ్రహ్మఘోషఁమట్టె చెలఁగ.
- చ. వనితయు నొంటి నుండఁగని డవాఁడు మహావినయంబుమీఱి ని
ట్లనిషలుకంగఁబూనె; నపుఁడామెయు లోకములందునున్న యా
వనితలకెల్ల లక్ష్యముగ డభాసిలియున్ బతిఁ బాసియుంటఁ జ
క్కని కమలంబుసంగతిని డగానని లక్ష్మీవలెం గనంగనై. ౧౪ 1213

- మ. తనుకాంతిం జెలువారుచుంటఁ గని యాతస్వంగి వర్ణింపఁగా
మనమందెంచి వచింపఁ జొచ్చె నిటు ప్రేమకాన్ స్వర్ణశుభ్రచ్ఛవిం
గని కౌశేయముఁ గట్టినట్టి లలనా! ♦ కంజాభమైనట్టి మో
మును నేత్రంబులు దోఃపదంబు లలరం ♦ బొల్పారుట నీవిలక. ౧౫ 1214
- సీ. కమలమాలధరించు ♦ కమలినీవలె నున్నదానవు; నీవెవ్వతవు? శుభాస్య !
భూదేవతవా లేక ♦ పొలుపారు కీర్తివో మంగళ దేవివో ♦ మహితకాంతి
కాధారదేవత ♦ యైనట్టి లక్ష్మీవో యచ్చరమిన్నవో ♦ యిచ్చవచ్చి
చరియించు భూత్యధిష్ఠానదేవతవాకా పై వ్రచారిణి! రతీసరసిజాక్షి
తే. వో వరారోహ! నీవైన ♦ పావనతర
1 దంతములు కుండకుట్టల ♦ సంతతివలె
నలగు మొనలఁ జెలంగుచు ♦ నన్నిసమతఁ
గ్రాలి నునువై సితచ్ఛవిఁ ♦ గ్రాలు నహహ. ౧౭ 1215
- క. లలనా! విశాలములు నిర్మలములునై రక్తకాంతి ♦ రాజులు కొలుకుల్
గలిగి యతినీలతారక, లలరఁగ నీకన్నలొప్పు ♦ నందము లగుచుక. ౧౭౪
- తే. జఘన మెన్న విశాలమై ♦ సారమగుచుఁ
గ్రాలుచున్నది నీతొడల్ ♦ కరికరోప
మములుగా నున్న వింతి! నీమానితస్త
నములు వృత్తములై యున్నతములు నగుచు. ౧౮౪ 1217
- సీ. ఒండొంటితో స్పర్ధ ♦ నొరసికొనుచుఁ గడుబరువులై నిక్కుటవలన సుంత
కదలుచున్నట్టుగఁ ♦ గన్నట్టుచుక బృథులోన్నతాస్యములయి ♦ యొప్పి తాళ
ఫలసమానములయి ♦ సులలితమణిహార భూషితమ్ములునయి ♦ పొలుపుగులుకు
చున్నవి; చిరునవ్వు ♦ లొప్పుగ శుభదంతములుగ్రాల సుందరాక్షులు చెలంగ
తే. నున్నకాంతామణి! ప్రవాహోన్నతి నది
తటము హరియించునటు చక్కఁదనముచేత
2 నామనంబు హరించుచున్నావు నీవు;
నడుము విడికిటికొలఁదియై ♦ కడుఁజెలంగు. ౨౦౪ 1218
- క. తలవెండ్రుకలును నీలంబులుగాఁ దనరారె బలితపుంజన్నులునుక
లలితములు సంహతములై, యలరారెడు నిట్టిగూప ♦ మహాహా! తనరుక. ౨౧
- క. సురగంధర్వులలోఁ గిన్నరతరుణులలోన యక్షనారులలోనక
ధరణింగల తరుణులలోఁ, బరికింపను బూర్వ మిట్టిపడఁతిని నేనుక. ౨౨
- తే. జగములందెల్ల వర్ణింపఁదగినరూప
మింతి యీసౌకుమార్య మిట్లెంతో తనరు

1 సమా శ్శిఖరిణి స్సిష్ఠిగాః పాండుర దశనా స్తవ - అనిమూలము. 2 మనోహరసి మే
కాంతే-అనిమూలము.

వయసు దగ నొప్పు నీవిట్లు ♦ వని వసించు

పద్ధతింజూడఁ జిత్తవిభ్రమము గలిగె. ౨౩

1221

¹ఆ. నీకు శుభము గలుగుఁగాక నీ విటనుండఁ,దగదు మరలిపోవు ♦ దనుజులకిది

కామరూపులకును ♦ గడుఘోరచిత్తుల, కునికిపట్టు నుమ్మి ♦ యుత్పలాక్షి. ౨౪

క. నురుచిరగంధములు మనో,హారములు నుసమృద్ధములును ♦ నగు ప్రాసాదో

త్కరముల తుదల న్నీవొగి, బురముల నుపవనములందు ♦ బోలు వసింపన్.

చ. నిరుపమమాల్యభోజ్యములు ♦ నిర్మలనస్త్రము లెందుఁజూడ నుం

దరుఁడగు ప్రాణనాథుఁడు నితాంతము నీకును నుండఁగాఁ దగున్

నురుచిరవక్త్రపద్మ! నినుఁ ♦ జూడగ నిర్జరనార్యులంచు నా

కరయఁగఁ దోచుచున్నయది ♦ యాత్మకు నిక్కము చెప్పుమా యిఁకన్. ౨౬

సీ. వనిత! రుద్రులకు సంబంధించి యున్నావొ నీవు మరుత్తుల ♦ నిచయమునకుఁ

జేరినదానవో ♦ చెప్పుమా వసువుల కాంతలలోన నొక్కతవొ యిట్టి

కానకు విబుధులు ♦ గాని గంధర్వులు గాని కిన్నరులును ♦ గాని రాకు

దనుజనివాసమై ♦ తగునిది; నీవెట్లు వచ్చితి విచటికి ♦ వారిజాక్షి

తే. మఱియుఁ గోతులు సింహముల్ ♦ చిఱుతపులులు

పులులు జింకలు బెబ్బులు ♦ లెలుఁగుబంట్లు

కంకములు సంచరించునో ♦ కంబుకంతి !

వానిఁ గని భీతి గల్గ దెబ్బంగి నీకు. ౨౮

1225

క. పెనుకాన నిందుఁ దగఁ గ్రొవ్వినయేన్లులు భయదములును ♦ విపులబలమునన్

దనరారు; వానివలనన్, గనకున్నా వెట్లు భీతిఁ ♦ గాంతా! చెపుమా. ౩౦

సీ. ఎచ్చతెవీవు? పేరెయ్యది? యెవ్వరిదానవు? కల్యాణి! ♦ తలఁపుదేనిఁ

బూని వచ్చితి వదేభూమినుండి యిటకు? దనుజ సేవితము సాధ్వీసకరంబు

నగు దండకారణ్యమం దొంటిగా నేల చరియించుచున్నావు? ♦ నరగఁజెపుమ

యనియె; దురాత్ముడౌ ♦ దనుజుఁ డిట్లుడిగినఁ గర్కండివేషంబు ♦ త్కౌనురజనిఁ

తే. గాంచి వచ్చిన రావణుఁ ♦ గాంచి యతియె

యని భ్రమించి సమస్తపూజార్హవస్తు

కాండమునవాని కతిథినఁక్కరములను

జేసె నిటుతొల్ల పీఠంబుఁ ♦ జేర్చి యంత. ౩౨

1227

క. యతికిం బాద్యము నొసఁగుచు, నతిశాంతాకృతిని బొల్పు ♦ నాతనితో నో

²యతివర! యన్నముసిద్ధమె,హితముగ భుజియింపుఁడనియెనెంతయు భక్తిన్.

సీ. ధరణీసురాకృతిఁ ♦ దాల్చి కమండలు కాషాయవస్త్రము ♦ ల్గ్రాలుచుండ

వచ్చిన రావణు ♦ నిచ్చలోఁ దనుఁ బట్టుకొనిపోవ నెంచిన ♦ కుటిలు నతని

1 రాక్షసానా మయం వాసో ఘోరాణాః కామరూపిణాం-అనిమూలము. 2 అబ్రవీత్ సిద్ధ మి త్యేవ-అనిమూలము. పక్వాన్నం సిద్ధ మి త్యబ్రవీత్-అనివ్యాఖ్య.

- నాచారమెఱిగిన ♦ యన్వయంబునఁ బుట్టినట్టి సీతకు భుక్తి ♦ ననునయింప
నలవికాదె న నా ♦ లలన బ్రాహ్మణుఁబోలె భుజియింపఁబిలిచెను♦బూని యిట్లు;
తే. త్కాసురా! యిదె మునులయా♦ననము దీని
యందు నీయిచ్చకొలఁది నె♦య్యమునఁ గూరు
చుండు మిదె పాద్య మిద్దాని ♦ నొగి గ్రహింపు
మిదియె నీకయి సిద్ధమ♦య్యెఁ దగ భుక్తి. 320 1229
- క. వనమునఁ బుట్టినవస్తువు, లనువుగఁ గొనితెచ్చి భుక్తి ♦ కర్తముగాఁ జే
సినదానఁ బలువిధంబుల, ననుమానము లేకగొనుమ ♦ యాకలితీఱన్. 321 1230
- చ. అని యిటు సిద్ధమయ్యె నిదె ♦ యన్నమటంచు వచించుచున్ మహా
వినయమునం దనుం బిలుచు ♦ విశ్రుతకీర్తిని రాముఁసత్నిఁ జ
క్కనిదగు దృష్టిఁ జూచి ధృతిఁ ♦ గాంచి స్వనాశముఁ గోరుచున్ మనం
బున బలిమిం దగంగఁ గొని♦పోవఁగ నెంచె నెఱుంగకెంతయున్. 322 1231
- చ. వనమున వేటకై చనిన ♦ భవ్యతరాంగునిఁ బ్రాణనాథు నా
తనియనుజుం గనుంగొన ని♦తాంతము చూచుచు నెల్లదిక్కులం
దనవిభురాకఁ గోరు వని♦తామణి కామెకు నాయరణ్యమే
కనఁబడెఁగాని రాఘవులు ♦ కన్నడరై రటు లెంతచూచినన్. 323 1232

నలుబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౭ - వ సర్గము.

— ❧ — సీత తనవృత్తాంతమును రావణునకుం జెప్పట. ❧ —

- చ. జనకజతన్ హరింపఁగను ♦ స్వాంతమునం దలపోయు రావణుం
డనునయమొప్ప నట్లడుగ ♦ నాయతివేషముఁ బట్టి స్వీయవా
ర్తను వచియింపఁ బూని; మదిఁ ♦ దాను దలంచె నితండు విప్రుఁ డం
దు నతిధి చెప్పకున్నఁ గ్రుధ♦తో శపియించునటంచుఁ జక్కఁగాన్. ౧ 1233
- తే. ¹ ఒకముహూర్తము చింతించి ♦ యిఁకవచింపఁ
దగుననుచు నెంచి పల్కె నో ♦ ధరణిదేవ
వర్య! నేను మహాత్ముడై ♦ వఱలు మిథిల
జనపదేశ్వరుడౌ జన♦కునకుఁ దనయ. ౨ 1234
- క. నాకగు ² సీతానామము, నీకు శుభంబౌను గాక ♦ నేరాముసతిన్
బ్రాకట కీర్తినిదగు ని,త్వౌకులయింటన్ వివాహ♦కార్యమువెనుకన్. 3 1235

1 ఇతి ధ్యాత్వా ముహూర్తంతు-అనిమూలము. ఇట ముహూర్తమనఁగా క్షణకాలము

2 సీతానామాస్తి భద్రంతే-అనిమూలము.

సీ. పండ్రెండువర్షముల్ బహువిధకామముల్ ప్రాభవమునఁ బొందిఁపతినిఁ గూడి
 1 నే నమానుషభోగఁ నివహంబులం దమి ననుభవించుచునుంటఁనంతటం ద్ర
 యోదశవత్సరఁ మొయ్యనఁ జనుదేర దశరథబాపాలఁతల్లిజుండు
 రాజమంత్రుఁగూడిఁ రామునకుం దగఁ బట్టాభిషేకోత్సఁసంబు నేయ

తే. వలయునని పూని యోజించెఁ బైభవమున
 నట్లు దానిని నెఱవేర్చుఁ నమరుపంగ
 సత్తగారగు కైకేయిఁ యూర్య! తనదు
 భర్త నడిగెను వరమునుఁ బట్టుపట్టి. ౬

1236

సీ. సత్యసంధుని నృపఁసత్తము నామామ నాకై క తాఁ జేసిఁనట్టి మేలు
 నకు గా వశంబు చేసికొనుచు నాభర్త వనమునకుం బంపఁ దనతనయుని
 భరతునిఁ దగఁ బట్టఁభద్రుని జేయంగ వలయునం చీరీతిఁ వరములడిగి
 యంతటఁ బోనీకఁ యాత్మేశుతో నిప్పు డిటు నేయకున్నచోఁ నేభుజంపఁ

తే. గన్నుమూయను నీటిచుఁక్కను గ్రహింప
 జ్యేష్ఠజున కభిషేకంబుఁ చేయుదేని
 యిపుడె ప్రాణాళి విడిచెదఁ నిది యథార్థ
 మనుచుఁ గైకేయి పల్కంగఁ ననునయించి. ౭

1237

క. అనుపమబహుమానప్రదుఁ, డనఘుఁడునగు దశరథేంద్రుఁ డన్వర్థములై
 తనరారు సువర్ణాదుల, ఘనతరవస్తువులనిచ్చిఁ కరుణామతియై. ౮

1238

ఆ. ఎంతవేడుకొనినఁ నినుమంతయైనను, గైక తా గ్రహింపఁగాఁ దలంప
 దయ్యె; మిగులఁ దేజఁ మలరంగ వెల్లి నా, 2 భర్త కిరువదెదుఁవత్సరములు.

ఆ. అవనిఁ బుట్టి నేనుఁ నప్పటికిం బదు, నెనిమిదేండ్లు సంఖ్యఁ నెసఁగుచుండె;
 వినుము రాముఁడనెడుఁ పేరున నాపతి, నుప్రసిద్ధుఁడగునుఁ జుమ్ము మాని. ౧౦

క. పరిశుద్ధుఁడు గుణవంతుం, డరయఁగ నూనృతవచస్కుఁ డగు యతివర్యా!
 సురుచిరవిశాలనయనుఁడు, నిరతము భూతహితరతుఁడుఁ నిక్కము నుమ్మీ.

తే. దీర్ఘ బాహుఁడు నిరుపమఁదివ్యరూప
 మునఁ జెలంగెడువాఁ, డిట్టిఁ తనయుఁ దండ్రి
 కానుపీడితుఁ డగుటచేఁ గైకహితముఁ
 జేయఁగాఁగోరి పట్టాభిషేకమపుడు. ౧౧

1242

1 భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ - అనిమూలము. మానుషాన్ భోగాన్ - అనియు, అమా
 నుషాన్ భోగాన్ - అనియు పదవిభాగము. తెనుఁగున “నే నమానుషభోగనివహంబు” అనుచో
 నేన, మానుష-అనియు, నేను అమానుష-అనియు విభజనము చేసినచో నాయత్థద్వయము లభించు
 నని గ్రహింపఁదగు. 2 భర్త అనుచో “భ” అను నక్షరమునుండి తొమ్మిదవ సహస్రమారంభము,
 మమభర్తా మహాతేజాః-అనిమూలము.

- క. ఒనరింపఁడయ్యె; నుత్సన,మునకై పితృసన్నిధానమునకుం దమివ
 చ్చిన నాభర్తను గైకయుఁ, గని సాహసమూని యిట్లుఁగా వచియించెన్.
- నీ. నీజనకుఁడు రాజు ఁ నీకుఁ జెప్పఁగఁడగు పల్కుల వచియింపఁవలయు ననుచు
 నాకు నాజ్ఞాపించిఁనాఁడు వానివచింతు విను రాఘవా ! రాజ్యమును నకంట
 కము దీనిభరతున ఁ కమరంగ నీదగు నీవుమాత్రము దండఁకావనమునఁ
 బదునాలుగేండ్లు నివాసము సేయఁగా వలయును గావున ఁ బయలువెడలి
 తే. యడవి కరుగుము నీతండ్రి ఁ ననృతరూప
 పాపముననుండి విడిపింపు ఁ మీపలుకుల
 వినినతోడనె యని పల్కెఁ ఁ దనయుమేలుఁ
 గోరి కై కేయి యిటుపల్క ఁ నారమణుఁడు. ౧౫౪ 1244
- 1క. అకుతోభయుండు దృఢనియ, మకలాపుఁడు నౌటచేత ఁ మాసినితో న
 టై కడంగి చేసెదను ద,ప్పక యని యాపల్కురీతి ఁ వనికే తెంచెన్. ౧౫౫
- చ. ఇతరుల కిచ్చుఁగాని గ్రహిఁయింపఁడు సత్యమె పల్కుఁగాని నుం
 త తగనిపల్కు పల్కుఁడు నితాంతదృఢవ్రత మిద్ది బ్రాహ్మణా!
 వ్రతమును దీని మానఁ డెటువంటి శ్రమంబులు వచ్చినన్ దృఢ
 వ్రతుఁ డిఁకఁ గాకయేమి? విను ఁ రామునితమ్ముఁడు వీర్యశాలియా. ౧౫౬
- తే. సవతితల్లి కుమారుండు ఁ సమరములను
 బగతురం గెల్చువాఁడు నవార్యబలుఁడు
 లక్ష్మణుం డనుపేరుగఁలాఁడు రాఘ
 వునకుఁ దాను సహాయుడై ఁ తనరుచుండు. ౧౫౭ 1247
- చ. అనుపమధార్మికుం డగుచు ఁ నట్టి దృఢవ్రతమూని యున్న యా
 యనుజుఁడు లక్ష్మణుండు వని ఁ కన్నను నన్నును గూడి రాఁగఁ దా
 ధనువును దాల్చి వచ్చె; నృపతల్లజుఁడౌ రఘునందనుండు తా
 ననిశము ధర్మతత్పరుఁడు ఁ నై విజితేంద్రియుడై చెలంగుచున్. ౧౫౮ 1248
- క. మునివేషమూనుచున్ జట,లను దాలిచి యనుజుడై స ఁ లక్ష్మణుఁడును నే
 నును వెంటరాఁగ నీవన,మునకున్ జనుదెంచె విప్రముఖ్యా! వినుమా. ౧౫౯
౩. ఈరీతిఁ గైకహేతువు,గా రాజ్యభ్రష్టులమయి ఁ కడు నిడుమలు చే
 కూరిన మువురము మేము గ,భీరంబగు నీవనిం బ్రవేశించి తగన్. ౧౬౦ 1250
- 2క. చరియించుచున్నవారము, సరిలేని ప్రతాపమొప్ప ఁ శ్రమముల్ పాయన్
 ధరణీదవిజా! క్షణమీ, ధరణిన్ నివసింపు మిద్ది ఁ తగు నివసింపన్. ౧౬౧ 1251
౩. వన్యవస్తువులను ఁ వలసినన్నిటిఁ గొని
 నాప్రియుండు వే వనంబునుండి

1 కై కేయీమకుతోభయః - అనిమూలము. 2 సమాశ్వసముహూర్తంతు శక్యం వస్తు మిహ
 యా-అనిమూలము.

వచ్చుఁజుమ్ము [తేచ్చుఁ ♦ బందుల జింకల

నుడుములను వధించి ♦ యురుపలలము.] ౨౨౪

1252

క. నీ విఁక గోత్రాహ్వాయముల, భూవిబుధా ! చెప్పు దాఁపఁ♦బూనకుమా యి

ట్లీవనమున నొంటరిగా, నీవేల చరించుచుందు ♦ విపుషని పలికెన్. ౨౩౪

క. శ్రీరాముపత్ని జనకజ, యీరీతిఁగఁ బల్క రాత్తు♦సేంద్రుఁడు మిగులన్

భూరిబలుండగు రావణుఁ, డా రమణికి నుత్తరంబు ♦ నత్యుగ్రముగాన్. ౨౪౪

తే. పలికె; సీతా! నురాసురుల్ ♦ పన్నగులును, సర్వలోకులు నెవనికి ♦ జంకుపారొ

యట్టి రక్షోగణేశ్వరుం♦డైన రావణాహ్వాయుండను నేను బ♦ద్ధాయతామీ.

¹చ. కనకసమానదివ్యతను♦కాంతిని మీఱుచుఁ బట్టుపుట్టు మొ

య్యన ధరియించి యొప్పు నిను ♦ నన్నులమిన్నరొ! చూచినంత నా

వనితలయందు నిక్కముగ ♦ వాంఛయె కల్గకయున్న దేమియున్

నినునిపు డిష్టదేవతగ ♦ నేను దలంచుచు మోదమందుటన్. ౨౬౪

1256

తే. చ్చటచ్చట నుండి నే ♦ నమరఁ బట్టి

త్తొన వధూమణులకెల్లఁ ♦ దెఱవ యెవతె

మేళియో దానికిని నాకు ♦ మించువేడ్క

నధిరానివిగమ్ము నీకగు శుభంబు. ౨౭౪

1257

చ. సరిదళాంతరస్థలిని ♦ త్కౌఠరమూర్ధమునందు లంకనాఁ

బరఁగపురీలలామ మతి♦భాసురమై తనరారుచుండు నా

పురమఁదానిఁ జుట్టుకొని ♦ పొల్చును సాగర, మందు నన్ను నా

దరమున గూడి నీవు ప్రమ♦దాననరాజిని సర్వకాలమున్. ౨౮

1258

క. జనజవిహరింపంగల, వనుదిన మటుచేయుదేని ♦ యంతట నీవీ

వనమున సింహ నొల్లవు; వనితారత్నంబ నాకు ♦ ²భార్యవె యైనన్. ౨౯౪

తే. ఎల్లయాభణంబుల ♦ నింపుఁగుల్కు, నట్టి పరిచారికలు నీకు ♦ నైదువేల

వంది పరిచర్యచేయుచు ♦ నుందు రెప్పు, డనిన రావణుపల్కుల ♦ నాలకించి.

క. శివద్యాంగియ జనకుని, తనయయు నగు సీత యపుడె ♦ దారుణకోపం

బునుగాంచి పల్లె నిట్లా, దనుజుని లెక్కింప కాత్తు♦ధైర్యస్ఫూర్తిన్. ౩౦౪

౩ గురుగిరిరీతి నకంఘ్యఁడు, హరిహాయనముఁ డభిరీతి ♦ నక్షోభ్యుండై

! త్వాంతు కాంచనస్థాభాం దృష్ట్వా కాశేయవాసిని, రతిం స్వకీషు దారేషు నాధిగచ్ఛా మ్యనిందితే-అనిమూలము. వమేష్టదేవతాయా స్తవదర్శనే నానందపూర్ణోఽహం సర్వతో నిష్కా తోఽస్తీతి భావః. అని బుహేశ్వరతీర్థులు. ఈయభిప్రాయమే పద్యమున సంక్షిప్తము. ఇది మొ దలు సీతనెత్తుకొనిరావణుఁడుపొవుదాఁకఁగల విశేషార్థములు తీర్థులవారియాశయములే యని తెలియఁ దగు. 2 భార్యా భవసి మే యది-అనిమూలము. భయాకాంత్యా ఆర్యాపూజ్యా భవసీతి సంబంధః- అనితీర్థులు.

పరఁగెడు రాముఁడు నాపతి, నిరత మనువ్రతనుగాఁగ ♦ నేనుందుఁ జూచి.

¹సీ. వటభూమిరుహమట్లు ♦ బంధుతతింగూడి సర్వజనులకును ♦ సంతతాశ్ర
యుండయి శుభలక్షణోపేతుఁడై సత్యసంధుఁడై మఱి యదృష్టమున వెలసి
వఱలు రాముని కను ♦ వ్రతనైనదానను; మఱి నుహాబాహుఁడు ♦ మహితవత్సుఁ
డతులితపంచాన ♦ నాత్యంతగామియు సింహానిభుండు నృసింహుఁడు నగు
రాముని కే నను ♦ వ్రత నైనదానను; బూర్ణచంద్రాన్యంబు ♦ పాలుపుమీఱ
తే. నిర్జి తేంద్రియుఁడయి కీర్తి ♦ నెగడి మహిమ

వెలయ నున్నట్టి శ్రీరామవిభుని కేను

విను మనువ్రతనైన దానను దురాత్మ

యేల యీలాటిపల్కుల ♦ నిచటఁ బలుక. 3౫౫

1267

క. దనుజా! నీవన నక్కవు, నను నెవ్వీధి నైనఁ గనుఁగొనన్ సాధ్యముకా
ని నెలంత నాఁడుసింగం, బన నొప్పినదానిఁ గోర ♦ నగునే తులువా. 3౬

క. ఖరకరుని ఛాయ పాయని, కరణిన్ బతిఁ బాయనట్టికాంతను నన్నున్
గరముల స్పృశింపనైనం, దరమగునే చాలు నింకఁ ♦ దరలుము పురికిన్.

క. శ్రీరామునిప్రియసతి ననుఁ, గోరెదవే భాగ్యహీన! ♦ త్నోణి యమపున్
జేరఁగలట్టి మనుష్యులు, భూరుహముల హాటకమయములఁ జూచుగన్. 3౭

క. ననుఁ గోరినవాడవు కను, కనె యింక సువర్ణతరులఁ ♦ గనఁగలవు నూ;
విను మాఁకటఁ దూలుచు జవ,మున ఘూర్ణిలు సింహవక్త్రమునఁ గుకొరల్.

తే. ఆతురంబుగఁ జెలరేఁగునట్టి సర్ప

పదనమున నున్నకోటలు ♦ పట్టి పెఱుకఁ

గోరుచున్నాడ; పుత్రమత్నోణిధరము

మందరముఁ జే గ్రహింపఁగ ♦ మదిఁ దలఁచితే. 3౮

1268

చ. అలవియె గానియట్లె యివి ♦ యన్నియు, నన్ను గ్రహించి నీపుట్

జెలఁగెద సంతయున్; మఱియు ♦ శీఘ్రమె చంపెడుకాలకూటమి

మ్ములఁగొని త్రాగి నీదుగృహముం గనఁగా సుఖరీతిఁ బోవఁగఁ

దలఁచెదవో దురాత్మ గురుదానవ యీయభిలాషమేలరా. ౩౯

269

సీ. కంటిని సూదితోఁగడఁబూన్కిఁ దుడుచుకొన్నావునాల్కనగ త్తిన్ నాకుచ్చు
వాడవు వచ్చువిపత్తు నెఱుంగవు, రామునిపత్నిఁ గోరంగఁదగునె;

కఱకురాతిని గుత్తుకకుఁ గట్టుకొని సముద్రము దాటగా నీవు ♦ తలఁచినావు

రవిచంద్రులను వే కరంబున గ్రహియించి కొనిపోవగా మదిఁ ♦ గోరినాడ.

తే. వెట్టు లివ్వీ యసాధ్యమో, ♦ యట్టులె రఘు

వరునిపత్నిని నిరసింప ♦ వచ్చుటనఁగ;

1 సీత భార్యాశబ్దమునకుఁ బ్రాతీతికార్థమే గ్రహించి యాగ్రహించి పల్కును. రావణుఁడు
తల్లి యనునర్థమును గ్రహించి యానందించు ననుట యిట సారాశము.

విను వరవర్ణి నీ! యలకుఁ బేరునకుఁ సహజుండ నేను మా

జననులు విశ్రవస్సతులు ♦ శౌర్యము మీఱెడునాకు నెంతయుఁ. ౧౪ 1278

తే. తలలు పది యొప్పు నాకు నఁ ♦ బిలుచువారు

రావణుండని నీకు భద్రమగుఁ గాక;

మృత్యువును గాంచి జనులెల్ల ♦ మిగుల భీతిఁ

బాఱునట్లు ననుఁగాంచి ♦ వడఁకుచుఁ గడు. ౨౪

1279

క. సురగంధర్వపిశాచోత్కరములు గరుడోరగులును ♦ గడుభయ మడరఁ

బరుగెత్తుచుండు; మున్నొక, తరుణంబున నాకు సనతిఁతల్లి సుతునకుఁ. 3

ఆ. కారణాంతరమునఁ ♦ గల్గెను యుద్ధ ము, త్తఱిని గోపమడరఁ ♦ దఱిమినాఁడ

నతని; నంత భీతి ♦ నాకుబేరుం డార్తి, సకలభాగ్యములను ♦ సరగ వదలి. ౪౪

చ. తనపురమైన లంక, వనితామణిరో! విడనాడి వెండికొం

డను శివవాసమంచు నచటఁ భయమేమియు లేదటంచు న

ప్పెనుగిరి నున్నవాఁడు; విను ♦ విశ్రుతలోచన! యిట్లు నేను దే

నిని దమి నెక్కి స్వేచ్ఛమెయి ♦ నింగి సదా చరియించువాఁడనో. ౫౪ 1282

తే. కామగనునంబు శుభదంబు ♦ కమ్రతరము

నైన యాపుష్పకవిమాన ♦ మతని నేను

వీర్యమున గెల్చి పడసితి; ♦ విబుధు లిందుఁ

డాగ్రహముఁ బూనియున్న నాఁయాననముల. ౬౪

1283

చ. కనుఁగొని నంతనే భయము ♦ కాటియపెట్టఁగఁ బాటిపోదు; రో

జనకజ! నేవసించు యీతి ♦ శంకితుఁడై పవనుండు వీచు మె

ల్లన రవి తీవ్రరశ్మిలఁ జెలంగియు శీతకరంబులఁ నిగు

డ్చును భయమొంది నే నిలుచుఁచోటుల నేఁ జరియించుతావులఁ. ౮ 1284

సీ. తరువులు స్వీయపత్రంబులఁ గదలక యుండఁగాఁ జేసి తాఁరుండుఁ జుమ్ము

నదులు నిశ్చలజీవనములయి యుండును సంద్రంబునకుఁ బార ♦ సదృశమైన

యాత్రికూటాద్రిపై ♦ సతిభయంకరదనుజాళి పూర్ణంబయి ♦ యమరు లంక

యను శుభపట్టణం ♦ బనురేశునకు నెట్లు లమరావతియొ యట్లుఁలమరియుండు

తే. దానిచుట్టును దగ రజతమయమగుచుఁ

బాండురంబయి ప్రాకారవరము వెలయు

హర్ష్యముఖములు హేమమయంబు లగుచుఁ

దనరు వైడూర్యతోరణతతులు చెలఁగు. ౧౧

1285

చ. కరులు హయంబులుఁ రథనికాయము నిండి చెలంగ నెప్పుడుఁ

ధరుణిరో! వాద్యనాదములు ♦ తన్మయతం గనఁజేయుచుండ, నె

త్తరుణమునందుఁ బండు తరుశ్శల్లజముల్ పొలుపొందఁగా మనో

హరములు గాఁ గనందగిన ధూపనరాజుఁ బురంబు భాసిల్లున్. ౧౨ 1286

¹క. నరపతిపుత్రీ! నీవా, పురమున ననుఁ గూడి మునము ధౌదల వసింపం

గ రతిం బొందినచో మది, స్మరింపకుండుదువు మర్త్యమహిళామణులన్. ౧౩

సీ. వరవర్ణినీ! నాదుపురమున నివసించి మత్సరచ్ఛిద్రదివ్యమనుజభోగ

ములఁ బొందుచుండి, కేవలమనుజాకృతి నొప్పు రామునిగతామువును నతని

స్మరింపకుండువే; మమ్ము స్మరింతువే; దశరథభూపతి తనప్రియసుతు

భరతుని రాజ్యంబుఁ బాలింపఁగా నిల్చుకొని మందవీర్యుడై తనకు సగ్ర

ఆ. తనయుడైన రాము ధరణిఁ బాలింపంగఁ, దగఁడటంచు పనికిఁదానుబంపె;

భ్రష్టరాజ్యుఁ డగుచుఁ బరిగతచేతనుఁ, డయిన రాముతోడ నగునదేమొ.

క. అతనిచరిత్రము శోచ్యం, బతనిం జేసట్టి యాయతాక్షీ! శర్మ

బు తమిం బొందెదవేమో; దితితనయులకెల్ల నేఁ బతిని లోకములన్. ౧౪

క. స్మరబాణవీడితుడనై, పరికాంక్షన్ నేనె యిటకు వచ్చితి లేమా

సురపతితుల్యుని నన్నున్, నిరాకరింపంగఁదగదు నీకు నిజముగన్. ౧౫ 1290

తే. చరణపతితుఁ బురూరవు ధృపతీం ద్రుఁ

గాలఁదన్ని యూర్వశి వెనుకనె తదాత్త

చిత్తమై వానిఁబొందఁ గాంక్షించినట్లు

రామువలని భయంబున రమణి నీవు. ౧౬

1291

క. నను నిటఁ దిరస్కరించిన, వెనుకం బరితాపపడెదు వెట్టినగుచుఁ బా

న్యనితిం గనయని చిత్తంబుచ; దన్వీ నామపల్కుఁ బొల్పుగ వినుమా. ౧౭

²క. అని వ్రేలికే సముదతఁ, డనఁదగునే మనుజురూపుఁ డగురాముని నా

తనిఁ గనినను భాగ్యయుతుఁ, గని యరసి భజింపు మింకఁగనకాంగి! తమిన్.

చ. అనియిటు రావణుండు తమి నాడినఁ గ్రోధవిఘ్నార్ణవేత్ర మై

జనకజ నిర్జనస్థలిని శౌర్యఘనుండగు వాని దానవుం

గని పరుషోక్తులం బలికె గర్వితచిత్త! నమస్తభూతముల్

దనకు నమస్కరింపఁదగు దైవము నీశ్వరమిత్రు దిక్పతిన్. ౨౦

1294

1 తత్ర త్వం వసతి సీతే రాజపుత్రి మయాసహ, నస్తరిష్యసి నారీణాం మానుషీణాం మన
స్వినీ, భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ దివ్యాంశ్చ వరవర్ణినీ, నస్తరిష్యసి రామస్య మానుషస్య గతా
యషః-అనిమూలము. ఈశ్లోకములకు మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిన విశేషార్థము లిటఁ బద్యద్వయ
మున సంక్షిప్తములని యెఱుంగవలయు 2 అంగుళ్యా నసమో రామో మమయద్ధేఘ మానుష, తప
భాగ్యేన సంప్రాప్తం భజస్వ వరవర్ణినీ-అనిమూలము. దీనికి మహేశ్వరతీర్థులవారు వ్రాసిన విశే
షార్థ మికండపద్యమున గర్భితమని గ్రహింపవలయు.

- ఆ. అన్నయనుచుఁ బల్కి ధూతని కెట్లనఁ, కార మీవు చేయఁగఁ దలఁచితి
వకట! దుష్టబుద్ధి వతికర్కశుఁడ వజి, తేంద్రియుఁడవు నైనఁ యిట్టి నీవు. ౨౧౫
- క. దనుజుల కధిపతి వగుటన్, దనుజా! నీదోషమున నె ధానవులెల్లన్
గనువారు మృత్యువును వేగ నిజంబిది; యనురనాథు ధాంతను శచినిన్.
- ఆ. అపహరించియైన ధానవులతో నుండ, వచ్చుఁగాని రాముఁభార్య నన్ను
నపహరించినట్టులైన జీవితము దక్కదు ప్రసంచమందుఁ ధాతకుననుజ!.
- చ. అనుషమహాపయై తనకు ధాశచి నింక యొనర్చి వజ్రహ
స్తునివలనన్ మృతింగనక ధూరముగాఁ జని చాలకాలమున్
నునఁదగు నన్నుఁబోలు నతిమానిని నింద యొనర్చి యాసుధం
గొని తగఁ ద్రావియే బ్రదుకఁగోరుట నిష్ఫలమెన్న నీకికన్. ౨౧౮ 1298
- నలుబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

— — —
౨౧౯ - వ సర్గము.

— ధౌతీ సీ తా ప హ ర ణ ము. ధౌతీ —

- క. అతులపరాక్రమమునఁ దగు, దితిసుతనాయకుఁడు సీత ధౌతీపునఁ బల్కున్
మితిలేనికోపమున విని, సతిఁ గని కై గరముఁ గొట్టి ధౌతీసమొప్పన్. ౧
- క. కనుఁగొనరానిభయంకర, తనువును ధరియించె; నంతఁ ధా మరల మహీ
తనయంగని పరుషముగా, ననియెన్ మైధిలి! మనంబు ధౌతీర మగుటన్. ౧౫
- తే. వెట్టియె త్తినదాన వీ విపినమందు
నట్టులొటను నాదువీర్యమును శౌర్య
మును వచించిన యప్పుడు విసనె లేక
టంచుఁ దోచుచు నున్న దోచంచలాక్షి! ౨ 1301
- చ. స్థిరముగ నంబరంబున వసించి కరంబుల రెంటునే వసుం
ధరఁ బయికై త్తజాలుదు నితాంతము సంద్రముఁ ద్రావివైతు సం
గరమున మృత్యుదేవతను గ్రక్కునఁ జంపుదుఁ దీవ్రసాయకో
త్కరమున నడ్డగింతు రవి ధౌతీతల మెల్లను జించి చెండుదున్. 3౫ 1302
- క. వినుమా! యున్మత్తా! నే, ననఁగా నిచ్చానుకూపమగు తనువు గ్రహిం
తును గానుదుంకఁ జవ్వి, యనుకూపుఁడనైన ధౌతీర్తనగుదున్ నీకున్. ౪
- సీ. అని రావణుఁడు పల్కిఁనంతనే యాతనికన్నలు భానునికరణి వెలిగి
యనలునివలె జ్వల ధౌతీ నిటు వ్యాపింపఁ బింగళవర్ణంబు వెలయు తుదల
నుగ్రంబులయి క్రుధ ధౌతీ నెట్టఁబాటెను; నరవాహనునిసహోదరుఁడురావ
ణాసుకుఁ డప్పుడే ధౌతీసౌమ్యమై యొప్పు భిక్షుకూపంబును విడిచి కాలు

* ఇటు ధౌతీయనుచోట నంతటను భృత్యుఁడనియే యర్థమని తీర్థులు.

తే. నాకృతింబోలి భయశమై యట్టై దుర్ని
రీత్యుగు నిజతనువు ధరించె; జిత్ర
శక్తిసంపన్నుడగు రాక్షసప్రభుండు
కోప మగ్గలమయి పయిఁగొనఁగ నపుడు. ౭౪

1304

తే. భయదరక్రాతుడై తప్తభర్తకుండ
లములు వెలుగొంద, నీలమేఘము కరణిని
వెలయు ఛాయయుఁ దనరంగఁ; దలలుపదియు
నొప్పు శరచాపములు దాల్చి యొప్పె నెదుట. ౭౫

1305

చ. పెనుతనువొప్పు నాదనుజవీరుఁడు భీతుతఁబాసి నై జమా
తనువును దాల్చి కోపమునఁ దద్దయు రక్తములై ననేత్రముల్
తనర ఘనాభ కాంతి తగఁ దారుణమై యరుణంబునొచు నొ
ప్పిన వసనంబుఁ గట్టి కడుఁనింతఁగఁ దోచెడు సీతఁ గాంచుచున్. ౭౬ 1306

క. ఈతనువుఁ గాంచియైనను, సీత ననుం బతినిగాఁగఁ జేపట్టునటం
చాతటి నిలుచుండి; మహాఖ్యాతిందగి యసితవాలుఁకాంతము లలరన్. ౭౭

క. ఖరకరురీతిం జూడం, దరంబు గాకుండి వస్త్రతల్లజ మమరన్
వరదివ్యాభరణంబుల, ధరించి యున్నట్టి భూసుతం గని పలికెన్. ౭౮ 1308

*సీ. లోకత్రయంబునఁ బ్రాకట యశమొప్పునట్లుగాఁ దగు భర్త నరయుదేని
సుశ్రోణిరో నీకు నుఖసంస్థితిం గూర్చునన్ను భర్త గ్రహింపు మెన్ని; నీకుఁ
జాలకాలమునకు న్లాఘ్యుడౌ ప్రియఁడను గా నేను దొరకితిఁ గాన సంశ
యింపక యంగీకరింపు; కళ్యాణిరో యప్రియమే నొకయపుడుగాని
చేయను; మనుజుఁగాఁజేరించిన నీభావమింకమార్పఁగఁడనుఁహితమదియగుఁ;
“పండితమానిని పరమమూఢేనుయిభావప్రణీయతామ్ పరిమితాయు

* త్రిపు లోకేషు విఖ్యాతం యది భర్తా మిచ్ఛసి, మా మాశ్రయఃసాహోహే తవాహం
సదృశశివతిః. మాం భజస్వ చిరాయత్వ మహం శ్లాఘ్యః ప్రియ స్తవ, నైవచాహం క్వచిద్భద్రే
కరిష్యే తవ విప్రియం. త్యజ్యతాం మానుషే భావో మయి భావః ప్రణీయతామ్, రాజ్యాచ్యుత
మసిద్ధార్థమ్ రామం పరిమితాయుషమ్. కైర్గుణై రనురక్తాసి మూఢే పండితమానిని, యస్త్రియావచనా
ద్ద్రాజ్యం విహాయ ససుహృజ్ఞనమ్. అస్మి న్వాశానుదరితే వనే వసతి దుర్జితః-అనిమూలము. ఈశ్లోక
ములకు మహేశ్వరశిష్యులు వ్రాసిన విశేషార్థము వచ్చునట్లు ప్రాతీతికార్థముతోఁ గలిపిచెప్ప వీలు
కానేకాదు. ఏలనః మూఢే పండితమానిని=ఇవి సీతనుగుఱించిన సంబోధనపదములు. వీనిని సప్తమ్యం
తములుగా “మూఢేపండితమానిని మయి” యని యన్వయించిరి. అసిద్ధార్థమ్. అశ్వాసా సిద్ధార్థశ్చ-
అని సమాసమును జెప్పి విష్ణుపరముగా నన్వయించిరి. కాఁబట్టి యిట్టితావుల రెండర్థములు గలుగు
నట్లు పద్యము చెప్పుట నాపటివందమతికి శక్యము గాకపోయినది. కాఁబట్టి యనుకరణముగా
నాపదముల నట్లేయించి పద్యములు సరసమని తోచినందున వట్లే కావించితి. పాఠకు లీయపజ్ఞ
తను మన్నింతురుగాక.

షం రాజ్యవిచ్యుతం ♦ త్త్వాపాలకకుమారకం త మసిద్ధార్థ♦కం రఘుప్ర
వీరంతు కైర్గుణై ♦ శ్చారుతరం త్వనురక్తాసి” యనునాదు♦రమ్యభావ
తే. మాత్మ నెఱుఁగుము దుర్మతి ♦ యతఁడు కాన
వనితపల్కును బట్టియె ♦ వసుమతిని, ను
హృజ్జనుల విడి వ్యాళసం♦వృతవనంబు
నందు నివసించియున్నవాఁ ♦ డట్టివాని. ౧౫

1309

తే. రామునిఁ జూచుచున్ నీవు ♦ రమ్యగాత్రి
సంతసము నొందుచున్నావు ♦ వింతయనుచు
నర్థగాంభీర్యములగు వా♦క్యములు పల్కి;

¹ ప్రియములాడి ప్రియార్హయూ ♦ వెలఁది నామె. ౧౫౪

1310

క. దనుజుండు సుదుష్టాత్ముఁడు, కనుక నె యీలాటి భావ♦గర్భోక్తుల నె
మ్మినిఁబల్కి యంతఁ గామంబున మోహితుఁడగుచు జేరఁ♦బోయి తెగువచేన్.

తే. అంబరంబున బుధుఁ డొగి ♦ హాయిఁ దిరుగు

నట్టి రోహిణిఁ దనతండ్రి ♦ యనుఁగుఁబత్నిఁ

బట్టునట్లుగ సీతఁ దాఁ ♦ బట్టుకొనియె

దనదుమరణంబుఁ దాఁ దెచ్చు కొనఁగఁ దలఁచి. ౧౬౪

1312

సీ. తనకుఁగల్గిన శాప♦మును దలంచి యతండు జనకజదేహంబు ♦ తనకుఁ దగుల
కుండ వామకరంబు♦నొయ్యనఁ జాఁచి యాపద్దాక్షివెండుకల్ ♦ పట్టుకొనియె
దక్షిణకరమునఁ ♦ దగినట్టు లూరువుల్ పట్టుకొనియె; సంతఁ ♦ బర్వతంబు
వలెనిక్కి మృత్యువు♦భంగిభీకరుఁడయి భయనదంష్ట్రలు మహా♦బాహువులును

తే. వెలయనొప్పిన దనుజుండు ♦ లలనఁ బట్టు

కొనుచు నుండుటఁ గన్గొని ♦ వనదివిజులు

భయమునఁ గలంగి వేగమ ♦ పాటిపోయి;

రంత మాయామయంబు ది♦వ్యంబునగుచు. ౧౭

1313

క. ఖరయు క్తమగుచు భీకర, ఖరనిస్వనమగుచుఁ దప్త♦కనకాంగంబై
పరఁగుచు రావణుస్వందన, మరుదుగఁ గన్నడియెఁ బూర్వ♦మట గుప్తమదా.

చ. దనుజుఁడు భీకరధ్వనిని ♦ దారుణవాక్యములన్ సతీమణిన్

గని బెదరించుచున్ గరుణఁ ♦ గాంచక యూరువు లట్టెపట్టి న్యం

¹ ప్రియార్హం ప్రియవాదినీమ్-అనిమూలము. ప్రియములాడి ప్రియార్హయునగు సీతనని అర్థము. 2 అభిగమ్య సుదుష్టాత్మా-అనిమూలము. 3 బుధః ఖే రోహిణీమివ-అనిమూలము. బుధ స్వమాతరం యథాపూజార్థం గృహ్లాతి తథా రావణోపి సీతాం జగ్రహ. అని మహేశ్వరతీర్థులు. ఈయర్థమును సూచించుటకై తనతండ్రియనుఁగుఁబత్ని యని తెనుఁగున ననువదింపఁబడియె నని యెఱుంగునది.

- దనమును నెక్కజేసె; వనితామణి యంతట ధర్మనిష్ఠఁ గీ
ర్తిని గని యుండియున్ దనుజధీరుఁడు తన్ బలిమిన్ గ్రహింపఁగన్. ౨౧
- క. వనమున దూరంబుగఁ దన, పనికై పోయిన మహాత్ముఁ డబలశాలిని రా
మునిగూర్చి చాలవిలపిం,చెను రామా! యంచు నడలు ఁ చిత్తముతోడన్.
- సీ. కామార్తుఁ డైన యాక్రవ్యాదనాథుండు తనపైనిప్రేమ సుంతయును లేక
తనతోడ రానొల్లఁక నితాంతము రథంబుపైఁ బొరలాడుచు ఁ ఫణివిభుసుత
వలెనున్న జానకి ఁ లలిఁ దొడలంబట్టుకొని యెత్తుకొని రథముననె పదిల
ముగనుంచియాశ కామున కుద్గమించెను; దనుజేంద్రుఁడెట్లుంగిఁ దననువోయి
తే. మునను దొంగిలికొనిపోవ ఁ వనిత భ్రాంత
చిత్తయై యాతురతనొంది ఁ మత్తుగొన్న
యట్లు దుశ్శిఖంబు మీఱ నిట్లనుచు నేడ్చె;
నక్కటా! దీర్ఘబాహూ! మహాత్మా! రమ్మ. ౨౩౪ 1317
- క. గురుచిత్త సుప్రసాదక!, వరగుణ! సౌమిత్రి! దనుజవధమున నీభీ
కరదనుజుఁడు క్రుద్ధుండై, యరణ్యమున నొంటి నున్న ఁ యబలను నన్నున్.
- తే. ఇప్పుడే దొంగిలించి యి ఁ శ్లేగుననుచు
నీకుఁ దెలియదె; రాఘవా! ఁ నీవు ధర్మ
మునకుఁగూఁ బ్రాణనుఖముల ఁ ధనము విడుచు
నట్టివాఁడవుగద! యిప్పు ఁ డిట్టిచోట. ౨౩౫ 1319
- క. దనుజుఁ డధర్మంబున ననుఁ, గొనిపోవుచు నుండఁగఁ గనుఁగొనకున్నావే;
యనఘ! పరంతప! దుర్జను,లను శిక్షించుటయె నీవిలాసమ్ముగదా. ౨౬ 1320
- ఆ. ఇట్టివాఁడవయ్యు ఁ నీలాటిపాపిని, రావణాసురునిని ఁ రామ నీవు
శిక్షసేయవేమి! ఁ చెప్పుమా హేతువు?, నౌను! శిక్షయెట్లు ఁ లపుడె కలుగు.
- సీ. ఓరిదుర్మార్గుఁడా! ఁ యారీతిఁ బాపంబు నొనరించినట్లైన ఁ నురుతరమగు
నిట్టికర్మమునకు ఁ నెట్టన ఫలము తోడనె కల్గ వరయఁ బైఁరును ఫలింప
దప్పుడే తగు నమయము వచ్చిననె పరిపక్వమా సస్య మట్లుంగి నిదియుఁ
బరిపక్వమగుటకుఁ ఁ దరుణము హేతువౌ నదియె చేకూరిన ఁ నదియుఁ బండు;
- ఆ. నట్టి కర్మకర్త ఁ వగుదీవు కాలోప, హతమనీషుఁడవయి ఁ యఘము నిట్టి
దానిఁజేసితి విటు ఁ కానఁ బ్రాణాంతక,రమగు గొప్ప వ్యసన ఁ మమకు నీకు.
- చ. అరయఁగ ధర్మకాముఁడు మహాత్మర కీర్తియుతుండు రాముఁడౌ
ధరఁ దగునట్టివాని వనితామణినౌ నను బల్కి,బట్టి కా
వరమున వీడు దోడుకొని ఁ బాహుబలంబున నేగుచున్నవాఁ
డురుగతి నింక బంధుతతి ఁ నొప్పెడు కై కయు వాంఛితంబు లే
ల్ల రమణఁ దీరఁగా మది విలాసముఁ గాంచెడుఁగాక యక్కటా. ౨౯౪ 1323

సీ. ఈజనస్థానమం ♦ దెసఁగు వేడుకమీఱఁ గునుమయతంబుగఁ ♦ గొమరుమీఱు
కర్ణి కారములార! ♦ కడుదీననై మిమ్ముఁ బిలిచి ప్రార్థించెద ♦ ఖలుఁడు రావ
ణాఖ్యుఁడు జానకి ♦ నపహరించుకొనిపోయెడునని చెప్పఁడీ ♦ యిపుడె రాఘ
వునకు; నెత్తావిపూ ♦ పులమిఱి శిఖరముల్ వఱల నొప్పెడు ప్రసవణమహీధ్ర

తే. వర్యమా! నీకు మ్రొక్కెద ♦ బలిమి సీత

ఘోరదనుజుఁడు తనవెంటఁ ♦ గొనుచుఁ బోవు

చున్నవాఁడని రామున ♦ కున్నరీతిఁ

బల్కుమా శీఘ్రమే మఱువకయె నీవు 3౧౪

1324

క. కారండవములు హంసలు, చేరి తమిం గూయుచుండఁ ♦ జెలఁగెడు నీకున్

గోరిక గౌతమి! వందన, వార మ్రొనరించుదాన ♦ భక్తిఁ దలిర్పన్. 3౨ 1325

క. రామునితో గోదావరి! నీమానిని రావణుండు ♦ నింగిని బలిమిన్

దా మీఱిగొనుచుఁ బోయెను, రామా! కాపాడుమనుచు ♦ రయమునఁ జెపుమా.

క. పలువిధములైన వృక్షం, బులఁదగు నీవనిని గల విబుధులారా! యి

మ్ముల మ్రొక్కెద నపహృతనై, కలఁగుచుఁ జనుచున్నదానఁ ♦ గదయీవా ర్తన్.

క. కరుణమెయిన్ నాభ ర్తకుఁ, ద్వరఁగాఁ జెప్పుదురుగాక; ♦ వనినిందుఁ దగం

జరియించు మృగపతత్రిని, కరజఠతువుల మఱుఁగునిటఁ ♦ గడఁకంజొత్తున్.

క. పెనిమిటి కెంతయుఁ బ్రియురా,లను బ్రాణాధికను నగుచు ♦ లలినొప్పియు నీ

దనుజునిచేఁ జిక్కితి ననుఁ, గొనిపోవుచు నున్నవాఁడు ♦ క్రూరుం డగుచున్.

ఆ. ఇట్టి నన్నుఁగూర్చి ♦ “యెంతయు వివశయై, జనకతనయ క్రూర ♦ దనుజుచేత
నపహరింపఁబడియె” నని చెప్పఁడీ మీర,లిపుడె రాముకడకు ♦ నేగి కాంచి.

తే. అమృహాబాహుఁ డతులితా ♦ యతబలుండు

నాదువృత్తాంతమున్ విన్న ♦ మీఁద నతఁడు

స్వర్గమున నున్న నంతకాపహృతనై నఁ

దెచ్చుకొను నన్ను విక్రమ ♦ మచ్చుపడఁగ. 3౨౪

1331

చ. అని యెలుఁగెత్తి యేడ్చి జనకాత్మజయుం గరుణంబుగాఁ గడున్

వినఁదగుమాటలం బలికి ♦ విస్తృతదుఃఖముతోడఁ బోవుచున్

గనుఁగొనె నాయతాక్షి యొకఁగ్రద్దను వృక్షమునందు నొక్కెడన్;

దనుజునిచేతఁ జిక్కుపడి ♦ తామరసాక్షియు దానిఁ జూచుచున్. 3౨ 1332

1332

తే. భయముపైకొన వెతచేతఁ ♦ బలుకులెల్ల

వింతగాఁ దోఁప నో యని ♦ పేరుకొనుచు

నార్యవర్యా! జటాయువా! ♦ యాదరమునఁ

గాంచుమా నన్ను శ్రీరాముఁకాంత నిచట. 3౩

1333

సీ. ఈపాపకర్ముడు ♦ హీనవంశ్యుడు వీడు కనుఁగొనినంతనె ♦ కరుణపుట్టు
నట్టి నన్నును బల్కి ♦ బట్టి కొంపోయెడు దిక్కులేనట్టి యశివను బోలె;
సత్వవంతుడు జయశాలి క్రూరుండును సాయుధహస్తాఘ్నఁ ♦ డల్పబుద్ధి
యీనిశాచకుండగు ♦ నీతనివారింప నీకు శక్యముగాదు ♦ నీవు పోయి;

ఆ. యనురుఁ డితఁడు నన్ను ♦ నపహరించినవార్త
నున్న దున్నయట్టు ♦ లొగిని రామ
లక్ష్మణులకు వేవలయుఁ జెప్పఁగా నుంత
యైన విడువకుండ ♦ నార్యవర్య. ౪౦౫

1334

నలుబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦ - వ సర్గము.

— ❧ —
❧❧❧ జటాయువు రావణునకు హితోపదేశము చేయుట. ❧❧❧

చ. ఉరుతరవృక్షశాఖపయి ♦ నొక్కఁడె యించుక నిద్రపోవుచుం
డి రమణి తన్నుఁ బేర్కొనఁగ ♦ నింగిని నుండిన మాటవించు స
త్వరముగ మేలుకొంచి రఘునర్యునిపత్ని విలాసవాక్యముల్
వరుసఁగ నాలకించి సురవైరిని వే గని యంత జానకి. ౧

1335

చ. కనుఁగొని యాజటాయువు ముఖం బతితీక్షణముగాఁ జెలంగఁగా
ఘనగిరికూటతుల్యుగు ♦ కాయము పొంగఁగఁ బక్షినాథుఁ డొ
య్యనఁ దరుశాఖనుండియె మహాత్తరభక్తి రమావిలానుఁడై
యనుపమమంగళోక్తులను ♦ నాదనుజోత్తముతోడ నిట్లను. ౨

1336

మ. దనుజాధీశపురాణధర్మముల నత్యంతంబు నాసక్తి యొ
ప్పినవాఁడ౯ మఱి సత్యసంశ్రయుఁడ నా ♦ పేరో జగంబందు నొ
ప్పును జుమ్మి వినుమీ జటాయువని పెంపుం జేవయుం గల్గువాఁ
డను గృధ్రేశుఁడ నాదున్యాయమగుమాట౯ నుంత యాలింపుమా. 3

సీ. సర్వలోకముల కీశ్వరుడు నిర్జరనాథ వరుణులతో సరివచ్చువాఁడు
సకలలోకహితుండు ♦ సత్వయుతుండును దశరథభూపాల ♦ తనయుఁ డగును
రాముండు; వినవయ్య ♦ రాక్షసరాజ! నీ వపహరింపఁ దలంచినట్టి యీమె
యాసర్వలోకేశుననుఁగుఁబత్నియె యగు నతులయశేసుస్సార్థినలరుఁ జుమ్ము

తే. సీత యననొప్పు; దనుజేంద్ర! ♦ ఖ్యాతధర్మ
ముననె వర్తించు నీవంటి ♦ ఘనుఁడు రాజు
పరులదారల స్పృశియింప ♦ వచ్చునెట్లు?
మఱియు భూపతి నరపతి ♦ మానినులను ౬

1338

క. పనిఁబూని కావలయును, మనుజేశుఁడె రాముఁ డన్న ♦ మఱి గల్గినచో

విను పరునిభార్యఁ దాఁకుట, యనువగునే దానిఁజేయ ♦ నది నీచము యా.

ఆ. అట్టిసీచబుద్ధి ♦ నన్వలఁ ద్రోయుము, పండితుండు తనను ♦ బరులు నింద
చేయునట్టిపనులఁ ♦ జేయఁడు సుంతయుఁ, దనదువత్ని నొరుఁడు ♦ తాఁకకుండ.

క. తా నెట్లు కావఁదగునో, పూని పరాంగనలఁ గావఁ ♦ బూనందగు న
ట్లే; నీవును బాలస్త్వని, సూనుండవు బాహుశౌర్యశోభితుఁడవు సూ. 24

ఆ. శిష్టులైనయట్టి ♦ క్షీతిపతుల్ శాస్త్రము
లందుఁ జెప్పఁబడని ♦ యట్టి ధర్మ
మును నధర్మము మఱి ♦ మును గామమును వీనిఁ
గోర రెంతమాత్ర ♦ మారయంగ. ౮4

1342

¹సీ. ఇతరులయందిది ♦ యెట్టులున్నను నినుబోటి రాజుల కిది ♦ బుద్ధిఁ దలఁప
ననుచితంబే యగు ♦ నవనీపతియొ ధర్మకానుప్రవర్తకుఁడౌ మహిఁ దగ
నర్థంబులకు నిధి ♦ యగు; ధర్మమునకును శుభపాపములకును ♦ క్షోణివిభుఁడై
యాధారనుగు నవ్వి ♦ యాతనిచలననే వర్తించుచుండు నవ్వసుమతీంద్రుఁ

తే. గనుచునే ధర్మముఖముల ♦ జనులు తిరుగు

వారు, నరపతియో తన్నుఁ ♦ బట్టి కాక

పోయినను లోకమును బట్టి ♦ యే యయినను

బాపమును మాని ధర్మముఁ ♦ బడయవలయు. ౯4

1343

క. దనుజేంద్ర! విషయలోలతఁ, గని యఘమె స్వభావముగఁ దగం బొల్చిననీ
కును దుష్కృతికి విమానము, ననువుపడనియట్లు భాగ్య ♦ మర్హం బెటులా.

క. జనినుండి యేస్వభావ మె,వనికిన్ వచ్చునొ మనోజ్ఞ ♦ వాక్యంబుల దా
నినిఁ బోఁగొట్టుట కేరీ,తిని శక్యముగాదు దనుజ ♦ తెల్లమిదియె సూ. ౧౧

తే. సదుపదేశము దుర్మతి ♦ స్వాంతమందుఁ

జాలకాలము నివసింపఁ♦జాల దరయ;

శత్రుభార్యాపహరణ మస్తత్స్వభావ

మనుచుఁ బల్కుదువేని యట్లైన వినుము. ౧౧4

1346

చ. అతిబలశాలి ధర్మనుతి ♦ యారఘవీరుఁడు నీదురాజ్యసం

తతికినిగాని నీనగరతల్లజమై తగు లంకకేని దు

ర్మతి! యపరాధమేమి యణు♦మాత్రము చేయఁడు గాదె శత్రువే

యితఁడనరాని రామునకు ♦ నిట్లపకార మిదేల చేయఁగన్. ౧౨4

1347

సీ. ఖరవధమే నాకుఁ ♦ గావించినట్టి యపకృతి యందువయేమొ ♦ వనమునందు
మును శూర్పణఖహేతువున జనస్థానమునం దతివృత్తుఁడై ♦ యాఖరుండు;

1 రాజాధర్మశ్చ కామశ్చ ద్రవ్యాణాం చోత్తమో నిధిః, ధర్మశ్శుభం వా పాపం వా రాజ
మూలం ప్రవర్తతే - అనిమూలము. దీనియర్థమే యిట వివృతము. 2 విమానమివ దుష్కృతిః-అని
మూలము.

- రాము మాకొక్కని సంగఃరమున నక్లిష్టకర్తునిచేత మడిసె రాముని యకృత్య
మిందేమి యున్నదో యెఱిగింపుమా తత్త్వముగఱోకనాథుడై తగినరాము
- ఆ. పత్నిఁ బల్కిఁబట్టి ధరుగెత్తుచున్నావె; విడువు మిపుడె జనకవిభునితనయ
నశనివృత్తుఁ జంపిఁనట్లతఁడు నిను వృగుగ్రవహ్నిఁ గాల్చి కుండుఁగాక.
- క. ఘనవిషఫణివస్త్రాంతం, బునఁ గట్టుకొనియును దానిపోలికను గనుం
గొన కున్నావే; కంతం, బునఁ దగిలిన యమునిపాశముం గనవు గదా. ౧౬౫
- సీ. ఎంతభారము మోయఁ నేమియుఁ బీడలు కలుగవో మోయంగవలయునంతె
యామయంబును బుట్టునట్లు చేయక యేది జీర్ణించునదియె భుజింపఁదగిన
యన్నమా; దేనిఁ జేయంగఁ గీర్తియుఁగాని ధర్మముగాని నుంతయును గల్గ
దో దేహమునకును ధేదముమాత్రము గల్గునో యెవ్వఁడా కార్యమూని
చేయును? మూఁకుడే చేయును దానిని; దానవా! నేఁ బట్టి తండ్రితాత
- తే. లెల్ల నేలుచు వచ్చిన యాయనూన
గృధ్రరాజ్యముఁ గ్రమముగా నేలుచుండి
షష్టివర్ష సహస్రముల్ జరగె నింత
దనుక; నాయుధములు లేవు వినుము నాకు. ౧౬౬
- క. జరయను నామయమొందిన, దరయఁగ నాయందుఁ బ్రాయ మలరెడు నీకు
శరచాపాదులు బహువిధ, పరికరములు దాల్చియున్నవాడవు దనుజా. ౨౦
- తే. కవచధారివి న్యందనకలితుడవు ని
జంబుగా నిట్టులైన నీజనకతనయఁ
జేకొనుచు క్షేమముగ లంకఁ జేరఁజాల
విపుడు నినుఁ బోవనీయ నే నిచటినుండి. ౨౦౫
- సీ. వేదవిదుండైన విద్వాంసుఁ డొక్కఁడు చక్కఁగన్గొన న్యాయశాస్త్రసిద్ధ
ములయిన యనుమానముఖములచేతను జలనమొందింప నశక్యమైన
ప్రామాణ్యము గలిగి వఱలు వేదశ్రుతిఁ బ్రతిపత్తి కనన్యపరముగ నర్థ
మొనరించి గ్రహియింపఁగ నశక్యమైనట్లు నేను జూచుచు నుండఁగానె నీవు
- తే. భూమిపుత్రిక బలవంతముగ గ్రహించి
చనఁగ శక్యముగాదు; రాక్షసవరేణ్య!
కడఁగి యుద్ధముచేయు శూరుడవె యైన
నట్లు లేకున్నఁ గొంతసే పాఁగు మిచట. ౨౧
- క. సీతాపతి యరుదెంచును, నాతనిచే మున్ను ఖరుఁడు హతుడైనటు నీ
వీతటి ధరను బఱుండుదు; వోతులువా! యెవఁడు మున్ను యుద్ధమునందున్.
- క. దనుజుల దైత్యుల వధియిం, చెనొ వల్కలధారి యతఁడే శీఘ్రముగా ని
న్ననిమొనబలియిచ్చుఁ జూచి; మనుజేంద్రులఁ బిల్వమనుచు మాటుపలికెదో,

- సీ. పాటిపోయెగవేమి ♦ పరమనీచాత్తుడా! రాజకుమారులు ♦ రాఘవు లిపు
డివ్వని బహుదూర ♦ మేగి యున్నాడు నేనేమి చేయంగల ♦ నింకమీఁద
నచటికిం బోయి యా♦యన్నదమ్ము♦ దోడుకొని వేగ రాజుల♦దనుజ ! నీవు
వారిభయంబున ♦ బాటుదు వింతలో సంశయమే లేదు ♦ జనకజల గొని
ఆ. పోవు నిన్ను నేను ♦ బోనిత్తునే; ప్రాణముల ధరించి నేను ♦ నిలఁ జరింప
లలితకమలపత్ర♦ములఁబోలు కన్ను ♦, దనరు రామునిప్రియ ♦ వనిత నీవు. ౨౫
- క. పరమశుభాకృతి మీఁతెడు, తగుణీరత్నము గ్రహించి ♦ తరలంగలవే
సురవై రి! యేమిచేయం, దరమా నీ నుచుఁ బల్కు ♦ దలఁచెదవేమో. ౨౫॥
- ఉ. జీవితమైన నిచ్చి వనఁసీనుఁ జెలంగెడు రామమూర్తికిన్
బావనచిత్తుడై మనుజుఁపాలకుడై యగు రాముతండ్రికిన్
జేవఁ దలిర్పఁగాఁ బ్రియము ♦ నేయఁదగున్ గడుఁ బాపచిత్తుడా
రావణ! నిల్పు, నిల్పు, చనఁరాదు ముహూర్తము చూడు నన్ననిన్. ౨౬
- తే. సంగరాతిధ్య మొనఁగెద ♦ శక్తికొనిది
బండు వృంతమునుండి యెఁప్పగిదిఁ గూల్తు
రట్లు నిన్నేను బడఁచ్రోతు ♦ నవని పర
ధోత్తనుమునుండి బలిమిమై ♦ నుగ్రశక్తి. ౨౮

1359

ఏఁబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬౩ - వ సర్గము.

—*— జటాయువు రావణునితోఁ బోరి నేలఁ గూలుట. —*—

- క. అనియిట్లు జటాయువు చెప్పిన న్యామోక్షులను నెల్ల ♦ వినఁగానే య
ద్దనుజుని యరువదికన్నులు, ధనంజయునిరీతి వెలిగెఁ ♦ దగఁ గోపమునన్. ౧
- క. దనుజేంద్రుడొ కోపంబునఁ, గను లరుణంబులుగ నొప్పఁ♦గాఁ దప్తంబౌ
కనకంబునఁ దగు పోగులు, తనరన్ దద్యాకృతములకుఁ ♦ దాశఁగలేమిన్. ౨
- తే. ఉరవడించెను బక్షింద్రు ♦ నొకటఁ జంపఁ;
జండవాతోద్ధతాంబుద♦సంఘములొగి
నంబరమున నొండొంటితో ♦ నార్భటించి
తాఁకునట్లుగ వారలి♦ద్దఱును బూన్కి. ౩॥
- తే. ¹ఆయరణ్యానియందు నత్యంతభీక
రార్భటుల మారుకొని పోరి ♦ రతితుములము
గాఁగ; నప్పక్షిరాజరాక్షసులు యుగ్ధ
పక్షసహితంబులగు మాల్య♦నద్గిరులొగి. 3॥

1362

1363

క. ఇతరేతరంబు పోరెడు, గతి యుద్ధముసేసి; రంత † గాఢబలుండై
దితితనయరాజు భయదా, కృతి మించుచు వాడిమొదల † నెనఁగు శరములన్.

సీ. వైచె గృధ్రేశుని † వై నవి నాశమాత్రంబులై పరఁగె నంతటను మీటి
యినుపబాణంబుల † నేసె నంతటఁ బోక నంకుశాగ్రశరాళి † నమితవర్ష
మట్లు ప్రయోగించె; † నాగృధ్రరాజును రావణప్రహితశః † రసముదయము
సరకుసేయక తాను † సంగరమ్మున సహించెను; బలశాలి పక్షిప్రభుండు

తే. వానిదేహంబునంతయు † వాడి నఖర
ములను దగుకాళ్లతో గీటి † వెలయఁజేసె
వ్రణములను; దరువాత రావణుఁడు క్రుద్ధుఁ
డై పరుంజంపుకాంక్షచే † నార్భటించె. ౭

1365

క. కాలుని దండాకృతిచే, గ్రాలుచు ఘోరంబునైన † కాండదశకమున్
లీలం గైకొని వీర్యము, చాలఁగ నొప్పుంగ నారి † సారించి వెనన్. ౮ 1366

తే. కర్ణములదాఁక లాగి భీకరము తొచుఁ
జక్కఁగా గుటి దాఁకంగఁ † జనెడువాని
వైచి యాతని భేదించె † బక్షిరాజు
వానిబాధ సహించి రావణురథమున. ౯

1367

క. జనకజను బాష్పలోచనఁ, గని దనుజున్ మరలఁ దాకి; † కాండయుతధను
స్సను ముక్తామణిభూషితమును విటచెను గాళ్లఁ దేజము పొదలుచుండన్.

క. కని రావణుండు కోపంబున దేహము మఱచి చాపమును వేటొకదా
నిని గొని నూలుగ వేలుగ, ఘనశరములఁ గురిసెఁ బక్షి † కాంతునిమీఁదన్.

చ. అనిమొన రావణాసురుని † యమ్ములు తన్నొగిఁ జుట్టుముట్ట వా
నినడుమ గూటిలోఁ దనరు † నీడజముంబలె నాజటాయువొ
ప్పెను; గురుతేజుఁడొ పతగవీరుఁడు తోడనె తచ్చరాళిఁ బ
క్షునియతశక్తిఁ దూల్చి పెను † గాళ్లను ద్రుంచెఁ దదుగ్రచాపమున్. ౧౦

చ. అనుపమవీర్యుడై తనరు † నండజవల్లభుఁ డంతఁబోక య
ద్దనుజుని యుజ్జ్వలతృవచః † తల్లజమున్ జ్వలనాభమున్ బలం
బునఁ దనతెక్కలం జదిపి † భూస్థలిపైఁ బడఁ జిమ్మివైచె; నిం
కను బలవంతుడై రణముఁఖంబున నాతఁడు మచ్చరంబునన్. ౧౧ 1371

తే. కనకకవచంబు లొప్పుంగఁ † గమ్రములయి
తగి పిశాచాననంబులు † సొగసుగులుక
వేగవంతములయి గడు † వింతదోషఁ
గనఁబడెడువాని ఖరముల † నెనసి చంపె. ౧౨

1372

క. అరుదగు నొగతో వెలయుచు, వరమై కామగతినొప్పి † వహ్నినమరుచిం

బరఁగి మణిహేమచక్రః, త్కరమయి తగు తన్మహారథంబును ద్రుంచెన్. ౧౭

సీ. పున్నమచంద్రునిఁ ♦ బోలినయట్టి శ్వేతచ్ఛత్రమును గాంతిఁ ♦ దనరు చామ
రముల వానింబట్టు ♦ రాక్షసులను దండమున వేగ ధరఁ గూల్చె; ♦ ఘనబలుండు
శ్రీమంతుఁడునగు పక్షిస్వామి మరల నాతుండంబుచేతనే ♦ తొందరపడి
రాక్షసేశ్వరుని సాధిశిరంబును గూల్చె; సంత హతస్యంద ♦ నాశ్వచాప
సారథియై నిర్జరారియు జనకజఁ దా నెత్తుకొని నేలపైని దుమికె;

తే. భగ్నహహనుడై యిట్లు ♦ పంక్తికంఠుఁ
డిలను బడుటను భూతంబులెల్లఁ గాంచి
మేలుమేలని పక్షింద్రుఁ ♦ జాలఁబొగడి

యాత్మలం బూజనల్ప సయ్యవసరమున. ౨౧

1374

క. జరచే నలసిన పక్షి, శ్వరు రావణుఁ డంతఁ గాంచి ♦ సంతసపడి తా
మరలన్ జానకీగొని యం, బరమున కపు డుద్గమించెఁ ♦ బక్షింద్రుండున్. ౨౨

క. ఘన తేజంబునఁ బొల్చెడు, తను జీరికీగొనక నమ్మ ♦ దంబున సీతం
గొనిపోవుచున్న రావణుఁ, గని తానును బైకి నెగిరి ♦ కడువడి నతనిన్. ౨౩

ఆ. అడ్డగించి పలికె ♦ నల్పబుద్ధి! వజ్ర, సన్నిభాంబకముల ♦ సంఘమలరఁ
దగినరామచంద్రు ♦ దార సీమెను దను, జాళి చావుకొఱకె ♦ యపహరించి ౨౪

క. కొనిపోవుచున్నవాడవు; దనుజేంద్ర! పిపాసితుం డు ♦ దకముం దగఁ ద్రా
వినగతి నీదుష్కార్యం, బనువిషముం ద్రాగి తిప్పు ♦ డది మృతికరమా. ౨౫

ఆ. నీవు త్రాగుచున్న ♦ యీవిషంబే నీకు, సచివమిత్రబంధు ♦ సైన్యసేవ
కాళికెల్ల మృత్యువౌ జమ్ము మానుము, సకలనాశనంబుఁ ♦ జనదుచేయ.

క. ఇలఁ దారుచేయు కార్యం, బులకున్ వెనువెంటను ఫలంబులు వచ్చునటం
చల మూర్ఖు లెఱుఁగఁజాలక, ఖిలమతివగు నీవు వోలెఁగడుఁ జెడుదురు సూ.

క. తనుఁ జంపుటకై యెరఁగు, చ్చిన గాలము మ్రింగి యెటగొఁచెచ్చెటఁ జని వా
నిని వీడలేకయే చ, చ్చిన మత్స్యముభంగి దనుజసింహా! నీవున్. ౨౭ 1381

ఆ. కాలపాశబద్ధగళుండవై యుండియు, నెచటికేగిన నది ♦ యచటఁ జేరి
చంపుఁగాని నిన్నుఁజక్కఁగా విడిపోదు; దనుజ యొక్కపల్కు వినుమయింక.

చ. ఇరువురు రామలక్ష్మణు లదెవ్వరినే నెదిరింపరాక యి
ద్ధరఁ దగువారు నీవిచటఁ ♦ దమ్మవమానము నొందఁజేయ నె
వ్వరున ట్లమింపఁబూనరికఁ ♦ బట్టి వధింతురు సుమ్ము; భీతి నె
వ్వరు నటలేనికాలమున ♦ వారికిఁ గీడొనరించి తివ్వీధిన్. ౨౮

1383

క. జననిందిత మిప్పని నీ, వొనరించితి విదియె చోరు ♦ లొనరించునదే

విను మిప్పని వీరులు చ, క్కనిదని చేయంగరాదుగద యెవ్వీధినిన్. ౨౯

- క. దానవవర! శూరుడవే, యైనన్ సంగరమొనర్పు † మటు లేకున్నన్
జానకీపతి యరుదెంచెడు, గాన ముహూర్తంబు నిల్వఁకదనము పొనఁగున్.
- క. నీతమ్ముడు ఖరదానవు, డేతీరునఁ దెగియె నట్టు † లే నీవును నా
భూతలమున శయనింతువు, చూతము నీబాహుశక్తి † సురగణవైరీ. 30౪
- క. మరణంబు సమీపించినఁ, బురుషుడు స్వవినాశమునకుఁ † బూని యదేక
ర్తరతి మెలంగునొ నీవ, క్కరణిన్ దుష్కార్య మిద్ది † కడఁగితి సేయన్. 3౧౪
- చ. మరణము నీదుచెంత నను † మానములేక చెలంగుచున్న ది
త్తరుణమునందు; నేపనికి † దారుణపాపఫలంబు యుక్తమై
పరఁగునొ? యట్టికృత్యము నె † వం డొనరించును? లోకనాథుడా
1 సరసిజసూతిగూడ నది † సల్పెడు సూ భగవంతుఁ డయ్యున్ దాన్. 3౨౪
- చ. అని హితవాక్యము ల్పలికి † యాతఁడు వానిఁ దృణీకరించి చ
య్యనఁ బరుగెత్తుచుంటఁ గని † యాతనివీపునవ్రాలె వీర్యమున్
గనఁబడఁబోయి; యంతట ని † కామరుడుద్ధతి వాని నిల్పి చ
క్కనిగతి మావటీఁడు మద † గండగజంబును నెక్కి. యా² సృణిన్. 3౪ 1389
- క. పరిపరివిధములఁ బొడిచెడు, కరణిన్ రావణునివీపు † ఖరనఖరముఖో
త్కరమున నంతట ఁక్కిన్; ద్వీరపడి యాపక్షినికర † తల్లజుఁ డంతన్. 3౪౪
- తే. తాను నఖిపక్షుతుండ ని † తాంతసాధ
నుండె యాటను దనఘోర † తుండ మతని
వీపుపై నిగుడించుచు † వెండ్రుకలను
నఖములం బీక్కివైచె నెం † తయును బూన్కి. 3౫౪ 1391
- చ. దనుజుడు మాటిమాటికిని † దన్నిటు లండజనాథుఁ డేచఁగాఁ
గని మదిఁ దాళఁజాలక ప్ర † కంపితఘోరతరోష్ఠుఁడౌచు నా
తని మడియింపఁగా మరలి † దారుణకోపము తన్ను ముంపఁగా
జనకజనవ్యపార్శ్వమునఁ † జక్కఁగ నిల్పి బలంబు మీఱఁగాన్. 32 1392
- క. త్వరపడి యటచేతనె ప, యీరాజునుం గొట్టె; వైరి † శిక్షకుఁ డగుచుం
బరఁగెడు జటాయు వంతటఁ, దిరిగి తఱిం గాంచి తనదు † తీవ్రాస్యముచేన్.
- క. ³లలదనుజ సవ్యదశకర, ముల వేగమ చెండివైచె; † ముఖహతిచేఁ జే
తులు దెగి యిల నిటుపడఁగా, మొలిచెన్ మరలం గరౌఘ † ములునూత్నములై.
- తే. విషవుజ్వాల్లలపం క్తితో † విషధరములు
పుట్టలోనుండి వెడలెడు † పోల్కి నాయు

1 స్వయంభూ ర్భగవా నపి-అనిమూలము. 2 సృణి=ఆరకుళము. 3 వామశాహూన్ దశ
తదా వ్యపాహర దరిందము-అనిమూలము.

ధాళితోఁ గ్రొత్తచేతు లొయ్యనఁ జెలంగె;
నంత జానకి విడిచి దశాననుండు. ౪౦

1395

క. అతిశయమగు కోపంబునఁ, బతత్రి బిడికిళ్లఁ గ్రుమ్మి ధాదంబుల ను
ద్ధతిఁ దన్నె; రాక్షసేశ్వర, పతగేశుల కొకముహూర్తపర్యంత మటన్. ౪౧

క. దురమయ్యె ఘోరరీతిఁగఁ, గరముద్ధతి రామచంద్రకార్యార్థం బి
క్కరణి జటాయువు పోరఁగ, సరగున ఖడ్గంబునెత్తి చండశ్రుధచేన్. ౪౨

చ. దనుజుఁడు వానిపక్షములఁ ధచ్చరణంబులఁ బ్రక్కలన్ జవం
బునఁ దగఁ ద్రుంచె; నిక్కరణి ధూరిభయంకరకర్ముడైన య
ద్దనుజవరుండు పక్షముల ధారుణఖడ్గముచేతఁ ద్రుంపఁ జ
య్యన హతుడై జటాయు వపు ధల్పతరాసువునై ధరంబడెన్. ౪౩ 1398

సీ. ధరణిపై నిటులు రక్తంబునఁ దోగుచుఁ బడియున్న యప్పక్షివరునిఁ గాంచి
తనబంధు వొకఁడు చచ్చినపగిదిని జింత నొందుచు నాతనియొద్ది కవని
జాతయుఁ బరుగెత్తె; సాంద్రనీలాంబుదకాంతిఁ బొల్పారుచుఁ గడుసితమగు
నురముచేఁ దనరారి యరువీర్యమున నొప్పి కనుపట్టు నప్పక్షి కాంతుఁ డవనిఁ
ద్రెల్లి శాంతించిన ధీప్రాగ్నిభంగిని దనుజున కచ్చటఁ గనఁబడియెను;

తే. నంత రావణు నురవడి నలఁగి యిలను

బండియున్న జటాయువుఁ బ్రాథచంద్ర

బింబసనువక్తజనకజ వెతఁ గనుఁగొని

కొఁగిటం జేర్చి విలపించెఁ గరుణ యలర. ౪౪

1399

ఏఁబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౨ - వ సర్గము.

రావణుఁడు సీత నెత్తుకొనిపోవుచుండ నామెసొమ్ములు మొదలగునవి క్రిందఁబడుట.

క. దనుజేంద్రుఁ డల్పజీవితు, ఘనకాయుని ధరణినిబడి కదలెడువానిన్
గనెఁ బక్షింద్రుని శ్రీరాముని యాశ్రమసన్నికృష్టమున నుండంగన్. ౧

క. దనుజహతుండౌ గృధ్రేశునిఁ దారాధీశవదన చూచుచు మిగులన్
మనసుగలంగఁగ నేడ్చెను, గనుఁగవ నీరొలుకుచుండఁ గా దుగిఱితయై. ౨

క. బలశాలియైన రక్కసుఁ, డలఘుతరంబైన భీకరాయుధధారన్
బలువిడిఁ ద్రుంపఁగ ధరణీస్థలిపైఁ బడి యుండఁ జూచి తా విలపించెన్. 3

సీ. అక్షిసంచలనాదులైన లక్షణముల

గ్రహియించుటయుఁ బతగస్వరములు

పింగళిమొదలుగా వెలయునాడులఁ దెలి

యుటయు నియ్యవియెల్ల నొక్కరీతి

నుఖదుఃఖముల మనుఃస్మయలకు నూచకములు

గా నుండుటయుఁ గానఁగూఁ బడియెడుఁ

బ్రాణేశ నీకు నిఃస్పృహ్యునఁ గల్గిన

యీమహావ్యసనంబు ధింక నెఱుంగ

తే. కున్న వాడవె నాకొఱ ధి కురుతరగతి

నీమృగంబులు నీపక్షులెల్ల నీకుఁ

దెలుపఁ బరుగిడుచున్నవే; ధి తివిరి నన్నుఁ

గావచ్చిన యిప్పక్షి ధికాంతుఁ డిపుడు. ౫

1403

క. నాదురదృష్టవశంబున, నీదైత్యునిచేతఁ బాపహృదయునిచేతఁ

మేడినిపైఁ గూల్పంబడి; యేదిక్కును దనకు లేకయే యిట రామా. ౬

ఆ. పండియున్నవాడు ధి ప్రాణేశ! రాఘవా!

యోసుమిత్రతనయ! ధి యుద్యమమున

నిపుడు వచ్చి కాచుటెంతయు యుక్తంబు

ననుచు జనకతనయ ధి వనటఁగుంది. ౭

1405

క. వినుచున్నవారిముందటఁ, దనుఁ గావుడటంచు దీనఃతం బల్కుక్రియఁ

వని దూరమునం దగురాముని లక్ష్మణుఁ గూర్చి యేడ్చెఁమునుకొను వగచేఁ.

క. సుమమాల్యంబులు భూషణ, సముదాయము నలఁగి కాచుఁజనములు లేన

ట్టి మహిళవలె విలపించెడు, ప్రమదామణి చెంతకరిగె ధి రావణుఁడు త్వరఁ.

చ. చని యమసన్నిభుం డతఁడు ధి చారులతాకృతి భూమిఁ దొర్లుచుఁ

ఘనతరుసంతతుల్ దనదు ధి కౌఁగిట నుండఁగ రాముఁబాసి య

వ్యసమున నొంటిగా నిలిచి ధి వారక రాఘవ! రామ! యంచు నొ

య్యనఁ బతిఁ జీరుచున్నజనఁకాత్మజచెంతను జేరి యాసతిఁ. ౯

1408

¹క. వనితా! విడువుమ విడువుమ, యని పలుభంగులను జెప్పి ధి యంతముకొఱకే

జనకజ కొప్పును గరముల, దనుజేంద్రుఁడు పట్టుకొనియె ధి ధైర్యస్ఫూర్తిఁ.

సీ. దనుజుఁడు సీత నఃత్తటి నిట్టులవమానపఱచిన నంతఁ బ్రపంచమెల్ల

సత్వప్రకృతిమాని ధి సాంద్రాంధకారంబు గ్రమ్మి తోచకయుండె; ధి గాలివీచ

దయ్యె; భాస్కరుఁడునునాత్మప్రభంబాసి కనుపట్టెశ్రీమంతుఁడనఘుఁడునగు

²బ్రహ్మయు రాక్షసాపహృతయై దీనయై జనకజ యుండుటఁ ధి దనదు దివ్య

తే. దృష్టిచేఁ గాంచి కార్యమయ్యెనని పల్కె;

దండకారణ్యవాసులౌ ధి తపసులెల్ల

దనుజునకు నాశకాలంబు ధి దాపరించె

ననుముదంబును సీతఁ గైకొనుట కార్తి. ౧౩

1410

1 ముంచముంచేతి బహుళః - అనిమూలము. 2 కృతం కార్య మితి శ్రీమాన్ వ్యాజుహ

ఫిరామహః - అనిమూలము.

- క. కని రంత; రామరామా, యని లక్ష్మణ యనుచుఁ జీరి ♦ యార్తి వగచు నీ
తను జేకొని యంబరమున, కును నెగసెను దనుజవిభుఁ డ♦కుంతితశక్తిఁ. ౧౫
- సీ. వరభర్తృవర్ణాంగి ♦ నిరుపమ మృదుచిత్త వరపీతకౌశేయ♦వాసినియును
నయి చెన్నుమీఱునా♦యవనీకుమారిక యంబుదంబునఁగాంతి ♦ నలరుమెఱుపు
వలె రావణుని యంక♦తలమున వెలయుచు సతనిచెంగట క్షణ♦మైననుండ
ననుమాటఁ దెల్పెడు ♦ నట్లుండె; నత్తన్వీ ధరియించినట్టి పీ♦తవసనంబు
- తే. గాలిచేఁ బైకి నెగురఁగఁ ♦ గర్భురేంద్రుఁ
డగ్ని రాజిఁ బ్రకాశించు ♦ నద్రిభంగి
నెంతయును వెల్లి సంతాప♦మే కననగు
ననుటఁ దెల్పెడునట్లుండె ♦ నంబరమున. ౧౬
- తే. పరమకల్యాణియగు రామ♦భద్రువనిత
తనువునుండియె తావులు ♦ తనరఁ దామ్ర
వర్ణ సరసిజపత్రముల్ ♦ వానియంక
భాగమునఁ జుట్టునప్పుడ ♦ పడియెనంత. ౧౭
- ¹చ. కనకరుచిం దనర్చి దివి ♦ గాలినిఁ జిమ్మిన పట్టుచీర నూ
ర్యునిరుచి నెఱ్ఱిఁగాఁ దనరు♦చున్న దినాంతరమేఘ ముట్లు వె
ల్లెను నిది రావణాంతమును ♦ లీలగఁజేయు నటంచుఁ దెల్పురీ
తిని; వరనాసికంబుగల ♦ దివ్యతరానన మత్తటిం గడుఁ. ౧౮
- క. దనుజేంద్రుని యంకస్థలమునఁ జిక్కి విభుండు లేమి ♦ ముదముఁ గొలుపకుం
డెను దూఁడులేని పంకజమును బోలుచు వైరిదుగ్ధి♦మును దెల్పుక్రియఁ.
- సీ. ²సులలాటఫలకమై ♦ సుందరకేశాంత
మై పద్మగర్భాభ♦మై రవంత
యైనఁ గందును బొంద ♦ కచ్ఛతరంబుగాఁ
దనరి నిర్మలసిత♦దంతరాజి
విలసిల్లి మహితమై ♦ విమలమై వెలయునా
యవనిజాస్యము రావణాంకమొంది
నల్లమబ్బును జెంది ♦ యుల్లసిల్లెడు చంద్రు
భంగిఁ జూపట్టె రావణుని నాశ
మును నెఱుంగఁగఁజేయు♦చును; మఱియును మంచి
ముక్కుఁ దామ్రోష్ణముల్ ♦ చక్కనగుచుఁ

1412

1413

1414

1 ఇందు వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము సంక్షిప్తము. ఇంక ముందుఁజెప్పఁబోవు నుత్పాతము లన్నియు వ్యాఖ్యానుసారమే వ్రాయఁబడినవని యెఱుంగవలయు. 2 సులలాటం సుకేశాంతం- అనిమూలము.

- తే. గనకవర్ణము వెలయంగఁ ♦ గంజనై రి
భంగిఁ గనుటకు నింపయి ♦ పరఁగునామె
వక్త మత్తతి నేడువు ♦ వలన బాష్ప
కలితమై యుంటఁ బ్రభవాయఁ ♦ గందియుండె. ౨౩ 1416
- చ. దనుజభయంబునన్ వడఁకు ♦ తచ్చుభవక్తము రాఘవుండు చెం
తను జెలువారకుండుట నితాంతము కాంతివిహీనమయ్యెఁ జం
ద్రునిశుభబింబ మభ్రమునఁ ♦ దోచినచోఁ బగటన్ వికాంతియై
గనఁబడునేగదా యటులు ♦ గానఁగ నయ్యెను జూచువారికిన్. ౨౪ 1417
- సీ. హాటకవర్ణాంగియై తగు జానకి యతినీలదేహుఁడౌ ♦ నసురునంక
*మున నుండుటను గజంబునుజేరి యున్నట్టి బంగరుమొలనూలు ♦ భంగివెలయ
కుండెను; మఱియుఁ దప్తాజ్జ్వలహాటకవర్ణమై సుగుచిరఁసంకజాత
శౌరవర్ణముగల్గి ♦ కాంచనాభరణాళిఁ దాల్చిననానకి ♦ దనుజనంక
తే. తలమునందుండి నీలాంబు ♦ దంబునందుఁ
దనరు విద్యుల్లతాకృతిఁ ♦ గనఁబడియెను;
భూజపల్లవవీతాంగమునఁ దగు సతి
నీలవర్ణాంగు రాక్షసుఁపాలుఁ జేరి. ౨౬ 1418
- క. కరినడుమునకుం గట్టిన, సుగుచిరకనకంపుఁగత్త్య ♦ చొప్పున వానిన్
గరము వెలయంగఁ జేసెను; సురవై రియు జనకరాజఁనుతనంకమునన్. ౨౭
- క. ధరియించియుఁ దద్యావణ, వరఘోషము లొప్పుచుండ ♦ భాసిల్లియు నం
బరమున విద్యుద్గర్జిత, పరియుతనీలాంబుదంబు ♦ వలె రాజ్యలెన్. ౨౮ 1420
- క. దనుజుఁడు సీతం దొంగిలి, కొనిపోవుచు నుండుతఱిని ♦ గోమలిమూర్ధం
బుననుండి జాతి పూవులు, వని వర్షముభాతి నచటఁ ♦ బడియెన్ బెలుచన్.
- సీ. ఆపుష్పవృష్టియు ♦ నతఁడు పోయెడు నురవడికి నంతటఁ జిక్కుఁబడియు నాతఁ
డతివేగమునఁ జెంత ♦ కరిగిన నాతనిచుట్టును బొడకట్టె ♦ శుభదమగుచు
నత్యున్నతంబగునట్టి మేరువుచుట్టు వినులతారామాల ♦ వెలసి యావ
రించు భంగిని సురాఁరిని బుష్పచంక్రియు నావరించెను జనఁకాత్మజాత
తే. వామచరణంబునుండి యుద్ధామరత్న
ఖచితమై విద్యుదాభమై ♦ క్రాలునందె
యాడి మధురస్వరంబుతో ♦ నుర్విఁబడియె;
వైశ్రవణసోదరుండు రావణుఁడు నంత. ౩౨ 1422
- క. సురమూర్ధంబున రాముని, తరుణి మహోల్కవలె వెలయు ♦ దానిం గొనుచున్

* మహేశ్వరతీర్థులపాతము “నీలం గజమివాశ్రితా” అని దీనిననుసరించియే యిట వ్రాయఁ
బడినదని తెలియఁదగు.

బరుగిడఁ దేజనూన్సిర్తిం, గరము ప్రకాశించుచున్ వగం జనె సతియున్.

చ. అనలునిబోలికాంతిఁ దగునట్టి తదాభరణంబు లప్పు చ
క్కనిధ్వనితోడ భూమిపయిఁ ♦ గ్రన్ననవ్రాలె దినంబునుండి యు
ర్వినిఁబడు తారకాకృతిని; ♦ వింతగ నామెకుచన్వయాంతరం
బునఁదగు మాక్తికస్రజము ♦ ముగ్ధశశాంకునిరీతిఁ బొల్పుచున్. 3౪౪ 1424

ఆ. అట్టె జాతీపడియె ♦ నాకాశముననుండి, యుర్విఁబడెడు గంగ ♦ యొప్పుఁదోఁప;
సంతఁ బొదపంబు ♦ లాతనియురవడిఁ, గలుగు గాలిచేతఁ ♦ గనలుపఁబడి. 3౪౫

1క. శిరములఁ గడలించుచుఁ బ్రక్షీరవంబులతోడఁగూడి ♦ సీతను దనుజే
శ్వరుఁ గని భీతిలవలదని, పరిపరిఁ బల్కునటుగానఁబడియె వనమునన్. 3౪౬

చ. సరసులు ధ్వస్తపంకరుహానంచ నువక్తములై భయంబుచేఁ
ద్వరపడుచున్న నక్రయుషఁవాము నేత్రములై చెలంగ నా
తురమునఁ 2బ్రాణహీనయనఁ ♦ దోఁచెడు సీతను నెచ్చెలిన్వలెన్
బరిపరి చూచి దుఃఖిపడుభంగిఁ గనంబడుచుండె నయ్యెడన్. 3౪౭ 1427

శే. వ్యాఘ్రపంచాస్య మృగపరిఁవారములును
బతులన్నియు నొకపరి ♦ వచ్చి రోష
మడర ఛాయానుగాములై ♦ యతివవెంటఁ
బరుగువాటిన వత్తటిఁ ♦ బలువగలను. 3౪౮ 1428

సీ. అద్రులప్పుడు మోములందుఁ గన్నీళ్లు నాజలపూరములు పొంగఁవెలసి పయికి
నెత్తంబడినచేతు ♦ లెట్లట్లు శిఖరముల్ కనఁబడ శ్రీరాముఁకాంత నపహ
రించుకొనుచు స్వపురికిఁ బోవుటం గాంచి యేడ్చెడునట్లుగా ♦ నెల్ల యెడలఁ
గానంబడియె; సీతఁ ♦ గైకొనిపోవుటఁ గనుచు శ్రీమంతుఁడౌ ♦ కమలమిత్రుఁ

తే. డెంతయును దీనుడై కాంతుఁలెల్లఁ దూలఁ
బాండుమండలుడై కానఁబడియె; సర్వ
భూతములు పిండుగాఁ గూడి ♦ సీత రాము
పత్ని దొంగిలికొనిపోవు ♦ పాపిని గని. ౪౦౪ 1429

చ. దనుజుఁడు పోయెడుం బురికి ♦ ధాత్రి నికం గన ధర్మసత్యముల్
కనఁబడ వింక నార్జవము ♦ గన్నడ దల్లె కృపావిశేషముల్
గనఁబడ వంచు నేడ్చె; భయఁకంపితవక్తము లొప్పుచుండఁ జ
క్కనిమృగపోతముల్ వగలఁ ♦ గన్నుల నీరు స్రవింప దీనతన్. ౪౦౫ 1430

క. కలఁగిన చూపులతోఁ దొయ్యలిఁ గని రోదనముసేసె; ♦ నతిదుఃఖమునన్
గలఁగి ఘనధ్వనినేడ్చుచుఁ, బలువిధముల నోనుమిత్రఁపట్టి రమ్మ. ౪౦౬ 1431

1 మాధై రితి విధూతా గ్రా వ్యాజప్రూ రివ పాదపాః-అనిమూలము. 2 గతోచ్ఛ్వాసాః-
అనిమూలము. త్యక్తప్రాణాః-అనివ్యాఖ్య.

తే. రాఘవా! వేగరమ్మ ఘోరనురవై రి
బలిమిఁ గొనిపోయెడు ననుచు ♦ వాగు వత్త
రో యనుచు మాటిమాటికి ♦ చుర్పిఁ గాంచు
చున్నసీతను గని వని♦నున్న సురలు. ౪౪ 1432

క. మేనులు గడగడవడఁకఁగ, జానకీ గని యెడ్చి; సంత ♦ నాంద్రాలకసం
తానము చెదరఁగ మోమున, జానగుతిలకంబు మాయ ♦ సాధ్వీ వడంకన్.

క. తననాశనమునకే సీతను దెలియక రావణుండు ♦ తా హరియించెన్
దనబంధువులకు నెడమై, దనవిభుని మఱిందిఁ బాసి ♦ ధరణీసుతయున్. ౪౬

తే. చారుదంతవిరాజిత ♦ సరస సుస్తి
తాస్యపంకజశ్రీరాము ♦ నతివ యపుడు
భయవిశేషంబునన్ మేను ♦ వడఁక వక్త్ర
మట్టె వెలవెలనై యుండ ♦ నార్తిఁ గుందె ౪౭ 1435

ఏబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము

౫౩ - వ సర్గము.

—ఘోర సీత రావణుని నిందించుట. ఘోర—

చ. జనకజ రావణుండు తనుఁ ♦ జయ్యనఁ గైకొని యంబరంబునం
జనుటను గాంచి భీతిఁగని ♦ న్వాంతము దూలఁగనేడ్చె; సంత న
వ్వనితయు శ్రోతృసంఘములు ♦ బాపురె యంచుఁ దపించునట్లుగా
వనరుచు రోషతామ్రమయి ♦ వక్త్రము గన్నడ భీకరాక్షునిన్. ౧ 1436

క. దనుజునిఁ గని యిట్లనియెన్; విను రావణ! నీచశీల! ♦ విభుఁడు మఱిది యిం
టనులేని తరుణముం గని, వనిత ననుం బలిమిఁ గొనుచుఁ ♦ క్వరపడి పురికిన్.

క. పరుగెత్తుచున్నవాడవు, పురుషుడవే లజ్జనీకుఁ ♦ బాడనుగ లేదా!
సురవై రీ! దుష్టాత్మా! హరింపఁగాఁ గోరి నన్ను ♦ నతిభయ మధరన్. 3 1438

క. మాయామృగరూపంబున, మాయాశ్రమమునకు వచ్చి ♦ మఱియును మోసం
బే యగపఱచుచు నను న, న్యాయంబునఁ దొలఁగఁదీసి♦నాడవు నీచా. ౪

సీ. నన్నుఁగావఁగ వచ్చి♦న మహాత్ము గృధ్రేశు
నాతని వృద్ధుని ♦ నని వధించి
నాడవుగద శూర♦నాథుడవే నీవు
*మెచ్చఁగా వచ్చు నీసచ్చరితము
సతఁడు నామామకు ♦ ననుఁగుమిత్రుఁడు సుమా;
దనుజాధమా! నామ♦మును వచించి

నను యుద్ధమున గెల్చి నాడవుగద నీదు

శౌర్యంబు పరమమై ♦ జగతివెలయుఁ

ఆ. గాదె, పొగడఁదగిన ♦ ఖ్యాతియే యగునిది

నీచ! యొంటినున్న ♦ నెలఁత నొరుని

భార్య దొంగిలితివి ♦ బాపురే! యిట్టి నీ

చంపుఁగార్యమునకు ♦ స్వాంతమందు. ౬౪

1440

క. దనుజా! సిగ్గుంబొందక, ఘనకార్యం బనుచు నెన్నఁగ నేలొకొ? లే

దని శంక నొందవంతయు, నిను నీవే శూరుఁడనని ♦ నెమ్మిఁ దలఁచుచున్. ౭

క. అతినింద్యము ధర్మైతర, మతిఘోరము హేయము నగు ♦ నట్టిపని నొన

ర్చితివే యని లోకమునన్, సతతము చెప్పుకొనఁగలరు ♦ జనులెల్లరొగిన్. ౮

క. నను నపహరించుతటి నే, విన నీవే పొగడుకొనిన ♦ విక్రమబలముల్

దనుజా! యిస్సీ! నాశంబును గాంచుంగాక వేగముగ నియ్యదనన్. ౯౪

క. కులమున కయశంబెంతయు, గలుగంగాఁ జేయుచరిత ♦ కడువడిగా ని

మ్ములఁ జెడుఁగాక; దురాత్మా, బలమునఁ బరుగిడదువేని ♦ త్వర నీరీతిన్. ౯౫

క. ఎవరేమిచేయ శక్యంబవు; నీవొకగడియకాలమైన నిలువుమా

యవలం బ్రాణంబులఁ బో,దువె, చచ్చియ నీవు తీరుదువు కఠినాత్మా. ౧౦

క. ఆరాజసుతుల కన్నుల, బారింబడి దనుజునైన న్యవారముతోడం

జేరినను నొకముహూర్తము, నేరవు జీవింప నీవు ♦ నిశ్చయ మిది నూ. ౧౧

చ. వనమునఁ బ్రద్యోలించు గురుపావకు స్పర్శముఁ బట్టినైఁపఁజా

లనిగతి రామలక్ష్మణ¹కలంబవితానపుస్పర్శమున్ సహిం

పను ఊణమైనఁ జాల వెటువంటి ప్రయత్నముచేతనైన; నో

దనుజ! భవద్ధితంబు మదిఁ ♦ దాల్చిఁ దలంచుచు జీవితార్థివై. ౧౨ 1447

క. నను విడిచిపెట్టు మయ్యది,యె నీకు హితమాను జుమ్మి; ♦ యిట నామాటల్

విని నన్ను విడిచిపెట్టక, చనియెదవే నిట్టివార్త ♦ శ్రవణములఁ బడన్. ౧౩

క. నను నవమానించితి వని, మనమున రోషంబు పొంగ ♦ ట్టాపాలుఁడు నా

పెనిమిటి తమ్మునితోడన్, నినుఁజంపఁగఁబూనుఁ జుమ్ము ♦ నెక్కినుపూన్కిన్.

క. ఏమైనను గానీ యని, యీమొండితనంబె విడువ ♦ కీవుండినచో

నేమి మదింగోరుచు నను, నీమాడ్కిం దెచ్చినావొ ♦ హితమని యదియున్.

తే. వ్యర్థమేగాని నీచాత్మ! ♦ సార్థకంబు, గాదదెబ్బంగినైన, శక్రప్రతిముని

నాదుభర్తను రాముఁ గానకయె వైరి, పాలని తుటి, నిదచుక ♦ బ్రదికియున్న.

క. చిరకాలము జీవింపం, దరమగునే బ్రదుకను జుమి; ♦ దనుజాధముఁ డా

నరుఁడు మరణంబుతఱిని వి,పరీతకృత్యములు చేయుభంగిని నీవున్. ౧౬

క. హిత మెదియో మే లెదియో, మతినెఱుంగవు దాన నీయఁమంగళకృత్య
ప్రతతి నొనరించువాడవు, మృతిఁగను వారలకు నెల్ల † హితకృత్యంబుల్.

క. మనమున గుచింపకుండును, గనుక నె యిత్తఱిని నిన్నుఁ † ¹గాలునిపాశం
బునకుం జిక్కినకంతం, బున నుండం జూచుదానఁ † బూర్వాదిత్యా. ౧౭౫

సీ. దశకంత! యిదిభయఁస్థానంబు నీవును భయపడకున్నావు † బలిమి మెఱయఁ
గావున నీకీకఁ † జావు సమీపంబుననె యుండుటను వేగఁముననె మృత్యు
సూచకమ్ములయిన † త్తోణీరుహంబుల ²స్వర్ణమయంబులఁ † జక్కఁజూడఁ
గలవని యూహింతుఁ; † గడుఘోరమై రుధిరాభివూర్ణంబగుఁనట్టి వైత

ఆ. రణిని నది భయంకరంబగు నసిపత్ర
వనముఁ జూడఁగలవు; † వరుసఁ గాఁచఁ
బడుచుఁ గ్రాఁగుచున్న † స్వర్ణపుష్పంబుల
నతిభయంకరముగ † మతికీ దోఁచి. ౨౦

1455

తే. మఱియు వై ధూర్యమణిపత్రఁమండలములు
గలిగి యాయనకంటకాఁవలుల నిండి

తీక్ష్ణమయి యొప్పి నరకమే † దినిఁ జెలంగు
శాల్మలినిఁ జూడఁగలవు రాక్షస! దురాత్మ. ౨౦౫

1456

చ. ఫలమిది యెప్పుడో కలుగఁవచ్చుఁగదా యటులైనఁగాని యి
మ్ముల సుఖమబ్బెఁగాదె యని † మూర్ఖ! తలంతువో యేమొ నిర్భుళా
యలమహితాత్ముడై రఘుకుఁలాధిపుడై తగు రామమూర్తికి
ట్టు లపకృతిం బొనర్చితి కఁడుంగడుఁ దుచ్చవుబుద్ధివౌటచే. ౨౧

1457

క. కనుక నికం జిరకాలము, మనఁజాలవు; నిన్నుఁ బలిమిఁమైఁ గొని శీఘ్రం
బునఁ బరదేశముఁ జేరెద, నని నను నతఁడేమిసేయు † నని తలంతువోకో. ౨౧౫

సీ. విను రావణా! జగదీర్షరుడై మహనీయుడగు నావిభుండుండ † నవలఁ దీయఁ
గారాక భయదమాఁకాలపాశము గళంబునకుఁ జక్కఁగఁ గట్టుఁకొనినయట్టు
లయ్యెఁగదా యెందు † నరిగి సుఖింతువు? తమ్ముడు లేకయే † తా నెవండు
నిమిషమాత్రంబున † నిర్దరుల్ పొగడంగఁ బదునాల్గువేపురఁ † ప్రాథదనుజ

ఆ. లను మహావనంబుఁననుఁ జెండివై చెనో, యట్టివీరవర్యుఁ † డఖిలశస్త్ర
వేత్త బలియుఁ డట్టివీరరామునిపత్ని, నపహరించినట్టి † కపటి నిన్ను. ౨౪

క. వరతీక్షణబాణములచేఁ, బొరిపుచ్చక విడుచునా? విభుండని దనుజే
శ్వరు నంకగ యా సీతయుఁ, గరము భయంబూని దుగిఖఁకలితహృదయయై.

1 పశ్యా మృద్య హి కంతే త్వం కాలపాశావపాశితమ్ - అనిమూలము. 2 వ్యక్తం హిరణ్మయే హిత్వాం సంపశ్యసి మహిరుహాన్ - అనిమూలము. హిరణ్మయవృక్షదర్శనం మృత్యు చిహ్నమ్ - అనివ్యాఖ్య.

క. కరుణముగాఁ బలవించుచుఁ, బగుపోక్తుల వీని మఱియుఁ ♦ బల్కెను, దదనం
తరమున బహుశా ర్థిం గని, పరిపరిరీతులను దీన ♦ వదనము తోఁపన్. ౨౫౪

క. తనదురవస్థం దెల్పెడు, ననూనవాక్యములఁ బల్కి ♦ యంగము వడఁకన్
దనుఁజూచు సీత దీనను, ఘనపాపనిశాచరుండు ♦ గైకొని చనియెన్. ౨౬౪

వీరబదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౪ - వ సర్గము.

—ఘోఘ సీత తనసోమృతలను గొంగులో ముడిచి వానరులదగ్గఱ విడిచివైచుట. ఘోఘ—

క. దనుజుఁడు తన్నున్ మ్రుచ్చిలి, కొనిపోవుచునుండఁ జనకుఁకూఁతుడు వనిలోఁ
దనుఁ గాచువారిఁ గానక, ఘనగిరిశృంగమున నొకటఁ ♦ గనియెం గపులన్. ౧

1 తే. వారలై దుగు రసదృశఁబాహుబలులు

కూడియుండఁగఁ గాంచి యాఁకువలయాక్షి

యావరారోహ వీరలు ♦ నావిధంబుఁ

బతికి నొకవేళఁ దెలుపంగ ♦ వచ్చు ననుచు. ౧౪

1464

చ. మనమున నెంచి స్వర్ణరుచిఁమానితమా తనయు త్రరీయమం

దనుపను రత్నభూషణము ♦ లల్లన మూటఁగఁ గట్టి వేగ వై

చెను హరిమధ్యభాగమునఁ ♦ జిత్రముగాఁ బడునట్లు; రావణుం

డనుపమభూషణంబులను ♦ సంశుక మొయ్యనఁ జించి సీతయున్. 3

1465

ఆ. 2 మూటఁగట్టి మాగ్గఁమున వై చినది సీతఁ

గొనుచుఁ బోవు మోదఁమున నెఱుంగఁ

డయ్యెఁ; బింగళాక్షుఁలై తగువారలు

కారు కపులుమాత్ర ♦ మారయంగ. ౪

1466

సీ. వాసరశ్రేష్ఠులై ♦ వఱిలుదు రవ్వారు రామరామాయను ♦ రవము నిగుడ

విలసించుచున్నట్టి ♦ విపులాక్షి సీతను నిర్నిమేషాక్షుల ♦ నిలిచి చూచు

చుండి; రంతట నేడ్చుచున్న సీతంగొని పంపాసరస్సును ♦ వరునఁ గడచి

రామభద్రుని మహాశ్రమమువై పును జూచుచున్నదృష్టి మరల్చి ♦ క్రన్ననఁదన

తే. పురము వై పును జూచుచుఁ ♦ బోయెఁ; దనకు

మరణహేతువుగా నున్నతరుణిఁ దీక్ష

దంష్ట్రయై విషముం గ్రక్కుదారుణభుజ

గినివలెం జంకలోఁ గొని ♦ చనియెఁ బ్రీతి. ౬౪

1467

క. దనుజుఁడు చాపచ్యుతమా, ఘనబాణం బట్లు వేగ ♦ గగనప్రథమునన్

1 ముమోచ యది రామాయ శంసేయు రితి మైథిలీ - అనిమూలము. 2 సంభ్రమా త్తు థశ

గ్రీఘ స్తత్కర్త స ప బుద్ధవాన్ - అనిమూలము.

- వనశైలసరిత్సరనులఁ, గనుచును దగ వానిగడచి • కడఁకం జనియెన్. ౭౪
- క. వరతిమినక్రాలయమై, వరుణాలయమెల్ల ద్వీపఃపతులకు సతమున్
శరణము నక్షయమును నొ, సరిత్పతిని జేరి దాఁటె • సత్వరమంతన్. ౮౪
- క. జనకనుతం గొనిపోయెడు, దనుజునిఁగని సంభ్రమమునఁ • దరఁగ లడఁగఁగాఁ
బెనుఫణులు మత్స్యములు లో,నన యుండఁగ నాధ్వసంబుఁచం గంధి తగెన్.
- క. చారణులు ఖచరు లత్తటి, నారావణుఁ గాంచి యీదఃశాన్యుఁడు తెగునం
చారసి పలికిరి సిద్ధులు, నాహాఢిగ నల్లె పలికి • రాతని మృతినిన్. ౧౦౪ 1471
- క. దనుజుఁడు నూపముఁ దాల్చిన, తనమృత్యువుగాఁ జెలంగు • తగుణిని గంపం
బును గాంచుదాని నంకం,బునఁ దాలిచి లంకఁజొచ్చెఁ • బొంగెడు కాంక్షన్.
- తే. రాజమార్గంబు లెన్నఁగ • రమ్యగతిని
జక్కఁగా నేర్పఁకంగఁ బెంఁపెక్కుపురిని
జేరి సేవకనిబిడవి • స్తృతనుకక్ష్య
లను దగం బొల్చు నంతిపురిని ముదమున. ౧౨౪ 1473
- సీ. అంతఁ బ్రవేశించె • నప్పుడా దనుజుఁడు మహితశక్తిన్పూర్తి • రహిఁ జెలంగు
చున్న న్యాయంప్రభ • నొకట బిలంబున మయుఁడుంచినట్టు లఁవ్త్వానవతిని
శోకమోహంబుల • స్రుక్కినదానిని ¹నసితలోచన సీత • ననురమాయ
వలె నుండి నిజముగా • నచ్చినయట్టులే కనఁబడి తానగ్నిఁ • గడఁకఁజొచ్చి
- తే. యున్నదాని నెఱుంగక • యుంచె నచట;
నంతటఁ బిశాచములరీతి • నతిభయంక
రముగఁ గన్నడుచున్నట్టి • రాక్షసాంగ
నలను గని యీమఁ బురుషుఁడే • నారియేని. 1474
- క. నాయనుచుతినిం బొందక, యేయెడలం జూడఁగూడ • దిఁకననుచు వినుం
డీయంగన మాక్తికసము,దాయంబును రత్నములను • హాటకరాశిన్. ౧౫
- తే. అంబరాభరణంబుల • నరసి దేని
నెంతగోరునొ నాకు మీఁరిచ్చునల్లె
యీబిడకు నీయవలయు; నిం • దెవతిగాని
తెలియకయొ లేక తెలిసియో • లలన కిచట. ౧౬ 1476
- చ వినుఁ డినుమంత యప్రియము • వేడ్క నొనర్చునొ దానిప్రాణముల్
చనునని యెన్నఁగాఁదగును • సారసలోచనలార యంచు న

1 ఇందలియర్థము తిలకవ్యాఖ్యానుసారమని తెలియునది. మాయూపై వైషా సీతాయా లంకా మాగ తేతి ధ్వనితమ్. మఖ్యమాతాత్వగ్నిం ప్రవిష్టేతి పూర్వమేవ ధ్వనితమ్, అతఏవ రావణస్య హవనీయైషాజాతా మయాత్వాదేవ రావణస్య తదజ్ఞానమ్-అని తిలకవ్యాఖ్య.

- ద్వనుజుడు శౌర్యవంతుడు నితాంతముదంబున సంత సౌధ మొ
య్యన విడనాడి యేమియింక ♦ నొనొకొ కృత్యమటంచు నెంచుచున్. ౧౭౫
క. దనుజుల మాంసాహారుల, ఘనవీర్యుల నష్టసంఖ్యఁ ♦ గ్రాలెడువారిం
గని యంత మహావీర్యంబుననున్ వరదానగర్వమున మోహితుఁడై. ౧౮౫
క. వారల భూరిబలంబును, బౌరుషమును బొగడి పొగడి ♦ పలికెం బ్రీతిన్
మీరలు నానాయుధముల, నారూఢిగఁ బ్రబలి తరలి ♦ యతివేగమునన్. ౧౯౫
సి. చనుడు పూర్వము జనస్థానంబు ఖరునకు నావాసమై యుండె ♦ నద్ది యిపుడు
సన్నివేశంబుల ♦ సంతతి చెడిపోవ శూన్యమై యున్నది; ♦ సొరిది మీర
లచటికిఁ బోయి యం ♦ దనురులు లేమి శూన్యంబుగా నుండుట ♦ నరసి భీతిఁ
గనక దానిం దూరమునకుఁ దోలుచు బలపౌరుషంబులఁ గ్రాలువారలౌటఁ
తే. గాపురంబుండుఁ డందు; నక్కడను బౌరు
షబలముల నేల మేమొగిఁ ♦ జక్క నాశ్ర
యింపవలెనని పల్కుదుఁరేని నేను
ఖరుని దూషణ ముఖ్యులఁ ♦ గా నొనర్చి ౨౧౫ 1480
క. పెనుసైన్యమందు నునిచితి, నని ఖరదూషణులతోడ ♦ నయ్యది శ్రీరా
ముని సాయకముల వ్రుందెను; గనుకఁ దదర్థంబె యోర్వఁగారామి మదిన్.
తే. ధైర్యమును మించి నాకుఁ గ్రోధంబు వెలయు
చున్నయది; దాన నేను బోకుంట భీతి
వలనఁ గా దవకాశంబు ♦ గలుగ కున్న
దట్టి రామునిపయి వైర ♦ మతిశయిల్లు. ౨౩ 1482
క. దారుణవైరము నిరత ము, దారంబుగ రగిలెడున్ నితాంతము దానిన్
వైరిపయిం దీర్చుకొనం, గోరుచు నున్నాఁడ; వైరిఁ ♦ గూల్పక యున్నన్.
తే. నిద్రపట్టదుగద కంటినిండ నాకు
ఖరముఖుల సంహరించిన ♦ పరుని నేను
జంపుదునయేని పొందుదు ♦ శర్మమెంతో
బీదకున్ నిధి దొరకినవిధము తోఁప. ౨౫ 1484
తే. మీర లందుండి నాదు నమిత్రువలని
పోకడల నెల్ల నిశ్చయంబుగ నెఱింగి
వానిఁ బంపుచు నుండంగవలయు నాకు;
నప్రమత్తులరై యట ♦ కరుగవలయు. ౨౬౫ 1485
క. రామునిఁ జంపఁగ యత్నం, బేమాడ్కిన్ సాగుదాని ♦ నే నిరతంబున్
మీనుదులఁ దలఁపఁగాఁ జను, నేమెట్లు ఖరాదివసతి ♦ కేగుదుమనినన్. ౨౭
క. పలుసారు లనిమొనన్ మీ, బలముల నేఁ జూచి యున్నవాడఁ గనుకనే
నలరు జనస్థానంబున, నిలువగ మిముఁ బంచి నాడ ♦ నేర్పణు లనుచున్. ౨౮

చ. దనుజు లవశ్యకార్యములఁ ♦ దద్దయుఁ బల్కి ప్రియోక్తులన్ దమున్
 వినుతి యొనర్ప రావణుని ♦ విక్రమధుర్యునిఁ గాంచి మ్రొక్కి యా
 తనిదగు నాజ్ఞనొంది పురఃతల్లజమై తగు లంకనుండి యె
 వ్వనికిని గానరానిగతి ♦ వర్ధిల నచ్చటికేగి రంతటన్. ౨౯

1488

తే. రావణుండును శ్రీరాము ♦ రమణిఁ జూచి
 సంప్రహృష్టాంతరంగుడై ♦ సాధ్వీదెచ్చి
 దాన రామునితో వైర ♦ మూనినందు
 లకును దా వగఁ బూన వలసియు నతఁడు. ౩౦

1489

క. జ్ఞానము లేనికతంబునఁ, దా నెంతయు మోషమందెఁ; ♦ *వదైర్వరము లో
 లోనన్ మిథ్యయె యని యా, దానవుఁ డెఱుఁగుటనుజాల ♦ దైర్యమునఁదగెన్.

ఏఁబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

—*— రావణుండు సీతకుఁ దనవై భవముఁ జూపుట. —*—

క. ఘనబలుల ఘోరదనుజుల, నెనమండ్రిను బంపి రాక్షసేశుఁడు విపరీ
 తనిజస్వాంతుండౌటను, దననుం గృతకృత్యుఁగాఁగఁ ♦ దలఁచెం బిదపన్. ౧

క. స్మరబాణపీడితుండై, త్వరపడి యంతిపురిఁ జొచ్చె ♦ వై దేహిని జూ
 చురతిని; రాక్షసవనితా, పరిచృతయై వగలఁబొగులు ♦ పడఁతిని గనియెన్. 3

సీ. అశ్రుపూర్ణాస్యయై ♦ యతిదీనయై శోకభారాభిపీడితః ♦ స్వాంతయగుచు
 వాయువేగము తనుఁ ♦ బైకొనఁ గడలిని మునుఁగునొకనుబోలి; ♦ వనటఁగుంది
 న్యుగయాధములఁ బాసిఁమించు శ్వానంబులయంతరంబునఁ జిక్కి ♦ నట్టి లేడి
 చందంబునన్ స్వశీర్షము వంచి యున్నట్టి జనకజఁ జేరి యా ♦ సాధ్వీ వనటఁ

తే. గుందుచున్ దీనయై తనఁకున్ సుతేమి
 వలదనుచు నెంతచెప్పిన ♦ బలిమిఁ గొనుచుఁ
 బోయి దేవగృహోపమంబై యలరెడు
 తనదుసౌధంబుఁ జూపె మోఃరమున నతఁడు. ౬

1493

సీ. కుఱుచల్లె పొడవులై ♦ నెఱిఁ బొల్చెడు విమాన
 ములు కొన్ని యందుఁ జెన్నులరుచుండె
 స్త్రీసహస్రంబులు ♦ చెలఁగుచుండెను బహు
 విధములౌ పక్షులు ♦ వెలయుచుండె

* వస్తుతస్తు రావణస్య శ్రీరామేశహ వైరం లోకదృష్ట్యా అనర్థం త్వఃకీయమానమపి సీతా
 హరణద్వారా శ్రీరామహస్తా త్వవధిస్వేష్టతమత్వా ద్ద్రామణవైరం ప్రాప్య ముముద ఇతిభావః-
 అని మహేశ్వరతీర్థులు. దీనిసారమే పద్యోత్తరార్థమునఁ గనఁబడునని తెలియవచ్చి.

నానాప్రకారరత్నంబులు నొప్పుచుం

డెను దంతములతోడఁ ♦ గనకమునకు

స్ఫటికంబులను వజ్రవైడూర్యములతోడ

రజతంబునను జక్క ♦ రచితములయి

తే. వింతఁగాఁ జూడఁదగి చృష్టి ♦ విమలములయి

యలరు స్తంభంబులందు సొంపులఁ గులుకుచు .

వెలయుచుండెను, దానవవీరుఁ డట్టి

హర్ష్యమును జూపి సీతతో ♦ నరిగి యొకట. ౮

1494

క. ఘనదుందుభినిస్వనముల, మనోహరంబై చెలంగి ♦ మంచినువర్ణం

బున మించు ద్వారమునఁ దగు, కనకపుసోపానమెక్కెఁ ♦ గడువేడ్క మెయిన్.

సీ. అందు దంతపుగవాఁడౌవళి, వెండిగవాక్షంబులును బెక్కు ♦ వఱలుచుండె

నందుమీఁదంబోవ ♦ హాటకజాలావృతములగు ప్రాసాదతతులు నలరె

నాగవాక్షములచే ♦ నందు సుధాలిప్తములును రత్నఖచితంబులు నయి తగి

చిత్రంబులై న యాఁక్షీతితలంబులనెల్లఁ దనయింట జనకజాతకును జూపె

తే. భూరితరశోకమునఁ జాలఁ ♦ బొగులు వనిత

కంత నడబావులను భూరుహములతోడ

నలరు సరసులఁ జూపె నయ్యసురరాజు;

పాపమతిగాన దివ్యభవనముఁ జూపి. ౧౨౪

1496

క. తనయందుఁ బ్రీతిఁబుట్టం, గను జేయందలఁచి పలికెఁ ♦ గాంతామణిరో

విను పదికోటులు క్రూరులు, దనుజులు భయదాకృతులను ♦ దనరుదురెపుడున్.

చ. ఇరువదిరెండుకోట్ల దనుజేంద్రులు పొల్తురు భీమకర్ణులై

పరఁగెడు వారి కేన పరిపాలకుఁడన్; మఱి బాలవృద్ధులౌ

సురరిపులన్ దగన్ విడిచి ♦ శూరసహస్రసురారు లొక్కనా

కె రమణసేవకుల్ గల రహీనబలుండను జమ్ము కామినీ. ౧౨౫

1498

క. ఏదేది రాజతంత్రము, నాదై తనరారుదాని ♦ నారీమణిరో

నీదై యుండ నొనర్చెద, నాదగు ప్రాణావళియు ననవరత మెన్నన్. ౧౨౬

తే. నీయధీనమె శతపత్రనేత్ర విను త

గంగ నీవనఁగా నధికంబె నాదు

ప్రాణములకంటె నగుదు విష్ణులుకు నిజము;

చెప్పువాడ మఱొక్కటి ♦ చిత్తగింపు. ౧౨౭

1500

*సీ. సంతసంబును గూర్చు ♦ చానరో భార్యవై తనరారు నీవె యంతఃపురమునఁ

* బహునాం స్త్రీసహస్రాణాం మమయోఽసౌ పరిగ్రహః, తాసాం త్వమిశ్వరాసీతే మమ భార్యా భవప్రియే. సాధు కిం తేఽన్యయా బుధ్యా రోచయస్వ ఏవో మమ, భజస్వ మాభి తష్టస్య ప్రసాదం కర్తు మర్హసి - అనిమూలము. దీనికి షుహేశ్వరతీర్థులు జ్ఞానపరమగు నర్థమును

గల పెక్కునుంది కాంతలలోన నాభార్య లెవ్వరెవ్వరొ వారికిఁజెల్ల నిక్క
మీశ్వరివగుము; నేనిపుడు చెప్పినపల్కుఁగై కొనుమిదియె యిక్తంబు; రాముఁ
డని వేటుబుద్ధి నీకలరిన ఫలమేమి? సఫలాంతరంగుఁగా నాధ్వీ నన్నుఁ

తే. జేయుమా తీవ్రవాంఛలఁచేఁ దపించు
చున్న నామీఁదనే కృప యునుపఁదగును
నాపురోత్తమ మీలంక నారి! వినుము
విఱివి శతయోజనములచే నెలయుచుండు. ౧౮

1501

క. జలనిధిపరివేష్టితమై, యలరెడు దీనిన్ సురేంద్రుఁ డమరాసుకులం
గలిసి చనుదెంచినను దొయ్యలి మార్కొన నలవిగాక హర్షోందుఁజుమీ.
క. సురయక్షపక్షిగణమం, దరముఁగ వీర్యమున లోకముం దెచ్చట నా
సరియగువాఁడు కనంబడఁదుగుదోర్బల శాలినగుచు నొప్పుదుఁ దరుణి. ౨౦

*సీ. అతివ రాజ్యభ్రష్టుఁ డగుచు నదీనుఁడై
యురుతాపనుఁడు గతాఽయువును నగుచు
మనుజులక్షణమొంది మఱి యల్పతేజసుం
డును నయి తనరు రాముని మదినిడు
కొని యేల దుఃఖింప వనితామతల్లిరో
బాల్యయావసములు వార్ధకమును
క్షణభంగురము లౌట సత్యమట్లాటచే
సతతంబు త్వత్సేవగతి యటంచుఁ
జేయఁగాఁ దగి భర్తయే యనుశబ్దంబు
సార్థకమన నొప్పునట్టి నన్ను
గ్రహియింపుమా ప్రీతిఁ గావుమా యిట “మయా
సహ” యన్న శబ్దార్థసంగతిఁ గని
విహరింపుమా; నాదు విపులభావంబును
మది సుంతయోజించి మఱొకమాట
మనమునఁ గీలింపు మహిళావతంసమా
రామదర్శనకాంక్ష ప్రజ్ఞయందుఁ

తే. బొడమఁ దహతహపడనేల పుడమిపట్టి
నీవిభుం డీపురిం గన రావలయున

వ్రాసిరి. భార్య అభివప్రియే-అని పదము విభజించి మోక్షప్రియమైనతల్లి భార్య చిహ్నాపిణి-
శ్రేష్ఠురాలా యని యర్థము చేసిరి. ఆ యర్థ మే యిందుఁ గనుపట్టునని యెఱుంగవలయు.

* ఇది మొదలుకొని మహేశ్వరతీర్థల యభిప్రాయముగూడఁ బద్యములయం దిమిడియుండు
టను బాతకులు గ్రహింపఁదగు.

టంచు మదిఁ గోరినన్ ఫలిఁయించుననుట

యబ్బరమె యట్టిశక్తియు ♦ నలరునెట్లు. ౨౩

1504

చ. అనుపమవేగముం గలుగునట్టి సదాగతిఁ ద్రాళ్లఁ గట్టరా

దనితరసాధ్యదీ ప్తిగలఁయట్టి ధనంజయు స్వచ్ఛమా శిఖన్

గని గ్రహియింపఁగాఁ దరముఁగాదు మదుగ్ర భుజాసురక్షితన్

నిను నిట నుండి శౌర్యమున ♦ నెట్టనఁ గైకొని పోవువానినేఁ

గనుఁగొన మూఁడులోకములఁ ♦ గాంతరొ! యేవిధినైనఁ జూచినన్. ౨౪

క. విను నీవీ లంకాపురమున నుండియె గొప్పరాజ్యమును దీనిని నె

ల్లను బాలింపుము సతి! యింకను మాదృశు లఖిలదేవగణములు మఱియున్.

తే. జంగమస్థావరములు నిశ్చయముగాఁగ

సేవకుల మౌదు మిఁకమిఁద ♦ నీవు ప్రీతిఁ

జారుతరమగు నభిషేకఁవారిఁ దోఁగి

నన్ను ముదమొందఁ జేయుమా ♦ నన్నుతాంగి! ౨౫

1507

క. మునుచేసిన దుష్కృతములు, వనవాసముచేతఁ దీఱఁ ♦ బ్రాకృతధర్మం

బునఁ గనఁదగుఫలమునుగై, కొనుమా సంప్రీతిమిఱఁ♦గువలయనయనా. ౨౬

తే. ఇందు మైథిలి! నే నీకు ♦ నిచ్చు సకల

మాల్యముల దివ్యమగుచు నఁమూల్యమైన

చందనంబును భూషణసమితి నొకట

ననుభవింపుము ననుమోదఁమునను దేల్పు. ౨౭

1509

సీ. భ్రాతయై తగు నాకు ♦ వైశ్రవణం డాతనికేఁబుష్పకవిమాన ♦ మొకటి గలదు

సూర్యప్రకాశమై ♦ సొంపారు సుశ్రోణి! దానిజయించితి ♦ నేను బలిమి

నదియు విశాలమై ♦ యతిరమ్యమై యనుపమమయి తనరారుఁ ♦ బరమమోద

మున నీకొసంగెద ♦ జనకజా! యద్దానిపయి యథాసుఖముగ ♦ వైభవముల

తే. నలరి విహరింపుమా; పంకఁజాభమగుచుఁ

జారుదర్శనమగుచు స్వచ్ఛంబునగుచు

నలరు నీమోము పెనువెతఁ ♦ గలఁగి వెలయ

కున్నదిగదా వరారోహ! ♦ యొప్పు దప్పి. ౩౦

1510

క. అని రావణుండు పల్కిన, విని వస్త్రాంతమునఁ బూర్ణవిధునిభవదనం

బును గప్పుకొనుచు నశ్రువులను విడుచుచు నుండె రాములలనయు సంతన్.

చ. దనుజవిభుండు పాపమతి ♦ దత్పరతన్ బతినే దలంచుచున్

వనటఁ గృశించి భూతమొగిఁ ♦ బట్టిన రీతిని జంచలాత్మయై

౨౭౪ శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాతృద్వయాభిప్రాయ మొకపద్యముననే యున్నది. ౨౮౪ మొదలు ౩౦౪ వఱకుఁగల శ్లోకద్వయమునకు నిరువురవ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము నొకపద్యముననే యిమిడింపఁబడినది.

ఘనతరచింతచేతఁ దనుఁకాంతియు మాయఁగనున్న జానకిం

గని వచియించె నివ్విధి నఁగాధమనోవిభవంబు పొంగఁగన్ . 33౪

1512

సీ. నిన్ను సేవింపఁ జంఁతించు నన్నేలిన ధర్మలోపములేదు ఁ నిర్మలాంగి.

యిఁక సిగ్గుపడనేల? ఁ యీమనయిరువురకును దైవసిద్ధమై ఁ తనరుచున్న

సంబంధ మిద్ది యాఁర్నంబగు; సుందరతావకచరణముల్ ఁ తలలు సోకి

యలఁకువఁ గనునట్టు ఁ లభివాదనము సేసినాఁడను బలుమాటుఁనాపయినిఁకఁ

తే. గరుణనుంచుము నే నీకు ఁ నరయ దాసుఁ

డనుజమీ నీకు లోనయిఁతిని స్మరార్తి

సంది నాగౌరవమునకు ఁ ననువుగాని

యిట్టిపల్కులఁ జెప్పితి ఁ నెన్నియేని. 3౬

15 3

క. ఈరావణుఁ డింతకు మును, పేరమణికినై న నెత్తు ఁ లిలసోక నమ

స్కారము చేసి యెఱుంగఁడు,గా! రమణీ! యనుచు జనకఁకన్యకతోడన్ . 32

తే. పలికి కాలునిబారికి ఁ వశుఁడుగాన

నామె నెట్లైనఁ దనదిగా ఁ నపుడు చేసి

కొనఁ దలంచెను దనకుఁ గల్గినజడతను

గనుఁగొనఁగలేని కారణమున నతండు. 32౪

1515

ఏఁబదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

అథ సీత రావణుని నిండించుట : రావణుఁడు సీత నశోకమున నుంచుట. అథ

క. వెతఁగుందిన మైధిలి యిటు, దితితనయుఁడు చెప్పఁగ విని ఁ ధీరతతోఁపన్

సతిపరపురుషునితోడన్, జతనంబున మాటలాడఁ ఁ జనదనుటాత్మన్. ౪

క. తలపోసి నడుమఁ దృణమి,మ్ముల నిడి రావణునితోడ ఁ మోమోటమినిం

దలఁగి వచియించె వినుమీ,యిల దశరథభూపచంద్రుఁ ఁ డెసఁగెను ఖ్యాతిన్.

ఆ. ధర్మసేతు వగుచుఁ ఁ దగువాఁడు స్థిరుఁడగు, సత్యసంధుఁ డనఁగ ఁ సతతకీర్తిఁ

గన్నవాఁ డతనికి ఁ గాదిలిపుత్రుండు, రాముఁడయ్యె వినుము ఁ రాక్షసేంద్ర. ౨

క. ఆరాముఁడు ధర్మాత్ముం, డాహాధజగద్విశాలఁయశుఁడు కమలప

త్రారమ్యాఁడు గురుభుజుఁ, డారయ దైవతము నాకు ఁ నాతఁడె పతియా.

సీ. అట్టి భర్తను జెట్టఁపట్టిన తన్వీయు నిచ్చఁ జరించునే ఁ యెన్నఁడై న

సట్టి నాప్రాణేశుఁ ఁ డతికీర్తి గన్న యిత్వాకుకులంబునఁ ఁ గల్గినాఁడు

3౪౪ శ్లోకమున కిరువురువ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము సీసపద్యమున మూఁడుపాదములలోఁ జెప్పఁబడియె.

- సింహాసన్నిభ భుజశిఖరముల్ గలవాఁడు గురు తేజఁడగు సహోదరునిఁ గూడి
యాతఁడే యరుదెంచియనిమొన నీప్రాణముల హరియింపంగఁగలఁడునుమ్ము
ఆ. అట్టివాఁడె యైన ధనిచేయ కూరక
యున్నవాఁ డదేమియో యనుదువొ
యతనియెదుట నన్ను ధనట నీవు బలవంత
మున హరించియున్న ధనుజ! యపుడె ర౪ 1520
- క. ఖరుఁబోలె హతుఁడవై సం,గరమున నవ్వనమునందె ధ కంఠములు తెగన్
ధరణిఁ బరుండియె యుందువు; సురవై రులు వీరు బలులుశూరులునగుచున్.
క. పరఁగుదురు ఘోరరూప, స్ఫురణంబున నంటి నీవు ధ భుజగవిషంబా
గరుడునియెడ నిష్ఫలమా, కరణిని వీరలబలాధిధ కంబులు వృథయా. ౬ 1522
- చ. అరయ గుణచ్యుతంబులగు ధ హాటకభూషితతీవ్ర బాణముల్
తరఁగలు జాహ్నవీతటము ధ దారుణరీతిఁ గలంచునట్లు భీ
కరమగు నీశరీరమును ధ గైకొని చీల్చును జమ్ము రావణా!
సురలకు దానవాళికిని ధ జూడ నవధ్యుఁడవై చెలంగియున్. ౭ 1523
- తే. వైరమా రాఘవునకు నీపైఁ బొసంగు
నట్లుగాఁ జేసికొంటి నట్లైట నీవు
ప్రాణముల నిల్పుకొని యింక ధ బ్రదుకఁజాల
విద్ది నిశ్చయమగు ననురేశ వినుము. ౮ 1524
- క. జీవితశేషదినంబులు, రావణ నీకుండునేని ధ రాముఁడె వానిన్
జేవం దుద ముట్టించును, భావింపన్ యూపబద్ధపశువున కవనిన్. ౯ 1525
- తే. బ్రదుకునం దాశ లేనట్లు ధ బ్రదుకఁజాల, వింక నీవును; రాఘవుంఁడెనఁగురోష
దీప్తచక్షుస్సుచే నిన్ను ధ దితితనూజ!, కనినచో దగ్ధుఁడ వగుచు ధ గండడంగి.
క. అవమానము నొందుదువే; దినముననుండి హిమకిరణుఁ ధ దెంపునభూమిన్
జవమునఁ బడవై వన్ రాఘవుఁ డెంతయు శక్తిచేతఁ ధ గ్రాలుంజమ్మి. ౧౦ 1526
- తే. నాశమొందింపఁ జాలు నర్థవము నుగ్ర
శక్తి శోషిల్లఁగాఁ జేయఁజాలు నతఁడు
తనప్రియాంగన నిటనుండి ధ కొని చనఁగలఁ
డనుచుఁ జెప్పఁగవలయునే ధ దనుజ యింక. ౧౧ 1528
- క. నీయాయువు క్షీణించెను, నీయైశ్వర్యంబు తొలఁగె ధ నీబలమెల్లన్
బోయె నశియించునింకన్, నీయింద్రియములును; నీచ! ధ నీవు బలిమిమై. ౧౨ 1529
- క. పరవనితాస్పర్శంబున, గురుపాతక మిపుడు తెచ్చుకొంటివి దానన్
సిరిఁ గ్రాలు నీదులంకా, పురమును వైధవ్యదుఃఖపూరితమగుఁ జూ. ౧౩ 1530
- క. పని ననుఁ బతిపార్శ్వస్థలమున నుండి తొలంగఁదీయఁబోలునె నీక

ప్పని నొనరించితి వీయఘము నీకు సుఖమీయ కధికముగ దుఃఖ మిడున్.

క. వినుమా దీనుఁడు తాపసి, యని నాప్రాణేశు నంటి ♦ వాతఁడు దైవం
బును గూడి మహాద్యుతియై, తనకుచు వీర్యమున వెలసి ♦ తా నిర్భయుఁడై.

క. జనరహితమైన యవ్వనమున నున్నాఁ డతఁడు యుద్ధమున శరవర్షం
బును బరపి నీదు దర్పం, బును బల ముత్సేకవీర్యములఁ బోకొచ్చున్. ౧౫

తే. భూతములకు వినాశంబు ♦ పొదలు దైవ

యత్నమున నట్లు మనుజు లొయ్యన విధివశ

మొంది కార్యంబులందు దాఁరొందువారు

దనుజకులపాంసనా! ప్రమాదంబు మిగుల. ౧౬

1534

క. నను నిట్లవమానించితి, గనుకనె యంతఃపురంబు ♦ క్రవ్యాదులు నీ
వును బొలియునట్టికాలము, కననొను సమీపమందె ♦ కానవు దానిన్. ౧౭

సీ. యజ్ఞశాలాంతరమందు స్రుగాద్యుపకరణయు క్తంబయి ♦ త్వాసురేంద్ర
మంత్రపూతంబయి మహితంబునగు వేదికనుమాలఁడంఘ్రిదొక్కంగఁగలఁడె
పరనుభార్తికుఁడయి ♦ భాసిల్లు శ్రీరాముధర్మసత్తి పతివ్రతయునగు ననుఁ
బాపచిత్తుండ వపయశంబు గాంచినవాఁడ వొనీవడెబ్బంగినైన

తే. దాఁకనేరవు సుమ్ము; పవ్వనమందు

సంతతము రాజహంసతో ♦ సాంద్రకేళి

నలరు హంసియుఁ దృణపండమందుఁ దిరుగు

నీరుకాకిని జూడంగ ♦ నేర్చునెట్లు. ౨౦

1536

క. తనువిది జడమైనది దీ,నిని బంధించినను నల్లె ♦ నీకొనరింపం

జను దినినన్ దినఁగాఁ జను, దనుజా! యీతుచ్చమైనతనువు ననువులన్. ౨౧

తే. ఎంతమాత్రము రక్షింప ♦ నిద్రి తగదు, నాకు నాలాటిభావంబు ♦ లేకయుండు
గాని నే నపవాదంబు ♦ త్కౌతలమున, నిలుపఁగా నోర్వఁజాలను ♦ నిశ్చయమిది.

చ. అని ధరణీజకోషమున ♦ నాతనితోఁ బరుషోక్తులాడి యిం

కను వచియింప మాని తనకాంతుఁ దలంచుచు నుండె; సీతచె

ప్పిన పరుషోక్తిజాలముల ♦ విన్న సురారియు రోమహర్షణం

బునఁ దనువెల్ల నిండ భయముం గలిగించెడు వాక్కు లొప్పఁగన్. ౨౩

*సీ. రావణుండు వచించెఁరమణీ! శుచిస్మితా! నీదయఁ గాంచఁ బండ్రిండునెలలు
గాచియుండెద నంత ♦ కాలంబునకునైనఁ గాంక్షఁ దీర్పవయేని ♦ గడఁగివంట
వాండ్రె యమ్ములునాటి ♦ ప్రాతరాశార్థమై యింతవింతలుగాఁగ ♦ నెల్లతనువు
చేదింతురని శత్రునూదనుఁ డాతండు పరుషంబుగా నిట్లు ♦ పలికి క్రుద్ధఁ

* శృణు మైథిలి మద్యాక్యం మాసాన్ ద్వాదశభామిని, కాలే నాసేన నాభ్యేషి యది
మాః చారుహాసిని, తత స్త్వాం ప్రాతరాశార్థం నూదాశ్చేత్స్యంతి వేశశః - అనిమూలము. దీనికి
ఘోషేశ్వరతీర్థులు వ్రాసినయర్థముగూడ నిందే యిమిడింపబడుట యెఱుంగఁదగినది.

తే. డగుచు దనుజాంగనలఁ గాంచి ♦ యనియె నిట్లు

పలరక్తాశనలగుచుఁ ♦ బరుషదర్శ

నలగు నంగనలార! యెంతయును బూన్కి

నీవనితసన్నిధిన్ మీరఁలెల్లఁ జేరి. ౨౬౪

1540

తే. వేగ దర్పము మాని నావేడుకోలు, మదిని నంగీకరించెడు ♦ మాడ్కిఁ జేయుఁ
డనియె; భీకరదర్శనఁలైన వార, లతని గురువాక్యమున నె కృతాంజలులయి.

క. జనకజఁ బరివేష్టించిరి; దనుజేంద్రుం డతిభయప్రదంబగు దేహం
బున నొప్పి భూమివ్రయ్యలు, గను జేయు తెఱంగుదోఁపఁ ♦ గాఁ జరణములన్.

క. ధరణిని దాటించుచు నా, తరుణులఁ గని యిట్లు పలికెఁ ♦ దరుణిని దీనిన్
న్వరగా నశోకవనికాం, తరమున నుంపుండు మీ రఁతంద్రితమతులై. ౨౯౪

క. దీనిం బరివేష్టించియె, మానక రక్షింపవలయు ♦ మఱి గూఢముగా;
నీనెలఁత నీయశోకో, ద్యానంబునయందె నిలిపి ♦ యనవరతంబున్. ౩౦ 1544

క. ఘోరమ్ములుగాఁ గన్పడి, చారుతరము లైన వాక్యఁసరణుల నెంతో
భూరిభయంబును గనఁగా, మీరలు చేయుచును నొకట ♦ మెలఁకువమీఱన్.

క. తిన్ననిమాటలఁ దేచ్చుచు, నన్నుం గైకొను విధంబునం బల్కుచు మీ
రిన్నాతి వనగజాంగన, సన్నతగతి వశ మొనర్చు ♦ సరణిం బూన్కిన్. ౩౧

తే. నాకు లోనై మెలంగ నెన్నటికినైనఁ
జేయుఁడి యంచు నెట్టనఁ ♦ జెప్పె; నంత
వార లాతనియానతి ♦ వారిజాక్షి
సీతఁగొని యవ్వనంబును ♦ జేరఁజనిరి. ౩౨

1547

క. అనవరతము ఫలసుమములఁ, దనరారుచు నచటి భూరితగువులు వెలయున్
ఘనమదమునఁ దగి పక్షులు, నినాదములఁజేయుచుండు ♦ నిరతముఁ దమిచేన్.

చ. జనకజ రాక్షసాంగనల ♦ సంఘము సంతరమందుఁ జిక్కి య
వ్వనమున వ్యాఘ్రిమధ్యమున ♦ వారక చిక్కిన లేడివోలె నా
ర్తిని దనువెల్లఁ దూలఁగ మదిం దురపిల్లుచు నుండె; నిట్లు ల
జ్జనకకుమారి భీరువు విశాలవిసన్నది మున్గి యెంతయున్. ౩౪౪ 1549

ఆ. పాశబద్ధహరిణి ♦ భంగి రవంతయు, శర్కమొందడయ్యె; ♦ సాధ్వసంబుఁ
గలుగఁజేయునేత్రముల నొప్పు రాక్షస, వనితలెల్ల భయదఁవాక్కు లెపుడు.

క. పలుకంగ శర్కమొందక, కలఁగుచు దైవతమునగుచుఁ ♦ గ్రాలెడు పతినిన్
దలఁచుచు సతిభయశోకం, బులు దూలఁగఁజేయమూర్ఛఁబొందెన్మిగులన్.

ఏఁబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౭ - వ సర్గము.

ఊహ రాముఁడు మారీచునిం జంపి వచ్చుచు దుశ్యకునములం గాంచి వగచుట. ఊహ

- చ. వనమున రానుచంద్రుఁడును † బాణములన్ మృగరూపుఁడై చరిం
చిన యలకామరూపునిని † జెచ్చెఱఁ జంపి నివాసభూమికిం
జనియెను వేగ; యిట్లతఁడు † జానకిఁ జూడఁగ సత్వరంబుగాఁ
జనుచును వెన్కఁ దా వినియె † సాధ్వసదంబగు నక్కయాఱువున్. ౨ 1552
- సీ. మునుపె మారీచునిఁ న్వసమున నేమానొ యని శంక నొందెను † గనుక రోమ
హర్షణంబగు జంబు † కారావమును ఘోరమును విని చింతించె † మనమున నిటు;
జంబుకారావంబు † సరణిని జూడఁగా నేవియో యశుభంబు † లింకఁ గలుగు
నని తోచుచున్నది † మక్కటా! వై దేహి యాకోమలాంగి క్రూ † రానుదులకుఁ
తే. జిక్కి వారలచేత భ † క్షింపఁబడక
క్షేమముగ నుండునా మృగా † కృతినీఁ బూని
తాటకాత్మజుఁ డెట్టులో † తాను నాదు
స్వర మెఱింగి యారీతినే † పలికెఁ గాదె. ౩ 1553
- క. అనుజుఁడు దానిన్ వినునే, వనమున జానకిని విడిచి † వచ్చును స్వరమున్
విని సీతయుఁ బొవ్వునునంత నె తమ్ముఁడు రాఁ గలండు † నను సరయుటకై. ౬
- సీ. కాంచనమృగమయి † కడఁగి మారీచుండుననునాశ్రమమునుండి † కొనుచుఁ బోయె
నతిదూరమున కంత † నతఁడు శరాహతుఁ డయి పడి మరల స్వీ † యదనుజత్వ
మొంది చచ్చుచు నూర † కుండక క్రూరాత్ముఁడక్కటా! సౌమిత్రి! † హతుఁడనైతి
నని నాదు నిస్వస † మట్లుగాఁ బల్కె నిక్కారణమునను రా † త్నులు చేరి
తే. జనకజను జంపఁగాఁ దగు † ననుచుఁ గోరి
యున్న వారనుటాప్పు నీ † యూహ నిక్క
మగు జనస్థానమున నున్న † యందువలన
దనుజులకు నాకుఁ బగయుఁ గ † లెను మిగులఁగ. ౮ 1555
- క. జనశూన్యమగు మహావనమునఁ దగు మైథిలియు మోద † ముం గూర్చెడు నా
యనుజుండును క్షేమంబును, గనుచుందురొ లేక వారు † కష్టము గనిరో. ౯
- క. కనఁబడుచున్నవి దుష్టశ, కునములు బహురీతులగుచు † ఘోరంబులుగా
నని రాముఁడు చింతించుచు, పని నటగోమాయుగురుర † వంబును వినుచున్. ౧౦
- క. హరిణాకృతి మారీచుం, దురుగతిచే నాశ్రమంబు † చుండి కడఁగి భీ
కరవనమునకుం దెచ్చుట, సరసి మదిన్ సంశయంబు † నందుచుఁ ద్వరగాన్ ౧౧
- క. చనుదెంచె జనస్థానం, బుననున్న స్వకీయవాస † మును గూర్చి; పనం
బునఁగల మృగపక్షిగణం, బును మనమున దై న్యమొదవ † భూరితరా ర్తిన్. ౧౨
- తే దీనుడై మాన్యుడౌ నృప † నూనుచుట్టు
నవ్యగతిమీఱఁ దిరుగుచు † సాధ్వసంబు

గలుగఁజేయుచుఁ గూసె; నబ్బలుమగండు

దారి నతిఘోరశకునవిఁతానముఁ గని. ౧౨౪

1560

క. త్వర గనుమదితో నాశ్రమ, మరయుచు నాదారిఁబట్టి యరుగం జొచ్చెన్

¹గురుకటి రాజలు సీతను, నిరుపమబలు లక్ష్మణునుఁ నెమ్మిఁ దలఁచుచున్. ౧౨౫

క. తనయాశ్రమంబు గనఁగాఁ, జనుదెంచుచు నుండెఁ; ననదుఁచాయ తఱుగఁగాఁ
దనయొద్ద కరుగుదెంచెడు, ననుజని లక్ష్మణునిఁ గనియె; నాలక్ష్మణుఁడున్. ౧౨౬

తే. ²దీనుఁడై దుగిఖమొందుచుఁ డాను బోలె

దీనుఁడై దుగిఖమొందుచుఁ డిరిగి నచ్చు

చున్న యన్నను జేరె; నిట్టాప్పుడప్పి

వచ్చుచున్నట్టి యారామఁభద్రుఁ డంశ. ౧౨౭

1563

చ. జనరహితంబు క్రూరదనుఁజవ్రజసేవిఁ మా ర్తివంబు నొ

వనమున జానకిఁ విడిచి యచ్చిన లక్ష్మణుఁ గాంచి యిట్టు లొ

³ప్పనిసనిఁ జేసివందులకు యాగుగ నిగనయొనర్చె; నంత న

⁴య్యనుజనిసవ్యహస్తముచు యావృత్తిమీఱ గ్రహించి రాముఁడున్. ౧౨౮

క. మొదటం బరుషంబుగ నా, పిదపఁ కుధురముగ నార్తి యిస్తృతిఁ గనఁగా

మదిఁ దాపమ్మునఁ బల్కెను, నిదితగునే యకట నిన్ను నేచుందు నిఁకన్. ౧౨౯

క. అనుజా! లక్ష్మణ! నీవట, జనకజ నొంటిగను విడిచి యత్యరముగ న

న్గవచ్చితివే యిస్సీ! యనఁదగుపనిఁ జేసినాఁడ యరయక మదిలోన్. ౧౩౦

క. మనకిందు ట్లేమచుగుఁగద; విను సౌమ్యా! వీర! యిచటఁ బెక్కులు నాకున్

గనఁబడుచున్నవి దుష్టశకునములె పలుమాఱు నాదుఁకోరిక లడఁగన్. ౧౩౧

క. వీనిం గనఁగాఁ దమ్ముఁడ, జానకి నేభంగినైన యాంధ్రాటవిలోఁ

బూని చరించు దురాత్ములు, దానవులే మహారింది యమనెలవులకున్. ౧౩౨

క. కొనిపోయి యుందురొండెన్, దినివేసియొ యుందురొండెఁ యృష్టిగ నని నా

కును దోచెడి నిస్సంశయ, మనియును నమ్మకముగల్గె యనుజా! యిచటన్. ౧౩౩

సీ. జనకునిప్రియపుత్రి! యనితాశిరోమణి బ్రదికి ట్లేమమ్ముగాఁ బరఁగుచుంట

మనము చూతుముగద! యనుజవరేణ్య! జింకలగుంపు మఱి జంబుకంబుపట్టి

1 సతు సీతాం వరాహోహమ్-అనిమాలము 2 విషణ్ణ స్సవిషణ్ణేన దుగిఖితో దుగిఖభాగినా-
అనిమూ. 3 సంజగర్హే ౭థ తం భ్రాతా - అనిమూ. 4 గృహీత్వా చ కరం సవ్యం లక్ష్మణం రఘు
నందనః-అనిమూ. అనఁగా లక్ష్మణుని యెడమచేయిని బట్టుకొని యాదృతిమీఱ నిట్లు పలికెనని భా
షము. ఇటఁ గొందఱు నవనాగరికులు “ఇప్పటివలె కరము కరమునఁ బెనుచు నాచారము పూర్వము
నఁ గలదనియుఁ గ్రొత్తయాచార మిదిగా”దనియుఁ బలుకుచుందురు. సవ్యహస్త మనఁగా: ఎడమ
చేయి యని వారికిఁ దోచలేదేమో. రామునికుడిచేతికి నెదురుగావచ్చు లక్ష్మణుని యెడమచేయి
సరిగా నుండినదని గ్రహింపఁదగును.

గణములు సూర్యప్రభాశితదీప్తుఖిలుగ భయంకరముగ భూరిరవము
 లొగినొనర్చుచునున్న; మోమహబియ్యాసృపాత్త జకుక్షేను మలకుచుండుఁ
 ఆ. గాదె! మున్నుమృగముఁ గాఁదోఁచినట్టియా, దానవుండునేను ఁ జను వెనుకొని
 వచ్చుటరసిమోసపుచ్చిదూరముగొని, పోయెఁ జాలశ్రమముఁ బొందినేను. ౨౩
 క. చిక్కదు మృగ మిఁకనని యే, నొక్కశరం బేసినాఁడఁ నుగ్రశరహతిఁ
 బొక్కిమృతినొందుచు నెవాఁ, డక్కట! దనుజత్వమొందెనాతురు డగుచున్.
 చ. జనకజఁగూర్చి నామనము సాధ్వసనుండెడి సవ్యసేత్ర మొ
 య్యనఁ జలియించుచున్నది ప్రియానుజ! జానకి దానవాళిచే
 త నపహరింపఁగాఁబడెనొ తా మృతినొందెనొ మార్గమందుఁ దో
 డొని చనఁబోవుచున్నదియొ దూరముగా నటలేదు, సంశయం
 బనునది లేదు దీనికని యార్తిని రాముండు పల్కి వెండియున్. ౨౪ 1572

ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౮ - వ సర్గము.

— ఓఓ రాముండు శోకమున విలపించుట. ఓఓ

తే. దాశరథి యంత జనరహితమగు వనిని
 జానకిని డించి వచ్చినవాని విన్న
 నైన లక్ష్మణుఁగాంచి, ధర్మానువర్తి
 యగుచు నిట్లనిపల్కె మహర్షి గనుచు. ౧ 1573
 క. అనుజా! భయదాటవికేఁ, జనఁదలఁపఁగ నన్నుఁ బాయఁజాలక నాతో
 డనె వచ్చినదే యాసీ, తనుడించియె వచ్చితివె నితాంతజవమునన్. ౧౪ 1574
 క. ఆసీత యెచటనున్నది?, యీసమయమునందు రాజ్యమెల్లను బోవం
 గా సకలహీనుడనె యై, వేసరి దీనుండనగుచు విపులాటవిలోన్. ౨౪ 1575
 క. చరియించుచుండ నాతో, సరిగా దుఃఖములఁబొంది సతతము దోడ్చె
 చరియించు నాపతివ్రత, * నురుచిరతనుమధ్యమాభిశోభిత యెందో. 3 1576
 తే. ఎవ్వతను బాసి ఊణమైన సేను బ్రదుక
 నొల్లనో వీర! ప్రాణాళికెల్లఁదోడు
 గాఁ జెలంగెడు నాప్రియకాంత దేవ
 కన్యబోలిననతి యెందుఁ గ్రాలు నిపుడు. ౪ 1577
 క. కనకచ్చాయఁ జెలంగెడు, తనువున శోభిల్లు జనకతనయయె లేదే
 మనుజపతిత్వము సురపా, లనతను నేనొల్లఁజమ్ము లక్ష్మణ! యింకన్. ౫ 1578
 సీ. ప్రాణాళికంటెను బరమప్రియంబుగాఁ దగు నాప్రియాంగన తనదు ప్రాణ
 ములఁగూడి యాశ్రమమున నున్నదేగదా? యిట్టిసీతను బాసినట్టులైన

* కృపా దుఃఖసహాయమే వై దేహీ తనుమధ్యమా-అనిమా.

- నిపుడె చత్తునుగాన ♦ నిక వనవాసవ్రతముఁ బదునాల్లేండ్లు ♦ తగువిధమున
జరపకపోదును ♦ సాధుమతి ! యావ్రతము మిథ్యగాదుగ♦వ! తలఁపంగ;
తే. జానకి నశింప దానితో ♦ నేనుఁ జావ
నీ వయోధ్యకుఁ బోయిన ♦ నిన్నుఁ గాంచి
1 కై క తనకోర్కి యీడేఱఁగఁగ నుఖించు
చుండునే గద? లక్ష్మణ! ♦ యొక్కరీతి. 2 1519
- క. తనయుఁడనగు నేమృతిఁబొందిననెంతయు వగలఁబొగిలి ♦ దీనతతో నా
జనని సుతరాజ్యములతోఁ, దనరెడు కై కేయిఁ గొల్వ ♦ దగినదియె కదా. ౩
- క. జానకి బ్రదికియె యుండిన, నే నాశ్రమమునకు వత్తు ♦ నిటనుండి తగ్గ
మానిని సువృత్త యాసతి, తా నే మృతినొందెనేని ♦ తప్పకచత్తు. ౪ 1581
- క. నేనాశ్రమసీమకు రాఁగానే చిఱునవ్వుతోఁపఁగఁ బల్కుచు నా
జానకి యెదురుగ రాదే, నేనపుడె నశింతు నుండ♦నేర్తునె యిలలో. ౧౦
- క. అనుజా! లక్ష్మణ! జానకి, వనమున మనయాశ్రమమునఁ ♦ బ్రాణంబులతో
డను గలదా లేదా? లేక నీవును బరాకు నొందఁగఁ గని యసురుల్. ౧౦౫
- క. వనటం గుందెడు జానకిఁ, బనివడి తినివై చిరా? జ♦వమునఁ బలుకుమా
జనకజనుకుమారియుఁ బసి, తనమునఁ దగి దుగిఖమనఁగఁ♦దా నెఱుఁగదు నూ.
- తే. మద్వియోగంబునకుఁ దన♦చునము గుందఁ
దల్లడిలుచుండు నిజమిది; ♦ దానవుం డ
తండు కపటియు దుష్టచిత్తుండు నగుట
నక్కటా! లక్ష్మణా! యంచు ♦ నఱచె దాన. ౧౨౫ 1555
- క. నీవంటి శూరునకును, భావంబునఁ దోచె భూరి♦భయము; సహజ! త
ద్ద్రావము నాగళరవమ,ట్లే వఱలుట దానివినఁగ♦నే నీవు వెనక. ౧౩౫ 1556
- క. చనుదెంచితివా! నిస్వీనమును సీతయు వినియె యుండు ♦ మునుకొను భీతి
నినుఁ బంపియుండుఁ గావున, ననుఁజూడఁగ నిపుడు వచ్చి♦నాడ విచటికి.
- క. ఇది యిట్లే యయియుండును, గద యని శంకించువాడఁ; ♦ గాననమున నా
నుదతిని విడిచియె వచ్చితి, విదె గాన నకృత్యమెంతో ♦ యెల్లవిధములక. ౧౪౫
- క. ఒనరించినాడ విప్పుడు, దనుజులు ఘాతుకులు సర్వ♦ధా గావున నే
మనపైఁ బగఁ దీర్చుకొనం, గను దలఁచుచునుండఁగ నవ♦కాశమొనఁగి తే. ౧౫
- చ. ఖరునివధించినందులకుఁ ♦ గా మిగులక వగఁ బూని రాక్షసుల్
నిరతము మాంసముం దినఁగ ♦ నెమ్మదులం దలపోయుచుండు భీ

1 కచ్చి తృకామా సుఖితా కై కేయి సా భాష్యతి-అనిమూలము. సకామే త్యనేన రామస్య హృదయే కై కేయి స్వవినాశార్థమేవ వనం ప్రేషితవతీతి సదాపరతే తదిదానీం సంప్రమత్తుపి. తానాం భావజ్ఞానం దృష్టమితి న్యాయేన వ్యక్తీకృతమ్-అని గోవిందరాజులు.

కరులును నౌట వారలటఁ ♦ గాంతను జంపియెయుందు సంతయం
బరసినలేదు; వై రినివహంతక! నే నిపు డెల్లభంగులన్. ౧౬౫

1590

¹ఆ. మునిఁగినాడ దుఃఖములలోన నింకేమి, చేయఁగలను నేను ♦ నీయపార
వ్యసనములను మునుఁగవలయునంచని విధి, యున్నదనితలంచుచున్నవాడ.

క. అనియిట్లు వరారోహను, జనకసుతం దలఁచుకొనుచు ♦ సరగున ననుజా
తునిఁగూడి జనస్థానం, బునకుం బోయెను; నితాంతమును దుఃఖితుడై. ౧౭

సీ. అంతవీరుండగు ♦ నారాముఁ డెంతయు నార్తరూపుండగు ♦ ననుజానింద
చేయుచు నాకలిచేతను దప్పిచే నిట్టూర్పు లెసఁగంగ ♦ నిజముఖంబు
శుష్కమై కాంతిచే ♦ శోభిల్లకెంతయు వెలవెలఁబాఱఁగా ♦ వెసఁ జనిచని
తనయాశ్రమంబు చెంతకుఁ బోయి యట సీతఁ గానక లోనికిఁబూని యరిగి

తే. యందునున్ సీతఁగానక ♦ యామెతిరుగు

స్థలములకు నేగి కేళికాస్థలమున నిది

యిట్టి దది యట్టి దనుచును ♦ నట్టై మేను

గగురుపొడువంగఁ జాల దుఃఖంబు నొందె. ౨౦

1593

ఏఁబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౯ - వ సర్గము.

రాముఁడు లక్ష్మణుని రాకకుం గారణ మడుగుట. లక్ష్మణుఁ డాసంగతిని రామునకుం జెప్పట.

తే. ²అంత రఘునందనుండును ♦ సావ్యశ్రమంబు
నుండి చనుదెంచి యాత్తుడై ♦ యొప్పుదప్పి
యున్న లక్ష్మణుఁ డ్రోవలో ♦ నొకటఁ గాంచి
మరల సీరితి నడిగె నెమ్మనము కలఁగ. ౧

1594

తే. నీవు గావున్నవాడ వింకేవిధమున
హానిలేదను విశ్వాసమునాని నేను
గాంత నట డించిరాఁగ నయ్యింతివిడిచి
యెందుకిట వచ్చినాడవో ♦ యెఱుఁగఁ జెవుమ. ౨

1595

చ. వనమున జానకీ వదలి ♦ వచ్చిన నిన్నిటఁ గాంచినంతనే
జనకజ కేమొ కీడొదవె ♦ నర్హమునందని జంకునొంది నా
మనము నిజంబుగా వెతల ♦ మాఁడుచునున్నది; లక్ష్మణా! వనం
బున ధరణీజనున్ విడిచి ♦ పొక్కుచు వచ్చెడు నిన్ను దవ్వులన్. 3౫

1596

1 కిన్విదానీం కరిష్యామి శంకే ప్రాప్తవ్య మీదృశమ్-అనిమూలము. 2 అథ విస్తారేణమార్గ
మధ్యకృతం కథామహ-అని మహేశ్వరతీర్థులు. రామలక్ష్మణుల సమాగమవ్యక్తకథను విశేషించి
ముటఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

- క. కనినంతనె సవ్యభుజం, బును సవ్యాక్షియును హృదయఁమున్ గూడ వ్యధం
గని యదరుచు నున్నవి; నా, విని శుభలక్షణుఁడతండుఁ వెతలఁగలఁగుచున్. ౪౫
- క. తనుఁగూర్చి రాముఁ డిట్లు త,గనిపని చేసితివె యనెడు ఁ గాఢోక్తిని నిం
కను దుగిఖతుఁడై దుగిఖం,బునఁ గూలెడు నన్నతోడఁబొగులుచుఁ బలికెన్. ౪౬
- క. జానకి నేనై స్వేచ్ఛగఁ, గాననమున నొంటి విడిచి ఁ కడు నవివేకం
బూని యిటువచ్చినాఁడం, గానుజమీ యుగ్రవాజ్ఞీఁకాయము మిగులన్. ౪౭
- తే. పలికి యామెయె త్వరపెట్ట ఁ వచ్చినాఁడఁ
ద్వత్సమీపంబునకు; నలఁదానవుండు
నటవి హా లక్ష్మణా! యని ఁ యకట సీత !
యనియు రక్షింపుమా యనిఁయును గడువడి. ౬౫ 1600
- క. రామా! నీగళరవమున, నేమాడ్కిన్ వెడలుశబ్ద ఁ మెల్లవిధములన్
ఆమాడ్కి నటచె నాస్వన, మామానిని చెవులసోకె ఁ నది వినినంతన్. ౭
- సీ. నీయందు నలరారు ఁ స్నేహంబునన్ భయవిహ్వలయై చాల ఁ వెతలఁ గుంది
యేడ్చుచుఁ బొమ్మపొమ్మిపుడె నీయన్నను గావఁగా ననిపల్కె; ఁ నావిధమునఁ
బలుమాటు నన్నుఁ బోవలయు నంచీరీతి బలవంతపెట్ట నీబలముఖముల
యందు నాకుంగల ఁ యతిశయవిశ్వాసమునుబట్టి యిట్లంటి ఁ జనని! లోక
తే. మందు రామునకున్ భయ ఁ మావహిల్లఁ
గా నొనర్పఁగఁజాలు రాక్షసుని నేను
గాననే లేదు నిర్వృతిఁ ఁ గాంచు మింక
నిద్ది రాముని గళరవ ఁ మేటికగును?. ౯౫ 1602
- క. దనుజుం డెవఁడో యీరీ,తిని మనకు భయంబు గల్గుఁతీరున నటచెన్;
జననీ! రాముఁడు దివిజుల,కును గల భయమాపి కాచుఁ ఁ గోరికమీఱన్. ౧౦౫
- క. సీతా! రక్షింపుమ యని, యీతీరున నీచమగుచు ఁ నెందును హేయం
బై తగు నీపలుకెవ్విధి, నాతఁడు వచియించు నమ్మఁకమ్మా యంటిన్. ౧౧ 1604
- తే. ఎందుకోగాని దానవుఁ ఁ డెవఁడో నాన
హోదరుని కంతనాదమ ఁ ట్లాప్పు ధ్వనిని
గావుమా కావుమా యని ఁ యీవిధమున
నటచెనేగాని వేఱులేదమ్మ యంటి. ౧౨ 1605
- క. ననుఁగావు లక్ష్మణా! యిపు, డనిచెప్పిన మాటధ్వనియు ఁ నరయఁగ వేఱై
వినఁబడినది కావున రా, మునిస్వరమేకాదు శంకఁ ఁ బూనకు మింకన్. ౧౨౫
- క. మనమునఁ జింతిలవల దొ,ప్పనివనితలు చింతనొందుఁభంగిని; జాలన్
వనటన్ బొందకుఁజల్లీ, ననుఁబంపుటకై మనంబుఁనం ద్వరయేలా. ౧౩ 1607
- సీ. నెమ్మదినుండుమా ఁ యమ్మరో యనిలోన రాముజయించు పఁరాక్రమంబు
గలవూ రుషుఁడు ముజ్జఁగములలో నెచ్చట మును పుట్టినది లేదిఁకనుజనింపఁ

బోడు దేవేంద్రుని † ముందిడుకొని దేవతలు పైకివచ్చిన † గెలువఁజాల
రని మొన; నని యంటి † సంత నామాటల కాసీత పరిమోహి † తాత్తయగుచు
తే. వంతఁ గన్నీరు విడుచుచు † బలికె నిట్లు
దారుణంబుగ ననుఁజూచి † తగనిరీతి;
నన్న నళియింప ననుఁబొందు † నాశ నీకుఁ
బుట్టె నెంతయుఁ బాపపు † బుద్ధివలన. ౧౬౫

1608

క. మనమున నీపాపాశయ, మును నుంపందగునె కాని † మునుకొని ననుఁ గై
కొనలేవు సుమ్ము; భీతిం, గని రాముం డిట్టులఱవఁ † గా నీకొఱకై. ౧౬ 1609

చ. వినియును నన్నుఁ గావఁజను † వృత్తిని బూనక యున్నవాడ వి
ప్పని గనఁదోఁచెడిన్ భరతు † పంపున నేమియొ దుష్టబుద్ధిచే
వని సమయంబుఁ గాంచి క్రుధ † భ్రాతను జంపఁగ వచ్చినాడ విం
క నొకటిగాదు; శత్రుఁడవు † గాని హితుండువుగావు లక్ష్మణా. ౧౮

1610

తే. కపటవేషంబుఁ గైకొని † కానకీవు, నాదుప్రాణేశు వెనువెంట † నన్నుఁ గోరి
వచ్చినాడవు కాన నా † భర్తయందు, సంతరముచూచుచున్నాడ † వకట! సతము.

సీ. ఆయవకాశ మి † మృదనునఁ జిక్కెను గాఁబట్టి రామునిఁ † గావఁబోవ
కున్నవాడ పటంచు † నొక్కరీతిని బల్కఁ ¹ ద్వరపడి కనులెఱ్ఱఁ † బాటఁ గోప
మున నోష్టములు కంప † మును బొందనాశ్రమముననుండినిన్నుఁ జూ † కనిటవచ్చి
నాడ నంచు సుమిత్ర † నందనుఁ డాడంగ సంతాప మోహిత † స్వాంతుఁడగుచుఁ

తే. దమ్మునింజూచి సౌమ్య! భూ † తనయ విడిచి
నీవు వచ్చుట దగదు సూ † నేను దనుజు
లను నివారింప శక్తుండ † నని యెఱిఁగియు
వనిత క్రోధోక్తులాడంగ † వచ్చితి వయ్యో!. ౨౨

1612

క. జనకసుత డించి ననుఁ గన, వసికిట నీవరుగు దేరఁ † బరితోషము నా
కును గల్గలేదు; ²స్త్రీయనఁ, గనె యవివేకంబు సహజ † కర్మముగాదే. ౨౩

తే. ఎఱుఁగవే యింతమాత్ర మ † య్యింతియందు
మీఁదఁ గోపంబు నొందెను † గాదె యట్టి
దేమొ పరుషంబుగాఁ బల్క † నీవు దాని
విడిచి వచ్చితివే ఘోర † విపినసీమ. ౨౩

1614

క. వనితయుఁ బొమ్మని పల్కఁగఁ, జనుదెంచుట యుక్తమగునె † సహజా! వానిన్
వినియోర్చుకొనందగున, ³ప్పని సాధ్యముగాక యున్న † వనమం దొకచోన్.

1 ఏవముక్తో హి వై దేహ్యా సంరభ్ధో రక్తలోచనః, క్రోధా త్ప్రీసుస్ఫురమాణోష్ఠ ఆశ్ర
మా దభినిర్గతః-అనిమూలము. 2 స్త్రీయా ఇత్యవివేకసంభావనా నూచకమ్-అనివ్యాఖ్య. 3 కథంచి
వసూనే బహిరాగత్యాంతర్హితో భూత్వా తత్పాలనం కర్తవ్యమ్-అనివ్యాఖ్య.

క. కనబడనిచోట నిలిచి యె,ననివలన బాధలేనిభంగిని గావం
 జనుఁ గాని పొమ్మనం దె,ప్పునఁ గ్రోధవశంబు నొందఁ ♦ బోలునె చెపుమా.
 సీ. దానిచే నాయాజ్ఞ ♦ దాఁటితివే యన్నివిధములఁ జూచిన ♦ విడువరాని
 యపనీతినీమీఁద♦నలముకొన్నదినుమా! మృగరూపమునుదాల్చి♦యెవఁడునన్ను
 వంచింది యటనుండి ♦ వరుసఁగ దవ్వలఁ గొనితెచ్చెనో యల♦క్రూరదనుజుఁ
 డిదె నాశరంబుల ♦ మృతిఁగని ధరణిపైఁ బడియున్నవాఁ డేను ♦ గడిఁదిచాప
 తే మందు లీలఁగ బాణమ్ము ♦ నలవరించి
 లాగి యవలీల నేయఁ గ♦లంబతాడి
 తుఁడయి మృగరూప మొయ్యన ♦ నిడిచి వాఁడు
 దనుజుఁడయ్యెను గేయూర♦ధారియగుచు. ౨౬

1617

క. శర మంగమ్మున నాటఁగఁ, బరమార్తిని నాదుగళర♦వముఁ గైకొని ని
 ర్జరవైరి దూరసంశ్రవ, మరయం బరుషమును నైన ♦ యార్తధ్వనితోఁ.
 ఆ. అఱచినాఁడు దాని ♦ నాలించి వెతఁగుంది
 దానితత్త్వ మరయఁ ♦ దలఁప కొంటి
 సీతవిడిచి నన్నుఁ ♦ బ్రీతి గావఁగ నిట
¹వచ్చినాఁడ వేమి ♦ పల్కువాఁడ. ౨౭

1619

ఏబదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

శ్లోక పద్యశాలయందు సీతం గానక రాముఁడు చుగిల్గించుట. శ్లోక-

సీ. అట్లు రాముఁడు తన♦యాశ్రమసీమకు వచ్చుచుండంగఁ న♦ద్వామనయన
 మునఁ గ్రిందితెప్పయుఁ♦గనెఁ జంచలత్వమ్మునడకయునటఁనొట్టు♦పడియెఁగంప
 ముదయించె; నానుహ♦త్కుఁడుపలుమాటులు దుర్నిమి త్తములిట్లు♦తోఁపఁగాంచి
 సీత యాశ్రమమున♦క్షేమమ్ముగా నుండునా యని తలఁచె ని♦ట్లా యనుంగుఁ
 తే. బత్నిఁ జూడఁగవలెనని ♦ త్వరపడుచునె
 జవమునం బోయి శూన్యవా♦సంబుఁ గాంచి
 యాతఁ డుద్విగ్నమానసుం ♦ డయ్యెనంత
 నెగురుచున్నట్లు నంగంబు♦లెల్లఁ ద్రిప్పి 3

1620

క. అందందు మున్న జనకుని, నందన యున్నట్టిచోట్లు ♦ నైజభ్రాంతిం
 గుందుచుఁ గలయంజూచెను, నెందును దనవనితలేమి ♦ కెంతయు నార్తి .౪
 తే. వగచె నప్పుడు రాముని♦వసతి మంచు, కాటునన్ సిరిమాలిన ♦ కమలవనము
 పోల్కిఁ గనుపట్టె; నందలి♦భూరుహముల, యందుహీనస్వరంబుల♦నళిగణంబు.

1 ఏమిపల్కువాఁడ=ఇది మీఁదియభిప్రాయమును బోషించును గాన నెక్కువఁగాఁ జేర్పఁ బడినదని తెలియవలయు.

క. ధ్వనిచేయుచుండ నేడ్చెడు, ననుటకుఁ దగినట్టులుండె ♦ నందలివృక్షా
ళిని బూవులు వ్లానత్వము, గనియెన్ మృగపక్షులెల్లఁ ♦ గాతీయ నొందెన్.

క. సిరి దూలి పెంపు విడి యే, వరుసను దగనట్టులుండు ♦ వాసముఁ గనియెన్
నిరతము వసించు వనని, ర్జరులెల్లం బాటిపోవఁ ♦ బాడుగనుండెన్. ౬ 1624

¹సీ. జానకి యతిరూపఁదానవుకొఱకుఁగాఁ దెచ్చి వైచుటచేత ♦ నచ్చటచట
దర్భలు నజినంబుఁధరణిపైఁ బడియుండెదనుజఁడామెను బట్టుఁగొనుతఱిఁబెనఁ
గొనుచు మున్యాసనంఁబును జాపనుం బట్టుకొనుటచే నల్లడఁలను నవిషడి
యుండె; నిట్టులుదోఁచుఁచున్నశూన్యోటజంబును గాంచి విలపించెఁభూరిశోక
తే తపుండై నీత భీరువు ♦ దనుజగణము
వలన దొంగిలికొనిపోవఁ ♦ బడెనొ మృతిని
గాంచెనో లేక తానుగాఁ ♦ గానరాక
యున్నదో తినఁబడినదో ♦ యుగ్రభంగి. ౭౪ 1625

తే. అట్లులేక వేడుకకుఁగా ♦ నతివ తానె
మఱిగి యున్నదొ భయపడి ♦ మాన్యచరిత
గూఢముగ వనికేతానె ♦ కోర్కిఁ జనెనొ
యెఱుంగఁజాలక యున్నాడ ♦ నిపుడు నేను. ౮ 1626

చ. సుమములఁ గోయఁబోయెనొకొ ♦ శుభ్రఫలంబులఁ దేగఁబోయెనో
కమలనికాయపూర్ణమయి ♦ క్రాలు సరస్సున స్నానమాడఁగా
మమతచెలంగఁ బోయెనొకొ ♦ మానిని నీళ్లకు నేటికేగెనో
రమణ నటంచు నేడ్చె రఘుఁరాముఁడు తాపము వెల్లిముంపఁగన్. ౯ 1627

చ. వనమున నెంతకష్టపడి ♦ వారిజనేత్రును గాంచఁబోయినన్
గనఁబడదయ్యె; శోకమునఁ ♦ గన్నులు రెండును నెఱ్ఱఁబాట న
య్యనఘుఁడు వెఱ్ఱివానివలె ♦ నాన్యధచే గననయ్యె నయ్యెడన్
జనిచని యాశ్రమస్థులుల ♦ సర్వవిధంబులఁ గాంచి యాత్తుండై. ౧౦ 1628

²సీ. ఒకచెట్టునుండి వేఁటొకభూరుహమునకు నొకకొండనుండి వేఁటొక్కగిరికి
నొకనదినుండి వేఁటొకద్వీపవతికిని బటుగెత్తుచున్ వెతఁబడుచు నేడ్చు
చును శోకపంకోగ్రఁఘనసాగరమ్మున మునిగె నొక్కొకవృక్షఁముకడ కరిగి
యొకదంబు! నాప్రిఁయాంగన నీతనాఁబరఁగు నొక్కర్తుక ♦ వనమునందుఁ
తే. గంటివా భూమితనయకుఁ ♦ గడిమి పూవు
లందు నత్యధికప్రీతి ♦ యలరుఁ గాన

1 విప్రకీర్ణాజినకుశమ్.....ధవిష్యతి-అనిమూలము. దీనివ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మీసీసపద్య
మునఁ జేర్చఁబడినది 2 శోకరక్తక్షణ శ్శోకాత్ - అనుశ్లోకమునకు మహేశ్వరతీర్థలయభిప్రాయ
మిట సంక్షిప్తమని యెఱుంగఁదగు.

- వచ్చియుండును నీచెంత ♦ కిచ్చ దనరఁ
గనుఁగొనియె యుండవచ్చు నఁకాంత నీవు. ౧౧౫ 1629
- క. జనకనుతఁ శుభ్రాననఁ, గనియుండిన నెఱుఁగఁజెపుమ ♦ కాంతకిసలయా
భనిజాంగిని గౌశేయంబును గట్టినదాని బిల్వభూజమ! కనవా. ౧౨౫ 1630
- తే. నీఫలంబులఁబోలిన ♦ నెఱికుచముల
వఱలు సీతను గనియున్నఁ ♦ బలుకు మెచట
నున్నదో; మద్దివృక్షమా! ♦ సన్నతఁది
తయగు భూజాత నీపై ముదంబు లది. ౧౩ 1631
- సీ. కాన నీచెంత కాఁకామినివచ్చియెయిండును గనుక నీవుగ్విశనయ
వార్తను జెప్పుమా ♦ భయశీలురా గు జనకకుమారి యివ్వనమునందు
జీవించియున్నదా ♦ జీవములంబాసిబా యెనా కకుభాఖ్యభూరుహమిది
పల్లవకుసుమసంభరితమై యలరెడఁ దనవంటి యూరువుల్ ♦ తనరవెలయు
- తే. సీతవృత్తాంతముం దెలిసికొనియుండవచ్చు; నీతిలకాహ్వయఁపాదపంబు
భ్రమరగీతంబులను జాలఁబరిధవిల్లుచున్నయది వృక్షరాజమైయొప్పునిదియె.
- క. తిలకప్రియయా నానతి, తిలకంబిది యానుగానఁ ♦ దెలిసియె యుండం
గలదీ వృక్షమునకు నా,లలనావృత్తాంత మిమ్ములఁ జెప్పుదగు. ౧౬ 1633
- సీ. ఓయశోకమ, శోక ♦ మేయెడలం గల్గకుండంగఁ జేయుదు ♦ వుర్విసీవు
కాన శోకాగ్నిని ♦ గ్రాగెడు మదిగలనన్నఁ బ్రియాదర్శనమున దుగిఖ
హీనుఁగాఁ జేయుమా ♦ యిప్పుడే; యోతాశవృక్షమా పరిపక్వవిమలతాళ
ఫలకుచయగు నాదులలన నీవెందైనఁ గనియున్నచో నీకుఁ ♦ గరుణయించు
- తే. కై న నాయందుఁ గల్గిన ♦ నానితంబ
సుందరి నివాసమును నాకుఁ ♦ జూపుమా త
గంగ; నోజంబువృక్షమా ♦ కాంత జంబు
ఫలములంబోలు మేనునఁ ♦ బరిధవిల్లు. ౧౮౫ 1634
- క. కావున నీచిహ్నంబున, నావెలఁదిని జూచియున్న ♦ నఱమఱ లేకే
నీవిపుడు నాకుఁ దెల్పుచు, యేవిధమున నీవనమున ♦ నెందున్నదియో. ౧౯
- సీ. ఓకర్ణికారమా! ♦ యొపై నవపూవుల నయ్యారె! సొగసుగ ♦ నలధుచున్న
దానవు సాధ్వీయా ♦ తరుణి నాప్రేయసి నీపుష్పములపైని ♦ నెమ్మిగలది
గాన నీచెంతకుఁ ♦ గడువేడ్క వచ్చియె యుండును నీవాతఁలొదరిఁ గని
యుండినఁ జెప్పుమా ♦ యొకమాటు నాకని ప్రతివృక్షమునకేగి ♦ పడఁతినడిగె
- తే. నామహాయశుఁ డీరీతి ♦ నాచునీప
ముల మహాసాలములఁ బనఁసలఁ గురవక
ఖదిరదాడిమానసనముఁఖములకడకు
నరిగి యడుగుచు నడుగుచు ♦ నాతురమున. ౨౧ 1636

- తే. మల్లి కాకేతకీగుల్మః మాధవీసు
చంపకంబుల కడకేగి ధానకీవి
ధమును వేడుచుఁ జిత్తవిభ్రమముగల్గు
వానివలె సంచరించుచుఁ గానఁబడియె. ౨౨ 1637
- క. వని రాముఁడు మరలఁ మృగమును గని హరిణంబ! వృక్షములివి పలుకవే
మని యడిగిననుఁ హరిణన,యనను న్నాపత్ని నీవఁనాంతరసీమఁ. ౨౩ 1638
- క. కనియుందువు మృగనేత్రయె, గనుక న్నాభార్య హరిణఁగణములతో నుం
డును దానివార్తఁ దెల్పును, వనగజరాజంబ నాదుభార్యను గనవా. ౨౪
- క. కరికరతుల్యోరువు నా, తరుణీసుణి చిహ్నమిద్ది ధాన నీవెఱుఁగఁ
గరుణం జెప్పుము చూచినఁ, దరతువా! నీకుఁ దెలియఁదగు నాసతియఁ.
- చ. నురుచిరచంద్రబింబముఖఃశోభిత నాప్రియురాలు తద్విధం
బరయఁదలంచి నేనడుగ ధానగనచందము నీమృగాళి దు
ర్భరభయమంది చెప్ప దిఁక ధాజయ్యగంబవు నీవు భీతి యే
సరణిని లేదు నీకు గురుశౌర్యయుతుండవుగానఁ జెప్పుమా. ౨౫ 1641
- తే. ప్రేయసీ! యేలపరుగిడ ధామలపద్మ
నయన! దూరమునం జూచిఁనాఁడ నిన్నుఁ
జెట్లచాటునఁ గన్పడ ధాకిట్లు నిలిచి
యేల నాతోడ మాటాడఁవే నుగాత్రి!. ౨౬ 1642
- క. నిలునిలుము వరారోహః! గలుగదు నావైని నీకుఁ గరుణ యిపుడు న
వ్వలమాట లాడుదానవు, చెలియా యిపు డిట్లుపేక్షఁచేత నను నిటఁ. ౨౭
- తే. ఏలయాడించుచున్నావు? బాల! నీవు
వేగ పరుగిడుచున్న నీపీతవర్ణ
మైన కౌశేయవస్త్రమీవనుచుఁ దెలిపెఁ
గాన నినుఁగంటి మోదంబుఁ గంటి నుంత. ౨౮ 1644
- క. నాయందు సౌహృదము నీ, కోయింతి! కల్లునేని ధాయుండుమ యచ్చోఁ;
బాయక చారుస్థితయా, నాయనుఁగుంబత్ని యీవఁనంబునలేదే. 1645
- తే. నిశ్చయం బిది యెవ్వరో ధానలతఁ జంపి
యుందు రటులేక యీవని ధానుండునేని
గప్తములఁ గుంది నేనుండఁ గానరాక
న న్నుపేక్షించియుండునా ధాయన్నమిన్న. ౨౯ 1646
- క. నే నింటలేని యప్పుడు, దానవులే మాంసమందు ధాదమిఁ గల్గినవా
రై నెలత యవయవములఁ, బూనిక విభజించి తినిరిపో యిది నిజమా. 3౦
- క. నురుచిరదంతోష్ఠంబై, యురుదగు కుండలములొప్పు ధానలవాసక య

చైరువుగ వెలయఁగ రాకా, సరసిజరిపుభంగిఁ దనరు ♦ సతిమో మచటన్.

క. దనుజులు మ్రొంగఁగఁ దేజం, బును బాసి యడంగియుండుఁ బో; చంపకపు
ష్పనిభచ్చాయ వెలుంగన్, ఘనకంఠాభరణవితతి ♦ గ్రాలుచు నుండన్. 304

సీ. సుకుమారమై మఱి ♦ శుభలక్షణంబయి తగు సీతకంఠంబు ♦ తరుణి యేడ్చు
చుండఁగాఁ గ్రవ్యాదుఁలొగిఁదినియుందురు; దనుజులుభక్షింతుఁరనుభయమున
విక్షిప్తమాణమై ♦ వేపమానాగ్రమై పల్లవకోమలఁ త్వము చెలంగఁ
గంకణాంగదములఁ గ్రాలుచు నలరారు పొలతి బాహుద్వయంఁ బునుదనుజులు

తే. తినియె యుందురు; రక్కసుల్ ♦ తినుటకొఱకె

బాల నొంటిగ విడిచి నే ♦ వనికి నేగి

నట్టులయ్యె నె యక్కటా ♦ సార్థవాహు

లొంటి విడువఁగ బహుబంధుఁ యుక్తయయ్యు. 334

1650

క. ఏకాకియైన యొకసతి, భీకరమృగభక్షిత యగు ♦ విధమున వనిలో
నాకాంత దనుజభక్షిత, యె కూలెన్ లేకయున్న ♦ నగపడదొక్కో. 335

క. అనుజాత! మహాబాహూ!, జనకజ నెందైనఁ జూడఁ జాలితివా భూ
తనయా! కల్యాణీ! యే, వనికిం బోయితివె యకట! ♦ పలుకవె నాతోన్. 336

చ. అని పలుమాటు పల్కుచు నిజాంగనఁ బేర్కొని యేడ్చుచున్ జవం
బున నొకకాననుండి వగఁ ♦ బూని మఱొక్కవనంబుఁ జేరఁగాఁ
జనుచును దానుఁ జూచినది ♦ సాధ్వీయె యంచు భ్రమించుచున్ వనం
బున నొకచోట భూతనయఁ పోలిక నున్న లతాదులన్ దగన్. 337

1653

క. కని యాగులుతుల బలిమిని, జనకజ యని బ్రమయుచున్ నిజప్రియవెదుకం
జనుచు మఱొక్కవనస్థల, మున మత్తునిరీతి భ్రాంతి ♦ మునిగియె యుండెన్.

సీ. అస్వస్థుడై రాముఁ ♦ డట వనంబుల నదులను నిర్ఘరముల శై ♦ లముల భూరి
కాననములఁ ద్వరఁ ♦ గనుచును దిరుగుచు నట విపులంబగు ♦ సతిభయంక
రాగణ్యమును బొంది ♦ యందెల్లతావులఁ బలుమాటు తిరుగుచుఁ భార్యఁగాన
కడలుచు నింక నాఁపడఁతి గన్పడునను నాశయే తోఁపమి ♦ నార్తిఁ గుంది

తే. మరలఁ బ్రియరాలి వెదుక శ్రమమ్ముఁ గొనుచుఁ

దమ్మునిం గూడి యిట్టట్టు ♦ తరుణిజాడఁ

గనుఁగొనంబూనె మదినెంతో ♦ కలఁతనూని

తమ్మునిం జూచి యడుగుచుఁ ♦ దత్తమున. 338

1656

అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౧ - ౪ సర్గము.

ఊఊ రాముఁడు విలపింప లక్షణాఁ డోదార్చుట. ఊఊ

ఉ. జానకి లేమిఁ బాడువడి † సర్వవిధంబుల శూన్యమైన య
కాననమందిరంబుఁ గని † త్కౌపతిపుత్రుఁడు స్వాననంబులం
గానక యిందు నందుఁ బడి † కాంతిఁ దొలంగియె యప్పుడుండ న
వానినిఁ గాంచి యెచ్చటను † భార్యను గానక దుఃఖితాత్ముఁడై. ౧౫ 1656

తే. కంఠమెత్తి సీతా ! యని † కడురవంబు
గలుగ నటచుచు నార్తిని † ¹గరములెత్తి
పిసికికొనుచును లక్షణా! † వెలఁది యెందు
నున్న దిటనుండి యెచటికి † నువిద యేగె. ౨౫ 1657

ఆ. ఎవ్వఁ డపహరించె? † నెవ్వఁడు భక్షించె?, జెప్పవయ్య! యిపుడు † సీత! నీవు
తరువుమఱుఁగునందు † దాఁగి నన్నెఱుఁగంగఁ, జాలవైతి వనుచు † లీలఁబలుక.

క. తలపోయుదువో మది న,వ్వులాట లిఁకఁ జాలుఁజాలుఁ † బొగిలెద నార్తి
లలనా యిచటికి రమ్మా, పొలతీ! సౌమ్యస్వభావ † పూజ్యా! యిచటన్. ౪

క. చిరకాలము లాలించుట, కరమనురాగమున జంకు † గనకయె నీయా
దరమునకుం బాత్రములగు, హరిణశిశువు లిట్లు నిన్ను † నాశ్రమమందున్. ౫

క. కనుఁగొన కెంతయు నార్తిన్, గనుదమ్ములనుండి నీకు † గాఱఁగ నిన్నే
మనమునఁ దలంచుచున్నవి, యనుజా! బ్రదుకంగఁజాల † నంగనలేమిన్. ౬౫

ఆ. జనకజాపహరణ † జనితమహాదుఃఖమున నె నేనుఁ జావ † నను సురపురి
తండ్రి దశరథుండు † ధరణీశ్వరుఁడు చూడఁ, గలఁడు నిశ్చయమిది † పలుకులేల.

సీ. నేనాజ్ఞ చేయఁగా † నానతిచొప్పునఁ బదునాల్గువర్షముల్ † వని వసింతు
నని శపథము పల్కి † యాకాలమెల్లను బూర్తియౌటకు మును † ముందె యిచటి
కెట్లువచ్చితివి నీ † విచ్చుఁ జరించెడువాఁడ వసత్యంబు † పలుకువాఁడ
వార్యుండవే కా వ † నార్యుండవే యాదు వని నన్ను బరలోక † మునను దండ్రి

తే. కాంచి చీచీ యటంచు ని † క్కముగ నింద
చేయునే లక్షణా! యేమి † సేయువాఁడ;
²నుందరనితంబమధ్యమ † శోభితాంగి
జనకజా! యీవనంబున † వనరు నన్ను. ౯ 1663

క. పరవశునిన్ దుఃఖిత్తుని, బరిభగ్నమనోరథున్ విభంగమతిని న
న్నరయక దీనునిఁ గవటా, చరణుని సిరి విడుచునట్లు † సాధ్వీ వీవున్. ౧౦

1 ప్రగృహ్య రుచికా భుజా-అనిమూలము. భుజగ్రహణం శోకకృతవికారవిశేషః-అని
వ్యాఖ్య. 2 క్వగచ్చసి ఎకారోచే మా మత్స్యజ్య సుమధ్యమే-అనిమూలము.

తే. ఎచటి కే పోవుచున్నా వహీనదుఃఖ

మునను గుండెడు ననుడించి ♦ చనఁగవలదు;

నిన్ను విడిచి నిమేషమేని మనఁజాలఁ

బ్రాణములఁ బాయువాడనో ♦ పద్మనయన. ౧౦౪

1665

క. అని విలపించుచు సీతం, గనఁగాఁ ద్వరపడుచు మిగులఁగందుచు దుఃఖం

బున నేడ్చుచు నుండియు సీతను గానండయ్యె నట నతం డచ్చోటన్. ౧౦౫

క. గురుపంకనిమగ్నంబగు, కరివలె జానకిని గానఁకయె; దుఃఖసరి

ద్వరమున మునుంగు శ్రీరఘు, వరుఁగని లక్ష్మణుఁడు తానువ్యధలంబడియున్.

చ. అతని హితంబె కోరుచు మహామతి దీర్ఘభుజా! నితాంతమున్

వెతలఁ గనంగనేల! యిక ♦ విక్రమమొప్పఁగ నన్నఁగూడి యా

క్షీతిసుతఁ గాంచుయత్నమును ♦ జేయుము కానన మిద్దియున్ గుహ

ప్రతిమలతాగృహంబులను ♦ భాసిలుఁ గావున నెందునుండనా. ౧౦౬

1668

మ. వనసంచారము చేయుప్రీతి యలరన్ ♦ వాఃపూరకేళీతతుల్

దనరన్ జానకియుండుఁగాన వనికిం ♦ దాఁబోయియో లేక చ

క్కనిపుష్పంబుల నొప్పు పద్మవనముం ♦ గానంగనో పోయియుం

డును; లేకున్నను స్నానకృత్యమునకై ♦ నూత్నోద్యమం బొప్పఁగన్. ౧౦౭

తే. మీనవంజుళ సేవితం ♦ బై ననదికిఁ

బోయియుండును వనమున ♦ నేయెడలనొ

నవ్వలాటకుఁగా భూతఁనయ డ్దణంబు

డాఁగియుండును గానఁ గడంగి మనము. ౧౦౮

1670

క. వెదకుదమో పురుషవరా, సుదతి మనల భీతిచేత ♦ సుక్కింపఁగఁ గో

ర్కి దగంగనొ మనశక్తిన్, మది నెఱుఁగఁగఁదలఁచియో విమనుజస్థలిలోన్.

క. పని నొకట దాఁగియుండును, గనుకన్ శ్రీమంతుఁడా! నికామము ధాత్రి

తనయన్ వెదుకఁ బ్రయత్నం, బును జేయుద మింకశీఘ్రమునఁగడువూన్కిన్.

సీ. నీకిష్టముండిన ♦ నీకాననంబెల్ల జానకియుండెడు ♦ స్థలము నెఱుఁగ

వెదకుదమో రామ! మది దుఃఖమూనకు; మనుచు స్నేహంబునననుజుఁడాడ

విని యుక్తమే యిది ♦ యని మది నెంచుచు లక్ష్మణుతోఁగూడి ♦ లలనవెదుకఁ

బూనె; నద్దశరథఁనూను లిద్దఱు సంత వననదీగిరినరోవరములందు

తే. నెల్లతావుల వెదకుచు ♦ నుల్ల మడల

నందుఁ గల ప్రప్రవణగిరి ♦ నలరు సాను

వులను గుహలను శిఖరావళులను వెదకి

సీతఁగానక దుఃఖంబుఁ ♦ జెంది రవల. ౧౦౯

1673

చ. గిరివరమందు నందు బరికించి తలోదరి గానరామికిన్

బరిపరిఁ బొక్కి రాఘవుఁడు ♦ పల్కెను లక్ష్మణుఁ గారచి తమ్ముఁడా

¹ధరవరమందు నెల్లెడలఁ ♦ దాల్కినిఁ జూచితఁగొని యాశుభాం

గి! రమణి గానరా దొకటఁ ♦ గీడు పొసంగియెయుండు సీతకున్. ౨౦౪ 1674

చ. అనవిని దండకాటవిని ♦ నంతటనుం బరికించుచున్ మనం

బునఁ గడు దుఃఖమొంది రఘుఁపుంగవు నన్నను దీప్తతేజనుం

గని యిటుపల్కె లక్ష్మణుఁడు; ♦ కాంచనచేలుఁడు పూర్వ మాబలిన్

దనుజునిఁ గట్టి యీధరణిఁ ♦ దాఁ గొనినట్టుల నీవు జానకిన్

గొని చనినట్టివాని ననిఁగూల్చి సతిం గొనఁజాలు దెంతయున్ ౨౦౫ 1675

తే. ఓమహాప్రాజ్ఞ! నిక్కమై ♦ యొప్పునిదియు

ననుచు సౌహృదమొప్పుంగ ♦ ననుజుఁ డనిన

వినియు దుఃఖాభిహతచి త్తమున నతండు

పలికె దైన్యముతోఁప నిట్టులని యపుడు. ౨౦౬

1676

సీ. వనినిందుఁబూచిన ♦ వారిజములు గలనరసుల; బహుళకంఠరము లొప్పు

నిర్దురంబులు దగ ♦ నెఱిసొప్పు నీగిరినంతట వెదకితి ♦ మింతినాదు

ప్రాణాధికను జూడఁవచ్చునన్నట్టి యాశనుగాని గానరా ♦ దనుజ నాకు

ననుచు రాముండు సీతాపహరణదుఃఖకర్మతుఁడై యెచ్చి ♦ కడువగలను

తే. గలఁగుటన్ మూర్ఖ మునిఁగెను ♦ క్షణము; తాప

మంది యంగాళి కృశియింప ♦ డెందమందు

సంజ్ఞ నశియింపఁ జేష్టలు ♦ చాలఁ దూల

నాతురుండయి దుఃఖార్తుఁడై యతండు. ౨౦౭

1677

తే. వేఁడినిట్టూర్పులను బుచ్చి ♦ విహ్వలమతి

యగుచుఁ జదికిలఁబడియెఁ బద్మామతాక్షుఁ

డైన రాఘవుఁ డూర్పుల ♦ నట్లు పుచ్చి

బాష్పగద్గదుఁడై దుఃఖఁపరనశుఁ డయి. ౨౦౮

1678

క. అయ్యో! ప్రియురాలా! యని, నెయ్యిమ్మునఁ బలికి యేడ్చె; ♦ నిర్మలమతియై

²యెయ్యెడలబంధుహితమునె,యొయ్యనఁనలఁచుచునుబుద్ధిఁయొప్పువెలయఁగన్.

తే. ధర్మవేత్తయునగు సుమిత్రానుతుండు

ప్రశ్రితాంజలియయి బహుభంగులన్ వి

నయము పొలుపొందుచుండ నన్ననుహితోక్తు

లను దగంబల్కి యూరిడిల్లఁగనుజేసె. ౩౦

1680

క. ³అనుజుఁడు చెప్పిన యాసాం,త్వనవచనము లట్టై త్రోసి ♦ భార్యను జూడం

గను లేమికి మరలన్ మర,లను రోదన మొకటఁజేసెఁలక్ష్మణుఁ గనుచున్. ౩౧

అటువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 ధరవరమందు=పర్వతశ్రేణునందు. 2 లక్ష్మణః ప్రియబాంధవః-అనిమా. 3 అనాదృశ్య తు తద్వాక్యమ్ లక్ష్మణోఽప్రత్యుచ్యతే-అనిమా.

౬౨ - వ సర్గము.

~*~ రాముఁడు సీతనుగూర్చి మరల విలపించుట. ~*~

చ. జనకజ గాన కవ్వీరహఁసంతతతాపవితప్తచిత్తుఁడై

¹వనరుహలోచనుండు గురుఁబాహుఁడు ధర్మవిదుత్తముండు స

జ్జనపరిరక్షకుండు రఘుఁసత్తముఁడెంతయు నార్తి నేడ్చె; న

వ్వనితను జూడకున్న స్తరఁబాణవశంగతుఁడౌట నెంతయున్. ౧౪ 1682

క. దారను గనుచున్నట్లే, భూరివిలాపాశ్రయమునఁ ♦ బొందూనక గం

భీరతఁ బాసిన వాక్కుల, శ్రీరాముం డిట్లు పల్కె; ♦ ప్రేయసి! సీతా! ౨ 1683

సీ. ²పూవులపైఁ బ్రేమఁ ♦ బూనియుందువు నీవు పుష్పితాశోకాఖ్యఁ ♦ భూజశాఖ

లను నీదు మృదుదేహఁమును నాకు దుఃఖిమ్ము వృద్ధిచేయుచు నేలఁయిట్లు గప్పు

కొనుచున్నదానవు; ♦ కనినాడ నినుఁ గదా యాచ్ఛాదనంబేల? ♦ యవనిపుత్రి!

కదళికాకాండసంఁకాశోరువులు నీకుఁ గలవు వానిని నీవు ♦ కదళికాంత

తే. రమున దాఁచిన నవిరెండు ♦ రమణి! నాకుఁ

గనఁబడుచునున్నవే; చక్కఁగా మఱుంగుఁ

జేసికొననేర; విదె పరిహాసమునకుఁ

గర్జి కారవనంబునఁ ♦ గడఁగి నీవు. ౪౪ 1684

క. చరియించుచున్నదానవు, తరుణీ! పరిహాసమిద్ది ♦ తగ బాధను నా

కు రయంబునఁ గల్గించెడుఁ, బరిహాసంబేల? చాలుఁ ♦ బద్మాక్షి యిఁకన్. ౫

క. ధరణినుతా! ప్రాణప్రియ, వరయఁగ నాకీవుగాదె ♦ యట్లాట నిఁకం

బరిహాసమేల చేసెదు, తరుణీ! శ్రమమొందినాడఁ ♦ డ్వద్విరహమునన్. ౫౪

తే. అట్టి నాకిట్టి పరిహాస ♦ మంతయింపు

గాఁ జెలంగక యున్నదిఁకాల్లమందు

సీత! పరిహాస మిది విశేషిఁపించి యాశ్ర

మములయం దప్రశస్తమహా ♦ మదిఁ దలంప. ౬౪ 1687

క. పరిహాసప్రియశీలవు, తరుణీ! నీవౌట నిపుడు ♦ తగ నెఱిఁగితిఁ జా

నురుచిరవిశాలనయనా, పరికింపఁగఁ బర్ణశాల ♦ త్వద్విరహమునన్. ౭ 1688

సీ శూన్యమైయున్నదిఁచోటికి నిఁకరమ్ము; దనుజులు లక్ష్మణా! ♦ ధరణిపుత్రి

భక్షించియుందు రఁపహరించుకొనిపోయి యైననుందురు నిశ్చయంబె యిద్ది

కాకున్న నేనెంతఁగా విలపించిన సీత రాక యుపేక్షఁ ♦ జెందియున్న

దే యిట్టులుండునా; యీమృగయాధముల్ కన్నీరువిడుచుచుం ♦ గలఁతనొంది

1 ఈపద్యమందుఁ బేర్కొనినవిశేషణములన్నియు మూలానుసారములేయని యెఱుంగఁదగు.

2 ఈపద్యమందలి భావములన్నియు గోవిందరాజుల యభిప్రాయానుసరణములే యని తెలియఁవలయు.

- తే. యుందుటం జూడ జానకి ♦ సుగ్రదనుజు
 లెవరొ భక్షించిరని తోచె ♦ నిట్టె యయ్యె
 ననుచు నివి చెప్పుచున్నట్టు ♦ లగపడియెడి;
 యక్కటా! ప్రేయసీ! సాధ్వీ! ♦ యవనితనయ. ౧౦ 1689
- క. వరవర్ణిని పూజ్యమతీ, యరణ్యమున నీవు నాశ♦మందుటచే నా
¹పురమునఁ గై కేయియు సత్వరముగ నొనేనకామ♦ధన్యమతియునొ. ౧౦౫
- చ. జనకజఁ గూడివచ్చి యిట ♦ జానకి పోవఁగ నొంటిగాఁ బురం
 బునకును బోయి శూన్యమయి ♦ పొంకమువాసిన సౌధమెట్లు చొ
 త్తును; నను వీర్యహీనుడని ♦ దుష్టుడటంచు దయావిహీనుడం
 చును జను లాడువాడుగద; ♦ క్షోణితనూజ తొలంగిపోవఁగన్. ౧౨ 1691
- తే. బ్రదికియుండఁగనోప నాభార్యఁ బాసి
 కాన నాకాతరత్వము ♦ కడుఁబ్రకాశ
 మయ్యెఁగాదే యరణ్యంబు♦నందు నుండు
 పనిని నెఱవేర్చి నేఁ బురమునకుఁ బోవ. ౧౨౫ 1692
- క. జనకుఁడు మిథిలేశుఁడు వే, చనుదెంచి ననుం దమిం గుశల మడుగుతటిన్
 గనువాడ నెట్లు తన్ముఖి, మును జనకుఁడు తనదు కూర్మి♦పుత్రిక సీతన్. ౧౩౫
- క. కనుఁగొనక సీతలేకయె, చనుదెంచిన నన్నుఁజూచి ♦ స్వదుహితపై నె
 క్కొను స్నేహంబున మూర్ఛన్, మునుఁగుఁగదాదుగిభిపూర♦మునమున్నటచేన్.
 తే. నిశ్చయంబిది భరతుండు ♦ నెమ్మినేల, భవ్యరీతిగ నొప్పిన ♦ పత్తనమున
 కేను బోనోప సీతయె ♦ లేనియెడల, స్వర్గమున్ శూన్యమేయగుఁబల్కులేల.
 చ వని నను లక్ష్మణా! విడిచి♦ భవ్యతమంబగు నయ్యయోధ్యకున్
 జనుము మహిజఁ బాసి మనఁజాల నదెవ్విధినైన; నీవు ప
 త్తనమున కేగి యబ్బరతుం ♦ దత్పరతం బిగియాటఁ గౌఁగిటం
 గొని మదుదీరితంబనుచుం ♦ గోరికఁ బల్కుమ తప్పకుండఁగన్. ౧౪ 1696
- క. అనుమతి నిచ్చెన్ రాముం, డనఘా! పాలింపు మింక ♦ నవనిం దమితో
 ననిచెప్పి నాయనుజ్ఞన్, జననులకున్ వందనములు♦నలుపు ముగురకున్. ౧౫౫
- ఆ. చెప్పినట్లు నీవు ♦ చేయువాడవు కాన, సత్ప్రియత్నమునను ♦ జనని నెమ్మిఁ
 గాచుచుండవలయుఁ ♦ గడుశత్రుకర్మనా, సీతయిట్లు వని నశించుటెల్ల. ౧౬౫
- క. జననికేఁ గౌసల్యకు నీ, వనుమానము లేక చెప్పనగు నని యేడ్చెన్;
²వనజాక్షి నుకేళిని సీతను గానక వనిని వెదకి ♦ దైన్యముతోఁపన్. ౨౦౫
- క. ఘనుడగు రాముం డేడ్వొం, గని లక్ష్మణుఁ డంత భీతిఁ ♦ గని మోము కలం
 కను బొంద నాతురుండై, ³మనమునవ్యధమిగులుచుండ♦మ్రాన్పడియుండెన్.
 అటువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 హాసకామా త్వయాదేవీ కైకేయీ సా భవిష్యతి-అని యా. 2 తయాచినా సుకేశ్య-అని యా. 3 భృశ మాతురో బభూవ-అనియూ.

౬౩ - వ సర్గము.

-ఊఊ రాముఁడు మరల విలపించుట. ఊఊ-

- *చ. నరపతిపుత్రుఁ డాతఁడు మఁనంబునఁ బ్రేయసినిం దలంపఁగాఁ
బరఁగెడు మోహమున్ జనకుఁపట్టిని బాయుటచేతఁ గల్గుదు
స్తరముగు దుఃఖమున్ దనను ఁజాలఁగ బాధయొనర్చుచుండ సో
దరునకు భేదమున్ మది నిఁతాంతముఁ బుట్టఁగఁజేయుచున్ పనిన్. ౧ 1701
- ఆ. ఆర్తనూపుఁడగుచు ఁ నత్యంతభేదము, మరలఁబొందె శోక ఁ మురుతరముగ
నంది స్రుక్కుచున్న ఁ యాలక్ష్మణునిఁ జూచి, దారశోక మధికఁతరముగాఁగ.
- సీ. రాముఁ డాశోకపాఁరావారమున మున్గి వ్యసనానురూపమా ఁ పలుకులొప్ప
వేడినిట్టూర్పులు ఁ విడుచుచు నేడ్చుచు దుఃఖవాక్యంబులఁతో సహోద
రునిఁ గని యిటుపల్కె; ఁ వినవయ్య లక్ష్మణా! పాపకృత్యములునాఁవలెనొనర్చి
నట్టివాఁ డింకొకఁ ఁ డవనిలో నేదప్ప నుండఁడంచుఁ దలంచుఁచున్నవాఁడ
- తే. వరుసశోకంబు వెంటనే ఁ వచ్చు శోక
మస్తదీయహృదంతర ఁ మల్లె నునసుఁ
గడఁగి భేదించుచున్నది ఁ కదలకుండఁ
బాదుకొనుచున్న దేమని ఁ పలుకువాఁడ. 3 1703
- క. తొలిజన్మంబున నేఁ గా, వలయు ననుచుఁ గోరికోరి ఁ పాపపుఁగార్వం
బులు పెక్కుచేసినాఁడను, దొలఁగక దుఃఖములవెంట ఁ దుఃఖము లిచటన్.
- క. కనఁబడుచున్నవి నిజమిది, యనుజా! తత్పాపఫలమె ఁ యగు నిప్పుడు దా
నినె యనుభవించుకాలము, చనుదెంచెన్ వినుము దుఃఖఁసంతతిరీతిన్. ౪
- తే. రాజ్యనాశము బంధువాఁరములవీడి
వచ్చుటయుఁ, దండ్రిమరణంబు ఁ వఱిలు జనని
విడిచివచ్చుట యివియెల్లఁ ఁ గడఁగి వరుసఁ
దలఁచుకొన నిండఁజేసె వ్యఁథావితతిని. ౫ 1706
- క. జనశూన్యవనికి వచ్చి య,వనిజం గనుఁగొనుచు నవయఁవంబుల కష్టం
బును గనుచు నట్టి దుఃఖం,బును మఱచియెయుంటి; నిపుడుఁభూసుతనిందున్.
- సీ. ఎడఁబాసితిని గానఁవడిఁ గాష్ఠములనుండియగ్నిహోత్రుఁడుమండుఁనట్లు మరల
నాదుఃఖ మతితీవ్రఁమై ప్రజ్వరిల్లెను; భీరువు నార్యయుఁ ఁ బ్రియయునై న
నాభార్య బలిమిని ఁ నభమునఁ గొనిపోవఁ బలవించుచుం బెనుఁభయమువలన
వికృతస్వరంబుగా ఁ విలపించియుండును మిక్కుటంబుగఁ దనఁమేలగు స్వర

* కామేన శోకేన చ పీడ్యమానః-అనిమా. ఇష్టవియోగజ శ్శోకః, కామజం చి త్తవివళ

త్వం మోహః-అనివ్యాఖ్య.

తే. మంతరింపఁగ నిశ్చయం ♦ జౌనిదియుచు;

¹గన్నులకు విందు చేయుచు ♦ గన్నురక్త

చందనమునకుఁ దగినవై ♦ సతము వృత్త

ములయి తనరుప్రియాకుచఁమ్ము లిపు డకట. ౭౪

1708

క. దనుజుఁడు తినుటకుఁ ద్రైంపఁగ, ఘనశోణితపంకమందు ♦ గడుమున్లుచుఁ బెం
పును బాసి యొప్పుకుండును, వినుమా! నిజమిద్ది; దైవవిధి యిటులున్నే. ౮

చ. అనయము తీయనై మదికి ♦ హర్షము నింపుచు మెత్తనైన వా

కృనికరమొప్పుఁ గేశభర ♦ మందముగాఁ బరికుంచితంబుగాఁ

గనఁబడ వెల్లు భూసుతముఁఖం బిపు డానురవైరి దావశం

బునఁ దగియుంట రాహుముఖముం దగఁ జొచ్చిన చంద్రరీతిఁగన్. ౯

క. ఏమాత్రము భాసిల్లదు, సౌమిత్రి! నిశ్చయమిది; ♦ సతతము నన్నే

వేమాటు ముట్టఁగోరు మ, జేమానవు ముట్టఁ దలఁప ♦ దెత్తఱినై నన్. ౧౪

ఆ అట్టి సాధ్వీకంఠ ♦ మనయము హారాళి, నలగు నట్టిదాని ♦ ననుగు లిపుడు

విజనవనమునందు ♦ విఱిచి రక్తంబులఁ, ద్రావియుందురే ముదంబు మీఱ.

క. జనశూన్యాటవి నేనుం, గనఁబడమిని దనుజగణము ♦ కడువడిఁ జౌర్యం

బునఁ దనుఁ గొనిపోవఁగఁ జ,క్కనివిపులాక్షులను విచ్చి ♦ కనుచున్ ద్రోవన్.

సీ. ²కొంచపిట్టవలెనె ♦ యంచితధ్వనిమీఱ విలపించియుండునే; వినుమ! యనుజ!

గొప్పస్వభావమ్ము ♦ గూడి కాంతస్థిత యై తనరారు నానీత యీ వి

జనమాస్థలంబున ♦ మును నీశిలాతలంబున నన్నుఁగూడి దాపుననె గూరు

చుండి నవ్వులుచాలఁనొప్పుఁగానినుఁజూచి హాస్యోక్తులనుమీరఁలాత్మఁదలఁచు

కొన్నది చేయఁగఁ ♦ గోరుదురాశక్తి కలవార లనునిట్టి ♦ కమ్రవాక్య

ఆ. ములను జెప్పుచుండె; ♦ నిలఁగల నదుల గో,దావరియె వరిష్ఠయై వఱిలెడు

దానియందు భూమితనయకు సంప్రీతి, కలదు పోయియున్నె ♦ కాంత నదికి.

క. అనితలఁచెద ననువిడిచియె, వనిత యెవుడు గాని యొంటివరనదికిం బో

యినదే లేదు కదా కా,వున నట్లు తలంపరాదు ♦ బుద్ధిని నేనున్. ౧౩ 1715

చ. సరసిజవక్త్ర పంకజవిశాలనునేత్ర ధరిత్రిపుత్రి యా

సరసిజముల్ గ్రహింస నొకఁచందమునం జనియుండునేమొ య

క్కరణిఁ దలంపరాదు ననుఁగామిని యెప్పుడుకాని వాసి యా

సరసిజసంగ్రహార్థమయి ♦ శైవలినీస్థలి కేగ లేదుగా. ౧౪

1716

చ. వనమిది పూచియున్న బహుఁపావనవృక్షము లొప్పుచుండఁ జ

క్కనిపలుపక్షిగుంపులొగి ♦ గ్రాలుచు నుండఁగ నొప్పుచున్న దీ

1 తౌ లోహితస్య ప్రియదర్శనస్య సదోచితౌ పుత్రమచందనస్య, వృత్తా స్తనా శోణితపంక
దిగ్ధౌ-అనిమూలము. 2 అస్తిన్ మయాసార్థ ముదారశీలా...బహువాక్యజాలమ్-అనిమూలము. దీనికి
గోవిందరాజులు వ్రాసిన యర్థమంతయు నిట సంక్షిప్తమని యెఱుంగవలయు.

- వనమున కేగియుండునొకొ ♦ పల్కఁగ నిట్టు లయుక్త మింతి భీ
 తిని దగియుండు నొంటి వసఁదికా తుణమైనను నుండ భీతిలుకా. ౧౫ 1717
- సీ. ఆదిత్యుఁడా! లోకఁమందేమి జరుగుచు నున్నదో యేమికాఁనున్నదో యది
 యంతయు నెఱుఁగుదు ♦ వంతియె కాక లోకులుచేయుపుణ్యాఘఁములకు నాక్షి
 వౌదువు; నాసాధివ్వియరిగె నెక్కడి? కెవ్వరై న హింసించిరాఁయనిశ మొక్క
 శోకమే నాపాలు ♦ నాకిక నీతవార్తలఁ జెప్పుమా జగఁత్పాణి! నీకు
 తే. సకలలోకంబులందును ♦ జరుగువార్త
 లెవ్వయైన నెఱుంగనొ ♦ నెపుడుగాని
 నీకుఁ దెలియనివార్తయే ♦ లేకయుండు
 సాధుకులభవ యాసీత ♦ చనినతెఱుగు. ౧౬౫ 1718
- తే. ఎఱుఁగఁజెప్పుమ దానిని ♦ నెవ్వరై న
 బలిమిమైఁ గొనిపోయిరో ♦ లలనతానె
 మృతిని బొందెనొ యేదారిఁనేని గలదొ
 యనుచు విలపించుచుకా రాముఁ ♦ డడుగుచుండె. ౧౭ 1719
- క. విలపించి శోకవశుఁడై, కలవిలపాటొంది మూర్ఛఁగఁచిన రాముం
 గలఁగుచుఁ గని లక్ష్మణుఁ డి,మ్ముల ధైర్యము గల్గి న్యాయఁమునుబూనితగకా.
- క. అప్పటికిం దగువార్తల, నొప్పుగ నిట్లనుచుఁ బల్కె ♦ నోరామా! నీ
 విప్పుడు శోకము విడువుము, గొప్పగ ధైర్యమును దెచ్చుఁకొనుమా యింకకా.
- క. రమణిని వెదుకఁగ నుత్సాహము గైకొనుమా, ధరిత్రియందును నుత్సా
 హముగల మనుష్యు లతికష్టముచే సాధింపఁదగిన ♦ చక్కనిపనులకా ౧౮
- క. సులభమ్ముగ సాధించుచుఁ, గలఁగని మదిఁ గ్రాలువారుఁగద యని యిట్లు
 జ్ఞవీలశౌర్యుఁడైన లక్ష్మణుఁ, డలఘుప్రక్రమముమీఱి ♦ నట్లు పలికినకా. ౧౯
- ¹ తే. ఆర్తుఁడై రాఘవుఁడు వాని ♦ నాత్మఁగొనక
 ధైర్యమును బాఱఁదోలి నితాంతదుఃఖ
 మున మునింగెను దనశక్తిఁ ♦ గని యితరులు
 భ్రాంతి నొందక యుండఁగాఁవలయు ననుచు. ౨౦ 1724
- అఱువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౪ - వ సర్గము.

- రామలక్ష్మణులు వెదకుచుఁ ద్రోవలోఁ గనఁబడిన గుఱుతులచే నీత కొనిపోవఁబడెనని యెఱుంగుట.
- క. దీనుండై శ్రీరాముఁడు, దీనోక్తుల ననుజఁగాంచి ♦ తెప్పున నిటఁ బెం
 పూనిన గోదావరిలో, జానకి కలదేమొ యరసి ♦ చక్కఁగరమ్మా. ౧ 1725

1 ఈభాగమును మహేశ్వరతీర్థులు ఇతరపురాణమునుండి యుదహరించిన ప్రమాణములు. తద్భాగము తెనిగించుటలో ననవసరమని ప్రాయఁబడలేదని పాఠకులు గ్రహింపవలయు.

- క. సరసీకుహములఁ గోయఁగ, సరసిజముఖి యరిగియుండఁ ♦ జనునందులకే
యరిగినదేమో గోదా,వరికిం జని చూచిరమ్ము ♦ త్వరఁగా ననియెన్. ౧౪ 1726
- క. అరివీరనిషూదనుడై, పరఁగెడు సౌమిత్రి రాముఁపల్కులఁ గొని స
త్వరగతిఁ జని యాగోదా,వరిలోఁ గలరేవులందు ♦ వరుస వెళ్ళుచున్. ౨౪
- క. చనుదెంచి రామచంద్రున, కనియెన్ దీర్ఘములయందు ♦ నగపడలే దా
మెను బిలిచినాడ నాని,స్వన మామెకు వినఁగఁబడినఁజాడ నెఱుఁగఁ జూ. 3౪
- క. జనకజ క్లేశవినాశిని, యనుమానములేక యెచటి ♦ కరిగెనొ యాసా
ధ్వనిగూడి యున్నదేశం,బును దెలియక యున్నవాడ ♦ బుధనుతచరితా. ౪౪
- చ. అనియనుజుండు చెప్ప విని ♦ యారఘురాముఁడు తాపమోహముం
గనుటను దీనుడై యపుడు ♦ గౌతమిలో వెదుకంగఁ దానె వే
చనియె; నదీవతంసమును ♦ జయ్యనఁ జెంతను గాంచి యెచ్చటన్
జనకజ యున్నదంచడిగె; ♦ సాంద్రవనంబున నున్నసత్వముల్. ౬ 1730
- ఆ. చంపఁదగిన రాక్షఁసప్రభుఁడా రావణుండు బలిమి సీతఁనుం గొనిచనె
ననుచుఁ జెప్పవయ్యె ♦ నల్లె గోదావరి, పలుకదయ్యె సీతఁవార్త నపుడు. ౭
- సీ. రాముఁ డీరీతిగా ♦ రమణికై శోకింప నానది యతనితోఁ ♦ దానుగానె
చెప్పుకుండుటెగాక ♦ యప్పుడా భూతముల్ మాకుఁగాఁ జెప్పుమాఁమానిని తెఱఁ
గని యెంతపురికొల్పిఁనను జెప్పవయ్యె; నానది రావణుని భీషఁణమగు తనువు
నాదురాత్మునివగు ♦ నతిదుష్టకర్తంబులను జూచి తలఁచి నెఱ్ఱునమునందు
తే. భయమునొందిన దగుటచేఁ ♦ బలుకదయ్యె
సీతచనినట్టిరీతిని; ♦ నాతతీసతిఁ
గానమికిఁ బాల స్రుక్కుచు ♦ నానది తన
కేమియుం జెప్పుకుండుట ♦ నెంచి యతఁడు. ౯౪ 1732
- క. జనకజఁ గనుఁగొనువిషయం,బున మదిని నిరాశుఁ డగుచుఁ ♦ బొక్కుచు ననుజుం
గని పల్కె నిట్లు; సౌమ్యా!, వినుమీ గౌతమియు నెంత ♦ వేడిన నాకున్.
- క. బదులిడకున్నది నేనిక, ముదితం దిగవిడిచి జనకఁభూపతిఁ గౌస
ల్యఁ దగంగని యప్రియముగ, మదిఁ దూలఁగ నేమియనుదుఁమానినివార్తన్.
- తే. నేను రాజ్యము పోవ నీఁకాన వనన్య
వస్తువులఁ దిని మిక్కిలి ♦ వంతఁ గుందు
చుండ నాసీత నావ్యథఁ ♦ జెందుచుండుఁ
గాదె యాలేను యిప్పు డెక్కడికి నేగె?. ౧౨౪ 1735
- క. నిరతసుసహాయబంధూ,త్కరమును విడనాడి జనకఁకన్యను గనుచుం
దు రమణియఁ గానఁబడ ది, త్తరుణంబున నిద్ర నెవ్విధంబునఁ గనుదున్. ౧౩
- తే. నిద్రపట్టని నాకు నీఁనిశలు చాల, దీర్ఘములె యౌనటంచు మఁదిం దలంతుఁ

గనఁబడునయేని సీత యఁకాంతఁగూడి, యిచటి నుందాకినీనదినివ్వనులను.

తే. ఇందుఁగల ప్రస్తవణగిరియందు స్వేచ్ఛ
నేను విహరింతునే! మృగనిచయ మిద్ది
యోమహావీర్య! ననుఁ జూచుచున్న దిప్పు
పెక్కుసారులు జానకివిధము నాకు. ౧౫

1739

క. తెలుపంగఁ బూనియున్నట్టులె ¹యింగితములవలనఁ గడున్ నిజముగనే
తెలియన్ వచ్చెడు ననుచున్, బలుకుచు నరపుంగవుండు ఁ వానిం గనియెన్.

తే. బాష్పసంరుద్ధవృష్టుల ఁ వానిఁజూచి
సీత యెక్కడనున్నదో ఁ చెపుండ నాకు
ననుచుఁ బ్రశ్నించె నివ్వధి ఁ నడుగ నవ్వ
యన్నియుం దోడనేలేచి ఁ యామృదిశను. ౧౬

1740

క. కనుఁగొనుచు నభస్థలమును, గనుచు నదేపథమునందుఁ ఁ గాంతబలిమిమై
దనుజునిచే నపహృతయై, చనియెనొ యాత్రోవఁబట్టి ఁ సత్వరగతులన్. ౧౭

క. పరుగెత్తుచు శ్రీరామునిఁ, బరికించుచునుండె, నెట్టి ఁ పథమున నవి యం
బరమును దక్షిణభూమిని, బరికించుచు నల్లె పోవ ఁ వాంఛించుటచేన్. ౧౮

² తే. వానిచేష్టలవలన నఁవానిభావ
ములను లక్ష్మణుఁ డెఱిఁగెను ఁ బుద్ధినుహిమ
గన్నవాఁడౌట మృగములు ఁ గనఁబఱచిన
చేష్టలను బట్టి మాటలు ఁ చెప్పినట్లె. ౨౦

1743

క. తలపోసి యింగితంబుల,వలన నభిప్రాయమెల్లఁ ఁ బరికించి మదిం
దెలిసికొని యార్తితోనే, పలికెన్ జ్యేష్ఠుఁగని దీనఁవాక్కు లలరఁగన్. ౨౦౫

క. దేవా! జానకి యెందని, నీవడుగఁగ నీమృగములు ఁ నింగిం గనుచున్
వేవేగ లేచి యామృది, శావనుధం జూపఁజొచ్చెఁ ఁ జక్కఁగ మనకున్. ౨౦౬

ఆ. కనుక మనము వేగ ఁ కదలి నైర్వృతిదిక్కుఁ, బట్టి చక్కఁజనుద ఁ మట్టులైన
సీతఁ గాంచువార్తఁ ఁ జెవిసోకనచ్చును, గాకయున్న నార్యఁ ఁ గనఁగనగును.

క. అనవిని యాశ్రీమంతుఁడు, చనుదము వేగంబె యనుచు ఁ సహజునితోడం
జనియెన్ భూమినిజక్కఁగఁ, గనుచున్ దక్షిణముఁబట్టి ఁ కాంతాకాంక్షన్.

క. ఆయన్నదమ్మ లిద్దఱు, నాయడవిం గవ్వరీతు ఁ లన్నియుఁ దమలో
వేయివిధంబుల ననుకొను, చాయాసము లెక్కచేయ ఁ కరుగుచు నొకచోన్.

క. ధరణిపయి రాలియుండిన, తరుణి ధరించినసుమాలిఁ ఁ దగఁ గని రంతన్
ధరపయి వృష్టివిధంబునఁ, దొరఁగిన యాపూలఁగాంచి ఁ తోరఁపువగతోన్.

1 వక్త్రకామా ఇన హి మే ఇంగితా న్యుపలక్షయే-అనిమూలము. 2 తేషాం పచనసర్వస్వం
లక్షయామాస చేంగితమ్-అనిమూలము.

క. వీరుంజౌ రఘువంశప, యోరాశి విధుండు తనసహోదరు వగఁ గ

న్నీరును నించెడువానికొ, దా రయమునఁ గాంచి పల్కెఁ ♦ వమ్ముఁడ! కంటే.
సీ. ఈపుష్పములగుఱు ♦ తేనెఱుంగుదు నేనె కాన వీనింగోసి ♦ కాంతకొసఁగ
నా లేమకొప్పున ♦ నవ్వానిధరియించె; నాప్రియంబును గోరి ♦ నశినమిత్రుఁ
డనిలుఁడు మిగుల విఖ్యాతి మించినభూమి వాఁడనీయక చిమ్మివై వ కెంతొ
యాదృతిఁ దాల్చుచు ♦ నరసి రక్షించుచు నున్నారని తలంచుచున్నవాఁడ
తే. ననుచుఁ బురుషర్ష భుండగు ♦ నామహాను

భావుఁ డాధార్మికుఁడు మహాబాహుఁ డైన

యనుజనకుఁ జెప్పి ప్రస్తవణాద్రిఁ గాంచి

పలికె నోక్షితిభృద్వర్య ! ♦ వనమునందు. ౨౮౪

1751

చ. నను విడనాడి కుందు లలనామఃకి యోర్తుక సుంకరాంగముం

దనరఁగఁ బోవుచుండఁ గనినాడవె యంచనఁ బర్వతంబు రా

మునకొగి నుత్తరంబిడక ♦ ముందువలెం జెలువారుచుండె; నా

తనివిధమెల్లఁ గాంచి రణవర్షుఁడు రాముఁడు క్రోధయుక్తుఁడై. ౨౮౫ 1752

క. హరి తుద్రజంతువును భీ, కరముగ నదలించునట్లు ♦ త్కౌఠరమును గా

వరమును గాంచినదానికొ, గర మదలించుచును బల్కె ♦ గ్రావమ! యింకకొ.

క. విను నీసానువులను నేఁ, దునుమాడక మునుపె నాదుతొయ్యలిహేమా

భను హేమప్రతిమను నా, కును జూపుము లేకయున్నఁ ♦ గ్రోవ్వడఁగింతుకొ.

సీ. అని రాఘవుఁడు పల్కె ♦ నాయద్రి విని ప్రతిధ్వనిచేత జనకపుత్రినిగుఱించి

చెప్పినట్లేయుండె ♦ శ్రీరఘుపతి తాను పల్కినమాటల ♦ బదులుపల్కి

త న్ననాదృతిఁజేసె ♦ నన్న యూహనుగాంచి యుండుటచేతనాఁయర్చితనయఁ

జూపకయేపోయెఁ; గోపంబునకొ రాముఁ డాపర్వతముఁ గాంచియనియె నాదు

తే. బాణశిఖఁ గాల్చి నిన్నిష్ఠు ♦ భస్మరూపుఁ

జేయువాఁడను బిదప నిస్తృణమహీజ

పల్లవుండవె యగుదు వెవ్వరును నిన్నుఁ

గొలువకుందురు సూ యని ♦ పలికి మరల. 33౪

1755

శా. తారేశాననయై సుపూజ్యయగుసీతం జెప్పకేయుండినకొ

సారాస్త్రింబుల శోషిలంగ నది నే ♦ శౌర్యంబునకొ జేయుదుకొ

శూరా! లక్ష్మణ! యంచుఁ బల్కి రుషతోఁ ♦ జూడ్కుల్ విజృంభింప వి

స్ఫారజ్వాలలఁ గాల్పఁ జూచుగతి నొప్పం గ్రాలుచున్నంతలోకొ. 3౫ 1756

చ. దనుజుని భూరిపాదములు ♦ తద్గతభీతిని రామునాశ్రమం

జ్ఞుల కరుగంగఁగోరి యలపుణ్యజనుండును వెంటనంటిరాఁ

గని పలుచోట్లకుం దరుమఁగాఁబడి పాటిన సీతపాదముల్

గనఁబడె బైకి నుబ్బినటు; ♦ గాంతపదంబులఁ గాంచి రాముఁడుకొ. 3౬౪

క. దనుజునిపాదంబులనుం, గని భగ్నధనుస్సుఁ దూణఁకంబుల మఱియొ
య్యనఁ బెక్కురీతులన్ విఱి,గినరథమును గాంచి దుఃఖఁకీర్ణహృదయుఁడై.

తే. ప్రియసహోదరుఁగాంచి యీవిధము చూడు

లక్ష్మణా! సీతవౌ సొమ్ములను వెలుంగు

కనకబిందువు లిందు రాఁలినవి వివిధ

మాల్యములు రాలియున్న విఁమ్మహినిగంటె. 3౯

1759

సీ. కనకబిందువులవలెను మించి చిత్రంబు లొర క్తబిందువులందు నిందు
భూమినంతటఁ గ్రమ్మి ఁ పొడకట్టుచున్నవి కనుమా, సహోదరా! కామరూపు
లగురాక్షసులు సీతయంగంబు ఛేదించి ఛేదించి వారలు ఁ చెఱినగముగఁ
బంచుకొనియొ లేఁభక్షించియో యుందు రన్నాతికొఱకు నాఁయసురులిరువు

ఆ. రిట వివాదమాడి ఁ యెంతోభయంకరమైన యని నొనర్చి; ఁ రమలమాక్తి
కమణిమయము తప్తఁకనకభూషితమునై, ధరణి విఱిగిపడిన ఁ ధను వెవరిదొ.

క. పెనువిల్లిది యెవ్వరిదో, కను సౌమ్యా! తరుణరవినిఁకాశము వరకాం
చనమయమును వైదూర్యమణినికరఖచితమ్మునగుచు ఁ నెగడుకపచమున్. ౪౪

తే. ఇద్ది యెవ్వరిదో భూమి ఁ నిచటఁ ద్రెల్లి

యున్నదిదె నూఱుకమ్ముల ఁ నొప్పి దివ్య

మాలికాంచితమా ఛత్రఁమహితదండ

మట్లై శతభావిభగ్నమై ఁ యవనికొరఁగె. ౪౪౫

1762

క. కనుమా యిది యెవ్వనిదో, కనకతనుత్రాణములను ఁ గ్రాలి పిశాచా
ననములఁ దగి భయదాకృతు,లనొప్పు ఖరవాహనము లిలన్ నిహతములై.

క. ఇవిగో యిందున్నవియే, యివి యెవ్వనివగునో? కాంతిఁనెసఁగుచు దీప్తా
గ్నినలెన్ ధగధగలాడెడు, ¹ప్రవిచారణకేతనమిదె ఁ పడియున్నదిలన్. ౪౪౬

క. ఇది యపవిద్ధంబయ్యెం,గద సాంగ్రామికరథంబు ఁ కడుభగ్నంబై
యిదె కూలియున్న దిచ్చట, నిది యెవ్వరిదో వచింపు ఁ మిప్పుడు సహజా. ౪౪౭

సీ. కన కాంచితములయిఁకాఁడి యంతవిశాలములయియొప్పెడి బాణఁములివెయ్యెల్ల
తావులఁ బడియున్నఁవే విశ్వభయదకర్తుని వగునో యివ్వీ ఁ యనుజకనుమ
శరపూర్ణములగు నిఁషంగముల్ రెండును విధ్వస్తములగుచుఁబృథ్విఁబడియొ
గనుమ పగ్గంబుల ఁ మునికోలఁ గై ధరియించి మృతుండయి ఁ యిలనుబడిన

తే. యీతఁ డెవ్వనిసారథిఁయో తలంపఁ

బురుషకుంజర! యోసౌమ్య ఁ యిరువురమణి

కుండలోష్ఠీషములనొప్పి ఁ కూలియున్న

²చామర గ్రాహులను నిట ఁ సరగఁ గనుమ. ౪౪౮

1766

క. వీరెవ్వనివారో; యీ, దారియు నొకరాక్షసునిదె ♦ తథ్యమిది యా
ఘోరసురాకులపై మును, నైరము నామదిని లేదు ♦ వారియచక్రతుల్. ౫౦౫

ఆ. ఇంతవఱకు నోర్చి♦యేయుంటి నావైర,మిపుడు శతగుణముగ ♦ నెసఁగెఁ జమ్ము
కాన వారియనుని♦కాయముఁ దుదముట్టఁ,జేయువాఁడఁ జూడఁ ♦ జెల్లు నీకు.

తే. జనకపుత్రిఁ దపస్విని ♦ సంతతోగ్ర
హృదయులై కామరూపులై ♦ పొదలు దనుజు
లపహరించియొ చంపియొ ♦ యాశఁ దినియొ
యుందు; రీయుగ్ర కానన♦మందు సీత. ౫౧

1169

క. దనుజులచే నపహృతయై, చనుచుండఁగ నాపదలను ♦ జనులంబ్రోచున్
ఘనధర్మ మందు రదియై,నను గావం దలఁపదయ్యె ♦ నానతి నకటా. ౫౧౫

క. దనుజులు తినియో బలిమిం, గొని చనియో సీతనుండఁ ♦ గూరిమి నికనా
కును గూర్పఁజాలుదురొ యే, దనుజులు లక్ష్మణా! యథావిధిఁ జెపుమా.

క. ప్రియమును జేయం గోరిక,యె యమద్యులకుండునేని ♦ యింతిం గాపా
డియె యుందురుగా; యోనా,ప్రియసోదర! వినుము లోక♦వితతులశక్తిన్.

సీ. సృజియించు సంతవాఁడే యైనశూరుండె
యైనను వాఁడు ద♦మాళువై న
నతనిసామర్థ్యమ్ము ♦ నరయమి భూతాళి
యవమానముం గల్గునట్లుచేయు
నివి స్వభావమె యగు; ♦ నే లోకహితమందు
నాసక్తిఁ గలవాఁడ ♦ నగుటచేత
మృదుచిత్తుఁడనె యయి ♦ నదయుండనై దాంతుఁ
డనె యయియుండుటఁ ♦ గని యమరులు

తే. వీర్యహీనునిగా నన్ను ♦ విశ్వసించు
చున్నవారిది నిశ్చయ ♦ మోసుమిత్ర
తనయ! నన్నొగిఁ జెందిన ♦ వినయముఖను
గుణములున్ దోషములె యయ్యె ♦ గణనసేయ. ౫౧౬

1173

క. దనుజులకును భూతాళికి, వినాశమునకే మదీయ♦వితతగుణంబు
య్యెను దోషముగా నిప్పుడు;గనుకన్ దయవిడిచి శ్రోధ♦కలితుఁడ నగుదున్.

చ. ఖరకరుఁ డున్నతుండయియుఁ ♦ గంజవిరోధి నురీచులన్ భయం
కరగతి స్వీయకాంతులను ♦ గాటముగా నుపసంహరించి యె
క్కరణి వెలుంగు నట్టులె ని♦కామము నాదగు తేజమున్ గుణో
త్కరము నడంగఁద్రొక్కుచుఁ ద♦గం జెలువారెడు నుజ్జ్వలంబుగాన్. ౫౧౭

సీ. యక్షగంధర్వదైత్యపిశాచకిన్నరమనుజులలో నెవ్వరును నుఖంబు
గాంచరు సుమ్ము లట్కణ! యస్త్రబాణముల్ నిగిడించి వేవేగ ♦ జగమునెల్లఁ

- గప్పెదఁ జూడు; జగత్తయవాసుల కెవ్వరికింగాని ♦ యింకమీఁద
సంచారమేలేని ♦ సరణి నొనర్చెద గ్రహగణచారంబు ♦ గలుగకుండఁ
తే. జేసి శశధరునిం గప్పి ♦ శిఖిని వాయువును నశింపఁగఁజేసి, నూఁకునిని విరుచి
గా నొనర్చి, మహీధరఁకాండవిశిఖ,ములను ఖండించి సరసులఁజలమునడఁచి.
- క. తరువుల లతలఁ గుల్కొ,త్కరముల నశియింపఁజేసి ♦ కంధిమహిమ ని
ర్భరశక్తి నాపి లోకో,త్కరమును నాశంబు నొందఁగఁ జేయుదుఁ జూ. ౬౨
- క. కనుఁగొను మిప్పుడు దివిజులు, జనకజకుశలముననుండ ♦ సరగున నాకిం
కను నీయకున్నవారు గ,ద నేను ఘటికాద్యయమున ♦ దారుణరీతిఁ. ౬౩
- ఆ. పౌరుషంబుఁ జూప ♦ వారలు చూడంగఁగలరు; సహజ! కార్ముకగుణవరము
నుండి విడువఁబడిన ♦ యుగ బాణౌఘ మా,కసమునెల్లఁ జక్కఁ ♦ గప్పివై వ.
- క. విను భూతౌఘం బంబర,మునకుం దప్పించుకొనఁగ ♦ మునుకొని యెగురం
గనుజాలవు; సౌమిత్రి!, ఘనతర మచ్చరవితానఁకంబులచేతఁ. ౬౪ 1780
- సీ. బాధింపఁబడి నృగఁపక్షులు సంభ్రాంతములయి తక్కినవెల్లఁ ♦ గలఁతఁజెంది
తమతమమర్యాద ♦ దప్పి నశింపఁగాఁ గలవు చూడుము; జనఁకజకుగాను
ననివార్యశరముల ♦ నాకర్ణముగ విలు దివిచి ప్రయోగించి ♦ తెంపుమీఱ
బ్రహ్మాండమును గోణఁపపిశాచహీనమ్ముగా నొనర్చెద నిష్టు ♦ కడఁగి రోష
- తే. మునను నేను బ్రయోగింప ♦ ఘనజవమునఁ
జాల దూరంబు పోవంగఁ ♦ జాలు నాదు
బాణములబల్కి నిర్జరఁవరులు పూన్కిఁ
జూడఁగలరిదె లక్ష్మణా! ♦ చోద్యమంది. ౬౫ 1781
- మ. విను నాక్రోధవశంబునం ద్రిజగముల్ ♦ పెంపేదికూలంగ దే
వనికాయం బనురుల్ పిశాచదితిజఁవ్రాతంబు చూసట్ట కొ
య్యన నాశంబును గాంచు; నాత్రిదశదైత్యావాసముల్ భీతికృ
ద్దనుజావాసము యక్షలోకము మదఁప్రస్తోమపాతంబునఁ. ౬౬ 1782
- సీ. శకలీకృతంబులై ♦ చయ్యన నశియించుఁగాని శిష్టంబులై ♦ గానఁబడవు;
సౌమిత్రి! వినుము నిర్జరులు జానకి యపహృతయైన నృత్యువు ♦ నింటనున్నఁ
గాని యామెను దెచ్చి ♦ మానుగ నాకొసంగకయున్న నిప్పుడె ♦ కఱకుసాయ
కముల నీలోకజాఁలమును మేరలు దప్పునట్లు గావించెద; ♦ నదియు నెట్టి
- తే. గతిని బొందిననైనను ♦ గాంత నాకొ
సంగ కాదిత్యు లుండిన ♦ జంగమముల
స్థావరంబుల నిష్టు ముఁజ్జగములందుఁ
గల్గువానిని ద్రుంచెదఁగఁగాని విడువ. ౬౭ 1783

చ. అని వచియించి శత్రునగఁగఁరాంతకుఁడౌ రఘురాముఁ డాగ్రహం
బునఁ గనులెఱ్ఱఁబాట ధనుఁపుకఁ గొని ఘోరనుదీప్తసాయకం
బును భుజగాకృతిక మిగులఁ ♦ బోలినదాని గ్రహించి కాత్తుకం
బునఁ దగఁ గూర్చి క్రోధమున ♦ మున్గుచు లక్ష్మణుఁ దేరిచూచుచుక. ౭౨౫

తే. ప్రళయకాలధనంజయుఁభంగిఁ బలికె
సకలభూతంబులందును ♦ జరయు నృత్యు
వల్లె కాల మదృష్టము ♦ నాపఁజాల
కుండునో యల్లె నేను గృధ్రుండనై న. ౭౪

1785

క. నను వారింపఁగ నెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు; సుదతిఁ ♦ గృత్రిమరహితక
జనకప్రియపుత్రక న,య్యనిందితను మున్నువోలె ♦ నలరెడు సాధ్వీక. ౭౪౫

ఆ సురలు తోడితెచ్చి ♦ త్వరగ నాకీయర, యేని మనుజుపన్నఁగేంద్రదివిజ
గణముతోడ నెల్ల ♦ గంధర్వయుతముగ, శైలయుక్తి జగము ♦ లీలఁ గూల్తు.

అటువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ సర్గము.

❦❦❦ లక్ష్మణుఁడు రామచంద్రు నాశ్వాసించుట. ❦❦❦

సీ. సీతాపహరణకఁర్చితు లయకాలాగ్నికరణి జగన్నాశఁకరణయత్ను
సజ్యచాపముఁ బలుఁసారులు వీక్షించువాని నిట్టూర్పులు ♦ వరుస విడుచు
వాని యుగాంత మంధై నరుద్రునిభంగి జగమును దహియింపఁ ♦ జాలువాని
నిదివట కెన్నఁడే ♦ నిట్టులుండని మహాభయదాకృతిం దాల్చి ♦ పరమకోప

తే. మడర నిలుచున్న శ్రీరాము ♦ సంతఁ గాంచి
తనముఖం బెండఁ గేల్తోడ్చి ♦ తగినవాక్య
ములను లక్ష్మణుఁ డిట్లను; ♦ ముందు నీవు
దాంతుఁడవు సర్వభూతహితరతమతివి. ౩౫

1788

క. విను నీస్వభావ మతిమృదు, వని చెప్పఁగ నొప్పుచుండు ♦ నట్టిండవు నై
తనరియు నిప్పుడు కోపం,బునఁ జిక్కుచు నీస్వభావమును విడఁజనునే. ౪

చ. సరసిజమిత్రునందుఁ బ్రభ; ♦ చంద్రునియందును గాంతి వాతమం
దురుగతి భూమియందు తుమ ♦ యొక్కొకటొక్కొకభూతమం దొగిక
నిరతము నిల్చియుండుఁగద ♦ నిశ్చలరీతిని నివ్వీయన్నియుక
బరినుతమా యశస్సును భవన్నియతంబులు సుమ్ము రాఘవా. ౫

1790

సీ. ఒక్కరథం బిందు ♦ నుగ్రరణంబున శకలంబులై యున్నఁజాడఁ గాన
సయ్యోడిఁ గాన నీ ♦ కరయఁగ నొక్కఁడే యపరాధమునుజేసెఁననుటఁ దెలిసె

నొక్కనితప్పునఁ ♦ దక్కిన యనపకారకములై తగు లోకనికరములను
నశియింపఁగా జేయఁ న్యాయమే యాయుధంబులతోడ మఱియుద్ధమునకుఁ దగిన
తే. పరికరంబులతోడను ♦ ధరణి విఱిగి

పడిన యాయుధరథమి దెవ్వనిదొ యెనఁడు
విఱిచెనో యిది యేలొకో ♦ విపులముగను

దెలియకున్నాఁడ నేనును ♦ దీని తెఱఁగు. ౬౪

1791

క. ఖరనేమిత్తుతమై యీ, ధరణి యస్పగ్భిందువులను ♦ దడిసి మహాభీ
కరముగ నుండెడు నిట మును, దురమయ్యెనటంచు మదికిఁ దోచెడి రామా.

తే. వాగ్విశారద! యిందలి ♦ ప్రథనమొక్క
రథికునిదిగానె యున్నది; ♦ రథికయుగము
నకును జరగనె లేదని ♦ ప్రకటముగనె

కాననయ్యెడి గొప్పదా ♦ సేన యిందు. ౮

1793

క. చరియించినట్లు వారల, చరణంబులజాడ యిచటి ♦ త్కౌఠలి గనరా
దరయఁగ నొక్కనికై నీ, వురుజగములఁ ద్రుంపఁబూను ♦ టుచితం బగునే.

క. మనుజేశులు తగు దండన, మునె యొనరించుచును శాంతమునుమార్దవమున్
గనియుందురుగద నీవో, యనిశము భూతాళికెల్ల ♦ నాశ్రయుఁడవు సూ. ౯౪

ఆ. పరపరమగతివి రాను! ♦ పరఁగెడు నిట్టిని

భార్య నాశమొంధవలయు ననుచు
నెవఁడు తలచు! మఱియు ♦ సవ మొనరింప దీ

క్షీతుఁడుఁగాఁ జెలంగు ♦ క్షీతిసురునకు. ౧౦౪

1796

సీ. యజ్ఞప్రవర్తకు ♦ లపకారమును జేయ యజ్ఞంబు చెడుటయు ♦ నంతఁబోక
తమకపకారంబు ♦ తప్పక కలుగునం చనుభయంబునఁ జేయఁరట్లై రక్ష
కుఁడవై న నీకును ♦ గూడ నద్యుదధులు సర్వతంబులు దేవవతులు మఱియు
గంధర్వదానవుల్ ♦ కడుఁ దారె చెడుదుచున్ భయముననుంత యపకృతిఁ జేయఁ

తే. జాల రోభూమిపాలక! ♦ సాధుమునులు

సాయపడ నన్నఁగూడి విస్ఫారచాప

ధారివై జానకీదేవి ♦ బలిమిఁగొనుచు

జనినవానిని వెదుకంగఁ ♦ జనుట యొప్పు. ౧౩

1797

క. వనశైలసాగరంబుల, ఘనభయదగు హౌఘములను ♦ గంజవనములన్

జనకజ నదులన్ వెదకుదము నిర్జరపదంబులందుఁ ♦ బూనిక మీఱన్. ౧౩౪

తే. అట్లై గంధర్వలోకంబులందుఁ గూడఁ, ద్వత్సతీమణి దొంగిలి ♦ పాటినట్టి
యధముఁడెవ్వఁడొ చిక్కినయంతదనుక, వెదకుదముపట్టుదలఁబూని విశ్వమెల్ల.

క. కోసలదేశాధిపతీ! యాసుమనసులెల్లఁ గూడి ♦ యవనీపుత్రిన్

వే సామోపాయంబున, నీనమ్మతి నూనరేని ♦ యెంతయుఁ బూన్కిన్. ౧౩౫

క. దండోపాయము హితమయి, యుండుంగద యప్పు కుద్ది ♦ యొప్పు జేయన్
భండనభీమా! రామా!, ఖండితశినచాప! నీతికలనన్ భువిలోన్. ౧౫
ఆ. సామశీలవినయసరణుల జనకజ, దొరకకుండునేని ♦ సురపతి కులి
శమున కుద్ది యగుచు ♦ శాతకుంభాంచిత, శరవితతిని గాల్పు ♦ జగముల నన.

అఱువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము

౬౬ - వ సర్గము.

అక్షయమైన రామునకుఁ గర్తవ్యముఁ జెబుచుట. అక్షయమైన రామునకుఁ గర్తవ్యముఁ జెబుచుట.

క. ఆరీతిని శోకంబున, నారాముఁడు పొగిలి పొగిలి ♦ యాతురుడగుచున్
భూరివిమోహంబునఁ బడి, ధీరత విడనాడి యేడ్చె ♦ దీనునిపగిదిన్. ౧ 1803
క. మనమునఁ దగు స్థైర్యము విడిచి నితాంతము సీతగుఱిచి ♦ చింతించెడు రా
ముని నొక్కముహూర్తమ్మున, ననువుగఁ దా నూఱిడించి ♦ మాలక్ష్మణుఁడున్.
క. చరణములఁ బట్టుకొని రఘు,వరుఁ గని యిటుపల్కె భూమిపతి దశరథుఁడున్
నిరతవ్రతములు బహుళా, ధ్వరములు గావించి సుగుణవరునిన్ ఘనునిన్.
క. సురలెల్లను సుధఁ బడసిన, కరణి న్నినుఁ గనియె; రాజకాంతుఁ డతఁడు నీ
వరగుణముల బద్ధుండై, విరహమునకుఁ దాళలేక ♦ విబుధత నొందెన్. 3,
ఆ. భరతువలన విన్నభంగిని నేఁ జెప్పి,నాఁడ; నాకకుత్స్థుఁడనాధవంశ
జనితుఁడవగు నీవు ♦ సత్వయుతుండ వ, ప్రాకృతుఁడవు రానుభద్ర వినుము.
ఆ. ఇపుడు గల్గినట్టి ♦ యీదుఃఖమును నీవె
యోర్వఁజాలవేని ♦ యుర్వి నల్ప
బలుఁడు తుద్రుఁ డెవ్వఁ ♦ డలఘుదుఃఖము నోర్వఁ
గలఁడో! యెఱుఁగఁజాల ♦ నలఘుశౌర్య! ౫ 1808
చ. పురుషవరేణ్య! నీవె యిటు ♦ భూరివిపత్తునఁ గల్గు దుఃఖవి
స్ఫురణమునం దపించి సరిపోల్పగరాని స్వపౌరుషంబునం
బరిపరిలోకజాలముల ♦ భస్మముచేయుదువేని దానదు
ర్భరమగు వీక్షనొంది నరవార మదెక్కడి కేగఁజాలునో. ౬ 1809
క. వినుమెందు నిర్వృతిం దగఁ, గనువారు మనుష్యు లిట్లుగా నర్థాన
ర్థనికరములఁ బొందుట లో, కనైజమగుఁ గాని క్రొత్తఁగా గాదు సుమా. ౬౪
*నీ. నహుషపుత్రుండయి ♦ నరవిభూతముడగు నాయయాతియుననయంబువలన
స్వర్గంబు నొందియుశక్రాగ్రహమునకుఁ బాత్రుడై యటనుండిభ్రష్టుడగుచు

* సహి స్వర్గగతోపి ఇంద్రేణానూయాకలుషేణ భవద్ద్రాక్ష్యే కోవా శ్రేష్ఠ ఇతిపృష్టస్సత్య
వాదితయాహమే వేత్యుక్తవా నింద్రేణాత్తత్తాఘిత్వం నస్వగార్హ ఇతి పాతత ఇతి-గోవిందరాజులు.
గీనిజాగమే యట నూచితము.

- నార్తినొందెనుగా; మహర్షియొన్వఁడొమనపితకు నెవ్వఁడుపురోహితుఁడొయట్టి
క్షీతిసురేజ్యునకు వసిష్ఠునకుం బుట్టినట్టి శతాత్మజుఁ డలనుసమాన
- ఆ. కౌశికాగ్రహమునఁ డగంది యొక్కదినంబు
నందె కూలి; రజ్జై యఖిలజగము
లకును దల్లి హరికి యలన యెవ్వతొ లోక
వంద్యయైన యట్టి వసుమతికిని. ౮౪ 1811
- క. ¹చలనము కనఁబడుచున్నది, యలఘుగుణా! సత్యశపథ! యాదృతి నీవే
తెలియఁజెప్పితివి గదా, పలికితి నమ్మాట నీవు పల్కినరీతి. ౯ 1812
- సీ. ధర్మప్రవర్తకుల్ ధరణియం దెవ్వరో కాలవిభాగాదికారణముల
జగముల నెవ్వరు చక్కఁగ వర్తింపఁ జేయుచుందురో జగత్సిద్ధనేత్రు
లెవ్వరో జగమెల్ల నెవ్వరియందున నెలకొనియున్నదో యలఘుబలుల
కాచంద్రసూర్యుల కపుడృష్ట గ్రహణము గలుగుచున్నది వేతె పలుకులేల?
- తే. సర్వభూతాదిదేహియాఁ డస్వామియెట్లు
మదిని సంకల్పమును జేయు మహిమవెలయు
²నట్టి మాంధాత లోనగు నలఘుభూత
ములును దానిని మీఱంగఁ గలవె రామ. ౧౧ 1813
- చ. సురపతిముఖ్యులౌ దివిజశూరులయందు నయానయంబులై
పరఁగు సుఖాసుఖంబులొగి యబర్వచు నుండునటంచు విందుమో
పురుషవరేణ్య! కాన వగఁబొందఁగ నర్హముగాదు నీకు; ని
ద్ధరణిని వీరుడఁ చనఘతల్లజుడంచు బ్రసిద్ధి గాంచితే. ౧౨ 1814
- క. ³జనకజ నశియించినను, దనుజాహృతయైనను నితాంతము తుద్రుం
డనఁబడు నరుచందంబున, వనటం బొందంగఁదగదు వరగుణసాంద్ర. ౧౩
- తే. సత్యదర్శనలై మహాశాంతమూని, ఘోరకష్టంబులందును గుండకుండు
నట్టి నీవంటివార లత్యంతకష్ట, ములును గల్గినను దుఃఖమున మునుగరు.
- క. ఘనబుద్ధి శుభాశుభములఁ, గనుగొనుమా మనుజసింహ కష్టంబిది నీ
కును నేలవచ్చెనో నీ, మనమున యోజింపవయ్య మానితనియతి. ౧౪ 1815

1 భూమే శ్చలనం కదాచి దితిశేషః-అని మహేశ్వరతీర్థులు. దీనిచే నొకానొకప్పుడు భూ
కంపము గలుగునని సూచితము. భూకంపాదులు గణితగమ్యములు కావనియు, నవి యుత్పాతము
లనియు మనపూర్వులు సిద్ధాంతము చేసిరి. కాని యీకాలములో తెలియకపోయినను చెలిసినట్లు
నటించు పండితత్వస్థులవలె నటించువారుగారని యెఱుంగుటయే విధి. 2 సుమహాం త్యపిభూతాని-
అనిమూలము. సుమహాంతి భూతాని=మాంధాత్యనశప్రభృతిమహాజనాఆపి-అని వ్యాఖ్య. ఇట లో
నగు నలఘుభూతములని యమహద్వాచకముగాఁ బ్రయోగించుట మనుష్యజాతి యనునర్థము ప్ర
ధానముగా భావించి యని యెఱుంగవలయు. 3 నష్టాయా మపి వై దేహ్యం హృతాయామపి చా
నఘ, శోచితుం నార్హసే వీర యథాన్యః ప్రాకృత స్తథా-అని మూలము.

- తే. ప్రాజ్ఞ లప్పటికిందగు † ప్రజ్ఞవలనఁ
గలుగనున్న శుభాశుభంబులను దెలిసి
కొనుదు; రింతకుమున్ను చేసినశుభాశు
భములయిన కర్మముల గుణాఘముల నెల్ల. ౧౫ 1818
- క. కనులను జూడ నశక్యము, విను మయ్యవి చేసినట్టి † విధ మిది యనియ్య
గన శక్యముగాదు ఫలము, లనుబట్టియె తెలియనగు నిలాస్థలి వానిన్. ౧౫౪
- సీ. మునుచేయకున్నచోఁ † దనరవు ఫలములు తొలిజన్మమునఁ జేయఁగలుగుట నె త
గంగఁ దత్ఫలము లిక్కాలంబునం బొందవలసి యున్నవి గాన † వగవనేల?
మును రామ! నీవె నాకును వీనిని బహుభంగులన్ దెల్పినవాడ విట్టి
సర్వజ్ఞుడవగు నీకుర్వి నెవ్వంకిక బోధింపఁగలఁడు? విబుధగురుండు
- తే. నైన బోధింపఁజాలునే † యసదృశమగు
నీదుబుద్ధి మహాప్రాజ్ఞ! † నిర్జరులకు
నైనఁ గలుగంగఁజాలునే; † యైన నిష్ఠు
నీదుజ్ఞానము దుఃఖాబ్ధినిన్ మునింగె. ౧౫౫ 1820
- క. కనుకన్ దానిన్ నేనున్, మునుపటివలెఁ బ్రజ్వరిల్లి † పాలయఁగ జేయం
గను బూనినాడ నింతియె; మనువంశవరేణ్య! దివిజమండలి నెల్లన్. 1821
- ఆ. సాత్వికం బటంచు, † త్కౌసురముఖ్యులౌ
మనుజులొకనిలయులను గృపార్హు
లనుగ నెఱుఁగు జగములను మాపఁజాలు నీ
విక్రమంబుఁ గనుము † విమల ధిమణ! ౧౫౬ 1822
- క. సురముఖ్యులందు నింకన్, బరాక్రమముఁ జూపుటరయ † బాగెటులని నీ
వరమతిఁ దోచును నిక నీ, ²పరులెవరొ ప్రయత్నపడుమ † వారింజంపన్.
- క. మనుజవరా! సర్వధ్వంసనమునఁ దగు లాభమేమి † సమకూడున్? బా
పునివైరి నెఱిగి వానిన్, వినాశమును బొందఁజేయువృత్తిఁ దగుఁ జుమీ.

అఱువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

ఘోఘ రాముఁడు జటాయువుం గని శోకించుట. ఘోఘ

- క. అని తమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁ డొ,య్యస సారతరంబుగాఁగ † నవుడాడినమా
టను సారగ్రాహియెగావున జ్యేష్ఠుండైన రాఘవుఁడు గైకొనియెన్. ౧
- తే. అమ్మహీబాహుఁడౌ రాముఁ † ³డాత్మకోప
మడచుకొని చిత్తమైన శరాసనంబుఁ

1 శోకేనాభిప్రసక్తం తే జ్ఞానమ్-అనిమూలము. 2 ఇత్వోక్తువృషభావేష్య యతస్వద్విష
తాం వధే-అనిమూలము. 3 ప్రవృత్తం కోప మాత్మనః-అనిమూలము.

బట్టి లక్ష్మణుతోఁ బల్కె ♦ వత్స ! యింక
నేమిచేయుద మెచ్చటి ♦ కేగుద మింక. ౨౪

1826

ఉ. జానకి నేయుపాయమునఁ ♦ జక్కఁగఁ జూడఁగలామొ యివ్వుహా
కాననమందు నెన్నుమని ♦ కాంతనుగూర్చి మహా ర్థి నొందుచున్
దీనతనొందు రాఘవు నతిస్థిరబుద్ధి సుమిత్రపట్టి పెం
పూనిన దృష్టిఁజూచి వగఁనొందియు నిట్లనిపల్కె; రాఘవా. 3౪

1827

క. కాననమిదె సుమ్ము జన, స్థానం బన నొప్పు బహువిధద్రుమవల్లీ
మానితము దీనియందే, దానవనికరములు తిరుగుఁ ♦ దగు నిటు వెదుకన్. ౪౪

సీ. పర్వతదుర్గమభాగముల్ పాషాణసంధులు భిన్నపాషాణభాగ
ములు బహువిధన్మృగముల నిండిభయదంబులగుగుహలునుమఱియనుబడిన్న
రావాసములు బహుళాయతగంధర్వభవనముల్ గలవిందు ♦ వానినెల్ల
ననుఁ గూడి వెదుకఁదగును నీకుఁ బురుషవృషభ! నిన్నుఁ బోలినసాధుబుద్ధి

తే. యుతులు సుమహాత్ములౌ వార ♦ లురుసమీర
వేగములకు మహీధరవితతి గదల

నట్టు లాపదలకుఁ జంచలాత్మకులును

గారు రామా ! యటంచు లక్ష్మణుఁడు పలుక. ౭౪

1829

ఉ. జానకి కానరామికి నెసంగెడుకోపముతోడఁ దమ్ముఁ డెం
తో నయమొప్పు బల్క విని ♦ యుగ్రతరంబగు కత్తివాతియ
మ్మాని శరాసనంబున మహాగ్రముగాఁ గడుఁగూర్చి వేగ యా
కాననమంతయుం దిరిగెఁ ♦ గాంతను జూచెడువేడ్కఁ దమ్ముతోన్. ౮౪ 1830

చ. వనమున నొక్కచో నతఁడు ♦ పర్వతకూటముభంగి నెత్తుటన్
దనువు మునుంగ భూమిఁ బడి ♦ తద్దయు నా ర్థినిఁ బొందియున్న ప
క్షినికరనాథు నుత్తమునిఁ ♦ గేవలపీడితునిన్ జటాయువుం
గనియె; గిరీంద్రశృంగమనఁగాఁ దగునాతనిఁ గాంచి యుగ్రుడై. ౧౦ 1831

చ. అనుజనిఁ గాంచి యిట్లనియె ♦ నాజనకాత్మజ వీనిచేతనే
తినఁబడియుండు నిశ్చయము; ♦ దృపుఁడు దైత్యుఁడు గృధ్రరూపముం
గొని యిట నున్నవాఁ డిది తగున్ జలజాయతనేత్ర జానకిన్
దిని సుఖరీతి నిందుఁ దమిఁదీరఁ జెలంగెడువాఁడు లక్ష్మణా !. ౧౧ 1832

క. విను మిప్పు డజిహ్వాగములు, గనదాస్యము లుగ్రములగు ♦ కాండంబుల వీ
నిని జంపెద నని పలుకుచు, ఘనతరకోపమున తురనికాశశరంబున్. ౧౨౪

క. ధనువున సంధించి మహా, వననిధిపర్యంతమైనవసుధన్ వడఁకం
గను జేయునటు జటాయువుఁ, గనుచుం బరుగిడియె; బక్షి కాంతుం డంతన్.

సీ. దీనుఁడౌ దశరథఁ నూనుని వీక్షించి ఘనరక్తంబుఁ ♦ వెడలఁ గ్రక్కు
చును దీనవాక్యంబులను బల్కె; నోయియాయుష్మంతుఁడాయితఁ నోషధివలె
నెవ్వతె వెదకుచు ♦ నిందువచ్చితివౌ యాసాధి నాయసువుల ♦ సమదవృత్తుఁ
డై నరావణుఁడు తాఁ ♦ బూని హరించెను మీరలిద్దఱు లేనిఁ కారణమున

తే. బలము మిగులంగఁ గలిగిన ♦ యలసురారి

యవనిజాతను గొనిపోవ ♦ నరసి చూచి

నాడ నపహృతయయిపోవు ♦ నాతఁ గాంచి

యామె కెదురుగఁబోయి కఁయ్యమున దనుజు. ౧౬౫

1835

క. నిలిపి యిటం దద్రథమును, బలుశకలంబులుగఁ జేసి ♦ వానిని ధరిస్తే
స్థలికిం దిగునటుచేసితిఁ, గలనన్ నే విజిచినట్టిఁ కాత్తుక మిదిగో. ౧౭౫ 1836

క. నే విజిచినకవచం బిది, యావానిదె యనికీ దగినఁ యరదం బిదిగో
నే విటువఁ బుడమిఁబడినది, రావణునిదె సుమ్ము యుద్ధఁరథ మోరామా. ౧౮

క. నాపక్షస్పర్శంబున, నీపగిదిం బడినయాతఁడే సారథియా
నాపాపాత్ముం డలసిన, నాపక్షంబులను గ్రుధను ♦ నటికెం గత్తి. ౧౯ 1838

క. పక్షచ్ఛేదంబున నే, నీక్షీతిఁ బడియుండఁ జూచి ♦ యింతింగొని యా
రక్షోనాథుఁడు నింగికి, నాక్షణమే యెగిరిపోయె; ♦ నాతఁడు నన్ను. ౨౦౫

క. మునుపే వధియించెం గా,వున నీవున్ మరల నన్నుఁ ♦ బొలియింపకుమా
యన నట్లు జటాయువు నీ,తనుగూర్చి వచించినట్టి ♦ తత్ప్రియవార్త. ౨౦౫

క. వినినంత బాష్పపూర్ణా, ననుఁడై ద్విగుణీకృతార్తి ♦ నాతికినై పొం
దెను; నంత గృధ్రరాజును, దనివారఁగఁ గొంగిలించి ♦ తద్ధనువరము. ౨౧౫

క. ధరణిం బడవైచి వగం, బరవశుఁడై మూర్ఛముగ్ధై ♦ వసుధంబడి సో
దరుఁడును దానును విలపించిరి; రాముం డంత నొంటిఁ ♦ జిక్కి యటవిలో. ౨౨౫

సీ. వల్లువెల్లును నల్లిఁ బిల్లిగ నల్లుట నెవరును బోరానిఁ యిటుకుదారిఁ
గరుణతోఁ దోడ్పడఁగఁ దగు మహాసీయు లొక్కరై నను లేకఁ యుగ్రదనుజు
మార్కొనిహతుఁడయిఁ మహిఁబడియతికిఁ స్థమునను నిట్టూర్పుగఁ ములనువిడుచు
చున్న జటాయువుఁ నొగిఁగాంచి రాముండు పెనుదుఃఖమునలక్ష్మిఁ బునిఁగనుఁగొని

తే. పలికె రాజ్యముపోయెను ♦ వననివాస

మయ్యె, సీతయుఁ జనియె, ద్విజాధిపుఁడు ని

హతుఁడై యయ్యె దౌర్భాగ్య మియ్యది మదీయ

మగ్నినై నను గాల్చునే ♦ యక్కటకట. ౨౪

1843

1 ఏక మేకాయవే దుర్గే-అనిమాలము. దుర్గే = లతాకంటకపంక్తిర్ణతయా కేనాపి ప్రవేష్ట
మశక్యే-అనివ్యాఖ్య. 2 ఈదృశీయం మమలక్ష్మీ ర్నిర్ద హే దపి పాపకమ్-అనిమాలము.

- క. వినుమీ తాపము పోవ భువనపూర్ణమహాబ్ధిలోనఁ బడితినయేనిన్
వనరాశియు దౌర్భాగ్యంబుననే తా నెండిపోవుఁబో నిజ విదియా. ౨౫
- క. పెనుదుగిఖము లనువలలన్, బనివడి చిక్కితిని నీయభవ్యుండగు న
న్నను మించిన నిర్భాగ్యుఁడు, కనరాఁడు చరాచరములు ధగలజగమందున్.
- క. జనకునిమిత్రుండగు నీ, ఘనమూర్తి ద్విజోత్తముండు ధకానన్ ముదిమిన్
గనియును నాదురదృష్టంబున హతుఁడై యున్నవాఁడు ధభూస్థలి నకటా. ౨౬
- చ. అని పలుభంగులం బలికి ధయాతఁడు తమ్మునితో జటాయువున్
జనకునియందుఁ జూపఁదగు ధచక్కనిమైత్రిని జూపుచుం గరం
బునఁ దడవెన్; స్వపక్షములు ధపోవఁగ నెత్తుటదోఁగి భూస్థలం
బునఁ బడియున్నగృధ్రవిభుఁ ధబొక్కుచుఁ గౌఁగిటఁజేర్చి యంతటన్. ౨౭
- తే. నాకుఁ బ్రాణసమానయా ధనాతి యెచట
నున్నదో చెప్పుమా యని ధయురుతరమగు
దుగిఖమునఁ బల్కుచున్ మాటధతోనపడియె
భూతలంబున రఘువంశధభూషణుండు. ౨౮

1848

అటువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౮ - వ సర్గము.

ఐఐ జటాయువునకు రాముం డగ్నిసంస్కారదులను జేయుట. ఐఐ

- క. శ్రీరాముఁడు భయదుండగు, నారావణఖిడ్గధార ధనవనిఁబడినయా
కారుణికిని బక్షింద్రునిఁ, ¹గూరిమిఁ గని మైత్రి నెట్లు ధకూర్చు ననుజుతోన్.
- క. ²ఈపక్షింద్రుఁడు నిజముగ, నాపనికై పూని యనిమొధనన్ సురరిపుచే
నాపాపాత్మునిచే హతుఁడై పడి విడువంగరానిధయసువుల నిచటన్. ౧౫ 1850
- ఆ. విడువనున్నవాఁ డిపుడు; లక్ష్మణా! వీని, తనువునందు నిదిగొ ధకనఁబడియెడు
సల్పమైన ప్రాణధమందున నితఁ డల్ప, మాస్వరమున బాధధనంది యిపుడు. ౨౫
- చ. కనఁబడుచున్నవాఁడు వెతఁధగాంచినయట్లును విహ్వలించురీ
తిని నని పల్కి పక్షివర! ధతెల్పుము వాక్యము చెప్పుశక్తి నీ
తనువున నుండెనేని వనిధతామణివార్త శుభంబు నీకగున్
దనుజుఁడు నిన్నుఁ జంపినవిధంబును జెప్పుము మెల్లమెల్లఁగన్. ౪ 1852
- క. జనకజ నేటికి దొంగిలి, గొనిపోయెన్ రావణుండు ధగోమలి బలిమిన్
గొనిపోవునంత యపకృతి, గొనరించితి నేమి యతని ధకుగ్రత నేనున్. ౫ 1853

1 సౌమిత్రిం మిత్రసంఘ్నమ్ - అనిమూలము. 2 ప్రాణాం స్త్యక్త్యతి దుష్టభాన్-అని
మూలము.

క. పతగోత్తమ శశిబింబము, గతి నింపగుసీతనెమ్మెఁగం బప్పుడదే
గతినుండె? నేమిచెప్పెను, సతి యాకాలమునఁ జెపుమఁ సరగున నాకున్. ౬

సీ. ¹తండ్రి! యాతనివీర్యఁతత్త్వ మెట్టిది? వానియాకారమెట్టిది? యతనికర్త
జాల మెట్టిది? తద్వఁసతి యెందుచుండును? నడుగుచున్నాఁడ నాఁ కవిధింబుఁ
జెప్పుమా; యని దీనఁచిత్తుఁడై యెప్పుడు పలవించుచున్నభూఁపవరురాముఁ
గని జటాయువుగళఁనన్వనమెంతో హీనమై వినఁబడఁబల్కెను ఁ వినుము రామ;

తే. దనుజపతి రావణుఁడు మాయఁగొనుచుఁ బెద్ద

గాలి మబ్బులఁ బుట్టించి ఁ లీల సంధ

కారమును గ్రమ్మఁజేసి యాఁకాశమార్గ

మునను సీతను నొంగిలిఁకొని చనియెను. ౭

1855

క. విను మేను బడలియుండం, గని నాపక్షద్వయము దెఁగన్ నటికి వెసన్
దనుజుండు నాయనా! సీతను జేకొని పూన్కిఁ జనియె ఁ దక్షిణదిశకున్. ౧౦

సీ. నాప్రాణములు మరఁణంపువేదనఁ గుంది తత్తటపడియెడి ఁ నితరుణము
నందె నాదృష్టియు ఁ నందెడిభ్రాంతిని ²వట్టివేళ్లను జేయఁబడిన యగ్ర
ములుగలబంగారుఁభూరుహంబులు మృతీకాలంబుఁదెలుపుచుఁగనఁబడియెడి;
నే ముహూర్తమ్మున ఁ నింతిని దనుజుఁడు కొనిపోయె నాలగ్నఁమున వినష్ట

తే. విత్త మతివేగముగఁ దనఁవిభునిజేరు;

విందమని యీముహూర్తము ఁ పిల్వఁబడును

నతని కీరితి తెలియ దఁజ్జాట మరల

సీతనుం బొందుదువు తండ్రి ఁ సిద్ధమిద్ది. ౧౨౪

1857

చ. దనుజవిభుండు రావణుఁడు ఁ తన్వీ హరించి తొలంగిపోయినం

తనె బ్రదుకంగనేర్చునొకొ ఁ తానును గాలముమ్రంగినట్టి మ

త్స్యనికరమట్లు నాశనముఁనందును వేగమె; సీతఁగూర్చి నీ

మనమునఁ జింతనొందకుము ఁ మానధనా! యని వానిఁగూల్చుచున్. ౧౨౫

చ. తరుణినిబొంది యట్టిప్రమఁదానుణితో విహరింతు వీవు భూ

వర యని తెల్వి దప్పకయె ఁ పల్కెను పక్షీవరుండు నత్తటిన్

మరణము జేరువన్ మెలఁగ ఁ మాటలు రాకయె నోటినుండి నె

త్తురుపలలంబుతోఁ దొరిఁగెఁ దోడనె పక్షీవరుండు పూన్కితోన్. ౧౨౬

తే. నిశ్రవసునకు నాదైత్యఁవీరుఁ డౌర

నుండు వైశ్రవణునకుఁ దమ్ముం డటంచు

నింతమాత్రమె పల్కి యాఁమృత్యుబాధ

నేమియును బల్కఁజాలక ఁ రాముఁ గనుచు. ౧౨౭

1860

1 క్వచాస్య శవనం తాత - అనిమా. 2 పశ్యామి వృక్షాన్ సౌప్యా నుశీరకృతమూర్ధజాన్ - అనిమా.

తే. ¹దుర్లభములగు ప్రాణతతులను విడిచెః

గరయుగము మోడ్చి యోపక్షిఃకాంత! చెవును
చెవును యని రాఘవుఁడు వేఁడునపుడె యతని
యనువు లంగము విడి యేగెనంబరమున. ౧౭౫

1861

సీ. పతగేంద్రుఁ డప్పుడు ♦ మృతిబాధచేఁ దలధరనుంచి తనదుపాదములు సాచి
తనువును విదులుచుచును సీతకృపచేత నింతకాలము భరియించియుండి
నట్టి ప్రాణమ్ముల ♦ నప్పుడె వనలి భూమినిఁ బడియుండెను ♦ దనశిరంబు
వాల్చుటచే నెట్టఁబాటిన కన్నులు గలిగి మృతుండయి ♦ యిలనుబడిన

తే. పర్వతాకారు నాపక్షిఃపతిజటాయు

వును గనుంగొని చాల వగను బొగులుచుఁ

దమ్మునింగని యిటువల్కె ♦ దనుజవాస

మైన యీదండకారణ్యమందు నితఁడు ౨౦

1862

క. ²అనుజా! బహువత్సరములు, మనమునకుఁ హాయిగాఁ గ్రమంబున నుండెన్
గనుమా యిచటనె మృతినిం, గనియెన్ బహువత్సరములకాలము బ్రదికెన్.

ఆ. ఇంతవయసు గలిగి ♦ యింతకాలము శుభ,వృద్ధినుండి యిప్పు ♦ డీతఁడు గూడ
చచ్చి నేలమీఁద ♦ శయనించియున్నాఁడు, ³కాల మెవ్వరికిని ♦ గడవరాదు.

క. కను మీజటాయు వాసీ, తను గాచు మహోపకారతత్పరుడై వే
చని బలవంతుండగు న, ద్దనుజునిచే నిహతుఁ డగుచు ♦ ధరణింబడియెన్. ౨౧

తే. తండ్రితాతలనుండియుఁ ♦ దమకులమున

కంతరములేక వచ్చెడు ♦ నధికమైన

గృధ్రరాజ్యంబు విడిచి నాకే యుపకృతిఁ

జేయఁగాఁబూని యాపక్షిః ♦ చెందె మృతిని. ౨౩

1866

⁴తే. పక్షిమృగజాతులందును ♦ బరమధార్మి

కులు శరణ్యులు మఱియు శూఁసులునునైన

సాధువులు భూమి నెల్లెడ ♦ సహజ! కానఁ

బడుచు నున్నారగద పరోపకృతిఁ జేయ. ౨౪

1867

క. ప్రమదాహరణజమగుదుగి, ఖము సౌమ్య! జటాయు మృతిని ♦ గల్గెడునీదుగి
ఖమువలె దుస్సహముగ నా, దుచుదికి నిటఁ దోషలేదు ♦ ధూర్తయమనిభా.

సీ. నాపనికనియె యీనయగుణసాంద్రుండు పొలిసెఁగా; శ్రీమంతుఁ ♦ డలఘుకీర్తి
మంతుఁడౌ దశరథఃప్రౌపతి యెట్టులో యీపక్షి నాథుఁ డట్లే సుపూజ్యఁ

1 ఇత్యుక్త్వా దుర్లభాన్ ప్రాణాన్-అనిమా. 2 బహూని రక్షసాం వాసే వర్షాణి వసతా
సుఖమ్, అనేన దండకారణ్యే విశీర్ణమిహ పక్షిణా-అనిమా 3 కాలోహి దురతిక్రమః-అనిమా.
4 సర్వత్ర ఖలు దృశ్యంతే సాధవో ధర్మచారిణః, శూరా శృరణ్యా స్సౌమిత్రే తిర్యగ్యోనిగతే
ష్యపి=అనిమా

డగు మాన్యుడగు నాకు; † ననుజా'జవంబునఁగావ్యంబులందెమ్ము; † కడఁగివాని
మధియించి యిప్పుడే † మహితాగ్నిహోత్రుని సేకరించి మహాత్ము † నాకుఁగానె
తే. మరణమొందిన యీగృధ్ర † వరున కిచట
నగ్నిసంస్కార మొనరింప † నాత్మఁ గోరు
వాడ; కాద్రసురారిచే † బడినయితని
బక్షి నాథుని జితేజేర్చి † పరమభక్తి. ౨౮

1869

¹సీ. దహనముచేయఁగా † కలఁచెన; నౌమహాసత్త్వ! గృధ్రేశ్వర! † సాధుచిత్త!
సతతము క్రత్వను † ఘానమందాసక్తి గలగృహస్థులకు లో † కమదియేదొ
పంచాగ్నులకు మధ్య † భాగంబున † సదా తపము మహాభక్తి † తనరజేయు
నయమార్గమూను వా † నప్రస్థునకు నేది కనఁడగు లోకమో † కానకేగ
వలయు నందుండి మ † రలుచు రానేగూడ దనిచెప్పఁబడినట్టి † యతుల, కష్ట
భూభోగములనెల్ల † బోవిడిచిన నైష్ఠికులకు, నేలోకమో † కోర్కెమీఱ
నయ్యనుత్తమము ల † త్యంతసుఖాస్పదములు నగునాలోక † ములను సీవు
మత్సంస్కృతుండవై † మదనుజ్ఞునం బొందిపొందుమాయనిపల్కె † భూరిధర్మ

తే. చిత్తుఁడౌ రాఘవుం డిట్లు † చెప్పి పక్షి

పతిని దీపనార్హంబయి † పరఁగుచితిని

జేర్చి దుఃఖితుఁడై ప్రియ † స్వీయబంధు

వునువలె † దహియించె జ † క్కనివిధిగతి. 3౧

1570

క. తరువాత వీర్యయుతుడయి, పరఁగెడురాముండు వేగ † వనమునకు సహో
దరుతోడ నరిగి పెనుకే, సరి మృగములఁ బక్షికొఱకుఁ † జంపి యొకభువిన్.

తే. పిండదానము చేసెడు † వేడ్క దర్భ

లను విధిం బఱచెను; మఱి † యనఘచిత్తుఁ

డమలయశుఁ డామృగంబుల † నచటఁ గోసి

పలలములఁ దీసి పిండాకృ † తులుగఁ జేసి. 33

1872

²క. హరితంబగు శాద్వలమయ, ధరణిం బక్షింద్రునకు ని † తాంతము తృప్తి
బరమాదరము నొసంగం,గ రాముఁ డవాని నొసఁగె † గౌరవ మలరన్.

1 యాగతి త్యజ్ఞశీలానా మాహితాగ్నే శ్చ యాగతిః, అపరావర్తినాం యాచ యాచ
భూమిప్రదాయినాం, మయా త్వం స మనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకా ననుత్తమాన్, గృధ్రరాజమహా
సత్వ సంస్కృతశ్చ మయాప్రజ-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యాతలు పెంచిపెంచి యర్థమును
వ్రాసిరి. దానిసారమే యిటఁ గనవచ్చును. పశుపక్ష్యాదులకుఁ గర్తముచేయు నధికారము లేకుండి
నను నాయాజ్ఞ చే సకలమహోత్తమకర్తములను జేసినవారికిం గల్గుపుణ్యలోకంబులం బొందుమని
శ్రీరామమూర్తి తనసర్వేశ్వరత్వమును తెలిపె ననుట దీనినుండి పాఠకులు గ్రహింపవలయును.
2 రమ్యే హరితశాద్వలే-అనిమూలము.

తే. సురణ మొందినవారికి ♦ ధరణిసురులు

స్వర్గదంబని జపియించు ♦ సమధికపితృ

దేవతాకముగాఁ దగు ♦ దివ్యమంత్ర

మును జటాయువునకుఁగ రాముఁడు జపించె. 3౮౪

1874

క. నరవసుసుతు లాయిర్వురు, తరువాతఁ గౌతమికిని ♦ దగఁ జని పక్షి

శ్వరునకు జలతర్పణము నొనరించి రెంతయును దమ మనము లడలంగఁ.

సీ. రామలక్ష్మణులు శాస్త్రంబునఁ జెప్పంగఁ బడినరీతిని బట్టి ♦ పతినిగూర్చి

గోదావరీ నదిఁ ♦ గ్రుంకి తర్పణములఁ గావించి; రతఁడును ♦ గ్రద్దయయ్య

నతిభక్తుఁ డౌటచే ♦ నత్యంతపరిశుద్ధుఁడై వైదికంబుగ ♦ నలరుకర్త

మునకుఁ బాత్రుండయ్యె; ♦ జనకమతానిమిత్తమయి యుద్ధముచేసి ♦ దనుజుచేత

తే. మడిసెఁ గాన దుష్కరమని ♦ మహిఁ జెలంగు

కర్తమునుజేసి సత్కీర్తిఁ ♦ గాంచె మఱి మ

హర్షిసముఁడగు రాఘవుం ♦ డట్లు ప్రీతి

నగ్నిసంస్కారముఖముల ♦ నాచరింప. 3౮౭

1816

క. ఆబలమున నాక్షణమే, యాబలిముఖ్యులును బొందఁనట్టి పదంబుం

దాఁ బొందెఁ; ద్రిదశనాథులు, గాఁ బొల్చిన విష్ణుశక్రకల్పులు సహజుల్.

తే. పతగమునకుఁ బిండోదకప్రముఖకార్య

ములు నొనర్చుచు నాతనిపలుకు నమ్మి

యంత సీతను వెదకుట ♦ కాత్మనిలిపి

వనమునకుఁ బోయిరెంతయు ♦ వనటఁ గుంది. 3౮౪

1878

అటువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౯ - వ సర్గము.

అయ్యో ముఖిని విరూపనుగాఁ జేయుట. అయ్యో

క. జలతర్పణములు పక్షికి, సలిపి సహోదరులు వారు ♦ సరగున సీతం

గలయన్ వెదకుచుఁ జనిరి, మ్ముల ¹దక్షిణపశ్చిమముగఁ ♦ బొలిచెడు దిశకున్.

క. శరచాపఖడ్గములనున్, ధరియించి నురారిదెసకుఁ ♦ దరలి చనుచు నె

వ్వరు నడువనిత్రోవను బోయిరి పిదపన్ భూరిబలసంపృద్ధులు వారల్. ౨

సీ. తరుగుల్కసంవేష్టితంబయి లతలచే నావృతంబయి యున్నయమ్మహాట

విని దాటిపోయి రావన మెల్లతావులఁ జన నశక్యంబయి ♦ కన భయంక

రంబయి వెలసెఘోరంబులౌవ్యాళముల్ సింహంబులునునందుఁ ♦ జెలఁగుచుండె

మిగుల భీమంబుగాఁ ♦ దగుదాని గడచిన తరువాత వారు నితాంతతేజ

1 పశ్చిమాం జగ్గతు ర్దిశమ్-అనిమూలము. పశ్చిమాం దక్షిణపశ్చిమా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

తే. లాజనస్థానమును దాటి ♦ యవల మూడు

శ్రోకములు పోయి యందొక గూఢవనము

గ్రాంచనామంబు జొచ్చిరి ♦ కడునగమ్య

మగుచు నొప్పెను వనమది ♦ యందువారు. ౫

1881

క. వనితాపహృతికి స్రుక్కుచు, వనటంబొందుచును బోయి ♦ పలువన్నెలచే

దనరు జలదాఘమట్టులు, కనబడి సంతృప్తమొకరణి బొలుచుచున్. ౫౪

క. నానాపక్షిగణంబుల, నానామృగసర్పతపిన్దంబయి పెం

పూనిన యవ్వనమంతయు, జూచుగ భాసిల్లె నందు ♦ త్కృపతితనయుల్. ౬౪

క. జనకజల జూడంగోరుచు, వనమంతట వెదకి వెదకి ♦ పనితంగన క

వ్వనమును దాటి మతంగుం, జనుమువియాశ్రమమునందు ♦ నరుగుచు సంతన్.

తే. తూర్పుగా మూడుకోనులదూర మరిగి

యాశ్రమక్రొంచవనముల ♦ యంతరమున

భయదముగఁ గానబడు నొకవనముఁ గాంచి

రది భయంకరమృగపతఃగాలిఁ గూడి. ౮౪

1885

క. పలువిధసత్వంబులతో, జెలఁగుచుఁ జొరరానియట్టి ♦ క్షీతిరుహములతో

వెలయుచునుండెను దానం, గలయన్ వెదకుచును వారు ♦ త్కృష్ణలి నొకచోన్.

సీ. పాతాళలోకంబుభంగిని లోఁతైన

గుహఁగాంచి రయ్యది ♦ గొప్పతిమిర

మునఁ గప్పబడి యెఱ్ఱు ♦ కనరాకయుండు; న

ప్పురుషవ రేణ్యలా ♦ భూస్థలంబు

గనఁబోయి దానిచెంతను బృహత్కాయంబు

వికృతాస్యమును గలయొకనురాఠి

వనితను జూచి రాదనుజాంగనయు నల్ప

సత్వంబులకెంతయు ♦ సాధ్వసంబు

తే. గలుగఁజేయుచు నేవను ♦ గల్గఁజేయు

నట్టిరూపంబునం బొల్చి ♦ యధికరాద్ర

నయనములతోడఁ దీక్షణంతుములతోడ

లంబమానోదరముతోడ ♦ లలిఁ జెలఁగుచు ౧౨

1887

క. తనువెత్తుగాఁ గనంబడఁగను జర్మము చిటునువాఱఁగా భీమమృగా

ళిని దినుచు వికటయై విరిసినవెండ్రుక లొప్ప వెలసి ♦ క్షీతి నటనుండెన్. ౧౨౪

క. సోదగు లిరువురు గుహాయం, దాదై త్యాంగనను గాంచి ♦ రది గని వారిన్

గాదిలియన్నకు ముందట, నే దగఁ జను లక్ష్మణునిని ♦ నెదుటం గనియెన్. ౧౩౪

క. మనమిద్దటము రమింతము, చనుదెచ్చుని లక్ష్మణునిని ♦ సరగునఁ బట్టెన్

ఘనత యది మఱియు నాతనిఁ, దనివారఁగఁ గొంగిలింది ♦ తమ నిట్లనియెన్,

తే. నే నయోముఖ యనఁబడుఁ దాన నీకు

నిట లభించితీ నీవు నాఁకిటఁ బ్ర యుఁడవు

దొరకితివి నాయకా! వీరఁవర! యలరుచు

బ్రదికియుండినదనుక వై భవముమీఱ. ౧౫

1891.

చ. ధరశిఖరంబులందుఁ బ్రమఁదంబున శై వలినీవతంసకాం

తరముల వెల్లుచున్న సికఁతాస్థలమండలమందు నన్ను నా

దరమునఁ గూడి సంతతము ఁ దర్పక కేళులఁ దేలుచుండు మి

ట్లరుగఁగ నేల యన్నదనుఁజాంగనపల్కుల నాలకించుచున్. ౧౬

1892

క. అరిసూదనుఁడు సుమిత్రావరపుత్తుఁడు కుపితుఁడగుచు ఁ భాసిలుఖడ్గం

బు రయమున నెత్తియొక్కటఁ, దగుణీ శ్రుతినాసికలనుఁస్తనములఁ ద్రెంచెన్.

ఆ. శ్రవణనాసికలొగి ఁ సరగున ఖండింపఁ, బడినయంత భయదఁవపువు గ్రాల

దనుజనారి వికృతఁనినదంబుచేయుచు, వచ్చినట్టిదారిఁ ఁ బట్టిపోయె. ౧౮ 1894

చ. ఇరువురు సోదరుల్ వనిత ఁ యేగినయంతనె శౌర్యమూని భీ

కరముగ నవ్వనంబునకుఁ ఁ గాంతకునై చన దుర్నిమిత్తముల్

వరుసఁ గనంబడెన్ శుచితఁభాసిలఁ దేజము సొంపుమీఱఁగా

నిరుపమసత్వమున్ వెలయ ఁ నిర్మలశీలము చెల్వమీఱఁగాఁ

బరఁగు సుమిత్రనందనుఁడు ఁ భ్రాతను భానుర తేజఁ గాంచుచున్. ౧౯

చ. కరములుమోడ్చి యిట్లనియెఁ ఁ గారణమేమొ యెఱుంగ నవ్యవహా

కరము చలించుచున్నయది ఁ గాఢతరంబుగ నామనంబు ని

ర్భరమగుకంసముం గనియె ఁ వారక పెక్కులు దుర్నిమిత్తముల్

కరము భయంకరంబులుగఁ ఁ గన్పడుచున్నవి మీఁదమీఁదఁగాన్. ౨౧ 1896

క. కావున నార్యా! వేగమ, నీవాయ త్తపడియుండు ఁ నేఁ జెప్పినయ

ట్లీవు హితంబుగఁ జేయుము, భావింపఁగ దుర్నిమిత్తఁపటల మిది యిక్కన్.

ఆ. భయము నాకె కల్గఁవచ్చునటంచును

దెలుపుచున్నయది; యిటులనె మిగుల

¹భయముఁగొలుపుచున్నఁపక్షి సంచులక మి

య్యది ధ్వనించుచుంట ఁ సరయ మనకు. ౨౨

1898

క. అని జయము కలుగునని చ,క్కనిరీతిని దెల్పునట్లుఁగాఁ గన్పడెడిన్

వినుమా యనె; వారిరువురు, వనినందుఁ బరాక్రమమున ఁ వనితవెదకుచున్.

క. చనుచుండ నంత నట నా, వనమును భంజించునట్లు ఁ పర్వెఁ బెనురవం

బనిలుండు నభమునంతటఁ, బెనుగతి వ్యాపించునట్టిఁవిధమున నచటన్. ౨౪

క. వనమునఁ గల్గినధ్వని యది,యును నభమును నిండఁజేయుఁనోజం జెలఁగెన్;

నినదం బది యెచ్చటిదో, యని తెలియఁగఁ గోరి రాముఁ ఁ డనుజాన్వీతుఁడై.

—ఊఊ కబంధదర్శనము. ఊఊ—

చ. చని యొకగుల్మముందున విశాలతరంబగు వక్షమొప్పుగాఁ
బెనుతను వుగ్రరీతిఁ దగఁ ♦ వింతఁగఁదోచు నిశాచరుం గనెన్
గనుఁగొనినంత సోదరులు ♦ క్రన్నన ముండట నున్నయాదురా
త్తుని కడ కేగి; రాతఁడును ♦ ధూర్తతఁ గంతఱిరోవిహీనుఁడై. ౨౬౪ 1902

తే. పొడవుగా నిక్కి నోరును ♦ గడువునందె
యలరఁగా మొండెమట్లుగ ♦ సమరియుండె;
మఱియుఁ దీక్షణములై నరో♦మములు గలిగి
భూరిభూధరమట్లుగాఁ ♦ బొలిచి యతఁడు. ౨౭౪ 1903

సీ. నీలమేఘమువలెఁ ♦ గ్రాలుచు కాద్రుఁడై యుటుమునాఁదగుస్వర♦మొప్పవెలసె
వక్షమ్మునందున్న♦పదనంబున స్నేత్ర మొక్కటి కనఁబడె ♦ నుగ్రదహను
శిఖివలెమండుచుఁ ♦ జెలఁగుచుఁ బెనుతొప్పగలిగిపింగచ్ఛాయ ♦ వెలయ విఱివి
నిడువును నయి మఱి ♦ వడిగలచూపులు పర్వజేయుచు నది ♦ వఱలుచుండెఁ;

తే. బెద్దదంష్ట్రలు వెలయంగఁ ♦ బెదవులవడి
నాకుచుండెను, దద్దద♦నంబు విఱివి
యయి కనంబడుచుండె; నా♦యసురుఁ డెల్ల
భయదభల్లూకసింహద్వి♦పములఁ దినుచు. 3౦౪ 1904

తే. మృగములం దమి నమలుచు ♦ మిగుల భీతి
దములు నామడనిడివిగా ♦ నమరు రెండు
హస్తముల ద్రిప్పుచున్ బెద్ద♦వైన యెలుఁగు
బంట్లఁ బక్షి వితతులను ♦ బహుమృగముల. 3౧౪ 1905

తే. మఱియు మృగయాధపముల న♦మర గ్రహించి
చెంతకున్ లాగికొనుచు భ♦క్షించుచుఁ దన
మదికి నిష్టములేనివా♦నిఁ దగ విడిచి
పెట్టుచుండెను నించుక ♦ వెఱపులేక. 3౨ 1906

క. దనుజుం డిటుచేయుచుఁ జెంతను జేరఁగ మార్గనిశము♦నన్ వచ్చిన యా
యనఘుల సోదరులం గొనఁ, దనలావున నడ్డగించి ♦ దారిని నిలిచెన్. 3౨౪

తే. రామలక్ష్మణు లాఘోర♦రాక్షసాంతి
కమున కొకక్రొశమాత్రము♦గాఁ జని యట
దారుణాకృతి భీమాన్యు ♦ దారుణాక్షు
బాహుమర్దితమృగునిఁ గ♦బంధుఁ గనిరి. 33౪ 1908

క. తనురీతిఁ బట్టిచూడఁగ, దనుజునకుం దలయె లేక ♦ దారుణరీతిం
గనఁబడ మొండెమె కలదని, మనములకుం దోఁచె; నంత♦మనుజుశనుఁడున్.

- చ. కరములు దీర్ఘ గూపములఁ ♦ గ్రాలును గావున వానిఁ జూచి యా
యిరువుర రామలక్ష్మణుల ♦ నెంతయు బల్కిని నొక్కరీతిఁగా
వగున నడంచి పట్టుకొనె; ♦ వారలు ఖడ్గము లొప్పుచుండ భీ
కరదృఢచాపముల్ వెలయ ♦ గాఢతరోజ్జ్వల తేజ మొప్పఁగన్. 3౫౪ 1910
- క. తనువులు రాజిల్లఁగ బలమున మిక్కిలి యొప్పియున్ బ్రభూతబలమునం
దనరు కబంధుఁడు కరముల, ఘనబలమున నొక్కి యీడ్వఁగఁ బరవశులై .
- తే. చేయునదిలేక యుండి; రాస్థిరబలుండు
శూరుఁడగురాముఁ డెంతయు ♦ ధీరతఁ గని
వ్యథను బొందకయేయుండె ♦ బాలుఁడౌట
నానుమిత్రాత్మజుఁడు మాత్ర ♦ మపుడు మిగుల. 3౬౪ 1912
- తే. ధైర్యమును బూనకుండుటఁ ♦ దత్తటిలై;
నంతట విషణ్ణుఁడై రాఘవానుజుండు
రామునిం గని పల్కె; వీరవర! నేను
దనుజునకుఁ జిక్కి పరవశత్వమును గంటి. 3౮ 1913
- క. కనుమా యిట నను వదలుము, నిను విడిపించుకొనుమింక ♦ నీవీభూతం
బునకు న్నను బలి యిడి యీ,దనుజుని వంచింది యెటకొత్వరఁ బరుగిడుమా.
- తే. శర్మముగఁ బొమ్ము; వేగమే ♦ జనకతనయఁ
గాంచఁగలవని నేనెంతుఁ ♦ గానఁ బొమ్ము;
జనకపై తామహంబగు ♦ త్కౌతలంబుఁ
1బడసి పాలించుచున్ స్మృతిపథమునందు. ౪౦౪ 1915
- క. నను నెప్పుడు మఱువకుమా, యనుచున్ సౌమిత్రి పలుక ♦ నగ్రజుఁ డతనిం
గని యిట్లనియెన్ వీరా!,నునమున భయమొందవలదుమహిమ తొలఁగఁగన్.
- క. నీవంటివాఁడు ధైర్యం, బేవిషయంబునను విడిచి ♦ యిట్లు విషాదం
బేవరునఁ బొందఁడే యనె, నీవిధమునఁ బలుకుచుండ ♦ నింతటిలోనన్. ౪౧౪
- సీ. క్రూరుఁడౌ రాక్షసకుంజరుండు కబంధుఁ డాయన్నదమ్ముల ♦ నపుడు గాంచి
యంబుదధ్వని మీఱునట్టి పేరెలుఁగునఁ బ్రశ్నించె మీరలెవ్వరొయిరువురు
వితతఖడ్గంబుల ♦ విపులశరాసనంబులఁ దాల్చి వృషభంబుమూపులట్టి
యెగుభుజంబులు గల్గి ♦ యీభయంకరకాననస్థలంబును జేరి ♦ నాకు భత్య
- తే. భూతులై తిరి, మీరు చెప్పుఁ డిట మీకు
నేమిపనియున్న? దిచ్చటికేలవచ్చి
తిరి! యుధార్తుఁడనై యిటఁ ♦ దిరుగుచున్న
నాక్షుధం దీర్పఁగావచ్చి నారొ యేమొ. ౪౪౪ 1918

క. శరచాపఖడ్గధరులయి, యరుదుగఁ గన్నడుచు, వాఁడివగు శృంగములం
బరఁగు వృషభములటులమీ, దిరువురు దగియున్నవారఁ డిలక నెట్లెనఁ. ౪౫

క. నానోటం బడిపోతిరి, కానఁ మీ ప్రాణపంచకము వక్కుటయే
కానఁగ దుర్లభమే యని, దానవుఁ డాదుష్టబుద్ధి డ తగఁ బల్కుటయుఁ. ౪౬

¹క. విని రాముఁడు నోరెండఁగ, ననుజునితో నిట్టులనియె డ నవితథశౌర్యా!
వినురాజ్యచ్యుతిమొదలగు, ననిష్టములు మీఁదమీఁద డ నలయింపంగఁ. ౪౭

క. శ్రమపడుచు నింతకును నా, ప్రమదాతిలకమును మనము డ పడయఁగ లేమై
తిమి మనకు నిట్టితఱఁ బ్రాణములంగొను కష్టమిది తనంతన వచ్చెఁ. ౪౮

²చ. పురుషవరేణ్య! లోకమున డ భూతగణంబులయందుఁ గాలమే
పరఁగును వీర్యమంతమయి డ బాగుగ నెన్నఁగ దాని కడ్డమే
ధరణిని లేదు; చూడు మిదె డ దర్పబలంబుల సాటిలేక ని
ర్భరశరచాపము ల్వేలయ డ భాసిలు నిన్నును నన్ను నితఱిఁ. ౪౯ 1923

తే. కాల మియ్యది వ్యసనాళిఁ డ గష్టపెట్టి
మోహపెట్టెడుగాదె తమ్ముండ! కాన
సర్వవిధభూతవితతివిషయమునందుఁ
³గాలమును మించినది యేది డ కానరాదు. ౫౦ 1924

సీ. అనిమొనశూరులు డ నతిబలవంతులు నస్త్రవిద్యావిదు డ లతిదృఢాంగు
లును నగువారును డ ఘనవిధిగతిమీఱఁ గాలంబురాఁగ సైకతపుసేతు
వునుబోలి నశియింతుఁరనిపల్కె; దృఢసత్యవిక్రమంజయి లసద్వితతకీర్తి
మంతుఁడై పౌరుషనంతుఁడై తగురాముఁ డతిపౌరుషమ్మున డ నలరు లక్ష్మ

తే. ఋండు దీనుఁడుగా నప్పు డ డుండుటఁ గని
తనదుబుద్ధిని దా ధైర్యమున నె స్థిరతఁ
గాంచి దీనతఁబొందక డ క్రాలునట్లు
చేసికొని మీఁదికార్యంబుఁ డ జేయఁదలఁచె. ౫౧ 1925

అటువదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

20 - వ సర్గము.

ॐ రామలక్ష్మణులు కబంధుని హస్తములను ఖండించుట. ॐ

క. ఘనబాహుపాశములచేఁ, బెనచి తగం బట్టుకొనఁగఁ డ బృధ్వీశనుతుల్
తనుఁజూచుచు నయ్యిరువురు, తనచెంగట నూరకుంటఁ డ దగఁగని యంతఁ. ౧

1 ముఖేన పరిశుష్యతా-అనిమూలము. 2 కాలస్య సుమహా ద్వీర్యం సర్వభూతేషు లక్ష్మణ-
అనిమూలము. 3 నాతిభావో స్తి దైవస్య సర్వభూతేషు లక్ష్మణ-అనిమూలము.

- క. దనుజం డతఁ డిట్లనియెన్, మనుజేశకుమారులార! ♦ మానుగ మిము నా
కును దైవం బాహారము, గను జూపె, యుధార్తు నన్నుఁ ♦ గనుచున్ మీరల్.
- క. మతి దప్పి యున్నవారే, మృతిఁబొందక యున్నవార♦దేలొకొ, మీ ప్రా
ణతతి యిఁకం దక్కుట యే, గతినై నన్ లేదనుచును ♦ గర్వము మీఱన్. ౨
- తే. ఆకబంధుఁడు పల్కిన ♦ నాలకించి
యా ర్తినొందియుఁ దుదకు ధై ♦ర్యంబునొంది
పౌరుషముఁ జూపనెంచి య♦ప్పటికిఁ దగిన
యట్లు హితముగ సౌమిత్రి ♦ యనియె; రామ. 3 1929
- క. నిను నను నీక శ్రీఘ్రంబున, దనుజాధముఁ డితఁడు మ్రింగుఁ ♦ దప్పక కానన్
బెనుబాహువులను రెంటిని, బనివడి నటకుదము వేగ♦వరఖడ్గములన్. ౪ 1930
- సీ. పెద్దదేహము గల్గి ♦ భీషణుండయి వీఁడు బాహువిక్రచుమున ♦ వఱలి లోక
మంతయుఁ దనవశ♦మందె యుండంజేసికొనుటయేగాక యీ ♦ మనలఁగూడ
వధియింపఁగోరెడు ♦ వసుమతీశ్వర! విను ¹మశ్వమేధమునకు ♦ నంతరంబు
నుండి యవ్వలికిని ♦ నొప్పుగఁ గొనిపోవఁ బడినట్టిసశువులఁ ♦ బట్టి చంపఁ
ఆ. దగనియట్లు మనకు ♦ దర్పంబునన్ బదు, లేమిచేయలేని ♦ యిట్టివారిఁ
జంపరాదు రాజ♦సత్తమా! యనిపల్కె, వారలిర్వురిట్లు ♦ పలుకుకొనఁగ. ౬
- క. విని కుపితుఁడై కబంధుఁడు, తనవదనము విప్పి వేగ ♦ దాశరథుల మ్రిం
గను దలఁచి లాగుకొనియెన్, ఘన బాహువు లట్టై సాఁచి ♦ గర్వము మీఱన్.
- తే. దేశకాలవిధానముల్ ♦ తెలిసినట్టి
వారు గావున హృష్టులై ♦ వార లతని
బాహువుల నంసదేశంబు♦వఱకు ఖడ్గ
ధారలన్ ద్రుంచి రారఘూ♦త్తముఁడు మిగిలి. ౮ 1933
- క. తనశక్తి మెఱసి యడ్డం, బస లేకయె కుడిబుజంబు ♦ నవలీలగఁ ద్రెం
చెను వీరుఁడు లక్ష్మణుఁ డా,దనుజునిదా నవ్యకరముఁ ♦ దా ఖండించెన్. ౯
- ఆ. అమృహాబాహుఁ డవ్వీధి ♦ హస్తయుగము
తెగుటచేఁ బెద్దయెలుఁగున ♦ దిశలు భూమి
యంబరము మాఱుమ్రోగంగ ♦ సంబుదంబు
వలెను నటచుచు నేలపైఁ ♦ బడియె సంత. 1935
- చ. దనుజుఁడు రక్తపూరమునఁ ♦ దద్దయు మున్గుచు హస్తయుగ్గమున్
దునిమినవారి దీనుఁడయి ♦ తోడనె బాగుగఁ జూచి వారి ని

1 క్రతుమధ్యోపనీతానాం పశూనామివ రాఘవ-అనిమూలము. అశ్వమేధక్రతా వ్రుపనీతానా
మాశణ్యపశూనాం వధః కుత్సితపీఠ-అనివ్యాఖ్య. క్రతుబాహ్యనాం క్రత్వనంగభూతానా మితి
యావత్-అని మహేశ్వరతీర్థులు.

ట్లని యడిగెన్ మదీయగురుఁడహస్తములం దెగవ్రేసినట్టి మీ

రన నెవరో వచింపుడని ఁ యాదనుజేశ్వరుఁ డిట్లు పల్కెఁగన్. ౧౧ 1936

క. విలసితశుభలక్షణముల, వెలయు సుమిత్రాత్మజుండు ఁ వినిపించెను రా
ములచరిత మిట్టు లీతం, డలఘుత రేత్నావళువంశ్యుఁడై సత్కీర్తిన్. ౧౨

క. కని మించిన దశరథునకుఁ, దనయుఁడు శ్రీరాముఁడని యితనిజనులెల్లన్
మనమలరఁ బిలుతు రే నీతనితమ్ముఁడ లక్ష్మణాఖ్యఁ ఁ దనరెడివాఁడన్. ౧౩

క. అనియెఱుఁగుము; దనుజా! నిర్జనవనమున దేవశక్తిశాలియైన యీ
ఘనుఁడుండ నితనిభార్యను, దనుజుం డొకఁ డపహరించి ఁ తరలి చనంగన్.

సీ. ఇర్వుర మామెనే ఁ యిందందు వెదకుచు నిచటఁ జేరితిమి నీవెవఁడ విందు
తలయు జంఘలులేక ఁ యల కబంధమువలె వక్షస్థస్థిలంబున ఁ భాసురాస్య
మమర నివ్వనమునఁయందుఁ బొద్దాడెద వేలయంచని రాఘవేంద్రుననుజుఁ
డడిగినఁ బూర్వ మయ్యునురేంద్రుఁ డాడిన పల్కుల స్మరియించి ఁ పరమసమ్మ

తే. దమున శాపంబుతీరు కాఁలముగదా యి

దనుచుఁ బల్కెను; మీకును ఁ స్వాగతంబు

పురుషవరులార! మిమ్ము నాపూర్వపుణ్య

వశమునం గంటి మీరు నాభాగ్యమున నె. ౧౬ 1940

క. కరయుగమును ఖండించితి, రరసియె యంసములదాఁక; ఁ నవినయమున నే
పరఁగెను నాకు విరూపము, పురుషోత్తములార! వినుఁడు ఁ పూర్వపువార్తన్.

డెబ్బదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౧ - వ సర్గము.

— శ్లోక కబంధుని పూర్వవృత్తాంతము. శ్లోక —

క. ఓరామ! మహాబాహూ!, సారబలా! శౌర్యసార! ఁ చంద్రేంద్రులకున్
సారసబాంధవునకు వలె, నే రమ్యమచింత్యమునయి ఁ యీత్రిజగములన్. ౧

తే. విశ్రుతంబగురూపంబు ఁ వెలసియుండె

మున్ను నాకు; రఘూత్తమాఁముగ్ధరూప

మమరునేఁ బూర్వమీరీతి ఁ నఖిలలోక

భయదవిపులాంగమును దాల్చి ఁ వనములందు. ౨ 1913

క. తిరుగుచు వనవనతుల నా, పరమర్షుల నిందునందు ఁ భయపెట్టుచు నే
గరుషముననుంటి; నొకతటి, నరణ్యమున బహువిధంబులగు మూలములన్.

తే. సేకరించుకొనన్ స్థూలశిరుఁడు నాఁగ

మునివరుం డొక్కఁ డరుదేర ఁ ముని గ్రహించి

నట్టివాని దొంగిలి నేను ♦ నతని నిట్టి
తనువుఁ బూని తిరస్కారమును నొనర్ప 3

1945

చ. మునిపతి కోపమూని తనముందటనున్న ననున్ మహోగ్రభీ
తిని గలిగించు శాపమునఁ ♦ దెప్పున దగ్ధము చేయనెంచి న
న్నని యిటుపల్కెఁ గ్రూరము నిఁకామము హేయము నై నరూపమే
యనిశము నీకు నియ్యదియె ♦ యయ్యెడుఁగాక యటన్న నేనునున్. ౪౫ 1946

క. మునిపతిఁ గని యిటువేడితి, ననఘా! యవమతినిఁజేసి ♦ యద్దానికిఁ బొం
దిన యీశాపమునకుఁ దుద, ననుగ్రహము చేయవలయు ♦ నార్యాయనుచున్.

సీ. ప్రార్థింపఁగా మునిఁపల్కె రాముండెట్లు విజనాటవిని నీదుఁవితతభాహు
వులఁ ద్రుంచి నిన్ను నుజ్వలనున కాహుతి సేయునో యప్పుడు ♦ చిత్రమైన
నీశుభరూపమ్ము ♦ నెమ్మిఁ బొందంగలవనియె; నీఘోరతఁరాకృతి యెటు
వచ్చె నీకందువాఁపల్కెద విసవయ్య ² పనువంశజుడయి శ్రీ యనఁగఁబరఁగు

తే. వానికేఁ బుత్రకుడఁజుమ్ము ♦ మహానిశాప
ముననుగల్గిన యీఘోరతనువె కాక
పరఁగె నిట్టికబంధరూఁపము మహేంద్రు
కోపమున యుద్ధభూమి నాఁపాపముననె. ౭౫

1948

క. సురపతితో మార్కొను నిర్భరశక్తియు నాకు నెట్లు ♦ ప్రాప్తించెనొ య
త్తరుణమునఁ దెల్పెనన్ విను, పరమమునిప్రాప్తశాపఁవశమున నేనున్. ౮

క. ఘోరాకారమును గని బలారాతి మదన్వయారి ♦ యగుట నతనివే
ఘోరరణంబున నొంపఁగ, సారసజనిగుఱిచి తపము ♦ సన్నితి నంతన్. ౯

క. ఉగ్రతపంబున మోదన,మగ్రుని గావింప విధియు ♦ నమితాయువు నా
యుగ్రతపఃఫలముగ నిడె, నాగ్రహచారంబువలన ♦ నాకుం బిదపన్. ౧౫

తే. కలిగె నజ్ఞానగర్వముల్ ♦ బలరిపుండు
నన్నిఁ కేమియొన ర్చెడు ♦ నన్నయూహ
మదినిఁ బొంద వెనం జని ♦ మారుకొంటి
నతని నంతట నింద్రుఁ డత్యాగ్రహమున. ౧౫

1952

క. శతపర్వముల నెసంగుచుఁ, బ్రతిలేక చెలంగుచున్న ♦ వజ్రాయుధ ము
ద్ధతి వైవఁ దొడలు తలయును, జతనమునం గుఱినురము ♦ సరగునఁ జొచ్చెన్.

సీ. అంతఁ గబంధుడనై యేను జంపుమా యని యెంతవేడిన ♦ నమరవిభుఁడు
నిన్నుఁ జంపను బ్రహ్మ ♦ యన్నయమ్మాటయే సత్యమగుంగాక ♦ సంతత మన

* శ్రీయావిరాజితం పుత్రం దనో స్త్వం విద్ధి లక్ష్మణ-అనిమూలము. దనోః దనువంశజస్య
శ్రీయః శ్రీనామ్నః పుత్రంవిద్ధి-శ్లో. దనుర్నామ శ్రీయః పుత్ర శ్శాపా ద్ద్రాక్షుసతాంగతః-ఇతి
కిష్కింధాకారడే షట్కృమాణత్వాత్-అని మహేశ్వరతీర్థులు.

వజ్రాయుధనిహతి ♦ బడలితిఁ దొడలును కలయు భగ్నములయ్యె ♦ లలితవదన
మట్లై యయ్యెను గాన ♦ నాహార మిఁకనాకు నెట్లుచిక్కును నేనిఁకెట్లుచాల
తే. కాల మాహారమే లేక ♦ గడపనేర్తు
ననుచు వేడితి నామాట ♦ నాలకించి
యోజనాయతబాహువు ♦ లొనఁగె నాకుఁ
గతినదంష్ట్రాస్య మొనరించె ♦ గడుపునందె. ౧౩౪

1954

క. ఆనేను దీర్ఘ బాహులఁ, గాననమున నిందుఁ దిరుగు ♦ కరిసింహములన్
నానామృగములఁ బులులన్, నానాదిగ్గతుల నీడ్చి ♦ నమలుచు నుందున్.
క. పురుహూతుఁ డప్పు డిట్లనె, నరణ్యమున కెపుడు లక్ష్మణాన్వీతుఁడయి భూ
వరమణియగు శ్రీరాముం, డరుదెంచి త్వదీయవితతహస్తముల ననిన్. ౧౩౫
క. నఱకునొ యప్పుడు స్వర్గము, నెఱిఁజేరంగలవటంచు ♦ నెమ్మిఁ బలికె ని
వ్వెఱి గాంచి యంతనే నీ, కఱకువనిం బొచ్చినాఁడ ♦ త్త్వావిభువర్యా. ౧౩౬

ఆ. ఇట్టి వికృతవేష ♦ మేను బొంది వనంబు

నందు నిందు నేది ♦ యగపడు మది

దానిఁ బట్టుకొనియె ♦ దమిమీఱఁ దినఁదగు

ననుచుఁ దలఁచుచుందు ♦ ననవరతము. ౧౩౭

1958

సీ. మానివాక్యము నమ్మి ♦ కాననమున నిందుఁ దప్పక శ్రీరాముఁడెప్పుడొయొక
తఱిఁ జిక్కఁగలఁడని ♦ తలఁచుచు నుందును దీని లెక్కించుచు ♦ నేనిటఁ గడు
నీచమా తనువు దీనిం బాయుటకు నెంచి దొరకినదానినిఁ ♦ గరము పట్టి
తినుచుందు నిష్టమై ♦ తనరుట నిట్లున్నవాఁడ; నీవారఘువరుడవె యగు

తే. దువు; శుభంబగుఁగాక నీకు వనుధేశ

యిట్టులేటికి నమ్మితి ♦ వీరటంచుఁ

దలఁతువేమొ ననుంజంప ♦ నలవిగాదు

మఱియొకని కంచు నిజముగ ♦ మాని పలికె. ౧౩౮

1959

క. మీరిద్దఱు హుతవహునం, స్కారము చేసితిరెయ్యేని ♦ గడఁగి యవల నో
పూరుషసింహా! చక్కఁగ, నారసి మతిచేతఁ జేయఁనగు సాయంబున్. ౧౩౯

క. ఒనరింతు నంతియేకా,క నేను మిత్రునిని గూడఁ ♦ గరముపదేశం
బును జేయువాఁడ మీకని, దనువంశ్యుఁడు పలుక నంత ♦ ధర్మాత్తుండున్.

క. తనతమ్ముఁడు వినుచుండం, గనె దానిం జూచి పలికె; ♦ గాననమున నిం
దును గల్గు జనస్థానం, బుననుండి మఱొక్కయెడకుఁ ♦ బోతిమి మేమున్.

చ. ఇరువుర మింటలేనితఱి ♦ నెంచి దురాత్ముఁడు రావణుండు ను
స్థిరయశమొప్పు నాసతిని ♦ దెంపున గైకొనిపోయె నట్టిని

- ర్జరరిపుపేరుమాత్ర మొకఁచక్కనిమిత్రునినుండి వింటి మా
పరునిస్వరూప మాతనిప్రభావము వాసము నెంతమాత్రమున్. ౨౨ 1963
- క. వినలేదు మేము; దుఃఖం,బునఁ బొక్కుచు దిక్కులేక ఁ పొరిపొరి నిందం
దును దిరుగుచున్న వారము, వినుము పరోపకృతిఁబూని ఁ వెలయుదుమునుమా.
తే. ఇట్టి మాయందుఁ గృపయుంచుఁటే హితంబు
చాలదినములక్రిందట ఁ సామజములు
విఱుచుటం జక్క నెండిన ఁ పృథుమహీజ
శాఖలం దెచ్చి యొకచోట ఁ శ్వభ్ర మొండు. ౨౪ 1965
- క. లోఁతుఁగఁ ద్రవ్వ విధిం దగ, నీతనువు దహించెద మొగి; ఁ నీకు నిజముగా
సీతాప్రవృత్తి తెలిసిన, నేతెఱఁగున నెవ్వఁడెచటి ఁ కింతిం గొనుచున్. ౨౫
- క. చనియెనొ తెలియంజెప్పుము, వనితావృత్తాంతమీవు ఁ వదలక చెప్పన్
జనుదాన నాకు శుభమా; 1 ఘనమూర్తి! యట్టిశుభము ఁ గావింపు మనన్.
- క. దనువంశ్యుఁడౌ కబంధుఁడు, విని వాఙ్మేళునిమఁ దనరు ఁ విపులేశునితో
డను మాటలాడఁ జతురుఁడు, గనుకన్ సరసోక్తు లలరఁఁగా నిట్లనియెన్.
- చ. జనవర! దివ్యమై తనరు ఁ జ్ఞానము నాకిపుడేమిలేదు కా
వున మిథిలేంద్రపుత్రికయుఁ ఁ బోయినజాడ నెఱుంగఁజాల నా
తనువు దహింపుఁ డంతటను ఁ దత్త్వశరీరము గాంచి మీకు న
జ్ఞనకజఁ జక్కఁగా నెఱుంగఁజాలినవాని నెఱుంగఁజెప్పెదన్. ౨౭ 1969
- ఆ. కాలృబడకమున్నె ఁ కాంతను హరియించి
నట్టి పృథులవీర్య ఁ ననురుఁ దెలిసి
కొనఁ దరంబుగాదు ఁ త్రోణేంద్ర! శాపదో
షమున నంతరించె ఁ జ్ఞానమహిమ. ౨౮ 1970
- క. విను మస్తత్కృతపాపం,బుననే యిటు లోకనింద్యముగ నొప్పెడు నీ
తనువును బొందితి రామా, 2 వనజాపుఁడు శ్రాంతములగుఁవాహనములతోన్.
- ఆ. అ స్తమయము నొంద ఁ నరుగకమునుపె నన్
బల్లమందు నునిచి ఁ వహ్నిదగ్ధఁ
జేయుఁ డవల నేను ఁ సీతహరించిన
దనుజ నెఱుంగఁజాలు ఁ ఘను వచింతు. ౩౦ 1972
- ఆ. న్యాయయుక్తమైన ఁ నడవడి గలవాఁ డ,తండు కాన నీవఁతనిని మిత్రుఁ
గాఁ దలంపవలయుఁ ఁ గడుఁబరాక్రమశాలి,యతఁడు గాన నీకుఁనతిముదమున.
- క. అనుపమసాహాయ్యంబును, బొనరుచుఁజూ; యాతఁడెఱుంగఁబోలనిస్థలముల్

1 కురు కల్యాణ మత్యర్థమ్-అనిమూలము. 2 కింతు యావన్నయాత్యస్తం సవితా శ్రాంత
భాహనః-అనిమూలము.

కనఁబడవీ లోకత్రయ, మున నాతఁడు మున్ను తీరిగె † ముల్లోకములన్. 33

౩. తనయన్నతో విరోధం, బునుగొని యెల్లెడఁ జరించె † బోల నతండా
దనుజుని నెటుంగుఁజు మ్మా, తనితోడన్ మైత్రి సేయఁ † దగు నీకనఘా. 33౪

దెబ్బదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨ - వ సర్గము.

అథ కబంధుఁడు నిజరూపము నొంది తగినమిత్రుని రామునకుఁ చెల్పుట. అథ

౩. అనుచుఁ గబంధుం డాడిన, విని యావీరోత్తములు నువిస్తృతమౌ త
త్తనువు గిరిప్రదరంబున, కనువుగఁ దోడ్తెచ్చి చేర్చి † రద్దానిఁ దగన్. ౧

౪. అనలున కాహతి చేసిరి; దనుజుని దేహమును నాల్గుతట్టులఁ గాలం
గను మండుపెద్దకొఱపులఁ, గొనిచితి సంతటను రగులు † కొనఁ జేయంగన్. ౧౪

౫. లక్ష్మణుండు చేసె † లలి నది యంతటఁ, జక్కఁగా జ్వలింపఁసాగె; దనుజు
మూర్తి యపుడు నేతిముద్దవలెం దగి, యున్న మెదడు మిగుల † నున్నకతన. ౨౪

౬. ¹అనలుఁడు మెల్లమెల్లఁగను † నాతనిదేహముఁ గాల్చె నమృతా
దనుజుఁడు భూరిబాహుబలఁదర్పితుఁ డాచితినుండి లేచి పా
వనతరమాల్యవస్త్రముల † భాసిలి ధూమవిహీనపహ్నినాఁ
డనరుచు నుందరాకృతిని † దద్దయుఁ జూడ్కుల కింపుఁ బెంపుచున్. ౪ 1919

౭. వెలయుచు లేచె నెంతయును † వెల్లుచు నచ్చవిభానురాంబరం
బుల ధరియించి యంతటను † భూషణముల్ వెలయంగ హృష్టుడై
యలరుచు నందునుండి జవఁమారఁగఁ బైకెగసెన్; గబంధుఁడు
జ్వలమయి హంసయుక్తమయి † సాంద్రయశంబున మించుచున్న ని
ర్మలమగు వ్యోమయానమున † రాజలి దిక్కుల వెల్లఁజేయుచున్. ౬ 1980

౮. తనరారుచు నాకాశం, బుననుండియె రాముఁ గాంచి † ముదమునఁ బలికెన్
జనకజ యేగతి దొరకునొ, విను రామా యావిధంబు † వివరింతు నెకన్. ౭

౯. షడుపాయములు నాఁగఁసంధివిగ్రహాయానములునాసనదై వ్యధఁములునమాత్ర
యము నివ్వె చెలఁగు; టఁమాధిపులోరామ! యవానిఁబట్టియేఁయాత్మకృత్య
ములఁ జక్కపెట్టుచు † నిల నేలుచుందు; రుపాయములను నేమిపనిగల దివు
డని యందువా వినఁవయ్య యింకన్ దురవస్థ నొందినవాఁడు † న్వనిభునొకనిఁ

1 మేదసా పచ్యమానస్య మందం దహతి పావకః. అనిమూలము.

తే. గూడికొని యంత సాధించుకొనును గార్య;

మట్టై రాఘవ! నీవు భార్యాపహరణ

రూపదురవస్థ నొందుచు ♦ నీపగిదిని

నార్తి నొందినవాడ వట్టైట విపుడు. ౮౪

1982

క. అనుజనితోడ మహార్తిం, గని యున్నా విట్టి నీవు ♦ కడు నిడుమలనుం

గని యున్నవాని సఖునిగ, నొనరుచుకొనవలయు నట్టు ♦ లొనరుపకున్నా. ౮౪

ఆ. కార్యసిద్ధి నీకు ♦ గల్గునంచని యెంత, మాత్రమేని నాదు ♦ నుదికి దోష

కున్నయది సుమిత్ర; ♦ యొగి నట్టివానిని, జెప్పువాడ నింక ♦ జిత్తగింపు.

క. కలఁ డొక్కవానరుఁడు ని, స్తులరూపుం డొక్కచోట ♦ సుగ్రీవుఁ డనం

జెలఁగునతం డింతకుమును, పల శక్రాత్మజుఁడు వాలి ♦ యను వానరుచే. ౧౧

ఆ. వేడలఁగొట్టఁబడియె ♦ గడుఁగోపమున; వాలి

యతనియగ్రజంఁడె ♦ యగునుజమ్ము

బలయుతుండు వీరు ♦ డలఁగుసాహసుఁడు సు

గ్రీవుఁ డతఁడు చాల ♦ గీడు నొంది. ౧౧౪

1986

సీ. పంపాసరోవరప్రాంతంబునన్ వెల్లు ఋశ్యమూకాఖ్యగిరిన్ వసించు

చున్నాఁడు శాఖామృగోత్తముల్ నల్వరు సేవింప; వీరుడై చలఁగుఁ గాంతి

మంతుఁడు తేజస్వి ♦ మతిమంతుఁ డతిధైర్యవంతుఁడు వినయసంపన్నుఁడధికుఁ

డనవరతము సత్యమునె పల్కు నాతఁడు దత్తుఁడు ప్రాఘుఁడు ♦ దర్పబలయు

తే. తుఁడు మహాత్తరకాంతియుతుఁడును నగును

భ్రాతయగువాలి రాజ్యకారణముఁ బూని

యతనిబలశాలిఁ బురినుండి ♦ యవలికేగఁ

డఱును నీవలె దురవస్థ ♦ దత్తటిలుచు. ౧౧౮

1987

క. గిరి నివసించుచు నున్నాఁ, డరయఁగ నీకతఁడు మిత్రమగుఁ జము; రామా!

తరుణిన్ వెదకుటకును నీ, కురుహితమును గూర్చుటకును ♦ నొప్పు నతండున్.

తే. తోడు మిత్రుండు గాఁగలవాఁడు కాన

¹వంతఁ గుండకు మదిని నేవరుస నేది

కావలసియుండునో యట్లై ♦ కార్యమగును

గాని దానిని మార్పంగఁ ♦ గాదెవరికి. ౧౨౪

1989

క. కాలము దాటగ నెవ్వరు, చాలరు శ్రీరామ! నీవు ♦ సరగునఁ బయనం

బై లలితగిరింద్రంబునఁ, గ్రాలెడు సుగ్రీవుకడకుఁ ♦ గడువడిఁ బొమ్మా. ౧౨౬

సి. ఇటనుండి యరిగి యద్రీంద్రంబునందున్నసుగ్రీవుఁజేరి మీశుభచరిత్ర
ములకు దోషంబేమిఁకలుగకుండుటకునై జ్వలియించుహుతవహఃసన్నిధిని న
తండ్రి సాక్షిగ నీతనితోడ సఖ్యము చేసికొనుము వానిఁ జిత్తమందు
వాసరమని యవమానింపరాదు సూ; వానరేశుఁడు చాల ఁ బలముగలుగు

తే. వాఁడు చేసినమేల్ మఱుఁపనిమహాత్ముఁ
డతఁడు మఱి కామరూపియూ ఁ నార్యవర్య!
యాపదలఁ జిక్కి యితరసహాయమును ద
గంగఁగోరుచు నున్నాఁడు ఁ గాన నింక. ౧౮౫

1991

క. మీరిరువు రిప్పు డాతఁడు, గోరినకార్యంబుఁ జక్కఁ ఁ గూర్పఁగలరుగా
దే; రామ యతఁడు కార్యము, తీరిననుం దీరకున్నఁ ఁ దీరుచు హితమున్.

ఆ. ఋక్షరజుని కాతఁడౌ తేత్రజుఁడు రవి
కౌరసుండు వాలి ఁ వైర మూని
తఱుమ భయమునొంది ఁ తత్తటిల్లుచుఁ బంప
చెంతనున్నవాఁడు ఁ శ్రీరఘుపతి !. ౨౦౫

1993

క. వినవయ్య! ఋశ్యమూకం,బునఁ గాపురమున్నవాఁడు ఁ పో నీవు జవం
బునఁబోయి వనచరునితో, ధనంజయునిసాక్షి యాయుధముసాక్షిగనున్.

క. శపథంబు చేసికొని యూ, కపినాథునితోడ మైత్రిఁ ఁ గావింపు; మను
ష్యపలలమును దినురక్కసు, లెపుడుండెడుచోటులన్నిఁయతఁడెఱుఁగుఁ జమి.

క. తనబుద్ధికౌశలంబున, దనుజస్థానముల నెల్లఁ ఁ దానే యెఱుఁగున్;
వనజాత్తుఁ డెంతదనుకన్, దనకాంతులఁ బర్వఁజేయు ఁ ధరణీస్థలిపై. ౨౩౫

తే. అంతవఱకును నీలోకఁనుండు నాతఁ, డెఱుఁగనట్టిప్రదేశము ఁ లెన్నలేవు;
వానరులతోడఁ గూడి సర్వతవరముల, నదులదుర్గమగుహల సంఠటను వెదకి.

చ. జనకజ యున్నతావుఁ గనఁజాలును జువ్వతఁ; డెంతయేని ని
న్లనుఁగొన కార్తిగుందు జనఁకప్రియపుత్రిని గాంచి రాఁగఁ బం
పును బృథుకాయులై పుడమిఁ ఁ బొల్చెడువానరులన్ సమస్తభూ
వనగిరియుక్తదిక్కులకు; ఁ వానరు లాతనియాజ్ఞఁ బూనుచున్. ౨౪౫ 1998

తే. రావణునియింట నిర్మలభావమలర, నున్నయట్టివరారోహ ఁ సన్నతాంగిఁ
గాంచి వత్తురు; వానరకాంతుఁ డతఁడు, నీప్రియాంగనపతిభక్తి ఁ నిరతసీత.

క. విను మేరువు శిఖరాగ్రం,బునఁగాని ఫణీంద్రలోకఁమునఁగాని వసిం
చిన నేగి చంపి దనుజుల, జనకజ నీకొనఁగఁగలఁడు ఁ సరగున మరలన్. ౨౬

డెబ్బదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

23 - వ సర్గము.

~*~ కబంధుఁడు రామునకుఁ ద్రోవచూపి పోవుట. ~*~

సీ. కార్యతత్త్వజ్ఞుడై ♦ క్రాలుకబంధుండు జనకజఁ జూడఁగాఁ ♦ జాలునట్టి
మార్గముం దెలిసి రా♦మశశాంకునకు నిట్టు లర్థయు క్తంబుగ ♦ ననియె మరల;
నిదె పశ్చిమంబున ♦ నింపగు నేరేల్లు పనసప్రియాళువుల్ ♦ ప్లక్షవటము
లశ్వత్థకర్ణి కా♦రామ్రుతిందుకములు పొన్నలు చండ్రలు ♦ బొట్టుగులును
గానుగల్ మఱి యశో♦కములును గరవీరములు కదంబము *లగ్ని♦ముఖ్య, రక్త

తే. చందనంబులు వేఁపలు ♦ సరసనీల

వర్ణయు క్తంబులై చూడ ♦ భవ్యములగు

నయ్యశోకంబు లెంతయు ♦ నందముగను

గ్రాలుచున్నవి చూడు రా♦ఘన ముదమున. ౪౫

2001

క. ఘనశుభమార్గం బిదియే, చనునప్పుడు మీర లాకు♦జంబుల నెలమిం
గొని యెక్కిగాని బలమును, గనఁబఱచుచుఁ ద్రుంచికాని ♦ కమ్రఫలములన్.

తే. అమృతతుల్యంబు లగువాని ♦ నాశతీఱఁ

దినుచుఁ బోవంగలరు రామ! ♦ వనము దాని

దాఁటినంతటఁ బుష్పిత♦తరువరమయి

నందనారామతుల్యమై ♦ యందమగుచు. ౬

2003

క. ఉత్తరకురుదేశమునాఁ, జిత్తమునకు నింపుఁబెంపఁ ♦ జేయువనము ద
లొక్కతెడు వేఱొక్కటి యట;; నెత్తఱినే నచటి తరువు♦లెల్ల ననిశమున్. ౬౫

సీ. సర్వకామఫలవ్ర♦జంబులై మధువును గుఱియుచునుండు నె♦క్కువఁగ; ధనదు
నుద్యానమునఁబోలె♦నొగి ఋతుషట్కంబు వెలయుచునుండును♦వృక్షతతులు
భూరిశాఖలమీఱి ♦ సారఫలంబుల భారంబునన్ వంగి ♦ వారిదముల
వలెఁ బర్వతంబుల♦వలె నెల్లతావుల వఱలుచునుండు నీ♦భ్రాత యితఁడు

ఆ. వాని నెక్కికాని ♦ వసుధపైఁ బడఁద్రోసి

కాని యమృతకల్ప♦మైన ఫలని

కరముఁ గోసి నీకుఁ ♦ గడుఁబ్రీతి నీయఁగాఁ

గలఁడు; రాను! మీర ♦ లెలమి మిగుల. ౯౫

2005

క. పనినుండి పనికిఁ బర్వతమునుండి పర్వతమునకును ♦ బోవుచు మిగులం
గనఁదగిన యాస్థలమ్ములఁ, గనుచు నటం బోయిపోయి ♦ కడుదూరమునన్.

* అగ్నిముఖ్యము=జీడికెట్టు.

- తే. పంప యనువుష్కరిణికిఁ బోవంగఁగలరు;
మొరపరాలందుఁ జెలువారు ♦ దరులు చక్క
వెలయుచుండును ¹రేవులు ♦ లలితములయి
హెచ్చుతగ్గులు లేకయె ♦ యెసఁగుచుండు. ౧౧ 2007
- క. విను మందుఁ బాఁచియుండదు, వనజోత్పలనికర మెంతో ♦ బాగుగనుండున్
దనరారు సైకతము చ,క్కనిదిగ ²హంసప్లవములు ♦ క్రాంచకురరముల్. ౧౨
- క. ఇంపగు నినదంబులచే, సాంపావహిలంగఁ దిరుగుచున్ గ్రీడించున్
బంపాపుష్కరిణి నుతి, యింపం గలరే సుపర్వులేని రఘువరా. ౧౩ 2009
- చ. సురుచిరపక్షులవ్వ జలశుభ్రతలంబుల స్వేచ్ఛనెత్తు నం
చరణము చేయుచున్ ముదము ♦ చాలఁగఁ గాంచి వధంబనంగ నె
క్కరణియొ తామెలుంగమిని ♦ గాంచవు మర్త్యులనుండి భీతి; నా
గురుతరపక్షివారము రఘుప్రవరా! ³ఘృతపిండతుల్యముల్. ౧౩ 2010
- క. ఇరువురు భక్షింపంగల, రరయుచు లక్ష్మణుఁడు పంపయందు బలమునం
బరఁగుచు బహువిధ⁴కంటక,విరహితములు నగుచు నెత్తువెలయుర్ముషములన్.
- సీ. చొఱమీలనడములంచుం బరంగిన మీలబాణములం జంపి ♦ త్వక్పలాశ
ములఁ బుచ్చి యాయసంబులగుసాధనములఁ గ్రుచ్చిపక్వముచేసికూర్కితోడ
⁵భక్తితోడను భుజింపం బెట్టఁగలవాఁడు నీవు యథేచ్ఛమునెఱి భుజించు
చుండఁగా నీతఁడు ♦ నొగిఁ బుష్పసంచయంబులపయి వ్యాపించి ♦ నళినవాస
- తే. నలుగుబాళింపఁ బాపవిఁనాశకమయి, నాతిశీతలమయి రోగభీతి నడఁచి
స్వచ్ఛరాప్యస్ఫటికముల ♦ ట్లలరుచున్న, పంపజలమును సరసిజపత్రములను.
- క. కొనివచ్చి యీయఁగలఁ; డో, మనుజేంద్రా! స్థూలములయి ♦ త్కృత్యధ్యుహారం
దును శయనించుచుఁ దిరుగుచు, వనముల వృషభములరీతి ♦ ధ్వనులలరంగన్.
- ఆ. సుందరంబు లయినపండులు జలపాన
మునకుఁ బంప కెలమి ♦ గనుచు రాఁగఁ
గాంచఁగలవు! స్వేచ్ఛఁగా నీవు సాయాహ్న
మందుఁ దిరుగుచుండి ♦ యాతరువులు. ౧౪ 2014

1 సమతీర్థ మక్షైవలామ్ - అనిమూలము. సమతీర్థం = సమావతారప్రదేశం-అని వ్యాఖ్య.

2 తత్రహంసాః ప్లవాః క్రాంచాః-అనిమూలము. ప్లవాః మండుకాః హంసభేదాః-అనివ్యాఖ్య.

3 ఘృతపిండోపమాన్ స్థూలాన్-అనిమూలము. 4 కంటకవిరహితములు = ముండ్లులేక మన్న

గా మన్నచేపలు. 5 తవ భక్త్యా సమాయుక్తో లక్ష్మణః-అనిమూలము.

క. విరిసిన పుష్పచయంబుల, ధరియింపఁగ వానిఁజూడఁ ♦ దత్తుష్కరిణీ
నిరుపనుశీతలజలములఁ, బరికింపఁగ దుఃఖిమడఁగు ♦ భద్రము గలుగున్. ౨౦

క. తిలకముల నక్తమాలక, ములఁ బుష్పసుశోభితముల ♦ ముగ్ధనరసిజం
బుల మఱియు వివిధపుష్పం, బుల నుత్పలములను జూడఁ♦బోవున్ వెతలున్.

క. విను రాను! యచటిపూవులఁ, దనివారఁగఁ గోసి తాల్పఁ♦నగువాఁడెవఁడున్
గనఁబడఁడు ¹వాడ వవి యుర్విని రాలపు క్రొత్తపూల♦విధముననుండున్.

సీ. అచట మతంగమ♦హర్షికి శిష్యుతా మునిసత్తములు సమా♦ధిని గనుచును
దగువారలుండి రా♦తాపసుల్ గురునిమిత్తము వన్యవస్తువి♦తతిని గొనుచుఁ
జను నట్లు తద్భార♦మున శ్రమమొందంగఁ దద్దేహములనుండి ♦ ధరణిఁబడిన
స్వేదబిందువులెల్ల ♦ విమలతపోబలంబున నప్పుడయ్యెను ♦ బుష్పములుగ

తే. వాయువశమున బిందువుల్ ♦ పానపములఁ

బడి నునుంబులుగానయి ♦ వారిమహిమ

చేత నశియింపకున్నవి; ♦ క్షీతిని బాసి

వారు సురపురి కరిగిరి ♦ శ్రీరఘువర !. ౨౪౫

2018

క. విను వారలసరిచారిక, యను జిరజీవినియు నియత♦యును నయి మహిమన్
దనరారు శబరి యనుసతి, కనఁబడియెడు నందు నీకుఁ ♦ గమ్రగుణాధ్యా. ౨౪౬౫

క. గురుసేవాధర్మంబున, నిరతము సంసక్తిగలిగి ♦ నెఱిఁ దగునదియున్
సురపతిసము భూతాళికిఁ, బరివందువుని నిన్నుఁ గాంచి ♦ స్వర్గముఁ జేరున్.

క. ఓరఘువర! యాపంపా, తీరమునం బల్కించుంపుఁ♦దెరువునఁ జనుదే
నారయఁ గల వుత్తమమై, యేరికిఁ గనఁబడకయున్న ♦ యింతియుటజమున్.

క. వని నందు ఋశ్యమూకం, బనుపర్వతమందు బహువి♦ధాయతగజముల్
దనరెడు నాద్వీరదము లా, వనమును జొరఁజాల వెట్టి♦భంగిని నైనన్. ౨౪౭౫

చ. వనము మతంగుశక్తివిభ♦వంబునఁ గల్పితమయ్యెఁ గాన న
వ్వనిఁ జొరఁజాల వేనుఁగులు ♦ వాసవునందనసన్నిభంబుగాఁ
దనరుచు నిర్జరోపవన♦ధర్మములం దగి పెక్కుపక్షులొ
ప్ప నెగడు నావనంబునను ♦ బాయుచు దుఃఖిము హాయిఁ గాంచుచున్. 3౦

క. నీవుండఁగలవు రామా; యావని విహరింపఁగలవు ♦ హర్షంబున నీ

¹తావర! సంసకు ముందటఁ, భావనమా ఋశ్యమూకఃపర్వత మలరున్. 30౫

ఆ. అందు భూరుహంబు ♦ లమలపుష్పంబుల

నలరుచుండు; మఱియు ♦ ²హస్తాశిశువు

లరసి కాచుచుంట ♦ నారోహణమునకు

మిగులఁ గప్పు మద్ది ♦ మేదినీశ. 3౧

2025

సీ. పూర్వకాలంబున ♦ భువననిర్మాతయా బ్రహ్మయు నీదివ్యఃపర్వతవర

మొక్కహేతువుఁ బట్టి ♦ యుర్విఁ బ్రఖ్యాతినిఁ గాంచునంచునుదావఁచించెనద్ది

యేదందావా? విను ♦ మెవ్వఁ డయ్యద్రిశిఖరముపై నిదురించుఁకాలమందు

ధనము నెద్దానిఁ బొందినయట్లు కలఁగాంచుదానిని మేల్కొన్నఁతగుణమందుఁ

ఆ. దప్పకుండఁ బొందు ♦ నప్పర్వతంబున

మఱొకమహిమగలదు ♦ మానవేంద్ర!

యఘయుతుండు విషనుఁమైనయాచారంబు

గలుగునాతఁ డెక్కఁగఁ దగండు. 33

2026

క. పాపిష్ఠుఁడు విషమంబయి, యేపగిదిన్ మెచ్చుకొనఁగ ♦ నే దగక ధరన్

గాపురుషహితముగాఁ దగి, చూపట్టెడు నాచరణము ♦ శోభనమనుచున్. 33౫

తే. ఎవఁ డనుష్ఠించునో యాతఁ ♦ డీయిరువురు

దాని నెక్కినవారి నిద్రగనునపు

దానవులు పట్టి వధియింతు; ♦ జానకీశ!

మానివనమునఁ గల ద్విపఁమండలంబు 3౪

2028

క. పంపానరసునఁ దమిఁ గ్రీ, డింపం బర్వతము నచ్చఁటికిఁ జేరువయై

పెంపారుట నాధ్వని యట, నింపుగ వినఁబడుచునుండు ♦ నెల్లెడ రామా. 3౫

క. జఃధరవర్ణంబులఁ దగి, బలవంతములై న యచటిఁవారణములు మా

ర్కలయుచు నన్యోన్యహతిం, గలఁగుచు రక్తమ్ము ధారఁగాఁ గాఱంగన్. 3౫౫

తే. వేఱువేఱుగఁ బోవుచు ♦ విహరణంబు

నలుపుచుండును నావనఁస్థలులఁ దిరుగు;

నాగజంబులు పంపయం ♦ దమలమగుచు

నవ్యయము శీతమును నగు ♦ నప్పు లాని. 3౬౫

2031

1 ఋశ్యమూక శ్చ పంపాయాః పురస్తా త్పశ్చిత్తద్రుమః. అనిమూలము. 2 శిశునాగాధి
రక్షితః-అనిమూలము.

- క. వనముల కేగు సుఖంబుగఁ, గనఁబడు ఋతుతతి వ్యాఘ్రగణమును *నీలం
బునుబోలి కాంతినొప్పుచు, ననయము జయశీలము నగు ♦ నారురుగణమున్.
- చ. కనుఁగొన శోకమున్ వదలి ♦ కాంతువు శర్మము; రామ! యాగిరిన్
బెనుశిలచేతఁ గప్పఁబడి ♦ పెద్దదిగా గుహయొండు వెల్లు నె
వ్వనికిని నందుఁ జొచ్చుటది ♦ భారము; దానికిఁ దూర్పువాకిటన్
గనఁబడుచుండెడిన్ వ్రాద మఖండఫలద్రుమతీరభూమియై. ౩౯౫ 2033
- తే. మృగగణంబులు పెల్లుగ ♦ మెలఁగుచుండ
శీతలోదక మెంతయుఁ ♦ జెలుపు గులుక
నొప్పుచుండును మడుఁగది ♦ యురుతరమయి
యాగుహన్ వానరచతుష్క ♦ మాశ్రయింప. ౪౦ 2034
- క. ఉన్నాఁడొగి సుగ్రీవుం, డున్నతగిరిశృంగమందు ♦ నొకవేళ నతం
డన్నలుగురతోఁ దిరుగును, గ్రన్నన నీవేగు మనియెఁ ♦ గ మ్రొక్తులతోన్.
- నీ. బలశాలియైన కబంధుఁ డిట్లారామలక్ష్మణులకుఁ జెప్పి ♦ లలితపుష్ప
మాలికాయుతుండయి ♦ మార్తండునింబోలి వెలుఁగుచు శ్రీరామ ♦ విభుననుజ్ఞఁ
గొన నొకసంబునఁ ♦ గొంత నిల్చి వెలింగె; రామలక్ష్మణులంత ♦ నామహాట
వినిఁ గాంచఁ బయనమై ♦ వియదంతరంబున నున్నమహాభాగు ♦ నురుకృపాధ్వ
తే. నొకబంధు సమీపించి ♦ యరుగవచ్చు, నింక నీవని; రప్పుడా ♦ యిరువురఁ గని
కార్యసిద్ధిర్థమై మీరు ♦ గదలుఁ డనుచు, బలికిప్రీతి ననుజ్ఞ వా ♦ రలునొసంగ.
- క. అరుగందలఁచి కబంధుం, డురుదివ్యాకృతిని మిగుల ♦ నొంది తనురుచిన్
సరసిజమిత్రుని బోలుచు, నురపథమునఁ గొంతయరిగి ♦ సుగ్రీవునితోన్. ౪౪౫
- తే. మైత్రిఁ దప్పక సేయుమా ♦ మానవేంద్ర
యనుచు రామునిఁగాంచి యా ♦ యద్రుకరుగఁ
దగినమార్గంబుఁ జూపి యోధనృచిత్త!
సఖ్యమునుజేయుమనిచెప్పె ♦ సరసరీతి. ౪౫ 3038

దెబ్బదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

* నీలకోమలకప్రభాన్, రురూనపేతాపజయాన్-అనిమూలము. నీలకోమలకప్రభాన్ =
నీలకర్పూరప్రభాన్-అనివ్యాఖ్య.

౭౪ - వ సర్గము.

~*~ రామలక్ష్మణులు శబరిని జూడఁబోవుట. ~*~

- చ. ధరణివరాత్మజన్తు లటఁ ♦ దారు కబంధుఁడు చూపుఁ ద్రోవ స
త్వరముగఁ బశ్చిమంపుదెసఁ ♦ బట్టియె పంపను గూర్చిపోయి; రా
ధరణిధరంబులం బెరసి ♦ తద్దయుఁ దేనియఁబోలె నొప్పు నుం
దరఫలరాజితో నెనఁగు ♦ తద్వనవృక్షగణంబుఁ జూచుచున్. ౨ 2039
- ఉ. వాలినహోదరుం గనెడు ♦ వాంఛయె పైకొనఁబోయి; రంత నా
శైలములందుఁ బోవుచును ♦ జయ్యనఁ బంపకుఁ బశ్చిమంబునన్
ప్రాలినభూతి నొప్పుతట ♦ వర్యముచేరి యటం ద్రియామనుం
జాలశ్రమంబునం గడపి ♦ చయ్యన లేచి యొకింత దవ్వునన్. 3౪ 2040
- ఆ. శబరి యాశ్రమంబుఁ ♦ జక్కఁగ నొప్పెడు
దానిఁ గాంచి వృక్షతతులు నిండ
వెలయుచుండ మిగుల ♦ వింతగఁ దగుదానిఁ
గనుచుఁ బోయి శబరిఁ ♦ గాంచి రంత. ౫ 2041
- సీ. యోగసిద్ధింబొంది ♦ యున్నయాశబరియు వారలఁ గని లేచి ♦ భక్తిమీఱ
నంజలి ఘటించి ♦ యారాముపాదారవిందములకు మ్రొక్కి ♦ *వేడ్కబుద్ధి
విభవంబు మించఁగ ♦ వెలయులక్ష్మణునకు నభివాదనమునేసి ♦ యర్ఘ్యపాద్య
ములను నాచనునీయఁమును యథావిధి నిచ్చె; సంత వ్రతంబుల ♦ నాచరించు
తే. చున్నసన్న్యాసిని శబరి ♦ నొక్కరీతిఁ
గాంచి రాముండు పల్కె నిఁకామమోద
మలరుచుండఁ దపస్వినీ ♦ యఖిలనియమ
విఘ్నములను జయించితివి గద నీవు. ౭౪ 2042
- క. నీతపము వృద్ధి నొందుచుఁ, జేతోముద మలరుచుండఁ ♦ జేసెడుఁగాదే
యాతతకోపాహారము, వేతటి బాధింపకుండ ♦ నే గడుఁబూన్కిన్. ౮ 2043
- ఆ. నిగ్రహించుకొంటివా గ్రమంబున నువ్ర
తములఁ జేసినావె ♦ తన్ని! లలిత
భాషిణీ! మనంబు ♦ భవ్యనుఖిమ్మున
నలరుచుండుఁగాదె ♦ యనవరతము. ౯౪ 2044
- క. గురుశుశ్రూషయు సఫలతఁ, బరఁగుంగదయనుచు నడిగె; ♦ భవ్యనుతియు యో

* లక్ష్మణస్య చ ధీమతః-అనిమూలము.

గరతస్వాంతయు సిద్ధయు, నిరతము సిద్ధాభినుతుల ♦ నెగడుచు భక్తి. ౯౫
 తే. పూర్ణముగ నుండుమనమునఁ ♦ బొలుచుచున్న
 శబరి రామునిముందట ♦ సంతసమున
 నిలిచి రాముండు తన్నిటు ♦ పలుక మరలఁ
 బలికె; రాఘవ నినుఁజూడఁ ♦ గలిగెఁ గాన. ౧౦

2046

1⁵. నాతపస్సుఫలించె ♦ నాయొసర్చినతపంబంతయు సఫలమై ♦ యలరె నిపుడు
 గురువులు నాచేతఁ ♦ బరిపూజితులెఱుఁగిరి పురుషకుంజర! దేవపుంజమందు
 నుత్తముఁ డగువిష్ణు ♦ విత్తతి నీవొట నిన్నుఁ బూజించుట ♦ నెఱిమిదీయ
 జన్మ మియ్యదనున ♦ సఫలమైనది బ్రహ్మసకము సిద్ధింపఁగ ♦ లదు మహాత్మా!
 తే. శత్రుసూదన! నీదగుఁసౌమ్యవీక్ష
 ణమునఁ బరిశుద్ధనై తిని ♦ నమలతావ
 కప్రసాదమునఁ దగ నక్షయములై న
 లోకములఁ బొందెననుసర్వః లోకవిచిత. ౧౩

2047

క. నీయాచార్యులతోడుత, నే యేలొకా పోవవైతి ♦ వీనని యనుదో
 నాయాచార్యులు మత్సే, వాయత్తులు చిత్రకూటమం దీవు తగఁ. ౧౩౫

తే. వాసమొసరింపవచ్చిన యాసమయము
 నందె యతులప్రకాశంబునంది వెలయు
 వ్యోమయానంబులను నెక్కి ♦ యుగ్గమించి
 రిచటనుండి దివంబున ♦ కెలమి మిగుల. ౧౪

2049

తే. బహుళధర్మజ్ఞులయి మహాభాగులై న
 యామహర్షులు ననుఁ గాంచి ♦ యనిరి; రాముఁ
 డింతిరో నినుఁజూడఁగ ♦ నెంతోపావ
 నమగు నీయాశ్రమమునకు ♦ నమలకరుణ. ౧౫

2050

సీ. రాగలం డప్పుడా ♦ రాముని లక్ష్మణు నతిధిసత్కృతులను ♦ నాశ్రమంబు
 నందుండునట్లు చేయంగనొ నీవంత నామహాత్మునిరాము ♦ సమరపూజ్యఁ
 గనుఁగొని నిరుపమ ♦ మనఁబడులోకాళి నొందఁగాఁ గలవని ♦ యొప్పఁబలికి
 చనిరి; పూరుషసింహ! ♦ విను నేను నీకొఱకై పంపయొడ్డుల ♦ నలరుచున్న
 ఫలమూలములు నింకఁ ♦ గల వన్యవస్తువులను వానిమాధుర్యమును దగంగ
 ఆ. ననుభవమున నెఱిఁగి ♦ యాసక్తి బదిలంబు
 గాఁగ నుంచినాను ♦ నాఁగ; ధర్మ

1 అద్య ప్రాప్త తపస్సిద్ధి స్తవ సందర్శనా న్తయా, అద్య మే సఫలం తత్త్వమ్-అనిమూలము.

మతి రఘుప్రవీరుఁ డతివ విజ్ఞానము
నకును వెలియెగాక డప్రకటమతిని. ౧౮

2051

క. తనరారుచుండుటం దగఁ, గనుఁగొని యిట్లనియె; నేను డగానఁ గబంధుం
డనువానివలన మహిమం,బునఁదగు నీగురునిశక్తిఁ డబోలఁగ వింటి. ౧౮౫
క. దానిం బ్రత్యక్షంబునఁ, గానం గోరెదను జూపఁగా సీవు మతిం
బూనినఁ జూచెద ననఁగా, నా నెలఁతయు రామునోట డనప్పలుకిటులే. ౧౮౬

తే. వెడలినంతనె వారికఁప్పుడు మహావ
నమును సంతయుఁ జూపె; నెయ్యమున సంత
రామునిం గాంచి పలికె నారమణి, రామ
ఘనజలదమట్లు నల్లఁగాఁ డగానఁబడుచు. ౨౦

2054

క. మృగపక్షీసమాకులమై, పొగఁజొంపంబడెడుదీనిఁ డబొలుపుగఁ గనుమా
సొగసుగఁ దగు నీకానన,ము గణింపంబడు మతంగఁమునివనమనుచు. ౨౧

తే. మంత్రవన్దానిమంత్రసమ్మానితమగు
యజ్ఞమును నాగురూత్తము డలమలధిషణు
లిచ్చటం జేసియున్నార; డలివిగొ దేవ
పూజకుందగు స్థానముల్ డపూజ్యములయి. ౨౨

2056

ఆ. పశ్చిమంపుదెసను డబరఁగు మిట్టఁగఁజూడ
వయ్య! నేను మిగుల డనాదరమున
సేవసేయుచున్న డనావరమానులు
1 శ్రమవికంపహస్తఁజలజములను. ౨౨౫

2057

క. వీనిం బూజలఁ దన్నిరి; భూనాథా! వారితఃసము డపొలుపున నవి యా
మానులు చనినను నిప్పటి, కై నను బ్రతిలేనికాంతి డనఖిలహరితముల్. ౨౩౫

క. తనుకాంతి వెలయఁజేయుచు, విమలములై కానఁబడెడుఁవేడ్కం గనుమా
యమలవ్రతముల నుపవా, సములను గడునలసి పోవ డశక్తియేలేమి. ౨౪౫

క. గురువులు మనసునఁ దలఁపఁ, సరిత్పతుల సప్తకంబు డసరగునఁ దానే
పరుగెత్తి వచ్చియున్నది, సరసిజమిత్రాన్వవాయఁజలధిశశాంకా. ౨౫౫ 2060

క. కనుమా సప్తాబ్ధులలో, మునింగి వృక్షములమీఁద డమునులాటఁగ వై
చినవల్కలములు వారల, తనుసంగతివలన నింతఁదనుకను నట్లే. ౨౫౬ 2061

తే. ఎండకున్నవి చూడుమా డయిదిగొ వారు
సురలఁ బూజింప నుత్పలఁసుమము లితర

- పుష్పములు చేర్చికట్టిన ♦ పూలదండ
లిప్పటికి వాడకున్నవో ♦ యినకులేశ. ౨౭ 2062
- చ. వనమును దీనినంతయును ♦ బాగుగఁ గంటివి దేవసన్నతా
వినఁదగుదానినంతయును ♦ వింటివి దేహము దీనినింక నీ
యనుమతిఁగాంచి వే విడువ ♦ నాత్మను గోరెద; నాశ్రమంబిదే
మునులదొ నేను నెట్టిమునిఁముఖ్యులసేవలొనర్చుచుంటినో. ౨౮ 2063
- ఆ. ఆత్మవేత్తలైన ♦ యామానివర్యుల
చెంతకరుగఁదలఁతుఁ ♦ జిత్తమందు
ననుచు ధర్మయుక్తమును సమంచితమునె
శబరివాక్యము విని ♦ స్వాంతమందు. ౨౯ 2064
- ఆ. మాయయేమిలేక ♦ మానిని పల్కుటా
శ్చర్యమనుచు నెంచి ♦ సంతసన్ముఁ
గాంచె రాముఁ డనుజఁకలితుఁడై యంతట
సంశ్రితవ్రతయగు ♦ శబరిఁ గాంచి. ౩౦ 2065
- క. పలికెను రాముం డిట్లని, విలసితభక్త్యతిశయమున ♦ విధిగా ననుఁ బూ
జలఁ దన్నితి విఁక నీమదిఁ, గలచోటికిఁ బొమ్ము హాయిఁగా నోశ్రమణి. ౩౧ 2066
- సీ. అనిరాముఁడాడిన ♦ సంతట జడలను దాలిచి వల్కులఁధారణమ్ము
గావించి యజ్ఞనముల్ ♦ గైకొనియున్న యావృద్ధనారీమణి ♦ యెలమి రాము
ననుమతిఁగొని, యట ♦ నాముహూర్తమునందె జీర్ణశరీరంబు ♦ ట్లితిని విడువఁ
దలఁచి యగ్నిని వేల్చి ♦ తదవసరంబున జ్వలియించుచున్నట్టి ♦ జాతవేద
- తే. నునివలెఁ దివ్యమాదేహఁమును ధరించి
దివ్యలోకము నొందెను; ♦ దివ్యభూష
ణాళి ధరియించి దివ్యమాఁల్యముల గంధ
మునఁ జెలంగుచు దివ్యవసనముఁ గట్టి. ౩౩ 2067
- క. కనుఁగొనఁగాఁ దగి విద్యుత్తును బోలి ప్రదేశమద్ది ♦ తోడనె వెలుఁగం
గను బొలిచె; నంత శబరియు, ఘనపుణ్యాత్ములగు మానిఁకాంతులు వారల్.
- ఆ. విహరణంబుసేయు ♦ విమలసంస్థానంబుఁ
దా సమాధియోగఁభాసమాన
మహిమఁ జూఱఁగొనియె ♦ మానిని శ్రీరామ
భక్తిపరత మానిభక్తినిరతి. ౩౪ 2069

డెబ్బదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౫ - వ సర్గము.

అథ రామలక్ష్మణులు పంపానరస్సునకుం బోవుట. అథ

క. తన తేజంబున వెలుగుచు, వనితామణి శబరి దేవవాసార్హంబై
తనరారు లోకమునకుం, జనినంతనె యనుజతోడ ♦ త్వాపతి మదిలోన్. ౧

క. చింతించె; ధర్మమతి యత్యంతమహాత్ము లగుమానితల్లజుల మహా
దంతంబుఁ దలఁచి యేక,స్వాంతుఁడు హితవాదియునగు ♦ సహజునిఁ గనుచున్.

సీ. పలికె నిట్లని సౌమ్య! ♦ పరమాద్భుతములగు
పుష్పఫలాదులు ♦ పొదల నఖిల
తీర్థసమాగమదివ్యవర్చసములు
వెలయ నాశ్చర్యంబుఁ ♦ గొలుపుచున్న
యీయాత్మవిదులదై ♦ యెసఁగునాశ్రమమును
గంటి మీయది మృగగణము పులులు
విశ్వాసమును బొంది ♦ వేడుక విహరింప
బహువిధవిహగముల్ ♦ పరఁగుచుండఁ

ఆ. జెన్నుమీఱుచున్న ♦ దెన్నరానివిభూతి
సాగరాఘరూపఁచారుతీర్థ
ములను నిందు శాస్త్రమునఁ జెప్పినట్టులే
మునిఁగితిమి ప్రియంబుగను విధిగను. ౪

2072

క. పితృతర్పణ మొనరించితి, మతిశయశుభమలకు నింక ♦ నాయాయశుభ
ప్రతతి నశించెను లక్ష్మణ!; కృతకృత్యంబైనయట్ల ♦ హృదయంబలరెన్. ౫

క. నరకుంజర! విను మిత్రని, కరలాభాదికము తోఁపఁగాఁ జొచ్చె మదిం
గరము జవంబున రమ్మా, పరికింపం బ్రియము నొనఁగుఁపంపకు నింకన్. ౬

క. చనవలయు ఋశ్యమూకం, బనుశైలము దానిచెంత ♦ నలరెడు నందే
వనజాప్తపుత్రుఁడును ధర్మనిరతుఁడొ కపిసమూహఁరాజు వనించున్. ౭ 2075

క. అగ్రజువలని భయమ్మున, సుగ్రీవుఁడు కపిసమూహఁశూరచతుష్కం
బుగ్రాకృతి వెలయంగ స,మగ్రప్రేమమునఁ గొలువ ♦ ననిశంబుండున్. ౮

క. వానరవృషభునినాతనిఁ, గానం ద్వరపడెడు మదియుఁ ♦ గావలయుఁగదా
జానకి వెదకెడుపని యా,వానరపతివలన ననుచుఁ ♦ బలుకఁగఁ బిదపన్. ౯

సీ. ధీరుఁడొ రాముఁడీతీరునఁజెప్ప లక్ష్మణుఁ డాతనిం జూచి ♦ నరగ మనము
పంపానరస్సు నిలింపవర్జితమును గనఁగఁబోవుదము నామనముఁగూడఁ

ద్వీడపడియె మనని ♦ పలికె; నంతట నరిసూదనుండగు రామ♦మేదినీశుఁ
రనుజనిఁగూడి యా♦యాశ్రమంబుననుండి వెడలి పంపకుఁబోయె ♦ వేడుకలర
తే. సంతరాముఁ డుదారజ♦నాళిసేవి
తమయి నానామహీజల♦తాప్రకీర్ణ
మగుచుఁ బానీయజలపూర్ణ ♦ మగుచు నలరు
పంపఁ గనుఁగొనె దూరభూ♦భాగమందు. ౧౧౫ 2078

సీ రక్తపద్మంబుల ♦ రక్తసౌగంధికంబుల నెట్లినె తెల్ల♦గలువగములఁ
దెల్లనె, కువలయ♦దీప్తుల నల్లనె, బహువర్ణచిత్రకం♦బళమురీతిఁ
బలువన్నె లొప్పాట ♦ వెలయుచు నుండె; నాపంపను దూరభూ♦భాగమందె
కని దానిచెంతనే ♦ క్రాలునుతంగసరస్సునాఁ దనరారు ♦ హృదమునందు

తే. స్నానమును జేసె నుత్పల♦సరసిజముల
నరుణపంకజకువలయా♦ద్యమలసుమవి
తతిని జెన్నారి కుసుమితా♦యతరసాల
వనములందగు పంపను ♦ గనియె మఱియు. ౧౧౬ 2079

సీ. బర్హినాదప్రతి♦ధ్వనితమై తిలకముల్ దానిమ్మచెట్లును ♦ దంతధావ
నములేఱునుద్దులు♦నుమయు క్తకరవీరములునుబున్నాగముల్ ♦ముదముఁగూర్చు
మాలతీకుందగు♦ల్కములు వటద్రుమములు నిచుళాళోక♦ములును సప్త
పర్ణముల్ కేతక♦పాదపంబులు పూవుగురివిందలును మఱి ♦ తరువులెన్నొ

ఆ. తను నలంకరింపఁ ♦ దగుభూషణంబుల
వెలయు నొక్కరమణి♦విధముతోఁప
నలరు పంపఁ గాంచి ♦ యారామలక్ష్మణుల్
దానిచుట్టునున్న♦తరునికరము. ౧౧౭ 2080

క. కనుచున్ దానిం జేరిన, వనముం గని; రద్ది పూల♦వరుసలచేతన్
గననై విపులద్రుమమై, తనరారుచునుండెఁ గీర♦తతులెల్లెడలన్. ౧౧౮ 2081

తే. పలుకుచుండెఁ గోయప్పిక♦ములు నెమిళ్లు
బెగ్గురులు నింకనుం బెక్కు♦విధములైన
పక్షులుం గూయుచుండె; గొ♦ప్పకును దగిన
*వనముఁ గని తత్తటిలకయె ♦ వారు వేగ. ౧౧౯ 2082

క. హెచ్చరికలతోఁ బోయిర, దెచ్చటఁ బంపాసర స్స♦హీనజలములన్
ముచ్చటఁ గొలుపుచుఁ జల్లఁగ, నచ్చరలకుఁ బ్రీతికొలుపు♦నట్టులె యమరున్.

సీ. అచ్చటికేగి [రంఃవనీజరత్నముల్ తిలకపున్నాగవఃకుశకుజములు
మఱియు నశోకద్రుఃమంబులు చెలఁగంగ] నానాపతత్రిస్వఃనంబు లొలయ
హర్షదమై యుండఁ నద్దానిఁ గాంచిరి రాముఁ డంతట వృక్షఃరాజి వెలసి
సరసులఁ జెలువాటిఁపరఁగు భూమినిఁ గాంచి కామాభిత ప్తుఁడై ఁకడుజవమునఁ

తే. బంపకేగెను నది పుష్పఃవారవితత
వనములను సాలచంపకఃవ్రజములను ద
గంగఁ గ్రాలుచు పట్టదాఃఘములు మూఁగి
యుండ సినులొప్పు నతులప్రభోజ్జ్వలమయి. ౨౨౪

2084

తే. స్వచ్ఛమై స్ఫటికంబునాఁ ఁ బరఁగునీట
నొప్పుచున్ మృదువాలుకఁ ఁ యొప్పుగులుకఁ
బద్ధసాగంధికంబులు ఁ పర్వి యలర
నందమైయుండఁ గాంచి పంఃపాహ్వయమును ౨౩౪

2085

క. ఋతవిక్రముఁడౌ రాముం, డతులమనీషం జెలంగు ఁ ననుజునితో ని
ట్లు తగం బల్కెను; ధాతు,ప్రతతి నలంకృతము పుణ్యఃపరవ్రత మిచటన్. ౨౪౪

క. వరపుష్పితపాదపమై, యరుదుగఁ దా ఋశ్యమూక ఁ మనుపేరున భా
నురదూప మలరఁ గలదని, పరమస్వాంతంబుఁ దగఁ గఁబంధుఁడు పలికెన్. ౨౫౫

సీ. ఇట ఋక్షరజుఁడన ఁ నెనఁగునుహామతి వానరుతనయుఁ డఁవక్రవిక్ర
మాఘ్యుఁడు సుగ్రీవుఁడనువాఁడువశియిం చుఁబురుషకుంజర!నీవుఁపొమ్ము వాన
రేంద్రునిచెంత కంఁచీరీతిఁ బల్కుచు; సత్యవిక్రముఁడగు ఁ సహజ మరలఁ
గాంచి యిట్లనియెను;ఁత్త్వారాజ్యమెల్లను బోఁగొట్టుకొని దై న్యఃపూర్ణుఁడనయి

ఆ. జనకజాతఁ జూచుఁకొని వానిమఱిచియె
యుంటి నట్టిసీత ఁ జంటఁ బాసి
యసువులెట్లు నిలుపఁనగు లక్ష్మణా! యిఁక
ననియె నిట్లు మన్తఃధార్తినొంది. ౨౬౫

2088

క. ఘనతరశోకంబునఁ దన, తనువెల్లన్ వడఁకుచుండఁ ఁ దాఁ బలికెడువా
క్యనిచయము వినెడులక్ష్మణుఁ, గని చెప్పి మనోజ్ఞమగుచుఁ ఁ గనఁబడుదానిన్.

చ. సరసును బంపనాఁగ మునిఁసన్నుతిఁ గాంచినదానిఁ జూడఁగా
నరిగెను స్నానమాడ; వితఃతావనినుండియె వచ్చి చాల భీ
కరపథ మొప్పుఁగా జలము ఁ కన్నడనట్టి కబంధకాననం
బరుదుగ దాఁటి కాననము ఁ లందముగాఁ దగుపక్షివారముల్. ౨౬౪ 2090

తే. వెలయుచుండంగఁ జూడంగ ♦ లలితసుగుచు
 శీతలాంభస్సులకా మించి ♦ చెలుఁగి భద్ర
 దాయకంబగు పంపాఖ్యఁ ♦ దగునరస్సుఁ
 గాంచె రాముఁడు కొంతదుఃఖము తొలంగ. 30

డెబ్బదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

శా. ఓంకారప్రియనూప, యోగనిరతో ♦ ద్యోగై కసమ్మోదకృ
 చ్ఛంకా లేశవిహీనభాసురపదా, ♦ శక్రా దిసంస్తుత్యము
 క్త్యంకాను త్తమనాను, నిర్జితరతీ ♦ శాదిత్యనూపప్రభా,
 పంకేజాసనముఖ్యపూజితలస ♦ త్పదాంబుజాతద్వయా.

సీ. ఇది మహీసురకుల ♦ విదిత కాశ్యపమానిగోత్ర, జాపస్తంబ ♦ నూత్ర, శ్రీత్రి
 పురసుందరీవర ♦ కరుణా త్తనంస్కృతాంధ్రకవిత్వవైభవ, ♦ ప్రథితకీర్తి
 జనమంచివంశాబ్ధి ♦ చంద్రసుబ్రహ్మణ్యవిబుధవర్యసుపుత్ర, ♦ వినుతిపాత్ర
 పండితగురుభక్త ♦ తాండవకృష్ణాపరాభిధేయార్యజ ♦ నాళిభజన

తే. నిరతశేషాద్రిశర్కప్ర ♦ ణీతమైన
 యాంధ్రరామాయణమునఁ బా ♦ టవీహ
 రణధనంజయమైన య ♦ రణ్యకాండ
 నువని నాచంద్రరవితార ♦ మై చెలంగు.

ఆరణ్యకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాణ్యము

కిష్కింధాకాండము - ౧-వ పర్వము.

~*~*~

- క. శ్రీమన్మంగళదూపా, కామితవరదానదక్ష † కమ్రాలూపా
సామశ్రుతిహితనామా ప్రేమాస్పదహృదయధామ † శ్రీకృష్ణదామా. 1
- క. వినవయ్యా కృతినాథా, వనరుహమిత్రావ్వవాయ † వాక్కిశశాంకా
జనహితకృత్యా! యవ్వలి, ఘనకథ వినుపింతు భక్తికలితుండ నగుచున్. 2

~*~*~ పంపాసరోవరపర్వనము. ~*~*~

- *చ. అనుజునితోడ రామవిభుఁ † డందుఁ జెలంగెడు పంప కేగి దా
న నెఱసియున్న తామరల † నల్లనిగల్వల బెల్లుచేఁజలం
గని తగవానితో సమతఁ † గాంచిన సీతముఖాక్షిదృష్టులొ
య్యన మదిఁ దోచ నింద్రియము † లాకులతం గన నేడ్చె నెంతయున్. ౧ 3
- చ. సరసును దానిఁ గాంచఁగనె † సంతస మొక్కటఁ గల్గి దానిచే
ధరణిపతీంద్రియంబులును † దద్దయుఁ గంపమునొందె; సంతటం
దరుణిఁ దలంచి యాతఁడును † దర్పకవశ్యుఁడనై సహోదరున్
బరమమనీషుఁ గాంచి యిటు † పల్కెను లక్ష్మణ! పంపయెంతయున్. ౨ 4
- క. కననౌ నై దూర్యమువలెఁ, గనదచ్చజలంబు వెలయఁ † గాఁ జక్కఁగఁ బూ
చినపర్వము లుత్పలములు, తనకున్ వన్నెనిడ వివిధ † తరువులు దరులన్. 3 5
- క. తనరారఁగ రాణించెడు; ననుజా! పంపాతటంబు † నం దడవియుఁ జ
క్కనివిధమునఁ గనఁబడియెడుఁ, గనుమా! యవ్వపినతరుని † కాయముబెడఁగై.
- ఆ. అతివిశాలశాఖ † లలరార శిఖరాభి, వృతమహాద్రివోలె † ననఁగుచున్న
యది; పురంబు వెడలి † యాభితుండు నా, కరణిఁ గట్టపడెడుఁ † గాయటంచు.
- క. జనకజపరాపహృతయై, చనియెఁగదా యనియు, నాదు † స్వాంతము దుఃఖం
బునఁ బొక్కుచుండ మాధవుఁ, డనుకంపన్ విడిచి యిట్టు † లార్పిఁ గనుననున్

* పురుషభౌరేయాణామపీష్టజనవియోగినాం కామోద్దీపకదర్శనేన చిత్తవిభ్రమోఽవతీతి
మాచనాయ పంపాపర్వనముభేన రామస్య చిత్తవిభ్రమం దర్శయితు ముపక్రమతే-అని జీకాశిలో
మణిభాషము. అట్లే యీకిష్కింధాకాండమున రామునివిరహాస్వీధయు, సుగ్రీవకథయు, వాలివధా
దులు, సీతాన్వేషణప్రయత్నము వర్ణింపఁబడునని యెఱుంగవలయు.

నీ. వీడించునటులున్న † దోడక; దుఃఖించునట్టి నాకుంగూడ † నతివిచిత్ర
కాననో పేతయై; † కమనీయబహుపుష్పపరివృతయై శీతఃపయసు వెలయ
మంగళాకృతిమీఱ † మానితరీతి నీ పంపయు రమ్యమై † పరఁగుచున్న
1యది; యిందుఁ బెనుఫణులల్లెసర్పంబులు చరియించుచున్నను † సరసిజములు

ఆ. నిండనుంట మదికి † నెమ్మిని బుట్టించి

కాననగుచుఁ గ్రాలుఁ † గమ్రపక్షు

లల్లె మృగము లిందు † వ్యాపించియున్నవి;

నలుపు పసిమి మిగుల † వెలయుచుండ. 2

9

క. అరుదైన శాద్వలము లివి, తరునికరమునుండి నుమవిఠతతి రాలి తగం

బరఁగుటఁ గంబళముపయిం, గరము పఱచినట్లు వెలయుఁ † గాదే సహజా!. ౮

చ. తరువులయగ్రముల్ నుమవిఠతానసమృద్ధిని గాంచి యొప్పె సుం

దరకునుమాగ్రశోభితలఠతల్ తరువుంజము నావరించి సో

దర! కననయ్యె నింపుగ ముదంబున వచ్చె వసంతకాలమీ

తరుణమునందు హాయిగ సదాగతి వీచెడు మెల్లమెల్లఁగన్. ౯

11

క. మనసిజతాపము హెచ్చుగఁ, గనఁబడియెడు; వాసనలును † గడువ్యాపించెన్

గనుమా! తరువులు నుమఫల, ఘనతం బొల్పారెఁ జమ్ము † గననై యిచటన్.

క. జలముల వర్షించెడు 2మ,బ్బులవలెఁ బుష్పములఁ బొల్చి † పూవులవానన్

జెలఁగి కురిపించు నీవన, ముల రూపుం జూడవయ్య! † ముద్దులకుఱ్ఱా!. ౧౧ 13

నీ. రమణీయములయిన † వ్రస్తరములయందు వివిధకానన లసద్వృక్షవితతి

వాయువేగంబున † బాగుగఁ గదలుచు ధరణిపై నెల్లడఁ † దగినపుష్ప

ములఁ జల్లుచున్న దఁనిలవశంబునఁగొన్ని పుడమిపైఁబడియును † బూవులొక్క

కొన్నియుఁ బడుచును † గొన్నివృక్షములందె నిలిచియు నున్నవి † నలుఁగడలను

తే. వాయువీపుష్పములతోడ † వరుసఁ గేళి

నల్పునట్లుగఁ గన్నడు; † శ్వసనుఁడు నుమ

వితతిచే నిండియున్నట్టి † వృక్షశాఖ

లను గదల్చుచు నుండ మెల్లగను దేంట్లు. ౧౩

14

క. నుమముల చోటులనుండియె, తమిమీఱఁగ లేచి యా సదాగతి నెంతో

నుమహితనాదంబుల గా,నముచేసెడు; వాయువల్లె † నై జమహిమచేన్. ౧౪

నీ. నర్తకగాయకఃపర్తనమును గను వానివలెన్ వృక్షఃపారములను

నాడించుటకుఁ బూని † యామశకోకిలధ్వనిగానములను బర్వఁగ నొనర్చు

చును గిరిగుహనుండిఁసారిదివచ్చెడుఁజూడు 3మనిలుఁడెంతయువీచిఁయలమహిజ

1 సర్పవ్యాశానుచరితా-అనిమూలము. 2 స్పృశః బహుఫణాః తదన్యేవ్యాశాః - అనివ్యాఖ్య.

3 వనానాం పుష్పపాళినాం, సృజతాం పుష్పవర్షణి-అనిమూలము. 4 అమీసంసక్తశాఖాగ్రాగ్ర
శితాభవ పాదపాః-అనిమూలము,

శాఖలఁ గదలింప ♦ సంసక్తసకలశాఖలఁ బాదపంబులు ♦ గలయఁగుచ్చఁ

ఆ. బడిన హారమట్లు ♦ పరికింపనయ్యెఁ జూ
యిదిగొ వాయువిద్ది ♦ యెంతొసుఖము
గాఁగ సోకుచు నొగి ♦ గమ్రమలయగంధ
శీతలమున మిగులఁ ♦ జెలఁగి చెలఁగి. ౧౬॥

16

క. ఘనపరిమళములఁ బూన్కిం, గొనివచ్చుచు శ్రమముఁ బాషఁగోరి ప్రభావం
బును గనఁబఱచుచు వీచెడు, ననుజా! యీపంపసొంపు ♦ నగునె నుతింపన్.

క. తేనియవాసనలం దగు, కాననములయందు వృక్షఁగణము శ్వసనుఁడే
పూనికఁ గడల్ప భృంగ, సావనమ్మునఁ గూయుచున్న ♦ వైఖరి వెలసెన్. ౧౭

తే. పర్వతంబులు తమసానుఁపటలి రాల
మొలిచి పుష్పవ్రజంబులఁ ♦ బొలిచి రమ్య
ములుగఁ దగుచెట్ల శిఖరముల్ ♦ మొనసి గలిసి
కొనఁగ నలరారుచున్న వోఁయనుజ! కనుమ! ౧౮

19

సీ. షీతిజంబు లివి తనుఁశిఖరములందుఁ బూవులు గ్రమ్ముకొన గాలిఁవలనఁ గదలు
చును సగ్రములఁ దేంట్లు ♦ సొంపుగా ముసరుట ¹నల్లనితలగుడ్డ ♦ లుల్లసిల్లఁ
గట్టి శిరస్సును ♦ గదలించుచుం బాడుచున్నగాయకువలె ♦ నొప్పుమెఱయ
నున్నవి; చక్కఁగా ♦ నుపరిభాగంబునఁ బుష్పించి యింపుగాఁ ♦ బాలుచు కర్ణి

తే. కారములు స్వర్ణభూషణఁకలితు లగుచు
విమలపీతాంబరముఁ గట్టి ♦ వెలయు నరుల
వలెను నాలుగుప్రక్కల ♦ లలితరీతిఁ
గానఁబడుచున్న వీవనిఁ ♦ గనుమ! యనుజ! ౨౦

20

క. ఈమధుకాంబున నో, సామిత్రి! బహుపతత్రిఁసరసధ్వను లు
ద్దామగతిన్ వినఁబడుటన్, భూమిజ విడియున్ననాకు ♦ భూరితరాత్తుల్. ౨౧

క. వరునఁగ వృద్ధింగాంచెడు, స్మరుఁడును శోక్తై కపరవఁశస్వాంతు ననున్
నిరతముఁ దపింపఁజేసెడుఁ, బరభృతము ముదంబునొందిఁపలుకుచు మిగులన్.

క. నను మచ్చరించి పిల్చెడు, నని తోచెడుకరణి నుల్లఁమందుబ్బుచుఁ గొం
కును బాసి పిల్చుచున్నది; మనోజ్ఞ వననిర్భరమున ♦ మదనార్తు ననున్. ౨౨

ఆ. నీరుకోడి యిద్ది ♦ భూరిరవంబును, బర్వజేయుచుఁ దగఁ ♦ బ్రమదమునను
మిగులఁ గష్టపెట్టఁ ♦ దగియున్నదిప్పుడు; జనకజాత పర్ణఁశౌల మున్ను. ౨౩

1 అమీ మధుకరోత్తంసాః ప్రగీతాఇవ పాశపాః=అనిమూలము. పుష్పావృతకిశోపరి నీలా
క్షీపధారిణ స్ఫుగీతికం వృత్త్యంతఇవ భాంతీత్యర్థః - అనివ్యాఖ్య. దీనియర్థమే పద్యమునమందుట
తెలియునది. 2 హృష్టః ప్రవదమానశ్చ మామాహ్వానయతి శోకిలః-అనిమా.

- క. ఈనీరుకోడిధ్వనివిని, మానసమునఁ బ్రియముకొంది ♦ మన్మథకేశిక
జానుగ ననుఁ దేల్చెఁగదా, తానై ననుఁ బిల్చి పలువిధంబుల ననుజా! 28
- సీ. పలువిధంబులఁ జిత్రములగు సుగంధంబు లిట్లు నానాధ్వను ♦ తెసఁగఁజేయు
చును వృక్షగుల్మములను దీఁగెలను నెల్లతావుల వ్రాలెడు ♦ నీవు చూడు;
మాఁడుపిట్టలు 'పురుషాండజాశ్లేషము లంది స్వపక్షు లర్హప్రియునినె
పొందితివీవని ♦ పొగడఁగా భృంగరాజధ్వనులకు సంతసంబు నొంది
- తే. విమలరతికూజతంబుల ♦ వెలయఁజేయు, చున్న వోలత్కణా! చూడవన్న; నీరు
కోళ్లకూతలచే మగఁకోకిలముల, ధ్వనులచే నీమహిజముల్ ♦ ఘనతమీఱ.
- క. ధ్వనిచేయుచున్నరీతిం, గనుపట్టుచు మన్మథార్తి ♦ గలుగఁజేయం
గను జాలియున్న వియ్యెడ; ననుజాతా! యీవసంత ♦ మగ్నియె సువ్త్వా!
- సీ. ఈవసంతాగ్నికి ♦ నెట్టినిదగునశోకపుఁబూలగు త్తియంఁగార, మళిని
నాదమే యగ్నినిఁనాదమాఁ బల్లనములె మంటలగు నిట్టిజ్వలనుఁడు నను
దహియింపఁగలఁడు నిఁతాంతసూక్ష్మములగుపక్ష్మము లొప్పుగాఁ ♦ బరఁగనున్న
కన్నులు గలిగి సొగసుగాఁ జెలంగు కేశములొప్పు మధురభాషణము లలర
- తే. 2 నున్నయాజానకిని జూడకున్ననాకు
బ్రదుకుతో నేవిధమున లాభంబు గలదు;
రమ్యకాంతారమగుచుఁ బరభృతనికర
నిస్వనాయతసీమమై ♦ నెగడు మధువు. 30
- క. అనుజా! నాప్రియురాలికి, ననుపమమోదంబు గూర్చునట్టిది నువ్వు!
వినుమీ! దుగిఖాగ్నిస్తరా, ర్తిని గల్గి వసంతసుగుణదీప్తిం బెరిగె. 31
- క. కనుకనె యిఁక శీఘ్రముగా, 3 ననుఁ గాల్పంగలదు, భూతనయ నద్దానిం
గనఁజాలక దుచిరమహీ, జనికర మిద్దానిఁ జూడఁజాలిననాకు. 32
- క. స్మరతాపం బిది హెచ్చుగఁ, బెరుంగంగల దామహిజ ♦ వెసఁ గనఁబడమి
నిరతము స్వేదము నార్చుచు, స్మరకేశ్యాయాసమడఁచు ♦ మధువెల్లెడల.
- క. సురుచిరసుమహాపంబున, నరుదుగఁ గన్నడుట నాదునార్తియు వృద్ధిం
బొరయుచునున్నది; ప్రియసోదర! యీవనిఁ బొలయు మధుసదాగతఁ గంటే.
- క. హరిణాక్షీచింతాదుఃఖరతిం దగఁ జిక్కినననుఁ ♦ గరుణయె లేకే
నిరతము తపింపఁజేసెడుఁ, దరుణీమణి విరహమెంతో ♦ దారుణము సుమీ. 33
- తే. ఇందునందు మయూరంబు ♦ లివ్వె స్వీయ
పక్షములు పవనాహతిఁ ♦ బైకినెగురు
నట్లు చిమ్మఁగ స్ఫటికమయంబు లగుగ
వాక్షములరీతి నొప్పు వైభవముమీఱ. 34

1 పురుషాండజాశ్లేషము = మగపిట్టలకొంగిలింతను. 2 అపశ్యతో మే సౌమిత్రే జీవితే న్ని
ప్రయోజనమ్-అనిమూలము. 3 అపశ్యత స్తాం దయితాం-అనిమూలము.

- సీ. ఆడుచు నెంతయు ♦ నలరారుచున్నవి నలుదట్ట నాడునెమిలులు చుట్టు
కొన నీమయూరంబులును మదమూర్చితములునయి మన్మథా ♦ క్తులనుగొందు
చున్నట్టి నాకు మహోగ్రతాపంబును గలుగఁజేయుచునున్న ♦ వలుకఁబూని;
గిరిసానువుల సహోదర సర్తనముచేయు తనప్రియు నెమిలినిగనుచు నిదియె
- ఆ. యాడునెమలి మోదమందుచు రతికినై, భర్తఁ బిలువఁగోరి ♦ పరిసరమున
నాడుచున్న; దదియు ♦ నాత్మగుచిరపక్షములను విప్పి యలకుమోముతోడ.
- క. పరిహాసం బొనరించెడు, కరణిన్ దనప్రియను గూర్చి ♦ కడుఁ దమి మదిలో
నరుగం గోరుచునున్నది, యరణ్యమున నాడునెమిలి ♦ ననుమఁడు క్రుధచేన్.
- ఆ. అపహరించి బలిమి ♦ నరుగంగలేదు నిశ్చయము కాన నీభుజంగభుక్కు
తనదుకాంతతోడఁ ♦ దనివితీఱఁగ రమ్య, వనములందు నాట్యమును సలిపెడు.
- ఉ. మానిని చెంతలేక మధుమాసమునందు మనోహరంబులౌ
కాననసీమలందుఁ దగఁ ♦ గాపురముండుట నాకు దుస్సహం
బౌ నిక లక్ష్మణా! జగతియందు నరుండు ప్రతీపదర్శినిం
జానుగ వెంబడించుటయు ♦ సాజము చూడుమ యిట్టు లీదెసన్. ౪౧ 38
- క. తనకుం దానై కామం, బున నీశిఖినియును బ్రియుని ♦ ముందట రతికే
ళిని నల్ప డాసెఁ బశుపక్షినికరములయందుఁ గూడ ♦ స్త్రీలకుఁ దమియున్.
- తే. కలిగియున్నది చూడుమా ♦ కాంతలకును
నిట్టి రాగంబుఁ బుట్టించునట్టి శక్తి
గలుగు నీమధువై భవంబులను బొగడఁ
దరమె యేరికినై న సోదర! తలంపు. ౪౧౫ 40
- చ. నురుచిరనేత్ర నాసతియు ♦ సొంపగు నీమధుమాసమందు ని
ర్జరరిపుఁ జేగుదెంచి తను ♦ శౌర్యమునన్ హరియింపకున్న స
త్వరముగ నన్నెదుర్కొనఁగ ♦ వచ్చుఁగదా మధుమాసమందు ని
ట్లరుదుగఁ బూలజొంపముల ♦ నందము గాంచియు నీయరణ్యముల్. ౪౩ 41
- క. అనుజా! నాకేమాత్రం, బును బ్రీతిని గల్గఁజేయఁపు గదా నీవు
ష్పనికరము నిష్ఫలముగాఁ, గనఁబడియెడి నాదుమదికిఁ ♦ గామినిలేమిన్. ౪౩౫
- సీ. భూరుహంబులయందుఁ ♦ బొలుచునీపువ్వులు మిక్కిలికాంతిచే ♦ నక్కజముగఁ
గనఁబడి యింపుగాఁ ♦ దనరారుచుండియు మనకునిష్ఫలములై ♦ మదికిఁదోచు
చుండుటఁ దుష్టేదపిండుతోఁగూడ వ్యర్థముగా రాలెడుధాత్రిమీఁదఁ
బక్షులు నాకు దర్పకభూరితాపంబుఁ గలిగింప గుమిఁగూడఁగార బరస్ప
- తే. రముఁ బిలుచుకొనుచున్న చందమునఁ దమిని
హాయిగా ధ్వనిచేయుచు ♦ నలరుచున్న
వెందు నాప్రియురాలుండు ♦ నందుఁగూడ
నీమధువు చెలరేగిన ♦ నింతియు నట. ౪౬ 43

క. పరవశయై నావలెనే, పరితాపము నొందుఁ జుట్టు; ♦ పడఁతిని గొంపో
యి రహస్యస్థలి నేయుం, తురు గావున నచట నీమధువు పొలయదునూ!. ౪౭

తే. నిశ్చయం బిదియైన నానీరజాక్షి
నన్ను విడనాడి యెట్లుండు ♦ నై జరీతి
మధువు చెలరేఁగియున్న నమ్మానవతియు
సుకటి యింకేమిచేయు? ననురులు మిగుల. ౪౮ 45

క. తను బాధించుచునుండఁ, మనమునఁగుందుచునె యుండుమధురముగ నెముం
దొనరం బల్కుచు శ్యామయు, వనజాక్షియునై న సీత ♦ వనటం గనుచున్.

క. ననుఁ జూడలేమి మధువును, గని సైపఁగ లేమి ననునికాయము విడుచున్
వినుమా! నిశ్చయమిది; యా, జనకమహీజానితనయ ♦ సాధ్వీయె యగుటన్.

చ. నను నెడఁబాసియుంట నిక ♦ నన్లన కుల్లము దల్లడిల్ల నే
యనువున నైనఁ దా బ్రదుక ♦ దచ్చటనంచు దృఢంబుగా మనం
బున నిటఁ దోచుచున్నయది; ♦ పొందుగ నావయిఁ బూర్ణమైనప్రే
మను మది నిల్పి యున్న దలమానిని సత్యముగాఁగ నేనునున్. ౫౦ 48

క. జనకజ నెల్లవిధంబుల, ననురాగము మీఱఁ జాతు ♦ ననవరత మ్మీ
యనిలుఁడు పూవులతావులఁ, గొనియింపుగఁదాఁకిచలువఁగూర్చుచున్నన్.

క. నాకుం జూడఁగ హుతవహు, నాకృతిగా నున్నవాఁడు; ♦ హాయిగ మును నే
నాకాంతఁ గూడియుండఁగ, నాకెయ్యది హాయియౌ మనంబున కనుచున్.

తే. తలఁచుచుందునొ యిట్టియీమలయవాయు
విపుడు సీతను విడుచుట ♦ నెంతో యార్తిఁ
బెంచుచున్నది; సీతను ♦ విడువకున్న
తఱిని నే కాకి యంబరతలము నొంది. ౫౪ 51

క. బిటునుగ నాపరిసరమున, నటించు సీతావిరహము ♦ నటఁ దెల్పెనొ యి
త్తఱి నదియె తరుణిఁ బాయఁగ, నెఱివృత్తౌగ్రమునయందునిల్చిముదమునన్.

క. ధ్వనిచేయుచు నుబ్బుచు నా, వనితాసంయోగమును ధ్రువంబుగఁ దెల్పెన్
విను మీ కాకియె యప్పుడు, జనకజ నెడఁబాపె నిపుడు ♦ చాననికటమున్.

సీ. ననుఁ జేర్పఁగలదు నూ! ♦ విను లక్ష్మణా! వనమందు సగ్రంబుల ♦ సమలరీతిఁ
బుష్పించియున్న యీభూరుహంబులపయిఁ బక్షులు మధురశబ్దములుచేయు
చున్నవి చూడుమా ♦ యురుమన్నభార్తిని నాధ్వని గల్గించె ♦ ననుజ! షట్ప
దమిది వాయువుచేఁ గదల్పఁగఁబడినయీ తిలకమంజరినెక్కెదృప్తమగుచుఁ

తే. గదలుచున్నట్టి తనప్రియకాంతనుబలె;
సహజముగఁ గాముకులయిన ♦ జనులకార్తిఁ

గల్గఁజేసెడు నీయశోఃకంబు గాలి

కాకుగుమినుండి వెలుపలి ధ కరుగుదెంచి. ౫౮

54

క. చలియించెడు నెట్టినివూ, పులగుత్తుల “నిన్నుఁ జంపఁబూని మదనుఁ దు
జ్వలబాణములను వీనిని, వెలయించెను నిందు ననుచు ధ బెడరించుక్రియన్.

క. కనఁబడుచున్నది;” లక్ష్మణ! ఘనసునుయుక్తామ్రములివి ధ కాయము నిండం
దనరారు దివ్యచందన, మును బూసి విలాసగర్వములుగల మదులన్. ౫౯

క. తిరిగెడు కాముకులట్టులు, పరికింపఁగనయ్యె; నిచటిఃపంపాఖ్యసరో
వరతీరంబున నరుదగు, నరణ్యములయందుఁ గిన్నఃరావళి యెలమిన్. ౬౦ 57

క. అందందు సంచరించెడు, సుందరగతి మీఱునట్లు ధ చూడుమ! యనుజా!
డెందము నలరించుచు నీ, సుందరపద్మములు తావిఃసాంపలరంగన్. ౬౧ 58

1క. జలముల నెల్లెడఁ గన్నడు, నలలందుం దోఁచుచున్న ధ యాబాలాహ్నుల్
వలె వెలయుచున్న వసుదుగ, నలుదెసలం జూడవయ్య ధ నరశౌహదాలా! ౬౧౫

క. అమలజలంబులఁ దగి పద్మముల సితోత్పలము లొప్పఁ ధ దగు హల్లకముల్
కమనీయములై రాజిలఁగ మరాళగళంబులొప్పఁ ధ గారండవముల్. ౬౨ 60

క. తనరారఁగ నీపంపయుఁ, గన వర్ణింపంగఁ నగుచుఁ ధ గ్రాలెడుఁ గంటే!
తనజలములఁ బ్రతిబింబించిన బాలాహ్నులను బోలి ధ చెలఁగుచు నభులన్.

తే. కేసరంబులయందు మూఃగి వెలయంగ
నలరు సరసిజములు నెల్లెడలను గలుగ
ముద్దుగాఁ జూడఁబడియెడు ధ మోదమలరెఁ
బంప యిది చక్రవాకాఖ్యఃపక్షులొప్ప ౬౩౫ 62

నీ. కట్టుపుట్టమువలెఁ ధ గడుఁజిత్రవనములు తనతీరములయందుఁ ధ గనఁబడంగ
జలపానమునకయి ధ చనుదెంచుగజముల నితరస్పృగాళుల ధ నెంతోయుల్ల
సిల్లుచున్నది; సరఃసీజముల్ నిర్మలజలముల వాయువఃశమున వచ్చు
నలలు గొట్టుచునుండ ధ నమ్మునికోలచేతను గొట్టఁబడినట్టి ధ మనుజురీతిఁ

తే. దగియెయున్నది; పద్మఃపత్రములరీతి
నాయతాక్షులు వెలయంగ ధ నబ్జములను
నెపుడు గోరుచునుండు నాఃయింతిఁ గాన
కిటు బ్రదికియుంట రుచియింప ధ దించు కేని. ౬౬౫ 63

శా. ఔరా! కామునివక్రమార్గమిటులే ధ యానే మనోజ్ఞాంగి నెం
తోరమ్యంబుగ మాటలాడునతి నెంఃతోమూరభూమిస్థితీ
గ్రూరాచారవశాంగియై మరల నాఃకుం బొందరాకున్న నా
నారీరత్నము నాతలంపునకు విఃన్నాణంబుగాఁ దెచ్చెడిన్. ౬౭౫ 64

1 జలే తరుణసూర్యవత్-అనిమా. ప్రతితరంగం ప్రతిఫలితకాలసూర్యవత్-అనివ్యాఖ్య.

క. కుసుమితవృక్షములం, దగు వసంతమిది నన్ను మరల † బాధింపదయే
 ని సమధికకష్టమున నీ, యసమస్తరతాప మెట్టు † లై న సహింతున్. ౬౮౫ 66
 క. జనకజ నాతోఁగూడన్, వనినున్నపు జేపదార్థ † వారము బెడఁగై
 కనఁబడెనో యవియే యిట, వనితామణి లేమిఁ దోఁచె † బాధకములుగాన్.

తే. పద్మకోశపలాశముల్ † పరఁగఁ జూచి
 నంతనే నాదుచూడ్కి తఁనంతసీత
 నయనపత్తములకు సమా † నమని తలఁచు
 చున్నదే చూడు లక్ష్మణా! † యుద్యమమున. ౭౦౪ 67

సీ. ¹సరసిజకేసర † సంస్పృష్టమగుచు వృక్షాంతరనిస్సృతం † బగుచు సీత
 నిశ్వాసమువలెనె † నిరతమనోహరం బగుచు నీవాయువో † య్యనఁ జరించు
 చున్నది; లక్ష్మణా! † యొప్పు నీపంపకు దక్షిణపార్శ్వసం † స్థగిరిసాను
 వునఁ బూచియున్నయా † ఘనకర్ణికారలతను సొంపుఁగూర్చెడు † దానిఁ గనుము

తే. ధాతువుంజవిభూషిత † ధరణిధరమ
 హేంద్రమిది వేగముగ వాయు † వెనఁగి వీవ
 దానితాఁకున లేచి విం † తగఁ గనఁబడు
 రజము విడుచుచునున్నది † రమణమిగుల. ౭౩౪ 68

క. గిరిసానువులను గింశుక, తరువులు మిగులంగఁ బూచి † దళములు లేకే
 నురుచిరములుగా నెల్లెడఁ, బరికింపఁగ నై చెలంగు † బాగుగఁ గనుమా!.

సీనమాలిక:—

వానిచేఁ బర్వత † సానువుల్ పెక్కగుజ్జులలు గలయట్లు † వఱలుచున్న;
 వీపంపతీరంబు † నే యాశ్రయించుచు మకరందధారల † మానితంబు
 లయి మాలతులు మల్లె † లల్లె గన్నేరులు పుష్పించియున్న వీ † పోల్కి మొగలి
 భూరుహంబులు సింధు † వారముల్ వాసంతికలు కుందగుల్మముల్ † గంధపూర్ణ
 మాగధీగుల్మముల్ † మఱియుఁగానుగుచెట్లు పొగడలిప్ప, లశోక † భూరుహములు
 చంపకతిలకముల్ † సొంపగునాగవృక్షములు నీపవృ † ష్టములు వరణ
 ములును ఖర్జూరముల్ † లలితపద్మకములు నలరు నీలాశోక † ములును వెలయు
 చున్నవి; శైలశృం † గోర్వుల సింహ కేసరముల పింజర † చ్చాయ గలిగి యు
 యలరులొద్దుగువృక్ష † ములును బూచినయట్టి యూడుగుల్లోరింట † లొప్పుమెఱి
 పూర్ణకములు నింబ † భూజమ్మ లామ్రపాటలకోవిదారముల్ † వెలయుచున్న

1 పద్మకేసరసంస్పృష్ట వృక్షాంతరవినిస్సృతః, నిశ్వాసఇవ సీతాయా వాతివాయు ర్తనోహ
 డః-అనిమా. దీనికి గోవిందరాజు లొచిత్యమును జూపుచు వ్రాసినవిశేషార్థము లిందాపదములే వాడు
 టచే నిమిడియున్నవని యెఱుంగవలయు.

వల్లె నారింజన్మఁజ్జొవళియట్టున కేతకొద్దాలకఁభ్యాతభూజ
ములు, శిరీషద్రుమఁములు శింశుపంబులు చంద్రులు పర్వతఁజానువులను
గనఁబడుచున్నవిఁ వినుము బూరుగులు రక్తకుండక పలాశఁతరువులు మఱి
తనిశ చందనములుఁ దివ్యతమాలముల్ స్పందనములు కానఁబడుచున్న
వనుజ! చక్కఁగను బూఁచినవియుఁబుష్పితాగ్రములునునై నతఃఁగఱొగింపఁజు
నల్లుకొనకొ సిరిఁ యుల్లసిల్లుఁగ నొప్పు బహుభూరుహముల నీఁపంపదరిని

తే. గనుము పవమానవిక్షిప్తఁకమ్రశాఖ, లలర స్పృశియింప ననుకూలఁమైనయట్టు
లమరినట్టి యీచెట్లనుఁ నాత్మవిభుని, మదపతులయిన సతులట్లుఁమంజులతలు.

క. అనిశము సమాశ్రయించియె, తనరాదుచున్న విట సఁదాగతి వృక్షం
బుననుండి వృక్షమునకున్, వనినుండి వనంబునకునుఁ వైభవ మలరక. ౮౮౪

ఆ. కొండనుండి మఱొకఁకొండకుఁ దిరుగుచుఁ, గమ్రరసములొనిఁ కడఁగి తృప్తి
నందినట్టి వానిఁచంపచునకొ మంద, ముగ నె పేచుచున్నది గనుఁగొనుము.

చ. తరువులు కొన్ని సత్పుచువిఁతానముతోఁ దగి పుష్పగంధన
త్పరిమళ మొప్పునున్నయవిఁ పాదపముల్ మఱికొన్ని మొగ్గలే
యరుదుగ నంతటకొ వెలయఁ శ్యామలవర్ణములై చెలంగి సో
దర! కననౌచుచున్నవి ముఁదంబునఁ జూడుము వేనిసౌరులక. ౮౮౬ 73

క. ఇదియగు రమణీయతరం, బిది రసవంతమయి యొప్పుఁ నిది వికసితమం
చుదితసుమరాగమునఁ దు, మైద నుత్తిలి పూలయందెఁ మెలఁకువ మీఱక.

తే. వ్రాలుచున్నది దేనినిఁ వదలఁజాల;
కిదియు నిటు మకరంబాశఁ యెసఁగ నొక్క
తరువునకొ వ్రాలి యిండుఁతడవు గడపి
మరలనెగయుచు వేఱొక్కఁతరువుకడకు. ౮౮౪ 75

క. చని వ్రాలుచు నీతటగత, వనవృక్షములందు నెలమిఁ వ్రాలుచు మఱియుం
జనుచుకొ వ్రాలుచున్నది; వినుమీ భూమిపయి పుష్పఁవితతులు మిగులక.

నీ అతిసుకుమారంబుఁ లగుటఁ దమంతనే రాలియుండుట నిదిఁ రమ్యశయ్య
లను వేసినట్టి రీతిని హాయిగా శయనింపఁగాఁ దగ నమఁరింపఁబడియె;
బర్వతశృంగాళిఁపయి వింతవింతనన్నెలుగల సత్పుమఁనిచయమిందు
నందుఁ దమంతనేఁ యనవిపయికొ రాలఁ గొన్ని పచ్చఁగ మఱికొన్ని యెఱ్ఱ

తే. గను జెలంగుట నిట్టికాంతిని వెలసెడు
శయ్య లేర్పడియున్నవిఁ సరసధిషణ!
యీవనంతస్తువున నెల్లఁ వృక్షములకుఁ
బుష్పజంబగు సౌభాగ్యఁపుంజ మిదియె. ౯౦ 77

క. కనఁబడుచున్నది చూడుము! ఘనతరమగు నీవనంతఁకాలంబున వృ

క్షునికరములు సంఘర్షణమున వలెఁ బుష్పించి భ్రమరముల ఘంకృతులన్.

¹ తే. మీరు మావలెఁ బుష్పించఁ లేరటంచుఁ

బూని యితరేతంబుఁ జెప్పుకొనుచున్న

యట్లు నిండుగఁ బూచినఁ యాసుమాళి

గూడి పెంపారుచున్నవి ఁ చూడవయ్య!.. ౯౨

79

క. కారండవ మియ్యది తన, నారీమణిఁ గూడి ² సుభువఁ నంబులలోనం

జేరి విహరించుచున్నది, మారవికారంబు నాకు ఁ మఱియుం గలుగన్. ౯౩ 80

³ క. ఈపంపవంటి నురుచిర, రూపము మందాకినికిని ఁ రూఢంబగునే

నాపట్టునఁ గమ్రగుణంబై పరఁగునటన్న ఖ్యాతిఁ కర్తృమది యగున్. ౯౪ 81

క. జానకి పరాశహృతయే, యైనంతనెయేమి? సాధ్వీ ఁ యాబేల యిటన్

గానంబడునే మరలన్, దానిం దమిఁ గూడి యిచటఁ ఁ దగ నందఱియున్. ౯౫

క. నివసించియుందుమే; నే, దివమును మదిలోన మంచిది యనుచుఁ దలఁపన్

భువినున్న నయోధ్యను నింక వలఁతునే! ⁴ రఘుకులాగ్రఁ గణ్యా! యనుజా!.

చ. అతిరమణీయ శాద్వలముఁ బండు మహీసుతఁ గూడి హాయిగా

రతి యొనరింతునేని స్వపుఁ రంబున నుండఁగ నోచనైతి నా

వితతవిచారమే మదికి ఁ వింతగఁ దోఁపదు శక్తవై భవం

బతిశయమైనదానిఁ గొనుఁ నాశయుఁ గల్గదు నాకు లక్ష్మణా!.. ౯౬

84

చ. వనమున నిందు భవ్యసుమఁ వారముతో వరపత్రపంక్తితోఁ

గనఁబడుచున్న యీతరునిఁ కాయము కాంతను బాసియున్న నా

మనమును వెట్టియెత్తునటు ఁ మానక చేయుచునున్న; దిచ్చటం

గనుము సుశీతవారిఁ దగి ఁ కంజయుతంబుగ నున్న పంపనున్. ౯౭

85

సీ. చక్రవాకశ్రేణి ఁ సాధుకారండవప్లవములు క్రాంచముల్ ఁ పరఁగుచున్న

వీపంపదరులను ఁ మృగవరాహంబులు కలయఁ గ్రుమ్మరుచును ఁ గానఁబడెడు;

నెన్నియోపక్షులు ఁ హితముగ ధ్వనియించుచుండఁగా నీపంపఁ యొప్పుమెఱయు

చున్నది; చంద్రనిభోజ్వలాస్యము గల్గి ప్రాథమ్యై పద్మనిభంబులైన

తే. కన్ను లలరారఁదగిన నాఁ కాంతఁ దలఁచు

కొనుచునున్నాడ నిట్టి నాకును మనోజ్ఞ

నిస్వనములను జేయునీఁ నిఖిలపక్షు

లరసి కామము హెచ్చించునట్లు లలరు. ౧౦౦

86

క. గిరిసానువులను మృగములు, తరుణులతోఁ గూడి కేళిఁ ఁ దమి నల్పెడునే

1 ఆహ్వాయంతః వాన్యోన్యం న గా ప్సత్పదనాదితాః - అనిమూలము. 2 విగాహ్య సలిలం శుభమ్-అనిమూలము. 3 మందాకిన్యా స్తత్ప్రసిద్ధరూపం ఏవం మనోహరం యది భవేత్ - అని మహేశ్వరతీర్థులు. 4 నాయోధ్యయై రఘూత్తమ-అనిమూలము.

*హరిణకిశోరాక్షిని నుం,దరిఁ బాసి కృశించువాఁడ + ధైర్యము దూలన్.

తే. మృగములను బక్షులను గూడి + మెలఁగుచుంట

నందములు గాఁగ నున్నయా + మద్రుశిఖల

యందు నందంద చరియించు + నఖిలమృగము

లాత్తి నింపుచున్న వీ + మాత్మ కిపుడు. ౧౦౨

88

క. నేనాప్రేయసిఁ జాతున, యే నప్పటికీన్ శుభంబు + లెసఁగు న్నాకున్;

మానిని నురుచిరమధ్యను, జానకే ననుఁగూడి దివ్య + సకసున నిందున్. ౧౦౨౪

క. తనరారు మందమారుత, మును హాయిగఁ బొందునేని + ముదము దలిర్పం

గను నేను బ్రదుకుదునుగా, యనుజా! శోకము నడంచి + యఖిలశుభదమై.

క. సరసిజహల్లకగంధో,త్కరములు వెలయంగఁ బంప + కడఁ దగు వసులం

బరఁగుచుఁ బొలయుసమీరముఁ, నరుణులతోఁగూడియున్న + ధన్యులెసతమున్.

తే. అనుభవించురు మించుప్రా + యంబు పక్ష

దళవిశాలాక్షముల్ తగు + తన్వీ నన్ను

విడిచి తనప్రాణముల నల్లె + విడువఁజాల

కెట్లు నిల్పుకొనం జాలి + యిల బ్రదుకునో!.. ౧౦౩౪

92

క. జనపుంజమలరు సభలో, జనకోర్వీనాయకుండు + సత్యవచనుఁ డొ

య్యన సీత సేమమడుగన్, విని యేమని యుత్తరంబు + వినిపింతు నిఁకన్.

చ. వనముల కేగుమంచు నృప + వర్యుఁడు తండ్రియె యాజ్ఞ చేయ నేఁ

జనఁ దలఁపంగ నిట్టినను + సంతతభాగ్యవిహీనుఁ గూడి యా

జనకజ సత్పథంబుగొని + చమ్యన వచ్చెఁ గదా నుమిత్రసం

దన యలతన్వీ యెందిపుడు + తాను వసించెడినో వచింపుమా!.. ౧౦౩౪ 94

తే. వికలహృదయు రాజ్యభ్రష్టు + సకలహీను

నన్నుఁ నమిఁగూడి వచ్చిన + నన్నుతాంగిఁ

బాసి కృపఁబడనై యను + పంచకమ్ము

నిలుపుకొనియుండ నేనెట్లు + నేర్తు నింక. ౧౦౪౪

95

క. నురుచిరపత్న్యాక్షంబై, వరగంధము వెలయఁగా శుభం బవ్రణమై

నిరుపమమునౌ తదాస్యముఁ, బరికింపక నామనంబు + పరమార్తిఁ గనున్.

సీ. సహజనుస్త్రితమవ + సరమును బట్టివచ్చిన హాస్యమలరఁ దీ + యనయి, గుణము

గలిగి హితంబు న + తులమును నగు సీత పలుకుల నే వినఁగలనొ యెపుడు;

ప్రాయము తనరు నా + ప్రేయసితాదుఃఖమును వనమునఁబొంది + యునున్నరాత్రిఁ

గనుచున్న నన్నును + గాంచి తానును దుఃఖవిరహితయైనట్లు + విమలసమ్మ

తే. దమును బొందినయట్లు నితాంతసరస
వాక్యములు పల్కి సంతోషవార్ధిఁ దేలఁ
గా ననుం జేయు; లక్ష్మణా : † నేనయోధ్య
కరుగ మతివిభవంబున † నలరుతల్లి. ౧౧౨

97

1 చ. ననుఁ గని కోడలెక్కడ ? మనస్విని యాజనకాత్మజాత య
వ్వనమున నెట్టులుండెనని † వారక ప్రశ్నమొనర్ప నేమిప
ల్కునుగలనో? ప్రియానుజ యిఁకం జని నీవును భ్రాతృవత్సలుఁ
మనభరతుం గనుంగొనుము † మానిని సీతనుబాసి నే నిఁకన్. ౧౧౩

98

క. జీవింపఁజాలనని చూ, భూవిభుఁ డవుడేడ్చె నిటు విభుండు ననాథుం
డేవిధమున విలపించునొ, యావిధమున నేక్ష్య నమ్మహాత్ముని నన్నన్. ౧౧౪

చ. కనుఁగొని లక్ష్మణుండు ప్రతిఁగానక యుక్తమునైనవాక్యముం
దనరఁగ నిట్లుపల్కె; జననాథ మనంబున ధైర్యమూను నీ
కనుపమమంగళంబు లిపుడయ్యెడుఁగాక పగం గృశింపఁగాఁ
జనునె త్యజింపు దానిఁకఁ † జక్కఁగ ధర్మవిదుల్ భవాదృశుల్. ౧౧౫ 100

క. మనములు మందతఁగనఁగాఁ, గనఁజాలకు స్నేహము నధికముగా నునుపన్
వెనుకన్ వియోగ మలవడఁ, గను దుఃఖము గలుగు నను జగదావ్యంబున్.

క. స్మరియించి ప్రియజనులయందు రయంబున స్నేహమింకఁదొలఁగింపుముభూ
వర! యధికస్నేహంబున, వసునం దడిసినదియైన † వత్తియుఁ గాలున్. ౧౧౬

క. బలినద్దమ్మన కేగిన, నలఘుతరంబైన యెట్టియననికే జనినన్
ఖలుఁడగు రావణుడేమో, యిల నుండఁడు ప్రాణయుక్తి † నిక శ్రీరామా!.

క. ఆపాపమతి దశాన్యుం, డేపట్టున నున్నవాఁడో † యెఱుఁగందగు నా
భూపుత్రి నీయవలె నీ, నోపఁడయే జావవలయు † నొగి మనచేతన్. ౧౧౭

క. జనకజఁ జేకొని యనురుఁడు, చని యదితి యనూనకుఁడీ † సరఁగునఁ దాఁ జొ
చ్చిన నచటఁ గూడ జానకి, మనకీయఁడయేని నేను † మహిమ వధింతున్.

తే. భద్ర దంబగు సావ్యస్థ్యంబుఁ † బడయవయ్య !

2 కృపణయగు బుద్ధి విడువునూ † యెపుడు ధైర్య

మూనకే యత్నమును జేయఁకుండువారి

కించుకయుఁ గార్యసంసిద్ధియే కలుగదు. ౧౨౦

106

సీ. ఆర్య! యుత్సాహమే † యతిబలవంతమా నద్దానిమించినయట్టి బిలము
ధరలేదు రామ! యుత్సాహము గలవాని కెన్న దుర్లభమైన † దేదిలేదు
పురుషు లుత్సాహంబుఁ † బూనినవారలు కార్యంబులందు నేకప్రమాన
రట్లాట మనమిపు † డట్టి యుత్సాహంబుఁ బూనుదుమేని యాభూమిపుత్రి

తే. మరలఁ బొందంగఁగలము మఁన్మఱుప్రశ్నతి

నిట్టిదాని జయింపుమా ♦ యీమనోవ్య

ధను జవంబున వెనుకకుఁ ♦ దటిమివేయు

మార్గ్యః సుకృతాత్తు మఱియు మఁహాత్ము నిన్ను. ౧౨౩

107

క. నీవే యిటుమఱిచియె యున్నావే. యని మందలించె; ♦ నై జవిభూతిఁ

బోవిడిచి వగల మతిచెడి, యావిధమునఁ గుండియున్న ♦ యారాఘవుఁడుఁ.

క. అనుజుం డిటు బోధింపం, దనశోకము మోహమును నితాంతము విడిచెఁ

మనమున ధైర్యముఁ బొందెను; జనవతియు నచింత్యశౌర్యఁనామండంతఁ.

¹క. సురుచిరమై చంచలభూ, మిరుహావళియగుచు నొప్పు ♦ మిగులం దగునా

సరసును బంపాహ్వము నెచ్చరికను దప్పక యతండు ♦ సరగున గడచెఁ.

చ. అనుజునితో మహాత్ముఁ డగుఁనారఘువీరుఁడు కాననంబు దా

నిని గనుఁగొంచుఁ గండరవినిర్మలనిర్ద్వంద్వరసంక్తి నెల్లెడం

గనుచును బూన్కిమై వెదకి ♦ కాంతను గానక చిత్తమందుఁ బై

కొను వగ పెంపునఁ బొగిలి ♦ కుందుచుఁ బోయెను దీనుడై తగఁ. ౧౨౪

సీ. నుదదంతిలలితగఁమనుడయు యవ్యగ్రచిత్తుడై రాఘవాఁయత్తుఁ డగుచు

నప్రమత్తుఁడు నగుఁనాలక్ష్మణుఁడు రాము ²ధర్మవాక్యములబోధముల నేన

దశకంఠుఁ జంపుదుఁ ♦ దప్పకయని తనబలమును దెల్పుచు ♦ నలరునట్లు

చేయుచుఁ జనుచున్న ♦ శ్రీరామురక్షించుచుండె; నంతట బలఁమొప్పుచుండ

తే. వానరేంద్రుఁడు సుగ్రీవుఁ ♦ డానగంబు

చెంతఁ దనయన్నయగు వాలిఁచేతఁ జంపఁ

బడుదు ననుభీతిఁ జరియించుఁ ♦ బంపచెంత

నొక్కదినమునఁ దిరుగుచుఁనుండి యతండు. ౧౨౫

112

చ. కనుఁగొన నద్భుతాకృతులఁ ♦ గ్రాలెడురాజకుమారవద్యులఁ

గనుఁగొని భీతినొంది యటఁ ♦ గార్యముతోఁపక యట్టై మ్రాన్పడెఁ;

వనగజమందగామి యగుఁవాఁడు మహాత్ముఁడు సంపచెంత నొ

య్యనఁ జరియించు రాఘవులఁనంతటఁ గాంచి విషాద మొందుచుఁ. ౧౨౬

తే. చింత పెనఁగొన భీతినిఁజెంది తన్న

రమున మునిఁగెను; వానిమిత్రములు వాన

రులును దేజోవిభూతిచే ♦ వెలయురాఘ

వులను గని వాలి పంప వీరలు నిచటికి. ౧౩౦

114

1 రామః పంపాం సురుచిరాం రమ్యపారిష్టవస్తుమామ్ - అనిమూలము. పారిష్టవస్తుమామ్ = చంచలస్తుమామ్ - అనివ్యాఖ్య. 2 రక్షకు ధర్మేణ బలేనచైవ - అనిమూలము. సంస్తంభరామభద్రంత ఇత్యాదిరాజనీతిరూపకర్త కథనేన తత్ర వ్యేసం హనిష్యా మీత్యాది స్వరూపకథనేన చేత్యర్థః - అనివ్యాఖ్య.

తే. మునుల వేషము లూని వచ్చినటు లెఱిగి
 దిగులుపడి పావనము మునిదేవవాస
 యోగ్యమును శర్మకరమునై ధయొప్పి నడుమ
 వానరులు నుండు నుటజంబులోనికరిగి. ౧౩౦౫

115

ఒకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

అథ రామలక్ష్మణులకడకు హనుమంతుని సుగ్రీవుండు పంపుట. అథ

క. మునివర్ణశాల దాగిరి, యనుపమరూపముల నుత్తమా యుధములఁ దా
 ల్చినవీరుల రాఘవులను, గని సుగ్రీవుండు మదిని ధ గాంచెన్ శంకన్. ౧ 116

ఉ. వానరవుంగవుం డతఁడు ధ వారలఁ జూచి భయా ర్తిజెందుచున్
 మానసద్వైర్యమెల్లఁ జెడ ధ మ్రాన్పడి యంతట సర్వదిక్కులన్
 దా నొగిఁ జూచుచున్ గడువ్యధం గని యొక్కస్థలంబునందుఁ గా
 లూనుచు నిల్వఁడయ్యె మఱియున్ బలసాకుల వారినిర్వురన్. ౨ 117

క. కనినంతనె కపివద్యుని, మనసొకచో నిల్వఁడయ్యె ధ మఱియును భీతి
 ల్లినవాఁడు గాన దుఃఖింబునఁ బరవశచిత్తుఁడయ్యె ధ ముగ్ధుండౌటన్. 3 118

సీ. రాజధర్మంబుల ధ నోజనెఱింగినవాఁడౌట నతఁడు నావసుధనిల్చి
 యుండంగవచ్చునో ధ యరు వేగమునఁ బాఱవలయునో యిం దేదవశ్యమనుచు
 గురులాఘవంబుల ధ సరగునఁ దనమంత్రులనుగూడి యోజించిధ మనమునందు
 నతిశయంబుగ భయధ మందెను వానరపతి; యంత వారలఁ ధ బరమరూపు

తే. లను గనుచుఁ జాలఁగా భయధ మునను మంత్రి
 గణముతో నిట్లు పల్కె; నిక్కడకు వచ్చి
 నట్టివీరలు నాయన్న ధ యనుప వచ్చి
 నారు చారులు నిజమిది ధ వీరలిటకు. ౫౪ 119

క. మునివేష మనెడువ్యాజంబున వల్కులములను గట్టి ధ మొనసి తిరుగుచున్
 వనమీదుర్గమమును మెల్లనఁ జొచ్చిరి నన్నుఁ జంప ధ లలితాకృతులన్. ౬

క. అనవిని యాతనిమంత్రులు, ఘనచాపమ్ములను దాల్చి ధ కనఁబడువారిం
 గని రాజవచనమే హితమని యెన్నుచు నచటినుండి ధ యవ్వల నొకచోన్.

తే. ఉత్తమంబగు నొకమహీధ్రోరుశృంగ
 మునకుఁ బోయిరి; వారలు ధ మొనసి వేగ
 యెల్లదిక్కులకుం బాఱి ధ యెల్లరొక్క
 చోట మరలను జేరి యాశుగతి మాని. ౭౪ 122

క. వానరపతి సుగ్రీవునితో నందఱుఁ గూరుచుండి ధ తోరపుభక్తి

జానుగ నేవిండిరి మఱి, వానరులును బడిగూడి ధయమును గనుచున్. ౮
 యీ కుషరవృతమునుండి ధూషరవృతమునకు నెగురుచు భూభరశృంగములను నెనఁ
 గంపింపఁ జేయుచుఁ గ్రమముగానందఱునొకచోటగుమిఁగూడి యుపధయము
 బహుగైత్రియున్న యఁవాచరేంద్రునిఁ గూడకొని; రంశఘనబలముఁ జెలంగు
 వానరులందఱు ధవనగా నెగురుచు భూభరంబులఁ బుష్పభూరుహముల
 తే. విడిచి కాకొండ నంతట ధవృక్షచరులు

దాఁట్లు వైచుచు మాన్వాలతతుల మృగము
 లను బులులు లోనగు మృగంబులను భయంబు
 నందఁజేయుచుఁ బోయి రత్యాప్తులగుచు. ౧౧

124

చ. వనచరుగుంత్తు లందఱును ధవృతవృతము చుట్టుఁబట్టులం
 దును వడి సంచరించి వెతఁతో మరలం జనుదెంచి యద్దిది
 క్కనుచును జేరి నూర్యసుతుఁడంతటఁ గూడి కకాశిమోడ్చి యా
 తని కడ నుండి కాదట సవాగతివుత్త్రుఁడు వాక్యనైపుణ్య. ౧౨

125

క. తనయన్నయేమొ కిల్చివ, మొనరించినవాఁడటంచు ధవృభీతిని గుం
 దినవాని వానరేంద్రునిఁ, గని యిట్లునిపల్కె; నయము ధగడలుకొనంగన్.

తే. వాలికయి సంభ్రమము మీరు ధవదలవలయు
 నద్రి యిది ఋశ్యమూకాహ్వయంబుగాని
 మఱొకవృతమే కాదు ధవనకు వాలి
 వలన నిట నించుకంతయు ధయములేదు ౧౩

127

క. హరిపుంగవా! శతక్రతు, షరవుత్త్రుఁడె యిట్లులిటకు ధవచ్చెననెదొ యె
 వ్వరిఁ గాంచి దిగులుపడి యిక్కరణిని బాతెవవొక్త్రారకర్తుఁడు ఖలుఁడున్.

క. ఐనట్టి వాలిగుఱుతులు, నే నిటఁ గనఁజాల; సౌమ్య! ధనీయిల్లాలిన్
 దానై బలిమింగొనిన¹ మ, హాసీచునివలన భయముఁనందెదొ యిచటన్.

తే. అట్టి దుష్టాత్ముఁడైన నీయన్న వాలి
 గుఱుతు లిటలేవు భయమునఁ ధగుండవలదు
 భయము కలుగునటంచు నాస్వాంతమునకుఁ
 గానఁబడలేదు నుంతయుఁ ధగారణంబు. ౧౪

130

²చ చులకినిబుద్ధిగల్గి బహుశుభ్రముగాఁ దలపోసి నెమ్మదిన్
 గలఁగని యట్లు చేసికొనఁగాఁ దగుశక్తియే లేక యిట్లు లా
 కులతను గాంచె దొర! కపిఁకుంజర! నీదగువానరత్వ మి
 మ్ములఁ దెలియంగనయ్యె; నిక ధముందును బుద్ధియు జ్ఞానముం దగన్. ౧౫

1 పూర్వజా త్పాపకర్తణః-అనిమూలము. 2 అహోకాళామృగత్వం తే వ్యక్తిమేన స్థనం
 గమ-అనిమూలము.

క. ఇతరులభావంబుల నిం,గితములచేఁ జక్కనెఱింగి ♦ కృతకార్యుండవై
హితముం గనుమా భూత, ప్రతతిని మతివిభవ మెడలు ♦ రాజెటులేలుక.

¹చ అని హనుమంతుఁడాడెడు శుభభాధికవాక్యము లాలకించి యా
తనివచనాళికంపె శుభఃసంబగువాక్తతి పొల్పుమీఱ ని
ట్లనియెను వాయుసూనుఁగని ♦ యాయతబాహువు లొప్పుచుండఁగా
వనజసమాననేత్రములు ♦ భాసిలఁ జాపశరాసిభారులై. ౧౯౫ 133

చ. సురనుతులట్లుగా వెలయుఁశూరుల వీరలఁ జూచినంత నె
వ్వరికి భయంబు పుట్టదొకొ? ♦ బాగుగఁ జెప్పుము; వాలివచ్చెనం
చురుభయమొందలే దతఁడె ♦ యొప్పెడువీరల నన్నుఁ గూల్చి ని
త్తుణమునందుఁ బంపెనని ♦ తాల్చెద శంక మదాత్మ నోసఖా!. ౨౦౫ 134

తే. ఇట్టి పురుషులు వాలికి ♦ నెట్లు దొరకి
రనియెదవోయెమొ? రాజుల ♦ కవనిఁ బెక్కు
మంది మిత్రులుందురుగాన ♦ త్కృపతులవి
షయమునందుంచరాదు వి♦శ్వాసమెపుడు. ౨౧ 135

నీ. మనుజుఁడు తనమీఁదఁ ♦ దనవై రుల్లెఱైనఁ బగఁదీర్చుకొనుటకై ♦ పరమగూఢ
వృత్తులఁ గొని దరిఁయింతురంచు నెఱింగి యట్టివారిని గని♦పెట్టి తెలిసి
కొనఁదగు; వారలఁతనినెట్లొ నమ్మించి తారు నమ్మకయుండి ♦ తఱినివేచి
ప్రహరింతు; రావాలి ♦ వలసినకార్యముల్ నెఱవేర్చుపనియందు♦నేర్పు దూర

తే. దృష్టియును జాలఁగల్గు బుద్ధిగలవాఁడు;
బహువిధోపాయములుచేసి ♦ పగతుర నృపు
లెట్టులేఁ జంపఁగా మదిఁనెంతు రట్లు
తొట మనుజులు వారి నెఁటైనఁగాని. ౨౨౫ 136

²తే. దీనవేషంబులం దాల్చి ♦ తెలియవలయు
వారిభావంబులను; గపివర్య ! నీవు
సర్వసామాన్యమైన వేషమునఁ బోయి
యెఱుంగవలయును దద్విధ ♦ మెట్టులనిన, ౨౩ 137

సీసమాలిక.—

భావసూచకతను ♦ వ్యాపారములనెల్లఁ బరికించి మఱియు న♦వ్యానిభేద
ములను బట్టియు సౌన్యము లసౌమ్యములగునాకారములను మఱి♦వారిభావ
ణములను వారల ♦ నయము చక్క నెఱుంగవలయు; హర్యత్తమా!♦వారిభావ
మును గుర్తెఱుంగుము ♦ మనసులవారికిఁ జెడుతలంపున్నఁ ద♦చ్చింతపోవ

1 తత శృంగతరం వాక్యమ్-అనిమూలము. 2 తే జ్ఞేయాః ప్రాకృతై ర్నరైః-అనిమూలము.
తే ప్రాకృతైః దీనవేషధారిభిః-అనివ్యాఖ్య.

నెన్నిమాటలు పల్కఁ నింపగు నటుపల్కి నమ్మక వుట్టించిఁ నాకు మెగుల
ననుకూలముగ నుండుఁనట్లొనరించుచుఁ దరువాత చాపముల్ ఁ దాల్చియిచటి
కేతేరఁ బనిమీకుఁ నేమని ప్రశ్నింపు మన్నారిచి త్తంబుఁబందు నాథు
భావంబు గన్నడుఁనేవారి నావారిఁ గా నొనరించి గాఁకఁను హేతు
తే. వేమి? యని ప్రశ్నచేసియే ఁ యెఱిగింకొనుము
వారిమాటలచేతను ఁ వారు దుష్టు
లో మహాత్ములొ యెఱుంగంగఁనొప్పు ననిన
బవనసూచుఁడు సుగ్రీవుఁపల్కులు విని. ౨౭౪

138

చ. తను నటకేగుమా యుచుఁ ఁ దత్పరతం బ్రభు వాఙ్మచేయ ని
పునియును మంచిదేయనుచుఁ భావమునం దలపోసి పోవనం
చెను నలరామలక్ష్మణులు ఁ చేరినచోటికి; శత్రుభేముఁడై
తనదరిఁ జేరరానియటుఁ దారుణమాపము నొందియున్న య
ర్కనినుతునాఙ్గఁ జేయఁగను ఁ గోరి మహాత్ముఁడు వాయుసూచుఁడు. ౨౭౫
తే. పతిని గొనియాడి నీవన్నఁపలుకునట్లై
చేయువాఁడను దప్పక ఁ చిత్తమలర
1 ననుచు విన్నపమును జేసి ఁ యరిగె రాముఁ
డతిబలుఁడు లక్ష్మణుం డున్నఁయవని కవుడు. ౨౭౬

140

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3 - వ సర్గము.

అతి రామలక్ష్మణులతో హనుమంతుఁడు సంభాషించుట. అతి

తే. అన్తుహాత్ముఁడు సుగ్రీవుఁ ఁ డట్లు పలుక
నతనిభావ మెఱింగి యాఁహనును ఋశ్య
మూకముననుండి రాఘవుఁలేకడఁగల
2 రచటికెగురుచుఁ బోయె నుఁద్యమమలరఁగ. ౧
చ. అనిలతనూజుఁ డాహనును ఁ యంశట 3 వంచనచేయుబుద్ధితోఁ
దనకపిసూసమున్ వదలి ఁ తా యతిసూపమునొంది యప్పుడొ
య్యన రఘువీరు లున్నయెడ ఁ కర్కలిఁ బోయి 4 నమస్కరించి న
ద్వినయముమీఱి శ్లాఘుయి ఁ వేడుక నించెడుపల్కుపల్కి వా
రిని దగినట్లుగాఁ బొగడుఁకీతిని మోదమునందఁజేయుచున్. 3౪

141

142

1 యత్ర గామౌతిబుక్య లక్ష్మణః-అనియూ. 2 ఋశ్యమూకా త్తు పుష్టవే యత్ర రాఘ
వౌ-అనియూ. 3 శకబుద్ధితయా కపిః-అనియూ. 4 హనుమాన్ గూపమేవాస్య మహిమానం వ్యాచ
ప్త ఇతిన్యాయేన తయోద్దృశనమాత్రేణైవ తా మగ్రీనవిరోధినిరసవే త్తమా వితి భాత్వా గృహీత
వేషాంతరస్య స్వచారత్వం ప్రకటయితుం ప్రణవామేతి నవిరోధః-అనివ్యాఖ్య.

- క. వీరవకుంజై తగు న, మ్మాకుతనూనుండు శాస్త్రమర్యాదను వే
వారలను సత్యశౌర్యుల, గారవమునఁ బూజఁదన్ని † కడుభక్తిమెయిన్. ౮౪
- సీ. మధురతరంబుల † మాటలనిటుపల్కె మృగగణంబుల మఱియెల్లవనచ
రములను వెఱపించుచు, నుహితపంపాసరఃప్రాంతభూకుహః † రాజఁ గనుచు
స్తుతిపాత్రకూపముల్ † శోభిల్ల రాజర్షులట్లు సుపర్వుల † యట్లు తనరి
సంశ్రితవ్రతులయి † నాధుతపస్వి వేషములను దాల్చి ఘోరమగునిట్టి
- తే. వనమునకు వచ్చితిరదెట్లు? † వల్లుసలిల, ములఁ జెలంగెడునీపంప † వెలుఁగునట్లు
భవ్య తేజంబులంజేసి † సరమమాని, వేషములఁదాల్చియున్నాడు † వినెదఁజెప్పుడు.
- చ. నికుపనుడై ర్యయుక్తులయి † నిద్దపుబంగరుఛాయతోడ నుం
దరతనువుల్ చెలంగియును † నారనునేసిన చీరలొప్పుఁగా
వరభుజులై విచిత్రనిజ † వర్షములం గని యందునున్న భా
సురమృగపక్షులున్ వడఁకఁ † జూడ్కులు సింహమురీతి నొప్పుఁగన్. 145
- క. వనసంచరణజఘేదం, బున నిట్టూర్పును చెలంగఁ † బొల్పుచు సింహం
బును మించినశౌర్యము బల, మును దగ నున్నాడు చిత్రముగఁ జూడఁగనై.
- చ. హరిహాయచాపసన్నిభము † లై తగు చాపములన్ ధరించుచున్
బరజనహంతలై ద్యుతిని † భాసిలుచున్ ఘనకూపయుక్తులై
వరవృషభంబులట్లు తగు † వర్ణితచారుగతుల్ చెలంగఁగాఁ
గరికరతుల్యబాహువులు † గ్రాలఁగఁ దేజము లొప్పునూపఁగన్. ౯౪ 147
- క. విలసిల్లు మీరలెవ్వరు?, తెలుపుడు మీదివ్యదేహ † దీప్తుల నీశై
లలలామము చిత్రంబుగ, వెలుఁగుచు నున్నయది క్రొత్త † విధమునఁ జూడన్.
- సీ. అమరసన్నిభశౌర్య † మలరార వీరులై సరసిజేక్షణములు † వరుసఁ దనర
జటలుఁ దాలిచి పర † స్పరతుల్యసౌందర్యములఁ దగి దైవిక † ముగను నేవ్విచ్చ
ధరణికి వచ్చిన † తరణిశశాంకులవలె నొప్పుచున్ వక్ష † ములు విశాల [గుల
ములయి పొల్పఁగసింగ † ములకుఁబోలెన్ స్కంధములు విశాలమ్ములై † పొలయమి
నుత్సాహములఁ దగి † యురునుదవృషభంబులట్లు దేవతలట్టి † యాకృతులను
- తే. దాల్చినమనుష్యవీరులై † తనరుమీరు
సకలరాజన్యలక్షణ † సహితులగుట
మనుజపతితకుఁ దగియు నీ † వనమునకు న
దేలవచ్చితిరో చెప్పు † డిప్పుడు నాకు. ౧౩౪ 149
- తే. ఆయతములు సువృత్తము † లయి పరిఘము
లను దగం బోలి వరభూష † లకును భూష
లగుచు నొప్పారుభుజముల † నమలభూష
ణములనేల కై నేయరో † నాకుఁ జెప్పుడు. ౧౪౪ 150

- చ. అరయఁగ మీరలిరువురు మహాంబుధి వేష్టితమై సువర్ణభూ
ధరవరవింధ్యశైలములఁ ♦ వర్ణయు రాజులు భూస్థలంబు నుం
దరముగ నేల నర్హులని ♦ నాకును దోచెడు; నుండరములై
పరమవిచిత్రరీతిఁ గని ♦ బంగరుపూతల వింతగుల్మచున్. ౧౬ 151
- క. విలసిల్లు నీధనుర్వర, ములు హేమవిభూషితముగఁ ♦ బొలుచు శచీరా
ఘలలితవజ్రములట్టుల, నలరాకచునున్న వివి మహారుచిరములై. ౧౭ 152
- తే. బుసలుకొట్టెడు దుర్భరభుజగముల వి
ధమునఁ బ్రాణాంతకరములై ♦ తగినఘోర
నిశితబాణవ్రజంబుల ♦ నిండి చూడ
నందముగ నొప్పుచున్నవీయంపపాదలు. ౧౮ 153
- ఆ. మిగులఁ బొడవు నిడివి ♦ తగ మృదుభర్తలే, పనమునం జెలంగి ♦ పన్నగములు
కుబుసమును చొలంగి ♦ కొమరారురీతి నీ, ఖడ్గములు నితాంతకాంతి నలరు.
- ¹క. నేనిట్లు మాటిమాటికి, మీనామచరిత్రములను ♦ మించెడువేడ్కన్
బూని యడిగినన్ బదులే, మో నాకున్ మీరు చెప్పఁకున్నారెంకన్. ౧౯ 155
- క. వినుఁడీ ధర్మయుతంబగు, మనమున వీరత్వమునను ♦ మహిమగ్రీవుం
డనువాఁడు ఘనుఁడు కపిగణ,మునకున్నాఘండునగుచుఁ ♦ బొలుచున్ మిగులన్.
- తే. అన్న నంచించి తఱుచుఁగా ♦ నవని మంఖ
పరవశుండయి కుండఁచుఁ ♦ దిరుగుచున్న
వాఁడు వానరవరులకుఁ ♦ బ్రభువు మహిత
చిత్తుఁడునునైన సుగ్రీవుఁ ♦ డి త్తఱి నను. ౨౦ 157
- క. మీయొద్దకుఁ బంపఁగ నే, నీయెడకున్ వచ్చినాఁడ ♦ నిపుడు హనుమనా
నాయాహ్వానంబు పరఁగును, వేయేల మహాత్ములార! ♦ ²వినుఁడే గపి జా!.
- క. మీతో సఖ్యముచేయఁగ, నీతఱి ధర్మాత్ముఁడగు కపీంద్రుఁడు మిగులన్
జేతమునఁ గోరెడున్ నను, నాతనిమంత్రిగ నెఱుంగుఁ ♦ డనిలాత్మజఁగన్.
- నీ. సన్న్యాసివై తివేచందాననని యన్న సుగ్రీవునకుఁ జాలఁశుభముఁ బ్రియముఁ
జేయఁగాఁగోరి యీమామాయహాపముఁ దాల్చి యీపర్వతమునుండి యిచటి కేను
వచ్చితి; నే నన్నవలసినచోటికి ³బోజాలుదును నలంపునకుఁ దగిన
యట్టి రూపము నెత్త ♦ నర్హుఁడననిమీరలెఱుఁగుఁడీ! యని ⁴పల్కుటెల్లొత్తద్యి
- తే. ధము నెఱింగిన మారుతతనయుఁ డెలమి
వాగ్విదుత్తములగు రఘువరులతోడ

1 ఏవంశం పరిభాషంతం కస్తా ద్వైవాభిభాషణః - అనిమా. 2 హనుమాన్నామ హనుః-
అనిమా. 3 కామగం కామరూపిణి-అనిమా. 4 వాక్యకుశలః పునర్నోవాచ కించన-అనిమా.

నిట్లుగాఁబల్కి యవ్వల † నేమిపలుక

కూరకుండె; నప్పలుకుల † నొనర వినుచు. ౨౪

160

క. శ్రీమంతుడైన యారఘు, రాముఁడు మోమునను మిగుల † రంజిలుతమిచ్చే
సౌమిత్రిఁ బార్శ్వగతుఁ గని, యీమాడ్కిం బల్కె ననుజ! † యీతనిఁ గంటె.

¹క. ఈతఁడు మహాత్ముడౌ కపి, నేతకు సచివుండు మపిని † నేఁగోరెడు వి

ఖ్యాతుఁడు సుగ్రీవుం డిపు, డీతనిరూపమునవచ్చె † నిచటికిఁ దానే. ౨౬ 162

చ. అరిగణనూదనా! కపిగఁజాధిపుచుంత్రియు వాక్యవేత్తయుం

బరమహితుండునై తనరు † వానరు నీతని స్నేహయుక్తు నా

దరమునఁ గాంచి మార్దవయుఁతంబగు వాక్తతి మాటలాడుమీ

నిరుపమమూర్తి యెంతయును † నిర్మలచిత్తుఁడటంచుఁ దోఁచెడి. ౨౭ 163

²సీ. అనుజ! ఋగ్వేదంబునను శిష్యుఁడుగాక విపులమై తగు యజుఁగ్వేదమందు

ధారణమును జేయఁదగక, సామమ్మును దెలియకయున్నవాఁ † డిల నిటువలె

భాషింపనేరఁడు † బహువాక్యములఁ బల్కినను నితండొకస్థలంబునను దగని

యట్లసశబ్దంబు † ననువదింపఁడు గాన వ్యాకరణముఁ బెక్కుఁవారము లితఁ

తే. డెంతొపూనికతోఁ బతియించె నిజము

వక్తదృగ్భూతిలలాటముల్ † వరుస నితర

ములగు నవయవములు వికృతులను గనక

పలుకుతటి స్వచ్ఛనుగురీతి † నలరెఁ గంటె. ౩౦

164

సీ. శబ్దవిస్తృతిలేక † సందిగ్ధపదవర్ణముగ లేక కుటిలమై † తగక వేగ

³మునుబొంద కురమునఁజనియించిమంద్రమై గళమున జననంబుఁగాంచిమధ్య

మమయి యొప్పుక యిది † మధ్యచుస్వరమున నీతనివాక్య మిట్లెసఁగుచున్న

దీతఁడు మఱియు వ్యాకృతిశాస్త్రసంస్కారమున శబ్దసంశుద్ధితనరఁ బదము

లోగి వ్యక్తముగనుటయునువర్ణములుస్పష్టముగనొప్పుఁగను వేగఁముగనుగాని

తే. కుటిలముగఁ గాని లేక తక్కునుగుణముల

నలరి మనసునకుం బ్రీతి † చెలఁగ మధుర

ముగను బొల్పారఁగా వాక్యమును వచించు

చున్నవాఁ డిద్దిచూడ నాకొప్పె ముదము. ౩౨

165

⁴సీ. ఉత్తమాంగంబున † నురమున గళమునఁ దగుచుదాత్తానుదాఁతస్వరీతము

లనుగూడి చిత్రమై † తనరారు నీతనిపలుకుల వినినఁ జంపంగఁ గత్తి

1 తమేని కాంతుమామస్య మహాంతిక ముపాగతః-అనిమా. 2 నాన్యగ్వేదవినిత కృ-అను శ్లోకవ్యాఖ్యానభావ మిందు సంక్షిప్తమని యెఱుంగవలయు. 3 ఉచస్థం కంతగం వాక్యం వర్తతే మధ్యమే స్వరే, సంస్కారక్రమసంపన్నా ముద్రుతా మవిలంబితాం, ఉచ్చారయంతి కల్పాణీం వాచం హృదయహారిణీం - అనిమా. 4 అనయా చిత్రయా వాచా త్రిస్థానవ్యంజనస్థయా, కస్య నారాధ్యతే చిత్ర ముద్యతాసేరచెపి-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మిట వివృతమని తెలియఁదగు.

నెత్తినపగవానిఁ కేని చిత్తము సంతసము గాంచునన నెట్టిఁజనునిమదికి
సంతోషమలరదు? ఁ సరసమానన! విను మనల నుతించురీఁతనినె మనల

తే. వంశగోత్రాదు లడిగినఁవాఁడె యిట్టి, శక్తియుక్తుఁడు దూత యేఁత్తూపతికిని
దూతగాకుండునో యట్టిఁభూతలపతి, కెట్లు సిద్ధించుఁ గార్యంబులెల్ల! ననుజ!.

క. విను మిట్టి సుగుణనికరం,బును గూడి సమస్త కార్యముల సాధింపం
గను శక్తి గలుగుదూత ల,ననిపతి కెవ్వని కుండుఁభాగ్యము గలదో. ౩౪౫

క. అతనికిఁ గార్యములన్నియు, తుతిలేక శ్రమంబుఁగనక ఁ సరగున దూత
ప్రతతి సుసాధితములు నై, క్షీతిసిద్ధిం బొందు ననుచుఁ ఁ జెప్పెన్ గరుణన్. ౩౪౬

చ. అని రఘురాముఁ డాడ విని ఁ యాకపినాథునిమంత్రి వాగ్విదుం
గని తనవాక్యకౌశలము ఁ గ్రాలఁగ నిట్లనిపల్కెఁ; బండితా!

విను మహనీయుఁడైన కపిఁవీరుని సాధుగుణంబులెల్ల మా

కును దెలియంగనయ్యెఁ గపిఁకుంజరు నాతనినే ముదంబునన్. ౩౪౭

169

తే. వెదకుచున్నార మియ్యెడ ఁ విమలచిత్త!

యిపుడు నీప్రభునాజ్ఞచే ఁ నేమిపల్కి

నాఁడవో మేము నీచెప్పిఁన విధముగనె

చేయువారము మఱియొకఁచింతలేక. ౩౪౮

170

చ. అనియెను వాయుసూనుఁ డపుఁడారఘువీరుని సాధువాక్యముల్

విని మది హృష్టుఁడై స్లవగఁవీరుని వాలిని నోర్వవచ్చు నిం

కని మది నిశ్చయించి యెటుఁలై నను వారలతోడ సూర్యపు

త్రునకును మైత్రిఁ గూర్చుటకుఁ ఁ దోరపువేడుకఁ గోరె నాత్మలోన్. ౩౪౯

171

మూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪ - వ సర్గము

—ఁఁఁఁ లక్ష్మణుఁడు తమవృత్తాంతమును హనుమతోఁ జెప్పెట. ఁఁఁఁ

క. హనుమంతుఁ డంతమృదువుగఁ, దనయన్నయనుజ్ఞరీతిఁ ఁ దమిఁ బలికినయా

తనిమాటల విని సుగ్రీవుని సఖ్యముగోరె రాఘుఁపుండని వినుటన్. ౫

172

క. మనమునఁ బ్రమోద మందుచుఁ, దనవిభునిం గూర్చి యిట్లుఁతలఁచెమదిని;నా

జనపతితో శ్రీరాముఁడు, పని గలిగియె వచ్చినాఁడు ఁ బాగుగఁ గానన్. ౬

౧౭౩

సీ. మహనీయుఁడైనట్టి ఁ మార్తండనుతునకు మరల రాజ్యప్రాప్తి ఁ మానితగతి

లభియింపఁగలదీట్లు ఁ లలిరాజ్యలాభకృత్యంబును నొనఁగూడిఁనట్టిదయ్యె;

ననుచు హృష్టుండయి ఁ యాప్లవంఁగర్హ భం డగుహనుమంతుఁ డఁష్టాత్మవాగ్వి

శారదత్వము మీఱి ఁ జనపతి శ్రీరాముఁ గని పల్కె నీవు తఁమ్మునిని గూడి

తే. భయదమై వ్యాళమృగసమః వాయమైన, దండకారణ్యమునకు నుద్దండరీతిఁ
బరఁగు పంపానరోవరః ప్రాంత కాన, నాభిమండితమైన యీ యవనికిపుడు. ౪

తే. ఏల వచ్చితివనియె; గఃపీంద్రుఁ డిట్లు

లడుగ లక్ష్మణుఁ డాలించి యపుడు రాముఁ

డుత్తరము చెప్పుచునఁగ దానుద్యమమున

దశరథాత్మజఁ గూర్చి యెంతయును బలికె. ౫

175

క. కలఁడిల దశరథుఁడను నిర్మలదీప్తియుతుండు ధర్మః సహితుండును రా
జులలోన మేటి; చూతం, కలయక ధర్మమునఁ బ్రజలఁ నందఱఁ దమిచేక.

క. పరిపాలించెను నిరతం, బరయుచు వర్ణములు నాల్గుఁ హర్షమునొందక

ధరలేడు ద్వేషి యతనికి, నొద్దుపై ద్వేషంబతనికిఁ నుండ దదెపుడు. ౬

చ. అతఁడు సమస్తభూతములయందుఁ బితామహునట్లు శ్రేష్ఠుడై

క్షీతిఁ జెలువారె వక్షిణులఁ జెప్పినయట్లు లొసంగి పెక్కుస

త్కృతువులఁ జేసె; నీతఁ డలఁరాజునకుం దొలిపుత్రుడయ్యెఁ జ

మితనిని రాముడంద్రు డనులెల్ల శరణ్యుఁడు భూతకోటికిక. ౮

178

చ. జనకునియాజ్ఞ యెట్లు కొనఁసాగఁగఁజేయుచు నుండువీరుడై

తనరుఁ; దదాత్మజావళి నితాంతముఁ దా గుణవంతుడై తగు

ఘనతరరాజలక్షణనికాయయుతుండును రాజసంపదం

గని యలరాగుచుండు నొకఁకారణమూని యితండు నాత్మలోక. ౯

179

తే. తనదురాజ్యంబు విడనాడి యవనమునందు

వాసమును జేయుటకుఁగాను యచ్చె నన్నుఁ

గలిసి యిచ్చటికిని; మహిఁకాంతినిధిని

భాస్కరుని సంజయందుఁ దద్భార్య ఛాయ. ౧౦

180

క. విడువకయె వెంబడించెడు, వడువున గురుతేజు, నితనివశగతచిత్తు

విడువకయె భార్యసీతయుఁ, గడునిడుమల నిడఁగఁజూబు యకానకు వచ్చెక. ౧౧

సీ. తమ్ముడ నేను నీతనికి లక్ష్మణుడని నన్నుఁ బిల్తురు వినవన్న; రాముఁ

డితరులు తనకు నేయే మేలుచేసిన దానిని హెచ్చుగాఁ యలఁచుచుండు

వాఁడు, సుఖార్హుడై శ్వర్యసంపన్నుడౌ; సర్వభూతహితకృతాన్వంతయుతుండు

విభవహీనుండయి యవిపిసంబునందుండ వచ్చుచుండఁగ గుణవశుడ సగుచు

తే. నితనికిక దాసుడనయి నేనిచటికేగు

దెంచితిని; గానురూపియౌ యదితజుఁ డొకఁడు

1 నద్యేష్టా విద్యతే తస్య సచ నద్యేష్టి కంచన-అనిమూలము. 2 వినవన్న-అనుచో 'అన్న' యనునది లక్ష్మణునకు హనుమయంగుఁడల సౌభ్రాతృత్వమును చెలుపునని ప్రయోగించబడినదని యెఱింగి క్షమింపదగు.

వనములకు మే మిరువురము ♦ చనిచయప్పు

డితనిభార్యను దొంగిలె ♦ నెఱుంగ మతని. ౧౪

182

క. కనువంశోత్పన్నుడు శ్రీ, ¹యనువాని నుతుండు దితికి ♦ నాత్మజుకరణిం

దనరారువాడు శాపంబున రాక్షసభావమూని ♦ పాలిచెన్ వనిలోన్. ౧౪౫

క. అతఁ డొగి సుగ్రీవుఁ గపి, పుత్రతికి నాథుఁడని శక్తిరాజుతుఁ డనుచున్

హితముగఁ జెప్పెను; మఱియూ, దితిజాకృతి నున్నయతఁడు ♦ తివిరియిటుల నెన్.

క. “నీపత్ని నవహరించిన, యాపాపమనీషునిన్ మహావీర్యమునుం

జేపట్టిన సుగ్రీవుం, జే పలుకంగలఁడు తెలిసి ♦ హితముగ మీకున్.” ౧౪౬

చ. అని వచియించి యాదనుకుఁలాత్మజుడొ సురవై రిహాప మొ

య్యన విడనాడి దివ్యసుగుఁనంగముతోడ నెఱుంగుచున్ నుఖం

బున సురపత్తనంబునకుఁ ♦ బోయెను; సన్న్యదుదంతమున్ వినం

గను మదిఁగోరి నీవడుగఁగా వినిపించితి సర్వవృత్తమున్. ౧౪౭

186

క. నేనును శ్రీరాఘవుఁడును, వానరపతి శరణుఁబొంద ♦ వచ్చితి మీటకున్;

భూనాథుఁ డేమహాత్ముఁడు, తానొగి నష్టలకు వివిధఁధనము లొనఁగియున్.

క. అనుసనుయశమును బొందియు, మును లోకాధిపతిగాఁగఁ ♦ బొలిచియు సుగ్రీ

వునిఁ దనకున్ నాథునిగాఁ, గను గోరుచునున్నవాఁడుఁగా యియ్యెదనన్.

² తే. ఎవనిజనకుండు దశరథోర్వీశుఁడు మును

దాశరణ్యుఁడు ధర్మవత్సలుఁడు నగుచు

నుండెనో తత్సుతుఁడు శరణ్యుండు రాఘ

వుఁడిట సుగ్రీవుశరణంబుఁ ♦ బొందినాఁడు. ౧౪౮

189

ఆ. మున్ను సకలలోకఁమునకుఁ బ్రాప్తుఁడు రక్ష

కుఁడయి ధర్మమతిని ♦ గొమరు మీఱు

నట్టి రాఘవుఁడు మదగ్రజుం డిప్పు ను

గ్రీవు శరణమొందె ♦ నీవిధమున. ౨౦

190

సీ. ఎవఁడు ప్రసన్నాత్ముఁడే యైననీప్రజ లందఱు వరపురుషార్థములను

బొంది ప్రసన్నులై ♦ పొల్తురో యట్టిశ్రీరాముఁడు వానరరాజు నుప్ర

సాదముఁ గోరెడు; ♦ ఘోతలమందున్న యెల్లపార్థివులను ♦ నెవఁడు సకల

విధముల నుపచారభేదములను గౌరవించుచుండెనో యట్టివిశ్వపతికి

ఆ. దశరథునకుజ్యేష్ఠతనయుఁడై భువనత్రయమునఖ్యాతిఁగాంచియలరురాముఁ

³ డిప్పుడు కపికులమున ♦ కేపతియైన సుగ్రీవు శరణమొందె ♦ నీవిధమున. ౨౩

1 దనుర్నామదితేః పుత్రః-అనిమూలము. పుత్రః=పుత్రప్రాయః-అనివ్యాఖ్య. 2 తస్యపుత్ర శ్మరణ్యాశ్చ సుగ్రీవం శరణంగతః-అనిమూలము. 3 సుగ్రీవం వానరేంద్రం తు రామ శ్మరణ మా గతః-అనిమూలము.

- తే. శోకపరతంత్రుడై యిట్లు ♦ శోకపీడి
తుండయి శరణంబు సొచ్చిన ♦ పుడమివిభుని
యందు హరియూధపతియగు ♦ నర్కపుత్రుఁ
డావృతిం జూపసలయు నీచుదనునందు. ౨౪ 192
- చ. అనియిటు సాశ్రునేత్రుడయి ♦ యన్నను గూరిచి జాలిపుట్టఁగా
ననుసమరీతిఁ బల్కునృపు ♦ నాత్మజ లక్ష్మణుఁగొంచి యిట్లనెన్
హనుమయు వాక్యపాండితీయు ♦ నచ్చుపడన్; మతిమంతులై యమ
ర్షను విడనాడి చిత్తము వశంబున నుండఁజెలంగు మిమ్ములన్. ౨౫ 193
- క. తానై వెదకుచు వచ్చియె, వానరపతి ప్రేమఁ జూడఁవలయున్ మీరే
కానఁగ వచ్చితి రిదియే, వానరపతిపూర్వభాగ్యఁవై ఖరి చుండీ. ౨౬ 194
- చ. అతఁడును భ్రాతయైన యమఁరాధిపపుత్రునితో విరోధము
ద్ధతిఁ గొని వాలియున్ బలిమి ♦ దారను గైకొని కానకేగ, ను
న్నతవిభవంబు పోవఁగ నొనర్పఁగ వంచితుండై స్వరాజ్యవి
చ్యుతిఁ గనియున్న వాఁ డిచట ♦ నొక్కవిధంబునఁ గాలమేగఁగన్. ౨౭ 195
- చ. వనజహితాత్మజుండు పరివారజనంబుల మమ్ముఁగూడి నీ
తను వెదుకంగ సాయము నితాంతము చేయఁగలండు మీకు నం
చనియె; మనోజ్ఞవాక్యముల ♦ నాహనుమంతుఁడు పల్కి రామునిన్
గని మరలన్ వచించెఁ గపిఁకాంతునియొద్దకుఁ బోవ మొయ్యనన్. ౨౮ 196
- సీ. అనుచుండునట్టి యాహనుమంతునిన్ ధర్మపరుడైన లక్ష్మణుఁడురుముదమున
న్యాయరీతిని బూజి ♦ నలరించురామున కిట్లనియెను నార్య ♦ హృష్టుడగుచు
నీవాముపుత్రకుఁ ♦ డిటు యథార్థంబుగఁ బల్కుచునున్నాఁడు ♦ వానరేంద్రుఁ
డును మనవలనను ♦ బనిగలవాడయి యే వేచియున్నవాఁ ♦ డిట్టులౌట
- తే. నీవు కృతకృత్యుడవె యింక ♦ నేవిధమున
నైనఁ; బవమానపుత్రుఁ డత్యంతవీరుఁ
డితఁడును ³ప్రసన్నముఖికాంతి ♦ నెనఁగి హృష్టుఁ
డగుచు మాటాడుచున్నవాఁ ♦ డట్టులౌట. ౩౨ 197
- క. అన్యతము వచియింపఁడు ను, న్నునియె; మహాప్రాజ్ఞుడైన ♦ యాహనుమంతుం
డును వీరుల రాఘవులను, గొని సుగ్రీవునిఁ గనంగ ♦ గొబ్బునఁ బోయెన్.
- క. హనుమంతుఁ డంత మస్కరి, తనువును విడనాడి కీశఁతనువొంది జవం
బున నావీరుల వీపున, నునుచుగొనుచుఁ బాతె రాజునొద్దకుఁ బ్రీతిన్. ౩౪

1 ద్రష్టవ్యా వానరేంద్రేణ దిష్ట్యా దర్శన మాగతాః - అనిమూలము. 2 శ్లఙ్ఘం మధురయా
గిరా-అనిమూలము. దీనికి మనోజ్ఞవాక్యముల అని తెనిగింపబడినది. 3 ప్రసన్నముఖవత్శ్చ వ్యక్తం
హృష్టశ్చ భాషతే-అనిమూలము.

చ. నిరుపను దేవతానికరఁ నిత్యవరప్రతిలబ్ధకీర్తియై
యురుతరవిక్రమంబు చెలుఁపొండఁగ వానరవీరవర్యుడై
పరఁగి శుభాత్మకుండగుచు ♦ భాసిలునాహనుమంతుఁ డాత్మ వా
నరపతికార్యముల్ వెలసె ♦ న్యాయముగా నని సంప్రహృష్టుడై
గిరిపతిపై కిఁ బోయె నురుఁకీర్తులతోఁ దగువారితోఁ దమిన్. ౩౫

200

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

అతిథి రామసుగ్రీవసమాగమము. అతిథి

ఆ. హనుమ ఋష్యమూకఁ ముననుండి తత్ప్రదే, శాంతకన్ధమైన ♦ యట్టి మలయ
గిరికిఁ బోయి కీశఁవరునకు నావీర, వరులఁ జూపి యిట్లు ♦ వలికె నెలమి. ౧

క. అనితరసాధ్యపరాక్రమ, ఘనుఁడు మహాప్రాజ్ఞుఁడునయి ♦ గ్రాలెడు రాముం
డనుజుండగు లక్ష్మణుతోఁ, జనుదెంచెను నేనువేడ ♦ సంతసమలరన్. ౧౫ 202

ఆ. సత్యవిక్రముండు ♦ సహజదయాళువు
నైన రాముఁ డితఁడు ♦ మానవేంద్రుఁ
డైన దశరథునకు ♦ నాత్మజుఁ డిట్లొకు
వంశభవుఁడు ధర్మఁవశగతమతి. ౨౫

203

చ. జనకునియాజ్ఞఁ దీర్పఁ గలఁసనవ్వితుఁ డిట్టిమహాత్ముడైన యా
యనఘుఁడు రామమూర్తి నియఁమాన్వితుడై వనసీమనుండ నీ
తనిసతి రావణానుకుఁడు ♦ దౌష్ట్యము మీఱఁగ దొంగిలించె గా
వున శరణంబు చొచ్చె నిను ♦ భూపతిసూనుఁ డితండు చయ్యనన్. ౪ 204

సీ. అంచితరాజనూఁయాశ్వమేధాధ్వరముల నగ్నికిం దృష్టిఁ ♦ గలుగఁజేసి
లక్షసంఖ్యలగోవులను దక్షిణలనిచ్చి తపమును సత్యంబు ♦ దప్పకుండ
ధరణిఁ బాలించిన ♦ దశరథునకు మహాత్మునకుఁ దనూజుడై ♦ యనఘుడైన
యితఁడు స్త్రీకొఱకునై యిప్పుడునిన్నును శరణుచొచ్చినవాఁడు; ♦ సరసమతులు

తే. వీరు శ్రీరామలక్ష్మణుల్ ♦ వీరవర్య
నీదుసఖ్యంబు గోరుచు ♦ నిన్నుఁ జూడ
వచ్చియున్నార పూజ్యులై ♦ వఱలు వీరిఁ

¹గైకొనుచుఁ బూజసేయుమా ♦ కరుణమెఱయ. ౭

205

చ. అని హనుమంతుఁ డాడ విని ♦ యాత్మను సంతసమంది యెంతయున్
మనమున నేచుతాపమును ♦ మాని రఘూత్తమునుండి గల్గు న
ప్పెనుభయమున్ దగన్ విడిచె ♦ వేగమ యాప్లవగేశ్వరుండు తా

- ¹మనుజునిరూప ♦ మొంది హనుమంతునితోఁ దమిఁ బల్కె నివ్వీధిన్. ౮ 206
- క. వారలఁ దోడ్కొని రమ్మిఁక, భూరిమనస్తాపమెల్లఁ ♦ బోయెననిన నా
మారుతిఁ దోడ్చెచ్చెను రఘు, వీరుల నచ్చటికిఁ; గీశ♦వీరుం డంతన్. ౯౪ 207
- చ. కనులకు విందుఁగూర్చుచును ♦ గన్పడురూపముతోడ రామునిం
గనుఁగొని యిట్లుపల్కె రఘు♦కాంత! నను స్తములైన ధర్మముల్
ఘనముగ నేర్చి శౌర్యమునఁ ♦ గ్రాలుచు భూతములందు నెంతయుం
గనికరముంచి యొప్పుతమ♦ఖ్యాతిని వింటిని వేడ్కమీఱఁగన్. ౯౫ 208
- క. తమగుణములెల్ల నాకీ, సమీరచందనుఁడు చెప్పె ♦ త్కౌపాలక! చి
త్తము సమ్మోదరసాయ, త్తముగా భాసిల్లె; మిగుల ♦ ధన్యుఁడనైతిన్. ౧౦
- సీ. వానరుఁడనగు నా♦తోనీవు చెలిమి చేయంగఁ గోరితి విది ♦ యరయ నాకె
సత్కారమును మనో♦జ్ఞమగులాభంబును నగుచున్న; దింక స♦ఖ్యంబు నీకు
నభినుతంబే నిదె ♦ హస్తముచాచితేఁ గరమున గ్రహియింపు♦కరుణమెఱయ
సఖ్యమియ్యది యెట్టి♦సరణిని మీఱరాకుండు నాపద్ధతి ♦ నొగి నొనర్పు;
- తే. మనుచు సుగ్రీవుఁడెంతయు ♦ నాదరమునఁ
బలుక దానిని విన్నంతఁ ♦ బరమహర్ష
మంది యాతనికరమును ♦ నాత్మకరము
చేత గ్రహియించె ²నీమైత్రి ♦ స్థిరమటంచు. ౧౩ 210
- క. అమలమతి రాఘవుఁడు స,ఖ్యముఁ బూని కపీంద్రు నతని♦నతిదృఢముగ మో
దమునం గొఁగిటఁజేర్చెను; నమిత్రసూదనుఁడు శ్వసను ♦ నాత్మజుఁ డంతన్.
- సీ. రామలక్ష్మణులను ♦ రయమునఁ దోడ్కొని యరిగినపిమ్మట ♦ యతితనువును
వదలి స్వీయాకృతి ♦ భాసిలి ³యరణులౌ జమ్మికొమ్మలనుండి ♦ జ్వలను బుట్టు
నట్లుగఁ జేసి; దీ♦ప్తాగ్నిని దానినిఁ బూలచేఁ జక్కఁగఁ ♦ బూజచేసి
సమ్మోదరసభర♦సావంతుడై యయ్యగ్ని వారలనడుమను ♦ వనుధ నునిచె;
- తే. నంత రాముఁడు సుగ్రీవుఁ ♦ డాదరములఁ
జేతులం బట్టుకొని జ్వల♦ద్బిఱికిఁ దమిఁ బ్ర
దక్షిణముచేసి యాయగ్ని♦సాక్షిగాఁగ
స్నేహమొనరించి రాత్తులు ♦ చెలఁగుచుండః ౧౬౪ 212

1 హనుమద్వచనశ్రవణానంతరమేవ సుగ్రీవస్య హనుమరూపపరిగ్రహభేదానాత్ హను
మాన్ రామలక్ష్మణౌ స్థలాంతరే నివేశ్య తయో రాగమనం సుగ్రీవాయనివేదితవా నిత్యవగమ్యతే-
అని మహేశ్వరతీర్థులు. సుగ్రీవుఁడు హనుమంతునిపల్కు విన్నతోడనే మనుష్యరూపమును
గ్రహించెనని యిట చెప్పబడినది. అనుటచే హనుమ రామలక్ష్మణులను వేరొకచోటనుంచి వారిరా-
కను సుగ్రీవునకుం చెల్పెనని దీనిచే దెలియవచ్చుచున్నదని తెలియవలయును 2 స్థిరమటంచు=అను-
నది ప్రకృత్యాధారము ప్రయోగింపబడినదని మన్నింపవలయు. 3 కాష్ఠయో స్నేహనతూపేణ-
అనిమా. కాష్ఠయోః అరణిభూతశమికాష్ఠయోః-అనివ్యాఖ్య.

క. రాముఁడు సుగ్రీవుండును, బ్రేమ దలిర్పంగ నంత † విసువు గననియు
ద్రాముములగు దృష్టులతో, నేమెయిఁ జూచినను ¹దృష్టి † నే గన రంతక. ౧౭౪

క. వానరపతి రామునితో, భూనాయక ప్రియసఖత్వమును బూనితేనే
కానక నీసుఖదుఃఖము, లే నావియు ననుచుఁ బలికే † యివనుతుఁ డనలక.

ఆ. పర్ణబహుళమగుచు † భవ్యపుష్పావృత

మగుచు నలరుచున్న † యట్టి మద్ది

కొమ్మ విటేచి పటచు † కొని రాముఁడును దాను

నందుఁ గూరుచుండి † రంత హనుమ. ౧౭౫

215

క. పరమముదంబునఁ బుష్పాత్కరమునఁ దగు చందనాఖ్యతరుశాఖను దె

చ్చి రయమున లక్ష్మణున కీడె, దరుచరవిభుఁడంత సప్త † దం బలరారక. ౧౭౬

క. కనుయగ్ధము బాష్పారకమున ముగ్ధఁగ మృదువు మధుర † మును నగువాక్యం

బున నిట్లనియెను రాముం, గని రాసు! మదగ్రజుండు † కతినాశ్చుంజై. ౧౭౭

క. నను మోసపుచ్చి నాభా, ర్యను బలిమింగొనియె నేను † నతనిభయమునక

మనము గలంగఁగ దుర్గమ, ననమున నిందున్నవాఁడ † పౌరుషమాజక.

చ వినుమిటు లన్న నన్నుఁ గడు † భీతునిగా నొనరించి వంచనం

గొని పగఁబూని భార్యఁ గయి † కొంటచు నే భయమంది నామనం

బును స్థిరతం దగక విడువ † భూరివనంబున నిందునున్నవాఁ

డను మహనీయవిక్రమ! క † డంక ననుక దయఁ గావఁగాఁ దగుక. ౧౭౮ 219

తే. అన్నభయమునఁ గుండెడు † చట్టినాక

నభయ మొసఁగుము, కాకుత్స్థ! † యమలకరుణ!

భీతి లేకుండునట్లు గా † వింశవలయు

ననిన సుగ్రీవుమాటల † నాలకించి. ౧౭౯

220

క. నిరుపను తేజము ధర్మము, వరభూషలుగఁ దగ ధర్మ † వత్సలుఁ డగుచుక

బరఁగురఘురాముఁ డిచ్చని, భరమే యనునట్లు నవ్వ † పలికె నతనితోక.

క. విను మైత్రికీ బ్రత్యుపకృతి, యొనరించుట ఫలమటంచు † నోకపివర! నా

కును దెలిసియె యున్నది కా,వున నీభార్యాపహర్త † బొలియింతు నికక.

చ. ఘనతరమామక ప్రదర † కాండ మమోఘము సూర్యసన్నిభం

బును మఱి కంకషత్రయశ † ముక నిశితాశనితుల్యముక శితా

గ్రనికరముక సువర్వము న † ఖండమునొచు సరోవసర్పసం

క్తిని సరిపోలి వేగమున † వృపుఁ గువృత్తుని వాలి నేఁచెడుక. ౧౮౦ 223

223

1 న దృష్టి ముపజగ్ధతః-అనిమాము. 2 పౌరుషమాజక=అనునది యర్థపుష్టిని సమయాను గుణ్యముగ నిట నిచ్చునుగాన నధికముగఁ జేర్పఁబడినదని యెఱుంగఁదగు. 3 ప్రహసన్నివ-అని మూలము. కియన్తాత్ర మేతదితి హాసిత్యా-అనివ్యాఖ్య.

క. అలయక వాలిషయిం బడఁగఁగ విష్ణుడె వాలి క్రూరఁకాలాహినిభం
 బులయిన మచ్చరములచే, నిలఁ బర్యతమట్లు ద్రెల్లుఁ నింకం గనుమా!.. ౨౯౫
 చ. అని రఘువీరుఁ డెంతయునుఁ నాత్తహితంబుగఁ జెప్పినట్టివా
 క్యనిచయ మాంకించి కపిఁకాంతుఁడు చాలముదంబు నొంది యి
 ట్లనియెను; గొప్పగా రఘువఁరాస్వయవార్ధిశశాంక! రామ! నీ
 యనుపమసత్కటాక్షమునఁ నందెడఁ బ్రేయసి రాజ్యమున్ దగన్. ౩౧ 225

ఆ. కాన నీవు నన్నుఁ గారణంబేలేక

వైరమూని చంపుఁవాంఁఁ బూని

యున్న వాలిఁడంపుఁ నుద్యమ మొనరింప

వయ్య మనుజునిహా ! యాశుగతీని. ౩౧౫

226

తే. అనియె నంతట వారు సఖ్యంబుచేయు

సమయమునఁ బంకజస్వర్ణఁజాతదేవ

సులను బోలిన ¹నీ తేంద్రఁసూను రాన

ణాసురుల వామనయనంబుఁ లదరె నొకట. ౩౨౫

227

ఐదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬ - వ సర్గము.

అయ్య రామనికార్యము నెఱవేచ్చెదనని సుగ్రీవుఁడు ప్రతిజ్ఞచేయుట. అయ్య

క. మరలన్ సుగ్రీవుఁడు రఘు, వసునిం గని ప్రీతుఁడగుచుఁ బలికెన్ భూమి
 శ్వర నామంత్రియు మంత్రి, శ్వరుఁడును సగు నీహనుమయఁ బరవస మలరన్.

క. జనరహితమైన యీవనమునకున్ నీవేల వాసఁమును జేయంగాఁ
 జనుదెంచితివో తెల్పెను; జననుత! నీ వనుజఁగూడిఁ జనకాజ్ఞఁ దగన్. ౨

క. వనమున వసియించినతఱి, దనుజుం డారావణుండుఁ తఱివేచి గృహం
 బున నీవు మతివిభూతిం, గను లక్ష్మణుఁడుండ నట్టికాలమునందున్. ౨౫ 230

తే. ఏడ్చుచున్నట్టి నీసతిఁ నృపతివర్యుఁ

డైన జనకుని సత్పుత్రిఁ నపహరించి

యడ్డపడిన జటాయువుఁ నని వధించి

నీతఁ గొనిపోయి తనపురిఁ జేరె రామ!.. ౩౫

231

క. తరుణీవియోగదుఃఖము, త్వరగా నిను వదిలిపోవు; దనుజులు వేదో

త్కరమును హరింపఁబూనిక, హరి మతస్యకృతిని దెచ్చిఁనట్లుగ నేనున్. ౪

చ. జనకజఁ దెచ్చియిచ్చెదను; సాధ్వీ యధోభువనంబునన్ నభం

బున మఱియెందునుండిననుఁ బూనిక నేగొనివచ్చి యిచ్చెదన్

విను మరిభేమ! తప్పదిది ♦ వేయివిధంబుల నాదువాక్యమం

చని తలపోయవయ్య; గరభాన్వితభక్త్యము దిన్నయట్లుగన్. ౬

233

¹క. నీరమణి నపహరించి ను, రాకులు దేవతలు శతమభాదులు నై నన్

భూరిబలంబున జీర్ణము, గా రమణిని జేసికొనఁగఁ ♦ గలరే! ²నుభుజా.. ౭ 234

³సీ. గురుభుజా! వెతలను ♦ గుండకు మవ్వాని వదలుమా తెచ్చియిచ్చెదను సీతఁ

గ్రూరకర్తుండును ♦ గుమతియునో రావణాసురుం డామెను ♦ నార్తఁ బట్టి

కొనిపోవుచుండఁగా ♦ వనటచే రామ రామా! యని యోలక్ష్మణా! యటంచు

వికృతస్వరంబున ♦ వింతగ నటచుచు నేడ్చుచు నాభుజఁగేంద్రకన్య

తే. వలెనె దనుజుని తొడపై న ♦ నలడడిఁ గను

చున్నసాధిని గంటి నామువిడయె జన

కాత్మజ యనుచు నూహచే ♦ నరయుచున్న

వాడ; సంశయమేల? యాపడఁతి సీత. ౯

235

అథ సుగ్రీవుఁడు సీతయాభిమానముఁ జూపుట. అథ-

చ. నలుగురు వానరోత్తములు ♦ నన్దొలువన్ మహిభృత్తటంబునం

దనరుచునున్న నన్నుఁ గని ♦ యాబిడయుం దనయుత్తరీయ మి

మ్ముల విడఁదీసి యాభరణముల్ దగ సందును గట్టి వైచెని

య్యిలఁ బడ వానిఁ దీసికొని ♦ యే మిటఁ జక్కఁగ నుంచినాము నూ! ౧౦

క. వానిం దెచ్చెద రామా! నేనే యవ్వానిఁ జూచి ♦ సీ వ వెవరివో

జానుగ గుఱుతింపుమనం, గా నాతని సువిహితోక్తిఁకాండము విచుచున్.

క. అతనిం గని పల్కెను రఘు,వతి యోసుగ్రీవ! మిత్ర! ♦ పరమాభరణ

ప్రతతిని వే తెప్పింపుము! హితముగ నేఁ గనెన జాగిఁకేల యటన్నన్.

క. విని సుగ్రీవుం డాతని, కిని బ్రియమును జేయఁగోరి ♦ కృతవేగుండై

చని కొండ⁴గహనగుహఁజొచ్చెను నంతట వెదకి వాని ♦ శీఘ్రమ తెచ్చెన్.

తే. ఉత్తరీయంబు శుభములై ♦ యొప్పు గుల్కు

నాభరణములఁ గొనివచ్చి ♦ యంత నివిగొ

కనుఁగొనుమ యని చూపె రామునకు వాని;

నంత నవ్వానిఁ గైకొని ♦ యార్తినొంది. ౧౧

240

క. హిమరుద్ధచంద్రవలె బాష్పముల్ మోమెల్లఁ గప్పుఁబడఁగాఁ బోగిలెన్;

గ్రమముగ నతిపైఁ గలస్నేహమునం బొంగెడు మహత్తరాశ్రుజలములన్.

క. మనసెల్లఁ గలఁగుచుండం, ⁵గ నోప్రియా! యంచు నేడ్చిక్రమముగదైర్యం

1 సేంద్రై స్ఫురాసురైః-అనిమాలము. 2 తవభార్యా మహాబాహో-అనిమాలము. 3 త్యజ
కోకం మహాబాహో-అనిమాలము. 4 గహనాం గుహాం-అనిమాలము. 5 హాప్రియేతిరుదన్-అని
మాలము.

బును వీడి నేలపైఁ బడి,యెను; నిస్తులములగువానిఁ నెల్లం గనుచున్. ౧౭ 212

క. వనటం గుందుచు వానిన్, దనతోమ్మున నిడికొనుచు నితాంతము బలిమిన్
దను నాపంగా రోషం,బున బుసకొట్టెడు బిలస్థభుజముభంగిన్. ౧౭౪ 243

తే. మిగుల నిట్టూర్పులం బుచ్చి ఁ మించువగల

బాష్పధార లవిచ్చిన్నభంగి దొరఁగఁ

¹ బాఝ్యమున నున్నలక్ష్మణుఁ ఁ బాఱఁజూచి

దీనముగ నేడ్వసాగె నతెం దలంచి. ౧౮౪

244

చ. దనుజుఁడు సీతఁ బట్టుకొని ఁ తాఁ బురికేగఁగ నుత్తరీయమున్

గనదురురత్నభూషణనిఁకాయము దేహమునుండి దీసి యా

జనకజ భూమివై చె సహజన్త² కనుంగొనుమా! కళాస్యఁ డొ

య్యనఁ దనుఁగొంచుఁ బోవునపు ఁ డాభరణంబుల శాన్ద్యలస్థలిన్. ౨౦ 245

తే. పాఱవై చియెయుండు ఘ్రుఁ పంబు కాన

నెంతమాత్రము నలఁగకఁ యే మునుపటి

వలెనె యున్నవటన్న నప్పలుకుల విని

యతనితో లక్ష్మణుం డిట్టులనియె నార్తి. ౨౧

246

²క. కానం గేయూరంబులఁ, గానను గుండలయుగంబుఁ ఁ గాంతామణియా

జానకినూపురములనే, నేనెఱుఁగుదు మ్రొక్కుచుంట ఁ నిత్యము రామా!.

క. అనవిని సుగ్రీవున కి, ట్లనియెన్ రాముండు దీనుఁడై రాద్రుండొ

దనుజుఁడు మత్స్యాణప్రియ, వనితామణి జనకపుత్రి ఁ బలిమిం గొనుచున్.

ఆ. ఎచటి కేగుచుండ ఁ నిటనున్న నీవును

గాంచినావొ చెవును ఁ కపివరేణ్య!

ఘనతమవ్యసనముఁ ఁ గలిగించినట్టి యా

దనుజుఁ డెందునుండు ఁ దానిఁ జెవును!. ౨౪

249

క. వానినిమి త్తమునన్ నే, దానవులను నెల్లఁ జంపఁదలఁచితె నింకన్

జానకి హరించి యాతఁడు, మాననికోపంబు నాదుఁమదిఁ గల్గించెన్. ౨౫

క. కనుకం దన ప్రాణాంతం,బునకై యమునింటిద్వారమును బూనికతో

డను దానె తెఱచుకొనియెన్; ననాంతరమునుండి ప్రాణవల్లభ సీతన్. ౨౬

ఆ. బలిమిమెఱయఁ గొనుచుఁ ఁ బాటిననావైరి

యాసురారి యెందు ఁ నధివసించు

1 సౌమిత్రిం వీక్ష్య పాఝ్యత్వః, పరిదేవయితం దీనం రామ స్సముపచక్ర మే-అనిమూలము.

2 నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే, నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభి
వందనాత్-అనిమూలము.

నింకఁ జెవును! వాని + నిప్పుడై యనువుర
మునకుఁ బంపువాడఁ + ననియె నంత. ౨౩౪

252

ఆటవ సర్గము సంపూర్ణము.

2 - వ సర్గము.

1 ఇతి రాముఁడు వానిని జంజెదనని సుగ్రీవునితోఁ బలుకుట. ఇతి-

క. క్షరీతిగ నార్తుండై, శ్రీరాముఁడు పలుకఁ గపివఁడేఱుఁడు వగచే
ధారగ బాష్పము లురలం, గా రయమున మాటరామిఁ + గడుదీనుండై. ౧

చ. కరములు మోడ్చి బాష్పములు + కాటఁగనున్న మహీశుఁ గాంచి యో
1 తరణికులాబ్ధిశేతకర! + ధన్యమతీ వినవయ్య నీచమై

పరఁగుకులంబునం గలిగి. + భామను ఒల్కిహరించినట్టి యా

పరమకుబుద్ధిరాక్షసుఁడు + పాపుఁడు వాసముచేయు ద్వీపమున్. ౨

254

2 తే. అతని సామర్థ్యశౌర్యవంశాదు తెప్పి

యును నెఱుంగఁగ నోప నేనొగి నరింద

మా! నితాంతము శోకంబు + మానవయ్య!

సత్యముగఁ జేయువాడ నే + శపథ మిపుడు. ౩

255

3 చ. జనకజ నీవు పొందుటకుఁ + జాలినయంత ప్రయత్న మేను నిం

కను నొనరింతుఁ బొగుషము + గ్రాలఁగ బంధుయుతంబుగాఁగ న

ద్దనుజని రావణాసురునిఁ + దప్పక చంపి ముదంబునొంది నీ

వును దనరార యత్నమును + బూనెదఁ జేయఁగ సత్వరంబుగాన్. ౪

256

క. దీనత్వ మీవిధంబునఁ, బూనిన దే చాలు; సహజముగ నీకాత్మన్

గానంబడు ధైర్యంబును, మానక స్మరియింపు మింక + మహితవిచారా!.. ౫

క. నినుబోటికి లాఘనమిది, కొనుటయె సరికాదు నాకుఁగూడ నితరుఁ డం

గనఁ గైకొనుటను గలిగిన, ఘనమా వ్యసనంబు మిగులఁ + గలిగెం గాదే.

1 కౌంకు లేయస్య వా కులమ్-అనిమూలము. 2 సుగ్రీవుఁడు రావణాసురునిగుఱించి తనకే
దియుఁ చెలియదనుట స్వకార్యము తొలుదొలుత నిర్వర్తించుకొనుట కని వ్యాఖ్యాతల ముఖ్యాశ
యము. అదియే సమంజసము. అన్యతదోషములేదు. లంకాదులు చెప్పినచో నిపుడే పయనమెపోవుద
మని రాముఁ డనుననియు, నపుడు తా నంగీకరింపక తప్పుదనియు, దానిచేఁ దనసహాయము రామమూ
ర్తికిఁ జక్కఁగాఁ జేయునవికాశము రాజ్యము తనకు లేనంగున లేకుండుననియు సుగ్రీవునితాత్పర్య
ము. తొలుతఁ దనకార్యసిద్ధియైనచోఁ గవుం నందఱిని బిలుచుకొని తానై యాగొప్పకార్యమును
సాధించెనన్న ఖ్యాతిని బొందుకొన్ని సుగ్రీవునకుఁ గలదనుటయు సమంజసమని యెఱుంగందగు.
3 ఇందుఁ బ్రయత్ని మేనుజేయుదునని కెండుపర్యాయములు చెప్పుట మూలానుసారమే యని
యెఱుంగందగు.

- క. ఐనను నీవలె దుఃఖముఁ, బూసంగాలేదు ధైర్యమును నేవిడువం
గానెంచలేదు; ప్రాకృత, వానరుఁడను నైన నేను ♦ భార్యకొఱకుఁగాన్. ౬౪
- ఆ. ఆర్తినొంద కిట్టు ♦ లద్రినున్నాఁడనే
యింక మహాత్ముఁడవగు ♦ నీవు గురువు
లను దగంగఁ గొలిచి ♦ ఘనశిక్షలం దేటి
యున్నధీరుఁడవు సమున్నతుఁడవు. ౭ 260
- క. వగవఁగరాదని నేఁజె, పుంగవలెనే; యశ్రువులను ♦ బరమధృతిని ని
ల్పఁగఁదగు సత్వయుతులకును, నగుధైర్యము దానివిడువఁ ♦ దగునే నీకున్.
- సీ. ధృతిమంతుఁడై నవాఁ ♦ డెంతదుఃఖముగాని ధననాశనముగాని ♦ తనయసువుల
కంతముచేయు భయంబునుగాని కల్గినను స్వబుద్ధిచేతనె తగంగఁ
గృత్యమా! యిద్ది యకృత్యమా? యనియెంచిపరితాపమొందఁడెవ్వండుబాలి
శుఁడయి దీనత్వ మెప్పుడు పొందుచుండునో యాతఁడు బరువెక్కినట్టియోడ
తే. జలముల మునుంగునట్లుగఁ ♦ గలవిలపడి
శోకమున మున్ను; నిదిగొ నేనీకుఁ గరయు
గంబు మోడ్చితిఁ బ్రేమచేఁ ♦ గడఁగి నిన్నుఁ
గలఁతనుండి మరల్చెదఁ ♦ గా దితరము. ౧౦౪ 262
- క. పౌరుషము నాశ్రయింపుము, శ్రీరామా! శోకమునకుఁ ♦ జిత్తంబున నీ
వారయక యంతరంబిడఁ, గారా; దెవరైననున్ వగం బూనుదురో. ౧౧ 263
- క. వారికి నుఖమబ్బదు నూ!, వారల తేజము క్షయించు ♦ భవ్యమతీ! యో
శ్రీరఘువర! శోకంబును, నీరమ్యమనంబునందు ♦ నెఱి విడువఁ దగున్. ౧౨
- సీ. రాజేంద్ర! శోకభయంబును గనువాని కనుసంశయముగూడ ♦ నమరుఁజమ్ము
కావున నీవు శోకంబునువదలుమాదృఢధైర్యము నెయాశ్రయింపుమ! యింక
మిత్రుఁడనై నేను ♦ మేలు నీకుం జెప్పుచున్నాఁడఁగాని యింకొక్కరీతి
దేశికువలె నుపదేశము చేయలే దిట్టి నాదగుమైత్రినేని గౌర
ఆ. వించియైన నీవు ♦ విడువుము శోకంబు
ననుచు మధురవాక్కులను గవీంద్రుఁ
డూఱడింప రాముఁ ♦ డొయ్యన వస్త్రాంత
మునను బాష్పపూర్ణముఖముఁ బూన్కి. ౧౧౬ 265
- ఆ. తుడుచుకొనియె రాఘవుఁడు; సంత నుగ్రీవు
పలుకుగముల ధైర్య ♦ మలవడుటను
గూర్చిఁ గాఁగిలింతుకొని కపీశ్వరునితోఁ
బలికె నిట్లు మధురభంగి మీఱ. ౧౧౭ 266
- ¹క. అనుపమమిత్రము ట్లేమం, బును గోరెడునట్టివాఁడు ♦ పూని యదేమే

- మొనరింపవలయునో య, ట్లనురూపము యుక్తమునగు † సక్కార్యంబున్.
 క. సరిగ నొనరించితివి; వా, నరపాలక! మిత్రవర్త్య † నచుఁ జక్కఁగ నీ
 వరసి యిటు తేర్చి సహజ, స్థిరదైర్యము నొందినాఁక † క్షీతిపై నెచటన్. ౨౭౪
 ఆ. నిన్నుఁబోలు బంధుఁవెన్న విశేషించి, యావివత్తునందు † నిటు లభించు
 తనఁగ దుర్లభంబెఁచు. గుఱుమీ; యింక నేమి, యన్న పీతయెందుఁచున్నదనుచు.
 క. దనుజుఁడు దురాత్ముఁ డతిభీతిని గల్గింజేయునట్టి † వృపుఁడు వాఁడెం
 దును నివసించునొ యదియుం, గనుఁగొ నెడుప్రయత్నమింకఁఁగావింపఁదగున్.
 క. నే నే మొనరుపఁదగునో, దానిన్ విశ్వాసముంచి † త్వరగాఁ జెపుమా
 వానరనాథా! వినుమా, మానితమా తే త్రమందు † మహి పృష్టితటిన్.
 తే. సర్వము ఫలించునట్లుగ † సకలకార్య
 ములును నీకోర్కీకనురూపములుగ మిగుల
 సిద్ధినిందును నాయందుఁ; † జెప్పవయ్య
 యిప్పుడభిమానమున నేనె † యిట్లునీకు. ౨౭౫ 272
 క. ¹పలికితిఁగద యోవానర! తిలకా! యిప్పుల్కు నీమఁదిని సత్యముగాఁ
 దలఁపుము; నే నిదివఱకుం, బలికినదేలే దసత్యఁవాక్కుల నెపుడున్. ౨౭౬ 273
 ఆ. ఇంకముందుఁ జెప్పఁనెంచను; నే వాలిఁ
 జంపువాఁడ ననుచు † సత్యకథ
 మును నొనర్చువాఁడ † ననియె; సంతటఁ గపి
 వరుఁడు వానిమంత్రిఁవరులు గవులు. ౨౭౭ 274
²చ. అనుపమరామవాక్యమును † నందును దచ్చకథంబుఁ జక్కఁగా
 విని ముదమొంది రిట్లు పృథిఁవీసతి వానరనాథు లొంటి నె
 మ్మనములు ప్రీతినొందఁ దగుఁమైత్రినిఁ గూడి పరస్పరంబు నొ
 య్యన సుఖదుఃఖముల్ వగవులొఱఁగఁ బల్కుకొనంగ నంతటన్. ౨౭౮ 275
 తే. ఎఱుకగల్గిన సుగ్రీవుఁ † డిటు మహాను
 భావుఁడై పూరుషేజ్యుఁడై † పరఁగురాముఁ
 డిట్లు సల్కఁగ విని తన † హృదయమందుఁ
 గార్య మొనఁగూడినట్లు తఁగం దలంచె. ౨౭౯ 276

ఏడవ నర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ నర్గము.

— ఊహ సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ దనవృత్తాంతమును జెప్పుట. ఊహ

చ. తననుది నిట్లులెంచుచు ముందంబున లక్ష్మణుముందటన్ మహా

1 అన్యతం నోక్తపూర్వం మే నచ విశ్వే కదాచన. అనిమా. 2 రాఘవస్య ఏచ శ్చుక్త్యా ప్రతిజ్ఞాతం విశేషతః-అనిమా.

- త్తుని రఘురాముఁ గాంచి మదిఁ ♦ దోరపుభక్తి చెలంగ నిట్లుగా
ననియె; నృపార్హ శౌర్యముఖః♦హరిగుణోన్నతిఁ గాంచినట్టిసీ
వును జెలికాఁడవైతి విఁకఁ ♦ బోలఁ గృతాఘ్నేడనైతి నోప్రభూ! ౧౫ 277
- క. సకలవిధంబుల సురకరు,ణకుఁ బాత్రుఁడనైతి నిజము ♦ నాబోటికి నో
యకలంకమతీ! విను తా,వకమగు సాయమున దేవ♦వరరాజ్యంబున్. ౨౫
- క. పొందంగ నలవియొకదా, సందియమా! యింకనాకు ♦ నవప్రభుతలభిం
పందగ; రఘువంశజనిం, బొందిన యొకశూరసికర♦ముఖ్యుం డిచటన్. 3౫
- ఆ. అగ్నిసాక్షీకముగ ♦ ననుఁగుసఖుండయి, మించెఁ గాన నేను ♦ మిత్రబంధు
తతికిఁ బూజ్యుడనయి ♦ తనరితి నే నీకుఁ, దగినసఖుఁడ ననుచుఁ♦దవ్వునమున.
- క. మెలమెల్లినఁ దెలిసికొనం, గలవీవే నాదునుగుణ♦కాండము నేనే
పలుకసమర్థుడగా నో, యిలాధిపా! తెలియనౌ న♦దే నీమదిలోన్. ౫ 281
- సీ. చెప్పినమాటను ♦ జెల్లించుకొను మహాత్ములగు నీయట్టివా♦రలకుఁ గల్గు
ప్రీతి యాత్మజ్ఞాన♦వేత్తలకుం గల్గునట్టి ధైర్యమువలె ♦ సతిశయముగ
నిశ్చలాకృతిఁ బూని♦ నిల్చుచు సాధువు లగువారు రజతంబు ♦ హాటకంబు
వస్త్రాభరణములు ♦ వరుస నొండొరులవి యవిభక్తము లనియె♦యాత్మలందుఁ
తే. దలఁతురేగాని యొండుగాఁ ♦ దలఁపరు సును;
ధని దరిద్రుఁడు దురితి య♦త్యంతము సుఖ
దోషి నిర్దోషి యిందు మి♦త్రుం డదెట్టి
వాఁడె యైనను వాఁడెయఁగాఁ ♦ బరమగతియు. ౮ 282
- చ. తనకు సమానుఁడౌసఖునిఁ ♦ దారు గనుంగొనిరేని సజ్జనుల్
ధనము సుఖంబునుం దనువుఁ ♦ దప్పక వానికినై త్యజింతు రం
చనియెను; బుద్ధిమంతుఁడయి ♦ యచ్చపుఁగాంతిని నిండ్రతుల్యుడై
తనకు సుమిత్రపట్టి వినఁ ♦ దా రఘురాముఁడు వానరేశ్వరున్. ౯౫ 283
- ఆ. ప్రియము పలుకు నక్క♦పిం గని నీవన్న, పలుకు సత్యమనియె ♦ నెలమి నంతఁ
గపివనుండు జనక♦కన్యభూషణములఁ, గనినయంతనుండి ♦ యినకులుండు. ౧౦
- క. బలమునఁ దగు లక్ష్మణుఁడును, నిలువంబడియుంటఁ గాంచి ♦ నిర్మలతరుశా
ఖిలకై నాలుగుప్రక్కల, వెలయించెన్ స్వీయదృష్టి ♦ వింతగ నంతన్. ౧౧
- ¹చ. హరిపతిచెంత సాధుకును♦మాధ్యము పల్లవసాంద్రమున్ మనో
హరదళసంచయాల్పమును ♦ నై భ్రమరావళిశోభితంబునై
సరఁగు మహీజముం గనియె ♦ భవ్యముగాఁ దగు దానియందు సుం
దరకుసుమాధ్యశాఖ నొక♦దానిని వే గ్రహియించి దానిపై. ౧౨౫ 286

1 ఆస్తీశ్యతి పునరావప్రదానకథనేన అచంపరేమ్య ర్వృత్తాంత ఇత్యవగమ్యతే-అని
వ్యాఖ్య.

తే. తాను రాముఁడుఁ గూర్పుండఁ † దగినయట్లు
వారు కూర్పుండటం గని † వాయుసుతుఁడు
వినయమున లక్ష్మణుం డందు † నను వసింప
మిని మఱొక్కమహీజశాఁఖను గ్రహించి. ౧౪

297

- క. ఘనమతిఁ గూర్పుండం జేసెనుఁ గునుమఫలాన్వితాన్తి † శిఖరమ్మున నం
దును సుఖముగఁ గూర్పుండిన, వననిధిగంభీరు రాను † భద్రుఁ డ్రసమ్మున్. ౧౫
- క. కని సుగ్రీవుఁడుఁ నుధురం, బును మృదువును నైన వాక్యమున సంతోషం
బునఁ బల్కులు తొట్టెల నిట్లనియెన్ వంచించి నన్ను † నన్నయు బలిమిన్.
- ఆ. దార నపహరింప † భూరిదుఃఖంబును, గనుచు భయముచేత † మనసు గలఁగఁ
బర్వతమున నిందుఁ † బడి చరియించుచు, చున్నవాడ రాను! † యొప్పు నప్పి.
- క. నను మోసపుచ్చి వైరం, బును నాతోఁ గొనుచు వాలి † పాలుచుట భీతిం
గొని యుద్భాంతంబగునా, మనమునదోఁచకయెయిట్లు † మ్రాన్పడియుందున్.
- క. లోకంబుల కభయంబును, నోకాకుత్స్థాన్! యొసంగు † చున్నాడవు నీ
వీకరణి వాలిభయమున, నీకూటమునందు చున్న † యాదీను నచున్. ౧౬
- క. కరుణించి యనాథునిఁ దత్పరతం గాపాడవలయు † ధర్మ విది సఖుం
బరికించి కాచుటన నిర్భరతేజము గల్గి ధర్మ † పశ్చులుఁ డగుచున్. ౧౭ 298
- ఆ. ధర్మవేత్త యగుచుఁ † దగురాముఁ డమ్మాట, లాలకించి మరల † నడుగ నేల
యప్పుడాడినట్టి † యప్పల్కుచాలదే? యనుచు సుస్థితమున † ననియె నిట్లు.
- క. వినుమా! యుపకారంబును, నొనరుచుటయె ఫలము మైత్రి † కొని నపకారం
బును జేయుట యరిలక్షణ, మనఘా! యటుకాన నిన్ను † ననుజని సుగుణున్.
- సీ. బాధించి నీభార్యఁ † బలిమి మీఱు వారించినట్టి వాలిని నిప్పు † డని వధింతు;
భయదతేజంబున † బహుజవంబునఁ కూడి శరవణంబునఁ బుట్టి † స్వర్ణభూషి
తములయి కంకప † త్రప్రతిచ్ఛన్నంబు లయి యంద్రవజ్రంబు † ననుకరించు
నవియయి పర్వమ్ము † లందమ్ముగాఁ దగఁ గదినతరంబులై † క్రాలి రోష
- ఆ. యుక్తసర్పములన † నొప్పారుచున్ననా
సాయకంబు లివిగో; † న్యాయమెడలి
యన్న పేరనున్న † యరిఁ గృతకీర్తిషు
వాలి నింక జంపు † వాడఁ జమ్ము. ౨౩

296

- చ. వినుమిఁక వాలి నావిశిఖ † బృందహతుండయి భిన్నపర్వతం
బన ధరఁగూలఁగాఁ గలఁడు † హర్షము మీఱఁగఁ జాతుగాక; నా
విని కపినాయకుండు రఘు † వీరుని హర్షమునొంది మేలుమే
లని కొనియాడి రాను యిటు † లార్తిని బొందితి శోకబాధచేన్. ౨౪ 297

- క. అరయఁగ శోకాద్దులకుం, బరగతివన నీవెకావె ♦ పరమాపుండ్రునై
పరఁగుట నే నివ్వీధి నీ, పరిసరమున మొట్టవెట్టు ♦ వాడం జుమ్మి! ౨౬ 298
- క. కరమునఁ గరమిడి వై శ్యానకుసాక్షిగ సఖ్యమీవు ♦ నాతోఁ జేయం
గరుణించితి వట్లాటన్, నరయంగా నతిశయఁడవె ♦ యసువులకంటెన్. ౨౭ ౨౯౫
- తే. సత్యసాక్షిగ వచియింతు ♦ త్కృపతీంద్ర!
సఖుఁడ వగుటను జెప్పెద ♦ సతత మంత
రంగమును దుగిఖ మధికతఁగఁబు గాఁగఁ
గాల్చుచున్నది యింకేమి ♦ గలదు పలుక. ౨౮ 300
- మ. అని యీమాత్రము పల్కి బాష్పజలరు ♦ ధ్ధాక్షుండునై కంటినీ
టను డగ్గుత్తికనొంది యుక్తముగ మాటల్ రామిచే గట్టిగాఁ
దనదుగిఖమ్మును బల్క నేరక నితాం ♦ తస్పారదుగిఖాంబుధిన్
మునిఁగెన్; జయ్యన నాతఁ డక్షీనలిలం ♦ బున్ దైర్యవేగంబునన్. ౨౯ ౩01
- తే. ఆపగాపూరమట్టు లొ ♦ మ్యన వెలువడు
దాని రామునిసన్నిధిఁ ♦ దాఁ గపీంద్రుఁ
డడఁచుకొనె; నిట్లు తేజస్వి ♦ యైనయాతఁ
డట్లు కన్నీటి నాపి శుభాక్షియుగము. 30౪ 302
- తే. తుడుచుకొనుచు నిట్టూర్పుల ♦ తోడ రాముఁ
గాంచి యిట్లని పల్కె ని ♦ కామబలము
పరఁగు నవ్వాలియువరాజ ♦ పదమునుండి
నన్నుఁ దొలఁగించి తిట్టి క్ర ♦ న్ననఁ దఱిమెను. 31 303
- క. అంతటఁ బోవక మఱి నా, కాంతను బ్రాణాధీకను ద ♦ గన్ హరియించెన్
బంతంబున నాదుసుహృత్సంతానముఁ జెఱనుబెట్టె ♦ సాహసమలరన్. 33
- క. కనికరము లేక దుర్బుద్ధిని నన్నుం జంపఁదలఁచి ♦ తెగువఁ బ్రయత్నా
ల్ని జేసినాఁడు వాడం, పిన వానరతతిని జముని ♦ పీటికనిపితిన్. 3౪ 305
- క. నిను వాలి పంపెనను శంకనె నిన్నుం జూచినపుడు ♦ కడు భీతిలి చెం
తను జేరను నే రానై, తిని భయకారణములే ను ♦ దిం దోచినచోన్. 3౫ 306
- క. జనులెల్లను భయపడుదురు, హనునుంతుం డీతఁడాది ♦ యైనకపుతె నా
కును సాయపడెడువా రింక నెవ్వరును లేరు వెదకి ♦ కనిన వసుధలోన్. 3౫౫
- ఉ. వీరల సాయముం గొనియె ♦ వీరవరా! యెటువంటికష్టముల్
చేరిననై న దేహమున ♦ జీవములన్ నిలుపంగఁజాలితిన్
భూరిబలాఘ్య లీఘనకపుల్ సతతంబును నెయ్యముంచి నన్
గౌరవ మొప్పుఁ గాచుచుఁ ద ♦ గన్ ననుఁ గూడి చరించువా రొగిన్! 3౬ ౩౦౭

సీ. ఎచటికి నేఁబోవఁ నెంచిన వీరును గూడవత్తురు నేనుఁ ♦ గూరుచున్న
స్థలమున నుండురు ♦ త్నౌపాలచంద్రమా! బహుభాషణముల నీఁపరిసరమునఁ
బలుకంగ నేల న్లే ♦ ప్తంబుగఁ జెప్పెన విశ్రుతమైనట్టి ♦ విక్రమమున
వఱలి నాకన్నయా ♦ వాలి నాశత్రువో, నతఁడు నశించిన యవల నాదు
తే. శోకమెల్లను వే నశించును; సుఖంబు
జీవితంబును నతఁడు నశింపఁగలుగ
వలయు నేకాని వేఱొకభంగిఁ గలుగ
విదియె సంతోషకథన మోయినకులేశ !. ౩౯ 309

క. శోకార్తుండం గావున, నీకడనేఁ జెప్పుకొంటి ♦ నేటి కనిన దుః
ఖాకులుఁడైనను సుఖముం, జేకూరినవాఁడెయ్యెనఁ ♦ జెలికాఁడె తగఁ. ౩౯౪
తే. మిత్రునకు దిక్కు; నా విని ♦ మిహిరవంశ
రత్న మాతనితోఁ బల్కెఁ ♦ ¹ క్రతుభుగీశ్వ
రాత్మజుం డగువాలి నీ ♦ కన్నగాదె
యతనికిని నీకు వైరమె ♦ ట్లమరెనొక్కొ. ౪౦౪ 311

క. వినఁగోరెద వాస్తవవా, ర్తను; వైరంబునకు ముందుఁ ♦ దగుకారణముల్
విని పగ బలీయమా! యిం, ² కను బగకారణమె హెచ్చుఁగాఁ గనఁబడునా!
చ. అని మది నెంచి యండలిబఁలాబలముల్ పరికించి తప్పునీ
వొనరిచినట్టి దల్పచుయి ♦ యొప్పుని వైరమె పెద్దదైన నా
తని వధియింతుఁ; గారణమె ♦ దారుణమై పగస్వల్పమైన నా
తనికిని నీకు సఖ్యమును ♦ దప్పక కూర్చి సుఖంబుగల్గున
ట్లానరుతు నీకు నిశ్చయమె ♦ యోడకచెప్పుము దీర్తుఁ గోరికఁ. ౪౨ 313

³ సీ. అవమాన మిట్లు నీకాతఁడు నమకూర్చె నని విన్నయంత నాకధికకోప
మట్టె వర్షాకాలఁమందు జలప్రవాహంబుతీరున హృదఁమంబునెల్లఁ
జలియింపఁజేయుచు ♦ సంచరించెడి నేను ధనువెక్కు పెట్టినంతనె యతండు
మరణించు నవల శోకరతిని బొందక యుండఁగాఁ దగునట్లు ♦ లుండఁగలవె
యటులై న సుగ్రీవ! ♦ యంతటివిశ్వాసమును బూని చెప్పు మల్లనవచింతు

1 క్రతుభుగీశ్వరాత్మజుండు=ఇంద్రపుత్రుఁడు. 2 సుఖంహి కారణం శ్రుత్వా వైరవ్య
తవ వానర, ఆనంతర్యం విధాస్యామి సంప్రధావ్య బలాబలమ్. అనిమూలము. స్వల్పాకరాధే ప్రబు
వైరం తేన కృతంచే త్త మవై య హత్వా తవ సుఖం విధాస్యామి. ఆనల్పాకరాధే స్వల్పవైరంచే
త్సమాధానముఫేన సుఖం విధాస్యామితి భావః-అనివ్యాఖ్య. ఈభావము శ్లోకార్థమునందు ముఖ్య
ముగాన నీపద్యపాదము పైపద్యము వ్రాసి వివరింపఁబడినదని తెలియఁదగు. 3 శార్థశ్లోకద్వయమున
కీసీసపద్యము వ్రాయఁబడినది. మూలార్థము విస్తరించి వ్రాయఁబడక యున్నదన్నట్లే వ్రాయఁబడిన
దని యెఱుంగఁదగు.

తే. నందువోయేమొ నేను ఘోఃరాంబకంబు
వదలుటయు నీదుశత్రు వఃవనిఁ బడుటయు
నేకకాలికములె యని యెంచవయ్య
యని మహాత్ముఁడు రాముఁ డిట్లాడుటయును. ౪౪౫

314

¹చ. తరణినుతుండు మంత్రులును ధద్దయు హర్షమునొంది రంత భా
స్కరజని మోమునందున నికామముదంబలరార వాలితో
జరగిన వైరముం దెలుప యన్వంతమునందుఁ దలంచి రామభూ
వరుఁ గని యిట్లుపల్కె నొకభంగిని దాఁవకచెప్పు నిచ్చతోక. ౪౪౬

315

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯ - వ సర్గము.

అయ్య వాలి తనకుఁ జేసినయవకారము రామునితో సుగ్రీవుఁడు చెప్పట. ఇది

చ. అరిజనకాలరుద్రుఁడగునట్టి మదగ్రజు వాలినెంతో యా
దరమునఁ జూచుచుండె మును ధండ్రియు నేనును నల్ల జ్యేష్ఠసో
దరుఁడని పెద్దచేయుచునె ధద్దయు గారవముంచియుంటి; న
త్తగుణమునకొ మృతింగనియెఁ ధండ్రియు సంతట మంత్రు లందఱుకొ. ౧౫

తే. జ్యేష్ఠుఁడని వాలిఁ బట్టాభిషిక్తుఁడేసి
రీకవీశతకుకొ; వాలి యెంతో నీతిఁ
దండ్రితాతలనుండి యెంతయు నెసంగు
క్షీరరాజ్యముఁ బాలించె నీశుఁ డగుచు. ౨౫

317

క. ఘనరాజ్యం బతఁడేల న,తనికేనును సేవకుని విధంబున నెపుడుకొ
గనఁబడుచుంటిని; దుందుభి, యచువానికి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడై జూరుండై. 3౫

క. తనరుచు మాయావి యనకొ, దనుజుం డొకఁడుండె నట్టిదానవుతోడకొ
జనియించె స్త్రీనిమిత్తం, బున వైరము వాలికిం బ్రభూతం బగుచుకొ. ౪

క. జగమెఱిగిన వృత్తాంతం, బగునిది; మాయావి యాతఁ డాగ్రహమును ని
ల్పఁగలేక యందఱును నిద్రఁ గాంచుతటి సగమురేయితటి వచ్చి తగకొ.

సీ. అలరు కిష్కింధామహాద్వారమును జేరి సందంభ మొప్పార ధంబమునకు
వాలిని బిల్చుచుఁ బరువగర్జనముల నొనరించె; నిదురించుచున్నవాలి

1 సార్వభౌకమందు “ప్రహర్ష మతులం లేభే, ప్రహృష్టవదనః” అని యుండుటంబట్టి
యాయర్థమే “తద్దయు హర్షము, మోమునందున నికామముదంబు” అని వ్రాయఁబడినది. 2 తేన
తస్య మహాద్వైరం స్త్రీకృతం విశ్రుతం పురా-అనిమాంము. విశ్రుతం పురా అనునర్థమే “జగమెఱి
గినవృత్తాంతంబగు” నని తెనిగింపఁబడియె.

వాని భయంకరశ్వాసము విని యోర్వ కపుడె వేగమ్మున + చతనిమీఁది
¹కరిగె; స్త్రీలును నేను + నతివినయంబున నెంతవారిఁచిన + నింతనిలువ

ఆ. కాగ్రహమున వాని + ననురపిహించి జంప
 బయలువెడలి యతుల + బలము మెఱయ
 చక్షగించుచుమ్ము + నవతలికిం ద్రోసి
 యనికి నేగె; నెయ్యమునను నేను. ౭౪

321

చ. అరి వధియింప నొంటిఁ జను + నాతనివెంబడిఁ బోవ; చంత నా
 శకుఁ డొగి వాలి దూరమునఁ + జయ్యన పచ్చెడునమ్ముఁ గాంచి యా
 తురుఁడయి భీతిఁబాఱె వడిఁతో భయమంది, యతండు పాఱ మే
 మిరువుర మంతకంటె వడి + నేగితి మాతనివెంబడించుచున్. ౭౫

322

క. వనజారి తోఁచుచుండెను, గనుకక మార్గంబు చక్కఁ + గాఁ గనఁబడియెన్;
 దనుజుం డిలఁదృణపిహితం, బురుదుర్గమమునగు వివరమును భీకరమున్. ౭౬

చ. కనుఁగొని దానిఁ మాఱెను వ + గం జని వాకిట మేముఁజేర, న
 ద్దనుజుఁడు దానిలోఁ జనుటఁ + దప్పక చూచినవాలి పోషమూ
 ర్తిని గొని యింద్రియంబు లొక + రీతిఁ జలింపఁగ నన్నుఁగాంచి యి
 ట్లనియెఁ బ్రియానుజా! బిలము + నందుఁ జొరంబడి నేను శత్రువున్. ౭౭

324

తే. శీఘ్రముగ నే వధించి వ + చెప్పెను నంత
 దనుక సుసమాహితుండవై + కనుచు నిందు
 ద్వారమున నుండుమా! యసి + వలుక నేను
 నప్పరంతపుఁగూడియే + యరుగఁదలఁచి. ౭౮

325

క. బ్రతిమాలుకొంటి నై నను, నతఁడందుల కిష్టపడక + యాత్మాంఘ్రిలపై
 జతనమున నొట్టునిడి యు, న్భతిఁ దూఱె మహాబిలంబు + దనుజుం జంపన్. ౭౯

ఆ. అమ్మహాబిలంబు + నాతఁడు చొచ్చిన, యవల నొక్కవర్ష + మట్లై నిండె;
 నంతదనుక నేను + నాబిరుద్వారమం, దోర్చియుంటి నెట్లా + యుద్యమమున.

సీ. వర్ష మెల్లను నాకు + వాలి కన్నడమిని స్నేహంబునం దగఁ + జిత్తమందు ద్రు
 సంభ్రమం బుదయింక + సాగె; నన్నయుఁగానఁబడఁడయ్యెఁగాననా + స్వాంతమం
 నతఁడుమృత్యువునొందె + ననుశంక యుదయించెనాబిలంబుననుండి + యంతఁజాల
 కాలంబునకు ఘేన + కలితమై యెఱ్ఱనిరక్తము వెల్వడె + రామచంద్ర!

ఆ. దానిఁజూచి వగలఁ + దత్తటిల్లితి నేను;
²ననురు లఱచుచున్న + యట్టి ధన్వియు

1 వాక్యమగు నంత స్త్రీభి ర్తయాచ ప్రణతాత్మనా-అనిమూలము. 2 నర్కతా సుమరాణాం
 చ ధ్వని ర్తే శ్రోత్ర మాగతః, నిరస్తస్య చ సంగ్రామే శ్రోత్రతో నిస్సనో గురోః-అనిమూలము.

ననిఁ బరాజయంబునంది నాయన్నయు

నటచుధ్వనియు వినఁగనయ్యె నంత. ౧౮

328

క. అరయుము మిత్రమ! నేనీ, మరణాంకంబులను జూచి ధూయన్న యనిక

మరణించె నంచుఁ దలంచుచు, ధరణీధ్ర సమావళిలను ధద్ధావరంబున. ౧౮౫

ఉ. గట్టిగ మూసి దుఃఖమును ధాంచుచు నార్తినిగుంది యన్న క

ప్పట్టునఁ దర్పణంబిడి జవంబున నింటికి వచ్చినాడ నే

నెట్టులు దాచినన్ సచివులెల్లను యత్నముమీఱి వాలియున్

గిట్టినవార్తలం దెలిసి ధేవమునొంది యనంతరంబునన్. ౨౦

330

¹ తే. మంత్రులెల్లను గూడి సమ్యక్తిని నన్నుఁ

బట్టభద్రుని జేసి రవ్వలను న్యాయ

ముననె రాజ్యంబు నేలుచుండ నట వాలి

శత్రువగు ననుగోత్రముఁ ధ జంపి పూన్కి. ౨౧౫

331

క చనుదెంచెను గిష్కింధకుఁ, గనుఁగొనె ననుఁ బట్టభద్రుఁగా వాలియు దా

ననె కుపితుండై మిగులం, గనులెఱ్ఱంబాఱి మంత్రిగణమును నన్నున్. ౨౨

ఆ. గట్టివై చి నన్నుఁ ధ గాంచి రోషంబునఁ, బరుషవాక్యములనుబల్కె; నేనుఁ

² బ్రకృతిబలము గలిగి వలులుటఁ బాపిష్ఠు, నతని నిగ్రహింపననువుపడియు.

క అన్నయను గౌరవంబున, నన్నున్ బాధించినను మనం బాతనినిన్

గ్రన్ననఁ ద్రోపాడఁగలే, కున్నందున నూరకుంటి ధ నోశ్రీరామా!. ౨౩౫ 331

చ అరి వధియించి వాలియు మహాత్ముఁడు పట్టణమొందు వేళ నే

నరిగి నమస్కరించితిని ధ న్యాయముచొప్పున గౌరవించుచున్

గరము ప్రసన్నబుద్ధి ననుఁధాంచి యతండును నాశిషంబులం

బారి నొనరింపఁడయ్యె; మదిఁ ధ బొంగుచునే మరలన్ బ్రయంబునన్. ౨౪౫

తే. అతనియడుగులపైఁ గిరీటాన్వితముగ

శిరము సోక నమస్కరించితిని నై న

వాలి నాపై నఁ గోపంబు ధ వదలి సుప్ర

సన్నమతి గాఁడు శ్రీరఘుఁడౌపతీంద్ర!. ౨౫

336

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦ - వ సర్గము.

అది సుగ్రీవుఁడు వేడుకొన్నను వాలి యతని నిగ్రహించుట. అది

సీ. అంత వాలియుఁ గ్రోధఁబట్టె పైకొన సత్వరముగ వచ్చుటఁ గాంచిరామ! నే న

తని ముదితునిఁ జేయఁదలచి యిట్లంటిని బ్రార్థనాపూర్వకభణితు లలర

¹ సమస్తై శభిషేచితః-అనిమా. ² నిగ్రహిపి సమర్థస్య తం పాపంప్రతి రాఘవ-అనిమా.

ప్రకృతిబలసంపన్నత్వా దితిభావః-అనివ్యాఖ్య.

- నాయదృష్టమున దానవు వైరి వధియించి క్షేమంబుగాఁగ వచ్చితిని నీ వ
నాకుల మోక్షమంఁగం జేయువాడవు నే ననాథుండనే ఁ కాన నాఁ
తే. నొక్కడవె నీవు తలఁపఁగ ఁ దిక్కుగాదె
శతశలాకలు దగఁ బూర్ణఁచంద్రుఁ డుదయ
మందినట్లు వెలుంగుచు ఁ నమలమగు నీ
తాతపత్రము నిద్దాని ఁ నన్న నీకు. ౩౨
- క. నేనె త్తి పట్టుకొనియెదఁ, మానుగ వింజామరలఁ బ్రమద మొప్పఁగ నీ
కేనే వీచెదఁ గొనుమాఁ, త్తానాథ! బిలంబునంతిఁకంబున చేచుక. ౩ 337
- క. కనిపెట్టి యుంటి వత్సర, మనంతరము రక్తపూర ఁ మాద్రావక న
చ్చెను నీవు గానబడమిక, గొనకొని యాత్తుండనగుచుఁ ఁ గుండితినార్యా!
క. మనసు వగం గంపింపం, గ నింద్రియములెల్ల వ్యధను ఁ గాంచఁగ నట నీ
కును గన్నడినవిధంబున, ఘనగిరిశిఖరమున బిలముఁ ఁ గప్పితి నంతక. ౪
- క. స్థలమున నటనుండక వే, తలంగి వచ్చి పురిఁ జొచ్చి ఁ తద్దుఁ ఖమునక
గలఁగుచునుండఁగ మంత్రులు, కలఁగెడుననుఁజూచిపోరఁకలితులు నగుచుక.
- క. ధరణీరాజ్యము చెడు ని, ట్లురుదుఁఖమునక మునుంగ ఁ నొప్పునె! విషవక
ధరణి నని యెంచుచుం జేసిరి నాకభిషేక మేనుఁ ఁ జేకొంటిఁ బ్రభూ! ౬
- ఆ. కోరలేదు నేనుఁ ఁ గుందుచునే యుంటిఁ
దప్పెయైన నిద్ది ఁ తమి క్షమింప
వలయుఁ బూజ్యుడవును ఁ ప్రభువపు నీవె నే
మున్నవలెనె భక్తి ఁ నిన్నుఁ గొలుతు. ౭ 343
- క. యువరాజ నగుదు; నిన్నుక, సవినయముగఁ గొలుతు నీ యసన్నిధి నేనే
యవనిం బాలించితి; నీ, ¹యవనియు నిల్ల కఁగ నున్నఁదని యెంచి మదిక.
- ఆ. సచివపౌరనగరఁసహితమా రాజ్యంబు, దీని నింతదనుక ఁ నే నకంట
కముగఁ గాచినాడఁ ఁ గ్రస్తృణ నీయది, యప్పగించువాడఁనధికభక్తి. ౮
- క. అరిసూదన! సౌమ్యా! యో, ధరణీశ్వర! నాపయిం గ్రధంబూనకు నా
శిరము స్పృశింపంగ నను,స్కరణము గావించి కరయఁగము మోడ్చి యిదే.
- క. నినుఁ బ్రార్థించెద; మంత్రులు, ²ననుఁ జౌరులఁ గూడి యీజఁనపద మనాథం
బనుమాటను దొలఁగింపఁగఁ, గొనకొని బలవంతముగనె ఁ కూర్చిరి నృపుగక.
- చ అనియిటు స్నేహభావమున ఁ నన్ననుఁ గూర్చి నయంబు మీఱ నే
మనవి యొనర్చినం గినుకఁమై నతఁడెంతయు నన్ననల్చి “నీ”

1 వ్యాసభూత మిదం రాజ్యమ్ - అనిమూలము. 2 భాన్యదేశజీవయా - అనిమూలము. దేశస్య
రాజభాన్యత్వాపనినీషయేత్యర్థః - అనివ్యాఖ్య.

- యని వచియించి చెప్పఁదగఁనట్టి విధంబున మాటలాడి పౌ
రసికరమున్ స్వసమ్మతుల ♦ రాఘవ! మంత్రులఁ గూర్చి యంతటన్. ౧౨
- క. విను రామ! సుహృత్సద్భ్యం, బున నన్నుం గూర్చి మంత్రిపురజనబృందం
బున కిట్లని చెప్పెను; న, ద్దనుజుఁడు మాయావి క్రూరధర్మముఁగొనుచున్.
- సీ. ఒకనాఁటిరాత్రిని ♦ యుద్ధంబునకు నన్నుఁ బిలిచినవార్తయుఁ ♦ దెలిసినదియె
కాదె! మీకెల్ల నఁకృతకు రాక్షసుఁ డిట్లు ననుఁ బిల్వఁ బురినుండిఁచనితినేను
నంతట దారుణుంఁడైన నాతమ్ముండు వీఁడును జనుడెంచె ♦ వెంటనంటి
బలమున మించునాఁపలలాశనుఁడు రాత్రి నేను పుటొక్కఁడుఁతానుఁ బిల్వ
- తే. వచ్చుటం జూచి పాఁతెను ♦ భయము మిగుల
మేము నవ్వానివెంటనె ♦ మిగులు పూన్కిఁ
బరుగువాటితి మాతఁ డిభృంగిఁ జూచి
పెనుబిలమ్మును బూన్కిఁ జొచ్చెను జవమున. ౧౩
- చ. దనుజుఁడు ఘోరమై చొరఁగ ♦ దారుణమైన బిలంబుఁ జొచ్చుటం
గనుఁగొని నేనుఁ గ్రూరమతిఁగఁగఁ గనంబడు వీని దమ్మునిం
గని యిటులంటి; నీయసురఁకాంతునిఁ జంపక యిందునుండి ప
త్తనమున కేగఁజాల విచు ♦ దానవునిం బొలియించి నేనునున్. ౧౪
- క. చనుదెంచునంతవఱ కో, యనుజా! సుషిరంపుద్వారఁమందీవును గా
చి నిలువుమా! యని చెప్పితి, ననుజుం డాద్వారసీమయం దెచ్చరికన్. ౧౫
- ఆ. కాచియుండుననుచుఁ ♦ గడునెంచియే నేను
జొరఁగరాని బిలముఁ ♦ జొచ్చి దనుజు
నరయుచుండ నంత ♦ నబ్దమొక్కఁడు చనె
నట భయంకరుఁడగు ♦ నతనిఁ గంటి. ౧౬
- క. శ్రమమేమియు లేకయె యుద్ధమునం దద్భంధుజనులఁ ♦ దగఁ జంపితి; రం
ధ్రమున నట నాదునుద్ధతి, శమియింపఁగరామి నతఁడు ♦ శబ్దించె వెతన్.
- ఆ. వానినోటినుండి ♦ భయవర క్తప్రవాహమ్ము వెడలె దాన ♦ నాబిలంబు
నిండియుండె నందు ♦ నిల్వసాధ్యము గాక, యుండె నేను నంతఁనుద్యమమున.
- క. పౌరుషవంతుని దుందుభి, గారాబుకుమారు నతనిఁ ♦ గాలునిగేహ
ద్వారమున కనిపి సుషిర, ద్వారము వెలువడఁగ నెంచ ♦ ద్వారముఖమునన్.
- క. శిలయొకటి యడ్డమై యిమ్ముల నుండుట ద్వారభాగఁము గనఁబడమి రా
నలవియె గామిన్ నేనుం, *బిలిచితి సుగ్రీవ! యనుచుఁ ♦ బేర్కొని యితనిన్.
- తే. ఎన్నిమాటులు పిలిచిన ♦ నేమి మాటు
పలుకె లేకుండెఁ గాన నే ♦ నలవి గాని

వగలఁ బొగులుచు బలిమిమైఁ బాదనిహతిః

బెక్కుసారుల కాశిలఁయుక్కు నణఁచి. ౨౩౪

358

క. సగులంగొట్టితి నంతటి, బిగువగునాశిలను ద్రోసి ఁ వెలువలిదేశం

బుఁ గని యథాపూర్వంబుగ, మగుడి యటం జేరినాఁడ ఁ మత్సుకృతమునన్.

క. క్రూరుండగు నుగ్రీవుం, డీరాజ్యముఁ గోరి యన్నఁ యే యనుమైత్రిన్

గోరక బిలమున నుండియె, నే రాకుండవలె నంచు ఁ నేర్పున బిలమున్. ౨౪౧

¹చ. ఘనశిలఁ గప్పివచ్చెనని ఁ కాలులు పల్కి తదంతరంబునన్

నను నిసుమంతయేనియు మఁనంబున సంశయమూన కప్పుడే

తనపురి నుండఁగూడనని ఁ తప్పు కనుంగొన కొక్కగుడ్డతోఁ

జనుమని పాఱఁదోలె; గుణఁసాంద్ర! రఘూత్తమ! యేమిచెప్పుదున్. ౨౪౨

ఉ. అంతట నూరకుండక భఁయాదుని నన్నును లెస్స తన్ని నా

కాంతనుగూడఁ గైకొనియెఁ ఁ గావున నాతని భీతినొందియే

యంతట నీధరాస్థలిని ఁ సర్ణవకాననరాజనెల్ల న

త్యంతజవంబునం దిరిగి ఁ యంగనపోవుట కాత్మఁ గుందుచున్. ౨౪౩ 362

ఆ. కారణాంతరమున ఁ త్పాధరమియ్యది, వాలి కెక్కరామి ఁ భయము మాని

యిందునున్నవాఁడ ఁ వృత్తాంత మీవైర, కారణంబు రామ! ఁ భూరితరము.

క. ఐనను సర్వముఁ జెప్పితి, నేనే యసరాధలేశఁమేఁ జేయకయే

మానని యీవ్యధ నొందితిఁ, ²గానంగాఁ దగును నీకుఁ ఁ గరుణామూర్తి!

సీ. సర్వలోకములకు ఁ శాశ్వతాభయము నొసంగువాఁడవు శూరఁసత్తముఁడవు

వాలిభయంబున ఁ వగనొందునాకు నాతని నిగ్రహించి వే ఁ యనుపమకృప

నభయదానము చేయఁనగునని ప్రార్థింప ధర్మజ్ఞుఁడును శూరఁతల్లజుండు

నగురాముఁ డమ్మాట ఁ లాలకించి మొగంబునందు సుస్థితమొప్పఁనక్కపివరుఁ

౯. గనుచు ధర్మయుక్త ఁ మనుపమమునగు వా

క్యంబు పల్కె నిట్టు; ఁ లర్కనిభము

లై యమోఘములయి ఁ యతితీక్షణములగు నీ

మచ్చిలీముఖములు ఁ మహితగతులు. ౩౧౪

365

క. అతిశయజవమునఁ బరుగిడి, యతిదుర్వృత్తుఁడగు నీదుఁనగ్రజుపై ను

గ్రతమీఱిం బడఁగల; పున్ధతుఁడును బాపనుతి దుష్టతం దగునతఁడున్.

క. అనుజుఁడ వగునీభార్యను, గొనిన మహాద్రోహి వాలి ఁ క్రూరుఁడు నాకం

టను బడకుండినవఱకే, ³తనపెద్దలపేరు చెఱుపఁదగు నతఁడుండున్. 33

1 నిర్వాసయామాస తదా వాలీ విగతసాధ్వః-అనిమూలము. ఇట సాధ్వఃశబ్దమునకు సంశయార్థము చెప్పవలయును. 2 వ్యసనం పశ్య రాఘవ - అనిమూలము. 3 వాలీ చారిత్రదూషకః-అనిమూలము.

సీ. ఆత్మదుఃఖముఁ బట్టి † యనుమానమును జేయ ఘనశోకసాగరం † బునను నీవు
మునిఁగినాఁడవటంచుఁ † గనుఁగొనుచున్నాఁడఁ దరియింపఁజేసెదఁ † ద్వరగనిన్నుఁ
బుష్కలాభీష్టంబుఁ † బొందుదు వీ వింక నని రాఘవుండు కృ † పాయతమతి
తనకు హితంబుగాఁ † దగ వచియించినపల్కులు విని కీశ † పతి మహాము

ఆ. దంబునొంది రాను † ధరణీశచంద్రుఁ డా
డినయమోఘవాక్య † మునకు నలరి
యతని సన్నుతించె † నాత్మకార్యము కొన
సాగు నన్నవాంఛ † స్వాంత మలర. 368

368

పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౧ - వ సర్గము.

అతి సుగ్రీవుండు వాటిపరాక్రమమును రామున కెఱింగించుట. అతి

క. జనపతి హర్షము పొగుష,మును వృద్ధిం జేయువాక్య † మును బల్కఁగ న
వ్వనచరపతి విని కై మో,డ్చున రామునిఁ బూజచేసి † పొగడందొడఁగెన్. ౧

మ. ప్రళయార్కప్రతిమానతేజ మలరన్ † భాసిల్లుచు నీవు ప్ర
జ్వలితంబుల్ పరమర్త్యభేదనపటు † త్వంబుల్ సుతీర్ణాగ్రముల్
పలురూపంబులు నై నబాణములఁ గో † పం బూనుదేనిన్ జగం
బులనెల్లన్ దహియింతు సంశయము నా † బుద్ధిం దొలంగెన్ విభూ!. ౨ 370

తే. వాలిబలశౌర్యవీర్యంబు † లోలి ధైర్య
మును యథారీతి నేఁ జెప్ప † మునుకొని విని
యవలఁ జేయఁగఁ దగినకా † ర్యమును జేయు
బ్రాహ్మను ముహూర్తమ్మున † వాలితేచి. 3 371

సీ. సప్తాశ్వఁ డుదయించు † సమయంబునకుముందె సంధ్యనుపాసింప † సాంద్రభక్తి
బశ్చిమాంబుధినుండి † ప్రాక్సముద్రమునకు యామ్యువారిధినుండి † యట్లెయుత్త
రాబ్ధికి నిట్లు కా † సంతయు శ్రమమొంద కరుగుచునుండు వీ † ర్యమునఁ బొలిచి
పర్వతాగ్రములెక్కి † పరమపర్వతశిఖరాళిఁ గందుకముల † యట్లు జనము

ఆ. తగఁగ నెగురవేసి † తనహస్తమున వానిఁ
బట్టుకొనును; దనదు † బలము నెఱవ
వనములందు సార † వంశంబులౌ వివి
ధద్రుమముల విఱుచుఁ † దనకరముల ౬ 372

372

చ. అతిశయవీర్యమొప్పు మహి † మాకృతిఁ దాలిచియుండు నొక్కచో
దితిజుండు దుందుభిప్రకట † దృప్తసమాఖ్యుండు వెండికొండతోఁ

బ్రతియగుకాయ మొప్పెసఁగఁవాఁడు నహస్రగజోగ్రపాశుషం
బు తనరవెల్లు; నిల్లతఁడు + భూరిశరీరము గల్గి యున్నఁడై. ౭

373

ఆ. కునుతి యతఁడు పాశుషమున గర్విండుచు
వరము లండియుంటఁవలన నొడలు
మఱచి యొక్కనాఁడు + నెఱి సరిత్పతికడ
కరిగె నాక్రమింప + నతనిఁ బూన్కి. ౮

374

క. అరుదుగఁ దరంగములతో, గురుతరత్నములతోడఁ + గొమరారెడు సా
గరపతి! నాకుఁ వే సం, గరమొసఁగుమ యనుచు నడిగెఁగర్విముపొంగఁ.

క. జనవర! ధర్మాత్ముండును, ఘనబలుఁడౌ సాగరుండు + కడువడి మీఱఁ
మనుజాకృతి లేచుచు వను, జునిఁ గాలవశంగతాత్మఁ + జూచి యిటులనె.

చ. కలహవిశారదుండవయి + క్రాలెడునీకును యుద్ధభిక్ష నీ
వలసినయంత శక్తిగలఁవాఁడనె? నే నన నెంతవాఁడ? ని
మ్ముల రణభిక్ష నీకొసఁగఁబోలినవాని వచింతుఁ జక్కఁగా
వలయు వినంగ; గొప్పవనఁభాగమునఁ గిరిరాజు భాసిలు. ౧౧౫ 377

క. మునిజనశరణ్యఁ డెంతయు, విను శంకరునకును మామ + విశ్రుతనామం
బున హిమవంతుం డన నొ, ప్పుచు గుహలును నిర్భరములుఁపాలుచునతనిపై.

సీ. బహుకందరమ్ములఁ + బాషాణసంధుల నలరారు నయ్యది + యతఁడు నీకు
సంగరంబునయందు + సాటిలేనట్టిత్పత్తిని జేయఁగలఁడు నాఁవిని సురారి
పతి సముద్రుని మది + భయకంపితునిగాఁగఁడలఁచిధనుర్విచ్యుతమగుశరము
వలె హిమభూధరఁవనమున కరిగెను; నంత దుందుభి యందు + దంతినివహ

తే. మంతపెద్దవి యగుచు సత్యంతసితరు
చులను నొప్పెడుపాషాణఁములను నిచ్చ
కొలఁదిఁ గొమ్ముల నెగఁజమ్మి + కోయటంచు
నార్యే; నయ్యది శ్వేతాంబుఁదాకృతిఁగొని. ౧౧౬ 379

క. కనుఁగొనఁ బ్రీతింగొల్పెడు, తనువున సౌమ్యుండు నగుచుఁ + దనశిఖరమునం
దె నిలిచి వానింగని యిట్లనె దుందుభి! ధర్మగుణయుఁతాత్మా! వీరా!. ౧౧౭

క. ననుఁ గ్లేశము నొందింపం, జన దేవో యుద్ధవిహితఁసత్త్వఁడఁగా నో
దనుజేంద్రా! నాయందుఁ, మునిజనము వసించు యుద్ధఁమున కెటు లనువౌ.

చ. అని యిటు బుద్ధిమంతుఁడగు + నాగిరినాథుఁడు పల్కు వాక్యముల్
విని క్రుధఁ గన్నులెఱ్ఱవడ + విక్రమమొప్పఁగఁబల్కె సంగరం
బున కగుశక్తి చాలకయె + పోయిన నీకును బోవుఁగాక న

- న్లసి భయమొంది యివ్వీధముఁగా వచియింతువుగాక భూధరా!. ౧౮౫ 382
- మ, నిను నొప్పింపనుగాని సంగరమునేఁజేయఁ గాంక్షింతుఁ గా
వున నాతో ననిచేయఁజాలుఘనునిన్ బుద్ధిన్ విచారించి చె
ప్పినఁ జాలుం జనువాఁడ సంచనిన భూఁభృద్వీర్యుఁ డాలించి యి
ట్లను ధర్మాత్ముఁడు వాగ్వీశారదుఁడు నై ఁ హర్షిండుటన్ వానితోన్. ౧౮౫
- ఆ. ఇంతదనుక నెవ్వఁడేని చెప్పనియట్టి, వాక్యమును వలంచి ఁ పరమకోప
మంకురింప దానఁవాధీశ. యాలింపు, భూతలంబునందుఁ ఁ బొలుపుఁగాంచి.
- క. సరిలేనిప్రభలనెంతయుఁ, బరఁగెడు కీష్కింధయందు ఁ వానరవరుఁడై
నురపతీసమవిక్రముఁడై, నిరుపమమగు ప్రజ్ఞయలర ఁ నెగడుచు ఘనుఁడై. ౨౧
- క. శ్రీమంతుండగు వాలియు, నామోదం బలర నుండు ఁ ననఘం కతఁడెం
తే మహితప్రజ్ఞను ను, ద్దామరణప్రక్రమమునఁ ఁ వనరాటటచేన్. ౨౧ 386
- క. నురనాథుఁడు నముచికి సంగరభిక్ష నొసంగినట్లుఁగా వాలియు నీ
కురుముదమున ద్వంద్వాహవ,ము రయంబున నిచ్చు నరుగుఁము దనుజనాథా!.
- చ. అని యొనరించు నిచ్చ మదిఁయందును నీకుఁ జెలంగునేని వే
చను మన వాలిసన్నిధికి ఁ సంతత మాతఁడు దుష్ప్రధర్మణుం
డని మొనఁగూరుఁడై మెలఁగు; ఁ నంచు వచించిన నాలకించి యిం
తనియసరానికోపమున ఁ నప్పుడె దుందుభి సంగరేచ్ఛచేన్. ౨3౫ 388
- నీ. వాలి సంగ్రక్షింప ఁ వటలు కీష్కింధకుఁ జనియెను మహిషాశ్పఁతిని ధరించి
తీక్షణశృంగంబుల ఁ తీరు భయావహం బై యొప్పు వర్షక్తుఁవందు నింగి
జలపూర్ణమగు నీలఁజలదంబువలె వెల్లి యతులబలంబున ఁ నతఁడు వాలి
పురమద్రావరంబున ఁ భూస్థలి వక్షఁకంగ భేరిచండంబున ఁ భీషణరవ
- ఆ. మావరింపఁజేసి ఁ యంతికవృక్షౌలి, విటిచి ఖరఖురములఁ ఁ బృథ్వీ బగులఁ
జేసి ద్రావరములను ఁ శృంగంబులం జెండి, నుదగజంబురీతి ఁ మసలుచుండె. ౨౭
- క. అంతకిపురగతుఁడగు కపి, కాంతుం డాధ్వీని విని నిఁకామామన్న
క్రాంతస్వాంతుండై తన, కాంతలతో వెడలె ²భగణకలితఁశశివలెన్. ౨౮ 390
- ²చ. వనచరవానరాధిపతి ఁ వాలి స్ఫుటాక్షరముల్ పవంబులొ
ప్పు నతని దుందుభిం గనుచుఁ ఁ బల్కె మితంబుగ నోయిదుందుభీ!
ఘనబలశాలివీవు ననుఁ ఁ గాంచినవాఁడవె మున్ను నేను నిన్
విననె యెఱుంగనే యిపుడు ఁ విక్రమమొప్పుఁగ నీవు పొంగుచున్. ౨౯౫ 391
- తే. కారణంబేమొ నాపురఁద్రావరమందు, నడ్డముగ నిల్చి యార్చెద ఁ వాత్సజీవి
తమును గాపాడుకొనుము నిఁత్తఱిని ననుచు, ధీవిశారదుఁడగుకపిఁభూవిభుండు.

1 శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః, అను క్తపూర్వం ధర్మాత్మా-అనిమా. 2 తారాభిషిచ చంద్రమాః-
అనిమా. భగణములు = నక్షత్రసంక్తులు. 3 హరీణా మిశ్వరోవానీ సర్వేషాం వనచారిణామ్-అని
మా. వనచారిణాం ఖల్లాకానామ్-అనివ్యాఖ్య.

చ. పలికిన నాలకించి క్రుధః ♦ మైకొన నేత్రము లెఱ్ఱవాఱ నా
ఖలదనుజుండు పల్కెఁ గపిఁకాంత! పరాక్రమసార! చెంత కాం
తలు నిలువంగ నిట్లనుట ♦ ధర్మ నే బీదములేల! చాలు ని
మ్ముల కణభిక్ష నాకొనఁగఁ ♦ ముంకఱ నవ్వల నీబలంబునుక. ౩౨ 393

తే. తెలిసికొనియెగఁ గాడేని ♦ దీప్తకోశ
మావుకొని యీశ్రీయామయా ♦ క్వంతమిందు
గడపువాడను; మదనభోగములకొఱకు
నవధి నిచ్చెన నే నుదఁయంబుననుక. ౩౩ 394

నీ. స్వేచ్ఛఁగా విహరింపు ♦ మింతులతోఁగూడి సకలవానరుల కీశ్వరుఁడవీవు
కాన జంధువులను ♦ గాఁగిటఁ జేరిచి యంత్యకాలమున నీయంగఁ దగిన
వస్తుజాలంబెల్ల ♦ వారికివారికిఁ దగినట్టులిచ్చి బుత్రతతిఁ గలిసి
యించుక సేపుండు ♦ మీపురంబెల్లను జక్కఁగఁ గనుఁగొను ♦ మొక్కమాఱు

తే. నిన్నుఁబోలు వేఱొక్కని ♦ నృపునిఁ జేయు
కాంతలంగూడి విహరింపు ♦ కడుముదమున
నవల నీదర్ప మడఁగింతు; ♦ నని నెవండు
మత్తుఁ బరికరహీనుఁ బ్రమత్తు నువు. ౩౪ 395

క. నీవున్నట్లే యెవ్వం, జే వరవర్ణి నుల నడుమ ♦ ననఁగుతమిని బెం
పానహిలక మైఁ దెలియక, తావఱులునొ వానిఁ జంపుఁధర్మము తూలక.

ఆ. వాఁడు భూణమాత్యఁ ♦ బోడిమి చేసిన, యఘము నొందుననిన; ♦ నంత వాలి
తార లోనుగాఁగఁ ♦ దనకాంతలను నంతి, పురికిఁ బంపి ననుజఁపుంగవు నట!

క. కనుఁగొని కోపంబునఁ దిన్నని నవ్వునఁ బలికె ననుజఁనాయక! యుద్ధం
బున భయరహితుఁడవేనిక, ననుఁ కలఁచకు మత్తునిగ మఁనంబున నింకక.

* తే. మదమిదియె చేయఁబోవునఁమరమునకును
వీరపానంబటంచు నోఁభూరిదనుజ!
తలఁపుమని పల్కి మిగులుక్రోధమున నంత
దనకు మును తండ్రియొసఁగినఁకనకమాల. ౩౫ 399

క. త్వరఁగా భుజశిఖరాంతర, సరశికిఁ బోఁ న్రోచికొనుచు ♦ సరభనముగ నం
గరమునకుక వెడలెను; న, త్తరుణముననె వాలి భూమిఁధరనము దనుజుక.

మ. ఘనశృంగంబులఁ బట్టి యార్చుచు నినుం ♦ గ్రవ్యాద! పోనిత్తునే
యనుచుం ద్రిప్పి మహీస్థలింబఁగ శౌర్యంబొప్పుఁగాఁ దన్నె సిం
హానినాదం బడరించె భూపతితుఁడొ ♦ నాదై త్యశ్రోత్రద్యయం
బున రక్తంబు స్రవించె నంతట జయంబుం గోరువా రివ్వరుక. ౪౦ 401

- క. తలఁపడి రాగ్రహమున ని,న్తులయుద్ధము భయదరీతి ♦ దోఁప జరగె; న
బృలరీపుశౌర్యుఁడు వాలియుఁ, బలుముష్టిప్రహారములను ♦ బాషాణములన్.
- సీ. జానుఘాతముల వృక్షంబులఁ బోరాడె; నిట్లు లిద్దఱు విజయేచ్ఛ లెసఁగఁ
బెనఁగుచుండఁగఁ గ్రమంబున సురరిపుబల మంతకంతకుఁగార్భ్యమందెవాలి
బలము వృద్ధింబొందె; ♦ బవరంబునన్ బలశౌర్యధైర్యంబులు ♦ సమరయత్న
ములు తగ్గిపోవ వాఁ ♦ డలసియుండుటఁ జూచి వానిఁ బైకెత్తి యవ్వాలినేలఁ
- ఆ. బడఁగ వేసి కొట్టెఁ ♦ బ్రాణహరంబై న
యట్టియుద్ధమందు ♦ నతులకాయుఁ
డై నదనుజుఁ డంగఁమంతయు నలఁగుచుఁ
1 బిండియైనఁ జచ్చెఁ ♦ బృథ్వీ బడుచు. ౪౬ 403
- చ. ఘనబలుఁడై నవాలి మృతిఁ ♦ గాంచి ధరంబడియున్న వానిదా
తనువును గేలనెత్తి తనవర్పము పొంగఁగ నూఁచియుఁచి యో
జనమున నేలపైఁ బడఁగ ♦ సత్వరమొప్పుఁగఁ జమ్మివై చె; నా
దనుజుఁడు చిమ్మఁగాఁ బడుచు ♦ దారుణరక్తము చిమ్ముచుండఁగాన్. ౪౭ 404
- ఆ. దూరభూమిఁ బడియె ♦ దుందుభివదనంబు
నుండి 2 నల్లచుక్క ♦ లొగి మతంగ
మానియాశ్రమమున ♦ మారుతవశమునఁ
బడియె; సంత మానివరుఁడు ఘుఁచుఁడు. ౪౮ 405
- చ. తనయుటజంబునం బడినతద్రుధిరాయతబిందుసంతతిం
గని క్రుధనొంది యాచెడుగుఁగార్భ్యముచేసిన యాతఁడెవ్వఁడో?
యని మది నూహచేసి యిటు ♦ లారయ కిత్తటి నల్లచుక్కలన్
మునినగు నాపయిం బడఁగ ♦ మూర్ఖతఁ జేసిన దుష్టుఁ డెవ్వఁడో?. ౪౯ 406
- తే. దుస్సవ్యభావుఁడు మఱియును ♦ దుష్టబుద్ధి
యవశచిత్తుఁ డతండెవ్వఁ ♦ డగునొ యనుచుఁ
బలికి మునిపుంగవుండును ♦ వెలికి వచ్చి
భువిని బడియున్న వానిని ♦ భూధరాంగు. 50 407
- క. దనుజుని దుందుభినాముని, ఘనమహిషాకృతిని బ్రీతిఁ ♦ గాంచినవానిన్
గని మాని తపోదృష్టి న,తనిఁ జంపినవాఁడు కీశతతిపతి యనుచున్. 51 408
- క. మనమున నెంచుచు నట్లా, దనుజుని నెగఁజిమ్మినట్టి ♦ దర్పాంధునిపై
న నొకట గురుతరశాపం, బును వైవఁగఁ దలఁచి యిట్లు ♦ మునిపతి పలికెన్.
- సీ. ఎవనిచే నే వసియించినయీతపోవనమెల్ల రుధిరబింబునికరముల
నపవిత్రముగను జేయంబడి యిట్లయ్యె వృక్షమ్ము లియ్యవి ♦ విఱుగునట్లు

1 పపాత చ మహాకాయః క్షితౌ పంచత్వ మాగతః- అనిమూలము. 2 నల్లచుక్కలు=రక్త
బిందువులు.

దనుజక శేబరంబును జిమ్మబడియెనో యాతఁ డివ్వనిఁ జొర ♦ నర్జునఁడెట్లు
లికనగుఁ? జొచ్చునఁయేని చచ్చును దుష్టబుద్ధియా వాలియఁభూమిచుట్టు

ఆ. యోజనంబు దూర ♦ మొక్కనాఁడేనియఁ

జొరఁగరాదు పూన్నిఁ ♦ జొచ్చునేని
బ్రదుకఁడతఁడు నత్యఃవాక్య మియ్యది; నుజీ
యతనిసచివు లీవఁనాంతరమున. ౫౫

110

*క. ఎవకున్నారో వారలు, జనమునఁ బోవంగవలయుఁ ♦ జక్కఁగ నీమా
టవిని నుఖంబుగ వేగంబు వనము నిద్దానివిడిచి ♦ యరుగం దగుఁజూ! ౫౫

చ. తనయునిభంగి నీవనముఁ ♦ వద్దయుఁ బెంచుచునున్నవాఁడఁ బ

త్రనికరమున్ జిగుళ్ల ఫలఁరాజిని మూలములన్ గృశింపఁజే
య నిలిచిరేని యీకపుల ♦ నాతనివారల నేళపింతు నిం

కను దినమొం డొసంగితిని ♦ గాలము వారలు వెల్లిపోవఁగన్. ౫౭

412

ఆ. ఇట్టి గడువుమీఁటి ♦ యెవ్వఁడైనను రేవు

నాదుకంటఁబడునఁయేఁ దగ నతఁ

డవనిధరము నగుచు ♦ నచలుఁడై బహుసహ

స్రాబ్దములు వసింప ♦ నగును జుమ్ము! ౫౮

413

క. అని మునిశాపం బిచ్చిన, విని వారలు వనమునుండి ♦ వెడలి శచీనా

ధునిపుత్తుకడకుఁ బోయినఁ, గని వాలియు వారితోడఁ ♦ గడఁగి యిటులనెన్.

క. వనచరులార! మతంగుని, వనమున గావున్నమీరు ♦ వచ్చుటకేమో

గనరాదు హేతువిట న, న్నవచ్చుట కేమిగలదో! ♦ కారణమనుచున్. ౫౯

తే. మఱియు నిట్లనె వానరఁమండలమున

కెల్ల ట్లేమమె గద! యన ♦ నెల్లకపులు

కనకమాలను దాల్చినఁకపివరునకు

దనుజమరణంబు మొనలు మతంగమాని. ౬౦

416

తే. శాపమొసఁగిన దనుక నచ్చట జరగిన

వార్తలను దమరాకకు ♦ వలయు హేతు

వును నమగ్రమముగాఁ జెప్ప ♦ విని యతండు

మానిసన్నిధికేగి బ్రహ్మమునిఁ గాంచి. ౬౧

417

చ. కరములు మోడ్చి శాపమిది ♦ క్రవ్వుఁ జేయవె యంచు వేఁడె; న

పురమమునీంద్రుఁ డాతనిని ♦ భవ్యమతిం దలపోయ కే గృహం

* యేచాపి సచివా స్తస్య సంక్రితా మాశుకం వనం, నచ తై రిహ చిహ్నైః శ్రుత్వా
యాంతు యథాసుఖమ్-అనిమూలము. అవపరాధులైనను గుస్పహవాసము గలవారగుట నిట మండ
రాదని మునిభావము.

తరమున కేగె; వాలియును ♦ దద్దురు శాపము పొంద కింక నె

వ్యరుసను దీక్షదం చెఱిగి ♦ పల్కక విహ్వలుడై చనెం బురిన్. ౬౩ 418

క. జననాథా! యక్కారణమున వాలియు శాపభీతి ♦ బొందుట శైలం

బును దీని ఋశ్యమూకం, బును జొరనొల్లండు చూడఁబూనఁడు మదిలోన్.

చ. వనమున నిందుఁ జొచ్చుటకు ♦ వాలికి సాధ్యముగామి నెంచి మం

త్రినికరముక్తి నేచును మదింగలచింతను బాసి స్వేచ్ఛ నీ

వనిఁ జరియించుచుందు; బలఁపొరుషముల్ దగ వాలి వీచినై

చిన యలదానవాంగమదె ♦ చెంతనె కన్నడు శుష్కభూతమై. ౬౪ 420

చ. ఎముకలుమాత్రమే మిగిలి ♦ యెన్నఁగ భూధరకూటతుల్యమై

క్షమఁ బడియున్న దల్లదిగో! ♦ కన్గొనుమా! యివె సప్తసాలవృ

క్షములు మహోన్నతంబులయి ♦ శాఖలు మిక్కిలి నిండియుండ నిం

పమరఁగ నున్న విందు నమఁరాధిపపుత్రకుఁ డొక్కవృక్షమున్. ౬౫ 421

¹ తే. పటుబంబునఁ జీలిచి ♦ బాణమొందు

దానిపత్రములెల్లను ♦ దగ నశింప,

వెడలి వేటొండుతరువును ♦ వేగనాటు

శొనఁగ, నాగండిలోపలఁ ♦ గ్రుచ్చఁగలుగు. ౬౬

422

క. మనుజేంద్ర! వాలిశౌర్యం, బన నిటు లసమాన మగుచు ♦ నలరును దానిన్

బనిపూని చెప్పితిని నా,తనినెట్లు వధింపఁగలవో! ♦ దర్పబలములన్. ౬౭ 423

చ. అని వచియించు సూర్యసుతు ♦ నప్పుడు లక్ష్మణుఁ డట్టెచూచి యి

ట్లనియె స్థితంబు పొంగ; మనుఁజాధిపుఁ డెప్పనిఁ జేయ వాలి నీ

ఘనుఁడు వధింపఁజాలు ననుఁగాఢపునమ్మిక నీకుఁ గల్గునో

యనఘ! వచింపుమన్న నతఁడాతని కిట్లను; మున్ను వాలియున్. ౬౮ 424

² స్తీ. ఈసాలతరువుల ♦ నేడింటియందొక్కతరువును మును చీల్చి ♦ దానియందు

శరమును నాటి యాశరమును లాగి యాగండినే వేటొక్కఁగాఢబాణ

మును నాటి యాశరంబును గూడఁదీసి యీవిధమునఁ బలుసార్లు విక్రమమున

నొనరించి రంధ్రంబు ♦ లొప్పునట్లుగఁ జేసి యున్నాఁడు గాన నీయన్న వీని

1 యత్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్రయితు మోజసా-అనిమూలము. యత్రయేషు సాలేషు ఏకంసాలం నిష్పత్రయితుం నిర్గతశరపత్రం కర్తుం ఘటతే సమర్థో భవతీతి. ఏకంసాలం భిత్వా శరో నిష్పత్రం యథా నిర్గచ్ఛతి తథా వేగం సమర్థ ఇత్యర్థః-అనితీర్థలు. ఏకంసాలం భిత్వా శరో నిష్పత్రం యథా తథా వృక్షంతరాసక్తమూలం గచ్ఛతి తథావేగం సమర్థ ఇత్యర్థః-అని గోవింద రాజులు. ఈయర్థమే యిటఁ గనఁబడునని యెఱుంగనగు. 2 ఈపద్యార్థమే యీయధ్యాయమున నలువదియేడవశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినది. మరల నిటఁజెప్పట విస్తరించునభిప్రాయముచేతనేగాని పునరుక్తము గాదని యెఱుంగవలయు.

తే. యందు నొకదాని నొక్కతీ వ్రాంబకమునఁ

జేల్చునేని, మృతుండయి ధీతిని బొంది

యున్నదుందుభియస్థుల ధీ నొక్కపాద

ముననె యెత్తి పరాక్రమంబును జెలంగ. ౪౧౫

425

క. అమరఁగ ద్విశతధనుర్దూరమునకుఁ జని పడువిధమున ధీ రహి జమ్మునయే

సుమహితరఘువరుగురుశౌర్యముఁ గని నాయన్న చచ్చెనని నేఁ కలఁతున్.

తే. అనుచు వచియించి సుగ్రీవుఁ ధీదంతఁ గొంత

¹దనుక ధ్యానించి మరల రక్తసమరేఖ

లక్షిచివరల నగపడ ధీ నలరు రాము

ఘనునిఁ గాకుత్స్థకులమణిఁ ధీ గాంచి పలికె. ౪౨౩

427

²సీ. వాలిశూరుఁడుబలవంతులవధియించియున్నాఁడుబలవిక్రమోగ్రఁగతఁడు

బలవంతుఁడగు నింతఁనటకు నెన్నం డెట్టిసంగరంబులఁ బరాజయము నొంద

కలరును, సురలకుఁనైనఁ జేయఁగ రాని కర్తృంబుల నతండు ధీ ఘనతరముగఁ

గావించియున్నాఁడు ధీ గానంబడెడునవ్వి వాని నన్నిటి నెంచి ధీ యేను భీతిఁ

తే. బర్వతము దీనిఁ జేరితిఁ ధీ బరులకెపుడు

గెలువరాకయ మార్కొని ధీ నిలువరాక

యలరువాలి ననుర్షణు ధీ నక్కపీండ్రుఁ

దలఁచియే నేను విడువంగఁ ధీ దలఁప దీని. ౪౨౬

429

క. అనురక్తులైన యీవా, వని ముఖసచినాళిఁ గూడి ధీ వనమున నిందే

నును జంకును గొంకును గను, చునెదిరుగుచునున్న వాఁడఁజూ! రఘురామా!.

క. నిను శ్లాఘనీయు సన్నిత్రునిఁ బొందితి నేమిఁకొఱఁత ధీ వోఁడదిక విభూ!

ఘనమిత్రవత్సలా! యో, సునుజర్షభ హిమనగంబుమాడ్కిని నిన్నున్. ౪౨౮

తే. ఆశ్రయించితి; బలశాలియైననాదు

దుష్టసోదరుబలము నాదుచుదికెల్లఁ

దెలియు; ³నీవీర్యమన్ననో ధీ తెలిసినదియె

కాదు సంగరముల నేను ధీ గానఁ గాన, ౪౨౯

431

క. మును వాలియొనర్చిన కా,ర్యనిచయ మతిభీషణంబ ధీ యగుటన్ దానిం

గొని భయము గల్గి నేని, ట్లనినాఁడంగాని నీకు ధీ నాత్మచలనమున్. ౪౩౦ 430

⁴క. కలిగింపవలయు ననియును, బలుకుల నవమతిని జేయవలయుననియు భీ

1 రామం రక్తాంతలోచనమ్, ధ్యాత్వా మహూర్తమ్ - అనిమాలము. 2 శూర శ్చ శూర ఘాతీచ ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః, బలవాన్-అనిమాలము. ఇంద్రవిశేషణములు పద్యమునఁ గలవు. 3 అప్రత్యక్షం తు మే వీర్యం సమరే తవ నాఘవ-అనిమాలము. 4 నఖి ల్వహం త్వం తులయే గాగమనే నభీషయే-అనిమాలము.

తిలఁ జేయవలయుననియును, బలుకుట లేదనుచుఁ దలఁపవలయు మహాత్మా.
 సీ. ఏకహాపంబుగ ♦ నెనఁగు నీపల్కులు ధైర్యంబు బుద్ధియుఁ ♦ దనువిలాస
 మును భస్మసంవృతఁ ♦ గను నగ్నిపోలికఁ దవ్విధులు తేజంబు ♦ వరుసఁ దెలుపు
 చున్నవి చక్కఁగా ♦ నోరాఘవా!; యని పలికినఁ బ్రభువయి ♦ పరమసత్వ
 హృదయుఁడౌ రఘువీరుఁ ♦ డిట్లనిపల్కె నుస్తితమొప్పు నుగ్రీవుఁచింత మానవు;
 తే. ననఘ ! ¹నీకు మాశౌర్యంబునందు నమ్మ
 కమ్ము లేదేని నేను సంఘరమునందుఁ
 దగినప్రత్యయమును నీకుఁ ♦ దత్పరమతి
 నగుచుఁ గలుగంగఁజేసెద ♦ ననుచు నతని. ౪౩

434

క. మన మూఱడిలం జేయుచు, దనుజకళేబరము లీలఁ ♦ దనదగుపాదం
 బును గదలింపకయే బా, ట్టనవ్రేలనె యెత్తి వే కడంగి బలమునన్. ౪౪ 435
 ఆ. ఊఁచియూఁచియట్టె ♦ యోజనదశకంబు, నంతదూరమేగునట్లు చిమ్మె;
 నంతఁ గపివరుండు ♦ నసురకాయ మ్మెండి, యల్పమగుటఁ గాలనతఁడు చిమ్మ.
 క. కనుఁగొని మరల నతనితో, ననుజఁడు వినుచుండ నిట్టులనియె; సఖా! యీ
 తనువు మును రక్తసిక్తంబును నవ్యము మాంసయుక్తమును నయియుండన్.
 ఆ. విసరివై చె వాలి ♦ విను మిప్పు డది యెండి
 విగతమాంసమగుచుఁ ♦ దగఁ దృణంబు
²భంగి నుండ విసరివై చితి వావాలి
 మిగుల నలసియుండి ♦ మించుబలిమి. ౪౫

438

క. తనకాలం జమ్మెను సీ, వన సంతోషమునఁగూడి ♦ పాదాంగువృం
 బున నెగఁజిమ్మితి విందునఁ, గనజాల న్నీబలంబె ♦ ఘనమో? కాదో?. ౪౬
 క. ఇరువురబలముల తెఱఁగుల, వరుస న్నేనిర్ణయింపవలనుపడదు; భూ
 వర! యార్ద్రము శుష్కంబనఁ, బరఁగెడుకారణమెయొక్కసరితలఁచినచోన్.
 తే. తారతమ్యము గలదిగాఁ ♦ దనరుఁ గాన
 మీబలంబులయం దేది ♦ మించు నేది
 తగ్గు నద్దాని నెఱుంగ నింతకును గాన
 ముందు గలిగినసందియము విడ కుండు. ౪౭

441

చ. శరమొకఁ డంది యిప్పు డొకసాలమహీరుహమున్ బలంబునన్
 ధరణిఁబడంగ నేయుము నితాంతము నాకు బలాబలంబు లీ
 తరుణమునందుఁ దేటపడుదంతికరాయతమైన యీధను
 ర్వీరమును నెక్కుపెట్టి రఘురాను! భవద్బల మొప్పునట్లుగన్. ౪౮

442

1 యది నప్రత్యయోస్తాసు-అనిమూలము. అస్తచ్ఛబ్దము ప్రయోగించుటంబట్టి యిట్ల “మా శౌర్య మ్మ”ని తెనిగింపఁబడినదని యెఱుంగునది. 2 పరిశ్రాంతేన మత్తేన భ్రాత్రా మే వాలినా తదా-అనిమూ.

- మ. శ్రుతిపర్యంతము లాగి భూరిశరముఁ ♦ దూఢంబుగా నై వ్రుమాఁ
క్షీతినాథేంద్రకుమార! నీవిటుప్రయోగింపంగ మాహింసు ను
న్ధతమా బాణము సాలవృక్షమును వే ♦ ధాత్రిం బడంజేయున
ప్రతిమంబొటను సంశయంబు గలదే ♦ భావింప నేమాత్రముఁ. ౯౧౪ 443
- సీ. మరల నెందులకు నమ్మకము పుట్టింపనందని యెంచవలదు మహాత్మా! నాకు
సంతోషమునకె యీసారి ప్రార్థించితి నినుఁ బరీక్షింపఁగ ♦ నేఁ దలంచి
కాదు; నిశ్చయమిది ♦ కడుఁబూన్కి నిట్లని యొట్టుపెట్టెద నీకు ♦ నుద్వేయందుఁ
గాంతిదాగులయందుఁ ♦ గమలమిత్రుండును నద్రివర్యముల హిమాద్రి నాల్గు
తే. కాల్లజంతువులందు సింగంబుమేటి
యైనవిధమున విక్రమ ♦ మలరునరుల
యందు నీవె వరిష్ఠుండ ♦ వగుదు వనుచుఁ
బలికెఁ దనపూన్కి నెఱవేర్చుఁ ♦ దలఁచి యంత. ౯౧౩ 444

పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨ - వ సర్గము.

—ఊఊ రాముఁడు సప్తసాలముల భేదించుట. ఊఊ—

- క. గురుతేజుఁడు రాముఁడు కపి, వరుపల్కుల నాలకించి ♦ ప్రత్యయము హృదం
తరమున నతనికిఁ గల్గఁగ, శరాసనము కై గ్రహించె ♦ సరభస మొప్పుఁ. ౧
తే. మానదుండగు రఘుకుల ♦ నుండనుండు
ఘోరసాయక మొక్కండు ♦ కూర్చి చాప
మందు జ్యానాదమున దిక్కు ♦ లద్రువ సాల
వృక్షమును లక్ష్యముగఁజేసి ♦ యేసె దాని. ౨ 446
- క. బలవంతుడైన రాముం, డలసాలము నొక్కదాని ♦ నరసి ప్రయోగిం
ప లలితకనకాంచితమా, బలుసాయక మద్ది వేగ ♦ పరుగిడి లీలఁ. ౩౪ 447
- సీ. ఏడుసాలంబుల ♦ నిలఁ ద్రెళ్ల భేదించి యాకొండనెత్తమ్మనందుఁ దూటి
ధరణిఁ జొచ్చెను; నిట్లు ♦ ధాత్రిభేదించిన యాబాణ మతివేగ ♦ మలరుచున్న
యదిగాన త్తణమున ♦ నందుండియరుదెంచిమునుపటివలెఁదూణముననుజొచ్చె;
వానరపతి రఘు ♦ వరుబాణజవమున నేడుసాలంబు లిట్లెలను బడుటఁ
తే. గాంచి గురువిస్తయంబును ♦ గాంచె; నంతఁ
బరమసంతుష్టుడై కపిప్రభువు రాఘ
వునకుఁ జేమోద్బుగిలించి ♦ తనశిరంబు
¹ధరణిసోక వ్రేలాడు నాభరణములను. ౩ 448

క. అరుదెంచుచు భక్తి నమ, స్కరణము గావించె; నట్టి కార్యమునకు హ
ర్షరతిం గని ధర్మజ్ఞుడు, ఎరసర్వాస్త్రవిదుడగుచు † వఱలెడు రామున్. ౬౪

తే. శూరునటు నిలుచుండఁగఁ † జూచి యిట్లు

పలికెఁ బురుషర్షభా! దేవ! పరులతోడ

వాసవుం డెత్తివచ్చినఁ † బ్రథనమందు

బాణములఁ గూల్పుఁ దగుదువు † వాలి యెంత. ౮

450

క. శరమున నొక్కట సాగో, త్కరమును బర్వతము భూమిఁ † గడులీలను ని
ర్భరశక్తిఁ భేదించితి, వరయఁగ నీయెదుట నెవ్వఁ † డని నిల్చు నిరకన్. ౯ 451

క. పురుహూతసలిలపతులకు, సరియగు నిను సుహృదుఁ బొందఁ † జాలితెఁ గానన్
ద్వరగా నావెతదీతెను, నిరుపమసంప్రీతి యెసఁగె † నిక్కము రామా!.. ౧౦

క. విను తోఁబుట్టువు చూపం, బునఁ దగు నావైరి నింద్రఁ † పుత్రుని నిపుడే
యనఘాదంపుముకైమో, డ్పనుగొనుమిదెయనుచువగలఁ † బొగులుచుఁ బలుకన్.

క. వినియంత మహాప్రాజ్ఞుం, డనఘుం డగు రామచంద్రుఁ † డనుజహితముగాఁ
దనమిత్రు రవినుతున్ జయ్యనఁ గొఁగిటఁ జేర్చి యిట్లు † బనియెం బ్రీతిన్. ౧౨

నీ. ఇక్కడనుండియే † యిపుడే కిష్కింధకుఁ జనుదము ముందు వే † చనుము నీవు
చని సహాదరునేఁచు † శతమఖనందను వాలిని బిల్వమా † బవరమునకు
ననియె; నంతట వార † లందఱు కిష్కింధ కతిజవంబునఁబోయి † యందునొక్క
గహనవనంబున † త్కారుహాంతరమునఁ గనఁబడకుండి; రం † త నిసపుత్రుఁ

తే. డంబరము గట్టిగాఁగ మధ్యమునఁ జుట్టి

పౌరుషమ్మున వాలిఁ బిల్వంగఁ గడుర

వమున సంబర మొయ్యనఁ † బగులునట్లు

భయదముగ నార్చె; నట మహా † బలుఁడు వాలి.

455

చ. అనుజుని ఘోరరావమును † నంతటఁ గ్రోధము మీఱుచుండఁగా
విని జవమొప్ప నాత్మపురి † వెల్వడి వచ్చెను జెంతనే మృతిం
గనఁదగు కారణంబునను † గంజహితుండెటు లస్తశైల మొ
య్యన విడివచ్చులాగున మహాత్తరసంగరకాంక్ష పొంగఁగన్. ౧౬ 456

—ఊఊ వాలి సుగ్రీవుల మొదటియుద్ధము. ఊఊ—

క. అంతట దివి కుజబుధు ల, త్యంతము పోరాడునట్లు † లవ్వాలియు ని
శ్చింతమతియైన ఛాయా, కాంతునిపుత్రుండు పోరఁ † గాఁ దొడఁగి రనిన్. ౧౭

స్తగ్ధర. భ్రాతృవ్యంద్వంబు తీవ్ర † ప్రబలతరరుషన్ † బౌరుషం బొప్పఁ బూన్కిం
జేతస్సుల్ పెంపుమీఱన్ † శితపవినమము † స్త్రిప్రచారంబు లొప్పన్
భీతిం గల్పించు మేలొ † పిడుగులవలెనే † వీరతం దెల్పనొ కై
ఘాతంబుల్ గ్రాలఁగా సం † గరము నొసరిచెన్ † గర్వముం బూని మించన్.

- చ. కని యట రాఘవుండు కరఃకంజమునన్ విలుఁ దాల్చి, వీరులై
తనరెడవార లిద్దఱు నిఃతాంతము నశ్వినమానరూపులై
కనఁబడ వీడు సూర్యజుడు † కాఁదగువీడగు నింకజం దటం
చును గుఱుతింపఁజాలమిని † జూచుచునుండెను గృత్యమెంచుచున్. ౧౯౫
- ఆ. అంతెకాని సగఱ † ననువుల నెడఁబాపు, శరము విడువఁదయ్యె † సంశయమున
నిట్లు శంకనొంది † యిట రాఘవుం డుండ, నచట సూర్యతనయుఁడన్నచేత.
- క. పలుభంగుల భంగముఁ గని, యిలఁ దనకున్ కక్షకుఁడగు † నినకలజని నేఁ
దలఁపక చూడక తనదగు, నెలవునకుం బాటె; మేను † నెత్తుటఁ దడియన్.
- సీ. అలసి దెబ్బలచేత † నంగమెల్లను వాయఁ దనవెంటవాలి క్రోధమునఁదఱుము
గొనిరా మతంగునివనమును జొచ్చెను; దేజంబు నింజారఁ † దేజరిల్లు
వాలియు మునిశాపఃభయమున కలుకుచుఁ దమ్ముఁ డవ్వనిఁ జొరఁ † దాను నోరి
తప్పించుకొంటి వీతరుణమునన్ మృతినుండి యంచని పల్కి † యూరికేగె;
- ఆ. నంత రాఘవుండు † ననుజుండు హనుమంతుఁ, జాతురమున వెంటఁనకుగుదేరఁ
గపివకుండు చనినఁకడకె పోయిరి సుమిత్రాత్మజుండు రాముఁ † దరుగుదేర.
- క. కని సుగ్రీవుండు సిగ్గును, గని నేలం గనుచు దీనుఁకరణిం బలికెన్;
విను రామా! నీవిక్రము,మును నాకుం జూపి యుద్ధఃమున కవ్వాలిన్. ౨౫౪
- క. పిలువుమ! యని నాతోడం, బలికె ననున్ వాలిచేతఁ † బలుభంగులుగా
నిలఁబడఁ గొట్టించితివే, పలుకును నీవేమిచేయ † హంఘించితివో! ౨౬ 464
- క. నినుఁ బ్రతిమాలినయప్పుడె, యని వాలిని నేను జంపఁనని సశ్యముగాఁ
గనె చెప్పియుండఁదగుఁగద, చనకుందును గాదె యట్లు † నలిపియె యున్నన్.
- సీ. అనుచు మహాత్ముఁ డాహూర్కియుఁ గరుణముగా దీనవాక్కులఁగలఁగుమదిని
బల్కుచుండఁగ రఘుఁవక్రుఁ డాతనితోడఁ బలికె నిట్లనిఁ కపివర్య! వినుము
బాణమ్ము నేనట † నదలనికారణంబును జెప్పుదును † గోపఃమును విడువుము
గమనవేషప్రమాణముల నలంకారమున నీవు వాలియుఁగనఁగ నొక్క
- తే. భంగి నున్నార లిరువుర † వాసి యెఱుఁగఁ
జాలనట్లుగ; వర్చస్సు † స్వరము చూడ్కి
విక్రమము వాక్కు ననియెడుఁవీనియందు
భేదమింతయు నగపడఁలేదు నాకు. 3౧
- క. కనుకనె మీయిద్దఱకును, దనువు లొకవిధంబుగానె † తనకుట మిగులం
గని నేను మోసపోతిని, విను మిక్కరణముచేత † విశిఖముఁ గొనియున్. 3౧౪
- సీ. మనకు నిద్దఱకును † మైత్రీయటుండఁగా మూలఘాతమెయగు † నోలినట్లు
కాకుండుఁ గాకని † భీకరంబై మహావేగవంతంబయి † విమతనాశ

- కరమయి ప్రాణాంతకరమును నగుబాణమును బ్రయోగింపఁగఁ ♦ బూననైతి
నింతియకాని యిం ♦ కేమియులేదు నూ! హరివర్య! నాదగు ♦ నజ్జతను ద
తే. గంగ లాఘవమునను నీసంగరమున, నేదియే నీకు నాపద ♦ యించుకేని
సంభవించునయేని నీజగమునందు, ¹నాదుబాల్యముమాధ్యము ♦ పైఁదగులదె.
క. విను మెవని కభయదానం, బును జేసితి మతని మృతిని ♦ బొందించుట యిం
తనరానిపాపమని స, జ్ఞనులందురు; నే నితండు ♦ జనకాత్మజయున్. 3౫ 469
- క. అనయమ్ము నీయధీనుల, మని యెఱుఁగుము కాన నిందు ♦ హరివర! మాక
న్నను నీవె శరణ మటుకా, వున మరలం బోయి వాసపుని సుతుతోడన్. 3౬
- చ. అని యొనరింపు నాపయిని ♦ నాత్మను సంశయ ముంపఁబోకు; నా
తని నొకసాయకంబుననె ♦ ధాత్రి, పయిం బొరలాడఁజేసెదన్
గను మొకరీతి ని త్తతినె ♦ క్రమ్మఱఁ జేసెడుయుద్ధమందు ని
న్గనునటు లెద్దియే గుఱుతు ♦ గా ధరియింపుము వానరేశ్వరా! 3౮ 471
- క. అనుజా! సౌమిత్రి! చెంతనె పూచిన రమ్యమగు లతన్ గజపుష్పిన్
గొని యీమహాత్ముకంతం, బున వేయుము! విజయ మబ్బు ♦ బో యద్దానన్.
- చ. అనవిని లక్ష్మణుం డవుడె ♦ యద్రితటంబునఁ బుట్టి చక్కఁబూ
చిన గజపుష్పికం బెఱికి ♦ సిద్ధము మేలని తద్గళంబునం
దునిచెను తానిచే సిరుల ♦ నొప్పెడునారవినూనుఁ డాలతన్
దనగళమందుఁ దాల్చి రవి ♦ తారలమాలిక యావరింప నె
ట్లనువుగ వెల్లు నప్పగిది ♦ నప్పుడు భాసితెఁ జూడ నొప్పుచున్. ౪౦ 473
- తే. దాన సాంధ్యాంబుదము క్రౌంచతతి వెలింగి
నట్లు మేను ప్రకాశింప ♦ నారఘువరు
పల్కులం జిత్తధైర్యము ♦ వఱల నతని
వెనుకఁ దాఁ బోయెఁ గిష్కింధకును జవమున. ౪౨ 474

పంధ్రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩ - వ సర్గము.

అతి ద్వితీయయుద్ధమునకై రామానులు కిష్కింధ కరుగుట. అతి

- క. నురపతినుతపాలితమగు, పురికిం ధర్మాత్మఁడగుచుఁ ♦ బొలుచురఘువరుం
డురుగతిఁ బోయెను వానర, వరుఁడుం దనవెంటరాఁగ ♦ బలశౌర్యములన్. ౧
- చ. కనకవిభూషితంబయిన ♦ కార్త్యకవర్యముఁ గేలనంది నూ
²రుద్రనివలెఁ దేజరిల్లుచును ♦ యుద్ధమునన్ జయమీయఁజాలు బా

¹ మాధ్యంచ మమబాల్యంచ భ్యాపితం స్యాద్ధర్మశ్చర - అనిమూలము. ² గృహీత్వా తణ
పాధకాన్ - అనిమూలము.

ణచిచయమున్ గ్రహించి రఘుఁ నాధుఁడు పోవఁగ నమ్మహాత్ముఁ
దనుపసుకంకుఁ డై నతఁడఁ నాత్మజుఁ జాతని వెంటనంబుచున్. ౨౪ 476

క. బలశాలి లక్ష్మణుఁడు నుజ్జ్వలితేజుఁడు వెలిలి; రంత ధీమతుఁడై
వెలయు మానుమంతఁ డట్లే, నలసిలులు వానిరాధిఁ నాధుం డగుచున్. ౩.

క. గురుతేజుఁడు నగుతామఁడు, పరమప్రమదమున రామఁ ధన్రుని వెనుకన్
నిరుపమవిక్రమములఁ బోయిరి; ¹వారలు పూరిగొత్తు ధీమతు తరువులన్.

చ. కనుఁగొనుచున్ బ్రసన్నతరఁ కాండములై జలరాశిఁ బొంది పెం
పునఁ దగున త్తరంగిణుల ధూరిగృహంబులరీతి నొప్పుచుం
గనఁబడుకండరంబులను ధృధరసంక్తిని భూధ్రరంధ్రా
జుని దచయంతనేర్పడినఁ చిత్రగుహలిని గూటసంతతిన్. ౫౪ 479

సీ. కనుఁగొన నింపుగాఁ ధ్రువుగుహావిశేషంబుల గాంచుచుఁ జనిరి; మఱియు
వైదూర్యములనలె వఱలుపత్రంబులఁ గొమరొంది యాకోశఁకుట్టలముల
నలరుపద్మంబుల సంపంబుఁగులెక్కువ నలిలవూర్ణతటాకఁ సముదయములఁ
గారంపవంబుల నారసంబుల హంస జలకుక్కుటంబులఁ జక్రవాక

తే. ములను బహువిధజలపతఃస్త్రులను గూయు
వానిఁ గాంచుచుఁ బోయిరి వారు మఱియు;
లేతపచ్చిక మేయుచు భీతిలేక
వనములందెల్లఁ దిరుగుచు వఱలువాని. ౫౫ 480

క. నిలువంబడి యిచ్చాగతి, నలుఁగడలం జూచెడుహరిఁ గంబులఁ గనుచున్
జెలఁగుచుఁ జనుచున్ మఱియును, బలమునభీతిదములగుచు ధయరహితములై.

సీ. వనతటాకములకు వైరులై శుక్లదంతవిభూషితంబులై తటములెల్లఁ గు
గూలునట్లుగ నేచ్చఁగోరాడుచునుముదంబులమీఁటియొంటిగాఁ బొలిచితిరు
చును శైలతటములఁ గనుఁగొని తాయుచు జంగమాద్రులవలె జలదములవి
ధంబున నొప్పుచు ధరణిపరాగంబునను బ్రుంగియున్నట్టి వనగజముల

తే. వనచరములగు నన్యమృగనికరముల
నంబరంబునఁ దిరుగువిహంగమములఁ
గనుచుఁ ద్వరపడిపోయి; రాకపివరేణ్య
వెంట మానుమన్యులు మహావిక్రమముల. ౧౨ 482

క. చనుచున్నతఱిని దశరథ, తనయుఁడు తరుపుంజముల నితాంతము బెడఁగై
కనఁబడువనముం గని యి, ట్లనియెన్ సుగ్రీవుతోడ నాశ్చర్యమునన్. ౧౩

చ. ఘనతతినావిశాలమయి కమ్రతరంబయి యగ్రభాగమం
దనుపమరీతిగా నరటు లందముగాఁ గనుపట్ట వెల్లునీ

- వనమిది మేఘ మభ్రమున ♦ భాసిలునట్లు వెలుంగుచున్న దీ
 వనముతెరింగు నే వినఁగ ♦ వాంఛను గాంచితి మిత్రమా! యిఁకన్. ౧౮౪
- క. కోరిక దీనిం దీర్పుము, నేకుపునన్ వానరేంద్ర! ♦ నీవిపుడన్నన్,
 శ్రీరామువాక్యమును విని, తా రయమునఁ జనుచుఁ బలికెఁ ♦ దద్వనవార్తన్.
 సీ. ఇది యొకయాశ్రమ ♦ మిది విశాలంబయి శ్రమములఁ బోఁగొట్టెఁ♦జాలియుండు
 నుద్యానవనముల ♦ నొప్పుచు సుస్వాదుమూలఫలోదకం♦బులఁ జెలంగు;
 *మును సప్తజను లను♦మును లేడుగురు నియతవ్రతంబులఁదమ♦తలలఁ గ్రిందు
 గా నిల్చి నియతంబు♦గా జలంబులనుండి తపముచేయుచు నుండు♦తన్మునులిట
 తే. సప్తరాత్రములకు నొక్క♦సారి పూన్ని
 వాయు వాహారముగఁ గొని ♦ వరుస సప్త
 శతశరత్తులు తపమును ♦ సల్పి తనుయు
 తులయి స్వర్గమునొంది రో♦యలఘుశౌర్య!. ౧౯ 486
- చ. వినుమిటు సుప్రభావముని♦వీరుల యాశ్రమ మిద్ది భూమిరు
 ఘ్ననతరసాల మొప్పు సుర♦కాంతుఁడు దేవతలెత్తివచ్చినన్
 దను నెఱిరింపరానిగతి ♦ ధాత్రిఁ జెలంగును; బక్షిజాలముల్
 పనమున నున్నయన్యమృగ♦వారములోనికిఁ బోవకుండెడున్. ౨౦౪ 487
- ఆ. ఏవియేనిదెలియ ♦ కివ్వనంబును జొచ్చు
 మరలిరావు సుమ్ము ♦ మ్రుందునందె
 యాశ్రమమున నిందు ♦ నాడు నచ్చరల యా
 భరణరవములు వినఁ♦బడును రామ. ౨౧౪ 488
- క. అమలాక్షరగీతధ్వను, లమలతరస్వాదువాధ్య♦హారిధ్వనులే
 సమయమునను వినఁగాఁబడు, సుమహితగంధంబు వెలయుఁ♦జమ్ము రఘువరా!.
- క. త్రేతాగ్నులు భాసిలు నిట, నేతరుణమునందునైన ♦ నిందులకుఁ దగన్
 హేతువుగా నీధూమము, నీతరువుల కొసలనల్లి ♦ యిదె కనఁబడెడిన్. ౨౨౪
- ఆ. ఇది కపోతదేహ ♦ మెట్టులొ యల్లెఱ్ఱ
 నగుచుఁ గానఁబడెడు ♦ నతినిబిడము
 గాఁగ; వృక్షము లివి ♦ కడు ధూమసంసక్త
 శీర్షములయి యెపుడు ♦ చెలఁగుచుంట. ౨౩౪ 491
- క. ఘనతతిచే గప్పంబడి, కనఁబడు వై దూర్యగిరుల♦కై వడి నివీగో
 తనరారెడు ధర్మాత్మా, యనుజుఁడు నీవును దమిం బ్ర♦యతచిత్తులరై. ౨౪౪
- చ. మనముల నెద్దియే ఫలము ♦ మానక గోరుచు వందనంబు ల
 మ్మునులగుఱించి చేయుఁ డల♦ముఖ్యమునీంద్రులు భావితాత్మలా

* ఆత్రసప్తజనా నామ మనయ స్సంక్రితవ్రతాః-అనిమూలము.

టను నెన రమ్మహాత్ములయెఁగఁ దమి భక్తియు వచ్చెలంగ వం
దనములు చేయువారొ యలఁధన్యుల యంగములందు రాఘవా! ౨౫

తే. వ్యాధిమొదలగుబాధ లెన్నె వైన నించు

కంతయును నంటఁజాలవు; ♦ సంతసమున

వందనము చేయుమా! యన ♦ భక్తి సంత

ననుజునిం గూడి రాఘవుఁ ♦ జాదరమున. ౨౬

494

క. అనఘాత్ములైన యలముని, వనజాత్ములఁ గూర్చి మదిని ♦ వారిమహిమమున్

గనుచున్ వందనమిడెఁ గర, వనజంబులమోడ్చి; యంతఁ ♦ భార్గవమణియున్.

చ. అనుజుఁడు వానరేంద్ర పవఁనాత్మజముఖ్యులు వెంటరాఁగఁబో

యెను బరమప్రమోదమున ♦ నెంతయుఁ జిత్తము పల్లవింప, న

మ్మనుల వనంబునుండి జవఁముం దగ దూరముపోయి యింద్రనం

దనపరిపాలితంబగుచుఁ ♦ దార్మ్యనరాక చెలంగుదానినిన్. ౨౭

495

క. పురవర మనఁబడుదానిన్, వరమహిమను నొప్పుదాని ♦ భవ్యమనములన్

బరికించిరెల్ల రంతటఁ, ద్వీరపడి రాముండు నతనిఁతమ్ముఁడు పూస్కిన్. ౨౮

చ. వనజహితాత్మజుండు మఱి ♦ వానరులున్ సరిలేని తేజమున్

గనఁబడశస్త్రముల్ గొనుచుఁ ♦ గ్రాలెడు శత్రువధార్థ మింద్రనం

దనపరమప్రతాపమునఁ ♦ దద్దయుఁ బాలితమైన పత్తనం

బును గని యేకకాలమునఁ ♦ బోయిరి చేరఁగఁ బూస్కి మీఱఁగన్. ౩౦ 498

పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪ - వ సర్గము.

ఁఁఁఁ రాముఁడు సుగ్రీవుని క్షయము పోవునట్లు పలుకుట. ఁఁఁఁ

చ. చనియిటు వారలందఱును ♦ శక్రనుతుప్రియపాలితంబుగాఁ

దనరు పురంబుఁజేరి యటఁ ♦ దమ్మెనరైనను జూడకుండ నొ

ప్పినవనమందు దట్టమగుఁవృక్షసమూహముచెంతనుండి; రా

వనములయందుఁ బ్రీతివగ ♦ భవ్యగళుండగు నర్కజం డొగిన్. ౧ 499

క. వనమున నాలుగుదెసలం, వనచూడ్కి నిగుడ్చి తగఁ గ్రుఁధం బూనెను నం

త నతఁడు హనుమత్ప్రముఖులు, వనచరులెల్లరును జట్టు ♦ బలసి కొలువఁగన్.

సీ. అనిల వేగపురస్సఁరాయతమేఘమట్లభ్రము భేదించుఁనట్లు సింహ

నాదమొనర్చు చఁన్నను యుద్ధమును జేయ వెడలి రమ్మనిపూస్కిఁబిలిచె; నంత

బాలార్కతుల్యుడై ♦ భాసిల్లి దృష్టసింహగతి యై తగినట్టి ♦ యర్కజుండు

కార్యదక్షుండగు ♦ త్కృపతి శ్రీరాముఁ గని పల్కె; వాలినఁగరమునకును

తే. వచ్చితిమినుమ్మ హరిబృందః॥వాగురముల
భయదమై తత్తమగుభవ్యః॥భర్తృతోః
ణాంచితంబయి ధ్వజముల॥యంత్రములను
దట్టమై యున్న దియ్యది ॥ దన్యుహరము. ౫౪

501

క. మును నీవు వాలిఁ జంపుదు, నని శపథ మొనర్చితివి మ॥హావీరా! చ
క్కనికాలము లతనువలెన్, మునుపటిశపథమును జేయు॥ము ఫలయుతముగన్.

చ. అనవిని ధర్మచిత్తుడగు ॥ నయ్యరినూదనుఁ డారఘూర్వహుం
డినజునిఁ గాంచి యిట్లనియె ॥ నిప్పుడె యీగజపుష్పియన్లతన్
ఘనుడగులక్ష్మణుండు నినుఁ ॥ గన్గొనఁగాఁ బెకలించితెచ్చి వై
చెనుగద! నీగళమ్మునను ॥ శీఘ్రము నిన్లుఱుతింప నొ నిఁకన్. ౫౫

503

సీ. వీరోత్తమా! నీవు ॥ విమలకంఠంబున గజపుష్పిలతను జ॥క్కఁగ ధరించి
¹యాకాశమునఁ దార॥కాయతమాలికా విపరీతసూర్యుని॥విధముగాఁగ
భాసిల్లుచున్నావు ॥ బాగుగ నుగ్రీవ! వాలివలన నీకుఁ ॥ బ్రాప్తమైన
భయమును నీయందు ॥ వాలికిఁ గల్గిన వైరము నేనిప్పు ॥ బవరకుందు

తే. నొక్కశరమునఁ దీర్తు స॥హోదరాకృ
తిని జెలంగెడు నీశత్రు॥వును మదన్
గోచరునిఁ జేయు మప్పుడే ॥ కూలి యతఁడు
పాంసువేష్టితుఁ డగుఁజమ్ము ॥ వనమున నిట, ౧౧౪

504

చ. వనమున నిందు నాయెదుట ॥ వాలి కనంబడి ప్రాణయుక్తుడై
చనునటు సంభవించినను ॥ సత్వరమే యరుదెంచి దోషినా
ననుఁ దగ నిందచేయు హరి॥నందనుఁ డాతఁడు ప్రాణయుక్తిఁ బ
త్తనమున కేగకుండిన ని॥తాంత మదోషిగ నన్ను నెంచి నే
మనకుము; సప్తసాలముల ॥ నప్పుడు నేనొకబాణమేసియే. ౧౧౫

505

తే. చీల్చినది నీకుఁ బ్రత్యక్ష॥సిద్ధమెకద!, యబ్బలంబుననే వాలి ॥ నని వధించి
నాడనే యంచుఁ దెలిసికొ॥నం దగుఁ జము, కష్ట మెట్టిది వచ్చినఁ॥గాని నేను.

²చ. అన్యతము పూర్వమెట్టినమ॥యంబున నైనను ధర్మలోపభీ
తిని బలుకంగలే దిఁకను ॥ దెంపునఁ బల్కును జమ్ము భూమిమొ
ల్చిన నవసరముం దమిని ॥ జిష్ణుఁడు వర్షముచే ఫలింపఁజే
యునటుల నాప్రతిజ్ఞ నిపు ॥ దుగ్రపరాక్రమ మొప్పుచుండఁగాన్. ౧౧౬

507

1 ఇట “విపరీత ఇ వాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా-అని మూలము. ఇందలి యర్థ విశేషములన్నియు విపరీతపదమునుండి యేర్పడినవిగా నెఱుంగునది. 2 అన్యతం నోక్తపూర్వం మే-అనిమా. ఈ రామోక్తియే రామాయణమునుండి నిరంతరము స్ఫరించి నేర్చుకొనఁవగినది. శ్రీరామపృథ్వుతము సర్వోత్తమ మనుట కిదియే ప్రధానము.

- క. ఫలవంతముఁ గావొంతు వ, నలుమా! సంభ్రమము; గీతఁ ధాత్రివర! యి
మ్ముల నాకాంచనమాలిని, బిలువఁగ నేలాటిధ్వనిఁ ♦ వే యొనరింపఁ. ౧౬
- క. ఆవాలి వచ్చునో యా, రావము గావింపు మింక నఁరాతిభయదుఁడై
యేవేళల విజయఫలం, బావహిలఁ బలము వెలయ ♦ నతఁ పొష్పఁగదా.
- చ. అనియన మోదనుందు మును ♦ నాతనినీవును మాటుకొంటి సం
దున నతఁ డాగ్రహంబుననె ♦ తోడనె నీస్వన మాలకించినం
తనె పయి కేగుదెంచు; విను ♦ ధాత్రిని శూరులు శత్రుశర్షణం
బును సమరంబునం గొనరు ♦ పో; మఱి స్వీయసరాక్రమంబు నె
మ్మనమున నెక్కుడంచుఁ బలుఁమాటు తలంతురు వారలింకనుఁ. ౧౭ 510
- చ. వనితలఁడెంగటఁ మెలఁగుఁవారలెయైన సహింపలేడు; నా
1 విని కనకంబుభంగిగను ♦ బింగళవర్ణము పెంపుమీఱఁ గీ
శనిచయనాయకుండును విఁశాలరవంబున నభ్రముం బగు
ల్పను దలపోయనట్లఱచె; ♦ ధావననుదుజ్జ్వలమై చెలంగఁగఁ. ౧౮ 511
- సీ. నృపతియాజ్ఞ యెలేమి ♦ నేమిది యనువాడు లేకుండుటను భీతిఁలేక పరవు
రుషులెల్ల స్వేచ్ఛఁ దిఁపగుచుఁ గులస్త్రీల నెఱేకురులను లాగుఁతఱిని వారు
పోదగుస్థలికిని ♦ బోలేక యాకులపడునట్లు నుగ్రివుఁధ్వనికి గోవు
లెల్లను బెదరుచు ♦ నుల్లము ల్తడఁబడ ముఖకాంతిచన దుఃఖఁమునఁ గలంగె
- తే. ననిని భగ్నాంగములయిన ♦ హయములట్లు
మృగములెల్లను వే పరుఁగెత్తఁజాల
2 వయ్యె గతపుణ్యపూరుషు ♦ లంబరమున
నుండి పడునట్లు పతంగంబు ♦ లుర్విఁ బడియె. ౨౦ 512
- చ. అనిలవిచంచలోర్మియగు ♦ నబ్ధివిధంబున నాచ్ఛి విక్రమం
బున నురుతేజమొప్పు స్వనఁముం బొనరింపఁగ నేర్పుకాడె కా
వున జలదవ్రజంబులటు ♦ భూకిరవంబున నెల్లమం భయం
బును గనునట్లు చేసి రవిఁపుత్రుఁడు పొల్చెను సంతనంబునఁ. ౨౧ 513

పదునాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 సుగ్రీవో హేమపింగళః-అనిమూలము. 2 క్షీణపుష్క్యా ఇవగ్రహః-అనిమూలము. ఇట
గ్రహశబ్దమునకుఁ బూరుషులని యర్థము చెప్పవలయు. గ్రహములు కొంతకాలము నశించుననుండి
భూపతితు లగుట యసంభవము గావునను, పుష్క్యాను క్షీణింపఁగాఁ బ్రాణులు భూపతితులగుట
శ్రుత్యుక్త మగుటయుఁ గారణములుగా నీయర్థము సుసంగతమే.

౧౫ - వ సర్గము.

—ఊఊ వాలి యుద్ధమునకుఁ బోవఁ బ్రయత్నింపఁ దాత హితము చెప్పట. ఊఊ

చ. అనుజుఁడు దైర్యమొప్పు నటులార్చిన యాపెనునాదమున్ ముదం
బునఁ దనకాంతలం గలిసి ♦ పొల్చెడునంతిపురంబునందు నుం
డినయలవాలి యప్పుడు కడిందిమగంటిమిఁ బొల్చువాఁడుగా
వున నహియింపలేక వినె ♦ భూతలమున్ వడకించు నాధ్వనిన్. ౧౫ 514

క. వినినంతనె యొకసారిగ, ననంగమదమెల్లఁబోయె ♦ నతిశయకోపం
బును గాంచె నతనిమడి; యంత నతఁడుకోపమునఁదనదు♦నయనములొకటన్.

తే. ఎఱ్ఱఁబాటఁగ సంధ్యయం ♦ దెట్టియాత
పము చెలంగునొ యట్టిదై ♦ పరఁగుకాంతి
తనువునన్ మించ నప్పుడతండు రాహు
వట్టె గ్రసీయింపనున్నట్టి ♦ యర్కురీతి. 3 516

సీ. కాంతిహీనుండయ్యెఁ ♦ గడుఁగ్రోధమునవాలిదంష్ట్రాకరాళుఁడై ♦ తగ జ్వలించు
నగ్నివిధంబున ♦ నంగము వెలయంగ మదగజోత్పాటిత♦నుంజుపంక
జములతోడను మృణాళములతోడనునొప్పువ్రాదమట్లువెలసె;నిట్లనుజరవము
శూరునకెంతయు ♦ నోరువరాకుండుఁ గావున వాలి వేగమున భూమిఁ

ఆ. బగులఁ గొట్టురీతిఁ ♦ బదముల నిడుచు యు
ద్ధమున కేగుచుండెఁ ♦ దార యపుడు
భయమునొంది త్వరగఁ ♦ బరుగిడి నెమ్మి న
తనిని గాఁగిలించుకొని దృఢముగ. ౫౪ 517

క. మదిఁ గలసౌహృదమటు ల, య్యదనునఁ గన్పడఁగ ముందు ♦ నధికశుభంబే
పొదలఁగఁ జేసెడుపల్కుల, మదిరాక్షియుఁ బల్కె నిట్లు;♦మహితోత్సాహా!.

¹క. వినుము నదీవేగమువలె, ననివార్యంబగుచు వృద్ధియగునీగ్రోధం
బును వేకువ శయనస్థలమునుండి లేచుచును భుక్తమున్ బూమాలన్. 2

ఆ. వినరివై చునట్లు ♦ విడువుమా; నిశ్శేషముగను; ననుజతోడఁ ♦ దగనమరము
జేయఁగోర్కె నీకుఁ ♦ జిత్తమునం గల,దేని రేపు పోరు ♦ మిపుడు వలదు.

ఉ. వీరుఁడవౌట నీవిటుల ♦ విక్రమమొప్పుఁగ రేపుయుద్ధమున్
గోరికఁజేయ లాఘవము ♦ గొబ్బునరాదు త్వదీయవైరికిన్
²గౌరవ మబ్బఁబోదు త్వరగా నిపుడేగుట నామనంబునం
దారయ మేలటంచు నిను♦మంతయుఁ దోఁపఁగలేదు నాయకా!. ౮౪ 521

క. వలదని నేఁ జెప్పుటకుం, గలకారణమెల్ల వినుము ♦ కపివీరుఁడు నిన్
గలహమ్మునకున్ బూర్వము, పిలిచెను గన నీవు నపుడె ♦ పృథుకోపమునన్.

1 శయనా దుత్థితఃకాల్యం త్యజ భుక్తామివ స్రజమ్-అనిమా. 2 సహసా తప నిష్కామో
మమ తప స్సరోచతే-అనిమా.

చ. వెలువడి యాతనిం గనుచు ♦ విక్రమమొప్పుచు నుండ నీవొగిం
దలపడి సంగరంబున నితాంతము పైబడి తన్ని తోల దె
బ్బలు దిని దిక్కులం గనుచు ♦ బాతె నతం డిటు నిన్ను జేరి యి
మ్ములఁ బెనువీడనొంది యట ♦ ముష్టిహతుల్ తనునొవ్వఁజేయఁగన్. ౧౦౫

చ. చనియెనుగాదె యట్టికపిస త్తముఁడే మరలన్ జవంబునన్
నిను నని చేయఁగాఁ బిలువ ♦ నెమ్మిని వచ్చినజాడఁ జూడ నా
తనికి నుహాసహాయము నితాంతము గల్గెనొ యేమొ? యంచు నా
మనమున శంక గల్గెడిని ♦ మానక యింకొకమాటఁ జెప్పెనన్. ౧౧ 524

సీ. అతనినాదంబేను ♦ నాలకింపఁగఁ దోచె నతనిదర్పము ప్రయత్నాతిశయము
ధ్వనియు నాటోపంబు ♦ దలపోయ నొకగొప్పకారణంబుండకఁగలుగఁదనుచు,
నిపుడిటవచ్చుట ♦ నెంచఁగా నాయకా! యతఁ డసహాయుడై యరుగుదెంచె
నని తలంపఁగరాదు ♦ తనకు నమ్మికపుట్టునట్టి సహాయమే ♦ యాశ్రయించి
ఆ. యున్నవాఁడు గాన ♦ నురుగర్జనములిట్లు, చేయుచున్నవాఁడు ♦ చెవుమయెట్లు
పెనుసహాయ మతనికిని గల్గెనని నీకు, నెట్లు తెలిసెనందుఁజేమొ నీవు. ౧౩

క. ఆతఁడు స్వభావనిపుణుఁడు, చేతోగరిమంబు గలిగి ♦ చెలఁగును గానన్
ఈతఁడీసహాయబలమును, ఖ్యాతంబని నమ్ముకుండ ♦ నతఁడెటువచ్చున్. ౧౪

క. ఊరక మదినూహించుచు, వీరా! యిటు సల్కలేదు ♦ వినుమా! మునుపే
యారసి కొడు కంగదుఁడే, కోరి ననుం గాంచి చెప్పెఁ ♦ గొంకక నేనున్.

క. వినియున్నదాన నీకున్, గన మేలొనఁగూర్చునదియుఁ ♦ గాన వచింతున్
మనపుత్రుం డీయంగదుఁ, డనయము చనినట్లే తా విహారముచేయన్. ౧౫

క. వసమధ్యమునకుఁ జని వచ్చెను నచ్చట నాపులగుచుఁ ♦ జెలఁగెడుచారుల్
వినిపించినవార్తల నా,కును జెప్పెను విను; మయోధ్యకుం బ్రభు వగుచున్.

చ. నిరుపమశౌర్యసారుఁడయి ♦ నిర్దితశత్రువునై న భూమిభృ
ద్వరునకుఁ బుత్రులిద్దఱును ♦ బాహుపరాక్రమయుక్తు లౌచు సం
గరమున నోటమిం గనక ♦ గ్రాలెడువారలు రామలక్ష్మణుల్
వరయశులై ప్రసిద్ధిగని ♦ వారలు పొల్తురు సాటిలేకయే. ౧౭ 530

సీ. ఇట్వోకుకులమున ♦ నిరువురు పుట్టినవారు దురాసదుల్ ♦ భాస్కరాత్మ
జనకుసాయముచేయఁగనుఋశ్యమూకా ద్రిక పుదెంచినారటఁయందురాముఁ
డిప్పు నీతమ్మునఁకే సహాయముచేయువాడట, యాతఁ డీవఱకె దనుజ
వరుల వధించుచుఁ ♦ బ్రఖ్యాతిఁ గన్నవాఁ డాయోధనమ్ములఁకుం దతండు

* తే. కర్కశుండయి పరబలఁకాండనాశ
నము నొనర్చి యుగాంతధనంజయువలె

న ప్రతిహతుండుగాఁ బొల్చి ♦ యనుపమాన

శౌర్యసాహసములఁ గన్న ♦ చతురుఁ డంట. ౧౮౫

531

1. నీ. విను మమ్మహాత్ముండు ♦ ఘనశాంతులై నట్టి సాధువర్యులకెల్ల ♦ సాంద్రవిమల
తరమగుఛాయ సం ♦ తతమిచ్చి తాపమ్ము నడఁచి పొల్చెడునివా ♦ సార్వమైన
వృక్షంబుపోలిక ♦ వెలయు, దయాళు వాపన్నుల కెల్లను ♦ బరమగతియు
సంశ్రయంబార్తుతా ♦ జనులకెల్లను యశోముఖ్యభాజనమును ♦ మ్ము; మఱియతఁడు
శాస్త్రజన్యంబగు ♦ జ్ఞానము తాకికజ్ఞానము గలయట్టి ♦ చతురుఁ డట్లై
జనకునాజ్ఞను శిర ♦ సావహించి యొనర్చుభక్తుండు హిమధామ ♦ పర్వతంబు
ధాతువులకువలె ♦ ఖ్యాతగుణంబులకెల్ల నాకరమయి ♦ యెనఁగువాఁడు
కావుననే 1. యనీ ♦ కములందు దుర్జయుండై యస్త్రమేయుండై ♦ యలరు వమ్మ

ఆ. హాత్తుతోడ నించు ♦ కంతయుఁ బగ మన

కేల? తగదు మనకు; ♦ నింక నొక్క

పలుకుఁ జెపుదు శూర! ♦ పరికించి యొకదోష

మేని నీకుఁ బూన్ప ♦ నెంచనుగద!. ౨౨

532

క. విను నీకున్ హితమెద్దియొ, గని దాని వచింతు నేను ♦ గావున దానిన్

విని యట్లై యాచరింపుము, 3. వనజహితాత్మజుని వీర ♦ వర! వేగముగన్. ౨3

తే. యశావరాజ్యమందు ♦ నభిషేక మొనరింపు, బలము గలుగునట్టి ♦ యలసహజుని
తోడ యుద్ధమిచ్చు ♦ తొండఱపడి తల, పెట్టుకొనకు మిదియె ♦ ప్రియము నీకు.

క. జనపతి యగురామునితో, డను సఖ్యము చేయుటయుఁ ద ♦ డయకయె సుగ్రీ
వునితో వైరముదూర, మ్మునఁ దోలుచు మిత్రభావ ♦ మును బొందుటయున్. ౨౪

ఆ. నీకు యుక్తమనుచు ♦ నాకుఁ దోచుచునున్న

దలసహోదరుండు ♦ చెలిమి లాల

నమునఁ దన్నఁదగిన ♦ ప్రముఖుఁడై కద; యాతఁ

డద్రునున్నఁ బురము ♦ నందు నున్న. ౨5

536

క. మనమునఁ దలఁపుము బంధువ, గునెకద యన్యుం డదెటు ల ♦ గున్ నీకును నా
తనివంటిబంధు విల నెం, దును గనఁబడఁ డింక నొకఁడు ♦ ధూతపరజనా. ౨౬

చ. ధనము నొసంగి గౌరవము ♦ తప్పక చేయుచు నీయనంతరం

బున రవిసూను రెండవవిభుం దగఁ జేయుము నీకు బంధువై

యనుజాఁడు పొల్చుఁగాదె యటు ♦ తొట విరోధము మాని మిత్రుఁగాఁ

గ నతనినెంచి పార్శ్వమునఁ ♦ గావుగ నుండెడునట్లు చేయుమా. ౨౭ 533

ఆ. ఇప్పు డింతకంటె ♦ నెన్నఁగా వేటొక్క, గతియె నీకు లేదు ♦ గాన నతని

1 ఈసీసమాలిక వ్యాఖ్యానార్థప్రకారము వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగువది. 2 అనీకము
లందు=యుద్ధములందు. 3 వనజహితాత్మజుని=సుగ్రీవుని.

సఖుని గాఁగఁ జేయుఁశౌర్యసారా! నాకుఁ, బ్రియముచేయ నీకుఁవేడ్కయేని.
 సీ. హితముఁ గోరుదును నీఁకేనని నన్నును దలఁచితివేని యత్నమున నేను
 ప్రార్థించినందున ఁ భవదీయహితమునె గలిగించు నాదగుఁపలుకు దీనిఁ
 బాటించి యారీతిఁ ఁ బంతమువిడనాడి కార్యమొనర్చు; మాఁగ్రహము వదలి
 సుప్రసన్నుఁడవయిఁశుభతరవాక్యమువినవయ్య! క్రుధఁబూనుటనఁగఁదగదు
 ఆ. శక్రతుల్యుఁడగుచు ఁ శౌర్యసారుండైన
 కోసలాధినాథుఁకొడుకుతోడ
 విగ్రహంబు చేయ ఁ వేడ్క నొందుట నీకుఁ
 దగదు శాంతమూనఁ ఁ దగుదు పీపు. 30

540

చ. అని యిటు తార నాకునకు ఁ హర్షము చేయఁగఁ జాలువాక్యమున్
 మనమున నెంచి యట్టితటి ఁ మన్నన తోఁపఁగఁబల్కెఁ గాదె నా
 తనిమది మృత్యుసంగతము ఁ తత్సమయంబున నౌట నంత నా
 తని కలపధ్యవాక్కులు హితంబులుగా వినరాకపోయెఁ జూ! 30

541

పదునై దవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬ - వ సర్గము.

— శిశు వారి తారకు సమాధానము చెప్పి యుద్ధమునకు బయలువెడలుట. శిశు

క. తారాధీశనిభానన, తార హితంబట్లు చెప్పఁ ఁ దా వాలియు నా
 దార నదలించి యిట్లనెఁ, జారుముఖ! యార్భటించుఁసహజుని వీనిన్. ౧

542

తే. మీఁదుమిక్కిలి శత్రువై ఁ మించువాని
 నెట్లు సై రింతు సంరంభ ఁ మెట్టులోర్తు;
 భీరువవుగాన నెఱుఁగవు ఁ శూరులయి య
 ధర్మితులయి యప్రతిహతఁదర్పు లగుచు. ౨౪

543

చ. చెలఁగెడువారి ధిక్కృతిని ఁ జేయుదురే నెవరేని దాని ని
 మ్ముల సహియించుటెట్లు? మృతిఁ ఁ బొందుటయే యగు మేలు నాకును
 గలహమునందుఁ బ్రీతిగద! ఁ కావున హీనగతుండు వీడు నన్
 గలహముచేయ రమ్మనుచు ఁ గర్జిలుచుండఁగ వీనిశౌర్యమున్. 3౪

544

క. కని యెట్టులోర్చియుందును; వనితా! రాముండు నన్ను ఁ బాధించునటం
 చునుభేద మొందకుముధర్మనిశ్చయుఁడుకృతమునెఱుఁగుఁమహితుఁడతఁడునూ.

క. కనుకనె యేయపరాధం, బును జేయనినాకుఁ బాపమును బొందెడునే
 పనినై నఁ జేయఁగలఁడే, వనజాక్షీ! మరలు మింక ఁ వనితలతోడన్. ౪౪

545

చ. చనుమని పల్కుచుండ ననుఁ ఁ జాపరొ! యింకను వెంబడించి న
 చ్చినఫలమేమి? నావయిని ఁ జెందినసౌహృదభక్తులం దగం

- గనఁబడఁజేసితి విదియఁకాదె ముదంబును గూర్చు; నాదుత
¹మ్మునికడ కేగి నేను రణఁముం బొనరించెద సంభ్రమంబు నీ
 వును విడనాడు మాతనిని • బోరునఁ గ్రొవ్వడఁగింతుఁ జంపఁజూ!.. 2 547
- సీ. ద్వంద్వయుద్ధంబుసంఁదడిలోనఁ బ్రాణముల్ తీయకుండఁగఁబోరు • తెఱఁగ దెట్లా
 యనకుమా, సంగరంఁబున వానిప్రాణముల్ తీయకుండఁగఁగాచు • తీవ్రశక్తి
 గలవాఁడఁ గాన వృక్షంబుల ముష్టిప్రహారంబులను నొచ్చుఁనట్లు చేయఁ
 బీడితుండయి పోవుఁవేగ యాదుర్తార్థరతచిత్తుఁ డని నాదుఁనతులగర్వ
 తే. మును బ్రయత్నంబు సహియింపఁగను గలండె
 తరుణి! యుక్తంబుఁ దెలిపి యెంతయు సహాయ
 మును నొనర్చితి స్నేహంబుఁ • గనఁబఱచితి
 వింక నాప్రాణములతోడు • పంకజాక్షి!. ౯ 548
- క. చనుమా! నేవిజయంబును, ²గనున ట్లాశిషములిచ్చి • కదలుము నేనా
 యనుజుని సుగ్రీవుని నని, మొన గెల్చియె మరలివత్తు • ముదమునఁ బురికిన్.
- ³క. అనవిని ప్రియవాదిని యా, వనితామణి తార యంత • స్వపరవిషయమం
 దున మోమోటము గలదియె, గనుకన్ బదు లేమిపల్కఁకయె ప్రాణేశున్.

—ఊఊ వాలి సుగ్రీవుల రెండవసంగరము. ఊఊ—

- ⁴క. తనివారఁగ నాలింగన, మును జేసికొనుచును మందఁముగ నేడ్చుచు నా
 తనికిఁ బ్రదక్షిణ మొనరిచి, తనవిభునకు స్వస్థైర్యముఁతగఁ గలుగుటకై .
- క. తనకున్ పచింపఁదగుమం, త్రనికరమున జయముగోరి • తద్దయుఁ బూన్కిన్
 బనిదాని నొనర్చుచు వగ, ⁵వున నేమియుఁ దోపకేడుఁవున నంతిపురిన్. ౧౨
- క. తరుణులతోఁ జొచ్చెను ని, వ్వరునన్ దారయును దోడిఁవనితలతోఁ బో
 వ రయంబున నావాలియు, నురుతరకోపమును బొంది • యుగ్ర ఫణివలెన్.
- తే. దీర్ఘనిశ్శ్వాసములతోడఁ • దెంపుమెఱయ
 నగరముననుండి వెడలెను; • నై జమహిత
 తేజఁ డురుకోపి యగువాలిఁతీవ్రనినద
 మడర నిట్టూర్పు లొలయఁగ • నరిఁ గనంగ. ౧౩ 554
- క. నలుదెసలం బరికించుచు, బలుభంగుల నెంచుచుఁ గపిఁవరుఁ డాతఁడు శ్రీ
 విలసిల్ల హేమపింగళు, జ్వలదనలాభుని ననీకఁసంసిద్ధుఁ బరున్. ౧౪ 555
- ⁶తే. వలువ గట్టిగ బిగియించి • వఱలువానిఁ
 గనియె గురుకోపుఁడౌ వాలి • క్రాలుశౌర్య

1 దర్పమాత్రం వివేష్యామి నచ ప్రాణై ర్విమోక్ష్యతే-అనిమూలము. 2 నివర్తస్వజయేనచ-
 అనిమూ. జయాశిష-అని పాఠాంతరము. జయాశిషం కృత్వా నివర్త స్వేత్యర్థః-అని తీర్థులు.
 3 వాలినం ప్రియవాదినీ-అనిమూ. 4 చకార రుదతీ మందమ్-అనిమూ. 5 ప్రవిష్టా శోకమోహితా-
 అనిమూ. 6 సుసంవీత మవష్టభమ్-అనిమూ. వాసపానుష్ఠపరివీతమ్-అనివ్యాఖ్య.

మునను నిలిచిన సుగ్రీవుఁ డగని వసనముఁ
దాను గట్టిగ బిగియించి ధూని ననికే. ౧౬

556

చ. అనుసమవీర్యయుక్తుఁ డగుఁడనాకపినాథుఁడు వాలి యంబరం
బును బిగియించి కట్టి యనిఁ డబూనినయుత్సవ మొప్పు ముష్టిఁ గై
కొని యనుజాతుపై కరిగెఁ; ధ్రోణము పొంగఁగ సూర్యపుత్రుఁడొ
య్యనఁ దనముష్టి నెత్తుకొని యాతుర మొప్పుఁగ వేడ్క మీఱఁగన్. ౧౭

తే. కనకమాలిక ధరియించి క్రాలువాలి
పైకే బోయెను; వాలికోఁపమున నరుణ
నయనుఁడై తనపైకే రణంబుచేయ
నిపుణుఁడై వేగమున వచ్చుఁ డపనజుఁ గని. ౧౮

558

చ. అనుజనియద్యమంబునకు ధాత్మసహింసక యిట్లుపల్కె; ము
ష్టిని గనుమోరి యయ్యదియె ధేరిచి వ్రేల్లను బూన్కిమీఱ దీ
నిని బిగియించి పట్టుకొని నిల్చినవాడను జమ్ము దీనితో
నిను జవమొప్పు గ్రద్దగనె నీయసువుల్ గొనిపోవు వేగమే. ౨౦

559

చ. మరుదధినాథుపుత్రుఁ డిటు ధూటల నొవ్వఁగఁజేయ సూర్యజం
దురుతరకోపమొప్పు నిదె యుద్ధతి నాఘనముష్టి వేగ నీ
శిరమున వ్రాలి ప్రాణములఁ జేకొని పోవును జూడు దుర్మతీ!
త్వీరపడ నేల యంచనియె వాలియుఁ బైకొన సూర్యపుత్రునిన్. ౨౧

560

క. పిడికిట వేగము మీఱఁగఁ, బొడువఁగ సుగ్రీవుఁ డుగ్రభూరిక్రుధచే
గడువడి నలుకుచు నత్తటి, నొడలంతయు రక్తతటిని నొగి మునుఁగంగన్.

క. సెలయేల్లఁ గూడుశైలము, వలె నొప్పి యతండు మిగుల ధీరఁగామూలం
బులతోడి పాలవృక్షము, బలమునఁ బెకలించి వీచి వైచెం గడఁకన్. ౨౩

తే. వజ్రమున గొప్పకొండను బగులఁగొట్టి
నట్లు లద్దానిచే వాలియవయవముల
విటిగిపడునట్లు కొట్టె; నావ్రేటున కతఁ
డంగ విహ్వలతం బొంది యార్తుఁ డగుచు. ౨౪

563

క. గురుభారసంయుతంబయి, పరఁగెడువర్తకుల నావధంగిఁ జలించెన్
గురుభీమశౌర్యబలులై, గరుడునియంతటిజవంబు గలిగి యసములై. ౨౫

చ. అతిథయదాకృతుల్ దనర ధానహజన్తులు పూర్ణిమానిశా
పతిదిననాయకుల్ బలెను బైకొని; రంతట శత్రుహంతలై
క్షీతిఁ దగువార లివ్వరును చీద్రములన్ వెదకంగఁ జొచ్చిరే
పుతఁగ బరస్పరంబు బలఁపూర్ణుఁడు శౌర్యయుతుండు వాలియున్. ౨౬

565

క. వరుసగ బలయుక్తుండై, పగఁగె మహావీర్యుఁడైనభానునుతుండున్

బరిపూర్ణబలము తగ్గుటఁ, బరాక్రమవిహీనుఁ డయ్యె † వాలియు నంతఁ.

క. తనదర్పంబున సుగ్రీ, వ్రునిదర్పము నడఁపఁ జ్యోతిని † బొందినదర్పం
బున సుగ్రీవుఁడు శౌర్యం,బునఁ దగ్గియు నత్యమర్ష † మున లాఘవమున్. ౨౭

¹క. కనఁబఱచె; నంత వారలు, ఘనభూజము లందుకొనుచుఁ † గ్రాలెడు శాఖల్
గొనుచుం గొసలం గైకొను, చును దృష్టిం బొందక మఱి † శుంభదృబ్బలులై.

సీ. వజ్రకోటిసమాన † వరనఖంబుల ముష్టిఘాతంబులను జాను † ఘాతములను
గాల్లఁజేతుల నెంతో † క్రౌర్యంబునం గొట్టుకొనుచువృత్తుండును † దనుజవైరి
యగునింద్రుఁడున్వలె † నతిభయంకరముగ నని చేసి; రావన † మునఁ జరించు
వానరు లాయిద్ధ † టూనినక్రుధ రక్తసిక్తాంగులై ధ్వని † చేయుమేఘ

తే. ములవలెనె యితరేతర † మును భయంక

రార్భటుల నదలించుచు † నని నొనర్చి;

రంత రాముఁడు వానర † కాంతుఁ డినజుఁ

డాత్మబలమున ఊనించి † యన్నయెదుట, 30౪

569

క. నిలువఁగఁజాలక నలుదిక్కుల నాత్మాశయము తెలుపఁ † గోరుచుఁ జూడం
గ లలిం గనె రాముం డు, జ్వల్లతేజుఁడు వీరుఁ డంత † వానరపతినిన్. 3౧౪

తే. ఆర్తునిం గాంచి యింద్రజు † నడరి చంపఁ

దగినశరమేదియో యని † తలఁచె మదిని;

బిదప ఘోరవిషాత్తద † ర్వీకరంబు

నలె వెలింగెడు నతిఘోర † బాణమొండు, 3౨౪

571

చ. ధనువునఁ గూర్చి జ్యాలితకఁ † దద్దయు మ్రోయఁగఁజేసి కాలుఁ డొ
య్యనఁ దనకాలచక్రమును † నార్భటి మీఱఁగ లాగుమాడ్కి నా
ధనువును శ్రోత్రరంధ్రమును † దాఁకఁగ నీడ్చెను దానిఘోషమున్
విని పతగేంద్రముల్ మిగుల † భీతిని బొంది మహార్తిఁ గుందుచున్. 33౪

ఆ. విలయకాలరవము † వినినట్లు తోఁచక

పఱచె మృగగణంబు † భయమునొంది

దెసలకేగె నంత † వెన రాముఁ డాశర

మట్టె విడువ బాణ † మతిజవమున, 3౪౪

573

చ. కులిశముభంగి మండుచును † గోయని యార్పుచుఁ జంచలాకృతిన్
వెలుఁగుచు వాలివక్షమున † వేగమ చొచ్చెను; భూరి తేజుడై
బలమున విక్రమంబునను † భాసిలు నాకపికుంజరుండు ని

²స్తులశరవేగఘాతమునఁ † దోడనె భూస్థలిఁ ద్రెల్లె నార్తుడై. 3౬

574

1 వృక్షై స్సశాఖై స్సశిఖై ర్వజ్రకోటినిభై ర్మఖైః-అనిమా. 2 వేగే నాభిహతో వాలీ నిప
పాత మహితలే-అనిమా.

సీ. కాంతివిహీనుడై కపివరేణ్యుడు స్పృహతప్పి యాశ్వయుజమం నొప్పుపూర్ణి
మను నుత్సవాంతంబునను నిలఁ ద్రోయఁగఁ బడెడునింద్రధ్వజఁ మెడలిపుడమిఁ
బడునట్లు నేలపైఁ ♦ బడియె; నిట్లారాముఁ డాపురుషోత్తముం ♦ ఉంత్యకాల
మున నీశ్వరుం డాత్మఁముఖముననుండి ధూమాయతాగ్నిగ్రక్కుఁనట్లువిలయ

తే. కాలమృత్యుసమంబయి ♦ కనకరూప్య
భూషితంబయి పగతురఁ ♦ బాలియఁజేయఁ
జాలి మెఱయుచు నున్నట్టిశరము వాలి
పైన వైచెను; బిదప నావానరపతి. ౩౮

575

చ. అనిఁ దనువెట్ల రక్తమయఁమై పనఁగుందుటఁ దెల్పిదప్పి పు
ష్పనికరమండితం బగుచు ♦ భాసిలునట్టి యశోకభూరుహం
బనిలునితాఁకునం బడెడునట్లుగ నుత్సవమైనమీఁద గొ
బ్బునఁ బడునింద్ర కేతనముఁపోల్కిని భూమిని వ్రాలె నాత్తుడై. ౩౯

576

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౭ - వ సర్గము.

శ్లోక వాలి రాముని చూటుట. శ్లోక

చ. అనిమొనఁ బౌరుషంబు గలఁమాకపినాథుఁడు రామబాణతా
డనమున ఖిన్నుడై ధరఁ గఁకంకను ద్రెళ్లగఁ గొట్టఁగూలుశా
ఖిని దులకించుచుఁ బడియెఁ ♦ గేవలతప్తనువర్ణభూషణా
ళిని ధరియించి చెల్వినను ♦ లీలఁగఁ గ్రాలుమహేంద్రజం డటన్. ౧౪

577

ఆ. ముక్తరశ్మి యగుచుఁ ♦ బుడమినిబడు శక్రు
ధ్వజమురీతి నవయఁవములు ధరణిఁ
దాఁకునట్లు పడియె ♦ నాకపిగణపతి
నవనిపై నఁబడిన ♦ యంతలోన. ౧౫

578

క. వనజారిలేని యాకసమును బోలుచు భూమి తేజఁమును బాసెను; భూ
మిని బడినయచ్ఛహాత్తుని, తనువును గాంతియును బ్రాణతతిశౌర్యంబుల్. ౩౪

క. విడువఁగఁజాలక యెప్పుటి, వడువున నలరారుచుండె ♦ వజ్రంబులచేఁ
గడువెలయుచు నింద్రుం డొకపుడొసంగిన స్వర్ణమాల ♦ పొదలుచు శక్తిన్.

క. హరినాథునితనువును నిర్భర తేజము ప్రాణములును ♦ బాయకయుండం
గ రహి నొనర్చెను వానర,వరుఁ డావీరుండు దేవవరుఁ డనుకంపన్. ౪౪

క. తన కిచ్చియున్నయాకాం,చనమాలను దాల్చియుంట ♦ సంధ్యారాగం
బున సంతట నావృతమా, ఘనమట్లుగఁ జూడనొప్పెఁ ♦ గడునందముగన్. ౫

సీ. నేలపైఁ గూలినఁ వాలిదేహంబును గాంచనమాలయుఁ డ గాయఘాతి
యగు గాముశరమునుఁ ననుమూఁడు వెలయుచునుండుఁటంజూచుటఁ నురుతరమగు
నతని తేజము త్రివిధాకృతులను జేయఁబడినయట్లు వెలింగెఁ డ గడిఁదిబాణ
మయ్యది తనచేత ఁ నంతంబునొందిన వారికెల్లను దాను ఁ స్వర్గమార్గ

తే. మును గలుగఁజేయు రామునిఁధనువునుండి
విడువఁబడుటకు మహితుఁడై ఁ వీరుఁడైన
యాశతక్రతువుత్రున ఁ కవుడు పరమ
గతిని ననదృశమా దానిఁ డ గలుగఁజేసె. ౮

583

చ. అని నిటు నేలఁ గూలి సెగఁ యాతీనయగ్నివలెన్ వెలుంగుచున్
ఘనశర మేసెనంచు నలఁకన్రుశరంబును వై చినట్టివీ
రుని నుతియించి యిట్లు తను ఁ మాక్షశరంబునఁ గొట్టినట్టి యా
తని దెలియంగ నల్లడలఁ డ దా మెలమెల్లనఁ జూడ్కిఁ ద్రిప్పుచున్. ౯

584

క. సురలోకంబున నుండియె, ధరణికిఁ బుణ్యము నశింపఁ డ దా దిగుభూమి
శ్వరుఁ డగుయయాతికరణిన్, బరఁగుచుఁ బ్రళయంబునందుఁ బరమేశ్వరుడేన్.

సీ. పుడమికిఁ ద్రోయఁగాఁ డ బడినసూర్యునివలె; గ్రాలుచు నింద్రునిఁకరణి ననిని
మార్కొనరాక యఁమరనాధువలె దుస్సహఁడయివిశాలబాఁహుండునగుచు
హరికిఁబోలె విశాలఁమైనవక్షము గ్రాల మోమువెలుంగ నుద్దామకపిల
నయనముల్ చెలువార ఁ నై జపారుషమొప్పు ధరణిపైఁ బడియునుఁద వృక్షకనక

తే. మాలి యగువాలినిన్ రాజఁమండనుండు
గాంచి లక్ష్మణుఁడును దాను ఁ గడువడిగ న
తనిసమీపంబునకుఁ బోయె ఁ వినయమొప్పు
వాలి యాబలయుక్తులఁ డ బార్ధివులను. ౧౨౪

585

చ. కని పరుషంబు ధర్మము దఁగం గనుచుం దగునట్టు లొప్పుఁగా
ననియెను నీవు రాట్సుతుఁడ ఁ వౌదువు ఖ్యాతిని గన్నవాఁడ వు
ర్విని మహనీయవంశమున ఁ విశ్రుతికెక్క జనించినావు శా
స్త్రనికరమందుఁ బ్రీతిఁగలఁసాధుమనస్కుఁడ వెన్నిచూచినన్. ౧౩౪

586

చ. బలవిభవంబునం జెలఁగుఁవాఁడవు తేజము గల్గువాఁడ వి
మ్ముల నకల వ్రతంబులను ఁ బొందుగఁ జేసినవాఁడ విప్పు డీ
కలహమునందు మార్కొననుఁగా నిను వేటొకవైరితోడ నా
బలమును జూపి సంగరము ఁ బాగుగఁజేయుచు నుండునంతటన్. ౧౪౪

587

తే. నాదువక్షంబునందు బాఁణంబుఁ దగుల
నేసితివిగా; పరాజ్ఞులు ఁ నిట్లు చంపి

యేమి ప్రఖ్యాతి నొందితి ♦ విచట నీవు

* కరుణ నెఱిగినవాఁడు భూ ♦ వరుఁడు ఘనుఁడు. ౧౭౪

589

సీ. ప్రజలహితంబునె ♦ బాగుగ నొనరించు కయగలవాఁడు ను ♦ త్సాహమును జ
యించిన వాఁడును ♦ వృక్షతరప్రతుఁడును సమయజ్ఞుఁడగురామ ♦ చంద్రుఁడనుచు
సకలభూతంబులు ♦ సంతసంబున నీ యశముఁ బొడుచున్న విశమము కమము
క్షమ ధర్మములు మఱి ♦ సత్యపరాక్రమంబులు కషరాధుల ♦ పొంగడంగ

తే. నర్ణమగు కండనము నివి ♦ యవనిశతుల

గుణములందురు రాజ ! సద్గుణము లివ్వి

యెల్ల నీయందు నుండుట ♦ నెఱిగి నీడు

సత్కులప్రభవంబును ♦ సమతఁ కలఁచి. ౧౮

590

చ. అని కరుడెంచుచుండఁగఁ బ్రి ♦ యాంగన తారయుఁ బోవనేలయం

చని హితముల్ వచించినను ♦ నవ్వి మనంబున లెక్కచేయకే

యనుజునితోడఁ బోరఁగ భయంబనలేకయె వచ్చినాఁడ ని

న్లననితఱిగ మఱొక్కరుని ♦ గాంచుచు యుద్ధమొనర్చుచుం బరా

కున నిటులున్నయప్పుడును; ♦ క్రోధివిభుం డగురాముఁ డీయనిన్. ౧౯ 591

క. నను నేమిచేయఁడని మన, మునఁ కలఁచియె యుంటి నైజమును భవదీయం

బును గంటి నిపుడు; రామా! వినిహతమతి వీవు ధర్మవిరహితుఁడవు నూ!.

ఆ. ధర్మచిహ్న మొకటి ♦ ధరియించి కుత్సితా

చారుఁడవయి తృణము ♦ సాంధ్రముగను

బై ని గప్పనొప్పు ♦ బావివిధంబున

నున్నవాఁడ విట్టి ♦ నిన్ను నేను. ౨౦

593

క. తెలియంగనైతి; సజ్జను, నలె వేషముఁ దాల్చి వానివ్యాజంబున నీ

కలరూపు తెలియకుండఁగ, బలిమిం జేసికొని ఛన్నపావకుమాడ్కిన్. ౨౧౪

క. కనఁబడెడునిన్నుఁ బాపాత్ముని నెఱుంగకపోతి దేశమునఁ బట్టణమం

దును నీకు నేమి యపకృతి, యను జేయఁగలేదు నుంతయును నే నెవుడున్.

క. నిను నే నవమానంబును, గనఁజేసినదియును లేదుగడ; వనమునఁ బం

డ్లను మూలంబులఁ దినుచున్, వనిఁ దిరుగుచు నుండునట్టివానరు నన్నున్.

క. నిను మార్కొని సంగరమును, నొనరుప కున్నట్టివాని ♦ నొరునిం గనువా

నిని బాప మొండెఱుంగని, ననునేటికిఁ జంపి తివుడు ♦ నరవర! యిచటన్.

ఆ. ధర్మ మభినయించుదారుణకపటంబు, నీకు నై జమగుట ♦ నేడు కానఁ

బడియె నిచట; నృపునివంశసంభవమొంది, చదువు నేర్చినట్టిజనుఁ డెవండు.

సీ. ధర్మవేషంబునఁ ♦ దన్ను నాచ్ఛాదించుకొని మది సంశయంబును దగంగ
విడనాడి క్రూరమై ♦ కడునింద్య మగునిట్టి పాపకర్త మొనర్పఁబాలుపడును?
రాజకులంబున ♦ రాఘవా! నీవును జనియించితివి ధర్మమును నొనర్చు
వాడవంచుఁ బ్రసిద్ధి ♦ వజ్జలితి విట్లుండియును నభవ్యుండవయ్యను బరులను
వంచించ నీరీతి ♦ భవ్యరూపంబున నేలచరించెద ♦ విట్లు నీవు

ఆ సామదానములును ♦ తమయు ధర్మంబును

సత్యధైర్యములును ♦ శౌర్యమట్లై

తప్పుజేయువారిదండించు చుంటయు

రాజగుణములండు ♦ రామ! యివ్వీ. ౨౭

599

క. వినుమా! ఫలమూలంబులఁ, దినుచుఁ గాననములందుఁ ♦ దిరుగుచుఁ గాలం
బునుగడపుమ్మగములముమే, మనయంబిదిప్రకృతిమాకుననియెఱుంగఁదగుఁ.

క. పురుషుడవు రాజవగుదువు, ధరణీయుఁ దపనీయము రజతము నను మూడే
దురమునకుఁ గారణములో, ధరణీశా! వీనియందుఁ ♦ దమిఁ గల్గినదో. ౨౮

క. వనమున నిచ్చట దొరకెడు, ననుపమఫలరాశియందు ♦ నధికాశయు నీ
కును గల్గినదో చెపుమా, యనుగ్రహము నీతి యివ్వీ ♦ యార్యనృపులకుఁ.

*సీ. ఆచరింపఁగఁ దగునట్టిధర్మంబులౌ నవి నీతినిగ్రహ ♦ మనెడునివ్వీ
దుష్టమహీశుల ♦ కిష్టధర్మంబులౌ నిల నిట్లు భూపవృత్తులను వేఱు
వేఱుగా నున్నయవియెగాని యొండొంటిఁగలిసియుండంగలేదిలననియెఱుఁ
గంగనౌఁ దనస్వేచ్ఛఁగా నయానయములనటునిగ్రహనుగ్రహములఁ జేయఁ

ఆ. దగదు కాన నృపులు ♦ తమయిచ్చమెయిఁ బ్రవ, ర్తింపరాదు; నీదురీతి తెలిసెఁ
గామమే ప్రధాన ♦ మోమహీశా! నీకు, గౌరవమును నీవు ♦ గోర వెపుడు. ౩౦

క. కోపస్వభావుడవు మఱి, భూపాలక! క్రమము తప్పి ♦ పొందుగఁ జేయం
జూపట్టుదాని వడలుచుఁ, గాపురుషులరీతి వేఱు ♦ కార్య మొనరుపఁ. ౩౦

క. తలఁతువు గావున రామా!, యలరాజులవృత్తి స్థైర్యమందక నీయం

దొలయుచు వ్యత్యస్తంబై, చెలఁగుచు నున్నయది యిట్లు ♦ చేయందగునే.

క. ధనువును శరములఁ గొని యిచ్చను బోవుచు వేటపై ని ♦ సంతనమున దే
నినినైనఁ జంపుచున్నా, వనయము ధర్మమున శ్రద్ధయలరదు నీకుఁ. ౩౧

చ. పరధన మిద్ది కూడదనుపద్ధతి నీమతియందు లేదు గా
వరమున నింద్రియాళి చనుభంగిని స్వేచ్ఛఁగఁ బోవుచుందు వో
ధరణిప! కానఁ గామమునఁ ♦ దప్పఁగరానివ్యవస్థ లేదు భీ

కరశర మేసి యెట్టి యపకారముచేయని నన్ను వానరుఁ. ౩౨

607

* నయశ్చ వినయశ్చోభా నిగ్రహనుగ్రహవపి, రాజవృత్తి రసంకీర్ణా ననృపాః కామవృ
త్తయః-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానార్థ మిట విస్తృతమని యెఱుంగవలయు.

క. పరిమార్చితి కాకుత్స్థా!*, పరమజగుఢ్ధితముగాఁగఁ + బరగువని ని
ట్లరయక యొనరిచి యింక సత్పురుషులకక నేమింపలకఁబోయి కలఁచితో.
సీ. రాజహంతయు మఱి + బ్రాహ్మణహంతయు గోహత్యచేసినఁకుమతి -బోదుఁ
డెల్లస్సమను బ్రాణఁహింసయే గోరెడునతఁడు నా సితుఁడును + నన్నకంటె
ముందు పెండ్లాడినఁమూర్ఖుఁడు వీరెల్ల నరకంబునకుఁ బోవుదురు; మఱియును
సఖునిఁ జంపినవాఁడుఁచాడిచెప్పెడువాఁడు గురుతల్పుఁడు లుక్కుఁకుండు వీరు
తే. పాపమతు లొందుజగములఁ + బరమనీచ

ములను బొందుదు; రనుమానఁము గనలేదు;

వేట యనునాట మావంటిఁపృథ్వీపతుల

కరయసహజమె యఘ మినుఁమంతలేదు. 3౫

609

క. ననునేటికి నిందించెద, వనఁబోదువోయేమొ ధర్మఁమం దాసక్తిం
గని వఱలుభవాదృశు లగు, జనులకు నాకుత్సితంపుఁబర్మ మిది తగఁ. 3౫౫

ఆ. జంకచర్మమువలెఁ + బొంకముగా ధరి

యింపఁ దగుదు మఱియు + నీమదీయ

ములగు రోమజాలఁములు పట్టువలెఁ బవి

త్రములు గావు నాదుఁనెముకగమియు. 3౫౬

611

సీ. దంత్యస్థివలెఁ బవిఁత్రత నొందకుండును మామకాంగభవమా + మాంసమట్లై
భక్ష్యంబు గాదుగా + పంచనఖంబులౌ మృగములలోపల + మించునేదు
పంది, యడవిముండ్లఁపందియు నుడుమును శశకకూర్మంబు లీఁనంఖ్యగలవి
మాత్రమే బ్రాహ్మణఁత్వానాధవై శ్యుల కర్మముల్ భక్ష్యంప + నన్యపంచ

తే. నఖమృగంబు లభక్ష్యముల్ + నరపతిసుత

పండితులు మామకాంగభఁవంబులైన

యస్థిచర్మములను దాఁక + రట్లై మాంస

మును గ్రహింపరు నుమ్మిది + జనవిదితమె. 3౬౫

612

క. తినఁదగనిపంచనఖమృగ, జనిఁ గాంచిన నేను నిట్లు + చంపఁబడితి; నే
ననువాడను సర్వం బెఱిఁగినతారయు హితతరంబుఁ + గీర్త్యము నగుచుఁ.

ఆ. సత్యమైనవాక్యఁసముదయమున నాకుఁ

దెలిపె మోహమునను + దెఱవమాట

దాఁటి మృత్యువశముఁ + దగ నందితిని గటా!

యేమివగచిన నింక + నేమిఫలము?. 3౬౬

614

సీ. శీలసంపన్నయాఁచెలువ ధూర్తుండగువతి గల్గియుండియు + భర్తలేని

యట్టులే యగునట్టు + లవనియధర్మాత్ము నినుఁ బతిగాఁ బొందియును ననాథ

* రాజహా బ్రహ్మహా గోఘ్నా శ్చోహః ప్రాణివధే రతిః, నా స్తికః పరివేత్తాచ సర్వే నిరయ
గామినః-అనిమూలము.

యేయగు, నితరుల † కెల్లగూఢంబుగ నపకృతిఁ గావించు † నట్టివాఁడ
వింతె కాదు శకుంఠ † వీవు ట్టుద్రుండవు మిథ్యావినయమును † మేలుగాఁగ

ఆ. నభినయించువాఁడ † వఘరూపుఁడవుగాన

మహితచిత్తుఁ డగుచు † త్కృపతివరుఁ

డై నదశరఘనకు † నాత్మజుం డవదెట్టు

లై తివో యెఱుంగ † నయ్య! నేను. ౪౧

615

చ. తనదగుకట్టుత్రాడుల ను † దా త్తబలంబునఁ ద్రెంచివై చి ధ

ర్శనిరతిఁ బాసి యంకుశము † మానుగ లక్ష్మముచేయ కెవ్వరై

నను గనరాఁగ వారలను † నాశముచేయుచు హస్తిపౌల్పున

ట్లనువగు సచ్చరిత్రమును † నారయకే యపరాధియా జనుం

గని తగుశిక్షచేయఁదగుఁ † గా యనుపెద్దల ధర్మమార్గముం

గొనకయె ధర్మమార్గమున † కుం దగ లోఁబడ కిట్లు నన్ను ని

వ్వనచరునికా వధించితి వ † భవ్య మయుక్తము నౌచుఁ బెద్దతా

జనులకు నిందితంబయిన † సాహసకార్యము చేసి నీవికక. ౪౨

616

తే. సజ్జనులతోడఁ గలియుట † సంభవించు, నేని వారలతో నీయ † కృత్య మేను

జేసినాఁడ నటంచని † చెప్పవలసి, యుండ నేమనిచెప్పుదు † వోయి కుమతి!

తే. అనపకారులమైన మా † యందు నీవు, గనఁబఱచినట్టి యీపరా † క్రమము నీకు

నపకృతిం జేసినట్టిదై † త్యాధిపతుల, యందుఁ జూపఁగఁగాన మో † యవనినాథ.

క. నాముందట నిలువంబడి, రామా! నాతోడ సంగ † రముచేసితివే

నామహితబలముచేఁ దగి, యామిత్రాత్మజునిఁ గనుదు † వది తప్పెగదా! ౪౩

*క. కనఁబడుచు నీవు సంగర, మును నాతోఁ జేయుదేని † భూపా! నాచెం

తను జేర నశక్యమె నూ; విను పానవశంగతుఁడయి † విస్మృతిఁ గనుచుక.

క. నిదురించువాని భుజగం, బద నిది యని కఱచిచంపు † నట్టివు ననుం

బాదచాటున నిల్చి కనం, గఁ దగక వధియించితివి ప † గంగొని రామా! ౪౪

సీ. తొలుదొల్ల నాసీత † నిలనెల్ల వెదకి యీయవలెనంచని నన్నె † యడిగియున్న

నేనొక్కదినమున † నెలఁత యెచ్చటనున్నఁ దెచ్చి నీసన్నిధి † నిచ్చియుందు

నేకదా; నీయాజ్ఞ † నేఁ జేయుభాగ్యము కలుగకయేపోయెఁ † గా యటన్న

యాశయమ్మును దెల్పు † నట్టు లింకను బల్కె; నినజనకే ప్రియ † మెన్ని చేయఁ

దలఁచి రావణునివ † ధమునకుఁ గద నన్నుఁ జంపితి వీవు నా † సాయమడిగి

యుందువే నాతని † యుద్ధంబునం జంపి త్రాడుకంఠంబునఁ † దగిలిచికొని

యీడిచి తెచ్చి నీ † కిచ్చియేయుందునే నీయాజ్ఞ యేయైన † నేను మున్ను

మధుకై టభులు భుజ † మహితబలంబునఁ బాతాళముననె క † న్నడకయుండు

కీతిని నునిచిన † శ్వేతాశ్వతః యనుకూపమొందినయట్టి † శ్రుతిని బలిమి
హయవదనుండు నా † యనుకుల నోర్చి తెచ్చినయట్లు వనుజుడు † సీత జలధి
జలమధ్యమున మఱ † ప్పటనైన నునిచిన నాధించి తెచ్చి యొ † నంగి యుందు;
రాజ్యమందున్నట్టి † రవినుతునేటికి వెడలఁగొట్టితి వని † తనయ కతఁడు
తన్నడుగంగఁ దా † కలఁచునేమోయని తాను త్తరం బీయఁ † కలఁచినట్టి
పల్కులురాఁగ ని † ప్పగిది మఱియుఁబల్కె నేచుమృత్యువును బొం † దినయవతః
నతఁడు కీశాధిప † త్యంబు పూనుట తగు ననుఁ జంపిరాజ్యంబు † చునతఁడొండఁ
దగుఁ; గాని యొకరితో † దారుణకలహంబుఁ జేయుచుండఁగధర్మ † చింతమాని
యి † ట్లధర్మమున న † హీనాంబకమున నక † బకవేయుటయు నిది † పాడిగాదు
నిరపరాధిని వాలి † నేనేల చంపితి నని రాఘవుఁడు చింత † నందు ననుచుఁ
దలపోసి పల్కెడు † పలుకుల నిట్లను బుట్టినవాఁడెల్లఁ † బొలియుటనఁగ
సహజమే కావున † జనులిట్లు కాలముచేనైన మరణంబుఁ † జెందుటనఁగ

ఆ. సహజ మగుచునుండఁ † జనునద్ది యట్లుండుఁ
గాక; నీవు నాకుఁ † గానఁబడక
నను వధించినది యి † కను నీకు యుక్తంబె
యనుచుఁ దో † చునేని † యందుల కిట. ౫౦౪

622

క. పలుకుము సదు త్తరంబో, యిలేశసుత! యనుచు వాలి † యి ట్ల ప్రహతిక
బొలియింపఁజాలువేదనఁ, గలఁగుచు మహితాత్ము డతఁడు † కడుఁబీడితుఁడై .

ఆ. అంతకంటె మిగుల † నధికంబుగాఁ బల్కు
వదన మెండ నంత † భానుమూర్తి
పగిది వెలుఁగుచున్న † పరమాత్ము రామునిఁ
గనుచు నూరకుండె † మన మడలఁగ. ౫౦౫

624

పదు నేడన సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮ - ౫ సర్గము.

శ్రీ వాలీప్రశ్నములకు రాముఁడు తగిన యుత్తర మిచ్చుట. శ్రీ

చ. శరహతుఁడై మనస్థినితియుఁ † జాలఁగఁ బోవఁగ వాలి రామభూ
వరు వినయంబు ధర్మమును † భావముఁ గల్గి హితంబునై తగం
బరుషమునైనవాక్యతతిఁ † బల్కెను; రాముఁడు నిష్ప్రభుండుగాఁ
బరఁగుదివాకరుండువలె † వారిని బాసినయబ్బరీతిగక. ౧౪

625

సీ. ఉపశాంతుఁ డగునగ్ని † యొప్పుననిష్ప్రభుండగుచు నిశ్చేష్టుఁడై † యమలకాంతిఁ
బాసియుండిన హరీ † శ్వరుఁ గని ధర్మార్థగుణయుక్తమై సీతిఁ † గొమరుమీఱు

వాక్యమొప్పుగ నిట్లు ♦ పల్కెను జక్కగా ధర్మముఁ గాను మధ్యంబు లొకే
కాచారములఁ దెలియక విరుద్ధంబుగాఁ జరియించియుండి యజ్ఞానమువల
తే. నను నదోషు నిందించెద ♦ వనయరీతి, సౌమ్య! బుద్ధిసంపన్ను లాచారవేత్త
లయినవృద్ధుల నడిగి ధర్మాదికములఁ, *దెలియకే కపిచపలతవలన నిట్లు. ౪౫
క. నను నిందింపఁగఁబూనితి, వనకాననశైలయుక్తవసుధ యిది తగ్గ
ఘనులయి యిట్లొకకులం, బునఁ బుట్టిననృపులదగుచుఁబొలుపాకుఁజూమి!.

క. మనుజుల మృగపక్షిగణం, బును గాచుట తప్పు గల్గఁ ♦ బూనిక శిక్షం
గనఁజేయుటయును వారల, కనయము దగియుండునట్టి ♦ యధికారములే. ౬

చ. ధరణిని దాని ధర్మమతి ♦ తథ్యవచస్కుఁడు సాధుమార్గత
త్పరుఁడును నై నయాభరతపార్థివుఁ జేలెడునాతఁ డెన్నఁగా
నిరతము ధర్మకామముల ♦ నిశ్చయభావము నర్థతత్త్వమున్
వరమతిచే నెఱుంగునరవర్యుఁడునుమ్ము కపివ్రజాధిపా. ౬౫

629

తే. నిగ్రహానుగ్రహంబులనియతి నెఱిగి
పాలనము చేయుచున్నాఁడు ♦ భవ్యసీతి
దండనము లివ్వెరెండు సత్యంబు శాస్త్ర
విహితమా విక్రమంబు నేవీరునందు. ౭౫

630

క. స్థిరముగ నిల్చి చెలంగునొ, ధరణీశుఁడు భరతుఁ డతఁడు ♦ తగినపగిదిఁగా
నరయునొ దేశము కాలము, సరిగా నిపుడతఁడె నుమ్ము ♦ త్కౌపతి, వాలీ! ౮

సీ. ఆభరతుండు నృపార్హధర్మంబును ననుసరించి యొసంగి నట్టియాజ్ఞ
వహియించి మేము మావలె నితరమహీశు లీభూమి నంతట ♦ నిట్లు ధర్మ
వృద్ధిని మదిఁగోరి ♦ యిద్ధధర్మంబునఁ జరియించుచున్నాము; ♦ నరపతివరుఁ
డయి ధర్మవత్సలుం ♦ డయినయాభరతుండు ధర్మాభిరతిఁగని ♦ ధరణీనెల్లఁ

తే. బాలనము చేయుచుండ నెవ్వండు ధర్మ
హాని సేయంగలండు? మేమందఱము స్వ
ధర్మనిరతులమయి భూమిధవునియాజ్ఞ
ముందు నిడుకొని కాననములఁ దిరుగుచు. ౧౦౫

632

చ. తనదగుధర్మమార్గమును ♦ దప్పి చరించెడువాని నర్హదం
డనమును బొందఁజేయుచు వనంబున నిచ్చట నున్నవార మో
వనచర! ధర్మమార్గమును ♦ బాసినవాడవు నీవు చేయుకా
ర్యనిచయముం గనుంగొనిననై నను నిందను బొందువాడవే. ౧౧౫

633

క. కామవ్యాపారమె నీ, కౌముఖ్యము కాన భూధవార్హ పథమునం
దేమాత్ర ముండలే దను, నీమాట యథార్థము నుమి! ♦ యిది తగునొక్కో.

18. తనుగన్నతండ్రి యన్నయుఁ, వనకున్ విశ్వయు నొసంగి ♦ ధన్యునిఁగాఁ జే
సివవాఁడు పీఠమువ్వుడు, వనకులు సుము శాస్త్రవిహితసకలశేయిదియయ్యా.

తే. ధర్మమునఁ జరియింపఁగఁ ♦ నలఁచువార
లిట్లు భావింపవలయు ♦ ధర్మైచ్ఛయున్న
ననుజ పుత్రులు సుగుణాళి ♦ నలకుశిష్యుఁ
డీముగురు పుత్రులనుచునే ♦ యెన్నవలయు. ౧౪

636

క. వానర. ధర్మము సూక్ష్మం, బై నెగడు సతీంద్రియంబె ♦ యగు నెవ్వరికిన్
గానన్ సుజనులకును నది, కానంగ ససాధ్య మగుచుఁ ♦ గ్రాలును జువ్విన్.

క. నినుఁబోఁటికెట్లు తెలియును?, విను! భూతప్రజమునందు ♦ వెలయుమనములం
దును నిండియుండి సకలం,బును నావరమాత్మ యొకఁడె ♦ పోలం దెలియున్.

తే. శుభము నశుభంబు నెఱుఁగు నాశుభతముండు
వినుము జనుషాంధుఁ డాత్మతుల్యనకులఁ గొని
మంతనము చేయునట్లు దుస్సాస్వీంతులైన
చపలకపులను గూడి చంచలుడ పీవు. ౧౫

639

క. ఎంతగ నాఁగోచించిన, సుంతయు నెఱుఁగంగఁదగునె ♦ శుభమార్గము; నే
నింతకు మును శిష్యానుజ, సంతతులను బుత్రులనుమఁ ♦ జాటితిఁ గాదే. ౧౬

తే. దానిభావమె స్పష్టమై ♦ తనరునట్లు
చెప్పువాఁడ రోషంబున ♦ నిప్పటివలె
నన్ను నిందింపఁదగదు వానర! మనంబు
నందుఁ దలపోయుమా! తెలియంగనగును. ౧౭

641

క. నినునేటికిఁ జంపితినో, వినవయ్యా! కారణంబు ♦ వివరింతు సనా
తనధర్మము విడిచియె యను,జానిభార్యను బొందెదీ వశుభమార్గమిదా. ౧౮

క. నినుఁ జంపుట కిదె కారణ, మని తలఁపుము; రవితనూజుఁ ♦ డనుజాతుఁడుగా
వునఁ బుత్రతుల్యుడగు నా,తనిపత్నియుఁ గోడలగును ♦ దలఁపఁగ నీకున్.

క. వనచర! మహాత్ముడగు నీ, యనుజుఁడు జీవించియుండ ♦ ననునంబగు ని
ప్పనికిం జొరఁబడి కామం, బున నాతనివనిత రుమను ♦ బొందితివి కటా!. ౧౯

తే. ధర్మమార్గంబు విడనాడి ♦ తలఁచినట్లు
లెల్ల వర్తించుచును వానరేంద్ర! యనుజు
పత్నితోడ సుఖించె దిష్పాపమునకె
శిక్ష యిది నీకు నాచేతఁ ♦ జేయఁబడియె ౨౦

645

1 క్షేప్తా భ్రాతా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం ప్రయచ్ఛతి, త్రయ స్తే పితరో క్షేయా
ధర్మే పథి హి వర్తినః-అనిమా.

- సీ. శిక్షదీనికి నీవు ♦ చేయవచ్చునుగాని వధియింపనేలని ♦ పలికెదవాకా?
 కపియాధనాథ! లోకవిరుద్ధమైనట్టి యాచారమును బూని ♦ యర్హమైన
 యాచారమును మాని ♦ యమలధర్మమునకు వ్యతిరేకముగ నున్న ♦ యతనిశిక్ష
 సేయంగఁ దగుఁగాని ♦ చిత్తమునందెన్న నింతకన్నను నిగ్ర ♦ హింపవే యు
 ఆ. పాయమనఁగ లేదు ♦ పరమభూధవకుల, నుందుఁ బుట్టినాఁడ ♦ నట్టులొట
 నీవొనర్చినట్టి ♦ నిరయదమా పాపమునకు శిక్షచేసి ♦ తిని దగినటు. ౨౧౪ 646
- 1క. తనయ సహోదరి యనుజుని, వనితను గామాతురత నెవండు గలియునో
 విను మతనిఁ జంపుటయె చ, క్కనిశిక్ష యటంచుఁ బల్కుఁ ♦ గా స్మృతులెల్లఁ.
- చ. భరతుఁడు రాజు మే మతని ♦ వారము పార్థివునాజ్ఞ చేయు నా
 దరమును గన్నవారము స్వ ♦ తంత్రము మా కిసుమంతలేదు నీ
 వరయక ధర్మమార్గము న ♦ హంకృతి మీటితి విట్టు నిన్ను నే
 కరణి నుపేక్షచేయనగుఁ? ♦ గావున శిక్షయొనర్పఁగాఁబడెన్. ౨౩౪ 648
- చ. ధరణివుఁ డొటచే గురు వ ♦ తండగుఁ బ్రాజ్ఞుఁడుగాన ధర్మమా
 ర్గరతిని వీడకుండఁగఁ ద ♦ గం బ్రజలం గనిపెట్టి యుండున
 బృరతుఁడు స్వేచ్ఛఁగాఁ దిరుగు ♦ వారల శిక్షయొనర్చు కృత్యమం
 దరసి సహస్ర నేత్రుఁడయి ♦ యందఱఁ గంచుచునుండు వానరా!. ౨౪౪
- చ. క్షీలిపతి నాజ్ఞ నేవిధిగఁ ♦ జేకొని మేమును ధర్మమార్గవి
 చ్యుతిఁ గను త్వత్సమానుల మ ♦ హోద్యమ మొప్పఁగ శిక్షచేయునా
 దృతి గలవారమై వనుల ♦ నెల్లఁ జరించుచు నున్నవార మ
 ప్రతియని చెప్పఁగాఁ దగిన ♦ పాప మొనర్చితి వీవు వానరా!. ౨౫౪ 650
- సీ. వినుము! నుగ్రీవునకును నాకుఁ గలమైత్రి సౌమిత్రికిని నాకు ♦ సఖ్యమెట్లు
 దృఢతమమో యట్టి ♦ దేయగు దారకై రాజ్యముకొఱకు మి ♦ త్రతప్వ మలరె
 నతఁడు నాక్షేమము ♦ నందె యాసక్తుఁడై యున్నాఁడు గావున ♦ నూరకుండ
 వచ్చునే నేనును ♦ బ్రతినచేసితి వానరులసన్నిధిని నిన్నుఁ ♦ గలనఁ గూల్తు
 తే. ననియుఁ గావున నాబోటి ♦ మనుజుఁ డెట్లు
 లాడి తప్పఁగవచ్చు? న ♦ ట్లాట నిన్ని
 కారణంబుల ధర్మయు ♦ క్తముగ శిక్ష
 చేసినాఁడను దగినట్లు ♦ బాసఁ గావ. ౨౮ 651
- క. అనుజునిభార్యను బలిమిని, గొనినట్టిమహాఘమునకుఁ ♦ గొదువపడనిశి
 క్షను బొందినాఁడ నిది తగు, నని సీవంగీకరింప ♦ నగు నిద్దానిన్. ౨౯౪ 652
- క. కనుక న్నిను శిక్షించుట, యనునది యేరీతినై న ♦ నరసినధర్మం

1 ఔరసీం భగినీం వాపి భార్యాయాం వా పృథుజస్యయః, ప్రచరేత నరః కామా తస్య దం
 డో వధ స్సన్నితః-అనిమా.

బనఁదగునుగాని యక్రమమని చెప్పఁగరాదటంచు ♦ చరయుము నుదిలోన్.

¹క. వినుమా! ధర్మంబున చ, క్కనిగతిఁ బాలించుచున్న ♦ గాదిలిసఖుఁడున్
దనమిత్రునిశత్రువు దొర, కిన్ నిరసింపంగవలయు ♦ గీతవరేణ్యా. ౩౧౫ 654

క. నీవాధర్మమునే గొను, దే! వానర! నిన్ను నిగ్రహించినకార్యం
బీహారించినయఘమునఁ, గావలసినదే యటంచు ♦ గడఁకఁ దలఁచనౌ. 3౦

క. మును మనువు సదాచారం, బును గూర్చియె రెండుల్లోకముల వివరించెన్
ఘనధర్మనిపుణు లవా, నిని గైకొనియున్నవారు ♦ నేనును వానిన్. 3౧ 656

క. పరికించియె తద్రీతిగ, వరుసం బనిచేసినాడ ♦ వానిఁ దెలిపెదన్
“నను లఘుము చేయువారలు, ధరణీశ్వర శిక్షనొందఁ ♦ దగుదురయేనిన్. 3౧౫

చ. మును పొనరించినట్టియఘముల్ నశియింపఁగఁ బుణ్యవంతులౌ
జనులవిధంబునం దనరి ♦ స్వర్గమునందుదు; రానృపుండు శి
క్షను గనునట్లుచేసినను ♦ జక్కఁగ వానికి శిక్షచేయకే
చనుడని పంపినన్ జనుఁడు ♦ చౌర్యసమార్జితపాపహీనుడౌ. 3౨౫ 658

క. నరవరుఁడుమాత్ర మాతనిఁ, బరికింపక వదలినందు ♦ వలనన్ దాఁ ద
స్కరుపాపమొందు” నని మను, సరికీ ర్తితధర్మము లివి ♦ ప్రథితము లుద్విన్. 33

సీ. ఉరుతరపాప విఁష్టానరించినట్టివు మును శ్రమణుం దఘము నొనరించె
నత్తటి మత్కులఁనుందుదయించినయార్యుడౌ మాంధాత ♦ యతని కతిభ
యంకరశిక్షనొయ్యన విధించెను నృపు లేమఱియున్నప్పు ♦ డితరు లఘుము
లను జేసియున్నారు ♦ జనపాలు రంతట సప్రమత్తులు నౌచు ♦ నర్హశిక్ష
తే. లను విధింతురు వానిచేత నఘమద్ది, యంతరించు నిప్పటికిని ♦ నవని నట్లు
జరగుచున్నది; వానర! నామజేంద్ర! కాన నిందులకయి తావఁమూనవలదు.

క. వనచర! పరితాపంబును, గనినన్ ఫలమేమి గలదిఁకంజాలును నీ
కొనరింపఁబడినశిక్షయు, విను ధర్మము ననుసరించి ♦ విధియింపఁబడెన్. 3౨౫

²క. మేమును స్వతంత్రులమునుం, గామునుమా, శాస్త్రములకుఁగలకాలము లో
నై మెలఁగుచుండువారము; భూమిశులమయ్యి స్వేచ్ఛఁబూనమువినుమీ!.

³క. వనచర! వీరా! కారణమును వేటొకదాని వివరముగఁ జెప్పెన నీ
కును నదియు హేతుయు క్తము, గనుండుఁ గావునను జక్కఁగా నద్దానిన్.

¹ ఐయస్య స్యాపి కర్తవ్యం ధర్మమే వాసుపశ్యతః - అనిమూలము. శత్రువ ధర్మమే వాసు
పశ్యతో ఐయస్య స్యాపి స్వమిత్రశత్రునిరసనం కర్తవ్యమ్ - అని వ్యాఖ్య. ² నవయం స్వపశే
స్థితాః - అనిమూలము. స్వపశే స్థితాః, శాస్త్రవశ్యా ఇత్యర్థః - అని వ్యాఖ్య. ఈపద్యచతుర్థపాదము
సందర్భానుసారము స్పష్టార్థప్రతిపాదనమని వ్రాయఁబడినది. ³ కారణం హరిపుంగవ, యచ్ఛ్రిత్యా
హేతుమ ద్వీర - అనిమూలము.

క. వినుమీపు విదపఁ గోపం, బును నాపైఁ బూసకుందుఁపు ననున్ యమునిం
టిని జూడఁబంపుదు ననుచు, మును పల్కితి, దాఁగియుండిఁ మ్రచ్చువిధమునన్.

క. ననుఁ జంపినాఁడ వంటివి, వనచర! నీవిట్టు లన్నఁవాక్కుల కస్త
న్మనసునఁ బరితాపము లేదని, కోపము కల్గదనుచు ఁ నాత్మనెఱుఁగుమా!.

సీ. మనుజులు పొదలయంఁదును డాఁగియుండియో

కనఁబడుచుండియో ఁ వనులనుండి

బహువిధమృగముల ఁ వలలు పన్నియొ పాశ

ములు వైచియో, మోసఁము లగుపెక్కు

వ్యాపారముచేతఁ ఁ బట్టుచు నున్నారు;

మఱియు మాంసార్థతౌ ఁ మానవులొగి

బగుగెత్తుచున్నను ఁ భయపడియున్నను

బాధించువార లెవ్వరును లేరు

తే. గదయటంచు భయంబేమి ఁ గనకయున్న
నేమఱియెయున్న మత్తత ఁ నెఱుఁగకున్నఁ
జంపుచున్నారు మృగములఁ ఁ దెంపుఁబూని
దీన నేదోషలేశంబు ఁ గానఁబడదు. ౪౦

666

క. విను ధర్మకౌశలంబునఁ, దనరెడురాజర్షులును నితాంతముదమునన్
వనములకు వేటలాడఁగఁ, జనుచున్నా రిద్ది జగతి ఁ సాజమకాదే! ౪౦౫ 667

క. నీవన శాఖామృగమపు, కావున మృగగణమునందుఁ ఁ గలువఁదగుదు వో
యీ వానర! నాతోడను, నీవని యొనరించు చెదుట ఁ నిలిచియె యున్నన్.

క. అని చేయకున్న భేదం, బనునది యూహింపనేల ఁ యనుజునితో నీ
వని చేయుచుండ బాణం, బునఁ జంపితి దీననేల ఁ పొగిలెద వింకన్. ౪౦౬

తే. వానరేశ్వర! శుభము, జీవనము, దుర్ల
భమగుధర్మంబు, రాజులే ఁ ప్రజలకెల్లఁ
గలుగఁజేయుచు నుందు రింఁదులకు సంశ

యంబు లే దెంతమాత్రమే ఁ నాత్మఁగనిన. ౪౦౭

670

క. సురలే భూస్థలమున నర, శరీరములఁ దాల్చి ధర్మసంరక్షణత
త్పరులై నరపాలకులై, తిరుగుదు రట్లాటచే యీతిపతుల వాలీ! ౪౩ 671

సీ. అప్రియంబులు పల్క ఁ నర్హ మేమాత్రముగాదు నిందింపఁగఁరాదు హింస
చేయ రాదట్లె యాఁక్షేపింపరాదు నీవన్న ధర్మమ్ము రవంతయైనఁ
దెలియకయుండి కేవలము రోషముఁ బూని తండ్రి తాతలనుండి ఁ తప్పకుండ
వచ్చుధర్మంబును ఁ వదలకయున్నట్టినన్న దూషించెద ఁ విన్నిసారు

ఆ. లనియె; రాముఁడిట్టు ఁ లాడినపల్కును, సార్థకంబుచేయ ఁ నతనిఁ జంపి

- ధర్మమార్గముల నతని కుపదేశింప, వాలి వానినెల్ల ధర్మములను 672
- చ. మనమున ధర్మహాసము సమంబుగఁ దోచుటఁ దన్నుఁ జంపున
పుని హితమే యటంచెఱిగి ధర్మమునకుఁ గలుగఁ దోషమే
గనఁబడవలె నెంచి యటు ధర్మమునకుఁ జరుగఁ దాము నింకనే
సిన యవివేకముం దలంచి చింతిలి చేతులు మోడ్చి యంతటన్. 673
- క. పరమాత్ముడైన శ్రీరఘువరుఁ గాంచి మనంబునందు ధర్మక్షేత్రనరన్
పురుషోత్తమా! ననుం గని, కరుణన్ నీవన్నవాక్యఁ గణమది హితమా. 674
- క. ఆపల్కులెల్ల సత్యము, లే పరికింపంగ శంకయే లే దనఘా!
భూపా! ధర్మపథంబది, యేపగిదిం గనిన సూక్ష్మమే మగుఁ జిత్తా! 675
- ఆ. గొప్పవిషయమందుఁ ధర్మంకక యల్పండు
బదులు చెప్పఁబూనుపని యహితము
సర్వవిదుడ వీవు ధర్మహీనుండను
నేను బదులు చెప్ప ధర్మ నెట్లు? 676
- చ. తెలివియెలేక యుక్తముగఁ ధర్మంకక నాడిననాదుమాటలం
గలగక నాదుదోషమును ధర్మగతిప్రేమఁ బ్రమాద మంచు లోఁ
దలంచి తమింపఁగావలయుఁ ధర్మత్వవిమండవు సర్వధర్మముల్
తెలిసినవాడ వెంతయును దీనుల బ్రోచెడువాడ వోవిభూ. 677
- చ. జనులకు మేలుచేయుటకే ధర్మంకకముం దలపోయువాడ వో
యైన సకలార్థముల్ గనిన ధర్మమహాత్ముడ వెన్న నీవు దం
డనమిది దానికారణను నందగుపాప మిదంచునెంచు న
పుని భవదీయబుద్ధి యొకధంగిని గాంచి ప్రసన్నయై తగున్. 678
- నీ. ధర్మజ్ఞ! రామ! కర్తవ్యంబు చేసినవాడఁగాను నొనర్పవలనుపడని
యక్రమమును జేసినట్టివాడను గాన ధర్మయుక్తంబుగాఁ దగినయట్టి
పల్కున “నీదుపాపముల తమియించితే” నటంచుఁ బల్కి యీదీను నన్నుఁ
గాపాడుమా! మృతి ధర్మంకకతని నన్నుఁ గూర్చి శోకింపను ధర్మమలాంగి
- ఆ. యైనతారఁగూర్చి ధర్మబంధువులను, గూర్చి వగవఁగాని ధర్మగర్వితుఁ
డగుచు హాటకాంగదాభిరాముండగు, నంగదునిగుఱించి ధర్మమువాడ.
- చ. జనిమొదలంతదాక నుతధర్మముఁడాతఁడు లాలితుండుగాఁ
దనరినవాడు గావునఁ బిత న్ననుఁ గానక దీనుడై మనం
బున వగనొంది కార్యమును బొందఁగలండు తటాకమెట్లు నీ
తనిఖిలవారినై కృతజ్ఞఁ ధర్మ గనునట్టులె శ్రీరఘూత్తమా! 680
- క. ఏమియుఁ దెలియనిబాలుఁడు, రామా! తారాత్మజుఁడు నిరంతర మతనిన్
గోవునఁ బెంచితి నొకడే, యామహితబలుండు నాకుఁదాత్మజుఁడు సుమీ!.

క. కరుణను వానిని నీవును, బరమాత్మా! కావ వలయు † భాస్కరసుతు నా
వరసుతు నిరువుర సమమతిఁ, బరికింపును యొక్కరీతిఁ † బార్థివముఖ్యా! ౫౩౪

క. కృత్యాకృత్యంబులలో, నిత్యము తప్పేమియున్న † నీవేగజ యే
వ్యత్యయ మెన్నక గావఁగ, నత్యయమొందింపనైన † నధిపతి వింకణ. ౫౪

తే. భరతలక్ష్మణులందు నో † పార్థి వేంద్ర!

యెట్టిప్రీతియుఁ గలదొ యీ † యుద్వరందు

నట్టిప్రీతియె యుంచుమా! † యనవరతము

తార యేదోష మెఱుఁగని † తస్వీ యయు్య. ౫౫౪

684

క. నానెలఁతగాన దానం, గానందగు దోషమున ని † కామము వ్యథలం

బూనినతారను భాస్కర, నూనుం డవమతిని జేయఁ † జూడకయుండఁ. ౫౬

తే. కట్టుదిట్టము చేయుమా! † త్కృత లేంద్ర!

నీయనుగ్రహమొందుచు † నీకు లోను

గాఁ బ్రవర్తిల్లుచున్ భవ † త్కమ్రచిత్త

మునకుఁ దగినట్టులుండునే † ననిశమేను. ౫౬౪

686

క. ధరణిం బాలింపందగు, నురుశక్తిం గాంచియుందు † నొకజగమేకా

దరయఁగ సురరాజ్యము, నా, కరస్థముగఁ జేసికొనఁగఁ † గలుగుదు రామా!.

సీ. అటులైన నేల నా † యనుకంపనొందక యిట్లొనర్చితి వను † దేని నాకు

నీవలనన్ మృతి † నేవిధినైనను బొందఁగాఁదగునను † బుద్ధి గలదు

గావున నాసాధ్వి † కడఁగి వారించిన ననుజనితోడ ద్వం † ద్వాహవంబు

చేయఁగా వచ్చితి † నీయెడకని యిట్లు హరినాయకుఁడు విన † యమునఁ బల్కి

ఆ. యూరకుండె; నంత † నురుతరజ్ఞానంబు, గలిగి పలుకుచున్న † కపివరుఁ గని

ధర్మతత్త్వమెల్లఁ † దగినట్లు * సామసం, పన్నవాక్కులలరఁ † బలికె నృపతి.

చ. తనయునిపాలనంబున వ్య † ధం గనఁబోకుము సుంతయేని మే

మనయముఁ బూని చేయఁదగ † నట్టియఘావహమైనకృత్యముం

బొనరిచినారమంచును మ † ముం దలపోయుచుఁ జింతనొందఁగాఁ

జనదు భవత్కృతాఘమును † స్వాంతమునందుఁ దలంచి వానరా! ౬౮ 689

తే. చింతనొందకు నీవొన † ర్చినయఘమును

బట్టి ప్రాచితమును శిక్ష † వలన మేము

నీకును విధించినారము † నిశ్చయముగ

ధర్మమే యది యని మదిఁ † దలఁచినాము. ౬౯౪

690

సీ. ధరణీశుఁ డెవ్వఁడు † దండింపఁదగువాని దండించునో మఱి † దండు్యఁడెవఁడు

దండితుండగునొ యి † ద్దెలు వారు దండన మొనరించుటను శిక్ష † ననుభవించు

* సామసంపన్నయావాచా-అనిమూలము,

టను కమకృత్యంబులను నెఱవేర్చుటఁ బాపంబునకాబాధఁ డబడయరెపుడు,
కాన శాస్త్రోక్తప్రకారమే నీవును దండనంబును బొంది డదాన విగత
తే. పాపజాలుండవై ధర్మమై పరఁగెడు
నై జరూపంబునుం బొందినాఁడ విపుడు
వనచరోత్తమ ! మదిఁగలభయవిమోహ
శోకములనెల్ల వడలుదుఁగాక యింక. ౬౮ 691

¹క. ప్రారబ్ధకర్మహాపము, గా రాజులు విధిని మీఱఁగా శక్యంజే
యేరీతినై న నీకుక, బ్రారబ్ధము దాటరాదు డబ్రహ్మకునైనక. ౬౯ 692

చ. వనచర ! యంగదుండు పితృభక్తిని నీయెడఁగల్గి యింతదాఁ
క నెటులు దాను వర్తిలెనొ డకంజహితాత్మజు నందునట్టి శ్రీ
తిని యిడి తత్ప్రియుండయి యదీనతవర్తిలు నన్నుఁ దండ్రీగాఁ
గనుచు నుదీయవత్సలతఁ డగొంచి సుఖించెడుఁగాక యెప్పుడుక. ౭౦ 693

చ. అని యిటు ధర్మమార్గరతుఁడై మహితాత్ముఁడనై రణాపనిక
దనుజులఁ ద్రుంచుమేటియగు డధారణినాథుఁడు చక్కఁగా వచిం
చినమధురోక్తుల నివ్వినుచుఁ డజితము జ్ఞానపదాగ్రమొండ ని
ట్లనియెను యుక్తమై తనర డనాకపినాథుఁడు భక్తియుక్తుడై. ౭౧ 694

²చ. అతిభయదప్రతాప, దివిజాధిపతుల్య, భవచ్ఛరాభిషీ
డితుఁడనుగాన నిన్నును గడింపక ప్రజ్ఞయెలేమి దూఱితెక
క్షీతినవరేణ్య ! దీని మదిఁ డజేర్పక సైపుము నీమనంబునం
దతిశయమైనప్రేమ చెలుఁదారెడుఁ గావుత నాపయిం దగక. ౭౨ 695

పదునెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯ - వ సర్గము.

అతి వారి మృతుండగుట - తార వారికడకు వచ్చుట. అతి

చ. నరపతిబాణఘాతము మనంబుఁ బగుల్పఁగ నేలపైని దా
నొరఁగినయక్కవీశ్వరుఁడు డయి క్తిచెలంగఁగఁ జెప్పినట్టియా
ధరణిపువాక్యముల్ విని నితాంతము నన్ను తమింపు మంచు వి
స్వరమునఁ బల్కి యేమియును డబల్కక యూరకయుండె నంతటక. ౧ 696
మ, మును సుగ్రీవుఁడు వైచినట్టియుఫలంబుల్ దేహముం జీల్చి వృ
క్షనికాయాహతిఁ జాలనొచ్చి రఘుభూకాంతాంబకస్ఫారవే

1 త్వయా విధానం హర్యగ్ర్య-అని మా. విధానం విధిః ప్రారబ్ధం కర్తేతి యావత్-అని
వ్యాఖ్య. 2 ఇదం మహేంద్రోపమభీమవిక్రమ-అనిమా.

- దనచే జితముఁ దూల నిండ్రనుతుఁ; డంతః మృత్యువుంబొందుచో
ఘనమూర్ఖుఁ మునిగెన్ రఘూత్తము శరాఃఘాతంబునన్ భూమిపై. ౨౪
- చ. వనచరనాయకుండు వడి ♦ స్వర్ణమునొందెనటంచు నక్కపీ
శునినతి తార తా వినియె ♦ శూరుఁడు నీపతి రాముచేతఁ దా
ననిమొనఁ జంపఁగాఁబడియె ♦ నంచొగి నప్రియమై భయంకరం
బును నగుమాట వే వినుచుఁ ♦ బొక్కుచు భీతిలి యాత్మజన్మతోన్. 3౪ 698
- తే. పలువిధములగు కక్ష్యలఁ ♦ బర్వతగుహ
వలెను జెల్వారు కిష్కింధ ♦ లలన వెడలి
వచ్చె నంగదు సేవించు ♦ వనచ రేంద్రు
లతిభయంకరవిక్రము ♦ లైనవారు. ౪౪ 699
- చ. ధనువును దాల్చియున్ననృపఃతల్లజు రామునిఁ గాంచినంతనే
పెనుభయమంది వే చనిరి ♦ వెన్నకు; మేటిమృగంబు చావఁగాఁ
గనినమృగాలి వ్యూహమును ♦ గ్రన్ననఁ బాసి భయంబు పైకొనం
గను జనునట్లు వాలి మృతిఁ ♦ గాంచఁగ భీతిలి పాటిపోవు న
వ్వనచరులన్ భయాతురుల ♦ వారిజలోచన చూచెఁ ద్రోవలోన్. ౬ 700
- సీ. పగఁ గుంది నృపునకు ♦ భయపడి తద్బాణములు వెంట నంటఁగాఁగలఁగిపాటు
చున్నవారో యన ♦ నురుజవమునఁ బాటుచున్నవారలఁజూచి ♦ యువిద పొగిలి
వారికిట్లనిపల్కె ♦ వనచరులార! రాద్రాకారుడై తమ్ముఁడై నరవిజుఁ
డన్నను, వాలిరాఁజ్యంబుఁ జేకొనుటకై రామునిచేత దూఁరంబుచనెడు
తే. భయదబాణము వేయంగఁ ♦ బంచి మృతినిఁ
బొందఁగాఁజేసె మీకెన్న ♦ భూమిలేదు
గాదె భయమేల మీకింకఁ ♦ గానమీర
లెవనియనుచరులో యక్క ♦ పీందువాలి. ౮౪ 701
- క. విడనాడి దిక్కుమాలిన, వడువున భయమొంది యేలఁపాటుచు నున్నా
రుడుగుఁడు చెప్పుడటంచని, యడిగెను; దగఁ గామరూపులగు నాకవులన్.
- చ. వనచరనాథుపత్ని యిటుఁవల్కినమాటల నాలకించి యి
ట్లనిరి సయుక్తికంబగుచు ♦ నప్పటికిన్ హితమైనయట్లు; నీ
తనయుఁడు జీవయుక్తుడయి ♦ తండ్రిక్రియం దగియున్నవాఁడు కా
వున నిక వెన్న కేగునుఖిభూతుని నంగదుఁ బుత్రరత్నమున్. ౧౦౪ 703
- క. కాపాడుకొనుము రఘువరు, రూపంబున యముఁడు వచ్చి ♦ నూత్నతరబలో
ద్దీపకునిఁ జంపి కైకొని, వే పోవుచు నున్నవాఁడు ♦ విబుధనగరికిన్. ౧౧ 704
- క. అనుజుఁడు వైచినతరువులఁ, బెనుపాపాణముల వాలి ♦ విక్రమమొప్పుం
గను బోవఁద్రోచి శ్రీరాముని వజ్రసమానబాణముల నిహతుండై. ౧౨

- ఆ. పడినవాఁడు, దివిజఁపతిసముండగు వాలి, పడినఁ బురమునుండి ఁ వెడలి వచ్చి
నట్టి యీభటాళి ఁ యంతయు భయమునఁ, బాటుచున్న దిపుడుఁ న్నవురి కేగ.
- క. నగరమహాద్వారంబును, బిగియించి వృథంబుగాఁగ ఁ విక్రమమునఁ గా
వఁగవలయు నంగదుని రాజుగ నభిషేకింపవలయు ఁ శుభలగ్నమునఁ. ౧౩౪
- క. నరపతిపదమును నంగదుఁడు రహిఁ వహియింపఁగాఁ గఁడుం బ్రీతిని వా
నరులెల్లఁ గొల్చియుండఁగ,లరు గావున నిట్లుచేయ ఁ లలనామణియో! ౧౩౫
- క. ఓరుచిరానన! తారా!, యీరీతిం జేయవేసి ఁ నీవురినుండం
గోరము సుమ్మి! యిప్పుడ, వైరులు కవులెల్లఁ బురికి ఁ వచ్చి కడంకఁ. ౧౩౬
- క. మనవసతులు తప్పం ద, క్కినదుర్గంబులను నెల్లఁ ఁ గినుకమెఱయఁ గై
కొనుదురు; చేకొనఁగా నే, మనియందువయేని వాలి ఁ యాగ్రహయుతుఁడై.
- సీ. వనచరులను గొండఁజను బురివెడలించె మును వారిలోఁగొండఁజనయమాత్మ
భార్యల నెడఁబాసిఁవందురువారును మఱిఁకొందఁ జితరులఁనుహిళలను స్వ
భార్యలుగా నెంచి ఁ వారిఁ గైకొనియుండువారును వారికై ఁ వాంఛనొందు
వారును జ్ఞాతుతా ఁ భాస్కరపుత్రాదులును రాఁగ వారిఁవలన మనకును
- ఆ. సతతసాధ్వసంబు ఁ సమకూడుచు నె యుండు, ననిరి; వారలిట్లుఁతనకుఁ బలుక
నంతరం బాసంగ ఁ నయ్యల్పబుద్ధుల, పలుకు లాలకించి ఁ వెలఁది యంత.
- క. సురుచిరహాసము తోఁపఁగ, బరికించి స్వబుద్ధివై భవమునకు నరిగాఁ
బరమజ్ఞానముతో వన,చరులార! వినుండు నాదుఁసావ్రితేష్టంబునఁ. ౧౩౭ 712
- చ. వనచరసింహుఁడై యతులఁభాగ్యము పొల్పెనలార నొప్పు నిం
ద్రునితనయుండు నాప్రియుఁడై ఁ ధూర్తహతుండయి పోవుచుండ నిం
కను సుతుఁడేల? రాజ్యమనఁగా నికనేమిటి? కీశరీరముం
గనినఫలం బిఁకేల? రఘుఁకాంతునిబాణము సోకినందునఁ. ౧౩౮ 713
- చ. ధరణిఁ బరుండియున్ననుహిఁతప్రియచిత్తుని పాదయుగ్మసం
కరుహాసమీప మేను గనఁగా వడినేగెద; నంచుఁ బల్కి యు
ర్భరతరశోక వేగమునఁ ఁ బాటుచు నేడ్చుచుఁ గంది యంతటఁ
శిరము నురంబు నొక్కమొగి ఁ జేతులతో నవిరామభంగిగఁ. ౧౩౯ 714
- * తే. మోఁదుకొనుచును బోయె నాఁమేదినిఁ గన;
నట్లు పరుగునఁ బోయి మాఁయావిముఖ్య
దనుజవరులయుద్ధంబులఁ ఁ దనుకు నపజ
యంబె యెఱుఁగనివారల ఁ నడచి మించి. ౧౪౦ 715
- సీ. అనిమొన శతమఖుఁ ఁ డతులవజ్రము వైచు పోలికఁ బర్వతంబులను వైచు
శూరుఁడై వాతముల్ ఁ సొరిది నొక్కటఁ జేరి నంతటి వేగము ఁ నన్నిమేఘు

ముల పెనుగర్జితములకు సమానమా ధ్వనియును శతమఖిపౌరుషసమ
పౌరుషంబును గల్గి నటలి యొక్కవిధంబు గాఁగ వర్షించి నికామవిరతిఁ
1 తే. జెందినట్టి మేఘమువలె నొంది శాంతి

నటచువారలలోఁ జక్క నటచుశక్తి
గలిగి శూరుఁడనయి శూరకల్పితాంబ

కమున హతుఁడయి యిలఁబడి క్రాలువాలి. ౨౩

716

క. తనపతిని దారఁ గాంచెను, ఘనుఁడతఁడు మఱియుఁ బలఁబఱింపఁజేయునం దా
2 శను బూని సింహహతమా, ఘనసంచాస్యంబురీతిఁ గనఁబడుచుండెన్.

నీ. శౌర్యాదిసద్గుణసంపత్తిచేఁ బూజ్యుఁ డయ్యును సోదకు నతివఁగొనిన
యఘమున శ్రీరాము నంబకహతుఁడయి యుండుట సర్వలోకోత్తరమయి
యర్చనీయంబయి యమలధ్వజాలంకృతంబయి విశ్రమాంధంబు వెలయు
వేదికాన్వితమయి విషధరవాసకారణమున గరుడపరాక్రమమున

తే. నున్నధిత మగుచైత్యమ ట్టుర్వినుండె;
నంతఁ దారయుఁ బతిచెంత నాయతధను

పూని నిలుచున్నరాముని వానియనుజుఁ

దనవిభుని సోదకునిని గాంచెను సరగున. ౨౪

718

చ. వనితయు నంత భర్తృరిపునర్గము దాటి జవంబు మీఱఁగాఁ

జని రణసీమఁ జంపఁబడి ట్టున్ధిపైఁ బడియున్నప్రాణనా

ధునిఁ గని చెంతకేగి వగఁతోఁ గని చచ్చె నటం చెటింగి మూ

ర్చును మునిఁగెన్ మహాతురత ట్టున్ధిపైఁ బడియెన్ శవాకృతిన్. ౨౫

3 ఆ తరుణి నిదురనొంది తగ మేలుకొనినట్టు, లపుడు లేచి పతిని నార్యపుత్ర!
యనుచు జీరి యేడ్చె; 4 నంతట మృత్యుపాశములఁగట్టఁబడినన్వప్రియుఁగని.

చ. పెనురవమొప్ప నేడ్చె నిటు భీరువు శారికవోలె నేడ్చుచున్

దనపతిఁ బిల్చుచున్నయలతారను నచ్చట కేగుడెంచి వే

జనకునిఁ గాంచి దీనుఁడయి సత్త్వముఁ బాసినయంగదుం గనుం

గొని రవినూనుఁ డాత్మగలకోపముఁ బాసి 5 విషాదమొందె దాన్. ౨౬

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 నర్దంతం నర్దతాం భీమం-అనిమా. 2 శార్దూలే నామిష స్యాథే మృగరాజం హతం
యథా-అనిమా. శార్దూలేన సింహేన-అని వ్యాఖ్య. శార్దూలశబ్దమునకు వైజయంతినిఘంటువున
సింహమర్థమని యున్నది. 3 సుప్తేన పున రుత్థాయ-అనిమా. 4 సందితం మృత్యుదామభిః - అని
మా. 5 విషాద మగమ త్కెప్తం దృష్ట్య చాంగద మగతమ్-అనిమా. ఇట “నాత్మగలకోపముఁ
పాసి” యనునది మూలమున లేనిది. ఐన నిది పద్యార్థమును జక్కఁగాఁ బోషించును గాన నిట
నుండఁదగినదేయని యెఱుంగునది.

౨౦ - వ సర్గము.

అథ తాం విలపింతుః ధీమతః

- క. తాగాధీశాననయా, తారయు శ్రీరామదివ్యభవపురః దగ్ధయేం
తొరయమున విడువంబడి, పూరంబయి యంతకంబుఁ ♦ గూర్చునదియనై .
- క. పరఁగెడుశరమున హతుఁడై, ధరణిం బడియున్నవిభునిఁ ♦ దాఁ గని మిగులం
బరిసరము చేరి పైఁబడి, తరుణియు బాహువుఁ జూపి ♦ తమిమీఱంగన్. ౧౫
- ఆ. కౌఁగిలించుకొనియెఁ ♦ గరిభంగిఁ బొల్పుచు, వజ్రతుల్యుఁడైన ♦ వానరేంద్రు
శరసమాభిహతునిఁ ♦ బరశువిచ్ఛేదిత, మూలపుష్పమల్లు ♦ నేలఁగూలి. ౨౫ 724
- క. తనతోఁ బలుకకయుండిన, వనచరవతిఁ గాంచి తార ♦ పరమాతురయై
వనటం దూలుచు శోకిం, చెను వీరాగ్రణివి స్లవగ ♦ జిహ్వుఁడవుగదా. 3౫ 725
- చ. అనిమొన నీదువిక్రమ మహార్యము గాదె తలంప నాయకా!
మనమున నేని వప్పు నొక మాటును జేసియెఱుంగ దీననై
కనఁబడునన్నుఁ జూచి పలుకం దలపోయవిదేల? యిప్పుడో
వనచరనాథ! తావృక్షులు ♦ పార్థివసత్తము లిట్లు భూస్థలిన్. ౪౫ 726
- క. శయనింపరు నూ! నీవిటు, శయనించు టయుక్త మింకఁ ♦ జాలును లెమ్మా
శయనోత్తమమున నీవిక, శయనింపుము భూమినుండఁ ♦ జనునే నాథా! ౫౬
- తే. నీకు నాకన్న భూమియే ♦ నెమ్మిఁగూర్చు
కాంతయాఁ గద; రాజేంద్ర! ♦ గతవిచ్ఛేత
నుండవయ్యును నవయవ మండలిధరఁ
గాఁగిటం జేర్చియున్నావు ♦ గదలకుండ. ౬ 728
- సీ. వీరోత్తమా! నీవు ♦ భూరితావకధర్మమాహాత్మ్యమున స్వర్గమార్గమందుఁ
గిష్కింధవలెఁ బరిక్రేస్తనీయంబగు మఱియొకనగరింబు ♦ నెఱిఁ దగంగ
నిర్మించుకొనినట్లు ♦ నిశ్చయంబుగఁ దెలియంగవచ్చెడుఁ గాన ♦ నవలఁ జనఁగఁ
దలఁచితి వీవు నిర్మలరీతిఁ బొల్పుచు నుధుగంధముల మీఱు మహితవనము
తే. లందు మముఁగూడి తగుననుయంబులందు
నలుపుచుండిన కేళుల నమయఁ జేసి
తివిగదా!; హరియాధవతివి బలాఘ్యఁ
డవుగదా! యిట్టి నీవు తనువును వదల. ౮౫ 729
- క. నేనిపు డానందంబును, గానను మఱియొక్కతఱిని ♦ గానీ నిన్నుం
గానఁ జనునన్న యాశయు, మానసమున లేదుగాదె ♦ మహితవిచారా! ౯
- క. కనుకన్ దుకిఖమహార్ణవమున మునిఁగితి; నీవు బాణమున నిహతుఁడవై
కనుమూసి ధరఁజేఁగూలఁగఁ, గనులంజూచియును నాదుకఠినహృదయమున్.

క. వగపెల్లున వేయిగ నిదె, పగులక యున్నయది కానఁ డ బాషాణంబే
యగునని చెప్పంజను నో, యగదై ర్యా! యనుజభార్య! యగు దుమ నీవున్.

తే. అపహరించితి వాతని డ నతికఠినతఁ, బురము వెడలంగ నడచితి డ వరయ దాని
ఫలమె నీకును నిప్పుడు! గలిగెఁగాదె?, వనచ రేశ్వర! నీహితమును దలఁచుచు.

క. హితములు వల్కితి నప్పుడు, హితభాషిణి నంచు నెఱుంగ! కే నను నీ వ
జ్ఞత దూషించితివిగదా!, మతిమంతా! వీరలభ్య! మంజులపదమున్. ౧౨ 734

క. కరగతము చేసికొంటివి, సురపురి యావనవిలాస! శుభరూపములన్
స్థరతంత్రంబుల నేర్పునఁ, బరఁగినయచ్చరల మదులఁ డ బ్రమథించెడునూ!. ౧౩

¹చ. ఒరులకుఁ జిక్కినట్టి మహి! మోన్నతి మించినవాని నిన్ను ని
ర్భరబలసంపదన్ వివశు డ వారకచేయుచు నంతఃబోక సో
దరవశమొందఁ జేసినది డ తావకజీవితమృత్యురూపమై
పరఁగినకాలమే నుము! ధ్రు! వందిది యెవ్విధి నై నఁ జూచినన్. ౧౪ 736

క. మును దుఃఖమే యెఱుంగక, మనమున సంతోషములర డ మనుదాననె య
య్యును వైధవ్యంబున దీ, ననొచు వగనొందఁగలను డ నాథా! యింకన్. ౧౫

సీ. వీరుడై మఱినుకు! మారుడై నుఖమొందనర్హుడై యున్నయీ! యంగదుండు
నీచేతఁ బ్రీతిచే డ నిత్యోపలాలితుం డగుచుండు నికమీ! డ నవని! బిన్న
తండ్రి సుగ్రీవుండు డ దారుణక్రోధాభిమూర్ఛితుండయి క్రూర! ముగఁ గనంగ
నేదేశమందునో! యేమియుఁ దో! పక నశియించుఁగాదె? యో! నాథ! యనుచుఁ

తే. బలికి వచ్చినయంగదు డ లలనచూచి

ధర్మవత్సలు నినుఁగన్న! తండ్రి దర్శ

²నీయు నిప్పుడె చూడుమా డ నాయనా! యిఁ

కను జనకుఁ జూడ నెవ్విధి! గాదు నిజము. ౧౬

738

³చ. అని పతిఁ గాంచి దూరగత! మానగరంబున కేగ నీవు వాం

ఛను గొనియున్నవాడవు వి! శాలభుజా! సుతరత్నముం గరం

బునఁ దెమలించి మస్తకము డ మూర్ఖుని యూటడిలంగఁ బల్కు మిం

కను వచియింపఁగాఁ దగిన! కమ్రమృదూక్తులఁ జెప్పుమా! దయన్. ౧౭ 739

1 కాలా నిస్సంశయో నూనం జీవితాంతకరస్తవ, బలాద్యే నావపన్నోసి సుగ్రీవ స్యావశో
వశం-అనిమూలము. 2 దుర్లభం దర్శనం వత్స తవ తస్య భవిష్యతి - అనిమూలము. ఎవ్విధి! గాదు
నిజము-అనుదానిని రసపుష్టిచేయఁగలదనుతలంపున పొచ్చుగాఁ జేర్పబడినది. 3 సా సమాసాద్య
భర్తారం పరిష్కృజత భామినీ, ఇషుణాభిహతం దృష్ట్వా వాలీనం కుంజరోపమం-అనుశ్లోక మధిక
పాఠముగా నిటఁ జేర్పబడినది. ఇది ప్రకృతార్థబాధకమని గోవిందరాజమహేశతీర్థులు వ్యాఖ్య
చేయక వదిలిరి. నేమ నట్లే వదిలినని తెలియందగు.

సీ. అనపరాధిని సిన్ను + ననిసేయువానిని జంపి రాముఁడు జనఁసమ్మతమగు
వీరకార్యముచేసె + నారాఘవుఁడు రవిపుత్రునియెదుటఁ దాఁ + బూనినట్టి
శవభంబు నెఱవేర్చి + సరగ బుణంబును బాసినవాఁడయ్యె + నీసమయము
నందనిపల్కి యఁక్కాత్మజుఁ గని యిదే నుక్రిష్ నీవైరిఁశుభచరితుఁడు
తే. నీకు నన్న హతుండయ్యె + నీదుకోర్కు
లను నీకం దీర్చుకొమ్ము రుఁమను గ్రహింపఁ
గలవు నిష్కంటకంబగు + కవులరాజ్య
మే దిగులులేక హాయిగా + నేలుమింక. ౨౦

740

క. అనిపలికి మరల వాలిం, గని వానరనాథ యిట్లుఁగా చేడ్చెడున
న్ననుకంఠఁ బిలిచి పల్కుల, ననునయ మొందంగఁజేయ + వదియేమొకటా.
క. కనుమా యిదె నీభార్యలు, వనటంగుందుచును నిటక + వచ్చినవా నీ
వనితలఁ బెక్కంక్రను నొక్కనిముసమైనను గనందఁగదె వ్రాజేశా. ౨౧
క. అని తారయెడవఁగా విని, వనచరపతిభార్యలెల్ల + వగఁ గుందుచు నా
తనిసుతు నంగదు దీనుచి, గని కౌఁగిటఁ జేర్చుకొనుచుఁ + గడుదై న్యమునన్.
క. విలపించి రిట్లు తారమొ, పలుగాఁ గలవారలెల్లఁ + దపనీయనుహా
జ్వలచార్వంగద! శౌర్యను, విలాసబాహూ! మహాత్మ + విమతహర! యిదే.
చ. తనయుని నంగదు నివేదిచి + తద్దయు దూరమునందు నున్నదే
శనివసతిన్ మదింగొనుచుఁ + జాల శరత్తులు కావురంబుచే
యను జననేలపోయెదు? ప్రియఁత్మజ సద్గుణజాలమందు నీ
కును సరివచ్చువాని విడి + గొబ్బునఁ బోవుట యుక్త మెట్లగున్. ౨౩

745

¹చ. మనమున కింపుఁగూర్పఁ దగుఁమంజులహాసము గల్గునో ప్రియా
తనయుని నంగదాఖ్య నను + దారుణరీతిని వీడి దూరమా
జనపదమందునుండుటకు + స్వాంతమునం దొగి నిశ్చయించి పో
వను బయనంబు చేసితివె + పల్కుమ యే మపరాధ మేము చే
సినయది యున్నదో కరుణఁ + జేకొని కావుము సైపు దానినిన్. ౨౪

746

చ. అనితరశక్తి! దీర్ఘభుజ + యాత్మనెఱుంగక యప్రియంబు దే
నినయినఁ జేసియున్న నిట + నీపదయుగ్మముసోక నాశిరం
బును దమి వంచి మ్రొక్కెదను + భూరితరంబగుతప్పెయైన దా
నిని క్షమియింపఁగావలయు + ²నేర్పన నిట్టిదెకాదె నాయకా. ౨౫

747

1 ఇటఁ బైపద్యార్థమే మరలఁ జాలభాగము చెప్పబడినది. ఇది మాలానుసారమేకాని
స్వకల్పితము గాదని యెఱుంగవలయు. 2 నేర్పననిట్టిదెకాదె-అనునది వనసోపకమని చెప్పబడినది.

తే. అనుచు విలపించె నిట్లనింఁద్యాంగియైన
తార వానరకాంతలు ధైర్యమొంది
యేడ్చుచుండిరి; తార కపీశుఁ డున్న
కడనె ప్రాయోపవేశంబుఁ బూన నెంచె. ౨౬

748

ఇరువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

ఊహనుమంతుఁడు తార నోదార్పుట. ఊహ

చ. తనపతిపాదపద్మములఁదావున భూమిని ద్రెల్లి యంబరం
బును విడనాడి భూమిఁ బడి ధూతి దొరంగినతారవోలె నొ
ప్పినయల తారదగ్గరకుఁ వెల్లి హరివ్రజముఖ్యుడై నయా
హనుమ వచించె దుఃఖమునుఁ నారెప్పడుపల్కుల మెల్లమెల్లనన్. ౧ 749

1సీ. ప్రతిప్రాణియును స్వకర్తములవాసనలను బట్టి జ్ఞానాజ్ఞానభవములయిన
యట్టిశుభాశుభాత్యాయతకర్తములకును ఫలంబులై ప్రకటములగు
నుఖదుఃఖములఁ బొందుచుం బుట్టుచును జచ్చుచుండునుగాని మఱొక్కరీతి
నితరునిచే మంచియొ జెడ్డయేనియుఁ గలుగదు తానె యకఁ గారణంబు

ఆ. ఎట్టికర్తమున నదెట్టిలోకము నేనుఁ
బొందఁగలనొ యనుచుఁ బొగులవలసి
యున్నదాన వీవె యొగి నినుఁ గూర్చియే
యిట్టిసీవితరుని నెవనిఁగూర్చి. ౨ 750

2క. వనితా! శోకించెద వీవును దీనతనొందియుందుఁపుగదా మతి దీ
నుని నెవనిగాంచి జాలిం, గనియెదవో చెవుమ వగకుఁ గారణ మిచటన్. ౩

క. తనువిది బుద్బుదతుల్యము, వనజాక్షీ! యందటేట్టివరుసను దమవౌ
తనవులఁ దగియుందురుగావున నెవ్వనిఁ జూచి వగను బొందనెవనికొ. 3

క. కొమరుఁడు నీకుండుట సహ,గమనముచేయంగరాదుఁగా యంగదునిన్
మనుతం బోషింపందగు, బ్రచుదా! యింకముందుఁజేయఁవలసినహితముల్.

చ. మనమున నెంచఁగాఁదగును; మానిని పాండితిఁ గన్నదానవై
తనరుదుగాదె భూతసముదాయగతాగతముల్ స్థిరత్వముం
గననివెయ్యాట తెల్లమగుఁగాదె శుభంబగుప్రేతకృత్యమున్
బొనరుపఁగాఁదగున్ వగను బొందుచు నేడ్చుట మానఁగాఁదగున్. ౫ 754

ఇది మూలవిరుద్ధము కాదు. మూలమున సంగ్రహముగ నున్న యర్థ మిట విస్తృతమని మాత్ర
ము గ్రహించి మన్నింపఁదగు. 2 శోచ్యాశోచనీకం శోచ్యం దీనం దీనానుకంపసే-అనిమూలము.

- సీ. హరిసహస్రములకుఁ జయుతలముల కర్జునములకుఁ జనుముగాఁ జనురియున్న
కపులకుఁ భాగముల్ కల్పించి మనుగడఁ గలుగఁ జేయుచునున్నఁ యలమహాత్మ్యఁ
డీవాలి మడచించెఁ జిన్నుడు తాఁ జేసినట్టిపుణ్యఫలాల్లిఁ జనుభవింపఁ
బోయియుండఁగ నీవుఁ జొగులుట తగదింక శాస్త్రములం బక్కఁ జదివి వాని
- ఆ. తత్త్వముల నెఱింగిఁ తగ నానుదానత్, మాపకండు నగుచుఁ మహితధర్మ
మును జయించినట్టిఁ మరుజులకుం దగు, పుణ్యలోకములకుఁ బోయె వాలి.
- చ. కనుకనె యాతనికొగుజీచిఁ కామినియో! వగ నొండరాదు నీ
తనయున కీకపీశసముఁ బాయమునంతటి కీనె దిక్కుగా
వునఁ గపిభల్లరాజ్యములుఁ పొందుగ నీవను దిక్కుగల్గియే
తనరుచునండు నీనగనుఁ దద్దయుఁ పాపము వీడు మెల్లనక. ౮౫ 756
- ఆ. నీదుసాయముననెఁ నీనుతుఁ డంగదుం
డీకపీంద్రరాజ్యఁ మిప్పుడేలుఁ
గాక యెందుకొఱకుఁ గా సంతతియుఁ గనఁ
బడినదయ్యెఁ జేయఁవలయు నేదొ. ౮౬ 757
- ఆ. అట్టి యార్థ వృద్ధి హిఁ కామలకృత్యంబులను యథోక్తములుగఁ దనయుచేత
వారికిపు డేయఁబడునట్లు చేయుమీ, యిపుడు చేయఁదగినఁ దిదియె నున్ను.
- క. వనచరపతి సంస్కారము, గనఁజేయుము రాజ్యమందుఁ త్త్వాపతిగా నీ
తనయుని నభిషేకింపుము, ననితా! సింహాసనమునఁ బరఁగుకుమారుక. ౧౦౪
- క. కనుఁగొనినప్పుడు శాంతిం, గనఁగల్గుదు వీవటంచుఁ గాంతమనము శాం
తిని గనఁబల్కెను దారవిభుని దుఃఖముచేత మిగులఁ బొగులుచు నంతక.
- క. హనుమంతునివాక్యములకొ, విని పలికెకొ దనదుమాటఁ వినఁగాఁ గాంతిం
చి నిలిచినయతనితో నా, తనిమాటల కుత్తరముగఁ దగినవిధమునక. ౧౦౭
- చ. తనయులు సద్గుణాఘ్యులు శతంబులు నంగదతుల్యు లొక్కప్ర
క్కను, హతుడై పరాక్రమముఁ గ్రాలెడుమేటియు నైన యిమ్ముహా
ఘనుని సుఖాలయంబయినఁ కౌగిలి యొక్క దెసం జెలంగ నా
కును బతి కౌగిలింతయె తగున సతతం బధికంబుగాఁ గిపీ. ౧౩ 762
- సీ. పతికి సంస్కారంబుఁ బాటించి యంగదు నభిషిక్తుఁగాఁజేయుఁ మంటివీవు
కార్యములకొ వీనిఁ గడఁగి చేయుటకు సావితంత్ర్యము గలిగినదానఁగాను
వారికిఁ బదప సర్వంబును నెఱవేర్చు బినతండ్రి సుగ్రీవుఁ దనఁ దర్హుఁ
డగు హరిసత్తమా! యంగదువిషయమై యోజింప నర్హతఁ నొందుదాన
- తే. నేనుగాఁ దలపోసితిఁ వీనియతిని
గైకొనకరాదు కొమరునిఁ గాచుచునికి

¹దంక్రియే యహ్నుఃడగుః గానిశల్లి బంధు

వెంతమాత్రము గాని యెఱుఁగవలయు. ౧౫

763

చ. తనపగవానికే యెదురు ధానయిపోరి శరీర ముచ్చి నీ

యనిమొనవీడి వీరశయఃనావకుఁడై పడియున్నయీమహా

త్తునిశయనంబె నాకు నగుఁ ధోఁపదు నావిభునాశ్రయంబుక

న్నను నిహమందుఁ బైనను గఁనంగను నెక్కువ యొండు మాకుతీ!. ౧౬ 764

ఇరువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨ - వ సర్గము.

అథా వాః తెలివినొంది కర్తవ్యముఁ జెలుపుట. అథా

క. చనుచున్నప్రాణపంచక, మున వాలియు నూర్పుగములఁ ధ బుచ్చుచు మెలమె
ల్లన నాలుగుదిక్కులనుం, గనుచున్ దొలుదొల్తననుజఁగనెఁ దనయయుతున్.

చ. వనచరకుంజకుండయినఁవాలి జయంబును గాంచియున్నయా

యనుజునిఁ జూచి యెంతయును ధ వ్యక్తములౌపలుకుల్ తగంగ ని

ట్లనియెను స్నేహయుక్తముగ ధ నల్లనఁ జెంతకుఁ బిల్చి; తమ్ముఁడా!

నిను వనభూమికిన్ దఱిమి ధ నీసతిఁ గైకొని నిర్భయంబుగన్. ౨౪

766

తే. పాపమొనరించితినని నాఁపై నఘంబు

నెన్నకుము, భావికాలమం ధ దిట్టిఫలము

గలుగవలసియె యున్నది ధ గాన నాదు

బుద్ధి కీమోహ ముదయించి ధ పూన్కి మెఱయ. 3

767

క. బలమలర లాఁగి కృత్యం, బుల నాచే నిట్టివానిఁ ధ బొందుగఁ జేయిం

చె లలి నటంచుం దెలియుము, పలుకొక్కటి విచుము వత్స! ధ బరవన మలరన్.

క. మనకిర్వురకున్ రాజ్యం, బున గల్గెడునుఖము తోడఁ ధ బుట్టుల కుండం

గనగు హితంబును నొక్కట, దనరం గూడదని తలఁచె ధ దైవం బనుచున్.

²చ. మనమున నెంతు దైవగతి ధ మానదు తప్పక యట్లెయకాను నేఁ

జనియెద నిప్పుడే యమునిఁసద్గముఁ జేరఁగ నీవు చక్క నీ

వనచరరాజ్యముం గొనుచుఁ ధ బాలనచేయుము ప్రాణరాజ్యముల్

ఘనతరసంపదల్ భువినిఁగల్గిన నావగునచ్చకీర్తియున్. ౫౪

770

క. నను వదలి పోవుచున్నవి; వనచరనాథా! తగం బ్రపంచము విడువం

గను నగు నీసమయంబున, ననుమానము లేక చెప్పునట్టి మదుక్తుల్. ౬౪

1 పితాహి బంధుః పుత్రస్య నమాతా హరిసత్తమ-అనిమా. 2 మా మ ప్యదైవై గచ్ఛంతం విద్ధి వై వస్వతక్షయమ్-అనిమా. తయ మనఁగా గృహము.

ఆ. అనుసరించియట్లే యెనరింపఁ గట్టము, గాఁగఁ గానఁబడినఁ ఁ గావనకయె
వానిఁ జేసితిఁటఁవలయు నీయంగదుఁ, జనయము సుఖవృద్ధి ఁ నంది పెరిగె. ౭

క. వినుమా! సుఖముల కష్టం, జనయంబగు, వయసునందు ఁ నరసినబాలుం
జనవచ్చుఁగాని బుద్ధిం, గన బాలుఁడు గాఁడు పేఁడు ఁ త్తాస్థలి సీచటక. ౮

తే. బాష్పపూర్ణాసుశ్శై యదే ఁ పక్షియై యన్న
వాఁడు వానిని జూడుమా ఁ పేఁడు నాకుఁ

బ్రాణములకంటెఁ బ్రియుఁడయి ఁ వఱలు నీవు

కన్నకొడుకని పేనినిఁ ఁ గావలయు. ౯

774

సీ. నేనేగుచున్నాఁడఁ ఁ గానఁ దండ్రియెలేనికొఱతెచ్చే నీతఁడు ఁ గుండకుండ
నన్నివిధంబుల ఁ నరసి పేనిం గావలయు నోవనదరఁవర్య, పేని
కిఁకమీఁద నావలె ఁ నేమిగోరినవాని నెల్లనిచ్చెడుదాత ఁ వెల్లవెతలఁ
బోఁదోలి కాపాడఁబూనుకక్షకుఁడవు భయములు గల్గ నఁభయము నొనఁగు

ఆ. వాడ పీవెకాక ఁ వసుధ మఱెవ్వఁడు, గలరు? క్రేయుతుఁడయి ఁ క్రాటతార
కొమరుఁ డితఁడు విక్రమమున నీనాటియై, జనుజలనువధించుఁతఱినిబూన్కి.

క. నీముందునిలువఁగాఁ గలఁ, డీనుత్పుతుఁ డంగదాఖ్యుఁ ఁ డెన్నఁగ నిపు డు
ద్దామవయస్కాముఁడు నై, భీమాయతబలుఁడు నగుచుఁ ఁ బెంపాటఁజుమీ.

క. అతిజవనంతుఁడు గావున, నితఁ డనిమొన విక్రమంబుఁనె నెఱుపుచు ను
ద్ధతిమీఱఁ దనకుఁ దగుకృత్యతతులఁ గావింపఁగలఁడు ఁ హరికులనాథా!. ౧౨

సీ. వినుము సుషేణునిఁతనయ యీతార సూత్యార్థనిశ్చయములఁయందు భావి
వివిధాపకలయందు ఁ సువిహితబుద్ధియై తనకుఁ జువ్త్వా! యీనిఁతంబిని యొక
యాశయంబును జెప్పఁనదియట్లయగుఁగానిమాధునొందదు గానఁమాన కీమె
చెప్పినయట్టులే ఁ చేయఁగా వలయును సంశయమొందఁగాఁ ఁ జనదు నీవు

తే. రామకార్యమునందుమాఁత్రము విశేంక

నొందకప్పుడె పూనిక ఁ నొనరుషఁదగుఁ

జేయవేని యధర్మంబు ఁ చేకురుటయె

కాక యవమానితుండయి ఁ కరుణవీడి. ౧౩

775

క. నినుఁ జంపుఁ జుమ్ము రాముఁడు, వనచర! దేవేంద్రదత్తఁభర్తాంచితమా
లను దీని నిపుడె కొనుమా, ఘన తేజఃకలితమగుచుఁ ఁ గ్రాలెడునిదియ౯.

క. నే మృతినొండిన నవ్వల, నీమాలిక యసమకాంతిఁహీనతఁ గనుఁ జూ
నే మృతినొందకమునుపే, తామరససఖాత్మజన్మ ఁ తగఁ గైకొనుమా!. ౧౪

చ. అనియిటు వాలిపల్కుటయు ఁ నయ్యననూనుఁడు భ్రాతృసౌహృదం
బునఁ బ్రనుదంబు వీడి వగఁబొంది తమోగ్రసితాబ్జబింబ మ

ట్లనుదితకాంతివక్త్రుడయి ♦ యార్తిని గుండె; నచంతరంబయ

¹చ. వనచరనాఘనాజ్ఞ గతః వైరుఁడు గావున సూర్యపుత్రుఁడన్. ౧౭౫ 781

చ. అనుమతుఁడై సువర్ణమయః మై తగుమాలికఁ దా గ్రహించె వే

వనచరరాజు వాలి తనభర్తమయంబగు నైంద్రమాల న

య్యనుజున కేచ్చి మృత్యుముఖమందుఁ జొరంబడనున్నయట్టిఁజ్ఞ

తనకుఁ బురస్థలి న్నిలిచి ♦ తద్దయుఁ దూలెడుపుత్రు నంగదున్. ౧౮ 782

²చ. కనుఁగొని పల్కె స్నేహమునఁ ♦ గాలము దేశమెఱింగి యప్రియం

బును బ్రియముం దలంచుకొని ♦ భూపతి పల్కునయేని యప్రియం

బును బ్రియమట్టు లోర్పుకొని ♦ పూనిక దుఃఖమునందు శర్మమున్

ఘనతరశర్మమందును వఁగన్ సహించుచుఁ బిన్నతండ్రి కే

యనిశము లోనుగాఁ దిరుగు ♦ మగ్భక! నే మృతి నొంద నవ్వలన్. ౨౦ 783

క. ఆయతబాహూ! నే నో, నాయన! దన్పితినొ లాలఁనముల నటులనే

నాయనుజుఁడు సుగ్రీవుఁడు, నాయట్లే నిన్ను లాలఁనంబులఁ దనువున్. ౨౦౫

³క. కనుక న్నాయెడలను నీ, వనయము వర్తించినట్లే ♦ యాతనియెడలన్

దనువెల్లఁ గన్నులుగ నా, తనయా! వర్తింపుచుండఁ ♦ దగు నేమటకే. ౨౧

క. అరిసూదన! సుగ్రీవుని, యరిసంగతినున్నపురుషు ♦ నరయు మితని కే

పురుషుఁడు శత్రువొ యతనిన్, బరికింపుము చేరఁబోకు ♦ వారల నెపుడున్.

తే. నీకుఁ బ్రభువగుసుగ్రీవు ♦ నిఖిలకార్య

ములను నాసక్తి గలిగియె ♦ వలయుఁ జేయ

నిందియములకు లోఁబడఁకేమెలఁగుము

పతికి నాజ్ఞానువర్తివై ♦ పరఁగు మింక. ౨౨

787

క. అతిమైత్రియు నప్రణయము, క్షీతి దోషతమంబులనుచుఁ ♦ జిత్తమునఁ దలం

చి తగన్ వానిన్ వదలును, ⁴నుత! మధ్యమతన్ మెలంగుఁశుభగుణనిలయా!

— ఇట్లు వాలి పరలోకమున కేగుట. ఇట్లు —

చ. అని వచియించి యంతట నహార్యశరోత్తమవీడితాత్ముఁడై

కనులకుఁ జీకటుల్ గలుగఁగా దశనంబులు పైకి వచ్చి భీ

తిని గలిగించునట్లుమరఁ ♦ దెప్పునఁ బ్రాణములం ద్యజించె; నం

త నచటివానగోత్తములు ♦ తన్నృతికై విలపించి రొక్కటన్. ౨౪౫ 789

1 తద్వాలివచనాచ్చాంతః - అనిమూలము. 2 దేశకాల భజస్వాద్యక్షమమాణః ప్రియాప్రియే, సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ-అనిమూలము దీనియర్థమే పద్యమున నిట విస్తృతము. 3 తనువెల్లఁ గన్నులుగ-అనునది జాగరూకత యనునర్థము నిచ్చును. 4 తస్మాదంతరదృగ్భవ-అనిమూలము. మధ్యమభావ మనలంబ స్వేత్యర్థః-అని వ్యాఖ్య.

క. వనచరులు హరియూధవు, అనూనముగ నేడ్చి యిట్టు ♦ అని; రిత్తటి నే
వనచరనాథుఁడు మృత్యుగనఁగ నగర మిది శూన్యమైనకరణిఁ దనరెనే. ౨౧౫

తే. పర్వతోద్యానకాననఁటలమెల్ల
శూన్యముగ నయ్యె వానరఁశూరుఁ డితఁడు
హతుఁడయిన వానరొత్తము ♦ లమలకాంతి
హీనులుగ నైరి చెప్ప నింకేమిగలదు ౨౧౬

791

చ. వనచరనాయకుండు గతి ♦ వైభవమొప్పుఁగఁ బోవుచుండ నా
తని గతివేగఘాతమున ♦ దారుణకాననముల్ వనంబు లొ
య్యన సుమయుక్తి నామహితు ♦ నాదృతిమీఱఁగ వెంబడించు నే
ఘనుఁ డెవఁ డిప్పుడట్టిదగుకార్యముఁ జేయఁగఁ జాలు నక్కటా. ౨౧౭ 792

సీ. ఆయతభుజుఁడు మహాత్ముడౌ గోలభగంధర్వుతోడ నీఘనుఁడు వాలి
దశపంచవర్షముల్ ♦ దారుణయుద్ధంబు గావించె సందులేకయె చెలంగె
నది రేయిపగలను ♦ నట్టిభేదములేక, తగనంత షోడశాబ్దమున నతని
వధియించె దుష్టుడౌవైరి నివ్వధిఁ జంపి దంష్ట్రాకరాశవక్త్రంబు చెలఁగ

ఆ. మాకు నభయమిచ్చె ♦ నీకడిందిబలుండు, బవరమందుఁ జంపఁబడియె నెట్లు
లిప్పుడనుచు నేడ్చి ♦ రెల్లి; రప్పుడు సింహ, మున్నగొప్పువనిని ♦ నుగ్రభంగి.

క. గోపతి వధింపఁబడఁగా, గోపటలము భీతినొంది ♦ కుందుపగిది గా
నాపాకవైరితనయుం, డీపగిది వధింపఁబడఁగ ♦ నెల్లకపివరుల్. ౩౧ 794

తే. రాముఁ డున్నవనంబున ♦ నేమియేని
సుఖముఁ గానక మిక్కిలి ♦ సుక్కిరంతఁ
దార మృతుఁడయియున్న భర్తముఖమట్టై
కనుచు దుఃఖార్ణవంబున ♦ మునిఁగి యపుడు. ౩౨ 795

క. తరుసంగతిఁ గనులత యా, తరువొగి ఛేదింపఁబడఁగఁ ♦ దా క్షీతిఁబడు న
ట్లురవడి వాలిని శాఁకటఁ, గరము నమిం జేర్చుకొనుచు ♦ త్వాస్థలిఁ బడియెన్.
ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

ఘోఘ వాలి మృతిం గని తార విప్పించుట. ఘోఘ

క. వనితామణి యంతట న, చ్చోర చరనరుఁడైననాలి♦వదనముఁ దమి మూ
ర్కొని యీలోకము విడిచియె, చనినట్టిసతిం దలంచి ♦ సరగ వచించెన్. ౧
క. వీరా! నాపలుకుల్ విన, కీరీతిని గ్రావయుక్తి ♦ నెంతొకతినమా
ధారణి నిట నసమస్థలి, ఘోరగతిఁ బరుండినావె ♦ కూడునె నీకున్. ౨ 79౩

1 వనేచరా స్పింహయుతే మహానే యథాహి గవో విహతే గవాంశతో-అనిమా. 2 సిం
హస్థానీయో రామః-అని వ్యాఖ్య. 3 ఉపలోపచితే వీర సుదుర్గభే వసుధాస్థలే-అనిమా.

క. వనచరులుక హరియూధపు, లనూనముగ వేడ్చి యిట్టు * లని; దిత్తటి నే
వనచరనాథుఁడు మృత్యుంగనఁగ నగర మిది హాస్యమైన * కరణి: దనరెనే. ౨౧౪

తే. పర్వతోద్యానకానన * పటలమెల్ల
శూన్యముగ నయ్యె వానర * శూరుఁ డితఁడు
హతుఁడయిన వానరో త్తము * లమలకాంతి
హీనులుగ నైరి చెప్ప నిం * కేమిగలదు ౨౧౫

791

చ. వనచరనాయకుండు గతి * వై భవమొప్పుఁగఁ బోవుచుండ నా
తని గతివేగఘాతమున * దారుణకాననముల్ వనంబు లొ
య్యన సుమయుక్తి నామహితు * నాదృతిమీఱఁగ వెంబడించు నే
ఘనుఁ డెవఁ డిప్పుడట్టిదగు * కార్యముఁ జేయఁగఁ జాలు నక్కటా! ౨౧౬ 792

నీ. ఆయతభుజుఁడు మహాత్ముడౌ గోలభగంధర్వుతోడ నీ * ఘనుఁడు నాలి
దశపంచవర్షముల్ * దారుణయుద్ధంబు గావించె సందులేకయె చెలంగె
నది రేయిపగలను * నట్టిభేదము లేక, తగనంత పోడశా * బ్రమున నతని
వధియించె దుష్టుడౌ * వైరి నివ్వధిఁ జంపి కంష్టాకరాశివ * త్రంబు చెలంగ

ఆ. మాకు నభయమిచ్చె * నీకడిందిబలుండు, బవరమందుఁ జంపఁబడియె నెట్టు
లిప్పుడనుచు నేడ్చి * రెల్లి; రప్పుడు సింహ, మున్నగొప్పువనిని * నుగ్రభంగి.

క. గోపతి వధింపఁబడఁగా, గోపటలము భీతినొంది * కుందుపగిది గా
నాపాకవై రితనయుం, డీపగిది వధింపఁబడఁగ * నెల్లకపివరుల్. ౩౧ 794

2 తే. రాముఁ డున్నవనంబున * నేమియేని
సుఖముఁ గానక మిక్కిలి * స్రుక్కి రంతఁ
దార మృతుఁడయియున్న భ * ర్తముఖమట్టె
కనుచు దుఃఖార్థవంబున * మునిఁగి యపుడు. ౩౨ 795

క. తరుసంగతిఁ గనులత యా, తరువొగి ఛేదింపఁబడఁగఁ * దా క్షీతిఁబడు న
ట్లురవడి వాలిని నొంగిటఁ, గరము నమిం జేర్చుకొనుచు * త్కౌన్తలిఁ బడియెన్.
ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

ఊహ వాలి మృతిం గని తార విప్పించుట. ఊహ

క. వనితామణి యంతట న, న్వేద చరవరుడై ననాలి * వదనముఁ దమి మా
ర్కొని యీలోకము విడిచియె, చనినట్టివతిం దలంచి * సరగ వచించెన్. ౧

౩ క. వీరా! నాపలుకుల్ విన, కీరీతిని గ్రావయుక్తి * నెంతొకరినమా
ధారణి నిట నసమస్థలి, ఘోరగతిఁ బరుండినావె * కూడునె నీకున్. ౨ 793

1 వనేచరా స్సింహాయుతే మహానే యథాహి గవో నిహతే గవాంశతో-అనియూ. 2 సిం
హస్థానీయో రామః-అని వ్యాఖ్య. 3 ఉపలోపచితే వీర సుదుర్గభే వసుధాస్థలే-అనియూ.

- ¹చ. వనచరనాథ! నీకుఁ బ్రియఁభామిని భూమియెయంట నిక్కమా
ననుఁగని మాటలాడక యంతను గాఁగిటఁజేర్చి పండియుం
టను గనుఁగొన్నఁ దోఁచె నిటు ఁ నన్నును మీఱియె భూమి కూర్చినిం
గనియెను; వీరవర్యుఁడవు ఁ త్కృష్ణలి సాహసిక ప్రియుండవై
తనరుదు వీవు నిన్ను ననిఁ ఁ దాఁకి పరాజయమందినట్టి యీ
యినజుని కిట్లు చిక్కితివె ఁ యీతఁడె యిప్పుడు విక్రమాభ్యుఁ డ
య్యెనె విధిక్రత్య మిద్ది యిఁక ఁ నేమనవచ్చును దీనినొర! నిఁ
ఘనబలు భల్లవానరనిఁకాయము గొల్పుచు నున్నదెంతయున్. ౪౫ 799
- ఉ. వీరలరోదనధ్వనుల, ఁ వీతగతిన్ వగనొందునంగద
స్ఫారవిలాపనాదమును ఁ సాధ్వినైనై తగు నాదురోదనం
బారసి చక్కఁగా విని యహార్యబలాధ్య! మహాత్మ! లేవకీ
ధారణిపైఁ బరుండు టిది ఁ ధర్మవె! యేమన నేర్తు నిన్నిఁకన్. ౫౫ 800
- చ. మునుపరులన్ వధించి చలఁముం దగ నెందుఁ బరుండఁజేసి తో
వనచరనాథ! శౌర్యగుణఁభానుర యిప్పుడు వీరశయ్య దా
నినె బవరంబునందు మృతిఁనింగని పొందితివీవు సంగరం
బున ననుర క్తినిన్ మిగులఁ ఁ బొందెద వీ వటుగాన నీకనిన్. ౬ 801
- చ. మరణము సంభవించినది ఁ మానవ్య! భవద్బలమున్ గుయుద్ధమం
దరయక వెల్లడింప వటుఁలొట మహాపరిశుద్ధమయ్యె స
త్పరినుతిఁ గాంచె నీకులము ఁ బాహుబలాధ్య! సమీకసమ్మదా
గురుతరమానదా! సతినిఁగూడనె తోడ్కొనిపోవ కీగతిన్. ౭౫ 802
- ²తే. నను ననాథను నొక్కదాఁనినిటు డించి
పోయితివె పండితుండిక ఁ భూమియందుఁ
గవ్య శూరున కీరాదుఁగద! యిదేల
యనిన శూరునకున్ భార్యఁనై ననేను. ౮ 803
- క. గతభర్తృకనై చెడితిన్, క్షీతి నిటు గనవయ్య యింకఁ ఁ జెడియెంగద వి
చ్యుతిలేదనఁదగు మానము, సతమగు నాభర్తృసేవ ఁ సమసియెపోయెన్. ౯
- ఆ. వితతమై గభీర ఁ మతిదురంతమునయి, వెలయు దుఃఖజలధిఁవిగతి నగుచు
మునిఁగితిని; నిజేశుఁనిను మృతునిం గనుఁగొనియునాహృదయముఁకుందికంది.
- క. శతలేశంబులుగా నీ, క్షీతిపైఁ బడకున్న దేమొ ఁ కేవల మిది ³గ్రా
వతతి ప్రసారమాఁ గద, హితుఁడు స్వభావముననాకుఁనెంతయుఁబ్రియుఁడున్.
- తే. ప్రాణనాథుఁడు ననిమొన ఁ బాహుశౌర్య
మునఁ దగినవాఁడు శూరుండుఁను నగునితఁడు

1 చుత్తః ప్రియతరానూనం వానరేంద్ర మహీతన-అనిమా. 2 శూరాయ నప్రదాతవ్యా
కన్యా ఖలు విషశ్చితా-అనిమా. 3 అశ్చ సార మియం నూనమ్-అనిమా.

మరణముం గాంచెఁగా యింక ♦ మఱియెవ రిలను
గలిగియున్నను నాకేమి ♦ కలదు సుఖము. ౮౧౫

807

చ. పెనిమిటి పోయినంత నలభీరువు వుత్తులు గల్గినట్టిదై
ధనముఖసంపదల్ వెలయఁ ♦ నర్థయు నొప్పించానఁ గాంచియే
యనుదురు పండితుల్ విధవ ♦ యా నీది యంచు మహాత్మ్య' వీర! నీ
తనువుననుండియే పడిన ♦ దాడుణర క్తము కూడ నీస్థలిక. ౮౧౬ 808

సీ. శయనించి యుండుటఁ ♦ జక్కఁగాఁ గాంచిన నిలు లత్తుకంబోలి ♦ యెట్లనైన
పఱపుగల్గినయట్టి ♦ పడకపై శయనించినట్లై యున్నది; వాన ♦ రాధినాథ
ధూళిశోణితముల ♦ దోఁగిన నీదేహమును మత్కరంబుల ♦ ననునయమునఁ
గొంగిలింపఁగఁజాల ♦ కయె యున్నదానను జాటుచుండుటను భా ♦ స్కరతనూజు
తే. నకును నీకును విద్యేష ♦ ణము పొసంగ
బాణ మొక్కట శ్రీరఘు ♦ వరుఁడు వాపె
భయము సుగ్రీవునకుఁ గాన ♦ వసుధ నిప్పు
డర్కతనయుండు కృతకృత్యుఁ ♦ డయ్యెనయ్య. ౮౧౭ 809

చ. సురపురికివుపోవ వర! ♦ శూర! భవశ్చరిరంభకృత్యమున్
జరపుటకై నఁ జాలక వి ♦ శాలభవద్వీరవక్షుమందు ని
ర్భరముగ నాటియున్న రఘు ♦ రామశరంబిపుడక్షగింపఁ ద
త్పరతను జూచుచున్ నిలిచి ♦ దాడుణశోకము నొందితిం గటా. ౮౧౮ 810

చ. అని పలవించుచుండె సతి ♦ యప్పుడు నీలుఁడు శైలగహ్వరం
బున నొగి దాఁగి దీ ప్తమగు ♦ భోగిని లాగువిధంబునన్ గపి
శుని తనువందు నాటినవి ♦ శుద్ధశరంబును లాగివై చె న
ప్పని నొనరించునప్పు డల ♦ బాణఘనద్యుతి చెచ్చుమీఱుచున్. ౮౧౯ 811

క. దినకరునినుండి వెడలుచుఁ, జని య స్తగిరీంధ్రశిఖర ♦ నరణి నిరొధం
బును గనురవిదీ ప్తివిధం, బునఁ గ్రాతెను వాలిదేహ ♦ మున నెల్లెడలన్. ౮౨౦

చ. దినకరపుత్రుతో ననిని ♦ దెంపునఁ జేసినయల్లు రాముఁడే
సినకతినాంబకంబునను ♦ జెందిన * యావ్రణపం క్తిచుండి తె
ప్పున బహుర క్తధారలొగి ♦ భూమిని బొందెను దాన్ముగ్ధరికా
ళిని గలయంగ నెట్టినయి ♦ లీలను శైలమునుండి యొక్కరీ
తిని బడునీటిధార లటు ♦ తీవ్రముగాఁ గనుపట్టుచుండఁగన్. ౮౨౧ 813

చ. శరహతుఁడై పరాగమునఁ ♦ జక్కనియంగములెల్ల మున్గఁగా
ధరఁబడియున్న భర్తఁ గని ♦ తారయు నశ్రుజలంబుచేత వా

* ప్రణేభ్య స్తస్య స్వశః-అనిమాలము. ఇట బహువచనము యుద్ధమున సుగ్రీవకృత
వ్రణబోధకమని యెఱుంగునది.

నరపతి దేహాఘాళియుఁ జనంగడిగెన్; మఱి తాను బ్రుంగి భూ
వరశరమర్దితుండయిన భర్తను శోణితసిక్తదేహునిన్. ౨౦

814

క. కని తార పింగళాక్షునిఁ, దనయుని నంగదునిఁ బిల్చి ధీతిం
గనఁజేయుచుఁ గడపటిదా, జనకుని యవసానకష్టసంతతిఁ గనుమా! ౨౧

తే. పాపకర్తమువలననే ధ్రువవమైన
వైరమిప్పుడు తుదిఁ గాంచె వనచరేంద్రుఁ
డగుచు మానదుఁ డగుచు బాలార్కునుదయ
మట్లు వెలసెడు దేహంబు నలగుచుండు. ౨౩

816

¹క. తనసాటి లేక వెలసెడు, జనకునకున్ ధర్మరాజునదృష్టునకున్
జనువానికి మ్రొక్కుము ప్రియ, తనయా! యని పల్కె నిట్లు ధీతి వచింపన్.

ఆ. భక్తి తనరలేచి బలిసి వట్టువులయి
యలరుభుజములెత్తి యంగదుండ
నేను దండ్రి! యనుచు నిజనామమును జెప్పి
తండ్రిపాదములకు దండ మిడియె. ౨౪

818

చ. తనపతిఁ గాంచి తారయు నితాంతము దుఃఖముపొంగఁ బల్కె నీ
తనయుఁడు మ్రొక్క ముఖవలె ముదంబున నోప్రియపుత్ర! దీర్ఘమై
తనరెడునాయువుం గనుము ధారణి వర్ధిలుమంచుఁ బల్కె వే
మొ? నిను మృతు నివ్వచేతనుని నుజ్జ్వలపౌరుషశాలి నిత్యజిత్. ౨౫ 819

²క. తనయుఁడు నేనునుగొల్చుచు, గనుచున్నామపుడెవృషముఁ గడురయమొప్పుం
గను సింహము చంపఁగ నా, వును దూడయుఁ గొల్చురీతిఁ బొగులుచునాథా!.

సీ. అనియనునధ్వరంబును నీవిట యజించి భూపతిశరజలంబునను నవభృ
థాహ్వయస్నానంబునాచరించితె భార్యనగునన్ను బాసియేమయ్య! తగునె?
వాసవుం డనిమొనఁ బరమసంతుష్టుడై దయచేసినట్టి యాత ప్రకనక
మాల నీటొమ్మన నేల యిప్పుడు నాకుఁ గనఁబడకున్న దోకపికులేంద్ర!

తే. మానదా! సూర్యుడెప్పుడు తాను జుట్టు
దిరుగుచుండుట నతనికాంతియు సుమేరు
పర్వతంబును వదలనిభంగి నీవు
చచ్చినను రాజ్యలక్ష్మీయుఁ జనఁదలఁపదు. ౨౬

821

చ. వనచరనాథ! నాదుహితవాక్యముఁ గైకొన కీవు వచ్చి తీ
పని తగదంచు నిన్ను నిలుపందగుశక్తియు నాకు లేకపో

¹ ప్రయాంతం యమసాధనమ్-అనిమూలము. ² సింహేన నిహతం సద్యో గౌస్స వత్సేవ
గోవృషమ్-అనిమూలము.

యెను, కణభూమి నీవిచట + నివ్వధిఁగాఁ బడియుండఁ జచ్చితఁ
దనయునితోడ రాజ్యరమ + తా ననుఁ బాసియెపోయె నిత్తటికా.

822

ఇరువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౪ - న సర్గము.

అథా మః శత్రుఁ డగును శ్రీవృత్తి రాముఁ డాశ్వాసించుట. అథా-

చ. అనివిలపింప వాల్యనుజుఁ + డాయతబాహుబలుండు బాష్పపూ
ర్ణనయనయై భరింపఁగను + రాని నిజేశ్వరదుఃఖసాగరం
బునను మునింగియున్న సతఁ + బోలఁగఁ గాంచి మఁకెందులేనికీ
తిని దనయన్న భూస్థలిని + ద్రైశ్లోకనేయఁగఁ బంచినందునకా. ౧

823

క. కరము తపించెను; మఱి వన, చరరా జతఁ డాత్మబుద్ధిఁ + చాతుర్యమునకా
బరఁగెడుఁగావున మోమున, విరతియెలే కక్షిఁజలము + వెలికింబాటకా. ౧౫

ఉ. తారను గాంచి యాక్షణము + తానును భ్రాతృవర్ధోత్థదుఃఖగం
భీరజలాబ్ధిమగ్నఁడయి + భృత్యులు వెంటనె రాఁగ మెల్లఁగా
శ్రీరఘువీరుసన్నిధిని + జేరెను చాపము చేతఁబట్టిదు
ర్వారిఫణేంద్రతుల్యగుఁ + బాణము లొప్పుఁగఁ జారుకీర్తియై. ౨౫

825

ఆ. ఉత్తముండు నగుచు + నురుగుభలక్షణ, కలితతనుఁడు నగుచుఁ + గ్రాలురాముఁ
గాంచి పలికె భూమిఁకాంత! నీచేసిన, ప్రతినయట్లు కార్య + మతిశయముగ.

క. ఒనరిచినాఁడవు, ప్రతిఫల, మునగు మహారాజ్యనుసదఁ + మును బొందఁగ న
న్నను జేసినాఁడ విప్పుడ, మనుజేంద్రా! నాకు భోగఁ + మండలమందుకా. 3౫

క. జీవితమందును మానస, మేవిధముననైన నిష్టఁ + మేపొందదు నూ!
యీవెలఁది పట్టమహిషియె, గావునఁ బూజ్యయగునట్టిఁ + కాంత యిపుడిటకా.

తే. ఏడ్చుచున్నది పురిఁగలఁ + యెల్లవారు
వగలఁ బొగులుచు నున్నారు + వాలి యగ్ర
జన్ముడిట హతుఁడయ్యెను + దనకుమృతికి
నంగదుండు జీవించునా + యనుచుఁ దోచె. ౪౫

829

క. ఇవియన్నియు నిట్లుండఁగ, భువిపై రాజ్యంబు నేలఁ + బూనదు మది యో
రవివంశతిలక! యిట్వో, కువిభూ! నిష్కారణముగఁ + గ్రోధముఁ గొనుచుకా.

1చ. నను పురినుండకుండఁగనె + నాదునహోదరుఁడే యొనర్చెనం
చును గ్రుధఁ బూనినందునను + శూరత మీఱఁగ నీచవాక్కులకా

1 క్రోధా దమర్షా దతివిప్రగ్నా దాభ్రతు స్వభో మేఽనుమతః ప్రకస్తాత్ - అనిమా. దీనికి
వ్యాఖ్యలో నున్నయర్థ మిట విహితమని తెలియునది.

ననుఁ బలుకంగ నోర్వకయు ♦ నన్నును వెంటనె వచ్చి తోలుటన్
మనము సహింపకుండుటను ♦ మాన్యుని నన్నవధించుకృత్యముల్. ౫౪ 831

క. మనమునకున్ సమ్మతముగఁ, గనఁబడుచునెయుండె నీవు ♦ కడఁగి వధింపన్
గనినంతనుండి తీవ్రము, గను మనము తపింపఁజొచ్చెఁ ♦ గాకుత్స్థపతి. ౬ 832

సీ. పరితాప మెంతయు ♦ బాధించుచున్న నదేవిధంబుననై న ♦ నింక నాదు
జాతికిఁ దగువృత్తి ♦ శైలోత్తమంబగు నలఋశ్యమూకంబు ♦ నందు బ్రదికి
యున్నంతకాలమే ♦ యుండుటయే శ్రేయముగఁ దోచుచున్నదీ ♦ యగసుధైర్య
వాలివధించి యా ♦ స్వర్గము లభియించిననుఁ గీర్తిలేమిఁ గో ♦ రను మనమున

తే. మనుజనాయక! యీమతిమంతఁ డీను

హాత్తుఁ డీవాలి ననుఁగాంచి ♦ యనుజ! నిన్నుఁ

జంప నాకిష్టమేలేదు ♦ సరగ నిచ్చ

వచ్చినట్లుగఁ జనుమని ♦ ముచ్చటించె. ౭౪

833

చ. పలుకది యీమహాత్మునికె ♦ బాగుగ నున్నది దుష్టబుద్ధినై
చెలఁగెడునాకు నిట్లతనిఁ ♦ జిత్రముగా మృతినొందఁజేయుటే
యిలఁ దగియున్న; దన్న వధి ♦ యించుటచే లభియించురాజ్యమే
తలఁపఁగ నెక్కువో పిదప ♦ దాపరమావగయే ఘనంబొకో?. ౮౪

834

చ. అనితలపోయకే యనుజఁడై తగువాడెవఁడైన సద్గుణ
ధ్యునిఁ దనయన్నఁ జంపుటకు ♦ నుర్విని గోరునె యొక్క కామమే
తనమది నెన్నుకొంచు గుణధాముఁడు గావున వాలిస్వీయమా
ఘనమహిమంబు దాటకయె ♦ క్రౌర్యముఁ బూనక న న్వధింపఁగన్. ౯౪

తే. తలఁపఁడయ్యెను; దుర్మతిఁ ♦ దగినవాడఁ

గాన మర్యాదనే మీటి ♦ కడఁగి యన్న

ప్రాణములఁ దీయునంతటి ♦ పనికిఁ బూని

తినిగదా! నేను యుద్ధంబు ♦ నను బెనంగ. ౧౦

835

సీ. తరుశాఖలను గొట్టె ♦ దారుణభంగి నేబాధలనొందుచుఁ ♦ బలుతరముగ
నార్తనాదముచేయ ♦ నరసి నన్నుం గాంచి యూరిడిలంబల్కి ♦ యుద్ధమిట్లు
చేయఁగ మరల నీ ♦ వేయెడలను రాఁగ వలదంచుఁ బల్కెను ♦ లలితమైన
భ్రాతృత్వ మార్యస్వభావంబుధర్మంబుఁ దలఁచియాతఁడుచంపఁ ♦ దలఁపఁడయ్యె

తే. నేను గ్రోధంబు కామంబు ♦ వానరత్వ

మూని యన్యాయముగ భ్రాతృ ♦ ముఖ్య నిట్లు

పాలియఁజేసితి నరపాల ♦ పుంగవ! మును

విశ్వరూపునిఁ జంపి త్రి ♦ విష్టపపతి. ౧౧

836

క. ఘనపాపమొందిన ట్లన్నను నేఁ జంపించి సజ్జనప్రజముల మ

న్ననఁగాంచక చింతింపం, గనురానిది యగుచుఁ గోరఁగఁ దగ కెపుడున్.

క. కన నేమాత్రము యోగ్యం, బును గానిదియైన పాపమును బొందితి నో
యనఘా! యింద్రుఁడు వరముల, కనుకంప పొసంగు నన్నయూశ గలుగుటన్.

తే. అతనిపాపము భూమియు ♦ సంబువులును

దరువులును గాంతలును గ్రహించి దిక్ నేనొ

వనచరుఁడమాత్రమే గనుకను మదీయ

పాపము నెవండు గ్రహియింప ♦ వాంఛనొందు. ౧౩

840

చ. ఇనకులవర్య! ధర్మపరిహీనము వంశవినాశకంబు నొ

ప్పనిదగుపాపకార్యమును ♦ బాగనిచేసితిఁగాన నేను నిం

కను బ్రజలెల్లఁ జేయునృపకారవమొండఁగ యశావరాజ్యమున్

గొనఁదగ నేల! రాజ్యమునకున్ దగ నంచు వచింప నీయెడన్. ౧౪ 841

ఆ. సుజనగర్హితంబు ♦ క్షుద్రంబు లోకాపకృతము నై నయఘము ♦ నేను జేసి

నాఁడ వర్షజీవనప్రవాహము పల్లమునకుఁ బాటినట్లుగను రఘునర! ౧౫

క. ఘనశోక మిద్ది ననుఁ బొం, దెను మత్తద్విరజ మేటితీరంబుల నే

వునఁ జిమ్మివై చునట్టులె, విచమా! శ్రీరామచంద్ర! ♦ విశ్రుతకీర్తి! ౧౬ 843

సీ. అన్నను జంపుట ♦ యనునదియే తను పృథ్వభాగము వాలమేయయి, తగ,

నన్నకు సంతాప ♦ మున్నతంబుగఁ గల్లునట్లు చేయుటయె హస్తాక్షిశీర్ష

ములయియొప్పఁగఁ బాపముమహాద్విరజమయినన్ను నేహింసింతుచున్నదివుడు

జ్ఞానబలమున శోకంబు నడంపుమా యనుదువేమో నీవు ♦ మనుజులిక!

తే. యగ్నియందు వివర్ణత ♦ నందు కనక, మెట్లు కాచుతఱిని నులమే తను నిను

మంతయంటకయండఁ దన్నవలకనుపు, నట్టులే సాధువృత్తమేమైనమదిసి.

తే. కలిగియుండిన నది తనుఁ ♦ గలిసియున్న

యీమహాపాపమునకుఁ దానేసహింపఁ

జాలకయ పాటిపోవును; ♦ జనకమృతికి

నంగదుఁడు వీఁడు పరితాప ♦ మందుచుండ. ౧౮

845

క. కనుఁగొని గురుతరమా బలమునఁ దగు నీకపినమూహముఖ్యులు నగమే

చనఁగా మిగిలినప్రాణముల నున్నవారనుచుఁ దోచె ♦ లలితగుణాఘ్య! ౧౯

క. వినుమిద్ది మన్నిమిత్తము, గనె సాగెను వీర! యీజగంబున సుజనున్

జనకుండు చెప్పినట్లే, పనినైన నొనర్చువానిఁ ♦ బరమగుణాఘ్య! ౨౦ 847

చ. తనయుని నశ్రమంబుగనె ♦ తప్పక పొందఁగ వచ్చుఁగాని యీ

యనఘుని నంగదోషముని ♦ నాత్మజుగా ధరఁ బొంద దుర్లభం

* సోదర్యగాత్రాపరగాత్రవాల స్సంతాపహస్తాక్షిశిరో విషణ్ణః, వీరోమయో మా మభి
హంతి హస్తీ దృష్టో నదీహాలమివ ప్రవృద్ధః-అనిరూపము.

- బనియె వచింపనొ; జనపదాళికి నెచ్చటికేనిపోయినన్
 జనసహజన్తునన్నిధియఁ ♦ దాఁ గన శక్యముగాదు రాఘవా! . ౨౦ 848
- క. తనయుం డీతఁడు జీవిం,చినఁ ద్రక్షణముఁ దాను ♦ జేయఁగ జీవిం
 చునొయేమొ తార, వీరా! , తనయుఁడె జీవింపఁడేని ♦ దద్దురిఖమునన్ . ౨౦ 849
- క. జీవించియుండదనియే, వావిరిఁ దలపోయువాఁడ ♦ వసుధేశా! ని
 ట్టివిధిఁ బాపమొనర్చిన, నే వాలిని దత్తనూజ ♦ నెయ్యముచేశన్ . ౨౧ 850
- క. తనియంజేయఁగ మండుద,హనుఁ జొత్తును వనచరేంద్రులందఱు వీరుల్
 మనుజేంద్రా సీయానతిఁ, జని సీతను వెదుకఁగలరు, ♦ సర్వస్థలులన్ . ౨౧ 851
- చ. మనుజవిభూ! స్వశక్తిమహిమంబున నొప్పినవాఁడవౌటనే
 గనుఁగొనరానిలోకమునఁ ♦ గాపురముండఁగఁబోయినన్ స్వశక్తి
 క్తినిఁ గొని సర్వకార్యములఁ ♦ దృష్టిగఁ జేసికొనంగనేర్తు వి
 ట్లనుసమపాపకార్యముల ♦ నారయ కే నొనరించి తెంపునన్ . ౨౨ 852
- ఆ. కులమునెల్లఁ జంపుఁగొని ప్రాణయుతుఁడనై
 య్శుండఁదగక యిట్టులున్ననేచు
 నగ్నిఁ జొరఁగ రామ! ♦ యానతి నిమ్మా; నాఁ
 బరుల నడఁచు రాజవసుఁ డతండు. ౨౩ 853
- చ. వనచరనాథుఁ డార్తుఁడయి ♦ పల్కుటఁ దా విని బాష్పపూరమొ
 య్యనఁ బ్రవహింప నేమియును ♦ నప్పుడు తోఁపమి నూరకుండె; నొ
 క్కనిముస మంత భూమివలె ♦ గాఢతరక్షమనందువాఁడు లో
 కనిచయరక్షకుండు రఘుఁకాంతుఁడు తన్గను వాలిపత్నినిన్ . ౨౪ 854
- తే. వ్యసనమగ్నను నేడ్చెడుఁవామనయనఁ
 గాంచి తద్దురిఖమును దీర్పఁగఁ దలంచి
 యామెచెంతకుఁ బోయె నయ్యదనునందుఁ
 జారునేత్రయు సద్బుద్ధిశాలినియయి. ౨౫ 855
- చ. అలరెడుతార కీశపతియకా తనజీవితనాథు వాలి ని
 మ్ములఁ దమిఁ గొఁగిలించుకొని ♦ భూమిపయింబడియుండ నంత మం
 త్రులు రఘురామురాకఁ గని ♦ తొయ్యలి నాదృతి లేపి రామెయున్
 బలువిడి దురిఖభారమున ♦ భర్తను గొఁగిటఁ జేర్చి యేడ్చుచున్ . ౨౬ 856
- ఆ. వదలలేక మంత్రివారము బలవంత,ముగను లేవనెత్తి ♦ తగదిదంచు
 నవలికిఁ గొనిరాఁగ ♦ నపుడామె శరచాప,ములను దాల్చి తేజమున రవివలె.
- క. భాసిల్లు రామచంద్రునిఁ, దా సరగునఁ గాంచె; నానుదతి బాలమృగో
 ద్భాసురనయనయు రాజ,శ్రీసంయుతు రాజచిహ్నఁసేవితదేహున్ . ౨౭ 858

సీ. చారునేత్రంబులు ♦ సరసంబులై క్రూర నిద్రచటకెన్నఁదే ♦ నెఱుంగఁగట్టి
కనుఁగొనఁబడఁగట్టి ♦ కనునీయదూపునిఁ బురుషోత్తముని గాంచి ♦ పాలుపుమీఱు
నితఁడై కాకుత్స్థుఁడౌ ♦ నెన్నఁగా నని యెఱింగినదయ్యెన్; నాన్యయా ♦ వనితయంత
వ్యసనాభివన్నయై ♦ కలుమాఱు మూర్ఛను చొందుచు నిండునిఁ బోలియెవరి
ఆ. కే నసాధ్యుఁ డగుచు ♦ మానితరూపుడై, పరఁగురానుచంద్రు ♦ పరిసరమున
కరిగె జవముమీఱ; ♦ నతిశోకభరముచు, దన్నుచా నెఱుంగక ♦ తనదుపతిని.

క. శరమొక్కట గుఱితప్పక, చురణము నొందించిగట్టి ♦ త్తా పతివరు కా
పరిసరముఁ జేరి రామునిఁ, బరుషము లాడంగఁదలఁచి ♦ పరమునిమహితున్.

¹సీ. కలుషముల్ తొలఁగుటఁగడుచి త్తశుద్ధియు వెలయంగ నిల్లని ♦ పలికె నుతుల;
నవ్రమేయుండ వీ ♦ వరయ నాధారణజనులకే మునులకే ♦ శక్రముఖ్య
నురపతులాదియా ♦ పురుషోత్తములకేని నినుఁబొందనలవిగా ♦ దనఘ! నాథ!
విజితేంద్రియుఁడవయి ♦ వెలయుచునుందు పుత్తమధార్తికుఁడ ననంతవరకీర్తి
ఆ. పతినమర్థుడవు మ ♦ హాత్ముడ నవనితో, సమతఁగాంచునట్టి ♦ కనును గలిగి
యరుణనయనుడవయి ♦ యలరాచుచుందువు, నిచ్చుఁ బొగడ నెల్లు ♦ నేర్తురామ!.

క. శరచాపపాణివై ని, ర్భరభీమబలంబు వెలయ ♦ రాజదవయవో
త్కరము తగన్ దనతాగుదు, వరయఁగ నీగుణములెల్ల ♦ నందఱియందున్.

క. కనఁబడఁజాలవు మానవ, తనుసంపద విడిచి దివ్య ♦ తనుసౌభాగ్యం
బును గూడియున్నవాడవు, విను రామా! బాణమొక్కఁడు ♦ విడిచి జవమునన్.

క. నాపతి ననిఁ జంపితి కద, యాపటుశర మేసి నన్ను ♦ నబలమరణమున్
వే పొందఁజేయు మృతనయి, నాపతిఁ గన నరుగుదాన ♦ నయగుణనిలయా!.

క. ధీరా! నీవీపనిచే, నారమణు రమింపఁజేయు ♦ నాపతి నేనే
చేరకయుండిన శర్త్తము, నేకీతిగఁ గాంచుఁ గాన ♦ నేయుము నన్నున్. 33 865

చ. సరసిజపత్ర నేత్రుఁ డగు ♦ శక్రతనూజుఁడు స్వర్గమందు న
చ్చరలనుగూడి యందు ననుఁ ♦ జక్కఁగఁ గానఁడయేని వింతగా
²నరుణములై న పూవులశిఖాగ్రములన్ ధరియించి చిత్రమై
పరఁగ నలంకరించుకొని ♦ భాసిలువారలఁ గూడకుండుఁ జూ! 3౪ 866

1 త్వ మప్రమేయ శ్చ మరానద శ్చ జితేంద్రియ శ్చోత్తమధార్తికశ్చ అక్షయకీర్తి శ్చ
విచక్షణ శ్చ శితిక్షమావాన్ తుతతోపమాత్వః-అనిమా. దీనికి గోవిందరాజులు పెద్దవ్యాఖ్యిప్రా
సిరి. అవి శబ్దములపైఁ బన్నినయూహలు. ఆశబ్దములే యిందుపయోగింపఁబడినవికాన నాయత్థ
ములు దీనినుండి తేలును ఒక్కయుదాహరణము చూపెద. అప్రమేయః-వేదాహమిత్యుపక్రమ్య
మహాంతకఇత్థావేదేతి వేదైరవ్యపరిచ్ఛేద్యః త్వ మప్రమేయః, శరచాపధరోపి త్వం శంఖచక్ర
ధరోపి-ఇట్టివి. అన్నియు నిట్లే యని గ్రహింపవలయు. 2 ఉచ్ఛాపచతామ్రచూడాః-అనిమా.
వివిధతామ్రకుసుమైః కృతశేఖరాః-అనివ్యాఖ్య.

క. వీరా! యీగిరివరమున, నారూఢములై మనోహరాకృతులను జె
ల్పారెడుతటముల జనకమ, హీరమణకుమారిఁ బాసి యెట్లు వగతువో.

తే. అట్లై వాలియు స్వర్గంబు ధ నందియు నట

నేను తేనందునకా వగఁనూని చాల

వెలవెలంబోవుచుండును; ధ బృధ్విఁ దరుణ

పురుషుఁ డాత్మాంగనం బాసి ధ పొగులు ననుచు. 3౫౪

868

క. తెలియుదు వీవాదుఃఖం, బులఁ బొందినవాఁడవుగద ధ భూపా! కానకా
బలమున ననుఁ జంపుము నే, నలరుచుఁ జన నతఁడు దుఃఖమందకయుండుకా.

సీ ఓమహాత్మా! నీవు ధ సీమంతినిం జంప నఘమని తలఁతువో ధ యది యయుక్త
మీతారయుఁ దదాత్మమేయని తలఁచి నకా జంపుమా! వనితను ధ జంపినట్టి
యఘము నిన్నంటకయడఁగును, మనుజేంద్ర! శాస్త్రప్రయోగముల్ సకలవేద
సిద్ధాంతములు తగఁ ధ జెలువ భర్తకు నాత్మయేకాని వేఱుకాఁదేయటంచుఁ
దెలుపుచున్నవి నను ధ విలయమొందించుట వాలివధంబులోఁపలనె చేరుఁ

ఆ. గాన నీకు నన్నుఁ ధ గాంతను జంపినఁ, గలుగునఘము సుంత ధ గలుగకుండు
మఱియుఁబుణ్యమబ్బుమహి దారదానము, మించుదానమున్న ధంచుబుధులు.

క. తెలియఁగ లే దీవఱకును, నిలాధిపా! మేము సుఖము ధ నేపొందుటచే
గలిగెడుపుణ్యముకాకే, తలఁప న్నాప్రాణవిభుపఁదంబును నన్నుకా. 3౫౫ 871

క. కనుఁగొనఁజేయుటచే ధర్మనిరతినిం జక్కఁగలిగి ధ మహి దానిని బా
లనముం జేయుట గననౌ, వినుమీ దానమున నీవు ధ వీరవరేణ్యా! 3౫ 872

తే. ధర్మలోపభయంబు సుంతయును గాంచ

విద్ది నిశ్చయమగు నన్ను ధ నిట్లు పతికి

దాన మొనఁగుట వాలివధంబువలనఁ

గలుగఁదగు వీరహత్యయుఁ ధ గలుగకుండు. ౪౦

873

క. విను మే నార్త ననాథను, బెనిమిటికడనుండి యివుడు ధ వేఱుపడితిఁ గా
వునఁ జంపఁదగును నన్నుకా, మనుజేంద్ర! మత్తగజగఁమనుఁడై మఱియుకా.

ఉ. ఉత్తమహేమమాల మహిఁమోన్నతిఁ గ్రాలఁగఁ దాల్చి కీశసం

ఘోత్తముఁడై తనర్చెడుగుఁణోత్తరు వాలిని బాసి భూమిపై

నుత్తలమందుచుకా నిలువఁనోపను బ్రాణముల న్భరించి నే

నిత్తఱిఁ జచ్చుటే నిజ మహిమగుణా! రఘువంశభూషణా! ౪౦౪

875

చ. అని యిటు తారపల్క విని ధ యాధరణీశుఁడు రామచంద్రుఁ డా
వనితను నూఱడించి హితవాక్యము నిట్లనిపల్కె మెల్లఁగా;

వినుమిఁక వీరపత్నివయి ♦ విశ్రుతిఁ గాంచినదీవు తదిశం
బును విడనాడుదాన నని ♦ పొక్కుచుఁ బల్కుట యుక్తమెల్లగున్. ౪౧౫ 876

సీ. ఘోరకనుంతయు ♦ హేమగర్భనిచేత నిర్మలబడియుంటు ♦ నిశ్చితంబై
కద? చూతఁడే ప్రాణిగణమునకెల్ల సుఖంబును దుఃఖంబుఁ ♦ గలుగఁజేసి
నాఁడని యెల్లవాఁరాడుదు రాబ్రహ్మ విధియించినట్టి చూఁగిధిని విరాజిః
గారాదు మూఁడులోకములకు నంతయు నావిధికిని లోకుఁడై మోంగుఁ

తే. గాన దుఃఖంబకుండమా! ♦ కాంతఁడెన్న
తఱినివలెనె సుఖమును సంఠతనము నొందఁ
గలవు నీపుత్రురత్న మంఁగదుఁడు యశాన
రాజ్యమును బొందఁగలవాఁడు ♦ రాజవదన. ౪౩

877

చ. వనచరనాయకుండయిన ♦ వాలి హతుండగుచుల్లుగా విధిం
చెను మునుపే విరించి యదిఁచేకురె దానికిఁ జింతనొందినన్
వనితరొ! యేమిలాభమొ భవత్సృష్టశల్ తగు హారపత్ను లొ
ప్పనిపని నీట్లు చేయుదురె ♦ భర్తకునై వగ మానుమా! యికన్. ౪౩౫ 878

క. అని యిట్లు సుప్రభానం, బున రాజలు రామచంద్రఁడమూర్తి హితోక్తుల్
తనుఁగూర్చి పలుక వీరుని, వనితానుజియాటఁ దారఁవాఙ్మహిమమునన్.

1 తే. తనరిచరవీరహంతయాఁమనుఁడు గాముఁ
డంచుఁ జక్కనిరూపంబు ♦ మించుచుండ
నూటడిలి యేడ్చుటను మాని ♦ యూరకుండె
నంత శోకాత్తులై నట్టి ♦ యక్కపులను. ౪౪౫

880

ఇరువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౫ - వ సర్గము.

అథా వాటికి సంస్కారము చేయుట. శ్లో-

క. హరిదిశ్వతనయు నంగదుఁ, వరుణేమణియైన యట్టితార నిజసహో
వరు నూటడిలంజేయుచు, దురంతశోకమునఁ దానుఁదోఁగుచుఁ బలికెన్. ౧

తే. ఎంతదుఃఖమునం దపిఁయించినమృతం
నకును దానను మంచియెఁన్నటికిఁ గలుగ
దిపు ననంతరమా కృత్యఁమేయొనరుపఁ
దగిన నద్దానిఁ జేయుఁడు ♦ తఱియెఱింగి. ౨

882

1 సువేషరూపా-అనిమా. స్వఃంకారయుక్తకరీరత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

1^{సీ}. కన్నీరు విడుచుట ♦ కలదు లోకాచార మందు మీరును దాని ♦ నాచరించి
నారుగదా చాలు ♦ మీర లవావిలికిఁ బారతౌకికకృత్యఁపటలిఁ జేయఁ
గడఁగుఁ డెట్టితఱిని ♦ గర్జము విహితమో యాకాలమందె చేయఁదగుఁగాని
కాలము తప్పినఁ ♦ గర్జము చేసియు నుపయోగముండకయిండు నీశ్వ

తే. రాజ్యమీఱుచుఁ దానె యేదైనఁ జేయ
నలవిగాకుండు నీశుఁడే ♦ యఖిలలోక
కారణము కార్యములకెల్ల ♦ నారయ నతఁ
డగును సహకారిసాధన ♦ మనవరతము. 3౪

883

తే. మించి భూతావళుల నియమించునతఁడె
యీశ్వరుని మీఱునట్టి దేదేని లేదు
కార్యమున కెట్టిదానికే ♦ గర్త యెవఁడు
గాని కాఁడు నియోక్తయుఁ ♦ గాఁడు తాను. ౪౪

884

క. వినుఁ డీస్వభావముననే, యనఁగాఁ గాలానుగతమే ♦ యయి లోకము తా
ననిశము వర్తించెడుఁ గావునఁ గాలమె గతియు సర్వభూముల కెపుడు. ౫

సీ. కాలస్వరూపుడై ♦ క్రాలునీశుఁడు కాలమును దాను మీఱఁ డతనికి నాశ
మేలేదు ప్రతిబంధమే లేకయుండుస్వభావంబునే పొంది ♦ వఱిలుచుండుఁ
గాని తాఁ జేసినకట్టుదిట్టంబులఁ దాను మీఱకయుండుఁ ♦ దనకు బంధు
భావమేలేకుంటఁ ♦ బక్షపాతమే లేక యలరారుచుండు నయ్యనఘనకును

తే. హేతువేలేదు శౌర్యమయ్యిశు గెలువఁ
జాలునదిలేదు గావున ♦ శౌర్యమతని
కననసరమయి యుండు, మిత్రాళి జ్ఞాతి
యనెడుసంబంధమేలేక ♦ యాతఁడొప్పు. ౬౪

886

తే. కాన సర్వంబునకుఁ దానుఁ ♦ గారణుడయి
పురుషునకుఁ బరతంత్రుఁ డెప్పొల్కిఁగాక
యుండు శ్రేయస్సుఁ గనఁజాలియుండు బుద్ధి
గలుగువాఁ డంతయును గాలగతియె యనుచు. 2

887

క. తలఁపంజను నేకార్యం, బులఁజేసిన శోకమొందఁబూనక మనకు
గలుగంజేయు హితంబే, సలుచుచు భగవంతుడనుచు ♦ భావింపఁదగు. 2౪

తే. ధర్మ మర్థకామంబులు ♦ తలఁపఁ గాల
కృతమయినయట్టి మర్యాద ♦ నతిశయింప
కట్టె కలుగుచునుండుఁ గీశాధిపుడగు
వాలి నాబాణమున నిలఁ ♦ గూలి యిపుడు. ౮౪

889

1 కాలా ద్విహితాత్ కాలా దుత్తరం ఉత్తరస్తి కాలే కించిత్కర్త కిమపి కర్త ఉపాసి
తు మనుష్టాతుం నశక్యం-అని మహేశ్వరతీర్థులు. ఈభావమే యిటఁ జేర్పఁబడినది.

- సీ. ప్రాచీత మొందుటఁ ♦ బాసవిచ్యుతఁడయి తాఁ జేసి యున్నట్టి ♦ కర్తవ్యమునకు
నర్తకామములకు ♦ నర్తకాలకృతంబులకు ఫలంబగు నురాభయమునొంద
నిచటనుండియె పోయె ♦ హితబుద్ధియగు వాటి విహితకర్తవ్యుల ♦ విషవకుండఁ
జేయుట లక్ష్యంబు ♦ చేయక ప్రాణాశి నని యొనరించుట ♦ నతఁడు స్వర్గ
తే. మునువశగతముగాఁ జేసికొనియె వనచ, రాధిపుండ్రేనియతని దానాశ్రయించె
నదియె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమై ♦ యమరుఁ గానఁ, ఒరితపించినదేచాలు ♦ వలనదింక.
- క. చేయంగాఁ దగుకృత్యముఁ, జేయంగాఁ బూనుఁ డింకఁ ♦ జెచ్చెఱనని యా
న్యాయవిదుం డగురఘుపతి, యాయదనునఁ బలికె నంత ♦ నాలక్ష్మణుఁడున్.
- క. వగపెల్లన మతేవిభ్రమము గనుచు నిలుచున్న కీశఁముఖ్యుని రవిపు
త్రుఁ గనుచు వినయంబున నో, యగచరనాథా! జవమున ♦ నన్నకు భక్తన్.
- తే. పారతాకికకృత్యముల్ ♦ పరాసఁ జేయు
మీవు తారాంగదులఁ గూడి ♦ యీకపీంద్రు
నకు హుతాశనసంస్కార ♦ మకలుషముగ
నొనరుచుటకయి కాష్ఠంబు ♦ లొగిసి గూర్చు. ౧౩౩
- క. వనచరులఁ బిల్చి యింక జం, దనముఖకాష్ఠముల శుష్కఁతరుధనముల నె
ల్లనుఁ గూర్చవలయునని యా, జ్ఞను జేయుము; దీనచేతఁనమున జనకునిన్. ౧౪
- క. కని దుఃఖించెడునంగదు, మనమున నూఱిడిలఁ బల్కి ♦ మఱియింకఁ దఱియా
టను దండ్రికి సంస్కారము, నొనరుక నూలొలుపు నగరిఁమొగి నీయదియై.
- క. రక్షింపఁ గోరుచుండుట, నీక్షణమాదిగను దానిఁకేవిధమున యో
గక్షేమములను గూర్పంగ, నౌ తుతి లేకుండ వానిఁనగుఁ గూర్పంగన్. ౧౫
- క. బాలిశువలె దుఃఖించుట, మేలొనే యంగదుండు ♦ మేలగు నుమమా
లాళిని బహువస్త్రంబులఁ, దైలాజ్యంబుల నుగంధఁతతుల చ్ఛేదయన్. ౧౬
- క. ఎప్పుడు కావలసినయటు, లొప్పినవస్తువులనెల్ల ♦ నొగిఁ దెచ్చుంగా;
కిప్పుడు ¹తారా! వేగమె, యప్పురమున కేగి శిబిక ♦ నిటఁ జేర్పు మిఁకన్.
- క. త్వీరపడుట గుణయుతంబై, పరఁగుచు యుక్తంబునగుచుఁబ్రకృతవుఁబనియం
దరయ విశేషించియె యి, త్తరుణమునన్ గుణము గల్గి ♦ తగుఁ గపివర్యా!.
- క. బలవంతులును సమర్థులు, బలశాలిని వానరాధిపతినిన్ మోయం
గలవానరులను సన్నద్ధులఁ గావింపుమని పల్కెఁ ♦ దొంపుశ్రద్ధన్. ౧౮ 900
- క. అరిహంతయా నుమిత్రా, వరువుత్రుం డిట్లు పల్కి ♦ భ్రాతృసమీప
స్థిరఁ జేరె; నంత లక్ష్మణుఁ, బరికించి తదీయవాక్యభంగిం జేయన్. ౧౯ 901
- చ. మనమునఁ దొట్టుపాటుఁ గని ♦ మాటను జేయఁగఁబూని తానుఁ డొ
య్యన నగరంబుఁ జేరె శిబిఁకానయనత్వరఁ బూని; యంతఁ జ

య్యన నతఁడేగుదెంచె శిబిఁకాన్వితఁడై వరవిక్రమంబునుం

గనినకపీంద్రు లాశిబికఁ ధ గ్రన్నన మోయుచుఁ దెచ్చి రంతటన్. ౨౦౫ 90౨

సీ. భద్రాననంబున ధవ్యమై స్యందనభంగిగా నయ్యది ధ పరఁగుచుండఁ

గృత్రిమపక్షులం ధ దెల్లెడఁ జిత్రింపఁబడియుండఁ దరువులఁభంగి నున్న

చిత్రశిల్పములుండఁ ధ జత్రపదాతులవలె నున్నప్రతిమలు ధ బహువిధముల

నందందుఁ దగియుండఁ ధ నాకాశమునఁ బోవుసిద్ధవిమానాళి ధ చెలువుతోఁపఁ

తే. జన్నవియుఁ బెద్దవియు నయి ధ చిత్రములగు

చున్నయట్టిగ వాడుంబు ధ లొప్పుచుండఁ

సంధిబంధంబు లెల్లెడఁ ధ జక్క నమరు

పంగఁబడియుండఁ నయ్యది ధ బాగుమెఱయ. ౨౩

903

క. సురశిల్పి తనచుక్కృతి, సరిగా నంతయును జూపి ధ చారుతరముగా

నరసి యొనర్చె విశాల, స్ఫురణంబునఁ జెలువుమీటి ధ శోభిలుచుండన్. ౨౩౫

¹క. తరునిర్మిత కేళీభూ, భరములు వెలయుంగఁ జారుఁతందగుపనిచే

బరినుతిఁ గాంచుచు దివ్యా, భరణములును హారములును ధ బ్రబలుచు నుండన్.

ఆ. చిత్రమాలికలును ధ జెలఁగుచుండఁగఁ గృత్రి

మమ్ములయిన గుహలు ధ మఱియుఁ గాన

నములు వెలయుచుండఁ ధ సుమహితరక్తచం

దనపుఁబూత లమరఁ ధ గనుఁగొనఁ దగి. ౨౪

906

సీ. వుష్పేఘములు నిండఁ ధ బొల్పారుచుండంగ బాలనూర్యనివలె ధ భాసిలునరు

ణాంబుజమాలిక ధ లందందుఁ గ్రాలంగ, వెలయుచునున్నశిఁబికను దానిఁ

గనుఁగొని రాఘవుం ధ డనుజునితోఁ బల్కె; నిక వేగముగ వాలిఁనెత్తి శిబిక

యందుంచి ప్రేతకాఁర్యంబుల సాగింపఁ దగునట్లు చేయుమా ధ తడవుచేయ

తే. కనియె; నంతట సుగ్రీవుఁ ధ డన్నకొఱకు

నేడ్చుచును నంగదునితోడ ధ నెట్లా వాలి

నెత్తి యాశిబికను జేర్చె ధ నెల్లవనచ

రాళికధిపతియై తగుఁనాతఁ డంత. ౨౮

907

చ. మరణము నొందినట్టికపిఁమండను వాలిని నందుఁ జేర్చి యం

బరములఁ బుష్పమాలికల ధ భవ్యతరంబగు భూషణావళిం

బరఁగఁగఁ జేసి కీశసమఁవాయముఁ గాంచి వచించె నిట్లు; వా

నరపతియై మహాత్ముడయి ధ నాదుసహోదరుఁ డై నవాలికిన్. ౨౯

908

క. కావింపుఁ డుత్తరక్రియ, లేవిధమున శాస్త్రరీతి ధ యేర్పడియెనొ మీ

రావిధమున నని యాజ్ఞం, గావించె ననంతరంబ ధ కవు లాయాజ్ఞన్. ౨౯౫

క. శిరసావహించి కత్తోత్పత్కరమును వెడజల్లుచున్ దిగఁగన్ ముందటఁ బో
యిరి వెంట శిబికదాఁగను, దరువాత నృపాటాగినున్ దిగఁగి నులరన్. 3౧

ఆ. భాగ్యమునకుఁ దగినభంగి నుత్తరవిధు, తేవిధమునఁ బూన్కి దిందుకే
కొఱతేతేకయందఁ దిగిరి సుగ్రీవాదు, లతసికిని నొనర్చి దింత; నచట. 3౨

క. తాకుఁడు మొదలగువనచర, వీరులు నంగదునిఁ గూడి విలపించుచు న
ప్పొరునకు బంధులగుటన్, గోరిక లడఁగంగఁ జరిరి దిందుచు నంతన్. 33

క. వారికి వశపర్తినులై, మారితఁడయి వనచరాళి దిందుఁడగు నా
శూరునకు నాత్తులగు నా, భీరువు లెల్లరును వీర! దిరా! యనుచున్. 33½

తే. వారిఁ జేర్కొనుచుం గడుదవగలఁ బొగులు
చుచు జనంబున వేగిరి దివనచరేంద్రు
పత్నులగుతారలోనగుఁదవఁతులెల్లఁ
గరుణపుట్టఁగ నేడ్చుచు దిదలి చనిరి. 3౪ 914

క. వనమధ్యమమున నచ్చట, వనటం గుందుచును నేడ్చువానరకాంతా
ఘనచోదనరవమున నా, వనగిరు లన్నియును నేడ్చుభంగిగ నుండెన్. 3౫ 915

క. గిరికై వలిసికిఁ జెంతను, బరికిన్ జలంబునగుచు దిశిలుపులినాం
తరమున నేకాంతముగాఁ, బరికింపం దగినచోట దివానరులెల్లన్. 3౬ 916

చ. వనటఁ గృశించుచున్ జితిని దివారికిఁ జేర్చిరి వాహకుల్ కపుల్
చని తమమూఁపులందుఁ దగి దివారుతరంబగుయానమట్టె దిం
చినఁ గపులెల్ల దుఃఖమును దిందుచు నాస్థలమందు నిల్చి; రం
త నపుడు తార యానమునఁ దిద్దయు నిద్దురనొందినట్లుగన్. 3౭½ 917

తే. పండుకొనియున్న తనప్రియభర్తఁ గాంచి
యతనిశిర మంకమునఁ జేర్చి దియతివిపాద
మడర నిట్లని విలపించె దిహ కపీంద్ర!
హి మహారాజ! మత్ప్రియ! దిహ సుపూజ్య! 3౮½ 918

తే. దీర్ఘబాహూ! ననుం గన్ను దితిచి చూడ
వేల! యిటుశోకమునఁ గంది దియేడ్చుచున్న
నీప్రియాంగన నన్నుఁ గన్నెత్తియెనఁ
జూడకున్నా విదేమొకో! దిచోద్యమయ్యె. ౪౦½ 919

చ. వనచరనాయకా! మృతిని దిబాణవిధిం గనియున్న నీముఖం
బును గన జీవముం గనినదిపోలిక నస్తమయార్కవర్ణమై
తనరెడనంతనంబునను దిధర్మఁడె గాఘవుఁగూపమొంది యి
వ్వనమున కేగుదెంచి యొకదిబాణము వైచి కఠోరరీతిగన్. ౪౧ 920

తే. మమ్ము విధవలఁ జేయుచు ♦ మిమ్ము వెంటఁ
గొనుచుఁ బోవుచు నున్నాఁడు ♦ వనచరేంద్ర!
సంతతము నీకుఁ బ్రియులయి ♦ చారుగాత్ర
లైన యీవానరస్త్రీలు ♦ మాననివగ. ౪౩

921

క. చరణగతుల్ మీఱఁగ వచ్చిరిగాదే! తెలియదే! ♦ శీతాంశువలె
గర మందమైన మోములఁ, బరఁగెడువీరెల్ల నీకు ♦ వల్లభలెగదా!. ౪౩౪ 922

క. వీరిట్లు నిన్నుఁ గాంచెడు, కోరికలన్ నడచివచ్చి ♦ కుందుచునుండన్
వీరా! యూరకయుండెద, వే! రాజా! సహజుడైన యీసుగ్రీవున్. ౪౪౪

చ. కనుఁగొనవేలొకో! సచివఁకాంతులు తారముఖుల్ పురంబునం
గనఁగఁగుపెద్దలందఱును ♦ గానఁగవచ్చి నినున్ మహాత్ముఁ బ్రి
తిని నలుదిక్కులం గొలిచి ♦ దీనతనుండుటఁ జూడవయ్య శ
త్రునిచయసూదనా! కపులఁ ♦ దోరపువేడుకఁ గొల్చువారలన్. ౪౪౫ 924

తే. వారివారికిఁ దగినట్లు ♦ పలికి సెలవొ, సంగి పనుపుము వీరల; ♦ సమ్మదమున
నంత నెల్లర మిచ్చమై ♦ నతులనుదన, కేళులన్ విహరింతమీఁజ్ఞీతితలముల.

చ. అనియిటు భర్తృశోకమున ♦ నాతురయై తపియించుచున్నతా
రను గపికాంత లావనచఁరప్రభుసన్నిధినుండి లేపి శో
కనిరతచిత్తలై యవలిఁజ్ఞాస్థలిఁ జేర్చిరి; వాలిసూనుఁ డా
ర్తిని సకలేంద్రియంబు లతిఁదీనములై తగనేడ్చుచుం గడున్. ౪౪౮ 926

¹చ. తనదుపితృవృత్తి గూడుకొని ♦ తండ్రిఁ జిత్తి శయనింపఁజేసె; న
జ్జనకునికంత నంగదుఁడు ♦ శాస్త్రవిధింగొని వ్యాకులేంద్రియం
డునునయి యగ్నినిచ్చుచుఁ గడున్ వగమీఱఁగ నప్రదక్షిణం
బును నొసరించె నాకపులు ♦ పొక్కుచు నట్లు మహేంద్రసూనునిన్. ౪౪౯

తే. దహనసంస్కృతుఁ జేసి యుదకము లిడఁగ
శీతలాంభోయుతంబయి ♦ శివదమగుచు.

నొప్పు నేటికిఁ జని; రంత ♦ నొగి వనచరు
లర్కసూనునిఁ దారను ♦ నాశ్రయించి. ౪౫౦

928

క. అంగదు మున్నిడుకొని హే,మాంగదుఁడగువాలికెంతొ! యార్తిబొగులుచున్
²దుంగజలములఁ దర్పణ,ముం గావించిరి; రఘూత్తముఁడు వారివలెన్.

క. తానును దుఃఖించుచు రవి, సూనునిచే దేవరాజఁసూనునికటశా
స్త్రానుసరణముగఁ జేయం, గానౌ కృత్యములఁ జరపెఁ ♦ గడుశ్రద్ధమెయిన్.

¹చ. అనుష్టుప్ శామితి త్తే చైరింగఃగః ప్రజ్వలిక్తుతా
శనువిధంబునం దనిన నారతరంబగు జేదమొప్పు రా
ముని శరనుట్టె ప్రాణములఁ బోవఁగఁ జేయఁగఁ జచ్చినట్టియ
ప్పైన చరసంఘనాథునకుఁ బాలించి నిర్ణయము లాచరించి త
మ్మునికిడ నున్నరాముఁ గనఁబోయెను సూర్యసుతుండఁ చయ్యనన్. ౫౩.

౨౬ - వ స్కంధము.

❖ ❖ ❖ పుష్కరస్థిరేకమహాపుష్కరము. ❖ ❖ ❖

తే. ఉత్తరక్రియ లావాలి ♦ కొప్పుః జేసి
 వ్వాన మొనరిచి యార్జ్వ ♦ ప్రములతోడ
 వగలఁ బొగులుచు సుగ్రవుఁ ♦ కగముచెంత
 నుండ నేవించి రాసచి ♦ వో త్తము లో. ౧

932

సీ అక్లిష్టకారి మహాబాహుఁడై తగురామునొక్కకు వానఁరక్షభండు
 వాగు నందఱుఁడనిఁబ్రహ్మచేతను బుష్కులట్లు చేతులు మోడ్చి యతేశయమగు
 భక్తినిల్చిరి; స్వర్ణఁపర్వతాభుఁడు బాలవనజబాంధవనిభఁపక్రఁదనిల మలరఁ
 తనయుఁ డాహనును యంతటఁ బ్రాండలియురామున కిట్లువల్కెనుఁవినయ

తే. బ్ర. భువతంసమ! మీయను + గ్రహముచేతః
 బొందరానిదియై కుల + పూర్వలబ్ధ
 మైన యీగొప్పకపిరాజ్య + మర్కతనయుఁ
 డివుడు పొందెను, గావున + నింక నితఁడు. ర

933

క. భవననుమతి నొంది శుభం,బు విభవక్షంబునైన † పురమొంది స్వతో
యవిభూతి మెరియ నఃఖిలం,ధవయుతుడై కృత్యములను † దగుఁ జేయంగన్.

సీ బహుళగంధ ద్రవ్యః వారముచేత నోషధులచేతను యథాః శాస్త్రరీతి
నభిషిక్తుడై భక్తిః యలరంగా నిను విశేషించి మాల్యమ్ములఁచేత రత్న
ములచేత నర్చింపఁగలడు; మీరిటనుండి కిష్కింధకుఁ వచ్చి కేశవితతి
కానంద మలరంగఁ సర్కజుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేయుడిఁ శ్రీసమ్మర్తి

జ్ఞా. ననినఁ బరవీరహంతయు ♦ నమలబుద్ధి
బ్రా భవంబును గనువాఁడు ♦ శ్రీ భరితుఁడు

1 తతస్తు తం వాతిన మర్యపానుం ప్రకాశ మిక్ష్వానురేఖా. వాతం, ప్రదీప్య
దీప్తాగ్ని సహజానం తదా సుత్పదం రామ ముపేయివాన్ వారిః-అని మూ. దీనియందే యిట వివ
రించుటచేఁ బంచపాదాగా నైనదని యెఱుంగునది.

నైన రాముఁడు పల్కె వాఁకన్యములఁ గోవి
దుండు గావున; సౌమ్య! విధూతపాప! ౮

935

చ జనకునియాజ్ఞ నెల్లపుడు ♦ సల్పఁగఁ బూనినవాఁడనొట నా
తనిదగుమాటరీతిఁ బురఃతల్లజమందును గ్రామమందు నే
పనిని జతుర్దశాబ్దములు ♦ పావనిరో! చొరరాదు మీరలీ
వనచరనాథు వీరవరు ♦ భాస్కరపుత్రుని సంతసంబునన్. ౯౪

936

తే. సంపదలచేతఁ బూర్ణమై ♦ చారురీతి
నలకు కిష్కింధఁ జేరిచి ♦ యతిజవమునఁ
బట్టభద్రునిఁ జేయుఁడు ♦ వైభవమున
విధిగ ననిపల్కి కపిసంఘఃవీరుఁ గాంచి. ౧౦౪

937

¹తే. చక్కఁగా వృత్తములనెల్ల ♦ స్వాంతమందు
నెఱిగిన మహానుభావుఁడై ♦ యెసఁగు రాముఁ
డతిబలుండయి వృత్తజ్ఞఁడైననూర్య
తనయునకుఁ బల్కె వీర! యాతారతనయు. ౧౧

938

ఆ. యశావరాజ్యమందు ♦ సభిషిక్తునిం జేయు, మితఁడు సుమ్మ నీకుఁజ్యేష్ఠుఁడైన
వాలి కగ్రసుతుఁడు ♦ బలపరాక్రమముల, నీకు సాటి యగుచుఁ నెగడువాఁడు.

ఆ. ఇతఁ డదీనచిత్తుఁ ♦ డీయశావరాజ్యము
నకును దగినవాఁడు ♦ ప్రకటశక్తి
వానకాలమిదియె ♦ వచ్చె నం దిది తొలి

నెలయె శ్రావణాఖ్యి ♦ నెగడుఁ జుమ్ము. ౧౩

940

²క. విను మాపాథము మొదలుగఁ, దనరున్ మాసములు నాల్గు ♦ ధరవార్షికసం
జ్ఞను గాన నిందు యుద్ధం, బువకున్ యత్నంబుచేయఁబోలదు సుమ్మి. ౧౪

క. పురమునకున్ శుభదంబున, కరుగుము సౌమిత్రితోడ ♦ నద్రిని నిటనే
జగపెద నీకాలము భూ,ధరగుహలివి రమ్యములు నితాంతము సౌమ్యా!.

తే. అతివిశాలమ్ములయి తగిసంత గాలి, గలిగియున్నవి వీనిచెంగట జలములు
సద్వక్తై రవములును బెంపఁబడినట్లు, గ్రాలుచున్నవి వానయోగ్య మిట నాకు.

క. విను కార్తికమ్ము వచ్చిన, దనుజేశ్వరువధముకొఱకుఁ ♦ దగుయత్న మొన

³ర్పను జను సౌమ్యా! నీవికఁ, జనుమా! నగరమున కిద్దిసమయము మనకున్.

¹ వృత్తజ్ఞో వృత్తసంజ్ఞమ్-అనిమా చి ప్ర వృత్తా సౌమ్య చత్వారో మాసా వార్షికసంజ్ఞ తాః-అని మా. వార్షికసంజ్ఞతా శ్చత్వారో మాసా ఇతి. ఆశ్వయుజాషాఢాభ్యాం చతుర్వ్యమితి జ్యేష్ఠమ్. ఛత్రిన్యాయాత్ షష్ఠ ముఖిత్వా ద్వన్నాసంతరకాలత్వా చ్చ చత్వారోపి యుద్ధయోగ్యా నభి సంతి-అని గోవిందరాజులు. ౩ ఏష న స్సమయ స్సౌమ్య-అని మా. సమయ స్సంకేతః-అని వాఙ్మితి. మనకిద్దటి కిదియే మాటపట్టు. అని యర్థము.

- క. వనచరరాజ్యంబునకెల్లను నీవే యధిపతివము + బలితగతం బా
లన మొనకున నభిషేకం, బును గైకొని మిత్రతతికి + మున మొనకుపుమా!.
- చ. అనిరమురాముఁ డాజ్ఞయిడ + నారవిసూనుఁడు రామువానతిం
గొని చని వాలిపాలితమఁకుంతితసైన్యమునైన సత్తనం
బును దమిఁ జొచ్చి తద్విభవముం గని మెచ్చుచునుండ వానరే
శునిఁ బురిఁ జొచ్చువానిఁ గని + తూరకపీశసహస్రముల్ తగణ. ౧౫౪ 946
- తే. అతనితోడఁ బ్రవేశించి + యాదరమున
వందనము సల్పి చుట్టును + బలసికొలిచి;
రంతఁ బౌరులు కేశసంఘాధినాథుఁ
డైన నుగ్రీవు దర్శించి + యతనిచెంత. ౧౫౫ 947
- చ. శిరములు సోక భూమిఁ బడి + చెచ్చెఱ మ్రొక్కి సమాహితాత్ములై
ధరణిపుండ్రయ్య నేటికని + తారు ముదంబునఁ గ్రాలిరంత; న
స్ఫురజనసంతతిం గరుణఁ + బోలఁగ నెత్తి కృపారసోక్తులన్
గర మలరంగఁ జేసి యటఁ + దారకు దుఃఖము వాపు కోరికన్. ౧౫౬ 948
- క. తనవశము చేసికొనుటకుఁ, జనియెను వే వాలియుండుఁసౌధంబునకున్;
వనచరపతియు మహాబల, మునఁ గ్రాలుచుఁ బోయిరాఁగ + ముఖ్యప్రకృతుల్.
- క. సురపతిని నిర్బరులువలెఁ, బరమానందమునఁ బట్టఁబద్మనిగాఁ జే
సిరి వానరు లత్తఱిఁ దెచ్చిరి శ్వేతచ్ఛత్రవరముఁ + జెల్వచురంగన్. ౧౫౭ 949
- చ. కనకమయంబుగా నదియుఁ + గ్రాలెను దప్తనువర్ణదండముల్
తనర యశస్సునించెడు విధంబున మించుచుఁ దెల్లనై చెలం
గిన వరచామరద్వయముఁ + గృత్రిమ మింతయులేనిరత్నపం
క్తిని వరబీజసంతతిని + దివ్యతరౌషధులన్ గ్రమంబుగన్. ౧౫౮ 950
- సీ. క్షీరముల్ గల్గిన + చెట్లచిగుళ్లను సాధుసుమంబుల + సంతనంబు
నింపు శ్వేతాంబరఁనిచయంబు శ్వేతాంగరాగంబు వాననల్ + రాజులఁ దగు
కుసుమమాలికలను + *గుతలంబునం దగుతామరలను సుగంధవరచంద
నంబును మఱియు నాఁనావిధపరిమళ ద్రవ్యంబులను హరిఁద్రాసమన్వి
తే. తాక్షతఁ నూత్యధాన్యంబు + నమలఘృతము
మధువుఁ బెరుగును వ్యాఘ్రచర్మమును వనవ
రాహచర్మమునంజేయ + రంగుఁగులుకు
పాదరక్షలఁ దెచ్చి రఁప్పట్టునందు. ౧౫౯ 951
- సీ. పోడశకన్యలు + సొంపుచెలంగ మైపూతయు మణిశీలఁ + బొందుపఱచి
నట్టి గోరోచన + మచటికే దెచ్చిరి; సంతనంబున మంత్రఁనమితి నెఱిగి

* మెట్టదామర

నట్టివానరవరు + లప్పుడు యాజనార్థము పిలిపించిన + బ్రాహ్మణోత్త
ములకు రత్నంబుల + లలితవస్త్రంబుల బహువిధనురుచిర + భక్ష్యముల నొ
తే. సంగి సంతుష్టులం జేసి + జాతవేద

నుని జ్వలింపఁగఁ జేయుచుఁ + జుట్టు కుశల

వెలయఁగాఁజేసి శాస్త్రోక్త + విధిని నర్హ

కాలమున వేల్చిరి హవిస్సుఁ + గమ్రతరము. ౨౯౪

953

క. కనకాంఘ్రిలబెడఁగై మఱి, ఘనాస్తరణసంవృతంబు + గాఁ గ్రాలెడునా
సనమున నాసుగ్రీవుని, నునిచిరి దివ్యాసనమది + యొప్పెన్నిగులన్. 3౦ 954

తే. వివిధమాళ్యాభిమండిత + విమలసౌధ

శిఖరమునఁ బైని బేర్కొన్న + చిత్రపదము

నందు సుగ్రీవుఁ బ్రాజ్ఞులు + నమలమంత్ర

ములను గూర్చుండఁ బెట్టి న + దులనదముల. 3౧

955

క. వరతీర్థంబుల ఘననా, గరములఁ జెలువారుజలముఁ + గలశంబులతోఁ

బరమాదరమునఁ దెప్పిం, చిరి పినపన్ దానినెల్లఁ + జేర్చి యొకటిగాన్. 3౨

క. కనకమయకుంభముల నుం, చినపినప ముహూర్తమందుఁ + జెలఁగుచు శాస్త్రం
బునఁ గనఁబడునట్లుగ నూ, త్రనిచయములఁ జెప్పినట్టి + క్రమమునఁ బూనికన్.

సీ. గజఁడుగవాత్తుండు + గవయుండు శరభుండుమైంద, ద్వివిద, గంధ + మాదనులును
హనుమంతుఁడును నలుం + జాజాంబవంతుండు సుప్రసన్నంబయి + నుపరిమళము
గలుగునాజలము మం + గళకరవృషశృంగములతోడ హాటక + కలశనిచయ
ములతోడఁ దమి నెత్తి + మును వసువులు సహస్రాక్షుఁడై తగినట్టి + యనురపతికి

తే. నలరి యభిషేక మొనరించి + నట్లు వనచ

రేంద్రునకు నభిషేకంబు + నెసఁగఁజేసి;

రంత నప్పనికాఁగ మ + హాత్ములై న

వనచరేంద్రులు గుమిఁగూడి + ఘనముదముల. 3౩౪

956

క. పలికిరి జయజయశబ్దంబుల, సుగ్రీవుండు రాఘ + వునియాజ్ఞను ని
మ్ములఁ జేయనెంచి యంగదుఁ, బిలిచి తమిం గొఁగిలించి + విధియుక్తముగన్.

ఆ. యావరాజ్యపదము + నందుఁ బట్టముఁ గట్టె; నంత నంగదునకు + నప్పదంబు
గలుగఁజూచి *కరుణ + గలుగువానరులు సు, గ్రీవుఁ బొగడి రిదియె + భావుకమని.

క. ఆరీతిని శుభకార్యము, గారవమున జరగుచుండఁ + గా నచ్చటియ

వార్వరలు ప్రీతిం ననరుచు, శ్రీరాము మహాత్ము నతని + చిన్నిసహజునిన్. 3౯౪

క. పలుసారులు నుతియించిరి, విలసిల్లు మహోత్సవమిటు + వెలయఁగ మోదం
బులఁ బొంగుజనులు గ్రాలఁగ, నిలేశచిహ్నములు గలుగు + నెల్లధ్వజంబుల్.

* సానుక్రొశాః స్థలంగమాః - అనిమూలము.

తే. వెలయుచుండఁ బతాకలు ♦ గలయఁ గ్రాల
వేడుకల మించుచుండెను ♦ బృథ్విధకగు
హం జెలంగు కిష్కింధయు ♦ నపుడు మిగుల
సంత విర్యవంతుండగు ♦ నాకపిసతి. ౮౦

963

¹చ. ఘనతరచిత్తుడై న రఘు ♦ కాంతునిచెంతకు నేగి, యుత్సవం
బును వివరించి చెప్పి తన ♦ పొందు మదిం దగఁ గోరుచున్నభా
ర్యను కుమఁ గూడి యాత్రివశే ♦ రాజ్యము పాకనిషూదనుండు పొం
దినగతిఁ గీశరాజ్యము మ ♦ దింగలప్రీతిని బొందె సంతటన్. ౮౦

964

ఇరువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

అథా రామత్త్వణులు సుహృదుండు నివాసము చేయుట. అథా-

క. వనచరపతి యీకీతిని, దనరాజ్యపదంబు నొంది ♦ తమిఁ కిష్కింధన్
గొని యందుఁ జేర రాముం, జనుజనితోఁ బ్రస్రవణమహాగిరి కేగెన్. ౧

965

సీ. శార్దూలమృగగణ ♦ సంఘట్టమై సింహభయదనాదంబులు ♦ పరఁగుచుండ
వెలసి నానాగుల్క ♦ వితతిలతాపుంజగూఢమై బహువిధ ♦ కుదసమన్వి
తంబయి భట్లూక ♦ తతి వానరశ్రేణి ²నిచయమై గోవుచ్చ ♦ నిచయ, మూష
కాంతకయుతమయి ♦ యంబుదాకృతినున్న నల్లనిశీలలచే ♦ నల్లసిల్లి

తే. నిర్మలజలాశ్రయంబయి ♦ నెగడుచున్న
ప్రస్రవణశైలశృంగై క ♦ భాగమందుఁ
³బొడవు వెడలుపు తగనున్న ♦ భూరిగుహను
గాపురముగా గ్రహించె రాఘవుఁడు కోర్కి. ౪

966

క. అనఘుఁడు శాంతుఁడు నగునా, జనపతి గీశేశుతోడ ♦ సమయమ్మును దా
నొనరుచుకొని; యాపిదపన్, వినయంబునఁ దనరి సిరికి ♦ వృద్ధికరుండై. ౪

⁴క. తనపయి భక్తియుఁ గూర్చియుఁ గనివెలయునుమిత్రకొడుకుఁ ♦ గనియక్కాలం
బునకుం దగినట్లుగ ని, ట్లనియెన్ బహ్వర్థ మలగు ♦ నట్లుగ నొకటన్. ౫

క. అరిగణసిషూదనా! యీ, ధరణీధరగుహ విశాల ♦ తం దగుచు మనో
హరమై యుక్తశ్వసనా, కరమై తగియున్న దట్లు ♦ గావున నిందున్. ౬

967

⁵క. ఈవర్ష రాత్రముల నిం, దేవాసము చేయుదము మహీపకుమారా!

గ్రావోత్తమశృంగంబిది, పావన మున్నతము నగుచు ♦ భవ్యము నయ్యెన్. ౭

1 నివేద్య రామాయ తదా మహాత్మనే-అనిమూలము. 2 మార్జానై శ్చ నిషేవితమ్-అనిమా
3 మహతీ మాయతాం గుహామ్-అనిమూలము. 4 కా-యుక్తం మహద్భాక్యమ్-అనిమా. కాలయు
క్తం తత్కాలోచితమ్-అని వ్యాఖ్య. 5 సౌమిత్రే వర్షరాత్ర మురిందమ-అని మా.

- సీ. ఎఱ్ఱనై నల్లనై ♦ యిందుఁ బాషాణముల్ శోభిల్లుచున్నవి ♦ సాగసుఁ దనర
బహువిధభాతువుల్ ♦ భాసిల్లుచున్నవి గుహలును సెలయేల్లుఁ♦గొమరుమిగుల
నున్నవి పలురీతు ♦ లొప్పు వృక్షాళియుఁ గాంతచిత్రలతాని♦కాయమొప్పు
చున్నది బహువిహ♦గోత్తమధాన్యముల్ వినఁబడుచున్నవి ♦ వినుల కేకి
- తే. రవము లొప్పుచునున్నవి ♦ రమ్యవికచ
మాలతీకుండగుల్కముల్ ♦ మఱియు సింధు
వారకురవకములు సర్జ♦భూరుహములు
మద్దులఱ్ఱై కదంబముల్ ♦ మలయు నిందు. ౧౦ 971
- క. నరవరనందన! యల్లదె, సరోవరము వికచరమ్య♦సరసిజయుతమై
పరఁగుచు నీదినములలోఁ, బరికింపఁగ మనగుహకును ♦ బరిసరమందుకొ. ౧౦౫
- తే. వెలయునట్లుగ వ్యాపింపఁ♦గలదు సుమ్ము
ప్రాగుదగ్భాగమందును ♦ బల్లమైన
ధరణి నీగుహ తనరుచు ♦ ద్వారభాగ
మందు నైర్మతి యొప్పుఁగ ♦ నమరియుంట. ౧౧౫ 973
- తే. ఈశుదెసనుండి వచ్చెడు♦వృష్టిలోనఁ
బడకయుండుఁ బశ్చిమమగు♦భాగ మున్న
తం బగుటచేతఁ దూర్పువా♦తమ్ము చొరక
శర్కదాయకమై యుండు♦సౌమ్య! యిద్ది. ౧౨ 974
- క. కనుమా! యీగుహవాకిటఁ, గనఁబడు నీశిలయు సమము♦గాఁ దగి శుభమై
నునుపయి వెడలుపునయి విరి, సిన కాటుకరాశివలెనె ♦ చెన్నగుఁ జుచ్చి! ౧౩
- చ. కనుమిదె యుత్తరక్షీతిని ♦ గన్నడునీశిఖరంబు రమ్యమై
తనరెడు లేచినట్టి జల♦దంబుక్రియకొ మఱి భిన్నమై చెలం
గిన రుచిరాంజనంబువలెఁ ♦ గేవలచిత్రముగాఁ గనంబడుకొ,
గనఁబడునట్లై యామృదిశఁ ♦ ¹గామహరక్షీతిభృత్సమానమై. ౧౪ 976
- క. నానాధాతువిభూషిత, మై నాయన! మఱియొకండు ♦ హారిశిఖరముకొ
గానందగుశ్వేతంబగు, దాని; న్మఱి యీగుహకును ♦ దగుఁదూర్పుదెసకొ. ౧౫
- ఆ. అటఁ ద్రికూటమందు ♦ నలరు జాహ్నువివలెఁ
బాటుచున్నయీశు♦భ నదిఁ జూడు
మిది యకర్దమముగ ♦ నెసఁగుచుఁ దూర్పుగాఁ
బాటుచున్నదెంతొ ♦ భవ్యరీతి. ౧౬ 978
- సీ. తాలతమాలస♦ద్భక్తములు సతిముక్తచంపకతిలకముల్ ♦ సరళములును
వఱలు సశోకముల్ ♦ వానీరతిమిశ్రముల్ వకుళ కేతకములు ♦ ప్రకటములగు

చంద్రులు హింతాలఁ నంఘముల్ లొద్దుగుల్ నీవవేత్రకవృక్షఁ నిచయమల్లె
కృతమాలకంబులు ఁ వితతశాఖలచేత నొప్పు శోభిల్లుచు ఁ నున్నది.

తే. తటమునం గలబహువిధఁ తరువరములఁ, గలిసి యుండుటచే నిది ఁ లలితవస్త్ర
భూషణముల శోభిల్లు ఁ పాలఁతివోలె, నెంతయునుబొల్చుచున్నఁ హీనదైర్య.

క. పతగంబులు గుంపులుగా, శతసంఖ్యలు గూడి వితతఁ చాదురవంబుల్
నతతము చేయఁగ నీగుహ, యతిశయమోదములఁ జెలఁగ ఁ నలరెడఁగంటె!

క. ఒక్కవ లొండొంటిని బెన్నక్కువమీఱంగఁ గలిసి ఁ మధురధ్వనులన్
గ్రీక్కిఁ జేయఁజేయుచున్నవి, దిక్కులఁగనుఁగొనుమువానిఁ తెఱఁగుశుభగుణా!.

తే. హంసనారసనికురుంబ ఁ మలక రమ్య
ములగు సైకతభూములు ఁ వెలయుచుంట
నిద్ది భూషణరమ్యయై ఁ యింపుగులుక
నవ్వు నారీమణింబోలి ఁ నివ్వటిల్లె. ౨౦

982

తే. ఒకట నీలోత్పలములు వేఁటొక్కచోట
నెఱ్ఱగలువలు మఱొకట ఁ నెనఁగి తెల్ల
గలువ లింకొకచోట నిఁకామరమ్య
కుముదకుట్టలములు గల్గ ఁ నమరుఁ గంటె. ౨౧

983

సీ. జలపక్షి శతములు ఁ వెలయ బర్హిక్రౌంచనినదముల్ విలసిల్ల ఁ మునిసమూహ
సేవితంబు నగుటఁచేత నీనదియెంతో రమణీయమగుచున్న ఁ దమలచిత్త!
చందనభూరుహఁ సముదయమిదె చాలుగా మాలికను దమిఁ ఁ గట్టినట్లు
వెలయు నర్జునవృక్షఁ వితతి మనస్సున నూహించి యొకమాతె ఁ యర్విఁబుట్టఁ

తే. జేసిన ట్టొప్పుచున్నది ఁ చిత్రమిద్ది
యరిసిషూదన! యీదేశ ఁ మతిమనోజ్ఞ
మాట ముదమునఁ ఒక్కఁగా ఁ నార్య! కేళి
చేయఁగావచ్చుఁ గాన వఁసింత మిందు. ౨౨

984

క. విను! రాజతనయ! చిత్రవ, ననిచయ మగుచున్న కీశఁ నాథపురముచెం
తనె యుండుఁగలదు గావున, మనమీరమ్యస్థలమున ఁ మమత చెలంగె. ౨౩

సీ నివసిత మోశూరఁనికరాగ్రణీ! యవె గీతవాదిత్రవిఁఖ్యాతరవము
లల్లె మృదంగాళి ఁ యాడంబరంబులతోడ ధ్వనించుకోఁతులరవములు
వినవచ్చుచున్నవి ఁ విజయశీలా! వానరేశుఁడు సుగ్రీవుఁ ఁ డెలమిఁ దనదు
పత్నిని రాజ్యంబుఁ బహునంపదలఁబొంది న్వసుహృద్వృతుండయిఁ నంతనంబు

తే. నొందియున్నాఁడు, నిజమని ఁ యొప్పుఁ బలికి
కనఁగ నందముగానున్న ఁ ఘనగుహలను

గుంజపుంజంబులను జాలఁ ♦ గూడి యున్న

యగ్గిరింగల గుహయందు ♦ ననుజఁగూడి. ౨౯

988

క. నివసించి యుండె; నాప్ర, ప్రవణగిరీంద్రంబు మిగుల ♦ ద్రవ్యంబులతో

డ వఱలుచున్ సుఖదంబయి, యవనిం జెల్వారుచుండు ♦ నట్టి గిరిపయిన్. 30

¹చ. అనుజునితోడ నారఘుకు ♦ లాభిశ శాంకుఁడు వాసమొప్పుజే

సినను మహీకుమారికయుఁ ♦ జెంతను లేమియెకాక యెవ్వఁడో

దనుజుఁడు దొంగిలించుకొని ♦ తాఁ జనుటం దనప్రాణరాజికం

టెను ఘనమైన యామెదగు ♦ తీవిని బల్కులు నెంచుచుండుటన్. 30౫

989

తే. అతని కావంతయైనను ♦ నందు సుఖము

నొదవదయ్యెను; బ్రాగ్ధ్రి ♦ నుదయమందు

చంద్రునిం గాంచి మిగులంగ ♦ సంతపించు

చుంట రాత్రుల నిద్రను ♦ నొందఁడయ్యె. 3౧౫

989

చ. జనకజఁ దాఁ దలంచుకొని ♦ స్వాంతమునం గనుపట్టుచున్నచిం

తను గడునశ్రుపూరము లు ♦ దా త్తమనస్సును జంచలింపఁజే

య నిరతదుఃఖిభాగుఁడయి ♦ యారఘరాముఁడు కుందఁ గాంచి యా

తనికి సమానమా వగను ♦ దాఁ గనియున్ సహజుండు రామునిన్. 3౨౫ 990

తే. ఊఱడించుచు నిట్లను ♦ నోమహాత్మ

వీర! నీవిట్లు వగఁ గుందు ♦ టారయంగ

²యు క్తమా నెట్లు ! దుఃఖించు ♦ చున్నవాని

కెల్లపనులును జెడునని ♦ యెఱుఁగుదుగద!. 3౪

991

క. ధరనీవె పురుషకారము, పరఁగం గార్యములు చేయు ♦ వాఁడవుగా శ్రీ

కర! దైవపరాయణుఁడవు, పరమా స్తికుఁడవు న్వధర్మ ♦ పరుఁడవు తలఁపన్.

క. నిరతప్రయత్నములఁ ద,త్పరుఁడవు నీవిట్లు చాల ♦ వగఁ గుంది మన

స్థిరతం బొందకయున్నన్, బరు నెవ్వనిఁ గాని యోర్వఁ ♦ ప్రాథతఁ గనుదే!.

తే. అందును విశేషముగఁ గపటాత్ము దనుజు

నని వధింపఁగఁ జాలవే ♦ కనుక శోక

మును దొలంగఁగఁ జేయుమా! ♦ మునుకొని స్థిర

తను గ్రహింపుము వ్యవసాయ ♦ మును నొనర్పు. 3౬౫

994

క. దనుజునిఁ బరివారముతో, నని నిర్మూలమును జేయు ♦ మతిపౌరుషమొ

ప్పు నితాంతము సాగరగిరి, వనయుతభూమండలమును ♦ బాహుబలమునన్.

క. తలక్రిందు చేయఁజాలుదు; వల రావణుఁ జంపుటెంత ♦ యనఘా! యిదె యి

1 హృతాం హి భార్యాం స్మరతః ప్రాణేభ్యోపి గరీయసీమ్ - అనిమా. 2 శోచతో వ్యవసీ దంతి స్వార్థావిదితం హి తే-అనిమా.

- ములవద్దాకాలము వచ్చె లలి శరత్కాల మెప్పుడు † చేరునొ యిలపై. ౩౮౪
 క. అని దానికెదురు చూడుము, ననుజని రావణుని నంతఁ † వద్దాంధవులన్
 గొనకొని యాతనితనయుల, ఘనసైన్యముతోడఁ జంపఁగల వీవు విభూ!.
- ఆ. నివులు గప్పినట్టి † నిప్పును దీప్తాహు, తులను మండఁజేయఁ † గలుగుకీతి
 నిదురవోవుచున్న † నీసరాక్రమమున, మేలుకొలుపువాడ † మేలినుడుల. ౪౦
- క. అని హితము శుభమునగుకీ,తిని బల్కిన లక్ష్మణోక్తిఁ † వృష్టిగ విని దా
 నిని గైకొని సమ్మతయై, యనయము నెయ్యమున నలగు † ననుజున కనియెన్.
- క. అనురక్తియు స్నేహము హిత, మును గోరుచు సత్యశౌర్యమున నొప్పెడువాఁ
 డనఁదగిన పల్కులన్నియు, ననఘా! చెప్పితివి నాకు † నాదర మొప్పున్. ౪౨

ఆ. అజలకార్యములకు † నంతక మగుశోక
 మిపుడె దీనిఁ బాయ † నెంచినాఁడ
 వదలినాఁడఁ జమ్ము † పతిలేని తేజంబు
 విక్రమావహంబు † వెలయఁగొంటి. ౪౩

1001

- క. అనుజా! నీవాక్యముచొప్పున నిందు శరత్సమయము † పొలయఁగ నదులె
 ల్లను విమలములై యొప్పుఁగ, వనచరపతికరుణ నొందు † వజకుందు నిటన్. ౪౪
- క. వీరుఁ డగువాఁడు తనకుఁ, కార మ్మొనరించినట్టి † ఘనులకు మేలున్
 గారవమున నొనరించును, నాకీతిం గాక చేసి † నట్టి యుపకృతిన్. ౪౫ 1003

తే. మఱచి ప్రత్యుపకార మున్నునుజునకును
 జేయకుండినచో శాంత † చిత్తుల మది
 నొచ్చువారలు దూషింతు † సచ్చరితులు
 నింద చేయుదురనియైన † నెఱి రవిజుడు. ౪౬

1004

- క. మనకుఁపకారము చేయును, ఘనపదమును బొందినాఁడు † గావున ననియెన్;
 విని రామువాక్యమంతట, వినయంబునఁ గై మొగుడ్చి † విస్తృతభక్తిన్. 1005
- సీ. సౌమిత్రి శ్రీరఘున త్తముపల్కును గారవించుచుఁ జేయఁ † గా ననువగు
 కార్యమును వలంచి † కడుశుభంబగుతనమతము వెల్లడియయి † హితమగుగతి
 నభిరామదర్శనం † డైన రామునిఁ గాంచి పలికె; నవ్వనచర † పతియు నీదు
 వాంఛితంబును దీర్చు † వాడ నేనన్నయప్పలుకును దప్పక † త్వరపడి తన

తే. యత్నమును జేయఁ బగతుర † నడఁప ధైర్య
 మూని నీవు శరత్కాల † మొగిఁ గనఁబడు
 నంతదనుకఁ బ్రాప్యట్కాల † మందుఁ గలుగు
 తాపమును నోర్చి యుండుమా † భూపవర్య! ౪౭

1006

- క. మనమునఁ గలపృథుకోపం,బు నడఁచుకొని యాశరత్తుభూమిఁ బొలయుదాఁ
 కను నోర్చియుండుమా, యె,య్యన నీమానములు నాలు † గతిధైర్యమునన్.

క. మృగరాజసేవ్య మగునీ, యగమున శత్రువులఁ జంపుఁయత్నంబునఁ బెం
పుఁగను మహోత్సాహంబును, దగ నొనరించుచు నితాంతఁధైర్యస్ఫూర్తిన్.

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

ఁఁఁఁ రాముఁడు పక్ష దువును వర్ణించుట. ఁఁఁఁ

క. శ్రీరాముం డీరీతిగ, నారసమున నొకట నవ్వఁనచరేశునినా
ధీరుని వధించి రవిజున, కారాజ్య మొసంగి ప్రీతి ఁ నభిషేకంబున్. ౧ 1009

¹చ. ఒనరిచి మాల్యవంతమన ఁ నొప్పగిరిన్ వసియించి లక్ష్మణుం
గనుఁగొని యిట్లుపల్కెఁ గపిఁకాంతుఁడు స్వస్థలమందు నుండఁగా
మనమిట నుండఁగా నియతిఁమై సమయంబును జేసికొన్నయ
ట్లనువగు వానకాలమిదె ఁ యల్లన వచ్చెను జూడు లక్ష్మణా!. ౨ 1010

క. గిరితుల్యములై మేఘోత్కరములు వ్యోమమున నిండఁ ఁ గ్రమ్మకొనియె; న
క్కరణిం జూడుము మఱి యం,బరతగుణీమణియు రవిగఁభ స్తులవలనన్. ౩ ౧

సీ. సాగరాంతస్థరఁసంబును ద్రావి యూర్జము మొదలాపాథఁము మహిఁ దనరు
నందాఁకఁగల్గినఁయా నవమాసముల్ గర్భంబుఁ దాల్చి యిఁక్కాలమందు
సకలరసంబుల ఁ కకలంకకారణ మగుజలంబును దాను ఁ సాగనుగులుకఁ
బ్రసవించుచున్నది ఁ పర్వతప్రాంతమునందు వ్యాపించినఁయంబుదమ్ము

తే. లనెడు సోపానముల నెక్కి ఁ యాకసమున

కరిగి కుటజార్జునోత్ఫుల్లఁహరికుసును

²మాలికలచే దివాకరఁమండలాంత

రస్థునారాయణుని సమఁర్చనముచేయ. ౪

1012

క. మనకిట శక్యంబగుఁ జూ!, ఘనసంధ్యారాగనిబిడఁకలితములయి యె
ఱ్ఱినిచాయ యొప్పఁగాఁ దెల్లనిచాయయు సగ్రతలముఁలన్ జెలువారన్. ౫

తే. జలముచేఁ గొంతతడిగ నెఁసంగి మేఘ

ములు వియత్తలమున నెల్ల ఁ వెలయుచుంటఁ

దెల్ల³వస్త్రంబు వ్రణమునఁకెల్లఁ గట్టి

నట్టులున్నది కంటివే ఁ యంబరమున. ౬

1014

తే. మందమారుతనిశ్శ్వాసఁమండితంబు

సందెయను చందనమ్మున ఁ సాంద్రమగుచు

1 వసన్ మాల్యవతః పృష్ఠే-అనిమాలము. పూర్వం ప్రస్తావనాఖ్యతయోక్తస్య గిరేః - అని
వ్యాఖ్య. 2 మాలాభిరలంకర్తుం దివాకరమ్ - అని మాలము. అస్తత్కులగురుభూతనూర్యమధ్యే
సదాధ్యేయం విష్ణుమ్-అని వ్యాఖ్య. 3 స్నిగ్ధైరభ్రపటచ్ఛేదైర్బద్ధవ్రణ మివాంబరమ్-అనిమాలము.

సంతటం గ్రాలుచున్న మేఘావలనఁ

దెల్లనయి యున్నయాశనఁ బుట్టయదినో. ౧౧౯

క. కామాతుర మైవట్లుక, నాననమున కిపుడు తోచెఁ బయగుణోబయాఁ;

సౌమిశ్రీ! ముత్తమ్మున, భూమి నరిక్కివ్వుయగుచుఁ బొక్కమ మిగులన్. ౧౨౦

క. నవనర్జవారిఁ దడియుచు, నవిరళపరమాత్మఁ గుండెఁ బయఁ ప్రదలములా
యవనజ విడుచువిధంబున, జనమున బాష్పములఁ దానుఁ జయ్యవ విడిచెన్.

సీ. అంబుదోదరమునఁ బయందుండి నెడలుట మెల్లఁగా నడువఁదిఁ బుట్టిపిల్లఁ
జేయుచుఁ గల్గఁదిఁ సీమలవ్యాపించి వచ్చుటచే తైత్తిరిఁ సుచ్చువడిగ
నలకుచు మొకలిపూఁపులవాసనలఁ గూడి యుండుట మనమునఁ కరుముదంబుఁ
గల్గఁజేయుచు మించుఁ గాడ్పులు దోకిల్లఁ బట్టి త్రావఁగఁదఁ పటలఁ జమ్ము

తే. వికసితాద్ధునభూజమైఁ విమలకేత, కాధివాసితమైన నాఁ యద్రశాంత
వైరియై పట్టభద్రతఁ పటలు రవిజ, కరణి జలధారలం దగిఁ గ్రాలు నిపుడు.

సీ. ధరణిధరంబు లఁబ్బవ్వామకృష్ణాజినంబుల ధరియించిఁ దింబుమీఱు
ధారోపవీతముల్ఁ తగ నూరుతాపూరితగుహఁ శియొప్పునఁ ధన్వయన మొనరఁ

జేయఁబూనినయట్లుఁ చెలఁగుచునున్నవి; విద్యుత్కనకకళావితతితాడి

తము మేఘధయదరఁవమునగు నాకాశ మంతర్తహతావఁ మరుభవించు

వడుగురీతిని గానఁ జడియెడుఁ గడువడి నిచ్చుటఁ జక్కఁగాఁ నెన్నిమాడ

తే. నశితమేఘాశ్రితం బగుఁ నట్టిమెఱపు, రావణాంకథలంబునఁ జేనమీఱఁ

బెనఁగులాడుచు నేదనఁ గనుచునున్న, నీతవలె నాకుఁదోచెడుఁ బ్రాతృవర్య!.

చ జలదములెల్ల వట్టముగఁ సంతతముం దగి పూతపూసిన

ట్లలముకొనంగఁ దారకలఁయట్లు చెలంగ గ్రహంబు లెల్లుడన్

దెలియఁగ రాకయుండ నీదిఁ దిక్కగుఁ దూరుపుసశ్చిమంబిదే

యలకు నటంచు నేర్పడమిఁ సంగనలం దమిఁ గూడియున్నకా

ములకు సుఖంబుగా దెసలుఁ బోయెన నొప్పెడుఁ గంపె లక్ష్మణా! ౧౨౧ 1020

సీ. అద్రినానువులయంఁ దండందుఁ గొండవల్లెలు వృష్టికాలంబుఁ లలిఁ జెలంగఁ

దత్తమాగమమునఁ దగివట్టు లావ్యాయతములయి నవ్యామృతకణములను

బాష్పసంకుద్ధతఁ బరఁగుచుఁ బుప్పించి శోకాభిభూతుడఁ నై కలంత

నొందునాకును గానుఁ ముద్దీ ప్తినొంకఁగాఁ జేయుచున్నవిచూడఁ మీయెడలను;

తే. ధరణిజన్ము ప్రశాంతించెఁ మరుదధీశుఁ

డెంతో హిమయుక్తుడై వీవఁ నిపుడుఁ దొడఁగె

నెండవేడిమి మొదలగుఁ నెల్లదోష

ములును నశియించె నండయాత్రలు ధరిశ్రీ. ౧౨౨

1021

1 ధారాయజ్ఞోపవీతనః-అనిమా. 2 అనుడు=చంద్రుడు. 3 ప్రతిహతాది-అనిమా.

ప్రతిహతః అశ్వాత్రాచ్యుదీచ్యాదితా విభాగాః-అని వ్యాఖ్య.

క. నరపతు లొనరింపక నిల్పిరి దేశాంతరములందు ♦ వెలయుజనులు పో
దురు స్వస్వదేశములకున్, గరము ప్రశాంతంబునగుచు ♦ గాలంబొప్పెన్.

క. మానససరోవరంబున, మానససంతృప్తిమీఱ ♦ మమతవసింపన్
గా నిశ్చయించి హంసలు, జానుగఁ బయనంబు చేసె ♦ సమాజా! కంటే? ౧౧౬

ఆ. ప్రియలతోడఁగూడి ♦ వెలసెను జక్రవా

కములు మిగుల వర్ష ♦ గాఢసలిల

ములను ద్రోవలెల్లఁ ♦ బొంకంబు చెడియుంట

¹బండ్లు మొదలగునవి ♦ బయటఁ జనవు. ౧౧౫

1024

సీ. ఆకాశ మందందు ♦ నంబుధరవ్యాప్త మాట నొక్కొకచోట ♦ నరయఁదెలియఁ
బడుచు నొక్కొకచోటఁ ♦ గడునన్మృత్యుంబయి యున్నదికావున ♦ నొక్కచోటఁ
బర్వతంబులు నడ్డఁపడఁ గానరాకయు నితరస్థలంబుల ♦ నెఱుకపడుచు

శాంతమై తగు మహాసాగరప్రతిమమై వెలయుచున్నది కంటే? ♦ విమలసర్జ

ఆ. కుసుమములు కదంబ ♦ కుసుమముల్ వ్యాపింప, సద్రిధాతుతామ్ర ♦ మైననవ్య
సలిల మొప్పు బర్హి ♦ సదతత కేకార, వములు వెలయ నిర్హి ♦ రములు వేగ. ౧౧౫

తే. పాటుచున్నవి సావరస్య ♦ పరిణతములు

వట్పదాభంబులును నగు ♦ జంబుఫలము

లను భుజింతురు మిక్కిలి ♦ మనుజు లివుడు;

నరనబహువర్ణయు క్తసం ♦ స్తవ్యములయి. ౧౧౬

1026

క. పరిపక్వమ్ములుగాఁ దగి, మరుదవధూతమ్ములు నగు ♦ మామిడిపండ్లీ
ధరణిం బడుచున్నవి; నిర్భరవిద్యుద్ధవజములెల్ల ♦ భాసిలుచుండన్. ౧౧౭ 1027

సీ. నబలాకమాలికా ♦ జాలంబులై గిరిశిఖరాకృతిం దగి ♦ చెలఁగుమేఘ
ములు మదదంతీంద్ర ♦ ములు కేతనము లొప్ప హారము ల్వేలయంగ ♦ నద్రిశిఖర
తనువులు మిన్నంద ♦ ననిచేయుచున్నట్లు పెనునాద మడరెడు ♦ స్తనిత మొప్పుఁ
జేయుచున్నవి; కంటే? ♦ చిత్రవనంబులు వర్షోదకంబుల ♦ వలన వఱలు

తే. శాద్యే ము లొప్పుఁగా బర్హి ♦ సాధునృత్య

మలర వర్హిం చుమేఘముల్ ♦ వెలయుచుండఁ

గ నపరాష్ట్రంబులందుఁ జక్కఁగఁ బ్రకాశ

మందుచున్నవి చూడుమా! ♦ యనుజ! యిందు. ౧౧౮

1028

చ. జలదగణంబు కొక్కెరల ♦ సంఘముఁ గూడి యపారమైన యా

జలభరమున్ పహించుటను ♦ త్కాధరపంక్తుల నెక్కువేళ ని

మ్మల గురుగర్భభారమున ♦ ముగ్ధలు మూలుగునట్లు లాఝుచు

గలఁగుచుఁ గొండనెత్తములఁ ♦ గ్రందుగ నిల్చుచుఁ బోవు మెల్లఁగన్. ౧౧౯

1 యానానిమాన్తేషు నసంపతంతి-అనిమా. యానాని శకటరథాదీని-అనివ్యాఖ్య.

- చ. ఘనములఁ గోరుచున్ మిగుల † గర్భము నొందుటకై ఘనాశించు
ద నచటికేగుదెంచి ప్రమదంబున మీజే బలాకవంక్తి ఖం
బునఁ దగ వ్రేలవేయఁబడి † భూమిసమీకపుదాఁకునం జవం
బునఁ జలియించుచున్ వెలయుఁజ్ఞుల్లసితాంబుజమాల నాఁదగెన్. ౨౩౪
- సీ. ధరణియెంతయును నూతనశాస్త్రము మించనడుమనునడుమనుఁనవ్యములగు
నాకు శ్రవుగుగుల † నంజంబుగాఁగఁ జిత్రింపఁగాఁ బడియుంట † దివ్యమైన
లత్తుకరసముచే † లలిమీఱ నంజందు ననులిప్త మగుచుఁ జిత్రాకృతులుగ
వ్రాసుఁగఁబడి శుకఁప్రభనొప్పు కంబళిపుట్టంబుఁ గట్టినఁపొలఁతివొల్కి
ఆ నలకచున్న దిప్పు † డాచక్రధరణుని, యోగనిద్రఁ బొందుఁచున్న వట్లై
యోషగయును గంధిఁనతివేగమునఁబొందు, చున్న దెంతోమోదఁమొప్పుచుండ.
- క. ఘనముల బలాకపొందెడు, వనితలు కామాతురమునఁ † బ్రాణేశుల నొ
య్యనఁ బొందువారు; కేశులు, వనముల శృత్యంబు చేయఁ † బ్రాంభించెన్.
- క. కనుమా! నీవద్రునుములు, ఘనశాఖాంతములఁ దక్కఁగాఁ బూచిన వ
ల్లన నాబోతులు గోవులఁ, గని కామాతురము నొందఁగాఁ గల్గెఁ జమీ!.
- క. ధరణియు జహువిధసస్యోత్కరముల రమణీయముగను † గనువట్టెడు సో
దర! యీనదులెల్లను సత్వరముగఁ బ్రవహింపఁదొడఁగె † బరవసమలరన్.
- క. ఘనములు వర్షించెడుమద,మునఁ దగు దంతేంద్రములును † మునుకొని ఘంకా
రనినాదంబులఁ జేసెడు, వనములు విలసిల్లెడుం బ్రభావము తోఁచెన్. ౨౩౫
- క. వనితామణులం బాసిన, మనుజులు వారలఁ దలంచి † మదిఁ గలఁగుచుఁ జం
తను బూనియున్నవారికఁ, గనుఁగొనఁగ నెమిల్లు నాడఁగాఁ జొచ్చె నిటన్.
- క. వనచరులెల్లరును సుఖం,బును గనుచున్నారు నూర్యపుత్రుఁడు కాద్యం
బును బొందుట; వర్షమునకు, మునుపే హృష్టంబులైన † భూరిమదకరుల్. ౨౩౬
- సీ. మొగిలివూపులతావులఁ గడు మూర్ఛొని మఱి
యును మోదమందుచు † వనమునఁగల
సెలయేళ్లయందును † జలములు పైనుండి
యిలపయిఁ జడుటచేఁ † గలుగుశబ్ద
మునకుఁ గలంగుచు † వనమయాశాశితో
నటచుచున్నః కదంబావనీజ
నుమగతమధువును † సోదిడి ద్రావుచు నట్లు
మదమునొందుచు వృష్టిని దడియుటను
- తే. వాని విడనాడి శాఖల † వ్రాలి యామ
దమును మెలమెల్లనన్ వట్పుదములు విడుచు
చున్న; వవె బొగ్గుపొడికుప్పలో యనునటు
నల్లనై రసపూర్ణత † యుల్లసిల్ల. ౨౩౭

క. ఫలనిబిడములై యెంతయు, విలసిలు జంబూద్రుమముల † విస్తృతశాఖల్
చెలఁగెడుపట్నముక్తం, బులునయినవిధంబు దోఁపఁ † బొల్పారెడుఁ జా!.

చ. ఘనములు విద్యుదోఘమునఁ † గ్రాలుచుఁ జాలగభీరనిస్సనం
బును వెలయించుచున్ మిగులఁ † బొల్పుటఁ గేతనసంయుతంబులై
ఘననినదంబుఁ జేయుచు నిఁకామము యుక్తముచేయనున్ననం
తినికరమట్లుగా వెలసె † దేవపథంబునఁ జూడు లక్ష్మణా! 3౧౫ 1040

1చ. ధరణిధరాటవీస్థలికిఁ † దాఁ బయనంబయి త్రోవనేగు చం
బరమున మేఘగర్జనము † పర్వీ వినంబడ మత్తదంతి భీ
కరరిపుదంతినాడమునుఁగా మది సందియమంది పోరుసే
యురమణ వెన్కకుం దిరిగె † నుక్థతి మీఱఁగఁ జూడు లక్ష్మణా! 3౨౫ 1041

సీ. ఒక్కచోటను పట్నఁదోద్ధానముఖరితంబులుగ, నొక్కడ నెమిఁళులమనోజ్ఞ
నృత్తసాంద్రములుగ † నెఱి నొక్కయెక భూరిగజమదధారాభిఁకలితములుగ
నివ్వనభాగమ్ము † తెన్నెన్నొ విషయంబులకు నాటపట్టులై † ప్రకటశోభ
నందుచున్నవి; కదంబాద్ధునసజ్జకందళపుష్పసాంద్రమై † యలరుక్రొత్త

2ఆ. యెఱ్ఱనీరు వెలయ † నెల్లచోఁ గేకిమ, త్రారవముల నర్తఁనాతిశయము
లను జెలంగుచుండుటను గను నాపాన, భూమిసామ్యమొందిఁపొలిచెనహహ.

చ. అనుజ! విచిత్రవర్ణముల † నందముగాఁ గనుపట్టుపక్షముల్
తనరఁగ నొప్పుచాతకపఠతత్తులు దాహము పెల్లునన్ ముదం
బున నలనృప్తిదైవయి † పొల్చిన యింద్రుఁ డొసంగ నంబరం
బును విడనాడి పత్రపుటఁపూగమునం బడి ముత్తియంబునాఁ
దనరు వినిర్మలోదకముఁ † ద్రావుచునున్నవి తృప్తిమీఱఁగన్. 3౩౫ 1043

తే. భ్రమరఝంకారమే తంత్రిఁస్వనముగాఁగఁ

బ్లవగనాదమే కంఠతాఁశంబుగాఁగ

జలదరవమే మృదంగసిఁస్వనముగాఁగ

నలరుచున్నది సంగీత † మడవులందు 3౩౫ 1044

సీ. వ్రేలాడుబర్హముల్ † విమలాభరణములు

గా నొప్పు నెమిఁళులొక్కయెడఁ గొన్ని

యాడుచుండఁగఁ గొన్ని † యలరుచుఁ గూయంగఁ

గొన్ని వృక్షంబులఁకొసలయందుఁ

1 మార్గానుగ శైలవనానుసారీ సంప్రస్థితో మేఘరవం నిశమ్య, యుద్ధాభికామః ప్రతినాగ
శంకీ మత్తో గజేంద్రః ప్రతి సన్నివృత్తః-అనిమాలము. 2 కదంబసర్వార్జునకందగోధ్వ్యా ఏనాంత
భూమి ర్మనవారిపూర్ణా, మయూరనృత్తాభిరుతప్రనృత్తై రాపానభూమిప్రతిమావిభాతి-అని
లము. దీనియర్థమే యీశీసపద్యమున విస్తృతము.

దనువుల వైచిత్ర్యే ♦ పరిమళ కేయకయంజనః

గనంగ నరంబున ♦ గాననభయే

పరంగునల్లున్నది; ♦ బహువిధాకారముల్

సర్గముల్ భవించును ♦ భాసిలంగ

తే. గప్పుతెల్లచు జలధర ♦ గర్జనముల, జలకాలమునుండియు ♦ సకలకార్య

ములను నిల్పిన నిర్జన ♦ కలుచు మేలు, కొనె నవోహకధారల ♦ గొట్టెరుడుచు.

క. భవించు లొనరించుచున్నది; మనసిజని వికార ముల్లే ♦ మానుగ నధికం

బని తోడంగ నవయునతులు, ఘనమహానకగర్భమున ని ♦ కామము లిట్లన్.

¹చ. పరిజనసంతతిన్ మునలి ♦ వారల లక్ష్మ్యము కేయకత్తై ని

ర్భరకుచము త్వీలాసముల ♦ భాసిలంగఁ నగు లబ్ధ పీడి నుం

దరఫలముఖ్యముల్ గొనుచు ♦ నన్యసుచందనపీఠికాదులన్

ద్వరపడుచున్ గ్రహించి తను ♦ భర్తలచెంతకుఁ బోవునట్లుగా

ధరంగల యీనదుల్ జలము ♦ దద్దయు మించంగఁ దేలియాడునుం

దరవరచక్రవాకసము ♦ దాయము మిక్కిలి మించి యొప్పుఁ బు

ష్కరములతాఁకున న్వలికిఁ ♦ గ్రన్నన వచ్చిన పుష్పముఖ్యముల్

గరము గ్రహించి భర్తయగు ♦ కంధిని బొందుచునున్న వెంతయున్. ౩౯౫

నీ. దవవహ్నిచే గాలి ♦ తగ నల్లనై యుండు పర్వతంబుల నధో ♦ భాగమందు

నిత రేతరంబుగా ♦ వెంతయు సంబద్ధములయి కార్చిచ్చున ♦ మొనసి కాలి

నల్లనౌ భూధ్రంబు ♦ లుల్లపిల్లెడుభం¹ నసితాభ్రములయందు ♦ ననంగి పెనంగి

నవజలంబులఁ గూడి ♦ నల్లనిరుబ్బులు భాసిల్లుచున్నవి; ♦ బద్ధిగణము

సంతోషమున నుబ్బి ♦ స్వీనములఁ జేయంగ నాడు ద్రపుడుగుల ♦ య్యనఁజెలంగి

తే. పచ్చికబయల్ల వెలయ నీ ♦ సములు మద్ది

భూరుహంబులు పుష్పించి ♦ భూరివాస

నలఁ జెలంగఁగ నొప్పు న ♦ నంబులందు

నేనుఁగులు సంచరించెడు ♦ నెల్లయెడల. ౪౦౫

1048

చ. నవజలధారలెల్లఁ బడి ♦ నన్ హతకేసరసంక్తిగాఁగ నొ

ప్పు వనజరాజి వే వదలి ♦ పొందగు కేసరముల్ వెలుంగ నీ

పవరనునుంబు లత్తటిని ♦ భాసిలఁ దుమ్మెదపిండు వానివై

జవమున వ్రాలుచున్నయది ♦ సంతసమొప్పుగఁ జూడు లక్ష్మణా! ౪౨౫ 1049

చ. కరులు మదించెడి న్మనముఁ ♦ గాంచెడుమేటి నృహత్కరంబులున్

హరులు విరామముం గనెడు ♦ నొర' ననంబులయందు భూరిభూ

¹ సద్య స్సముద్వాహితచక్రవాకాః-అనుష్టోకమునకుఁ గల యథర్థయము నిటఁ జూచుక
మాలికయందు విస్తృతమని యెఱుంగునది.

ధరములు పల్లవాదుల నితాంతము చూడఁగ నొప్పుమితెడున్
ధరణిపుల్లెల్ల యుద్ధములఁ దారొనరింపఁగ మానియున్నవా
రరుదుగ నిర్జరాధిపతి యంబువపంక్తిని గూడి యాడెడున్ ర౩౪

1050

చ. జలదము లంబరస్థలి విశాలముగాఁ దగి సాగరంబు లి
మ్ముల ధ్వనిచేయఁ దన్నినదమున్ వడిఁ జిమ్మెడు నార్భటిన్ దగన్
జలములధార లెల్లయెడఁ సంతతముం గలుగంగ భూరివృ
ష్టుల నదులుం దటాకనరసుల్ నడబావులు భూమియున్ జలం
బులను మునుంగఁజేసి తమఁపొంకము చూపెడుఁ జూడు లక్ష్మణా!.. ర౪౪

క. నిరతము పెనువర్షమ్ములె, యురచడిగాఁ బృథ్విఁ గురియుచున్నవి కడుభీ
కరనాద మడర వీచెడుఁ, గరువలి నదులెల్ల నీటఁ గ్రాలుచు మిగులన్. ర౪౫

తే. తటములెల్లను దెగిపోవఁ దారులెల్లఁ, దప్పి వెల్లువల న్నించి యొప్పుగులుక
వేగ ప్రవహించుచున్నవి విశ్వమెల్ల, నావరించెడుకోరిక లతేశయిల్ల. ర౪౬

క. ఘనజలకుంభంబులచే, మనుజులు నభిషేక మనెడు మహామునఁ దమ్ముం
దనుపన్ రాజులు తమలక్ష్మిని జూపెడునట్లు భూరిశిఖరులు మిగులన్. ర౪౭

తే. అమరనాయకుఁ డొనఁగంగఁ ననిలనిహతి

¹జలదజలకుంభములచేతఁ సంతతాభి

షి క్తములు నయి నైర్మల్యము క్తమైన

యాత్మరూపముఁ జూపెడు నద్భుతముగ. ర౪౮

1055

సీ. మేఘంబులెల్లను మించి పర్వతచేత నాకాశమునఁ దారఁకాళిఁగాని
పగలు సూర్యుఁడుగాని భాసిల్లుటయె లేదునవవర్షధారల భువియుఁ గ్రమ్ము
కొనఁబడియెడు, మఱియునుగాఢతమమెల్లఁబూతపూసినయట్లుఁపొదలుచుంట
దిక్కులు తెలియరా కొక్కరీతిగనున్న; వత్సన్నతములగు నద్రిశిఖర
ములు వర్షసలిలధారలఁ దెల్లనై గురుమానవిస్తృతుల సమతఁ జెలంగు

తే. నట్టి నిర్ఝరములఁ గూడి యమలమాక్తి

కమణి హారాళివ్రేలాడఁగాఁ జెలంగి

నట్టు లలరారుచున్న వీయవని నెల్ల

రావులం గంటివే! నుమిత్రాతనూజ!.. ర౪౯

1056

చ. పెనుధరణీధరాళిపయిఁ బెంపగునిర్ఝరముల్ శిలావ్రజం

బునఁ బడి వేగమెల్లఁ జెడ భూరిమయూరనినాదయుక్తి నిం

పునఁ దగు కందరప్రతతిఁ బొందుతటిన్ వరమాక్తికవ్రజం

బునఁ దగుహారముల్ చెదరిపోయి ధరంబడునట్లు లొప్పెడున్. ర౫౦ 1057

సీ. పర్వతంబులయందుఁ బహువేగమునఁ బాటు విపులనిర్భరములుఁ బెరియుకొండ
శిఖరాంతికంబులుఁ జెలుఁగి స్వచ్ఛములుగ నొనరించుచుఁ బాటుఁ మనుమనోజ్ఞ
మాక్తికహారాశిఁ మాడ్కిసి గ్రిందికిఁ బడుచుఁ బెన్గుహలకుఁ నడిమిభాగ
ములయందుఁ గ్రాలెడు; లలినాకపమునుండిదెసల నెల్లెడఁబలుఁ దెఱఁగులఁబడు
తే. సలిలధారలు సురతకేఁజలను గాఁగి

లింతలను దెగిపడు సురఁకాంతలవగు

హారమాక్తికవిశతతులొఁ యనఁగ నొప్పి

యున్న వెల్లెడలను జూడఁవన్న యనుజ! ౫౧౫

1058

క. పతగములు గూండ్లఁ జేరుట, శతపత్రము లెల్లయెడలఁ సంకోచంబే
గతిగాఁగ నుంట మాలతీ, లత పూయుట భాస్కరాస్తలక్షణ మనుచున్.

క. తెలియంబడియెడు ధరణీ, శుల రణయాత్ర లొగి నిల్చెఁ జూరభటగణం
బిల పండయాత్రజరప బయలు వెడలిన పచటనుండి యల్లిన మరలెన్. ౫౩

ఆ. జలము లడ్డుపడుటఁ నాంపరాయకమున

కనువులేమి వైరఁ మడఁగె; ద్రోవ

లందు జలములుంటఁ నదొ యిదొ యని తెలి

యమిని నొక్కరీతిఁ నమరె భువిని. ౫౩౫

1061

తే. భాస్రపదమాసమందు సద్బ్యాప్త్యాను లొగి

సామవేదముఁ జదువంగఁ జనుసమయము

సహజ! సంప్రాప్తమయ్యె నీసమయమందు

హస్తనక్షత్ర మలరారెఁ నర్హరీతి. ౫౪౫

1062

సీ. కోసలాధీశుఁడగు భరతుం డీవృష్టికాలము వేల్కొనఁకరణములను

నితరవస్తువులనుఁ నెబ్బంగినై నను సంగ్రహించుటయుఁ గన్పందె కాన

నాపాథపూర్ణినుఁ యల్లిన రాకుండ మునుపె యన్నియుఁ గూర్చుకొనినమస్త

వస్తుధనంబులఁ వరుసఁగా గ్రహించియీపూర్ణినును నువ్రఁతాంగముగ నె

తే. స్వీకరించియె యుండు; నేనకడకొ జ

వంబునం బోయివచ్చినఁ బౌరు లయ్య

యోధ్యలో నన్నుఁ గాంచి యత్యుభయముగఁ

గలకలము చేయునట్లు లిక్కాలమందు. ౫౬

1063

క. పెనువృష్టిచేత నెల్లెడ, ఘనజలసంభరితమగుచుఁ గ్రాలుసరయు నొ
ప్పిన నీటివేగమున నొయ్యన వృద్ధిం గాంచుచుండుఁ ననుజ! నిజముగన్.

క. అరి గెల్చి భార్యఁ గైకొని, గురురాజ్యపదంబు నొందిఁ కోరికలెల్లన్
గరము ఫలించుట నిత్రటి, వరసుఖములఁ బొందుచున్నవాఁడు రవిజుఁడున్.

1 నిలీయమానై ర్విశానై క్షిమిలద్భిశ్చ పంకజైః, వికసంత్యా చ మాత్యా గతోస్తం
జ్ఞాయతే రవిః-అనిమా.

క. అనుజా! నేనో సద్భార్యును వనిఁ గోల్పోయి రాజ్యమంతయుఁ బోవన్
వనితాపహారకుని నై,రిని గెల్వక యిట్టులుండుఁ దీతఁ దలఁచినన్, ౫౮ 1066

ఆ. తడిసినట్టియేటితటమువలెం గృశి, యించుచున్నవాఁడఁ డిప్పు శోక
మధికమగుచు నున్నఁ దనుజ! యీదృష్టిని, మయము చాలదుర్గమమ్ము సుమ్ము.

క. దనుజుం దగురావణుడో, ఘనశత్రువు వీనిమూఁటిగదచు, టశక్యం
బని నాకుఁ దోచుచున్నది, కనఁగా నరదతుల కిప్పుడు ఁ గా దని చేయన్. ౬౦

క. మార్గంబు లిప్పుడు మిక్కిలి, దుర్గమములు రాక్షసేంద్రుతో నిప్పుడె నే
దోర్గర్వంబున మార్కొని, దుర్గమమగులంకఁ గడఁకతో నశియింపన్. ౬౦౪

¹ఆ. చేయువాఁడ నిప్పుడె; ఁ సీతఁ దెచ్చుప్రయత్న

మును నొనర్చువాఁడఁ దని రవిసుతుఁ

డెంతవేడుకొనినఁ నించుకయైనను

సరియె యిదని పలుకఁ ఁ జాలనై తి. ౬౦౪

1070

²చ. వనచరరాజు కష్టములపాలయి నేటికి భార్యనొందె నీ

మనపనియన్న గొప్పది సమస్తవిధంబుల గొప్పయత్నమున్

బనివడి చేసినట్లయినఁ భద్రము లబ్బును గాని లేనిచోఁ

బని ఫలియింప దట్లగుటఁ బలుకుట మానితి నాత్మకృత్యమున్. ౬౦౪ 1071

ఆ. వృష్టికాలమందు ఁ విశ్రాంతిఁ గొని యాతఁ, డటశరత్సమయమునందుఁ దెలిసి
నేను జేసినట్టి ఁ నిఖిలోపకారముల్, ³గార్యములను జేయఁగలఁడు నిజము.

క. కనుక శరత్సమయము వ, చ్చినదనుక న్నేను వగలఁ ఁ జెందెయు నదులున్
వనచరపతియుఁ బ్రసన్నతఁ, గనుదాఁకం గాచియుందుఁ ఁ గమ్రశుభగుణా!

క. వీరుఁడు పురుషుఁడు తనకుప, కార మ్మొనరించునట్టి ఁ ఘనచిత్తులకున్
నేరుపునం దాఁ బ్రత్యుప, కారము చేయును ధ్రువంబుఁగఁ బూనికతోన్.

క. కృత మెఱుంగక తాఁ బ్రత్యుప, కృతి సేయనివానియందు ఁ నిలఁగల బుధసం
తతిచిత్తము నొచ్చును న, ⁴ద్గతి తప్పును దీనినెఱుంగుఁ ఁ గపికులపతియున్.

చ. అనవిని లక్ష్మణుండు తగఁ ఁ నంజలిఁ బట్టి తదీయవాక్యమున్

బనివడి గారవించుచు శుభంబగు స్వాశయ మచ్ఛరీతిగాఁ

⁵గనఁబడునట్లు మోదమును ఁ గల్గఁగఁజేయు మనోహరాంగు రా

మునిఁ గని యిట్లుసల్కెఁ గపిఁముఖ్యుఁడు సూర్యసుతుండు పూనికన్. ౬౫౪

1 ప్రణతే చైవ సుగ్రీవే న మయా కించి దీరితమ్-అని మా. 2 ఆత్మకార్యగరీయ స్త్వా
ద్వత్తం నేచ్ఛామి వానరమ్-అనిమా. 3 వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః-అని మా. నాత్ర సంశయః
అనునర్థమునే నిజము అనుపదము బోధించును. 4 సుగ్రీవో వ్యేషణవిధత్వా త్వగ్రిత్యుపకారం కరో
తీతిభావః-అని వ్యాఖ్య. 5 ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనమ్-అనిమా.

చ. తనవచియించినట్లు త్వరితంబుగ నీకగుకోర్కీయంతయుం
బనివడి చేసితిఁలు; రివుఁవారముఁ జెందుఁ బ్రతాపముని నీ
వును సమయాభిలాషివయి ఁ పోలఁగ నీఘనవృష్టికాఁ మొ
య్యన సహియించి యుండు మెటుఁతైనను భాస్కరవంశదీపకా. ౬౬౪ 1077

ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

— ఖ్ఖ రామకావ్యము వేయఁదగునని హనుమ ముక్తీవ్రతకుఁ జెప్పఁట ఖ్ఖ —

సీ. విగతవలాహకఁవిద్యుల్లతౌఘంబు విమలంబు నారసఁవిహగనినద
సంఘుప్త, మతిమనోఁజ్ఞస్ఫూర్తచంద్రికాసమవలేశనమును ఁ జారుతకము
నయి యాకసంబెల్ల ఁ నలరారుచుండెను; భాస్కరతనయుండు ఁ నైరిహరణ
కృత్యంబు నెఱవేర్చి ఁ క్షీతిపదంబును బొంది ధర్మాక్షసంగ్రహఁతత్పరత్వ
మును మాని సకలార్థఁములఁ బొంది భోగైకనాథనములగు చంఁచత్సవర్ణ
ముఖ్యవస్తువులను ఁ ముదమునఁ బొందుచుఁ దనప్రియమైన పుఁమనుమనంబు
నందు నితాంతము ఁ నాసక్తిఁ గోరెడుతారను దమిమీఱఁ ఁ దానుగూడి
కాముకమార్గంబుఁనే మదిఁ గనఁజేసి దానియందాసక్తి ఁ నూని యెవుడు
ఆ. వనితలందె తనదుఁవాంఛ మీఱఁగనుండె, ధనసమృద్ధిమిగులఁమనమునందుఁ
గొఱఁతలేక శతమఁఖుఁడు నందనమునందు, నచ్చరలను గూడిఁయలరునట్లు.
క. తనకుం బగలును రేయును, వనితాసంగతియె యా శుభంబను తలఁపుం
గొని విహరించుచు రాజ్యపుఁ, బనులెల్లను మంత్రులవయి ఁ నైచి యథేచ్ఛా.
* తే. మంత్రులేమి యొనర్చిన ఁ మాఱుపలుక
కాత్మరాజ్యంబునకు ఁ ములరుచున్న
దో యనియు, లేదో యనియుఁ దా ఁ నూహచేయ
కతనువీడితుండయియుండె ఁ నర్కసుతుఁడు. ౫౪ 1080

చ. హనుమయుఁ గాలధర్మము ఁ నారయువాఁ డపు డర్కజుం డొన
ర్పను దగియున్నకార్యమును ఁ బాగుగఁ గాంచి యతండు కామతం
త్రనిరతచిత్తుఁడౌటఁ గని ఁ ధర్మముగా దిటులుంటనంచు నె
మ్మనమున నిశ్చయించుకొని ఁ మంజులవాఁజ్ఞిపుణుండు కావునన్. ౬౪ 1081

తే. వాక్యములరీతి నెఱిగినఁవానరేంద్రు
పరిసరంబున కేగి మధురతమంబు

* మంత్రినా మనవేక్షకమ్-అనిమూలము.

లగుచు యుక్తియుక్తంబులు ♦ నగుచు మదికి
నింపు గలుగంగఁ జేయుచు ♦ హితములగుచు. ౭

1082

క. అలరెడు గభీరవాక్యంబుల నతనిఁ బ్రసన్నుఁజేసి ♦ భూరిస్నేహం
బలరారఁ ప్రేమదగ సీ,మ్ములఁ దనవాక్యంబునందు ♦ ముదము గలుగుటన్.

క. మనమున నెఱింగి నిశ్చయమును జేసికొనుచును దత్వమును బధ్యంబున్
గొనియాడఁదగినదియు నీ,తిసి సామము నొక్కరీతిఁ ♦ దెల్పెడునదియున్. ౮

తే. ధర్మకలితంబు నర్థసంధర్భ మలకు
నదియు నగువాక్యమును బల్కె ♦ హరికులేశ్వ
రునికిడం జేరి తనపాండితీని గనంగఁ
జేయుచున్ భాస్కరాత్మజ! ♦ షీతిపుకరుణ ౯

1085

క. ధరణీరాజ్యముఁ బడసితి, పురుషశమును గంటి వట్లై ♦ యుత్తమవంశా
చరణక్రమాగతమ్ముగు, సిరినిం బొందితివి వృద్ధిఁ♦జేసితి దానిన్. ౯

1086

క. వనచరనాథా! యిఁక మిత్రనివహమున్ గారవించి ♦ తత్కృత్యంబున్
మనసారఁ జేయఁగాఁ దగు,పనియే మిగిలినది దానిఁ ♦ బాటింపఁదగున్. ౧౦

తే. ఎవఁడు మిత్రులఁ గూర్పంగ ♦ నెంచి యట్టి
కాలముల లక్షణంబులఁ ♦ గడునెఱింగి
వారియెడఁ బరతంత్రుడై ♦ వలలునొ భువి
నతనిరాజ్యయశఃప్రతా♦పాదికములు. ౧౦

1088

క. నిరతము వృద్ధింబొందును; ధరణీశుని కెవనికెన్నఁ♦ధనసైన్యములున్
వరమిత్రు లాత్మరాజ్యముఁ, బరస్పరము మైత్రిగలిగి ♦ వర్ధిల్లెడునో. ౧౧

1089

క. అతఁడు మహారాజ్యమునకుఁ, బతియగు, నక్కారణమున ♦ భవ్యాచార
స్థితిఁ గాంచి చారువృత్తము, సతతము చెలువారుచున్న♦చతురుడ వౌటన్.

తే. ప్రతినచేసినచొప్పునఁ ♦ బరమమిత్ర
కార్యమును సార్థకంబగు♦కరణిఁ జేయు
మెవఁడు తనకార్యజాలంబునెల్ల వదలి
సంతతోత్సాహియై కడు♦సంభ్రమమున. ౧౨

1091

తే. మిత్రకార్యంబులనె వ్రాన్కి ♦ మిగులఁ జేయు
చుండునో వానికాపద ♦ లొంద వెపుడు;
సఖులకృత్యంబుల నెవండు ♦ సరిగఁ గాల
మునకుఁ దప్పకచేయఁడో ♦ మనుజుఁ డతఁడు. ౧౩

1092

క. ఘనకార్యములను జేసియు, నొనరింపనివాడె యగును ♦ నొగి మిత్రులవౌ
పనులెల్లను నెఱవేఱవు, కనుకంజేసియు నసార్థకంబె యగుఁ జూమీ!. ౧౪

క. అరిసూదన! వీరా యి, త్రగుణంబున మనకు మిగులఁ ♦ దగినసఖుఁడు భూ

నగునగురాముడై కద? మా, పరమున వారామునని నీతాండము పూర్వీక.

క. ఒకరింకవలయు; నది నీ, నను వెనకించుటయె గానఁ ♦ ద్వీరపడి తీర్పుం
జరుదాని, నోరిపుఘ్నా, కను మిత్రుండై నరానిఁ బుష్కత్యంబుక. ౧౫౫ 1095

తే. నిర్వహించుట కిప్పుడై ♦ నృపవరేణ్య
గడచెఁ గాలంబు; రాముండు ♦ కాలవేత్త
యయ్యుఁ ద్వీరపడవలసిన ♦ ల్లనుదియుండి
యును భవన్తతిరీతి నె ♦ యుండఁ గోరి. ౧౬౫ 1093

క. త్వీరపడి పనిచేయును, యి, త్తమణమునం ననుచుఁ బలుకఁ♦దలఁచుండు, హరి
శ్వర! రాముండు సత్కులజుండు, సరిసిడమిత్రాన్వవాయఁ♦సాగరిశశీమా. ౧౭౫

చ. మనకును ముఖ్యబంధు వనఁమానగురాకకుఁ దప్తమేయపా
వననుహిమాధ్యుండై తనకుఁ♦వానరవాయక. నీవుకూడి మ
న్నన కనువై న సద్గుణగఁజంబులఁ గాంచినవాడవౌదు వా
తనినని వేగ తీర్పుము! యఁతండును నీ కుషకర్తయఁ గదా. ౧౮౫ 1098

చ. కనుక నె వానరో త్తనునిఁ♦కాయము జానకి తా నెఱింగి రా
ననుచుతినిమ్ము రానువిభుఁ ♦ కల్లనఁ దెల్పుకమున్నె కార్యముం
గని యొనరించినట్లయినఁ ♦ గాలము వాటిన తప్పుగల్గ దా
తనివచనంబు నూతఁగొని ♦ తన్గతిఁ జేసితిమే హరిశ్వరా. ౧౯౫ 1099

క. కాలాతిక్రమదోషము, వాలాయము గల్గి తీఱుఁ♦వనచరలక్ష్మీ
పాలక! యుషకర్తయె కాఁ, జాలనివానికిని నీవు ♦ నాయపడుదునూ. ౨౦౫

చ. ధనమును రాజ్యసంపద ముఁనంబున నీకు నొసంగినట్టిరా
మునిపని చేయుదీవనుచుఁ ♦ బొంకముగాఁ బలుకంగనేల! యో
వనచర భల్లుకేశ! రఘుఁ♦వర్యునికార్యముఁ దీర్చుశక్తి నీ
కును గల వల్లె పౌరుష మఁకుంతముగాఁ దగునట్టి నీవిటక. ౨౧౫ 1101

తే. దాశరథిప్రీతికై భూమిఁ♦తనయ వెదుక
వానరులఁ బంపఁగాఁ ♦ ద్వీరపడకయున్న
వాడవేల? నురాసురఁ♦వ్యాళపతుల
శరములం జెండి రఘువంశఁ♦జలధిశశియు. ౨౨౫ 1102

చ. తనవశమందు నుంచుకొనఁ ♦ దాను సమర్థుఁడు గాదె యెసనీ
వొనరిచినట్టి యాప్రతిస ♦ యొప్పికమై తనరార నీవె చే
యను దగునంచుఁ గోరెడివి ♦ స్వానుగణంబును నైనఁ దాఁ ద్యజం
పను ననుమాన మొందకయె ♦ వాలి వధించె భవత్ప్రియార్థమై. ౨౩౫ 1103

తే. అట్టిశ్రీరాముడేవి నీఁమననియందు, నైన నాకాశముననైన ♦ నరయుద మీక;

నమరదై త్యగంధర్వులు ♦ యక్షవాయు, గణములతనికిభయమును ♦ గల్గజేయ
తే. శక్తిగలవారు గారిక ♦ సంతతంబు, నీచతం దగురక్కసుల్ ♦ నృపతి కతని
కెంతమాత్రము? చెప్పంగ ♦ నేల వారి, నట్లు గావున ఘనశక్తి ♦ కవనిపతికి. ౨౫
క. మును నీకుఁ బ్రియమొనర్చిన, ఘనునకు రామునకుఁ బ్రీతిగాఁ దత్కార్యం
బును సర్వవిధములం జేయను జనుఁ; గపినాథ! యుష్మద్దాజ్ఞయెయైనన్.

*మ. ధరఁ బాతాళమునందు నీటఁ బయినం ♦ దర్వాత నాకాశమం
దరయంగా నీక నెందునైనఁ జనలేనట్లుఁ పుచ్చోట్లున్నవే
చరియింపంగలఁ డెవ్వఁడైనఁ గపియన్తై న్ననృమం దోహరీ
శ్వర! పుణ్యాత్ములు నప్రధృష్యులును నొచంచత్కపీశుల్ తగన్. ౨౭౫ 1107
తే. కోట్యధికసంఖ్యగలరు నీకున్ వశంగ
తులుగ నేపనిచేయంగ ♦ వలెనొ నీకు

నెట్టికార్యంబునం బూన ♦ నిపుడు తగునొ
యాజ్ఞ చేయుము; జరగుకార్యం బటన్న. ౨౮ 1108

చ. హనుమయుఁ గాలవేత్తయయి ♦ యాదరమొప్పు హితంబు నిట్లు చె
ప్పిన విని సత్వయుక్తుడయి ♦ పెంపెసలారఁగ నొప్పు సూర్యజం
డనఘుఁడు మిత్రకార్యహితమంతయుఁ దీర్పఁగనొ నటంచు బు
ద్ధిని గొని యిష్టుడై తనకుఁ ♦ దృష్టిగఁ గార్యము చేయువానరున్. ౨౯౫

తే. నలునిఁగని యెల్లదిక్కుల ♦ నిలిచియున్న
సై న్యమును వేగ రావించి ♦ చక్కఁగూర్చ
వలయునని యాజ్ఞ చేయంగఁ ♦ దలఁచి పలికె
సై న్యనాయక! వనచరసముదయములు. 30 1110

సీ. యూధపాలకులయి ♦ యొప్పువానరులును సై న్యయుక్తంబుగ ♦ సరగ నిటకు
వచ్చి చేరెడునట్లు ♦ వారకచేయుమా, యత్నంబునం బూన్కి ♦ యలరి శీఘ్ర
గమనంబు చెలువారఁగా నొప్పు సై న్యపర్యంతపాలకులగునట్టి కపులు
తమతమసేనలఁ ♦ ద్వరితంబుగాఁ గొనివత్తురు గాక యాయత్తమడర

తే. నన్నదీయాజ్ఞ నీచెంత ♦ నమరియున్న
సై న్యమును నీవె కనుఁగొని ♦ సపరికరము
గాఁగ రావింపు నేడాదిగాఁగఁ బంచ
దశనిశల కవ్వల నెవండు ♦ తరలి యిటకు. 33 1111

తే. వచ్చి చేరకయుండునో ♦ వాని కంత
కరమయిన దండమేచేయఁ ♦ గాఁ బడుఁ జుమి!
సందియమె లేదు దీనికి ♦ స్వామియాజ్ఞఁ
బూని నీ వంగదునితోడఁ ♦ బోయి వేగ. 33౫ 1112

చ. వనచరసంక్తి జేరఁజని ధల్లుకవర్షుఁడు బాంబనంతుఁడు
న్ననెలవుఁ జేరి శాసనము నాయది వారికిఁ జెప్పిరమ్ము వే
యని హరిపుంగవుండు తనఁ నల్లు వ్యవస్థను జేసి యంతఁబో
యెను దనసౌధసీనుకు నభీష్టసుఖంబులఁ బొందుకోరికన్. 3౪౫

1113

ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

30 - వ సర్గము.

అథ శరద్వృత్తసమాగమము - రాముఁడు సుగ్రీవులపై నాశ్రమించుట. అథ

క. వనచరనాథుఁడు కిష్కింధను జేరఁగ నంత నిచట ధాశరథియు వృ
ష్టిని గలకాలంబెల్ల మ, వనవేదనచేతఁ గుంది తత్తటపడుచున్. ౪ 1114

ఆ ఎట్లూ గడిపి యంత నెల్లమేఘంబులు, చనఁగ విమలమయి గగనతలంబు
పొందురమయి వెలయ ధవ్యమై విమలమై, యిందునుండలంబు నెనఁగుచుండ.

సీ. చంద్రికా లేపనాఁచ్ఛంబయి శారదరాత్రియుఁ గన నభిరామమగుచుఁ
దనరఁగాఁ గామవృత్తంబున సుగ్రీవుఁ డఖిలసుఖంబుల ననుభవించు
చుంటయు; దనకడ యురుశోకములఁ గుందుచును జెంత లేకుంట యునునియమిత
కాలంబు మెల్లన గడచుటయును నాత్మఁ డలపోసి యపు డనంతమగుశోక

ఆ మొంది మూర్ఛనొందె నొకముహూర్తమునకు
మరలఁ దెలివినొంది మతివిభవము
గలరఘూత్తముండు కాంత మనస్సున
నున్ననామె గుఱిచి యొక్కరీతి. ౪ 1116

క. తలపోయసాగె; నారఘు, కులదీపకుఁ డచట శిఖరికూటంబున నీ
స్తులహేమధాతుమయమునఁ, గలఁగినమదిఁ గూరుచుండి గగనతలంబున్.

క. శారదమున స్వచ్ఛంబయి, చామతరం బగుచు వెలయ సాంతమునందున్
గోరికఁ బ్రేయసిఁ డలఁచెను, ధారాధరములు తటిద్వితానములేమిన్. ౫౪

*క. సురమార్గము నిర్మలమై, వరనారసవిహగనినదవరఘువృందై
వరఁగ నివలపించెను రఘు, వరుఁ డార్తుండగుచు నార్తవాక్యంబులతోన్. ౬

చ. మునుపిట నాశ్రమంబునఁ బ్రమాదము పొంగఁగ సారసారవం
బనఁదగు కంఠనాదమున నాదనకప్రియపుత్రి యుండి యిం
పును గలిగించు బెగ్గురుల పొల్పగునాదములన్ రమించుచుం
డును గద యిప్పు దైత్యులు కడు భయపెట్టఁగ నెట్టులున్నదో. ౭ 1120

సీ. బంగారుపూవులభంగి రంగారుచుఁ బూచిన వేగినపూలఁ గాంచి
యాబాలికామణి యానక్తి ననుఁగాంచి కనఁబడకున్న నొక్కరణి మోద

* విలపార్తయాగిరా. అనిమా.

మును బొందఁజాలు;? నాఁమనవన్యసర్వాంగి కలభాషిణి ధరిత్రిఁకన్య సీత
 కలహఁస మృదురవఁములకు మేల్కొనుగద యిపుడెట్లు మేల్కొను? నెల్లవేళ
 తే లందు సహచరములగు నెఁమ్యంపుఁజక్ర
 వాకములపల్కులన్ విని ఁ వనిత నన్నుఁ
 గానఁగాఁ గోరి పుండరీకవిపులాక్షి
 నాదురాకను జూచునే ఁ యాదరమున. ౯౪

1121

- క. ఇపుడెట్లు ప్రాణములఁ దన, వపువున ధరియించి గనుజఁవసతిని నుండున్?
 విపినమున నిందు భూమిజ, యిపు డామృగశాబనయనఁయింపు గులుకఁగన్.
- క. పరిసరమున లేకుండుట, సరసుల బావులను వనుల ఁ శైవలినులఁ గ్రు
 మ్మరుచున్ననాకు సౌఖ్యము, పరికించిననై నఁ గానఁబడదు కటకటా!. ౧౧
- క. స్తరుఁడెంతయును శరద్ధణ, నిరంతరుఁడు నన్నుఁబాసి ఁ నెలఁత యలగునం
 చురుసౌకుమార్యమున నొప్పురనుఁగి యనుచుం దలంచి ఁ పొంగెడుకాంక్షన్.
- క. వనితామణి ప్రాణాత్యయము నొందువఱ కా ర్తిజలధి ఁ మునుఁగన్ బాధిం
 చునొయేమొ? విడువఁ డతఁ డ, పునిచేయక; నిర్దయుండుఁప్రద్యమ్నుఁడునూ!
- చ. అనియిటు రామచంద్రుఁ డనుఁరాధిపుఁగూటిచి చాతకంబు నీ
 టిని గొనఁగోరి యేడ్చుగతి ఁ తీవిని బాసి మహీకుమారి నీ
 తను దలపోసి యేడ్చె; సతఁతంబును లక్ష్మీ చెలంగనున్నయా
 తనియనుజుండు లక్ష్మణుఁడు ఁ తద్గిరిసానువులన్ ఫలార్థియై ౧౩౪

1126

- తే. కుటిలమార్గంబులన్ బండ్లు ఁ క్రోయఁ దిరిగి
 రన్యసానుతటంబుల ఁ రయముమీఱ
 ఫలములం గోసికొనినచ్చి ఁ భవ్యమూర్తి
 నన్నయగురామునిం గాంచె ఁ నద్రిపయిని. ౧౪
- క. కరుణాంతరంగుఁడగు రఘు, వరసహజుం డట్లు వగల ఁ భరియింపఁగలే
 క రమణిఁ దలఁచుచు నిర్జన, ధరభాగమ్మన నొకండె ఁ దారుణవీడన్. ౧౪౪
- క. పరిపీడితుఁడగుచుఁ గలే, బరముపయిన్ స్మృతియె లేక ఁ వగఁగుండెడు శ్రీ
 వరుఁ గాంచి తానునెంతయుఁ, బరితాపమునొంది దైన్యఁపరతంత్రుండై. ౧౪౬
- సీ. పలికె నిట్లని; యార్యఁసరమధార్మిక! విను మేకాలమున మనఁస్సెంతొ దిటవు
 గా నుండఁదగునొ యాఁకాలనుండే కామవశమునఁ జిక్కినఁ ఁ బౌరుషంబు
 వదలిన నుత్సాహఁపరతమానిన నేమిఫలము? కార్యము చేయుఁపట్టుదలను
 బూనుట స్థిరమగుఁబుద్ధిని గొనుటయుఁ గాలానుసారియై ఁ క్రాలుచైర్య
- తే. మును నుపాయము నొందుట ఁ మనకు సాయ
 పడెడునుగ్రీవముఖులను ఁ బటుబలాభ్యు

లను గ్రహించుట దేశతలను బ్రయమున
వేడుటయు నిష్ప్రి నాధనావతతిగాఁగ. ౧౬.

1130

క. మనమున గ్రహించి కార్యం, బును నీశేరుచుకొనుము విభూ! ఘనసత్వా!
మనుజేంద్ర! త్వత్సనాథను, జనకజ వక్కించుకొనఁగఁజాలఁ దొరుకు నూ!.

క. కరమున నగ్నిహ్వాలి, వరవీరా. పట్టుకొని యోవంశయున న్ని
ద్భరవహ్నిశిఖలఁ గాలక, ధరణి న్నిలావంగఁగలఁడె * దర్పనమగ్రా. ౧౮ 1132

చ. అనియిటు లప్రధృష్టమయి * యారయఁగా హితమై స్వభావజం
బునునయి ప్రస్తుతస్థితికి * భూరిసుఖాకరమై మహీశ నీ
తిని వగఁగూడి నాంత్యవము * వృత్తిని నిచ్చుచు ధర్మయుక్తమై
తనకుచు నర్థవంతమయి * శక్తయు నొప్పుడువాక్య మెన్ని చె
ప్పిన శుభలక్షణున్ సమాజఁ * బ్రీతినిఁ గాంచి మహీశుఁ డిట్లచున్. ౧౯ 1133

చ. అనఘ! కుమార! నీవనిన * వంతయు నిశ్చయమాను గార్యమున్
మనమున నెంచి దానికి న * మాచుషశ్చైర్యము నొంది సంశయం
బును గనకుండఁ జూచుకొనఁ * జోలును నొప్పుగ సాహసంబును
గొనఁదగు నియ్యోజన్ మనము * గోరినదుష్టటికార్యమారయన్. ౧౯౪ 1134

క. జనకనుతాప్రాప్తిని గనఁ, గను జేసి ఫలించునా తగంగా నని నె
మ్మనమున నెన్నఁగఁ దగినదె, యని యప్పుడు పుల్లపంక * జాతీని సీతన్. ౨౦

క. తలపోసి వగల నోరెం,డ లక్ష్మణుం గాంచి పలికె; * నముచిరిపుం డి
మ్ముల భూమికే గాచలసిన, చులకు.తరనువృష్టిఁ గురిసి * యలరిచి తృప్తిన్.

తే. సన్యములఁ బండఁజేసి వే * సప్రహితకృత్య
మిట్టు లొనరిచి తాఁ గృత * కృత్యుండయ్యె;
న్నిగ్ధగంభీరఘోషంబు * చెలఁగ శిఖరి
తరువులపయిని బోవుచుఁ * దత్పరతను. ౨౨౪ 1137

సీ. జలములవర్షించి * శ్రమము నొందినయట్టు లున్నవి; మఱియు నీ * లోత్పలముల
పత్రములంబోలి * పరఁగుమేఘంబులు శ్యామీకృతవశది * శలయి తనరి
శాంతవేగములయి * నాంద్రమదంబును వీడిన నాగేంద్ర * బృండమట్టు
లున్నవి; సౌమ్యః య * త్యుధ్రయవృష్టిః పావతము ల్సలిలగ * ర్భంబు లగుచు

తే. నర్జునకుటజసాధువు * ప్పాళిపరిమ
శముల నింపయి యధిక వే * గమున వీచి
యివుడు నిలిచిన; విత్తటి * నేనుఁగులయు
జలదశిఖనిర్మ రములయి * స్వసము బుడిగె. - ౨౬ 1138

చ. ధరములు మేఘవత్తజలఃధారలనిర్మలరీతి నొప్పి నుం
దరబహువర్ణసానువులు † తద్దయుఁ బొల్పెసలారఁగా మనో
హరతిరచిత్రదీపులను † నారయఁగా వరకుంకుమాదిన
త్పరిమళయుక్తిఁ గన్నగతి † భాసిలుచున్నవి; చూడు! లక్ష్మణా!. ౨౭ 1139

1 తే. నవ్యసంగమమునయందు † నాతుల్లె
లజ్జపెంపున మెల్లమెల్లఁగ జఘనము
లను వెలికిఁ బుచ్చునట్లుగ † 2 ధునులు పులిన
ముల శరత్కాలమునను బయలుపఱచెడు. ౨౮ 1140

చ. శరదయు నీవ్యమై పరఁగుఃసంపద సప్తపత్రశాఖలన్
అరుణశశాంకతారకల † యచ్చునురీచులయందు మత్తకుం
జరసువిలాసమందు నిటుఁచాల విభాగముచేసి వ్యాప్తిచే
బరఁగుచున్న దెంతయును † భవ్యతమంబుగ నేత్రపర్వమై. ౨౯ 1141

సీ. అరుణుని ప్రాథమిఁకాయతకాంతులఁ జక్కఁగాఁ బూచినఁసరసులందు
బహువర్ణరమణీయఁపంకజాశ్రయమునఁ జిత్రకాంతులచేతఁ † జెలఁగి యీ శ
రద్గుణమునఁ గల్గి † రంజిల్లులక్ష్మీయు నలగారుచున్నది † యధికమగుచు;
నేడాకులరఁటుల † నెనఁగుఁబుష్పంబుల పరిమళమును బొంది † భ్రమరపంక్తి

తే. యలరి పాడుచు వెంటరా † నడవులందుఁ
బవనుఁ డెంతయుఁ బ్రసరించుఁవాడు గాన
మదగజంబులకెల్లను † మఱియు దర్ప
వృద్ధినిం జేయుచున్నాడు † నిచ్చతనర. 3౦ 1142

చ. సురుచిరపక్షము ల్నిగుల † శోభిలఁగా మిఘనంబులౌట నొం
డొరులకు నాభిముఖ్యముగ † నొప్పుచుఁ బంకజరేణువు ల్కళే
బరములనిండ హంససమఁవాయము జక్కువలున్ సరఃప్రియం
బరుదుగఁ గల్గియున్నయవి † యౌట మహానదులందు హాయిగాఁ
బరఁగెడుపై కతస్థలుల † బాగుగఁ గేళియొనర్చెడుం జుమీ!. 3౧ 1143

చ. సరసిజవాస మత్తకరిఁసంతతియందు మదించియున్న గో
వరములయందు న్వచ్చతరఁవారిఁ జెలంగెడు సత్ప్రవంతికో
త్కరమున నీశర తలరుఁకాలమున నిగుల న్విభక్తయై
నిరుపమకాంతిమై వెలసె † నెమ్మి చెలంగఁగ నోప్రియానుజా! 3౩ 1144

చ. ఘనములఁ బాసి శుభ్రముగఁ † గన్నడువోయమముఁ గాంచి కాననం
బున నెమిళుల్ న్వబర్హములఁ † బొంకముగాఁ దగుభూషణంబులన్
గొనకొని విప్పమాని తమఁకోములులం దనురక్తిమాని కాం

తని విషనాడి యుత్సవగతిం దగఁ బాయుచు ధ్యానముందుఁ బెం
పును గనుచున్నవానివలెఁ ద బొల్పెడుహర్షము మాలి యెంతయుఁ. 33

నీసమాలిక:—

మంజులవాసనఁ బల్కయంగఁ గొప్పవై పుష్పగుచ్ఛంబులఁ భారభార
మునను శాఖాగ్రముఁ బ్లోనకొని వంగఁగ బంగడుచాయయుఁ రంగుమీఱఁ
గన్నులపండువుఁగానున్న వేగినవృక్షము ల్వచసేమఁ వెలయుచుంట
దీపమ్ము లంచినఁతెఱఁగున నున్న; విష్ణుడు ద్వీపేంద్రమ్ములుఁ పొదలుచున్న
యేడాకులరఁటులఁ నెనఁగుఁబూవులవాసనలకు మందంబులుఁ చెలఁగి కటిత
టముల భేదింప నట్టిమదమున నివిషయానక్తి పొదచుఁ త్రిఁయాన్వితమ్ము
లయి సరోవరములయందు వనంబులయందును విహరింపఁ నగుచుండి
గతులు మందంబులుఁగాఁగఁ బోవుచునున్న; వాకాశము నిరభ్రమైతనగుచుఁ
జక్కఁగాఁ దుడిచినఁ శస్త్రవర్ణంబును గాంచుచున్నది, నిమ్మఁగాజలప్ర
వాహ మడఁగినదిఁ వాయువు ల్కష్టరశీతలమ్ము లగుచుఁ జెలఁగి వీచు
చున్నవి, దిక్కులుఁ సోదరా! తమములు విచ్చి పోవుటఁ జాలఁ విమలములయి
కనఁబడుచున్నవి; ట్టాస్థలమంతయు రవిరశ్మిసోక బురద లడంగ
స్థూల రేణువులుగాఁదోచుదుమ్మును గొంతగల్గియున్నది, మహిఁకాంతులకును
నిత రేతరము చాలఁ నెక్కువపగయు నసూయయుఁ గలవారికియదనున
దండయాత్రలు నల్పఁదగు, దాని కీకాల మనుకూలమై యున్నదరయనివుడు
కొమరాగ్రానీశరఁద్గుణవర్ధితాంగసౌష్ఠవకాంతులొప్ప వృషభములెల్ల
బలిసియుఁబాంనుసంకలితాంగములుగగమదముననొండొంటిఁమాన్కొనంగ
బూని యావులమధ్యఁమున కేగి యార్చుచు నున్నవి, వనములందొగిఁగరిణులు
కానుంబు గొని తమకడుపులతోఁగూడి యనురాగభరమునఁ నతిశయించి
మదమెంతొ యధికమైఁపొదలంగ మందగమనమునఁజనుచున్నఁపెనిమిటులను
వెంబడించియె ప్రీతిఁవిలసిల్లఁ జనుచున్న; వరయ మయూరంబుఁలాయతాభ
రణములై నట్టి బర్హములెల్లఁ దూలంగ నేకుల దకులకుఁ నేగ నచట
నలరుచున్నట్టి యాహంసలు దమ్మును బెదరించునట్లుగఁ వింతగులుకఁ
గూయంగ మదమునుఁగోల్పోయి దీనములై పోవుచున్న; వియ్యదనునందు;
మదభిన్నకటములైఁ మలయుగ జేంద్రముల్ ఘనరవంబులు మీఱఁగానరన్న
లను జొచ్చి జక్కువలను గన్నెలేళ్లను భయపెట్టుచుఁ పుల్లఁసంకచాత
ముల భూషితములగుఁకొలఁకుల తోభిల్లఁ జేయుచు జలములఁ జిమ్మిచిమ్మి
త్రాగుచున్నవి వికర్దమములై సైకతస్థలులు చెన్నార నిర్మలజలములు
విలసిల్ల నాలమందలు పొల్పుమీఱఁగా గంభీరజలనాదకలితములయి
యొప్పారునదులందుఁనొగినంచలును సారనపతత్రులును సంతనమునఁ జొచ్చు

చున్నవి; నదుల యత్సృష్టతజలపూరరవములు సెలయేళ్లఁగవములఁజై
 ఘనతరానిలభూరిఁనినదము ల్నెమితుల కేకారవంబులు ఁ ప్రాకటంబు
 లగుకప్పకూతలు ఁ నడఁగిన వియ్యెడ; వానకాలమురాఁగ ఁ వారిధరము
 లార్భటింపంగ బయళ్లఁ దిరుగలేక యెందొవసించుచు ఁ నెంతొచిక్కి
 తనువులు కృశియింప ఁ దనుపెంపు సశియింప నాఁకలిబాధయు ఁ నతిశయింప
 ఘోరవిషంబులు ఁ భూరినాదంబులు బహువర్ణములు గలఁపాములెల్ల
 బిలముల వెలువడి ఁ మెలమెల్లనన్ సంచరించుచున్నవి చూడు ఁ మంచితముగ;
 నతిశయంబుగ వెల్లుఁనబ్జకరంబులు ప్రసరించి తారకాఁపటలమెల్లఁ
 గనఁబడ సాంధ్యరాఁగము తానె యాఁరార! యాకసంబుగ నుండియఁజై తీసి
 పోవుచున్నది; నిశాఁధూపాలమృదువక్త్రమై, తారకాసమూఁహములె వికసి
 తాక్షులు వెలయంగఁనమలమా జ్యోత్స్నాంశుక ప్రావరణము దఁగంగరాత్రి
 శశివదనంబును ఁ జక్కనికన్నులు శ్వేతాంబరము గప్పి ఁ చెలఁగుఁ జెలువ
 వలె నొప్పుచున్నది ఁ చెలువంపు బెగ్గురుపక్షులు చక్కఁగాఁ ఁ బండినట్టి
 వరిగింజలను మెక్కిఁనిరుపమోత్సాహంబు గనుచు బారులుగట్టిఁఘనజవమున
 గ్రధితమాలిక యెట్లు ఁ గాలికి నెగురునో యెట్టులాకాశముఁనందు నెగురు
 చున్నవి; లోఁతుగా ఁ నొప్పువ్రాదంబునఁ దెల్లనియొకయంచ ఁ యుల్లసిల్లి
 నిదురింపుచుండఁ గుఁముదములు వెలయంగ నందలి తెలిసీర ఁ మంబుదములు
 కనఁబడకుండంగఁ ఁ గడురమ్యమై పూర్ణశశిఁగూడి తారకాఁసముదయములఁ
 గ్రాలెడురాత్రి నాఁకాశంబువలె నొప్పుచున్నది; గుంపుగ ఁ నొప్పుహంస
 కాండమే మొలనూలుఁగా వికసించినయంబుజోత్పలములె ఁ యమలపుష్ప
 హారంబులుగ నొప్పుఁనట్టిబావులు భూషణాళిచేఁ బూలచేఁ నలరు నుత్త
 మాంగనలవలెఁ జెఁన్నలరుచున్నవి; ప్రొద్దుననె గోపికలుపెరుఁగునుజిలుకఁగఁ
 గలుగుచప్పుట్లు, నావులు దూడలకుగాను ధ్వనిచేయునంబారఁవములు,వృషభ
 ఘననాదములు, వేణుఁనినదమ్ములనుగూడి ప్రాతస్సమయమున ఁ వఱలువాయు
 వున నెక్కువయి యంతఁటను దగ వ్యాపించియొండొంటితోఁ జేరియొక్కరీతి
 వృద్ధి నొందుచునున్న ఁ వీయెడ; నిమ్నగాతటములు మృదుమారుఁతముననలరు
 చును గ్రొత్తపూలచేఁతను విలసిల్లుచు ధాతకాశేయవఁస్త్రములరీతి
 నలరు తెల్లుపోదల ఁ నావృతములయి తెల్లనిపట్టుపుట్టంబు ఁ తనరనున్న
 వనితల జంఘలఁవలె నొప్పుచున్నవి; వనులనడ్డములేక ఁ పరుగులిడుచు
 మధుపాసమును జేసి ఁ మత్తిల్లి ధూర్తంబులై ప్రియలంగూడిఁయబ్జములయు
 బంధూకమృదులపుష్పములయఁబుష్పొల్లఁ బొరలాడిపచ్చఁగాఁఁబాలుచువన్నె
 గలుగఁ దుమ్మెదలొగి ఁ గాలివాసనలకై దానివేదగలియె ఁ తారు పోవు
 చున్నవి; శుభ్రమాఁనుదకముల్ వికసితకుముదముల్ క్రాంచస్వఁసములుపక్వ
 శాలినస్యమ్ములు ఁ లీలఁ గ్రాలెడుగాలి యతివిమలంబగుఁనబ్జబింబ

- తే. మివ్వొయ్యెల్లను వర్షర్తు ♦ వేగి యివుడు
వచ్చెఁ జుమ్ము శరత్తసి ♦ పలుకుచున్న
యట్లు తెల్పెడు; మఱియు నీయదన మీన
వితతియే మొలనూళ్లగా ♦ వెలయునదులు. ౫౪ 1116
- క. అనురక్తి నిశలఁ గాంతుల, ఘనకేళులఁ దేలి యుదయఁకాలంబున మె
ల్లనిగతులఁ బోవునుండర, ఎనితలగతి మందగతులఁ ♦ బాటెడుఁ గంటె ౫౫
- చ. కనుమవె చక్రవాకములఁకాండము లొప్పుఁగఁ బాఁచి గల్గి చ
క్కనిదగు తెల్లుగప్పుకొనఁగా నలరారు నదీముఖంబు లొ
య్యనఁదగు రోచనంబు చెలుఁవారఁగఁ బత్రవిలాసయుక్తిమై
దనరి దుకూలసంవృతిని ♦ దద్దయు రాజులు స్త్రీలమోమునాఁ
గనదురుకాంతిచే వెలయు ♦ గాదిలితమ్ముడ! సద్గుణాకరా! ౫౬ 1146
- తే. నల్లగోరంటపూవుల ♦ నుల్ల మలరఁ, జేయు వేగినపూవులఁ ♦ జిత్రితమ్ము
లగుచుఁగ్రొవ్వినవట్టునఁహరిఝంకృతులను వెలసెడుపనభాగఁములన్దగుండు.
- చ. శరములఁ జాపముం గొనుచు ♦ నాధ్వసరితిగ మాఱులేకయే
తిరుగుచుచున్నవాఁడు, సుమతిఁ జలదంబులు మంచివృష్టిచే
ధరఁగల మానవప్రతతిఁ ♦ దద్దయు సంతసిలంగఁజేయుచున్
నరనులనుం దటాకముల ♦ శైవలినీనికరంబునిండ న
త్వరముగఁ జేసి సన్యములఁ ♦ బండఁగఁజేసి నభంబు వీడఁ జూ! ౫౮ 1150
- క. సలిలాశయములు నిర్మలములగు జలంబులను వెలసి ♦ ముదమునఁ గ్రొంచం
బుల కూజితములచేతం, జెలఁగుచు జక్కువలపిండుఁచేతం దనరున్. ౫౯ 1151
- తే. సప్తవర్ణంబులును, వేగినములు దేవ
కాంచనంబులు మఱియుఁ బ్రేంకణవుఁజెట్లు
మంకెనలు సానువులయందు ♦ మంచిపూలఁ
గానఁబడుచున్నయవి సౌమ్య! ♦ కంటె వాని. ౬౦ 1152
- క. కనుమా! లక్ష్మణ! పులినా,వసులన్ జక్కువలు హంసఁపక్షులు మఱి క్రొం
చనికాయము సారసములు, దనివారెడు కేళినుండుఁ ♦ దమకడుపులతో ౬౧
- క. నరపతివుత్రా! సౌమ్యా!, పరస్పరజగీషువులయి ♦ పైపై పైరం
బరయుచునుండు నృపాలోత్కర మనికై యుద్యమించు ♦ తరుణము వచ్చెన్.
- చ. అని నొనరింపఁగాఁ దొలిప్రయాణము రాజులుచేయుకాల మొ
య్యనఁ జనుదెంచె నిప్పుడు నృపాత్మజ! సూర్యతనూజుడన్ననో
కనఁబడఁ డట్టియత్నమును ♦ గాని యొనర్చిన జాడలేదు; నీ
తను గన కార్తి గుందుచు నితాంతము నేడ్చెడునాకుఁ జూడఁగన్. ౬౩౪

తే. వానకాలంపుమాసముల్ ♦ వరగుణాధ్య

నాల్గునూతేండ్లుగా నాగి♦నయవి; జనక

తనయ యది, చక్రవాకి భ♦ర్తయగుచక్ర

వాకమును వెంబడించెడు♦పగిది తోఁప. ౬౮౪

1156

క. తనప్రాణేశ్వరు వెంబడి, చనుదెంచెను నుపవనంబు ♦ సంతసమునఁ జూ

డను బోవురీతి దండక, వనమున కినుమంతయేని ♦ వనటఁ గనకయే. ౬౮౫ 1157

క. అనుజా! హృతరాజ్యఁడనై, జనకజనుం బాసి శోక♦సంతపుఁడనై

స్వనగరవిచ్యుతి నెంతయుఁ, గను నాపై రవిజునకును ♦ గల్గదు దయయున్.

మ. వినుమా. సౌమ్య! పరంతపా! కుమతీ, పృథ్వీపాలుఁ డానూర్వజుం

డు ననాథున్ హృతరాజ్య, దూరగృహం దీ♦నుం గాముకున్ భీతునిన్

దనుజేంద్రాపహృతాంగనుం గనఁగఁ జి♦త్తంబందు భావించుచున్

దనునే రక్షకుగాఁ దలంచి తనచెంతం జేరి నట్లెంచుచున్. ౬౮౬

1159

తే. ఇన్నియు మనంబునం దిడి ♦ నన్ను నాద

రింప కవమానితుంజేసె ♦ రీతి యిద్ది

యొప్పునే! లక్ష్మణా! శరత్తోగిని రాఁగ

నీత వెదకంగఁ బంపుదుఁ ♦ గోతులనని. ౬౮౭

1160

క. సమయంబుఁ జేసికొని దుష్టమతియుఁ గావుననె దాని♦సరణి మఱచి కా

ర్యముతీతె నాకిఁకేమని, సమదుండై తెలియఁడు నను ♦ స్వాంతమునందున్.

క. చనుమా! కిష్కింధకు నీ, వనిశము గ్రామ్యసుఖములనె ♦ యాసించెడు మూ

ర్థుని సుగ్రీవునిఁ గని నే, ననినట్లుగ నిట్టులనుమ ♦ యాతనితోడన్. ౬౮౮ 1162

సీ. “తనకు మున్నుపకారమును జేసి తన్నును శరణుచొచ్చియుఁదన♦సాయమున నె

కార్యమున్ ఫలియింపఁగాఁ జేసికొనఁగోరి యున్నవారల కెవ్వఁడుర్విఁగార్య

మును దీర్చియిచ్చెద ♦ నని ప్రతిజ్ఞను జేసి యాశఁ గల్పించి నిరర్థకంబు

గా దానిఁ జేయునో♦కపటి యాతఁడె పురుషాధముండగు నెవ్వఁడై నఁగాని

తే. మంచిదో చెడ్డదో తన♦మాట తప్ప

కుండ సత్యముగాఁ దీర్చు♦నో యతండు

పురుషరత్నంబు వీరుండు ♦ పూజ్యఁడునగు;

నెవరు మిత్రులవలన స్వ♦కృత్య మెల్ల. ౬౮౯

1163

చ. ఒనరుచుకొంచు మేలుగని ♦ *స్వోపకృతుల్ తమకార్యమించుకై

నను గొనసాగమిం బొగుల ♦ నై జహితంబును జేయమాని వా

రిని గనకుందురో గుణదరిద్రులు వారలు మృత్యువొందఁగాఁ

దినపు తదీయమాంసము మ♦దిం గడురోయుచు మాంసభుక్తతుల్.” ౬౯౦

* స్వోపకృతుల్ = తమకుపకృతి చేసినవారు.

- చ. అనివచియింపు మేను సమఃకాంగణమందు నువర్ణపృష్ఠమా
ధనువును లాగునప్పుడు నిఃతాంతతటి త్తతిః బోలుదానిచా
ఘనతరహాసముం గనఁగఁ + గాంతవహించెడు నేమొ! *తీవ్రరు
క్తనయుఁడు నిశ్చయింబిది; క్రుఢంగని నేనును యుక్తభూమిలోఁ. 2౪ 1165
- క. ధనువును లాగఁగ బ్యాలత, ఘనభీకరఘోషమును కఠిన్ వజ్రమహా
ధ్వనిసమమును మరలఁ రవి,తనయుఁడు వినఁదలఁచెనేమొ! +తనమదిగలఁగఁ.
- క. సరవరపుత్రా. వీరా., గురునాలద్రుమగణంబుఁ + గూల్చుట వాలిన్
దురమునఁ జంపుటచే నా, పరాక్రమము నెఱిఁగి సూర్యఃపట్టి మనమునఁ.
- తే. నీవు పెనుప్రావుగా నుంట + నెఱి నెఱింగి
యును బ్రతిజ్ఞను వప్పిన + నను వధించు
రాముఁ డంచును దా విచారమును బూన
కున్నవాఁడేమొకో? చెప్పవన్న యనుజ. 2౬ 1163
- చ. పరపురభంజనా! యమరఃపాలకపుత్రుని జంపి సఖ్యముం
గరమునఁ జేయిపెట్టి తమిఁ + గ్రాల నొనర్చుటయన్న యిట్టికా
ర్యరతికిఁ బూనుటెందులకో! + యావిధ మిప్పుడు తాఁ గృతాఘ్నఁడై
సరసిజమిత్రపుత్రుఁ డిట + స్వాంతమునందు నెఱుంగఁ డక్కటా! 22 1169
- క. వనచరపతి వర్ష రువు, చనినంతనె వత్తుననుచు + సత్యము వచియిం
చెనుగాని నాల్గునెలలుగ, వనితా కేళులను దేలి + వారనితృప్తి. 2౮ 1170
- తే. ప్రతిన తప్పుట నెఱుంగఁడు + బంధుసచివ
సంయుతుండయి త్రాగి యిచ్చావిహార
కలితుఁ డయ్యెనుగాని శోకమునఁ దప్త
మనసులం గుందు మనలను + గనఁడు కరుణ. 2౯ 1171
- క. కనుకన్ వత్స! మహాబల!, చనుమా! కిష్కింధ కీవు + సరగునఁ జని నా
ఘనరోషహాసమును నా,తనికిం దెల్పుచు మదుక్తిఁ + వగ నిట్లనుమా ౩౦
- క. “వినుమా! నుగ్రీవా! నా,ఘనశరహతుఁ డౌచు వాలి + కడువడి మీఱన్
జనెనో యేమార్ద్రంబున, వినాశమును జొంద దదియు + వివృతమయి తగున్.
- చ. కనుకనె యగ్నిసాక్షికముఁగా నొనరించినసఖ్యముం బ్రతి
జ్ఞను మఱువంగఁబోకు, మటుఁకాక ప్రతిజ్ఞను వప్పి వాలియే
గినగతిఁ బట్టిపోకు; మనిఁ + గేవల మొక్కని వాలినే శరం
బునఁ బడవేసినాఁడ మును + పూనిక నిప్పుడు నేను నిన్ననిన్. ౩౧ 1174
- తే. సత్యవాక్యము వనలుట + శరమువైచి
బంధుయతముగ వధియింతుఁ + బౌరుషమున;

నని వచింపుము పురుషవః¹ర్యా! మఱియును

గార్యరీతిని బట్టి యి²క్కాలమునకు. ౮౨౪

1175

క. హితమగు నేదేవాక్యము, మతివిభవము తోఁపఁ బలుకు ¹మఱి సమయమ్మీ

²గతి మీఱరాదు, త్వరపడు,ము తగం జని వానరౌఘముఖ్యునితోడన్. ౮౩

చ. వనచరనాథ! నాకొఱకు ¹వారక చేసెదనంచు నీవొన

ర్చినప్రతినన్ దృఢంబుగను ²జేయుట శాశ్వతధర్మమం చొగిం

గనుఁగొని సత్యమార్గమునఁ ³గార్య మొనర్పుము; చేయకున్న నే

ననిమొన వైచుబాణముల ⁴నార్తిని బొందుచుఁ గూలి వాలినిన్. ౮౩౪ 1177

ఆ. ఇపుడె చూడఁగలవు ¹తపనపుత్రునిలోక,మొంది యట్టిగతిని ²బొందఁబోకు;

మని వచింపుమనుచు ³నాడినరాముని, నతివివృద్ధకోపు ⁴నన్నఁగాంచి. ౮౩౫

క. దీనుండై పలవింపఁగ, మానసమునఁ జింతనొంది ¹మనుజేంద్రునిస

త్సానుఁడు లక్ష్మణుఁ డుగ్రత,వానరపతియందుఁదాల్చె²బహుళాగ్రహమున్.

ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

~~ఇది~~ లక్ష్మణుఁడు కోపముతో వచ్చుచున్నాడని యంగదుఁడు సుగ్రీవునకుం దెల్పుట. ~~ఇది~~

సీ. నర¹దేవపుత్రుండు ²సురసంఘపూజితుం డైనరాఘవుఁ డిట్లు ³లతేశయమగు

కామంబుచేఁ బీడఁ⁴గాంచి దీనుండయి శోకాభిషన్నుండై ⁵సొక్కి తీవ్ర

కోపంబుఁ దాల్చి వి⁶గూఢసత్వండు యుండుటఁ గనుఁగొని ⁷యుగ్రతేజుఁ

డగులక్ష్మణుం డప్పు ⁸డన్నతో నిట్లను; మిత్రసమానమై ⁹మెలఁగుచున్న

తే. కష్టసుఖములు తానును ¹గాంచియుంట

సజ్జనాచారమగుదాని²పజ్జ నతఁడు

నిలిచి యుండఁడు రాముతో ³నెమ్మిగనుట

వలనఁగద కపిరాజ్యము ⁴వచ్చెననుచు. ౧౪

1180

క. వనితాసమాగమాదు ల,తనికృపచేఁ గల్గె ననెడు¹తలఁపుఁ గనఁడు నూ;

మనయం దనుకూలముగా, దనవర్తన ముంచి నడువఁ²దగు ననుబుద్ధిన్. ౨

తే. తాను బూనఁడు గావున ¹వానికింక

వానరేశ్వరరాజ్యము ²వైభవంబు

దక్క దోవీర! మతిలే క³తండు తుచ్చ

సౌఖ్యములఁ బొంది నీవు రా⁴జ్యం బొనఁగుట. ౨

1182

1 త్వరకాలవ్యతిక్రమః-అనిమూలము. 2 “దే” యను యక్షరము గాయత్రయం దేకాదశక్షరము.

- క. వనితను నిప్పించుటయున్, గనఁజాలఁడు నీదుక్కువకుఁగఁ బ్రత్యక్షకా
రనిరతి బొందండుగునని, యును దలఁపఁడు గాన నిష్ఠుఁడొగి నాచేతన్. ౨౪
- క. హతుఁడై తనయన్నను నా, శతమఖసుతుఁ జూచుఁగాకః ఁ త్రౌరాజ్యం బీ
కృతమెఱుఁగని దుర్గుణునకు, మఱి గరుణను నీయరాదు ఁ మాటలికేలా. 3
- క. నముదీర్ణభూరికుడ్యే, గము నే భరియింపఁజాలఁ ఁ గావుననే న
త్యము దప్పిన సుగ్రీవుని, యముపాలికిఁ బుత్తు వాలిఁమాత్మజఁ డిపుడే. 3౪
- చ. వనచరవీరులం గలిసి ఁ వారిజలోచన సీత జాడనుం
గనుఁగొన నేగుఁగాక; యని ఁ క్రన్ననఁ బల్కిన శత్రుహంతయై
ఘనకరుణాకరుండనఁగఁ ఁ గ్రాలెడురాముఁడు తమ్ముడట్లుగా
నని నొనరింపఁ దీవ్రతరఁమా క్రుధఁబూనుచు సద్యఃచావుఁడై. ౪౪ 1186
1. ఉ. తానొనరింపఁబోవుచని ఁ వారుణరీతిని బల్కి పోవఁగా
మానసమందు నెంచి యనఁమానపరాక్రమ మొప్పుచున్న యా
మానితు లత్తుణుం గనుచు ఁ మంగళచాయకసామవాక్యముల్
తానిటుపల్కె రాఘవుఁడు ఁ తమ్ముడ! త్వద్విధవీరుఁ డిద్ధరన్. ౫ 1187
- తే. ఎవ్వఁడై నను జూడుమా! ఁ యిట్టిమిత్ర
వధనమాగతపాపంబు ఁ వార కొనరఁ
జేయ నెంచునె! యివ్వధిఁ ఁ జేసి యఘముఁ
బొందుట తటస్థపడినయఁప్పుడు హితమతి. ౫౪ 1188
- ఆ. తనవివేకమహిమ ఁ దానిని దొలఁగించు, కొనునొ యట్టివీరఁకుంజరుండె
పురుషన తమ్ముడగుఁ ఁ బూజ్యవృత్తిని గల్లు, నీవె యిట్టిపనికిఁ ఁ బోవరాదు.
- క. మును చేసిన యానఖ్యం, బును జక్కఁగ ననుసరించి ఁ ముండటిప్రీతిన్
వనచరపతివై నునువుము; వనజాపునితుతుఁడు తనదుఁపనిఁ దరుణమునన్. 2
- క. ఒనరింపఁడు కావున నా, తనితోఁ బరుషోక్తులాడఁ ఁ దలఁవక సామం
బును హితమునైన వాక్తతి, మనమునఁ క్రుధమాని పలుకుఁమహితవిచారా!.
3. క. అనియిట్టు లగ్రజునిచే, నను శిష్టార్థుడయి పోయె ఁ నాకిష్కింధన్
గనుఁగొనఁ బరవీరసమూ, హనిరాకరణోగ్రశౌర్యఁ ఁ డగులత్తుణుఁడున్. ౯
- క. పురిఁ జేరి శుభమనీషుఁడు, నిరుపమమతివై భవుండు ఁ నిర్మలగుణుఁడున్
బరమాపుఁడు నై తగు నా, స్థిరశౌర్యుఁడు కోపముడిగి ఁ స్థిరతరశాంతిన్. ౧౦
- క. వనచరనాథుని సాధం, బునకేగెను; బ్రళయకాలఁమున యముడనఁగాఁ
దనరారు లత్తుణుఁడు శక్రనిచాపముఁ బోలి శైలఁకూటాభంబై. ౧౦౪

1 ఉవాచ రామః పరవీరహంతా స్వవేక్షితం సానునయంచ వాక్యమ్-అనియూ. పరవీరహం
తా-అనుదానియర్థము లోపలిపద్యమునఁ జెప్పబడినది 2 ప్రవివేక పురీం వీరో లత్తుణః పరవీరహం,
అనియూ.

క. కనఁబడుచాపము దాలిచి, ఘనసానువు లొప్పుచుండఁగఁ దగు శైలం
బును మందరమును బోలుచుఁ, గనఁబడియెనుజూచువారుఁగడుభయమంనన్.

1. నీ. మతియందు నాబృహఁస్పతితుల్యఁజౌ సుమిత్రాత్మజుం డగ్రజఁనాజ్ఞయందు
నించు కేనియు మీఱఁకే యొనరించెడువాఁడయి కపినాథుఁతోడఁ దాను
జెప్పఁగఁ దగి రాముఁ డప్పుడు చెప్పినమాటల వానికి ఁ మరలఁ గీశ
పుఁడు చెప్పు నుత్తరంబుఁ దగఁ దానునువానికొనరనీఁదగినప్రఁత్యుత్తరంబుఁ

ఆ. దలఁచుకొనుచుఁ బోయె; ఁ నలరామునకుఁ గామ

మునను గ్రోధమునను ఁ జననమంది

నట్టికోపవహ్ని ఁ యపుడు తన్ బైకొన

ననిలుభంగిఁ గుపితుఁ డగుచుఁ జనియె. ౧౩

1196

ఆ. అతఁడు మఱియు దారి ఁ కడ్డముగా నున్న, మద్దితాటుల నినుఁచుద్దిచెట్ల
నితరవృక్షములను ఁ వితతబాహువులను, ద్రోసి కొండకొనలఁద్రోసిమఱియు

చ. పలువిధవృక్షజాతులను ఁ బాడొనరించుచుఁ గాల్గచేతఁ బెన్

శిలలను నుగ్గొనర్చుచును ఁ జెచ్చెఱఁ బోవుగజంబురీతి నా

కులమతియకాచు నాత్రమునఁ ఁ గోపమునం దనయగ్రపాద మి

మ్ముల నొకకొంతదూరమునఁ ఁ బోవఁగఁ జిమ్ముచుఁ బెక్కురీతులన్. ౧౪ 1198

తే. కార్యవశమునఁ జేసి వేఁగముగఁ బోయె;

నిట్టు లిట్వోకుకులసింహుఁ ఁ డేగి శైల

మధ్యభాగంబునన్ దుర్గఁమంబు నగుచు

వానరబలాన్వితంబయి ఁ వఱలుదాని. ౧౫

1199

క. హరిగణరాజమహాపుర, వరమును గనుఁగొనియె; నంత ఁ వనచరపతిపైఁ
బరఁగెడురోషమునం బ్రస్ఫురమాణోష్ఠుఁడయి యప్పు ఁ పురబాహ్యమునన్.

క. చరియించువారలన్ భీకరరూపులఁ గీశవరులఁ ఁ గనియెన్; వారున్

బురబాహ్యస్థలిఁ దిరుగుచుఁ, గరిపతిరూపములఁ బోలి ఁ క్రాలుచు నంతన్.

చ. పురుషవరేణ్యు లత్క్రణుని ఁ బోలఁగఁ గాంచి యితండు శత్రువౌ

నరయఁగ నంచు నెంచి యట ఁ నగ్గిరిమధ్యతలంబునందు భూ

ధరఘనశృంగముల్ తరువిఁతానము నూలులసంఖ్యగొంచు సం

గరమున కాయితంబయిరి; ఁ కారణ మేమియులేక వానరుల్. ౧౬ 1202

తే. ఆయుధంబులఁ గైకొను ఁ టరసి కోప

మినుమడింపఁగ లత్క్రణుఁ ఁ డింధనములు

మిగులఁ గలయగ్నిహోత్రుఁడు ఁ మించునట్లు

ప్రజ్వలించెను; నంతఁ గోపమున నతఁడు. ౧౭

1203

- క. ప్రళయాంతకువలె గననై, జ్వలితాగ్నిసమానుఁ డౌట + సరిగునఁ గని వా
రలు భయపరితేతనువులఁ, గలఁగదయ గుమిగూడి నాల్గుఁకఁ బడఁ న్వరతొగ్గ.
- క. పరుగిడి యాకపులంఁదఱు, వారిపతిసాధంబుఁ బొచ్చి + యలంక్షఁజూడ
తురమునఁ గ్రోధంబున మన, పురమున కేతెంచె ననుచుఁబొందుగఁ దెలుపన్.
- చ. వనచరునాథుఁ డత్తఱిని + బంచశరాస్థిని గుండి యొక్కటం
దనప్రియురాణిఁ దారను నితాంతమునంబునఁ గూడి కేళిచే
¹దనువెఱుఁగండు కానఁ గపిఁత్లఱు లాడిననల్కు లేమియున్
వినకయెయుండె; నంతఁ గపిఁపీఠనిమంత్తులఁ బాగరూకులై. 22, 1206
- ²ఆ. అరసి రండు వార్త + ననిపంపఁగా పోవు, వార్తఁజూచుచుఁ బోవుచుఁనట్టి కవులు
హస్తీకైలసీరఁదాకృతులం గనఁ, పడుచుఁ బురముచుండి + వెనలి రంత. 23, 1207
- సీ. పంతానభరాయుధములుగా నొప్పుచు భయపరూపంబులఁ + పరఁ వికృత
దర్శనులై, వ్యాఘ్రఁదర్శులై విక్రతాస్యముల నొప్పి యంఁదఱుఁచెలఁగిరందు
దశహస్తీబలులు కొంఁదఱు, మఱికొంఁదఱు శతనాగబలులు, దశశతనాగ
బలులు కొంఁదఱునయి + పరఁగుచునుండిరి; కోపంబునన్ నృపఁకుండరుండు
తే. బలయుతులు శృంగహస్తలు + పరనువీరు, లైన వానరనాయక + లంశేటచు జె
లంగుచుండఁగ నెట్టిబలయుతులకుచు, ³జేరరానట్టులున్న కిష్కింధఁగనియె.
- తే. చండబలులైన యావనఁచరవరు లొగి
రమణఁ బ్రాకారపరిఘాంతఁరముననుండి
వెనలి లక్ష్మణునకు నగఁపడువిధమున
నిలిచి రంతట; నునుతియై + వెలయునతఁడు. 24, 1209
- క. వనచరనాథుప్రమాదంబును జ్యేష్ఠుండైనరామఁభూషణియార్తిం
గని యుంటయుఁ దలఁచుచుఁ గోపనిరతిమరలంగనియెనుఁబహుభంగులుగన్.
- తే. కోపమున దీర్ఘములగుచు + గొప్పవియగు
వేడినట్టూర్పుగములను + విడిచి యత్ను
లెఱ్ఱఁబాఱఁగఁ బొగతొడ + నెనఁగువహ్ని
కరణి లక్ష్మణుఁడొప్పె నాఁకాలగుందు. 25, 1211
- ⁴క. శరశల్యచలజ్జహర్షుఁడు, శరాసనఫణుండు స్వీయఁచంచత్తేజో
గరభుఁడు నయి పంచానన. సరీసృపముపోలె వెలసె + సౌమిత్రి యటన్. 30, 1212
- క. జ్వలితప్రళయమహానలు,వలెఁ, గుపితుండైనశేషుఁవలెఁ దగునాథు
⁵పలలాముచెంత కంగదుఁ, పలుకుచుఁ జని దుఃఖమొందె + నాత్మ నిగులన్.

1 న తేషాం కపివీరాణాం శుశ్రావ విచారం తిరా-అనిమూలము. 2 పారయో శోమహ
ర్షణాః-అనిమూలము. 3 అపశ్య లక్ష్మణః శ్రద్ధః కిష్కింధాం తాం మహాసదాప్-అనిమూలము.
4 పంచాస్య ఇన పన్నగః-అనిమూలము. 5 సమాసాద్యాంగదస్త్రాసా ద్విషాద మగమ ద్భృశమ్-
అనిమూలము.

- చ. ఘనయశుఁడై నలత్క్యణుఁ డఖండకు డావిలనేత్రయుగ్మఁడై
వనచరనాయకాత్మజుఁడు ♦ వచ్చుటఁ దాఁ గని వత్స! యల్లరా
మునియనుజుండు శాత్రవసఁమూహయముండు సుమిత్రసూనుఁ డొ
య్యన నిదె వచ్చినాఁ డనుచు ♦ నాకపినాథునితోడఁ జెప్పుమా!.. 33 1214
- క. రామునకుం గలవ్యసనము, చే మది తపియింప ద్వారఁసీమ నిలిచియే
సౌమిత్రియున్నవాఁ డని, నామాటల నిట్లు తెలుపు ♦ నగచరపతికిన్. 33₄
- తే. అతనిమాటలయందు నీకభిమతంబు, గలినట్లైన నతనిచెంఁగటికి నీవు
చనుటయో నీదునన్నిధికిని నతనిని, వచ్చునట్లొనరించుటో ♦ భవ్యరీతి. 34
- క. మనసున కెయ్యది యుక్తం, బని తోచునొ యట్లుచేయుమని యీవాక్యం
బును జెప్పి యరిండమ వత్స! నీవు వేగంబ రమ్ము ♦ తడయకు మచటన్. 34₄
- చ. అనియిటు లత్క్యణుండు క్రుధఁరాడినమాటల నాలకించి వే
చని పయికొన్నకోకమున ♦ స్వాంతము దూలఁగఁ బిన్నతండ్రినిం
గని యిదె లత్క్యణుం డలుకఁ ♦ గందుమనంబున వచ్చియున్నవాఁ
డని వచియించె; నంతట బలాధికుఁ డంగదుఁ డాత్మదూలఁగన్. 35₄ 1218
- తే. లత్క్యణునివాక్యములకు నుల్లమునఁ జింత
పొడమ సంభ్రాంతుఁడై తెల్లఁబోవుమోము
తోడ వే చని భక్తితోఁ ♦ గూడి యతని
చరణముల కట్టె మ్రొక్కుచు ♦ జనని కెరఁగి. 32 1219
- క. పినతల్లియైన రుమ పద, వనజములకు నట్లె మ్రొక్కి ♦ వచ్చినపనిఁ దె
ల్పెను బూసగుచ్చినట్టుగ; వనచరపతి నిద్రమబ్బువలన న్నటియున్. 32₄
- ఆ. మద్యపానజనితమదమువలనను మై, మఱచియుంటవలన ♦ మరులుగొనుచు
బుద్ధి చెడుటవలనఁ ♦ బూనిననిద్రను, వదలకుండె నంత ♦ వానరులట. 33₄
- చ. అనఘుని లత్క్యణుం గని భయాతురులై క్రుధ నూని యున్నయా
తనిని బ్రసన్నుఁ జేయుటకుఁ ♦ దారు కిలార్భటు లొప్పజేసి; రం
*త నతఁడు గొప్పహృదినిపిధంబున నడ్డములేక వచ్చుటం
గని గుమిఁగూడి యొక్కమొగిఁగొ ఘననాదము పెల్లురేఁగఁగన్. ౪౦ 1222
- తే. అశనివజ్రంబులను బోనియట్టి సింహ
నాదమును జేసి రతనిచెంతను గపీంద్రుఁ
డాధ్వనికి మత్తుచేతఁ దామ్రాక్షుఁడగుచు
వ్యాకులస్రగ్వీభూషణుం ♦ డగుచు బెదరి ౪౧₄ 1223
- ఆ. మేలుకొనియె; నంత ♦ మిగుల మంత్రాలోచ
నమున నేర్పుగలిగి ♦ నయమతులయి

* తే మహాఘనిధం దృష్ట్య-అనిశూలము. మహాప్రవాహతుల్యమ్-అని వ్యాఖ్య.

యర్కజునకు విఃగుల ♦ ననుకూలులయి యంతి

పురికి నేగఁడగునాపూజ్యతఁ డ. ౪౨

1221

తే. తనకు స్వత్వప్రభావులు ♦ నను నచివులు, వాలితనముఁడు చెప్పినవాక్యము విచి
యతనితోఁ గూడి నుగ్రీవు ♦ నంతిపురముఁ, పొచ్చి యర్కభర్తయుల ♦ నవృత్తము.

క. వినిపించక బహుభంగుల, ననుఁడు శ్రీరామదాత్రు ♦ ననుజుడ వే న
చ్చినవాఁడని నుగ్రీవున, కనుమానము మూఁ నలికి ♦ రంశట వాగల్. ౪౩

సీ. అమరనాథునివలె ♦ నమలసింహాసనమునఁ గూడుచుండిన ♦ వనచరేంద్రు
నామఁజ్ఞితనువాఁడైననుంబునకా నుప్రసన్నుఁడ గవించి ♦ సన్నిధాన
మునఁ గూడుచుండి యిట్లనిపల్కి; రాకాఘవులు మహామతివిలే ♦ యులుచునశ్య
సంఘులు సోదరుల్ ♦ నఖులు రాజ్యంబును బాలింప నర్హులు ♦ వానరేంద్ర!

తే. వారు రాజ్యంబు నీకు నీవగున నీచ్చి

నట్టివారుగదా! వారియందు నొక్కఁ

డైనలక్ష్యుఁడ డె ధనుర్హస్తం దగుచు

వచ్చి నీలిచియె యన్నాఁడు ♦ ద్వారముందు. ౪౩

227

చ. వనచరు లాతనిం గనుచు ♦ వాంఠములెల్లను గంఠమొండ నా

నిరదము నేయువా; రతఁడు ♦ నీకడకుకా రఘువీరువాక్యమే

దనకును నారథిశ్యమునఁ ♦ దద్దయు నొప్పుఁగ వైరినాశనం

బనురథమెక్కి నచ్చెఁ దనయగ్రజుశాసన మూని యొన్మఘా! ౪౪

1228

క. అనఘా! తా రాప్రియపుత్రుని నంగదు, నితనిఁ గూడఁ ♦ దొండరవడి రా

మునితమ్ముఁడు నీయొద్దకు, ననిచినవాఁ డగచరేంద్ర! ♦ మాంబక్ష్యుఁడుకా ౪౫

క. నిరుషమవీర్యంబునఁ దగి, పరఁగెడురోషంబు నేత్ర ♦ పద్మంబులఁ దోఁ

ప రయమున కృష్టి నీవన, చగులకా డహియించుకీతి ♦ శౌర్యము పొంగక.

తే. ద్వారమునఁ గాచియున్నాఁడు ♦ త్వరఁగ నీవు

తనయబాంధవయుతుఁడవై ♦ చని యతనికి

శిరము సోకఁగ మ్రొక్కి యొక్కరణినై న

నతనిరోషము నార్పుమా ♦ యగచరేంద్ర! ౪౬

1231

తే. ధర్మమతియైనయారాముఁ ♦ దర్శిలి డగ

నేమిచెప్పునొ యద్దాని ♦ నిపుడె తచ్చ

కొనరఁ జేయుము నీప్రతిజ్ఞను నెఱపుము

గౌరవముఁ గాచుకొనుము నేమునఁ బనుము. ౪౭

1232

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

32 - వ సర్గము.

అతి హనుమ సుగ్రీవనకు హితము చెప్పట. అతి

క. అనవిని మతిమంతుండగు, వనచరపతి పుత్రమంత్రి వాక్యవిశతులక
విని లక్ష్మణుండు కుపితుం, డని యెఱిగి వసించియున్న ధిగౌ. ౧

తే. మంత్రకుశలుండు గావున ధి మంత్రనేత్ర
లగుచు మంత్రంబులందె యశ్వంతనిష్ఠ
గలిగి గురులాఘవంబుల ధి దెలియఁజాలు
మంత్రులం గాంచి యిట్లని ధి మాటలాడె. ౨

1234

చ. పరుషములాడలేదు గరుఁవంబునఁ దప్పి సుమంతయేని యే
నరయక చేయలేదు శ్రుధ ధి నందగసేలొకొ లక్ష్మణుండు దా
శరధిసహోదరుం డనుచు ధి స్వాంతమునం దలపోయువాడ; నం
తరముల సర్వదా వెదకఁ ధి దత్పరులైన మదీయశత్రువుల్. 3

1235

క. నిరతము దురాత్ములొటం, దరుణం బిదె యనుచు దోషతతుల న్నాయం
దరసినయైనను గానం, దరంబుగానట్టివాని ధి దాశరధికినిక. ౪

1236

క. తెలియంజెప్పియె యుందురు; తలపోయుండు ముందుముందె ధి తగ నీవిషయం
బుల బుద్ధినైపుణంబుల, కొలఁదిక సక్రమముగాఁగఁ ధి శ్రుధకారణముక. ౫

తే. దానికెయ్యది పరిహారముని చేయఁ
దగునొ మనమిప్పు డివియెల్లఁ ధి దధ్యముగను
దెలిసికొనఁదగు; లక్ష్మణుఁవలనఁగాని
రామువలననుగాని నాకేమియైన. ౬

1238

క. కలుగునొ భయమని నే నాకులపాటొందంగలేదు ధి కుందును దానక
గలుగదు రవంతభయమును; జెలికాడగువాఁ డహేతునిద్ధాగ్రహముక. ౭

ఆ. కలిగి యున్నయెడలఁ ధి గలుగకయుండునే, యెట్టివారికైన ధి నెదను సంభ్ర
మంబు; మిశ్రుకొకని ధి మహిని సంపాదించు, టధికసులభమైనయట్టిసనియె.

క. ఆమైత్రిని రక్షించుట, యేమాత్రము దుష్కరమగు ధి నెన్న హృదయముల్
భూమి నొకరీతి నుండక, వేమఱు చపలంబు లగుచు ధి వింతగ నుండుక. ౮

సీ. కాన నొక్కించుక ధి యైన నైషమ్యంబు గలిగిన నయ్యది ధి విలయ మొందు;
మహితాత్ముడగు రఘుఁనుండనుం డనురక్తి నాకుఁ గావించినఁధి ప్రాకటోప
కారమునకుఁ బ్రతీకారము చేయంగ శక్యమేగాదు నిశ్చయము నేను
నీహేతువునకయి ధి యే భీతినొందెద; నని చెప్పవనచరేఁశుని పలుకుల

తే. విని హరింద్రుండు హనుమంతుఁ ధి డనియె సచివ
మధ్యమంబునఁ దనయాహ ధి మండితంబు

గాఁగ; సన్నిత్రుఁడయి యునకాకకర్త
యైనరాముని నీయట్టియనఁబుఁ జెప్పుడు. ౧౨౪౧

1242

క. మనమున మటువకయుండుట, యనునది యనుచుండెయైన • నాశ్చర్యముగా
దు నృపా! పేరుండగు నా, జనపతి రాముండ నా శ్వసము నొందకయే గం,
తే. త్వత్ప్రియార్థము శక్త నిఁపఁటి శౌర్య,నంతః సవాల్లిఁ జంపెఁ నీఁతై సనుస్త
విధములం బ్రణయంబున • వింతకోప, మూని శ్రీకృష్ణుని స్వసహజోదరు నిట.
క. నీయొద్దకుఁ బుత్రైంచెను, నేయనుమానంబులే దఁహీనగుణాభ్యాః.

యోయగచరనాథా! విను, మీయవనిం గలవిదుల • కీవ పతివి నూ!.. ౧౨౪౩

క. ఐనఁ బ్రమత్తుఁడ వగుటకొ, గానవు కాలంబుఁ జక్కఁగాఁ బూచుచుఁ జెం
పూనిస సత్తచ్చరసం,తానంబున శ్యామమగుచుఁ • దగువిధవమునకొ. ౧౨౪౪

సీ. అలరు శరత్సమయంబు వచ్చినయది నభమున మేఘసంతతి నశించె
నిర్మలకాంతులఁ నెగడెఁ దాదాగ్రహంబులు దిక్కులును విదిక్కులు నదులును
సరసులుఁ జాలఁ బ్రసన్నములై యున్న వోహరేపుంగవా! • యుక్తమునకు
యత్నము నేయంగ • నగు తఱివచ్చెను దెలియకున్నావు. సంత్సృష్టిసౌందరి

తే. యున్ననిన్నుఁ బ్రమత్తుగా • నెన్ని లక్ష్మ
ణుండు వచ్చినవాఁడు గఁనుంగొన నిను
స్పష్టమిది, యాత్తుఁడై హృతభాక్యుఁ డగుచు
రాముఁ డమ్మహానీయుఁ డఁరాతియముఁడు. ౧౨౪౫

1247

క. పురుషాంతరమునఁ బంపిన, పరుషోక్తుల నీవు సైవవలయుం జుష్టియా!
గురుతరమగు నపకార మొనరిచితి వీ వప్పుటివచనము దప్పుటచేకొ. ౧౨౪౬

తే. కాన నంజలిఁ గీలించి • మాననీయు
నతనిని బ్రసన్నునిగఁ జేయునంతకంటెఁ
దగినప్రాచిత మొక్కటి • యగపడదిక;
హీనకృత్యము చేయుట • యెట్లనెదనా!.. ౧౨౪౭

1249

సీ. అవనిపాలనియుక్తు • లై నమంత్రులు పతికెంతయు హితమునే • యెప్పుడు ప్రీతి
బోధింప వలయుఁ గావున నే నిపుడు భీతి వదలి తోచినరీతి • వదరినాఁడఁ
జాషము కైఁదాల్చి • భూపతి క్రుద్ధుండె యైనచో గంధర్వ • లమరు లనురు
లమరఁ బొల్పెడు జగంబంతయుఁ దనవశంబయియుండునట్లుచేయంగఁగలఁడు

² తే. వనచ రేశ్వరి! యెవఁడు కోపంబు నొందు
నప్పుడు ప్రసన్నుగాఁజేయ • నర్హుఁడగునొ
యట్టిమహానీయుఁ గోపంబు • నందఁజేయ
రాదు; పూర్వోపకారిన్త • రణమువలన. ౧౨౪౮

1250

1 ఈపాదము న్యాఖ్యయందున్న యాంధాకికుఁ జెరుగు 2 నపక్షముఁ కోపయితం యః

ప్రసాద్యః పున చ్ఛవేత్-అనిమూలము.

నట్టివారగుటచేఁ జూత్త కాంక్షాననుములగుమానసంబులఁ జూలుచువారు
దివ్యమూర్త్యాంబులఁ భవ్యరూపులు క్రియశక్తియును భయఁ నస్ఫుటబలు
తే. లునగు వానరు లందందఁ జూచుచునొక
నందమైయుండె; జందనంబగు నట్లై
పక్షనామవిలేపనఁ భవ్యవస్తు
వులు నువాసన లీయంగఁ జూలిచె బురము. ౩.

1259

నీసమాలిక:—

మైరేయనామకఁ సున్దరంబులయు మధూ కావ్యాచుములగునుఁ ద్యములయుఁ ఘన
వాసనల్ త్రోవలఁ జరిణమించుచునుండె, వినుజంబులఁ వెలయుశైల
నదులెల్లఁ గ్రాలంగఁ జూదలుచుండెను నట్టిపురమును జూచె; నఁజూడనుమిత్ర
తనయుఁ జంతట నంగఁ మనీయుమైందద్వివిదులయుగవయగవాఁ ఘోరయుశరభ
గజలయు సంపాతిఁ కపిదియు నట్లై విద్యున్నాల్లి పీఠబాఁహులయు మజేయు
నూర్వాక్ష, కేసరిఁచుత నుబాహులయు మహాత్ముడౌ నలునియుఁ నట్లై కుమున
జాంబవద్వాచరఁ సత్తములయు నుషేణునియు, దాసునియు నీఁబునియు సంత
దధిపత్తనియు నునేఁత్ర సుపాటలలయు గేహంబులఁ గాంచె; మహాత్ములగుచుఁ
గపిముఖులును నయిఁ క్రాలెడుపీఠికి రాజమాన్యంబులఁ రమ్యములయి
యతులసారములయిఁ మందంబులును నగు నాయంబులు చెలుఁ వారుచుండ
నతఁడు గనుంగొనెఁ నయ్యవి పాండురజలదంబులట్లు ప్రశస్తిఁ గాంచి
భవ్యమాలికలనుఁ భాసిల్లి ధనధాన్యవికంబులయి, తరుఁదీపణిప్ర
కీర్ణంబులయియుండె; ఁగిష్కింధనకునును బాండురప్రాకారఁవలయితమయి
యితరదురాపమైఁ యింద్రసౌధాభమై రమ్యమై తగు కపిఁరాజసౌధ
మును గాంచె నయ్యదిఁ ఘనతరకై లాసశిఖరాభములు గాఁగఁజెలఁగుచున్న
ప్రానాదశిఖరముల్ఁ భాసిల్లుచుండంగఁ దెల్లనై వెలయుచుఁ నుల్లములఁ
జేయుచునుండె; గాంఁక్షేతముల నీఁజాలుఁ ఫలపుష్పవృక్షముల్ఁ సరఁగుచుండ
నందమై కనఁబడిఁ యంతమాత్రమెకాక యనుచేంద్రుఁ డిచ్చినఁ నుట్టివృక్ష
ములు సిగులొనఁగుచుఁ బూలిచినీలాబ్ధంబులను బోలికునుమంబులనుఁ ఫలములఁ
గ్రాలి శీతచ్ఛామఁ గలిగి రమ్యములయి భాసిల్లి నాసౌధఁ సరము వెలయు
చుండెను; బలములఁ నొప్పి శస్త్రంబులఁ గరములఁ దాలిచిఁ కవులు దాని
ద్వారంబుఁ గాచుచుఁ నసరాగుచుండిరి; మజేయు నయ్యదిదివ్యఁ మూర్త్యములను
భాసిల్లుచుం నక్షభర్తతోరణమున నలరాగుచుండె మహాబలుఁడగు
లక్ష్మణుం డాతఁటిఁ లలితమై తగు కపివరుని సౌధంబు నఁచార్యమాణుఁ

తే. డగుచు నూర్వఁడు జలదంబునందుఁ జొచ్చు
కరణి నందుఁ బ్రవేశించె; సరగఁ గత్వ

లేడు గడచుచు సౌమిత్రి ♦ గూడి యందు

నున్న జనసంఘములఁ గాంచు ♦ చురుజవమున. ౧౮

1260

క. సంతతధర్మాత్మఁ డతం, డంతట సంరక్షితమయి ♦ యరుదుగఁ గననౌ
సంతఃపురమును గాంచెను; వింతగ నాసౌధమందు ♦ వెలయు స్థలములన్.

తే. హైమరాజతశయనంబు ♦ లనుపమాన

ములగు పటపులుపటచిన ♦ సులలితాస్త

రణము లెన్నెన్నొ మిక్కిలి ♦ రాజులంగ

సౌధమది యద్భుతాకృతి ♦ జానుమీతె. ౧౯

1262

చ. త్వరపడి లోనఁ జొచ్చుచునె ♦ భవ్యనినాదముతోఁ జెలంగుచుం

గరమరుదై నవీణియలు ♦ కమ్రగతుల్ దగ మీటుచు స్తనో

హరమగుతాళముల్ శ్రుతియు ♦ నంజముగా విననౌటచే సమా

క్షరపదగీతము ల్వలయఁగా నదియుంటఁ గడుం బ్రియంబుగాఁ

బరఁగుచు వీనులం బడియెఁ ♦ బావనగీతము శ్రోత్రపాత్రమై. ౨౦

1263

చ. వరబలుఁడై న లక్ష్మణుఁడు ♦ వానరరాజనికేతనంబునన్

నురుచిరవేషభూషలను ♦ శోభిలుచుం దగ రూపయావన

స్ఫురణము నంది చెన్నెనఁగు ♦ నుందరులం బలుమందిఁ గాంచె; భూ

వరనుతుఁడంత సాధుతమఁవంశమునన్ జనియించి మించుచున్. ౨౧

1264

¹ఆ. చిత్రమాల్యములను ♦ సిగలనిండ ధరించి

మేటిభూషణముల ♦ మించి పండ్లఁ

గొనుటయందు మఱియుఁ ♦ గునుమాళిఁ గట్టుట

యందు నేర్పు గలుగు ♦ నతివలఁ గనె. ౨౨

1265

క. ధనధాన్యాదులఁ దృప్తిం, గని తమతమపనులయందుఁ ♦ గడు జాగ్రతనుం

గని వరభూషణధరులై, తనరెడు రాజానుచులఁ ♦ దగ నటఁ గాంచెన్. ౨౩

క. సిరివెలయు లక్ష్మణుఁడు నూ, పురములకూజితము ముదముఁ ♦ బొందించెడు శ్రీ
కరకాంచీనాదంబును, బరిపరి విని ²లజ్జ నొందెఁ ♦ బ్రజ్ఞుఁడు కానన్. ౨౪

క. విని యాభరణస్వనముల, వనచరపతి సౌఖ్యవార్ధిఁ ♦ బరఁగుచు నున్నాఁ

డని యెఱిఁగి రోషవేగం, బున జ్యోనినదంబు దెసల ♦ మ్రోగంజేసెన్. ౨౫

సీ. అమృతహాహుఁ డయ్యదనున రామశోకసమన్వితుండయి ♦ కరము శీల

మున నపకృష్టుఁడై ♦ వనితలుండెడుస్థలమునకుఁ బోరాదని ♦ మనమునందుఁ

దలపోసి యేకాంతధరణీస్థలంబున నుండె నంతటఁ గవీంధ్రుండు త్వరగ

నాచాపటంకృతి ♦ నరసి లక్ష్మణురాక యెఱిఁగి భీతింగొని ♦ నెఱిఁ దగు తన

- తే. యు త్తమాననముననుండి † త త్తటిల్లి
చలనముం గాంచె; నంతట † కలఁచె నిట్లు
పూర్వముంగదుఁ నన్నట్టిపోల్కి భ్రాతృ
వత్సలుండగుసామిత్రి † వచ్చె నిదిగొ. 32౫ 1269
- క. తలఁచుగ నువ్వత్తంబిది, కలదే చేయంగఁదొనఁకార్యం బింక ని
మ్ముల నని యనుకొనుచుం గపి, నులకతి యంగదుఁడునుదనఁకామునుముందే.
- తే. లక్ష్మణునిరాక వేగతుల వచ్చింపఁ, దెలిసికొనినదియేగాక † దీప్తచాప
శింజనీనిస్వకంబునఁ † జిత్తనుండు, దెలిసికొని నోటఁ దడిలేక † కలఁగె నతఁడు.
- చ. హరికుంపుంగవుండయినఁయర్కతకాజుఁడు భీతిచేతఁ దొం
దరపడుచుం బ్రమాదము నిఁతాంతము వీడి సమీపముందు ను
న్నరమణిఁ దారఁ గాంచి వచఁనంబు హితంబుగ నొప్పుబల్కె; నో
నరసిజనేత్ర! లక్ష్మణుని † స్వాంతము నె జన్మదుత్పన్నై తగుక. 3౨ 1272
- ఉ. కారణమేమొ రోషయుతఁ † గాంచి యతం డిట వచ్చినాఁడుగా
యారయ నేమితోఁచెడిని † నాత్మకు నీకు; ననిందితాంగి! యీ
శ్రీరఘరాముతమ్మునకుఁ † జిత్తమునందు నకారణంబుగాఁ
జేరదు రోష మేయదన † శ్రేష్ఠుఁడు పూరుషులందు నాతఁడౌ. 3౨౫ 1273
- క. ఏమైన నప్రియంబును, రామానుజుఁడట్ల నే విరహితజ్ఞుడనై
యేమటి చేసినయట్లే, నీమదికిం దోఁచె నొక్కొ! † నీరజనయనా! 33 1274
- క. దీనిని ద్వరపడి నీవే, మానసమున నరసి చెప్పు † మంజులచిత్తా!
వే నీవె పోయి యాతని, మానుగఁ గనుగొనుట నిపుడు † మంచిది నుమ్మీ!.
- చ. కనుగొని సామవాక్యములఁ † గామిని! యాతనిసుప్రసన్నుఁగా
నొనరువు; నిన్నుఁ జూడఁగ నె † యుద్ధతి వీడి ప్రసన్నచిత్తుడై
మనమునఁ గోపము న్నటచు † మానీయలందు మహాత్ము లెత్తటిం
గనరు మహాగ్రహంబు నటుఁగావున వే చనుమా! మదర్థమై. 3౫ 1276
- సీ. తొలుదొల్ల నీవేగి † యల లక్ష్మణునితోడ సామవాక్యము లాడఁజనును దాని
వలన నాతనిప్రియఁస్వాంత మింద్రియములు సుప్రసన్నము లగుఁశోభనాంగి
కమలపత్రాక్షుని † త్కాపతిపుత్రుని శత్రుహంతకు గనఁజాలువాడ;
ననిన నాతారయ † నమగులు రతివరవశతఁ దొట్రిలుచుండఁ † బానమదము
వలన నేత్రములు విహ్వలములై యొప్పంగఁ గాంచీగుణంబును † గనకనూత్ర
- తే. మును గ్రమంబున వ్రేలాడ † మనసిజనుఖ
కేళిచిహ్నము లొప్పుంగ † లీల వినమి
తాంగయప్టికయయి రాఘుఁవానుజన్ము
చెంత కరిగెను; భయమునఁ † జిత్తనుదర. 3౭౫ 1277

- చ. మనుజులతీంద్రపుష్కరఁడయి ♦ మానితచిత్తుఁడు నౌట లక్ష్మణుం
డనుగతభోగచిహ్నముల ♦ నల్లనవచ్చిన వానరేంద్రుభా
ర్యను గని మోమువాంచి యితఁరాంగన సన్నిధియాటఁ గోపముం
గొనక, తదీయచిహ్నములఁ ♦ గొంచెమెయైనను జూడ కచ్చటన్. ౩౮౫ 1278
- తే. తా నుదాసీనుఁడై యుండెఁ; ♦ దడుణి కేలి
చిహ్నములతోడఁ దాను వచ్చియును మద్య
పానమదమున లజ్జను ♦ వదలి యతని
దృష్టితనరాకచే గడుఁ ♦ దేట యగుట. ౩౯ 1279
- చ. మునుమును సాంత్యనోక్తులఁ బ్ర ♦ మోదము శాంతము నందఁజేయుచున్
ఘనతరమై త్రిచే గడుఁ బ్ర ♦ గల్భమునై విపులార్థయుక్తమై
కనఁబడుమాట యొప్పుఁ బలు ♦ కం పగఁ బూనె; నరేంద్రపుత్ర! నీ
కు నిపుడు కోపమూనుటకుఁ ♦ గూడినకారణమేదో తెల్పుమా!. ౪౦౫ 1280
- క. నీమాట నెవఁడుమీఁతెను, దాముందును వెనుకఁగనక ♦ తగ నెవ్వం డు
ద్దామవిశుష్కమహీరుహ, మై మించెడు నడవిలోన ♦ నతితీవ్రముగన్. ౪౧
- తే. మండుదావాగ్నికడకు నఖండరీతిఁ
బోవఁగలఁడని పల్కె నా ♦ పూవుబోడి
*సాంత్యపూర్వముగాఁగ నిశ్శంకఁ బ్రణయ
దర్శితార్థంబుగాఁ బల్కు ♦ దాశరథియు. ౪౧౫ 1282
- క. విని తారఁ జూచి యిట్లను, ననితా! పతిహితమునందె ♦ వర్తిల్లెడుగా
పునఁ బని యిదియని యెఱుఁగవు, వనచరపతి నీదుభర్త ♦ వై భవమలరన్.
- తే. కామవృత్తంబునందు ని ♦ కామమెలమి
తనరఁగా లుష్టధర్మార్థతతియయి యిపు
డున్నవాఁ డిద్ది తెలియక ♦ యున్నదాన
వేమొ? తారా! భవత్పతి ♦ యించు కేని. ౪౨౫ 1284
- క. తలపోయఁడు రాజ్యార్థంబుల దుఃఖిపరాయణత్వమునఁ గుందు మమున్
గలనై నం దలపోయం, డెలమిన్ సామాత్యుఁడగుచు ♦ నెల్లప్పుడు తాన్. ౪౩
- క. తనబంధుజనంబులతో, మనమలరఁగఁ బానమునె నమస్తవిధములం
దనకుం బరమార్థదమకా, నని సేవించుచుఁ జెలంగు ♦ నతిగర్వమునన్. ౪౩౫
- చ. వనచరనాయకుండు గరువంబున జానకిఁ జూడనంపు న
ప్పనికయి నాల్గుమాసములు ♦ పంతముమీఱఁ బ్రతిజ్ఞసేసి యొ
య్యన నవి దాఁటిపోయినను ♦ నాత్మ నెఱుంగకయున్నవాఁడు నూ;
వనితరొ! యర్థధర్మములపద్ధతి సిద్ధిని గోరియున్నచోన్. ౪౪౫ 1287

ఆ. ఇట్లు మద్యపాన ♦ మెలమి జేయుచునుంటు, మెచ్చుడగదు దాన ♦ మిగుల సర్థ
ధర్మకామములును ♦ పమయంతినెచకొందుఁ, పనకు నెవ్వఁడువో ♦ తెలిసొనర్చు.

క. వానికిఁ బ్రత్యుపకారము, మానక చేయుటను దాను ♦ మానినచోఁ బెం
పూనినధర్మమునకుఁ గడుఁ, గాననగుక లోప మవనిఁ ♦ గాంతామనేరొ. ౪౬

1సీ. ప్రత్యుపకారము ♦ పరమధర్మంబగు తరయక తాను జేయునియెడలను
గుణవంతుడగునట్టి ♦ కూరిమిమి త్రుండు నళియించినప్పుడు ♦ నారే. మిగుల
సర్థకామంబులు ♦ నల్లన లోపించు ధర్మంబునందు సత్త్వంబునందు
స్థిరనిష్ఠ గలిగిన ♦ చెలికాఁడు ధర్మార్థములకు మూలంబయి ♦ యలరుచుంట

తే. వానికంటెను నెక్కుడొ ♦ గాననట్టి, నఖుని విడనాడినాఁడు కీశవతిగాన
నితని కర్థంబు కామంబు ♦ నెట్లె ధర్మమును నశించును నిక్కమో ♦ పనదనయన!.

తే. కార్యతత్వజ్ఞురాలవు ♦ గాన నీవు
ప్రకృతకార్యంబునందు నెప్పుడి పేము
చేయవలయునొ యేవనిఁ ♦ జెప్పునేర్తు
వీవె తలపోసి చెప్పుమా! ♦ యింకమీఁద. ౪౭

1291

మ. అని ధర్మార్థయతంబు నై జముగనే ♦ యత్యంతమాధుర్యముం
గన న్యాయంబునునైన లక్ష్మణునివా ♦ క్యం బట్టె యాలించి త
మ్ముని రాముం డనుపంగ హేతువును వే ♦ బుద్ధిస్థిరత్వంబునం
గని విశ్వాసము వుట్టునట్లు పలికెం ♦ గాంతోక్తి సౌమిత్రితో. ౪౮ 1292

క. భూపకుమారా! వీరా!, నాపతి కామాత్మఁడయి మనస్థైర్యంబుక
జూపట్టమి నుండుటచేఁ, గోపం బూనంగ నివుడు ♦ గూడదు నీకు. ౫౦

క. అతికోపము స్వజనునియం, దితరునిపై నెట్టులట్టు ♦ లివు డుంపంగనె
ట్లు తగుక!; మఱియును నాపతే, సతతము మీకార్యములనె ♦ నాధింపంగ.

క. మనమున నాసక్తుండై, కనుగొనుచున్నాఁడు దాని ♦ క్రమముల నొగి గా
వునఁ గామవశుండయి యున్న నాప్రమాదముల నోర్పి ♦ న్యాయముమీకు.

2సీ. వినుము రాజకుమార! ♦ వీర్యాదిగుణముల మిన్నయై తగువాఁడు ♦ మిగులహీన
నత్వొడొ వానిపై ♦ సాధ్వసం బొనఁగూర్చు కోపంబుఁ బొందఁడు నెతలంప
సత్వావరుద్ధుడై ♦ శాంతియుక దపమున కాకరంబైన మహాపురుషుఁడు
నీవంటివాఁడు కోపావేశవశుడగు నెవ్వఁడు “నారోపమే యెఱింగి

ఆ. దాని నాప నీవు ♦ పూనితివేకాని, యయ్యమర్షమునకు ♦ నాకరంబు
లైనకారణముల ♦ నరయవుగా మది, ననకు” భూరినత్వ! ♦ యార్యవర్య! ౫౧

1 ఆప్రతిమర్వతః, అర్థలోపశ్చ మిత్రస్య నాశే నునాతో మహాక, మిత్రం హ్యర్థగుణ శ్రేష్ఠం సత్యధర్మపరాయణమ్, తద్వయంత పరిత్యక్తం నతు ధర్మే వ్యవస్థితమ్. అనిమా. దీనియర్థమే యిట వివృతమని యెఱుంగునది. 2 మూలాధ్యాయ వ్యాఖ్యానాభిప్రాయముతో నిట వివృతము.

- చ. హరికులపుంగవుండయిన ♦ యర్కతనూజనకెంతో మిత్రుడై
పరఁగు రఘుక్షీతీశు మదిఁ ♦ బర్వినకోపము తత్స్వరూపముం
బరిపరి నేనెఱుంగుదును ♦ వానరనాథుఁడు సీతజూడ నె
క్కరణినైనె నఁ గన్గొనఁగఁ ♦ గల్గినకోతులఁ బంపకీగతిన్. ౫౨ 1297
- తే. వ్యర్థముగఁ బుచ్చెఁ గాలంబు ♦ నందువలనఁ
గల్గెఁ గోపమటంచుఁ దత్కారణంబు
నెఱుఁగుదును; నీవు మాకుగా ♦ నేమహోప
కృతిని గావించినాడవో ♦ యే నెఱుఁగుదు. ౫౨౪ 1298
- క. దానికిఁ బ్రతికృతిగా నే, మే నొనరింపంగఁదగునొ ♦ యెఱుఁగుదు దానిన్
మానవతిలకా! వినుమా! మేనం బుట్టుచుఁ దగంగ ♦ మించుచుఁ గడఁకన్.
- చ. తనరెడు కామవేదనకుఁ ♦ దాళఁగ రామియు నేనెఱుంగుదున్
మనసిజనార్తిచేతఁ గపిమండనుఁ డిప్పుడు సర్వకాల మే
వనితలఁ గూడియుండెడినొ ♦ వారి నెఱుంగుదు; 'నీవు కోపముం
గనుటను జూడ మావలెనె ♦ కామవిహారములందు జ్ఞానముం
డినయటు తోపలేదు మది ♦ నీకు మహాత్మక! యాలకింపుమా! ౫౪ 1300
- సీ. కామతంత్రజ్ఞానకలితుఁడనై నచో ద్వేషించియుండ పీతీరున ధరఁ
గామలోలునకును ♦ గాలము దేశము ధర్మార్థములు లే వతండు వానిఁ
గనఁడు సుమా! శత్రుగణకాలరూప! నాచెంతనె యుండునుఁ ♦ జిత్తమందుఁ
గామవృత్తంబునె ♦ కాంచుచు దానిచే సిగ్గెనలేక నిశ్చింతనున్న
- తే. నీసహోదరుఁ గపిరాజు ♦ నెమ్మిమిఱ
పైపుమా! ధర్మతపసులఁ ♦ జాల నాచ
రించు పరమర్షులే కామనంచలితహృ
దయులునై కామినుల నెప్పు ♦ దగిలియుందు. ౫౬ 1301
- క. ఎపుడును నై జంబుగనే, చపలుండయి రాజునయిన ♦ సప్తాశ్వసుతుం
డపరిమితకామవృత్త, వ్యవగతచిత్తుఁడగుటేమి ♦ యాశ్చర్యమిఁకన్. ౫౬౪
- చ. అని యిటు లప్రమేయుఁడగు ♦ నాతనితోడ మహార్థమైనవా
క్యనిచయ మాడి వే మరల ♦ త్కాపతిపుత్రునిఁ గాంచి లీలఁగా
ననియెను; బానగర్వమున ♦ నంగముఁ దూలఁగ భర్తకున్ హితం
బును గలిగించునట్లు నరపుంగవ! సూర్యసుతుండు పూనికన్. ౫౭౪ 1303
- తే. కామపరతంత్రుఁడయ్యు మీకార్యసాధ
నవిషయంబున సత్ప్రియత్నమును మున్నె

సుగ్రీవుఁ డెంతయుఁ ♦ శోభిల్లు కనకాసనమునుండి యునికి యిం ♦ వ్రధ్వజంబు
వలె నిలుచుండె; న ♦ భంబున సంపూర్ణశశి యుదయింప న ♦ త్తగణము
తే. లతనివెంట నె యుదయించు ♦ నట్లు లినజుఁ

డాసనమునుండి లేవఁగ ♦ నతనివెంట
రుమయు మొదలుగఁ గల్గు భీరువులు లేచి;
రంత మధుపానమదమున ♦ నర్కజుండు. ౪

1313

క. కనులెట్టుఁబాట సంపద, తనరారఁ గృతాంజలియయి ♦ దాశరథి నెదు
ర్కొని గురుకల్పద్రుమభంగిని నిలుచుండెను మనంబు ♦ కీడ్పడుచుండన్. ౫

క. పనితాసమూహమధ్యమమున రుమతోఁ గూడి భగణముల యంతరమం
దున నున్నచంద్రువలె నొప్పిన సుగ్రీవుఁ గని యంతఁ ♦ బెనుకోపమునన్. ౬

క. పలికెన్ లక్ష్మణుఁ డిట్లని, బలవంతుఁడు సత్కులమునఁ ♦ బ్రభవిల్లి మహా
ర్తులయెడఁ గరుణచెలంగఁగ, నలరుచు విజితేంద్రియుండు ♦ నయి కృతవిదుడై.

క. ఋతవచనుండయి పొల్చెడు, యీతిపతి పూజ్యుండు సుమ్ము ♦ స్థిరపై నేభూ
పతి ధర్మైతరమార్గ, స్థితుడై యుపకర్తలైన ♦ చెలికాండ్రకుగాన్. ౭ 1317

క. అన్యతప్రతిజ్ఞ సేయునొ, మనుజేంద్రుని కతని కన్న ♦ మఱి పాపిష్ఠుం
డనఁదగినవాఁడు మేదిని, గనరాఁ డొకగుట్టమునకుఁ ♦ గా నెవఁడైనన్. ౮ 1318

చ. అన్యతము పల్కెనేని యతఁ ♦ డశ్వశతంబు వధింపఁగల్గు నా
ఘనతరదోషమొందును నిఁ ♦ కన్ ధర గోవిషయంబునందు నే
మనుజుఁ డసత్యమాడునొ క్ర ♦ మంబున ధేనుసహస్రము నవ్విధిం
చినయఘమొందు, నేనరుఁడు ♦ చిత్తమునందుఁ దలంప కొయ్యనన్. ౯ ౫

క. నరువిషయంబున నన్యతము, పరఁగించునొ యాత్మహత్య ♦ స్వజనహననమున్
నిరతిం జేసినపాపము, నరుఁడాతఁడు గాంచు; రాము ♦ నకు సుగ్రీవా! ౯ 1320

క. అన్యతప్రతిజ్ఞ సేసినఁ, గననొ పానమును జెప్పఁ ♦ గాఁ దరమానే;
వనచరనాథా! మును తన, పని నొనరించుకొని మిత్ర ♦ పటలికి మరలన్. ౯ ౫

తే. మాటచొప్పున వారిన ♦ య్యతముఁ దీర్చ
కుండునో యట్టిమనుజుడై ♦ యుర్విలోఁ గృ
తఘ్నుఁ డనఁబడు సర్వభూతములు వానిఁ
జంపఁగావచ్చు దోషలేశంబు లేదు. ౧౦

1322

క. మును స్వామిభువమను వో, వనచరనాథా! కృతఘ్ను ♦ వారక కని లో
కనిచయపూజిత మగుచుం, దనరెడు నీశ్లోకమును గ్రు ♦ ధం బఠియించెన్. ౧౧

*సీ. వినుము పఠించెద ♦ మనువు జెప్పిన శ్లోకమును నేను; “బ్రహ్మహత్య నొనరించి
నట్టివానికిని, మ ♦ ద్యంబుఁ ద్రాగినవాని కట్లే స్వర్ణంబును ♦ నపహరించి

- నట్టివానికిని, గుర్తొంగనానంగను మొనరించినట్టి యస్త్రముజనకును
వ్రతభంగ మొనరించువానికిఁ బ్రాచిత మాన్యలక్షణనే యనువదించు
ఆ. బడివయదియెగాని యపు యొక గృతఁ డైన, కెన్నఁ బ్రాచితముది యేర్పరింపఁ
బడఁగ లేదు;” మనువువాక్యమిద్దయఁ నుము, వనచరేంద్ర! రాముఁడలనీవు.
క. మును కాన్యంబులఁ దీరును, కొని కృతకృత్యంజనముఁ యోరిక దీర్ఘ
వెనుకఁ రామునికాన్యం. బును జేయఁయన్నవాఁడవు గద కుమతినై. ౧౨
క. కనుకనె నీవు కృతఁ డైన, వనాన్యంజవు విద్యలాపఁచట్టికవుగదా;
వనచరఁ కృతఁ డైన గా,క నీవు కృతవేత్తవేఁ యైనతి కెలమి. ౧౩
క. ప్రతికృతిగా జనకాత్మజ, వెతకుటకుఁ బ్రయత్నమీవు యిధియని చేయక
జతనము పూనవలయుఁగద, క్షీణి మంజుకమును దనదుఁచెంతకుఁ విలువ. ౧౪
తే. తలఁచి నర్పంబు కప్పరా యన్వివలె నీవ
మును నొనర్చుచునుండు నీవును చొందుతనె
కాన్యసిద్ధికినయి నత్యంతితునివలె
నాడి యిప్పుడు గ్రామ్యునుఁభాభినిరతి. ౧౫
- క. నిరతము గాంచుచుఁ బ్రతినను, బరికింపవు రాముఁడు నీవు యవ్వాభువుగాఁ
బరిపరి నతిచెడు భీతిర, సరీస్పదం బనని యెఱుఁగఁజాలకపోయె. ౧౬ 1329
- క. కరుణాళువు మహితాత్మఁడు, వరభాగ్యోన్మత్తుఁడు రామఁడనుభావతి తా
దురితాత్మఁడవని నీవు నుది, నిరయకయే కీశరాజ్యంబుం దునిచెఁ దగ. ౧౭
- సీ. అక్లిష్టకర్మఁడై యలగు రామునియునకారంబును నలంకరయే కపీశ!
నీవుందువే నిర్లు యావాఁడిబాణాశిహతుఁడనై నీయన్నయైన వాలిఁ
గనఁబోవఁగలవు, జిష్ణునిపుత్రుఁడౌ నాలి హతుఁడయి యేత్రోననాశ్రయించి
చనియెనో యాత్రోవఁమును మూయఁబడఁగలే దిప్పటికిని గానఁజిచ్చు బోకు
ఆ. ప్రతిన వాలిచనినఁనభమునఁ బోకుము; వినుము కముకులేంద్రుఁడవిపులచాప
వరమునుండి వెడలువజ్రసన్నిభబాణ, ములను గానలేదు యున్ను నీవు.
క. కనుకనె విషయనుఖంబున, ననూనవిధిఁ బొందుచును మహాత్మంజౌ రా
మునికాన్యము మనముననై, నను వలంపక యుంటి వోవఁనచరగజేశా. ౧౮

ముప్పది నాల్గవ నర్గము సంపూర్ణము.

3౫ - వ నర్గము.

అథ తాన లక్ష్మణు నూహించుట. అథ-

- క. అని యిరీతి నుమిత్రా, తనయుండగు లక్ష్మణుండు యశన తేజోభూ
తిని బ్రజ్వలించుచున్నగ,తిని జూడంబడుచు మిగులఁ దీవ్రముగాఁగ. ౪

- క. తనపతిని గూర్చి పలుకఁ, విని తారాధిపనిభాస్య ♦ వినయవతియునై
తనరారు తారయిట్లనె; ననఘా! యిటుచెప్పురాదు ♦ హరికులపతినిన్. ౧
- క. నాపెనిమిటి యీతీరున, నీపరుషోక్తులకు నర్హుఁడై గాఁడుసుమీ
యోపురుషతిలక! యందును, నీపగిది భవాదృశోక్తి ♦ కెట్లర్హుఁడగున్. ౨
- *క. వనచరపతి సుగ్రీవుం, డనఘ! కృతఘ్నుండు శకుఁడు ♦ నతిదారుణుఁడున్
అన్యతకథుండును గుటిలుం, డును గాఁడు మహాత్మ! వీరుఁడు కపిపతిమదిన్.
- క. తనకు రఘురాముఁ డితరుల, కును జేయఁగరానిమేలు ♦ కోరికయుద్ధం
బునఁ జేసిన దేమాత్రం, బును మఱుఁగలేదు; రామఁమూర్తికరుణచేన్. ౪
- తే. కీర్తి శాశ్వతమైన యీఁకీశరాజ్య
మును బరంతప! రుమను నఁన్నును దగంగఁ
బొందె; బూర్వము బహుదుఃఖములను గడిచి
యున్నవాఁడౌట నిప్పు డభ్యున్నతముగ. ౫
- క. అలవడినయట్టి సౌఖ్యం, బులవలన న్నేనకాఖ్యఁ ♦ బొంది తనతపం
బుల మఱచిన కౌశికముని, వలెఁ గాలము ప్రాప్తమైనపథ మెఱుఁగఁడు సూ!.
- మ. మును ధర్మాత్ముఁడు కౌశికుండు స్మరసఁజ్ఞాదంబున న్నేనకా
ఖ్యను గామించి దశాబ్దముల్ పగలుగా ♦ నాత్మం దలంచెంగదా?
ఘన తేజంబునఁ బొల్చు నాఘనుడె తాఁ ♦ గాలజ్వలం దగ్రుఁ డ
య్యును గామంబునఁ బ్రాప్తకాలమును దాఁచూహింపఁడయ్యెం జుమీ!.
- తే. అతనిగతి యిట్లులుండంగ ♦ నన్యుని విష
యమునఁ జెప్పంగవలెనె! యోయనఘ! యితఁడు
చాలకాలము శ్రమముల ♦ నోలిఁ బొంది
దేహధర్మములం జిక్కి ♦ తృప్తిఁ గనక. ౬
- క. స్మరతాపచంచలతఁ గని, నిరతం బున్నాఁడు గాన ♦ నీవీతనిదా
గురుతరమగు నీతప్పును, బరికింపక పై పవలయు ♦ భవ్యమనీషా!.
- క. వినుమో తండ్రీ! యీతని, వినిశ్చితార్థంబు నీవు ♦ విదితంబుగ ని
ద్దని తెలియక ప్రాకృతుఁడగు, జనునివలెన్ కోష మొందఁజనదు మహాత్మా!.
- చ. పురుషవరేణ్య! సత్వయుతిఁ ♦ బొల్చి భవాదృశులై మహాత్ములౌ
పురుషులు కారణంబులను ♦ బోలఁ దలంపక సత్వరంబుగా
వరమతి నేఁచు నాగ్రహముఁబారికిఁ జిక్కరు; ధర్మవేత్తవై
పరఁగుదు వీవు నేను నిను ♦ భర్తృహితంబును గోరి వేఁడెదన్. ౧౧
- క. పనిపూని సుప్రసన్నుని, గను జేయఁదలంచుదాన ♦ గాఢక్రోధం
బునఁ గల్గిన సంరంభం, బును దీనిన్ విడువవయ్య ♦ మొక్కెద నీకున్. ౧౨

చ. తనప్రియమిత్రుడౌ దశశఃప్రప్రియశంకను ప్రీతికై కుమర
ననుఁ గపిరాజ్యము స్పృహఃకంబును ధాన్యము విత్తము న్ముదం
బును గలిగించు వస్తుగణఃము నిష్కణాఁడు నటంచు నామశం
బునఁ బాడకట్టుచున్నయదిః † పూన్కి. రణంబున రావణాసురుఁ. ౧౩ 1346

చ. అనిహతవిక్రమంబు తగుఁపట్లు వధించి మహీదతోడ రా
మునిఁ దగఁ గూర్చుఁగాఁగలఁడు † మోదముశం బ్రియపత్ని దోహిణిం
గని జతగూడుచంద్రుగతి † త్వాపతి హాయిగ నుండు నింక నీ
తను దమిఁ గూడి; తూముడగుఁవానవరాధుని పత్తనంబునఁ. ౧౪ 1347

నీ. అట శతకోటిసహస్రము బ్రహ్మవాజియుతముల్ సైన్య మఁమృదురనాయ
కులకుండు నిదిగాక † దనుజవీరశతంబు లట్లై సద్భటుల సహస్రములును
విఘ్నపీగుచునుండు † వీరతా వాల్మీకి గామరూపులు వారిఁ † గలన నోర్వఁ
దరముగా దేరికి † దనుజవీరుల వారిఁ జంపక సీతను † కౌర్యమున గ్ర

తే. హిందుకొని పోయినట్టి లంఁకేశుఁ జంప
నలవియేగాదు; తద్దనుఁజల రణమునఁ
జంప శక్యంబుగాదు లఁక్ష్యణ! మఱియును
నిస్సహాయత నినజుఁడు † నిలిచి యగిని. ౧౬౪ 1348

క. క్రూరక్రియుడౌ దానవ, వీరుని రావణుని విగతఃవీర్యునిఁ జేయం
గారాదు, దనుజవార్తల, వీరుండగు వాలి నాకు † వివరించఁ దమిఁ. ౧౭

చ. హరికులపుంగవుండయిన † యామహితాత్ముఁడు వాలి రాక్షసే
శ్వరువిషయంబులం దెలియుఁవాఁడగుటఁ ముదమొప్పు నాకు నా
దరమున నిట్లుచెప్పె మును; † దానవువార్తల నేనెఱుంగ నే
వరుసను వింటినో యటుల † వారక చెప్పెన నాలకింపుమా! ౧౮ 1350

క. మీకు సహాయము చేయుట, కై కదనము సేయఁ బెక్కుఁకవులను బ్లవగా
నీకాధిపతులఁ దోడ్కొని, యీకీష్కింధకును రాఁగ † నెందఱొ వీరుల్. ౧౯

తే. పంపఁబడి యున్నవారు తఁపనతనూజఁ
డితఁడు శౌర్యాధికులయి యఁహీనబలులు
నయినవానరవీరుల † యాగమనముఁ
జూచుచుండుట రామునిఁ † జూడరాఁడు. ౨౦ 1352

తే. రాముకార్యంబు తీరుపఁరానికార
ణమిది యోలక్ష్యణా మున్నె † తమచుత వెద
కంగఁ బంపుటకై ప్లవఁగబలమెల్లఁ
బంచదశరాత్రములకు లోపలనె యిటకు. ౨౦౪ 1353

క. తప్పక రాఁదగుననియును, దప్పించో మరణశిక్ష † దప్పదనియు ని

ట్లాప్పుగ నేర్పటచెను నా, చొప్పున రావలయు నేడె † శుంభత్ల వగుల్.

సీ. అరిసూదనా! జ్వలితాంగులౌ ప్లవగులకోటులు మఱివేయికోటు లెలుగు
బంట్లు గోలాంగూల † వరములు వందలకొలది నిప్పుడె వచ్చి † కొలువఁగలరు;
నినుఁ గాననాగ్రహం † బును మా నుమావానరాధిపుప్రియభార్య † లందఱుభవ
దీయవక్తముఁ జూచి † తెంపున వాలిని జంపినభయమును † స్వాంతములను

తే. ననుభవించినవారలె † యాట శంక

నొందుచుం గ్రుధ రక్తమట్లాప్పు నీదు
కనులఁ గాంచుచు శాంతినే † గనకయున్న
వారు గావునఁ గాపాడ † వలయు వీరి. ౨౩౪

1355

ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౬ - వ సర్గము.

ఘోఘో లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితో సరసముగ మాటలాడుట. ఘోఘో

చ. అని యిటు తారయెంతో విన † చుంబున ధర్మహితంబుగా వచిం
చినవచనంబుల నివ్వనుచుఁ † జిత్తము సాజముగానె మార్దవం
బును హితమై చెలంగుటను † బొందుగ వానికి సంతసించి మో
మున స్థిత మంకురింపఁ గృపఁ † బూని బ్రసన్నత నొందె నంతటన్, ౧ 1356

క. తనసతిపల్కుల కాతఁడు, మనమున నలరుటయుఁ గీళ్ † మండనుఁ డట నా
తనివలనిభీతిఁ జలిచేఁ, దనువకకం జేయుచున్న † తడివస్త్రంబున్. ౧౪ 1357

ఆ. వదలునట్టు మాని † మది సంతసించె; న, వానరేంద్రుఁ డంత † స్వగళమందు
భోగదంబుఁ జిత్త † మునగు దివ్యకుసుమ, మాలికను ద్యజించి † మమత వదలె.

చ. వనచరనాయకుం డయిన † భాస్కరపుత్రుఁడు భీమసత్వుఁడై
కనఁబడులక్ష్మణుం గుఱిచి † గాఢముదంబు చెలంగునట్లుగా
వినయము తోఁపఁ బల్కె; బృథి † వీపతిపుత్రక! నన్నుఁ బాసి పో
యిన సిరి కీర్తియున్ స్థిరత † నెంతయుఁ బొల్చెడు కీశరాజ్యమన్. ౪౪ 1358

చ. మరల భవత్సహోదరు న † మానుషభవ్యదయన్ లభించె; భీ
కరరిపుసూదనా! స్వకృత † కార్యమునం బలుకీర్తి గన్న య
ప్పురుషసరేణ్యుఁడైన రఘు † పుంగవుఁ డింద్రజు నొంచునట్లు నే
ను రమణ నొందఁజూపిన య † నూనపరాక్రమ మెన్న శక్యమే?. ౫౪ 1360

క. దానికిఁ బ్రత్యుపకారం, బేనరుఁ డొనరింపఁగలఁ డ † హీనజవమునన్
దానవుఁ జంపి మహీశుఁడు, జానకినిం బొందఁగలఁడు † స్వబలమువలనన్. ౬౪

క. నేనును సహాయమాత్రం, బే నిలిచెద నంతెకాని † యే జేయంగా
నొనే? కార్యము; శైలం, బానింగిని దాఁకు భూరు † హము లే డిలయున్. ౭౪

క. రామునియొక బాణంబున, నేమా శ్రంతేని నిల్వఁ కే చెడియె గదా
యామాన్యుని కితరుంకొ, పామకునాహాయ్యమేమిఁజని నొనఁగూర్చున్. ౮

చ. ధనువును మ్రోయఁజేయఁగనె ఁ తక్కినికిన్ గురుశైలయుక్త మే
దినియె వడంకె నట్టిగురుఁధీరునకుం బనియే మొకశ్లత్తో
మనుజవరేణ్యః. వైరియగుఁచు త్తనురానిని వానిసైన్యమున్
ఘనతరశక్తిఁ జంపుటకుఁ ఁ గా రఘునాథుఁడు ముందు పోవఁగన్. ౯౫ 1364

నీ. అతనివెంటనె పోవ ఁ నర్జునమే మేము విశ్వాసమునఁగాని ఁ విపులమై త్రి
వలననుగాని యేవరునైన నను మితిమీరివే ద్రించిన ఁ మీకు నేవ
కుండ నొట నాయందు ఁ గుర్విరరాధముల్ కల్గిన నవ్వారిఁ ఁ గరుణ సైవ
వలయును, భూమినెఁవ్వఁడుగాని తప్పుఁ జేయనివాఁడు లేడు నుఁమ్మనుచువనచ

తే. రేఖఁ జేరీతిఁ జెప్పఁగ ఁ హృష్టఁడగుచు
దాశరథి యాతనిం గాంచి ఁ దయ వచించె;
నాథుండవయి విశేషవిఁనయము గల్గి
యున్నవాఁడవు గాన నాఁచున్న యెన్న. ౧౨౪ 1365

తే. అన్నిటిఁగన సనాథుండే ఁ యయ్యెఁ జమ్ము
నీప్రభావము శౌచము ఁ నియతి నెన్న
నుత్తమోత్తమకపిరాజ్యఁమొంది దీని
సిరిని బొంద నర్హుండవె ఁ వారికులేశ. ౧౨౫ 1366

క. నీవే సహాయపడఁగా, నోవనచరనాథ! వేగ ఁ యుద్ధంబున నా
రావణముఖ్యుల రిపులన్, శ్రీవరుఁ డతివిక్రముఁ డగుఁసీతాపతియున్. ౧౨౬

క. నుఱుమాడఁగలఁడు దీనికి, నటమరయే లేదు; భాస్కఁరాత్మజ! నీవి
త్తఱిఁ జెప్పినవాక్యము ధర, వటలెడు ధర్మాని నెఱిఁగి ఁ భవ్యాత్ముండై.

క. కృతవిదుఁడై యుద్ధంబుల, సతిశౌర్యము మీఱ వెనుకఁనంజ యిడనియ
ప్రతిముందు చెప్పఁదగినది, హితమైనదిగాఁ జెలంగె ఁ నిది సత్యముగన్. ౧౨౭

క. వనచరసత్తమ! నినురా,మునిఁ దప్ప మఱొక్కవీరు ఁ భూమిని శక్తిం
దనరి స్వదోషములను నొప్పినవానిం జెప్పనగునె ఁ వెదకి కనినచోన్. ౧౨౮

క. బలవిక్రమముల రాముని, వలెఁ జెలఁగుదు వీవు దేవఁవర్యులు నిను మా
కెలమి సహాయునిగా ని,మ్ముల నిచ్చిరి లేకయున్నఁ ఁ బొందఁగ నెటులొ. ౧౨౯

క. త్వరపడి యటనుండి కపీ,శ్వర! నాతోఁగూడ నీవు ఁ వచ్చి నృభార్యా
హరణమునఁ గర్చితుండగు, పరమాత్తు వయస్యు రామభద్రుని మిగులన్.

చ. సరసవచస్థితిం దనిపి ఁ చయ్యన నూఱడిలంగఁ జేయుమా
నిరతము దుఃఖభారమున ఁ నిండి వచించిన రామువాక్యముల్

పరిపరి యాలకించుటను ♦ స్వాంతము దూలుట నేను నిన్ను ని
వ్వరుసఁగ దారుణోక్తులను ♦ బల్కితి వాని క్షమింపఁగాఁదగున్. ౨౦ 1373
ముప్పదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

32 - వ సర్గము.

శ్లోకం సుగ్రీవుఁడు వానరుల రావించుట. శ్లోకం

క. ఈమాడ్కి మహాత్ముండగు, సౌమిత్రి వచింపఁ గీశ♦స త్తముఁ డంతన్
సామీరిని బార్హవృష్ఠితుఁ, డౌ మంత్రిని గాంచి పలికె ♦ సాదరభణితీన్. ౧

నీనమాలిక:—

హినువచ్చిఖరిని మ♦హేంద్రవింధ్యాద్రులఁ గైలాసశైలశిఖరమునందు
సితశిఖరంబయి ♦ చెలఁగు మందరమున నీయైదుశిఖరుల ♦ నెసఁగువారిఁ,
బడమరదిక్కునఁ ♦ బాధోధితీరంబునను బాలసూర్యవర్ణముల వెలుఁగు
చుండు పర్వతముల ♦ నుండువారిని, మఱి సంధ్యాభ్రతుల్యమైన ప్రహయఁడు
పొడనూపునుదయాఖ్యభూమిార్ద్రమునఁ బద్మతాళవనంబునఁ ♦ దనరుచున్న
హరిపుంగవుల, నల్లై ♦ యంజనాంబుదతుల్యకాంతులై కుంజరకాండతుల్య
తేజసులయి యప్రతిమపరాక్రములయి యంజనాద్రివసింతునట్టి స్థవగ
వరులను; మేరుభూధరపార్శ్వముల మనశ్శిలలచేఁ దగిన గుహలవసించు
కనకతుల్యప్రభాకలితవానరులను ధూమ్రపర్వతమునఁ ♦ దోచువారిఁ;
దరుణభాస్కరతుల్యతనుకాంతి యలరార మైరేయమనఁబడుచుద్యమును ము
డంబునఁ ద్రాగుచు ♦ దారుణవేగంబు గలిగి మహారుణాఖ్యగిరి నున్న
వానరులను; రమ్యవాసన ల్పొలయంగఁ దగు మహావనములఁ ♦ దనరుచున్న
స్థవగవర్వుల మునిపటలివాసంబులౌ రమ్యస్థలంబుల ♦ రంజిలుచును
వసియించు వనచరవరులను మఱియును బుడమి నందందును ♦ బొడలుచున్న
కపుల నందఱిని వేగంబున రప్పింపు; సామాద్యుపాయముల్ ♦ చతురరీతిఁ
బన్ని వానరులఁ బిల్వంగ సమర్థులౌ కపులఁ బంపుము; నే మునుపు మహాజ
తే. పులగు దూతలఁ బంపితిఁ ♦ గలిసికొనుచు

వారిఁ ద్వరపెట్టి వానరవరులఁ బిలుచు
కొనుచు రాగను బెక్కండ్రఁగోతులఁ ద్వర
జనెడివారిని బంపుమా ♦ శ్వేతనతనయ!. ౧౦

1375

క. కామసుఖాసక్తులునై, సోమరులయి యున్నకపుల ♦ శుంభద్గతిచే
నేమఱక యందఱిని వే, వే మామకశాసనమును ♦ వినిపించి తగన్. ౧౧

తే. తోడుకొని రమ్మ నాయాజ్ఞఁ ♦ ద్రోచి యెవఁడు
పదిదినంబుల కిటరాఁడొ ♦ పరఁగ వాని

దుష్టమతి కాజశాసనః మామకుః కని
చంపవలయును నినునుంత ధీమః కలచక. ౧౩

1377

ఆ. శతసహస్రకోటిఃసంఖ్యలుగా నిట, నుచ్చష్టవగవద్యః ధీగః మహాజ్ఞః
వెడలి కవులనెల్లః వేగము తోడ్కొని, వచ్చుటకయి చనః మామయః దెసల.

క. ఘనములవలె నద్రులవలె, గనునట్టుచు భయపడఃకలితులగుచు ను
న్ననిజులకపీవద్యులు నా, వనువున నిటనుండి గగనఃభాగము నెల్లః. ౧౩౪

క. క్రమైదువారిం బోలుచు, నిష్కహిః గన నగుచు వేగః మెల్లదిశలకుః
నమ్మదమునః జని భూభా, గమ్మున వానరులచోట్లుః గలయ వెడకుచుః. ౧౩౫

ఆ. వారలుండుచోట్లః వారకెఱింగ, వారలొటః బోయిః వచకులను
బిలుచుకొనియిటకునుః వేగవత్తురుగాక, నాదుశాసనమునః నయగువాఁడ్య.

చ. అనియిటు పల్కు సూర్యనుతుఃనాజ్ఞను వాయుకుమారుః కంజనా
తనయుఁడు తెన్నగా విని నిఃతాంతఃకాక్రమవంతులైన యా
వనచరపంక్తి దిక్కులకుః బంపెను; వారుచు రాజనానతిః
గని పతగాళి తారకలుః గ్రాలు నభంబునః బోయి రక్షుడే. ౧౩౬ 1372

క. జలరాశిద్వీపంబుల, నిలాధరములందు వనులఃనెల్ల సరసులం
గలయం గ్రుమ్మరి వారం, కలరెడు కోతులకు రాజఃనాజ్ఞః దెలుపుచుః.

క. శ్రీరాముని కార్యార్థము, చేరం జనవలయుః బురికిః శీఘ్రమ యని య
వీరులు తెల్పుఁగ వానరి, భూరమణుఁడు ప్రళయమృత్యుఃపున కీడనుచుః.

క. వనచరులందఱు రాజా,జ్ఞను వినినంతనె భయంబుః చాల గదురఁగాఁ
జనుదెంచి; రంత రాముని, పనికయి శ్రీరాముఁడున్నఃపర్వతమునకుః. ౧౩౭

క. అంజనగిరినుండియె యవు, కంజనసంకాశతనువుః లలరుచు నుండం
గం జనుదెంచిరి శౌర్యం,బుం జవమునుగల త్రైకోటిఃముఖ్యవనచరుల్. ౨౦

చ. నరసింహబాంధవుండు తనఃఛాయ యడంగఁగ నస్తమించునే
ధరవర మట్టియ స్తగిరిఃతల్లజనీమలనుండి తస్తభా
స్వరకనకాంగముల్ గలుగుఃవానరులుః కళకోటిసంఖ్యచే
గరము జవంబు మీఱ నృపుః గానఁగ వెల్వడి రాతురంబునః. ౨౧ 1387

తే. సింహకేసరవర్చస్సుః చెలఁగ వెండి
కొండశిఖరంబులను నుండిః కండికపులు
వేయికోటులు వచ్చిరాఃవేళ మఱియు
మూలఫలముల భక్షించిః క్రాలుకపులు. ౨౨ 1388

క. హిమవత్పర్వతవనతులు, గమనజవం బొప్పుచుండఁగా వచ్చిరి భూ
పనుహితశాసనమున నీ, క్రమముల దశలకుఁకొట్లుః కడుమోదములఁ. ౨౩

- తే. వింధ్యపర్వతముననుండి † భీమశర్ము, లతిభయంకరహపులు † నై నకపులు
వేగమున వచ్చి రచటికి † వేయికోట్లు, వారికాంతు లంగారక † వర్ణములగు. ౨౪
- క. క్షీరాబ్ధితీరవానులు, నానూతనమాలవనము † నందుండు కపుల్
సారతరనారికేశా, హారులుగాఁ దద్వనమున † నలరువనచరుల్. ౨౪౫ 1391
- క. అరుదెంచిరి వేగమ వన, చరు లవ్వారల గణింప † శక్యముగా దా
సరసిజసూతికినై నను; నరణ్యములనుండి గిరిగు † హలనుండి వెసన్. ౨౪౬
- తే. నదులనుండియు వచ్చె వా † నరగణంబు
దినకరుని మ్రొంగఁబూనిన † తెఱఁగు దోఁప;
వానరులఁ బిల్వ నీలుచేఁ † బంపఁబడిన
మొనటికపివర్యు లతిజవ † మునను బోయి. ౨౪౭ 1393
- క. సుమహితవృక్షైఘంబౌ, హిమవత్పర్వతముఁ గాంచి † రెల్లనురల కెం
తొ ముదంబును గూర్చుచు ది, వ్యమురచ్యుమునౌ మఖంబు † హరదై వతమున్.
- క. గిరియందందు న్తునుపొక, తరుణమున నొనర్పఁబడియె † దద్యజ్ఞంబే
ధరణిం జేయఁగఁబడియెనొ, కరము పవిత్రమగు నచటి † త్కాస్థలమందున్. ౨౪౮
- సీ. హోమకాలమ్మున † నుర్వి జాతీపడిన యాజ్ఞాదులవలన † నట జనించి
యన్మృతమువలె రుచు † లలరఁగఁదగియున్న ఫలమూలములఁజూచి † రెలమితనర;
నాఫలంబులను మూ † లాదుల నొకమాటు భక్షించు నెవ్వఁ డ † వ్వల నొకనెల
సర్వంత మా † కటి † బాధనొందక తృప్తిఁ గనుచుండు; నాకపి † కాంతు లచటి
- తే. ఫలములను మూలముల దివ్య † ముల గ్రహించి
రట్లై దివ్యోషధులఁ గూడ † నతిమునమునఁ
సంగ్రహించిరి ఫలముల † సంతతంబుఁ
దినెడువారౌట; నంత న † వ్వనచరులొగి. 3౧ 1396
- క. సరసిజబంధావృత్తజనకుఁ, గరము ప్రియంబంచు నందుఁ † గల ఫలమూలౌ
త్కరములు సురభిసుమంబులు, పరికించి గ్రహించి వేగ † వచ్చిరి పురికిన్. 3౨
- చ. వనచరపీఠులందఱును † వానరసంఘమునెల్లఁ బిల్చి య
వ్వనచరపంక్తికంటె వెస † వచ్చిరి ముందె గవీశునొద్దకున్
అనిలజవంబు మీఱఁ జను † నట్టి స్వభావము గల్గువారు కా
వున నలవానరుల్ రవిభ † వ్రండలరారు పురంబు నాదృతిన్. 33౫ 1398
- తే. లక్ష్మణుం డున్నయట్టి కా † లంబునందె
వచ్చి చేరిరి; వారు ది † వ్యంబులై న
ఫలములను మూలముల నోష † ధులను గొన్న
గా సమర్పించి పల్కి రి † క్కరణిఁ బలికి. 3౫ 1399

చ. వనచరనాథ! మేము గిరివాసివనంబులకెల్లఁ బోయి మీ
యనుమతి నందు నున్నన్లవఁగవలెఁ బెట్టితి మెల్లవానకుల్
పనివడి యున్నదాఱ్ఱ భయఁభక్తుల నొనలఁ దాల్చి యిప్పుడే
యనిలదవంబునం బురికిఁ నయ్యెదె వచ్చుచునున్నవా కొరక. 3౬ 1400

క. అనవిని నుగ్రీవుఁడు నె,త్తునమున నానంద మొందిఁ మన్నించెను వా
రునిచినకాన్కలఁ దత్ప్రీతిని బూని మహీశునయింఁ దీర్తునటంచుక. 32

ముచ్చడియేకవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౮ - వ సర్గము.

అథ - క్షణసుక్రేష్టం దామకొద్దం బోవుచు. అథ

చ. చెలఁగుచుఁ గోతఁ లర్పణముఁజేసిన కాన్కల సంగ్రహించి న
ల్లలితవచస్సుల న్తుదితులఁ దగవాఁచిజేసి యంతపి
హ్నొలిపె; స్వకీయశాసనముఁ కోరికమీఱఁగఁ జేసినట్టికోఁ
తుల కిటులాఱ్ఱ యిచ్చి గతిఁబోషుఁగఁ గృతకృత్యుగాఁ దనుం
దలఁచె మహాబలుండయినఁభాత్రిపిభుం గృతకృత్యుగాఁ దగక. ౨ 1402

క. భీమబలుండును జ్ఞవగ,స్తామశిరోమణీయు నగుచుఁ శోభిలు రవిజుక
భూమిశనుతుఁడు లక్ష్మణుఁ, డామోదము మీఱఁగవినఁయమనఁదనువుచుక.

తే. పలికె నిట్లని సౌమ్య! నీకెలమియేని
యిపుడె కిష్కింధ వెడలి భూమిశుకడికుఁ
బోవుదము; నాఁగ నక్కపిఁపుంగవుండు
నతనిమాటల నాలించి యతిముదవలన. ౩ 1404

క. మనమలర నిట్టు లనియెను, విను మనఘా! నీవు నల్కుఁవిధమున నిపుడే
చనుదము రాముని పరిసరి,మునకు న్నీయాఱ్ఱ కీతిఁ మునుకొని నడతుక. ౫

క. అనియిటు శుభలక్షణుండగు, ననఘునితోఁ బల్కి యప్పుఁ డాత్మవనితలక
జనుడని తారాదులఁ బం,చెను బిన్నట రం డిటకనిఁ చీరెం గవులక. ౬౫

*క. ఘనరవమున నాతఁడు పిల్చినఁ గోతలు వచ్చి రటకుఁ నీమంతినులం
గనఁదగినవారు కరముల, వినయంబున మోడ్చి యెదుటఁ పే నిలువంగక.

చ. సరసిజమిత్ర తేజమునఁ జానుగ నొప్పు కపీంద్రుఁ డంత వా
నరులను, మ్రొల నిల్చి నునుఁనన్ములుగాఁ దగియున్నవారి, నా
దరమునఁ గాంచి నాశిబికఁ దత్త్వణమే యిటఁ జేర్చుడన్న వా
రురుజవ మొప్పు నేగుటకుఁ నూలొక్కువారలు గావ నప్పుడే. ౯ 1409

* యే స్య స్త్రీదర్శనక్షమాః-అనిమూలము. అంతఃపురయువతిదర్శనయోగ్యాః-అనివ్యాఖ్య.

- చ. పరుగిడి చూడ్కికింపగుచు ♦ భవ్యతరంబగు నాకృతి న్ననో
హరసుగు శిల్పముల్ తనరు♦నట్టి ఘనంబగుప్లకిం గరం
బరుదుగఁ దెచ్చి; రంతఁ బ్లవ♦గాధిపుఁ డయ్యది రాఁగఁ గాంచి భూ
వరుఁగని లక్ష్మణా! శిబిక ♦ వైశమె యెక్కుము పోదమంచనన్. ౧౦౪ 1409
- చ. కనకమయంబు తీవ్రరుచి♦కల్పమునై పృథుకాయులై నయ
వ్వనచరపంక్తివాహ్యమును ♦ భాసురమై తగుదానినిన్ జవం
బునఁ బ్లవగేంద్రుతోడ రఘు♦పుంగవసోదరుఁ డెక్కె; నంతటన్
దనతలపైఁ జెలంగుచు సి♦తద్యుతిఁ బొల్చెడు ఛత్ర మొప్పుఁగన్. ౧౦౫ 1410
- సీ. చారుతరశ్వేత♦చామరము ల్వీవ శంఖభేరీమహా♦స్వనములొప్పుఁ
బ్లవగపుంగవులు కై ♦వారమ్ము లొగి జేయ నుత్తమరాజ్యసం♦పత్తిఁగూడి
కపిపతి వెడలె; భీ♦కర తేజులై శస్త్రహస్తులై శతసంఖ్య ♦ నగచరేంద్రు
లిరుగెలంకులఁ గొల్చి♦యింపారఁ బలుకంగ రాముండు వసియించు♦రమ్యశైల
తే. తటమునకుఁ బోయె; రాఘవుం ♦ డటనసింపఁ
బావనంబయి మించు భూ♦భాగపరిస
రమును జేరి మహాతేజుఁ♦డు మువమొప్పు
శిబిక లక్ష్మణుతోఁ దిగె ♦ శీఘ్రగతిని. ౧౦౬ 1411
- క. వనచరపతి యిటు శ్రీరా,ముని సన్నిధి కేగి హస్త♦ముల జోడించెన్
వనజసఖాత్మజుఁ డట్లుం,డ నిఖిలకపులెత్తి రల్లె ♦ నై జకరములన్. ౧౦౭ 1412
- చ. నరసింహకుట్టలంబులను ♦ జారుతరంబగు సత్తటాక మె
క్కరణిఁ జెలంగునట్లు కర♦కంజములెత్తిన కీశసైన్యమున్
గురుతరముం గనుంగొనుచుఁ ♦ గుందుతొలంగఁగ నారఘుక్షితి
శ్వరకులవార్ధిచంద్రుఁ డట ♦ వానరనాథునిఁ గాంచె బ్రీతితోన్. ౧౦౮ 1413
- చ. వనచరనాథుఁ డంత రఘు♦వద్యునిపాదములందు మస్తకం
బు నునిచి మ్రొక్క రాఘవుఁడు ♦ మోదమునన్ బహుమానయుక్తిచే
తను దగలేవనెత్తి తన♦దగ్గరఁ జేరిచిఁగొంచుఁ గాఁగిటం
దనుపుచుఁ గూరుచుండునుని ♦ ధర్మమనం బలరారఁ బల్కెఁ దాన్. ౧౦౯
- క. తనయానతి నంతట న,వ్వనచరపతి గూరుచుండె ♦ వసుధపయిని; నం
త నతనిఁ గని రాముం డిట్లనియె న్వనచరవరేణ్య! ♦ యాదృతి వినుమా!.
- తే. ధర్మ మర్థకామంబులు ♦ తగినయట్లు
గాఁగ విభజించి యాయాయ♦కాలములను
దానిదానిసేవించునో ♦ ధరణి నతఁడె
రాజనం దగువాఁడు వీ♦ర! రవిపుత్ర!. ౧౧౦ 1416

1 తే. ఎవఁడు ధర్మార్థముల మాని యెప్పుడు కాదు
మునె ముదంబున కేనించుఁగదగుజఁ గళఁడు
భూరుహాగ్రతలక్రమః పుండు పోలె
వోగే బడి యవ్వల క్షేలుఁకొనఁగలండు. ౨౧.

1417

చ. అగుల కధింపఁ బూన్కిఁగని యట్టులె మిట్టల నం గ్రహింక నా
దరమును గాంచి యర్థమును ధర్మముఁ గాహముఁ గాలవే త్రయె
సరిగ భజించుచుకొ బొదలు ధైర్యతెమాత్రమె గాదధర్మముం
గరము నను న్తరీతులను గాచినవాఁడగుఁజుమ్ము మిత్రమా. ౨౨.

1418

నీ. శత్రునిమాదనా! సంగరమొనరింపఁ దలకాఁచితి; తప్పు కిప్పుడు
చేయంగఁ దగుదని చెచ్చెఱ నచివుతా కపులతో యోడంపఁగదఁగుమివా;
నానిని సూర్యతఁనయుఁడు రామున కిట్టు లనియె నోడయకేల. యశము సంప
దయు శాశ్వతంబగు ధర్మరాద్యము నీవి మునుజేచు బోగొట్టుఁకొనినయవ్వె

తే. దేవ! మీయగువురినయఁ దిరిగి నాకుఁ
జక్క లభియించినవి; ధర ధనుఁ డెవండు
తనకుఁ జేసినయుషకారమునకు బదులు
సలుపఁ దధముఁ దతంజగుఁజనులలోన. ౨౩

1119

క. అరిసూదన! యావానర, నకులెల్లను బోయి ధరణిఁబలవంతుఁడగు
బరఁగు నను న్తకపులనుకొ, క్వరపెట్టియె వచ్చి కిప్పుడె వనములలోనకొ. ౨౪

తే. రామ! కాంతారములను దుర్గమధరాన్ధ
లములఁ జక్కఁగఁ దిరిగి భయము గలుగఁగఁ
జేయునాకృతులకొ బలఁ శ్రీసన్ముద్ధి
గలుగునెలుఁగులఁ, గొండముఁచులను విల్చి. ౨౫

1421

ఆ. వచ్చికిటకు రామ! వానరు ల్లివిజగం, ధర్మజనితులగుచుఁ దనరి కామ
రూపులగుచుఁ దుల్యఁనూపుతొ స్వీయై, క్యములఁ గూడి వచ్చిఁనాడు వేగ.

క. గొండలు వచ్చుచునున్నా, కండలు మన కార్యమందె యానక్తులు నూ!
గొండలు నూలులకొలఁదని, గొండలు లక్ష్యవంగఁకుండరములతోకొ. ౨౬

2నీ. గొండలు కోటులఁకొలఁది కోతులతోడఁ గొండలుయతసంఖ్యఁగూడివచ్చు
చున్నాడు వానరఁయూధనాథులు గొండ అర్జునసంఖ్యతో ఁ నల్లె గొండ
అరుదుగ ఖర్వసంఖ్యలవానరులతోడ నల్లె మధ్యాఖ్యసంఖ్యలకపులను
గొండ అంతములతోఁ గొండలు కీశేంద్రులొగినముద్రములతోఁకొక్కరీతిఁ

1 సప్తత్వై యథానుష్ఠః పతితః ప్రతిబుద్ధ్యతే-అనిమా. 2 ఇందుఁ జెప్పినసంఖ్య మా
లానుసారముగనే వ్రాయఁబడియె నని యెఱుంగఁదగు.

తే. గొందఱు పరార్థ సంఖ్యలఁకొఁతులను ద
 గంగఁ దోడ్కొని విక్రమఁకలితులగుచు
 వచ్చుచున్నారు; రాజేంద్ర! ♦ వాసవాభ
 శౌర్యముల నొప్పి మామకఁశాసనమున. 3౧౫

1424

తే. మేరుమందరసంకాశులై రఘుపతి
 వింధ్యమేరువులందు నేవెఱపులేక
 కాపురంబుండువారు నీకార్యమునకుఁ
 గాను వచ్చుచునున్నారు ♦ కదలి యిటకు. 3౨

1425

చ. దనుజపతిఁ సబాంధవుని ♦ దారుణసంగరమందుఁ జంపి నీ
 తను దమకుఁ సమర్పణము ♦ తా రొనరింపఁగలట్టి ధైర్యముం
 గనెడు కవీశ్వరు ల్చెలఁగి ♦ గాఢరయంబున వచ్చుచున్నవా
 రన మతిమఁతుఁడౌ రఘుకులాధిపుఁడుం దనశాసనంబునఁ. 33౫

1426

క. హరిపతిచేసినయత్నం, బరుదుగఁ గని మోదమంది ♦ వ్యాకోచమనో
 హరనీలోత్పల నిభనుం, దరదర్శనుఁ డగుచుఁ బొల్చె ♦ దద్దయుఁ గాంతిఁ.
 ముప్పదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౯ - వ సర్గము.

—
 శిశు వానరపై న్యములు గూడుట. శిశు

చ. కరములు మోడ్చి యిక్కరణిఁ ♦ గా వినయంబునఁ బల్కుచున్న కీ
 శరమణు బాహుయుగ్మమును ♦ జూచి మహామతి ధార్మికుండునై
 పరఁగు రఘూత్తముండు తమిఁ ♦ బట్టఁగఁ జాలక కౌగిలించి యి
 క్కరణి వచించె; దేవగణఁకాంతుఁడు వృష్టిని గల్గఁజేసినఁ. ౧

1428

తే. భాస్కరుండు చీకటులు పోవఁ ♦ బ్రజల కాంతిఁ
 బర్వఁజేసిన నది తత్సర్వభావ మగుటఁ
 జిత్రమేమాత్రమును గాదు ♦ శీతరశ్మి
 రశ్మితతిఁ జేయు భూమినిఁర్కలముగాఁగ. ౨౫

1429

క. అతని కిది సహజమగుటఁ, షీతిఁ జిత్రముగాదు మదిని ♦ గృతమెఱుఁగుచు మి
 త్రతతికిఁ బ్రత్యుపకృతి స,న్ముతిని భవాదృశులు సేయ ♦ మైకొనుట గనఁ. 3

ఆ. సహజకర్త మగుట ♦ మహిఁ జిత్ర మనరాదు
 సౌమ్య! మిత్రులకు నెసంగువేడ్క
 నుపకృతులను జేయు ♦ టాకవింతగాదు నీ
 వెపుడు ప్రియములాడి ♦ యెల్లరకును. ౪

1431

క. మనమలకు కార్యములఁ జేయ నెపూనెననంచు కేను + నాశ్చర్యఁ దెలియుదున్;
విను ప్రియమిత్రా. వాయం, మను కేయఁగ నీవె యుండుఁ బూనికమెఱయన్.

క. అరివర్గంబును నే సం, గరమున నిర్జయంబులను; + గరుణ చెలంగ ను
స్థిరసుతివయి మిత్రత్వముఁ, బురస్కరించుకొని వాహ్యమును బూనికతోన్.

క. ఒనరింపందగుదువు; మునుపు నిర్జయంబులని మోసపుచ్చి శచిః బులో
ముని యనుమతినిం గైకొని, మనమునఁ ననకున్నయట్టి + మత్స్యభునార్తిన్.

సీ. అపహరించెను ననుఁజ్ఞాదుఁ; జాతీతిఁగా రాక్షసాధముఁ డైనఁరావనుండు
నన్ను వంచింది జానకియొంటినుండంగఁగొనిపోయెఁ ననచావుఁకొఱకుమున్ను
శచి ననుఁజ్ఞాదుండు + సరగున వారయింప నందుల కనుమతి + నొందియున్న
శచితండ్రి నతిదృఢు + సన్న్యాసహీనుని నాపులోముని ననుఁరాధిపుండు

తే. చంపినట్లుగ నేనును + సంగరమున
శితశరంబుల దనుజుని + శీఘ్రముననె
సంహరించెద; ననుచున్న + సమయమందె
గగనమునఁ దీవ్రమగు నూర్యఁకాంతిఁ గప్పి. 24

1435

క. పెనుధూళి రేగె; దానన్, గనఁబడ కేయుండె దిశలు + కాననధూమి
ధ్రునిచయయతథూమియునొ,య్యనఁగంనమునొండెమిగులఁనంతటఁ బెలుచన్.

క. గిరివరతుల్యకారులు, గురుబలు లతితీక్షణములగుఁకొఱలచే ధీ
కరముగఁ గన్నడువారలు, కరమకుదుగ నున్నయట్టి + కవులు ధరిత్రన్. ౧౦

ఆ. క్రమ్మి వచ్చి నిలిచి + కమ్మహితాత్ముల, సంఖ్య నిర్ణయింపఁ + జాలకుండె;
నంతక్షణములోనె + వారియూధపులు శత, కోటిపరిచరులనుఁగూడి వేడ్క.

సీసమాలిక:—

కామరూపులు మహాఁగ్రబలులునై వారుజలదనమాననిఁనవసము లొప్పుఁ
బర్వతభవులు శై + వలినుల తీరంబులందుఁ బుట్టుకగలఁయట్టివారు
సాగరతీరసంఁజనితులునయి వనచరులయి యున్నవాఁనరులు వచ్చి
ధరణి నాచ్ఛాదించి + దారుణాకారముల్ వెలయ నిల్పిరి; గురువీర్య మలర
శతబలియను ననఁచరపతి సిరి గుక్కు మేరువర్వతవాసులై రయంబు
గలిగి బాలార్కునిఁకాంతినమానవర్ణంబులు తనరఁ జంఁద్రనమగౌర
కాంతులు వెలయంగఁ + గన్రువంజకేసరిచ్చాయ లొప్ప సిఁతచ్చవు లొగి
మెఱయఁ బౌరుషమున + మించుచుఁ బొల్చెడు బదికోట్ల వానరివరులఁగూడి
కనఁబడియెను; మేరువును బోలుదేహంబు గ్రాల వీర్యంబును + గలిగి తార
జనకుండైన నుషేణుఁడును బదికోట్లు పెక్కులు గల్లుకప్పినైన్యములనుగూడి
చనుదెంచి కన్నడె; + వనచరపతికి మానుయు రుమకెన్నఁ గంఁక్రియునగు బల
శాలి తారుఁడు కపిఁపైన్యముల్ శతకోట్లు నేవింపఁగా వచ్చిచేరె; మఱియు

సరసిజ కేసరఃసంకాశుఃక్షయి బాలభానువక్త్రంక్షయి ధ వాచరాధి
 పతియయి బుద్ధివై భవమునః దగి సిరి యలర కేసరియునునాహ్వయమునః
 దనరుచు హనుమకుః ధంక్రియై తగువాచరాధీశుః డచ్చటి ధ కరుగుదెంచె
 బెక్కుసహస్రకఃపిరసేనలః గూడి యలరి గోలాంగూలఃములకు రాజు
 భీమవిక్రమమున ధ వెలయువాడును నగునట్టి గవాక్షాహ్వయఃక్షపుడు వేయి
 కోట్ల వాచరసేనః ధ గూడి వచ్చెను శత్రుహంతయా ధూమ్రఃక్షత్యంతభీమ
 వేగుతా భల్లూకఃవీరుల ద్విసహస్రకోటుల నెంతయుః ధ గూడి వచ్చె;
 వనచరసంఘాధిపతి మహావీర్యసంపన్నుడై తనరు నాపననుఃక్షద్రి
 వరతుల్యులై భయంకరరూపులై తగు నగచరకోటిత్రయంబుః గూడి
 వచ్చెను; గాటుకవలె నల్లనై న భీమాకృతికల నీలుఃక్షనుకపిపతి
 పదికోట్లకపులు గొల్వఁగ వచ్చె; మేరుపర్వతసన్నిభుండయి ధ వితతశౌర్య
 బలుండయి రెండు గవయుండను హరిపతి పంచకోటికపులః ధ బ్రాథబలులః
 గలిసివచ్చెను; మఱి ధ బలవంతుండగు దరీముఖుడుకోటిసహస్రముఖ్యకపులు
 తనతోడ రాగ వచ్చెను; నశ్వపుత్రులై యాయతబలులయి ధ యలరుచున్న
 మైందద్వివిదులను ధ మహితవానరు లిక్ష్వి రొగి గోటికోట్లు తన్నుగొలువంగ
 వచ్చి చేరెను; మహాబలవీర్య తేజముల్ గలగజుండనువాడుక్షపులుమూడు
 కోటులు తన్నొగి ధ గొలిచి రావచ్చెను; వర తేజుడౌ జాంబవంతుఃక్షనెడు
 భల్లూకపతియును ధ బదికోట్లసేనతో వచ్చి సుగ్రీవుని ధ పరిసరమున
 నిలిచె; శౌర్యంబునఃక్షజెలఁగి బలంబునఃక్షదనరు రుమణ్వంతుఃక్షక్షను కపిపతి
 శతకోటి వనచరఃసత్తములం గూడి జవమున సుగ్రీవుఃసన్నిధికిని
 వచ్చెఁ గోటిసహస్రవనచరుల్ లక్షకోటులు కపుల్ తన్నును ధ గొలువ గంధ
 మాదనుండును వచ్చెఁమఱియును బిత్తుతుల్యబలపరాక్రమములఃక్షబరఁగునంగ
 దుండు యువరాజును ధ గడఁగి సహస్రపద్మములును శంఖశతములు కపులు
 తనుఁ గొల్వవచ్చె;నంతటఁ దారకాకాంతి గలిగి భీకరపరాక్రమము వెలయఁ
 దారునకును బ్రియాత్మజుడనౌ తామండు పంచకోటిహరులు ధ బలసికొలువ
 వచ్చి దూరంబున ధ వనచరవతికిని బొడకట్టె; వీరుడై ధ పోలిచి పదునొ
 కండుకోట్ల ప్లవంగకాంతుల కధిపుడై తగు నింద్రజానుఁ డయ్యగచరులను
 గలిసివచ్చెను; బాలకమలాప్తసన్నిభుం డగురంభుఁ డయుతసహస్రశతస
 మాగచరులః గూడి ధ యరుగుదెంచెను; వీరుడై బలసంపన్నుడై చెలంగు
 దుర్ముఖుండను కపింద్రుడు రెండుకోట్లవానరులను గూడి తానరుగుదెంచె
 గై లాసశిఖరంబుకరణి నాకారంబు భయదవిక్రమమును ధ భాసిలంగ
 నలరు వాచరవర్మ ధ లతీముదంబున వేయికోట్లుగొల్వఁగఁ గపికుంజరుఁ డగు
 హనుమంతుఁ డచ్చట ధ నవాసరేంద్రుని పరిసరమునఁ బొల్చె; ధ బరమవీర్య
 సంపన్నుడై బలశాలియై తగునలుఁ డగచరుల్ శతకోటు ధ లావరింప

వచ్చి నిల్చెను; గతిఁ నడుంజై గుహాత్మయౌ సుగ్రీవునకు మనఁసన్నివహం గూర్చు
మిత్రుండై నిలికిరి ధాత్ముండై శకు వధిముఖుండును బదికొల్లుఁముఖ్యకపులు
వనకు గొల్పింగనిఁజ్ఞెను; శరభుండును, గుముదుండు వహ్నియఁదమితబలము
గల రంహుండును వీడుఁ గాక మహాబలుల్ కామరూపులు నయిఁక్రాలువనచ
కులు యూధనాకులుఁ పలువురు చనుదెంచి వర్షితంబులు వనఁసంక్తి మామి
నావరించిరి; వారిఁ నందఱి గణుతింప శక్యంబు గాకుండుఁ ధృతబలమున
దేవయోనులు గానఁ బావనమూర్తు లప్రాకృతులును నగుఁ పనచచేంద్రు
లును బ్రాకృతులగు నవ్వనచరు ల్వచ్చిరి, వార లత్యుత్సాహఁపూరితాత్ము
లగుటచే దాటుచుఁ నెగురుచు నాన్పుచు ఘనములు కీర్త్యుఁత్తిని వగంగ
నావరించెడురీతిఁ నర్కతనూజుని నావరించిరి; వారఁ లతులబాహు
బలములు వెలచు దిక్కులు ప్రతిభ్యుచుచియ నింహనాదంబులుఁచెలంగ, కీర్ణ
ముల నెత్తి చూచి యిమ్ములఁ దమరాకలఁ దెల్పుకొనిరి; నృపఁతీవరినరము
నకుఁ బోవఁగల్గు వనచరకాంతులు కొందఱ జడకునఁ దెల్పుచుఁ నంబరాదు
లను సంకుచితముగాఁ నొనరించుకొని పతి వరినరంబున నిల్చిఁ కరములెంతొ

తే. భక్తిజోడించి నిల్చిరి, యరముధర్మ
వేత్త సుగ్రీవుఁ డప్పుడుఁ వివరముధర్మ
లలరఁ గరముల మోడ్చి వారల రఘూత్త
మునకు నర్పించి కవులతోఁ ననియె నిట్లు.

1439

చ. వనచరులార! యూధనతి యారక స్వీయబలంబునెల్ల భూ
ధ్రునికరమందు నిర్హరవిఁతానమునందు వనంబులందు నుం
చిన స్వబలప్రమాణమునుఁ జిత్తమునన్ గ్రహియింపఁగఁ గలం
డనుపమరీతిఁ జేయఁదగుఁనట్లు లటంచు వచించి యంతటన్. ౪౪౪

1440

ముప్పదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦ - వ సర్గము

అథ సుగ్రీవుండు సేతను దెవకులై వినతునిఁ మాహ్వనమం బంపెట. అథ

చంపకమాలికః—

వనచరనాయకుండు పరివారజనంబులు నై న్యముల్ మనం
బునకును దృప్తినీయఁ బరఁభూధవగర్వమడంచునట్టి రా
మునిఁ గని పల్కె విక్రమముఁ భూరిబలంబును గల్గి నే నెఱిం
గిన బహురావనీమలనుఁ గేవలమామకరాజ్యమందు నుం
డిన న్లనగేశ్వరుల్ సతతఁనిర్మలశీలుగు కామరూపులై
తనరి ముడద్విపాభులయిఁ తప్పక వచ్చినవారు; భీకరుల్

దనుజులతోడ దైత్యులవిఠానముతోడను దుల్యమై తన

ర్చిన బలశౌర్యసారములఁ ♦ జెందిన యాధవతుల్ మహాప్రభూ!. ౨॥ 1441

తే. శౌర్యసారుల బహువేగఁసహితులను వనచరవీరులఁ గూడియుఁన్నారు; వీరు
మున్నొనర్చినకృత్యముల్ ♦ సన్నతింపఁ, దగిన వన్నియుఁ జాల శఙ్కంతంబు లగుట.

సీ. బలవంతులును శ్రమంబుల మీఱువారును శౌర్యకృత్యములయఁశంబుఁగన్న
వారును, వ్యవసాయఁపరులునై యున్నారు బహువిధపర్వతఁవారిభూమి
చరులు నాకింకరఁసత్తముల్ కోటులకొలఁదిగాఁ జనుదెంచి ♦ కూడియున్న
వారు; శ్రీరఘురామ! ♦ వీరు నాయాజ్ఞలో మెలఁగుచుందురు గురుఁవులకు నేమి
తే పనులు వలయునొ వానినెఁప్పగిది నై నఁ

జేయఁజూచుచు నుందురు ♦ శీఘ్రముగ నె;

వీరిఁ జూడుము! నాయూధఁవీరు లిపుడు

భయదవిక్రమవనచరఁపటలిఁ గూడి. ౩॥

1443

క. చనుదెంచిరి కావున నె,ప్పని యిప్పటి కుచితనునుచు ♦ బాగుగ మీ నె
మ్మనమునకుం దోఁచునొ దా,నిని జేయఁగ నానతిమ్ము ♦ నృపకులతిలకా!. ౪

క. ఇదియంతయు నీసైన్యం, బెదిచెప్పినఁ జేయఁబూను ♦ నిక నీయిష్టం
బొదవునొ యప్పని యంద,య్యది యాజ్ఞాపింపఁదగు, మహాత్మా! రామా!.

క. ఈవానరు లొనరింపం,గా వలసిన కార్యమేను ♦ గలరూపున నే
వావిరి నెఱుఁగుదు నైనను, నీవే యానతి నొసంగు ♦ నృపగణపూజ్యా!. ౫

చ. అనియిటు పల్కుచున్న ప్లవఁగాధిపునిం దమి మీఱుచుండఁగాఁ
దనకరముల్ నిగుడ్చి గుణఁధాముఁడు రాముఁడు గొఁగిలిండుకొం
చుననియె నిట్లు, ప్రాజ్ఞవర! ♦ సూనృతవాక్యరతా! *ధరిత్రిలో
జనకజ యున్నదో? యమునిఁసద్గము చేరెనొ? నేనెఱుంగనొ. ౬॥ 1447

క. దనుజేంద్రుఁడు రావణుఁడే, జనపదమున నున్నవాఁడొ ♦ చక్కఁగ నేనా
జనపద మెఱుఁగందగు వీ,ని నెఱింగినపిదప నేను ♦ నినుఁ గూడి తగఁ. ౭

క. ఒనరింపఁదగిన కృత్యం,బును జక్కఁగ లోఁ దలంచి ♦ పూనెదఁ జేయం
గను; వానరేంద్ర! నేను మ,దనుజుఁడు నీకృత్యవిషయమై యిండుకయుఁ.

క. అనుమతి నిడువారముగా, మనఘా! యీకార్యమునకు ♦ నధికారివి నీ
వె నియామకుఁడవె నీవే, వనచరనాథా! మదీయఁభావము నెల్లఁ ౮॥ 1450

ఆ. ఎఱిఁగి నీవె యాజ్ఞ ♦ యీదగు నాకార్య,మెవ్విధంబొ దానిఁ నెల్ల నెఱుఁగఁ
జాలుదీవు సుమ్ము! ♦ సంశయంబేలేదు, సహజునటు, ద్వితీయఁసఖుఁడవు గద!.

తే. శౌర్యసంపన్నుఁడవు ప్రాజ్ఞఁసత్తముఁడవు
కాలవిదుఁడవు నాహితఁకార్యముల నె

* జ్ఞాయతాం మమవై జేహి యది జీవతి వా నవా-అనిమూలము.

చేయఁ జూతువు కృత్యసంస్థి నెఱుంగఁ

గలవు మఱి యర్థవేత్త వశకుమనుతివి. ౧౪౫

1452

. అనిరాముఁడు పల్కుఁగ నా, వనచరణతి రాఘవుండు † భాసురమతి యా

తనిసహజుఁడు వినుచుండఁ, నను బర్వతమల్లు వెలయు † కాయము వానిన్.

క. ఘనతుల్యనినాదుండై, వనచరణతి యగుచు నొప్పు † వాని విఠతునిం

గని పల్కె; దేశకాలముల నెఱింగి తద్వృత్తనీతులం దెల్లముగన్. ౧౪౬ 1454

క. మనమున నెన్నుచుఁ గార్యంబు నకార్యము నిశ్చయించి † భూరిబలమునం

గనుపట్టి వేగముల నొప్పిన లక్షష్లవంగవశులు † నెంటఁ నరలుగన్. ౧౪౭ 1455

ఆ. సోమనూర్యనంశ † జలగు వానసులతోఁ, గలిసి శైలవిహిత † కావనముల

వెలయు తూర్పుదెసకు † వేగంబు చను మందు, నదుల గిరిశిఖర † నములయందు.

క. జనకజ యుండెడితావును, వసుదానముఁ డుండునట్టి † స్థలమును మీరల్

పనిఁ బూని వెదకి చూడఁడు; మహాహరంబై నయట్టి † మందాకినినిన్. ౧౪౮

క. సరయువుఁ గౌశిక యమునా, తరంగిణిని దానిచెంతఁ † దగు పర్వతమున్

గర మరుదైన సరస్వతి, వరమణి తుల్యోదకముల † భాసిలుదానిన్. ౧౪౯

తే. పావనంబుగఁ జూపట్టు † భవ్యనదిని

శోణభద్రాఖ్యనదమును † శుభతరమగు

నట్టి మహియనుదేశంబు † నద్రికాన

నములఁ దగు కాలమహి యన † ననురుదాని. ౧౫౦

1459

తే. బ్రహ్మమాల, విదేహరాష్ట్రముల, మాళ

వములఁ గోసలములఁ † గౌళి నమలకీతి

నలరుచున్న మహాగ్రామములఁ దగు నుగ

ధములనుం బుంశ్రవంగాహ్వాయముల నెల్ల. ౧౫౧

1460

ఆ. కోశకారస్మపతి † కుంజరులకు రాజ, ధానియైన పురముఁ † నగ రజతము

నకును నాకరమగు † ప్రకటభూమినిఁ గాంచి, యచటిస్థలములెల్ల † నరసియరసి.

క. రాముని ప్రియభార్యను, నా, ధీమణి దళరఘునిన్నువను † వెదకుఁడు సీతన్

మీమీనేర్పులు తగఁగా, నామాట ఫలించునటుల † నర్పుం డచటన్. ౧౫౨

క. జలనిధిమధ్యస్థలములఁ, గలపర్వతములను, మఱి న † గరముల నెల్లన్

లలితాయతమందరగిరి, గలశిఖరంబులను భీతి † కరులగు మనుజుల్. ౧౫౩ 1463

సీ. ఆశ్రయించియె యుందు † రందుఁ గొండలు కర్ణహీనులు మఱిగొండ † తెన్నిచూడఁ

బెదవులయందును † విస్తృతకర్ణముల్ గలవారు గొండ లు † గ్రతరలోహ

మయముఖుల్ గొండలు † మనుజులు జనమునఁ జనువారలయ్యను † జరణమొకటి

గలవారు మఱిగొండ † తెలమిని మనుజుల భక్షించి యక్షయుల్ † బలము గల్గు

ఆ. వారు నగుచు నుండ్రు; † వీరుగాక మఱియుఁ, గర్ణచూడులగుచు † గనకరుచిర

- తనువు బలరఁ జూడఁ ♦ దగియున్నయట్టి కి, రాతులున్నవారు ♦ భీతిదులయి, ౨౭
- ఆ. పక్షరహితమాంసభక్షకులయి ద్వీపముల వసించి సలిలముల యడుగున
సంచరింపఁజాలి ♦ సగము మనుష్యుడే, హంబు సగము వ్యాఘ్రముట్టు లమర.
- క. అతిభయదాకృతు లొప్పుఁగ, షీతిని గిరాతులు తగ్గ నఁసెందురు మీరు
ద్ధతి వారిగృహములందున్, షీతితనయన్ వెదకనలయుఁ ♦ జిత్తనిపుణతన్.
- క. పనివడి జంబూద్వీపం, బున నీగతి వెదకి యెగిరి ♦ పోవఁగినవి తె
ప్పుచు దాఁటి పోవఁగినవి, యును నగు ద్వీపములు పెక్కులున్నవి నుండీ!
- సీ మీర లచ్చటికేగి ♦ మించెడు శ్రద్ధచే నవ్వల రత్నమయంబు నగుచు
సప్తరాజ్యవిభాగఁసమధికంబయి తగునట్టి యవద్వీపమందుఁ దనరుఁ
గాన నచ్చటికేగి ♦ కలయంగ వెదకి యచ్చటనుండి పయనమై ♦ జాతనూప
మయములౌ గనులచే ♦ మండితంబయి యొప్పునట్టి సువర్ణరూప్యకమనంగఁ
తే. బరఁగు ద్వీపమ్మనకుఁ బొందు ♦ సరగ మీర
లాయవద్వీపమును దాఁటి ♦ నమరదనుజ
సేవితంబయి యభ్రంబు ♦ శృంగముల స్పృ
శించు నగమొందు గలదందు ♦ శిశిరమనఁగ. 3౦౪ 1468
- క. దానింగని వెదకుండట, జానకి నాద్వీపముల నెసంగు గిరులనుం
గాననముల దుర్గమముల, నానిర్ణయములను గీర్తి ♦ నలరెడు సాధ్వీన్. 3౧౪
- చ. జలనిధి నిట్లు దాఁటి చని ♦ సత్వర మవ్వలియొడ్డుఁ జేరి సి
ద్ధులు మఱి చారణుల్ గొలువఁ ♦ దోయము రక్తముగాఁ జెలంగ ని
మ్ముల జనమొప్ప లోతునయి ♦ ముఖ్యమునై తగు శోణభద్రమం
చిలఁదగు నానదంబుకడ ♦ కేగి యటం దగు రేవులం దొగిన్. 3౨౪ 1470
- ¹చ. వనములయందు నెల్లెడల ♦ వారిజనేత్రను జానకీనతిన్
దనుజుని రావణాసురుని ♦ దత్పరత న్నెదకుండు, స్లక్షమం
చు నెగడు ద్వీపమందుఁ గలఁసుందరనిమ్మటజాలమందుఁ జ
క్కనిగిరిజప్రవాహములఁ ♦ గమ్రదరీయుతపర్వతావళిన్. 3౪ 1471
- క. వనములయందును రావణ, జనకజనున్ వెదకుఁ డంతఁ ♦ జటులొర్కిమయం
బును మరుదుద్ధాతంబును, ఘననిస్వనయుతము నగుచుఁ ♦ గ్రాలెడు కంధిన్.
- క. కని దాని భయదతటములఁ, గనఁబడు ద్వీపములనెల్లఁ ♦ గలయవెదకఁగాఁ
జను, నయ్యిటుసముద్రం, బున గురుతనువుల్ చెలంగ ♦ భుజగర్వములన్. 3౬
- క. తనరుచుఁ జిరకాలముగా, ఘనమగు తుద్యాభిపౌలయఁగాఁ దగు ననురుల్
వనజజని నరముఁ గాంచుట, ²ననిశము ఛాయల గ్రహించియమ్మూలమునన్.

1 మార్గితవ్యా దరీ మంతఃపర్వతాశ్చ జనానిచ-అనిమూలము. 2 తత్రాసురామహాకాయా
శ్చాయాం గృహంతి నిత్యశః-అనిమూలము.

క. మనుజుల మ్రొంగుచునుందుడు; గనుకఁ బ్రశమ్యాత్తుల్యఁగుచునన్వేషమై
కకదుగ్రథణిషేవిత, మును నయి ఘోషించు సంక్రమమును లోకెల్లఁ. 32

చ. దనుజులచేతిలోఁ బడక • వాఁటుఁడుపాయమునఁ • దదంతికం
బున నడునోదకంబగుచుఁ • బొల్చి భయంకరమైమాకృతిఁ
గనఁబడుచున్న సంక్రమమును • గాంచఁగలా కది లోహితాహ్వాయం
బునఁ జెలువొందు నం దరుగ • భూరితరంబుగ నొప్పు నాకృతిఁ. 33

నీ మెఱసి విశాలమై • మించి విఖ్యాతిచేఁ బాలుపాకు నొకకొంక • బూరగుతగు
వటఁ గానఁబడు మీకు • నాశాల్మలీద్వీపమందును విశ్వః • ద్వాభిరచిత
మగుచుఁ గైలాసమహామహీధ్రముభంగ • భవభవ్యంబయి • ప్రవినులనుణి
భూషితంబునునయి • పాలుపొందు వై న తేమాగారములవాడు • నాకృహంబుఁ

ఆ. జూడఁగలరు మీకు • శుభతనుద్వీపమం

దందుఁ బెక్కురీతుఁలైన యాకృ

తులు చెలంగ భయదములగు నాచ్ఛటులతో

నొప్పు ననురవద్యఁబుందు రెవుడు. ౪౦

1477

క. వారలు మందేహులునన్, భారణే విఖ్యాతి నొంది • భరణే ప్రములన్
భూరిశిఖరంబులందున్, గోరికఁ జరియించుచుండు • కొంకు గనకయే. ౪౧

చ. దనుజులు వారలెప్పుడును • దప్పక సూర్యుఁడు తోచునట్లు వి

ప్రనికరముల్ జపించు గురు • భావుకదానపటిష్ఠమంత్రసం

ఘనియతనుప్రభావమున • గాఢహతిం గని సూర్యతప్తులై

వనముల మున్గుచున్ మరలఁ • బర్వతశైలములన్ వసించుచున్. ౪౨ 1479

ఆ. మరలమరల భానుఁమండలంబును గప్పు, చుందు; రంత మీర • లుగ్రశక్తి
నితరులకు జయింప • నించుక యలవి గా, నట్టి మహిమగల్గి • యలగుచుంట.

క. కనుచున్ ఘృతసాగరమును, గన రమ్యముగాఁ జెలంగి • కాంతి నలగు ద్వీ
పనిచయముఖ్యముగా మహిఁ, ననరు కుశద్వీపమును నితాంతజనమునన్.

తే. దధిసముద్రము క్రాంచము • దాఁటి త్వేత

జలదమట్లు వెలుంగుచు • సాంద్రభంగ

సంతతులఁ దారహారంబుఁసరణి మెఱయు

క్షీరసాగరమును మీకు • చేరఁ గలరు. ౪౩

1482

* నిహతా బ్రహ్మతేజోభి రహస్యహని రాక్షసాః, అభిరహ్మశ్చ సూర్యేణ సంపత్తే స్త
పునఃపునః-అనిమా. బ్రహ్మతేజోభిః గాయత్రీ ప్రభావైః-అని వ్యాఖ్య. ఈ గాథ వేదమున “మందే
హాయణేద్వీపే ప్రక్షిపంతి” యనుమంత్రమునఁ జెప్పఁబడినది దారియర్థమును దీని కుపలముగా
నుండునని భావించి ‘విప్రనికరముల్.....గాఢహతింగని’ అని తెనిఁగింపఁబడినదని గ్రహించి
యంగీకరింపఁదగినది.

ఆ. దానియంతరమున ♦ మానితవాసనల్

వెలయు కుసుమములను ♦ విలసిలెడు మ
హామహీజవితతు ♦ లలరు సయ్యపి రాజ
తములు; తత్తరువులు ♦ తనరుచుండ. ౪౪

1483

క. గిరియొండు ఋషభమనఁగాఁ, బరఁగును నద్దానియందు ♦ భర్తమయనుకే
సరములతోఁ దగు రాజత, సరసిజములతోఁ జెలంగు ♦ సరను గననగున్.

తే. రాజహంసలు చెలరేఁగి ♦ రమణఁ గ్రీడ

సలుపుచుండంగ నొప్పునా♦సరను జగతి
యందును సుదర్శనంబన ♦ ఖ్యాతిఁ గాంచి
యలరు; నమరులు కిన్నగుల్ ♦ యక్షవరులు. ౪౫

1485

క. చారణులు నప్పరస్త్రీని, వారముతోఁ గూడి యందు ♦ వారిక్రీడల్

చారుతరంబుగ సలుప న, వారితగతి వచ్చుచుండు ♦ వై భవములతోన్. ౪౬

చ. వనచరులార! క్షీరమయ♦వారిధి దాఁటినమీఁద మీరు భూ

తనిచయభీతిదంబగుచుఁ ♦ దా జలరాసులకెల్ల మిన్నయై
కనఁబడు శుద్ధవారిగల♦కంధి; యటం దగు నౌర్వణోపసం
జనితము నశ్వేవక్త్రము విశాలమునౌ బడబాగ్నినాఁగ నౌ
ప్పిన గురుతేజ మాజలధి♦భీమజలంబుల దాగియుండెడున్. ౪౭

1487

క. గురుతరత త్తేజమునకుఁ, జరాచరములెల్ల మిగుల ♦ జవమునఁ దగు సా

గరజలమును బ్రళయంబునఁ, గర మింధన మగునటండు ♦ కాలజ్ఞు లిలన్.

తే. అందు నివసించు జంతువు ♦ లతులబలప

రాక్రమోపేతములు నయ్య ♦ నయ్యదగ్గ

తేజమును గాంచి యోర్వక ♦ తీవ్రభీతి

నటచుచుండుట వినఁబడు ♦ ననవరతము. ౪౮

1489

సీ. ఆశుద్ధజలకంధి ♦ కవలఁ ద్రయోదశయోజనదూరమం ♦ నొప్పునుర్వి

జాతదూపశిలాఖ్య♦సాంద్రకీర్తిం గన్న కనకాద్రి యొక్కండు ♦ గలదు, గొప్ప

యాకార మొప్పంగ ♦ నగచరులార! యాయద్రిశృంగంబున ♦ నమృతకిరణ

సంకాశమై ఘల్ల♦సరసిజపత్రవిశాలాక్ష మసితవ♦స్త్రధరము నయి

తే. వేయిశిరములు తగ భూత♦వితతి మ్రొక్కు

లిడఁగ నలరుచు భూస్థల♦మెల్ల మ్రోయు

చును ననంతాహ్వయమున ఖ్యాతిని జెలంగు

నాదిశేషువుఁ గనఁగల ♦ రచట మీరు. ౫౦

1490

క. కనకమయతాలతరు వా, తనికేతన మది శిరస్త్రి♦తయమునఁ దగి చ

క్కనివేదిక యొప్పంగాఁ, దనరెడు నాపర్వతాగ్ర♦తలమున బెడఁగై. ౫౩

తే. తూర్పుదిక్కున కెల్లగాఁ + దోచునట్లు
నిల్చి రాకేతనంబును + నిర్జలేంద్రు;
లాస్థలంబున కవ్వల + హాటకమయ

మైన యువయాద్రీ క్రీయత్కమయి చెలంగు. ౫౦

1492

చ. కనకవికారమై మిగులఁ + గాంతిఁ జెలంగుచు దానియగ్ర మొ
య్యన శతయోజనోన్నతముఁనై వరవేదికతోడఁ గూడి పా

వనదినమున్ స్పృశించుచును + భాసిలుచుండును నందుఁ దాలవృ

క్షునిచయముల్ తమాలములు + నాలకుడంబులు కర్ణికారముల్. ౫౧ 1493

క. కనకాకృతులై సూర్యుని, తనువట్లు చెలంగి నుమవిఁతానంబులతోఁ

గనఁబడుచుండుచు, మఱి యో, జనవిస్తృతి గల్గి శిఖరఁనత్తమ మలకన్.

క. అది వశయోజనసమమగు, చుఁ దగు మహోన్నతనిఁ జాల + శోభిలి జాంబూ

నదమయమై స్థిరమై పెం,పుదగన్ సౌమనస మనఁగఁ + బాలుచుం జుండ్.

చ. పురుషవరుండు విష్ణువటఁ + బూర్వము దానవనేతనుండి యు

ర్వరను బదత్రయాకృతిని + బ్రాహ్మణముం దగఁజేసి పుచ్చుకొం

చు రమణఁ గొల్చునట్టి తఱిఁసొంపగు నాతోలిపాద మష్టహీ

ధరమున నొప్పు శృంగమునఁ + దానునిచెన్ మఱి మేరువందున్. ౫౨

తే. ఉనిచె రెండవయడుగు నాఁయురుతరాద్రీ

వర్యమగు మేరు వలరు సావర్ణి మేరు

వనెడు పేరున న్వహాద్రీ + కది సమాన

మనుచుఁ జెప్పుదు రద్దాని + నార్యులెల్ల. ౫౩

1497

చ. ఖరకరుఁ డస్తమించి తనఁగాఢమరీచులలో నిమిచ్చి కొం

చు రయము మీఱ జంబువనఁశోభిలు ద్వీపము నుత్తరంబునన్

దిరిగి ప్రదక్షిణంబుగ నతిస్థిరమై మఱి యున్నతంబునై

పరఁగుచునున్న యీశిఖరఁభాగముఁ జేరియె కన్నడుం దగన్. ౫౪ 1498

క. సౌమనసశిఖరమున నట, భూమినురులై తనంబు + భూరితరముగాఁ

దా మించ నూర్యవర్గులు, నౌ మానులు వాలఖిల్వ + లనఁబడు వారల్. ౫౫

తే. మఱియు వైఖానసులు కాంతిఁమండితులుగఁ

గానఁబడుదురు; వనచరఁకాంతులార!

యుదయగిరికిని జెంతనె + యొప్పు ద్వీప

మది సుదర్శననామకంబై చెలంగు. ౬౦

1500

ఆ. నకలజంతువృష్టి + సంతతుల్ విషయంబు

లను గ్రహించుకాంతిఁ + గనునొ దేని

పరిసరమున నట్టిభానురరవి తేజ
మలరుచుండు దీప్తి ♦ మటఁ గననగు. ౬౧

1501

తే. అది సువర్చనమ నెడు విఖ్యాతి నొందు
నుదయగిరికూటమునయందు ♦ నొగి గుహలను
వనములను రావణాసురుజనకతనయ
వెదకుఁ డెల్లడ మీరలు ♦ వినుగు లేక. ౬౨

1502

క. కనకోదయగిరి తేజము, ఘన తేజుండై నసూర్యకాంతియు నొండొం
టిని గూడియుంటఁ దొలినంధ్య నెగడు రక్తచ్ఛవి న్నితాంతము బెడఁగై.

సీ. దిక్కది మున్ను మేదినికి లోకమునకు నాదినుద్వారమై ♦ యమకునట్టు
లబ్జమిత్రున కుదయస్థానముగ నిర్మితంబౌట నీపేరఁ ♦ దనరుచుండు;
నుదయాద్రిపృష్ఠభాగోర్విని గలనిర్భరములను గుహలను ♦ రావణాఖ్య
జానకి వెదకుండు ♦ సర్వస్థలంబుల; నయ్యదయాద్రికి ♦ నవలిభాగ

తే. మందు రవిచంద్రసంచార ♦ మరయలేదు
గాన గాఢాంధకారంబుగాఁగ నుంట
నమనులే యుందు, కనుకనె ♦ యన్యులకది
యప్రవేశ్యముగానుండు ♦ నతిభయదము. ౬౩

1504

క. వనచరులారా! నేఁజె, పుని పర్వతగుహలయందు ♦ వనముల నన్నిం
టను సీతను వెదకుఁడు చయ్యన; నియ్యవె వనచరులకు ♦ నగు నరుగంగళ్.

తే. అవలిభాగమునకు సూర్యుఁ ♦ డరుగఁజౌట
గ్రామనగరాదిపరిమితఁ ♦ గనకయుండుఁ
గాన నెఱుఁగము; మీరును ♦ గడఁక నుదయ
పర్వతము దాఁకఁ బోయి నేర్పఱితిసమున. ౬౪

1506

క. జనకజ యుండెడు తావును, దనుజుని వాసస్థలంబుఁ ♦ దగఁ గని మాసం
బును నిండక మునుపే రాఁజను; నెలనిండినను రాక ♦ నమదస్ఫూర్తి.

ఆ. మనలువాఁడు నిజము ♦ మరణశిక్షకును నర్హుఁడగు; సీతఁగాంచియొక్కరీతిఁ
గార్యసిద్ధినింది ♦ కడువడి మరలుండు, వనచరేంద్రులారా! ♦ పౌరుషమున. ౬౫

చ. వననిచయాభిమండితము ♦ వాసపుష్పీతికిఁ బాత్రమైన తూ
ర్పున నిపుణంబుగా వెదకి ♦ భూపతినాయకుడైన రాముభా
ర్యను బృథివీతనూజఁ గనునట్టి యదృష్టముఁ గాంతురేని మీ
రనుపమసౌఖ్యముం గనుదు ♦ రచ్చటనుండియె వచ్చినంతట. ౬౬

1508

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౧ - వ సర్గము.

అథా దక్షిణాదికం వాచయదాశ్చర్యం చంద్రః పునః

- క. వనజాస్తతనయః డివిన్విధి, ఘనతరవాచరిబలంబుః • గడునడి నలు తూ
ర్పునకుం బంచి యనంతరి,మున ¹నభిలక్షితంబు జ్వలగముబున్దిల ఘనులన్.
- క. బనిచెను దక్షిణమున; కొయ్యనఁ గాలవేడుండు ధీరుఁడగు నాకపిరా
జనుపమశక్తిఁ జెలంగిన, యనలాత్మజుడైన నీలు • మానుమను ఘనునిన్. ౧౫
- సీ. అతిబలశాలియై • మజ్జయోనితనూజఁ డగుబాంబనంతుని • నానుహోత్రు
నల్లె ²శరారి, విఘ్నాతుని శరగుల్లు గజ, గవాక్ష, సుషేణగవయ, వృషభు
లను, మైందు, మఱి ద్వివిధుని, విజయుని, గంధమాదను చక్రికుఁమారులైన
యట్టియుల్కాముఖుఁ • వన ననంగుండచఁ బరఁగెడువారి, నిర్భీతివరాక్ర
- తే. మమున వేగంబునన్ మించు • మహితబలుల
సంగదాదులఁ బోవంగ • నాజ్ఞనొసఁగె
దక్షిణాశకు; చూరవిఘ్నాన మతిజ
వమునఁ బోవంగఁ డగుదానివలచి యెంచి. ౫౪
- క. తనకుం గలసేనలలో, ఘనమిదియే యనుచుఁ జెప్పఁగఁ డగుదానిం
బనిచెను వారికి ముందుగఁ, జనఁగఁ డగునంచు బుద్ధిఁచాతుర్యమునన్. ౬
- క. స్థవగేశుఁడు వారికి నట, జనమున దుర్గనుపుఁజోట్లఁ • డక్కఁగ నీరీ
తి వివరణముగను చెల్పుచు; నువిమలబుద్ధిప్రభావశోభితం డగుచున్. ౭ 1511
- క. శిరముల వేయింబను బహుతరములఁ దీరెలను నితాంతము బెడఁగై
ధరనొప్పు వింధ్యభూధర,నరమును గని వెదకుఁ డందు • వనచరులారా!.. ౮౪
- చ. ఉరగనిషేవితంబగుచు • నుగ్రతరాకృతి దుర్గమంబుగాఁ
బరఁగెడునర్కదానదిని; • భవ్యతరంబగు గొతమీనదిన్
సరి తన కుర్చిలేకయె యెసంగెడు కృష్ణను బూజ్యమై భయం
కరఫణిసేవితంబునయి • క్రాలెడు నావరదాతరంగిణిన్. ౯
- తే. ఉత్కలను మేఖలానది • నొగి దశార్ణ
జనపదంబునఁ గల నగరనిచయముల
నశ్వవంతంబనంగ విఘ్నాతి నొందు
నయ్యనంతిని వెదకుఁడీ • యతముదమున. ౧౦
- సీ. సరసవిదర్భదేశంబుల, ఋషికదేశంబుల, మఱి మాహివకము లనఁగ
నలరు దేశంబుల • నల్లె వంగ, కళింగ, కౌళికముల నెల్లకడల మఱియుఁ

1 వానరా నభిలక్షితాన్-అని మా.ము. పరాక్రమమునఁ జేయన్నవాడు. 2 సుహోత్రుఁడ
శరారింఁచ-అనిమూలము.

- బర్వతకందరః వారతరంగిణీపరివృతదండకాః వనమునందుఁ
దనరుగోదావరీః తటముల వెదకుఁడీ *యాంధ్రపుండ్రములఁ బాంః డ్యములఁ జోళ
తే. జనపదంబులఁ గేరళః జనపదముః
నల్లెక్షల కేగి చూడుఁడీ యెల్లధాతు
పులఁ జెలంగుచు సిరులను ధగులుకుచుఁ దగు
నట్టి సహ్యాద్రికిని మీర ధగుగఁదగును. ౧౩ 1518
- క. అతిచిత్రశిఖరములఁ బుష్పితకాననములను మఱియుఁ ధృఢుచందనవృ
క్షతతుల నాసహ్యాద్రియు, మితిలేనివిభూతి తనర ధమించుచు నుండున్. ౧౪
- ఆ. వెదకుఁ డందు; నచట ధమలజలంబుల, వెలసి భద్రదమయి ధవిబుధవేశ్య
లలకుచుండ నొప్పునట్టి కావేరిని, గాంచఁగలరు; పిదపఁ ధగదలి యరుగ.
- చ. మలయగిరింద్రశృంగమున ధమానితతేజుని భాస్కరోపమో
జ్వలనుని నగస్త్యమానికులధవర్యునిఁ జూడఁగలారు; మీర లి
మ్ముల మహనీయుఁడైన మునిధముఖ్యుని దర్శనలబ్ధభాగ్యులై
చెలఁగి తదీయభూరికృపఁ జెంది యతం కనుపంగ నవ్వలన్. ౧౫ 1521
- క. చనిచని గ్రాహక్రాంతంబును శైవలినీనతంసధమునునయి చెలువం
బున నొప్పు తామ్రపర్ణిని, వనచరులారా! తరింపధవలయుం జుండీ! ౧౬ 1522
- చ. సురుచిరచందనోఘపరిధశోభితసుస్థంబుల తగ న్ననో
హరతను వొప్పఁగాఁ బ్రియునిధయంతికముం దమిఁ బొందు ప్రాథనుం
దరినలెఁ దామ్రపర్ణి నిజధనాథు సముద్రుని బొందుచున్న; దో
వరకపులార! యానదిని ధబాసి యొకించుక దూరమేగినన్. ౧౭ 1523
- తే. పాండ్యభూనాయకేంద్రునిధద్వారసుందుఁ
గనకమయమును దివ్యముధక్తామణిగణ
భూషితము నర్హమునునయి ధపాలుచుచున్న
యాకవాటముఁ గనఁగల ధరక్షిఫలము. ౧౮ 1524
- సీ. అవల సాగర మొంది ధయద్దాని దాటంగఁ దగినప్రయత్నంబుఁదగునుజేయ
నంబురాశ్యంతరధమందు నగస్త్యనిక్షిప్తమై తరుతతిఁ జెలఁగి సర్వ
తోత్తమంబును నాఁగధనొప్పు మహేంద్రాద్రికలదది సిరులనుధగులుకుచుండుఁ
జిత్రద్రుమంబులఁ జిత్రలతాదులఁ దగి హేమమయమయి ధతా మహార్ణ

* తథైవాంధ్రాం శ్చ పుండ్రాం శ్చ చోళా న్పాండ్యా న్సకేరళాః-అనిమూలము. రామా
యణకాలమున కాంధ్రదేశ మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఆంధ్రభాష యిటీవలఁ బుట్టింపఁబడిన
దనుదుర్వాదము నిది శ్రోసి వైవఁగలదు మనుస్మృతియందును ఆంధ్రజనులనుశబ్దము గలదు.
శ్రీమద్రామాయణ మిటీవల ననఁగా శ్రీస్తుశకమున నత్యల్పకాలముక్రిందటఁ బుట్టినదను కువివాద
మునకు తూష్ణింభావమే బదులుగా నగునని యొప్పుట మంచిది.

- ఆ. వంబు నానియుండు ♦ వాసవుం డమరయ, క్షప్రక్రీడ్త మమర ♦ కామినీన
మావృతంబుఁ జారఁజానలి సిద్ధాన్వి, తంబునొట నాత్మఁ ♦ కలఁచి దాని. ౨౨
- క. స్రుతివర్వంబున మునిసం, తతితోడం గూడి జలధిఁ ♦ కనజలములం
దతిముదమున ముద్గంగఁ గో,రి తగం జరుదెంచు నుభయఁ ♦ రితేం గడకన్.
- ఆ. జలధినడుమ ద్వీపఁన త్తనుం బివ్వలి, తీరమందు కరతఁతికి నమియ్య
మగుచు యోజనశతఁమాయతి కగ దీప్త, మయితనర్చుచుండుఁనందు మీరు.
- క. జనకజ వెదకుండు ద్వీపం, బున నందితరస్థలములఁ ♦ బొడఁగాంచి యటం
జని చూచినంతకంటెను, ఘనమగు యత్నమున వెదకఁగాఁ కగు నీతన్.
- చ. వినుడది దుష్టబుద్ధియయి ♦ వృత్తరిపు స్రుతిమాన తేజుడై
దనుజవరేణ్యుడై మనకుఁ ♦ కప్పక వధ్యుండునైన రావణ
ఖ్యునకు నివాసభూమియయి ♦ యొప్పుచునుండును దాని ఈ త్తరం
బున నట యామ్యనీరధికిఁ ♦ బొల్పుగు మధ్యయభాగమందుచున్. ౨౩ 1529
- తే. కలదు రాక్షసి యొకతె యంఁగారకాఖ్య
యద్ది జంతూత్కరముల ఛాయలను బట్టి
వానినిన్ లాగుకొని దిను ♦ వనచరేంద్రు
లార! యాద్వీపమందెల్ల ♦ మీరు వెదకి. ౨౪ 1530
- క. కలదిట లేదని నిశ్చయ, కలితాంతఃకరణులగుచు ♦ ఘన తేజుడై
యలరెడు రామునిపత్నిని, గలయన్ వెదకుండు శంక ♦ గడచనువటకున్.
- సీ. అంత లంకాద్వీప ♦ మవలీల దాటి వే శతయోజనమ్ములు ♦ చని కడలిని
సిద్ధచారణసంఘఁ నేవితంబయి సంపదలు గుల్క రెండు ప్రఁక్కలను నూర్య
చంద్రసంకాశనుఁఁఁచులు తగ సాగరాంబు వేష్టితమయి ♦ యతివిశాల
శృంగసంవృతమయి ♦ చెలఁగి యంబరిమును రాపాడుచున్నకఁరనే నలరుచుఁ
- ఆ. బుష్పితకమనంగ ♦ భూధరం బొకఁడుండు
దక్షిణాయనమున ♦ దానఁ గనక
శిఖరమందు రవియుఁ ♦ జెందియుండును వెండి
శిఖరమందు శశియుఁ ♦ జెలఁగుచుండు. 3౦ 1532
- క. క్రూరులు కృతఘ్ననాస్తికు, లారమ్యనగేంద్ర మరసి ♦ యద్దాని గనం
గాలేరు, తలలు సోకఁగ, మీరాసగమునకు మ్రొక్కి ♦ మిథిలేశనుతన్.
- క. కనుఁగొనుఁడీ దుర్ధర్షులు, కనుకన్ బర్వతము దానిఁ ♦ గడచి యవల యో

* ఇంతకుముందు రావణుండు రావణాసురునివివాస మెందుఁగలదని ప్రశ్నింప సుగ్రీవుండు నాకుఁ జెలియదనెను. ఇప్పుడు హనుమదాదుల కెట్లు లంకావార్తలం జెప్పె ననుప్రశ్నమన కాశ్వుల ముననే సమాధానము వ్రాయఁబడియెను గాన వాస్తవమునం గలదానిం జూచువది.

- జనములు పదునాల్గు చనన్, గనఁబడు నొకపర్వతంబు † ఘనశృంగములన్.
 క. దానిం గనుఁగొన దుర్గమ, మైనట్టి పథంబులందు † నరుగంనగు నో
 వానరులారా! యాగిరి, దౌ నామము సూర్యవంతఁమన విస్తృతమా. 324
- చ. జనకజ నచ్చటన్ వెనకి † చయ్యనఁ బోవఁగ వైద్యుతంబునా
 వినుతిని గన్న పర్వతము † వింతగఁ గన్నడు; గాంక్షితంబులం
 గనఁదగు సత్ఫలంబులను † గ్రాలుచు వృక్షము లొప్పు నెప్పుడున్
 మనమున కింపుగాఁ జెలఁగి † త్కౌఠరమయ్యది యొప్పెడుంజుఁడీ!. 334 1536
- చ. ధరఃపిఠ రేంద్రమందు నటఁ † దద్దులకే తగియున్న యాఫలో
 త్కరముల మూలసంతతిఁ దఁగం దిని చక్కనితేనె లాని యా
 గిరిపతి దాఁటి వే యవలిఁకిం జను; డందును దృష్టిచిత్తని
 ర్భరముదమిచ్చు కుంజరధఁరాధర మొక్కఁడు గాననయ్యెడున్. 344 1537
- క. సురశిల్పి యగస్త్యునకా, ధరమందే యోజనాయతము హైమము నుం
 దరరత్న భూషితమునై, యరయఁగ దశయోజనోచ్చః † యంబునఁ దగుచున్.
- క. సిరులలర న్నిర్మించెను; సురుచిరభవనంబు; నచట † సౌంపయి కాళో
 దరములకుఁ బుట్టినిల్లగు, పురమది భోగవతి యనఁగఁ † బొదలుం జుండీ!. 32
- ఆ. అతివిశాలకక్ష్య † లలరఁగ నంతటఁ, గానఁబడుచు శత్రుఁగణమునకు న
 భేద్య మగుచు ఘోరఁవిషముల నతితీక్షణ, దంష్ట్ర లమర నొప్పి † దర్ప మలర.
- క. కనదురుదేహంబుల నొప్పినపన్నగవితతిచేత † వింతగ నేవే
 శను గావఁబడుచు నుండును; వినుఁడట వాసుకియు నలరుఁవిషధరపతియై.
- తే. ప్రాజ్ఞవర్యుఁ డతండు; తత్సత్తనమున
 నంతటను రాముపత్నిని † నరయవలయు
 దానిచెంత రహస్యసుస్థలము లలగు
 వానియందంతటం జూడఁవలయుఁ దిరిగి. 354 1542
- క. చనుఁ డవ్వల ఋషభాహ్వయ, మునఁ దగుపర్వతము రత్నఁములఁదగి చెన్నుం
 గని వృషభాకృతి నొప్పుచు, గనుపట్టును; దానియందె † కపివరులారా!.
- తే. దివ్యచందనవృక్షముల్ † దీటులేక
 యలరు గోరోచనపుఁ జాయ † నందుఁ గొన్ని
 పద్మదళకాంతిఁ గొన్ని హావ్యవహారీతిఁ
 గా హరిశ్యామరీతిఁగాఁ † గ్రాలుఁ గొన్ని. ౪04 1544
- క. వనచరులారా! యాచందనరాశి నొకప్పుడేని † తమిచే ముట్టం
 గనురాదు భయదహాపం,బునఁ దగు గంధర్వవితతి † పూనిక దానిన్. ౪౨
- సీ. కాచుచుండును నట్టిఁగంధర్వు లవ్వారు రోహితులనఁబడి † రూఢికెక్కు
 చుందురు; శైలూషుఁ † డుగ్ర తేజుండైన గ్రామణియును శిగ్రుఁనామధేయుఁ

జల్లె, శుభ్రుడు బభ్రుః, జనుచుచగంధర్వీతలు నూర్చిపై భుజి, చరగుచుండు;
 రందుఁ బవిత్రకృత్త్యములఁ గావించిన వారలు వివేకిప్రభలు తనఁ
 తే. నందునుందుకు; ప్రళయంబునందుఁ బృథ్వీ
 యవఁగ స్వర్గంబును జయించి నట్టివారి
 లతులతేజంబులం దగి యందు నుండు;
 దాని కవ్వలఁ బితృభోగమకాను జుండ్లి. ౪౪. 1546

క. దారుణమై కనఁబడునది, ఘోరంబగు తమనుచేతఁ యూడి రవినుతఁ
 కై రాజులు యమునకు దు, ర్వాసునకుఁ రాజధాని వనచరులారా. ౪౫
 క. కనుకన్ మీ రద్దానిం, గనఁబోదగ; దెంతశౌర్యకలితులె యైచన్
 జనుటకు వెదకుటకున్ మీ, కును దగినది యింకనటకె కుంభినియందున్. ౪౬
 తే. అవలిమార్గము గమనశక్తి కృధికులె న
 వారలకునై నఁ జనరాక వఱలుచుండు;
 నావచించినపట్ల జానకిని వెదకి
 యితరభూములయందు నేయేవిధముల. ౪౭ 1549

క. చని వెదకఁదగునొ యట్టులు, జనకజ వెదకుండు వెదకి చనుదెండు; మదా
 జ్ఞను మానములోపల సీతను గాంచితి నంచు నెవఁడు తప్పక నాతోన్.
 తే. చెప్పునో వాఁడు వైభవసిద్ధి మత్స
 మానముగ నొంది భోగాశిమండ్లితుడయి
 సుఖముగా నెల్లు సంచరించును నతండు;
 వానికన్నఁ బ్రియుండు నెవ్వఁడగు నాకు? ౪౮ 1551

తే. నాదుప్రాణాళికంటె వానరుఁ కశందె, యెక్కుడగు నెన్నితప్పులనేని చేసి
 నను నుబంధువువలె నగు వినుడు మీర, లతులబలశౌర్యసద్గుణప్రతతిగల్గి.
 క. జనియించి సత్కులంబులఁ, దనరారెడువారుగాన ధాత్రీనుత సీ
 తను జూచునట్లుగాఁ జ, క్కనియత్సము లెన్నియేని గావించఁదగున్. ౫౦
 నలువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౨ - ౨ సర్గము.

ఘోఘ సుషేణాదులఁ బడమరకుం బంపుట. ఘోఘ

¹క. హనుమత్ప్రముఖుల దక్షిణమున కివ్వీధిఁ బంచి మేఘమున కుద్దిగ నొ
 ప్పినవాని సుషేణుండను, వనచరపతిఁ దారతండ్రి భయకృచ్ఛోర్ముక్. ౧౪
²క. తనమామను గని భాస్కర, తనయుఁడు దోసిలిని బట్టి తా నతని నెదు

1 ఆబ్రహీ స్తేఘసంకాశమ్-అనిమాలము. 2 ఆబ్రహీ త్సోంజలి ర్వాక్య వర్ణిగమ్య ప్రణమ్య

- కొని మ్రొక్కి పల్కె నుతియును, ఘన తేజుని శూరకేశగణపరివృతునిన్.
 తే. ఇంద్రతుల్యద్యుతిని దగి ♦ నెనఁగువాని, బుద్ధివిక్రమసంపన్ను ♦ నిర్ధమూర్తి
 వై న తేయసమానస్రభావిశేషు, నమ్మరీచ్యగ్రపుత్తుని ♦ నగచరేంద్రు. 3 1556
 క. ఆతనియనుజాతుల విఖ్యాతుల మారీచనామ ♦ మందినవారిన్
 ప్రీతిని గని పడమరకును, సీతంగనఁ బంపఁదలఁచి ♦ చెలఁగుచు ననియెన్. ౪౪
 క. వనచరులార! నుషేణుని, ఘనబలు ముఖ్యుని దలంచి ♦ గదలి కపిగణం
 బును నియుతద్వయమును గొని, చని జానకి వెదకవలయు ♦ సర్వస్థలులన్. ౫౪
 సీ. వనచరులార! వే ♦ చని సురాష్ట్రంబుల బాహ్లికంబుల నతిభయదములగు
 శూరదేశంబుల ♦ సారిది సమృద్ధిచేఁ దగి రమణీయంబు ♦ లగు జనపద
 ముల విశాలపురాళిఁ ♦ గలయంగ వెదకుచుఁ బున్నాగవనమును ♦ బొగడఁచెట్లు
 విరిగిచెట్లును గల్గి ♦ వెలయుకుఁజ్ఞాతజనపదంబును మఱియును గడంకఁ
 తే. గేతకసమూహవనముల ♦ సీతవెదుక
 వలయుఁ బడమరదిక్కుగా ♦ బాటునదుల
 శీతలజలంబులను గల్గి ♦ చెలఁగువానిఁ
 బావనంబులఁ దాపసవనవితతుల. ౮౪ 1559
 క. వనముల సుదుర్గమంబుల, ఘనగిరులను వెదకుఁ డవలఁ ♦ గడఁగి మరుధరి
 త్రిని గంఢోపలముల భూ,ధ్రునికరనృతి దుర్గమముగఁ ♦ దగు పడమరనున్. ౯౪
 క. కలయన్ వెదకుచుఁ బశ్చిమ, జలనిధిదరిఁ జేరి తిములఁసంతతినక్రం
 బులఁ గూడి కలఁతఁబెట్టఁగ, నలవియె గాకుండ నలరు ♦ నద్దానిఁ దగన్.
 క. కనఁగలరు మీరు మీసరి, జనులగు వానరులు ప్రీతి ♦ సంధిల్లఁగ నం
 దు నలరు కేతకిషండం, బునను దమాలాటపులను ♦ బొల్పమరంగన్. ౧౧౪
 తే. నారికేశవనంబులఁ ♦ గోరిగోరి, విహరణము నల్పఁగల రందు ♦ విపులజలధి
 వేలయొడ్డునఁ దగు పర్వతాళులందు, వనములందును సీతను ♦ గనఁగఁదగును.
 క. దనుజేంద్రు రావణాసురుఁ, గనఁదగు నందుండునేమొ ♦ కడుఁబూనిక; నం
 దును వెదకి యవ్వలం జని, *చని మురచీపట్టణమును ♦ జటిపురవరమున్. ౧౩
 సీ. అవల నొప్పులఁ గుల్కునట్టి యవంతిని నంగలోపాహ్వయ ♦ మట్లలఁజ్ఞీ
 తంబనువనమును ♦ ధరణినందు విశాలములగు రాష్ట్రంబుల ♦ ముఖ్యపత్త
 నములను వెదకుఁడు ♦ విమలచిత్తను సీత; సింధునదంబు తాసింధువందు
 సంగమించెడునట్టి ♦ స్థలమునఁ బర్వత మతివిశాలోన్నతు ♦ లమర నూలు
 తే. శృంగములు చెన్నమీరంగఁ ♦ జెలఁగుచున్న
 తరువరంబులచే హేమగిరి యనంగ
 ఖ్యాతిఁ గాంచినయది మీకుఁ ♦ గానఁబడును;
 భవ్యతత్సనువుల సింహపటల మలరు. ౧౫౪ 1565

* మురచీపత్తనంచైవ ధమ్యంచైవ జటిపురమ్-అనిమూలము.

- క. దానికీఁ బక్షంబులు గల, వానెలవున నుండి తమనుఁజూపలమునఁ బెం
పూనిన తిమిరిలంబుల, నేనుఁగులను బట్టుకొని యఁజూపజనమునఁ. ౧౬
- క. చని యాతడుకోటరముల, నునిచికొనుచు వేర్వేర్లుఁ దిరుచుఁచుండు; నెలలముల్
అనిశము వెలసెడు నాస్థలముననున్న మహాకరింద్రములు బలమలరఁ. ౧౭
- క. గిరిశృంగంబుల వెలసెడు, కరులును సంశ్మృతి మీఱఁకా నర్పమునఁ
జరియించుచు నుఱుములవలె, వికావముల్ చేయుచునటఁవిహరించుఁ గడుఁ. ౧౮
- తే. మదముచేఁ గన్నుగానక ఁ మలయు నవ్వె;
తర్థరాధరశృంగంబు ఁ తత్తకనక
మయముగా నొప్పి చిత్రద్రుఁగుములఁ నవరి
యంబరముఁ దాఁకుచుండు నఁయ్యది మీఱు. ౧౯ 1569
- చ. విలసితకామరూపములఁ బృథ్వీతనూజను జాగరూకులై
కలయఁగ సంచరించి వెదకంజు; సంక్రమునందుఁ గొంతద
వ్వలయక పోవ నందుఁ గనఁకాంచితమై శతియోదనంబునై
యలవియె గాకమాడ రుచిఁనంది వెలింగెడుకొండ కాననౌ. ౨౦ 1570
- తే. పారియాత్రమనంగ నఁపుర్వోతంబు
చెలఁగుఁ జూడంగలరు దానిఁశిఖరవరము
పైని బేర్కొనినట్లుగా ఁ వెలయుదాని
యందు బలవంతులయి యగ్నిఁయట్లలరుచు. ౨౧ 1571
- క. అతిభయదాకృతు లలరఁగ, సతతంబును గామరూపఁనరణి నలరుచుఁ
ప్రతిలేకయె గంధర్వులు, వితతంబగు మహిమ నుండ్రు ఁ వేడుక లలరఁ.
- క. ఇరువదినాలుగుకోటులు, పరఁగెడు నవాఁరిసంఖ్య ఁ వారిలు శుచిభీ
కరతేజంబుల వేలుగ, గిరిశృంగమునందు చుండ్రు ఁ కేవలశక్తిఁ. ౨౨ 1573
- సీ. భయవరూపులునగు ఁ వానరుల్ మీఱును వారిచెంతెక్కును బోవంగఁ నగదు
తత్రత్యఫలములఁ ఁ దమిఁ గాంచి కోయంగఁ బూనంగరా దించుఁకేని వాని
వారు చూడఁగ మహావీరులు బలయుతుల్ శూరులు గావున ఁ నేరికై న
నెదిరింపరాకయే ఁ యెసఁగుచుందురు మఱి యందున్న ఫలములఁనచటి మూల
ఆ. ములను గాచుచుండ్రు ఁ మూలఫలంబుల
గొనఁగ నాశమిారు ఁ గనక నీత
వెదకవలయు నచటఁ ఁ దదుపగతభయంబు
నై జకపితఁ బూనినం బొనఁగదు ౨౩ 1574
- క. జలధి మఱికొంతయేగఁగ, విలసితవైమర్యకాంతి ఁ వెలయఁగ వజ్రం
బులవలె నతికఠినంబై, పాలుపగు తరులతల మిగులు ఁ భూధ్రవ్వుండుఁ. ౨౪
- తే. వజ్రపర్వతమనునది ఁ వఱలుచుండు;
సంపదలఁ జెన్నుమీఱి యోజనశతోన్న

తీని వెలుంగుచునుండు నోవనచ రేంద్రు

లార! యద్దానిగుహలలో ♦ మీరు పూన్కి. ౨౫౪

1576

క. జనకజ వెదకకొనలయున్; గనుచును నీరీతి లవణకంధిని బోవం

గను దానిచతుర్థాంశం, బున నొప్పును జక్రవంతము సిరులు గులుకన్.

సీ. విశ్వోక్త్యయు నట ♦ వేయియంగంబుల మించుచక్రంబు నిర్మించె మున్ను

తత్పర్వతమునందెదనుజాంతకుడు మును సురదైత్యులకగునంగరమునందుఁ

బురుషోత్తమాకృతీబాదలిచక్రముతన్నునరయుచుఁ బ్రోవహయాస్యఁడనఁగ

నొప్పుదానవుఁ జంపి ♦ యుగ్రచక్రంబును గొనియెను; మఱిపంచజనుని జంపి

ఆ. వాని యస్థియగుచు ♦ భాసిలు శంఖంబుఁ, బాంచజన్యమనఁగఁ ♦ బరఁగుదాని

సంగ్రహించె నట్టిశైలంబునం గల, సానువులను గుహల ♦ జనకతనయ.

క. దనుజేంద్రుని వెదకంగఁ, జను; నఱువదియోజనముల ♦ సరణి నవల శ్రీ

ఘనమై సువర్ణమయశృం, గనికరమున వెలయుచున్న ♦ త్కౌఠర మలరున్. ౨౯

ఆ. అది యగాధమైన ♦ యంబుధిలోన వ, రాహుపర్వతమన ♦ రాజులు నట

భర్తరూపమైన ♦ ప్రాగ్జ్యోతిషంబను, పురము గలదు తన్నంగరమునందె. 30౪

*క. సరకాహ్వయమున దుష్టా, సురుఁ డొండు వసింపుచుండు; ♦ త్కౌఠరమునం

దరయ విచిత్రప్రస్థో, త్కరమునఁ బెనుగుహలయందుఁ ♦ గాంతను దనుజున్.

క. వెదకకొనలయును దానికీ, బిదపన్ వేటొండుకొండ ♦ విలసిలుఁ దదూర్భ

ధ్రుదయితుని గుహలయంతరము దగన్ సౌవర్ణమగుచు ♦ మోదంబొనఁగన్.

తే. దానిభాగములెల్లను ♦ దప్తకనక

మయములై యుండు నిర్మరమహితధార

లలర నొప్పును దద్గిరియందు గజవ

రాహసింహములుం బులుల్ ♦ రవముచేసి. 33౪

1583

క. ప్రతిరవమును విని గర్వో, ద్ధతి నెప్పుడు నఱచుచుండు ♦ దానికీ దారే

ప్రతిశబ్దంబుగఁ దత్పర్వతమున శ్యామాశ్వుఁ డగుచు ♦ రహి సిరు లలరన్.

క. సురపతియభిషేకము నిర్జరతతిచేఁ జేయఁబడియె ♦ రమ్యగిరియు ని

ద్ధరమేఘవంతమనఁగాఁ, బరఁగును; హరిపాలితమగు ♦ పర్వతవరమున్. 3౫౪

ఆ. దాటి యవల బాలతరణివర్ణములయి, యంతటను బ్రకాశమంది కనక

* తత్ర ప్రాగ్జ్యోతిషం నామ జాతరూపమయం పురం, యస్మిన్ వసతి దుష్టాస్తా నరకానామ దానవః-అనిమా. ప్రాగ్జ్యోతిషపురమున నరకదానవుఁడు కలఁడని యాశ్లోకమున నుండుటం గాంచి కొందఱు పండితమృత్యులు రామాయణ మిటీకల రచింపఁబడినదని వాదించుచున్నారు. నరకదానవులు పెక్కుమంది గలరనియుఁ గృష్ణద్వేషి యగునరకాసురుఁడు భూపుత్రుఁడనియు వారెఱుఁగరు కాబోలు. పాప మిట్లు తెలివితక్కువను వెల్లడించుకొనుటకన్న నూరకుండుట మేలు.

తరువులును మనోజ్ఞః తమపుష్పయుక్తము,లను జెలంగు కొండలను గనుండు.

సీ. అటువదివేలసంఖ్యల నొప్పు నయ్యెని: వానియంతరమునః ధర్వతమః
మయిన నావర్ణిమేః గావహ్మయవర్వత ముగారు మును సూర్యుఃఃదానియున
దానికి నరమిచ్చి ధ తగసిల్లు పల్కె; నాకరణచే నీయందుః ధ గల సమస్త
తరుళిలాదులు సదాఃతపనీయమయములై యలగును నీయందుఃలలి వసించు

తే. దేవగంధర్వదానవుల్ ధ దివ్యగుచుల

ర క్తవర్ణులుగా నయి ధ రమ్యభర్త

కళల నొప్పాడుచుండఁగాఁ ధ గలరు; సతత

మనుచు వరమిచ్చె; నాత్మైలఃమునను జేరి. ౪౦

1587

క. అనిలులు విశ్వేదేవత,లును వస్వస్త్వకము నమరుఃలున్ రగ నాయం

తనమున నపుర్వతవర,మున రవిఁ గంచుచును వాడు ధ మ్రొక్కుదు రెఃమిన్.

క. హరిదశ్వఁడు తత్పుజల, నగునం గైకొనుచు నస్తఃపర్వతమునకున్

వ్వరఁ జని భూతాళికగో,చుఁడగు; నావర్ణిమేఃఃలైలమునకున్. ౪౧ 1589

తే. అస్తగిరికిని నంతర ధ మరయఁగ దళ

యోజనములుండు నద్దాని ధ నొక్కగడియ

కాలమున దాటి భానుండు ధ కడు రయమున

నస్తశిఖరంబుఁ జేరు; నఃమృద్రియందు. ౪౨

1590

క. కలదొండు శిఖరమందుం, గల దద్దానినయి విశ్వేఃకర్తృరచితమై

జలజాతమిత్రసన్నిభ,ము లలితమును నైన భవనఃము మహితమగుచున్. ౪౩

క. దానికిఁ జుట్టును సౌధవి, తానము చెలువారు: బహువిఃధవతత్రులచేఁ

గానఁబడుతరువరము ల, ద్దానికి నలుప్రక్కలను నిఃతాంతం బలరున్. ౪౪

చ. వినుఁడది పాశహస్తఃకయి ధ విశ్రుతకీర్తియునైన పాశి యుం

డు నిలయ; మస్తశైలము గఃషం బొలుపారెడు మేరుభూధ్రముం

గనియెడు మధ్యభాగమునఁ ధ గర్భరూపముగాఁ జెలంగుచున్

గన దళకూటయుక్తమయి ధ క్రాలుచు భవ్యనువేదికావృతం

బును నగు తాళనృత మటఁ ధ బొల్చును దర్శనయోగ్యమై తగన్. ౪౬ 1593

తే. ధర్మవేత్తయు స్వతపఃప్రఃథానపూజి

తుఁడు శతానందునకు సమాఃనుఁడునునైన

మేరుసావర్ణి యనువేర ధ మించునాతఁ

డలగు సావర్ణిమేరుమఃహాద్రియందు. ౪౭

1594

క. అందుఁగల దుర్గమస్థలు, లందున్ నరనులను సదులఃయందును మీరల్

పొందుగ జానకినిన్ వెద,కందగు రావణుని శ్రద్ధఃగా శౌర్యములన్. ౪౮

- చ. ఖరకరురీతిఁగా మిగులఁ ♦ గ్రాలెడు నామునికెంతో భక్తి మీ
 శిరములు నేలసోఁక హితఁ సిద్ధిని గోరుచు మ్రొక్కి జానకీ
 తరుణి స్రవృత్తి నెల్లను నిఁతాంతము స్రవ్య మొనర్చుఁ డాదివా
 కరుఁడు త్రియామహోయన జఁగంబునఁ గప్పడి స్వప్రభావళిక. ౮౯౫ 1596
- ఆ. ఉదయపర్వతంబు ♦ మొనలుగ నస్తాది, వఱకుఁ గలుగుభూమిభాగమందు
 సంధికారమణఁచి ♦ యస్తాద్రినిం జేరు; వనచరేంద్రులార! ♦ వినుఁడు మీరు.
- తే. నేను జెప్పినదనుకనే ♦ వానరులకు
 నరుగ శక్యము మీఁదటియవని రవియుఁ
 గానరామిని జీకట్లు ♦ గ్రమ్మి యేమి
 తెలియకుంటను *మాకును ♦ దెలియ దవల. ౫౧ 1598
- చ. ఖరకరుఁ డస్తమించు గిరికాంతుని దాఁకను బోయి మీర లా
 నురరిపుఁ డున్నతావు రఘుశూరునిపత్ని వసించుచోటు వే
 యరయుచు నొక్కమానమున ♦ కందఱు చేరుఁడు వచ్చియిందు; నె
 వ్వరునను హద్దువాఁటకుఁడు ♦ వధ్యుఁడె యకానటు దాఁటు నేనియు. ౫౨౫
- క. నామామ యీనుపేణుఁడు, తామహి శూరుండు మిమ్ముఁ ♦ దమిఁగూడియెత్త
 రామునిపత్నిని వెదకం, గా మైకొనె రాఁగ మీరు ♦ కడుయత్నమున. ౫౩
- క. అతఁడు వదించినపనులక, హితములెయని యాలకించి ♦ యెల్లరు విని యా
 గతివర్తింపుఁడు గురుభుజుఁ, డితఁడు గురుండగును శ్వశురుఁ ♦ డిద్ధబలుఁడునా.
- క. మీరును సంగరములలో, శూరులు కార్యంబు లిట్టిచొప్పునఁ జేయం
 గా రహిఁ దనరు నటంచని, ధీరతనియనుంబుఁ జేయు ♦ ధీయుతులుగదా.
- ఆ నియమ మిట్లుచేసి ♦ నిశ్చయచిత్తంబులను బడమర మీరు ♦ జనకతనయ
 దనుజు వెనకవలయు; ♦ దారుణతేజుడౌ, రామునుదలి నుగుణారమ్య నీత.
- క. కనియే వచ్చిన రాముఁడు, మనకొనరిచినట్టి మేలు ♦ మఱువక ప్రతిఁజే
 సినవారము కృతకృత్యుల, మును నగుదుము వేయిపచనముల నింకేలా!.
- సీ. నేను జెప్పినదె కాఁకీనిమి త్రంబయి యేకార్య మేనియు ♦ హితము గల్గె
 నేని దానినిగూడఁ ♦ బూనిక దేశకాలార్థముల్ యోజించి ♦ యాచరింపుఁ;
 డెన్నిచందములనే ♦ నిల గన్నపుత్రిని గనఁదగునని పల్కె ♦ విని కపీంద్రు
 నిపుణవాక్యంబులఁ ♦ గవులు సుషేణాదు లాతనియాజ్ఞల ♦ నాదరించి
- ఆ. యతనిసెలవునొంది ♦ యతిజవమున వరుణాభిషాలితమగునట్టి దెసకుఁ
 జనిరి జనకపుత్రఁ ♦ గని వచ్చుకోరిక, లాత్మలందుఁ బొదల ♦ నతిజవమున. ౫౪
 నలువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩ - వ సర్గము.

అథ శతబలీ ముదగుచానకుః సుప్తానానాం బంధునాం యథా

చ వనచరస త్తముండు శ్రుతిఃపర్జితశర్మవిదుండు నౌ దినే
శునితనయుండు మానునటుఁ ♦ శూరు నుపేక్షానిఁ బక్ష్పిమాశకుం
బనిపి కపీశు పేరు గురుఁ బాహుబలాభ్యుని రామభక్తిచి
త్తుని స్వహితంబు రామన్మనఃతోయజవై రహితంబుగా వచిం
చెను; విను లక్షవానకులఁ ♦ జేకొని త్వౌన్మశుబ్ధక జవంబునక. ౨౦ 1606

1 తే. శతబలీ! యనువుశ్రుతౌ ♦ సచివవరుల
వీరలంగూడి నయనంబు ♦ వేగచేయు
ము త్తరపుదెస కయ్యది ♦ యున్నతీరగని
హిమగిరీంధ్రముచే నలంకృతము నగుచు. 3. 1607

క. తనరామఁగాన నచటికిఁ, జని నీత ననిందితాంఁగి ♦ జక్కఁగ వెనకం
జను; మీరు కార్యవేత్తలకును మేటులు గానఁ జనుటకుం బూని తమిన్.

క. చనినం జక్కఁగ నీవని, యనూనగతి సఫలమగుచు ♦ నలరినచో నీ
తను దెచ్చి రామునకు నిచ్చినచో బుణముక్తిఁ గాంచిఁచెందుమము తమిన్.

క. కృతకృత్యులమును నగుదుము; హితకృత్యము మనకురాముఁడేయొనరిచె ము
న్నతనికిఁ బ్రత్యుపకారముఁ, 2 గృతహితము నెఱింగిచేయఁనిపుడొదవినచోన్.

క. మనజీవితంబు సఫలము; మనుజుండునకృత నదేమి ♦ మనకొనరుప కు
న్నను ముందుపకృతిఁ జేయం, గను గోరినయెడల నట్టిఁఘనునకుపకృతిన్. ౩౪

చ. ఒనరుచు నెన్నఁడట్టి మహిఁమోన్నతు జన్మము సార్థకంబు నాఁ
గ నీక మహోపకారిమును ♦ గాదనకే యెనరించువాని కిం
కను నొనరించునట్టి యుపకారము సత్ఫలదంబుటంచుఁ జె
ప్పనువలెనే? మదీయహితభావము గల్గినవారు గావుచన్. 2 1612

నీ. ప్రత్యుపకృతిసేయఁవలయునన్న సుబుద్ధి చూని మీరలు జనఁకొర్చినాడు
తనయఁ గాంచెడునట్టి ♦ ఘనశరయత్నంబుఁ జేయుఁడు మానవఁసింహుఁడఖిల
భూతైకపూజ్యుండుఁప్రీతియ మనయందుఁగలవాఁడు రిపువురింబులజయించు
వాఁడునౌ రఘుకులఁవర్యుఁ డీతఁడు కాన నీతనికృత్యమే ♦ యిపుడు చేయ

తే. వలయు; నీవనదుర్గమఁస్థలుల నదులఁ, బర్వతంబుల మీబుద్ధిఁబలము మెరియ
వెదకి జానకిజాడను ♦ వే యెఱింగి, రండు నాయవ్యసిద్ధిఁ జేయుండు పూన్కి.

1 వైవస్వతసుతై స్సార్థకం ప్రతిష్ఠస్య స్యమంత్రభిః-అనిమూలము. 2 కృతిం హి ప్రీయ
మస్తాకమ్. అనిమూలము.

సీ. ఉత్తరిదిక్కునంఁదొప్పు మ్మేచ్చులదేశములు, పులిందాహ్వయంఁబులును శూర
సేనదేశంబులు ఁ మాననీయములగు ¹ప్రస్థలదేశముల్ ఁ భరతదేశ
ములు, యాన్యకురుదేశఁములు, నుద్రదేశముల్ కాంభోజయవన, శఁకజనపదము
లారట్టబాహ్లాకఁపౌరవదేశముల్ చక్కనియుషికదేశములు టంక

తే. ణములు, ²చీన, విహారదేశములు పరసు

చీనదేశంబులును మఱి ఁ చిత్రములగు

దరవదేశములును గల ఁ వరసి యందు

హిమగిరీంద్రంబునకు మీరఁలేగి యచట. ౧౩

1614

క. జనకజఁ జక్కఁగ వెదకుఁడు, కనుఁగొననగు లోద్రభూజఁగణయుతమై పొ
ల్చినవనములఁ బద్మకముల, ఘనమ్ములగు దేవదారుఁకాననములనున్. ౧౩౪

క. తిరుగుచు సీతను రావణు, నరయుఁడు; గంధర్వు లమరు ఁ లర్చించెడు భా
సురసోమాశ్రమసీమకు, నరుగుఁడు తర్వాత మీరఁ ఁ లందుండి వెసన్. ౧౩౫

క. ఘనసానుయుక్తకాశం, బనుపర్వతమునకు నేగుఁ ఁ డాకాళాద్రిన్
గనుపట్టు కోనలన్ గుహ, లను జక్కఁగ వెదకవలయు ఁ లలనానుణినిన్. ౧౩౬

క. కనకనిధిప్రతిభాసుర, మును భూరితరంబునగుచుఁ ఁ బొల్చెడుకాళా
ద్రిని దాఁటి సుదర్శన మనఁగ నొప్పు భూధరముఁ గాంచఁగఁ దగు నంతన్. ౧౩౭

క నిరతము పతగాలయమై, పరఁగెడు దేవసఖిమనెడు ఁ పర్వత మదియున్
వరతరుభూషితమయి నుం, దరపక్షిగణావృతమయి ఁ తనరుం జుండీ!. ౧౩౮

ఆ. దాని కాననముల ఁ దరుల నిర్ఘ్నరముల, జనకతనయ దనుజఁ ఁ జక్క వెదకి
దానిగడచి యట శతసమయోజనములు, ³విరివిగలిగి శూన్యవృత్తియగుచు.

క. కనఁబడు నొకభూభాగము, కనరావటఁ బర్వతములుఁగాని నదులు వృ
క్షనికరములుగాని గనుం, గొనఁబడ వేజంతువులును ఁ ట్కోణిని నచటన్. ౨౦

చ. కనుఁగొన రోమహర్షణముఁగా భయదంబుగ నొప్పునట్టి య
వ్వనమును వేగ దాఁటి చని ఁ పాండురమై యలరారువెండికొం
డను గనినంత సంతస మఁనంతముగాఁ గలుగంగ నోపు; దా
ననలరు యక్షరాజభవఁనంబు సితాభ్రమురీతిఁ జక్కనై. ౨౧

1622

చ. కనకపరిష్కృతంబగుచుఁ ఁ గ్రాలుచు దివ్యముగాఁగ విశ్వక
ర్మనిరతిఁ జేయ నొప్పి మహిఁమంబునఁ జెన్నగు; నందుఁ గల్వలున్
వనజములుం జెలంగ నతిఁనై భవమొప్పు సరస్సు గన్నడున్
గనుఁగొన సంతసం బిడుచుఁ ఁ గాంక్షితదానచణంబునై తగన్. ౨౨

1623

చ. అదియె మానస మనెడు నాహ్వయముచేతఁ

బరఁగు నంచలుఁ గారండఁవములు నందు

¹ ప్రస్థలాన్ భరతాం శ్చైవ-అనిమూలము. . ² చీనాన్ పతమచీనాం శ్చ - అనిమూలము.
³ సర్వసత్త్వవివర్జితమ్-అనిమూలము.

- నిండియుండును ద్రిదశులఁ నెంతలెల్లఁ
గుంపులుగఁ గూడి యద్దానిఁ గొల్పుచుండు. ౨౩ 1624
- తే. అట్టికై లాసమందు శ్రీ యలకుచుండు
విశ్రవణునకుఁ బుత్రుఁడై యెలసి నర్ప
భూతవందితుఁడై యక్షఁపూగవతియు
నైన ధనదుఁడు పొల్చి విహారకలన. ౨౪ 1625
- క. ఆకై లాసంబున శశి, నీకాశ ప్రాంతశైలఁ నికరంబులలోఁ
బ్రాకటకందరములలో, భూకన్యను రావణునిని బోలుక వెదక. ౨౫ 1626
- క. తరువాతఁ గ్రాంచనగమున, కరిగి యటక గుహఁడు శక్తి యలరించినదీ
కరదుర్గమబిలమందుం, బరాకులేకుండఁ బోవఁవలయుం జుండీ. ౨౬ 1627
- క. వనచరులారా! యాబిలమును జొచ్చుట కష్టతరము మునులందుఁ గనుం
గొనఁబడుదురు రవి తేజులు, ఘనమతులును దేవసంఘకల్పితపూజ్యుల్.
- క. నురరూపులు వార లటక, నిరతము వివసించువారు; నిర్జీరసంఘా
దరణార్హమైన యాగిరి, బరికించుచు నితరగుహలఁ పరిచాచువులక. ౨౭ 1628
- తే. శిఖరములయందుఁ గోనలఁచెంత మజి ని
తంబములయందు నయ్యాయుఁస్థలములందు
జనకజను మీరు వెదకంగఁ జనును; గ్రాంచ
మందు ముఖ్యశిఖరమును నరసి యవల. ౨౮ 1630
- నీ. తరురహితంబుగాఁ జనకు కామాద్రిని బతగాలయంబయి పరిభివిల్లు
మానసాద్రిని జూడఁగానగు నద్ది నామాన్యులై తగునట్టి మానవులకై
కాక, యనుర్త్యరాక్షసులకు దానవులకుఁ గూడఁ జొరరాక సకలజంతు
భయవంబు గానుండు భవ్యసాన్వాదికస్థలములయందెల్ల జనకతనయ
తే. వెదకుఁ డద్దాని మీఱినపిదప నందుఁ
గాననొను మైనాకంబు దానియందు
మయుఁడు తనకొక్కదివ్యమా మందిరంబు
దానె నిర్మించుకొనియుండుఁ దత్పరమతి. ౩౧ 1631
- ఆ. దానికందరముల సానునితంబాది, కములయందు ఘోటకముఖములను
దనకు ప్రమదలుండుస్థలములఁ జక్కఁగాఁదిరిగి వెదకవలయు ధరణితనయ.
- క. చనినంత దానిమీఱుచు, గనఁబడు నాశ్రమము సిద్ధసంఘాశ్రయనుం
దును వైఖానసు లనఁబడు, మునులును నవ్వాలిఖిల్యమునులును నతముక.
- ఆ. అలకుచుందురు సిద్ధులై; యన్తుహత్తు
లాత్మతపమునఁ బాపాళి నణచి నఫల

* కేవల రహస్యశాస్త్రస్య క్షేమరూపా మహర్షయః-ఆనిమూలము.

నియతులై యుండు గావున ♦ నెమ్మి మీరు

మొక్కి వినయంబునకా వారిఁమ్రొల నిలిచి. 334

1634

క. జనకజడగువృత్తాంతంబును దప్పక యడుగవలయు; ♦ భూరిమయములౌ
వనజంబుల నలరుచు నింపును గూర్చు సరస్వతీకండు ♦ పొదలును ఘనమై.

క. తరుణార్కనిభములై శుభ, చరణంబుల నొప్పు హంసఁసంచయములు నా
సరసునఁ దగు వైఖానస, సరస్సు నా నద్ది ధాత్రి ♦ జననుతిఁ గాంచు. 335

క. సరవాహనుదంతీంధ్రము, క రేణుగణమెల్లఁ గొలువఁగఁ దమితో నా
సరసునను సార్వభౌమ, స్ఫురదురువిఖ్యాతినంది ♦ సాంపుగఁ దిరుగు. 336

సీ. దానికన్వలఁ జంద్రఁతరణుల సంచార మఖిలర్ష చారంబు ♦ నందకుండ
నలరు నా కాశమం ♦ దభ్రముల్ తిరుగవు నిశ్శబ్దమై యది ♦ నెగడుచుండు
సిద్ధతపస్కులై ♦ యిద్ధతేజస్కులై యమరసమానులై ♦ యలరు మాను
లట వసీంతురుగాన ♦ నవ్వారితనుకాంతులను భానుకరణంబులనువలె బ్రభ
ఆ. వెలయుచుండు; నట్టి ♦ విషమ ప్రదేశంబు, దాటి చనిన నవలిఁస్థలమునందు
జాను మీఱుచుండు ♦ శైలోదమనునది, దానిమానితద్వితటములందు. 337

క. తనరుం గీచక వేణువు, లనయంబుఁ బరస్పర మవి ♦ యంటుకొనుచుఁ జ
క్కనివయి దట్టంబుగనుండును గావున సిద్ధులుం గడుం బూనికతో. 338

తే. వానిమీఁదుగఁ బోవుచు ♦ పచ్చుచుండు

దురు; పవిత్రమనస్కుల ♦ కురుతరనుఖ

వసతులై యుండు కురుదేశఁపరము లుత్త

రాదిపదయుక్తములయి పెంపలర వెలయు. ౪౦

1640

క. ఘనపుణ్యస్థులు చేసిన, మనుజులు తత్ఫలముఁ బొంద ♦ మహిమందు జనిం
గనుదురు గావున నాక్షితి, కన కాంబురుహంబులెల్లఁ ♦ గడురమ్యములై.

తే. తనర నీలవైడూర్వరత్నములపోల్కి

ఛాయనొప్పెడు పద్మినుల్ ♦ చాలవెలయ

జలసమృద్ధములౌ మహాశైవలినులు

నేన వేలుగఁ బ్రవహింప ♦ వెలయుచుండు. ౪౧

1642

క. అరుణోత్పలములచే బం, గరు కల్వలచేత మిగులఁ ♦ గ్రాలి తరుణభా
స్కరవర్ణోత్పలములచే, బరఁగుచుఁ దత్సరనులెల్ల ♦ భాసిలుచుండు. ౪౨

సీ. అభిరామనీలరత్నాంబితపత్రముల్ కనక కేసరములు ♦ గడువిచిత్ర
ములుగఁ గన్పడ నల్లఁగలువలనొప్పారు కొలఁకులెల్లెడలను ♦ వెలయు నందు;
నందలినదులలో ♦ సనమానములగు ముత్యంబు లనర్ధరత్నంబు లల్లె

* ఉత్తరాః పురస్కార - అని మాలము. ఉత్తరాదిపదయుక్తములయి=ఉత్తరపద మాది
యందుఁ గలవియై.

కనకము పులినాకృతిని గానఁజూచుండ నదులెల్లనెలయు, నశక్తకర్త
మయనర్పితంబులు మణియుస్వస్థాద్భుతము హుతవిహారముకాంతఃసౌఖ్యమిగుల
తే. నానదులఁజుంతరంబున నచురయుండు

నచటితరువులు సతతపుష్పాంచితముల

పక్షిగణనిబిడంబులు భవ్యగంధ

సాంద్రములునయి యొప్పగు నత్సలముల. ౪౩౬

1614

క. కొరినవాంఛల నొసంగుచు, భారణినం కలదుఁ నొన్నితరువరిములు శృం
గారాంబరముల నొసంగు;ను, హిడుహములుకొన్నియందు నెసంగుచుమిగులన్.

తే. ముత్తయంబుల వైషాఢ్యములను గూర్చి

యున్న చిత్రభూషణముల నన్నుతముల

సర్వకాల సేవ్యంబులఁ జానలకును

బురుషులకుఁ దగినట్లుగఁ గరమొసంగు. ౪౩౭

1646

అ. మిగుల విలువగలిగి మించి చిత్రములగు, నాస్తరణము లొప్పునట్టి పాన్పు
లను నొసంగుచుండు; ఘనతమతరువులు, వానిమహిమ నెన్నఁనచ్చునెట్లు.

చ. తరువులు కొన్ని చిత్రము ముదంబును బొందఁగఁ జేయఁజాలు భా

సురసుమమాలికావళిని శుభ్రములై తగు పానకంబులన్

గరమరుదై న భక్ష్యములఁ గాంక్షలుతేఱి నొసంగుచుండు; సుం

దరగుణరూపయావననితంబిచులన్ మఱికొన్ని యిచ్చెడున్. ౪౩౮

1648

క. తరుణాభులై న విద్యాధరగంధర్వులును నాగశబ్దజలుకు గి

న్నర కింపుకుషులు సిద్ధులు, తరుణులతోఁ గూడి యచటఁదాడుండు తమిన్.

తే. నుకృతకర్తులు క్రీడావిశోభితాత్ము, లక్ష్మకామసమృద్ధులు నైన వార

లందఱుం దమకాంతల నలరి కూడి, యట వసించును సతతంబుహర్షమలర.

క. గీతధ్వనులును వాద్యపు, మ్రోతలు హసితధ్వనులును మునుకొని యందున్

భూతాళి కింపుగా విన, నై తగు సతతంబు సుందరాకృతిమీఱన్. ౪౩౯

క. వినుఁ డందున్ సంతోషము, గననట్టి జనుండు, చెంతఁ గాంతామణిలే

నినరుం డొక్కఁడైనను నటఁ గనరాఁ జనుదినము వృద్ధిగను సౌఖ్యాదుల్.

క. కురుదేశంబును దానిని, వ్యవగా దాటి చనఁ గానఁ దగు నొక్కట ను

త్తరవార్ధితదంతరిమున, హిరణ్యమయసోమశిఖరి యెసంగు నసమయై

క. సురపతిచతురాన్యాసురి, హరిణమహాలోకములు నదా వాసముగాఁ

బరఁగిన దివిజాలె తమ్మా, ధరముఁ గనంగలగు పరులు దానిఁ గన కొగిన్.

చ. ఖరకగుఁ డందు వెల్లమిని త్రాస్తల మయ్యది దుర్నిరీక్ష్యమై

పరఁగుచు భాసమానుఁడగు భాస్కరుకాంతిని వెల్లుదేశమ

ట్లురుతర తేజముల్ వెలయఁనొప్పిన పర్వతరాజకాంతిచే

నిరతము భాసమానమగు ♦ నెమ్మిని దానిఁ గనుండు పూన్కిమై. ౫౭౫ 1655

చ. వినుఁ డట విశ్వరూపుఁడగు ♦ విష్ణువు కుద్రగజై కయుక్తుఁడై

తనరు సదాశివుండు విబుధప్రజనాయకుఁడైన బ్రహ్మయున్

అనిశము బ్రహ్మమానియుతులై వసియింతురు; మీకు నెల్ల నా

జనపదసీమదాఁటి చన ♦ శక్యముగాదు శ్రమంబు నొందినన్. ౫౭౬ 1656

ఆ. కాన నుత్తరమునఁ ♦ గలదేశమున కేగ, వలదు; భూరిశక్తివై భవంబు

గలుగు దానవాదు ♦ లలరి యవ్వలఁ జనఁ, గలరు గమనశక్తికలితులగుచు.

¹క. గిరియది దుర్గమమగు నిర్జయలకునుం గూక; దానిఁ ♦ జయ్యనఁ గని స

త్వరగతి మరలుండు మీరును, హరులకు నిందాఁకఁ జనఁగఁనర్హము నుండీ!

తే. అవలిదేశ మభాస్కరం ♦ బంధకార

బంధురంబయి నగరముల్ ♦ పత్తనాదు

లనెడు మర్యాద లేకుండుటను దెలియదు

మాకునుంగూడఁ గావున ♦ మీకునట్లై. ౬౦౫

1659

చ. వనచరులార! మీకిపుడు ♦ బాగుగ నే నెఱిగించినట్టిచో

ట్లను బనిపూని చూడుఁడి! యిలాసుత నే నటఁ దెల్పినట్టిచో

ట్లు నెగడునేని వానిని గఁడుం డమిమిఱఁగ బుద్ధివై భవం

బున నరయుండు; కీశగణపుంగవులార! తలంప మీరొగిన్. ౬౦౬

1660

²క. అనిలానలోపములు గావునఁ జక్కఁగ రామువత్ని ♦ భూసుత వెదకం

జను నాకార్యము సాధిం, చినచో శ్రీరామునకును ♦ జిత్తంబలరున్. ౬౦౭

క. మనమున నంతకు మించిన, యనుపమమోదంబు నాకు ♦ సనిశము గలుగున్

వనచరులారా! కార్యం, బున సఫలత నొందినన్ బ్రభూతమువములన్.

తే. బంధువులతోడ మీరు నావలన రన్య

తరములౌ గౌరవములంది ♦ పరరహితులు

నగుచుఁ బ్రియురాండ్రఁగూడి కృతార్థులగుచు

ధరఁ జరింపఁగఁగలరు సంతతము సేవ్చు. ౬౦౮

1663

నలువదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 ఏతావద్వానరై శృక్యం గింతుం వానరపుంగవాః-అనిమూ. హరులు=కోతులు. 2 కృతం

భవిష్య త్యనిలానలోపమాః-అనిమూ.

౨౪ - వ సర్గము.

అథా రామః సుహృదులనానందం కృత్వా ముఖం చాభిమన్యత.

1౪. హరివతియు విశేషించియు, మమదాత్మజులకును సుగుణమందముడై శీ
వరుడైనరాముఁ డెల్పును, గురుతరతత్వాన్వితము • విదుషునికయే ౧
ఆ. అతనియందె యనిచి • యాతఁడై తనకావ్య

మెల్లఁ దీర్చుననుచు • నెడను నమ్రె;
గాన నజలకేళికాంతఁడానుగ్రీవుఁ
డధికహర్ష మొంది • యతులశౌర్య.

1665

క. అనిలాత్మజ నామానుచును, గని నల్మోక; వనచరేంద్ర! • కరుణ నబాతీ
యనిజులశత్రు యుతంబగు; ననంతముఁగాని జలధిరావృత మగుమర్క. ౨౪

25. ఆలంబమేలేని • యాకాశమునఁగాని వాతచక్రంబున • వజరుచున్న
యంబరంబునఁగాని • యధికతక్తులమీఱు సమరులుండెడు స్వర్గమందుఁగాని
తిర్యగ్గణంబులు • తిరుగఁజూచియట్టి జలములలోఁగాని • లలితగతని
సంచరింపఁగలావు; • మించెడు ననునగంధరావహిమ ద్వృత్తి • నశజకములు

తే. జలధిభూధర వేష్టితఁనకలజగము
లరయఁగా నీవెఱింగిన • వగును జమ్ము
జనగతులు లాఘవంబు తేజంబు నెక్కుఁ
డయిన నీతండ్రివలె నీకు • నలరుచుండు. ౨౫

1667

క. పనివడి వెడకినఁ దేజం, బున నిను మించంగఁజాలు • భూత మెదియునుక
గనరాదు జగతి సమతం, గనునదియును గానరాదుఁగా కపివర్షా. ౨౪

క. కనుకక జానకి యేక్రియ, మనకుక లభియించునట్టిమార్గము నీవే
కని కార్యము నెఱవెర్పిం, జను; నీతిని బండితుఁడవు • నకలజగములక. ౨౬

తే బలము బుద్ధియునుం బ్రతాపంబు దేశ
కాలముల ననువర్తించు • గాశశక్తి
యనునయంబినియెల్ల నీయందుచున్న
యట్లు లితరులయందుండ • వచని నెందు. 2

1670

చ. అని కపి నాయకుండు పరఁనాత్మజునందు సమస్త కార్యముం
బనివడి పెట్టుటప్పు డటు • పల్కినవాక్కులచే నెఱింగి తా
మనమునఁ గార్యభారము సమూహపశక్తిఁ జెలంగు నాంజనే
యునిపయి నున్నదిం చిరసి • మొప్పుగ నీట్లెననెంచె రాముడుక. ౨౭

1671

1 ఈయధ్యాయమున నిర్వృతి ప్రయాణకార్యవంతికార్యమానమును పంపుచుకన్ర దానము చెప్పించుచున్నది. దక్షిణదిగ్గమనమునకు నియుత్తరనాయకులలో వర్తగణ్యుఁడు హనుమంతుఁడౌట నాతఁ డీకార్యమును సాధింపఁగల వనునప్రశ్నయచే నాయనిలాత్మజునిచేరికి ముదిక విచ్చుచున్నాఁడని యిట్లఁ చెప్పుచున్నది. 2 నభూమా నాంతరిక్షేనా నాంతరే నామ. యే-అనిమా. ఇది నంతరిక్షేదిగ్గము. పు. ౩. యుద్ధకము వ్యాఖ్యాతృప్రతివాదితిమేయని యెఱుంగివలయు.

- చ. తరణికుమారుఁ డీహనును ♦ తప్పక కార్యము చేసితీటునం
చురుతరనిశ్చితాఘ్నేడయి ♦ యుండెడుఁ బావని చేయఁజాలు న
క్కరణినినైనఁ జేయఁదగు ♦ కార్యముఁ బూర్వ మనేకకార్యముల్
సరిగ నొనర్చియుంటయును ♦ సర్వజనంబు తెలింగిరేకదా! ౯౫ 1672
- చ. కనుకనె వాని రేళ్వరుఁడు ♦ గైకొని యీతని గారవించెడున్
హనుమ ప్రయాణమై చనినఁయపుని సిద్ధిని బొంది తీటు నం
చనుపమచి త్తమం దరసె; ♦ సంతట నవ్వుహానీయ జేజుడై
తనరురఘూత్తమండు ప్రమదంబున యత్న మొనర్చునాతనిన్. ౧౦౫ 1673
- చ. అనిలతనూజవిశ్రుతిని ♦ నాదృతి మీఱఁగఁ గాంచి యంతటన్
మనమున నింద్రియంబులు నమస్తవిధంబుల హర్ష మొందఁగాఁ
దనను గృతార్థయత్నునిగఁ ♦ దద్దయు నెంచుచుఁ బ్రీతుడై మహీ
తనయకు నానవాలుగ నితాంతము ముద్దులుగూర్చు నుంగ్రమున్. ౧౧౫
- *క. తననామము ముద్రింపం, గను బడి బలుకాంతిమీఱి ♦ కాంతకు మదిలో
న నెఱుంగఁదగు నద్దానిని, హనుమంతున కొనఁగి పల్కె ♦ నాదృతి మీఱన్.
- సీ. ఆనవా లిద్దాని ♦ నాజనకాత్మజ హరివర్య! కనుగొని ♦ యాత్మలోన
ననుమానభయముల ♦ నందక నాచెంతనుండి వచ్చితివని ♦ యొప్పుమీఱఁ
గను నిన్ను; నీబలంబును వ్యవసాయంబు విక్రమంబును నేను ♦ వినఁగనిపుడు
నుగ్రీవుఁ డొనఁగిన ♦ శుభ దసందేశంబుఁ గార్యంబు ఫలియింపఁగలవటంచుఁ
- తే. జెప్పుచున్నట్టు లున్నవి; ♦ శ్రీకరంబు
లగుచునని పల్కె; సంత నయ్యంగుళీయ
కమును గైకొని తనమస్తకమ్ముఁ జేర్చి
కరములన్ మోడ్చి శ్రీరాముఁదరణములకు. ౧౨౫ 1676
- క. మరుదాత్మజుండు మ్రొక్కుచు, నరుగం బూనెం; బరాక్రమాధికుఁ డాతం
డురుతరవాసరైన న్యము, కరమనురాగమున బలిసి ♦ కదలఁగ నంతన్. ౧౩౫
- క. ఘనములులేని వియత్తలమునఁ దనమండలము న్వచ్ఛముగఁ దగ నక్ష
త్రనికరశోభితుఁడగు చంద్రునిభంగి వెలింగె; రఘువంరుండును మరలన్. ౧౪
- చ. అనిలతనూజ! నీవును మహాబలశాలివి సింహవిక్రమం
బునకు నమానమై పరఁగుభూరిపరాక్రమ మొప్పువాఁడనై
తనరుదు వట్టులొట నిటఁ ♦ దావకభూరిబలంబు నమ్మితిన్

* దశా తస్య తతః ప్రీతి స్వనామాంకోసశోభితమ్-అనిమా. రామాయణకాలమున నక్ష
రములు లేవు. కంతపాతము చేయుటయేగాని పుస్తకసామగ్రి ధరణితదన్న దుర్వాద మిశ్లోకమున
సెగిరిపోవునని తెలియఁదగు.

¹గనుకనే నీదుశౌర్యములఁ దగవుఁజేసి మహావీరమౌ యా
జనకజ కావచ్చుకతి ద సల్పము యత్నము నుద్వేగింతుం. ౧౭
నలువదినాలుకవ స్థము సంప్రదాము.

1679

౪౫ - ౪ పద్యము.

శ్రీకృష్ణ వాసవోవాసవ్యాంశుః శ్రీకృష్ణ

²క. వనచరశత్రు నుక్రమ్య, వనచరులం దిట్టి నామఁదనుకేసునికా
పసిద్ధి నందుకొఱి కీ, ప్లసియెక మరలంగ ననుకఁ దంబిగదాతిం. ౧ 1650

తే. ఎవ్వరెవ్వరి కేను నంజెందు వెదకు
తెట్లు చెప్పితినిో వారలెట్లు నందు
నందు నట్లెట్లు వెదకనొననియె; నంత
వనచరేంద్రులు భయపహా ద భద్రయాజ్ఞ ౨ 1651

క. విని శలభంబులచంపంబున భూమిని నావించి దోహదంబులచి రం
త ననుజనితోడ నాముండు, వనచరశత్రు కేతంబుని దంబుటకొఱి. ౩

క. సంకేతించిన యానెల, యింకను నెపుడెపుడు వచ్చు దెపుడు గడచు నే
వంకం బని యగునో యని, శంకించుచుఁ బ్రస్తవణవిశాలగీరికయిం. 34

ఆ. తా వసించియుండెఁ దనసంతకము వీరు, జైన శత్రుబలియును దన్దివరన
మావృతనుయి దివ్యమై యున్నయు త్తర, దిక్కునకుం జనంగ మందిం దలంచె.

క. వినతుండయి వారిపుంగవుం, జనుచరులం గూడి వేగ దయగెను బ్రాప్తి
క్కున నీతను వెదకంగ; నవ్వనచరనాయకుండు హనుమ దంబులకొ. ౫

క. తారాంగదాదినహితుం, జై రయమున దక్షిణాశ దంబులకొ. ౬ 1656
గోరి పయనంబుం జేసెను, ఘోరంబగు వత్సమాశంకుక వాదనకొ. ౬

క. హరివర్మకౌ నుజేనుం, పరిగెను నిజనేనం గూడి దయర్కనుతుం ది
ట్టు రయంబునం గవినాశోత్కరిమును నకలాశలక వెదకఁబంచి తగకొ. 24

చ. వనచరముఖులం బ్రకటఁపారుమశాలుర నిట్లు పంచి నె
వ్వునమున మోదమంది నుఖమండితుండై తనరాలె; నంత న
వ్వనచరనాథునాజ్ఞం గొని దానరయూధపుల్లె న్వనవి
క్కును వెదకంగ వేగమునం దగోరికలూరిగెఁ బోయి రెట్లరుకొ. ౮ 1658

నీ. జనకజ నిచటికిఁ దగొనివత్తు మారావణాసురు జమువ్రా లి దంపువార
మనుచు నాచ్చుచుమఱియును సంతసంబునం బెదబొబ్బలిడుచున్వేషిక్రమముల

1 విక్రమై కవలైవి-అనిమూలము. 2 నమస్తా న ప్రవీ ద్భూతుః - అనిమూలము. నమః
స్వస్తి నమఃపాతకహితః-అనివ్యాఖ్య.

వినుతించుకొనుచును ♦ విపులసింహధ్వను లొనరించుచును స్వేచ్ఛగనుజెలంగి
 పరుగులెత్తుచు వికృతరవము లొనరించుచును బోయి; రంతటఁజనునబలమునఁ
 తే. బలికె నొక్కఁడు రావణుఁ ♦ డలుకపూని
 యనికి వచ్చినఁ జంపెద ♦ నతనినేనె
 యనుచు; నేరావణునిఁ జంపి ♦ జనకతనయ
 శ్రమమునం గంపమొందెడు ♦ సాధ్వీ నిటకు. ౧౧౫ 1689

క. కొనివచ్చెద నిప్పుడె మీ, రనుమానములేక నిలువుఁ ♦ డందఱు నిట నం
 చని యొక్కఁడు పలికె; నేనే, జనకజఁ గొనివచ్చెదన్ రఁసాతలసీమన్. ౧౧౫

ఆ. వసతి చేసియున్న ♦ బలమున ననివల్కె
 నొక్కఁడు; భూరుహముల ♦ నొక్కరీతిఁ
 ద్రుంచివైతు నేను ♦ దొర్లింతుఁ గొండల
 నేను ననుచు నొక్కఁడు ♦ పూని పలికె. ౧౩ 1691

చ. ధరణిఁ బగుల్తు నేననుచు ♦ ధైర్యము మీఱఁగఁ బల్కె నొక్కఁ; డే
 నరిగి నముద్రము ల్గలఁతఁనంద నొనర్చెదనంచు నొక్కఁడుం
 గరము ప్రగల్భవాక్కులను ♦ గాఢరవంబునఁ బల్కె; నంత నొ
 క్కరుఁడనె నొక్కయోజనము ♦ గ్రన్నన దాఁటెద శక్తియొప్పుగన్. ౧౪

క. శతయోజనములు దాఁటెద, శతయోజన మెంత నాకు ♦ సమధికదూరం
 బలిజనమున దాఁటెద నే, నితరులు పొగడంగ ననిరి ♦ యెంతయుఁ బూన్కిన్.

చ. ధరణిని సాగరంబులను ♦ ధాత్రిధరంబులఁ గాననంబులన్
 ధరణికిఁ గ్రిందిలోకమునఁ ♦ దద్దయు శక్తిని నడ్డులేక నం
 చరణము చేయఁగాఁగలను ♦ శౌర్యముమీఱఁగనంచుఁ బల్కె నొ
 క్కరుఁ; డవు డివ్వీధంబున నఖండబలంబుల వానరుల్ కపీ
 శ్వరుఁడు వినంగఁ బల్కిరి విభంగపరాక్రమయుక్తులై తగన్. ౧౨౫ 1691

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము

౪౬ - వ సర్గము.

— ❦ — సుగ్రీవుఁడు భూమండలజ్ఞానము తనకుఁ గల్గినరీతి రామునితోఁ జెప్పట. ❦ —

చ. వనచరముఖ్యు లిట్లరుగ ♦ భాస్కరపుత్రునిఁ గాంచి రాముఁ డి
 ట్లనియెను ఖోణిమండలమునంతయు నెట్లు లెఱింగితివు నా
 విని కపివర్యుఁ డంత రఘువీరునకుం బ్రణమిల్లి యివ్వీధం
 బున వచియించె; నోవురుషపుంగవ! సర్వమెఱుంగఁజెప్పెదన్. ౨ 1695

తే ఆరికింపుము దుందుభియనెడు కనుజ

వరుడు మహిషాకృతిని దాల్చి + వచ్చి వాలి

ననికె బిల్వంగ వాలి యాతనిని మలయ

పర్వతగుహకుఁ జటిమె; దోర్బలము మెఱయ. 3

1696

చ. కనుజుడు నబ్బిలంబుఁ జొఱఁ + దానును వాని పెరించుచున్నచే

జనియెను లోని; కంత ననుజన్ము విసీతుని నన్ను ద్వారే

మ నునిచెఁ గాపుగా; నవల + మామకసోదరుఁ డబ్బపూర్తియై

నను నటనుండి రాకయె పెరింగును నుండెను దానవేంద్రతో. ౫ 16౮7

క. బిలమంత రక్తపూరం, బులతోడఁ నిండె దానిఁ + బాడఁగని నేనుం

గలవిలపాలచ్చెరువును, బాలయుట మదిలోనఁ గీతపుంగవున కని. ౫౪

ఆ. ఏమిసంభవించెఁనో? మాయరక్కను, చేత ననుచు నగలఁ + జెంది విషముఁ

దిన్నవానిసోది + దీనుఁడనైతి నా, యన్న దెగియెఁ గలన + నన్నబుద్ధి. ౬౪

క. కలిగె న్నాకంతట; నా, బలశాలి సురారి యందె + పడియుండంగా

వలయును రాజులక యి,మ్ముల మృతిఁగన వలయునన్నబుద్ధిని నేను. 2

తే. ఆమహాద్వారమునఁ గొండయంత గండ

శిలనమర్చియె గప్పితిఁ + జిత్తమందు

వాలిజీవితమందాశ + వకలి పురికి

వచ్చి తారను కుమను గొప్పకగు సిరిని. ౮

1701

క. పరమనుగు రాజ్యపడమును, బరిగ్రహించితిని నచివఁవర్యయుతుఁడనై

పురివసియించితి విగత, జ్వరుండనయి; యంత కనుజఁస త్రము ననిలో. ౯

క. తనశక్తిఁ జంపి వాలియు, జనుడెంచెను; నేను నంత + సాధ్యసమున నె

మ్మనమున వడఁకఁగ శౌరవ, మునరాజ్యము నొనఁగితిఁ బ్రధాతనయమున. ౧౦

చ. అతఁడును దుష్టబుద్ధిఁగొని + యాగ్రహమూని ప్రచండశౌర్యము

స్థితియును గ్రాల నింద్రియవిఠానములెల్లఁ గలంగ నన్నుఁ బం

చతఁ గనఁజేయఁగాఁ డలఁవఁబాటితి మంత్రులతోడఁగూడి వే

యతఁడును గోఁమూని నను + నారయుచుం జనుడెంచెఁ జంపఁగ. ౧౧

ఆ. వాలి సాధ్యసంబుఁవలన మంత్రులఁ గూడి, బహువిధంబులైన + వనతటినుల

నగరములను గనుచు + బెగఁజొంది పాటితి; ధరణిన్లె గోష్ఠపంబురీతి.

తే. అర్థముంబోలెఁ గొఱవి చక్రాకృతిగతిఁ

గంటి నేనును వాలియు + వెంటనంటి

వచ్చుచుండంగ వడివడిఁ + బరుగువాటి

తూర్పునకుఁ బోయి బహువిధఁద్రుమవితతుల. ౧౩౪

1706

క. ధరణీధరముల నదులను, సరస్సులను గంటి; నట విశాలంబగుచుం

బరఁగుచు గై రికభాతూ, త్కరమండితమైన యుదయధరణీధరమున్. ౧౮౪

క. అనిశం బప్పురసలచేతను సేవింపంగఁబడుచుఁ దద్దయు బెడఁగై
కనఁబడు ఊరసముద్రముఁ, గనినాఁడను; బ్రాక్కునుండి ధి కడువేగమునన్.

ఆ. మరలివచ్చుచుండ ధి మాయన్న నావెంట
నంటి తఱుమ మరలి ధి యచటినుండి
వింధ్యశైలవృక్షవితతిసంవాప్తమై
చందనద్రుమాళిసాంద్రమగుచు. ౧౮౫

1709

క. తనరారు దక్షిణాశకుఁ, జనఁగాఁ బరుగై త్రినాఁడ ధి సరగున నందుం
గనుపట్టు వృక్షగిరినదులను గాంచుచుఁ బోవ న న్నలఘువిక్రముడై. ౧౮౬

క. మాయన్నతఱిమే నేనును, గాయము చేప్పలను దక్కఁగాఁ బడమరకున్
బోయితి నటఁగల తరుసము, దాయము గిరిదేశములను ధి దగ నస్తాద్రిన్. ౧౮౭

క. కని యందె యున్ననన్నును, గనలుచు మాయన్న తఱుమఁగా నుత్తరది
క్కునకుం బోయితి నచటితు, హినగిరిమేరుక్షమాధఁ రేంద్రంబులనున్. ౨౦

క. ఉత్తరజలనిధిఁ గంటిన్, జిత్తము పొగులంగ నెచటఁ ధి జేరిన నతఁడా
యత్తమతియాచుఁ దఱుమఁగ, నెత్తఱి శరణంబులేక యే నుండంగన్. ౨౦౪

తే. బుద్ధిసంపన్నుడౌ వాయుపుత్రుఁ డిట్లు
పలికె ననుజూచి; కపిరాజ! ధి యలమతంగ
మాని యీయాశ్రమంబుల ధి మండలమును
గూర్చి హరిపతియా వాలిఁ ధి గోపమూని. ౨౦౫

1714

క. మును శపియించెను గాదే, వనచరనాథా! యదిష్టు ధి బాగుగ నానె
వృనమునఁ దోచినయది; యా, మునిశాపమువలన నుటజఁమునువాలితగన్.

క. చొచ్చినయెడ నాతనితల, యచ్చుగ శతశకలములుగ ధి నవనిఁబడుఁగదా
యచ్చట సుఖముగ నుండుద, మిచ్చగ నుద్విగ్నులమయి ధి యెల్లరమింకన్.

చ. అనవిని యొరఘప్రవర! ధి యంతట నేనును ఋశ్యమూకముం
గనఁ జనుదెంచినాఁడఁ గపిఁకాంతుఁడు వాలి మతంగమానిభీ
తిని నిట రాకయుండెను; ఊతిప్రవరా! రఘువంశభూషణా!

విను మవుడేను నివ్వెధిని ధి విశ్వము నంతయుఁ గన్నులారగన్. ౨౦౬ 1717

క. కనినాఁడ నంతటన్ సచి, ననికరమును గూడి మానివద్యుని శాపం
బున వాలి చొరఁగ నేరని, ఘనగిరి నిద్దానిఁ జేరఁ ధి గలిగితిఁ దండ్రి! ౨౦౭

నలువదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨ - వ సర్గము.

అథా హనుమదాగమ తస్మిన్ దక్షిణ కర్పూరైశ్చ సేవితః పరశ్చైవ కర్పూరైః | అథా

చ. వనచరనాథు నానతిని ♦ వారిజచేత్రను జూచిరాగ న
వ్వనచరులెల్ల దిక్కులకుఁ ♦ బంకము లాడును వేగవాయి కం
త నదుల సత్పురిన్పుల లతాభవనంబుల నెప్పిలేనిచో
ట్లను నగరంబులం దటినఁబం జొరరాని మహితఃకంబులకొ. ౧. 1719

క. గిరులను సీతాదేవిని, ఒరికించుచుఁ గీశసంఘఁపతిమాడ్కుచు వా
నరయూధపులెల్లకు భూధరవనకావనములెల్లఁ ♦ కగ వెదకి యటకొ. 3 1720

చ. జనకజఁ గాంచుకార్యమునఁ ♦ బాలఁ బ్రయత్నము నల్లియే దివం
బునఁ బగలంతయుకొ వెదకి ♦ భూమిని రాతిరియందు నొక్కచో
టను గుమిగూడుచుండిరి, దృఢంబగు విక్రమ మొప్పుచుండ న
వ్వనచరు లానెలంగలదివంబుల సీతను నెల్లతావులకొ. ౪ 1721

ఆ. వెదకి రాత్రులందు ♦ వివిధ ద్రునుమఘల, ములను వెలయున్మృగములను జేరి
యందుఁ బండుకొనుచు ♦ నవ్వల నరుగుచుఁ, గాంచి కాంచి సీతఁ ♦ గానలేక.

సీ. పయసంబు చేరినఁపగలు మొదలుకొని నెల నిండువంతకు ♦ నిలచు నింగి
వెదకి నిరాశులై ♦ విభునియొద్దకు నచ్చి వృత్తాంత మెఱింగించి ♦ వేగ మాల్య
వంతమకొల్లేలంబుఁచెంతకుఁ బోయిరి; బలశాలి విసతుఁడకొ ♦ ప్లవగవిభుఁడు
సచివులతోఁగూడి ♦ త్వాపతిచెప్పినవిధమునఁ బ్రార్థిక్కు ♦ వెదకి సీతఁ

ఆ. గాన కరుగుదెంచెఁ ♦ గపిపతి శతబలి
యుత్తరమున వెదకి ♦ యర్చివుత్తైః
గాన కరుగుదెంచెఁ ♦ గపిసైన్యములఁ గూడి;
యంత నానుషేణుఁ ♦ డధికబలుఁడు. ౮ 1723

క. వనచరులఁ గూడి పడమర, గనుఁగొని మాసంబునిండఁ♦గా సేనలతోఁ
జనుదెంచె నధిపుఁడెంతకు, జనకజనుం గానకుండ ♦ న్వాంతము దూలకొ. ౯

ఆ. వారలెల్లఁ బ్రసృఁవణపర్వతంబున, రాముఁ గూడినకపిరాజునొద్ద
కరుగుదెంచి మ్రొక్కి ♦ యణకువ నిట్లని, రఙులగిరులఁ గానఁనాటవులను.

క. జనపదముల నదులను న,వ్వననిధితీరముల నెల్లఁ♦ధంగుల సీతాం
బను వెదకితి మీవు వచించిన గుహలకొ వెదకితిమి విచిత్రగతులతోకొ ౧౧౫

సీ. తీగజొంపమ్ములతోఁగూడిన మహాత్తరములగు గుల్మంబుల మఱి దుర్గ
మప్రదేశంబుల ♦ మనుజులు చొరరాక విషయంబులైన బృఁహ్మస్థలంబు
లను పూన్కి వెదకితి ♦ మనితరనాధ్య ప్రమాణదేహమ్ముల ♦ మలయుచున్న
ప్రాణులఁ గనుచునుఁరావణుడో? కాడో? యని వెదకుచు మృతి ♦ నందఁజేసి

తే. తిమి, మహాబలయు క్తవంశమున హనుమ, జనినిఁ గాంచినవాఁడు నుసత్వశాలి
జనకసుతయున్న దెసకుఁ దాఁజనినవాఁడు, గాన సీతను గాంచి రాఁగలఁడతం దె
నలువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౮ - వ సర్గము.

~*~ హనుమదాదులు దక్షిణమున సీతను వెదకుట. ~*~

- క. అనిచెప్పి రంత; శ్వసనుని, తనయుఁడు తారాంగదాదిఁదర్పిజ్జ్వలకీ
శనిచయయుతుఁడై దక్షిణ,మునకుం జని వానరౌఘముఖ్య ననుమతిన్. ౧
- క. ధరణీస్థలముల వెదకం, బరమావరుఁ డయ్యె; నతఁడు ఁ వనచరవీరో
త్కరములతో బహుదూర, మ్మరిగి యటన్ వింధ్యగిరిగుహలగహనములన్. ౨
- ఆ. పర్వతాగ్రములను ఁ బహుదుర్గమస్థలం, బులను భూరివృక్షములఁ గొలఁకులఁ
జాలుగాఁ జెలంగుఁత్యౌరుహప్రతతుల, ఘనతరువుల వెలయు ఁ త్కాధరముల. ౩
- క. జనకజ వెదకిరి; వీర్యం, బునఁ దగు నక్కవులు యామ్యమున నెల్లెడలం
గనినను జనకన రేంద్రుని, తనయయుఁ గనరాకపోయె ఁ ధారణి నెందున్. ౪
- చ. ఫలముల మూలపర్ణముల ఁ భక్షణముం దమిమీఱఁ జేయుచున్
బలము చెలంగఁ బట్టుదల ఁ వర్ధిలుచుండఁగ దుష్ప్రధర్మలై
యిలసుత నట్టె చూచుచు నఁహీనజవంబునఁ బోవుచున్ మహీ
స్థలముల నందునందును నితాంతము కష్టముపోవ నిల్చుచున్. ౫ 1732
- సీ. చనుచుండి రావింధ్యశైలప్రదేశంబు బహుగుహవళులును ఁ గహనములును
గలయది కాన నఁక్కడఁ బరికించుట కష్టతరంబగు ఁ త్కాస్థలమది
జనశూన్యమగుచు నిర్జలమయి గహనమై కనఁగ గగుర్పాటు ఁ గలుగఁజేయు
చును నొప్పు; వనచరశూరులందఱు దాని విడిచియట్టివె యగుఁవిపినములను
- తే. వెదకి మిక్కిలి యలసట ఁ గదురఁ గుంది
యట్లై చొరరాని మఱియొకఁయడవి నెందు
భయము నొందనివారౌట ఁ బరవసమునఁ
జొచ్చి; రాదేశమునఁ దరుస్తోమమెల్ల. ౬ 1733
- క. ఫలరహితంబయి పుష్పం, బులు లేకయె పర్ణహీనముగ నొప్పును నం
దలినదులు సర్వకాలము, జలహీనము లగుచునుండుఁసైకత మొప్పున్. ౭
- క. మూలమ్ములు లభియించుట, చాలఁగఁ గష్టంబు మహిషసామజమృగశా
ర్దులము లుండవు పక్షుల, జాలము గనరాదు, వన్యజంతువు లెవియున్. ౮
- క. కనరావు లలితతరువులు, కనఁబడ వోషధులు లతలుఁగాని పొదలునున్
గనఁబడ వందలి సరసులు, ననిశము స్థలములకునెల్ల ఁ నాకరములగున్. ౯

తే. మెట్టదామర లవ్వీయు + మిగులఁ బూచి
వాసనలు నెల్లచోఁ బర్వఁ + బర్తముఁబను
జక్కఁగా నొప్పు సాధుదృశ్యంబులగుచు
నుండుఁ దుమ్మెదలెల్ల నంఁదుండ వెపుడు. ౧౧

1737

చ. మునిపతి కండునామకుఁడు + భూరితపోధనుఁ డుగ్రకోపి మా
నినిచయన త్తముం దొకఁడు + నిల్చి యటం దవమాచరించు న
య్యనఁబుఁడు నూన్మతవ్రతఁ డిహోద్యమహత్తరసత్ప్రభావుఁడై
తనకుఁ దదీయపుత్రకుఁడు + తద్వనమం దొకనాఁడు నేచ్చిచ్చగా. ౧౨

క. తిరుగుచుఁ బదాఱుసంపత్సరముల ప్రాయమున నొప్పి + దైవగతి వే
మరణించెఁ బుత్రస్మృతి క, య్యరణ్యమునఁ గోపమూనె + నమ్మునిపతియు. ౧౩

చ. నిరతము ధర్మచిత్తుఁడయి + నిర్భరయోగము నూను నాతఁ డా
తరుణమునకొ శపించెను బత్తత్రులకేని మృగాళికేని యె
వ్వరికిని గాని యయ్యదవి + వాసముచేయ ననర్హమై వసుం
ధరఁ దగునంచుఁ గ్రోధమునఁ + దాశఁగలేకయె నత్వరంబుగ; ౧౪ 1740

చ. వనచరవీరు లందఱును + బర్వతమందు గుహావళిం దగ
జనతతి శూన్యమై తగు విశాలవనంబుల నేర్చు పుట్టుచో
ట్లను బలుపూన్కిమై వెదకి + లక్ష్మీసమానను సీతఁ గానమి
మనములఁ గుందుచుకొ సతము + మర్కటనాథహితైషు లాటచే. ౧౫

ఆ. తిరిగి తిరిగి చాల + దీనతఁ గని మఱి, యెల్లచోట్ల వెదకి + యెందు సీత
నపహరించినట్టి + యలరావణునిఁగాని, త్రోవితనయఁ గాని + చూడరైరి.

చ. వనచరులంత ధైర్యమున + వారినిపూన్కి లతాళిగుల్మముల్
ఘనభయదంబులై వెలయఁగాఁ గనుపట్టు మఱొక్కభాగముం
గని యటఁ జొచ్చి క్రూరతరఁకర్తు నుచౌఘవిరోధి నిర్భయు
దనుజుని నొక్కనిం గనిరి + ధాత్రిధరంబన నొప్పువానిని. ౧౬ 1743

క. పెనుభీతి గలుగఁజేసెడు, దనుజుని నాతనినిఁ జూచి + దట్టులఁ దగఁ గ
ట్టి నిలిచి రందఱు యుద్ధం, బున కాతఁడు పర్వతములఁ + బోలినకవుల. ౧౭

క. కని బల మలరఁగ నిట్లని, యెను జచ్చితి రిదిగొ మీరఁలెల్ల ననియె; న
ద్దనుజుం డంతటఁ గ్రోధం, బునఁ బిడికిలి పట్టుకొనుచుఁ + బోయెఁబయిఁ బడ. ౧౮

క. దనుజుఁడు పైఁ బడవచ్చుటఁ, గని వాలిజఁ డంగదుండు + కఱకుదనుజు నా
తని రావణుఁగాఁ దలఁచుచు, దనకరతలమునను జఱచె + దర్పము పొంగ. ౧౯

క. సురవైరి యాతఁ డంగద, కరతలహతుఁడౌచు రక్తఁకణములు నోటం
గరము వెడలంగ నిలఁబడి, ధరణీధర ముర్విఁ బడువిధంబున నంత. ౨౦

వశ్యముం గల్గుచుండటం ✱ వసుధఁ గానఁ
బడుచునున్నది; నిశ్చేదఁగడుట విడిచి. 2.

1754

క. అందఱమిటు నిదిరెంచుట, యుం దగ విశవాది కాన్తి ✱ మొదలుపెట్టినం
గం దగు సుగ్రీవుఁడు శ్రుగ, నందును పండించుఁ జూడి భయంకరరీతిక.

క. మనకుం బతియుం గావున, వనచరనతి కతరీరి ✱ భావనుహితుఁడై
ఘనబలుఁడౌ రఘువతికిక, మనము భయంకరవలయు నఁదు సైవిధములక.

చ. వనచరులార! మీరు హితభావమునం దగ నిట్లుచెప్పితేక
గనుక మదుక్తియే హితముఁగాఁగనె మీకును దోచెనేర వా
నినె యొనరింపుఁ డెల్లరకు ✱ నిక్కముగా హితమైనకార్యముని
డిన నది చెప్పుఁడంచనియె ✱ నీతిని నంగదుఁ డిట్లునల్కుఁగక. ౧౦

1755

క. విని గంధమాదనుఁడు వచ్చిని శ్రమచేఁ జెప్పురానిపేడ నలయుచుం
డినకతమున నస్పృహ, చనమున నిట్లనియెఁ; గీతఁన త్తముఁ డిచటక. ౧౧

నీ. మనకెల్ల హితవాక్యమునుజెప్పెనిది యుక్త మానుకూన్యమునగుఁగాననట్లై
కావింపుఁ దమ్రుల ✱ గంధరంబుల బెలంబుల జనవిహితములగువనులఁ
బ్రసవణంబుల ✱ జరమాదరంబున వెదకుదము మరల; ✱ విభుఁడు మనకు
నాడ్చచేసినరీతి ✱ నంతట మీరెల్లఁ జేరి దుర్గమమగుభూరిశైల

ఆ. దుర్గమస్థలముల ✱ దోచనె వెదకుద, మనియె; గాఢజలము ✱ లలరు వాన
రాళి యంతలేచి ✱ యామృదిక్కున వింధ్య, కాననాళి వెదకఁగాఁ గడఁగిరి.

చ. జనకజఁ గాంచుకాంక్షలను ✱ శారవమేఘసమానమై దరి
ఘనతరకూటయుక్తనుయి ✱ క్రాంతి రాజతభాగ మొక్కచోఁ

²గని వెన నెక్కి యందొకటఁ ✱ గన్పడు కొర్రవనంబు సత్తప

ర్ణనికరరాజతంబగు నదణ్యముఁ గాంచి కుతూహలంబులక. ౧౨

1760

ఆ. వెదకి రంత మిగుల ✱ విక్రమశాలుకా, వారలగ్రభాగ ✱ మారసి కడు
శ్రాంతి నొంది రాముఁసాధ్వీని వైడేహీ, గానరైరి పూన్కిగలిగి యవల.

నీ. బహుకందరమగు తత్సర్వతమందెల్ల వెదకి క్రిందికి వచ్చి ✱ విపులకష్ట
మునఁ బ్రజ్ఞపిపి యెందును నీతఁగానమి; నటనుండి వారెల్ల ✱ నవనికి దిగి
యించుక యందుండిఁనంచరించుచు నొకతరుమూలమును జేరిపరఁగ నందుఁ
గొంతకష్టము దీర్చుకొని ముహూర్తంబందు నుండి దక్షిణముననుర్వితనయ

తే. వెదకఁబూనిరి కపిసంఘవీరులై న

హనుమదాదులు పయనమై ✱ యాగిరీంధ్ర

1 ఉవాచావ్యక్తయా వాచా పిపాసాశ్రమభిన్నయా - అనిమూలము. 2 తత్ర కోర్తవనం
శమ్యం సప్తమ పనానిచ-అనిమూలము.

మును మొదటనుండి యెల్లడలను వెదకఁగఁ
బూని తిరిగిరి రాజాజ్ఞఁ డ బూని యపుడు. ౨౨

1762

నలువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦ - వ సర్గము.

హనుమదాదులు స్వయంప్రభను జూచుట. శ్లోకం

చ హనుమయు వాలిపుత్రుఁడగుఁడంగదుఁ దారుని గూడి వింధ్యభూ
ధ్రనిఖిలకందరంబుల నుదారవనంబుల జానకీసతిన్
గనుఁగొనువేడ్కతో వెదకె; డ గాఢరయంబున సింహముల్ పులుల్
గనఁబడ దుర్గమంబులయి డ కన్నడుభాగములన్ శిలావళిన్. ౧౫ 1763

*క. పెనుసెలయేళ్లను నదులను, జనకసుతన్ వెదకి యంత డ శైలంబునఁ గో
టిని దక్షిణపశ్చిమమును, గననేగిరి నియమితమగు డ కాలంబెల్లన్. ౨౫ 1764

క. వారికి గడచెను; నచ్చట, ధారణి కాననగుహవిఠాననిబిడమా
టారయఁగ దురన్వేషం, బై రహితజనౌఘమగుచు డ నతిభయదంబౌ. 3౫

చ. హనుమయు వానరావళిని డ నంతటఁ జేరువనుండ నిల్చి త
ద్వనమున నందఱంగలిసి డ బాగుగ నెల్లడఁ జూచెఁ దాను నం
త నతనివెంట వింధ్యగిరి డ దారుణకందరముఖ్యసీమలన్
గనుఁగొని రా గజండు కపిఠాంతుఁడు గాఁ దగు నాగవాక్షుఁడున్. ౪౫

సీ. గనయ, శరభులును డ గంధమాదననుషేణులును మైందద్వివిధులును నలుఁడు
జాంబవదంగదుల్ డ చారురూపుండగు తారుఁడు శైలవిఠానయుక్త
ములగు భాగంబులఁ డ గలయంగ వెదకుచు యామృదిగ్భాగంబులందువెదకు
చును బోయిగురుబిలంబునుగాంచిరొకచోట; త్సుత్పిపాసలఁజాలఁగుందివార

తే. లలసటలఁజెంది త్రాగ సలిలములకయి

తిరుగుచుండఁగ బిలమొండు డ పరఁగె నందు

ఋక్షబిలమన మయునిచే డ రక్షితంబు

దుర్గమము పృథుతరముగఁ డ దోచునదియు. ౮

1767

క. లతలును వృక్షములును సం,గతములుగా దానినిండఁ డ గప్పి వెలయును
న్నతములుగఁ గానఁబడియెన్, సతత మ్మందుండి క్రాంచసారసహంసల్. ౯

ఆ చక్రవాకములును డ సలిలంబులం దోగి

సరసిజములరేణుఠానమితితోడ

నరుణములయి వెలయు డ సంగములను గల్గి

బయలువెడలుచుండె డ బయలఁ జనఁగ. ౯౫

1769

* ఆనేడు స్వస్య శైలస్య కోటిం దక్షిణపశ్చిమామ్-అనిఘాలము.

- చ. వనచరపుంగవుల్ సుచిరః॥వానన లొప్పుగ దుర్గమంబుగాఁ
గనఁబడుచున్న యాబింబుఁ ॥ గాంచి మనంబుల విస్త్రయంబులం
గనిరి; మహాప్రతాపములఁ ॥ గాంచి లంబుల మీజేయున్న పా
వని మొదలైన వానరులు ॥ వన్యమృగావళి నిండియుండఁగన్. ౧౦౫ 1770
- క. బలినిలయ చుట్లు చూడన్, వెలయుచు దుర్బిభునుగుచు ॥ కీతిని మిగులన్
గలుగఁజేయుచుఁ జేరఁగ, వలచుపదని యచ్చిలముచు ॥ పహువిధములన్.
- క. కనియిది పాతాళంబో!, కనుజల మాయయో! యటంచుఁ ॥ కనుసుదులన్ శం
కను బొందుచుఁ బోయిరి చెంతెనుజేరఁగ; నంతఁ బవనః॥తనయుఁడుమిగులన్.
- క. గిరికూటప్రతిమంబగు, శరీరమున గహనవనవిఃసరమార్గములం
బరిచయము గల్గి పొండితీ, బరఁగినవాఁడౌటఁ బలికె ॥ వనచరుల కటన్.
- మ. మనమెల్లన్ శమనాశ నెల్లెడల నాఁత్తొవుత్త్రినిం గాంచువే
డ్కును శైలవ్రజదుర్గమంబులగు మాఁర్గస్తోమమెల్లన్ కన్
ఘనయత్నంబునఁ గాంచినార మెచటం ॥ గంజాత్మినిం గావతే
వనటన్ మిక్కిలి బొందినార; మిచటన్ ॥ భాసిల్లు నీనర్హహన్. ౧౦౬ 1774
- క. మనభాగ్యంబునఁ గంటిమి, కనుఁడి యిందుండి హంసః॥గణవారసముల్
ఘనచక్రక్రౌంచంబులు, ¹వనములలో మునిగి వెడలిపచ్చెడుఁ జుండీ. ౧౦౭
- చ. తరువులు దీనిద్వారమున ॥ కట్టముగాఁ గడునుండరంబుగాఁ
బరఁగెడు నిశ్చయం బిచట ॥ వాఁడరిపూర్ణముగాఁ జెలంగి నుం
దరమగు కూపమొండెను హ్రాఁదంబయినం బరికింపనొను; నా
హరిహరులెల్ల నట్లు పవః॥నాత్మజఁ డాడిన నాలకించుచున్. ౧౦౮ 1776
- ²నీ. దానిఁ జొచ్చిరి మహాః॥త్తరమగు బిలమది చంద్రసూర్యులప్ర కాశంబై లేక
భయదమై గగ్గురుఁపాటుఁ బుట్టించుచు సంధ కాకావృతఁమై చెలంగఁ
గాంచిరి వారెల్లఁ; ॥ గడఁగి నింహంబులు బహువిధమృగావళిఁ ॥వారములును
వెడలిరాఁ గాంచుచు ॥ విపులాంధ కాకావృతంబగు భూరికంఠకము దానిఁ
- తే. జొచ్చి రయ్యెడ వారిచఁకున్నులేని
పౌరుషముగాని నుప్రభావంబుగాని
గానఁబడదయ్యె వాయువుఁకరిణి వారి
లంధకారంబునం బడి ॥ గుచట నిచట ౧౦౯ 1777
- క. తిరిగిరి; కపికుంజరు లా, కరణిన్ వేఁమునఁ బోయి ॥ కాంచిరి తేజ
స్సృరణమున నొప్పి నుండర, తరమగు దేశముచు నొకటఁ ॥ కనుకము లలరన్.
- క. పలువిధములైన వృక్షం, బులతో దుర్గమముగాఁగఁ ॥ బాలుపారెడు నా

1 వనములలో=నీటిలో. 2 నతేహం సజ్జతే చక్షుర్న్మలేజో నపూక్తమః, నామోరివ గతి
సేహం దృష్టి స్థమసి వర్తతే-అనిమా.

బిలమున నొక్కరినొక్కరు, కలఁగుచుఁ బట్టుకొని యంధఁకారమునందున్.

తే. యోజనం బొందు చనిరి యత్సుగ్రమగు పి
పాసచేఁ నొట్టుపాటొంది ♦ పయసుఁ గోరి
సంజ్ఞ దప్పియు వార లశ్రద్ధఁగొనక
కొంతకాలము చనిరి తత్సుహృదమందు. ౨౨౫

1780

తే. అలసి సొలసి ముఖంబులయందు దై న్య
మంకురింపఁగ జీవితమందు నాశ
విడిచి యంతటఁ గాంచిరి ♦ వెలుఁగు నంత
విగతతిమిరము శుభమునై ♦ వెలయుచోట. ౨౩౫

1781

క. హరివరులుచేరి హుతవహు, కరణిన్ దీపించు వృక్షగణముల వరక
ద్భురమయముల సాలంబుల, సురసౌన్నలఁ దాలముల నశోకతరువులన్.

తే. చంద్రులను నాగ కేసరచంపకములఁ
గుసుమితములైన కొండగోఁగులను గాంచి;
రందుఁ జిత్రంబులయి సువర్ణాకృతిఁదగు
పూలగుత్తుల నెఱ్ఱచివుల్ల మఱియు. ౨౪౫

1783

తే. మంచిశేఖరములను నభ్యంచితంబు
లైన లతలను బొల్పారి ♦ హాటకాభ
రణములే పండ్లుగాఁగఁ దగుణరవిరుచు
లవలె వెలుఁగొందుచును సువిలాసములను. ౨౫౬

1784

సీసమాలిక:—

రంజల్లి వైడూర్యరత్నవేదికలచేఁ గ్రాలుచు నిజహూపకాంతి నలరు
రజతవృక్షంబుల ♦ రమణఁ గాంచిరి; నీలవైడూర్యవర్ణముల్ ♦ వజ్రలఁ బతగ
సహితంబులయి బాల ♦ సరసిజబాంధవ సన్నిభభూరికాంచనసరోజ
సంవృతమ్ములయిన ♦ సరసిజలతలను స్వర్ణనుత్సృంబుల ♦ స్వర్ణకచ్ఛ
పములను నిర్మలాంభస్సుల నలరారు కొలఁకులఁ గనిరి కపులు మఱియును;
గనకగవాక్షముక్తాజాలవిలసితములగు విమానౌఘములను గనక
రజతమయంబుల; ♦ రమ్యసువర్ణరజతమయభౌమముల్ ♦ చాల వెలయ
వైడూర్యమణులచే ♦ భాసిల్లుచున్న గృహంబుల నెల్లెడ ♦ హకులు గనిరి;
పుష్పఫలంబులఁ ♦ బొదలి ప్రవాళంబులను బోలువృక్షంబులను సువర్ణ
షట్పదంబుల మఱి ♦ చారుమధువులను మణికాంచనవిచిత్రమహితశయ్య
లను నాసనంబులఁ ♦ గని రుత్తమములగు యానంబులను వారలంత నచటఁ
గాంచనరాజతకాంస్యపాత్రచయంబులను దివ్యచందనమును నగరువు
లను శుద్ధరుచ్యమూలఫలంబులను, సుత్తమములగు పానకమహితమధువు
లను దివ్యవస్త్రంబులను, జిత్రకంబళములను శ్రేష్ఠాజ్ఞనంబులను, దీప్త

దహనుఃసలికగాఁగఁ ♦ దగు తే ప్రహటకశంక మంబులను నఁచుటను బ్రోగు
గాఁ బడియుండుంగఁ ♦ గాంచెరి: బాశాలై న మాశూని యన్త దిగుహను
గనుగొనుచుంబోయి ♦ కని లొకఁనితడు కెంత నామెయు నానఁచీరలను మ
హాజనంబులఁ గట్టి ♦ యతనియతాహరయై తేజమొప్పుంగి ♦ నమతశముఁ
గావించుచుండెను; ♦ గపులెట్ల నామెను గని భేతికొందును ♦ మనములందు
విస్తయంబును బొంది ♦ వెలఁదికి నవ్వుగా నిలిచియుండింగ నఁగలతనయుఁడు

తే. పలికె నెవ్వతవో నీవు ♦ చిలమిదెవరి

దగునో! యని ప్రశ్నచేసె; ♦ నాహనుమ పరిజ

మాకృతిం బొల్చి యట్లు నాప్టాంగముగ న

మస్కరించి నయంబున ♦ మఱియుఁ బలికె. ౪౦౫

1755

క. వనితా! నీవెవ్వతవో! ఘనతనుగృహ విబిలంబు ♦ కమనీయసున
స్తునికర మియ్య దెవరివో, వినుపింపును వేడుకయ్యె ♦ వినఁగన్ మాకున్. ౪౧

వీరబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౧ - ౨ సర్గము

అథ ఋక్షదీప్యతాంతము స్వయంప్రక వానరుఁడు జెల్లుట. అథ-

క. అనియిట్లు పలికి శ్వసనుని, తనయండు మహాజనమును ♦ ధరియించి తన
స్సను జేయునుహాభాగను, వనితామణి ధర్మనిష్ఠ ♦ వతిలెడుదానిన్. ౧ 1757

క. కని పలికె మఱియు నిట్లని, వనచగులము మేము వెతలఁబడలును తుత్పి
డను బొంది నప్పి నొనటఁ, గని యట సలిలంబు లుండఁగలవను నాశన్. ౨

తే. విన్నవనమున ముందును ♦ వెనుకఁ జూడ

కంధకారావృతంబగునట్టి యాచి

లన్ము జొచ్చితి; మేము దాహామ్ముగొఱకె

పెనుబిలము దీనిఁ జొచ్చితి ♦ మనఘచిత్త ౨౫

1789

క. ఇందలి యద్భుతవస్తువులం నగఁ గని యే మి కని కలవిలంపడుచున్
డెంకముల నేమికోఁపమి, నిందే యటులున్నవార ♦ మింతి! నన్యధలన్. 3౪

చ. తగుణనరోజబాంధవువిధంబున నెల్లెడు నీనువర్ణభూ

మిహవావితానముల్ శుచిత ♦ మిక్కిలి యొప్పి మనోహరింబుగాఁ

బరఁగెడు మూలముల్ నుఫలఁవారము లియ్యవి, న్వర్ణగూఢతం

గరము వెలింగి యభ్రగతిఁ ♦ గ్రాలువిమానము లివ్వి యేరివో. ౪౫ 1791

1791

చ. కనకగవాక్షముల్ మణినికాయములుం దనరార వెండితో

ననుపమరీతిఁ జేయఁబడినట్టి గృహవళు లివ్వియేరివో!

వనితరొ! చారుపుష్పముల ♦ భాసిలి సత్ఫలముల్ చెలంగఁ జ
క్కిని పెరువాసనల్ పొలయః ♦ గాఁ బరిశుద్ధములై తనర్పు నీ
కనకమహీరుహంబులు త♦గఁ బ్రభవిల్లై న దేరిశక్తిచే. ౫౪

1792

ఆ. విమలజలములందు ♦ నెలసె నెచ్చనిప్రభా, నమున స్వర్ణపద్మ ♦ వార మిద్ది;
కనకమత్స్యములును ♦ గనకకూర్కంబులు, సంచరించెడు నివి ♦ సాధ్వి! యెట్లు.

క. తెలియవు మాకీవిషయం, బులు గావున నివ్వెయెట్లు ♦ పొలుచు? స్వశక్తిం
గలిగినవో? మఱి యెవ్వరి, యలఘుతపోబలమువలన ♦ నలరా రెడునో?. ౭౪

క. ఉన్నది యున్నట్లుగ నో, నన్నుతచరితా! వచించి ♦ స్వాంతంబులయం
దున్న గురుసంశయంబులఁ, గ్రన్ననఁ దీర్పుమని పల్కఁ ♦ గా విని యంతఁ.

తే. సర్వభూతహితైషిణి ♦ సాధ్వి ధర్మ
చారిణీయునై న యానారి ♦ సకలకపులఁ
గాంచి హనుమంతునిం గూర్చి ♦ కరుణఁ బలికె;
మహిత తేజుండు దానవ♦మండనుండు. ౧౦

1796

ఆ. మాయయందు నేర్పు ♦ మహిఁ బ్రవర్తిల్లఁగా
నలరు మయుఁడు తనమ♦హావిచిత్ర
శక్తి నిందునుండి ♦ స్వర్ణననము దీని
వెలయఁజేసె మఱియు ♦ లలితరీతి. ౧౦౪

1797

క. కనకమయోత్తమభవనం, బును దీనిం గల్గఁజేసి ♦ పొగడొందినయా
దనుజుండె విశ్వకర్మగ, దనుజులకయి యుండెఁ గపివ♦తంసమ! యతఁడే. ౧౧౪

*సీ. ఈమహావనమున♦నే పెక్కు వేలేండ్లు నిలిచి తపోనిష్ఠ ♦ నియతి జరపి
శుక్రప్రణీతమై ♦ శోభిలు శిల్పశాస్త్రంబెల్లఁ దనదగు♦ధనముగాఁగ
బ్రహ్మవలనఁ దగ ♦ నరమును బొందెఁ జూ! యంత మాయాబల♦మలరుచుండ
సకలకామసుఖాళి ♦ సంశృప్తిగాఁ బొంది యిమ్ముహావనమున ♦ నెలమినుండి
కొంతకాలము చాలఁ♦గోర్కుల నొందుచు నివసించియుండె; దా♦నవవిభుండు

తే. హేమయను నచ్చరంగాంచి ♦ యింతియందుఁ
గామపరతంత్రుడై కూడి ♦ కడు సుఖములఁ
బడయుచుండుటఁ గని జగ♦త్పతి పురంద
రుఁడును వజ్రంబుఁ గొని కోప♦మడరఁ బూన్కి. ౧౧౪

1799

క. దనుజేంద్రమయునిఁ గొట్టెను; జనె నాతం డిచటువాసి ♦ సరసిజజని యీ
కనకవనంబును, గనకభవనమును జరభోగ్యదివ్య♦వస్తుచయంబు. ౧౧౫ 1800

ఆ. హేమకొనఁగె; నోక♦వీశ్వర! మేరుసా, వర్ణితనయ నేను ♦ వనమున నిట
నిలిచి హేమవియగు ♦ నిర్మలసౌధాది, కములనెల్లఁ బూన్కిఁ ♦ గాచుచుందు.

- క. వేరు స్వయంప్రభ యగుగా, భార్య విభాన్తితిమోండుఁ బావను; నాకా
నాది కుడితీతులఁబి, శారద చెలికత్తయయగు • పరివహనమా. ౧౭ 1802
- క. విను మితరతేరన్కారం, బును బొందకయుండవల్లు • పొలఁకియు నీ మి
చ్చెను నాకుఁ గాన వేసి, వనమున నివసించి యాధఁవనమును సతమున్. ౧౮
- ఆ. కాచుచున్నదావఁ; • నార్య మెవ్వానిని, నోరి యేలయిట్లు • మీరు వనుల
వెదకుచున్నవారు! • వితతదుర్గమయగు, నీవనమును గంటి • వెట్లు మీరు.
- క. తినఁదగు ఫలమూలంబులఁ, దివి జలములఁ ద్రావి తృప్తిఁజీర సమస్తం
బును నాకుఁ జెప్పవలయును, ననువమగుణకౌర్యవార • వారికులనాధా. ౧౯
- వీరబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౩ - వ సర్గము.

అథ స్వయంప్రభః హనుమ తమనశ్చినకాన్తమను జెప్పఁట. అథ

- క. అని మఱియు ధర్మచారిణి, మునినియును తలొకరి యది • మునుకొనుశ్రక్తం
గని విక్రమశాలుర నా, వనచరులం బలికె లలితఁవాక్కు లలరఁగన్. ౧ 1806
- క. ఫలముల భక్షించుట మీ, యల మితరంజై న భేదఁమడఁగినచో ని
ర్మలతావకన్యత్తాంతముఁ, దెలుపుఁడు నేఁ దెలియఁగోరితిని గవులారా. ౨
- చ. అనవిని వాయుసూనుఁ కవుఁడార్జవ మొప్పుఁగఁ గానకేగుడెం
చిన తనువార్త నివ్వెధి నఁచింపఁగఁ బూనె యథాక్రమంబుగా,
వనితకా! సర్వలోకపరిఁపాలకుఁడై వసుణామరేంద్రము
ఖనిఖిలలోకపాలనమఁతాంచితుఁడై సిరియొప్పుచుండఁగన్. 3౪ 1808
- తే. దశరథావ్యాయరాజనంఁదనుఁడు నగుచు
నలరురాముఁడు లక్ష్మణుంఁడను ననుజుని
దారయగుసీతనుం గూడి • వంశకావ
నమునకున్ వచ్చె; నాతనిఁతరుణిమణిని. ౪౪ 1809
- క. బలిమి జనస్థానంబున, ఖలుఁడగు రావణుఁడు దాను • గైకొని చనియెన్
అలరామునకు సఖుండును, బలవంతుఁడు వానరౌఘఁపతి రవిసుతుఁడున్.
- తే. వన సుగ్రీవుఁ డెట్లు మఁవ్వుండఁట నిట
మునిపతి యగస్త్యుఁడున్న దిఁక్కున యముండు
పాలనము చేయునదియునై • పరఁగు నిచటి
కామె వెదకంగఁ బనిచె నఁయ్యదన నతఁడు. ౬౪ 1811
- క. ఘోరాకారుల కంగడ, వీరాదుల వీరినెల్ల • వీక్షించి తగన్
ధారణితనయను ఖలుఁడగు, నారావణుఁ గామరూపు • నరయం డనుచున్.

- క. అనుననుకీర్తిగ మాకాజ్ఞను జేసెన్; మేము నెల్లశ్రమను దిశెను నె
 స్తునమునఁ గల శ్రక్త తగం, గనుఁగొంటిమి తిరిగి తిరిగి ♦ కాయము లలసెన్.
 సీ ఆకలిఁగొని భూకఁహముఁ గాంచె యద్దాని మూలముం జేరితి ♦ మోలినంత
 మేమెల్ల వెల్లవెల్ల ♦ మోములు పోవంగ ధ్యానపరాయణత్వము వహించి
 చింతాన్త వనిగున్నచిత్తులమై నరఁ గానకుంటిమి; నలుఁగడల దృష్టి
 నారించి చూడ గంధీరవిలంబుండు కనఁబడె అతలచే ♦ త్నౌరుహముల
 తే. చేతఁ గప్పుఁగఁబడి పెనుచీకటులను
 గ్రమ్ముకొనియుండె నందుండి ♦ కప్ర సలిల
 ములను నడిసినపక్షు లం చలును గోరు
 వంకలును నారసంబులు ♦ నరుసవీరి. ౧౨ 1814
- క. జలముల నెల్లను బక్షం, బులను విదుర్బుచును వేగ ♦ పోయెను; వానిం
 గలయం గని చక్కనియీ, బిలము ప్ర వేశింత మనుచు ♦ వీరికి నేనే. ౧౨౫
- క. హితమునదేశించితిఁ బ్రశ్నితతుల్ జలసిక్తములయి ♦ చెచ్చెఱఁ జనుటెం
 చి తగ జలముండు నిం నను, నతియుం గల్గినది నాకు ♦ మాన్యచరిత్రా!. ౧౩
- తే. నామికార్యంబునందు నిశ్చలపుభక్తి
 గలుగుటంజేసి త్వరగ నీబిలముఁ జేర
 వలయుననియును దోచెఁ నర్వాత మేము
 నొంజొరులచేతులూఁతఁగా ♦ నున్వసమున. ౧౪ 1817
- క. తిమిరాచ్చాదితమగు వివరముఁ జొచ్చితి నుంత సశ్వరముగాఁ నిది కా
 ర్యము దీనిఁబట్టి చొచ్చితి, నువలాంగీ యాబిలంబు ♦ నంతట నిచటన్. ౧౫
- తే. ఆకటం జక్కి నాధ్వీ! నీయందఁ జేరి
 తిమి: యథావిధి నీవాతిఁధేయమును నొ
 నర్చి యొసఁగిన ఫలముల ♦ నమలి మూల
 ములను దివి యాకటం జక్కి ♦ కలరితి మిటు ౧౬౫ 1819
- క. వనితా! యాకలిచే నృతీఁ, గననున్న మమున్ మహార్ణఁకరుణన్ రక్షిం
 చిననీకుం బ్రత్యుపకృతి, వనచరు లెద్దానిఁజేయఁవలయుం జెపుమా!. ౧౭౫
- క. హనుమన్తూలంబుగ నా, వనచరు లీకీతిఁ జెప్ప ♦ వారిజదళలో
 చన విని యాయూధపులం, గని పల్కెన్ వీరులై నకపుల నిమ్మున్. ౧౮౫
- చ. కనుఁగొనినంతనే మదివిఁకాసమునందెను ధర్మమున్ వ్రతం
 బును దగనినాసి నేఁ దిగుగఁబూనితిఁ గావున నేదిగాని కో
 రను బ్రతిచేయ మీ కవనఁకంబిట లేదు మదీయగేహముం
 గని ముదమొందుటే తగినకార్యము దాననె మోదమందితిన్. ౧౯౫ 1822

ఏఁబదిరెండవ స్కంధము సంపూర్ణము.

౧౩ - ౧ పర్వము.

అథా వానరైః సృజయంత్ర తామరానాం శివశివముః తథా

క. అని తాపసి ధర్మచారిణి, మును శుభమును నైశవాత్మమును బ్రబుధంగా
విని హనును యాశ్చర్యయంత్రధ, కరింపితినిచెప్పితను శయంబునఁ బలికెన్. ౧

సీ. ధర్మచారిణిఁ • యువ్యను నుండింగ శరణుఁ బ్రార్థితము నాఁతగుణమందు
మేమెల్ల నిచ్చె, నావఁపెయు మహితాత్మ్యుఁడౌ నుత్తమఁడెల్ల కేఁతులకు నొసఁగి
నట్టికాలము కూడ • కంఠటి మిన్నహాదెలమునఁ దరియించుఁజేక వాఁటి
చనియెఁ గావున భయంబునుకల్గుఁజేయు నీ గుహనుండికె కలించిఁజితుకమలరె

తే. గావదగు వాజొసంగినఁగడవు వాఁటి
మరణదండమునకు నిఁ త్తగుణమందుఁ
బాత్తులముగా నెసంగి యాభయమువలనఁ
జిక్కినట్టి నుముం గావఁ ఁ డెల్లు నీకు.

1824

చ. జనకజ యున్నతావుఁ గనఁబాలు నుహస్తకాన్య మెల్ల మే
మొనరువఁగాఁ దగున్ వనచఁదో త్తము నానతి దానిఁజేయ మా
కు నిచట నుంట శక్యమయి • కూడ శక్యమె యయ్యె నిట్లు లో
యనఘమతే. యటన్న విని • యావచచారిణి యిట్లనెం దమిన్. ౧౨ 1825

క. దీనిఁ బ్రవేశించిన యే, వానికినేఁ బ్రాణములను • బాధక వెడలం
గానానె కష్టమనియే, చేనెంచెద నట్టులయ్యె • నిత్యగుణమునన్. ౧౩ 1826

క. చిరకాలనియమములచే, గర్హమాన్వించిన తపంబుఁకలిమిన్ మిము నె
ల్ల రయంబున వెడలించెదఁ, సరిగాఁ గన్నులను మూసి • చలనరహితులై. ౧౪

చ. వనచకులార. యుండఁదగు • బాగుగఁ గన్నులు మూయకున్నచోఁ
జనుట యనంభవంబగును • సత్కృతి మే కనులెల్ల మూయుండం
చనియెను; వానదో త్తములు • హర్షమునొందుచు దాటిపోవఁగాఁ
గనులను మూసికొందుఁ యిదిఁగా న్ముదులాంగులెల్లవంబులన్. ౧౫ 1828

క. కనుఁదమ్ములఁ గప్పుకొనెన్, గనె నాతియు హస్తగుర్జితకనుముఖుల న
వ్వనచకుల క్షణములోపలఁ, దనమహిమన్ వెలికిఁ జేర్చె • దదవనరమునన్.

సీ. ధర్మచారిణియైన • తాపసి వారలనెల్ల నాశ్వాసించి • యిట్లుపలికె;
వింధ్యాద్రియదె బహుఁవృక్షల తాకులంబగును సీమంశంబునగును దాని
కవ్వలఁ బ్రస్తవఁగాద్రియయ్యదె యిదె సగరివర్తితమనఁ • బొగడఁబడెడు
జలరాశి; వనచరిఁసత్తమలార! మీకెల్ల శుభంబగు • నింక నేను

తే. గృహమునకుఁ బోవుదాన మీఁరేగుఁడినుచుఁ
ఒలికి సిరులెల్ల వెలయు నఁబ్బిలముఁ బొచ్చె;

నంతః బెను మ్రోశత్రోః ధంయంకరోర్తి
వితతి నిబిడ మపారంబు ధ విషమమునయి. ౧౮

1830

క. వరుణునకు నాలయంబై, పరిగె సముద్రంబు గనిరి ధ పటుశక్తిమయా
సుకుండును దుర్గమునుగ నిర్భరమహిమం తేసినట్టిఃపవిత్రగుహలోక. ౧౮౪

క. వనచరులు వారు జనకుని, తనయక వెదకంగఁ గీశఃధరసేవతిచే
సిన సమయమైనమాసము, చనియెను; దర్వాతఁ గీశఃసత్తములెల్లక. ౧౮౫

క. అనయము పుష్పిశపాదప, వనములఁ దగు వింధ్యకైలఃపాదంబున మె
ల్లనఁ గూరుచుండి చింతిం, ననునాగిరి; స్వీయకార్యఃపరిణతిఁ గనమిక. ౧౮౬

చ. తరువులు పుష్పభారమును ధ దారు భరింపఁగ లేకయుండ నుం
దరలతలెన్నో వందలుగ ధ ధాత్రికుహంబుల నావరించి య
క్కరణి వసంతచిహ్నములఁ ధ గ్రాలఁగఁ గాంచి కపీంద్రభీతి యె
వ్వరుసను దప్పవంచుఁ గపిఃపర్యలు చింతిలి రాకులాత్ములై. ౧౮౭ 1834

క. వనచరు లంత వసంతము, చనుదేనున్నదని శిశిరఃసమయం బిదియం
చనుచుఁ బరస్పరమును భీతిని బ్రశ్నించుచును జక్కఁ ధ డెలిసికొని యటక.

క. జనకజను గానకుంటయు, వనచరవతి యడివగడువు ధ త్వరగఁ జనుటయుక
గని పడిరి ధరణిపై భయమున శౌర్యములెల్లఁ బోవ ధ బుద్ధులు గలఁగక.

క. కరివై రివృషస్కంధుం, మరుపీనభుజుండు వనచఃరోత్తముఁడునునై
పరఁగి యువరాజు తారా, వరతనయుం దంగదుండు ధ ప్రాజ్ఞుం డౌటక. ౧౮౮

క. వనచరవృద్ధుల మిగిలిన, వనచరులక మధురతరనుఃపాక్కు లలర మె
ల్లనఁ బిల్చి గారవించుచు, ననియెం గృత్యంబు నెంచి ధ యాదర మొప్పుక.

చ. హరివరులార! నూర్యనుతుఃనానతి నందఱ మిందు జానకిక
ద్వరపడి యెల్ల తావులను ధ దత్పరతం గన వచ్చినార, మా
తరుణి చెలంగు పెన్నిలముఃదావుననుండఁగ మాసమట్టై భీ
కరగతి దాటిపోయెను దఃగక మదులం దది తోఁపలేదొకో!. ౨౧ 1839

సీ. ఆశ్వయుజంబనుఃనట్టిమాసము మొదలందఱ మీసమఃయంబుదనుకఁ
గాలంబు లెక్కిడి ధ కార్యములకు నియమింపఁగాఁ బడితిమి ధ తెంపుగల్గు
కపివర్యుఁ దనువంగఁ ధ గదలి వచ్చితి మీట నక్కాల మేగె జేయంగఁదగిన
పనియెద్ది? యింక; భూఃపతికిని విశ్వానపాత్రులై న్యాయైకఃపథమెఱింగి

తే. స్వామిహిత మెల్లు కొరుచు ధ సర్వకార్య
నిర్వహణచాతురిం దగి ధ నేర్పఱులయి
మీర లున్నారు; కార్యంబు ధ మించకుండ
సఫలముగఁ జేయువనిని మీఃశక్తి యిది. ౨౩॥ 1840

క. వినుచీ. దిక్కుల విదితముః, వచచరతి యాహుః కేసి • వారిజనయనన్
జనకజ నెరకం నన్నున్, మును నిడుకొని వచ్చితిరి ప్ర • మోగంబులన్. ౨౪

చ. చనియెను మానవులై కొలఁదాగదు నచ్చినకాన్యమింకః బా
వును గను బొక్కఁజే నుచుం • బోలినకాన్యము సందియంబులే
దు నిజము సూర్యపు త్రునుడి • వోఁచియెఱుఁ జేయఁబూని మా
పనులను జేయకెప్పుఁ డీ • బ్రాణముఁ బాల్చి నులందు నెన్నిధిన్. ౨౫

క. హరినతి తానె యొకర్చిన, గురవనుయము గగఁదిపోయఁ • నూనదు గడువన్
పాదులకు నెల్లరకును ని, క్షిప్తం బ్రామోఽవేశఁకర్తము లొకఁడౌ. ౨౬ 1843

ఉ. తీక్ష్ణమై ప్రకృతిః • దేహిల్లుదుః పానె, నచువునైనవాఁడు • నర్తవిత్రి
తనయుఁ డిట్టులౌటః • పా నిర్మలజువును, వచ్చి లొల్లదైనతప్పొకర్చి ౨౭

క. మనమతని పరిసరమునకుఁ, జనినంతనె తొలకెత్త • నప్పుగలుడు తా
మనలన్ మన్నింపం పా, తనిగడువును మీజీతి మీట • ధాత్రి తనయన్. ౨౮

క. కనుగొనఁజాలకపోతిమి, గనుకన్ కమయింప కతఁడు • కాలునిరీతిన్
మనలం జంపెడుపాపం, బునకే యొడిగట్టు శాంతిఁ • బూనఁడు నుండీ. ౨౯

క. తనయులఁ బఱ్ఱుల నిండ్లను, ధనముల దిగవిడిచి యుండె • తగినవిధమునం
గనుడము వచచరులారా, మనమిటు ప్రామోఽవేశఁమహితప్రతమున్. ౩౦

చ. మన మిటనుండి పోవ ననుమానము లేకయె యందఱన్ వధిం
చును నిది నిశ్చయంబు; కపిఁగూఁగుఁచే నృతికొందుటెల్లః గూ
వనమున సర్వోతంబుననె • బ్రాణసనూహముఁ బాయుటొప్పుగున్
నిను యునరాజుఁజేసిననుఁనీషి యతండు నిరున్ వధింయనే. ౩౧ 1848

క. అనఁబోకుఁడు, కపిరాజ్యం, బునకున్ యునరాజు నన్నుఁ • బొందుగ రవిజం
డునునఁగలే వప్రియమే, జనునకుఁ గావించకట్టి • చతురుఁడు నృపుఁడున్.

తే. ఐరరాముఁడు నన్ను సమాదరమున
నప్పడము నందఁజేసె; ముఁన్నర్కతనయుఁ
డీనుఁగనియుండుఁ గావున • నెట్టితప్పు
దొరకినను దీక్షముగ నన్ను • నరసి యరిసి. 3౧ 1850

క. అంతము నొందింపఁగలం, కంతటికననంపుశిశు • నప్పురమున నా
కంతయు సందియమేలే, కంతమునే నొంక మిత్రు • లందఱు వగతోన్. 3౨

తే. నాయవన్ధను గాంచి యన్యాయ ముచుఁ
గుండ నాకేవిఁలాభమాఁ • గోరి యచటఁ
బావనాంభోధితటమునఁ • బ్రాణములను
విడుచువాఁడను బ్రామోఽవేశ మూని. 3౩ 1852

- చ. అని యువరాజు వాలినుతుఁడఁడైన వానరులెల్ల నొక్కరీ
తిని గరుణంబుగా ననిరి; † తీక్ష్ణతరంబగు దుస్స్వభావముం
గను రవిసూనుఁ, డర్కకుఁ † కాంతుఁడు రాముఁడు కాంతయందుఁ ప్రే
మను గనువాఁడు గావున త్తమానుతఁ గానక యెల్లవారమున్. 3౪౫ 1853
- క. తనచెంతకు రాఁ గని రామునకుఁ బ్రియంబుగ నె మనల † ముందుగ వధియిం
చును సంశయంబులే దిఁక, మన మగుగుటఁ దగదు కీశమండను దరికిన్. 3౪౬
- క. ఎఁడపరాధ మొనర్చుకొ, యనీశునికడకు నాతఁ † డరుగంజగదో
యువరాజుఁ సీతాదేవి వెదకి యవ్వార్తనెల్ల † విధములఁ దగఁగాన్. 3౪౭
- తే. ఎఱుఁగఁజాలితిమేని కఠీనుఁడగుచు
వీరుఁడౌ సూర్యతనయుని † వీటి కరుగు
దము, మహీనుతవార్తసుం † తమును దెలియ
దేని యిచటనె యనువుల † నెల్ల విడిచి కెల్ 1856
- క. అరుగుదము యమునియింటికిఁ, బరుఁడి నని; రట్లు చాఁ † భయమున వ్యథలం
గర మనుభవించు నవ్వన, చదులాడినపల్కుల విని † నాధుతమీఱన్. 32
- క. వారల కిట్లని చెప్పెను, దారుఁడు వగచుటయుఁ జాలుఁ † కగ నామాటల్
మీరివ్వపడిన నీబిల, మేరీతిగనై నఁ జొచ్చి † యిందుంజ మీఁకన్. 32౫ 1858
- నీ. ఇది మాయచే రచిఁయింపఁగాఁ బడినదిగన, యట్లుగాన నెక్కరణినై నఁ
జొరఁగరా దెవకికిఁ † దరువులు జలములు భోజ్యపదార్థముల్ † పుణ్యపాన
కస్త్రవ్యములు చాలఁ † గల విందులొఁ గాన వానార్హ మీకండరంబు;
శక్తరాఘవకపి † నత్తములవలని భయ మినుమంతయుఁ † బర్వదిచట;
తే. ననుచు సంగదుపల్కుల † కనుమతించు
నట్లు తాగుండు చెప్పిన † యస్పలుకుల
వనచరుల్ విని కార్య మెఁభంగిఁగిజేయ
హింస గలుగదొ యటుచేయుఁ † డిప్పు డనిరి. 3౨౫ 1859

ఏఁబదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౪ - వ సర్గము.

అతి హనుమంతుఁ డంగదుని యభిప్రాయమును దూరనాడుట. అతి-

- చ. హనుమయుఁ దారకాధిపనిభాననుఁడై తగు తారుఁడిట్లు ల
వ్వనచరసంఘముం బలుక † వాలినుతుం డిఁకఁ గీశరాజ్యముం
గొనునని యెంచె; నయ్యనిలుకూర్చి కుమారుఁడు వాలివుత్రుఁడై
తనరెమ సంగదుంగని నితాంతము బుద్ధిఁ దలంచె నివ్వధిన్. ౧ 1860

1సీ. శ్రవణశ్రువాలు + గ్రహణము, ధారణ మట్లెయూహోహోహాబర్హమెటుంగు
టయును దశ్యమెటుంగుటయు నను ననిమిదిగుణములు గల్గి, నాట్లువిధములగు
బలము లనంబడుః బాహుమనోబలంబు లుపాయబంధునః ద్భులము లలర,
దేశకాలంబులః తెఱఁగెటుంగుట దార్ధ్య మెల్లకృష్ణములసఃహించుటయును
నకలమెటుంగుటః సామర్థ్యమునుబూన్కియూహను వెలిఁబుచ్చః కండుటయును
తే. సత్యశౌర్యంబు లితరులః శక్తి నెఱుంగఁ

జాలుటయును, గృతజ్ఞతః శరణు జొచ్చి
నట్టివారలపై జాలి + యాగ్రహమును
గనమి చపలత లేమి నాఁ + గ్రాలు నివ్వ. ౨

1861

క. పదునాల్గుగుణము లనఁగా, విదితములగు నివ్వ గలిగి + వెలయు ననుచు నెం
చెఁ దనమనన్మున; దుచినం, పద శశిశుక్లాది పరుసఁ + బ్రబలెడురీతిఁ. ౩

క. పరుసం దేజోబలములు, పరాక్రమము పెంపుమీఱఁ + బలుబుద్ధిని నా
గురుతుల్యఁ జగుచు శౌర్య, స్ఫురణంబునఁజండ్రియట్లుః పాలుచుచుమిగులఁ.

౩క. గురునీతి విసేష శక్రుని, కరణి దావోక్తి వినుచు + త్స్వపతి యగునా
పరసిజబాంధవపుత్రుని, బరమార్థము చేయఁబూని + బడలినవానిఁ. ౪

తే. సర్వశాస్త్రవిశారదు + శౌర్యసారు
నంగదుం గని పినతండ్రి + కతఁడు వేఱు
పడక యనుకూలుఁ జగురీతిఁ + బలుకఁ దొడఁగె
వనిలనూనుఁడు నీతివః పనము లలర. ౫

1865

క. ధరసానుదానభేదము, లరయన్ దండమనఁజాలుః నట్టి యుపాయో
త్కరమునఁ దృతీయ మనఁగాఁ, బరఁగెడు భేదమునుబూనిః పవనతనయుఁడుఁ.

క. పనచరుల్లెను నంగదు, ననుచుతమున నాబింబుః పండుఁ జొరఁగఁబూ
నినపని మాన్పెను వాక్పటు, తను వాసరు లతనిమాటఁ + దలఁచ రని మదిఁ.

౮. నిశ్చయించుకొనుచు + నిల్చి కోవవ్వయా
మమయి నాల్గవదయి + పరఁగుచున్న
యాయుపాయమూని + యతిభయదములగు
పలుకులను వదించి + వాలిజనకు. ౭

1868

క. మనమున భయముం గల్గిం, చెను మరలం బల్కె నిట్లు; + చిన్నికుమారా!

యని నీవు తండ్రికంటెను, ఘనుఁడవుగద! తండ్రియట్లె + కవీరాజ్యంబుఁ. ౭

క. పరిగా వహింపఁజాలుదు, పరయన్ గవినాథ! పనచఃరావళి యెఱుద

2 బాధ్యా హృష్టాహయాక్రం చతుర్భుజమునివృతమ్, చతుర్దశగుణ పేషే తాయతాక్యా
లిప మ్మృతమ్-అతిమా. దీపివ్యాఖ్యానాభిప్రాయమా లిటః త్పులకీకమతి తెలియఁజగ్గ. 3 భక్తి
రశ్మి బ్రహ్మరహి-అతిమా.

- స్థిరచిత్తమునఁ జెలంగును, దరుణులఁ బుత్రకుల వీడి + త్వష్టతీర్తిక. ౮౫
- క. చరియింప నొల్ల దెంతయు; సరిగా నీయెదుటఁ జెప్పుఁజాలదు విను వా
సరరాజు జాంబవంతుఁడు, గురుకపియగు నానుహోత్ర + కుఁడు నీలుండు. ౯౫
- క. నిను సేవించుచు నుండఁ, గను జాలకు; నేను నల్లె + గావున సామా
దినిఖిలనదుపాయంబులఁ, గొని దండ్లోపాయమైనఁ + గొని మమ్మెల్ల. ౧౦౫
- క. ఇనతనయుచెంతనుండియె, నినుఁ జేరఁగఁ దీయలేవు + నిశ్చయ మిది సూ!
విను బలహీనునితో బలమున నొప్పు జనుండు వైరమును గొనఁ జెల్లు. ౧౧౫
- క. అని నీతివేత్త లందు ర, కని బలహీనుండు వగను + బలవంతునితోఁ
గొనుటొప్పుదు బలహీనుఁడు, దనుఁ గాచుకొనంగఁ దగుని + తాంతముకాన. ౧౨౫
- క. బలవంతునితోఁ బగఁగొను, టిల నేమాత్రంబు గూడ + దివు డాత్మబలం
బులు లేకయున్న నీఘన, బిలమే రక్షకమటంచు + వే తలఁచెదవో. ౧౩౫
- నీ. తారుఁదీ బిలమని + గారచంబునఁ జెప్పినట్టి యీగుహను శఠరాశిఁగూల్చు
మనలక్ష్మణునకు ధీఘనునకు లక్ష్మమే యల్పకార్యముగద + యమరవతియు
మును మయనామక + దనుజుని గూర్చి యీబిలమునయిన్ వజ్ర + మలఘుగతిని
వైచి యల్పమే చేసెఁబనివైరమున ద్వారమునుమాత్రమే తానుఁనొనరఁజేసె
లే. గాని లక్ష్మణుఁడో యిప్పు + దీనిఁ బత్ర
పుటమువలె భీమనాయకంబులచు జేర్చు
గలఁడు; వజ్రశనిసమానములు సమాన
శక్తికంబులు నగునట్టి నాయకములు. ౧౪౫
- 1576
- క. కలవెన్నియో గిరీంద్రంబులనుఁ డేదించగలవు; + పూని విరోధం
బల మగ్గి వునితో నీ, బిలమున నీవుండునట్టివృత్తిఁ గొనినచో. ౧౫౫
- చ. వసచరులెల్ల నిన్వేరి + వైశమ నిశ్చితచిత్త మొప్పుగాఁ
జనఁగల; రొక్కవేళ విడఁజాలక నిన్నును గూడియండఁగా
మనముల నెంచిరేని తమఁమానియలన్ సుతులం దలంచుకొం
చనయముఁ దాపమొందుచును + నాఁకలిబాధలఁ జిక్కి దీనులై. ౧౬౫ 1578
- లే. మంచిశయ్యలు లేమి నిఘ్నహిఁ బరుండ
నేర కంతట వెనుకనె + నిన్ను విడిచి
పోవఁగల; రంత మిత్తుల + నీవు పాసి
హితము గోరెడు బంధులఁనెల్ల వదలి. ౧౭౫
- 1579
- చ. అనిలుని తాకునం గదలుఁనట్టి తృణంబునకంటె హీనతం
గవి దిగులాంది కుందుదువు; + గాఢరయంబును గల్గి వైరులం
దునుమును పైపఁజాలనిగతుర్ దగనొప్పెడు లక్ష్మణేమవుల్
నిను వచ్చుత్తుఁ జంపకయె + నిల్వవు మమ్ము మహేంద్రపాత్రకా! ౧౮౫ 1580

క. విను మీవిక మాతోడం, జనుదెంచి వినీతుడవయి + సమధికభక్తిం
గనియున్న సంగదా! యా, యినతనయఁడుతనకు వెనుక + నెలమిమిగులఁగఁ.

క. వనచరరాజ్యంబునకున్, నిను సధిపతిఁ జేయఁగఁడు + నీదుపితృవ్రత్యం
దును ధర్మాత్ముఁడు ప్రీతిని, గనఁజేయు దృశవ్రతుండు + గడు శుచియు నగున్.

తే. మఱియు సత్యప్రతిజ్ఞఁడు + మహితకరుణఁ

డట్టులౌట నొకప్పుడే + సతఁడు నిన్నుఁ

జంపనొల్లఁడు; వినుము నీజననియందుఁ

బ్రియము గలవాఁడు గోరుఁ దత్ప్రియమె సతము. ౨౧

1883

చ. వనచరనాథుప్రాణములు + వారక నీజననీవశంబులే

తనయఁడ వామె కీవె కద + తప్పక రాజను నీకు వానరే

శునకును నీవుదక్క తనుజుల్ మఱిలేరుగదా యెఱుంగవే

గనుక విభీతి నీవు చనఁగఁ దగు నాతనిచాలికియెడన్. ౨౨

1884

ఏబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

అంకితం అంగదాదుల ప్రాయోపవేశము చేయుట. అంకితం

తే. విసయయక్తము ధర్మసంవిహితమగుచు

స్వామిసత్కారయుక్తమై + శ్వేనసతనయ

సంప్రహితమైన యావాక్యజాలము విని

యంగదుం డిట్లు పలికె నాహనుమతోడ. ౧

1885

*సీ. ఆత్మశుద్ధియు శ్లేఃశ్చ + మాన్యశంస్యము మనశ్శౌచ మార్జవమునుశౌర్యముల్

గాంభీర్యమును గపిఁకాంతునియందు లే వగ్రజంకగు శక్రునాత్మజుండు

బ్రదికియుండంగనే + పట్టమహిషియుఁ దత్ప్రియపత్నియును మఱి + విమలధర్మ

మునఁ జూడఁ దనకును + జననినందిదియునా తారను లోకులు + తలఁచి యేడ

తే. గించుకొన నీవీకరించె; నచంచలాత్మఁ

డైన తనయన్న యనిసేయు + నద్రిబిలముఁ

జొచ్చునప్పుడు కాపుంచి + హెచ్చరించి

చనిన దానిని గప్పెఁ బాపాణమునను. ౪

1886

క. విను మిట్టివాని కెవ్విధమునఁ దెలియును ధర్మమార్గములు, తానుగరం

బును బట్టుకొనుచు సత్యంబును జేసినయట్టి గామమూర్తి ఘనబలున్. ౪౫

* భ్రాతృ శ్రేష్ఠస్థ యో భార్యం కీతో మహిషీం ప్రయాం, ధర్మేన మార్గం యత్
నీవీకరోతి కాగుభ్యతః-అనిమాలము.

- క. తనకుపకారము చేసిన, ఘనకీర్తియుతుఁ మహాత్ముఁ † గపిపతి మఱచెన్;
గనుక నితండు కృతజ్ఞుఁ, ననఁగాఁడగు నెవనియెడల † ననిలతనూజా!.. ౫ 1888
- సీ. “సేనలఁ బిలిపించి † శ్రీరామునందుఁ గృపారసంబును గపిఁపతియుఁ జూపఁ
డేయందువో.” విను † మీతఁడు లక్ష్మణుభయమున జనకునిఁపట్టి వెదక
మనలఁ బంపెను నధఃపర్వభయహేతువునకు భయపడి కాదుగాఁభానుతనయుఁ
డిట్టివాఁడౌటచే † నిక ధర్మమాతనియందెట్టులుండనో † యనిలతనయ
తే. నిట్టులు కృతఘ్నుఁ డతిపాపి † స్మృతివిహీనుఁ
డతిచలాత్ముఁడనై నట్టి † యర్కతనయు
నందుఁ దద్వంశజుఁడు జీవిఁతాశగలుగు
జనున కేయారు్యునకును విశ్వాస మొదవు. 2 1889
- క. ఇనజుఁడు సుగుణయుతుండై, నను విగుణుండై న నాత్మఁనందను రాజ్యం
బుననుంచుఁ గాని శత్రువు, తనయుఁడనగు నన్ను బ్రదుకఁదలఁచు నెచెవుమా.
- చ. విను పినతండ్రి బాధలకు † వేసరి నే నపరాధమున్ బొన
ర్పను దగునంచుఁ జేసితిని † వైరము గైకొని యీమహాబిలం
బున వసియింత మన్నవిధముం దగ వెల్లడియయ్యె నేమనం
జనుఁ బ్రభుమంత్రముఖ్యగురుఁశక్తులు నాయెడలేవు గావునన్. ౮౪ 1891
- ఆ. ఇట్టి నే ననాభుఁనట్టులు గిష్కింధ, కరుఁగువాఁడనేని † యందు నెట్లు
బ్రదుకఁగలుగువాఁడ † బలహీనుఁడనుగానఁ, గపివరుండు శత్రుఁడుఁఘాతుకుండు.
- తే. మఱియుఁ గ్రూరుఁడు కాన ధర్మమును గొనక
రాజ్యకారణమున నన్నఁరాతి బంధ
నాదుల రహస్యముగ మృతిఁనందఁజేయు;
నురులలోఁ జిక్కి మృత్యువుఁనొందుకంటె. ౧౦ 1893
- క. ప్రాయోపవేశమును గొని, యీయెడఁ బ్రాణముల మానుఁటే మేలగు నా
కొ యనుచరులారా నా, కీయనుమతి నిచ్చి యిండ్లఁకేగుఁడు మీరల్. ౧౧
- క. వినుఁ డే బ్రతిజ్ఞచేసెదఁ, జనుదేరఁగఁ బూనఁ బురికిఁ † జయ్యన వ్రతముం
గొని యందె మృతిని బొందెద, *వని నిటఁ జచ్చుటయె మేలుఁవచ్చుటకంటెన్.
- సీ. బలవంతులగు రామభద్ర లక్ష్మణులను గని నాకుగా మ్రొక్కిఁవినయయుక్తిఁ
గుశలంబు మీరడఁగుఁడు వానరేంద్రున కభివాదన మొనర్చి † యతనికుశల
మడుగుఁడు పినతండ్రి యగురాజు పతఁడగుఁ; బినతల్లియైనరుఁమనుబ్రియంబు
గాఁ గనుంగొని యడఁగందగు నారోగ్యకుశలంబులను నాదుఁకూర్చి జనని
తే. యెవ తారను దేర్చుడి † యర్హవచన
ములను, నాతల్లి తానై జఁముగ నె వుత్త

వాంఛ గలయది క్రీతియుఁ, † బలుకఁజాల

నామఁ దలఁచిన జాలి నా † కలరకున్నె. ౧౫

1896

క. నను దయమెయిఁ గాంచెడు నా, జననియు నేనిందు నిట్లు † చచ్చుట విననఁ

దనజీవితముల వదలుచు, విచుఁడిది సత్యంబటంచు † వివరించి తగఁ. ౧౫

చ. వన చరవృద్ధులం గనుచు † వారికి వంశన మా దరించి తా

మనను గలంగ నేప్పుచు † నూర్చులి వర్జులపైఁ బరుండె; న

య్యనఁబుఁడు వాలినూచు డిటు † యందుఁ బరుండఁగఁ గాంచి వృద్ధులౌ

వనచరు లచ్యుతు వగచి † పట్టఁగఁ జాలనిచింతలం తగఁ. ౧౬

1898

ఆ. కనులనుండి బాష్ప † కణములు వేడిగాఁ, గాఱ నేడ్చి రంతఁ; † గపివరేణ్య

లర్కతనయుఁ దిట్టి య † న్నాలి నుతియించి, చుట్టుముట్టి వాలి † నుతని వపుదు.

తే. తానుఁ బ్రాయోపవేశ మా † తనిని గూడి

చేయఁగా నిశ్చయంబుచు † జేసికొనిరి;

వారు తన్మత మెఱిగి య † బ్బంగి నొనరు

చుటయె యుత్తమమనుచు నెం † చుచుచు వేగ. ౧౭

1900

క. నలిలంబుల స్పృశియించుచు, బలువిడి నుత్తరతలైక † భాగంబున ద

ర్భుల యామ్యాగ్రంబులుగా, నలరించుచుఁ బ్రాజ్ఞుఖముగ † నందఱువూన్కి.

తే. వానివైని బరుండి రి † బ్బంగి దారు

మరణమొందుట మేలని † మదులనెంచి

యంత రాముండు వనమున † కరుగుదెంచు

టయు దశరథుండు మృతిఁ బొందు † టయుచు బిదప. ౨౧

1902

సీ. ఆజనస్థానంబు † నందు ఖరాదులఁ జంపుటయును వంత † జనకజాప

[ముఁ

హరణంబును జటాయు † వనిఁజచ్చుటయుయుద్ధమున వాలి నొకశర † ముననెరా

డంత మొందించుట † యర్కజపై రాముఁ డాగ్రహించుటయును † నవల నీత

వెదకంగ వానర † వీరుల సుగ్రీవుఁ డఖిలదిక్కులకును † ననువుటయును

తే. దమకు రానున్నభయమును † దప్పుకుండ

మొదటినుండియు నక్క † వీముఖ్యు లచటఁ

జెప్పకొనుచుండి; రట భూరి † శిఖిరిశిఖర

నమత నొందెడు నక్క † వీశ్వరులు నియతి. ౨౩

1903

చ. వ్యసములు గల్గఁ జెప్పుచును † త్కాష్ఠలివైని బరుండి రంతట

ఘనములు ఘోరభంగిగను † గర్జనముల్ పొనరించుచాడువ

తెనురవ ముప్పతిల్లి యట † భీమగిరీశ్వరకందరాంతరా

భిని బ్రతినాదముల్ గలుగ † లీల నొనర్చెను నొక్కమాటుగఁ. ౨౩

1904

నఁబడియైవన సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

అతి సంపాతి నచ్చుట, వానరుల కలవరము. అతి-

- *క. వనచరులెల్లకు భూధం, బురఁ దగఁ బ్రాయోపవేశమును గొని శయనిం
చిన యచటికి గృధ్రేశ్వరుఁ, డనఁబడు సంపాతి వాఁగఁ నారంభించెన్. ౧
- సీ. చిరకాలజీవియుఁ శ్రీమంతుఁ డాజటాయువునకు నన్నయుఁ నుగ్రశౌర్య
బలముఁ విఖ్యాతిఁ బడసినవాఁడును నైన సంపాతి వింధ్యాద్రికంద
రమునుండి వెలువడిఁ ప్రాయోపవిష్టులై యటచున్నకవులనుఁ నందఱఁ గని
సంతుష్టుడై యిట్లుఁ చక్కఁగ వచియించె; జగమున దైవంబుఁ జనులకెల్ల
తే తేనుముఁ గూర్చుచుండునుఁ జిత్తమునకు
ముదము గల్పించు నీధక్ష్యమును బహుదిన
ములకు నాకును గల్పించెఁ జెలఁగి యిద్ది
నాకడకె వచ్చినది తనంతన విధిగతి. ౪ 1906
- క. వనచరులనెల్ల నొక్కొక్కనిగానేఁ జంపి చంపిఁ కడుఁ నమిమీఱం
దనియె ననని వానరులం, గని పల్కెను నిట్లు గృధ్రకాంతుఁడు కడఁకన్. ౫
- క. తనతిండికొఱకుఁ బేరా, శను గొని యనునట్టి వాక్యజాలము వినుచుం
బెనుభీతిఁ బొంది యంగదుఁ, డనియెన్ హనుమంతుతో మహర్తింగనుచున్.
- క. వనచరుల విసత్తికి నూ, ర్యునితనయుఁడు యముఁడు తానెఁ యుగగృధ్రంబై
చనుదెంచినాఁడు పవనజ, కనుమా! యిచ్చటికి జనకకన్య నెపమునన్. ౭
- చ. నరపతికార్యముం దగ నొనర్చినవారము గాము వానరే
శ్వరువచనంబుఁ జేయుటకుఁ జాలినవారము గాము వాయుజా!
త్వగవడి యింతలోనె యిటుఁ పంటివిపద్దశ సంభవించె ని
ట్లురవడి వచ్చునంచు మనఁయూహయు సాగఁగ లేదుగా కటా!..౮ 1910
- చ. జనకజకుం బ్రియంబు తనఁసావంతమునం దమిఁ జేయఁగోరి గృ
ధ్రనృపతి యజ్జటాయువు నితాంతము చేసినకార్యమంతయున్
వినినదియేకదా సతగఁవీరునిభంగిని నెల్లప్రాణులున్
మనవలె రాఘవప్రియముఁ మానకచేయఁగఁ గోరి యాదృతిన్. ౯౫ 1911
- ఆ. వరలుచున్నవారుఁ ప్రాణాళిఁ దిర్యక్కు, లట్లై వరలుచున్నఁ వాత్సజీవ
ములను బ్రాణులెల్లఁ జెలిమికిఁ గరుణకుఁ, గట్టువడుచు శక్తిఁ గలిగినట్లు. ౧౦
- తే. ఉపకృతిని వేఱు వేఱఁ దాఁరొసరిచెడిని;
ధర్మవేత్త జటాయు వాధరణిపతికిఁ
దాను నుపకారమును జేయఁ దలఁచి తెగువ.
దనువు విడుచుచుఁ బ్రియముచేసెనుగద తగ. ౧౧౫ 1913

క. మనమారాధువునకికై, వయలందుం దిరిగితెరికి + బ్రదుకులపై నా
శను మాని యలసి దాహున, వనములకున్ వచ్చినాము + నరలనిపూర్విక.

క. జనకజయు నింతవజకును, గనబడ దారామునకికై + రావణుతో
ననిచేసి జటాయువు మృత్యు, గనియెన్ సుఖయన నశించు + గానె తలచెన్.

¹క. వనచరములైన జంతువు, లనయము సుగ్రీవుధయమునందును గృక్తే
శుని కది తప్పెను సౌఖ్యం, బును పరమంబైనగతినె + బొందె నశించు సూ

తే. అనిజటాయువుహతుడగుటా శరభు, పంతమొందుట, నై జేహి + యవహరింప
బడుట వానరులకు నిట్లు + ప్రాణసంశయంబు గలిగెను జేమనగగు బవనజ!

సీ. రామలక్ష్మణులు ధరాసుతతోఁగూడి వనమున నుండుట + వాలి రాము
శరమునఁ దెగుటయు + గురుకోపమున రాముఁ డాజనన్ధాకంబునందు నున్న
²యసురుల నెల్లర + నని పధించుటయును నీవికారములు వహీశుఁ డని
కై కకు వరము లీగల్గుటఁ గల్గెనుగద! యని పల్కెః పంపి మఁడు మఱి

తే. కరములగు పల్కులను నిట్లు + గా వచింప
విని మహామతి సంపాతి + మనసు గలఁగ
ధరణిఁ బడియున్న యవ్వసఁచరుల నెల్లఁ
గనుచు దీనుండగుచు నిట్లు + లనియె నవుడు. ౧౭౫

1918

తే. వాఁడితుండముగల గృక్తః + పర్యుఁ డిట్లు
లంగదునిపల్కులన్ విని + యతులరవము
సెలఁగఁ బ్రాణాధికుండయి + యలరుననుజఁ
డాజటాయువు హతుడయ్యె + ననుచు నిచట. ౧౮౦

1919

క. నామనసు కంపమొండఁగ, భీమరవం బారనెవఁడో + విరించెడు నిం
దీమాట చెప్పె నత్తఁడెవఁడో మానిత తేజలార! + యరవడిఁ జెప్పుఁడ. 1920

క. దనుజునకు జటాయువునకు, ననియు జనస్థానభూమి + యందెట్లుగఁ గ
లెను జాలకాలమునకు మ, దనుజునినామంబు చెవుల + యందుం బడియెన్. ౨౦౫

క. గిరిదుర్గమస్థలంబునఁ, బరఁగెడు ననుఁ గ్రిందదొంప + వాంఛించెద వా
నరులార మిమ్ము; మదనుజఁ, దురువిక్రమకృత్యములను + పొందె బాగ డ్దన్.

తే. మఱియును గుణజ్ఞఁ డట్టిఁడో + మదనుజాతు
నావ్యాయము చాలదినముల + కార్యులార!

1 ముక్త శ్చ మగ్రీవశ్చ ధృత శ్చ పరమాం గతిమ్-అనియాలము. సుగ్రీవశ్చ పరవశశ్చ
త్యేన వానరాణామివ జటాయుషోపి సుగ్రీవనిమిత్తకం ధయం సంభవిష్యతి త్యాలోచ్యైవ ముక్త
మితి భావః-అని మహేశ్వరతీర్థులు. ఈభావమే యాపద్యమునఁ జెప్పబడినది. 2 క్తయ్యావ
దాసేన ఇదం హి వికృతం కృతమ్-అనియాలము.

మీవలన విన్నదానికి ♦ మిగులమోద

నుందితేని; గాన నేను విశ్రుతుగువాడ. ౨౨

1923

క. అతడు జనస్థానమున వసతి గావించుకొనియుండు ♦ శౌర్యాధికుడై
యశఃడెట్లు చంపబడెనో, వితతంబుగ నవ్విధంబు ♦ వివరింపదగున్. ౨౩

చ. గురుహితుడై నరాఘవుడు ♦ కూరిమిఁ గూర్చెడు నగ్రపుత్రుడై
పరఁగునొ యేచుహీశునకుఁ ♦ బార్థివతల్లజుడై న యాజకిన్
గురుగుణుడౌ జటాయువునకుం జెలికార మదెట్లుకల్గె; భా

స్కరకరవహ్నిఁ బక్షములు ♦ కాలుట నే నిపు డెట్టులై ననున్. ౨౪ 1925

ఆ. మీరలున్నయెడకుఁ ♦ గోరిన రాజుల, నోకపీంధ్రులార! ♦ యరుతరకృప
నిట్టికొండనుండి ♦ యెటులై నదింపుడీ, యిదియె నాదువాంఛ ♦ యిప్పుడనియె.

ఏబదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము

౫౭ - వ సర్గము.

శ్లోక సఃపాతి వానరులతో మాటలాడుట. శ్లోక

చ. వనచరు లాపత్రిపతివాక్యము శోకముచేత హీనని

స్వనముగనున్నఁ దమ్ము నొగిఁ ♦ జంపు నతండని శంకనొంది దా
నిని విని నమ్మకైరి; మఱి ♦ నిశ్చలచిత్తము లొప్ప మృత్యువుం
గన నుపవిష్టులౌటఁ బతఁగఁగ్రియవాక్యము నేకరీతిగన్. ౧౫

1927

తే. నమ్మకుండటయేగాక ♦ తమ్మునెల్లఁ

బతగ మది తినివేయును ♦ బరవసమున

ననుచు భయదంబుగా దానిఁ ♦ గని వచించి

తమయభిప్రాయముల మాన్పఁ ♦ దలఁపరైరి. ౨

1928

చ. మరణము నొందఁబూని యిట ♦ త్వాస్థలివైని బరుండినార మి

త్తరుణమునం బతత్రి యిది ♦ తప్పక వే మనలన్ తుధార్తిచే

మరణము నొందఁజేయ ననుమానము లేకయె యిష్టసిద్ధిచే

బరఁగినవారమై నఫలవాంచులమౌదు మటంచు నెంచుచున్. ౩

1929

క. ఒక్కయభిప్రాయమునే, యక్కడ నెల్లరును బొంది; ♦ రవు డంగదుఁ డా
యిక్కకుఁ జని యటనుండియె, గ్రక్కున నాపక్షి దింపి ♦ కడువడిఁ బలికెన్.

*నీ. విక్రమాఘ్యుడు కపివీరుడనౌ ఋక్షరజుడన మాతాత ♦ రహిఁ జెలంగె
ధార్తికుడై న యాతనికిని శతకోటిపురుషబలంబునఁ ♦ బొలుచువాలి
మగ్రీవులను తనూజులు నిద్దఱుండిరి; వారిలో నాతండ్రి ♦ వాలి శూర
కృత్యంబులను ధరఁ ♦ గీర్తిని గాంచె; నయ్యిత్వోక్తుకులమున ♦ నెనుగునృపుల

* పుత్ర బలావుభౌ-అనిమూలము. ఓవు మనఁగా మాఱుకోట్లు.

ఆ. యందు నెల్లధరణి † కథిపతియును మహా
రథుఁడు శ్రీయుతుఁడు † రాముఁ డనఁ
దశరథుఁడు నృతనయుఁడు గలఁ జాతఁ
జాదరమున జనకుఁనాజ్ఞఁ బూని. ౭

1931

క. మనమున కర్తవ్యధంబును, ననువుగ భరియించి తమ్ముఁడౌ లక్ష్మణుఁడ౯
జనకజయు వెంటరా వ,చ్చెను వనసీమలమఁ గావ్యఁపిద్ధింగనఁగ౯ ౮

1932

తే. అతనిపత్ని జనన్ధానఁమందు రావ
ణాసురుఁడును బలిమిని † నశహరించి
యాకసంబునఁ గొనిపోవునపుడు రాము
జనకసఖుఁడౌ జటాయువు † సాధుబుద్ధి. ౯

1933

చ. కనుఁగొని రావణాసురుని † గాఢముగా నెదిరించి న్యంజనం
బును బొడిచేసి యాజనకఁపుత్రుని నాదృతి నిల్పియుంచి తా
నని మొన శ్రాంతి నొంది జనఁనందుట రావణుచేతఁ జచ్చె; న
ద్దనుజుఁడు శౌర్యగర్వమున † నాతని జంపెను దోర్బలంబున౯. ౧౧

1934

క. ఆరామునిచే నట సంస్కారములు గాంచి పొగడఁగఁ బడు ముక్తిం
గోరికఁ బొందెను నంతట, శ్రీరాముఁడు నాపితృవృత్తఁ † జెలికావమున౯.

క. తనవశము చేసికొని నా, జనకుండగు వారిఁ జంపె † సచివులతో భా
నునిసూనుఁడు నిరతము నా, జనకునితో వైరముఁ గొని † నకలవిధముల౯.

తే. కాచియుండెనుగాన రాఘవుఁడు వారిఁ
జంపి నుగ్రీవుఁ బ్లవగరాజ్యమునకెల్ల
నధిపతిగ నభిషేకించె † నర్కజుండు
కపులరాజ్యంబు గాంచి రాఘవునివలన. ౧౨

1935

క. వనచరపంక్తికి రాజయి, తనరుచునున్నాఁడు మేనుఁతనియాజ్ఞ నె రా
మునికార్యమునకె యయ్యె, వనముఖముల నెల్ల వెదకి † వదలనిపూన్కి౯.

క. తిరిగితిమి రాత్రి భాస్కర, కరములు గనఁబడనిరీతిఁగా జావకి మా
దురదృష్టంబునఁ గన్పడ, దరసిన; మేమెల్ల దండఁకాటవిఁ బూన్కి౯. ౧౫

ఆ. తిరిగి చూచిచూచి † తెలియకుండుట ధర్మ
చారిణియగు నొక్కఁసాధ్వీ నాస్య
యంప్రభను బిలంబునందుఁ గనుంగొన
వందుఁ జొచ్చినార † మార్యవర్య !. ౧౬

1940

చ. తనదువిచిత్రశక్తి మయఁదానవుఁ జాలిలముగ రచించె మే
ము నచట జావకిం గ నెడుఁమోదమున౯ వెదకంగ నంతలో
జనియెను మాన మాన్లవగఁసత్తముఁ దానతియిచ్చె దేవి మే
మును బ్రభునాజ్ఞఁ జేయుటకుఁ † బూనినవారము గాన నిత్రుణి౯. ౧౭

తే. అతనియానని మీటినఁ మట్టివార, మగుట నాతనిసన్నిధి † కరుగఁజాల
కతిధయంబుల † చ్చటఁసంతమొంద, నాన్య ప్రాయోపవేశ మిట్లందినాము.

తే. రామలక్ష్మణవనచరఁ రాజులిట్లు
మాయెకం గోనమూల మేఁమీయపాయ
మందితిమి పోవ నొక్కఁడే † సచటఁ ప్రదుకఁ
జాల మిది నిశ్చయంబు పక్షరథవర్య!.. ౧౯౪

1943

ఏఁడదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯౫ - వ సర్గము.

అతి సుహృది శీతమున్నచో ను వానరులకు చెల్లుట. అతి-

- క. అనియిటు ప్రాణంబులఁ బా,యను సంసిద్ధముగనున్నఁయవాసరు లా
డిన దుఃఖనచరముల విని, యనుకంపను దాను దుఃఖమందిన మదితోన్.
- క. పలికెను బేరెలుగుఁన న,త్తులనుండి జలంబు గాఱఁ † గోతులతో; నో
యలఁగు నుత్తలార! యనిమొన, బలవంతుండైన యనురఁవలనన్ హతుడై.
- క. చనియెను ముక్తికి నని మీ, రనుకంప నచించినట్టి † యాపక్షింద్రుం
డనుజుండు నాకుఁ జుండీ; దనుజుండు జటాయువును గ్రుఁధం జంపె ననన్.
- క. వినినప్పటికిని జరచే,తను బక్షవిహీనతను నితాంత మశక్తిం
గనినాడఁగాన దానిని, మనమున నోర్వంగవలసె † మాటలికేలా!.. ౨౪ 1947
- క. అనుజుని వైరవిమోక్షణ,మును జేయఁగ శక్తిలేదు; † మును వృత్రవధం
బును జరగినప్పు డిరువుర, మనుజులమగు మేము గర్వమంది చెలఁగుటన్. 3
- తే. ఒండొరుల వేగశక్తుల † నొగిని డెలియఁ
గోరి వేయికరంబులఁ † గ్రూరభంగి
బ్రజ్యలించెడు సూర్యునిఁపరిసరమున
కరిగితిమి మండలాకృతి † నాకనమున. ౪ 1949
- క. తిరుగుచు విశేషమారం, బరిగితి మంతటను సూర్యుఁ † డతివేగమ యం
బరమధ్యగతుండౌటన్, గరము తడీయాతపమునఁ † గందినయనుజన్. ౫
- క. కని యతని తాపమును దీర్చును దలఁచుచు భ్రాతృమైత్రి † బాటించితి; నా
మన ముపుడు పరశశత్రుముఁ, గనుటం బక్షముల సతనిఁ † గప్పితిఁ బూన్కిన్.
- చ. ఖరకరతీవ్రతాపమునఁ † గాలెను నాదగుపక్షయుగ్మ మీ
ధరఁగిధరంబునం బడితి † దారుణబాధను గాంచి యంత ని
ర్ధరణి వసించుచున్ మరలఁ † దమ్మునిఁ జూడ నెఱుంగనైతి నె
క్కరణినిఁ బోవఁజాలమి పగం దురపిల్లుచు నిందె యుండితిన్. ౭ 1952

క. అనుచు జటాయువునన్నయు, నకులమునకు శృంగనామః పాత్రి నిలువనన్
విని వ్రాక్షవదన్యః సంకమః, పరియోగ సంపాతి వినయః పద్మాగారః ౮

ఆ. వింటి నీవు చెప్పః పృథ్విశ్రాంతమును జటా
యువున కన్నదౌట • నుగ్రదనుజ
నిలయ మెందునుండః • నీవెటుంగుడువయః
నెటుంగః జెవును మాకు • నెటుంగురల్లు. ౯

1954

చ. దనుజవరుండు రావణుడు • తద్దయ మూర్ఖుడు చేయరానివో
పనుల నొనర్చి రాగల యపారిసుహృద లిట్టివంచుః దా
మనమున నేమెటుంగః ననుస్తవిధంబుల సంతసించు నా
తనియిలు దూరిమో! తెలుపు • దాపుననున్నదొ నీవెఱింగః. ౧౦ 1955

నీ. అనిన జటాయువు • సగ్రజుండయి మహాతేజుడౌ సంపాతి • తృప్తిబొంది
కవులెల్ల మునకుండః గాఢ నికనుహములగు వాక్యంబులః • బలికె నిట్లు;
వనచరులార! సృష్టను చేను పక్షమల్ కాలినయవి జరాః క్రాంతతమః
హీనవీర్యుండను • గాన నేనేమియుః జేయః గజాల సహాయమైనః

ఆ. బలుకుగములచేతః • బరిమాత్తుడై నరా
మునకు గొప్పనాయ • మొనరుతుః జుడి;
వరుణునివయి క్రిందః • బరఃగులోకంబుల
వామనుండు మున్ను • బలిమఖమున. ౧౧

1956

క. కొలిచిన వైలోకంబుల, బలిమి నురానురులవైన • బయిరంబుల ను
జ్జ్వలనుధను గొనఃగః జేసిన, బలయత్నముః జూచియున్న • వాడను జుండీ.

చ. పని యిది రామచంద్రునిది • బాగుగ దానిని ముందు నేనెకా
యొనరుపనొను, నాదయ మహోగ్రముగాఢగు జేదమెల్లః జో
యినయది వార్ధకంబుననె • యెల్లశరీరము బాగునప్పె బ్రా
ణనికర మట్టులయ్యె; నొకనారిమనోహరదేహ మొప్పుగః. ౧౨ 1958

తే. ఆభరణభూషితాంగియై • యలరుచుండ
దుప్తమతి రావణుండు తాః • దోడుకొనుచుః
జనుచునుండంగః జూచితి • సాధ్వీ “రామ!
రామ!” యనుచును లక్ష్మణ! • రిమ్మటంచు. ౧౩

1959

*నీ. మొట్టపెట్టుచును సోమ్యుః బాటవై చుచుః దప్పించుకొనఃబూని • తనశరీర
మును విదిర్చుచునుండః గనినాడ; శైలాగ్రమున భానుతేజంబుః మొనసినట్లు
జలదంబుపైని జంఘలప్రకాశించినయట్లు లాసల్లనియనురునందుః
దమగి కాశేయనః ప్రంబు ప్రకాశించె రామునినామ మాఠముగి పొగడె

తే. గనుక సీతయె యగు నామె + యని తలంతు

నింక నారాక్షసునివాని + మెఱుగింజుతు

వినుడు రావణుఁ ననువాడు + విశ్రవసుని

తనయుఁ డగును గుఱియనితమ్ముఁ డిదెడె. ౧౫౫

1930

క. నిరతం బాతఁడు లంకాపురమున వర్తిండుచుండుఁ + బోలఁగ వినుడీ!

ధరనుండియె శతయోజన, చరిమితదూరమున నభిభాగమునందున్. ౧౫౬

ఆ. ద్వీపమును నొకటి + మావట్టునందున, నందమైన లంక + యనుపురంబు

విశ్వక్స దాని + వెలయుండె; గాంధన, వేదికలను మిగుల + వెలయునట్లు.

క. కనకద్వారంబులు తగు, వనజాపులవలె వెలుంగు + ప్రకారము దా

నిని జాటియుండుఁ జక్కఁగ, వసతామనే సీత యుట్టింపరనగరమునన్. ౧౫౭

తే. దనుజానంతఃపురంబున + కనుజకాంత

లెల్లఁ జాట్టును గావఁగ + నెఱువొ కట్టి

నట్టివస్త్రంబుతోడ దీ + నాస్యయగుచు

నున్నదటఁ జూడఁగలరు మీ + పుచ్చితనయ. ౧౫౮

1961

చ. జలధియుఁ జాట్టఁ జర్చి కనుజప్రభువత్తన మెఱుగు వత్తమై

యలరెడు నూఱుయోజనము + లంతటిదూరమునందునున్న య

జ్వలనిధి దాఁటి దక్షిణదిశంనగు తీరముఁ జేరి లంకలో

పలఁ జొరనస్తు లే ననుచి + పాలకుఁ జూడఁగలార లచ్చటన్. ౧౫౯

1965

క. త్వరగా మీరాలంకకె, యరుగుం డచ్చటికిఁ బోయి + యవనిజఁ గని వే

మరలి చనుదేరఁగలరని, యరసితి నేదివ్యదృష్టి + నంతయు సరిగ్గ. ౧౬౦

సీ. ధాన్యములం దిని + తగుబఱులును బిచ్చుకలు భూమిపరిసరములనె దివిని

మొదటిమార్గమునఁదా + ముతిరుగుచుండుచుగాకులుమఱియు + వృక్షఫలములను

దిని మచుపఱులు + తినిరి దానికిపైని రెండవప్ర్రోవఁ జరించుచుండు

జలవాయనములు క్రొంచుములుకురరిముల్ మూడవదామార్గమునఁజరించు,

శ్వేనమ్ము లాపైని + జెలఁగు శ్రోవనఁ బోవు గ్రద్దలై దపదారిఁ + గదలుచుండు

తే. బలము వీర్యంబు హావయావనము లలరఁ

దగినహంసలు వృషపథంబునఁ జను

వై నతేయంబులొ పక్షి + వారము లొగి

నంచరించును న ప్రహసరణియందు. ౧౬౧

1967

క. వినతాపుత్రులవంశం, బునఁ బుట్టినవాడ, వినతాపుత్రుఁ డగుణుఁ డం

చు నెగడు వానికిఁ దనయుడఁ, గనుకనె న ప్రహసథంబు + గవ మాకెల్లన్.

తే. ఇవటమండియె రావణునిలతనయను, జక్కఁగాఁ జూచుచున్నాడఁసాధులార!

గరుడునకువలె మాకును † గలవు దివ్య, వృష్టిబలములు భారికి † పీంధ్రులార!.
క. వినుఁడీ నై సర్గబలంబున నాహారంపు వీర్యముననున్ శతయో
జనముల దూరమునఁటకున్, జను వృష్టిబలంబు మాకు † సతతముఁ దనరున్.

తే. చరణమూలములను నెర † సంస్రహించు
వృత్తివిధిచేత విహితమై † వెలయునట్లు
దూరదేశంబులందు నాహారమును
హించునట్లును మాకు విహితము నుండి. 30౫ 1971

చ. అతిశయనీచకర్తములు † సర్తములంచు నొకర్చినట్టి మా
దితినుతు రాఘవుం డనిని † తీక్షణశరంబులఁ ద్రుంచుచేని నే
బ్రతికృతి నాసహోదరుని † రావణుఁ డెట్లనిఁ జంపినందుకై
హితముగఁ జేసినట్లై యగు † నిప్పుని మీర లొనర్పఁగాఁ దగున్. 3౨౫ 1972

తే. ఏదియేని యుపాయంబు † నిపుడు లవణ
సాగరంబును దాట మీసావ్యంతములను
దలఁపుఁడీ మీరు జనకనుఁతను గనుఁగొని
యిష్టసిద్ధిని గని పురి † కేగఁగలరు. 33౫ 1973

క. నురపురి కేగిన, తేజ, స్ఫురణంబునఁ బొల్చునట్టి † సూరుండుగు సో
దరునకుఁ దర్పణ మొనరుతు, శరనిధిచెంతకును జేర్చు † జను నను మీరల్.

ఆ. శౌర్యధుర్యులై న † సకలవానరులంత, దగ్ధపక్షుఁడయి క † దలనునేర
కున్న గృధ్రరాజు † నుదధిచెంతకుఁ జేర్చి, యతఁడు తర్పణంబు † లాచరింప.

తే. మరల నెప్పటిచోటికి † మమతఁ జేర్చి,
జనకతనయయు దుష్టుఁడౌ † దనుజుఁ డున్న
స్థలము తమకును దెలుపుట † వలసఁ బరమ
హృష్టులయి కార్యసిద్ధి యయ్యె ననుకొనిరి. 3౬౫ 1976

ఏఁబదియేనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౯ - వ సర్గము.

—*— * సంపాతి జాంబవంతునితో నీతవార్తను దానెఱింగిన విధముఁ జెప్పట. —*—

క. వనచరు లన్మృతాస్వాదంబును బోలిన యతనివాక్యమును విని దేహ
ళినిరోమాంచములొప్పుగ, ఘనహర్ష మునొంది; రంతఁ † గడుఁబూనితగన్. ౧

* ఈసర్గము మొదలైన సర్గములు ప్రక్షిప్తములు ఈవిషయమున గోవిందరాజులు “తత
స్తదమృతాస్వాద మిత్యరభ్య పంచస్థాః ప్రక్షిప్తాః స్వగోశేష్యదశ్యవాత్. తాన్వివాపి కథా
సంఘట్టనాత్ పూర్వోక్తార్థవిరోధస్సోరకత్వాచ్చ. తథాపి తే వ్యాఖ్యాయంతే” అని వ్రాసిరి.
కాన నీయైదుసర్గములు కథారాధకములు గావని వ్యాఖ్యాతృనభిప్రాయముగాన విని దెనుఁగొన
ర్చితినని పాఠకులకుఁ దెలుపుకొనుచున్నాను.

- సీ వనచరేజ్యఁడు జాంబవంతుఁడు కవులును వానును వేగంబు + ధరణినుండి
లేచి యాసంపాతిఁ + జూచి యిట్లనినల్కె; నెందునున్నది సీత + యెవ్వఁ డామె
నపహరించెను! నామె + యరుగుచునుండంగ నెవ్వఁడుమాచెమా + కెఱుంగఁజెపును
వనచరులకు గతి + యన నీవె నతీంద్ర! వజ్ర వేగంబునఁ + బైని బడెడు
- ఆ. రాముబాణములను + రాజత్పుమిత్రాత్మ, జప్తయుక్తబాణసాంద్రవిక్ర
మము నెఱుంగలేక + యమితకూకత నెవ్వఁ, డున్నవార కనంగ + నూహచెలఁగ.
- చ. జనకజవార్తనే యెఱుంగఁ + జాలప్రియంబును శ్రద్ధనుంచి త
న్గనుచును బ్రశ్నిసేయు కపి + కాంతులఁ బల్కెఱు నూరిడించి యి
ట్లనియెను గృక్తనాథుఁ డెటు + లాజనకాత్మజ రావణుండు వం
చనఁ గొనిపోవఁగా వినఁగఁ + జాలితినో యెవఁకడ్డిచెప్పెనో. ౫౪ 1979
- తే. ఇప్పుడాజనకాత్మజ + యెందునున్న, దోయెఱింగించువారఁడ మీ + రొగి వినుండు;
చాలయోజనవిస్తృతి + గ్రాలదుర్గ, మముగ నున్నట్టి యిప్పర్వతమున నేను. ౬౪
- క. పడి చాలకాలముగఁ బె, న్బడలిన శౌర్యాసువులను + బలమెడలంగఁ
గడువృద్ధుఁడనైతిని నేఁ, బడుచున్న యనన్ధఁ గాంచి + పతగతిలకుఁడై. ౭౪ 1981
- క. తనరెడు నుపార్జ్యుఁడను నా, తనయుం డాహారములను + దతీతప్పక నా
కు నొసంగుచుఁ బోషించుచుఁ, గనుచుండును నన్ను; వినుఁడు + గంధర్వులకుఁ.
- తే. కామ మతితీక్ష్ణమగు, భుజం + గములకెల్లఁ
గోప మతితీక్ష్ణముగఁ జెలం + గును, మృగముల
కగును నెప్పుడు తీక్ష్ణభ + యంబు, మాకు
క్షుత్తు మిగులంగఁ దీక్ష్ణమ + గును సతంబు. ౯ 1983
- సీ. ఒకనాఁడు క్షుత్తు న + న్నొకరితి బాధింప నాహారమును గోరి + యధికమైన
యాశతో నేనుండ + నర్కుఁడు క్రుంగినతరువాత మాంస మిం + తయునులేక
తనయుండు నాచెంత + కురు వచ్చె నేను క్షుద్బాధయు దప్పియు + బడలువఱుప
వృద్ధభావంబున + నెక్కువకోషంబు గడురుటఁ గొమరుని + గసరినాఁడ;
- తే. నతఁడు నాకెప్పు మోదంబు + నధికమావి
ధంబునఁ సంచరించు నా + ధైర్య మరసి
యాఁకలికి నోర్వలేకుంట + నపుడెఱింగి
కుపితుఁ డగునన్నుఁ బ్రార్థించి + కోప ముడిపి. ౧౧౪ 1984
- క. తనవృత్తాంతం బంతయు, ననుమానము లేకయున్న + యల్లెఱింగించెఁ
వినుఁ డామాటలఁ దెలిపెన, నను నాయన! యంచుఁబిలిచి + నయముగఁబలికెఁ.
- చ. అనిశము పోవునల్లె నమ + యం బొకయింతయుఁ దప్పకుండ నేఁ
జని వినువీధి నీకెరను + జాలఁగఁ దే మదిఁ గోరి సత్వరం
బుననె మహేంద్రచర్యతము + పొంతకుఁ బోయితి దానిద్వార మొ
య్యనఁ గని యావరించి తగు + నామిషముం గొన నెంచి యుంటేఁ జూ! ౧౩

- క. జలనిధిసహస్ర సంఖ్యల, కొలఁదిని జరియించు జంతుఁకూటంబుల ని
 మ్ములఁ బట్టఁగ నేనొకఁడనె, తలవంచి తదీయమా పథంబునఁ బూన్కిన్.
 క. అరికట్టి యుంటి; నచ్చట, విరిసిన యంజనచయంబుఁ విధమునఁ గాంతుల్
 పరఁగంగ నెవ్వఁడో భా,స్కరునుదయము వోలె వెలయుఁసాధ్వీకౌకతుకన్.
 క. కొనిపోవుచుండఁ జూచితి; విను మే నాహారకాంక్ష ఁ వెలయఁగనుంటం
 గనుకనె యాయిర్వురనుం, గనినంతనె వారిఁ బట్టఁగా మదిలోనన్. ౧౫౭

- ¹ఆ. నిశ్చయించుకొంటి ఁ నేనంత నాతఁడు, నవినయముగ నన్ను ఁ సామవచన
 ములను బల్కి మార్గమును విడువందగు, ననుచు వేడె నెయ్యఁచులగునట్లు.
 క. హితవచనంబుల వేడెడు, నతనిన్ ధర నెవరుగాని ఁ యరయక కొట్టన్
 మతిఁ దలఁపరుగద నీచత, క్షీతిఁ దగువారలును గూడఁ ఁ జేయరు గాదే!.

- తే. ఇంక నావంటివాఁ డట్టుఁలేలచేయుఁ
 బురుషుఁ డాతఁడు తన తేజమునఁ బొలుచుచు
 నాకసముఁ గ్రిందువలుపంగ ఁ నాత్మఁ దలఁచి
 నట్టు లంబరమునఁ బాతె ఁ నంతనన్ను. ౧౭ 1992

- క. నురపథమునఁ దిరిగెడునా, వరభూతములెల్ల నెలమి ఁ వచ్చి పలుకులం
 గరుణఁదగ గారవించెను, బరమర్షులు నన్నుఁ జూచి ఁ వత్సా! యనుచున్.

- తే. పలికి రిట్లని విధిగతి ఁ బ్రదికితీవు
 దనుజుఁ డీతఁ డెట్టులో ఁ తరుణేతోడఁ
 జనియెఁ గావున శ్వశ్రేయఁసంబు నీకు
 నయ్యె నిస్సంశయంబంచు ఁ నంతలోన. ౧౯ 1994

- నీ. పరమశోభనములఁ ఁ బరఁగు సిద్ధులు చెప్ప నతఁడు దానవులకు ఁ నధిపతియగు
 రావణుండని యాభారణములు ధరఁబడఁ గౌశేయమును జాఱఁగా వెతలను
 గుందుచు, మృదువులౌ ఁ కురులును పిరియంగ రామలక్ష్మణులనుఁనామములను
 బలుమాఱు తలఁచుచుఁ ఁ గలఁగుచు నేడ్చుచు నున్నయాబిడ జనఁకోర్వోపతికిఁ

- తే. దనయయును రామచంద్రునిఁతరుణేయునగు
 సీతయనియును వాఁ డామెఁ ఁ జెఱఁగొని చను
 చున్నవాఁడని యెఱిగితి ఁ నోమహాత్మ!
 ప్రొద్దు వోవుట కగు హేతు ఁ విద్ది సుమ్ము! ౨౧ 1995

- ²క. అని కాలవిదు త్తముఁడగు, తనయుండు నుపార్శ్వఁ డివ్వోధం బంతయు నా
 కు నెఱుంగఁజెప్పె నీవిధమును విన్నను రామువిషయఁమున నాబలమున్.

- క. కనఁబఱువ బుద్ధివొడమదు, వినుఁ డే బతగంబ నగుట ఁ వితతదశములే

1 తేన సామనా విసీతేన పంథాన మభియాచితః-అనిమా. 2 ఏషకాలాత్యయ స్తావ దితి
 కాలవిదాం పదః-అనిమా.

తెల్లఁ దపియింపఁగా సొమ్మఁసిల్లి యిచట, వింధ్యశిఖరమ్మునం బెనుఁవిపిననుందు.

క. పెనువగలఁ బడితి; పక్ష్యశ, లను దెల్వించొంది విహ్వలతఁ గని మూర్ఛం
గనునట్లు పరవశుడనై, గనినాడను నాల్గుదెసలఁ గానిమహార్తిక. ౪౫

క. దురపిల్లుట నేభాగమొ, ధరయిది యని సుంతయేని ధ తలఁపఁగలే క
త్తరుణముననుండి యంతట, సరిత్పతిని దత్తటన్ధశైలాటవులక. ౫ 2009

క. సరసుల నదులను మఱి నా, గరతీరముఁ గాంచి యిదియెఁగాయని తెల్వించి
బొరసితి; నిది దక్షిణసా, గరతీరమునందుఁ బక్షిఁగణసంకులమై. ౬౫ 2010

ఆ. పెనుగుహాంతరములు ధ తనరార శిఖరంబు

లలర వెలయు వింధ్యమని యెఱింగి

నిశ్చయించినాడ; ధ నిర్దరపూజిత

మగుచుఁ బావనమగుఁనాశ్రమ మిది. ౭౫

2011

¹క. కనఁబడె నుగ్రంబగు తప, మును జేయు నిశాకరుఁ డనుఁముని యొకఁ డుండె
వినుఁడో ధర్మమతిం గనుఁ, గొనఁజాలినకీశులార! ధ కూటమున నిటక. ౮౫

నీ. ఆముని మరణంబు ధ నందినతరువాత నొక్కఁడనే యిందు ధ నున్నవాడ
నష్టనహస్రసంఘాబ్దములయ్యె నప్పటినుండి; యంతనే ధ పరచుకష్ట
ములఁబొంది²వ్యత్యస్తముగ నున్నవింధ్యశిఖరమునుండియెమ్మెల్లఁ గాదిగీయట
వాడిచివరలదర్భలుగల యాశ్రమధరణికి వచ్చితి ధ మరల వెళల;

తే. నట్లు దుఃఖితుడనునయి ధ యప్పు డతనిఁ

జూడఁగాఁ గోరితిని మునిఁసురపతి మును

తమ్ముడును నేను బలుమాటలు ధ దర్శనంబు

చేసి నేవించుచుందుము ధ చిత్తమలర. ౧౧

2013

చ. మునిపతి యాశ్రమంబునకు ధ మోదము మీఱఁగ వచ్చినంతఁ జ

జ్ఞనివగు వాసనల్ పొలయఁగాఁ బవమానుడు వీచె నందుఁ బు

ష్పనికరహీనమైన విటఁపం బొకఁడై ననులేదు పండ్లచే

ననిశము గ్రాలుచుండును మహాతరువుల్ కనువిందుచేయుచుక. ౧౨ 2014

క. మునినాథుపావనాశ్రమ, మును జేరి మహీజమూలమునఁ గ్రిందను న

మ్మునిఁ జూడఁ గోరియుంటిని; వినుఁ డంతట నతఁడు స్నానవిధి నల్పితగక.

ఆ. జ్వలితతేజుడగుచుఁ జయ్యన నుత్తర, దిక్కుమోము గాఁగఁ దేరిచూడ

నలవిగాక చెంత ధ కరుదేరఁజూచితి; బ్రహ్మగొలుచు ప్రాణిపటల మట్లు. ౧౩

నీ. భల్లూకములుకరుల్ వ్యాఘ్రసింహంబులు చమరంబులునుమహాసర్పములును

బలసిచుట్టునుమానిఁగొలిచియుండునుజుడి! సరనాథుడొగినంతిపురముఁ జేర

1 వసతో మమ ధర్మజ్ఞా స్వర్ధతే తు నిశాకరే-అనిమా. 2 కృచ్ఛ్రేణ విషమాచ్ఛనైః-

- సచివాదులెల్లగు ♦ చనునట్లు మునిపతి యాశ్రమాంతరమున ♦ కరుగ నవల
నాజంతునంతటి ♦ యరిగె స్వస్థలముల; నమ్మహర్షియుఁ బ్రీతి ♦ యబర నన్నుఁ
- ఆ. గాంచి లోనికేగి ♦ యించుకనేపటి, కరుగుదెంచి నెలికి ♦ యడిగెఁ గార్య
మేమటంచు నన్ను; ♦ నీరీతి మఱియును, బలికె నీదువెండు ♦ కలు కమలుట.
- క. నీరూపు తెలియకున్నది, నీరెండు దళంబు లగ్ని ♦ నెఱిఁ గాలినవే
భూరిచిత్రగేంద్ర! చర్మము, నారయఁగా వ్రణిత మగుచు ♦ నందము తప్పెన్.
- చ. ముచు గనినాఁడ గృధ్రగణముఖ్యములై పడమానవేగముం
గని మఱి కామసూపములఁ ♦ గాంచినసోదరులన్ బతత్రులన్
గనుఁగొన నందు జ్యేష్ఠుడవు ♦ గానె మహాత్మక! యాజటాయువో
యనుజుడఁ గాఁడె నీకు మనుజుఁజంగములం గొని మీఱి లిద్దఱున్. ౧౯
- క. ననుఁ గని నాపాదములకు, ననూనవిధివందనముల ♦ నలరింతురుగా
విను నీకు వ్యాధిగల్గెనె, తనువున నేదేని నీదుఁతతపక్షంబుల్. ౨౦ 2020
- తే. ఎట్లు పడిపోయె నిన్నిటు ♦ లెవ్వరై న
శిక్షచేసిరె! సర్వంబు ♦ చెవును' నాకు
నున్న దున్నట్లు సంపాతి ♦ ఖన్నుడవయి
యిట్లు లుండంగనేల! నేఁనెఱుఁగఁడలఁతు. ౨౧ 2021

అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

అథ సంపాతి తనవృత్తాంతమును విశాకరమునికేఁ జెప్పట. అథా-

- చ. అనవిని దుష్కరంబయి భయంకరమై పెనుసాహసంబుచే
నొనరువనైన నాచరిత ♦ నుగ్రమయాఖుని వెంబడించి పో
యినయది యాదిగాఁ దెలిసి ♦ యే నొనరించిన కార్య ముప్పుహా
ముని కెఱిఁగింపఁబూనితిఁ; బ్రమోదము మీఱఁగ నిట్లు పల్కితిన్. ౧ 2022
- సీ. పక్షయుగ్మము గాలి ♦ వ్రణయుక్తమై తనువుండుట సిగ్గుచే ♦ నొక్కరీతి
నింద్రియాళి కలంగి ♦ యెట్టులో యుండుట శ్రమమున మనను నిస్సారమగుటఁ
బ్రత్యుత్తరమును జెప్పంగ లేకున్నాఁడ దర్పంబునన్, మేము ♦ తనువులెఱుఁగ
కొండొరులపరాక్రమోద్ధతుల్ తెలియంగఁగాంక్షించియొకటనాఁకాశమునకు
- తే. నెగిరినాము జటాయువు ♦ నేను వీర్య
మలరఁ గైలాసశిఖరంబునందు మునుల
పరిసరంబున 'రవియస్త'పర్వతమున
కరుగు నంతదనుక మన ♦ మతనివెంట. 3 2023
- క. చనఁదగునని" పణ మిడుకొని, యనుజుండును నేను నొకట ♦ నంబరమునకున్

ఘనజవము మీఱ నెగిరితి, మనఘా! యవు డవనిగల్గు ♦ నఖిలనగరముల్.

*క. అరదముచక్రమునట్టులు, పరికింపఁగనయ్యె మాకు ♦ బహుభంగుల; నం
తరమునఁ గొన్నిస్థలంబులఁ, బరఁగెడు వాఙ్మధ్వనులను ♦ బ్రహ్మధ్వనులన్.

క. వినినార; మరుణచేలం,బును దాల్చి యుదాత్తగానఁమును జేసెడు నిం
దునిభాననలం గొండఁ, గవినారము; మేము సంతఁ ♦ గడు శీఘ్రమునన్.

చ. సురపథమందుఁ బోయి యట ♦ సూర్యనిమార్గముఁ జేరి క్రిందిదా
ధరణిని జూడ మావనము ♦ తద్దయుఁ బచ్చికపట్టు రీతిగాఁ
బరఁగుటఁ గాంచినార, మిలఁ ♦ బర్వతపంక్తులు చిన్నవైన స్ర
స్తరములభంగిఁ గానఁబడె ♦ త్క్లాసలి బాటు నదుల్ నితాంతమున్. 24

తే దారములరీతిఁ గన్పడె ♦ మేరువింధ్య
హిమగిరుల్ మడుగుననున్న ♦ యేనుఁగులవి
ధంబునం గానఁబడినవి; ♦ తత్పథమునఁ
దిరుగుచుండినయప్పు డోధరణిదివిజ !. ౯

2028

క. అతితీవ్రస్వేదము మా, కతిభేదముగల్గె మఱి భయంబును బొడమెన్
మతివిభ్రాంతియు నటుల, కతిశయతమ మల్లె గల్లు ♦ టానమయమునన్. ౧౦

ఆ. భయదమైన మూర్ఛఁపచ్చెను నిది యామ్య
మిద్ది పశ్చిమమగు ♦ నిదియె యగ్ని
దా విదిక్కునియును ♦ నాత్మలకుం దోఁప
కుండె నియతమగుచు ♦ నొప్పుజగము. ౧౦4

2030

క. అనలునిచేఁ గాల్పఁగఁబడి, తనదూప మడంగి ప్రళయఁతరుణంబున నుం
డినరీతిఁ గానఁబడె నా, మన మట్టు కలంగి మానిఁమండన యంతన్. ౧౦5

తే. చూడ నాధారమైన చక్షుస్సునుండి
వదలి నళియించినట్లయ్యె ♦ వరుస దృష్టి
శక్తియును సన్నగిల్లె నేసాంద్రయత్న
మునను జక్షుస్సులన్ మనఁస్సునను గూర్చి. ౧౨

2032

క. కనుఁగొంటి రవిని శ్రమమున, మునివర్యా! మాకు భానుఁమూర్తియవుడు పృ
థ్వినిఁబోలి ప్రమాణంబునఁ, గనఁబడియె; జటాయువంతఁ ♦ గడుబడలికచేన్.

క. నాతోడం జెప్పకయే, యాతఱి నాకసమునుండి ♦ యవనింబడఁగా
నాతమ్ముఁ డట్లు పడుటను, జేతోదుఃఖమునఁ గాంచి ♦ శీఘ్రమ నేనున్. ౧౦౮

క. తనువుం బడవిడిచితిని గ,గనంబునుండియె మునీంద్ర! ♦ గాదిలియనుజ
న్ముని నేను బక్షయుగ్మం,బునఁ గప్పుటఁ గాలకుండెఁ ♦ బూషునిదీ ప్తిన్. ౧౦9

తే. ఆకసమునుండి పడునప్పు డాద్య : నేను
 గాలితిఁ బ్రమాదమున నాదుఁగాదిలి యను
 జన్ముఁ డాధరఁ దగు జనఁజ్ఞానమందుఁ
 బడినవాఁడని తలఁచెదఁ డన్వంతమందు. ౧౫౩౫

2036

తే. దగ్ధపక్షుఁడనై నేను డధారణీధ్ర
 మందు నీవింధ్యమునను మూఁఁజ్ఞాతురమునఁ
 బడితి; జెక్కలు గ్రాలె నాఁబ్రాత లేఁడు
 చెంత రాజ్యశౌర్యంబులు డచియెఁ గాన. ౧౫౩౬

2037

క. తనువునఁ బ్రాణము లిడుకొని, మనఁజాలకు నోర్కిగలదు డమరణమునొందం
 గను గాన వింధ్యశిఖరం, బుననుండియెఁ పడుదు మృతిని డబొందెద దానన్.

అటుచదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨ - వ సర్గము.

అని నీకాకరముని సంపాతికి జెక్కలు వచ్చిరితి నెఱంగించుట. అని

క. అని నే నమ్మునిపతితో, మనవి యొనర్చుచును దుఃఖఁమగ్నుఁడనై రో
 దన మొనరించితి నంతట, మునిపతి యొకక్షణము ధ్యానఁమున నుండి తగన్.

*క. ననుఁ గాంచి యిట్లు పలికెన్, వినుమా! చతుర్బలములు డవిక్రమమును బ్రా
 ణనిచయమును బక్షంబులు, తనకారు ప్రపక్షములును డతమకై తారే. ౧౫౩౮

తే. మరలఁ గ్రొత్తగఁ గల్లు నేఁమాడ్కి మున్ను
 వెలయునో యట్లై మును నేను డవింటి భావి
 కాలమున గొప్పకార్యంబు డగలుగుననుచు
 దానిఁ దపమున నెఱిగితి డమాననీయ! ౧౫౩౯

2041

క. మునివరులవలన వింటిని, వినుమా! యిత్వోకున్యవతిఁవీరునివంశం
 బున దశరథుండు నా నొక, మనుజేంద్రుఁడు గలఁడు తత్త్వఁమాపతి కింకన్.

క. ఘనతేజుఁడు గాముండను, తనయుండు జనింపఁగలఁడు డతండ్రి పనుపఁగా
 ననుజానితోడ నరణ్యం, బునకాముతవిక్రముండు డముదమున నరుగున్. ౧౫౪౦

క. సురదానవులకుఁ జంపఁగఁ, దరంబు గానట్టిఁడైన డదనుజేంద్రుఁడు ను
 ర్వరరావణుండు నా నిర్భరశౌర్యంబునను మిగులుఁవాఁడవినీతిన్ ౧౫౪౧ 2044

నీ. ఆజనస్థానంబుఁనందు రాఘవుఁ డుండునపుడు తత్పత్నిఁ దా డనపహరింపఁ
 గలఁడు యశస్వినీ డలలితశీలయునైన నానాధ్వీ భక్ష్యభోజ్యముల భోగ
 సాధనంబులఁ దన్ను డసమధికాశను వాఁడు పొందింపఁజూచిన డభూరిదుఃఖి
 మగ్నయశాటను నెంతఁమాత్ర మవ్వొనిని ననుభవింపకయుండు; నద్ది యెఱిగి

- తే. యింద్రుఁ డాశ్వుశి దివ్యాన్న † విరాగలండు
జనకతనయయు సుధబోలి † సకలసుకుల
కై న లభియింపరాని దివ్యాన్న మద్ది
పుచ్చుకొని యింద్రుఁ డొసఁగుట † బుద్ధి నెఱిగి. ౮౪ 2045
- చ. తరుణియు సగ్రభాగమును † దానటఁ గైకొని నాకు నాథుఁడై
ధరణివిభుండునై న గుణధాముఁడు రాముఁడు నామఱింది ను
ర్వరమనియుండి రేనియు ధరాస్థలిపీడి సురశ్శ్రమొందియు
న్నరమణ నన్న మిద్ది యీతిఁనాఘు వారలఁ జెందెనుఁ నగఁ. ౯౪ 2046
- చ. అని వచియించి భూమిపయి † నన్నము వైచును భక్తిమీఱి; నం
త నచట రాఘవుం డనుచ † భాత్రిసుతఁ వెదకంగఁ బూన్కితో
వనచరులెల్ల రాఁగలరు † వారల కీవును రాముపత్నివా
ర్తను డెలుపంగఁ గావలయు; † స్థానము దీనిని మార్పబోకుమి!.. ౧౧
- తే. పక్షహీనుండవౌట నెవ్వరునఁ బోనఁ
గలవు దేశకాలంబుల † గణననేసి
కొనుచు నీవిందె యుండుము † కోర్కీతీఱఁ
బక్షములు పుట్టఁగలవు భవ్యంబు లగుచు. ౧౨ 2048
- క. వినుమో సంపాతీ! నీకును బక్షము లిపుడె మరలఁ † గ్రొత్తవియై వ
చ్చునటులు సేయఁగఁగోరను, మనమున నదియేల యనిన † మహి నీవిచటఁ.
- తే. ఉందు వేనియు జగముల † కొక్కరీతి
హితము నలుపంగఁగలవు † పృథ్వీశతనయు
లై న యారాఘవులపని † యరయ నీకు
మాత్రమేకాదు సున్ము బ్రాహ్మణులకెల్ల. ౧౩ 2050
- క. సురలకు మునులకు నిర్జర, వరునకు ముఖ్యముగఁ జేయఁవలసినదా; సో
దరులగు నారాఘవులను, బరికింపఁగ నాకుఁగలదు † వాంఛ మనమునఁ.
- క. చిరకాలము ప్రాణంబుల, ధరియింపఁగ నిచ్చలేదు † దానఁ దనువుఁ
ద్వరపడి విడిచెదనని ముని, నరుఁ డాతఁడు తత్వవేత్త † పలికె నాతఁ.

అటువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౩ - న సర్గము.

ఁఁఁఁ సంపాతి పక్షములు రాఁగా వాచరులకుఁ గర్తవ్యముఁ జెప్పిపోవుట. ఁఁఁఁ

- తే. వాగ్విదులలోన వన్యుఁడౌ † బ్రహ్మమాని
యివ్వ మొదలగువాక్యంబు † లెన్నో పలికి

నన్నుఁ బొగడి యనుజ్ఞను ♦ నాకొనంగి

తాఁ బ్రవేశించెఁ దనతనఁజ్ఞాన మంత.

2053

సీ. పర్వతగుహనుండి ♦ ప్రాకి నేమెల్లఁగ నీవింధ్యపర్వత ♦ మెక్కి మీర

లెపుడువత్తురొ! యని యెదురుచూచుచునుంటి, మునివరుమాటల ♦ మనసునందుఁ

బదిలంబుగా నిల్చి ♦ చనచరులార! నేదేశకాలంబుల ♦ తెఱఁగుఁ గనుచు

నిండుగా నూతెండ్ల ♦ నెఱిగడిపితి నిట నానిశాకరముని ♦ యంతఁ దాను

బరమభక్తిని మహాప్రస్థానమున కేగి స్వర్గంబు నొందె లోపల నె నేను

తే. బహువిధవితిర్కముల మదిఁ ♦ బన్నుకొనుచు

సంశయము నొంది సంతాపజాలములను

గ్రాఁగుచుంటిని; మృతినొందఁగా మనంబు

గలిగినపుడెల్ల మునివాక్యములఁ దలంచి. ౪౫

2054

క. మరణము నొందెడుబుద్ధిని, ద్వారగా విడనాడుచుందుఁ; ♦ బక్షంబులు నీ

వరబలము వచ్చునని నే, మరణమ్మును బొందకుండ ♦ మానివిభుఁ డటన్. ౫౬

తే. నాకుఁ గల్పించినట్టి ప్రాణములవంటి

యాశ దీప్తాగ్ని తమనుల ♦ నణఁచునట్లు

నాదుదుఃఖమ్మునెల్ల నణఁచుచునుండు;

దుష్టమతియగు రావణు ♦ దోర్బలములు. ౬

2056

క. నాకుం దెలిసినవై నను, నాకొమరునిఁ జూచి నే జనకజను దనుజుం

బోకార్చి కావ కిట నీ, వేరణన్ వచ్చితివని ♦ యెన్నోవిధములన్. ౬౫

క. అదలించితి నాజనకను, తదుఃఖమును వినియు నన్నదమ్ము లిరువురున్

ముదిత విడనాడి యుండుట, యుఁ దగ నెఱింగియును దశరథోర్వీపతివై. ౭

అ. స్నేహ మునిచి సాధ్వీ ♦ సీతను విడిపించి, నాకుఁ బ్రియముచేయఁనాకుమారుఁ

డవుడు నేఱఁడయ్యె ♦ నని గృధ్రవతి వన, చరులతోడఁ బల్కునమయమందు.

ఉ. వారలు చూచుచుండఁగనె ♦ వచ్చెను తెక్కలు తొంటిరీతి నా

ధారణిదేవువాక్యమువిధంబున నెఱ్ఱినియూఁక లొప్పుఁగాఁ

జారునుపక్షముల్ గలుగ ♦ సంతసమెంతయు నొంది గృధ్రభూ

దారుఁడు వానరాళిఁ గని ♦ తా నపు డిట్లని పల్కె వేడుకన్. ౯౫

2060

క. అమితప్రభావుఁడౌ నం, యమిమహిమను మరల నాకు ♦ నర్కునికరద

గ్ధములై న పక్షములు వచ్చె మహాసంతోష మేను ♦ జెందెదురీతిన్. ౧౦౫

సీ. వయమన నేనున్నయప్పుడు నాకెట్టి బలపరాక్రమములు ♦ పొగుషంబు

తనరారుచుండెనో ♦ తద్రీతి నయ్యవి కల్గియున్నవి కపి కాంతలార

యిప్పుడు పర్వథా ♦ తప్పకయత్నంబు నొనరింపుఁడి మీర ♦ టుర్వితనయఁ

గనుఁగొనఁగలరు తెక్కలు నాకు వచ్చెను గార్యసిద్ధియుఁ గల్గఁగలదటంచుఁ

తే. బ్రత్యయమ్మును బుట్టించె; † బరఁగ నిద్ది
యనుచుఁ బక్షింద్రుఁ డప్పుడా † వనచరుండు
గాంచి వచియించి యంతరి † క్షమునఁ దిరుగఁ
దనదు నూతనపక్షస † త్వం బదెంతొ. ౧౨౪

2062

క. తెలియంగఁ గోరి యంబర, తలమున కెగిరెను మహీధ్ర † తలమును విడి యి
మ్ముల నిట్లు గృధ్రనాథుఁడు, పలికిన విని పక్షయుగముఁ † బరికించి తగఁ.

తే. అతూలనంతో † షమును బొంది † యవుడు పౌరు
షమును జూపుచు రాముని † సాధ్వీఁ గనెడు
నభ్యుదయకార్యమును బొంద † యత్న మవుడె
చేయఁదలఁచిరి వానరుల్ † చిత్తములను. ౧౨౫

2064

*చ. అనిలసమానవేగమును † నందినవానరవీరులెల్ల నొ
య్యన ఘనవిక్రమంబుఁ గొని † యాజనకాత్మజఁ జూడఁగోరి చ
క్కనియభిజిన్తు హూర్తమును † గానఁగ వేచి యటుండి యద్ది రాఁ
గనె శమనాశ నింక వెద † కం దగునంచును బోయి రొక్కటఁ. ౧౨౬ 2065

అటువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౬౪ - వ సర్గము.

— † † వానరులు సముద్రముచేత కరుగుట. † †

క. హరివిక్రమమునఁ బొల్చెడు, హరివీరులు గృధ్రనాథుఁ † డాడినపలుకుల్
పరికించి యెగిరి యందటు, మరలఁ గుంపుగను గూడి † మహితప్రీతిఁ. ౧

క. హరినాదంబు లొనర్చిరి, హరు లాసంపాతిపలికి † నట్లాసీతఁ
ద్వరగాఁ గనఁదలఁచుచు దుష్టరావణునివాసము గను † నంతో † షమునఁ. ౧౪

తే. లంకకుం బోవ మార్గమా † లవణజలధి
కరిగి; రాభీమవిక్రము † లొ కవులొగి
నచ్చటికిఁ బోయి గొప్పదై † యలరు లోక
మునకుఁ బ్రతిబింబ మననొప్పు † వనధి నచట. ౨౪

2068

క. కని రది లోకమునంతయుఁ, దనలోఁ గనఁబడఁగఁజేయు † దర్పణమువిధం
బుననుండె; మహాత్తరబల,మునఁ దగు నాకపులు సంద్ర † మును గని యంతఁ.

తే. దానియు త్తరతీరంబు † గానఁబోయి
యందు విడిసిరి; వికృతంబు † నగుచు భూరి

* అభిజి దభిముఖాదిశం యము స్థనకసుతాపరిమార్గజోన్మ ఖాః-అనియా.

కాయ మలరగ వివృతవక్త్రంబు నగుచు
వివిధనత్వగణంబందు వితతగతుల. ౫

2070

*చ. జలములయందుఁ గ్రీడలను + నల్పుచునుండెను; గొన్నిచోట్ల నా
జలనిధిభంగసంతతుల + జంతుయుతిం దమిఁ గేళిసల్పుచు
ట్లలరుచుఁ గొన్నితావుల మహాత్తరను ప్రిని బొందినట్టుగాఁ
జెలఁగుచునుండె నొక్కడ విచిత్రమహీధ్రసమాంబుపూరముల్. ౬ 2071

క. కనఁబడుచుండె రనాశల, ముననుండెడు దానవాళిముఖ్యులు నొకెడ
గనఁబడుచుండిరి చూచెడు, జనులకు భయదంబుగాఁగఁ + జను నయ్యబ్ధి.

తే. రోమహర్ష కరంబును + మాఝిఁ గాంచి, నట్టిదానిని గాంచి యాయంగదాదు
తెంతయు విషణ్ణులై రంతఁ నెనఁగునబ్ధి, నాకసమురీతి దుష్పారఁమై చెలంగ.

క. కనుఁగొని వనచరు లందఱు, మనముల దిగులొంది యేమి + మనకీకఁజేయం
గను దగుకార్య మటంచును, ననుకొని; కాకపిమహేంద్రుఁడంగదుఁడంత.

చ. వనచరులమహాజలధివర్యముఁ గాంచినయంతనే భయం
బును గనుటించి యూటడిలి + మోదము నొందఁగ హెచ్చరించె; నిం
ద్రునకును బాత్రుఁడై సుమతిఁతోఁ దగు నంగదుఁ డార్తిమగ్నుల
వనచరులం గనుంగొనుచుఁ + బల్కెఁ విషాదము మీమనంబుల. ౧౦ 2075

క. ఉనుపఁగరాదది యేక్షితి, బెనుదోషము కుపితమైన + పెనుసర్పము బా
లుని జంపురీతి దుఃఖమె, గనఁజేయును మృతినీ, బురుషఁకాంతునినైన. ౧౧

క. పురుషుఁడు శౌర్యముఁ జూపెడు, తరుణమున విషాద మెవ్విధమునఁగలిగె నా
పురుషునిఁ దేజోహీను నొనరించుఁ బురుషార్థసిద్ధి + నరున కతనికీ. ౧౨

క. కలుగఁగనేరదు నుడి! యని, పలికెఁ దన్నిశయుఁ గడువ + వనచరవంత్కిం
గలిగిన వృద్ధుల నొకచోఁ, గలిపి నముద్రంబు దాటుకార్య మొనరుప.

ఆ. అంగదుండు మరల + నాలోచన మొనర్చె;

నింద్రుఁజుట్టుఁ జేరి + యెట్లు సురలు

వెలయుచుందురట్లు + లలి నంగదునిచుట్టు

కొలిచియున్న స్థవగఁకూట మలరె. ౧౩

2079

ఆ. అంగదుండు పవనుఁనాత్మజుండును దప్ప, మఱియెవండు తా నమర్థుడగును?
భయదరీతిఁ బరఁగు + వనచరసేనను, నిలువరింప నొకటఁ + గలుప జగతి. ౧౪

క. పరమర్థనుఁడై సిరిచేఁ, బరఁగెడు నంగదుఁడు వృద్ధఁవనచరులయు నా
హరిసేనయు ననుమతిఁ గొని, పరమార్థము లలరునట్టి + పలుకులఁ బలికె.

క. గురుతేజఁ డెవ్వఁ డిందుక, సరిగధిపతి దాటఁగలఁడు + శత్రుహరుండ
సరసిజబాంధవనూనుని, ద్వరఁగా సత్యవ్రతిజ్ఞఁ + దతనమౌదుక. ౧౫ 2082

- క. ఒనరుపఁగలఁ డెవ్వఁడో, వనచరులారా! యెచండఁ † వరవీర్యమునన్
వచనిధియోజనశతమును, ఘనగతి లంఘించి సాధుఁ † కార్యము దీనిన్. ౧౭౫
- క. ఫలియింపఁ జేసి హరిసే, నల కెల్లం బద్ధసఖుతఁ † సయువలన నిఁకం
గలుగందగు పెనుభయమును, గలుగఁగ నీకుండఁజేయఁ † గలుగునొ చెవుఁడా.
- సీ. ఎవ్వనిమహిమచే † నిఁక మనమెల్లను గార్యసిద్ధిం బొంది † కడుముదమునఁ
బురమునకున్ సుఖం † బుగఁబోయిమనభార్యలనుబుత్రులగృహము † లనుగనంగఁ
గల? మదెవ్వని యను † గృహమున సంతోషమందుచు బలశాలు † రై నరామ
లక్ష్మణసుగ్రీవు † లను జూడఁ దత్సన్నిధికిఁ బోవఁగలము మ † తిస్థిరుఁ డగు
- తే. నెవ్వఁడేనియు మీయందు † నీజలనిధి
యోజనశతంబు లంఘింప † నోవునేని
యాతఁడిప్పుడే వేగంబ † యభయదక్షి
ణను మహాపుణ్యదంబు మా † కును నొనఁగుత. ౨౧ 2085
- క. అని యంగదుండు పలికిన, విని యందెవ్వఁడును బదులు † విషయము దేనిం
జనువునఁ బలుకండయ్యెను, వనచరసేన యది మ్రాను † పడియుండఁ దగన్.
- క. హరిస త్తముఁ డాయంగదుఁ, డురువాగ్గుంభనము లొప్ప † నొగి మరల హరీ
శ్వరులం గని యిట్లనియెన్, వరవిక్రమములను భూరి † బలమున మీరల్. ౨౩
- ఆ. యశముఁ గాంచినారు † హరివరకులమునఁ
బుట్టినారు మిగులఁ † బూజ్యులగుచుఁ
బరఁగినారు కీశ † వరులార ! మీలోన
నెవ్వఁడేని యెప్పు † డే నదెందు. ౨౪ 2088
- క. గతి నడ్డులేనివాఁడెగ, ద తగన్ దూరంబదెంత † దాటంగల యు
ద్ధతశక్తిఁ గలదొ యెవనికి, హితముగ వచియింపుఁ డిట్టు † లేలొకొ! యుండన్.
- అఱువదినాలుగవ నర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ నర్గము.

— ❧ — కోతులు తమతమసామర్థ్యంబులఁ జెప్పుట. ❧ —

- క. అనియి ట్లంగదుఁ డాడిన, విని వానరసంఘమందు † వీరులునయి యొ
ప్పినయట్టి గజముఖులు తమ, కును గతిఁగల శక్తులను వి † గూఢముగాఁగన్.
- సీ. పలికిరి గజగవా † తులు గవయుండును మఱి శరభుండును † మైందుఁ డట్లై
ద్వీవిదుండు ఘనతర † తీవ్రవిక్రముఁడైన యాగంధమాదనుఁ † డానుషేణుఁ
డాబాంబవంతుఁడు † నంగదుఁ గనుఁగొని తమశక్తులను జెప్పఁ † వలఁచి; రందు
గజుఁడు యోజనదశ † కంబు నేదాటఁగాఁ గలనంచుఁ బలికెనా † గతిగవాత్ముఁ

తే. డిరువదియె యోజనంబుల † నేను దాటఁ

గల ననియెను వనచరులఁ † గని గవయుఁడు

ముప్పుదే దాట యోజనములను శక్తి

గలుగువాఁడ నటంచని † పలికె నంత. ౪

2091

క. వనచరపూజ్యుఁడు శరభుం, డనె నలువదియోజనముల † యంతటిదూరం

బును దాట శక్తిగలదని; యనుపమశౌర్యంబు మీఱ † నలరి ఘనుండై. ౫

క. తనరారు గంధమాదనుఁ, డనె నేఁబదియోజనముల † యంతనెగురఁ జా

లిసశక్తిగలదు సందియ, మనరాదని; మైందుఁ డప్పు † డక్కపిగణమున్. ౬

క. కనుఁగొని నే నటువదియో, జనములు లంఘింప మిగులఁ † జాలుదు నని చె

ప్పెను; నంత ద్వివిదుఁ డన నొప్పిన శూరుఁడు డెబ్బదేను † బృథువేగమునన్.

తే. దాటఁ జాలుదుననియె; నంతట నుపేణుఁ

డనెడు వనచరకుంజరుఁ † డప్పుడనియె

నొక్కరీతిని నెనుబది † యోజనములు

దాటఁజాలుదునని సమస్తకపు లిట్లు. ౯

2095

క. పలుకుచునుండఁగ జరచే,త లలిన్ వివిధస్థవంగ † తతి మించెడు ను

జ్వలమూర్తి జాంబవంతుఁడు, పలికెం దదనుజ్ఞఁగొని స్థ † వంగములారా!.

¹క. మును మాకు గతిపరాక్రమ, మున సతిశయశక్తియుండె † ముసలితనముచే

త నిపుడు జర్జరితంబగు, తనువున నున్నారమైనఁ † దత్త్వము వినుఁడీ! ౧౧

చ. వనచరనాయకుండు రఘువర్యుఁడు చేయఁగఁ బూనియున్న యి

ప్పనిని నువేక్షసేయుటకు † భావ్యముగాదు పయస్సు పోయి కా

లనియతి భేదమైనతటి † లావున దాటఁగ నెంతదూర మీ

తనువున శక్యమానొ నిట † దాఁపక మీకెఱిగింతు నేనొగిన్. ౧౨ 2098

తే. యోజనంబులు తొంబది † యుదధిమీఁదఁ

బోవఁజాలుదు సందియంబు పలదింక

ననుచు మరలను వారలఁ † గని వచించె

పయసునందున్నతటి నాదు † వపువునందు. ౧౩ 2099

సీ. తనరెడుగతి సమర్థత యింతమాత్రమే గాదు పూర్వము బలి † క్రతువునందు

శాశ్వతుండై నట్టి † చక్ర త్రివిక్రముం డయి పదత్రయమున † నఖిలలోక

ములను గొల్చెడుతటి † వెలసిన యతనియాకారంబునకుఁ జట్టుఁ † గమ్రశక్తి

తనరఁ బ్రదక్షిణంబును జేసినాఁడను పయసున నొరుల కె † వ్వరికిలేని

తే. యసదృశంబగుగతి శక్తి † యలరుచుండె, నట్టి నేనిప్పు ముదిమిని † నందినాఁడ

బ్రవసమున మందశక్తి నా † పాలఁబడియె, నిప్పుడేనింతమాత్రమే † యెగురఁగలను.

క. అని తలఁచుచున్నవాఁడను, వినుఁ డీలంఘనముచేత † విపులంబగు ని
ప్పని నెఱవేఱదుగా యని, వనచరు లెల్లరు వినంగఁ † బలికెఁ గడంకన్. ౧౭

చ. వనచరవర్యుఁ డంగదుఁడు † ప్రాజ్ఞవరుండగు జాంబవంతునిం
గని తదనుజ్ఞఁ బొంది యిఁకఁ † గాఁ దగు కార్యమునందుఁ బూన్కిఁ జే
యను దగునట్లుదారమగు † సర్థము గల్గఁగఁ జెప్పె నిట్లుగాఁ
దనదగుశక్తిరీతిఁ బ్రమఁదం బలరారఁగ నాలకింపుఁడీ. ౧౮

2102

¹క. వనచరులారా! శతయో, జనములు దాఁటంగఁ దగినశక్తి గలదు నా
కునుగాని మరలివచ్చుట, కనునగు లాఘవము గలదొ † యయ్యది లేదో. ౧౯

²ఆ. నిశ్చయింపఁజాల † నేను నా విని వాక్య, కుశలుఁడగుచుఁ బ్లవగఁకుంజరుఁడయి
తనరు జాంబవంతుఁ † డనియె నంగదుఁ జూచి, ప్లవగభల్లనాథ! † వాలితనయ!.

ఆ. తెలిసినదియె నీకుఁ † గలుగు లంఘనశక్తి, శతమనంగనేల † సరిగవేయి
యోజనంబులైన † నురుగతి లంఘించి, మరల రాఁగఁగలవు † మాటలేల.

క. పరిజనులు ప్రభువు నొకపని, కరుగం దగునంచుఁ బంపు † నాచారము లే
దరసిన నెందును గావునఁ, పరిజనులము మేము నిన్నుఁ † బంపుట తగునే.

³క. వనచరవర్యా! తండ్రి!, తనజనులను బంపఁ బ్రభువు † తగుఁగాని, స్వభృ
త్యనికరము తన్నుఁ బంపఁగఁ, జనఁదగు నే యిట్టులెందు † శాస్త్రము గలదే!.

నీ. పరనిషూదన! మాకుఁ † బ్రభువుగానీవుంట మేమందఱమునిను † మిగులఁబూన్కిఁ
గాపాడుకొనఁదగు; † త్కృపతిపై నికులకు నెల్ల సర్వదా † ప్రకటశక్తిఁ
గాపాడుకొనఁదగు † కన్రువస్తువుగదా? యిది లోకసంస్థితి † యేయగుఁ జూచి;
కావున నిన్ను రక్ష్యంబగువస్తువువలె నిరంతరము గా † పాడుకొనుట

తే. మాకు ధర్మ మరిందమా! † యీకరణిని

నీమహాకార్యమునకెల్ల † నీవే మూల

భూతుఁడవు మూలమెట్టులు † భూమిరుహము

నకుఁ బ్రభానమొ యట్టులె † నయగుణాధ్య. ౨౪

2106

క. పని కంతకు నెయ్యది చ, క్కనిమూలమె యట్టిదానిఁ † గాపాడుటయే
ఘనకార్య మిదియో నీతియ, గును గార్యజ్ఞులకు; నిదియ † గును ధర్మమిలన్.

క. తరువునకు వేటు చక్కఁగఁ, బరికింపఁగనైనఁగాని † ఫలవుష్పంబుల్
సరిగా నుదయించుటయుం, బెరుఁగుటయును గల్గు; సత్య † విక్రమ! యెపుడున్.

చ. విను మిఁక నీను కార్యమును † వేయివిధంబుల సిద్ధినిండఁ జే
యను మతివిక్రమంబుల న † యంబున నీవే ప్రధానకారణం

నిపర్తవేతు మే శక్తి స్సాస్యి న్నవేతి సవిశ్చిత - అనిమూలము. 2 ప్లవగకుంజరుఁడు - ఇటఁ
ప్లవగశబ్దము సర్వవనచరవాచకమనిగ్రహింపఁదగు. 3 సహా ప్రేషయితాం తాతస్వామి - అని
మూలము.

బనఁ దగియున్నవాఁడ విది + యంతయు సత్యము నీవె లంకకుం
జనిన మఱెట్లు మాకుగతి + చక్కఁగ నెంచుమ! కీశనాయకా!.. ౨౬

2111

¹క. గురుఁడవు గురువుత్త్రుంకవు, సరికింపఁగ నిన్ను నమ్మి + పరమంబగు నీ
గురుకార్యము సాధింపఁగ, నరుడెంచితి మీవులేక + యది యెట్లలరున్. ౨౭

ఆ. మాకు నెట్లు శక్తి + యీకార్యసాధన
మందుఁ గల్గు; ననియె + ననఘమతియుఁ
బ్రాజ్ఞవర్యుఁడనయి + వఱలు నాజాంబవం
తుండు శక్రపౌత్రుఁడనిట్లు. ౨౮

2113

²చ. పలికిన వాలిపుత్రకుఁడు + బాగుగ నాతనిఁ జూచి యివ్వీధిం
బలికెను లంకకేఁ జనక + వానరుఁ డెవ్వఁడుగాని పోక యీ
స్థలముననున్నచో మరలఁ + జక్కఁగ ముందటియట్లే ప్రాణముల్
వెలువడు నావ్రతంబునె గభీరమతీ! యిపుడూననొఁగదా!.. ౨౯

2114

సీ. ధీమంతుఁడగు కపిఁధీరునియాజ్ఞను బాలింపకయె మానఁపరిమితమగు
గడువును దప్పి నఁగరమున కేగిన మనప్రాణములు చూడ + మనవి కావు
గద! యల్లనుగ్రీవుఁడవయఁబూనిన నాగ్రహంబుఁబూనినఁగానిఁయత్యధికమె
యతని యానతిమీఱి + యరుగుదుమేని వినాశనంబగును మనకుఁ దలంప

తే. వర్షవిదుఁడవు కార్య మేసరణి మనము
తలఁచినట్లుగఁ గాత యిత్తఱిని వేఱు
విధముగా సిద్ధి నొందెడువిధము నీవె
చక్కఁదలపోయుమా! యని + సాధుమతిని. ౩౨

2115

క. నురపతిపౌత్రుఁడు తన కు, త్తరమును జెప్పంగ వీరఁతల్లజుఁడయి వా
నరముఖ్యుఁడైన భల్లుక, వరుఁ డప్పుడు విని వచించెఁ + ప్రాణిను తనరన్. ౩౩

క. వీరా! నీకార్యమునకు, నేరీతిం గొఱఁత కొంచెఁమేఁ గలుగదు నూ!
యారసి యీకార్యంబును, సూరత సాధింపఁ గల్గు + శుభగుణు నొకనిన్.

తే. పంపుచున్నాఁడ నిదిగొ యోఁవాలిపుత్ర!
యనియె; నంతటఁ బ్లవగాళిఁయందుఁ జూడ
నుత్తముండయి వృద్ధుఁడై + యొప్పు జాంబ
పంతుఁ డచ్చటికవులను + వరుస వదలి. ౩౪

2118

చ. నిరుపమవిక్రమంబునను + నేర్పఱియై బలసంపదన్ మహా
త్తరుఁడయి భేచరాలిని నితాంతము వర్యుఁడు తానెయై మనో

1 గురుశ్చ గురుపుత్రశ్చ-అనిమా. ఇట గురుశబ్దము ప్రభుపతమని గ్రహింపఁదగు. 2
పునఃకథి ర్విద మస్తాభిః కార్యం ప్రాయోపవేశనమ్-అనిమా.

హరముగ నొంటిగాఁ గవులఁనందఱఁ బాయుచుఁ గూరుచున్నయా
మరుదధినాథు నాత్మజుని ఁ మానితశీలుని నబ్ధిదాఁటఁగాఁ
బురికొలుపంగఁ బూనె మదిఁ ఁ బొంగెడువేడుక సందడింపఁగన్. 3౫ 2119

అటువదియైకవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౬ - వ సర్గము.

అతి జాంబవంతుఁడు లంకకరుగ హనుమంతునిఁ బ్రోత్సహపఱచుట. అతి-

- 1 క. హరివరులు పెక్కు వేలుగఁ, బరఁగియు దీనతను బొంది ఁ పలుకకయుంటన్
గర మరసి మారుతింగని, హరిముఖ్యుఁడు జాంబవంతుఁ ఁ డాదృతిఁ బలికెన్.
- తే. సర్వశాస్త్రవిశారదా ! ఁ శౌర్యసార !, పావనీ! యిట్టు లేకాంతఁపరతఁ గాంచి
పలుకకున్నాఁడవేమి? యఁపారబలము, నను మహాతేజమునను వాఁనరపతికిని.
- ఆ. రామలక్ష్మణులకు ఁ నేమాడ్కిఁ జూచిన, సాటి యనుచుఁ జెప్పఁజాలు దీవు
కశ్యపునకు వినతఁకడుపునఁ బుట్టిన, వాఁడు పక్షిరాజు ఁ బలయుతుండు. 3
- క. గరుడుఁడు కలఁడాతఁడు సా, గరమునఁగల భూరిభుజగఁకాండము గ్రహియిం
చి రయము కీర్తియుఁ బ్రబలఁగ, నరుగుచు నుండంగ నేనుఁనాశనిఁబూన్కిన్.
- క. పలుమాఱులు గనినాఁడను, బల మాతనిపక్షములకుఁ ఁ బ్రబలు నదెంతో
కల దంతనీభుజంబుల, కలఘుగుణా! విక్రమంబు ఁ నధికజవంబున్. ౫౪
- క. ఆతనిజవశౌర్యములకు, నేతటినేఁ దీసిపోవ ఁ వేమాత్రము; నే
భూతములయందు నీబల, మాతత తేజంబు ధైర్య ఁ మగపడదు నుమీ!. ౬౪
- ఆ. ఇట్టినిన్ను నీవె ఁ యెఱుఁగవా! యేమి? య,చ్చరలలోన రూపఁసంపదలను
బొదలుచున్నయట్టిఁపుంజకన్ధల యను, వనిత గలదు లోకఁవారమందు. ౭౪
- క. తనరారె నదియు ఖ్యాతిని, గనదాకృతిదానిసాటిఁకాంతలు లోకం
బునలేరు; శావనశమున, ఘనమతియా కుంజరునకుఁ ఁ గన్యక యయ్యెన్.
- తే. కామరూపిణియై యది ఁ త్కౌతలమున
నంజనాఖ్యను వహియించి ఁ యంతఁ గేస
రిని దమిం బెండ్లియాడె నాఁవనిత యిచ్చ
వచ్చినట్టి యాకృతిఁ దాల్చి ఁ వఱలుచుండు. ౧౦

2128

- క. వనచరనారియె యయ్యును, ఘనరూపవిశేషమహినుఁ ఁ గాంచెను మతియా
వనితయు నొకప్పు డాదృతి, మనుజవధూరూప మొంది ఁ మహితాకృతితోన్.
- నీ. తనరుచు యశావనంఁబునఁ బొలుపొందుచు బహువిధమాలికాభరణములను
ధరియించి రుచిరవస్త్రంబులఁ దాలించి ప్రావృషంబుదనన్నిభముగ నలరు

1 గతసర్గాంతర్లోకభావమే యందునుండుట ప్రాచీనగ్రంథపరిపాటి యని తెలియవలయు.

పర్వతా గ్రంబునఁ ♦ బరమాదరంబున విహరించుచుండె నా ♦ విపులనేత్ర
యంజన విహరింప ♦ నామె యెఱ్ఱనియంచు గలపట్టుపుట్టంబు ♦ గాలివీచ

¹ తే. నించుక తొలంగె; నంశుక ♦ మిట్లు తొలంగ

వృత్తములు సంహతములునై ♦ యెసఁగుదాని

యూరువులఁ బృథులంబులై ♦ యొప్పి యొకటఁ

గలిసికొనియున్న కుచములఁ ♦ గమ్రముఖము. ౧౩౧

2130

క. కనియొక వాయువు మఱి యంజననుక సుశ్రోణి శుభ్ర ♦ సర్వాంగవిలా
సిని దనుమధ్య యశస్వినఁ, గని మస్తకమోహితుఁడయి ♦ గాలియు నచటక.

ఆ. ఆయనిందిత నంజన ♦ నధికమన్న

ధార్తి నంగంబులెల్ల నొయ్యసఁ దపింపఁ

జిత్త మెచటికొ చనఁగ నొక్కెత్తునఁ దన

²గురుభుజంబులఁ గొంగిటఁ ♦ గుదియఁబట్టె. ౧౩౨

2132

క. తనుఁ గొంగిలింపఁగా నంజన యంత నువృత్తగాన ♦ సంభ్రాంతయునై
యనియె నిదెవ్వఁడు నే నొక్కనికే భార్యనయి యుండఁగా నావ్రతముక.

క. ఈరీతిఁ జెఱుపఁబూనెను, నా రమణీవాక్యము విని ♦ నారీమణి! యో
చారుశ్రోణి! నుండరి!, గారవమున నొక్కపతిని ♦ గనిన నినుఁ దమిక. ౧౩౩

క. పాతివ్రత్యంబున విఖ్యాతిని గనియున్నదాని ♦ గాఢాశ్లేషం
బీతఱి జేసితి మనసున, నీతో భోగించినాడ ♦ నెలఁతుక! కానక. ౧౩౪

³క. కాన భయం బినుమంతయుఁ, బూనకు వ్రతభంగమయ్యెఁ ♦ బో నాకనుచుక
జానరొ? తలఁపకు మట్లుగ, నే నిను హింసింపలేదు ♦ నిశ్చయము నుమా!.

సీ. వ్రతభంగ మెంతమాత్రంబు గాకుండుటె కాక సన్మతివీర్యకలితుడై న
తనయుఁడు నీకును ♦ జనియింపఁగలఁ డాతఁ డతులనత్వండు బలాధికుండు
శౌర్యధుర్యండు తేజశ్శాలియునగుఁ జూ! లంఘనష్ట వనంబులను నతండు
నాకు నమానుడై ♦ వీకమై నుండంగఁ గలఁడని పవనుండు ♦ పలుక నీదు

తే. జనని సంతుష్టయై కవీశ్వర! ముదమున
నచటఁ బర్వతగుహయందు ♦ హరితిలకుని
నిన్నుఁ బ్రసవించెఁ జననంబు ♦ నీవు నొంది

బాలుడవె యయ్య నన్తుష్టావనమునందు. ౨౦౪

2137

1 సదదర్శ తత స్తస్యావృత్తాపూరూపసంహతౌ, స్తనాచ పీనా సహితౌ మజాతం చారు
చాననమ్-అనిమా. 2 సతం భుజాభ్యాం దీప్తాభ్యాం పరిష్వజత మారుతః-అనిమా. 3 వత్వాం
హింసామి మశ్రోణి మాధూ తే సుభగే భయమ్, మనసాస్మి గతో య త్వం పరిష్వజ్య యశస్వి
నీమ్-అనిమా.

- క. సరసిజమిత్రుండు నయి, స రమ్యఫలమంచు నలచి † పరమజనమునన్
బరుగెత్తితివి దివంబున, సరగున నద్దానిఁ దివఁగ † సంశోషమునన్. ౨౧౪
- చ. త్వరపడి పెక్కుయోజనశఃతంబులు పోయియు భాస్కరాతప
స్ఫురణముతాఁకునం గవలి † సోల వొకించుకయేని యోకపీ
శ్వర! యిట నీవు వే గగనఃభాగమునం గడుమార మిట్లు రా
గురుతరకోపవేగమునఁ † గోయని యాస్పచు నింద్రుఁడు గ్రుఁడై. ౨౩ 2139
- చ. కులిశము వైచె నీపయిని † గోరియె నీవలనన్ భయంబు లో
కుల కింక నేమి గల్గునొ తఁగుంగద యీపని యిప్పుడంచు న
య్యలఘుతరాయుధాహతికి † నగ్గిరిశైలమునందుఁ జయ్యనం
గలఁగుచు నీవొగిం బడితి † గావున చక్కతినంపువ్రేటునన్. ౨౪ 2140
- క. నీవామహానువు విజిగెను, గావున హాప సుతుఁడనఁగ † త్కౌశ్థలి నామం
బావహిలెంగద నీకును, నీవటు వజ్రముధహతి † నెఱి గిరి వమటన్. ౨౫
- తే. తాఁ బ్రభంజనుఁడనఁగ గంధవహుఁడనఁగ
బరఁగువామువు కని శ్రోధఃపరవశుఁడయి
ముజ్జగంబుల నేమాత్రమును దనగతి
కలుగకుండ నొనర్చె నిఁకామశక్తి. ౨౬ 2142
- క. లోకంబులు కలఁతంగన, లోకస్వాములగు నమరులన్ సంభ్రాంతిన్
జీకాకుపడుచుఁ బవను మహాకోపుని నూఱిడించి † యాతనితోడన్. ౨౭ 2143
- తే. సత్యవిక్రమ! వత్స! నీజనకుఁడంత
శాంతినొందిన నీకు నాసరసిజజని
శస్త్రములఁ జావకుండఁగ † సంగరమున
వరమొసంగెను దా నట † వజ్రహతికి. ౨౮ 2144
- నీ. నొవ్వకుండుటఁ గాంచి † యవ్వజ్రి ప్రీతుఁడై యిచ్చవచ్చినయప్పుడీవు మృతిని
గనునట్టు లుత్తరుఁమననొప్పు వరమును దయచేసె; భయవప్రతాపుఁడవగు
నీవు కేసరియును † నావానరునకు తేత్రజుఁడవు గాలి కాఁరనుండ వతుల
తేజంబునన్ వాయుఁదేవున కుద్దివై తగువాఁడ వగుదు; వత్స! యలనీవు
- తే. వాయునుతుఁడవుగానఁ బ్లవనమునందు
జవకునకు సాటియాదువు † శక్తిశౌర్య
ములఁ జెలంగుదు రెండవమూర్తి యితఁడు
గరుడున కనంగఁ దగుదువు † కపివరేణ్య! 3౧ 2145

క. మాకుం బ్రాణము దక్కుట, యే కష్టముగాఁగ నున్న ధిష్ణుడు కానన్
జేగొని మమ్ముం గావుము, నీకరుణయె తెప్ప దుఃఖఃసీరధిదాటన్. 304

క. దనుజాంతకుఁడు త్రివిక్రముఁ, కన ననతారంబుఁ దాల్చిఁనప్పుడు భూమి
ధ్రుచయవనయుతనుగు పృథ్విని నిరుచదియొక్కమాటు ధిగితిఁ దండ్రి!.

క. ఈవిధిఁ బ్రదక్షిణంబును, గావించుటెకాక సుధను ధైర్యముశఱిఁ బా
రావారమును మధింపఁగ, దేవశలయచుడ్డఁ బూని ధివ్యావధున్. 33

తే. ప్రాగుచేసితి వానిని ధూరిజలధి

వైచి చిలుకుటచలననె పటలె నమృత

మవుడు మాకుండెఁ జూ! బల ధి కతరము

హీనశౌర్యుండ నివుడైతి వృక్షశఁ గని. 34

2149

క. విను మాలోపల నీవే, గనుఁగొనఁగా నర్వశక్తికలితుండ నటుగా

వున శౌర్యమ్ము బయల్పక, ననూనగతి విక్రమింపు ధింజనతనయా! 35

తే. దాటఁగలవారిలోన నుత్తముఁడవుగద

హరివరేణ్య! భవదీర్ఘ్య ధిమాకృతిఁ గన

నీప్లవంగబలంబెల్ల నెదలఁ గోరు

చున్నయది లెమ్ము లంఘింపు ధిమనధి లీల. 36

2151

క. హనుమంతా! నీకుండు గమనశక్తియు నిశరభూతఁడనుండలమునకుం

గనరాదుగా విషణ్ణుల, వనచరుల నుపేక్షచేయఁగలదు మహాత్మా. 37 2152

క. మును విష్ణువు బలియొనఁగిన, ఘనదానము సంగ్రహించి ధిశౌర్యంబున్

గనఁబడఁ ద్రిపదంబులఁ గొల్చినరీతిని దాటవలయుఁ ధిజెచ్చెఱ నుదధిన్.

క. అనియిట్లు జాంబవంతుఁడు, తనుఁ బ్రేరేపింప వాయుశనయుఁడు వేగం

బునఁబొదల్పిసైన్యమంతయుఁ, ఘనమోదమునొందఁదనదుఁకాయముఁ బెంచెన్.

అటువదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

హనుమంతుఁడు వానరుల కుత్సాహమును గల్పించి సముద్రము దాటఁ బూనుట.

చ. హనుమయు నూటుయోదనము ధిలంబుధి దాటఁగ మేనుఁ బెంపఁగాఁ

గని బలవీర్యపూర్ణుఁ గపిఁకాంతుని వానరులెల్లఁ జింత నొ

య్యన విడనాడి యెంతయును ధిహర్షము నొంది గజేంద్రవైరిని

స్వనములు నేయుచున్ బ్రకటఁబాహుబలు స్ఫురియించి రాతనిన్. ౧ 2155

క. మును వామనావతారం, బున ముల్లోకములఁ బూన్కి † మూఁడడుగులచే
తను గొల్వఁబూను విష్ణుని, జనములు గనినట్లు భూరి†జలధిం దాఁటన్. ౨౪

తే. ఉత్సహించెడుపావని † నురుముదమునఁ
గాంచి యాశ్చర్యసంతోష†కలితులగుచు
వనచరులు చింత వదలిరి † బలయుతుఁడగు
హనుమ తన్నట్లు వానరుల్ † వినుతీసేయ. 3౪ 2157

క. తనబల మలరఁగ మోదం,బున వాలము ద్రిప్పుకొనుచుఁ†బొదలెఁగ్రమముగా
ఘనకాయ మురవృద్ధిని; వనచరవృద్ధు లొగి నుతుల † వజలంజేయన్. ౪౪

తే. అంతకంతకుఁ దేజ మ†శ్యంతవృద్ధి
నొందఁజేసెడు హనుమంతు † నుగ్రకాయ
మనుషమానంబుగాఁ జూడ†నయ్యె; నద్రి
గుహలయందున్న కేసరి † కోర్కెమీఱ. ౫౪ 2159

క. పెరిగి విజృంభించెడుగతి, మరుదాత్మజుఁ డట్టె పెంచె † మానితకాయం
బరుదగునట్లుగ; నివ్వీధి, వరుసఁ జృంభించుచున్న†వాయుజముఖమున్. ౬౪

క. కన వేఁపుడుపాత్రము వలె, గనదుగ్రవిధూమపావ†కప్రతిమముగాఁ
డనరుట దెల్లంబయ్యెను; వనచరమధ్యమమునుండి † వాయుజుఁ డంతన్. ౭౪

క. తనువున రోమాంచము లొ,య్యనఁ బర్వఁగ లేచి నిలిచి † యాదృతిమీఱన్
వనచరవృద్ధులకున్ వం,దన మొనరిచి వారిఁ గాంచి † తా నిట్లనియెన్. ౮

చ. జ్వలనునిమిత్తమై గమన†శక్తిని సాటియెలేక యెంతయున్
బలమున మీఱి యింతయని † వర్ణనముం బొనరింపరానిశే
క్తులఁ దగి యాకనంబుననె † కోర్కెఁ జరింపఁగ నేర్చియున్ మహా
బలుఁ డన నొప్పు వాయువొగి † బర్వతకూటములన్ దృణంబుగాన్. ౯

¹ఆ. విఱిచివై చినాఁడు † వేగము గమనంబు, బలము గల్గునట్టి†వాయువునకు
నొరనుండఁ బ్రవన†మందున నాకెన్న, సముఁడు లేఁడు సర్వ†జగములందు.

సీ. ఆలస్య మొనరింప † కతిజవంబున మహావిస్తీర్ణమయి భూరి†విష్ణునడము
నొరయుచున్నట్లున్న†యర్వీధ రేంద్రమా మేరువునకుఁ బెక్కు†సాగు లేను
వలగొనిరానెంతు † బాహువేగంబున సాగరాంబువులను † జల్లి పర్వ
తాళినదీప్రాదా†యతమైన భూతల మాసముద్రజలంబు†నందు మునుఁగఁ

తే. జేయఁజాలుదు; జంఘోరు†చిత్ర వేగ
మునకు నంద్రము లేవఁగ † ఘనతరంబు
లై న యందలినక్రముల్ † గానఁబడఁగఁ
గలవు సురమార్గమున భూరి†కాయములను. ౧౩

2165

క. పతగాళి నేవితంబగు, ద్యుతలంబున నైనతేయఁ ♦ డొగి నాహారా
 శృతి ఘణులఁ బట్టుకొనఁగా, సతిజనమునఁ దిరుగునన్న ♦ డాతని నేనున్. ౧౩౪

తే. వేయిసర్యాయములు చుట్టు ♦ వితేశ శక్తి
 దిరిగి రాఁజాలుదును; దూర్పుఁగిరిఁ భానుఁ
 మదితుండై పోవునప్పుడేను నగ నతని
 తోడఁ బయనంబుచేసి నీ స్తులజవమున. ౧౩౫

2167

చ. ఖరకరుఁ డస్తలైలమును ♦ గానగ బోనకముందె యస్తభూ
 ధరమును జేరి వే మఱి ♦ ద్వానశమూర్తియుఁ బ్రజ్వలించుచు
 బరమున మధ్యభాగమునఁ ♦ బాయకయుండ నెదుర్కొనంగ నే
 నరుదుగ రాఁగఁ జాలుదు; మహాకపులార! యనంతరంబునన్. ౧౩౬

తే. ధరణిపయి విశ్రమింపక ♦ తత్సమాన
 జవమునన్ మఱియొకసారి ♦ సరిసిచావు
 నెదురుకొనఁ జాలువాడ; నే నేవుమీఱ
 నంబరస్థితభేటతాఁరాదికముల. ౧౩౭

2169

క. అతివేగంబున మీఱుచు, జలనంబునఁ బోవనేర్తు; ♦ సమధికవేగో
 ద్ధతి నెగిరినచో సాగర, మతేశయముగ శోషమొందునట్లు లొనరుతున్. ౧౩౮

క. ధరణిని భేదింతును భూ,ధరములఁ బిండిగనొనర్తు ♦ దాఁటెడుతఱి నా
 యరుసక్తి వేగమున సాగరమును వెనువెంట వెడలఁగఁ గలదు తకన్. ౧౩౯

క. జలనిధి దాటఁగ నంబర,తలమున కే నెగుర వృక్షతతుల లతలనుం
 గల వివిధపుష్పములు రాఁగలవెల్లను నాదువెంట ♦ గమనజవమునన్. ౧౪౦

అ. వివిధపుష్పతతులు ♦ వెంటరా నాపథ
 మంబరమునఁ దారఁకాప్యతసుగు
 స్వాతిపథముఁ బోలి ♦ సాంద్రముగాఁ గను
 పట్టఁగలదు వేయిపలుకులేల! ౧౪౧

2173

చ. వనచరులార! నే గగనభాగమునం ద్వరఁ బోవునప్పుడై
 న నెగయునప్పుడై న జలఁనాథుని యక్షణతీరమందు నొ
 య్యన దిగునప్పుడై న నను ♦ నద్భుతరీతిగ భూతసంఘముల్
 గనఁగల; వేను గొప్పఘనకాయముతో జనమొప్పుచుండఁగన్. ౨౦౪ 2174

1 నైనతేయ మహా శక్తిః పరిగతుం సహస్రశః అనిమా. 2 భేటములు = గ్రహములు.
 3 ధవివృత్తి హి మే యథాః స్వాతేః యథా ఇవాంబరే - అనిమా. 4 మహామేఘప్రతీకాశమ్-
 అనిమా.

తే. అంబరంబును మ్రొంగెడునట్టివాని
భంగి నాకాశతలమెల్ల ♦ వరుస నావ
రించి చనునట్లు మీరును ♦ జంచలించు
చిత్తములఁ జూడఁగలరు ప్రసిద్ధతనువు. ౨౧౪

2175

సీ. జలనిధి దాఁటెడుననుయమందున నేను భంజించి జలదాళి ♦ ప్రాధశక్తి
బర్వతపంక్తుల ♦ వడఁకింతు, జలనిధి ట్టోభిల్లఁ జేయుదుఁ ♦ గొంతులేక
గరుడునియందును ♦ గాలియందును దప్పు నాకుఁగలట్టి యనంతశక్తి
యితరులయందు లేఁదీర్చి సత్యము; నుహావేగంబు గలిగినయాగరుడుఁడు

తే. వాయువును దక్క నంబరభాగమందు
నాడుచును బోవు ననువెంటనంటి రాఁగఁ
జాలు ప్రాణి మఱెందుండఁజాలదిలను
క్షణములోన నిరాలంబకమగు దివిసి. ౨౧౫

2176

క. ఘనరాశినుండి వేగంబున విద్యుల్లతిక లేచుపోలిక నెగురం
గను శక్తి గలదు నాకును; వననిధి నే దాటుతఱిని ♦ వనచరులారా! ౨౧౬

క. మును వామనావతారంబున బలియు నొసంగినట్టి ♦ మూడడుగుల నే
లను నాక్రమించు మధుసూ, నను నాకృతివోలె నాదుతను వలరారు. ౨౧౭

¹తే. నాదుబుద్ధికిఁ దోచుచున్నయది మనసు
చేష్టలం బట్టి తెల్పెడుసీత నేను
దప్పకుండఁ గనుంగొందు ♦ దాన మీరు
సంతసం బొందుఁడీ నేను ♦ సరగవత్తు. ౨౧౮

2179

²క. నే వేగంబున గాలికి, నావినతాత్మజున కుద్దియగువాడను జం
డీ! వేగయోజనాయుత,మావిధమున దాటఁగలను ♦ హర్షము పొంగ. ౨౧౯

క. అని నాకుఁ దోచుచున్నది, ఘనవజ్రము చాల్చు దేవగణనాయకుని
దనకై తానె జనించిన, వనజాసను విక్రమమున ♦ బవరమునందు. ౨౨౦

ఆ. పాటఁదోలి నేను ♦ బాయనిపూన్నితోఁ
దత్కరములనుండి ♦ తగ నమృతము
వేగ తేగలుగుదు ♦ వేయేల లంకను
బెఱికి తేగలుగుదు ♦ విక్రమించి. ౨౨౧

2182

క. అని నాతాత్పర్యంబగు, ననియెను; నమితప్రతాప ♦ మలరంగ నిట్లా

1 అహం ద్రక్ష్యామి వై దేహీం ప్ర హృదధ్యం ప్లవంగమాః-అనిమా. 2 ఆయతం యోజనా
నాంతు గమిష్యామితి మే మతిః-అనిమా.

వనచరన త్తముఁ డెంతయు, ఘనభీషణరవము మెఱయఁగఁ బల్కంగఁ. 304

1 చ. వనచరులెల్ల విస్తయము † వస్త్రుల సంతన మెంతో పొంగఁగఁ
గనుఁగొనుచుండి; రాహనుమ † కన్యతరోక్తుల జ్ఞాతశోకమున్
జనునటు పల్కఁగా వినుచు † సంతనమొప్పుగ జాంబవంతుఁ డీ
ట్లనియెను గేసరిప్రియతః † రాత్తజ! పీఠ! సమీరనందనా! 31

2184

తే. నాయనా! నీదుబంధుని † కాయవిపుల
దుఃఖమును బూన్కిమీఱఁగఁ † దొలఁగఁజేసి
తివి; కపింద్రులు చేరి నీశిష్యముఁ గోరి
కార్యసంసిద్ధికై పూని † కలఁ జెలంగి. 33

2185

తే. మంగళాశాసనముల నభంగరీతిఁ
జేయుచుండంగఁ గలరు నూ! † సిద్ధమాని
కరుణఁ గపివృద్ధసమ్మతి † గురువులయను
కంప నీసంప్రమును దాఁటు † కడురయమున. 34

2186

పీ. నీరాకణాటకు మేమీరవ్యతటమున నేకపాదంబున † నిందునుందు
మీవనచరకోటి † యెల్లప్రాణంబులు నీహస్తగతములై † నిలిచియున్న
వనియె; సంతటఁ బవనాత్మజుఁ డవ్వనచరులనెల్లను గాంచి † బరవసమునఁ
బలికె; నే లంఘించు † పట్టున నాయరవడి భూమి యిది సహిం † పంగలేదు

తే. భూరిపాషాణవితతిచే † బాలుచు నీమ
హేంద్రగిరి దీని శిఖరంబు † లెల్ల స్థిరము
లగుచు గొప్పవిగానున్న † వట్లుగాన
నివియె నావేగమును సహి † యింపఁజాలు. 35

2187

చ. పలువిధవృక్షసంతతుల † భాసిలి గై రికముఖ్యధాతువుల్
వెలయఁగ నీమహేంద్రగిరి † విస్తృతకూటములందు నేను ను
జ్వలగమనంబునున్ నెఱపఁ † జాలుదు నేశతయోజనంబులన్
పలువుగ దాటఁబోవుతటి † నాపదఘాతము నివ్వి యోర్చెడున్. 36

2188

చ. అని వదియించి వాయునుతుఁ † డాహనుమంతుఁడు వాయుతుల్యుడై
తనరెడువాఁడు గాన సరి † దిర్పముఁ జెండు పరాక్రమంబునన్
ఘనగిరి దాని నెక్కె; పది † కాంతబహుజ్జ్వలవృక్షసంఘమై
కవఁబడుచున్ మనోహరన్మృగవ్రజ సేవిత శొడ్వలంబునై. 37

2189

1 ఏర కేసరిణః పుత్ర హనుమ స్సారథార్తి జ-అనిమా. ఇట హనుమంతుఁ డాత్మశ్లాఘాపూర్వకముగా తండ్రి హనుమంతుండు ప్రాణసంశయ మడవిగుటకుఁగాని తన్నుఁ దాఁ బొగడు కొనుటం గాతని ప్రశ్నకు నుగతమే.

- చ. లతలును బుష్పముల్ తగ ఫలంబులు పూవులు నెప్పు డొప్పు హ
స్తితతులు సింహముల్ పులులు † చెచ్చెఱి సంతతముం జరింపఁ బ
క్షీతతులు వ్రావ్వి కూయఁగఁ బ్ర, † సిద్ధములొ సెలయేల్ల వారిసం
తతమును బాటుచుండఁగ నిఠాంశసమున్నతకూటసంతతుల్. ౪౨౪ 2190
- ఆ. వెలయనొప్పుచుండె † వితశబలుండయి శ క్రత్యుమైన † విక్రమమున
నలగు నాకపీంధ్రుఁ † డా? రాజంబు, నందు సంచరించెఁచంత నపుడు. ౪౩౪
- క. ధరవరమామహితాత్మని, గురువనఘాతము మిగులఁ † గుందుచు వరకే
సరిచేతఁ గొట్టఁబడుమద, కరిరాజముభం? నొప్పె † కళవళపడుచున్. ౪౪౪
- క. హనుచుత్పదఘట్టనమునఁ, దనశిఖరంబులు గలంగ † ధరణీధ్రమై
య్యన జలపూరంబుల విడిచెను; మృగమాతంగములును † జెందెన్ భీతిన్.
- ¹క. పెనువృక్షము లూగెను మఱి, యును బానమునందు మిగులఁచుద్యమమున నొ
ప్పిన ఫణిగంధర్వులయు, గ్ననికరములు భీతినొంది † కడుజవ మలరన్. ౪౬
- తే. మఱియు విద్యాధరసమూహఁమఱిముఱిగురు
సానువుల విడనాడిరి † సకలపక్షు
లెగురసాగెను, బెనుఫణులెల్లరంధ్ర
ముల విలీనంబులై నిల్చె † కలఁగి యపుడు. ౪౭ 2195
- క. గిరికూటంబులు గ్రావో, శ్కరములు సంచలనమొందెఁ † గాకోదరముల్
త్వరపడి శ్వభ్రంబులనుం,డి రహిన్ సగమేగుదెంచి † నిజఫణము లొగిన్. ౪౮
- తే ధరణిఁ బఱచి నిట్టూర్పులఁ † దగ విడువఁగఁ
బర్వశం బట్టు కేతనఁపటలము గల
యట్టు లొప్పెను; మహనీయులైనమాను
లాతురంబునఁ దనుఁబాసి † యగుగుచుండ. 2197
- క. ఘనగిరి కాంతారంబునఁ, దనతోడిబిడారు విడిచి † త్వరగాఁ బోవం
గను భీతి నొంటిఁదగు పాం, ఘనివలె నపుడొప్పె; హనుమ † తోరపువేడ్కన్.
- ²చ. జవమునఁ బొల్చి శత్రుతతిఁ † జంపఁగఁజాలెడు పౌరుషంబుతో
నువిమలకీర్తితోఁ జెలఁగు † శూరశిఖామణి కీశవర్యుఁడా
పవనజుఁ డాత్మకృత్యమును † బాగుగఁ జేయఁగఁబూని స్వాంతమం
దు వనధి దాటనెంచి మదితోఁ గడువేగమ లంకఁజొచ్చెఁ దా
బ్రవిమలచిత్తశుద్ధియును † భాసిలఁగా రఘురామభక్తిమై ౫౦౪ 2199

అటువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము

సుందరకాండము - ౧-వ సర్గము.

~*~*~

క. శ్రీనిర్మలగుణధామా, దానవసంతానహరణ ♦ తత్పరకామా
మానీంద్రవినుతనామా, శ్రీనిత్యస్థానచుహిమ ♦ శ్రీరఘరామా.

తే. అవధరింపు మహాప్రభూ! ♦ వివిధపూత
వేదవేదాంతసముదయా ♦ వేద్యమైన
నీమహిమః దెల్పు చరితంబు ♦ నేవచించు
వాడ వాల్మీకిగూఢాధ్ధ ♦ వాక్యసరణి.

~*~ హనుమంతుఁడు సముద్రమును అంఘించుట. ~*~

*చ. అనఘుఁడు జాంబవంతుఁ డీటు ♦ లాహనుమంతుని శౌర్యదోర్బలా
దినీఖిలసద్గుణంబుల నుత్తించి తగం బురికొల్పఁగా మరు
త్తనయుఁడు శత్రుకర్మచుఁడు ♦ దానవరాజగురావణుండు నీ
తను గొనిపోయి యుంచినపదంబును, జారణముఖ్యులెల్ల నొ
య్యనఁ జరియింపఁగాఁ దగినయావినువీధిని జోయి చూడఁగన్. ౧

క. మనమునఁ గోరెను; సాగరమును దాటుట దుష్కరంబుమునుకొని ప్రత్యూ
హనిచయము గలుగుఁ గావున, ఘనకార్యము దానిఁ జక్కఁగాఁ జేయంగన్.

క. తలపోసి యట్టిపసికిన్, వలసినయటు వనచరాళివర్యుఁడు గళమున్
దలనుం బైకెత్తి తగన్, నిలుచునపుడు నొప్పె వృషభఃసృపతివిధమునన్. ౨

సీ. మరకతచ్ఛాయలఁ ♦ బరఁగుచు సలిలకల్పంబులై శర్మనంపత్తి నెసఁగు
పచ్చికపట్టుల ♦ బలశాలియును ధీరుడైన యాపావని ♦ యఖిలపతగ

* ౧-వ పద్యములో రావణ యనుచో వకారము గాయత్రి ద్వాదశస్థము. ఈ కాండము రామాయణ ప్రాణతుల్యము. పరోపకారతత్పరుండగు హనుమచ్ఛరీత్ర మిటఁ బలుపలుడును సుందర వస్తుదర్శనముచే నీకాండము సుందరకాండప్రసిద్ధిం గాంచెనని కొందఱు, మఱి కొందఱు మఱి కొన్ని కారణములను జెప్పచుండును. వీటియెల్లన్నను ఈ కాండము పతనపాతనాదులచేఁ జేరెన్నికంగవ్విడి. ఇందుఁ బ్రధానభూతుండగు హనుమంతుఁడు సుందరహనుమంత్రాధిదేవత. సకలభీష్టప్రదాయ కుండనుట ముఖ్యము. కాన సుందరమంత్రమున హనుమంతు మపాసించి యీ కాండము పారాయణము చేయఁదగుననుట గ్రహింపఁదగినవిషయము.

- ముల నదలించుచుఁ జెలఁగి వృక్షస్పర్శమున భూజనముదాయములను గ్రీందఁ
బడవై చుచును, మృగఁప్రాతంబుఁ జెందుచు, బలసిన కేసరివడువునఁ, దన
తే. యిచ్చనచ్చినవిధమున ఁ నింపుమీఱఁ
దిరిగె; నాగిరివరముపై ఁ దివ్యదేశ
మలకుచుండును నొకచోట ఁ నద్ది నీల
ములుగ, లోహితమాంజిష్ఠములుగఁ దనరి. ౪౪ 4
- క. సితములు ససితంబులునై, ప్రతిలేక చెలంగి మఱి స్వభావంబుగ ను
న్నతిమీఱఁ బుట్టి యతిచి, త్రతమంబులు నై న యట్టిధాతువితతులన్. ౫ 5
- ¹క. చెలువారుఁ; గామరూపంబుల మహితకలాపములను ఁ బాలుపారెడు య
క్షులు కిన్నరగంధర్వులు, సులలితదేవతలఁబోలి ఁ శోభిలునురగుల్. ౫౪ 6
- క. తిరుగుచు నుండఁగ నొప్పును, గరివరములు స్వేచ్ఛఁ దిరుగఁగాఁ జెన్నగు నా
గిరిభాగంబున నాకపి, వరుడు నిలిచి వ్రాదమునందు ఁ వారణమువలెన్. ౬౪ 7
- తే. తాఁ బ్రకాశించె; సంత నతండు భాను
శక్రపవనచతుర్ముఖఁసకలదేవ
పతులకును, దేవయోనులై ఁ పరఁగు భూత
ములకు నంజలి గావించి ఁ నలిలనాథు. ౮ 8
- తే. దాఁటి పయనంబు చేయంగఁ ఁ దలఁచె; సంతఁ
బ్రాజ్ఞులుండయి స్వజనికారణుడయి తగు
వవనునకు మ్రొక్కి యిష్టదేవతల నెంచి
దక్షిణపుడెస కరుగంగఁ ఁ దలఁచి యవుడు. ౯౪ 9
- క. తనగమనమునకు నీడుగఁ, దనువుం బెంపొందఁజేసె ఁ దక్షుడు గానన్;
వనచరులందఱు గనఁగా, వననిధి దాటంగ మదిని ఁ బరవసమలరన్. ౯౪ 10
- క. కృతనిశ్చయుడై శ్రీరఘు, సతియభ్యుదయంబుకొఱకుఁ ఁ బర్వంబుల ను
న్నతిఁగాంచు సంద్రమట్లా, యతగాత్రముఁ బెంచె మఱియుఁననిలజఁ డంతన్.
- క. ఇంతయనరానియటు ల, త్యంతము దేహమును బెంచి ఁ యర్థవమును వే
పంతమున దాటనెంచుచు, నెంతయుఁ గరపాదములను ఁ నేడ్చెఱి గిరినిన్. ౧౦౧
- ²తే. అదిమె నయ్యది కపివీడిఁతాంగమగుచు
నొకముహూర్తము చలియించె ఁ నొగిఁ జలింపఁ
బుష్పితాగ్రంబులగు నెల్లభూరుహముల
కుసుమములు రాల నప్పుడా ఁ క్షోణిధరము ౧౧ 13
- క. సురుచిరపుష్పచూర్మిం, బురుడించెం దావులెల్లఁ ఁ బొలయఁగఁ బుష్ప
త్కరములు నెల్లడఁ గప్పుఁగ; వరవీర్యము గల్గు వ్లవగఁవరుఁ డీరీతిన్. ౧౩౪

- చ. కరచరణంబులన్ మిగుల ♦ గాటముగా నదుమంగ మత్తకుం
జరముననుండి దానజల♦సాంద్రకణంబులు చిమ్మరీతి భూ
ధరముననుండి యప్పు జలధారలు వేగ స్రవించె; నిట్టులా
వరబలశాలి యాగిరి న♦వారితశక్తిఁ జలింపఁజేయఁగన్. ౧౫ 15
- తే. కాంచనాంజనరజతరేఖలు తదీయ, శిలలనుండియె యెల్లెడఁ ♦ జలఁగె; నగ్ని
1 తనదుమధ్యమశిఖలచేతఁ బొగలగుమి, వదలునట్లు మనశ్శిలా♦ప్రతతివెలయ.
- క. తనరారి విశాలములౌ, తనపాషాణముల వినరె; ♦ దగ భూధ్రనివీ
డనమున భయపడి గుహలం,దున డాఁగిన జంతువితతి ♦ తొండఱపడుచున్.
- క. దీనత గనఁబడ వికృత, స్వానంబులు చేసె; నిట్లు ♦ సత్వకృతమహా
స్వానము వికృతముగాఁ దగ, 2 నానినదము భూదిగుపవ♦నావళి నిండెన్. ౧౮
- 3 సీ. అర్ధచంద్రాకృతి ♦ నలరు నల్లనిరేఖ ఫణములపై నొప్పు ♦ ఫణులు ఘోర
విషమును గ్రక్కుచు ♦ విపులపాషాణమ్ములను నాగ్రహంబును♦గనఁబఱచుచుఁ
గఱువఁగాఁ బెనుశిలల్ ♦ గరళాగ్నికీలలు మండఁగా దాన ను♦ద్దండరీతి
వేయిభాగంబులై ♦ విపులోర్విఁబడియెను; నప్పర్వతంబున ♦ నహివిషంబు
- తే. నడఁపఁజాలిన దివ్యోష♦ధాళియుండి
యును దదుగ్రవిషంబును ♦ నుపశమింపఁ
జేయఁజాలకపోయె; ద♦చ్చిఖరినున్న
తాపనులు దానిచలనంబుఁ ♦ దలఁచి భీతి. ౨౧ 19
- క. ధరణిముఖధూతతతితో, ధరణీధరమిద్ది కాల♦దర్పంబున ని
త్తరుణమున శకలములుగా, నురవడి భేదింపఁబడెడు♦నో యని మిగులన్. ౨౧౫
- క. వెతలంబొందుచు మీఁదికి, గతినల్పిరి; దానియందుఁ ♦ గాంతామణులన్
జతగూడి నేవ్చచ్చఁదగు ను,న్నతవిద్యాధరు లది చలనముఁ గన నంతన్. ౨౨
- ఆ. పానభూమియందె ♦ భర్తృమయానవ,పాత్రములను వదలి ♦ భర్తృభుక్తి
పాత్రములను రుచిర♦భర్తృనిర్మితములై, తనరు చిన్నచెంబులను మఱియును.
- క. పలువిధములై న భక్ష్యం,బుల లేహ్యంబులను మాంసంబులనున్ వృషభం
బులతోళ్ల నమరుపంబడు, ఫలకంబులఁ బసిఁడిపిడుల ♦ బలుఖిద్గములన్. ౨౩
- క. విడనాడి మీఁదికెగసిరి, పడఁతులతోఁగూడి; మఱియుఁ ♦ బద్మాక్షంబుల్
గడుఁబానంబుల నెఱ్ఱఁగ, నడరన్ హారములఁ దాల్చి ♦ యరుణస్రజముల్.
- క. తనువుల శృంగారింపఁగ, ననులేపన మరుణనుగుచు ♦ నలరారఁగ ది
గ్గునలేచి పఱచి రంబర,మున నద్రియుఁ జలనమొంద ♦ మునుకొను కినుకన్.

1 మధ్యమే నార్చిషా జాప్తః-అనిమాలము. 2 పృథివీం పూరయమాస దిశ శ్చోషవనానిచ-
అనిమాలము. 3 వ్యక్తస్వస్తికలక్షణైః - అనిమాలము. స్వస్తికః = ఘణస్థో నీలరేఖావిశేషః-
అనివ్యాఖ్య.

* తే. హాసనూపుర కేయూరః పారిహార్య

ములను ధరియించి విస్తృతములఁ దనరుచుఁ

జిఱునగవులను బొడలుచుఁ ♦ జేరి రమణు

లను నభంబున నిలుచుండి ♦ రనుమతులయి. 26

26

సీ. మునివర్యులంబోలి ♦ ఘనులైన విద్యాధరులు కొండ అశిమాదిఁలలితసిద్ధి

రూప మహావిద్య ♦ నాపట్టునం గనఁబఱచుచు నితరులఁభవ్యరీతిఁ

గలిసి యాకసమున ♦ నిలిచి పర్వతమును గనుచుండి; రంతట ♦ ఘనమతులగు

మునులు చారణసిద్ధులును నిర్మలాంబరతలమున నిలుచుండి ♦ తగ ననిలజు

తే. సర్వవృత్తాంత మెఱిగి హృష్టమతులగుచు

నతనిఁ బొగడి రీలాగున; ♦ సక్రిబోలు

నీహనుమ వాయుపుత్రకుఁ ♦ డీతఁబాట

జవమునం బొల్పుఁ గావున ♦ సంతసమున 27

27

క. ఘనమై మకరాలయమా, వననిధి దాటంగఁ గోరుఁవాఁడు; తగ్గ రా

మునికొఱకు, రాముక్షేమంబును గోరెడు కవులకొఱకు ♦ బుద్ధిబలములన్.

తే. దుష్కరంబగుకార్యంబుఁ ♦ దోరపుఁగృహఁ

జేయఁగాఁ గోరి దుష్పారఁమై యనంత

ఘోరమకరాదినిబిడమై ♦ సారజలము

గాఁగ నొప్పునంద్రంబును ♦ గడచి యంత. 30

29

క. సరిగా నవ్వలితీరముఁ, బరికింపం గోరువాఁడు ♦ బలిరే యనుచున్

బరమముదంబునఁ బల్కిరి; పరమర్షులు పల్కినట్టి ♦ పలుకులనంతన్. 30 30

క. విని విద్యాధరవర్యులు, కని రావర్చితమునందుఁ ♦ గపికాంతుని నిం

తనరానిమహిమచే రామునికార్యముఁ దీర్చుపొంటె ♦ మొనసెడువానిన్.

మ. గిరిసంకాశుఁడు వాయుపుత్రకుఁడు నిఁక్కించెం గడున్ రోమముల్

త్వరగాఁ బోవఁదలంచి దేహము నితాంతఁబుం జలింపంగఁజే

సె రహిన్ భీకరసీరదంబువలెఁ జేసెన్ భూరిశబ్దంబు సా

గరమున్ దాఁటెడు కౌతుకంబు మెఱయంఁగా వృత్తమావాలమున్. 31 31

తే. మిగుల రోమంబులం గూడి ♦ మించుదానిఁ

బక్షినాథుఁడు భూరిసర్పంబుఁ జిమ్ము

నట్లు లాకొండవైఁ బడుఁనట్లు విసరె;

వాలమయ్యది వక్రమై ♦ క్రాలి యవుడు. 33

33

* హాసనూపురకేయూరపారిహార్యధరాః స్త్రీయః - అనియాలము. పారిహార్యః పరియః-అని
వ్యాఖ్య. అనఁగా కంకణము.

- చ. త్వరపడి పోవఁజూచు కపిఁతల్లజువెన్నను వైనతేయుఁ డా
దరమునఁ బట్టి యంబరపథంబునఁ గైకొని పోవుచున్న భీ
కరఫణిరాజనుట్లు కనఁగఁగఁ దగియుండెను; సంత నాయుజుం
డుగుతరసాగరంబు పుహిఁమోన్నతి దాఁటెడి పూర్వమీఱఁగన్. 34 31
- క. గురుపరిఘాకృతినెంతయుఁ, బరఁగెడుతన బాహుయుగముఁ ♦ బద్వితమువయిన్
సరిగా నూఁదుచుఁ ననువుఁ బ్రసరింపఁజేయుటను నడుము ♦ సన్నగిలంగన్.
- క. చరణంబుల ముడుచుచు న,వ్వకుసన్ భుజయుగము వెలయ ♦ వరకంధర ము
త్తరుణంబునందు ముడిచి యితరులను భంజించు శూఁభర్తము మెఱయన్.
- తే. బలము నంబరము జయించు ♦ పరమవీర్య
మంతకంతకుఁ బెంపొందునట్లు చేసి
కన్నుగవఁ బైకినెత్తి మాధర్మమును దూర
భాగముననుండి చూచుచుఁ ♦ ప్రాథశక్తి. 35 37
- క. వినువీధి కెగురుటకునై, తనప్రాణంబులను విగియఁ ♦ దాఁబట్టి నభం
బును జూచుచుఁ బడములఁగ్రిం,దనుగట్టిగనూఁది శ్రుతులఁదగముడిచివెసన్.
- క. తనచుట్టునున్న కవులం, గని యక్కపికుంజరుఁడు నిఁకానుబలమునన్
దనరారుచు నిట్లనియెన్, వనచరులారా ! రఘుప్రవరుఁ డగుండై. 36 39
- క. తనశక్తి బయల్పడ విడిచినబాణము జపము మిగులఁ ♦ జెందుచుఁ బడమా
నునివిక్రమమునఁ బోయెడు, ననువున నే దనుజపాలిఁతాయతలంకన్. 37 41
- క. కనఁగఁ బోయెడ; నచ్చట, జనకజ కనఁబడకయున్న ♦ స్వర్గమునకు నే
ను నిదేవేగంబున నే, చనియెద నచ్చటను జూచుశక్తిని గనన్. ౪౦ 42
- చ. దనుజకులేశు రావణునిదర్పము పొంగఁగఁ గట్టితెత్తు నొ
య్యన నెట్టులైననేమి శ్రమఁమందకయే మనకార్యమెల్లఁ జ
య్యన సఫలంబుగాఁ జెలఁగునట్లుగ నీతను గూడఁడెత్తుని
ప్పని కొనసాగదే ననురఁపాలకుతోడను లంక నెంతయున్. ౪౧ 42
- ఆ. శక్తిమెఱయఁ బెటికి ♦ సరగునఁ దెచ్చెద
ననుచుఁ గపివరేణ్యుఁ ♦ దా కవులకుఁ
దెలియఁజెప్పి వేగ ♦ మలరువాడౌట ని
ప్పని యసాధ్యమగునొ ♦ యని తలఁపక. ౪2 43
- క. తను వైనతేయసమునిగ, మనమునఁ దలపోసి జవమఁమరఁగ నురషథం
బున కెగసె నట్టులెగురఁగ, హనుమద్వేగమున నచటి ♦ యవనీజంబుల్. ౪౩ 44
- తే. వ్యస్వవిటపంబులం గూడి ♦ సకలభాగ
ములను మీఁదికి వెగసెను; ♦ బలిసియున్న

చీకుఁగొక్కెరపిట్టలు † చెలఁగి కూయఁ

బూవులంబొల్పు పాదపంఛబుల నతండు. ౪౫

45

క. తనయూరులవేగంబునఁ, దనతోఁ దీసికొని రాముఁ † దలఁచుచుఁ బూన్కిం

జనసాగె నిర్మలాంబర,మున; నిట్లు తదూరువేగఁమున వృక్షంబుల్. ౪౬ 46

¹క. వినువీధి కెగసి యొకక్షణ, మనిలజుతోఁగూడఁ బోయె † నవి దూరముగాఁ

జను బంధువులను దమి సా,గనంపఁ జను బంధువులనఁఁగా నలరారెన్. ౪౭ 47

చ. అనిలజునూరువేగమున † సంబరవీధికిఁ బోయినట్టి భూ

జనికర మట్లె సాలతరుఁసంతతి భూభుజువెంటనంటి వే

చను భటులట్టు లాపవనఁజన్తుని వెంబడిపోయె; నంతఁ జ

క్కనికునుమాళిచేఁ దగినఁత్యైరుహముల్ తనచుట్టునొప్పఁగన్. ౪౮ 48

తే. వానితోఁగూడియున్న పావనియు సాంద్ర

తరుచయాన్వితమగు పర్వతంబురీతి

నద్భుతాకారుడై చూడ † నయ్యె; నట్లు

లనిలజునితోడ నెగసిన † యాతరువుల. ౪౯ 49

నీ. సారవంతంబుల † త్యైరుహంబులు కొన్ని యతనితోడంగూడి † యరుగఁజాల

కమరేంద్రులనిభిఁయంబునఁ బడు పర్వతములరీతిని సముద్రమ్మునందుఁ

బడి మునింగెను; గవీశ్వరుడగు హనుమపై నంకురకోరకఁసంకులంబు

లై నపూవులు పెక్కు † లల్లనఁ జల్లినయట్లుండ ఘనతుల్యుడై నయతఁడు

తే. వజ్రులు ఖద్యోతగణముల † భాసెలెడు మ

హాద్రివలె వెల్లె; గొన్నివృక్షాళు లతని

వెంటఁ బై కేగి యాతనివేగమునకు

సరిగఁ బోలేక నిల్చి పుష్పముల వదలి. ౫౦ 50

²చ. జలనిధినీటిలోఁ బడియె † జక్కనిమిత్రుఁడు దూరభూమికిన్

గలఁగుచుఁ బోవుచుండుతటి † గ్రామము దాటి తటాకముఖ్యసు

స్థలముల దాకఁబోయి యట † సత్సఖు నెట్టులొ వీడివచ్చుచోఁ

గలిగిన దుఃఖభారమునఁ † గన్నుల నీటికణంబు లుర్వీపై

జలజలరాల దుఃఖ మనుసంద్రమునం బడుమిత్రు రీతిఁగన్. ౫౧ 51

ఆ. అతఁడు కావఁబడియె; † నంత నానావిధ

కుసుమసంతతులు మిగుల లఘుత్వ

1 ప్రస్థితం దీర్ఘ మధ్యానం స్వబంధుమిత్ర కాంధనాః-అనిమూలము. 2 అవశ్యంత సరిలే నిపులై ముక్తావో యథా-అనిమూలము. ఉదకాంతాత్ స్నిగ్ధో బంధు మనుప్రతే దిత్వక్తే-అని వ్యాఖ్య. ఈభావమే యట స్పష్టముగ వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగఁదగు.

మొందినట్టివౌట • నురుకపితనువాయు

పునను మింటి కేగి • వనధిబడఁగ. ౫౩

52

చ. వననిధితారకాశతవిభాసురమై తగు నాకసంబురీ

తిని వెలుఁగొందె; జిత్రతరదీపుల నొప్పెడు పుష్పవార మా

తనిమెయిసిండ నుండఁగ నశతుండు తటిన్గణభూషితాంబుదం

బనఁజెలువొందె నింగిని; దదాయతవేగమునన్ సుమాఘముల్. ౫౪ 53

చ. వననిధినీటిలోఁ బడ నభంబు మనోహరతారకాయుతిం

గనఁబడునట్టులుండె; ద్వరఁగా నతఁ డాకసమందు విక్రమం

బునఁ బ్రసరింపఁజేయఁబడి • పొల్పుగుబాహుయుగంబు ¹కొండకొ

మ్మున వివరంబునుండి కడుఁమోదము మీఱఁగ లేచు పంచశీ

ర్ష నిరతభాసమానఫణిరాజయుగంబన నొప్పె నంతటన్. ౫౬ 54

క. వనచరవర్చ్యం డతిజవమున సంద్రముమీఁద మిగులఁ • బూనిక మెఱయం

జనుసమయంబున భంగౌఁఘనబిడజలరాశిఁ ద్రాగఁగా నెంచుగతిన్. ౫౬౫

క. జలనిధికిం బైని వియ, తలమునఁ జనువేళ నభ్రతలమును ద్రావం

దలఁచెడువానివిధంబునఁ, బొలిచెను; సురమార్గమందుఁ • బోవుతటిఁ దగన్.

ఆ. హనుమరెండుకన్ను • లద్రిపయిం దగు

నగ్నియుగముఁబోలి • యలరె; మఱియుఁ

బింగరుచులఁ దగఁ జెలంగి గొప్పవియయి

వట్టువలగు కనులు • భవ్యములయి. ౫౮

57

తే. అప్పు డుదయించుసూర్యశశాంకులట్లు

వెలిఁగె; నరుణంబుగా నొప్పు • లలితనాసి

కాయుతిని నెఱ్ఱఁబాటిన • గాలిఁగొడుకు

మొగము నంధ్యార్కమండలంబుగఁ జెలంగె. ౬౦౫

58

క. వినువీధి దాటుతటిఁ బైకినెత్తఁబడినట్టి విగతఃకిబ్బిషు వాలం

బనువుగ నింద్రధ్వజ మనఁ, దనరారెన్; మఱియు శుక్లఃసంవృత్తిం డగుచున్.

క. ధరణిం బ్రాజ్ఞవరుం డా, మరుదాత్మజుఁ డప్పు డాత్మమండనమగునా

సురుచిరవాలమును ముడిఁచి, ²యరుగం దద్వాఁలచక్ర • మప్పు డనిలజున్.

క. పరివేషయుక్తుడౌ భాన్మరువిధమున వెల్లఁజేసె; • గాలిఁగొడుకు సుం

దరమయి యంతట నెఱ్ఱఁగఁ, బరఁగెడు లాంగూలమూలఁపరిభాసితుడై.

తే. పఱియవాసినది యయి గొప్పగ నెసంగు

నరుణగైరికమును గూడు • నద్రిరీతి

¹ పర్వతాగ్రా ద్వినిష్కాంతా పంచాస్యా వివ పన్నగౌ-అనిమాలము. ² లాంగూల చక్రేణ మహాన్-అనిమాలము.

వెలసె; నక్కపిసింహుఁడు † నలిలరాళి
దాఁటుతఱి †¹ గతుచున్ద్యసఁదాగతియును. ౬౪

62

చ. ఘనమటలాఁర్చె; నుత్తరపుఁగఁగ్రావతునన్ జనియించి వాలయు
క్తిని జెలఁదెఱి యభ్రమునఁ † దెంపుతగం బడు నుల్కరీతి నా
వనచరన త్తముండు తనఁవాలముతో ననుజేంఁద్రమృత్యువో
యనఁ గనుపించె; నభ్రచరుఁడౌ రవిలాగునఁ దేజరిల్లుచున్. ౬౫ 63

క. వితతాకారముతో నున్నతజేజముతోడఁ జను నఁనలనఖతనయుం
డు తగన్ మొలకుం ద్రాఁడును, జతనము మీఱంగఁ గట్టుఁసమయముసందున్.

క. విరివిగ నాగెడు చుకకరి, వరివిధమున నొప్పె; జలధిఁవైఁ గన్నడుసుం
కరదేహముతోఁ గ్రించు, సరికధిపతి నీటఁబరఁగు † ఛాయాయుతితోన్. ౬౬

²చ. అనిలజుఁ జేగునట్టి ననుఁదుంబున గాలికై బోవుచున్ననౌ
కను బురుషించె నెల్లరకుఁ; † గంధిని వానకుఁ జెందునెందుఁబో
యెనౌ తగ నాప్రదేశము లఁచెల్లను దగ్గతి వేగ శక్తిచేఁ
గనఁబడెఁ బిచ్చివానివలెఁ † గంది జలంబులఁ గ్రక్కుచున్ గడున్. ౬౭

నీ. పర్వతంబులఁబోలు † భంగసంతతులను, వక్షోభవంబగు † వాయువునను
గలగుండువడఁజేసి † గమనవేగంబున దాఁటెడుతఱిని; నాఁతనివలనను
జనియించినట్టియఁపైచు గాలియును మేఘజనిత వాయువును రెంఁడును గలియుచు
నతిభయంకరముగ † నానముద్రమ్ము ధ్వనించెడునట్టు లొంఁదించెఁ గలఁత;

³ఆ. గొప్పవగుచు మిన్నుఁ † గూర్చి పోయెడుభంగ
ములనతండు మరల † జలధిఁ బరఁగఁ
జేయుచుం జనంగ † క్షీతి నాకనము వేలు
పలువఁబూనె ననెడుఁభంగి దోఁచె. ౬౮ 67

క. కనకనగమందరాద్రుల, కెనయగుచున్ వేగ మీఁదిఁకెగసెడుభంగా
లిని గణనచేయుచున్నటు, అనిలజుఁ డతివేగ మొప్పు † నరిగెం బూన్కిన్.

క. అనిలజుజనమునఁ బై కెగ, నినజలము ఘనాళితోడఁ † జేరి సురపథం
బుననుండ శరత్కాలపు, ఘన మంబరసీను మెఱియుఁగతి గాన్పించెన్. ౬౯

క. జనులయవయవము లంబర, మును లాగుటవలన స్పష్టఁముగఁ గన్నడరీ
తిని నక్రతిమిర్లువంబులు, ఘనకూర్తము లబ్ధిఁవోఁచె † గడు జలమేగన్.

క. సురపథమునఁ గవివుంగవు, దురవడి నేగంగ నబ్ధి † నుండెడు ఫణు లం
బరమున మవర్ణుడే యని, గురుభీతిని బొంది కంది † కుందెం బెలుచన్. ౭౦

¹ కక్షాంతరగతో వాయు ర్జ్జిమాతెల్లన గర్జతి-అనియ్యము. ² స సతప్యోరువేగేన పోస్తాద
ఇది లక్ష్మ్యశే-అనియ్యము. ³ పుల్లవే కపికూర్దలో వికిరన్నివ రోదనీ-అనియ్యము.

సీ. పదియోజనములంతఃపరిణాహమునను, ముప్పదియోజనములంతఃగఃదనరువిరి
విని బెంపు మీటి వ్యాఃపించిన యాతనిఛాయ సుందరముగఃజలధియందుః
గన్నడి న్వచ్చమై ధగడువిస్తృతంబయి తగు మేఘచుట్టు నిఃతాంత మలరె;
మిగులః దేజంబునఃమించుభూర్యాకారమున నొప్పునవ్వాయుఃతనయుః డట్టు

తే. లభ్ర నుందు నిరాలంబ ధ మైనచోటః
బోవునపుడు అక్కలుగల ధ భూధరంబు
వలెః గనంబడె; బలశాలి ధ వాయుతనయుః
డేపథంబునః బోయెనో ధ యేవుమీఱ. ౭౯

72

క. ఆతనిగతివేగంబున, నాతటి నామార్గమందు ధ నబ్ధిజలంబుల్
భూతలమంటగ నచ్చట, లోతువడుట * ద్రోణమట్టుఃలు గడలి తనరె.

మ. పతగశ్రేణి జవంబునం బఱచునఃభ్రంబందుః బక్షింద్రుడో
యితఃడంచున్ బలుకంగనై చనుచు నెంఃతేవేగ మేఘాళి ను
ద్ధతమా వాయుపురీతిగాః గొనుచు నుఃద్దామప్రతాపంబునన్
జతనంబొప్పుగః బోయె; నిట్లతనితోః ధ జంచద్గతిన్ మేఘముల్. ౮౦౪ 74

తే. చనుచు సితరక్తములయిన ధ ఛాయలొప్పు
నీలమాంజిష్ఠవర్ణముల్ ధ నెగడ నభ్ర
తలమునం గనువట్టె; నఃబద్ధముల నడుమః
జొచ్చుచుం గనఃబడకుండి ధ హెచ్చినగతి. ౮౦౪

75

క. వనచరపుంగవుః డంతట, ఘనసంగతిః బాసి వెడలి ధ క్రాలుచు శీతాం
శునిరీతిః గానబడియెన్; ఘనపథమున దాటుచుండఃగః గపివరుపై. ౮౩

క. సురదానవగంధర్వులు, పరమప్రమదమునః బుష్పఃవర్ణముః గురిపిం
చిరి; నూర్మ్యం డతివేగ, స్ఫురణమునకు మెచ్చి తనదుఃశుంభత్కరముల్.

క. అనిలజనకు సంతాపం, బును గల్లఃగఃజేయకుండః ధ బొలిచెన్; శ్రీరా
ముని కార్యసిద్ధికొఱక, య్యనిలుఃడు చల్లంగ వీచె ధ నాతనిపై నన్. ౮౪౪ 78

క. వినువీధి దాటుతటి ఋషు, లనూనకృప తొంగలింప ధ నతనిని నెంతో
వినుతించిరి; సురగంధ, ర్వనికరములు దీప్తతేజః ధ బాడిరి నుతులన్. ౮౪౪

ఆ. యక్షనాగదివిజఃరాక్షసపక్షులు, కపివరేణ్య నతనిః ధ గాంచి యించు
కంతయేని శ్రమము ధ నందక యుండుట, కలరి నుతులొనర్చి ధ రచ్చెరువడి.

సీ. వనచరసింహుః డీవరుస రామునికార్యమునకయి పూన్కిమై ధ వనసిధి నిటు
దాటుచుండంగ నుఃదధియు నిత్యోకువంశజులై న సగరభూఃజానినుతుల
వలన వర్ధిల్లినఃవాడౌటః దత్కులగౌరవంబును మదిః ధ గోరి యిట్లు
దలపోసె; రామునిఃయలఘుకార్యముః దీర్పః గడఃగినవనచరఃకాంతున కిట

* ద్రోణీకృత ఇ వార్ణవః-అనిమా.

¹ తే. నేను సాహాయ్యమును జేయఁ నేని జగతిఁ

బలుక నేర్చినవాఁడెల్ల † బహువిధముల

ననుఁ గృతఁఁబునిగా నెంచి † నయవిదూరుఁ

డ నని నిందింపకుండఁడు † కనలుచుఁ గడు. ౮౮౫

81

క. ఇతఁ డిత్తోకుకులంబున, క్షీతిఁ గావ జనించినట్టి † శ్రీరామునకుఁ

హితుఁడగు నిట్టిండుగు స,న్నతి కితనికిఁ నగిన విశ్ర † మంబుంగలుగఁ. ౮౯౫

క. ఒనరుపఁదగుదును నప్పుడు, చనచరుఁ డీతండు వేగ † పచ్చి శ్రమము పో

వనిలుచు నాపై నంతటఁ, దనమిగిలినత్రోవఁ జక్క † దాటంగలుగుఁ. ౯౦౫

చ. అనియిటు సాగరుండు హృద † యంబున న్యాయముగాఁ దలంచుచుం

దనజలమందు మున్గి గిరి † తల్లజుఁడై తపనీయకూటముల్

తనరఁ జెలంగు నాతుహిన † ధామునిపుత్రునిఁ గాంచి ప్రీతి ని

ట్లనియెను; బర్వతోత్తమ! ను † గాధిపుఁ డద్రులపడుముల్ తగఁ. ౯౧౫ 84

²చ. మును తనవజ్రధారలను † మోమునఁ గ్రోధము నాట్యమాడఁగాఁ

దునునుఁగ నీవు సన్నడిగి † తోడనె నాజలమందు డాగఁగా

దనుజుల నయ్యధోభువన † ధాములపై కీక రాకయుండ ని

న్నునిచె శతక్రతుండు పరి † ఘోన్నతిగా నిట నాటనుండియుఁ. ౯౨౫ 85

నీ. జాతవీర్యుల దను † జప్రభులను బైకి రాఁ జూచువారిని † రాకయుండఁ

బలుమాటు వారికా † వాసమై తుదలేని పాతాళమునకగు † ద్వారమందుఁ

బెనురూపమున నీవు † వెలయుచుందువుగదా; మైనాక! నీకెన్న † మహితశక్తి

మీఁదుగా నడ్డమ్ము † గాఁ దగఁ గ్రిందుగాఁ బెరుగునట్టిది కడు † వెలయుఁగాదె

తే. కాన నిన్నొక్కఁఁగునమగు † కార్యమునకుఁ

బర్వతోత్తమ! పురికొల్పు † వాడ లెమ్ము;

వనచరోత్తముఁ డీవాయు † తనయుఁ డిపుడు

రాముకార్యార్థియై నము † ద్రంబు దాట. ౯౩౫

86

క. తలపోసి భయదకార్యం, బులకుం బూనె నిదిచూడు † పాలుపారెడుమే

నలరఁగ నీపైఁ బోయెడు, నలఘుతరంబై న ఖతల † మంగటుకానఁ. ౯౪౫

మ. ఇతఁ డిత్తోకుకులావతంసుఁడగు భూ † పేంద్రోపకారంబు ను

న్నతశక్తి † వెలయంగఁ జేయఁజ నెడుఁ † నాకెన్న నిత్తోకుభూ

పతులొ పూజ్యులు చాల వృద్ధి † గరులై † భవ్యాత్ములై యుండువా

రితఁడో నాపయి రాముకార్యమునకే † యేపారఁగాఁ బోయెడుఁ. ౯౫౫ 88

1 సూక్ష్మావ్యో వివిక్షాత్మ-అనిమా. సూనిందా వాగ్వివయో భవిష్యో మిత్యర్థః-అని వ్యాఖ్య 2 త్వమి హాసురసంఘావాం పాతాళతలవాసినామ్, దేవరాజ్ఞా గిరిశ్రేష్ఠ పరిఘ స్సన్నివేశితః-అనిమా. పాతాళస్థరాక్షసనిరోధార్థం దేవరాజేన మైనాకస్థాపిత ఇత్యవగమ్యతే-అనివ్యాఖ్య.

క. కనుక నె నహాయ మితనికి, నొనరుప నర్హంబు నాకు; † నుర్వీధర! నీ
వును నన్నుఁబట్టి వారలకును సాయము చేయఁగాఁ దగుదు పల్లెటఁ. ౯౬

¹ఉ. ఇంతియకాదు సుమ్ము మును † పిండ్రుఁడు వజ్రము చేతఁ బూని నీ
చెంతకు రాఁగ వాయువును † జెచ్చెఱ నిన్గొనిపచ్చి నాదున
భ్యంతరసీమఁ జేర్చెఁ బవఁనాత్మజఁ డీతఁడు కాన సాయ మొ
క్కింత యొనర్చుమా కృతము † నెవ్వరుగాని తలంపకుందు రే. ౯౭ 90

సీ. మాకు సాయముచేయుమా కార్యమిదిమించిపోఁగూడఁకవినుభూధ రేంద్ర
కర్తవ్యమాపని † గడఁగి చేయకయున్న సాధువులకుఁ గ్రుధఁజననమందు;
జలములనుండి వే † చనుదెమ్ము నీపైనఁ గపిసత్తముఁడు నిల్వఁగాఁ దగునటు
చని నిల్వ మంబరఁస్థలమున నీతండు మనకెన్న నతిథియు † మాననీయుఁ

తే. డగుఁగదా; స్వర్ణకూట! యోమమరయక్ష

గరుడగంధర్వసేవితా! † త్వరగ నీవు

నాపనిచినట్లు చేసిన † నీపరోప

కారపరతంత్రుఁ డిప్పు డాకాశపీఠి. ౯౯

91

తే నీపయిని నిల్చి యలనట † వాపుకొనుచు

మిగిలినట్టిదారిని గడఁవఁగఁగలండు;

(కనుఁగొనుము నీదుపైన నక్కపిచనియెడు)

రఘుపతికి నీతపైఁ గల † రాగరసము. ౯౯ 92

క. జనకజవనవాసంబును, వనచరపుంగవుఁడు రాఘవప్రియరతుఁడై
చను నితనిపరిశ్రమమును, గనియైనను లేచిరమ్ము † కడువడి తనరఁ. ౧౦౦ 93

²చ. అనియిటు లుప్పునంద్రము మహాదయమీఱఁగఁ బల్క నంతలోఁ
గనకపుఁగూటముల్ తనర † త్కారుహముల్ లతలుఁ జెలంగి రాఁ
గ నతఁడు భూరివేగమును † గైకొని యప్పులచుండి లేచె; న
వ్వనధిజలంబులం గడచి † భాసురతేజఁడు భాస్కరుండు వ
చ్చునటులు పర్వతోత్తముఁడు † సొంపగురూపముతోఁ దదాజ్ఞచేఁ. ౧౦౧ 94

చ. కనఁబడె; నీటిలో మునిగి † కాయము దృశ్యము గాకయుండనుం
డిన యలపర్వతోత్తమును † నింగిని దాకెడునట్టులున్న శృం
గనిచయముం గనంబఱచె; † గాంచనరమ్యములొచుఁ గిన్నరా
హినికరసేవితంబులయి † యెంతయుఁ గూటము లొప్పుచుండుటఁ. ౧౦౨ 95

1 వాయుసహాయము మైనాకునకుం గల్గె నన్నగాధ యిట మూలమునఁ జెప్పఁబడలేదుగాని
ముందీసర్గమున “తతోఽహం సహసా కీర్తనః శ్వసనేన మహాత్మనా” అను మాటయిరువదాఱు
శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినదాని నిటఁ జేర్చినది యెఱుంగఁదగు. 2 విశవ్య లాకాంధము-అని
మూలము.

తే. నూర్పుఁ డుదయించినట్లుగ ♦ సొంపుమీటి
యొకముహూర్తము జలరాశియఁ బురికొలుపఁ
గనఁబడియె నంబరంబునఁ; ♦ గమ్రకనక
మయములౌ దానిశృంగముల్ ♦ మంజులగతి. ౧౦౫

96

క. సురపథమున వ్యాపింపఁగఁ, గరము తదీయప్రభాని♦కాయము తగ నం
బరమునఁ బొలయఁగ నల్లగఁ, బరఁగు సభము స్వర్ణకాంతి♦భాసిల్లెఁ గడున్.

సీ. సహజకాంతులు గల్గి ♦ శాతకుంభమయంబులై న కూటంబుల ♦ నలరు శైల
సత్తముం డప్పుడు ♦ శతనూర్యసంకాశ కాంతుల నొప్పె; నక్కరణి లేచి
తనముందుఁ గన్నడుఁఘనగిరిఁ గని పవనజుఁ డంబురాశి యంతరమున నిది
ప్రథమవిఘ్నము యేమొవచ్చె నంచును నిశ్చయించి; విశాలమైయెసఁగుదాని

తే. నధిక వేగమ్మున నురస్థస్థిలాభిఘాత
ముననె మేఘంబుఁ జిమ్ము పవనునిమాడ్కిఁ
బడఁగఁద్రోసె; నతండ్రిట్లు ♦ వచ్చి తన్నుఁ
గ్రింజఁ బడఁద్రోయ నతనిశక్తినినెఱింగి. ౧౦౬

98

క. తనువెల్లఁ బొంగ డెండము, ఘనహర్షముచేత నిండఁగా మరల నభం
బునుబొంది ప్రీతుడై నె,న్యునమున హర్షంబు పొంగ ♦ చునుజాకృతితోన్.

చ. తనశిఖరంబునన్ నిలిచి ♦ తాఁ బలికెన్ గగనంబునందు నొ
ప్పినకపివర్యతోఁ; బ్లవగఁబీర! నుదుమ్మరకార్యమిద్ది నీ
నొనరిచినాఁడ వింక సుఖమొప్పుఁగ నాశిఖరంబులందుఁ దోఁ
చినతటి నిల్చుచున్ శ్రమముఁజెండక యవ్వలఁ బోవఁగాఁదగున్. ౧౦౭

క. మీరఘ్నవర్యునికులజులు, భూరమణులు జలధి దీనిఁ ♦ బొలుపుగ వృద్ధిం
గోరిక నొనరించిరి మును, మారుతి! యటుకాన సాధుఁమతి యలరారన్.

ఆ. అట్టిరామమూర్తి ♦ కత్యంతహితమును
జేయఁబూని యుంట ♦ నీయుదధియు
నెఱిఁగి నిన్ను నిచట ♦ నెలమిఁ బూజింపంగఁ
గోరుచున్నవాఁడు ♦ కూర్చిమెఱియ. ౧౦౮

102

క. ఉపకారముచేసినఁ బ్రత్యుపకారముఁ జేయఁగవలయును వారికి ని
ద్ది పవిత్రమైసధర్మం, బపాంపతియు నూర్యవంశ్యులగు రాజులచేన్. ౧౦౩౪

క. మునుసంవర్ధితుఁ డౌటను, బనివడి యావంశమందుఁ ♦ బ్రభవిల్లిన రా
మునకున్ నూతవుగాఁదగు, ననిలజనకు నీకు నిప్పు ♦ డాతిధ్యంబున్. ౧౦౪

క. ఒనరిచి యీప్రత్యుపకృతి, నొనరించినవానిగఁ దను ♦ నూహించుకొనం
గను దలఁచినాఁడు కావున, వననిధియాతిధ్యమును సభక్తికమనుచున్.

క. వనచర ! పరిగ్రహింపు మతనిని మన్నింపఁదగు; నితండును నీకె
ననుఁ గని “యోపర్వతమా, వనధి శతయోజనము లవారితశక్తి. ౧౧౫

ఆ. గడచిపోవ నెంచెఁ గావున నీసాను
తలములందు నిలిచి తనశ్రమంబు
వాపింనుచు మరల వనధి దాటుంగాక”
యనుచు గౌరవించి పనిచే నన్ను. ౧౧౫

107

చ. కనుకఁ బ్లవంగవర్య! నినుఁ గానఁగవచ్చిన నాపయి రవం
త నిలిచి యవ్వలం జనుము; ధాత్రి బ్రసిద్ధినిగాంచి స్వాదుతం
దనరి నువాసనల్ వెలయఁ దద్దయు రమ్యములై ఫలంబులు
గననగుఁ గండమూలములుఁ గావున వానిభుజించి చక్కఁగ. ౧౧౬ 108

సీ. ఆయాసముచు బాయఁనట్లుగ విశ్రాంతి నొంది పోవంజనుటాప్పు నీకు;
నాతిథ్యమిచ్చెడు నట్టివారము మేము దానిని గ్రహియింపఁదగుదు నీవు
కాన నీసంబంధ మూనియైనను దీని బాటింపవయ్య, సంబంధమిద్ది
త్రిజగత్ప్రసిద్ధమై తేజరిల్లెడు, మహాగుణులగునజ్జనుల్ గోరి దీని

తే. గైకొనిరి; సంద్రమును దాటఁగల్గుశక్తి
జవము నివిరెండుగల కపిసముదయమున
నీవు ముఖ్యుండవనుచును నేఁ దలంచు
వాడ; ధర్మజ్ఞానువౌ వానివలన. ౧౧౭

109

*క. అతిథియొటువంటివాడే, జతనంబుగఁ బూజఁగొనఁగఁజాలు ననఁగ ను
న్నతగుణ ! భవాదృశుండగు, నతిథియుఁ బూజార్హుడనుట కనుమానంబే.

క. సురవర్యుడు మహితాత్ముడు, మరుత్తు చెలువారుఁ దత్కుమారుడవుగదా
త్వరగాఁ జను పనిలో నీ, వరయఁగ నాతనికె సముండ వౌదువుగాదే. ౧౧౮

మ. నినుఁ బూజించిన నాప్రభంజనునినే నెమ్మి సమారాధనం
బునఁ బ్రీతాత్ముని జేసినట్లే యగు నోపుణ్యాత్మ ! ధర్మజ్ఞ ! కా
వున నిన్ దప్పక పూజచేయఁదగు నేఁబూజింప నీతండ్రినిన్
వినుమా కారణ మొందుచెప్పెదను సదృష్టా ! ప్లవంగోత్తమా. ౧౧౯

క. మును కృతయుగమునఁ గొండలు, ఘనతరపక్షములతోడఁగ్రాలుచునుండెన్
గనుకనె గరుడానిలజవ,మున నవి దిక్కులకు నిచ్చఁబోవుచు నుండెన్. ౧౨౦

చ. మునులును దేవతల్ గలఁగి భూధరసంఘము లిట్లుపోవుచోఁ
గని యవి మీఁదనేపడునొ కాఁగలదేమొ యనర్థమంచు భీ
తిని గడుఁబొంది, రట్లే జగతింగల భూతములెల్ల జంకె; సం
త సమరనాయకుండగు శతక్రతు వాగ్రహ మొప్పు చుండఁగ. ౧౨౧

* అతిథిః కిల పూజార్హః ప్రాకృతోపి విజానతా-అనిమూలము.

- క. బలువజ్రధారలం గొం, కలతెక్కలు వేలకొలది † నేర్పునఁ దునిమెన్;
బలఁపుఁ డంతటఁ దీఱసి, యలఘుతరాగ్రహముమీఱ † నాపవిఁ గొనుచున్.
- చ. ననుఁ గనవచ్చెఁ బడుములు † నాయవి త్రుంపఁగ; నంతలోన న
య్యనిలుఁడు సత్కర్తన్ నను మహాజవ మొప్పఁగ వీచివైచె నీ
వననిధిలోఁ బడంగఁ; గపిచర్య ! మదున్నతపక్షముల్ విష
త్తునఁ బడకుండ దక్కునటు † తోరపుఁబ్రీతిని నీదుతండ్రియున్. ౧౨౭ 116
- క. ననుఁ గాచె; నిట్లుగా నీ, జనకుఁడు మాన్యుఁడగు నాకు † సరసగుణా ! త
త్తనయుఁడవగు నిన్నును నే, మనమలరఁగ గారవెంటు † మారుతపుత్రా !. ౧౨౮
- క. అనిలునిమూలంబున నీకును నాకును శాశ్వతమయి † కోరఁదగినదై
గనువట్టెడు సంబంధం, బును దీనిన్ సుగుణవంతమును దలఁపఁదగున్. ౧౨౯
- నీ. ఇట్టిహాకార్య † మిటఁ దటస్థించెను గాన నీవును దానిఁ † గైకొని మది
సంతృప్తి నొంది యాసాగరంబునకును నాకును మిగుల సంతసముఁ గూర్చు
దగుదువు; కానఁ బల్లవగన త్రమా ! నీవు నాపై న నిలిచి యున్నతపథశ్ర
మముఁదీర్చుకొనుము, నన్తానంబుమీఱనాయుచ్చపూజనుగ్రహియింపుకరుణ
తే. నిన్నుఁ గాంచుట సంతృప్తి † నేను బొంది
నాఁడ నని యివ్వధమున మై నాకవర్య
తమ్ము చక్కంగఁబలుక నాతండు పలికె;
బర్వతోత్తమ ! నీవన్న పల్కులకును. ౧౩౦ 119
- చ. మనమున సంతసిల్లితిని † మంచితనంబున నీవొనర్చు వా
క్యనికరమావపూజను నికామము నే గ్రహియించినాఁడనే
యని తలపోయు నీవొసఁగినట్టి సవర్యను నేగ్రహింపలే
దని మదిఁ గోప మూవకు మహాత్మ ! రఘూత్తముకార్య మిత్తటిన్. ౧౩౧
- ¹క. త్వరఁగాఁ జను లంకకు వని, త్వర పెట్టెడు నన్నుఁజూడు † పగ లేగెడు నే
నురరిపువురికిం బగ లే, యరుగవలయుఁజమ్ము జలధియంతరమందున్. ౧౩౨
- తే. నిలువనని నేను మావానరులయెదుటనే
వ్రతినచేసితి; ననిపల్కి † ప్లవగవర్యుఁ
డానవంబునఁ జిటునగ † వంకురింపఁ
గరముచేఁ గొండఁ దాకి యాకాశవీధి. ౧౩౩ 122
- క. ఘనవీర్యంబునఁ ద్వరగాఁ, జనసాగెన్; భూధరేంద్ర † సాగరములచే
త సధిక గౌరవమునఁ దాఁగనుఁగొనఁబడుచున్ న్వకీయ † కార్యము త్వరఁగన్.
- నీ. ఫలియింప వారిదీ † చనలను బొందుచు వారిపూజల నంది † వాయుతనయుఁ
డాకాశమార్గంబునందు మీఁదికిఁబోయి తనువుల ధరియించి † తనకుఁ గానఁ

బడిన సముద్రపరివృతముల విడనాడి వాయుమార్గము చేరి; † వరుస మీఁది
కెగసి మైనాకునిఁ † దగఁ గనుంగొనుచు నిరాలంబమయి శుభ్రమైన గగన
*తే. పథమునం బోవుచుండె; నఁపువనతనయుఁ

ఁదొనరిచినదుష్కరంబయి † యొప్పుచున్న
యాద్వితీయమహాకార్య † మపుడు గాంచి
సిద్ధమునిదేవతలు నుతుల్ † చేసి రెలమి. ౧౩౨

124

క. కనకమయకూటముల మించిన యలమైనాకుఁ ఁదొనరిచిన యక్కార్యం
బున కచటిదేవతలు నె,వ్వునముల హర్షించి, రయ్యఁమరపతి యలరెన్. ౧౩౩

చ. సురుచిరబుద్ధివై భవము † శోభిలుచుండఁగ నాశతక్రతుం
డుగుధరణీధ్రముం గనుచు † నొయ్యన గల్గవభాషణంబులన్
గర మనురాగమొప్పుఁ బలుఁకందొడఁగెన్ దనయంతనే; మనో
హరతపనీయశృంగ! తుహిఁనాలయపుత్ర! మహాత్మ! నీయెడన్. ౧౩౪ 126

తే. మిగుల సంతోషమందితిఁని గనుక నిఁక
నభయ మిచ్చెద సీకు సుఖాభివృద్ధు
లలర నుండుము; శతయోజనాయతమగు
నబ్ధిపైఁ బోవుచో భయమందఁ దగియు. ౧౩౫

127

క. దానిం బాటింపక యే, తానరిగెడు పవనజున కిఁతనికిని సాయం
బూని యొనరించితివి; పెం, పూనిన దాశరథి కీతఁ † ఁగి దూత్యంబున్.

ఆ. చేయఁబూని యిట్టి † సింధువుఁ దరియించి, పోవుచున్నవాఁడు; † నీవితనిని
నత్కరించితివి ప్రసన్నుఁడ నైతి నీ, యందు నేను మిగుల † నగగణేంద్ర.

చ. శతమఖుఁ డాసురాధిపతి † సంతనమందుటఁ గాంచి యంతఁ బ
ర్వతపతియుం బ్రహర్షమున † రాజిలి; యావరమున్ గ్రహించి య
భ్రతలమునందె సాధ్వసము † వాసియె నిల్చె; మహాబలాత్కృజం
డతులితమాగతిన్ గిరివఁరావృతసాగరమున్ క్షణంబునన్. ౧౩౬ 128

తే. దాఁటిపోయెను; సిద్ధగంధర్వదివిజ
మానివరులెల్ల సూర్యనిఁమాడ్కి వెల్లు
నాగమాతను సురస యన్ † నాతిఁ గాంచి
పల్కిరీరీతి; వాయువుపట్టి యితఁడు. ౧౩౭

131

నీ. జలరాశివయి నిదె † చనుచున్నవాఁ డెంతదవ్వుపోయిన బలదర్పములును
హెచ్చుచున్నవి; పర్వతేంద్రునివలె భయంకరమైన రాక్షసాకార మీవు
ధరియించి మఱియును † దంష్ట్రాకరాళంబుఁ బింగాక్షమునునయివెలయు వక్త్ర
మొప్పు నడ్డంబుగా † వ్యోమమార్గంబున నిలిచి యీహనుమకుఁబలిముహూర్త

* తద్వితీయం హనుమతో వృద్ధ్యై కర్త సునుష్కథన్-అనిమూలము.

- తే. కాలమంతరాయంబును † గడఁగి చేయు;
మితఁడు నిన్ను జయించునో † యది యశక్య
మని విషాదంబునొందునో † యనియు, నితని
బలపరాక్రమముల్ మును † తెలిసియున్న. ౧౪౭౫ 132
- క. మనమునఁ గలసం దేహం, బును మరలం బావుకొనఁగఁ † బూనితి మటుగా
వున సురసా! చను మనినక, విని దివిజులవాక్యములను † విబుధసవర్యక.
- క. కరమునురాగంబునఁ దాఁ, బరిగ్రహించి యపు డద్ది † వారిధినడుమక
1 బరఁగి విరూపము వికృతముఁ, బరికింపఁగ సర్వభూతభయదము నగుచుక.
- క. కనఁబడు గాక్షసరూపం, బును దాలిచి యబ్ధిదాఁటి † పోవునతనిఁ బా
వనిఁ గాంచి యక్షమయి యి, ట్లనియెక; బ్లవగేంద్ర! నాకు † నాహారముగక.
- క. నిను సురలు చూపి యున్నా, రనితరసాధ్యంపుశక్తి † యలరారెడు నా
కు ననుక భక్షించెద నో, వనచర! నానోటఁ జొరుము † త్వరఁగా నింకక.
- చ. అని యలనాగమాతయన † నాహనుమంతుఁడు కేలుమోడ్చి మో
మునఁ బ్రనుదంబు పొల్పెనఁగ † 2 ముగ్ధతనూరుచి సొంపుగుల్కు ని
ట్లనియెను; సూర్యవంశభవుఁడై తగురాముఁడు లక్ష్మణుండునాఁ
దనరు సహోదరుండు వనితాతిలకంబగు సీతయుం దమిక. ౧౪౭౬ 137
- చ. తనవెనువెంటరాఁ గడలి † తండ్రియనుజ్ఞను బొంది దండకా
వనమున కేగుదెంచె; రఘుఁచర్యుఁడు చిత్రకురంగరూపముం
గొనినసుబాహుసోదరునిఁ † గోరికఁ బట్టెడు కార్యసంగతిక
దనుజులతో విరోధమును † దాఁ గొన నాతనిభార్య జానకిక. ౧౪౭౭ 138
- చ. నిరుపమకీర్తి భూమినుత † నిర్జరవైరివశాస్యుఁ డెట్టులో
కరుణయె లేక దొంగిలి నిఁకామజవంబునఁ బోయె; జానకీ
వరునియనుజ్ఞ నేనుఁ గొని † వారిజనేత్రను జూడ దూతనై
యగుగుచు నున్నవాఁడ వినఁవమ్మ జగత్పతి రాఘవుండు నూ! ౧౪౭౮ 139
- తే. అతనిరాజ్యంబున వసింపునట్టిదాన
వీవు గావున రామున † కెలమి సాయ
మొనరువందగు; నట్లుగాఁకున్న నేను
జనకజను లోకబంధువౌఁపునుని రాము. ౧౪౭౯ 140
- క. కని వచ్చి యంత నీమో,మును జొచ్చెద నని ప్రమాణమును జేసెద; సం
చనఁ గామరూపిణిగ నొప్పినసురసయు నిట్లువల్కెఁ † బృషదశ్వునుతుక.
- తే. ఎవ్వఁడేనియు నాకడఁ † కేగుదెంచి
మీటి పోరాదు వరమిట్లు † మించునాకు

1 వికృతంచ విరూపంచ-అనిమా. 2 ప్రహృష్టపదన శ్రీమాక-అనిమా. ౧౪౭-వ శ్లోక
ము తర్వాత నున్నశ్లోకములు కొన్ని ప్రక్షిప్తములు. అసంగతార్థములు కలివి కాన వ్యాఖ్యాతల

ననుదు వననంబుఁ దెఱవఁ బావనియు బుద్ధి

బలము తనకార నొకయుక్తిఁ బచ్చనెంచి ౧౪౨

142

క. తనకాయంబును గొలఁదిగఁ, గనఁబడ నంగుష్ఠమాత్రకంబుగ నొనరం

గనుజేసి; దానివక్త్రం, బును జొచ్చి నితాంతవేగమున వెలువడియెన్. ౧౪౩

ఆ వెడలివచ్చి యంత ప వినువీధి నిలిచి యి

ట్లనియె శక్తివై భవాభిరాముఁ

డగుచు; నక్షవుత్తి! తగ నీదువక్త్రంబుఁ

జొచ్చివాఁడఁగాదె సురస! యివుడు. ౧౪౪

144

క. ఇంక నీకు ననుస్కారము, ప్రకటజవం బొప్ప జనకుపట్టి నెలయుచో

టికిఁ బోయెన నీవరమును, నకలంకంబయ్యె నిట్టుఁబనిహుక్కుటయున్. ౧౪౫

క. హనుసుంతురాహువక్త్రం, బుననుండి విముక్తిగన్న ప ముగ్ధశశాంకుం

డనఁబొల్చి తనదువక్త్రం, బుననుండియె వెల్వడిననుబుద్ధిఁ గపివరున్. ౧౪౬

క. కని సురస నైజహాసం, బును దాలిచి పలికె; బ్లవగఁపుంగవ! సౌమ్యా!

విను నీపని సంసిద్ధిం, గనఁజేయఁగఁజనుము సుఖముఁగా వేగముగన్. ౧౪౭

క. జనకజను మహాత్ముండై, తనరెడురాఘవునితో ముదంబుననుండం

గను జేర్చు మనియె; నిట్లూ, హనుసుంతుఁడు చేసినట్టి ప యాకార్యంబున్.

ఆ. కరము దుష్కరమయి ప క్రాలు మూఁకవదానిఁ

గని సమస్తభూతఁగణము బాగు

బాగటంచు నతనిఁ బావనిఁ గొనియాడె;

నంత వరుణవాసమై చెలంగి. ౧౪౮

149

సీసమాలిక:—

దాటంగరాని యపధిని వేగంబున, వినతాతనూజునివిధము దోఁప

నంబరంబున దాట ప నవుడు ప్రయత్నించె; నీటిధారలు మేఘనిచయముక్త

ములయిసోనలు గాఁగఁ వెలయుచునుండంగఁబక్షి సమూహముల్ పరఁగుచుండఁ

గై శికముఖ్యరాగవిశేషగురువులౌ తుంబురునారదుల్ ప డంబుమీఱ

సంచరింపఁగ, మఱి ప చక్కనియింద్రాయుధంబు చెల్వార, నుద్దామసింహ

దంతిశార్దూలపఁతంగపన్నగవాహనము లెక్కి తిరిగెడుఁనహలమతులు

చటులగతుల్ మీఱఁ జరియించునట్టి విమానముల్ తనరంగ; ప మఱియునశని

వజ్రసమాఘాతవహ్నిలు వెలయంగఁ బుణ్యకార్యంబులఁ ప బూని చేసి

తాత్పర్యము ననుసరించి తెలిపింపలేదు. “మధ్యే తం ప్రయాంత మిత్యాదయః కంచ జ్ఞోకాః ప్రక్షిప్తాః అసంగతాశ్చ. శతయోజనాయతత్యే వానరై ర్లంకావాసిభిశ్చ జ్ఞాతస్సాస్య డితి విశోధాత్. త ఇమే ప్రక్షిప్తజ్ఞోకాః” అని గోవిందగారి. ఈజ్ఞోకములకు మహేశ్వరతీర్థలుకూడ వ్యాఖ్య ప్రాణ మనిరి.

స్వర్గంబును జయించి ♦ భాసిలు మహనీయులైన సాధువులెల్ల ♦ ననవరతము
నిండియుండఁగఁబోయి ♦ చుండినహోసుంపున్రవ్యముల్ తద్దయుఁ ♦ దాల్చియున్న
చిత్రభానుండును ♦ జెలఁగుగ్రహంబులు, నక్షత్రములును జం ♦ ద్రప్రభాక
రులుఁ జిన్నతారకా ♦ వళులు భాసిల్లంగ, మునివర్యనాగయ ♦ త్సనికరములు
తనరారుచుండ, గం ♦ ధర్వులు నెలయంగ, విపులమై వాటియుచు ♦ విమలమగుచు
విశ్వావసుసమాఖ్య ♦ వెలయు గంధర్వేశసేవితంబయి తగి ♦ దేవరాజ
గజవిరాజితమయి ♦ క్రాలుచు, జం ద్రసూర్యగతిమార్గంబయి ♦ యఖిలశుభద
మయి, బ్రహ్మ సర్కించి ♦ నట్టి విశాలవితానంబువలెఁ గడు ♦ మాననీయ

తే. మగుచు గంధర్వవిద్యాధ ♦ రాదిసేవి

శము మగున్వార్గమునునయి ♦ తగు నభమున

గరుడసంబోలి పావని ♦ కడురయమునఁ

జనియెఁ దనపూన్కియెల్ల నొ ♦ మ్యున ఫలింప. ౧౭౧

150

¹క. నలుఁగడలఁ గానఁబడి తె,క్కలుగల భూధరవరేణ్యు ♦ కరణిని గననై

వెలయు నిరాలంబ నభ,స్థలమున లంఘించె హనుమ ♦ శ్వసనజుఁ డంతఁ.

ఉ. పావనిఁ జూచి సింహిక య ♦ పారబలోన్నతిఁ గాంచి మించునా

దేవవిరోధివంశజ మ ♦ తిస్థిరతం గని కామరూపముం

జేవయుఁ గల్లునారి యతి ♦ చిత్రముగా నభివృద్ధి నొందుచున్

భావములోఁ దలంచె నిటు; ♦ ప్రాక్సుకృతంబున నిన్నినాళ్లకున్. ౧౭౩౪ 152

తే. దొరకె నాహార; మియ్యబ్ధిఁ ♦ దోఁచె బెద్ద

జంతు విది నాకు నివుడు వ ♦ శంగతంబ

యయ్యె; నని యెంచి యంతలో ♦ నబ్ధి బొదలు

నతసిఛాయను బలిమిమై ♦ నంటఁబట్టె. ౧౭౪౪

153

²క. తనఛాయ పట్టుపడ న,య్యనిలాత్తజుఁ డిట్లు తలఁచె ♦ నౌరా ! విధిచే

తను బ్రతికూలానిలమున, వనసేధిఁ జక్కు పడునొక ♦ వలె నేనిచటన్. ౧౭౫౪

క. నిరుపమశౌర్యముచెడ ని, త్తరుణంబునఁ బట్టుపడితిఁ ♦ దటుకున; నని వా

నరతిలకుఁ డట్టై తలఁచుచు, బరిపరి నలుఁగడలఁ గనుచు ♦ వారిధిసడుమన్.

తే. జలములందుండి లేచిన ♦ విలయకాల

యమునిఁబోలిననత్వంబు ♦ నపుడు చూచె;

సధికవికృతాననంబగు ♦ నట్టిదానిఁ

గాంచి మారుతి యిట్లు చిం ♦ తించె నుదిని. ౧౭౭౪

156

సీ. అద్భుతదర్శనంబై మహావీర్యంబు గలిగి మై నీడలఁ ♦ గడఁగి పట్టు

కొనునట్టి యీజంతుఁవ్ర నె నాకు సుగ్రీవుఁ డెఱిగించె సందియ ♦ మేమియుండ;

దనియెంచి మతిమంతుఁ డౌట నిశ్చయముగ దాని సింహికయుని ఁ తానెఱింగి
వృష్టికాలంబున ఁ నెనఁగు మేఘమువలెఁ దనపెనుకాయంబుఁ ఁ దక్షణంబ

తే. పెంపునొందించె; నిట్లు కపిలేలకుండు

శక్తిమీఱఁగఁ బెంచెడు ఁ సరణిఁ జూచి

యదియుఁ బాతాళవివర మట్లలకు ముఖముఁ

బెంచె; నంతట ఘనరాజివిధము తోఁచ. ౧౫౦౫

157

క. పెనునాదం బొనరించుచు, ననిలజుపై కడరె; నంత ఁ చాతఁడు మతిను

ష్టునుఁజౌటఁ గాయమాత్రం, బును విచృతమునై నపెద్దఁముఖమునుమఱియున్.

తే. దానిమర్కంబులను గాంచి ఁ తనదువజ్ర

సన్నిభాంగము మిక్కిలి ఁ సంకుచితము

గాఁగ నొనరించి బలశాలిఁ గాలికొడుగు

దానివిచృతాననముఁ జొచ్చెఁ ఁ దక్షణంబ. ౧౫౦౬

159

చ. అనిలతనూజఁ డట్లు దనుఁజాంగనవక్త్రముఁ జొచ్చుచుండఁగాఁ

గని రలపూర్ణిమాతిథిని ఁ గాథరయంబున రాహు వేచి శ

క్తిని దగమ్రుంగుచున్నహినుఁదీధితిమాడ్కిని సిద్ధచారణుల్;

అనిలజుఁడంత మానసజఁవాధికవేగము పొల్పుచుండఁగన్. ౧౫౦౭

160

క. తనతీక్ష్ణనఖంబులచే, దనుజాంగన మర్తములను ఁ దగఁ బ్రెంచి జవం

బునఁ బైకెగసెను వక్త్రం, బును మూయకముందె; యిట్లుఁబుద్ధిమహిమచేన్.

సీ. దవ్వసనుండి యాఁదానవిమర్తాలిఁ గనుఁగొనుదృష్టిచేతను, నితాంత

ధైర్యంబునం బెనుఁదాక్షిణ్యమున దాని భేదించి ముంపటిఁవిధమునఁ దన

తనువును బెంచె; నాఁదనుజాంగనయహృదయమువ్రయ్యలై బాధఁయంకురింప

విహ్వలించుచు సరిఁద్విభుసలిలంబునఁ గూలె; నిట్లాకపిఁకుంజరేంద్రు

తే. వలన మృతిఁ గన్న సింహికఁవలను చూచి

యాకసంబునఁ దిరుగుభూఁతాళు లతని

కిట్లుగాఁ జెప్పె; నోష్టవఁగేంద్ర! యిపుడు

నీవొనర్చినపని సాధ్యఁసావహంబు. ౧౫౦౮

162

క. పెనుసత్వ మిద్ది నీచేత నెట్లు హతమయ్యె నింక ఁ ధరణిమతాద

ర్భనరూపమగు నభీష్టం, బును మంగళకరముఁ బొంకఁముగఁ దీర్పు తగన్.

తే. ధైర్యమును సూక్ష్మసృష్టియుఁ ఁ దత్వనిశ్చ

యంబు నొనరింపఁజాలినఁమట్టి మతియుఁ

గార్యనిర్వహణమున నక్షతయునీకు

వలె నెవరికుండుఁ గార్యంబు ఁ వాఁడు తీర్పు. ౧౫౦౯

161

చ. అనియిటు లామహాత్ము లలిహర్షము మీఱఁగఁ దన్ను నెన్నఁగాఁ
దనపనిఁ దీర్పఁబూని విశతా సుతుమాడ్కిని సంబరంబునం
జనియె జనంబుమీఱఁ గపిసత్తముఁ; డివిధి సంబుగాళియో
జనశతమించుమించుగ నెసంగివశక్తిని దాటి యవ్వలన్. ౧౯౧ 165

తే. అలరు వరిజేరె ననిచెప్పు + ననువుపదేవు
నట్లుగా దానిచెంతకు + నరిగి నాల్లు
దెసలఁ జూచుచు నచ్చటిదివ్యవృత్తు
పంక్తిఁ గాంచెను; బవనుఁ + పట్టి వేడ్క. ౧౯౧౫ 166

చ. జనినిధితీరనుందుఁ దనసత్వము పొంగఁగ వ్రాలుచుండి య
బృలుమగఁ కంతఁ బెక్కుతరుఁ + వారముఁ గ్రాలఁగనొప్పు ద్వీపమున్,
మూచునగంబునందుఁ దగు + మంజుతరోపవనంబులన్ ముదం
బలరఁ గపీశ్వరుండు గనె; + సంతట నంబునిధిన్ గభీరమున్. ౧౯౩ 167

సీ. నాగరతటమున + జలమయధూముఁ, వానియంఁలితకుఁ + వ్రజము, జలధి
పత్నులొనదులను + బాగుగఁ జూచుచు నశఁడు మహామేఘఁ + మట్టులొప్పి
యాకాశమార్గంబు + సక్షగించెడు తనకాయంబుఁ గని సునూ + క్త్యనుతియాటఁ
దలపోసె నివిధిఁ; + ననువృద్ధిని మదీయజనమును గనుచు రాక్షసులు సంత

తే. సంబున న్ననుఁ దెలియఁ గాంక్షఁగనకుందు
రొక్కొ యనియిట్లు తలపోసి + యురుతరమగు
తనువుఁ జిన్నదిగాఁ జేసిఁగొనుచు మోహ
మును న్యజించిన జ్ఞానిరీతిని జెలంగి. ౧౯౬ 168

క. తనతొంటిరూపమును చా,ల్చెను; నివిధిఁ దనువునతఁడు + చిన్నదిగానే
యొనరిచి త్రివిక్రమాకృతిఁ, గొని పాదత్రయము నునిచి + కుతుకంబలరన్.

క. బలిపౌరుషము నడంచుచుఁ, జెలఁగినవామనత నొంది + చిత్రగతుల మిం
చులలితజలజాతునివలె, వెలసెను; నిట్లతఁ డనేకవిధముఁ మిగులన్. ౧౯౭౫

క. ఏయేపనులకుఁ దగినటు, లాయారుచిరాకృతులను + నందుచు రిపులం
బాయవడఁజేసి జలవిభు, నాయవ్వలితటముచేరి + యాత్మాకృతినిన్. ౧౯౮

క. కనుఁగొని జరగందగునా, పనులను లోలోన లెస్సఁ + బరికించి యతం
డు నిజాకృతిఁ చాల్చెను; నిటు, లనిలజఁ దురుభూధ్రశిఖరఁ + మట్లుపొలయుచున్.

సీ. ఆకాశముననుండి + యవనిపై వ్రేలాడునట్లుండి, లంబాహ్వాయమునఁ బరఁగు
వద్రియందు సమృద్ధఁమై విచిత్రములగు శిఖరముల్ వెలయంగఁ + జెలఁగి కేత
కోద్దాలనాళికేరోర్వీరుహంబులఁ, బాలుపారుకూటమం + దలగుతనువు
తోవ్రాలె; నిట్లు పాథోనిధితీరంబు నొంది యందత్యున్నతోగ్రశిఖరి

తే. శృంగవందున్న లంక వీక్షించి తనదు
తనువును విదిల్చి మృగపక్షిఁకతి నవల్చి
యందు వ్రాలెను దనశక్తి యలర; ¹దనుజ
ఫణియుతం బూర్కినంతమై ఁ పరగుజలధి. ౨౦౧ 173

చ అలయక దాఁటి యవ్వలితఁటావని వ్రాలి మహామహేంద్రును
జ్వలనగరంబుఁబోలె ఘనసంపదలం దులదూఁగుచున్ దగన్
విలసిలు లంకఁ గాంచి మది వేడుక నొంది స్వకీయకృత్యమున్
సులలితరీతిఁ బాటవముసాంపునఁ జేయఁగ నెంచె నెత్తుదిన్. ౨౦౨ 174

మొదటి సర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

—ఁఁఁ హనుమంతుఁడు నూత్నైకృతి లంకాసమీపమున కరుగుట. ఁఁఁ

తే. అన్తుహాబలుఁ డివ్విధి ఁ నప్రధృష్యమైన జలరాశి నవలీల ఁ సధిగమించి
స్వస్థుఁడై యద్రుకూటవిభాసమానమైనలంకను గాంచెను; ఁ హర్షమలర. ౧

²చ. తరువులనుండి పుష్పసముదాయము పైఁబయి రాలుచుండ వా
నరతిలకుండు గంధవహఁసందనుఁ డాసుమవృష్టి దోగ్గియ
త్తరుణమునందుఁ బుష్పరచితం బగునాకృతిఁగల్గు కోఁతెయ
ట్లరుదుగ నొప్పె; దేహరుచి ఁ యద్భుతవిక్రమముం జెలంగఁగన్. ౨ 176

తే. యోజనశతంబు నవలీల ఁ నొక్కరీతి
దాఁటి నిట్టూర్పుపుచ్చ కింతయును శ్రమము
సంద కాత్మను దలఁచె నెన్నైన యోజ
నశతముల దాటఁగల నిట్టి నాకు నివుడు. 3 177

క. శతయోజనమంతటిపరిమితిగల నీయబ్ధి యెంత? ఁ మేల్కేలని యీ
గతిఁ దలఁచుచు దాటంగల, మతివీర్యసమగ్రులుండ ఁ మహిమోన్నతిచేన్.

క. ఘనవీర్యము ప్రధితంబై, తనరంగ వేగంబ కంధి ఁ దాఁటి దనుజప
త్తనమును గాంచెను; నంతట, ననిలజుఁ డట శొద్ధలంబు ఁ లయి నీలములై.

సీ. వెలయుతావులను నిర్మలగంధయుతములౌ వనములఁ బెనుతాలఁగనవగువన
ములను మహీరుహంబులఁ జెలువారెడుతోటల, మఱియనుద్రుమనికాయ
శైలంబులఁ, దగఁ బుష్పనికాయశోభితవనపంక్తులను జక్కఁగనుచుఁ దేజ
ముల్లసిల్లఁగఁ గపిశల్లజుఁ డాతఁడు నానినెల్లను దాఁటి ఁ వనముల, నుప

1 దానవపన్నగాయతం.....మహార్షి మాలినమ్-అనిమాము. 2 బభౌ పుష్పమయో
యథా-అనిమాలము.

తే. వనములం గాంచుచున్ శైలమున వసించి
 యవ్యసందోఁచు నానగోత్తమమునందు
 నున్నలంకాపురముఁ గాంచె; † నొగిఁ బ్రనూన
 పంక్తు లురంగ నెంతయు † భాసురముగ. ౮

180

సీసమాలిక:—

కనఁబడు సరళవృక్షములను గర్జికారంబుల, ఖడ్జూరఁగమ్యతరువు
 లను, బ్రయోశంబుల † ఘనముచుళిందంబులను, మఱికుటజంబులను బ్రసిద్ధ
 ములగు కేశకవృక్షములఁ బ్రియంగువులను, గంధపూర్ణములయి † క్రాలు నీప
 తరువుల, నేడాఁకులరఁటుల, వేగినంబుల, దేవకాంచనంబులను, బూచి
 యలరాగు కరవీరముల, నుఱియును బుష్పభారమ్మునకు నుంత † ప్రాలి మొగ్గ
 లెల్లఁ జెలంగఁ బక్షింద్రముల్ నిండియుండంగ, వాయువు కడుఁబొంగి వీవ
 మస్తకంబులు పలుమాఱు కంపింపంగఁ నగుచృక్షముల నితాంతముచెలంగి
 హంసకారండవాద్యజులద్వీజాకీర్ణములయి పద్మోత్పలంబులు వెలయఁగ
 నలరు జలాశయంబుల, మనోహరములై వివిధంబులగు వనవితతుల, మఱి
 సర్వర్తుఫలపుష్పఁసముదయంబుల నిండియున్నవృక్షంబుల † నొప్పుచున్న
 యుద్యానములఁ గాంచె † నొగి హనుమంతుండు; ననుజాధిపతియును † ద్వామవీర్య
 మలరఁ బాలించు లంకాహన్యపురమును దరిసె, నయ్యది రమ్యఁసరసిజోత్ప
 లాలంకృతంబగు † నయ్యగక్షలఁ గ్రాలి నీతను దెచ్చుటఁ † జేసి రాముఁ
 డని చేయవచ్చునో † యని శంకనొందిన రావణుండును, మహాఁగ్రంబులై న
 చాపంబులను బూని † సర్వస్థలంబులఁ జరియించుననుజులు † నిరతము ననుఁ
 గాపాడుచుండఁగా † నేపాదుచును; మఱి కన్రు కాంచనవస్త్రకలితమగుచుఁ
 దెల్లనై పొడవులై † యుల్లసిల్లుచుఁ జంద్రకవిముఖభేటసంకాశములయి
 శరదంబుధరతుల్యఁచారుగేహంబులఁ, గ్రాలుపీఠులు మించఁగాఁ దనరుచు;
 *నట్టాలకశతంబు † లమలపతాకాధ్వజావళుల్, తీగెలఁచుట్టిరేకు
 లందుఁ జిత్రితములై † హాటకమయములొ దివ్యతోరణములఁ † దేజరెల్లు

తే. చున్న లంకాపురంబును † నన్నుతిగనఁ
 జాలుదానిని రమ్యమా † న్వర్ణతుల్య
 మును గనుంగొనెఁ బవమాసతనయుఁ డంతఁ;
 బాండుశుభభవనంబులఁ † బరిధవిల్లి. ౧౮

181

క. గిరిశిఖరంబున వెలయుచు, సరిలేక తనర్చు లంక † శ్వేననతనయుఁ డం
 బరగతపురమునుగాఁ గనె, సురారివరపాలితమయి † సొంపు గులుకుచున్.

* పతాకాధ్వజమాలినీ-అనిమూలము.

తే. విశ్వకర్మ నిర్మించులగ ♦ విష్ణుపదము
నందుఁ దేలుచునున్నట్టు ♦ లగపడుపురిఁ
గనియె; మఱియును నాలంక ♦ ఘనతరమయి
1 వప్రసాలమె జఘనమై ♦ వజరుచుండ. ౨౦

183

తే. సరిఘయందున్న జలమె న♦వ్యసుగు నంబ
రముగ వెలయ, శతఘ్నికా♦సముదయములు
శూలములు కేశమఃఖములై ♦ క్రాలుబురుజు
లమలకర్ణాభరణములై ♦ యతేశయిల్ల. ౨౧

184

క. తరుణీమణివలెఁ జెలఁగుచు, వరశిల్పములొప్పుఁ జిత్తఁపాటవమునఁ జే
య రహిన్ మించెడుపురినలె, నరుదగుచుండంగ దాని ♦ నాతఁడు గాంచెన్.

ఆ. దానియు తరమునఁ ♦ దగు ద్వారమును జేరి
మదిని నిట్లు తలఁచె ♦ త్కాకుమారి
నెట్లుగాంతు లంక ♦ నేరీతిఁ జొరనగు?
ననుచు నెంచె; నిట్లు ♦ దనుజపురము. ౨౨

185

ఉ. భాసురమై సితంబగుచు ♦ భవ్యతనుంబయి యొప్పుచుంటఁ గై
లాసపుశ్చంగమట్లుగఁ జెలంగి నభంబును దాఁకుచున్నదో
నాసముదీర్ణ భూరి భవఃస్వప్రతతిన్ దివిగూర్చి పోవఁగా
నానఁగొనంగఁ జోలునను ♦ నట్లలరాగుచుఁ జూడఁ జోద్యమై. ౨౩

186

2 చ. కనుఁగొన భీతినించు ఫణి♦కాండముచేఁ దగు నాగలోకమో
యన బెడిదంపురక్కసుల ♦ నావృతమై, మఱి యెన్నరాక చ
క్కనిగతి నిర్మితంబగుచుఁ ♦ గ్రాలుచు స్పష్టముగా వెలుంగుచున్
గనుఁగొన రమ్యమై సిరికిఁ ♦ గాపురమై తనరారుచుం గడన్. ౨౪

188

చ. ధనపతికింతకున్ ముచుపు ♦ తావలమై; పెనుదంష్ట్రలొప్పుఁగా
ఘనతరశూలపట్టిన ని♦కాయమున్ ధరియించి భీతికృ
త్తనువుల నొప్పు రాక్షసులు ♦ తన్ననయంబును గాచుచుండ నా
గనికరజుష్టమా గుహగఁ ♦ గన్నడుచున్ రుచులొప్ప విఘాటచున్ ౨౫

189

తే. భయము గల్గించుచుండఁ బావనియు దానిఁ
గాంచి దానికిఁ జట్టును ♦ గ్రాలుచున్న
సాగరంబును జూచి రాక్షసవిభుండు
భయదశత్రువునై యుంటఁ ♦ బరఁగ నెన్ని. ౨౬

190

క. హనుమయు మది నిటుతలఁచెన్; వనచరులీ యబ్ధిదాఁటి ♦ వచ్చుట యరుదై
కనఁబడు నెటులో వచ్చిన, ననిసేసి సురౌఘమైన ♦ నప్రతిమంబున్. ౨౭

191

క. దీనిఁ జయింప శక్యం, జౌనే యిద్దానిఁ జేర † నరుదెంచినచో

వానరుల కేమిఫలమాః, గానఁ రాకుంటె మేలు † గాఁ గనఁబడెడున్. ౨౭

తే. విషమమై దుర్లగుంబయి † వెలయుదీనిఁ

బాలనము చేయువాఁడు రా † వణుఁడు గాన

నాలగిరిభూమిదళనాది † సకలకార్య

ముల నొనర్చినయట్టి రా † ముందు గడఁగి. ౨౮

: 93

¹క. చనుదెంచిననై నను ఫలమును గాంచునె? ²క్రూరచిత్తములఁ దగువారల్

దనుజులు గావున సామం, బున దీనిఁ జొరంగరాదు † పో యెఱైనన్. ౨౯

క. ధననంతులౌట దానం, బున దనుజులు వశ్యులగుటఁ † బోలదు, దర్పం

బునఁ గ్రాలుట భేదంబున, దనుజుల వంచించరాదు † ధాతకునైనన్. ౩౦ 195

తే. బుద్ధిశౌర్యములన్ వీరు † పొల్చువారు

గాన యుద్ధమైనర్చి ని † కామశక్తి

జయము గొనరాదు; వనచర † సత్తములగు

వనచరచతుష్టయమునకె † వనధి దాఁటి. ౩౧

196

నీ. శక్యమా నిర్జర † సత్తమపాత్రుడౌ నంగదుండును నీలుఁ † డన్మదధివుఁ

డై ననుగ్రీవుండు † నేను నీనల్వర ముద్ధిని లంఘించి † యనురవురిని

జొరఁజాలుదుము మఱి † యొరులకుఁ గాదునూ; యీవిచారంబివు † డేల నాకు

యుర్విజ జీవించి † ముంటయు లేమియు నెప్పుడూ తెలియనౌ † నప్పుడామెఁ

తే. గాంచి యవ్వలఁ జేయనౌ † కార్యమేను

దలఁచెదనటంచు నొకముహూ † ర్తంబు మదిని

జక్కఁ జింతించి యాకపి † సత్తముండు

తద్గిరీంధ్రకూటంబునఁ † నగ వసించి. 3౨

197

క. శ్రీరాముని యభ్యుదయమె, కోరికగానుండె; మఱియుఁ † గ్రూరులు దనుజుల్

భూరిబలాభ్యులు గావున, నేరీతిఁ బ్రమాదపడక † యీపురవరమున్. 3౩

క. కాపాడుచున్నవారిపు, డీపురి నీరూపముననె † యేఁ జొచ్చుటకె

ట్లోవుదు శక్యంబెటులౌ; గావుదుములు భూరివీర్య † కలితులు కఠినుల్. 3౪

తే. చండ తేజోవిరాజితుల్ † సమధికబల

యుతులు రాక్షసులౌదు; రే † నుర్వీతనయ

వెదకువాఁడను గావున † వీరి నేను

వంచన యొనర్పకుండఁ † దప్పుదు నిజంబు. 3౫

200

1 ప్రాప్యపి నుమహాబాహుః కింకరిష్యతి రాఘవః-అనిమూలము. 2 ఇటు వ్యాఖ్యానాభి ప్రాయము చేర్చి వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగువది. కాన “అపక శో నసాంత్యస్య రాక్షసే శ్వభి గమ్యతే” అజ్ఞాతమున లేనియట్లు మిండుఁగలదని తలంపరాదు.

క. తెలిసియుఁ దెలియనికూసం, బలరారం దాల్చి గొప్పఁదగు నీకృత్యం
బెలమిని సాధింపఁగ నే,ను లంక నీరాత్రి జొత్తుఁచు వెరవు మీఱన్. 3౫

చ. అని యిటులెంచి దేవతలఁకై న నెదుర్పఁగరాక యొప్పులం
కను దిలకించి సీత వెదఁకందగుఁఫక్కిఁ దలంచి పల్కఱున్
దనమదిలోఁ దలంచుచు నితాంతము నూర్పులఁ బుచ్చి యంతటన్;
జనకజ నేయుపాయమున ఁ సాధుభయంకరుడై దురాత్ముడై. 3౬ 202

క. తనరారెడు రావణునకుఁ, గనఁబడకుండంగఁ జూడఁగల్గుదు? శ్రీరా
ముని విదితాత్ముని పనియిది, వినాశ మెటులొందకుండు? ఁ విధిగతియెట్లొ?

క. జనకజ నొక్కతె నొరులకుఁ, గనఁబడకుండంగ నే నొకఁడనే చూడం
గను బొనఁగు నెట్లు? పనిదే,నినినై న మదిందలంచి ఁ నెఱిఁ జేయఁదగున్. 3౭

*సీ. నులలితోపాయముల్ ఁ సొరిదిఁ బ్రయోగింప సింఁచుమింఁచుగ ఫలిఁయించినట్టి
కార్యంబులును, వివేకరహితుఁడగు దూతచేతికిం జిక్కెనేఁ ఁ జిత్రరీతిఁ
గా నవియును దేశఁకాలవిరోధంబు నొంది చీకట్లు నూఁరొద్దయమున
నశియించునట్లు విఁనాశంబు నొందును; గార్యవియ్యది య దఁకార్య మనుచు

తే. రాజమంత్రులు గూడి నిర్ణయముచేసి
నట్టిసదుపాయములుగూడ ఁ నజ్ఞుడై న
దూతనొందిన నవ్వియుఁ ఁ దోడనె చెడి
విభునిసై తము చేయు వివేకరహితు. 3౮ 205

క. దూతలు పండితమానులు, భూతలసతికార్యములను ఁ బోకార్తురుగా;
యీతఱి లంకం జొచ్చుట, యేతెఱిఁగుననొనొ యిప్పుడే చొరఁదగునా.

చ. గిరిపయి నిప్పుడుండి నిశఁ ఁ గేవలశక్తిని జొచ్చుటొప్పు నా
పురమును దీని నెట్లు కనఁబోలును? మాపమిదేమహార్హమై
పరఁగునొ యల్పమాతనువు ఁ బాగొ, రఘూత్తముకార్యరీతి యె
క్కరణి నొనర్పఁగాఁ జెడక ఁ కాఁగలదో యిది యెట్లు సాగునో. ౪౦ 207

తే. ఎట్లు లవివేకియనునాను ఁ మేను బొంద
కుండఁగలనో, యసారిమై ఁ యొప్పు జలధి
దాఁటినాఁడ నిదెట్లు వ్యర్థంబుగాక
యుండునో, యేమిచేయంగ ఁ నొప్పుగనునొ. ౪౧ 208

క. దనుజులు ననుజూచినచో, దనుజేంద్రానర్థకార్యఁతత్పరుఁడగురా
ముని కార్యమెల్లఁజెడ, నన్, దనుజులు గుఱుతింపకుండఁ ఁ దగ నిచ్చోటన్.

* భూతా శ్చార్థావిషద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః, విక్లబం దూత మాసాద్య తమ మ్సార్యో
దయే యదా, అర్థానర్థాంతరే బుద్ధి ర్నిశ్చితాపి సోధతే-అనిమాటము. దీనివ్యాఖ్యానభావమిటఁ
జేప్పఁబడుటచే నీసపద్యము తెప్పవలసివచ్చినదని యెఱుంగునది.

క. మెలఁగుట యశక్యమే యగు; ఖలుఁడగు రాక్షసునితనువుఁ ♦ గాంచిననై నన్
స్థలమున నిటనుండుటకే, యలవియుఁ గా దన్యరూప ♦ మందిన నగునే. ౪౩

నీ. బలవంతులగు రాక్షసులకెఱుంగఁగరాని దేదియులే దంగఁహీనుఁ డైన
వాయువుకూడను ♦ నారికిఁ దెలియక, లంకలోఁ దిరుగఁజాఁబండుటంచుఁ
దలఁచెద; నాశొంటిఁతనువున నిందుండుదునయేని నే విషత్తును గనుటయె
గాక నాస్వామినఁతాత్కర్యంబునుం జెడుఁ; గాన నాసహజమాఁకాయ మిప్పు

తే. ప్రాస్వముగ నొనరించి శ్రీరాముకార్య
సిద్ధికొఱకుఁ ద్రియామను ♦ జెలఁగి లంక
నేఁ బ్ర వేశింతుఁ; జొరఁ దగఁనిదగు రావ
ణాభిపాలితలంక నత్త్యద్భుతముగ. ౪౩౪

211

చ. ఒరులకుఁ గానరానియటు ♦ లొప్పెడుశక్తిని రాత్రిఁ జొచ్చి మం
దిరములనెల్లఁ జక్కనిగఁతెం బరికించి విదేహరాట్సుతం
బరమగుణాన్వితం గనుదుఁ ♦ బాగుగ నంచుఁ దలంచి వీరుఁడొ
హరితిలకుండు సీతఁ గనుఁనావృతి నూర్చుఁడు గ్రుంకుకాలమున్. ౪౩౫ 212

క. కనిపెట్టియుండె; నంతట, వనజావుఁడు పశ్చిమాబ్ధి ♦ వ్రాలఁగ రాత్రిన్
హనుమయు బిడాలమాత్రము, తనయంగము నొనరఁజేసిఁతాఁ జిత్రముగన్.

చ. కననయి వీర్యయుక్తుఁడయి ♦ క్రాలును గావున నాస్రదోషమం
దనితరశక్తిఁ బైకెగసి ♦ యద్భుతమై నువిభక్తరాజమా
ర్గనికరమై చెలంగువురిఁ ♦ గన్రుగతిం జొరఁబూనె లీలమై
ఘనతరసౌధపంక్తుల నిఁకామము చూడఁగ నై యపారమై. ౪౩౬ 214

తే. కనకరూప్యమయస్తంభఁగణముచేతఁ
గాంచనమయంబులౌ జాలఁకములచేత
నగర మయ్యది గంధర్వఁనగరమట్లు
తనరె; మేడలంతస్తు లేఁడెనిమిదలర. ౪౩౭ 215

తే. స్ఫటికములచేత దివ్యకాంచనముచేత
నలరుతావులు చెలువంబు ♦ గులుక లంక
వెలయుచుండెను; మఱి రాక్షసులగృహములు
దివ్యవైషామ్యరత్నచిత్రితము లగుచు. ౪౩౮ 216

క. విలసితముక్తాజాలంబులనొప్పు ప్రదేశములను ♦ బొలిచెను; రక్ష
స్థుల గృహతోరణములు పెం, పలరఁగఁ జిత్రంబులగుచుఁహైమములగుచున్.

క. దనుజేంద్రపురము నెల్లెడ,లను వెలుగంజేయుచుండె; ♦ లలనామణి నీ
తను జూడ నుత్సుకుండై, వనచరతిలకుండు హనుమ ♦ భాసురమగుచున్. ౪౩౯

- తే. అద్భుతంబగు నాకృతి ♦ నమరి తనదు
మహిమ మింతనిచెప్ప నేమాత్రమైనఁ
దరముగాక చెలంగున ♦ తనముఁ గాంచి
సంతసమ్ము విషాదంబు ♦ సనుముగఁ దగ. ౫౫ 219
- సీ. తెల్లనె యత్యున్న ♦ తిం దగినవిమానజాలముల్ దీపింపఁ, ♦ జారుకనక
జాలతోరణములు ♦ చక్కఁగా వెలయంగఁ, బ్రభాతి చెలఁగ రావణభుజాభి
పాలితంబయి మహాభయదరాక్షససమావృతమయి చూడఁగ ♦ నింపునొసఁగు
పురమును గని కపీశ్వరుఁడు మోదము విషాదమునొందె; రేరాజు ♦ తానుగూడ
- తే. నతనికిఁ సాయపడునట్లు ♦ లవుడు తార
కాంతరంబున వెల్లుచు ♦ నాత్మకాంతి
నెల్లెడల వెదఁజల్లుచు ♦ నుల్లసిల్లి
వేలకొలఁదిని గిరణముల్ ♦ వింతమెఱయ. ౫౬ 220
- క. ప్రాచీముఖమున నెంతయుఁ, దోఁచెను; శంఖములు దమ్మి ♦ తూండ్లును క్షీరం
బేచాయనుండునట్లుగ, నేచక్కనికాంతిఁ బైకి ♦ నెసఁగెడుచంద్రుఁ. ౫౭ 221
- తే. సరసునం జనుచున్నట్టి ♦ నన్తరాళ
మట్లు వనచరకుంజకుం ♦ డమలశశిని
గాంచి లంకఁ బ్రవేశించి ♦ కార్యసరణిఁ
దీర్చు మదినెంచె *రామభక్తిని జెలంగి. ౫౮ 222

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3 - వ సర్గము.

- అంకితం లంకాధిపేతను జయించి హనుమ లంకలోఁ బ్రవేశింప ననుచుతిని బొందుట అంకితం
- చ. జలనిధిలంఘనాదిగురు ♦ నాహనకృత్యములెల్లఁ జేసి యు
జ్వలతరసత్వమొప్పు మతి ♦ శాలి మరు తనయుండు లంబనా
మలలితభూధరంబున సమస్తమహీరుహముల్ నితాంతమున్
వెలయఁగ వంగియుండుటను ♦ వ్రేలుచునున్న ఘనంబులాగునన్
జెలఁగుచు నున్న శృంగమును ♦ జేరి బలంబును బూని యంతటన్. ౧ 223
- క. చాగుతరకాననంబుల, వారిని జెలువారి దనుజువరపాలితమై
చేర నశక్యంబగు పురి, మారుతి నిశిఁ జొరఁగఁబూనె ♦ మతిమహిమమున్.
- చ. పురమది శారదాంబుదముఁ ♦ బోలి సుధామయమైన నుందిరో
త్కరముల మీఱి, దానవుల ♦ గాధరవంబులు వారిరాశి భీ

* రామభక్తిని జెలంగి-అనునది హనుమ గా నిటఁ జేర్పఁబడుట ప్రకృతార్థవిరుద్ధము గాదని యెఱుంగునది.

కరవభంగిగా వెలయఁ, † గంధిమరుత్పరిసేవితంబునై

పరఁగుచునుండెఁ; బుష్పభట†వారమహార్భటు లుల్లసిల్లఁగన్. 3

225

*క. ధననాథుఁడత్యంతంబయి, తనరెడు విటపావతినలెఁ † దగి, తోరణపం

క్రిని గ్రాలు మత్తవారణ, ఘనతం జెలువారి కుచులఁ † గ్రాలుచు వెలసెన్.

తే. పాండురద్వారితోరణ†పటల ములర, సర్పములు సంచరింపఁగ † సతతగుప్త

మైన భోగవతింబోలి † దానవాళి, సంచరణరక్షితంబయి † మించుచుండె. ౪

నీ. ఉత్పన్నదివ్యగే†హోత్కరమూంబునను, విద్యుదుజ్జ్వల†ఘననికాయ

మంతటఁబర్వఁగా † సమలతాఽఽమార్గమునఁబ్ర కాశించుచు†ననయమొలయు

మందమాకుతముల†మంజులతఁమునై యమరావతింబోలి † యలరుచుండెఁ;

గనకమయంబయి † కడువిపులంబయి వెలయు ప్రాకారంబు † గలిగి విమల

తే. కింకిణీజాలరవముఁ † బొంకముగను

గ్రాలు ధ్వజముల శోభిల్లి, † చాల కుచుల

మించు లంకాపురంబును † గాంచి వేగ

దానిప్రాకారమును జేరెఁ † దమి మిగులఁగ. 2

228

క. పురమును నాలుగుదెసలం, బరికించి మరుత్సుతుండు † పరమంబగు స

చ్చేరువుం బొందెను; మఱి యప్పుర మష్టాపదకవాట†పూగాన్వితమై. ౮ 229

తే. అమలవై దూర్యవేదిక † అమర, స్ఫటిక

వజ్రముక్తామణివ్యూహ†భాసమాన

కుట్టినుంబులు చక్కఁగాఁ † గొమరుమిగులఁ

దప్తహాటకనిర్యూహ†తతులు వెలయ. ౯

230

తే. రజతరచితంబు లగుచు నిర్మలము లగుచుఁ

బొండురములగునట్టి పై † భాగములను

గ్రాలి వై దూర్యసోపాన†కలిత మగుచు

స్ఫటికాంతరపాంసువుల్ † భాసిలఁ దగి. ౯ ౪

231

నీ. ఆకాశమున కేగు†నట్టివై శుభములై, తగు చతుర్శాలలు † మిగులఁ, గ్రాంచ

పక్షీనుమూరర†వంబులు పోలయంగ, రాయంచ లెల్లెడ † రాజలంగ

వెలయు బంగరుద్వార†ములఁ జెన్నుగాంచుచు, వాద్యనిస్వనముల†భానురాభ

రణనిస్వనంబుల † రాజిల్లుచున్ శక్రపురమును బోలి విభూతి మెఱసి

తే. యాశనంబున కెగిరెడు†నట్టులున్న

దివ్యభవనంబులం జక్కఁ † దేజరిల్లి

యున్న లంకాపురంబును † సన్నతంబుఁ

గాంచి హనుమయు సంతోష†కలితుఁడయ్యె. ౧౨

232

- చ. దనుజవిభుప్రపాలితము † తద్దయు రమ్యము మంగళాకరం
బును నశులంబు సంపదల † మూలమునై తగు లంకఁ గాంచి యా
యనిలసాతుండు వీర్యయుతుఁ † డాత్మను నిట్లుతలంచె; నొచ్చి ప
త్తనమిది యాయుధంబులను † దాల్చిన రావణసేన లెల్లెడన్. ౧౩౫ 233
- క. తనుఁ గాపాడఁగ నొప్పెడుఁ, గనుక మఱెవ్వండుగాని † కడుబలముననై
నను నెదిరింపంజాలఁడు; ఘనులగు కుముదాంగదులును † గాని బలమునన్.
- తే. కపివరుండు సుషేణుండు † గాని మఱియుఁ
గ్రాలు మైందద్వివిదులును † గాని యప్ర
వేశ్యమా దీనిఁ బోరాడి † విక్రమముల
బలసి గెలిచిన గెలువంగ † వచ్చు నొకట. ౧౩౬ 235
- క. ఋక్షుండు కేతుమాలుం, డక్షయబలశాలి భాస్క † రాత్మజుడను మా
ర్యక్షవిభుండు కుశధ్వజుఁ, డీమౌత్రముగల్గు నేను † నేడైతి దీనిన్. ౧౩౭ 236
- క. గెలువంగవచ్చు ననుచుం, దలఁచుచు ఘనభుజుఁడు శౌర్య † ధాముండయి శ్రీ
కలితుండగు శ్రీరాముని, యలఘుపరాక్రమము, రాము † ననుజనిబలమున్.
- క. మనమునఁ దలంచి హర్షం, బునుబొందెను; మఱియు దనుజ † పురమిదియందం
దును జెక్కినరత్నంబుల, ఘనరుచులే మేలిచీరఁ † గా నొప్పారన్. ౧౩౮ 238
- తే. వస్తువుల నుంచుగేహముల్ † నిస్తులావ
తంసములుగాఁగ, మిగులు యంత్రములశాల
లతిఘన స్తనములు గాఁగ † నమరఁ బ్రమద
పోల్కి నొప్పెను భూషణ † భూషితయయి. ౧౩౯ 239
- క. విలసితమణికాంతులు నిర్మలములుగా నెగడి మంది † రంబుల తిమిరం
బులఁ బాయఁజేయ నొప్పెడు, నలలంకను దనుజపురము † నాతఁడుకాంచెన్.
- చ. కనియిటు లాపురిం బొరఁగఁ † గాంక్షఁ జెలంగెడు నవ్వుహాబలున్
వనచరపుంగవున్ ఘనుని † వాయునుతున్ నిజరూపయు క్తిచేఁ
గనియెను లంక; యిట్లసుర † కాంతసుపాలిత యట్లుచొచ్చునా
తనిఁ గని భీతికృద్వనన † దర్శనయై యటలేచి నిల్చె; దాన్. ౧౪౦ 241
- చ. హరివరుమ్రాలఁ గన్నడి మహారవముల్ నిగుడంగ నిట్లనున్
ద్వరపడి; యోవనాలయ! యెవండవు నీ విటు లేమికృత్య మి
ప్పురిగలవాడనై చొరఁగఁ † బూనితి! వింతయు దాఁచకుండ ని
త్తరుణమునంద చెప్పు *మను † ధాగణముం దగునంతలోపలన్. ౧౪౧ 242
- తే. వనచరుండవు నీవెల్ల † భాగములను
దనుజనాథుని సుభటు లు † ద్దామరీతిఁ

గాచుచుండు నీలంకను † గడఁగి చొరఁగ

నలువి నీకెప్పటికి నెట్టు † లగుఁ దలంప. ౨౪

213

చ. అనిచచియించుచుం దనదు † నగ్ర తలంబున నున్నయట్టి లం
కను గని వీరవయ్యఁకగు † గాలికుమారుఁడు పల్కె నీట్టు; లో
పనితరొ నీవు నన్నిచటఁ † బ్రశ్న మొనర్చినవార్తల్లె నీ

కనువుపడంగ నున్నయటు † లాన్యతఁ దెల్పెఁగఁగని ముందుగన్. ౨౫ 244

¹ఆ. వికృతనయనము లిటు † వెలయు నీవెవ్వతే? వేల ద్వారసీను † నిచటనున్న
దాన? వేల నన్ను † దారుణగతి నక్ష్యగించి పల్కె దేల † చంచలింప. ౨౬

చ. అనుహనుమంతువాక్యముల † నాపురపాలిని కామరూపముల్
గనఁగలనారి యప్పు విని † క్రమ్ముట నాతనితోడఁ గ్రుద్ధయై
యనియెఁ గఠోరరీతి; దనుఁజాధిపుఁడై మహితాత్ముఁడై జగం

బున వెలుఁగొందురావణుని † భూరితరాజ్యను దాల్తు నెప్పుడున్. ౨౭ 246

క. నను నెదిరింపఁగ నెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు; నేను † గేవలశక్తిం
గొని యిప్పురిఁ బాలింతును; నను నెన్నక యీపురంబునం జొచ్చుటకున్.

చ. ఆలవియె గాదు నీకెటుల † నై నను, నీదగు ప్రాణరాజు ని
మ్ముల నిట నప్పగించి తగఁ † బొందఁగలావు సుషుప్తిఁ జాలఁగాఁ
దులువ ప్లవంగమా యుదధిఁ † దోఁచెడులంక యనంగ నేనె సూ
నలుఁగడలం బురం బిదియు † నాపరిపాలితమై చెలంగెడిన్. ౨౯ 248

క. నావృత్తాంతం బిదియే, నీవడిగినయట్లు నీకు † నేఁ జెప్పితి; నాఁ
బావని యవాక్యంబులఁ, దా విని దానిన్ వధింపఁదగు యత్నమునన్. 3౦ 249

క. నిరతుండై వేటొకభూధరమువలెన్ నిల్చె; పాయుఁతనయుఁడు కపికుం
జరుఁడంత వికృతతనువునఁ, బరఁగెడు నాతరుణిఁ గాంచిబలయుతుఁడగుటన్.

క. తనబుద్ధిబలము వెలయఁగ, ననియె నిటుల; నోసిలంక † సాట్టప్రాకా
రనికరములఁ దోరణములఁ, గనఁగ మనోహరపులంకఁ † గాంచెడువేడ్కన్.

క. చనుదెంచితి నిచటికి లం,కను జూడఁగవలయు ననెడి † కాంక్ష మిగుల నా
మనమునఁ గల; దిఁక నీప, త్తనమునఁ గల యుపవసములఁ † దగువసరాజిన్.

తే. కాననంబుల నంతటఁ † గ్రాలుచున్న
సౌధములఁ జూచుటకె మహాశను మనమునఁ
బూని యిటవచ్చినాడను; † నే నన విని
కామరూపిణి యైనలంకయును మరల. 3౧ 250

క. పరుషాక్షరముగ నిట్లనె; సురవైరిగణప్రభుండు † శూరుండగు భీ

కరరావణుండు రక్షిం, స రహిం దగు నీపురము, సభవ్యమనీషా. 324 254

క. నను గెలువకున్నఁ గనుఁగొనఁ, గ సశక్యము నీకుఁ దుచ్చుకపి; యనవిని య
వ్వనచరతిలకుఁడు దనుజాం, గ సతో నిటువల్కె విచుము ♦ కల్యాణి! తగన్.

క. విను నే నీపురవరమును, గనులారం గాంచి తృప్తి ♦ గని క్రమ్యుఱ వ
చ్చినదారిననే పోయెద;,, ననవిని యాలంకయున్ భయంకరరీతిన్. 324

క. పెనునాదం బొనరించుచు, వనచరు నటచేతనే జవంబునఁ జటచెన్;
వనితాభృశతాడితుండై, వనచరతిలకుండు వీర్యవంశుఁడు మిగులన్. 324

* తే. అటచె; సంతటఁ బవచుని యాత్మజుండు
వామహస్తాంగుళుల నెల్ల ♦ బలిమిఁ బిడికి
లించి యాగ్రహమున మేను ♦ చంచలింపఁ
బొడిచె దానిని బిడికిటఁ ♦ గడురయమున. ౪౦ 258

క. వనిత యిదియంచుఁ దనచున, మునఁ దోచుట గాఢరోషముచు బూనిమృతిం
గనఁజేయక విడిచెను; న, వ్వసితయు నాదెబ్బచేత ♦ బడలి వివశయై. ౪౦4

తే. అవయవంబులు చలియింప ♦ నతివికృతము
గా ముఖంబును గన్నులు ♦ గనఁబడంగ
జవమునన్ భూమిఁబడియె; బ్రజ్జ్వలరుండై న
హనుమ భూమిని ద్రెల్లిన యతివఁ గాంచి. ౪౨ 260

క. ఘనతర తేజస్వీయుఁ గా, వ్రున నిది స్త్రీయాటఁ జంపఁబోల దనుచు దా
నిని గరుణించెను; బిదపన్, దనుజాంగన లంక మిగులఁ ♦ వత్తఱపడుచున్.

క. తడఁబడు నక్షరములతోఁ, గడుభీతిం బొంది యతనిఁ ♦ గాంచి వినయమున్
బెడఁగై యలరఁగఁ బలికెన్;,, బుడమి మహాబలుఁడ వీవెపో ఘనబాహు.

సీ. సౌమ్య! కృపాధ్య! ప్రసన్నుండవగుము, స్థవంగనత్తను, గావవలయునన్ను
దైర్యవంతులు మహాత్తరసత్వముక్తులు, నగువారు వనితల ♦ సంతమొండఁ
జేయరాదనుశాస్త్రస్థిర్ధమా నియమంబునను నిల్చియుందురు ♦ కనుక నన్నుఁ
గాపాడు, మిందు సగరనూపమునఁ గానఁబడులంక యిది యేనష్టవగవర్య

తే. యోమహావీర! విక్రమంబొప్పు నన్ను
నని జయించితి వీవు; బ్రహ్మాయును నాకు
మునుపొసంగిన వరదానమును దగంగ
విన్నవింతు యథార్థమై ♦ వెలయు నద్ది. ౪౬ 263

చ. వినఁదగు దానినీవు; మును ♦ విక్రమ మొప్పుఁగ రావణుండు పెం
వున దెసలన్ జయించుతటిఁ ♦ బోలనికృత్యములెన్నో చేయఁగాఁ

- గనుఁగొని నందిముఖ్యులు నిఁకామము కోపమునన్ శపించి రీ
దనుజునిలంక నాశముగఁ దప్పక యిప్పుడె యంచు నంతటన్. ౪౬౪ 264
- క. విని నే నాశాపంబును, ననజజుకడ కేగి భక్తిఁ ద్రార్థించితి నా
కును నాశము లేకుండఁగ, ననుగ్రహింపఁదగునంచు దంత నజుండున్. 265
- చ. ననుఁగని యిట్లుపల్కె విను ద నాశము తోడనె లేదుగాని ని
న్నసిమొన నెల్లు వానరుఁ డహార్యబలుం డొకఁ డేగుదెంచి వే
దనదుపరాక్రమంబున నితాంతము నోర్చునొ యంతనుండి యీ
దనుజులకున్ భయం బొలయుఁ దప్పదు పొమ్మనిచెప్పె బ్రహ్మయున్. ౪౭౪
- తే. సౌమ్య నీవర్చనంబున ద శతధృతివిహితమగుకాలమువచ్చె; సత్య మగునజుని
పల్కు దానికి భంగ మెవ్వరుననె నఁ, గలుగ; దవనిజఁ దెచ్చినఁకారణమున.
- క. ఖలుఁడును రాక్షసనాయకుఁ, డలఘుబలుఁడునె న రావణాసురునకు ని
మ్ములనెల్ల రాక్షసులకున్, గలిగె వినాశసము తీర్పుఁగలమే దానిన్. ౪౮౪
- చ. కనుకనె రావణాసురుఁ డఖండబలంబున నేలుచున్నలం
కను దగ దీనినివై చొరఁగాఁ దగు నచ్చట నీవు చేయఁగా
మనమున నిశ్చయించిన సమస్తసుకార్యములన్ జవంబు నొ
య్యనఁగొని చేసికొమ్ము; ప్లవఁగాధిప! యిప్పురి శాపసంతతిన్. ౪౯౪ 269
- చ. తనమహిమంబు దూలఁగ నుదారబలాఘ్యుఁడు రావణాసురుం
డనయము గావనొప్పునదియూ నిపు డిప్పురి స్వేచ్ఛఁజేరి యా
జవకజ సాధ్వీ నిచ్చమెయి ద సర్వగృహంబుల నంచరించి యెం
దును దగ నడ్డులేక మదిఁ దోచినయ ట్లరయంగఁ బూనుమా. ౫౦౪ 270

మూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪ - వ సర్గము.

—ఊఊ హమమ లంకలోనికిం బోయి వెదకుట. ఊఊ—

- క. అనిపలికె నంతఁ బవనుని, తనయుఁడు తేజస్వీ కీశతల్లజుఁ డటఁ బ
త్తనసూపఁ గామరూపిణి, యునునగు నాలంక శౌర్యమొప్పుచునుండన్ .౧ 271
- ¹క. అనిలోన జయించి జవంబుననె మహాబాహుఁ డతఁడు ద పొందుగ ద్వారం
బుననుండి దానిఁ జొరకయె, ఘనమా ప్రాకారమును దగన్ లంఘించెన్.
- ²చ. అరిపురముం జొరం దలఁచునాతఁడు ద్వారమునుండిపోవ న
త్తరుణమునందుఁ గార్యమది ద తప్పక పాడగునన్నరీతి న

1 అద్వారం మహాబాహుః ప్రాకార మభిపుష్టవే-అనిమూలము. 2 వ్యాఖ్యానాభిప్రాయ
మిటఁ జూపఁబడినది.

ట్లరసి యతండు సాలమును ♦ నాగతి దాటి పురప్రవేశముం
గరమనురక్తిజేయ మది ♦ గ్రన్నన నెంచి వినీతబుద్ధియై. ౨

273

సీ. కపినాథునకు హితకాంక్షియై యుండుట శత్రువినాశనూచకముగాఁగఁ
బ్రప్రథమంబున ♦ వామపాదంబును బగవానితలనుంచు ♦ పగిది లంక
యందుంచె; నిట్టు లయ్యనిలనూనుడు సత్వసంపన్నుడై రాత్రి సమయమందు
మాక్తికపుష్పసంయుక్తమా రాజమార్గంబును జొచ్చి చక్కనిది యగుచు
తే. రమ్యమై తగు లంకాపురంబు నెల్లఁగలయఁ దిరుగంగసాగె; లంకాపురమది
సృతగీతాదినద్యాద్యనిస్వనముల, మిగులు నట్టహాసంబుల ♦ మించుచుండె.

సీ. ఐరావతముఁబోలె ♦ నమలమై వజ్రాంకుశనికాశములచేతఁ ♦ జాలఁ గ్రాలి
మగరాలపిండుచే ♦ నిగనిగలాడెడు భవనంబులొప్పు నబ్జములఁ గూడి
నట్టియాకాశచుట్లందమై భాసీలై; మంగళప్రదములై ♦ మహిమఁ గ్రాలు
నసురగేహంబుల ♦ నతిసితాద్దంబులనలె విచిత్రంబులై ♦ ప్రబలి స్వస్తి
కము వర్ధమానపద్మము లనుపద్ధతులను గూడి కట్టఁబడినమహిశ

తే. హర్త్యములచేత భూషితంబగుచు నబ్జ
సంయుతాకాశమట్లు ప్రశస్తిఁ గాంచె;
నట్లు సుగ్రీనహితకరుఁడై రఘూర్ష
హుని సుకార్యము గావించు ♦ నూహ చెలఁగ. 24

275

1క. తనుకాంతిపెంపుమీఱఁగ, ననిలజుఁ డప్పురిఁ దిరుగుచు ♦ నతిచిత్రములై
తనరెడు సుమమాలలఁ జక్కనివిధమున నొప్పులంకఁ ♦ గని హర్షించెన్. ౨

క. వరుసఁగఁ బ్రతిగేహంబుల, కరుగుచు నందందు బహువిధాకారములం
బరఁగుగృహంబులఁ గాంచెను; నురుత్సుతుండందుమించు ♦ మదమునఁ బ్రమకల్.

3సీ. ఉరసుకంఠమ్మును ♦ శిరసునాఁబడు మూఁడుస్థానంబులం దగ ♦ జననమొంది
నట్టి మంద్రంబు మధ్యమ తారము లనుస్వరంబులతోఁగూడి ♦ రంజిలునటు
సురలోకమందు నచ్చరలట్ట; లతిమనోహరముగఁ బాడంగ ♦ నట్టిగాన
మును వీనులారంగ ♦ వినుచు నవ్వలఁ బోయి; ధనవంతులై నట్టి ♦ దనుజవరుల
గృహములందుఁ జరించు ♦ నింతులకాంచీరవంబుల, నూపురధ్వనుల, వారు

తే. హర్త్యసోపానములమీఁద ♦ నలరుచుఁ దగ, సంచరింప జనించెడిన్వర్ణనూపు
రాదిరావంబుల, బుజంబు ♦ లప్పళింప, గల్లు నినదంబులను సింహగర్జనముల.

క. వినియెన్; మఱియును జపముల, నొనరుచుతటి వారుపలుకు ♦ నురుమంత్రములన్
దనుజగృహంబుల వినియెన్, హనుమ మఱియు వేదపఠనమందు నిరతులై.

1 తాం చిత్రమల్యాభరణామ్-అనిమాలము. 2 శుక్రాన మధురం గీతం త్రిస్థానస్వరభూషి
తమ్-అనిమాలము. దీని వ్యాఖ్యాభిప్రాయ మిటఁ జేర్చి వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగువది.

క. ఘనముగ నఱచెడు నసురుల, దనుజేంద్రుని బొగడుచున్న † దానవులను గాం
చెను; మఱియు రాజమాన్యంబున నిండుగ నిల్చియున్న † భూరిబలములన్. ౧౩

¹ఆ. వానినడుమఁ దిరుగు † దానవనాయకు

ననుచరులను గాంచెః † యాగదీక్షే

తులను జడలఁ దాల్చి † వెలయువారిని బోడి

తలలవారిఁ గాంచెఁ † దత్పురమున. ౧౪

281

సీ. గోచర్తవసనుల † గుడ్డయె లేకున్నవారలఁ, గీడులఁ † బాయఁజేయ
నాయుధాకృతినున్న † యాదర్శముఘ్టులు గలవారలను, శత్రుఁగణముఁ జంపి
జయము చేకొనుటకు † సాధనంబుగ నగ్నికుండంబులన్ వేల్చుఁచుండువారిఁ;
గూటముద్గరములఁ † గొనియున్నవారిని, దండాయుధంబులఁ † దాల్చువారి

తే. నేకనయనుల మఱియును † నేకకర్ణు

లను గరాళాంగులను, గత్తులను, బయోధ

రములు వ్రేలాడుచుండువాఁరలను, వక్ర

వక్రవిషమాంగులను గాంచె † వామనులను. ౧౫

282

క. ధనువుల ఖడ్గంబులఁ దాల్చినవారి శతఘ్నికలను † జేఁబూనినవా
రిని ముసలంబులఁ బరిఘములను దాల్చినవారల ననిలజఁ డటఁ గాంచెన్.

తే. చిత్రకవచంబులను దాల్చిఁచెలఁగువారి, బలుపు మిక్కిలి లేనివాఁరలనుమిగులఁ
జిక్కకున్నట్టివారల † మిక్కిలి పొడవుగను నుండనివారలను గనె నతఁడు.

²సీ. మిగుల హ్రస్వాంగులై † తగకున్నవారల, నాతిగౌరాంగుల † నాతికృష్ణ
తనువుల, నెక్కువఁగను గూనులేనట్టివారి, విరూపుల † బహువిధాకృ
తుల, వామనుల, సురూపుల, మంచివర్చస్సుగలవారి, ధ్వజములఁగ్రాలువార
లను, బతాకంబులఁ † గొనియున్నవారిని, బహువిధాయుధములఁబట్టియున్న

తే. వారిఁ గనుఁగొనెః శక్తుల † భూరుహములఁ

బట్టినక్షేపణుల మఱిఁపాశములను

నశనులను బట్టుకొనియుండు † నసురవగులఁ

గాంచె నందందు నాకపిఁకాంతుఁ డెలమి. ౨౦

283

క. సుమహారముల సుచందన, సుమహితబహుభూషణముల † సుగుచిరతరవే
షములం గ్రాలెడువారలఁ, దమకీర్త్యం బైనయట్లు † దగువారి నటన్. ౨౧ 286

ఆ. నిశితశూలధరుల † నెఱి వజ్రములఁ దాల్చి,యలరువారి, భూరిబలుల, నచటఁ
గాంచె; నంత దనుజఁకాంతునియాజ్ఞ న,వ్యగ్రు లగుచుఁ బత్తఁనాంతరమున.

1 దీక్షితాన్ జటిలాన్ ముండాన్ గోటివాంబరవాససః - అనిమూలము. 2 లోపల వామను
లను కెప్పి మరల నీపద్యమునఁ జెప్పుట మూలానుసారమేయని యెఱుంగువది.

- క. మెలఁకునఁ గాపాడుచు నుజ్జ్వలభంగిం దనరు మూలఁబలభటవరులన్
గలయొగ నియుతసంఖ్యను, నలరెడువారలను గాంచెఁననింజుఁ డొకటన్.
- క. కనకాంచితమగు తోరణమునుగల రావణునిగేహఁమును గనె నది య
పైనుపర్వతమునఁ గూటం, బున స్థాపితమై చెలంగుఁ ఁ బొలుపగుఖ్యాతిన్.
- క. తెల్లనిసరసీజంబుల, నుల్లసిలుచునున్న పరిఘం యొప్పుఁగఁ గనక
ప్రొల్లలితప్రాకారం, బెల్లరుచుల నొప్ప మిగుల ఁ నెనఁగు ననఁమై. ౨౫ 290
- క. నిలయంబది సురలోకము, వలె దివ్యంబగుచు నారఁవంబుల దివ్యం
బులవెలసి వాజిహేషలు, గలిగి మనోజ్ఞాభరణనిఁకాయధ్వనులన్. ౨౬ 291
- క. నిరతము చెలఁగుచు యానో, త్కరముల నరదముల దివ్యఁకనకవిమానా
ళిరహిం దగు హయగజముల, వరదంతచతుష్కలసితఁవారణములచేన్. ౨౭
- తే. పరఁగుచుండును; బలిసినఁపక్షిన్యగవి
తతులచే నొప్పుచుండును ఁ ద్వారమందు
మహితమైయుండు, దానిని ఁ నహము నిశేయు
వీర్యవంతులు రాక్షసఁవీరులెల్ల. ౨౮ 293
- ¹తే. ఏప్రమాదము నొందక ఁ యేవుమీఱఁ
గాచుచుందురు మఱియును ఁ గమ్రకనక
మునను జంబూనదీస్థలి ఁ జననమొందు
స్వర్ణమున భూషితంబగు ఁ సాలవితతి. ౨౯ 294
- క. అరుదుగఁ దనరారఁగ నుం,దరముక్తామణివిభూషిఁతంబయి కాలా
గరు వందనవరములచే, నిరతము దగుదానిఁ జొచ్చె ఁ నెమ్మి హనుమయున్.

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁడు వెన్నెలలో నీతవెదకి కానక దుగిభించుట. అథా-

- మ. మతిమంతుండగు నాంజనేయుఁడు నభోఁమధ్యస్థలిన్ మెండుగా
ద్యుతినంఘంబుల నట్టె చల్లుచు మహోఁద్యోగంబునం బొల్పుచున్
గతిచెల్వొప్పుఁగ నాలమంద మదముం ఁ గ్రాలంగఁ జెల్లాడు ను
ద్ధతమా శ్వేతవృషంబురీతి శశినిం ఁ దాథాసమానుం గనెన్. ౧ 296
- ఉ. శీతకరంబులం బ్రజలఁ ఁ జెందినదుగిఖముఁ దూలఁగొట్టుచున్
భీతిదమా సముద్రమును ఁ విష్ణుపదంబును దాఁకునట్లుగా

1 సహేమజాంబూనదచక్ర వాళమ్-అనిమా. హేమ, అన్యర్తం జాతం మహ్నమ్-కాం
బూనదమ్, జంబూనద్యాం జాతమ్-అనివ్యాఖ్య.

భ్యాతిని బొంగఁజేయుచు, స్వఃకాంతిని నెల్లెడ విస్తరిల్లునా
భూతములం బ్రకాశమును † బొంగఁగఁ జేయుచుఁ జంద్రుఁడంతటన్. ౨

¹చ. హనుమకుఁ గాననయ్యె; భువిఁయందును మందరపర్వతంబునన్
దనరునొ యేప్రభాతతి, నిఁతాంతము నబ్ధిఁ బ్రవోషమందు నే
ఘనరుచియుండునో, జలజఁకాండమునన్ సలిలంబులందుఁ జ
క్కనిరుచియెద్దియుండునొ నిఁకామము తద్దుఁగి పొందెఁ జంద్రునిన్. 3 298

సీ. వెండిపంజరమున † విలసిల్లు హంసయ ట్లురుతరమందరఁధర్మగుహఁ జెలు
వారు సింహమురీతి, † నతీచు తగజమువైఁ బాలుపారు వీరునిఁపోల్కి, నాక
సంబున విలసిల్లెఁ † జంద్రుఁ డెంతయు; వాడిశృంగముల్ గల్గినఁవృషభమట్టు
లున్నతశృంగంబు † లొప్పు మహాగిరివలెను, వత్తసర్వర్థఁబద్ధశృంగ

తే. విలసితంబగు మదకఁవిధిఁ బ్రపూర్ణ
శృంగములఁ దేజరిల్లెను † శీతరశ్మి
యంబరమున; వినవృశీఁతాంబుతుహిన
వంకుఁడై గురుముఖులఁ బ్రభావితతిని. ౫ 299

ఉ. ఎంతయుఁ గప్పియొప్పు గుడిఁయించుటనే మలినంబులేకయే
వింతగఁ జెన్నుమీఱి, సితఁవిద్యుదుదారసమృద్ధిచేతనే
యెంతయు నిర్మలాంకుఁడయి † యేవున నభ్రమునన్ శశాంకుఁడా
వంతయుఁ గందులేనియటు † లత్తఁజే బొల్పెఁ గనంగ నొప్పుచున్. ౬ 300

²చ. హరివరమొందు ప్రస్తుతఁలాంతరమొంది వెలుంగునట్లు, కుం
జరము మహారణంబున విశాలరుచిన్ వెలుగొందునట్లు, భూ
వరుఁ డొగి రాజ్యముం గొనుచు † భాసిలుభంగి, నిశాకరుండు న
త్తరుణమునన్ వెలింగె నముదారమరీచుల నిండువేడుకన్. ౭ 301

సీ. శశధరుం డుదయించి † చక్కఁగ వెల్లుటఁ జీకటుల్ నలుదట్లఁజెదరిపోవ
దనుజపిశాచసంతతులు మాంసమ్ముల భక్షించుచుం దగఁ † బరిధవిల్లి
సంజాతదోషమై † చక్కనివెన్నెల వచ్చుటచేతను † బ్రాణవిభులు
కామినుల్ ప్రీతిచే † గలియంగ నంతకు మును వారిమనసులఁగనఁబడి తగు

తే. ప్రణయకలహాదిదోషముల్ † పాయవెలసి,
వర్షమట్లుగ మోదనంజనక మగుచు

1 యాభాతి లక్ష్మీ రుభవి మందరస్థా తథా ప్రదోషేషు చ సాగరస్థా, తథైవ తోయే షు చ
పుష్కరస్థా తరాజ సా చారు విశాకరస్థా-అనియూ. 2 కిలాతిలం ప్రాప్య యథా మృగేంద్రో మహా
రణం ప్రాప్య యథాగజేంద్రః, రాజ్యం సమాసాద్య యథానరేంద్ర స్తథాప్రకాశోవిరరాజచంద్రః.
అనియూ. 3 ఈపద్యము శ్లోకవ్యాఖ్యాభిప్రాయమును కేర్చి వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగునది.

నటఁ బ్రదోషము మెల్లగ † నంతరించె;
నంత వీణాదితంత్రీరఁవాళి మిగుల. ౮

302

క. శ్రుతిమోదావహమై తగెఁ; బతులం దమిఁగూడి సాధుఁనర్తనమున ను
న్నతిఁ గాంచినసతులెల్లను, మతిసుఖముల శయ్యఁ గనిరి † మంజురీతిఁ. ౯

క. భూతాదికరాత్రిచర, వ్రాతము రాద్రాద్భుతాకరములగు కృత్యం
బాతటిఁ జేయునుఁ గ్రీడల, నాతతముగ నల్పసాగె † ననువొందంగఁ. ౧౦

చ. పురమున నందుఁ జారుతరఁబుద్ధిఁ జెలంగినవాయుసూనుఁ డ
త్తరుణమునకొ సురకొ మిగులఁ † ద్రావుచు విన్మృతిఁ గన్నవారి, నా
వరుసను ¹జేయుచున్నఁని † పద్ధతి మాని ప్రమాదమొందుచుకొ
గరము చరించువారలను † గాంచె గృహంబులలోన నెంతయుకొ. ౧౧ 303

క. జనవితతి నిండఁగా న్యం, దనములు భద్రద్విపేంద్రఁతతులు హయము లా
ననములు నిండకొ వెలయుఁగ, ఘనవీరశ్రీవిలాసఁకలితము లగుచుకొ. ౧౨

క. తనరాగుగృహంబులఁ గాంచెచు బావని; మఱియు స్వేచ్ఛఁచే నొండొరులం
గని పరిహాసము లాడెడు, జనులను గర్వోక్తు లాడుఁజనులను మిగులకొ. ౧౩

సీ. బలిసినగురుబాహుఁపులను నొండొరులవై వై చుచు మదమున † భయదరీతి
నితరేతరంబు నఁహీనరవంబుల బెడరించుచును దమవివితకపక్ష
ములను విఱుచుచు, నిఁమ్ముల నవయవములఁ, జెంతనేయున్నట్టిఁశ్రీలవై న
వై చుచు, నతిచిత్రఁభంగిని రూపముల్ గైకొనుచును, దృఢఁకాన్యకములఁ

తే. బట్టుచుకొ నంపరించెడిఁవారిఁ గాంచె;
నందుఁ గొందఱు సుందరు † లంగరాగ
ములను మేనుల నలఁదుచు † మెలఁగుచుండి
రింకఁ గొందఱు పూజోడు † లెలమి మిగుల. ౧౪ 308

క. నిదురంబొందుచు నుండిరి, మదవతు లొకకొందఱు † మానితముఖనం
పదలొప్ప నవ్వచుండిరి, సుదతులు కొందఱు నమర్షఁప్రక్కి పలుమఱుకొ.

తే. పుచ్చుచుండిరి నిట్టూర్పు † లిచ్చవచ్చి
నట్లు; గర్జించుమదకరులలర, మిగులఁ
బూజితులుగాఁగ నొప్పెడుఁబుధులు వెలయ
నగర మయ్యది యత్తఱిఁ † బొగడ నగుచు. ౧౫ 310

²క. ప్రతివీరులు వొంక రిఁకే, గతియని యూర్పులనుబుచ్చు † గాఢబలమదో

1 మత్తప్రమత్తాని సమాఖలాని-అనియూ. ప్రమత్తాః=ప్రమత్తకార్యవిస్తారిః-అనివ్యాఖ్య.
2 రరాజ వీరైచ్చ వివిశ్వసద్భిః ప్రాదో భుజంగైరివి విశ్వసద్భిః-అనియూ. వివిశ్వసద్భిః యాథ
యాగ్యవీరాలాభాత్-అనివ్యాఖ్య.

ద్వతులగువీరులు వెలయఁగ, క్షీతిరోఁ జెడుఫణివితతులఁ ♦ జెందుమడుగునాన్.

క. అలరారె; బుద్ధివిభవం, బుల నెనఁగును సరసవచనములఁ బొండితియుం
జెలఁగ మహాస్తికులై, జగ, ముల ముఖ్యులున గుచు, వివిధములగుతనువులన్.

క. తనరారుచు రుచిరాఖ్యులఁ, గనుచున్ బెడఁగై న దనుజకాంతల నచటం
గనియెం బావని; మఱియును, మనోహరాశృతుల నుగుణమండితులఁ దగన్.

తే. గుణములకు సాటియైనట్లు ♦ కొమరుమిగులు
చున్నవ్యవహారములఁ జేయుచున్న దనుజ
వరులఁ గొందఱఁ గని యంతఁ ♦ బ్రమదమందె
మఱియుఁ గొందఱ నటఁ బవమానసుతుఁడు. ౧౫౪

314

క. తనతుల్యగుణంబులచే, ఘనులై వికృతాకృతులను ♦ గల్గినవారిన్
దనుజులఁగాంచెను; మఱియున్, హనుమయునొకచోట లంకయందారాత్రిన్.

చ. సురుచిరభూషణాదులను ♦ సొంపుగఁ దాల్చుగ నర్హమైన సుం
దరతనువుల్ చెలంగఁ, దనునాథులయందు విశుద్ధభావముల్
వరఁగఁ బతివ్రతాత్వమున ♦ భాసిలి పానములందు నాథులం
దురుతరచి త్తముల్ దగుల ♦ నుద్జ్వలహాపములం జెలంగి యం
బరమునఁ జక్కలట్లు దగు ♦ వారిజనేత్రులఁ జూచె నాదృతిన్. ౧౬ 316

సీ. సౌందర్యలక్ష్మిం బ్రశస్తిని వహించి యర్ధరాత్రమున నాయకులదృఢత
మాజ్ఞేవములఁ జిక్కి ♦ యంత లజ్జఁగాంచి ప్రమదాబ్ధిమగ్నలై ♦ ప్రసవవితతి
దాఁగినయట్టి పతంగంగనలవలెఁ జెలువారు దనుజకాంతలను జూచెఁ
గొందఱ; మఱియునుగోరికహర్త్యంబులందుఁ బ్రియాంకంబులందు నుఖము

తే. గాఁగఁ గూర్చుండి యున్నరాక్షసవనితలఁ
గనియె; మఱియును బెండ్లియై ♦ ఘనపతివ్ర
తా నుధర్తముఁ దప్పక ♦ దర్పకశర
విధలై భర్తలందెల్పు ♦ వెలఁదులఁ గనె. ౧౭

317

క. వృర కేళీవళత దిగం, బరలై తపనీయరాజివర్ణంబుల నొ
వ్వరమణులం గొందఱఁ గనె, మరుత్తనూజుండు హర్త్యమండనమందున్.

క. కనకరుచిం జెలువారెడు, తనువులఁ దగు నద్వితలను ♦ దరుణుల నహ్వోఁ
గనుఁగొనియె, మనోహరమగు, తనుకాంతిఁ జెలంగి ప్రియులుతమ్మెడఁ బాయన్.

క. కలగుండుపడుచుఁ జంద్రుని, వలెఁ దెల్ల నిచాయనొప్పు ♦ వరవారిజనే
త్రులఁ గాంచెఁ గొందఱను; నిమ్ములఁ గవివీరుండు సౌధమున నొకచోటన్.

క. వృర కేళిఁ దేలునాశలఁ, ద్వరఁగాఁ దనుప్రియులనన్నిధానమువకు నే
గి రహి రతిఁ దేలి మనోహరరూపముఁ బ్రమదమొప్పు ♦ వభిసారికలన్.

క. కని మఱియు గృహములందున్, మనోజనిభు విభునిఁ గూడినృర కేళిమఘం

చిన సుందరనారీమణులను గాంచెం గపివరుండు ♦ లంకాపురిలో. ౨౧ ౩22

క. దనుజాంగన యిదియనియును, మనుజాంగన యిద్దియనియు ♦ మదివేర్వేట
గనుటకుఁ జందురు తేజం,బును బోలెడు నంగనాన్యములఁ దగురీతి. ౨౧|

ఆ. వక్రములగు నేత్ర ♦ సత్త్వములను గాంచి, తనకు రఘువరుండు ♦ తరుణిసొమ్ము
లవగు గుఱుతులెల్ల ♦ నరసి తెల్పుట నవ్వీ,గానవచ్చునేమొ ♦ కనెద ననుచు.

ఆ. మెఱపుగుంపులవలె ♦ మెఱయుచుండెడివారి

యాభరణములను మహాత్ముఁ డతఁడు

కనియె; నిట్టులెంతగా వెదకిననైన

సుందరాంగమునను ♦ సొబగుమీటి. ౨౨

325

చ. ఘనతరనంశమందు జనిఁ ♦ గాంచి మనోజ్ఞులతావిధంబునం
గననగు చారుదేహమునఁ ♦ గ్రాలి యయోనిజయై చెలంగు భా
తనయను నీతమాత్ర మటఁ ♦ దత్కపిషయ్యఁడు గానఁడయ్యె; న
య్యనిలజఁ డిట్లు శాశ్వతమహాత్మరధర్మపథప్రవిష్టయై. ౨3

326

చంపకమాలిక:—

తనవిభునిం దలంచుచును ♦ దర్పక మోహమునం గృశించి, రా
మునిఁ గనఁగోరి భర్తృమనఁముగ గడుసంపద కాలయంబుగాఁ
దనరెడుదానిఁ బొంది, వనితామణులందును మేలుబంశియై
ఘనతవహించి; తాపమునఁ ♦ గందుచు, మున్ను రఘుప్రవీరుప్ర
క్కన నలరారునట్లు మణికాంతుల నెంతయు సొంపుమీఱు నా
ఘనపదకంబుమించు తనకంఠమునందిపు డాత్మనాథుఁ బా
సినదయి దాన నుప్పతిలి ♦ చిమ్మెడు నేత్రజలంబు సాంద్రమై
యనయము గన్నడఁ, మిగుల ♦ నందముగాఁ గనుతెప్పలొప్పు, జ

క్కనిగళనాదముల్ వెలయఁగా, వని నృత్యముచేయు కేకిరీ
తిని జెలువారి; చక్కనిద్యుతిం జెలువొందని చంద్ర రేఖనాఁ
దనుకళమాయఁ జిక్కి సతతంబును, బంకవిలీనయైన యా
కనకపురేఖలాగున నికామము మాసినయంగమొప్పు, జ

క్కనిశరరేఖ గాయమున ♦ గాఢరయంబున నాటియున్నరీ
తిని, మది వేదనం జివికి ♦ తీవ్రతరంబగు దుఃఖభారముం
గని పవనప్రభిన్నమయి ♦ కన్నడు మేఘమురీతిఁ, జంచలా
త్కను గని వాగ్వీశారదుఁడు ♦ మానవనాథుఁడనై చెలంగు రా
మునిహృదయంబున న్నిలిపి ♦ మోమును వెల్వెలఁబాటనున్న నీ
తను నట నెంతకాలము నితాంతము పూన్నిని జూచినం గనుం

గొనెడునదృష్టముం గనకఁకోరిక డిందఁగ దుఃఖ మొంది మం
దునివలె నేమియున్ నుదికిఁ ♦ దోచుమి మ్రాన్పడియుండె నాతఁడున్. ౨౭
ఐదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬ - వ సర్గము.

—ఘోఘో హనుమ రావణుఁడున్న సౌధమును బరీక్షించుట. ఘోఘో—

- తే. ఇట్టులతఁడు విమానాళి ♦ నెల్లవెదకి, సీతఁ గానక కడువగఁ ♦ జెంది కామ
రూపియై లంకయందున ♦ నేవుమీఱఁ, దిరుగసాగెను సీతకై ♦ మరల వేగ.
- క. తరణిగుచివెల్లుచక్కని, వరణము లంతటను గల్గ ♦ భాసిలు దనుజే
శ్వరుసౌధమునకు ధైర్య,స్ఫురణంబున మెఱయునతఁడు ♦ పోయె వెదకఁగన్.
- క. హరిరక్షితమై తగుపెను,నరణ్యమటు భయదరాక్ష♦సావళి గాపా
డ రహిం దగు నాభవనము,హరికుంజకుఁ డొకటఁగాంచి♦యలరెన్ మదిలోన్.
- తే. సౌధ మయ్యది రావ్యముల్ ♦ స్వర్ణభూషి
తములు చిత్రములగు బహి♦ద్వారములను
జిత్రకక్ష్యల మఱియు రు♦చిరములై న
ద్వారముల నొప్పుచుండె నెంతయును గాంతి. ౪ 331
- క. ద్వీరవముల నెక్కి యంతటఁ, దిరుగుచుఁ బ్రముఖులగు భూప♦తిప్రియబంధుల్
నిరతము హెచ్చరికల నుం,దరనుందిరరక్షణమునఁ ♦ దత్పరులగుచున్. ౫ 332
- క. వెలయుచునుండిరి, మఱియం, దలరెడుశూరులొగి నరుల ♦ నణఁతురు కష్టం
బులనొందకయందలిహయ,ము లవధ్యములునురథార్హ ♦ములునయిమిగులన్.
- తే. తనరుచుండును; నుమహిత♦దంతరజత
కనకనిర్మితములయి వ్యా♦ఘ్రగజవైరి
చర్మములనైన కవచముల్ ♦ చాల వెలయుఁ
జిత్రరథములు ధ్వనులొప్పఁ ♦ జెలఁగు నందు. ౬ 334
- చ. మనుచిరమందిరం బదియు ♦ సుందరరత్నమయంబు భానురా
స్తరణనమన్వితంబు విత♦తస్ఫుటరత్నమహారథోత్కరం
బురుతరభద్రపీఠనివ♦హోజ్జ్వల, మున్నతపాత్రరాజసుం
దరమును నొచుఁ జూడఁదగి ♦ తద్దయు రమ్యమునయ్యె నయ్యెడన్. ౭ 335
- సీ. ఎంతయు గొప్పలై ♦యింపుగాఁ జూడఁగఁ దగియున్నమృగపక్షి♦తతులు పెక్కు
వేలు భాసిలుచుండె ♦ విమలరావంబుల, మందిరంబయ్యది ♦ మఱియు నాయు
ధాదిశిక్షలయందు ♦ నాటి తేఱిన బాహ్యపాలకరక్షక♦భలులచేత
సంరక్షితంబయి ♦ సౌందర్యమునఁ గ్రాలుకాంతామణులచేతఁ♦గలయమెఱయు

- తే. చుండె; సంతోషముల నెప్పుడొప్పువనిత
లంతటను నిండియుండి రం ♦ దసురవరుల
మందిరంబులు లోపల ♦ సుందరముగ
నలరుచుండెను జూడనై ♦ వెలసె నదియు. ౯౪ 336
- క. సరివధిపతిఘోషమునలె, జరించు స్త్రీపురుషులనగు ♦ చంచన్మృదులా
భరణస్వనములు మ్రోగుచు, నరుదుగ విననొచునుండె ♦ నాభవనమునన్.
- చ. అనిశము గాజలక్షణములై తగు ఛత్రగణాదులొప్పు జం
దనమృదులాగరుస్ఫుటనితాంతసువాసన లుల్లసిల్ల సిం
హానివహాయుక్తమై యలరునట్టి మహావనమట్టు లొప్పుచున్
ఘనతరభేరికాదిరవకమ్రమునై తనరారు నెంతయున్. ౧౧ 338
- తే. శంఖవీణాదివాద్యనిస్వనము లొప్పు
సంతతము పూజితంబయి ♦ చక్కగ నది
పర్వహోమంబులను బొల్చి ♦ సర్వకాల
మసురకృతపూజనంబుల ♦ నమరుచుండు. ౧౨ 339
- చ. హనుమయు నిట్లు రాక్షసగణార్చితమై జలరాశిభంగి ని
స్వనములఁ బొల్చి నిన్నుమయి ♦ భాసురరత్నపరిచ్ఛదంబునై
ఘనమణిసంఘజుష్టమయి ♦ క్రాలు మహామతియైన దానవే
శునివరమందిరంబుఁ గడుఁగూరతఁ గాంచె మనంబు పొంగఁగన్. ౧౩ 340
- క. కరిహయరథసంఘంబులఁ, బరఁగుచుఁ బెనురుచుల మిగుల ♦ భాసిలు దనుజే
శ్వరుగృహముఁ గాంచి లంకాభరణం బిదియేయటంచుఁ ♦ బావనితలఁచెన్.
- చ. మనమున నిట్టులెంచి పవమానతనూజుఁడు తన్దృహంతికం
బున ధరిణీసుతన్ వెదకఁబూని చరించె; సురారిగేహముల్
గనుచును బూలతోటలను ♦ గాంతగృహంబుల నిర్భయంబుగాఁ
గనుఁగొనసాగె నొక్కమొగిఁ ♦ గానతివేగమ శూరుఁ డంతటన్. ౧౬ 342

నీసమాలిక:—

దనుజగేహంబులఁదాఁజూడఁగాఁ బూనుకొని ప్రహస్తునిగేహమునకుఁ బోయి
యటనుండి కదలి మహాపార్శ్వనింటికి దాఁటె; నంతట జలదప్రకాశ
మగు కుంభకర్ణుగేహంబు విభీషణుభవనంబునుం గని ♦ వానరకుల
తలకుఁ; డవ్వల వేగ ♦ మలర మహోదదునిల్లు, విరూపాక్షునిల్లు వెదకి
యంత విద్యుజ్జిహ్వఃనాలయంబును, దరువాత విద్యుత్కాలిభవన మట్లై
వజ్రసంఘ్ననిదివ్యభవనంబు; నమ్మహాతేజుఁడు శుకునినుండిరము, మఱియు
సారణుగేహంబు ♦ సత్వరంబుగ నింద్రజిత్తుమందిరమును; ♦ జెలఁగి జంబు
మాలినుమాలుల ♦ మందిరంబులు, రళ్ళి కేతునిదా దివ్యగేహ మవల

నూర్యశత్రుని లనఁచుభతమభవనంబు; వజ్రకాయుని వేళ్లవరము నట్లై
హరివసుం డొగిని ధూమ్రాక్షసంపాతులయావాసములను, భయంకరుఁడగు
నట్టివిద్యుద్ధూపుఁ డసభిగామవేళ్లము ఘన,విఘనములని కేతనవరముల
శుకవాస, వజ్రులఁ శక, వికట, బ్రహ్మకర్త, రోమశ, దంష్ట్రఁ ఘనగృహముల;
మఱియు యుద్ధోష్ణతమత్త, ధ్వజగ్రీవ, నాదులగృహములఁ ననిలపుత్రుఁ
డంతవిద్యుజ్జహ్వఁ లనునామములుగల పెక్కండ్రగృహములఁ నుక్కుమీఱ
నింద్రజహ్వనిదగుఁనిల్లును, హస్తముఖునినివాసము, గరాఁథునిగృహంబు
శోణితాక్షుని, పిశాచునిగేహముల నొగిఁ బరికించి పరికించిఁ పవనతనయుఁ

తే. డతులకీర్తియుతుండు మహార్హములగు

నయ్యయిగృహంబులను వైభవాదు లొప్పుఁ

బరఁగు నారాక్షసుల, వారిఁరమసంప

దలను గాంచెను హనుమంతుఁ డలరి యలరి. ౨౭

343

క. దనుజులగేహంబుల నెల్లను గలయందిరిగి వెదకిఁ లలనామణి నీ

తనుగాన కవల రావణుని నివాసముఁ జేరఁబోయెఁ నియతినలిర్పె. ౨౮

¹చ. సిరి యలరార నాస్థవగఁసంహలుఁడు నల్లడలం జరించుచున్

సురరిపునాయకుం డగుచుఁ శోభిలు రావణుఁడెంత నష్టము

ద్గరములు శూలశక్తులునుఁ దారుణతోమరముల్ ధరించి భీ

కరముగ నాధుచందమునఁ గాఢనుష్ఠుప్తిని బొందియున్న య

త్తరుణులఁ గొండఱం గనియెఁ దారుణనేత్రులఁ గుత్సితాంగులన్. ౨౯ 315

క. దనుజునిగృహరక్షకులై, ఘనబలముల నొప్పు భటులఁ గనియె; భయదసా

ధనములఁ బెక్కింటిని దాల్చిన దీప్తాంగులను దనుజఁసంహలుల మఱియన్.

²చ. అరుణములై సితంబులగునట్టి వరాంగము లొప్పుగా జవ

స్ఫురణము పొల్పుమీఱ నటఁ శోభిలుగుఱ్ఱములన్; సుజాతీయుం

గరమరుదై నరూపమునుఁ గ్రాలఁగఁ జక్కఁగ శిక్షితంబులై

దురమునఁ బాకహృద్గజముతోడ సమానము నొంది శత్రురా

ట్కరులనడంచు నేనుఁగులఁ గాంచె మహాకపిశేఖరుం డొగిన్. 3౨

347

తే. పరబలంబులఁ జెండాడుపటుత నలరి

దానధారలు గురియ నుద్దామవృష్టి

కరజలదములరీతి నిర్ఘరయుతాద్రి

వలె ధ్వనించుచు నవి శత్రుభయదములగు. 33

348

1 శూలముద్గరహస్తాశ్చ శక్తితోమరధారిణీః-అనిమూలము. 2 కులీనాన్ రూపసంపన్నాన్-
అనిమూలము.

మ. వరజాంబూననహేమభూషణములన్ ♦ భాసిల్లి మధ్యాహ్నభా
స్కరుచందంబునఁ బొల్చి వేలకొలఁదిన్ ♦ గణ్యంబునొసైన్యమున్
హరిపంచాస్యఁడు రావణానురునిగేహంబందుఁజూచెన్; గృహం
తరమందున్ జతురంతయానముల నున్ద్యద్భూరిరూపంబులన్. ౩౧౫ 319

క. అతిచిత్రలతాగృహముల, నతీశయకల్పనల మీఱున్దట్లుగఁ దగి న
మృతములునగు చిత్రగృహ, ప్రతతులఁ గ్రీడాగృహములఁ ♦ భావని గాంచెన్.

క. దారుమయంబులుగాఁ దగి, చారుతరంబులగు కేళిశైలంబులనున్
మారక్రీడాగృహముల, మారుతి పొడఁగాంచె దనదుఁమానస మలరన్. 32

తే. పగటిపూట వినోదింపఁ ♦ దగినచోటు
లను, మహాదానవునిగృహంబునను జూచె;
సంత మందరపర్వత ♦ మనఁగనొప్పు
దివ్యసౌధంబుఁ గనియె నదియును మెఱయు. 3౧ 352

చ. నలుఁగడలన్ ధ్వజంబులను ♦ నవ్యచిరత్నమణివ్రజంబులన్
వెలయు నిధివ్రజంబులను ♦ వేడుకఁ బెంచిన బద్ధిసంచయం
బులకగు సన్నివేశముల ♦ బుద్ధివిరాజితు లెంతొనేర్పుతో
నిలిపినశిల్పజాలముల ♦ నెమ్మిని గొల్పుచు భూతనాథును
స్థలమగు వెండికొండవలెఁ ♦ దద్దయు రాజులుచుండె నయ్యెన్. 3౧౫ 353

తే. రత్నకాంతుల, దానవరాజతేజ
మునను వెలయుట, నయ్యది ♦ ఘనకరముల
మెఱయు భాస్కరుకరణిని ♦ మిగిలె రుచుల;
సంత హరియూధపతి యాగృహమున నొకటి. ౩౦౫ 354

క. కనకమయంబులు శయనాసనముల ముఖ్యమగుపాత్రజాలంబును గ
న్గొనియెను; మఱియాభవనము, దనుజులు మధ్యాసవములఁ ♦ ద్రాగెడువేళన్.

సీ. తుంపురుల్ చెదరంగ ♦ సొంపుగఁ నడిసియు, మణిభాజనంబులఁమండితమయి
భవ్యమై మఱి యసంభాధమై, ధనపతిసౌధమట్లు వెలింగి ♦ సాంద్రనూపు
రనినాదములఁ జాల ♦ రంజల్లి, కాంచీరవంబుల నిండి, నిన్వనవిభవము
గలమృదంగనినాదములఁ దాళరవములఁ బ్రతినాదమలరంగ ♦ భవ్యసౌధ

తే. చయము నిండార, స్త్రీరత్నశతము వెలయ
విపులకల్యాంతరంబుల ♦ విమలరీతిఁ
దనర వెలుఁగొందుచుండె నద్దానిఁ బవన
తనయుఁ డప్పు ప్రవేశించెఁ ♦ గనెడువేడ్క. ౩౪ 356

ఆటవ సర్గము సంపూర్ణము.

2 - వ సర్గము.

—ఊఊ హనుమ పుష్పకవిమానమును గాంచుట. ఊఊ—

- తే. బలయుతుండైన పావనిభాసురంబు, లైన వైదూర్యరత్నంబు ♦ లర్హరీతిఁ
బొదిగియున్న మనోజ్ఞకర్బురమయంబు, లైన జాలకములను విహంగతతుల.
- క. తనరుచు వర్షాకాలంబున విద్యుత్సహితనుగుచు, ♦ బొలుచు తటిద్భీ
తని బాటుపక్షినిచయంబును గల్గినఘనములట్లు ♦ పొలుచుగృహళిన్. ౧ 358
- క. పరికించె మఱియు నామం,దిరములలో ముఖ్యములయి ♦ దీపించుభయం
కరఖడ్గచాపశంఖము,ల రహిం బొలుపారి ద్యుతివిలాసము మెఱయన్. ౧౫
- ఆ. బహువిధంబులగుచు, ♦ బరగుశాలల మనో,హరములై నికేతనాళిపై నఁ
జాగుతరములై న ♦ చంద్రశాలల విశా,లముగ మెఱయువానిమమతఁ గాంచె.
- చ. అమలమణీమయంబులయి ♦ యర్హములం చొగి దానవాళి య
య్యమరులు పూజచేయఁ దగి ♦ యద్భుతశిల్పమహాగమంబు చొ
ప్పమరఁగఁ గట్టియున్నవగుటారయ దోషవివర్జితంబులై
యమరవిరోధినాయకబలార్జవసంపదుపార్జితంబులై. 3 361
- చ. ఆలగుగృహంబులం గనియె; ♦ నవ్వీ ప్రయత్నము సొంపుగుల్క ని
మ్ముల రచియింపఁగాఁబడఁట ♦ మున్నవి యన్నియు విశ్వేకర్తచే
విలసితరీతిఁ జేయఁబడి ♦ విశ్రుతిఁ గాంచినవయ్య నమ్మయుం
డిల నీటుచేసెనో యనఁగ ♦ నెల్లవిధంబులఁ గానుపించుచున్. 3౫ 362
- తే. నకలగుణములఁ బ్రఖ్యాతి ♦ క్షమవహించి
యుండె వానిని గాంచె నయ్యురుబలుండు;
నంత నుచ్చితమై మేఘమట్లు వెలసి
కసకమయమయి యందముగాఁ జెలంగి. ౪౫ 363
- క. రావణుబలమున కనుగుణ, మై వఱలుచు సాటిలేనిదయి గృహరత్నం
లై వన్నెకెక్కువుప్పక, మావిపులగృహంబునందు ♦ నాతఁడు చూచెన్. ౫
- క. ధరణితలమందు స్వర్గము, కరణిన్ భాభాసురమయి ♦ కమ్రమణులచేఁ
బరికీర్ణంబై నానా,తరుసుమనంవాప్తప్రమగుటఁ ♦ దలపోయంగన్. ౫౫ 365
- క. ప్రనవరజఃకీర్ణంబై, యసమానముగాఁ జెలంగు ♦ నద్రికరణిఁ బెం
పెనలారుచుండె నయ్యది; యసదృశవిద్యుత్ప్రజ్జ్వలముగు ఘనమువలెన్. ౬
- క. తరుణీమణినంయుతమై, పరమము నర్చితమువగుచు ♦ స్వర్గమునకుఁగా
పరిగెడు సుకృతాత్ములు నం,బరమున వరహంసవితతి ♦ భాసురగతిచేన్. ౬౫
- తే. మోయుచుండఁగ నెక్కి సంమోదమలరఁ
బోవునట్టి విమానంబుపోల్కి మిగులఁ

గాంతిఁ జెన్నారుచుండెఁ; జొక్కింపుమణులు

పొదిగియుండుటచేత నాపుష్పకంబు. 2

368

క. అరుదుగ బహువిధధాతూ, త్కరచిత్రితభూరిభూమిఁధరిశిఖరమునాఁ
బరగుచు గ్రహశశియుక్తాం, బరమువలెన్ మిగులరుచుల ధవ్యంబగుచున్.

క. పలువిధములైన వన్నెల, విలసిలి ప్రోగుగఁ జెలంగుఁవిరులజలదను
ట్టులు మెఱయుచుండె; నచ్చట, నిల పర్వతరాజితోడ ధ నెసఁగువిధమునన్.

తే. చిత్రరూపంబునం గడుఁ ధ జెన్నుచూపు
నట్లు లిఖింపఁబడియుండె, ధ నద్రులెల్లఁ
దరుతతిం గూడియున్నచంఁదమున వ్రాయఁ
బడి చెలంగుచునుండె, నాపాదపములు. ౩౫

371

క. సుమజాలపూర్ణములుగా, సమరుపఁబడియుండె; మఱియుఁనందు మెఱయునా
సుమములు కేసరపత్రగ,ణమునన్ గాజిల్లువిధముఁనం జేయఁబడెన్. ౯

372

సీ. మఱియును బుష్పవిఁమానంబునందుఁ జిత్తగువునఁ బాండురఁధామములును
సత్పుష్పయుక్తపుష్కరములు, కేసరయుక్తపద్మంబులు ధ నుత్తమంబు
లగుచిత్రవనములుఁ ధ దగ లిఖింపఁబడియుండె; నిక్కరణి రత్నోర్మికాంతు
లుల్లసిల్లుచునుండ ధ నుజ్జ్వలంబై దివ్యభవనంబులన్ మేలుఁబంటి యగుచు

¹ తే. సురుతరంబయి భవ్యమై యొప్పి పుష్ప

కాహ్వయంబున నలరుమహావిమాన

మును మహాకపి యిచ్చటఁ ధ గనియె; మఱియు

నందు నైదూర్యరత్నాళి ధ నంచితముగ. ౧౧

373

తే. రజతమునఁ బగడంబుల ధ రహిఁజెలంగ

విరచితములగుపక్షులు ధ వివిధరత్న

కృతవిచిత్రభుజంగముల్ ధ హితనుజాతి

కర్ణములగుశుభాంగంబు ధ లగుహయములు. ౧౨

374

క. అలరింపఁబడియుండెను; విలసనశీలంబులగుచు ధ వెలసెడునాప

క్షులు చక్కనిమోములు తెక్కులుసొగనుగఁదనరఁజూడఁగఁదగియుండున్.

తే. పక్షములపై ని న్వర్ణప్రవాళరచిత

పుష్పములు సుందరంబుగాఁ ధ బొదలుచుండె

జక్కనివిలాసములను బక్షములఁ గుటిల

ముగను ముడుచుకొనుచునుండుటఁ గనుఁగొనఁగ. ౧౩

376

క. స్మరువకుఁ బ్రత్యక్షంబుగఁ, గరము సహాయంబు చేయఁగఁ బూనుచు ని

క్కరణిం జెలువొందినవో, పరమాద్భుతముగ వనంగ ధ భాసించుండెన్.

¹సీ. పద్మాకరంబుల † స్వయముగా నభిషేకమునకుఁ బ్రయత్నించి † వనజరాజి
విహరణం బొనరింప † వేడుక నొందుటఁ బత్తకేసరములు † వపువులందు
వ్యాపింప, సుకుచిరహస్తంబులం గల్వపత్రంబులం గొని † పరఁగుకరులు,
కరికృతంబగు స్నానకార్యంబునం దగి చారుహస్తంబుల † సరసిజములఁ

తే. దాల్చి వెలసెడురమయుఁ జిత్తరువునందు

వ్రాయఁబడియుండె; నీరీతి † భిష్యమైన

శుభకరాచలమట్లుగఁ † జూడనైన

యాగృహంబున నంతట † నరసి యరసి. ౧౮౫

378

చ. దనుజవరుండుగాని వనితానివహంబులుగాని యుండుతా

వును గనలేక యచ్చెరువుఁ † బొంది వనంతమునందు మంచివా

సనలు చెలంగఁ జూచుటకుఁ † జారుతరంబగు కందరాళితోఁ

గనఁబడుచున్నకొండవలెఁ † గ్రాలుగృహంబును గాంచి విస్మయం

బును గనె; నమ్మరుత్సుతుఁడు † పూజితమై తగి సుందరంబునై. ౧౮౬

379

క. దనుజేంద్రభుజాపాలిత, మునునయి తగులంకఁ జొచ్చి † మునుకొని యేవం

కను వెదకిన సత్సూర్యును, బెనిమిటిసద్గుణసమృద్ధి † విజితాత్మ నతిన్. ౧౮౭

క. జనకజను జూడఁజాలక, ఘనతరదశిఖాబ్ధి మునిగె; † గాలికొడుకు నె

మ్మనమునఁ బెక్కు తెఱంగుల, గునుపాయంబులను నెంచిఁకుందనిపూన్కిన్.

చ. అనయము నీతిమార్గమునె † యారసి సూక్ష్మపుష్పప్రిధైర్యముం

గొని జతనంబు మీఱఁగ నఁకుంతరితీతిని నెంతచూచినన్

జనకజఁ జూడనేరమికి † న్వాంతము చంచలతం గనంగఁ జి

²క్కనివెతనొందె నాస్థవగఁకాంతుఁడు రామునికింకరుం డొగిన్. ౧౮౮ 382

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ సర్గము.

—ఁఁఁఁ హనుమ విమానముం గాంచి పొగడుట. ఁఁఁఁఁ

చ. వనచరపీఠుఁ డాభవనవర్యమునందు మణివ్రజంబుచే

తను ఘనవజ్రరాజిని నితాంతము చిత్రితమై, ప్రతప్తమా

కనకముచేత నిర్మితిని † గాంచిన కృత్రిమపక్షు లొప్పఁగాఁ

గనదురుకాంతివెల్లెడునఁఖండవిమానముఁ గాంచె వేడుకన్. ౧

383

తే. దానినిర్మాణవైఖరిమాననమున, నిట్టిదని లెక్కపెట్టఁగ † నెట్టివారి

1 నియుజ్యమావాస్తుగజాస్సుహస్తాస్సుకేసూశ్చోత్పలపత్రహస్తాః, బభూవ దేవచ
కృతాసుహస్తా లక్ష్మీస్తథాపద్మినిపద్మహస్తా-అనిమా. 2 అతిదుఃఖితం మనః-అనిమా.

- కై నశక్యముగాదు, సామ్యమును జూప, నై న సాధ్యముగాదు బ్రహ్మకునుగాని.
- క. దానిని నిర్మించెడుతటి, మానసమున విశ్వోక్త, మహితం బగుచున్
జానుగఁ గన్పడునిదియా, మానితమని మెచ్చుకొనియె మటలిఁకేలా. ౩౫
- *క. సురపథమునఁ బొడవై నుండరముగ నలరారుచుండె ధనుజేశునియం
దిరమున భూమిని దగులక, యరుదుగ నాకాశమందె యది యలరారెన్.
- క. వనరుహమిత్రునిమాన్దంబును జూపెడిచిహ్నమిద్దిపో యనిచెప్పం
గను దగునట్లుగ వెలసెను; వినుతించందగుచు నదియ యెలసె ఘనముగన్.
- సీ. అందలివస్తువేదై నఁ బ్రయత్నంబుచేత శ్రమంపడి యేయఁబడిన
దేకాని యత్నంబులేక నిర్మితమైన దెద్దియులే దందు నెందునై నఁ
గనఁబడుతావులు యకమ్రమహారత్నచిత్రితంబులుగానె చెలఁగుచుండుఁ
దద్విశేషంబులు తలఁప దేవతలగేహంబులయందైన నమరియుండ
- తే. వందలినమస్తవస్తువు లద్భుతముగఁ
గానఁబడుచునెయుండు; నిష్కముగ నద్ది
తీవ్రతపమోనరించి యదీప్తశౌర్య
మునఁ జెలంగియు బహుకష్టములకుఁ జిక్కి. 31
- క. దనుజేంద్రార్జితమయియే, తనరారెడుఁగాని సులభతరముగ లభియిం
చినదేగాదది మఱియును, దనునెక్కినమాన్యుఁ డెట్టిస్థలమును జూడన్. 3౫
- చ. మనమునఁ గోరునో యటకు మూనుగ వేగమ పోవఁజాలి యిం
కను వరగోపురాదిబహుకల్పనముల్ చెలువారుచుండు నం
దును గనఁగా నొక్కొక్కయెడఁ దుల్యవిశేషము లొప్పుచుండుఁ గా
వున నది యెల్లతావులను బొంకముగాఁ గనుపట్టు నెంతయున్. ౪ 390
- క. తనవిభుచిత్తమెఱింగియు, ఘనజవమున వాయుతుల్యగతిమీఱఁగఁబో
వును వలసినచోటికి దానినివారింపంగ నెవఁడు నేరఁడు జగతిన్. ౪౫ 391
- తే. అది మహాత్ములు పుణ్యాత్ము లతిశయధన
యుతులు కీర్తివిశాలత నొప్పువారు
నై న నింద్రాదులకు వాసమైన స్వర్గ
మట్లు తనరారుచుండు సహార్యమగుచు. ౫ 392
- సీ. మఱియుఁ బుష్పకమది మణిముఖవస్తువిశేషంబులం జాలఁ జెన్నుమీఱు
నన్నివేశంబుల నున్నతిం గాంచుచు, శిల్పివిశేషముల్ చెలఁగుచుండఁ
బలువిధంబులుగను భాసిలిపెక్కుతా శృంగంబులను వలంకృతము నగుచుఁ
గూటగణంబులఁ గొమరారుపర్వతశృంగంబురీతిని నెవఁగి రమ్య

* ధివంగళం వాయుపథప్రతిష్ఠితం వ్యరాజతాదిత్యపథస్య లక్షణం - అనిమూలము.

తే. మగుచు శారద శశిబింబఁ నుట్లు విమల
మై కనంబడుచుండును ఁ నందుఁ గుండ
లాభిరామాననములు మఁహాశనములు
వికృతగురులోచనములును ఁ విపులములును. ౬౪

393

క. గురుగతులునై న భూత^౧, త్కరములు వ్యోమచరులట్లుఁ గాఁ బ్రతిమలు సుం
దరపుష్పకిమందెల్లెడఁ, గరమొప్పుచునుండె వేలుఁ గా మ్రోయుగతిఁ. 2

క. తొలిఋతువునందుఁ బుష్పం, బులవలె రచ్యమయి, మధువు ఁ పాలువును లీలం
దొలఁగించునవ్వినమానము, విలాసముగఁ జూచెఁ బ్లవగఁ పీఠం డచటఁ. ౩

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯ - వ సర్గము.

అథ పుష్పకవిమానవర్ణనము. అథ-

క. రావణునకు గృహరత్నం, బై విలసిలు పుష్పకంబు ఁ సంతరమున బా
గై విపుల మాయతమ్మును, నా వేశ్యము మతొకదానిఁ హనుమ కనుఁగొనెఁ.

తే. అద్వి యోజనమాయత ఁ మర్ధయోజ
నంబు విస్తీర్ణ మలర నాఁ నాసహస్ర
సౌధయుతమయి వెలసెను; ఁ శత్రుహంత
యైన యాహనుచుయు నట ఁ నాదరమున. ౧

397

క. జనకజ నాయతలోచనఁ, గనువేడుక వెదకుచుఁ నిఁకామము పూన్కిఁ
దనుజేంద్రపుష్పకము త, ప్పనితరసర్వస్థలముల ఁ బాగుగ వెదకెఁ. 3 398

క. కని రావణానుజాదుల, కనదున్నతగేహములను ఁ గాంతిమెరియ న
య్యనిలాత్మజన్ముఁ డంతటఁ, జనికాంచె నను త్తమమగు ఁ సౌధవరంబుఁ. ౪

ఆ. మూఁడునాల్గుదంతఁములు నొప్పుగజములు
నితరములగు ద్వీరదఁతతులు పెక్కు
లమరియుండె; మఱియు ఁ నది యసంబాధమై
పాలితమగు శస్త్రఁభటులచేత. ౫

400

క. దనుజేశుపత్నులయి తగు, దనుజాంగన లతఁడు మిగులుఁ దర్పంబునఁ దె
చ్చినరాజకన్యలందుం, గనఁబడి రాతనికి ముక్తిఁ ఁ గనువారెల్లఁ. ౬ 401

సీ. ఆయుధధరులును ఁ నంగనామణులును నందుంట నాగృహ ఁ మవుడు సక్ర
మకరసంకీర్ణమై ఁ మఱియుఁ దిమింగిలములగూడి చిటుతచేఁపలనుగూడి
సనిలవేగాధూతఁమై సర్పములఁగూడి యన్నసాగరమట్టు ఁ లొప్పెఁ; గిన్న
రేంద్రునం దేలక్ష్మీ ఁ హితముగ నుండునో హరివాహనుండగు ఁ నమరనాథు

తే. నందు నేసిరియుండునో ♦ నద్ది రావ
 గానుగునిగేహమందు నెఁమ్యమున సతత
 మలకుచుండెను; యక్షరాజగుకు బేరు
 నందు యగునకులులయందు ♦ నధికలక్ష్మీ ౮.

402

క. ఎది యలరాకుచునుండునో, యది దానికి నధికమైనఁబుదియును నాయా
 యిదనుజులగృహములందుం, బొకలుచునుండెను తాంతఁపూజ్యంబగుచున్.

క. మున్నే వివరించినయా, సన్నతననుజాధిరాజఁసాధమునడుమన్
 మన్ననల కర్తమై మది, నెన్నఁగ వేఱొక్కవార్తన్ ♦ విదియనఁ దగుచున్.

1క. అలరాకువుప్పకంబను, లలితవిమానంబు మిగుల ♦ బక్ష్మి వెలయఁగా
 విలసిలు 2నిశ్శూన్యహంబులు, గొందై యుండుంగ హునుఁగాంచెన్ దానిన్.

క. వనజాననునినిమిత్తము, మునుపయ్యది దేశలోకమున నిర్మితిఁగాం
 చెను విశ్వకర్తచేఁ గా, వ్రస దివ్యము రత్నతతిఁ భూషిత మగుచున్. ౧౧

చ. కనఁబడుచుండెఁ యక్షుని ♦ కాశతపం బొనరించి బ్రహ్మనె
 మ్మనచులరంగఁ జేయుచు విమానము దానినిబొందె; దానిచే
 తనగురుశౌర్యసారమున ♦ దానననేత కుబేరునొంచి చే
 కొనియెను; గొన్నిస్తంభములు ♦ కోనుల హేనునుయంబులై తగున్. ౧౨౪

తే. కొన్నిరాజతములు ♦ కొమరాకుచుండు నీ, హాస్యగంబులందు ♦ నమనుచుండె
 యుండె శిల్పములుగ ♦ నురుకాంతిచే నది, చెచ్చుమీటుచుండెఁనెన్ననగుచు.

క. నిలయోపరిగేహంబులు, విలసనశీలంబులగుచు ♦ వెలసెమనూపం
 బుల మేడుమంగరాఖ్యా, చలములు నా నున్నతములు; ♦ జారుతరంబుల్.

తే. అంబరంబును నొకసెడుఁనట్టులనురు
 చును గృహంబున కొకజేడఁమును నొసంగు
 చుండె; నది విశ్వకర్తచే ♦ నొప్పుమెఱుఁ
 నిర్మితంబయి శిల్పముల్ ♦ నెఱిమెఱుఁగ. ౧౩

410

క. భృలనార్కులవలె నెంతయు, వెలయుచు గార్తవ్యరమాన ♦ విరచితములు ని
 ర్మలములు నొ సోపానం, బులు కే లియగుంబులందు; ♦ బొకలుచునుండెన్.

1 తస్యవార్త్యస్య మగ్ధస్థం వేత్త చాన్య త్సునిర్మితం. బహునిర్వ్యాహసంక్షీప్తం దదర్శ
 పునాత్తిజః బ్రహ్మశోభే కృతం దివ్యం దివియ ద్విశ్వకర్తణా. విమానం పుష్పకంనామ సర్వరత్న
 విభూషితమ్-అనిమా పీనికి గోవి దరాజు లేమాయర్థములు కల్పించి వ్రాసిరి. ప్రకృతోపయూక్త
 ములుగాలేవు. మహేశ్వరతీర్థులు ప్రాతీతికార్థమున సమంజసముగ వ్రాసెనని పెద్దలు చాలమంది
 చెప్పిరి. ఆయర్థమే యిటఁ జెప్పఁబడినదని యెఱుంగవలయు. 2 నిర్వ్యాహము అనఁగా మత్తవా
 రణములవి యర్థము.

- సీ. కనకంబుచే స్ఫటికములచే గుడ్యంబుమీఁదుగా శుభరీతి ధ మించునట్లు
చేయంగఁబడినవై ధ చెల్వుగుల్కెడుజాలకములచే వాలాయఁనములచేత
నామందిరంబు శఽర్థాస్పవంబై యుండె; ఊరంబులన్ వేయఁ ధ జిత్రముగను
వాని నల్లఁగఁజేయఁభాసంపదను మించు నిండ్రనీలంబుల ధ నెలమిఁగూర్చు
తే. సింహశద్వీపమునఁబట్టి ధ చెలఁగుచున్న
యమ్మహానీలములచేత ధ నరుఁగుల్కెల్ల
నచట నిర్మింపఁబడియుండె; ధ నద్భుతముగఁ
బగడములచే నమూల్యభవ్యమణివితతి. ౧౬౪ 412
- క. తులలేనిమాక్తికంబుల, నలుఁగడలం వలముల్కెల్ల ధ నై జవిభూతిం
జెలఁగుడరీతిని విరచిత, ములునై యలరారుచుండె ధ మోదంబెనఁగన్. ౧౭
- చ. ఆరుణముగాఁ గనంబడుట ధ హాటకకాంతిని మించుచున్ననుం
దరతరచండనంబునను ధ వద్దయు వాననలొప్పుచుండె, ని
క్కరణిని దీప్తనూర్యగతిఁగాఁ వనరారుచు గేహపంక్తిమీఁ
ద రహిఁ జెలంగు హర్షనముఁదాయములం జెలువారె నెంతయున్. ౧౮
- ఆ. అట్టిపుష్పకాఖ్య ధ మగువిమానంబును, గపివరేణ్యుఁ డప్పు ధ గడఁగి యెక్కె;
నంత నచటనుండి ధ యవ్వాయుజం డన్న, పానభత్యసంభవంబునగుచు. ౧౯
- క. సురుచిరమై గంధరజ, స్ఫురితంబయి నూపుఁదాల్చి ధ శోభిల్లెడు న
మ్మరుదుపమఁ గాంచుగంధముఁ, బరమమ్మును గ్రోలుచుండెఁబావనియచటన్.
- చ. దనుజవరుండు రావణుఁడు ధ తత్సమయంబున నున్నచోటనుం
డి నెగడునట్టిదో యనఁగ ధ నిర్మలగంధ మదప్పు చక్కఁగాఁ
వనరుచునుండె; గావున నఽవాగతిపుత్తున కామనీషి గొ
య్యనఁ బ్రియబంధువున్ మిగులుఁహర్షము మీఱఁగ బంధువెట్లుతె
ల్పునొ యటురావణుండు తగుఁభూమియిదేయని తెల్పునట్లుగన్. ౨౦౪ 417
- క. మనసుచకుఁ దోచుచుండెను; హనుమయు నటనుండి తరలిఁయా రావణుఁడుం
డినశాలఁ గాంచఁ బోయెను, గనుఁగొననది యాయతమయఁకడుశుభదంబై.
- క. దనుజేంద్రునిమనసున కిం,పును గూర్చుచు నుత్తమయగు ధ పొలఁతివిధమునన్
గనఁబడుచు రత్నసోపా, ననికరముల నద్ది సొంపుఁనం దగు చుండెన్. ౨౧
- క. కనకమయజాలభూషిత, మునునయి స్ఫాటికములగుచు ధ మోదంబు నొసం
గను జాలుభూతలంబుల, ఘనమై దంతములు దాఁచఁగాఁ జిత్రముగన్. ౨౨౪
- చ. కనుఁగొననొచు మాక్తికపుఁగంబములుం బగడంపుస్తంభముల్
కనకపుఁగఁబముల్ రజతఁకల్పితముల్ మణినిర్మితంబులొ
ప్పును గుమిగూర్చునట్టివిగఁ ధ బొల్పెడునవ్వియునై న స్తంభముల్
కనఁబడుచుండె నందుఁ; బలుఁకంబము లంతరమందుఁ దోఁపఁగన్. ౨౩౪ 421

సీ. ఆ స్తంభములమీఁద † నందంబుగాఁ దగునట్లు గండనపట్టె † లమరుపఁబడి
యుండె; నాకంబంబు † లొకకొన్నిసమములై మిక్కిలిపొడవుగా † మించి చివర
భాగంబులకొ వంగి † పరమభూషణములఁ గ్రాలుచు నవ్వితెఱక్కలవిధమునఁ
దోచుచునుంటచే † నేచినగతి స్వర్గమున కుద్గమించులాఁగునను గానఁ
తే. బడుచునుండె; నదులు † పర్వతసాగరంబులు ననంబు లాదిఁగలధరిత్ర
లక్షణములచే వెలయుచిత్రకంబళ, మందుఁ బలునఁబడుచు † నలరుచుండె.

క. నానారాష్ట్రంబులతో, నానాగృహములనుగూడి † నై జవిభూతిక
గానఁబడుభూమిరీతినీ, జానుగ విస్తీర్ణమగుచు † సాధువిహగముల్. ౨౫౫ 423

క. కొలకొలఁగూయ సుగంధంబులు గుప్పున నెసఁగ, శ్రేష్ఠములుగాఁ దగు కం
బళశయ్యల నమరుచు నొప్పులు గుల్కుచునుండె దనుజపుంగవుఁ డందుకొ.

క. నిరతము వసించు న.య్యది, పరమాగరుధూపములను † భాసీలుచుంటకొ
గరము పొగవన్నెచేఁ దగి, యరుదుగఁ గన్నడుచునుండె † నాయతమగుచుకొ.

సీ. ఒక్కచోహంసయ † ట్లాప్పి నిర్మలమయి పాండురవర్ణమై † పరఁగుచుండు
నొకచోట నద్ది పుష్పోపహారంబుల నతిచిత్రవర్ణమై † యమరి శబల
వర్ణమై కల్తాషభంగిఁ జెన్నారుచు, మనసున కామోదమును నొనంగు
చును, మోములకునుగాంఠినిబ్రసాదించుచు, దుఃఖజాలంబులఁదొలఁగఁజేయు
చును, దివ్యమై, లక్ష్మీకిని బుట్టినిల్లునాఁ దనరుచుండును; రావణునినివాస
మగునావిమానంబు † తగ సుఖస్పర్శమా వాయువు, కనులకు † భవ్యమోద
మునుగూర్చునాకారమును, శ్రోత్రములకు విందౌమృదుగానంబు † నద్భుతములు
నతిరుచ్యములు నగునట్టి భయోదులు, చారుగంధంబును † సారతరము
గల్గియుండుటచేతఁ † గన్నతల్లి కుమారు నింద్రియంబులకెట్టు † లింపుఁగూర్చు
నట్టు లచ్చటికేగి † నట్టివారలయింద్రియములకు నైదింటి † కతులత్పప్తిఁ
గలిగించుచుండె; నా † గాలికుమారుండు దానివైఖరిఁ గాంచి † మాననమున
*నచ్చెరువొంది యీ † యది స్వర్గలోకమో, ప్రబలదేవతలుండు † పదమొ, లేక

తే. యింద్రుఁడుండుతావొ, † యిది బ్రహ్మలోకమో
యనుచుఁ దలఁచె; నంతఁ † గనకమయము
లై న స్తంభములను † నలరుదీపంబులఁ
గనియె నచలములుగఁ † గానఁబడఁగ. 3౧

426

తే. ధ్యానమొనరించునట్లవి † కాననౌచు
ద్యూతమున నోడి యసమితి † నొంది మ్రాచు
పడినజూదకులట్లు చూ † పట్టుచుండె;
నతఁడు దీపప్రకాశమ † త్యాయతంబు. 3౨

427

* స్వర్గోయం దేవలోకోయ మింద్రస్వేయం పురీధవేక - అనిమూలము.

క. దనుజేంద్రుని తేజస్సును, ఘనభూషణగుచును వెలయుఁగా నెల్లెడలం
గని మండాచున్న దేమో, యని శలఁచెన్ మనసునందు † నద్భుతపడుచున్.

చ. నలువసనంబులన్ వివిధఁభాసురమాలికలన్ ధరించి యు
జ్వలతర వేషభూషణవిశాలగుచుల్ పొలయంగ రత్నకం
బళమున నిద్రవోయెడు నఁపారవిలాసవిరాజమానకాం

¹తల నొక వేయిమందిని నఁదాగ తినునుఁడగాంచె నొక్కెడన్. 33౪ 429

చ. వనితలు వారలందఱును † వారసకొర్కెలఁ గ్రీడనల్పి పా
యనితమి నర్థరాత్రమున † నాదృతి మనస్యముఁ ద్రావి నిద్రచొ
క్కునకు వశంగతాత్మలయి † కొర్కెలు సిద్ధినిబొందకున్న నొ
య్యన నిదురించి రయ్యవనుఁడె నుషుప్తిని నాపఁజాలమిన్. 3౪౪ 430

క. చలియింపకుండ నిద్దురఁ, గలియుటఁ గాంచీగుణాదిఁక విభూషణముల్
పలుకకయుండెను; నట హం, నలు మట్టవనం క్రివిగతశబ్దములగుచున్. 3౫౧

²క. పెనుసారసవనమువిధం, బున విలసిలుచుండె; గనులు † మోడ్చీయు, ³దంతా
ళిని గనఁబఱువక నిద్రం, గనువారల నెమ్మోగములఁ † గాంచె హనుమయున్.

ఆ. పద్మగంధములను † బరిభవిల్లుచు నమ్మొ
గములు వెలసి, పగలు † కంజములవి

ధమున మ్మటములగుచుఁ † ⁴దామసి రా మోడ్చుఁ
జెందినట్లు తోఁచెఁ † జిత్రరీతి. 3౮

433

సీ. శ్రీమంతఁడై నట్టి † యామరు త్తనయుండు వారలమోములు † చారుగంధ
ముఖగుణావళిఁబట్టి † ముగ్ధవర్తములతో నరిపోలునని తనఁన్వాంతమునకుఁ
దగులఁగా నీవనిఁతామతల్లులముఖములు పద్మమలవలె † వెలయుఁ గాన
మత్తమట్టవములు † మఱిరందమునకయి వికసితపద్మాళి † వేడ్కమీఱ

తే. మాటిమాటికి వ్రాలెడఁమాడ్కి వీని
యందునన్ వ్రాలు నిజమిద్ది † యని తలంచె;
నట్లు లాయన్నుమిన్నల † నలరుచున్న
దానవేంద్రునిగేహరఁత్నమది యపుడ.. ౪౦౪

434

క. తారాగణసంయుతమా, శారవనభమట్లు సుప్ర † సన్నంబగుచున్
దా రాజిలె; రక్షఃపతి, యారావణుఁ డాపడంతు † లాదృతిఁ గొలువన్. ౪౧౪

క. నీరివెలయుఁ దారకాతతి, సరివృతుఁడగు శీతరశ్మిఁభంగిన్ మిగులన్
మరుచిరముగఁ జూపట్టెను; హరికులతలకుండు హనుమ † యత్తరుణమునన్.

1 సహస్రం ఐవారీణామ్-అనిమూలము. 2 పద్మవనం మహత్-అనిమూలము. 3 తాపాం
సంవృతదంతాని మాలితాక్షణి మారుతిః-అనిమూలము. 4 తామసి=రాత్రి, రాన్=రాఁగా - అని
యర్థము.

- తే. పుణ్య శేషముతోఁగూడి • భూమిపయిని
నాకసమునుండి పడినయా • యాయుచుక్క
లన్నియుంగూడి యాయాంతులై చెలంగె
నేమొ యనియెంచె నాత్మీయహృదయమునను. ౪౩ 437
- క. సురుచిరకాంతియు గూడం, బరుదగు నా శేటఁదనము • నపుడొప్పుంగా
నరకాంత్యాదులతోడం, బరఁగెడు తారకలరీతి • భాసిలిరతివల్. ౪౪ 438
- చ. తరుణులు వారు మధ్యమును • ద్రావి యనంతరకృత్యమైన యా
సురతము సల్పుచున్నతఱి • శుభ్రగుహ తమవీనహారనుం
దరముణిభూషణంబులును • స్థానములన్ విడి తాఱుమాఱుగాఁ
బరఁగ సుషుప్తిఁ జిక్కుచుడి • నావ్వంతములొప్పుఁ జెలంగి రందొగిన్. ౪౫
- సీ. విస్త్రస్థతిలకలై • వెలఁదులు కొండ, టుద్భాగ్రింతనూపురలయి • వాసునయన
లొకకొండ, అందు ను • తొక్కచోఁ బార్శ్వవిగళితహారలుకొండ • టులలితగుగు
ముక్తానుణీహార • మును తెగి తనువుల నావరింపఁగఁ గొండ • అంబరములు
విడిపోవఁగొండఁట • వెలఁదులు మొలచూలువదలి యుండఁగఁ గొండ • టుదగభూమి
- తే. పయిని శఃకునించుచున్ గమ • బడలికలొగి
నడఁగ, నడుముకట్టువదల్చు • చవనియందుఁ
బొరలఁ జేయింపఁబడు చిన్న • తురగవనిత
లట్లు విలసిల్లుచుండి రా • హర్త్యమందు. ౪౬ 440
- చ. సురుచిరకుండలంబులను • సొంపుగఁ దాల్చినకొండ • అంగనల్
పరసుసుమస్త్రజంబు లొన • భావజుకేళిఁ దగం దెగంగ సుం
దరముగఁ బూచియున్ గజవి • తానము ద్రొక్కఁగ నున్నతీగల
ట్లగుదుగఁ గాననై రచట; • నమ్మగుదాత్మజవృష్టి కెంతయున్. ౪౭ 441
- క. తరుణులకుచమధ్యమములఁ, బరఁగెడుగుగుహారము లట • భానుశశిలన
త్కరములవలెఁ దనరి కుచాం, తరముల శయనించుహంస • శతులన నమరెన్.
- క. తరుణులు కొండఁట స్వకుచాం, తరముల వై దూర్యహార • శతులం దాల్పన్
గురుకాదంబవతత్తుల, కరిణి బొల్పారె నవ్వీ • కనులకు విందై. ౪౮ 443
- క. కొండఁటతరుణులు దాల్చిన, సుందరతరళితకుంభ • నూత్రములు నుషు
ప్తిం దనరుచక్రవాకము, లం దగఁ బురుడించె నట వి • లాసముమీఱన్. ౪౯
- సీ. హంసాదులంబోల • నట్టిహారంబులు పులివస్థలంబులఁ • బోలుజఘన
ములుగల యాయం • నలు, హంసకారిండివాకీర్ణములుగను • నలరి చక్ర
వాకశోభితములు • మపులివంబులు చెలువార నొప్పు న • దులవిధమున
రాజిల్లుచుండి, రా • రుణులు నిదురించియుండి గజైలవిండ • లొగిని మొగ్గు
లుగను, హాటకభూష • లు విపులసరసిజములుగ, శృంగారచేష్టలు మొనఱు

తే. గను, శరీరములందగుఁకాంతి తీర

ములుగ వెలయంగ దివ్యసదులను బోలి

యలరుచుండిరి; కొండఁజువెలందు లందు

మృదువులగు దేహములయందుఁ బొదలువేడ్క. ౫౨౪

445

క. చనుమొనలందుం దాల్చిన, ఘనభూషణములు చెలంగెఁ బ గాముకులవిధం

బున; నందుఁ గొండఁజగునం, గనలముఖంబునను బొదలి ప కరసురుదగుచున్.

ఆ. పరఁగుచున్నయట్టి ప భవ్యచేలాంచల,ములు తదాస్యవాయుఁపుల నెగురుచు

వారియాననములపై రయంబునఁ బలు,మాఱు పడుచునుండెఁచుంజులముగ.

చ. పలువిధమైనవర్ణతతి ప భాసిలు తన్నదూలంబరాచలం

బులు రుచిరప్రకాశములఁ ప బొల్చెడురావణుపత్నులైన యా

వెలందుల వక్త్రమూలముల ప వింతఁగ నల్లన నాడుచుం దగం

జలనముఁ గాంచుటెక్కెముల ప చందమునం గన నయ్యె నెంతయున్. ౫౫

చ. తనరుచులన్ వెలుంగువనితామణు లాదృతిఁ దాల్చియున్నయా

ఘనతరకుండలంబులు తగన్ మణిరాజిఁ జెలంగుచుంటఁ జ

క్కని ¹యుపధానసన్నిధిని ప గ్రాలుచు వారిముఖానిలంబుసోఁ

కున మెలమెల్లనం గదలుఁ ప గోమలరశ్మిలు చిందులాడఁగన్. ౫౬

449

తే. శర్కరాసవగంధంబు ప సహజపరిమ

ళాన్వితము నుఖవంబును ప నగుతరుణుల

యాస్యనిశ్వాసమారుతం ప బవుడు రావ

ణానురునిఁ గొల్చు చున్నట్టు ప లనురియుండె. ౫౭

450

క. దనుజేంద్రునిభార్యలు చ,క్కనిమద్యముఁ ద్రావి దానఁ ప గాంతానివగునా

ననములని శంకనొందుచుఁ, గని తమనవతులచు దన్తుఁఖంబుల నెమ్మిన్. ౫౮

క. పలుమఱు నాఘాఁగించిరి; విలాసమున నొప్పి మిగుల ప వేడుకను నప

త్తులు తమ్ము మూర్ఖునంగా, వెలందులు సహియించియుంటఁవింతయగాదే.

²మ. నవతుల్ మోముల మూర్ఖునం గడు నమఁర్నంబూనువారయ్యె న

య్యవిదల్ రావణునందు మోహమునఁ దాఁరొప్పారుచుంటన్ నితాం

తవిమోహంబునఁ జిక్కి నాధునకు మోఁదంబంచుఁ దద్యక్తముల్

నవిలాసంబుగ మూకుకొంచుఁ బ్రియమున్ ప సాధించి రవ్వారికిన్. ౫౯

1 ఉపధానపరిసరము-అనివ్యాఖ్య. ఉపధానమనఁగా దిండు. 2 అత్యర్థం సక్తమనసో రావణే తామ ప్రియః, ఆస్యతంత్రా స్పృహత్పీనాం ప్రియమేవాచరం ప్రదా-అనియ. ఆస్యతంత్రా రా గాంధాః రావణే అత్యర్థం సక్తమనసః తా స్పృహత్పీభి రాఘ్రాతముఖాః మర ప్రియః తదాఘ్రాణ సంపత్కృః ప్రియమితి మత్వా స్పృహత్పీనాం ప్రియమేవాచరన్-రాగాంధాః కిం నకుర్వంతితిభావః- అని మహేశ్వరతీర్థులు. ఈయర్థ మే సరసమని పద్యమునఁ జెప్పబడెనని గ్రహింపందగు.

చ. అతివలు కొందఱిందుఁ గడియంబులచేఁ దనరారుచున్నదో
ర్లతలు, మనోహరాంశుకముఁబల్ దలదిండ్లుగఁ జేసికొంచు నా
దితిసుతనాథుపార్శ్వములఁ దృప్తిగనే శయనించియుండి; కొ
క్కతరుణివేడ్క వే తొకతుఁకం గదియించి తదీయవక్షమున్. ౬౦౪ 454

సీ. ఉపధానముగఁ జేసి యరుతరనుఖనిద్ర చేయుచుండెను; గొంఁకఁజాయువతిభు
జంబుమీఁదను స్వశీర్షంబులనిడి వేడ్క శయనించియుండిరి, యానయొక తె
కడఁగి యన్యంగనాంకమున నిద్రించెను, దానిదోర్లతలపై యగుణులుమఱి
కొందఱు తలలుంచుకొని శయనించిరి; మఱికొందఱంగ నాఁగుణులు మమత
నితరేతరాంకంబు యెసఁగుపార్శ్వంబులు కటులు వీవులు తలఁగడలుగాఁగ

తే. నూని యవయవముల నొకఁకొకరిపై న
వైచుకొనుచు మదస్నేహఁవశలయి తగఁ
బండుకొనియుండి; రిట్లు లాఁపడఁతులగుమి
నూత్రసంక్రధితంబగుచొప్పుమీఱ. ౬౦౫ 455

క. కనదురుదోన్నాత్రంబులఁ బెనుచుకొనుచు భృంగములనఁనెలయుకురులతోఁ
గనఁబడుచుఁ బండియుండఁ, గను వారలనేత్రములకుఁ దగఁత్రముగన్.

తే. దారమునఁ గ్రుచ్చఁబడినమఁదద్వీరేఫ
ములు చెలంగఁగ నొప్పారుఁలలితపుష్ప
హారమట్లుగఁ దగియుండె; నచట మఱియు
దనుజనాథుని స్త్రీసముదాయమెల్ల. ౬౦౬ 457

ఆ. వదనమారుతములు యవ్యాపించుటం బర
స్పరము కుసుమహారఁసమితిగూడు
కొనఁగఁ; జోకముల్లు యొమరుగఁ బిగిగొన
మూఁపులపయి హస్తములు పెనంగ. ౬౦౭ 458

సీ. ముంగురుల్ పయిఁబయిఁజెంగుచెంగున లేచిపోలయుచునుండుటఁబోల్చిచూడ
వై శాఖమునఁ బూచి యాయుసంవ్యాప్తిచేఁ బెనఁగొని మాలాకృతినిజెలంగి
పూవులజొంపముల్ పొందుగా గుమిగూడి స్కంధంబులపయిఁజిక్కింగనల్లు
కొని మెల్ల మెల్లనఁ గొమరుమీఱఁగఁ బరస్పరము సంసక్తిచేఁ బరిధవిల్లు

తే. తీగగుంపు తెఱంగున యొగుమీఱఁ
గ్రాలుచుండెను; వారియంకములు సొమ్ము
లంబరంబులు ఘనసుమహారములును
నుచితసంస్థానములయందె యునుపఁబడియు. ౬౦౮ 459

క. సారసుమాలాకృతి నా, నారీమణు లటఁ బరుండి యాయకుచెంతన్
గౌరమున నుండుటచే, నారమ్యవిభూషణాదు యానమయమునన్. ౬౦౯

- క. ఎవరెవరియో వివ్వని, నువిహితముగఁ దెలియఁబడక ♦ శోభించుండెన్ ;
 దివిజాతి మేలఁగొన నా, యవిడఁ జూడంగరామి ♦ నొకమాత్రై నన్ . ౬౬౪
- క. కనక స్తంభంబులపై, నునుపంబడి వెలుఁగుచుండు ♦ నుగుదీపము లా
 దనుజారి నుఖసుషుప్తిం, గనఁగా నిశ్చలములగుచుఁ ♦ గలితప్రభలై . ౬౬౫
- క. తనరెడునాకాంతల నపు, శనిమేషములగుచుఁ గాంచునట్లుండె; నటన్
 దనుజులకన్యలు పితరుల, వనితలు రాజర్షి సంఘఁభామినుల్లెన్ . ౬౬౬ 463
- 1 తే. మఱియుగంధర్వరాక్షసఁమానిను లొగి
 నాడశ గ్రీవుఁ గామించి ♦ యతనిఁ గొలిచి
 యుండి రాదృతిఁ దారె; యాఁ యుగ్రనహజఁ
 డావధూమణులం బట్టు ♦ చరుగలేదు ౬౬౭ 464
- 2 క. వనితలఁ గొండఱి శౌర్యం, బుడఁ గొనఁ తెచ్చెను దదీయఁముఖ్యజనులతో
 నని గలుగునన్నయాశను, గొనివచ్చెనుగాని కాదు ♦ కోరికవలనన్ . ౬౬౮
- క. స్మరతాపంబునఁ గొండఱు, పేరుణులు మాననమదంబు ♦ డళుకొత్తంగా
 వరియించి రావణాసురు, నిరతము నేవించి రతని ♦ నెన్నునలిర్పన్ . ౬౬౯ 465
- క. అందున్నసుందరులలో, గండర్పశరాళిఁ జిక్కి ♦ క్రవ్యావవిభున్
 డెండమున నలఁచినదితఁ డుం చిక్కిన దెవతెలేదు ♦ పరికింపంగన్ . ౬౭౦ 467
- క. బలవంతంబుగఁ దెచ్చిన, లలనామణి యొకతెగాని ♦ లక్ష్మీంపంగాఁ
 గలుగదు వారలలోపల, నలరావణసౌగంధుఁగాంచి ♦ యచ్చెరుపడుచున్ . ౬౭౧
- ఆ. మోహపరవశమున ♦ ముగ్ధ యాతనిఁ గోరి
 వచ్చినదియెగాని ♦ వానివీర్య
 మునకుఁ జిక్కినట్టివనిత యెవ్వతెలేదు
 మఱొకపురుషుఁగోరఁచుగునలేదు . ౬౭౨ 469
- 3 క. దనుజేంద్రునిచెంతకు నే, వనితామణియైనఁ దాను ♦ నలచి తమింజే
 రినశతీకంఠెను బూర్వ మెవనిఁగాని గ్రహించినదియు ♦ నఱిదుమాటన్ .
- చ. జనకజతప్పఁ దక్కినబిఁసప్రసవాక్షులు వానిఁగోరియే
 యనిశముఁ గొల్పుచుండిరి; తఁడంగనలందుఁ గువంశజాతయా
 వనిత యొకర్తుఁగాని, తనుఁవై భవహీనయుఁగాని, నేర్పునొం
 దనియదిగాని యొక్కతెయుఁ ♦ దద్దయుఁ జూచినఁ గానరాదునూ! . ౬౭౪
- ఆ. అనుపచారియుక్త ♦ యగునతీమణిగాని, సత్వహీనయైన ♦ చానగాని
 కోరఁడగనియట్టి ♦ మత్సితకూసయా, వనితగాని లేదు ♦ కనుఁగొనంగ . ౬౭౫

1 రాక్షసానాం చ యాః కన్యా స్తస్య కామసంగతాః-అనియూ. నకు లేన కామయత్వా
 హృతా ఇత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 2 ఇల వ్యాఖ్యాభిప్రాయము చేప్పబడినది. 3 నచావ్యత్రా-
 అనియూ.

నీసమాలిక:—

¹రఘువంశరత్నమా ధరామచంద్రునిసతి యగుసీత, యిందున్న యంగనలెటు
రావణునకు భార్యలై వజ్రులుదు రట్లే తానును నగునేని తలఁప నవుడు
వీనిపుణ్యమె పుణ్యమానని యాసాధుబుద్ధియా మారుతపుత్రునకును
గపితనుబట్టి యాక్షణమునఁ దోచెను; మఱియు నీరాక్షసుమానినులెటు
లఖిలసుఖంబుల నందుచు నున్నారో యల్లెసీతయు రాఘవాభియుక్త
యగునేని యీరావణాసురుం డర్హకృత్యంబును జేసినయట్టివాడె
యగునని సాధుబుద్ధి గలయాహనుమకుఁ దోచెను; మఱియు నీతోయజాక్షి
యీసమంజసగుణయీరాముపత్ని యెట్లపహృతయయ్యెనో యల్లెయీను
రారి నారీమణులందఱు నుగ్రీవుచే హరింపంబడి చింతనొందు
దురయేని యప్పుడు హరివిభునకు మంచిదగునని సాధుబుద్ధి గలహనుమ
కప్పుడు తోచె; నీయంగనామణులను నపహరించినయల్లె యసురనాథుఁ
డీరామపత్నిని నీసాధుశీలను నపహరించునయేని యతనికేమి
శుభమబ్బునని లసచ్ఛుభబుద్ధియైనట్టి యామరుత్సుతునకు నవుడు తోచె;
నీరాక్షసాధిపు నింతులఁ గనినట్లు రాఘవుపత్ని నే రమణఁ జూడఁ
జాలుదునేని నాజన్మము సఫలమానని సాధుబుద్ధికి నవుడు తోచె
నీరాక్షసాంగన లెట్లు నాకగవడి రల్లెసీతయునైన నచట రాజ
భయమున నొక్కటఁ బ్రాయోపవేశంబుచే బ్రాణములఁబాయసిద్ధపడెడు
నంగదాదివనేచరాళికి మరలను జన్మమబ్బినయట్లు జరగుమంగ
ళంబని తోచెనా లలితబుద్ధికి నప్పు; డీరావణాసురు నింతులెట్లు
జీవించియున్నారో శ్రీరాముపత్నియు జీవించియున్నచో శ్రీరఘువతి
కలులశుభంబులు వగునని తోచెనా సాధుబుద్ధికి మరుజ్జనికి నవుడు;
రాక్షసరాజ! యోరావణ! యీకాంత లెట్లు నీభార్యలో యీరఘూత్త
మునిపత్నియగుసీతయునగునే నీకును శుభముగల్గునె నీవు సుతముఖులును
రాముబాణాగ్నిచే రయమున మ్రందుదు రనిచెప్పఁదగునని యవుడుతోచె;
నీరాక్షసాంగన లెట్టిసౌందర్యంబు గలవారో యంతె యాయవనితనయ
కుండునా యామెయీయర్వియృ దప్రతిమానలావణ్యంబు గానఁబడఁగ
నలరుచుండునుగదా యటుగాన నిటనుండదని సాధుబుద్ధియాహనుమ కవుడు
స్ఫురియించె; నంతలో మరల నాతండు భూజాతసద్గుణముల జగతి మించు

తే. నట్టిసాధ్వీ మహాత్ముడై యలరునితఁడు
బలిమిఁ గొనివచ్చి యిట్టిసాపంపుఁగార్య

1 బధూన బుద్ధిస్తు హరిశ్చరస్య-యనుష్ఠాకద్వయమునకు వ్యాఖ్యానిత్రయముచేర్చి ప్రాయశః
యఁబడినది.

మొసరిచేగదా యటంచు నాఁర్తిని మునింగి
యక్కటా యంచుఁ జింతించె ♦ నాత్మలోన. 23

473

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦ - వ సర్గము.

అంతఃపురకాంతలం జూచి మందోదరిని సీత యని హనుమ ప్రమాదంబు నొందుట. అంతః

క. హనుమయు నట నల్లడలం, గనుచున్ శతమఖునిశయ్యఁకరణి వెలయుచున్
వినుతంబై స్ఫాటికమై, తనరెడుశయనాసనంబుఁ ♦ దాఁ గనుఁగొనియెన్. ౧

చ. ఘనతరతత్వభూషితముఁగా నది నిర్మితమయ్యె; నట్టిశ
య్యురు దిగినట్లు విశ్రమము ♦ నందుటకై బహుమూల్యముల్ నుహ
సనములు నందు వేయఁబడి ♦ చాలఁగనొప్పెను నవ్వీ దాంతముల్
కనకమయాంగముల్ మిగుల ♦ గాఢమరీచులు నొచు రాజులున్. ౧౫ 475

తే. అవ్వీ వైడూర్యఖచితంబుఁలై చెలంగు
చుండఁ జిత్రాంగములునయి ♦ యొప్పువాని
పైని నాస్తరణంబులు ♦ పఱువఁబడియె;
నందు నొకచో శిరోభాగఁమందు నతఁడు. ౨

476

క. మేలగుము తైపునగులను, జాల నలంకృతమునగుచుఁ ♦ జంద్రునివలెనే
భా లనమానంబై తగఁ, గ్రాలుసితచ్ఛత్రవరముఁ ♦ గనుఁగొనె నంతన్. 3

క. కనకమయంబై శయనాసన మయ్యది చిత్రభానుఁసశృశప్రభలన్
గనుచును నశోకమాలా, ఘనిబిడమై యుండఁగాంచెఁ ♦ గరువలిసుతుఁడున్.

క. నలుఁగడల నాఁడుమావంబులుగల మణిశృతములైన ♦ బొమ్మలు హస్తం
బుల వింజామరలంగొని, నలలితముగ వీచుచుండె ♦ సతతము మఱియున్. ౪౫

*క. పలుభంగుల నత్పరిమళములు గమగమలాడుచుండె ♦ మునుకొని ధూపం
బులు మేలై నవి వేయట,వలన మనోజ్ఞమయి కానఁబడె నది మఱియున్. ౫౫

ఆ. దానిమీఁద స్వచ్ఛమైన యాస్తరణాళి, పఱువఁబడియె దానిఁపై న నావి
కాజినంబు మిగుల ♦ నాచ్ఛాదనంబుగాఁ, గప్పఁబడియె నాల్గుఁకడల నందు.

క. నుగుచిరవరసుమమాలోత్కర మలరుచునుండె; నంతఁ ♦ గపివర్యుఁడు సుం
దరమగునాశయ్యపయిన్, ధరాధరముఁబోలి మెఱియుఁతనువమరంగన్. ౬౫

తే. విలసదు త్తమకుండలంబులు మెఱయఁగ
లోహితాక్షంబులును మహాఁబాహువులును

దనరఁ గాంచనచేలంబుఁ † దాల్చి పరిమ

శమున మించెడు నెట్టిగంధ మమరంగ. ౭౪

483

క. సురపథమున విద్యున్లఱ, పరికీర్ణంబగుచు సంజఁ † బరఁగు నరుణభీ

కరమేఘమట్లు కననై, సురుచిరమణిమయకలాపఁ † శోభితుఁడగుచున్. ౮౪ 484

క. లావణ్యంబునఁ జెలఁగుచు, నేవిధమగురూపముఁగొన † నెంచునొ యట్లే

దా వఱలుచుండుశక్తిఁ ద, పోవిభవమువలనఁ బొంది † పూజ్యుండగుచున్. ౯౪

క. తరుగుల్కచనంబులతోఁ, బరఁగుచు నిదురించుచున్న † వడువునఁ దగు మం

దరపర్వతమట్లాప్పుచు, వరభూషణరాజివెలుఁగ † వైభవమలరన్. ౧౦ 486

తే. రాత్రి విహరించి యపు డుప † రతుఁడు నగుచు

దనుజకన్యల కెంతయుఁ † చా ప్రియుఁడయి

రాక్షసులకెల్ల సుఖముఁ గూ † ర్పంగఁజాలి

మద్యములఁ ద్రావి తనిసి యా † మంచముపయి. ౧౦౪

487

క. శయనించియున్న రావణు, నయగుణనిధియాసమీర † నందనుఁడు గ నెన్

శయసంబద్ధియు భాస్వర, మయి తనరఁగ దానివై న † నద్భుతరీతిన్. ౧౧ 488

క. పరువడి నిట్టూర్పుల నిర్భరముగ వెలిఁబుచ్చుచున్న † ఫణిచందమునన్

గర ముచ్చావ్వసంబుల భీ, కరముగ విడుచుచుఁ బరుండు † క్రవ్యావపతిన్. ౧౧

క. వీరుని నారావణునిం, జేరి మనస్సంశయమును † జేంది యకట! యీ

తీరున రాజన్నే కనె, నే రావణువలనభీతి † యిప్పుడు రాదే. ౧౨ 490

క. అని పరమోద్విగ్నుండై, యనిలజఁ డతిభీతిఁ గన్న † మట్టు లవలికిం

జని సోపానమునొందుచు, జని యవ్వల దానినడుమ † సన్నతమగుచున్.

తే. కనఁబడెడు వేదికను నెక్కి † క మ్రశయ్య

నిద్రవోయెడు దనుజేంద్రునిన్ దశాస్యుఁ

గనియె; నాశయనోత్తమ † మున నతండు

పవ్వలించుట నన్యులె † ప్పగిది నచట. ౧౩

492

తే. చేరకుండుట విజనమై † భూరిగంధ

గజము చొచ్చిన సెలయేటి † కరణి నుండె;

గాంచనాంగడలలితముల్ † కడునిడుదలు

నైన యరుబాహువులఁ గాంచె † నందతండు. ౧౪

493

సీ. చాఁపంగఁబడి యవ్వి † శక్రధ్వజంబులవలె నొప్పుచుండెను † వానవునిని

మార్కొని మున్ను స † మరముచేసెడుతటి నై రావతము విషా † గ్రాములను

గుర్తుఁగాఁగలిగిన † గొప్పగాయములందుఁ గనఁబడుచుండె; జ † క్కంగ బలిసి

యున్న యాతనిమూఁపు † లొగిఁ గులిశక్షతులను మించుచుండెన † వ్యవజనాభు

ఆ. చక్రకృతములై న † సాంద్రవ్రణంబులఁ

జెలఁగుచుండె; గంఠబలము మిగుల

సమములగుచు దేహసంగతములు బలి

వ్రములు నగుచు నవ్వీ † యనురియుండె. ౧౬౪

494

క. లలితంబులు శుభలక్షణ, కలితంబులు చాగుతరనఖంబులు మఱియున్

బలయుక్తాంగుష్ఠంబులు, సులక్షణాంగుళులు నౌచు † శోభిలుచుండెన్. ౧౭

క. కరతలము లొప్పుచుండెన్, నురుచిరబాహువులు మిగుల † సౌంపుగఁ దగుచుం

బరిఘాకారంబులుగాఁ, గరిహస్తనమానములుగఁ † గనఁబడుచుండెన్. ౧౭౪

తే. మఱియు వృత్తంబులై, యప్పు † మంచముపయిఁ

జాఁపఁగాఁబడి పంచాస్య † సర్పములటు

లలరి, శశరక్తవిధమున † నమరి, చల్ల

నగుచుఁ బరిమళచందనా † ధ్యములు నగుచు. ౧౮౪

497

చ. పరమవిభూషణంబులను † భాసిలుచున్ పరమందరీమణి

కరములచేతఁ జక్కఁ బిను † గంబడి యుత్తమవాసనల్ మనో

హరముగ నొప్పు, † బన్నగుల † యక్షుల నిర్జరదానవాళి సం

గరమున రోదనంబులఁ ద † గం బొసరింపఁగఁజేయఁజాలుచున్. ౨౦

458

తే. మఱియు గంధర్వులన్ భీతి † నెఱిగఁగనంగఁ

జేయఁజాలినవై యుండె; † నాయుదనున

మందరాంతరమున నుషు † ప్తిం దగంగ

నొంది కుపితంబులగు మహా † హులవిధమున. ౨౦౪

499

క. ఘనశయ్యఁ జాఁపఁగాఁబడి, కన నున్నతభీతి నొనఁగు † కరముల రెండిం

టినిగాంచె; భూరిపర్వత, మనరాజులు నాదశాస్త్వ † డారావణుడున్. ౨౧౪

క. పరిపూర్ణభుజంబులతో, నరుదుగఁ దగి వశిఖరద్వ † యంబగు పెనుమం

దరపర్వతంబువలె భీ,కరుడై యొప్పారఁ గాంచె † గరువలిసుతుడున్. ౨౨

చ. దనుజవిభుండు రావణుడు † తచ్చయనంబున నిద్రవోవ నా

తనిపెనునోటినుండి వివృ † తంబగు నూర్పులపిండు మద్యముం

గొనుటను వానిలోఁ గలియు † కోమలదివ్యరసాలపుష్పవా

సనలను బొన్నతావులను † జక్కనివౌ పొగడంపుఁదావులన్. ౨౩

502

క. అరుదుగ మృష్టాన్నంబుల, పరిమళమును దివ్యమద్య † పరిమళమును మం

దిరమును దాసిం బూరిం,చురీతిఁ గనఁబడుచు వెడలె † సురుచిరమగుచున్.

క. ఘనముక్తామణిఖచితము, కవకమయమునై న యతని † కన్యమకుట మా

* యక్షులగుగంధర్వుదేవదానవరావిదో అనియూ.

- తని కిం చుకయెడముగ నున్నను గాంతుల నీనుచుండె † నై జప్రభలన్. ౨౪౫
- క. వరకుండలముల దానవ, వరువక్తము వెలయుచుండె; † బలిసి వెడలుపై
సురుచిరమగు తద్వత్సం, బరుణంబగుచందనమున † ననులి ప్తంబై. ౨౪౬ 505
- చ. ఘనతరరత్న హారముల † కాంతి వెలుంగఁ జెలంగుచుండె; నా
దనుజవరుండు తొమము సిఠింబునునౌ వననంబుఁ గట్టి ప
చ్చనిమృదులార్హ వస్త్రమును † జానుగఁ బై నధరించి యెఱ్ఱనై
కనులు చెలంగఁ జూడఁదగి † క్రాలుచు నుండెను శ య్యపైఁ గడున్. ౨౪౭
- ఆ. మినుపరాశిఁబోలి † మిక్కిలి నల్లనై, యహివిధమున నూర్పు † లమరుచుండ
శయ్యనుండె; నిట్లు † చక్కనిసీతశయ్యఁ, బవ్వళించి నిద్రఁ † బరఁగుచుండ.
- క. గంగాభవాని దివ్యా, భంగజలాభ్యంతరమునఁ † బవళించి సుషు
ప్తిం గనుకుంజరమట్లు చెలంగుచుఁ జూపట్టుచుండె † లలితతనురుచిన్. ౨౪౮
- క. కనక స్తంభచతుష్టయ, మున నలుప్రక్కలను దీపములు తేజరిలం
గను దానిచేత మెఱియుచుఁ, దనయంగము లొప్పించూడఁ † దగియుండంగన్.
- క. తనువున నాభరణంబులు, కనదుద్యద్దీప్తిమెఱియఁ † గా మెఱిపులపిం
డునుగూడిన మేఘమువలెఁ, గనుపట్టు సుహృత్తు దనుజఃకాంతు దశముఖున్.
- తే. అతనిపాదతలంబులయందు నున్న
భార్యలం గాంచె, నక్కపివర్యుఁ డంత;
దనుజనాథునిగృహమున † ఘనమనోజ్ఞ
కుండలంబులఁ దాలిచి † కొమరుమిగుల. 30 511
- చ. కలువలతేనిచండమునఁ † గ్రాలుమొగంబులు ముద్దుగుల్క ను
జ్వలమణిభూషణాలిదగ † వాడనిపూవులహారముల్ గడున్
వెలయఁగ నొప్పు నద్దనుజఃవీరునిపత్నులఁ గీశయాధవుం
డలరుచుఁ గాంచె; నంత నతఁ † డాటలఁ బాటల నేర్పుమీఱఁగన్. 3౧ 512
- చ. దనుజునికొఁగిలింతలను † దన్తృదులాంకనివేశనంబులం
జనువున నొప్పి యాభరణజాలముఁ దాల్చి పరుండియున్నచ
క్కనియబలాసమూహమును † గాంచెను; నాతరుణీలలామ లొ
య్యన నవరత్నసంఖచితఃపాటకకుండలముల్ ఘనంబుగన్. 3౨ 513
- తే. అంగదంబులు చెలఁగి కఠ్ఠాంతములను
నంటియుండంగఁ జూడనై † యట సుషు ప్తి
నొందుచుండంగఁ గాంచెను; † జందురుని వి
ధమునఁ దగువారి రమ్యవక్త్రములతోడ. 33 514
- క. వారలకుండలములతోఁ, జారుతరం బగువిమానఃపత్తమ మదియుం
దాదాగణయుక్తాభ్రం, బేరీతిగ వెలయునట్లు † లెనఁగుచునుండెన్. 3౪ 515

క. దనుజేంద్రునితనుమధ్యలు, మనసిజు కేళులను మించు మధ్యముఁ దమితీ
అను ద్రావి యలసి నిద్దురఁ, గని రాయాస్థలములందుఁ ♦ గడు బడలికలన్. 3౫

సీ. ఉత్తనుకాంత మఁటొక్కతె నాట్యవిశారద గావున ♦ సాంద్రవాస
నాబలంబునఁ దనంతన నిద్రయందును నంగహారం బనునట్టి యంగ
విక్షేపమున గుచిఁ వెలయునంగంబుల నిడుకొని శయనించెఁ; ♦ గడుఁ బ్రియమగు
వీణెను గౌఁగిట ♦ వింతగ నిడుకొని పవళించియున్నట్టి ♦ ప్రమద యొక తె

*తే. నదిని దేలుచు దైవయత్నమునఁ దెప్ప
నంటి నాశము మూలము ♦ నాకుఁ గూడి
యున్నతామరతేఁగెయ ♦ ట్లాప్పియుండె;
నసితలోచన యొక తె తా ♦ నాదరమున. 32

517

క. తనకక్షయందు మడ్లుక, మనువాద్యము నుంచుకొనియె ♦ యందు సుషుప్తిం
గనుచున్ బ్రేమమునం జం, కను బాలు ధరించినట్టి ♦ కాంతవలెఁ దగెన్. 3౮

చ. సుగుచిరమైన యంగతతి ♦ శోభిల్లుచుండ ఘనస్తనంబులుం
గరము చెలంగ నొప్పునొకఁకామినియుం బటహంబుఁ బట్టియే
చిరతరనంగతుండయిన ♦ చెల్వునిఁ గట్టిగఁ గౌఁగిలించుకొం
చురుముద మందునట్టు లట ♦ నొప్పుచునుండెఁ బరుండి యుండియున్. 3౯

క. సరసిజసత్రేక్షణ యొక, తరుణియుఁ బ్రియతముని సమ్మదంబునఁ గొని యొం
టరిపాటునఁ గౌఁగిటఁ జేర్చురమణిఁ గాముకినిబోలి ♦ శుభవంశంబున్. ౪౦

తే. కౌఁగిటంజేచ్చుకొనియె నిఁకామనిద్ర
నొందియుండెను; నృత్తంబునందు నేర్పు
గల మఱొక్క వధూమణి ♦ కమ్రతరవి
పంచికం బట్టుకొని నిదురించుచుండి. ౪౦౪

521

క. కాంతునితో నిదురించెడు, కాంతారత్నంబుఁబోలి ♦ కనఁబడుచుండెన్;
వింతగ నొకమదలోచన, యెంతయుఁ బృథులంబులగుచుఁ నెనఁగి పొడవులై.

ఆ. మృదులములును మఱియు ♦ హృదయప్రమోదదా
యకములునగు తనదుహస్తములను
మద్దెలను గ్రహించి ♦ నిద్దురపోయెను;
గందులేనిసోయఁగమున నలరి. ౪౧

523

క. తనుమధ్యమమునఁ జెలఁగెడు, వనితామణియోర్తు మిగుల ♦ వాదనమునఁ దా
ను వలసి మధ్యమంబునఁ, దనపణవము బాహుపార్శ్వఃకతలమున నొప్పున్.

* మహానదీ ప్రకీర్ణేన నళినీసోత మృత్రితా-అనిమూలము. నళినీ=సమూలనాశదశం పద్మజా
లకం పోతం యద్యచ్ఛయాగతం ప్లవ మృత్రితవతీన - అనివ్యాఖ్య. ఈయభిప్రాయమే పద్యమునఁ
జుప్పించినదని యెఱుంగఁదగు.

సీ. శయనించియుండెను; † జక్కనియొకనారి యొకకరంబునఁబూన్కి † నొక్కడిండి
మమునుగ్రహించుచు † మఱియొకడిండిమమును రెండవకరంబు † ననుబ్రియమునఁ
గొఁగిలించుకొనుచు † గమ్రశయ్యఁబరుండితరుణుఁడౌ ప్రియునిని † దనకుమారుఁ
గొఁగిట నిడుకొన్న † కాంతామణియుఁబోలెగనుపట్టుచుండె; నొక్కకమలాక్షి

తే. తమిని నాడంబర మనువా † ధ్యమును హస్త
యుగమునం గట్టిగొఁగొని † యొక్కమొగిని
మద్యమదమున వివశయై † మహితశయ్యఁ
బవ్వళించెను రావణు † పార్శ్వసీమ. ౪౫

525

చ సలిలము నిండియున్నకల † శంబును వేటొకకాంత నిశ్చర
నలసినదౌట బోరగిలు † నట్లుగఁ బైఁ దగఁ ద్రోసికొన్నదై
లలితరసాళిచేఁ దగుజ † లంబునఁ దానును గొంతదోఁగి యా
స్థలమునఁ బవ్వళించుచు † సంతమునన్ జలసిక్తమౌచు ప
న్నెలఁ దగుపూలహారమటు † నీటుగఁ గన్నడుచుండె నయ్యెడన్. ౪౬

526

క. నిద్దురబలమున కోర్వక, ముద్దియ యొక్కర్తు హస్త † మునఁ బాలిండ్లన్
దద్దయు బంగరుగిండుల, కుద్దియనందగినవాని † నొక్కతెఱఁగునన్. ౪౭

527

తే. పట్టుకొని నిద్దురంజెండెఁ † బద్మపత్ర
నయనములు పూర్ణశశిసమా † ననము తనరు
వనిత యొకతుక మదమునఁ † దనువునుఱచి
యట్టె వేటొకసుశ్రోణి † నాదరమున. ౪౮

528

క. తనకొఁగిట నిడుకొనుచున్, ఘనస్మిద్రాపరతనుండెఁ; † గాముకులను గా
మినులట్లు కొందఱు త్రమ, వనితలు బహుచిత్రములగు † వాద్యములఁదమిన్.

క. స్తనముల నదుముచు నాలింగనమొనరిచికొనుచు సుప్తిఁ † గాంచిరి; యాయం
గనలసమూహములోపల, ఘనమగు నేకాంతశయ్యఁ † గడఁ దమమీఱన్.

తే. పవ్వళించినరూపసం † పన్నయైన
యొక్కవనితామతల్లి మం † దోదరినటఁ
గాంచె హనుమంతుఁ; డాతన్వీ † యంచితమణి
ఖచితమాక్తికభూషణా † కలితయగుచు. ౫౦

531

చ. తనతనుకాంతి నాభవన † తల్లజమున్ వెలుఁగంగఁజేయుతే
వను గనుపట్టుచున్; గనక † వర్ణము గౌరమునై నచాయయున్
దనువునఁ దోప రాక్షసవ † తంసునకుం బ్రియయైనదౌచుఁ జ
క్కనియవరోధనాయకతఁ † గాంచి మనోహరరూప మొప్పుగన్. ౫౧

532

క. అందు శయనించి యొప్పెడు, మందోదరిఁ గాంచె నచట † మరుదాత్మజఁ డా

సుందరియుఁ జారుభూషణ, సందోహము వెలయ నున్నచందము గనుచున్.

తే. అమృతాబాహు వాతన్వి ♦ యతులరూప
సంపదను గాంచి యీమె భూ♦జాతయ యగు
ననుచు నూహించి మించెడు ♦ హర్షమునను
మనమునం దగునానంద♦మునఁ జెలంగె. ౫౩౪

534

తే. చప్పటులఁ గొట్టె దనదువుఁచ్చంబు ముద్దు
పెట్టుకొనె సంతనంబున • నట్టె సోలె
నాడె బాడెను బరుగిడె • నచటికంబ
ములను బ్రాకెను నైజచేఁవ్వలను జూపె. ౧౪౪
పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

535

౧౧ - వ సర్గము.

❖ మందోదరిని వీతగాదని హనుమ నిశ్చయించి పాశభూమియందు వెదకుట. ❖

క. జనకజయని మందోదరిఁ, దనమది నూహించినట్టి | తగనిమనీషన్
హనుమయు నప్పుడె వదలుచు, మునుపటివలె శాంతచిత్తమునుదగఁబొందెన్.

చ. ధరణిజఃసూర్చి వేటొకవిఃధంబగుచింతను నంతః బొంది య
త్తరుణి రఘూత్తమున్ వదలి • తద్దయు హాయిగ నిట్టు లిందు ని
ద్దురః గన దన్నముం దినదు • తోరపువేడ్క నలంకరింప ని
క్కరణిః దలంప దెట్టిదగుః • గానినురంగొన దాసపెంపునన్. ౨

537

చ. తనపతికన్న వేటొకని ♦ దాను బురంబరునైనఁ గైకొనం
గను దలపోయి దాన్మపతికాంతుఁడు రాముఁడు నిర్జరాళిలోఁ
దనవరివాఁడు లేడనుచుఁ ♦ దప్పక చెప్పఁగ నర్హుఁడొగదా
కనుక మహిషగా దిది యొకర్తుక యెవ్వతెయో యగుంజుమీ. 3

538

క. అని తలఁచి పానభూమికిఁ, జని క్రమ్యరఁజొచ్చెఁ బూన్కి • శ్వేనవతనయుఁ డం
దును గొందఱంగనలు మా,గుని కేళుల నలసి యటఁబఁగుండిరి తమిచ్చే. 34

సీ. పాటలుపాడినఁ బడలికలను నటఁ బవ్వళించిరి; యాడి ఁ బడలికూరు
చుండిరి, మద్యము ఁ నొక్కమొగిం ద్రాగి యొడలెల్లమఱచియెఁయుండి; రందు
మురజన్మదంగముల్ ఁ వరవీతములు తలగడలుగాఁ గైకొని ఁ కడుబడలికఁ
బవళించియుండిరి ఁ పరమశయ్యలపైన శయనించి యుండిరి ఁ చానల్లిట్లు
తే. కొందఱుండిరి; తత్కపిఁకుంజరుఁ డట
రావణునిగాంచె నాతఁడు ఁ రమ్యభూష

ణాళిఁ గై చేసికొని తమఁహరిరూప

ములను నుతియించుకొనుభావములఁ దనరుచు. ౬౪

540

క. గీతములకు నర్థము విఖ్యాతిగఁ జెప్పుచును దేశకాలంబులఁ దా
మే తెలిసి వానికిందగు, రీతిని బల్కుచును బ్రియు విరించియె యనుచున్.

క. వినుతించుచుఁ జెలువారెడు, వనితలవేపురనుగూడి ధాన్యారతములన్
మనసున కింపుగ బంధా, లినిజక్క రమించి బహుళలీలాగతులన్. ౭౪ 542

తే. నిద్రపోవుచునుండె; నా నెలఁతలగుమి
నడుమ దీర్ఘభుజుండు దానవగణేంద్రుఁ
డైనపంక్తిగలుండు గోష్ఠాంతరమునఁ
బొలుచు నావులలోనియాబోతురీతి. ౮౪

543

క. వెలయుచునుండెను; నాచెలువలచేఁ బరివృత్తుఁడు దానవపతి యవుడు కా
నల నాఁడుగజంబుల నిమ్ములఁగూడిన గజపతివలెఁ బాలించెన్ మిగులన్. ౯౪

క. హరిశ్చంద్రులుండు దానన,వరుండు మహాత్ముండునునైన వాసవరిపునుం
దిరమున వివిధపదార్థోత్కరమునఁ దగుపానభూమిఁ గాంచెన్ గడఁకన్. ౧౦౪

ఆ. మహిషమృగవరాహమాంసంబులను వేఱు
వేఱుభాగములను విస్తరింపఁ
బడినవాని నొగిని బానభూమిని గాంచె
బ్రవగవరుండు సుగుణభాస్వరుండు. ౧౧

546

క. పెనుబంగరుపల్లెరముల, ననచరపంచాస్యుఁ డర్థభక్షితములుగాఁ
గనఁబడుకేకులఁ గోల్ల ను, గనియెను నాభూమియందుఁ గడుఁబూన్కి మెయిన్.

నీ. వాయుపుత్రుండు సావర్చలలవణంబు దధియును జేర్చి తద్దయును నేర్పు
గాఁ బక్షమును జేయఁగాఁ బడియున్నట్టి పందిమాంసంబును బక్షిజాతి
యందు నొప్పారెడునట్టి వార్ధాణనములమాంసమును, నెమిఁగులపలలము
శల్యాహ్వయములమాంసములను జింకలపలలంబుఁగాంచెను; బలువిధములఁ
బక్షిమృగాలుగఁ జేయఁబడిన కక్కెరపతత్తుల మాంసమట్లై యిమ్ములనగంబు

ఆ. తినఁగ మిగిలినట్టిఁ ఘనచకోరపుమాంసములను, నేకశల్యములపలలముఁ
బక్షిమైనమహిషపలలము ఛాగమాంసమును, లేహ్యములనఁచటఁగనుగొనె.

క. పలువిధములఁ దగి త్రాగం, గలయట్టిపదార్థములను, గమ్రతరములన్
బలువిధములు నగుభోజ్యంబులఁ గాంచెను వేడ్క వాయుపుత్రుం డందున్.

తే. శర్కరయు ద్రాక్షమొదలగునరసవస్తు
వులను బులునును లవణాదిలలితవస్తు

వులను జేర్చిన¹ పాడబములను వివిధ

భక్ష్యములఁ గాంచె నాతఁ డపానభూమి. ౧౬౪

550

క. హారంబుల నూపురకే, యూరముల సమూల్యములయి ధ యొప్పినవానిన్

జారుతరము లపవిద్ధము, లై రహిఁ దగువానిఁ గాంచె ధ ననిలజఁ డందున్. ౧౭

తే. పానభాజనములనుండి ధ పాఠవేయఁ, బడినఫలములు గల్గి పుష్పములు చల్లఁ
బడినదై యున్నయట్టి యపానభూమి, కాంతిసంపద యెంతయుఁ ధ గల్గియొప్పె.

తే. మిగుల దృఢముగ నందందు ధ బిగియఁగట్టఁ

బడినసంధులు గల్గినధవరశయనము

లాసనంబులు కనకరధత్నాంచితంబు

²లగుట విగతాగ్నియై మండుధనట్లు లుండె. ౧౮

553

నీ. పలువిధంబులగుచుఁ ధ బలు తెఱంగులఁ బక్ష్యములుగఁ జేయంబడిధలలితములగు

సంస్కారములచేత ధ సంస్కరింపంబడి పాకసిపుణతచేఁ ధ బరఁగు³నూదు

లెలమిఁ బక్ష్యముచేయధనింపుగుల్కుచుఁ బానభూమివే ర్వేఱుగఁ ధబాలుచుచున్న

ఫలంబులను, మఱిధబహుభంగులయి సుధ మధియించునప్పుడు ధ మహితరీతి

జనియించి తేటగాఁ ధ గనుపట్టు మద్యంబులను, శర్కరను, మధుధపునను, బుష్ప

ముల తేనెతో, ఫలంబులను జేయంబడునాసవంబులను, సుధవాసనలకుఁ

గా వేయఁబడువస్తుధగణచూర్ణములను, నాపావని కాంచెను; ధ బహువిధముల

నందు వేయంబడిధనట్టి⁴హారంబుల, స్ఫాటికరాజతధపాత్రములను

ఆ. స్వర్ణకృతములగుచు ధ బహుతరాకృతులచే

నలరుపాత్రములను ధ వెలయుచుండె

పానభూమి యద్ది; ధ భర్తసూప్యకృతంబు

లై నపాత్రవితతుధుందుఁ గడఁక. ౨౩౪

554

క. పరిపూర్ణముగా నునుపం, గరమనురాగమునఁ జూడఁ ధగాఁదగుమేలౌ

మరఁగాంచె నందు మారుతి; హిరణ్యమణిపాత్రములను ధ నింపినసురయున్.

క. శ్వేతాంచత్పాత్రంబుల, నాతతముగ నింపియున్న ధ యాసవము తగన్

భూతలమున నట నొప్పఁగ, వాతాత్మజఁ డాదరమునఁ ధ బరికించె ధృతిన్.

తే. సగము మద్యముఁ ద్రావంగ ధ సర్వముఁ దమిఁ

ద్రావఁగా, నించు కేనియుఁ ధ ద్రాగకుండఁ

గాఁ గనంబడుభాజనధగణము నందు

నందుఁ బావని కాంచెఁ బ్రియంబుమీఱి. ౨౬

557

1 పాడబము లవఁగా శర్కరాదిపస్తువులతోఁ జేయఁబడిన భక్ష్యవిశేషములని యర్థము.

2 ఐహ్నిం ప్రదీప్తే వోపలత్యతే-అనిమూలము. 3 నూదులు=ఎంటవాండు. 4 మార్వైశ్చ బహు సంస్థితే-అనిమూలము.

క. ఒకచోఁ బలుభక్త్యంబుల, నొకచో వేరేవైఱుగాఁగ † ననుపంబడుచున్
బ్రకటములగు మద్యంబుల, నొకచోఁ దిన మిగిలియున్న † యోగిరమందున్.

క. ఒకచో విఱిగినగిండుల, నొకచో నాందోళితముగ † నొప్పుఘటగణం
బొకచోట సమాల్యములై, యకలంకముగాఁగ నొప్పు † సంబుఘటములున్.

క. కనఁబడియె; స్త్రీలశయనా, సనములు పలుభంగులగుచు † జక్కఁగ వెలయున్
ఐనితామణులు పరస్పర, మును నాశ్లేషణములొప్పు † మునుకొని నిద్రన్. ౨౯

ఆ. అందుఁ బవ్వళించి † యలరుచుండఁగఁ గాంచె
గపివరుండు; మఱియుఁ † గాంత యొకతె
నిద్ర పోవుచుండ † నిద్రావశంబునఁ
గానకయె తనంశు † కము మఱొకతె ౨౯౫

561

క. ధరియించి పవ్వళింపఁగ, వరుసం గన్గొనుచుఁ దిరిగె; † వాయుజుఁ డవుడా
తరుణుల నిట్టూర్పులదొ, మరుత్తు పోకంగ వారి † మాల్యవసనమూల్. 3౦౫

క. మలయానిలుస్పర్శంబున, వలె మెల్లనఁ గదలుచుండె; † బానధరణి శీ
తలచందనమ్ము మధురం, బులయిన మద్యములు మాల్య † ములు వివిధంబుల్.

సీ. వివిధధూపంబులు † వివిధరసాదులు స్నానమునకు నగు † చందనమ్ము
చికురంబులకు వేయ † సిద్ధధూపంబులు, నలరంగ నందలి † యనిలఁ డట్టై
వీచుచుండెను; దాన † విమలసత్పరిమళములు ఘ్రాణశర్పణ † ములుగ నందుఁ
జక్కఁగా వ్యాపించె; † సరసిజాతులు పుష్పకమునందుఁ గొందఱు † కద్బరాంగ
తే. నలు సితచ్ఛాయలొప్పుఁ గొం † దఱును, శ్యామ
వర్ణములఁ బొల్చి కొందఱు † వామనేత్ర
లసితకాంతులు కొందఱు † నమలభర్త
వర్ణములఁ బొల్చి నిద్రను † బరఁగి రవుడు. 3౧

564

క. తరుణులు వారలు నిద్రా, భరమున మన్మథుని కేళి † వలనఁ గలుగుని
ర్భరకవ్వంబున నుండుటఁ, బరికింపఁగ వారియవయ † వంబులు రాత్రిన్. 3౧౫

ఆ. ముడుచుకొనిన పద్మ † ముల తీగలట్టులు, చెలఁగుచుండె; నంత † లలితతేజ
మలర వెలయుపవను † నాత్మజుఁడిట్లు స, ర్వంబు వదల కతని † భవన మెల్లి.

క. కలయంజూచెను; సతనికి, నిలాత్మజయుఁ గానరాక † యేయుండెను; నా
లలనల నవు డాహనుమయుఁ, గలయంగన్గొనుచుఁ బరుని † కాంతల నచటన్.

క. కనుటన్ ధర్మము లోపిం, చునె యనుభయమునను వారి † జూడందగునో
కనరాదొ యనెడుసంశయ, మునను మదిం జింతమిగులఁ † బూనెం దనలోన్.

ఆ. పరునిరాణివాస † మరసితి నందున్న, తరుణులను నుషు † ప్తి † దగిలియున్న
వారిఁ గాంచినాడ † నీరీతి రాతిరి, ధర్మ † లోపము నిది † తలఁప నాకు. 32౫

- క. కలిగించు; నెప్పుడైన నొరులభార్యలఁ జూడవలయు ♦ రూఢిఁగ నని వా
రలవిషయమై మనకులఁ, జలింపఁజేసినది లేదు ♦ తుణమా త్రంబున్. 354
- చ. పరవనితామణితతుల ♦ బాగుగఁ గాంచితి నిద్రియొప్పునే
వరమతులాదరింతురె, కృపాపరతంత్రుల కిద్ది న్యాయమై
పరఁగునె యంచు నెంచె; నిటుభవ్యయశంబునఁ బొల్చిపట్టి యా
మరుదధినాథనందనుని ♦ మానితచి త్తము సుప్రసన్నమై. 355 571
- చ. చలనములేక కృత్యమును ♦ జానుగఁ జేయఁగనొప్పియుంట ని
మ్ముల నిటుచింతదోచె; నిట ♦ ముగ్ధులు రావణుపత్నులెల్ల వి
చ్చలవిడి వేటుపూరుషులఁజూడ కనంబడదన్ననమ్మికం
గలవిలపాటులేకయె నుభంబుగ నిద్దురఁ బూనియుండఁగన్. 356 572
- క. కనినాడ లెన్నగా నై, నను మన్మథవికృతి నామఁనంబున నుంతై
నను గల్గలేదుగా కావున శుభ మశుభంబుఁ జేయఁ ♦ బూనినయెడలన్. 357
- * తే. ఇంద్రియములకు మనసె యాఁహేతువట్టి
మనము చలనంబు నొందకఁయె నిలిచి యిపు
దున్నయది నాకు; నీకాంతఁలున్నచోటు
వదలి వేటొకచో రఘుఁవరునిసతిని. 358 574
- క. కనుఁగొన శక్యం బెటులగు?, వనితలయం దెపుడుగాని ♦ వనితలు చూడం
గనఁబడుదురు కావున సీతను వెదకఁగ నిందె నాకుఁ ♦ దగుఁ జక్కంగన్.
- క. ఏజంతు వెట్టిజాతికిఁ, దాఁ జేరునొ యందె దానిఁ ♦ దగు వెదకఁగఁ బం
కేజవిలోచన వెదకం,గాఁ జనునే లేళ్లయందుఁ ♦ గననగునె యటన్. 359
- క. పరిశుద్ధచి త్తమున నే, నరసితి శుద్ధాంత మెల్ల ♦ నవనిజయో నా
వరదృష్టిఁ దగులకున్నది, పరికించెద నింక ననుచు ♦ వాయుజుడంతన్. 360
- క. తనశౌర్యమెల్లఁ గన్నడఁగ నటన్ గంధర్వదేవఁకన్యల నురగాం
గనలన్ గనియెను సీతను, గనఁజాలండయ్యె నందుఁ ♦ గరము వెదకియున్.
- క. వీరుండగునాతం డిటు, ధారణిసుతఁ గాన కచటఁ ♦ దగును త్తమకాం
తారత్నంబుల నితరుల, వారిజనేత్రులను గాంచి ♦ వారలయందున్. 361 579
- చ. వెనుకకు నేగుదెంచి తనఁవిక్రమమెల్లఁ గలంగఁ దాను నె
చ్చనమునఁ జింతఁబొంది పరిఁమార్గణదక్షతఁ బూని యత్నముం
గొని యలపానభూమి విడి ♦ క్రూరమహాసురుకాంతలుండుతా
త్రున వెదకంగఁబూనె మదిఁ ♦ బొల్చెడుకౌతుకసంపదన్నతిన్. 362 580
- పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨ - వ సర్గము.

ఘోఘో సీతః గానక హనుమంతుః య విచారింది మరల వంతఃపురమున వెదకుట. ఘోఘో

చ. హనుమయు జానకిం గనఁగఁ నాదృతిఁ బూని సురేంద్రశత్రువౌ
దనుజునిగేహమధ్యమగఁతంబులుగాఁ దనరాకుచిత్రగే
హనిచయముల్ లతాగృహముఁ బల్లె నిశాగృహముల్ కనంగ ద
ర్శనమున నేత్రపర్వము నొసంగెడుసీతను గాన కంతటన్. ౧ 581

క. జానకి రఘునందనునతి, నేనెంతయుఁ బూన్కి వెదకఁ నేతెంచితి నీ
దానపుపురమున వెదకితి, నైనను గనరా దదేమొ యని తనలోనన్. ౧౫

తే. ఎంతవెదకినఁ గనఁజాలఁ నింతఁ గాన
నిజముగాఁ జచ్చియుండు నానిర్జరులకు
నైనఁ జొరరానితావునఁ దానవేంద్రుఁ
డునుపఁగా నుండునా దుఃఖమొంది కుంది. ౨ 583

క. జనకజపాతివ్రత్యం, బనునగ్ర్యం బగుచుఁ బూజ్యమగుమార్గమునం
దనిశము తత్పరయగుఁ గావున నిందితకర్తృఁ డౌచుఁ బొలుచుదనుజుఁడున్.

క. తనుఁ బట్టి చలముమీఱఁగ, నునిశితఖడ్గమున నఱకఁ జూర్చితయై చ
చ్చెను గాఁబోలును గాననె, కనఁబడకున్నయ ద దెన్నిగతులవెదకినన్;. 3

సీ. జనకేశ్వరునిప్రియతనయ, వికారావయవులు, వివర్చసులు వికృతంపు
వేషులు, పొడవులై వికృతములై నయాస్యంబులు, వికృతనయనము లలరఁ
గనఁబడురావణువనితలఁ గని భయంబునఁ జచ్చియుండును; జనకతనయఁ
గానక వైరిపైఁ గాఢపౌరుషమును నెఱపక, కవులతో నేను గాల

తే. మును జరించుటలోఁబుచ్చి వనచరేంద్రు
కడకు నిప్పుడు పోవంగఁగాదు, పోదు
నేని బలవంతుడై వానరేంద్రుడైన
యినజ నతితీక్షణండనంబును గనుదును. ౫ 586

క. దనుజేంద్రునంతిపురమును, గనినాడను వానిపత్నిగణములనెల్లం
గనినాడ సాధ్వీ జనకజఁ, గనఁజాలను నాశ్రమంబు కడువృథయయ్యెన్.

చ. జనకజఁ గాన కేసటకుఁ జయ్యనఁబోయిన నన్నుఁజూచి యా
వనచరులెల్లఁ గూడుకొని ప్రశ్నను దేమొనరింతు; రోయిపా
వని! యటకేగి యేపనిని బాగుగఁజేసితి వద్దిచెప్పు మా
కని యడుగంగ జానకిని నచ్చటఁ గాననినేను వారికే
మని తగును తరంబిడుదు నచ్చటి కేగక యిందెయుండినన్. ౭౫ 588

క. కనిపెట్టియుండి నారామిని నెంచి కపింద్రులెల్ల మిక్కిలికష్టం

బున దీక్షఁబూని చత్తురు, ననుఁబంపి మదీయవర్తనంబుఁ బొగడుచున్. ౮

సీ. అదెవచ్చు నిదెవచ్చు ♦ నని ముచ్చటించెడు వృద్ధుఁడౌ భల్లూక ♦ విభుఁడువానిఁ
బురికొల్పునావాలి ♦ వుత్తుండు తక్కినవానరు లటకేగి ♦ వచ్చినట్టి
నన్ను నేమేమినిం ♦ దావాక్యముల నొవ్వఁజేయుదురో; మఱి ♦ చిత్తమునను
గల్గునుత్సాహమే ♦ కలుములకెల్లను మూలమా నద్దియే ♦ ముఖ్యసుఖము

తే. తగినయుత్సాహమే కార్యతతుల నెల్లు

నడవుచుండును నదిలేక ♦ నడవ దెద్ది

ప్రాణి యేపనిఁజేయునో ♦ పరఁగ దాని

సఫలముగఁ జేయుచుండును ♦ తాహ మెవుడు. ౧౦౪

590

చ. కనుకనె నేను దానిఁ గడఁకన్ మనమందున నాశ్రయించి నీ

తను వెదకంగ యత్నమును ♦ దప్పక చేసెద నింకనున్; మహా

దనుజుఁడు వీడు దర్పమునఁ ♦ దద్దయు నొప్పినవాఁడె యైననీ

తనిపరిపాలనంబున నితాంతము నొప్పెడునన్ని భాగముల్. ౧౦౫

591

¹క. కలయన్ వెదకెదఁ బాన, స్థలముల, సుమమందిరములఁ; ♦ జతురక్రీడా

విలసద్గ్రహములఁ జిత్ర, స్థలముల నిష్కుటగణంబుఁ ♦ దగినవిధమునన్. ౧౨

తే. వెదకినాడను బురమున ♦ వెలయువీధు

లను విమానంబులను జూచితిని బ్రయత్న

మూని యట్లైన మరల సవాని నెల్ల

వెదకెదనటంచుఁ జింతించి ♦ విసుఁగుమాని. ౧౩౪

593

సీ. ధరణిసద్గములఁజై ♦ త్యగృహంబులను, గృహంబులకుఁ జేరువగఁగ్రీ ♦ డలకుఁదగిన

యట్లు నిర్మించిన ♦ యట్టిగృహంబుల, వెదకుచు నాకపివీరుఁ డచటి

యున్నతస్థలముల ♦ నొయ్యన నెక్కుచు, గ్రిందికి దుముకుచుఁ ♦ గేళిమెఱయఁ

గా నిల్చి చూచుచు, ♦ గడువడిఁబోవుచు ద్వారముల్ తెఱచుచుఁ ♦ దలుపులఁబడఁ

తే. ద్రోయుచు, గృహాంతరములలోఁ ♦ దూఱుచుఁ గడు

వడిగ వెలువలఁ జేరుచుఁ ♦ ²బుడమిలోని

యిండ్లలోనికీ దిగుచుఁ బై ♦ కేగుదెంచు

చును, నను న్తస్థలంబులఁ ♦ గనియె నిట్లు. ౧౩౬

594

³క. దనుజేంద్రనియంతఃపురమున నాల్గంగుళములైన ♦ మునుకొని కపిత్రో

క్కనిచోటుకానరాద, య్యెను బ్రాకారంబునడుమ ♦ నెనఁగుస్థలములన్. ౧౩౭

1 తథాపుష్పగృహాణిచ-అనిమా. 2 ప్రపతన్ నిష్పతం శ్చాపి-అనిమా. బిలగృహాదీని నీచ
స్థానాని ప్రథమ మధిరహ్యా తత స్సముద్గచ్ఛన్-అనివ్యాఖ్య. 3 చతురంగుళమాత్రోఽపి నావకాశ
స్సవిద్యతే-అనిమా.

- ఆ. చైత్యవేదికలను ♦ జారుదీర్ఘికలను .
 బుష్కరముల నతఁడు ♦ పూన్కిఁజూచె;
 మఱియు నందుఁ గనియె ♦ మారుతనూనుండు
 బహువిధవికృతలగు ♦ వనితలఁ గని. ౧౮౫ 596
- క. వారలలో జనకసుతఁ, శ్రీరామునిసాధ్వీ తేమిఁ ♦ జింతిలైనః నీ
 ధారణి సౌందర్యంబున, నేరమణిని బోల్పరాక ♦ యెసఁగెడువారిఁ. ౧౮౫
- క. సురుచిరనేత్రల విద్యా, ధరకాంతలఁ గనియెఁగాని ♦ ధరణీజాతఁ
 బరికింపఁజాలఁడయ్యెఁ; మరుత్సుతుఁడు శ్రోణిభార ♦ మందగ మనలఁ. ౨౦
- తే. పూర్ణచంద్రాస్యలం గాంచె ♦ భుజగకన్య
 లను సుమధ్యమయైననీతను గనంగఁ
 జాలఁడయ్యెను; దానవేశ్వరుఁడు బలిమి
 దెచ్చి చెఱనుంచినఫణుల ♦ తెఱవలఁ గనె. ౨౧౫ 599
- క. జనకజమాత్రము గనఁడయ్యెను; దీర్ఘభుజుండు మారు ♦ తేంద్రాత్మజఁ డా
 తనుమధ్య నీతఁగానక, మనమున దుఃఖించె నితర ♦ మహిళలఁ గనుచుఁ. ౨౩
- క. వనచరనాథులయత్నం, బును స్వోదధిలంఘనంబుఁ ♦ బోలఁగ వ్యర్థం
 బు నగుటఁ దలంచి మరలఁ, ఘనచింతాకులతఁబొందెఁ ♦ గరువలినుతుఁడుఁ.
- తే. అవ్వీమానంబు దిగి మనం ♦ బధికచింత
 నొంది కలవిలపాటొంద ♦ నొక్కరీతిఁ
 గా మనంబునఁ దలపోయఁ ♦ గడఁగె నేవి
 ధమున జనకజఁ గానంగఁ ♦ దగునటంచు. ౨౫ 602

పండ్రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩ - వ సర్గము.

—
 శ్లో హనుమంతుఁ డశోకప్రాకారము వెక్కి బహువిధంబులఁ జింతించుట. శ్లో

- తే. అటువిమానంబునుండి యాహరివ రేణ్యుఁ
 డింద్రనీలమయంబయి ♦ యెసఁగుచున్న
 యట్టిప్రాకారమును జేరి ♦ యంబుదాంత
 రమున విద్యుత్తురీతి వేగమును గాంచి. ౧ 603
- చ. తనరుచునుండె; రావణుని ♦ ధానుమునుండియె సాలమొంది యం
 దును రఘురామువత్ని ఘనతోయరుహాక్షిని గాన కాత్మలో
 నన తలపోయఁజొచ్చె రఘు ♦ నాథునకుం బ్రియమాచరింప లం
 కను బలుమాటు వే తిరిగి ♦ కాంచితి నెందును నెంతచూచినఁ. ౨౫ 604

చ. ధరణిజ శోభనాంగి యిలఁ ♦ దద్దయు నొప్పెడుసీత గానరా;

దరసితిఁ బల్వలంబులను ♦ నల్పసరి త్తతులన్ స్రవంతులన్

సరసుల సత్తూకములఁ ♦ జాల ననూపవనాంతసీమలన్

¹జూరఁదగనట్టికొండలను ♦ జూచితిఁ బల్కఱుఁ బెక్కు తావులన్. ౪ 605

క. ఇక్కడిధరణిని వెదకితి, నెక్కడనేఁ గానరా దహీనగుణములన్

బెక్కుగతులచే భ్యాతికి, నెక్కినత్తూపుత్రి సీత ♦ యేలొకొ తెలియన్. ౪౫

తే. గృధ్రరాజై వసంపాతి ♦ కీర్తిశాలి, పలికె నిందున్నయది రాముఁపత్ని యనుచు

నతనివాక్యంబుచొప్పున ♦ నరసినాడఁ, గాని జానకి నాకిటఁ ♦ గానరాదు. ౫౫

సీ. దివ్యమైనట్టి వి♦దేహ దేశంబున నిర్మలాచారులై ♦ నెగడురాజు

లుండెడుమిథిలయం♦దురుతరకర్మనిరతుడైన జనకరా♦జతనయయయి

తా నయోనిజగ నుత్పత్తిని గాంచిన సీతయు నతిదుష్టశీలుడైన

రావణుతోడ మిత్రతనుబాటించునా? యట్లెలచేయు?; నా♦యనురుఁ డామెఁ

తే. దీసికొని వేగ యెగిరి యే♦తెంచునవుడు

రామబాణాళి స్పృతిగోచరంబుగాఁగ

భయము చెందెడుతటి మధ్యభాగమందుఁ

బాతమును గాంచెనేమొ యా♦పరమసాధ్వీ. 2౫ 608

చ. దనుజుఁడు సిద్ధనేవ్యమయి ♦ దారుణమై తగునభ్రమార్గమం

దు నెలఁతఁదీసికొంచుఁ జనఁ ♦ దోయరుహాక్షి ²సుసాధ్వీ సంద్రముం

గని హృదయంబు భీతిఁ గనఁ♦గా నచటం బడియుండునంచు నా

మనమునఁ దోఁచెడున్; దనుజుమండనుఁ డామెను బూన్కిమీఱఁగన్. ౩౫

చ. ధరఁ బడకుండఁ బట్టుకొని ♦ తాఁ జనువేళ విశాలనేత్ర యా

ధరణిజవానిదోస్తతిని♦తాంతనుదున్నహవీడచేత ని

ర్భరదనుజోగువేగమునఁ ♦ బ్రాణములన్ విడనాడియుండు నె

వ్వరునను నోర్వరామినని ♦ భావమునందుఁ దలంతుఁ జక్కఁగన్. ౯౫ 610

క. జలనిధిదావుగ నంబర,తలమున రావణుఁడు పోవ ♦ ధరణిజ భీతిం

గలఁగుచు వ్రేలాడుచు నా, జలనిధిఁ బడియుండునేమొ ♦ సత్యము దూలన్.

క. కట్టా! ³క్షుద్రనురారియ, నెట్టన బలవంతపెట్ట ♦ నిర్మలశీలం

బట్టె తగం గాపాడఁగఁ, బట్టినతనపట్టువిడని♦వనితామణిపై. ౧౧ 612

చ. ఘనమగుకోపమూని తనుఁ ♦ గావఁగ బంధువొకండు లేమి వే

దనలఁ గలంగి దీనయగుతన్వీ గుటుక్కున మ్రింగినాడొ; లే

¹ దుర్గాళ్ళ ధరణీధరాః-అనిమూలము. ² మన్వే పతిత మర్యాదాః-అనిమూలము. ఆర్యా శబ్దార్థ మే యిట మసాధ్వీ యనుపదము తెలుపును. ³ ఆహో క్షుద్రేణవానేన-అనిమూలము.

క నౌఁతలందు మిన్నయగుఁ డ్మౌసుతఁ గాంచి సుగారిపత్నులె
ల్లను నతిదుష్టభావలయి ♦ ¹లాలితశీలను దుష్టభావశూ
న్యను నసి తేక్షణా దినిరొ ♦ యానురక్త్యము వెల్లడిల్లఁగన్. ౧౨౪ 613

క. పరిపూర్ణచంద్రతుల్యము, సరసిజపత్రేక్షణంబు ♦ చాగుతరమునై
పరఁగురఘురామువక్త్రము, నిరతము దలపోయుచున్ వినిర్మలమతియై. ౧౩

తే కృపణయయి సీత ప్రాణముల్ ♦ కెరలి విడిచె
నో, మహీజాత యఁ యోమహాత్మ
రాను, యోలక్ష్మణా, సిరుల్ ♦ రమణఁ గులుకు
నో యయోధ్యాపురంబ, యఁ యో ! యటంచు. ౧౪ 615

క. పలుమలుతలఁచుచు దీనతఁ, బలవించుచు దిక్కులేక ♦ వాసెనొ తనువున్;
లలన, యొకవేళ రావణు, నిలయంబున దుర్గమ మగుఁ నెలవున నొకచోన్.

*తే. దాఁపఁగాఁబడి పంజరఁస్థమగుశారి
కవలఁ బలవించుచుండును; ♦ మౌసుతయయి
జనకపుత్రికయయి మహాఁసత్త్వశాలి
యైన రామునిపత్నియై ♦ యశముఁ గాంచి. ౧౬ 617

క. తనుమధ్యయగుచు నలరెడు, వనితామణి యుత్పలాక్షీ ♦ వాసపురిపుడే
మనినను లోఁబడునే? చింతను దీనిం బూననేల! ♦ త్వర నరిగి తగన్. ౧౭

*చ. జరిగినవార్తనెల్ల రఘుఁసత్తముచెంతను జెప్పఁగూడదా
కరము విచారమేలయనఁ ♦ గాంతపయిం దమిగల్గురామభూ
వరునకు దాఁపఁగాఁబడెనొ ♦ వార్ధిని దాఁ బడి చచ్చెనో, మహా
విరహముచేతఁ దాళకయె ♦ వే మృతినొందెనొ యీవిధంబులన్. ౧౮ 619

క. జనకజగుటించి చెప్పం, జన; దాసరసీరుహాక్షీ ♦ సాధ్వీ యెచటనుం
గనఁబడలేదన మృత్యువుఁ, గనునాతఁడు గాన దోవఁకలితుఁడ నగుదున్.

తే. చెప్పకున్నను న్వామివంఁచించినట్టి
దోవ మొందును గనుఁగానఁ ♦ దోఁడేమి
చేయవలయునొ, దీనిని ♦ జిత్తమందుఁ
⁴దలఁపఁగ విరుద్ధముగ నివ్వీ ♦ వెలయుఁగాడె. ౧౯ 621

క. అనుచుం జింతించెను; బా, వని మఱియు నిదిట్టులుండ ♦ బాగుగ నిపుడే
పనిఁజేయఁగగును, జేయం, గను సిద్ధింబొందు నెద్ది ♦ కడు వేగముగన్. ౧౯

1 అసి తేక్షణా. అదుష్ట దుష్టభావాభిః-అనియాలము. 2 జనకస్యమతా సీతా రామపత్నీ
సుమధ్యమా, కథ మత్పరిపత్రాక్షీ-అనియాలము. 3 ఇందరి ప్రథమపాదము వ్యాఖ్యానమును బ్రతిపా
దించును. 4 విషమం ప్రతిభాతిమే-అనియాలము.

క. అనునీపక్షము గూటిచి, తనమది యోజించె నిట్లు; † ధరణీజాతం
గనకయె వనచరపతిప, తనమునకుం బోదునేని † తగనటు నాకున్. ౨౦

తే. కలుగుపునుషార్థ మెయ్యది? † కష్టసాధ్య

మైన జలనిధిలంఘన † మనురనగర

మును బ్రవేశించుటయు, దితి†తనయులఁ దగఁ

గనుటయును నివ్వ వ్యర్థముల్ † గావె తలఁప. ౨౧

624

చ. పురమున కేగినంతఁ గపి†పుంగవుఁ డే డ్డెఱ నన్నఁజూచి యే

వరుసఁగ మాటలాడునొకొ † వానరులందఱు నన్నఁగొంచి యా

తురత నదేమి పల్కుదురో † తోయరుహాననఁ జూచిరాని నన్

¹వరమతులై నరాఘవులు † పల్కుదురో యెటు; తోఁపదేమియున్. ౨౨

మ. చని కాకుత్స్థుని రాముఁ గొంచి యెచటన్ † సాధ్వీం గనంజాలకే

నినుఁజూడం జనుదెంచినాఁడ ననుచున్ † నేనెంతయోయప్రియం

బునుబల్కున్ విడనాడుఁ బ్రాణముల; నా†భూపుత్రినింగూర్చి ²యిం

తనిభాషింపఁగరాక తీక్షణమయి య†శ్యంతంబు క్రూరంబునై. ౨౩

625

తే. పరుషమై యింద్రియాళితా†పకర మధిక

దారుణంబును నయినమ†ద్వత్తవాక్య

మును వినుచుఁ బ్రాణములఁ బోయు; † ఘనుఁడు రాముఁ

డిట్లు కష్టంబునొంది తా † మృతిని గనఁగ. ౨౪

627

క. మనమున నెంచినఁ గని యా,తనియందు భృశానురక్తి † దగ మేధయు నొ

ప్పనెగడులక్ష్మణుఁ డుండఁడు; తనసోదరులిట్లు పంచ†తను బ్రాపింపన్. ౨౫

చ. విని భరతుండు మృత్యువును † వేగమ పొందఁగలండు, మృత్యువొం

దినభరతుం గనుంగొనుచు † దీనత లక్ష్మణుసోదరుండు చ

య్యన మృతినొందఁగాఁగలఁ డ;†హార్యతరంబగుకష్టమొంది న

త్తనయులు మృత్యువుం గనఁగఁ † వల్లులు మువ్వురు దుఃఖమగ్నమై. ౨౬

చ. పరమపదంబు చేరుట ధ్రు†వంబు; రఘూత్తముఁ డిట్లు చావఁగా

నిరతము ³దాఁ గృతజ్ఞుఁడయి † నిత్యము సత్యరతుండునై న వా

నరపతినూర్యనందనుఁడు † నై జనువాక్యము తప్పిపోయెనం

చురుతరతాపమొంది కను†నొయ్యన మృత్యువు రామునెంచుచున్. ౨౭

చ. పెనిమిటి మృత్యువుంగనఁగ † వేదనఁ గుందుచు భర్తృశోక మొ

య్యనఁ దనునొంప దీనయయి † యూర్తినిబొంది విమోదయాచుఁ జ

1 తోవా దశకథార్తకౌ-అనిమా. 2 పరుషం దారుణం క్రూరం తీక్షణ మింద్రియతాపవధి-
అనిమా. 3 కృతజ్ఞ స్సత్యసంధశ్చ మగ్రీవః ప్లవగాధిపః-అనిమా.

- య్యన రుచు యంతమొందుఁ; బతి ♦ యంతము నొందినదాసనే మనం
బున భృశపీడనొంది వగఁ ♦ బూని కృశించుచు నున్నతారయున్. ౩౦ 631
- క. వనచరనాథుఁడు మృతినిం, గనఁగాఁ దాఁ జావఁగలదు; ♦ కడుఁబ్రేమను ద
న్గనుడలిదండ్రులచావును, బినతండ్రివినాశనంబు ♦ నే తనునొంపన్. ౩౧ 632
- తే. అంగదుండును ధరియింపఁ ♦ శసువులఁ; దను
ప్రభువు సుగ్రీవుఁ డిటుచావఁ ♦ బరితపించి
దిక్కు లేమికి ఖిన్నులై ♦ యుక్కుదక్కి
కవులు ¹తమవిడికిళ్లను ♦ గరతలముల. ౩౨ 633
- క. శిరములను గొట్టుకొందురు; పరమయశస్కుఁడగుకీశ♦పతి వానరులన్
నిరతము ²సాంత్యనములచే, మరియాదల దానములను ♦ మన్నించుటచేన్. ౩౩
- ఆ. అతనియందు భక్తి ♦ యధికంబుగాఁగల్గు, వారలౌట నట్టివనచరపతి
చావఁ గవులు ప్రాణ♦సంతతి విడువంగఁగలరు దుఃఖములను ♦ గళవళించి.
- చ. వనచరులింకఁ గానలను ♦ బర్వతసీమల నాలయాదులు
న్ననెలవులందు నెందునయి♦నన్ గుమిగూడి విహారసౌఖ్యముం
గనరు; ప్రభూత్తముండు మృతిఁ♦గాంచినఁ దదవ్యసనాభిభూతులై
తనయకళత్రమంత్రినహి♦తంబుగఁ గొండల కేగి యార్తులై. ౩౪ 636
- తే. విషమభాగములంజేరి ♦ పృథ్విధరశి
ఖరతలములెక్కి పడి వాయఁ♦గల రనువుల;
నింకఁ గవులెల్ల, నురిచేత♦నేని విషము
ద్రావియే నగ్నిఁబడియేని ♦ చావఁగలరు. ౩౬ 637
- సీ. ఉపవాసముననొ, యా♦యుధములచేతనో, చచ్చుట నిజము; నే♦జనకతనయఁ
గానకపోయిన ♦ మానగరంబున నెచ్చటఁ జూచిన♦నేని ఘోర
మగురోదనము విన♦నగును, నిత్యోకువంశవినాశనము వన♦చరకులమున
కును నాశనము గల్గు♦నని తోఁచుచున్నది; గనుక ననర్థంబుఁ ♦ గలుగఁజేయు
తే. నేను నిటనుండి వురికిని ♦ బోను నిజము, సీతఁ గానక సుగ్రీవు♦చెంత కరుగఁ
జాల; నేనటకేగ కిచ్చటనె యున్న, ధర్మమతులు మహారథుల్ ♦ దాశరథులు.
- ³చ. జనకజఁ జూచివత్తునని ♦ స్వాంతములందు ఘనాశఁబూని ప్రా
ణనికరమున్ ధరింతురు; మ♦నఃపరిశుద్ధత నొప్పుచున్నయా
వనచరు లోర్చియుందు; రిట ♦ వారిజలోచన సీతఁ జూడకు
న్ననిఁకఁ గరదవ్యయంబునకు ♦ నాకులభించిన యంత యన్నమున్. ౪౦ 639

1 కిరాం శృంగిహనిష్యంతి తవై ర్ముష్టిభిరేషచ-అనిమూలము. 2 సాంత్యే వానప్రదాశేవ
మానేచైష-అనిమూలము. 3 హస్తాదానో ముఖాదానో నియతోవృక్షమాలికః-అనిమూలము. హస్తా
దానః=మాతా తితఫలపర్ణాద్యాశి-అనివ్యాఖ్య.

తే. నోటఁబడినంతమాత్రము † నూలుకొనుచు

నేభుజించుచుఁ దమి నవఁనీజమూల

ముల నివాసము చేయుచుఁ † గలఁగని మతి

నియతి మూఁడవయాశ్రమఁనిరతిఁ గనుచు. ౪౦

640

క. నివసించెదఁ; గాదేన,ర్ణవసీనులఁ జవుకుపట్ల † రమ్యఫలములున్

సువినులజలమూలములు గ,లవు గావున నిందు సుస్థఁలంబున నొకచోన్.

తే. చితిని గావించుకొని సముద్ధతిని ¹నరణి

జమగునగ్నిఁ బ్రవేశించి † జవమున నసు

పంచకంబును విడిచెదఁ; † బరమనియతి

నేను బ్రాయోపవేశంబుఁ † బూని పూన్కి. ౪౧

642

సీ. ఉపవాసమేయుండి † యొప్పుగ నాత్మను దనువుననుండి చఁక్కనివిధమున

విడిచివుచ్చెద నంత † విగ్రహంబును దీనిఁ గాకులుపులులాదిఁగఁగలయవి

భక్షింపఁగల; విట్టిఁపద్ధతి నాత్మను వదలుట దోషమెఁబ్బంగిఁగాదు

²ప్రాయోపవేశంపుఁబద్ధతిఁ జచ్చుట మహనీయులైనట్టిమాను లనుమ

తే. తించినదియేయటంచుఁ దలంచువాడఁ;

జానకిని జూడకున్న నేఁజలముఁజొన

దుముకి చచ్చెద; ³నీరాత్రి † తొలుతఁ బత్త

నాధిదేవత గెలుచుట † నతిశుభముగ. ౪౩

644

క. మనమునకుం దోచినయది, జనకజ వెదకంగఁదగినఁచంద్రికయుంటన్

మనమున కింపై నద్యశఁమును నాకొనఁగుటయె మాట్యఁమును దాల్చినదై.

క. అనిలతనూజఁడు పురిఁజొచ్చినరాత్రియటంచుఁ గీర్తిఁ † జెందినదై నే

ను నిటన్ జాగరణంబును, గనుటన్ దీర్ఘముగ నిష్ఠు † కనఁబడుచుఁ గడున్.

తే. పరఁగునీరాత్రి రామునిఁపత్ని నాకు

నగవడకయుంట వ్యర్థమేయయ్యె; ⁴మృతిని

గనుటకన్నను బ్రదుకుట † కడుశుభంబు

గాన నియతుండనై తరుఁగణముక్రింద. ౪౪

646

క. కాపురమును జేయుచు నేఁ, దాపసినై యుండఁగలను; † దన్వీయు నాకుం

1 సమిధ మరణీసుతం-అనిమూలము. అరణీసుతం=అరణ్యుత్పన్నమ్ - అనివ్యాఖ్య. అనఁగా నగ్నియని భావము. 2 ఇదం మహర్షిభి ర్దృష్టం నిర్వాణ మితి మే మతిఁ-అనిమూలము. 3 సుజాత మాలా సుభగా కీర్తిమాలా యశస్వినీ, ప్రథగ్నా చిరరాత్రీయం మమసీతా మపశ్యతః-అని మూలము. దీనికి వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిన గమంజసార్థము ననుసరించి యీ మోదంగుపద్యములు వ్రాయఁబడినవని యెఱుంగవలయు. 4 ఆత్మత్యాగాపేక్షయా తాపసభావవీణ జ్యాయాన్ - అని వ్యాఖ్య.

జూషట్టకున్న నాపురి, కేపో; ¹సంగదుని మఱియు ♦ నితరకపితతిన్. ౪౫౪ 647

క. కనఁగూడదా యటన్నన్, జనకజ యెందుండునట్టిఁజూడ తెలియకే
జనినంత నంగదాదులూ, వనచరు లంతమును బొందుఁవారు నిజముగన్. 648

క. ²పురుషుఁడు తామరణించినఁ, బరఁగును బలువోషములొగి ♦ బ్రదికియెయున్నన్
దరుణమున నెప్పుడైనను, సురుచిరశుభవితతి మరలఁ ♦ జూడంగలుగున్. ౪౭

క. కనుకన్ ధరించియుండెదఁ, దనువున నసువుల నడెట్టితరుణంబుననె
నను శుభము గలిగి తీఁజెడు; నని పలుమఱు వేవిధములఁనాత్మ ³వగచుచున్.

చ. వనచరకుంజరుండయిన ♦ వాయుతనూభవుఁ డెంతచింతచే
సిన దరిఁజేరఁడయ్యె; మఱి ♦ చిత్తమునం దిటులెంచె రావణున్
ఘనబలుఁ బంక్తికంఠ సురకల్పునినై న వధించిపుత్తు న
ద్దనుజవరుండు దొంగిలినతన్వి విదేహనృపాత్మజాతయున్. ౪౯ 651

క. కనఁబడకపోవుఁగా కతఁ, డొనరించిన యపకృతికిని ♦ నొప్పుగ బదులే
నొనరించినట్లయగుఁగద; పనియిది నమకూడ దేని ♦ పౌరుషమలరన్. ౪౯౪

క. ఈరావణుఁ గడలికిఁజై, గా రయమునఁ జెండురీతిఁగాఁ ద్రిప్పుచు నే
శ్రీరామున కర్పించెద, ⁴నేరీతిం బశువు నగ్నికిత్తురొ యట్లే. ౫౦౪ 653

చ. అనియిటు సీతఁ గానక మహా ⁵ర్తిన బొందుచు ధ్యానశోకముల్
పెనఁగొనఁ జింతనొందె; బరివీడితచి త్తమునందు నెంచె ని
ట్లనిపలుమాటా సద్యశము ♦ నందినసీతను జూచుదాఁకఁ బ
త్తనమును దీని నే వెదకెదన్; మఱిగృధ్రవరేణ్యవాక్యమున్. ౫౧౪ 654

తే. నమ్మి శ్రీరాము నిచటికి ♦ రమ్మటంచుఁ
బిలుచుకొని వచ్చియుండినఁ ♦ బ్రేయసిఁ గన
కందులకు నాగ్రహించుచు ♦ నందఱఁ గవు
లను దహించియె యుండు; నేను నిట నియతి. ౫౩౪ 655

క. నియతాహారుడనై యిం, ద్రియనిగ్రహమొప్పు నుందుఁ ♦ దెంపుమొయిన్ నా
కయి రామాదులు కపిసము, దయ మంతముఁగనకయుండు, తన్వీగనుదమిన్.

చ. సురుచిరవృక్షముల్ గలయశోకవనంబిదె కాననయ్యె నే
నరిగెద దీనిలో వెదక ♦ నారయలే దిటఁ బూర్వ; మివ్వు భ
క్తిరతిని బొందుచిత్తమున ♦ దివ్యమరుద్వసుదుద్రకొటిభా
స్కరులను నశ్వోదేవతలఁ ♦ జక్కఁగ నెంచి నమస్కరించుచున్. ౫౬ 657

1 ఇది యవతారికకుఁ దెనుఁగు. 2 వినాశే బహవో దోషా జీవాన్మద్రాణి హ్యతి - అని
మూలము. 3 వగచుచున్ = తలంచుచు. 4 పశుం పశుపతేరివ-అనిమా. పశుపతేః అగ్నేః పశుమివ-
అనివ్యాఖ్య.

చ. దనుజుల కెల్ల శోకము నితాంతము గల్లఁగఁజేయువాడనై
వనమును దీనిజొచ్చెన; నవార్యబలంబున విష్ణువీగునీ
దనుజులనందఱు గెలిచి ♦ ¹తాపసవర్యునకుం దపరిఫలం
బు నొసఁగునట్లు సూర్యకులమున్ వెలయించెడుజానకిం దగన్. ౫౭ 668

క. రామునకొనఁగెన; నంచు, ద్రానుంబగు తేజసులరు ♦ తద్వాయుసుతుం
డీమాడ్కి నొకముహూర్తము, తా మదిఁ జింతించి వికలితస్వేంద్రియుడై.

సీ. వనికేగ లేచి సద్భక్తితో లక్ష్మణసహితఁడౌ శ్రీరామచంద్రునకును
వందనంబిదె, రాజవరుడై నజనకున, కాత్మజయై తగి ♦ యమలశీల
యగురాముదేవికి ♦ నవనిజ కిదె నమస్కారంబు, యమరుద్ర శక్రవాయు
భాస్కర, తారకేశ్వరులకుఁ దక్కినయిమ్మరుద్గణముల ♦ కిదియొ మ్రొక్కు;

ఆ. వనచరేశునకిదె ♦ వందనం బనిమ్రొక్కి, యవ్వనంబుకొలఁది ♦ నరయఁగోరి
దెసలనెల్లఁ జూచి ♦ దివ్యమై శుభదమా, నవ్వనమున కేగ ♦ నాత్మనెంచి.

క. తరువాతఁ జేయఁదగువని, నరయుచు మది నెంచె నిట్టులాయనిలజఁ; డీ
నిరుపమవనమిది రత్నో, వరబహుళం బగుచు ²రుచిరవనసంకులమై. ౬౨

తే. పెక్కునంస్కారములచేతఁ ♦ జక్కఁజేయఁ
బడుచు నలరారుచున్న దవశ్యకముగఁ
జూడఁగాఁదగియున్న; దీశుభవనమును
గావ రావణుఁడంచిన ♦ కర్బురులొగి. ౬౩

662

చ. వనగతవృక్షసంతతుల ♦ బాగుగఁ గాచుచు నున్నవారు ³న
ర్వనిహితకాయుడై నభగవంతుఁడు వాయువుకూడఁ జాలకం
వనమును గల్లఁజేయకయె ♦ భవ్యగతుల్ దగవీచుచున్నవార; .
దనుషమమైన యీవనమునందుఁ జొరంబడువాడ మెల్లఁగన్. ౬౪ 663

తే. రామునకుఁ గార్యసిద్ధికై ♦ రావణునకుఁ
గన్నడకయుండుటకును నాకాయమించు
కంతగాఁ జేసికొంటిని ♦ యత్నమిద్ది
నఫలముగఁ జేయఁగలరు నిర్దరులు మునులు. ౬౫

664

సీ. భూతనాథుఁడు స్వయంభువు భగవంతుఁడు నగుబ్రహ్మదేవుండునమరు, లగ్ని
వాయుదేవుండునువజ్రధరుండగు వురుహూతుఁడును, బాశధరుఁడు, వరుణుఁ
డర్కచంద్రులు, మఱియశ్వదేవతలును, సకలమరుత్తులు ♦ శంకరుండుఁ
గార్యసిద్ధిని నాకుఁ ♦ గల్గునట్లు లనుగ్రహింతురుగాక; భూతేశుడైన

1 యథాసిద్ధిం తపస్విసే-అనిమా. 2 భవిష్యతి వనాకులా, అశోకవనికా-అనిమా. 3 భగ
వానపి స్వాత్మా-అనిమా.

- ఆ. విష్ణుమూర్తి భూతవిశేషియు, మార్గంబు, నందుఁ గానఁబడక యలరుసురలు
గార్యసిద్ధినాకుఁ డగల్గునట్లొనరించు, కలఁతుఁ నింకఁ బొందుదంతమగుచు.
- చ. సురుచిరమైననాసికయు డశోభిఁగా ననఁగన్యమౌచు సుం
దరశతపత్రపత్రనయఁనంబులు చెల్వుగ నొప్పు సుస్థితం
బరుదయికానరా, నిరుపమాకృతిఁ బొల్చినపూర్ణతారకే
శ్వరువలెఁ గాననై తనరుసాధ్వీమొగంబు ప్రియంబు మీఱఁగాఁ. ౬౮౪
- క. కనుఁగొనఁగలనో యెప్పుడు; దనుజేంద్రుఁడు క్రూరకర్తృతత్పురుఁడు సదా
ఘనతరచిత్తుఁడు నీచుఁడు, మునిహంతయు దాడుకాంగఁముఁడు కగువాఁడుఁ.
- క. ఐనను సురుచిరవేషం, బూని బలాత్కారవిధిని డనొప్పనిరీతిఁ
మానిని దెచ్చెను గావున, జానకిని ¹దపస్వినిని నుసాధ్వీని నబలఁ ౬౮౫
- తే. కన్నులు ఫలింప నాదగుకార్యమెల్ల
సిద్ధినొందంగ రఘువీరుఁచి త్తమెంతొ
సంతసంబొందఁజాతునో డసావంత మస్త
దీయమెప్పుడు శాంతిని డనెట్లు గనుచొ. ౬౮౬

689

పదుమూఁగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪ - వ సర్గము.

అథా హనుమంతుఁ డశోకవనమును జొచ్చుట. అథా-

- చ. గురుతర తేజఁడై నకపికుండీకుఁ డిట్లు ముహూర్తమెంచి య
త్తరునికురుంబమావనము డదావునకుం జన నిశ్చయించి యా
సురరిపుగేహముఁ వదలి డసొంపగు ²నవ్వననాలసీమకుం
ద్వరపడి దాఁటె; నివ్వీధి నతండు తదున్నతనుస్థలంబునఁ. ౧౪
- తే. చక్కఁగాఁ గూరుచుండి హర్షమున నవయ
వాళి యుల్చి వసంతాదియందుఁ బుష్పి
తాగ్రములయి మనోజ్ఞంబులైన నాల
చంప, కాశోక, పున్నాగ డనత్తరువుల. ౨౪
- నీ. ఉద్దాలకములను డనుర్వీరుహంబులఁ, ³తీరగకానుఁగుల నీతీరున బహు
విధములౌ ద్రుచుముల డవంతగఁ గాంచెను; జాతవనచ్ఛన్నమై తనర్చి
వీరుత్సమూహనంవృతిమించి యొప్పెడుత్కారుహవాటికఁ డజావముక్త
శరమట్లు వేగంబ డచని యందుఁ జేరెను; జిత్రశాఖాగ్రమై డచెలఁగి కూయు

670

671

1 బలాభిధూతా హ్యబలా తపస్విని-అనిమా. 2 ప్రాకారం తస్య వేత్తనః-అనిమా.
ప్రాకారం=అశోకవనికాప్రాకారం-అనివ్యాఖ్య. 3 కపియభావపి-అనిమా. మర్కటి యనునది
కపిశబ్దపర్యాయపదము-అనఁగా తీరగకానుగుచెట్టు.

- ఆ. విహగకలకలముల † వింతగఁదోఁచుచు, గనకరజతవర్ణ † కలితతరువు
లెల్ల యెడల నొప్పు † మృగపక్షి సంస్కృతి, జిత్రమగుచు నదియుఁ † జెన్నుఁగాంచె.
- చ. తరువులు చిత్రరీతిగ సతంబును దోఁచుటచేత † జిత్రమై
పరఁగి దినాదియందుఁ దగు † భాస్కరురీతిగ నొప్పి ¹సత్ఫల¹
త్కరములఁ బుష్పసంతతులఁ † గ్రాలున నేకమహీరుహళిచే
నరుదుగ నయ్యశోకవన † మప్పుడు గానఁగనయ్యె నయ్యెడన్, ౬౪ 673
- తే. పరభృతంబులు షట్పద † ప్రకరములును
సంతతంబు మదించి రు † చ్యముగఁ గూయ
మత్తబర్హి గణంబులు † మధురరీతిఁ
గూయ బహువిధసద్వైజ † కులము లలర 2 674
- క. తనరారు నావనంబును, మనుజులకున్ సంతసంబు † మానక కల్గం
గనుజేయు నవ్వసంతం, బునఁ గనియెన్ మారు తేంద్ర † పుత్తుం డచటన్. ౮
- క. జనకసుతన్ నుశ్రోణిని, ననిందితన్ వెనకుచుండ † నాతనిస్పర్శం
బున నిద్రించెడుపక్షులు, కనుగవలను విప్పి మేలు † కాంచెం ద్వరఁగాన్. ౯
- ఆ. పైకి నెగురుచున్న † పక్షుల తెక్కల, తాఁకుడులను వృక్ష † తతులు వివిధ
వర్ణములుగఁ బూల † వానను గురిసెను; నయ్యశోకకాన † నాంతరమున. ౧౦
- చ. తరువులనుండి యొక్క మొగి † దద్దయురాలెడుపుష్పముల్ మనో
హరముగ నంతటం బొలయ † నాహనుమంతుఁడు పుష్పరూపభూ
ధరమటు లొప్పె; వృక్షసము † దాయగతుండయి యెల్లదిక్కులం
బరుగిడు చున్న యాప్లవగ † వర్షునిఁ గాంచి సమస్తభూతముల్. ౧౧ 675
- క. తలఁచెను వసంతుఁడౌనని; ²పలాశితతినుండి వివిధ † భంగులుగాఁ బు
వ్వలురాల నచటియవనీ, స్థలి భూషిత యైనప్రమద † చందముఁ గాంచెన్. ౧2
- క. హనుమ బలవంతుఁడౌట న, వనీరుహగణంబునట్టె † బలమున నలుద
ట్లను గదలింపఁగ నవిపూ, లను వృష్టిగఁ గురియఁ జేసె † లలితముగ నటన్.
- ఆ. పత్రశిఖరములును † ఫలనుమంబులు రాల
నాతరువులు జూద † మాడి యోడి
యంబరాభరణము † లన్నియుఁ బోవంగ
నున్న ³జూదగులటు † లొప్పె నవుడు. ౧౩ 681
- క. తరువులఁ దరస్వి యగునా, మరుదాత్మజుఁ డటుగదల్ప † మహితసుమధలో
త్కరభూషితంబు లగునా, తరువుల విడనాడి రాలె † దత్సుమఫలముల్. ౧౪
- ఆ. పక్షిగణములెల్ల † బరుగెత్తిపోవంగ, సుమఫలంబులెల్ల † ట్లోణిరాల

¹ పుష్పపగళలోపగైః-అనిమా. ² పలాశితతి=పుష్పసముదాయము. ³ ధూర్ధాన మహా
జితః-అనిమూలము. ధూర్ధాః అక్షధూర్ధాః-అనివ్యాఖ్య.

స్కంధశిష్టములయి ధృతుహములు మరుత్కంఠితంబు లట్లుఁగాఁ జెలంగి.

క. సేవింప ననర్హములై, వావిరి గనుపట్టె; హనుమ ధవళకరములన్
జేవను జరణంబులచే, నావిధమున మోద భూరుఁడౌ విడిగినన్. ౧౭౪ 684

సీ. ఆయశోకవనంబు ధవళనిరతిసక్తి విరియఁబాటిన తలఁవెంద్రుకలును
నాశ్లేషములచేత ధవళతలఁ బోయిన యంగరాగంబు, నత్యంతవీత
మాటచే శుభదంతఁమట్లు సితచ్ఛాయఁ గనునధరోష్ఠంబు ధవళిగి నఖర
దంతక్షతంబులఁ ధవళయువతీమణిభంగిఁ గానంబడె; ధవళువట్టె

ఆ. నృప్తికాలచుందు ధవళాద్రిఁ గలమేఘ, జాలములను గలఁచుఁచందమునను
హనుమ యవ్వనంబుఁనందున్నతీఁగజొం, ధములఁ బాడుచేసె ధవళముమెఱయ.

క. తిరుగుచు నవ్వనమందున, మరుదాత్మజుఁ డవుడు కాంచె ధవళభూములఁ గ
ర్బురరజతమయావనులను; బరమాంభఃపూర్ణములగుఁ బావుల నవియున్. ౧౭౫

క. నిరుపమమణిసోపానో, త్కరముల నలరారుచుండె; ధవళాపులయం
దరయఁగ నిసుకగనుండెను, వరమాక్తికముల్ ప్రవాళఁవారము బెడఁగై.

సీ. అందందు స్ఫటికమఁచుంబులౌ కుట్టిమములు చెలంగుచునుండె; ధవళితత్త
టములందుఁ గనకవర్ణములొప్పుఁ జిత్రములై నవృక్షములు చెల్వమరనుండె;
నందందు ¹పుల్లారఁవిందవనంబులు భాసెలె నటఁ జక్రఁవాకములొగి
గూజితంబులచేతఁ ధవళమరుఁగుర్బుచునుండె, నుత్పలవనములంధొప్పుచుండె

తే. హంససారనజలకుక్కుఁటారవంబు

లందు వినఁబడుచుండెను ధవళభూరు

హళి వ్యాపింపఁ బొడవులై ధవళమృతసలిల

ములను దగి సొంపుగూర్చు²నదులు కనఁబడు. ౧౭౬

688

తే. తీఁగజొంపము లెన్నియో ధవళవృక్ష

సునుము లొప్పారఁ జూపట్టుఁచుం గనఁబడె;

బలువిధములగు పొదలెల్లఁడల నెసంగె

నందుఁ గన్నేరుచెట్లు సొంపమరనుండె. ౧౭౭

689

చ. అనిలతనూజుఁ డంబుధరఁమట్లు వెలుంగుచు నున్నతంబులై

తనరెడు కూటనంఘములు ధవళయుఁ జిత్రములై చెలంగఁగా

¹ పుల్లపద్మోత్పలవనా శ్చక్రవాకోపకూజితాః-అనిమా. హనుమ యర్ధరాత్ర సమయమునఁ
దిరుగుచుండఁగా పూచినకమలము లెట్లుగనఁబడె నని శంక కలుగవచ్చును. పగలు కమలమాలా
పుష్పించి యస్తమయమున ముడుచుకొనుచు మరల మదయమున వికసించుచు నెల్లకాలము నుండవు.
ఒకటిరెండుసారులు పుష్పించి మరల ముకుళితములుగాక క్రమముగ రాలిపోవునని గ్రహించుట
మంచిపద్ధతి. ² సరిద్భిశ్చ సమంతతః-అనిమా.

ఘనశిఖరంబు లెల్లెడలఁ ♦ గ్రమ్మి కనంబడ గ్రావగేహముల్
 వినుతమహీరుహంబులును ♦ వింతఁగ నొప్పఁగ ¹నొక్కఁగొండ యం
 దు నెగడియుండె నయ్యదియుఁ ♦ దోచును మృన్త్యుమాచుఁ జక్కఁగఁ.

తే. జగతిపర్వతమననయ్యఁచలము వెలయు;

నాగిరీంద్రమునుండి యహార్యరీతిఁ

బాఱుచుండెడునొకనదిఁ ♦ బావని యటఁ

గనియె; నయ్యది యటనుండి ♦ కడురయమున. ౨౮౪

691

క. ధరణికి దిగుచుండుటఁ గో, పరతిని నాయకునియంకఁభాగమ్మున నుం

డి రయమున దుమికియిలఁబడు, తరుణివలెఁగానఁబడుచుఁ♦దద్దయుఁ బొలిచెఁ.

క. జలములవ్రాలినయగ్రం, బులఁ దగువృక్షముల నద్ది ♦ పొలుచుటచే రా

జిలెఁ గోపమూని ప్రియబంధులు వారింపంగ నున్నఁతొయ్యలిరీతిఁ. 30

²చ. ధునియది యద్రినిఁ వదలి ♦ దూరముగా నొకఁగొంతయేగి వృ

క్షునిబిడశాఖలం జనఁగఁ♦జాలకయే మరలఁ మహీధరం

బునకుఁ జనంగ బంధుజనఁముల్ క్రుధ మాన్పఁగ నుప్రసన్నయై

తనదుమనోహరుఁ మరలఁ ♦ దద్దయుఁ బ్రీతిని బొందునట్టికాం

తను బురుడించె నట్టినదిఁ ♦ దాఁ గనె బావని కోర్కెమీఱఁగఁ. 31 694

చ. పవనతనూజఁ డాగిరికిఁ ♦ బ్రక్కనఁ బెక్కువిధంబులై నప

క్షీవితతు లొక్కరీతిఁ దమిఁ ♦ జెంది చెలంగఁగ నున్నయాసరః

ప్రవరములఁ; ³రచింపఁబడి ♦ రమ్యసుశీతలవారిపూర్ణమై

ప్రవిమలరత్నభంగులను ♦ భాసిలు బావినిగాంచె లద్దియఁ. 3౨౪ 695

తే. ⁴ముతైములదై నయిమకచేఁ ♦ గ్రొత్తరీతిఁ

గనఁబడుచు, భూరిమృగగణఁకలితమాటఁ

జిత్రముగ నొప్పుచుం జట్టుఁచిత్రవనవి

తానసాంద్రంబునై చూడఁదగి చెలంగె. 33౪

696

ఆ. విశ్వకర్మరచితఁవిపులసాధాళిచేఁ

గృత్రిమాటపులను ♦ గీర్తనీయ

మగుచు నెల్లయెడల ♦ నభిరామమై తగి

యుండె; మఱియు నందు ♦ నొప్పుగులుక. 3౪౪

697

¹ కమ్యం జగతిపర్వతమ్-అనిమా. జగతిభూమిః మృదితియావత్. తత్ప్రధాన్యా జగతి పర్వత మిత్యుక్తిః. ప్రాప్యత్నః-అనివ్యాఖ్య. ² వార్యమాణా మివక్రద్ధాం ప్రమదాం ప్రియ బంధుభిః, పునరాప్య తతోయాంచ దదర్శ సమహాకషిః-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యాభిప్రాయముగూడ నిందు నిమిడింపఁబడినది. ³ కృత్రిమాం దీర్ఘికాం చాపి-అనిమా. కృత్రిమాం క్రియయా నిర్వృత్తాం నిర్మితా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. ⁴ ముక్తానికతతోభితామ్-అనిమా.

- సీ. నిరతంబు సునుఫలఁనికరశోభితరువులు సవితానకఁములుగ మఱియు
సవితర్దికములుగఁ ఁ జారుతరసువర్ణ వేదికాన్వితములుఁగాఁ దనరుచు
నలరారుచుండె; నాఁహనుమంతుఁ డచ్చోట లలితలతావ్రజంబులఁ బెనంగి
బహుపర్ణయుతమయి ఁ భాసిల్లుకాంచనశింశుపాతరువుఁ జాఁచె నది పెక్కు
- ఆ. కనకవేదికలను ఁ గ్రాలుచుఁ జాడఁగాఁ, దగినయట్టులుండె; ఁ ధరఃశిఖాగ
ములను నిమ్న దేశఁముల సెలయేల్లను, వహ్నినిభసువర్ణఁపాదపముల. ౩౮ 698
- చ. కనుఁగొనె నాతఁ డప్పు కనఁకద్రుమకాంతుల మేరుభూధ్రకాం
తిని రవిహేమవర్ణముగ ఁ దివ్యముగాఁ గనుపట్టురీతిఁ దాఁ
గనకమరీచులం దగుటఁ ఁ గాంచి ¹సువర్ణతమంక్షనై తిఁగా
యని తలపోసె; నిట్లు వరఁహాటకభూరుహసంఘయుక్తమై. ౩౯ 699
- తే. గాలివీచుటచే నందుఁ ఁ గట్టఁబడిన
యమలబహుకింకిణీనినఁదాభిరామ
యయి తనర్చినయావని ఁ నచటఁ గాంచి
విస్తయ్యావిష్టహృదయుండై ఁ వెలసె నతఁడు. ౪౦ 700
- సీ. ఆమహాబాహుఁడా ఁ యనిలజఁ డచ్చోటఁ బుష్పితాగ్రంబుగాఁబొలిచి,రుచిర
మైనూత్నతరపల్ల ఁవాంకురమై, యాకుజౌంపంబులంగూడి ఁ సొంపుమీఱు
నాయశోకంబుఁ దాఁనవుడెక్కి యిట్లనితలఁచె; నిచ్చటనుండి ఁ తనవిభుఁగన
నువ్విభులూరుచు ఁ నురుతరదుఃఖార్తయై యిచ్చఁదిరుగుచు ఁ నాజనకజ
- ఆ. యిచట నుండవచ్చు ఁ నేఁ జూచెదను బ్రీతి; దుష్టబుద్ధియైన ఁ కష్టదనుజఁ
డేర్పఱచినయట్టి ఁ యాయశోకవనంబు, కడుమనోజ్ఞమగుచుఁ ఁ గానఁబడెడు.
- క. వరచందనచంపకముఖ, తరువులసముదాయమిందుఁ ఁ దనరారెడునీ
నరసును గడురమ్యంబై, ²నిరతము ద్విజసంఘయుక్తి ఁ నెగడెడునహహః. ౪౩
- క. ³జనకజ యీనరసునకుం, జనుదెంచుచు నిక్కముగనె; ఁ సాధ్వీమణి రా
మునిప్రేయసి జానకియున్, వనసంచారమున నేర్పు ఁ వర్ధిల్లదగున్. ౪౪ 703
- ⁴క. కనుక నె యీనరసునకుం, జనుదెంచుద్రువంబు; హరిణశాబాక్షి ! మహీ
తనయ విచక్షణగావునఁ, దనప్రియునిగుఱించి వగచి ఁ తత్పరమతియై. ౪౫

1 ఆమన్యత తదావీరః కాంచనోస్తీతి వాచకః-ఆనిమూలము. 2 ద్విజసంఘనిషేవితా-ఆని
మూలము. ఇచ్చట ద్విజశబ్దమువకుఁ బక్షులనియేయర్థముగాని విప్రము వర్ణముకాదు. ఇందు
శ్లేషార్థ ముక్తము. 3 సా రామా రామమహిషీ రాఘవస్య ప్రియాసతీ, వనసంచారకుశలా మాన
మేన్యతి జానకీ-ఆనిమూలము. ఇందున్న విశేషణములే పద్యమున మన్నవి. 4 ౪౪-వ శ్లోకము
మొదలు వీరాపరములగు విశేషణములు పెక్కులు మూలమునవే యున్నవి. విశ్వయ మమవర్ణము
నిచ్చు “నూనం, ధ్రువం, నిత్యమ్, సతతం” ఇత్యాదిపదములు ౪౪-వ శ్లోకమునఁజూత మూలమున
మన్నవి. ఆవి యీపద్యములఁ జేర్పఁబడినవి గ్రహించి మన్నింతురుగాక.

తే. విరహతాపంబు తొలఁగెడుఁ విధమెఱింగి

యీవనంబున నొప్పారు ♦ నీసరసున
కరుగుదెంచును దప్పక; ♦ యాచుహీజ
సతతవనవాసనిరతయై ♦ తుమఁజెలంగు. ౮౫౪

705

క. వరవననంచరణంబునఁ, బరిమోదితచిత్తయాటఁ ♦ ¹ బ్రాణవిభుని ని
ర్భరదుఃఖంబునఁ బొగులుచు, నరుదెంచును నిటకుఁ దాపఁమార్ప నిజముగన్.

చ. జనకతనూజ రాఘవునిఁ సాధ్వీ ప్రియవ్రత సీత మున్ను తా
వనచరులెల్ల ట్లేనుముగ ♦ వర్ధిలుచుందురుగాక యంచు నె
మ్మనమునఁ గోరుచుండును, సమస్తవిధంబుల వారితోడనే
వనముననుండ నెప్పుడును ♦ వాంఛను బూనును నిశ్చయంబుగన్. ౮౫౫

707

తే. ² శ్యామ యాసీత సాధ్వీ సంధ్యను గొలువఁగ

నాసఁబూనెడుఁగాన నిత్యంబు సంధ్య
నెలమిమీఱి నుపాసింప ♦ లలితసలిల
యు క్తయయి యొప్పు నీనది ♦ కుద్యమమున. ౮౫౬

708

క. చనుదెంచునిజముగా; నీ, వనమతిశుభ కరము రాముఁభార్యకుఁ దగియుం
డును, బూర్ణచంద్రవదనంబునఁ బొల్చెడుసీత ప్రాణముల నుండినచోన్.

క. అరయఁగ శుభజలములఁ దగు, తరంగిణికి నిటకు వచ్చుఁ ♦ దప్పక; యని యీ
కరణి మహాత్ముండగునా, మరుత్సుతుం డెంచి రామఁమహిళామణినిన్. ౮౫౭

క. కనుఁగొన నెంచుచుఁ బుష్పిం, చినయావృక్షమున నున్న ♦ చిత్రదళగణం
బున నొక్కెడ దాఁగి కనుం, గొనియె విశేషముల నెల్లఁ ♦ గూర్చి చెలంగన్.

పదునాలవ సర్గము సంపూర్ణము.

౮౫౮ - వ సర్గము.

—ఁఁఁ హనుమంతుఁడు జానకిని సందర్శించుట. ఁఁఁఁ

చ. అనిలజఁ డందెయుండి జనఁకాత్మజఁ జూడఁగ నాల్గుదిక్కులం
గనుఁగొనుచుం దదీయనుగుఁత్కాతలమెల్లను గాంచుచుండె; న
వ్వనము తరువ్రజంబులను ♦ భాసురకల్పలతావ్రజంబులన్
ఘనమయి దివ్యగంధరసఁకమ్రముగాఁ దగి భూషితంబునై. ౧

712

ఉ. నందనతుల్యమై చుగగఁగ్రచురంబయి, భూరిపక్షిరా
జ్యేందమునొచు సౌధములు ♦ వింతగుమేడలు నిండియుండ, నా

1 రామశోకాభిసంతప్తా-అనిమూలము. తాపమార్ప నిజముగన్ - అనుపదము మూలార్థపోషక
మని చేర్పఁబడినది. 2 శ్యామా ధ్రువ మేష్యతి జానకీ-అనిమూలము.

నందమొసంగుచున్నపిఁ నాదములం బరిఘూర్ణమాచు ని
ష్యందనురందసాన్త్రతరఁ హటకపంకరుహోత్పలంబు లొ
ప్పందగుబావులం జెలఁగి భవ్యతరాసనజాలహరియై. ౮

713

తే. ఆస్తరణసంఘమొప్పంగ ఁ నవనిసర్వ
ములును వెలయంగ సర్వర్తువులను దగిన
పుష్పఫలములఁ గూడిన భూరుహములఁ
గాంతమై యెంతయుం జూడ ఁ వింతయగుచు. ౯౪

714

చ. వికనదశోకకాంతులను ఁ వింతగ నప్పుడు తూర్పుకొండపైఁ
బ్రకటరుచిన్ వెలింగెడుప్రభాకరురీతిగ నొప్పుచున్ మనో
జ్ఞకమయి ప్రజ్వలించునటు ఁ చక్కఁగనుండఁగఁ జూచె నప్పుడు
త్తుకొమరుఁ; డవ్వనంబు త్వరఁతోఁ జని పక్షులు పెక్కుభంగులన్. ౯౫ 715

నీ. శాఖలపై వ్రాల ఁ సకలపర్ణంబులు వానిచేఁ గప్పంగఁబడుటఁ బత్ర
విరహితశాఖల ఁ వెలయుచున్నట్టివృక్షంబుల నందమై ఁ కానఁబడుచు
నామూలపుష్పప్రభాధ్యమై నయశోకభూరుహంబులు, పుష్పభారమునను
వంగి భూమిని దాఁకుఁభంగిని గన్నట్టుకొండగోఁగులు, హరిఁకునుమపూర్ణ

తే. ములగు ¹మోదుగుచెట్లును ఁ వెలయుచుండె
నట్లు పుష్పితవరభూరుహములకాంతి
నెల్లయెడల జ్వలించునట్లెసఁగుచుండె
నాస్థలంబెల్ల, నద్దాని ఁ నతఁడు కనియె. ౯౬

716

తే. చంపకో,ద్దాల,పున్నాగఁసప్తపర్ణ
తరువులు విస్మయకరములసంతతుల మిగిలి
చక్కఁగాఁ బూచియుండెను; ఁ సర్వర్ణనిభము
లగుచుఁ గొన్నియశోకంబులందు వెలసె. ౯౭

717

క. అసలశిఖాసదృశములై, కనఁబడె నొకకొన్ని, కాటుకను నీలములన్
గనుపట్టుచాయఁ గొన్నియు, వినుతీంశంబుచు వేనవేలుగఁ బరఁగెన్. ౧౦౪

శ్లో. పలువిధములై న యుపవన,ములఁదగు నందనముమాడ్కి ఁ మోదప్రదమై
పొలుచుచు, జైత్రరథంబన, నలరారు కుబేరునుపవనాకృతి బెడఁగై. ౧౦౫

తే. చిత్రమై సుందరంబు నఁచింత్యమునయి, దివ్యమై శాంతినంపనఁ దేజరిల్లి
పుష్పనక్షత్రసముదయంబులను బొలిచి,యంటరెండవనభమనఁనొప్పుమీటి.

క. సుమరత్నశతంబులఁ జిత్రముగాఁ దగి పంచమగుఁరత్నాకరమ
ట్లనురుచు, సర్వర్తులసత్పురుషధుగంధాధ్యవృక్షఁశోభితమునునై. ౧౦౬ 721

¹ కింశుకై శ్చ సుపుష్పితైః - అనిమూలము. 2 నందనం వివిధోద్యానం-అనిమా. వివిధో
ద్యానం, నానావిధావాంతరవనవిచిత్రం యన్నందనం ఇంద్రోద్యానం-అనివ్యాఖ్య.

క. పలువిధములై న మృగపక్షులరవముల రమ్యమగుచు ♦ సురుచిరములు పెక్కులునగు సత్పరిమళములు, గలవాయువు పోలయుచుండఁగా భవ్యంబై.

ఆ. రుచిరపరిమళములఁ ♦ బ్రచురతరంబగు, టమలగంధపూర్ణ ♦ మైనగేంద్రముయి ద్వితీయమైన ♦ యాగంధమాదన, మనఁగ నొప్పుచుండెనవ్వనంబు.

¹చ. వనమును దానినిట్లు కని ♦ వానరపుంగవుఁ డందె కొంతదావునఁ గడునున్న తాకృతిని ♦ బొల్పుచుఁ జైత్య మనంగ నొప్పి చక్కనిదగురాజుచుందిరముఁ ♦ గాంచెను; నయ్యది నేయి స్తంభముల్ తనుధరియించుచున్ నడుమఁ ♦ దద్దయు రాజులఁ జూడ నందమై. ౧౫౫ 721

క. సితమై కైలాసంబను, క్షీతిధరమో యనఁగ మిగులఁ ♦ జెన్నగుచుఁ బ్రవాళతతి వినిర్మితసోపానతతిం దగి తప్తకాంచనపుటరుఁగులచేన్. ౧౬ 725

సీ. కనులదొంగిలునట్లుఁగాఁ బ్రకాశించుచుఁ, గాంతులనెంతయు ♦ గాఢమగుచు భవ్యమై, ప్రాంశుభావంబుగల్గుటచేత, నభ్రంబు నొరయున ♦ ట్లగపడుచును వెలయుచుండెను; గపివీరుఁ డంతట మాసినట్టిచీరంగట్టి ♦ యాతుధానవనితావృతయునయి ♦ యనిశోపవాసంబులను జిక్కి దీనయై ♦ వనటఁ గుంది

తే. మాటిమాటికి నిశ్వాసఁమారుతములు
వెడలఁగా శుక్లవక్షాదివెలయుచంద్ర
కళవలెం గుందియున్నయొక్కసతిఁ గాంచె
నాసతీమణి మిగులఁ గృశాంగి యగుట. ౧౯

726

క. శ్రమపడకయె గుఱుతింపఁద, రముగాక శరీరకాంతి ♦ రమ్యతమముగా నమరన్ ధూమపిన్ద్రాం, గమునం దగుపావకుశిఖఁకరణి వెలయుచున్. ౨౦

తే. పచ్చనై మాసియుం గడుఁ ♦ బ్రాతదైన
యుత్తరీయము నొకదాని ♦ నుత్తమమును

¹ సదదర్శా విదూరస్థం చైత్యప్రాసాద ముభితప్త-అనిమూ. చైత్యప్రాసాదం చైత్యం బుద్ధమందిరం తదాకారం ప్రాసాదమ్-అని గోవిందరాజులు. చైత్యప్రాసాదం-బుద్ధాండాకారప్రాసాదమ్-అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి. చైత్యం “చీరుతే సామజాదినా చైత్యమ్” అని గురు బాలప్రబోధిక. వ్యాఖ్యాతలు దీనికి బుద్ధాలయతుల్యమని వ్రాసిరి. దీనింబట్టి కొందఱు రామాయణరచనాకాలము రెండువేలకుఁ దక్కువసంవత్సరములని నిర్ణయించుచున్నారు. బుద్ధశబ్దము ప్రాచీనము. దానికిఁ బాపండుఁడని యర్థము. కాబట్టి మతమును స్థాపించిన బుద్ధునికాల మిటు పరిగణవార్హము కాదు. ఈపదమునకుఁ దెనుఁగునఁ “చైత్యమనంగనొప్పి” యని వ్రాయఁబడినది. అనఁగాఁ చైత్యమనుపేర నొప్పుప్రాసాదమనుభావమును మనమున నెలకొల్పి యిట్లు వ్రాసినవని పాతకు లెఱుంగఁదగు. లేనిపోనిశంకల కెడమిచ్చునట్లుండఁగూడదని యిట్లు వ్రాసినవనుట దీనిసారము. పండితులు తమింపఁగలరు.

గట్టి, యిప్పుడె యిలనుండి ♦ వుట్టినట్లు
పంకయుతదేహయై యనఁలంకృతయయి. ౨౦౪

729

చ. సరసిజహీనమా కొలనుచందమునన్ దగుసాంపులేక, యే
బరపురుషుండు పట్టుకొనుఁపాటి యద్భుష్టముఁ గాంచితింగదా
ధర మననేల యం చెడ నితాంతము లజ్జనుబొంది పై పయిం
బరఁగెడుదుఃఖభారమున ♦ వందరి వ్లానతనొంది దీనయై ౨౧౪

729

తే. తన్ను నంగారకగ్రహ ♦ మెన్నొగతుల
బాధ నొందింప మిక్కిలి ♦ బడలియున్న
యట్టిరోహిణివలె దానఁవాధినాథు
వశమునం జిక్కి చింతచే ♦ బడలిబడలి. ౨౨

730

చ. అనవరతాశ్రుపూర్ణముఖయై యశనంబును మానుకొంటచే
తను గృశియించి దీనయయి ♦ తద్దయు శోకమె ధ్యానమట్టులె
కనఁబడ దుఃఖమేగతిగఁ ♦ గాలముఁ బుచ్చుచు నిష్ఠమైనయే
జనమునుగాని గానక యజస్రము రాక్షసకాంతలం గనుం
గొనుచు, ¹స్వజాతినీ వసలి ♦ కుక్కలగుంపులు చుట్టుముట్ట నా
ర్తిని గనునాఁడు లేడివలె ♦ దీనతనొందుచు నీలసర్పరీ
తిని జఘనంబు దాఁకను ద్యుతిం గడునీలముగా మనోజ్ఞమై
కనఁబడునేకవేణి తగఁగఁ గనుపట్టుచు నుండె నెంతయున్. ౨౧౪

731

తే. ఆమె మఱియు శరత్కాలమందు నల్ల
నై నవనవం క్తితోఁ గూడినట్టిభూమి
వలెఁ గనంబడుచుండె; నెవ్వరుసనై న
²నామె సుఖముల నొందంగ ♦ నర్తయగును. ౨౧౫

732

క. ఘనతరదుఃఖంబుల ని, ట్లనయము పొందుటను జాల ♦ నార్తింగనుచుం
డెను మునుదుఃఖములెఱుఁగక, మనుటనిటన్ వగలుగ్రమ్మఁప్రాప్నదీయండెన్.

చ. హనుమ విశాలనేత్రముల ♦ నందము గుల్కెడుసాధ్వినీం గృశీం
చినతనువొప్ప, ధూళులను ♦ జెందుటచే మలినాంగియై కడున్
వసటలఁ గుందునామెఁ గని ♦ వాంఛితమెల్ల ఫలింప నీమెయే
జనకజయంచుఁ దాఁదలఁచెఁ ♦ ³జక్కనిహేతువు లొప్పియుండుటన్. ౨౧౬

చ. దనుజుఁడు కామరూపి మును ♦ తన్నినిఁ దాఁ గొనిపోవుచుండ మా
కనులకు నెట్టిరూపము తగఁగం గనుచున్నెనొ యట్టిరూపమే

¹ స్వగణేన మృగీం హీనాం శ్వగణాభివృతా మివ-అనిమా. ² మఖార్ద్రాం దుఃఖసంతప్తాం
వ్యసనానామశోవిదాప్-అనిమా. ³ కాశజ్ఞై రుపపాదిభిః-అనిమా.

కనఁబడుచున్న దీమెకును ♦ గావున సీతయె యీమెయనానటం

చును దలపోసె; నామెయును ♦ సుందరపూర్ణశశాంకవక్తయై, ౨౭౫ 735

సీ. సొంపగుకనుబామల్ ♦ సుందరవృత్తపయోధరంబులు గల్గి ♦ యుజ్జ్వలనుగు
తనుకాంతిచేదిగ్విఁతానంబు వితిమిరమై వెల్లఁజేయుచు ♦ నసితకేశ
ములును, బింబోవృంబు ♦ లలితమకాతనుమధ్యమము, చారుపాదతలములు పద్మ
దళవిశాలాక్షముల్ ♦ తనరాద మన్మథురతివోలె నాసిత ♦ రహిఁజెలంగు

తే. చుండె; సర్వజగంబుల ♦ కొప్పుఁగూర్చు
చును నిశాకరపూర్ణప్రభును దెగడుచు
మిగులఁ గృశించి యున్నట్టి ♦ మేనితోడ
ధరణిపయిఁ గూరుచుండి యాత్మవిభునెన్ని. 3౦

736

తే. తగిననియమంబుఁ బూనిన ♦ తాపసివలె
భీతి నిట్టూర్పుగములను ♦ విడుచుచు ఫణి
రాజకన్యయుఁబోలె విరాజమాన
యగుచు దుఃఖవరంపుర ♦ నంది కుంది. 3౧

737

చ. పరివృతధూమజాల యగు ♦ పావకుజ్వాలవలె వెలుంగ, క
త్తరుణమునం గృశించి వితఁతంబగుశోకముచేఁ బెనంగి యా
దరమున రాఘవుం దలఁచి ♦ తన్ను నవృష్టవిహీనగాఁగ వే
వరుసలఁ జింతసేయుచును ♦ భాసిలకుండెను; భూస్థలంబునన్. 3౨౫ 738

తే. సంశయాత్థము గలస్త్వతిఁచందమునను, క్షీణసంపదవలె ఫలఁసిద్ధిలేమి
వమ్మయిన శ్రద్ధరీతిని ♦ భగ్నమైన, యాశవలె విఘ్నమొందుకార్యఫలమట్లు.

సీ. కలఁతఁజెందినబుద్ధిఁకరణి, నసత్యాపవాదంబుచేఁ బెంపు ♦ వదలినట్టి
కీర్తిచందమున, నాక్షితిపతినాథుఁడౌ రామునిఁ జేరఁగఁరామివ్యధిత
యగుచు, రాక్షసుఁడు తన్నపహరించుటచేతఁ జాలఁ గృశించి స్వఁసత్వమెల్లఁ
గడువడి క్షీణింపఁగా నాల్గుదిక్కుల మృగ శాబనేత్రముల్ ♦ మెలఁగఁజేయు

తే. చును సదాశ్రుజలంబుల ♦ సొక్కి నల్లనైన వక్రాక్షిపత్క్రము ♦ లమరియున్న
యప్రసన్నాననంబున ♦ నవిరతముగ, నూర్పుగములను బుచ్చుచునుర్వినుండి.

క. మలవంకముల ధరించుచు, గలఁగినమది దీనయగుచు ♦ గమ్రకలాపం
బులకుం దగియును భూషణముల ముట్టక, పతిని జిత్తమునఁ గనుఁగొనుచున్.

తే. కాలమేఘావృత మగునాత్మత్రవిభుని
తేజమట్లుండె; నభ్యాసఁమే జరగమి
మఱవఁబడినట్టి నద్విద్యమాడ్కిఁ గుంది
యున్నయాసీతఁ బలుమాఱు ♦ గన్నులలర. 32౫

742

క. కనుచున్నహనుమమది కీ, పనితామణి యున్నవిధము ♦ బరికింపంగా

జనకజ యగునో కాదో, యనుసందియ మంకురించె ♦ నంత నతండున్. 3౮

సీ. వృత్త త్రితెలియమి ♦ నొకమాట కింకొకయర్థంబు గలుగఁగా ♦ నతఁడు శబ్ద
ములకు వృత్త త్రిని ♦ దెలిసికొన్నపిదప దానియర్థంబును ♦ దాను దెలియు
నట్లు భూషితగాక ♦ యంగము కృశియింప నున్నయాసీతను ♦ నొక్కరీతి
రామోక్తలక్షణఃరహితగానుండుటఁ బలుమాట తలపోసి ♦ పలువిధముల

తే. నంతొకష్టంబుమీఁద నీయింతి సీత

యేయటంచు నెఱింగె; నిట్లెఱింగి యవ్వ

శాలనేత్ర ననిందిత ♦ త్కానుతఁ గని

యెన్నియొకారణంబుల ♦ నెంచి యతఁడు. 3౯

744

క. జనకజయే యగు నిశ్చయ, మని తలఁచెన్; రఘువరేణ్యఁ ♦ దాదిని సీతాం
గనిచయమున కాభరణము, లను వేనిందెల్పెనో విలాసముమీఱన్. ౪౦

తే. అవ్వయన్నియు సీతచే ♦ నచటిచెట్ల

కొమ్మలకుఁ గట్టఁబడియుంట ♦ గూడఁజూచె;

జారుతరమగు నిర్మాణశక్తి మెఱయఁ

జేయఁబడినకుండలములు ♦ శ్రీప్రదములు. ౪౧

746

సీ. పొలుచు త్రివర్ణకపుష్పమట్లుగఁ జేయఁబడియున్నకర్ణపార్శ్వముల నుంచు
కొనఁదగినట్లుగాఁ ♦ గొమరుగూర్చెడుభూషణములును, మణివిద్రు, మములవిరచి
తములయి చాలఁ జిత్రములగుహస్తాభరణములు, నామెవిరహజమైన
తాపము సోకుటఁ ♦ దగ నల్లనై యుండె; నవి యామెయంగములందుఁ జాల

తే. కాలముండుట గుఱుతులు ♦ గల్గఁజేసి

యుండె; నవ్వానిఁ జూచి రాముండు గుఱుతు

లెఱుకపఱచినయ వ్యవియే యటంచు

నాతఁడెంచెను మదిలోన ♦ హర్ష మెసఁగ. ౪౨

747

క. అలఱుశ్యమూకమున నీ, వెలఁదియు నేభూషణముల ♦ విడిచెనొ యవి శా
ఖల నిటఁ గనఁబడకున్నవి, యిలవై వనిభూషణములె ♦ యివియు నిజముగన్.

చ. కనకశలాకలాగున నికామమువెల్లుచుఁ బచ్చనై శుభం

బును నగును త్తరీయమును ♦ భూసుతయుం బడవై వ వృక్షశా

ఖను నది యాశ్రయింపఁ బ్లవగప్రవరుల్ కనినారుకాదె; గ

ల్లనితగఁమ్రోగుచుం బడెడునాభరణంబుల నెల్లవానరుల్. ౪౩

749

క. ఆముఖ్యభూరిభూషాస్తామము నీసాధ్వీ మన్యుఁ ♦ జూచి ధరణిపై

నామాడ్కి వైచె నిదిగో, నీమెశరీరమున నున్న యీవవనంబున్. ౪౪

750

క. చిరకాలము విడువకయే, ధరియించుటఁ గ్లిష్టమగుచుఁ ♦ దగ మాసియు నా

1 ధరమున విచ్యుతమగునం, బరమట్టులు రంగుఁ గాంతి † భాసిలునహహా. ౪౭
తే. వనిత యెవ్వతె రాక్షసాఁపహృతయకాటఁ

బతికిఁ గనఁబడనిదె యయ్య † నతఁడు తలఁచు

చుంట నాతనిమనమున † నుండునో 2 ను

వర్ణవర్ణాంగి యీమె భూఁపరునతియగు. ౪౮

752

సీ. 3 ఆపదలందు నయ్యబలల రక్షింపఁదగునట్లు నేను జేయఁగను జాల

నై తిఁగదా యనునట్టికారుణ్యముచేతను, నాశ్రయింఁచినతరుణిని

గావంగనమయము † గననై తిఁగద యనుసత్స్వభావంబున † సాధ్వీ పురుషు

నంగంబునం దర్థమగునట్టియిల్లాలు కనఁబడకున్న దేయనెడుశోక

తే. మునను, మనమున కింపగుఁమున్దరాలు

కనులఁ బడకున్న దే యనుఁకామతాప

మునను నీనాలుగింటిచేతను నెవతుకఁ

దలఁచి చింతించుచున్నాఁడొ † యరఘుపతి. ౫౦

753

తే. ఆమె యీమెయె యగు; నీమెఁయాకృతియును

నంగములయును మఱియుఁ బ్రత్యంగములయు

నుందరత్వము నెట్టివో † క్షోణిసతికి

నవ్వి యట్టివియ్యెయగు † నరసిచూడ. ౫౦౪

754

4 క. రామున కెట్టితనూరుచి, యో మానిని కీమెకట్టి † దొప్పను గానన్

ఈచుహితామణి తగినది, యామానవనాయకునకు † నతనికి మిగులన్. ౫౦౫

క. ఈదేవిమనసు చక్కఁగ, శ్రీదయితుండై నరామఁశీతకరునియం

దే దగిలియున్న దందున, నే వనప్రాణములవిడువ † కీచందమునన్. ౫౦౬ 756

ఆ. ఒకముహూర్తమైన † నుండఁగలెను రాము

మనసు నీమెయందె † యనురతిఁ గనుఁ

గాననేయతండు † క్షణమైన జీవించి

యున్నవాఁడు లేక † యుండఁగలఁడె. ౫౦౭

757

5 చ. జనకజ లేకయుండినను † త్కృపతి దేహముఁ దా ధరించి యిం

కను మనియున్నవాఁడెకద, † కాంతయుఁ దాను న్వతంత్రురాలుగా

1 ధరమునన్ = పర్యతమునందు. 2 ఇయం కనకవర్ణాంగీ-అనిమూలము. 3 కారుణ్యే నాన్య శంప్యేన శోకేన మదనేన చ-అనిమూలము కారుణ్యాదిశబ్దములకు వ్యాఖ్యలోనియర్థము ననుసరించియే వ్రాయఁబడినది. 4 రామస్య చ యథారూపం తస్యేయ మసి తేక్షణా-అనిమూలము. ఇయ మసి తేక్షణా తస్య యోగ్యేతిశేషః-అనివ్యాఖ్య. ఈయర్థమే పద్యమున “తగినదియో” అని చెప్పఁబడినది. 5 దుష్కరం కృతవా వ్రామో హీనో యదనయా ప్రభుః, భార్య త్యాత్త నో దేహం నశోకే నావసీదతి-అనిమూలము దీనివ్యాఖ్యలో నొక్కొక్క శబ్దమున కొక్కొక్కచమత్కారము చూపఁబడినది. దానిసారమే యీపద్యమునఁ గాననగు.

- మిని విడువంగఁజాలదిట † మేనును, రాఘవుఁడు న్వతంత్రుఁడ
య్యను దనువుఁ ద్యజింపకయే † యుండుట, శోకముచేఁ గృశింపకే
తనువున నుంట నీయవి † తాంతము దుష్కరకార్యముల్ భువిఁ. ౫౩ 758
- తే. ఇట్టివాని నొనర్చె మఁతెవ్వరిట్లు
చేయఁజాలరు; మత్తకాశిని మహీజ
విడిచియే యింతదనుక నున్వీపతి గురు
బాహుఁ డొక్కముహూర్తమే † బ్రదికినాఁడు. ౫౩౪ 759
- క. ఈకార్యము శ్రీరఘువరుఁ, డేకరణింజేసె నిట్లు † లింకొక్కరుఁడీ
లోకమునఁ జేయఁజాలఁడు, ప్రాకటయశుఁ డిట్టి దుష్కరంబగుపనినిఁ. ౫౪౪
- చ. అనియిటు లాసమీరనుతుఁ † డాజనకాత్మజ సీతఁగాంచి నె
మ్మనమున హర్ష మొందుచు తఁమాపతి యిట్టిసతీమతల్లి కఁ
దనప్రియురాలిగాఁ బడసి † ధన్యుఁడె యయ్యె నటంచు నెంతయుఁ
వినుతి యొనర్చెఁ గృత్రిమము † వీడినచిత్తములోనఁ జక్కఁగఁ. ౫౫ 761

పదునైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬ - వ సర్గము.

— ఐఐ హనుమంతుఁడు సీతదుర్దశకుఁ జింతించుట. ఐఐ—

- చ. హరికులపుంగవుండు కొనిఁయాడఁగ నొప్పినజానకిఁ మనో
హరసుగుణాఘ్యుఁడౌ రఘుకులభరణంబును నన్నుతించి, వే
మరల విచారసాగరనిఁమగ్నుఁడె యయ్యె; ముహూర్తమాత్ర మా
గురుతర తేజుఁడెంచి తనఁకుం గలదుఃఖముఁబట్టి దీనుఁడై. ౧౪ 762
- క. కనుజంటనుండిరాలెడు, సనూనబాష్పములఁ గుంది † యవనీజాతఁ
మనమున నెన్నుచు దుఃఖం, చెను నివ్వధి; నీనుశీల † సీతనిరతముఁ. ౨ 763
- ఆ. గురువినీతుఁ డగుచుఁ † బరఁగులత్క్రణునకుఁ, బూజనీయ యగును † నీజగముల
వరసి కాచునట్టి † యారామునకుఁ బ్రియ, యట్టియీమె † దుఃఖమందునేని.
- క. దురతిక్రమమగుఁ గాల, మృరయఁగ నెఁక; డేవి యీమె † యత్నముఁ దా నా
తురపడి చేయక శ్రీరఘువరువ్యవసాయం బెఱింగి † వర్తించెడుఁజూ. ౩౪ 765
- * సీ. తనపతి మృగమని † తలఁచి వెంబడిపోవ మారీచుఁడని బుద్ధిఁమహిమ నెన్ని
నట్టి లక్ష్మణుఁడెట్టి † వ్యవసాయపరుఁడౌ తా నెఱిగినయది; యిట్టిఁయింతికష్ట
కాలమునందును † గలఁతనొందక వృష్టికాలంబునం గలంఁగని భగీర
థాత్మజయగుగంగ † యట్లున్నయది; తుల్యశీలవయోవృత్తఁసిద్ధినంది

* రామస్య వ్యవసాయజ్ఞా = ఇత్యాదిజ్ఞోకద్యయవ్యాఖ్యానాభిప్రాయము పద్యమునఁ గనఁ

తే. కులమునందును లక్షణములను దుల్య
యై చెలంగెడుఁగాన నీయంగనకును
దగియెయున్నాఁడు రాముఁ డుత్పలదళాక్షి
యీమెతగియున్న దతనికిఁ నెన్నిచూడ. ౫

766

చ. అనివిలపించె; నయ్యనిలుఁ నాత్మజుఁ డంత నవీనభర్త కాం
తిని దనగారుచుఁ బ్రియముఁ దివ్యము లోకులకెల్లఁ గూర్చుప
ద్మను బురుడించుచున్నవనితామణి సీతను జూచి నెన్నునం
బున రఘురామునిం దలఁచిఁ పోలఁగ నిట్లువచించె నాత్మలోక. ౬

767

ఉ. ఈవనితామతల్లికయిఁ యే బలశాలిని వాలిఁ జంపెఁగా
భూవరుఁ డట్టై శౌర్యమునఁ బొల్చుకబంధునిఁ స్మారరాక్షసుఁ
రావణతుల్యఁ జంపె; నమఁరప్రభుఁ డుద్ధతి శంబరాసురుఁ
జేవదలిర్పఁ గూల్చినటుఁ చెచ్చెఱ భీమపరాక్రముఁ భయం
బావహిలంగ సంగరమునందు విరాధునిఁ గూల్చెఁ గానలోక. ౭

768

సీ. అనలశిఖాతుల్యఁమైనబాణావళిఁ బఱఁగించి శౌర్యంబుఁమెఱయ భీమ
కర్ములౌ దనుజులఁ గడువిక్రమాఘ్యులఁ బదునాల్గువేపురఁ బవరమందు
నాజనస్థానంబునందు వధించెను; విధితాత్ముఁ డగురఘువీరుఁ డీమె
కయి సంగరంబునఁ ఖరునివధించెను; ద్రిశిరుని గురుతరఁ తేజుడైన

తే. యట్టిదూషణు వధియించె; నర్కసుతుఁడు
వాలిపాలితమై దుర్లభంబు లోక
పూజితంబును నగుకపిభూరిరాజ్య
మీమెహేతువుఁబట్టియే యెలమిబొందె. ౧౧

768

చ. వనజదళాయతాక్షులను భాసిలునీమెకునై కదా జవం
బునుగొనుచుఁ నదీనదవిభుండయి శ్రీయుతుడౌ నముద్రునిఁ
బనివడి నేను దాఁటి యిటఁ వచ్చితి నీపురిఁ జూచినాఁడ; నీ
జనకజకై రఘూత్తముఁడు సాగరమేఖలయైనమేదినిక. ౧౨

770

క. *జగములనెల్లను దలక్రిం, దుగఁజేసిన యుక్తమనుచుఁ దోఁచెడునాకుఁ;
దగ నెన్నిచూడ మది ముజ్జగముల రాజ్యంబొ రాముసాధ్వీయై హెచ్చె.

క. అని పరిశీలించినచో, జనకజలోరాజ్యమెల్ల నరిపోలదు సు
మ్మ నిజంబు పోడశాంశం, బునకై నను; నీమెసాధుబుద్ధి తనరంగక. ౧౪

ఆ. ధర్మశీలుఁడగుచుఁ దగుమిథిలాధీశు
తనయయగుచు, రాముధర్మపత్ని

* రాజ్యంబా త్రిపులోకపు-అమర్త్యార్థ మిట వర్ణితము.

యగుచుఁ బ్రాణనాథుఁడనందు దృశ్యవ్రత
మలర నొప్పుచున్నఁ యది మఱియును. ౧౫

773

క. సరసిజ రేణునిభంబులు, పరిమమ్ములునైన భూమిఁపాంసువులు కళే
బరమున నొప్పుఁగ హలముఖి, పరిక్షతంబైననేఁదిఁ బగిలిచికొనుచున్. ౧౬

క. జనియించినయామెయె యీ, వనితామణి; యార్యశీలఁ బాసుడుఁడయి చ
క్కనిశౌర్యంబునఁ దగి, యని, ననివార్యుండైన దశరథాధిపమణికిన్. ౧౭

తే. పెద్దకోడలు, కీర్తినిఁ బెంపుగాంచి
నదియు; విదితాత్ముఁడగుచు ధర్మార్థాళి నెఱిగి
మేలుమఱువనిరామభూపాలునకుఁ బ్రి
యాంగనయునయ్యు నిట రాక్షసాంగనలకు. ౧౮

776

క. చిక్కి కృశించుచునున్నది; నిక్కముగా భర్తయందుఁ బన్నహవుబలిమిన్
జక్కనిభోగాళిన్ విడి, యెక్కరణినినైన వానిఁ నెన్నక మదిలోన్. ౧౯

క. జనశూన్యమైనకానన, మును జొచ్చెను; మిగుల మధురముగ నొప్పెడుభు
క్తిని మునుగొనుచుండినదయ్యును వన్యఫలాళిఁ దృప్తిఁనొందుచు సతమున్.

క. పతిశుశ్రూషణరతయై, యతిశయసంతోషమును గృహంబునఁ గనుప
ద్ధతినిటఁ బొందుచునున్నది; సుతప్తకనకాంగమెఱిఁపఁ పొంపునొనఁగుచున్.

క. స్థితముగ్ధభాషిణియు సంతతసౌఖ్యార్థయునునైనఁ ధరణిజ యేదు
ర్గతికిం దగనిదె యయ్యును, నతిశయవేదనల నిందుఁనందెడు నకటా! ౨౦

క. శీలమునం దనరారుచు, జాలన్ రావణునిచే నసాధుపథమునన్
జాలిం బొందఁగఁదగినటు, లీలీలఁ గలంపఁబడెడుఁ నీసుచరిత్రన్. ౨౧

781

ఆ. దప్పిగొన్నవాఁడుఁ తాఁ జలివందిరిఁ
గాంచునట్లు భూమిఁకాంతుఁ డీమెఁ
గనఁగఁదగును; రాజ్యమును గోలుపోయిన
రాజు మరలఁ బొందిఁ రంజిలుగతి. ౨౨

782

క. జనకజ మరలం బొందుచు, ఘనసంతోషమును బొందఁగలఁ డిది నిజ; మీ
వనితయును *గోరఁదగుభోగనికరములు లేక బంధుగణహీనయునై. ౨౩

క. తననాథునియాగమనంబును గోరుచు మేనఁ బ్రాణములు నిల్పిన; దీ
దనుజాంగనలను నిత్తఱి, గనుఁగొనదు, సువువ్వుఫలనికాయతరువులన్.

క. పరికింప దన్యమును జూచురతిన్ విడనాడి రామశుభరూపమునే
నిరతము దలంచుచున్నది, యరయన్ నిజమిద్ది; స్త్రీలకందటి కవనిన్. ౨౪

చ. పెనిమిటి సత్కలాపముల † బృందమునందును భూషణంబు †
 వున వరభూషణంబులను † బూనఁగఁ దాఁ దగినట్టి యీమహీ
 తనయయు నట్టిభూషణముఁ † దాఁ గనమిన్ వెలుఁగొందకున్న; దీ
 జనకజఁ బాసి రాఘవుఁడు † సత్వరమే తనువున్ దృఙ్గింపనౌ. ౨౬౫ 786

తే. అట్టులయ్యెను దనదుదేహమును విడువ
 కున్నవాఁడె, వగం జిక్కఁకున్నవాఁడె
 యిద్ది దుష్కరకార్యమా † నితరులెవరు
 చేయఁజాలరు పూనినఁజీతితలమున. ౨౭ 787

1క. శతపత్రనిభేక్షణయు న, సితకేశాంతయును సాధుఁచి త్తయు మఱిసం
 తతము సుఖార్హయు నగునీ, సతిదుఃఖము నొందియున్న † సరణిం జూడన్.

2క. వనచరమాత్రుఁడ నగునా, కును మది దుఃఖంబు మిగులఁ † గూడెడునకటా!
 ఘనతరకృపాళుఁ డగురా, మున కది కల్గుటయు సహజముగదా తలఁపన్.

క. ధరవోలె నోర్పుడగఁ బుష్కరనేత్రయునైన యీమెఁజానకి మును భూ
 వరులైన రామలక్ష్మణు, లరయుచు రక్షింప నొప్పునట్టినతి యిటన్. ౨౮॥

క. తరుమూలతలంబున భీ, కరనేత్రము లొప్పునున్న † క్రవ్యాదవధూ
 పరిరక్షితయై యున్నది; కరము విచారఁబుఁ గూర్పఁగల దిది తలఁపన్. ౨౯

నీ. జనకతనూజ తుఁహినహతనళినియ ట్లంగళోభయుఁ గుండ † ననవరతము
 వ్యసనవరంపర † బాధించుచుండంగ, సహచరరహితయా † చక్రవాకి
 కరణి రామునిఁ బాసి † కడువగ నొందుచు జాలిఁ గొల్పెడునఁజన్మను గనుచును
 వసియించి యున్నదీవనిఁ బూలపతివున శాఖాగ్రములు పంగఁ † జార్వశోక
 తరువరంబులు, వసంతము వచ్చుటంజేసి 3 బహుసహస్రప్రభాఁభాసమానుఁ

ఆ. డగుచు మందరశ్చి † యగుచును బొడచూపి

నట్టిచందమామ † యార్జిసీమె

యొందునట్లు చేయుచున్నార; గదయని

బలయుతుండు వేగవంతుఁ డగుచు. 3౧౫

792

క. అనిలతనూజుఁడు నగునా, హనుమయు నీవిషయమిట్టు † లాత్కఁ దలఁచి యీ
 వనితయే నీతయటంచును, విశ్వయము నొందియుండె † వృక్షమున నటన్.

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 ఇమా మసితకేశాంతాం శతపత్రనిభేక్షణామ్ - అనునీమూలాశ్లోకసార మిందు నిక్షిప్తము.

2 ఈపద్యము గోవిందరాజులయశ్కము సుషపాదించుననియు నిదియే శ్లోకాశ్లోకసారమనియు గ్రహింపఁ
 దగు. 3 హిమవ్యపాయేనచమందరశ్చి కభ్యుత్థితో వైకనహస్రశ్చిః - అనిమా. మందరశ్చిః = మార్యా
 కేక్షయా మందకః. చంద్రశ్చి యావత్ - అనివ్యాఖ్య.

౧౭ - వ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁడు కావలియున్నరాక్షసాంగనలం జూచుట. అథ

- ఆ. తెల్లగలువపిండుఁజీరున నలరుచు, నిర్మలుఁ డగువిధుఁడు † నీనిర్మ
లోదకమున నంచ † యొగిఁ జనుగతిసీల, నిర్మలాంబరమున † నీటుగులుక. ౧
- క. చనిచని యపరాంశంబును, గనియె; నిర్మలకరాళిఁ † గ్రాలుచు దవకాం
తినిజూపుచు సాహాయ్యము, హనుమకుఁ జేయునటు శీతఁలాత్మకరములన్. ౧౫
- క. మరుదాత్మజాతుపయిని బ్రసరింపఁగాఁజేసె; బూర్ణఁచంద్రనిభాన్యన్
ధరణిజ సంతట నెక్కువ, బరువున నొకయు మునుంగుపద్ధతి నీటన్. ౨౫
- క. పెనువగల భారమున మున్నినరీతిం జూచె నతఁడు; † నెలతను దగఁ జూ
డనుగోరి పరీక్షించుచు, దనుమధ్యకుఁ జెంతఘోరఁదర్శన లగుచున్. ౩౫
- చ. కనఁబడురాక్షసాంగనలఁ † గాంచెను, నందొకకంటిరాక్షసాం
గన నొకశ్రోత్ర మొప్పుదగుఁకాంత, విశాలములై నకర్ణముల్
తనదుశిరస్సు గప్పుగను † దారుణరీతిని నున్ననాతినిన్
గనియెను, గర్ణహీనయగుఁకామిని నాతఁడు నవ్వినంబునన్. ౪౫ 798
- నీ. జలవరాహశ్రోత్రఁసమకర్ణయుత నాతి, నూర్ధ్వముఖంబుగా † నొక్కరీతిఁ
దిరిగి యూర్పులపిండుఁ † దీప్రగతిం బుచ్చునాసికనొప్పెడుఁనాతి, మిగులఁ
బెద్దది యగుతల † వెలయఁగ నున్నట్టిదానిని, దనుదీర్ఘఁతరగళంబు
గలదానిఁ, దలవెండ్రుకలె లేనిదానిని, గొంచెపువెండ్రుకల్ † కొనురుమిగుల
- తే. నున్నదానిఁ గంబళివలె † నొప్పుకేశ
ములఁ జెలంగెడుదానిని † గళితలంబ
కర్ణనిటలను, వ్రేలాడుకడుపుదాని
లంబవత్తోజయయి యొప్పులలన మఱియు. ౬౫ 799
- తే. పెదవివ్రేలాడ నొప్పెడుఁభీరువుఁ జూబు
కోవ్మమునఁ జూడఁగాఁ దగియున్నవనిత
వ్రేలుచున్నముఖంబునఁ † గ్రాల నాతి
వ్రేలుచున్నమోకాళ్లను † వెలయునువిద. ౭ 800
- నీ. పొట్టిరక్కసి మఱి † పొడుగుదానిని, గుబ్బ, వికటచు, వామనఁ, † బింగలాక్షి
భుగ్నవక్త్రఁ, గరాళఁభూరివికారాన్యఁ గనుగొనె; మఱియు నాకపివగుండు
వికృతవేషంబుల † వెలయువారిని, బింగళచ్ఛాయగల్గినలలనలఁ దగ
నల్లనివారల † నుల్లంబు కోవరతిం బోల్పఁదగునట్టితేజవలఁ, గల
- తే. హాభిలాషలఁ దగువారి † నల్లె యినువ
గుదియలన్, గూటముల మఱి † కూటముద్గ

రాదులం దాల్చువారిఁ, గోలాస్యలను, మృ
గాస్యల, మహిషవక్త్రుల † నచటఁ గనియె. ౯౪

801

క. పులిమొగములు గొఱ్ఱలమో,ములు నక్కలమోము లట్టి † మొగములు గలవా
రల, నువ్వుదీరదాశావం,ఘోరి నొప్పెడుస్త్రీలఁ, బ్రవగ † కుంజరుఁడు గ నెన్.

క. తల దేహములోపునే, గలవారల, మఱియు నేక † కరపాదములం
జెలఁగెడువారల ఖరక,ర్ణల, నశ్వశ్రోత్రములను † రాజులువారిన్. ౧౦౪ 803

సీ. గోహస్తీకర్ణలఁ † గోతిచెవుల్ గలయతివల, ముక్కులే † నట్టివారి
నతినాసికలను, దిఠ్యక్షాసికల, వికృతము లగునాసలఁ † దనరువారిఁ
గరికరసమనాసి † కయు గలవారల, భాగభాగమ్మునఁ † బరఁగుచు మఱి
యూర్పుల వెలయించు † చున్ననాసికలను గలవారి, మఱియును † గరిపదసమ

తే. పాదములు గల్గువారి న † పారపాద
ములను బొల్పరువారి, గోవులవలెఁ దగు
పదములుం గలవారలఁ † బాదములను
గురులుగల్గినరాక్షస † తనుజులఁ గనె. ౧౧౪ 804

క. అతిమాత్రశిరోగ్రీవల, నతిమాత్రకుచోదరులను † నాచందముగా
పతిమాత్రనేత్రలను న, ట్లతిజిహ్వల, దీర్ఘనఖర † లగుచెలువలనున్. ౧౩౪ 805

సీ. మేఁకమొగంబుల † మించువారల, గజ, గో, నూకరాస్యల † ఘోటకాన
నల, నువ్వు, ఖరవక్త్ర † ములఁ దగునట్టి యాదనుజాంగనల, ఘోర † దర్శనలను
శూలమున్గరభిండి † వాలశోభితహస్తలను, గలహస్త్రీయ † లను నమర్చ
గలయట్టి దుస్స్వభా † వల, ఘోరవంష్ట్ర † ల, వికృతవక్త్రల, ధూమ్ర † వివృతకచల

తే. మద్యమును ద్రాగువారల † మద్యమాంస
నిరతచిత్తల, మాంసశో † ణితనిమగ్న
కాయముల నొప్పువారి, ర † క్తముపలలము
భోజనముగాఁగఁ దగువారిఁ † బోలఁగనియె. ౧౬౪ 806

క. వనచరతిలకుఁడు గడ్గురు, జనియింపఁగఁజేయువారి † స్కంధంబులతోఁ
దనరారునాయశోకం,బును నంతట నావరించి † భూసుతకొఱకై. ౧౭ 807

ఆ. కూరుచుండియున్న † క్రూరదానవకాంత
లను దగంగఁ గాంచె; † జనకతనయఁ
గనుట హర్షమునను † గాంతిని బొల్పొలు
ననిలతనయఁ డప్పు † డాదరమున. ౧౮౪ 808

క. జనకజ, ననిందితను, దాఁగనియె నశోకంబుక్రిందఁ † గాంతిఁ దఱిగి యిం
తనరానిశోకజలనిధి, మునుఁగుచు భూరేణుకలిత † మూర్ధజ యగుచున్. ౧౯

క. తనపుణ్యమెల్ల ఊగిం,చిన నాకాశంబునుండి † ఊతిపయఁ బడుచు

క్కను సరిపోలుచు శీలంబునఁ గీర్తిని గాంచి తనవిభుం గన కార్తి. ౨౦
చ. సుగుచిరభూషణావళులఁ జోభిం కెంతయుఁ బ్రాణనాథుపైఁ
బరఁగెడుప్రీతి భక్తు లశిఁభాసురభూషణసంక్తులై తగ్గ
సురరిపుసన్నిరుద్ధయయిఁ జొంపుచు మాని విమూరబాంధవో
త్కరయయి హస్తీయాధముచుఁ జానక యొటిగ నుండి కానలో. ౨౧

తే. సింహసంరుద్ధయయి చనఁ జేవలేక
యార్తిఁ గుండెడుద్విరవమఁ జ్ఞామెచూడఁ
దగినదై యుండె; శారదాభ్రగణపిహిత
చంద్రరేఖవలెం జూడఁజాలి మఱియు. ౨౨

812

తే. నలుఁగు మొదలగుసంస్కారములు కలుగమి
నందమెల్లను వఱిగి కనం దగునటు
లుండఁ దంతులులేమి నఁయు క్తమైన
వల్లకిని బోలి యప్పు భాసిల్లకుండె. ౨౩

813

చ. పెనిమిటి యండఁబాచుకయెఁ జృద్ధితమాధవ యుండ నర్హయా,
దనుజసధూవశంబుననుఁ దా వసియింప ననర్హయాను, రా
ముని విడనాడి దుఃఖమయఁముం గడుదు స్తరణంబు నౌ మహా
వననిధి మున్న యాననుజఁభామలు చుట్టుచు ముట్టడింపఁగన్. ౨౩

814

క. క్రూరగ్రహసంముక్తం, బౌరోహిణిమాక్కిఁ జూడఁనై కుందుచుఁ దా
నారామకుందు నట¹నుచు, వారము లేవట్టితీగఁవలె నప్రభయై. ౨౪

815

చ. వనమున నంతగాళమునఁ జారిజలోచన సీత యుండఁగా
హనుమ కనుంగొనెన్; మఱియుఁ జంబుజకాండము పంకదిగ్ధమ
య్యుచు సహజంబుగా మిగులఁ నొప్పెడులాగునఁ బంకయుక్తతన్
దనతనుభాగముల్ సుగుచితం గనకున్నను నై జకాంతిచే
దనకుచు నెంతయున్ నలఁగఁ దద్దయు మాసినచీరయొప్పుఁగన్. ౨౬

816

తే. హరిణశాబాక్షియై, భర్తదైనతేజ
మును నలఁచుశతీఁ దనదైనన్యముచు విడి తన
శీలమే కావుగా నొప్పుఁ నీలలోచ
నములు పొల్పార దీనాననమునఁ బొదలి. ౨౭

817

క. కనుపట్టుచున్నసీతను, హనుమంతుఁడు కనియె; నంతఁ జారిణాక్షినిసీ
తను భీతహరిణకన్యక, యనువున నెల్లెడలఁ జూచునట్టిజనకజన్. ౨౮

818

క. ²ఘనతరనిశ్వాసంబుల, వనమునఁ గలవృక్షపల్లవంబుల దహియిం

1 సీతాం భర్తృవశే యుక్తామ్-అనిమూలము. 2 లోకమనుమహిమ-అనిమూలము. 3 సుధూ
తమిష లోకానామ్-అనిమూలము.

- చునటులఁ జూపట్టుచుఁ దను, వునుదాల్చిన వగలగుంపుఁ వోలెన్ మఱియున్.
 క. చెలరేగిన దుఃఖోర్పుల, నలెఁ జూపట్టుచును భూమిఁవలె నోర్పు దగ్గ
 గలిగి నువిభక్తతనువున, వెలయుచు సొమ్ములను గొనక ఁ వింతమెఱయుచున్.
 చ. కనఁబడుచున్న సీతఁగని ఁ గాలికుమారుఁ డనంతహర్షముం
 గనియెను; నవ్వనంబునను ఁ గామిని నమ్మదిరేక్షణన్ మహీ
 తనయను జూచి బాష్పములు ఁ తద్దయు జాఱఁగ ¹రాముఁగూర్చి వం
 దనము నొనర్చె; శౌర్యము నిఁతాంతము నొప్పఁగఁ బొల్పునాతఁడున్. 3౧౫
 ఆ. ²రామలక్ష్మణులకు ఁ నేమంబునన్ మ్రొక్కి
 జనకతనయఁ గాంచి ఁ సంతనమున
 నాయశోకశాఖఁలందుఁ గన్నడకుండ
 నొదిగియుండె ³నువమ ఁ యొప్పుచుండ. 3౧౫

822

పదునేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮ - వ సర్గము.

— శ్లోక రావణుం డశోకవనమునకు వచ్చుట. శ్లోక —

- ⁴చ. హనుమయు నట్లు వుప్పితము ఁ తౌధరణీజము లొప్పనున్నయా
 వనమును జూచుచున్ జనకఁవల్ల భువుత్రిని జూచుచుండునం
 త నిశయు సుంతయే మిగిలి ఁ తద్దయు భాగము పోయియుండె; నం
 త నవరరాత్రియందున నఁతండు దళాంతరసీమనుండియే. ౧ 823
 నీ. అంగవట్కంబుల ఁ నలరువేదంబుల నెఱిగి యజ్ఞంబులఁ నెల్లఁ దమరె
 యితరులచేతఁ జేయించు ⁵నాబ్రహ్మనుకులవేదనిర్ఘోషఁములను వినియె;
 నంతట శ్రుతిమనోహరములౌ మంగళవాద్యనిస్వసములు ఁ ప్రబలుచుండ
 వానికి నమ్మహాఁబాహుండు మిక్కిలిబలశాలి యగుదశఁవదనుఁ డట్టె
 మేలుకాంచెను; మఱిఁమిక్కిలిశౌర్యంబుగలరావణుఁడువస్త్రఁములును మాల్య
 తే. ములును నిద్రావశంబున ఁ నెలవులవిడి
 యుండఁ దగువేళ మేల్కొంచి ఁ యుర్వితనయఁ
 దలఁచుకొనె; ⁶నంత రాక్షసఁతల్లజుండు
 జనకనుతయందు మిగులనాఁసక్తిఁ బూని ౪ 824

1 నమశ్చక్రే చ రాఘవమ్-అనిమూలము. 2 నమస్కృత్వా సరామాయ లక్ష్మణాయ చ-అని
 మూలము. 3 ఉపమ యొప్పుచుండ-అనునది మూలాధానుపోషకము. 4 కించిచ్చేషానిశాభవత్-అని
 మూలము. 5 బ్రహ్మరక్షసామ్-అనిమూలము. బ్రహ్మణత్వవిశిష్టరాక్షసానామ్-అనివ్యాఖ్య. 6 భృశం
 నియుక్త స్తస్యాం చ మదనేన మదోత్కటః, న సతం రాక్షసః కామం శశాకాత్తనిగూహీతుమ్-
 అనిమూలము. దీనికి మహేశ్వరచీర్థులు నీతయందు రావణునకు భక్తియేకలదుగాని మోహములేదని

తే. స్మరుడు పురికొల్పినంతన ♦ మదవిమోహి
తుడయి యాకామతను మనస్తోయజమున
నడచుకొనఁజాలఁడయ్యె నా ♦ యసురవర్యుఁ
డాభరణజాలములఁ దాల్చి ♦ యతులకాంతి. ౫౪ 825

క. నిరతము పుష్పఫలంబులఁ, గరమరుదై తగినవృక్షఁకాండంబులు పు
ష్కరిణులువెలయఁగబహువిధ, సురుచిరపుష్పోత్కరములఁసాంపుచుగనుచున్.

క. అనవరతము మత్తిల్లిన, ఘనవిహగతతిం జెలంగఁ ♦ గడునదృశ్యమై
కనఁబడునశోకవనమును, గనువేడుక నొందె మిగులఁ ♦ గానన మదియున్. 2

తే. కనులనుననుచు హరియింపఁగఁ గలవృక
ములను దగఁ గూడియుండు, నిర్మలమణిగణ
కనకమయతోరణంబులఁ ♦ గ్రాలువీధు
లొప్పు బెడగారుచుండె నట్లొప్పునము. ౮ 828

క. పలువిధములఁ దగుమృగగణ, ములచే, ధర రాలినఫలములచేఁ దగి మి
క్కిలియందమైనరీతిని, వెలయఁగ నారావణుండు ♦ వేగమ చొచ్చెన్. ౯ 829

క. శురగంధర్వాంగసలా, పురుహూతుని వెంబడించి ♦ పోయెదురీతిం
దరుణీశతంబు రావణుఁ, దరుగుచు నుండంగ వెంట ♦ నరిగెం ద్వరతోన్. ౧౦

క. తరుణులు కొందఱు కాంచన, కరదీపికలన్ గ్రహించి ♦ కదలిరి మఱి చా
మరములఁ గొందఱు పట్టుకొనిరి కొందఱు తాళవృంతఁనికరములఁ దమిన్.

క. ధరియించిరి, మఱికొందఱు, తరుణులు నవభర్తృపాత్రఁతతులన్ జలమున్
బరమశుభదంబుఁగొని పోయిరి రావణువెంటఁ గొందఁటింతులు పూన్కిన్.

తే. కత్తులను నాసనంబులఁ ♦ గైకొనిచన
జాణ యొక్కతె నవనురాసాంద్రరత్న
పాత్రమును గుడిచేతను ♦ బట్టుకొనుచు
నరిగె రావణువెంట నయ్యంబుమీఱి. ౧౩ 833

క. తరుణి మఱొక్కతె *పూర్ణాం, బురుహరిపుప్రభను మించి ♦ పాలుచుచు నవక
ర్పరదండము రాయంచల, కరణి సితంబునగు గొడుగుఁ ♦ గైకొని వెనుకన్.

క. చనియెను; నుత్తమలగునా, తనికాంతలు నిద్రచొక్కు, ♦ దద్దయు నురఁ గ్రో
లినకై పు, పొలయ నెట్టిని, కనులొప్పుగ వీరుడై నకాంతునివెనుకన్. ౧౪

యర్థమును వ్రాసిరి. ఆయర్థముగూడ నిటఁ దెలుగునఁ గనబడును. అంతన్ ఆమదవిమోహితుఁ
డయి, యనియు, అడఁచుకొనఁజాలఁడయ్యెనా? అనియుఁ బదముల విభజించిన వాయర్థమగు.
అంతన చాలఁడయ్యెన్ ఆమసురవర్యుఁడు-అని పదవిభాగము చేసిన ప్రాశీతికార్థము స్పష్టమగు.
* పూర్ణాంబురుహరిపుప్రభను=సంపూర్ణచంద్రకాంతిని. ఇటు వంబురుహరిపుకల్గి మేలయని కవిక
చెప్పువాడుకగలవారు ప్రశ్నింపరని నాభావము.

క. ఘనపంక్తి మెఱపుదీగలు, వెనుకొనుగతిఁ బ్రీతిమీఱు ♦ వెంటఁదగిలి వే
చనిరి; మహాబలుఁడౌ దను, జనిప్రియపత్నీలును నిద్రఁచొక్కు పొలయుటన్.

తే. వ్యత్యయంబుగఁ గేయూరఁహారములను
వైచుకొని యంగరాగంబు ♦ వదలిపోవ
గళితకేశాంతలయి, స్వేదఁకలితములయి

యాస్యములు చెల్వమీఱు నొఁయ్యారనుమర. ౧౬౪

837

సీ. మదశేషమునఁ దనుఁమనసులు ఘూర్ణిల, నిదురచేఁ గలఁతయు ♦ గదుర దాన
నెమ్మెగంబులుచాలఁ నెమ్మెగుల్కఁగ¹ స్వేదముననంగములనునుఁములునువాడఁ
గునుమమాల్యమ్ము లాఁకులములౌ జడముడులను వ్యత్యయంబుగఁగనఁబడంగ
భర్తయంశలిగౌరఁవంబునఁ దమిచేత రాక్షసప్రభువగుఁరావణునిని

తే. ననుసరించిరి; వారికి ♦ నాథుఁడైన
యనురవరుఁడు మహాబలుఁ ♦ డితనువశత

నంది జానకియందుఁ బెంఁపొందుప్రీతి

మనసునం దొప్పుచుండ మంఁదుని విధమున. ౧౭

838

క. మదమున నడకయు నందము, గఁ దనరఁగా వెలసె; నంతఁ ♦ గాంతామణులె
ల్లఁ దమిన్ వచ్చుచునుండఁగఁ, దదీయకాంచీరవంబుఁ ♦ దావినెఁ గపియున్.

తే. అందియల నాదముల మరుఁదాత్మజుండు

వినియె; నసదృశకాద్యుడై ♦ విపులబలము

తనర నతిలోకపౌరుషంబునఁ జెలఁగుచుఁ

దద్వినద్రావరమును జేరుఁదనుజపతిని. ౨౦౪

840

చ. కనుఁగొనె వాయునందనుఁడు ♦ కాంచనదీపికలెన్నొవేలుగా
వనితలు గంధతైలగురుఁవాసనలొప్పుచునుండఁ బట్టి వే
చనఁగఁ దదీయతేజమునఁ ♦ జక్కఁగ రావణుఁ డొప్పిమీసకే
తనమదమద్యగర్వసహితంబులు వంకరలై ననేత్రముల్. ౨౨౪

841

తే. ఎఱ్ఱనై యాయతంబులై ♦ యెనఁగుచుండ

ధనువును ద్యజించి వచ్చుప్రత్యక్షమదనుఁ

డనఁగఁ దగియుండె; మఱియు నాఁదనుజవర్యుఁ

డు త్తమంబయి ధూళిలేకొప్పుమీఱి. ౨౩౪

842

క. ¹సుమధితతక్రవయోరుచు, లనురంగ నిజాంగదములఁయందుఁ దగులుకొ
న్న మహితవస్త్రమ్ము విలాసము మీఱఁగ లాగుకొనుచుఁ ♦ జనుదేరంగన్.

1 స్వేదక్లిష్టాంగకుమహః-అనిమా. 2 వస్త్ర ముత్తమమ్, సలీల మనుకర్షంతం విముక్తం
వస్త్ర మంగదే-అనిమా.

- చ. హనుమయః బత్తసాంద్రమగుఃనట్టి యొకానొకకొమ్మయందు నే
జనునకుఁ గానరానిదగుఁచందమునన్ మృదుఃప్రపుష్పముల్
తనువును గప్పియుండ, నలదానవుఁ జెంతనె యున్నయట్లుగాఁ
గనుఁగొనసాగె; నిట్లతనిఁగొంచుచు యావనరూపసంపదన్. ౨౫౪ 844
- క. అలరారుచున్నతత్పర, లలనలఁ గనుఁగొనియె; నచటఁ జ్ఞవగేంద్రుఁడు కాం
తల వారి సుందరాంగుల, నెలమిం గూడకొని దానఁవేళ్వరుఁ డొకటన్.
- క. పతగంబులు మృగములు ను,ద్ధతిశబ్దము లొక్కరీతిఁ జ్ఞప్తయఁ జేయన్
హితముగఁ గన్నడునావని, జతనంబునఁ జొచ్చె; రాక్షసప్రభుఁ డంతన్.
- క. సురఁ గ్రోలుట మత్తుండై, నిరుపమచిత్రాభరణవినిర్మలకాంతుల్
పరఁగంగ శంకుకర్ణము, లరుదుగఁ గన్నట్టఁగా మహాబల మమరన్. ౨౮
- చ. అనుపమరూపవై ఖరుల ఁ నారయఁగా సురసుందరీగణం
బును నిరసించుకామినులఁ బొల్పుగఁ గూడి యుడువ్రజంబుచే
తను బరివారితుండగు మధామచిలాగున నొప్పుచున్ మరు
త్తనయునకుం గనంబడియెఁ బాను విభాకరతుల్య తేజుడై. ౨౯ 848
- చ. గురుతరతేజుఁ డై నకపిఁకుంజరుఁ డీఘనబాహుఁడే యగున్
సురరివుఁ డాపులస్త్వనకు ఁ సూనుఁ డటంచుఁ దలంచి మెల్లఁగాఁ
దరువునఁ గ్రిందికొమ్మకును ఁ దా దిగియెన్ మఱియున్ మహాభయం
కరగురు తేజుడయ్య నలఁకద్బురనాథుని భూరికాంతికిన్. 3౦౪ 849
- ఆ. తగ్గి పత్రపిహితఁతరుశాఖ నొకచోట, దాగియుండె; సంహతస్తనయుగ
ననీతశీర్షజాంతఁనావరారోహను, సత్కటాక్షఁ జూడఁజనియె దరికి. 3౨ 850

పదునెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯ - వ సర్గము.

శ్లోక సీత రాముల జూచి భయపడుట. శ్లోక

- చ. దనుజవరేణ్యఁ డచ్చటికిఁ ఁ దాఁ జనుదేర ననిందితాంగి యా
జనకజ రూపయావనవశంగతదేహుని భూషణాభిరా
ముని సతనిన్ భయంకరుని ఁ ముందట దూరమునుండి వచ్చువా
నిని గనుచుం బ్రవాతమున ఁ నిర్భరరీతి వశంకురంభనాఁ
జనుతరు నట్లుగా వడఁకసాగె భయంబును బొంది యెంతయున్. ౩ 851
- క. *వరవర్ణిని యాజనకజ, విరివగుకనుజంట జెలఁగి ఁ నిశ్రవనునుతుం
డరుదేరఁ గాంచి తొడల ను,దరమును బాహువులచేత ఁ స్తనయుగము వడిన్.

* అచ్చావ్యోదయ మూర్ఖత్వం కామూర్ఖత్వం చ పర్యాభాసానిమా.

తే. కప్పుకొని యేడ్చుచుం దనుఁ డ గాంచువార
లచట లేమికి వగచుచు డ సబల కూరు
చుండె; దశవదనుం డప్పు డ డుర్వృతనయ
రాక్షసీగణసంతతఁ డక్షి తాంగి. ౩౪

853

చంపకమాలిక:—

పెనువగఁ గుందుచున్ విపులఁభీతిని బొందుచు సాగరంబునన్
మునుఁగఁగ నున్న నొకవిధఁముం దలపించుచు, మెత్తలేక య
వ్వనిధరఁ గూరుచుండి, పతిఁభ క్తియె సద్వృత్తమై చెలంగ, భూ
మిని నఱుకంగనే పడినఁమేటిమహీరుహశాఖవోలె, నం

గనిచయమందుఁ గ్రమ్ముకొను డ త్వారజమే యొకభూషణంబుగాఁ
దనర, విచిత్రరీతిగ నిఁతాంతము చూడఁగ నొచు, చూపముం
గన మణిభూషణార్థయయి డ క్రాలియు భూషణముల్ గ్రహింపకే
ఘనతరపంకదిగ్ధయయి డ కన్నడుచున్నవృణాలియట్లు కాం
తిని బొలుపొందిచున్ మిగుల డ దీప్తిని బాసియె యున్నజానకిం
గనుఁగొనె; నామెయున్ మఱియు డ త్కృపతి కేసరి, యాత్మవేత్తయున్
ఘనుఁడునునైన రాముపడఁకంజనమీషము చేరఁబోవుశ

క్తిని గనకుంట నెట్లయినఁ డ దెంపున నేగఁగ నెంచి యాతఁటిన్. ౬౪ 854

సీ. సంకల్పహయములఁ డ జక్కఁగఁ గట్టినమనసను రథముపై డ మమత నెక్కి
యాతనిచెంతకు డ నరుగుచున్నదివోలె, ధ్యానశోకములకుఁ డ దాను జిక్కి
యన్నముం గొనమి నఁత్యంతంబు శుష్కించి యేడ్చుచునొంటిగాఁ నెవరుగాని
కాచువారలు లేమిఁ డ గడుఁజింతనొందుచు దానియంతంబును డ గానక యెద

తే. రామునేయాశ్రయించుట డ వ్రతముగాఁగ
నుండునదిగాన మంత్రాదిఁకోగ్రసాధ
నాళికిం గట్టుపడి నేల డ నలముకొనిన
నర్పరాట్కనయట్లు చేఁవలను బాసి. ౮౪

855

ఆ. ధూనుకేతువనఁగఁ డ దోచుగ్రహంబుచే
నావరింపఁబడినఁయట్టిరోహి
ణివలె బొక్కుచుండె; డ నెలఁతమిన్నమఱియు
వృత్తశీలములను డ వెలయుచుండి. ౯

856

తే. *ధర్మమేముఖ్యముగ నొప్పి డ నిర్మలమగు
నట్టియాచారయుక్తమై డ యలరువంశ

* వృత్తశీలమే జాతా మాచారవతిధార్మికే, పునస్సంస్కృత మాపన్నాం జాతామివ చ దు
ష్కరే-అనిమా. సత్కులప్రమాణం దుష్కులోకా మిత్వర్థక-అనివ్యాఖ్య.

మందు జన్మించి దుష్కులఁనుందుఁ బెండ్లి
యయి తదన్వయజనితకన్యవలెఁ గుంది. ౧౦

857

క. రి త్తది యగునపవాదము, హత్తుకొనం దూలినట్టిఁనుశముకరణి, నా
వృత్తివిహీనతఁ గుందిన, యుత్తమవిద్యవలె నొప్పుఁకొండక మఱియు. ౧౧

ఆ. సన్నగిలినయట్టిఁ చారుకీర్తినిబోలి, యాదరణములేనిఁనుట్టి శ్రద్ధ
కరణఁ బూజజేయఁగాఁ దగువస్తువులే, లేనిపూజయట్లుఁ కానఁబడుచు. ౧౨

సీ. ప్రతిహతమగునాశఁసద్ధతి మీఱంగఁ, దగ్గినయట్టియాఁనాయమువలె
భటులెల్ల నాచరింపనియాజ్ఞవలె, లయకాలజ్వలద్దిశఁకరణి మఱియు
నపహరింపంబడిఁనట్టి పూజయుఁబోలె, విధ్వస్తపద్మినిఁవిధమున, పర
వీరులు లేమినిఁ వెలయకుండినసేనవలె, దమోధ్వస్తయాఁ ప్రభ తెఱఁగున

తే. జలము లించుకమిగిలినఁశై వలినివి

ధమున, నపవిత్రసంస్పర్శఁసమును గన్న

యగ్ని వేదికరీతి, శాంతాగ్నిశిఖయుఁ

బోలె నలరారకుండె; నఁప్పొలఁతి మఱియు. ౧౩౪

860

సీసమాలిక:—

స్వర్భానుసంచ్ఛన్నఁచంద్రమంకల మొప్పువున్నను రాతిరిఁపోల్కి, హస్త
హస్తపరామృష్టఁమై యాకులుంబూలుఁ జెడిపోవఁ బక్షులుఁ చెదరి భీతిఁ
జెందఁగాఁ దగునరఁసీరుహాకరమట్టు లిరుగట్లు తెగ జలఁమరుగ నెండి
పోయిననదివలె; ఁ నాయకునింబాసి తచ్చోకమునఁ బీడితయయి కృష్ణ
పక్షునిశాభంగి, ఁ భర్తృదుఃఖంబున, సంస్కారములఁ జేయఁజాలమి గత
కాంతియై చూపట్టె; ఁ త్కాసుత; మఱియును సుకుమారియై కడుఁసుందరంబు
లగునవయవములు ఁ తగియుంక, రత్నగర్భగృహోచితయునయ్యు ఁ వట్టినేల
నుపవిష్టయై, యచిఁరోద్ధృతంబయి యుష్ణమునకు వాడుచునున్నఁపవజనాశ
మట్టుచూడందగి; ఁ యడవిగృహీతయై స్తంభంబునకు రశ్మిఁజాలములను
గట్టివేయంబడి ఁ కాంతునివిడనాడి, యూర్పులఁబుచ్చుచు ఁ సుగుతరమగు
వగనొందియున్నట్టి ఁ వారణరాష్ట్రధుఁజ్ఞు, యత్నములేమి ఁ సమలకేశ
సంతతి యేకమై ఁ జకగాఁగఁ బొడవుగ నమర, శరత్కాలఁనుందు నీల [నఁ
వనపంక్తి నొప్పుభూమినిబోలి, యువవాసమున, శోకమునను, జింతను, భయము
జాలక్షీణించి, కాఁర్మ్యమునొంది, దీనయై, తపమెవి త్తముగ, మితముగఁబరఁగు
నాహారమునుగొని ఁ యార్తి నొందుచు, నంజలినిబట్టి రాముచే ఁ దనుజవతికి
నవమానమగుఁగాక ఁ యని యిష్టదేవత నర్థించురీతిగా ఁ సమరియుండె;

తే. గాచువాఁ డెవ్వఁడైనను ఁ గన్నడునని

నలుదెసలఁ జూచుచున్ రోదఁనంబు చేయు

చును, సుషక్తుము బొప్ప నెఱ్ఱనికొనలును
గలిగి శుక్లంబులైనట్టి ♦ కనులవెలసి. ౨౨౪

861

క. పతిననుసరించుటయె స,వ్యతముగ, నేనింపలేక ♦ పరఁగుజనకుస
త్సుత కాసఁ గొలుపఁబూనెను, ¹మృతినే రావణుడుకోరి ♦ మేటిపలుకులన్.

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౦ - వ సర్గము.

ఊఊ రావణుడు సీతను బ్రార్థించుట ఊఊ

²క. దనుజుడు దీననిరానం,దను సాధ్వీ దపస్వీచిన్ ముదంబున సీతన్
గని సాభిప్రాయములుగఁ, గనఁబడునుధురోక్తులను స్వకాంక్షలనెల్లన్. ౧

³చ. తెలుపఁగఁబూని యిట్లను; సతీమణి, హస్తికరోరు, సుందరీ
వలపున నిన్నుఁగొల్పి నిటఁపచ్చిన నల్లని వట్టిభీతిచే
గలఁగుచు సత్పయోధరయుఁగం బుదరంబును గప్పుకొంచు నీ
విలసితరూపమున్ మిగులఁవెంతగఁ గన్పడకుండఁ జేయఁగాఁ
దలఁచెదవేల? భృత్యుడను ♦ దాసుడఁగా నను నీవెఱుంగవే. ౨ 864

తే. సర్వలోకమనోహరా, ♦ చారులక్ష
ణాఢ్యసర్వాంగశోభితాఽయాయతాక్షీ
మత్ప్రియపుగాన నినుఁ గొల్పి ♦ మనసుగల్గు
వాడ నన్నేలుకొనఁదగు ♦ వాస్తవముగ 3 865

క. నను గారవింపుమా; యిట, మనుజులు మఱి కామరూఢమండనులగునా
దనుజులును భీతిదులు కన్గొనలేరెవ్వరును నేను ♦ గూర్చుభటుడఁజూ. 3౪

క. కనుకన్ నావలనిభయం,బును వదలుము సీత, నీవు; ♦ పొంద దఘము నా
కును బరదారలఁ గోరుట, వినుమా తత్కారణంబు ♦ వివరింతు నిటన్.౪ 867

స్తీ. ⁴పరకాంతలను మదిఁబరఁగుకొతుకమునఁ బొందుటగాని, యఁబొలఁతులబలి
మిని దెచ్చుటయకాని ♦ దనుజులధర్మము, సందియమేగల్గి ♦ దిందులకును;
నిది యిట్లగాఁగనున్నది; నీవు నన్నిచ్చి కామింపకున్నావుఁగాన నేను
నినున్నకియింపఁ గావుననె నాయెడల నీ కత్యంతమును గామ ♦ మలరుఁగాక

1 ప్రలోభయామాస వధాను రావణః-ఆనిమూలము. 2 సతాం పతివ్రతాం దీనాం నిరానం
దాం తపస్వీనీం-ఆనిమూలము. 3 ఇటనుండి మహేశ్వరతీర్థలవారివిశేషార్థ మీ మొదలగుపద్యముల
యం దిమిడియున్నదని యెఱుంగవగు. సీతయంగు మాతృభక్తియే రావణునకుం గలదుగాని మోహము
రావణునకు వాస్తవముగా లేదని విరిభావము. 4 ఈపద్యమున విశేషార్థము శబ్దగతమై యిమిడి
యున్నదని యెఱుంగఁదగు.

తే. యిచ్చవచ్చిచరీతి నీనిష్ఠపడిన
నిన్ను సేవింతు; దేవి! నీవెన్ననాకుఁ
బ్రయముఁ గూర్చెడుదానవు ♦ భీతివదలు
మీసుభృత్యుని నమ్ముమా ♦ యింకనీవు. ౬౪

868

క. విను సత్యముగా నాపై, బ్రణయంబుంపఁదగు నిట్లు ♦ బహుదుఃఖములన్
గనుచుం గుండకుమా, యో, జనకకుమారీ! ధరిత్రి ♦ శయనించి తగన్. ౭

ఆ. ఒక్కవేణిగాఁగ ♦ నున్నకురుల్ దాల్చి, చింతమునిఁగి ప్రాతఃచీరఁ గట్టి
తగనికాలమందు ♦ వగఁ గూర్చునుచవాస, ముండి పొగిలెదేల ♦ యొప్పవివి.

చ. జనకకుమారి, నన్నుఁ బరిచారకుగాఁగ ననుగ్రహించి చ
క్కనిబహువుప్పుమాళికలఁ ♦ గమ్రతరంబగుచందనంబు నెం
దును సరిలేనియయ్యగురుఁధూపములన్, రుచిరాంబరంబులన్
ఘనతరతన్నభూషణనిఁకాయములన్ దమిఁబొంది నేవ్చుఁగన్. ౯ 871

క. ఉత్తమపానీయంబులఁ, జిత్తము రంజిల్లఁ ద్రావి ♦ చిత్రశయనముల్
మెత్తనియాస్తరణంబులు, నెత్తజీ నేఁ గోరఁగల్గుఁనింకను వినుమా. ౯౪ 872

ఆ. గీతవృత్తములను ♦ నాతతవాద్యాళిఁ, గాలమొక్కరీతిఁ ♦ గడుపుచుఁ దమి
హాయిగనుము; నుండఁరాంగి, వనితలందు, మేటివీవ యిట్టిపాటు గనుదె.

క. సురుచిరగాత్రంబున నాభరణంబులఁ జక్కఁగూర్చువలయున్ నన్నున్
బరివరునిగఁ గల్గియు ని, క్కరణిం గై సేయకుంట ♦ కడునింద్యమునూ. ౧౧

చ. అనుపమరీతిగాఁ బొడమునట్టిద యీనవయావనంబు ని
న్ననిశముఁ గొల్వఁగోరు ననునాదృతిమీఱఁగ నాశ్రయించె నే
మనఁగల దిద్ది వ్యర్థముగ ♦ నన్వహమేగెడు, వేగపోవునీ
శ్లను మరలం దరంగిణి నిలాస్థలిఁ బొందనియట్లు ప్రాయముం
గనఁదగ దిద్దె సేవలను ♦ గైకొనుమా దయనుంపు నావయిన్. ౧౨ 875

క. నినురూపంబునఁబోలిన, వనిత ప్రపంచమున నెందుఁ ♦ బరికించిననేఁ
గనరాదు కావునన్ రూపనిచయకర్తయగువత్సఃభవుఁడును నిన్నున్. ౧౨౪

క. విరచించి యింకనెవరిని, విరచించుట మాని మిగులఁవిశ్రాంతిని ని
త్తరుణమునఁ బొందె నని నే, నరసెద; వై దేహి! రూపయావనరతినిన్. ౧౩౪

*చ. నినుఁ గని బ్రహ్మదేవుఁడును ♦ నిర్భరమోదము నంది గొల్వ నె
మ్మనమున నెంచు నింకను; ఊమాస్థలి నెవ్వఁడు గోరకుండు!; జ
క్కనిశశిఃబోలువక్త్రమునఁ ♦ గ్రాలుచు శ్రోణిభరంబు మీఱ నొ
ప్పినవనజాక్షిరో! వినుము ♦ ప్రీతుఁడనై తగునేను నిత్రటిన్. ౧౪౪ 878

* శిశువునదృశ్యకావసే, తస్మిం స్థితి పృథుశ్రోణి-అనిమూలము.

- ఆ. నీదునవయవముల † నేదానిఁ జూచిన, నచటనుండి నేను † నక్షితతిని
ద్రిష్టఁజాల కిట్టితీరున నున్నాఁడఁ; జనకభూమిపాలతనయ నీవు. ౧౫ 879
- సీ. ¹నాకు భార్యపుగమ్ము † నాయందు నీకుండుపరపురుషుండను † భ్రాంతి విడుపు
పెక్కుతావులనుండి † ప్రీతినేఁదెచ్చినవనితామతల్లికల్ † పలువురు గల
రవ్వారలకు నెల్ల † నగ్రపూజ్యపుగమ్ము నీకు శుభంబగుఁ † గాక, నాకు
నీవగ్రభార్యపు † గావలయును; భీతచిత్తా! జగంబుల † నుత్తమబల
- ఆ. మేనుజూపి సంగ్రహించినరత్నాళి, భూరిరాజ్య మిదిగొ † పొలుచుభక్తి
నీకు నిచ్చినాఁడ † నేను భృత్యుఁడనైతి; నోవిలాసినీ, మహోద్యమమున.
- క. పలువిధములైన నగరంబులమాలిక లొప్ప వెలయుభూమిని నాకుం
గలబలమున నిర్జించియె, నెలఁతా ! నీప్రియముగాఁగ † నీ పిత కిత్తు. ౧౬
- చ. నను నెదిరించి మార్కొనును † నంబును గల్గినవాని నిజ్జగం
బునఁ గనలేదు, యుద్ధమునఁ † బొల్చెడుమన్థునవీర్యమెట్టిదో
కనుఁగొను నాబలంబునకుఁ † గల్గదు సామ్యము; నారిపువ్రజం
బునను సురాసురుల్ బవరముం దగఁజేసి మదీయశక్తికి. ౨౦ 882
- ఆ. తలఁకి భంగమొంది † ధ్వజములు విఱుగంగ, నెదుట నిలువలేక † యేగి; రిట్టి
తరుణమందు నిచ్చతనరఁగా మిగులంగ, భూషణములఁ దాల్చుపూవుబోఁడి.
- క. సురుచిరకాంతులఁ దగునా, భరణములు త్వదంగములను † భాసిలురీతిం
బరమాదరమునఁ జేయుము, పరికింతుసుభూషితమగు † త్వద్ద్రాపంబు. ౨౨
- క. అనుషమలపనా చక్కం, గను గైచేసికొని స్వేచ్ఛఁ † గాఁ బొందుము భో
గనికరముఁ, బిఱికిదానా, మనమున కింపుగను గ్రోలు † మద్యముఁ బూన్కి.
- క. రమియింపుము; నీవారికి, నమితముగా భూమిగాని † యర్థముగానీ
తమిమిఱుచుండ నిమ్మా, ప్రమదా, నను నమ్మి ప్రీతి † బఱపుము నాపై.
- క. వలసినయటు నీకార్యంబులకున్ ననుఁ బంపుచుండు † ము; తలోదరి, నా
యెలమిని విహరించెడు నీ, కలరెడుచుట్టములు ప్రీతి † నందుదురు నుమీ.
- ²సీ. శ్రీరాఘవునిగూడి † చెలఁగుచుండెడుదాన సంపదల్ నీకు నొసంగుదాన
నన్నురామునిఁ గూర్చు † మన్నయభిప్రాయమునుబొందెదవోయే మొవినుముసరమ

1 ఈపద్యమునఁగల భార్యశబ్దమునకు భా, ఆర్యా అని పదవిభాగముచేసిన తల్లియనునర్థము
తేటపడును. ఇదియే మహేశ్వరతీర్థులభావము. ఆరణ్యకాండము ఈవిషయము వ్రాయఁబడుట
నిట వివరింపలేదని తెలియనగు. 2 ఋద్ధిం మమామపశ్యత్వమ్ - ఇత్యాది సార్థశ్లోకద్వయమునకు
మహేశ్వరతీర్థులవారివిశేషార్థ మిం దిమిడియున్నదని గ్రహింపఁదగు. ఎట్లనః నిక్షిప్తవిజయుఁడై =
స్వతస్సిద్ధిజయముగలవాఁడై, అచీరవసమఁడై = నారచీరగానట్టి వస్త్రధారియై, గతశ్రీవిలాసంఁడై =
పొందఁబడిన శ్రీలక్ష్మీవిలాసము గలవాఁడై, వనచరగోచరుండయి - వనమనఁగా జలము. తన్ని
వాసుఁడవఁగా వారాణసునూర్తియై యనియశ్చము తేలును. ప్రాతీతికార్థము స్పష్టమే.

కళ్యాణ! సంపదల్ కాంక్షింప శాశ్వతసుఖమునేకోరెదఁ; జూడు మన్న
దై శ్వర్యమును, జారుయశమును; సుందరీ, నిట్లే వ్రవిడయుఁడై * నెగడి యట్లు
చీరవసనుఁడయి * యూరీతిఁగ నగతశ్రీవిలానుండయి * యావిధమున
వనగోచరుండయి * వ్రతీయు, స్థండిలశాయియునయి వర్తిల్లురామునిని గూడి
యేమిచేయంగల * వీవు; నే జీవించియుండఁగా రాముఁడో * యుద్వితనయ
నినుఁ జూడఁజాలఁడు * నిజమిదియనియెంతుఁ; గొక్కెరసితమయి * గొప్పదగుచు
ఆ. నలరుమేఘసంక్తి * యావరింపఁగఁ బురో, భాగమందునున్న * పక్షవైరి
కాంతిఁజూడ నలవి * గానట్లు నాచెంత, నున్ననిన్నుఁ జూడ * నోవునెట్లు. ౨౭౪

చ. సురపతిచేతఁ జిక్కినస్వ * సుందరి నారదుమూలకంబుగా
స్ఫురణములేక హేమకళి * పుండు గ్రహించినయట్లుగాక నా
కరమునఁ జిక్కియున్ననినుఁ * గ్రవ్వుట నేమనియుండుదాఁక భూ
వరుఁడు గ్రహింపలేడు; విను * ¹భామరొ నుందరనుస్థితాననా. ౨౮॥ ౪౪౪
తే. చారుదంతవిలాసినీ * చారునేత్ర
గరుడుఁ డాదృతి సర్పంబుఁ * గడురయమునఁ
దాను హరియించునట్లు చి * త్తమును నీవె
యపహరించితివిగద యో * యన్నమిన్న. ౨౯॥ ౪౪౫

²చ. నలఁగినమంచిపట్టువన * నంబును చాల్చి, కృశించి భూవణం
బులఁ గయిచేయకున్నతటి * భూమిసుతా! నినుఁ గాంచి నేను భా
ర్యలపయి నాన మానితిని * సంతయు మానితి నింక నిన్నునేఁ
గొలిచెద; జానకీ కొనుము * కూరిమి భృత్యునిగాఁగ నన్నిఁకన్. ౩౦॥ ౪౪౬

క. అంతఃపురమున లక్షణ, సంతతి నలరారునాదు * చానలకెల్లన్
గాంతరొ! యీశ్వరి వగుమా; చింతింపక నన్గ్రహింపు * నేవకుని గృహన్.
తే. అసితకేశాంతరాజితా! * యార్య ముజ్జ, గములలో ను త్తమలగునా * కాంతలెల్ల
నచ్చరల్ లక్ష్మీకింబలె * ననవరతము, నీకుఁ బరిచర్యచేయంగ * నేనొనర్తు.
క. ధనపతిచెంతం గలర, త్ననికరమున్ ధనము నుభ్రా! * వన్నును నేగె
ల్చినలోకంబుల నీవిగఁ, గొని చక్కఁగ ననుభవింపు * కోరివరీతిన్. ౩౩॥
తే. ³దేవి తపమున బలమునఁ * దీప్తవిక్ర
మమున ధనమునఁ జారుయశమున నాకు

1 చారుప్తి తే చారుదతి చారునేత్రే విలాసినీ-ఆవిమా. 2 ఈపద్యమునందు విశేషార్థము స్పష్టము. 3 పిట విహత రమస్య-ఆవిమా. మద్యపానముచేయుము విహరింపుము. అనునీయెడఁగు మాటలనుబట్టి మోహము నీతయందు లేదని యెట్లు స్ఫురించునని శంకింపరాదు. 'యదన్నం పుణిషో భుంక్తే తదన్నం తస్య దేవతాః' అనుప్రమాణమునుబట్టి రాక్షసులకు మద్యపానములు కలవు గాన నవియన్నియుఁ దమకులదేవులకు నైవేద్యమొసఁగుట తప్పుగాదు గాన వైయక్తము తోచునది గ్రహించుట సమంజసమే.

రాఘవుఁడు సాటియనిచెప్పఁరాదు; లలన

మద్యమును ద్రావు విహరింపు † మహితరీతి. 3౪౫

895

క. వనితా, క్రీడింపుము భోగనికరముల ననుభవింపు † కావలసినరీ

తిని ధనరాశి నొసంగెదఁ, గొనుమా ధరనొసఁగువాఁడఁ † గోరెనరీతిక. 3౪౬

క. నాయందుఁ బ్రీతినునుపుము, నీయెడ నాకున్న ప్రీతి † నెఱిఁగి సుఖము నా

కీయెడఁ గూర్పుము నీవిట, గేయంబగురీతిఁ బొడలఁ † గీర్తిక వినుచుక. 3౪౭

సీ. నీబంధువులు తమి † నినుఁగూడి సంతోష మనుభవింతురుగాక; † యనవరతము

పుష్పించియున్నట్టిభూరుహవ్రాతంబు నిండియుండఁగ నళిఁనికరమట్టై

మూఁగియుండఁగనంసములయిసముద్ర తీరముననుండెడుసదృశములయందుఁ

గనకభూషణమణిఁగణహారభూషితతనువల్లియలరఁగానను సుభృత్యుఁ

తే.గూడి యలరాసుచుండుమా † కోర్కెమీఱ

నిన్నుఁ బ్రార్థించువాఁడ నోనీరజాక్షి

యేనుజెప్పినపలుకుల † నెదఁ దలంచి

కావుమా సంతతంబు నుఖములఁ గనుదు. 3౪౮

898

ఇరువదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

ఁఁఁఁ సీత రావణమాటలకుఁ దగినరీతి ను త్తరమిచ్చుట. ఁఁఁఁ

చ. అనియిటు సాధ్వసంబిడెడు † నాశరనాథుఁడు రావణుండు తె

ల్పినయతీసీచవాక్కులను † బృథ్వితనూభవ యాలకించి యా

ర్తినిగని దీనయై పలికె † దీనముగాఁ గడుమెల్లఁగా; జగం

బునఁ గలకాంతలందు యశఁముం జెలువారఁగఁ బొల్చి సాధ్వయై. ౧౫ 899

సీ. వగఁబూని యేడ్చుచు † వణకుచు దీనయై పతినెధ్యానించుచుఁబలువిధముల

నమాజనుస్త్రితమున † సమధికపతిభక్తి శక్తిని ధరియించి † స్మరమహర్తిఁ

బొంది వివేకంబు † పోవ నున్నట్టియాతనితోడఁ బ్రత్యక్షమున నె తాను

బల్కుట న్యాయమాపథముగాకుండట ¹నొకగడ్డిపోచను † నునిచి నడుమ

ఆ. వానితోడఁబల్కె; † దానవా, నీవు నావలననుండి మదిమరలుచుకొనుము

¹ తృణ మంతరీతః కృత్వా ప్రత్యువాచ శుచిస్థితా-అనిమా. ఈశ్లోకార్థమునకుఁ దనిశ్లోక యందు భావము లెన్నివిధములనో పెంచి వ్రాయఁబడినది. అవి “తృణ మంతరీతః కృత్వా” అన్న వాక్యము నాధారముగఁ జేసికొని అట్లుచేయుట యెందులకని ప్రశ్నించుకొనుచు వ్రాయఁబడినవి. కాన నవి యూహించుకొనవచ్చునని యిటఁ జేర్పఁబడలేదనియు, గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థులవారి యార్థ మిటఁ జేర్పఁబడినదనియు గ్రహింపవలయు.

స్వజనమందు దానిఁ జక్కఁగాఁజేర్చుము, ¹కార్యసిద్ధిసీకుఁ గలుగఁగలదు.

క. పాపమతి మోక్షసిద్ధిని, నేపగిదిం గోరఁదగదో యీవునునన్నున్
భూవుత్తి గోరఁగాఁదగ, దేవట్టుననైనఁ; గోర యెటుసిద్ధించున్. 3౪ 901

క. ²పాపనకులమునఁ బెండిలి, యై వసుమతిఁ బేరుగన్నయట్టికులమునం
దావిర్భవించి నతిన్తై, యీవిధమున నిందితమగునీకార్యంబున్. ౪౪ 902

క. ఒనరింపఁదగదుగద నాఁ, కని కీర్తింగాంచి నాధ్వీయశాజానకి యా
తని లెక్కచేయ కాతఁడు, వెనుకఁగ నుండునటు మోము యే త్రిప్పితగన్.

చ. దనుజునిఁ గూర్చియే మరలఁ దానిటుపల్కెను, నన్యభార్య పా
ధ్వీని గనుకన్ సురారి! సుమతిం బరికింపుము నీకు భార్యగాఁ
గనఁదగుదానఁగాను; ³సరిఁగాఁదగు సాధుజనై కధర్మమున్
మనసునఁ జక్కఁగాఁదెలియు యమానకుమా నిరతంబు దానిన్. ౬ 904

క. చరియింపుము సాధువ్రత, పరతం జక్కంగ; దనుజుపతి! నీసతులే
పరులంబొందిన నీక, తరుణంబున నెట్టులుండుదాని మనసునన్. ౭ 905

తే. ఉనుచుకొని నిన్నె యుపమాన యని తలఁచుచు
నేయఘంబును బొందనీ కెట్లు నీదు
పత్నులం గాచికొందువో పరవనితల
నట్లై రక్షింపవలయు; నట్లైటనీవు. ౭౪ 906

చ. పరవనితారతిన్ వదలి భార్యలతోనె రమింపు; మింకనే
పురుషుఁడు భార్యలందుఁ దమిఁబూనక తృప్తినిగాంచ కెంతయున్
న్నరగురుతాపముం గనుచుఁ జంచలితేంద్రియుడై చలించి యా
వరుసనె గూఢవిప్రియసుపాండితి నొంది పరాంగనారతిం
బరఁగునొ వానిసంపదలు పాడగు సర్వము పాడగుం జూచి. ౮౪ 907

సీ. ఇట్టిదుస్థితిని నీవేరీతిగానైనఁ బొందకుండఁగఁజేయఁబూనువార
లెవ్వరు లేరాకో యేలలేకుందురు? వారలున్నను నీవు వారిపథము
ననుసరింపకయున్నయట్లైనఁ జెడుదు, ఏవిపరీతబుద్ధియే విషయమిట్టు
లనికెల్పుచున్న, దీయశయమెట్లు నీకెఱుఁగంగ నగుననియెడవో? నీవు
సజ్జనాచారంబు సల్పక మానుటయే యిద్దితెల్పెడు; నింక నీకుఁ
బండితు లాదృతిఁ బరమహితంబును బలికినరాక్షసవరులయెడలఁ

¹ కార్యసిద్ధి సీకుఁ గలుగఁగలదు-ఇదియే సీత రావణువకుఁ జెప్పబుద్ధి. కానవా స్వభార్యానై
రూపమైనధర్మము ననుష్ఠించుచుండినచో నీకు ముక్తిగలుగును. ప్రకృతము నీవు చేయుచుండుకార్య
ము నీకు ముప్పును దెచ్చునదియేకాని సత్ఫలప్రదముగాదు. అని. ఈయర్థ మిటఁ దేటఁడుటకై ఈ
వాక్య వధికముగా నిట చెప్పఁబడినదని సరగవతు లాహిఁతురుగాక. ² కుఁ సంప్రాప్తయాశ
ర్థం కలే మహతి జాతయా-అనిమా. ³ సాధుసాధువ్రతం చర-అనిమా.

గపటమైత్రిని బైనఁ ♦ గన్నడఁగాఁ జేసి తన్నాశనం బాత్తఁ ♦ దలఁచి వారి
పరమవాక్యంబులఁ ♦ బాటింపకుంటివా; యన్యాయపరుఁ డకృతాత్ముఁ డునగు

తే. నతఁడు రాజగునేని రాజ్యములు సగర

ములు సమృద్ధములై నను ♦ విలయ మొందు

నట్లే రత్నైఘంసంకులం ♦ బైనలంక

యిట్టిఖలు నిన్నుఁ బ్రభువుగా ♦ నివుడు పొంది. ౧౨

908

క. నీయొక్కనియపరాధము, నీయెడఁ దానొంది శీఘ్రమేతనకీర్తిం

బాయంగఁగలదు; రావణ, యోయనురా, పాపకర్తుఁ ♦ డుర్వీధిలిలోక. ౧౩

ఆ. దూరదృష్టి లేక ♦ యారయకేతాను, నల్పినట్టిపాపసమితిచేతఁ

గొట్టుపడి నశించి ♦ కూలంగఁ బ్రాణులు, సమృద్ధంబుఁ గనుదు ♦ రివృహిఁ జామి.

చ. వినుమిటు పాపకర్తుఁడవు ♦ విచ్యుతధర్తుఁడ వీవు నాశముం

గనుటను గాంచి నీనికృతిఁ ♦ గాంచినవారలు దుష్టబుద్ధికి

తనికిని ¹మాయదృష్టమునఁ ♦ దప్పక యీష్యసనంబు గల్గెఁగా

యని వదియింపఁగాఁగలరు ♦ హర్షము పెల్లుగ నోరిరావణా. ౧౪

911

క. విను నీయంతఃపురమునఁ, గనుపట్టెడు నన్నుమిన్నగములకు నెల్ల

నను నీశ్వరిగాఁజేసిన, ధనమొసఁగిన నెట్టులై న ♦ దానవనాథా. ౧౫

912

చ. నినుఁ గని యాననొందుగతి ♦ నేర్పునఁ జేయఁగ నీకసాధ్యమే,

పనివడి రామచంద్రునెడఁ ♦ బాయను, సూర్యునివీడి ఛాయయుం

డనియటు; లట్టిలోకతతి ♦ నాథుని సత్కృతబాహుల్య ముదం

బున నుపధానభూతముగఁ ♦ బొందినదానను గాదె దానవా. ౧౬

913

తే. ఇట్టి నేనెవ్వఁడో యొకఁహీనునిభుజ

మునను దలమోపుదు నదెవ్విధిని; మనోజ్ఞ

మతియు వేదవ్రతస్నాతుఁ ♦ డతితరాత్మ

వేత్తయునగు భూసురునకు ♦ సత్తవునకు. ౧౭

914

క. తనయంత యోగవిద్యయు, మనమలరఁగ నొప్పి వెలయుమాడ్కిని నేనా

భునునకు ధాత్రిపతికే, యనుకూలకళత్రమను, నురారీ వినుమా. ౧౮

915

క. ²దనుజా, నాథువవగుదువు, పని గజపతిఁ దన్నుఁ బాసి ♦ పనటం గని బం

ధనమునఁ జిక్కుక రేణువు, మనమలరఁగఁ గూర్చునట్లు ♦ త్కానాథునకై. ౧౯

క. నిరతము దుఃఖించెడు న, స్మరయుచు నున్నట్టిదశరథాత్మజతోడ

గరుణించి కూర్చుమా; యీ, పురమును బాలింప నీకు ♦ బుద్ధిగలిగినకా. ౨౦

¹ దివ్యై తద్యసనం ప్రాప్తౌ కాద్రశత్యేషహర్షి తాః-అనిమా. ² సాభురావణ రామేణ-

¹తే. ఘోరమరణంబు నొందంగఁ ద గోరవేని

పురుషతీలకుని శ్రీరఘువరుని మిత్ర

ముగ నొనర్చుకొనుట యిటఁ దగు; నతండు

సకలధర్మవిదుండును ద శౌర్యఘనుఁడు. ౧౯౫

918

క. శరణాగతవత్సలుఁడును, బరచుగుణాఘ్యుఁడునటం చుఁ ద బ్రధితుండెకదా

ధర మచఁగోరుదువే న,వ్వరమతితో మైత్రిసలువు బ్రదుకుదు వంతన్. ౨౦౫

²క. నేనును బ్రార్థించెద రఘునూనుని, శరణాగతులను ద సురుచిరకరుణా

మానసమున మన్నించెడు, నానాధుని వేడుకొనును ద యసురవరేణ్య. ౨౧

ఆ. ప్రయతుఁడవయి నన్నుఁ ద బ్రియమున నర్పింప

వలయు; నట్లుచేయఁ ద గలుగుశుభము

లట్లుగానిచో మహాశూరువలన నీ

కంత మనిని గలుగుటరయ నిజము. ౨౨౫

921

క. సురవతివై చినవజ్రము, కరుణన్ వదలినను వదలుఁ ద గాలుండునినున్

జిరకాలము వదలి ననున్, గరుణన్ వదలును, సురారి ద గణవర! దానన్.

క. గరువంబును మదిఁ బూనకు, గురుశౌర్యుఁడు లోకనాయకుఁడు నాపతియున్

గరుణవిడి కుపితుఁడై నన్, దురమున వధియించి తీరు ద దుష్టాత్మ నినున్. ౨3౫

క. సురనాథవిస్మృష్టభయం, కరవజ్రధ్వనమట్లు ద కడువేగమ భీ

కరరఘువరచాపధ్వని, సురవైరీ! వినఁగఁగలవు ద శ్రోత్రము లదరన్. ౨౪౫

సీ. శుభ పర్వములఁ దగి ప్రభ చాల వెలయంగజ్వలితాస్యములయిన నర్పములకు

సాటిచెప్పందగి, ద శౌర్యసమగ్రులౌ రామలక్ష్మణశుభ నామచిహ్న

ములు వెలయఁగ, నభ్రమునఁబర్వచుంకగుశరములు వేగయీ వురమునందుఁ

బడఁగల; వాపటు బాణముల్ కంకపత్రంబులఁ జెలఁగుచు ద దారుణగతిఁ

తే. బురమువై నాల్గువై వుల ద భూతభయద

ములుగఁ బ్రసరించుచున్ రాక్షసులను జెండు

చును ఊణంబున నిండఁగల్గును; సురారి

రాముఁ డనువై నతేయుండు ద రయముమీఱ. ౨౬౫

925

1 మిత్రమాపయికం కర్తుం రామస్థానం పరీక్షితా, వశంచా నిచ్ఛతా ఘోరం త్వయాసౌ పురుషర్షభిః-అనిమూలము. నీతపూర్వరీతిగా రావణునితో బరుషాక్షులాడి యాకళమరక్క సునకు మేలుగలుగునట్టి మాధమును దెప్పఁగోరి యావాక్యములను జెప్పవన్నదని గోవిందరాజులు. దీనిచే మహేశ్వరతీర్థలభావము సురైనదని వీ రొప్పుకొన్నట్లు గ్రహింపవచ్చును. దీనివ్యాఖ్యానసార మొపద్యమునఁ గనఁబడును. 2 త్వం చైవం శరణాగతవత్సలమ్-అనిమూలము. త్వం చేత్యవేనాహ మసిప్రసాదయిష్యామితి విద్ధమ్-అని గోవిందరాజులు. ఇట్టి యర్థములు వ్యాఖ్యాతలభావమును గ్రహింపక యెట్లు తెలియఁగలవు? వాల్మీకి హృదయమే యిదియని తెలియందగు.

- చ. గరుడుఁడు దండశూకముల † గాఢపరాక్రమమొప్పుఁ జంపు నె
 క్కరణిని నట్లు రాక్షసని † కాయమహాఫణుల † వధించు; నా
 కరములనుండి నిన్ను రఘు † కాంతుఁడు పొంద నసాధ్యమంటివే
 పరముఁడు ¹విష్ణుమూర్తియుఁ ద్రి † పాదముల † దనుజాళినుండి ని
 ర్భరగతి లక్ష్మీఁ గైకొనిన † భంగి నరిందముఁడై న రాముఁడున్. ౨౮ 926
- క. నీకడనుండియె నన్నుం, బ్రాకటశౌర్యమ్ము మీఁక † బడయఁగలఁడునూ;
 యోకతినాత్మా! రావణ, నీకయి యున్నట్టిరాక్ష † సేంద్రులనెల్లన్. ౨౯ 927
- తే. చంపి యాజనస్థానంబు † సమయఁజేయ
 రక్కనుల బలమంతయు † నొక్కక్షణము
 లోన మాయంగ నేమాత్ర † మేనిలేని
 వాడవై దొంగిలించి నన్ † బడసితిగద. ౩౦ 928
- క. అరయక యీదుష్కృత్యముఁ, ద్వరపడి చేసితివి; నీచ † దానవ, నీవా
 పురుషవరేణ్యులు వెలుపలి, కరుగంగన్ శూర్యమైన † మాశ్రమపదమున్. 30
- క. పరికించి చొచ్చి తెచ్చితి, తరుణిన్ నను దుష్పథమునఁ; † దత్తరుణమునన్
 సురవైరీ! నీ వాసో, దరులయు గంధంబునైన † దగ నచ్చోటన్. 31 930
- తే. ²మూర్ఖునియె యుందువేని యో † మూర్ఖ! పెద్ద
 పులుల వాసనఁ గను కుక్క † పోల్కి నిలువఁ
 జాలకుందువు; బలమునఁ † దూలి భీతి
 నందియున్నట్టి సీకు నా † మవనిపులకు 32 931
- సీ. అని సంభవించిన † ముట్లైన విజయము గలుగుటయేలేదు † గద; సురపతి
 కిని వృత్రునకు మును † పనిసంభవింపఁగ బాహుర్వయంబునఁ † బరఁగునింద్రుఁ
 డొకకరంబున నొప్పు † చున్న వృత్రునిజంపె, నట్లె రాఘవు లిద్ద † తొట నీకు
 మరణంబు సిద్ధించు; † మఱియునాప్రాణేశుఁడగురామచంద్రుండు † ననుజఁగూడి
- తే. ఖరకరుఁడు న్వల్పుజలముచు † గరముల గ్రహి
 యించునటు నీదుప్రాణాళి † నేవుమీఱ
 బాణముల వేగ గ్రహియించుఁ; † బడఁతి నన్ను
 బలిమిఁ దెచ్చితి విది నీకుఁ † బాడిగాదు. 33 932
- క. ఉరుభీతిఁ గుబేరునిగిరి, కరిగిన నూర్ధ్వముననున్న † యాలోకములం
 బరికింపఁబోయినను న, వ్యరుణునిసభ కేగినను జ † వంబున నిన్నున్. 34 933

1 విష్ణు స్త్రీభిరివ క్రమైః-అనిమూలము. 2 శక్యం సందర్భవే స్థాతుం శువా శార్దూలయో
 రివ-అనిమూలము. ఇట్లు రావణుని కుక్కతోఁ బోల్చుట నీతకుఁ గలపాతివ్రత్యజనితతత్త్వ పరనిర్భే
 ద్యవణమని యెఱుంగవగు.

తే. అశనిపతనంబు పెనుభూరుహమును గూల్చు

నట్లు దశరథభూపతి ధృతనయు

సాయకంబులు నిన్నని ధృతనయుఁ జేయు

¹నరుగఁజాల వదెచ్చటికై న నింక. 3౪౫

534

ఇరువదియొకటవ పర్వము సంపూర్ణము

౨౨ - వ పర్వము.

అథ సీతారావణులు పుష్పకము కఠినముగ సంభాషించుట. అథ

క. అనియిట్లు పరువముగ నా, జనకజ పుకంగ రాక్షసవిభుఁడు చక్కఁ
విని ప్రియవర్ధన యగుసీతను నప్రియముగను జూచి ధృత నిట్లనియెన్. ౧

తే. పురుషుఁ డెంతెంత పనితలఁబుజ్జగించు

వశ్యుఁడే యగు నంతంత ధృతలకును

బ్రియము లెంతెంతపల్కునో ధృతలఁదలకతఁ

డంతఁ బరిభవముం బొందుననుట నిజము. ౨

936

క. పనితా! నీయెడఁగల్గిన, ఘనకామము తెలివి మెఱయఁగా నారథి దా
రిని దప్పి పాటునశ్వంబును లాగెడురీతిఁ గ్రోధమును నణఁచెడుఁజూ. 3

సీ. ప్రతికూలమైనదై ధృతగుకామం బదెవ్వరియందుఁ దగులునో ధృత శిక్ష
కర్తులై యుండంగ ధృతచృతుఁ గరుణయు, స్నేహము గలుగుచుండెడినిగాదె;
యిక్కారణంబున ధృత వనంబున వృథాప్రవ్రజితుండగుఁరామునందు
నానక్తిఁబూనినఁ మందులకే చంప నచమానమొందింప ధృత వయిన
నినుఁ జంపకున్నాను; ధృతతరో నీవేమిపరువభావణములు ధృతనానా

తే. ²వానియం దొక్కటొక్కటి ధృత నిన్ను

దారుణముగఁ జంపించఁగఁ ధృతదగును

గాని నై చితి నీ మందుఁ ధృతఁ బూని

యనుచు దనుజాధిపుఁడు పల్కి ధృతలోన. ౬౫

938

క. అనురాగము గ్రోధముపెం, పును గాంచఁగ మరల ననియె ధృతప్రికతో;
వినుమా వరవర్ణిని, నీకును నేనిడియున్నగడువు ధృతచెము మిగిలెన్. ౭౫

క. నెలలందు రెండుమాత్రమె, గలవిక నవశిష్ట మంతఁకాలముమాత్రం
బెలమి తగఁ గాచియుండం, గలవంతకు లోన నెక్కఁగాఁదగుసెజ్జన్. ౮

1 రావణుఁడు సీతాదేవితో నందఱకుఁ బరుషములుగాఁ దోచునట్లును, తత్వమున ముతు
లుగాఁ గనఁబడునట్లు మాటలాడినట్లే శ్రీదేవియగుభూప్రతియఁగూడ నట్లే బదులుచెప్పెనని
మహేశ్వరతీర్థ శ్రీసంభాషణసాతమును దర్పిరని పాశకు లీఘట్టమున గ్రహింపఁగలరు. 2 తేమ తేమ
పథో యుక్త స్తవ మైథిలి దారుణః-అనిఘోషము.

1సీ. ఆవల నీకోక్కు ♦ లన్నియు ఫలియింపఁజేయునీపతినిొల్ల ♦ కేయిటుతగు
నాసిరి యెట్లు నీకీసమయంబున దక్కు మహానసతల్లజమునఁ
బ్రాతరాశార్థమై ♦ పశువృత్తి వధియించి వండుదు రవ్వలిపనిఁ దలంపు
నాదుకోరికఁ దీర్చి ♦ నాయకుభావించి మృదుశయనంబున ♦ ముదము తనరఁ

తే. బవ్వలింపుము జగదేశపతితఁ గాంచు

భర్తవదలకు, నాదగుపలుకులెల్ల

నర్థవంతంబులగునని ♦ యాదరమునఁ

గైకొనుము పూజ్యరాజ్యభోగములఁ గనుము. ౯

941

క. అనిసీతను బెవరింపఁగ, దనుజేంద్రునితోడ వచ్చి ♦ తద్విధమెల్లఁ
వినియెడుసురగంధర్వాం, గనలెల్లఁ వికృతనేత్రకలితలు నగుచున్. ౧౦ 942

క. మనసులదుఃఖించిరి; తమ, కనురాగము చెలఁగుచుంక ♦ నాతఁడు భూవు
త్రిని బెవరింపఁగఁ గొందఱు, వనితలు పెకవులను విడిచి ♦ వగచిరి మఱియున్.

క. కనుసన్నల ముఖసంజ్ఞల, జనకజ నూటడిలునట్లు ♦ చానలు వగపె
ల్లునఁ గుందువారు కొందఱు, కనఁబఱచిరి న్వాళయములఁ ♦ గళవళపడుచున్.

సీ. అట్లు వారలు తన్నునాశ్వాస మంగఁజేయఁగ నీత యద్దనుజాధినాథుఁ
బరికించి సౌశీల్యబలమున గర్వంబు తనరంగఁ దనకు హితమగువాక్య
మును బల్కె నిట్లని; ♦ వినుమిఁక దానవా, యిచ్చట నీమేలు ♦ నెదఁదలంచి
దానిఁగోరెడుసాధుతల్లజుం డొక్కడైనఁ గనరాఁడు సాధ్వీనొనను నిటుపలు

తే బాములం బెట్ట నింవ్యమై ♦ ప్రబలుదీనిఁ
జేయఁగదని హితమును ♦ జెప్పి మరలు
వట్లు చేసెడువాఁడు లేఁ ♦ డకట ! నిజము;

ధర్మమతియైన శ్రీరాముధర్మపత్ని. ౧౩౪

943

క. సురపతికిన్ శచివలె నన, వరతము మోదమును గల్లుభంగిని దగున
న్నరయక నీవలె జగములఁ, బొరపాటున మదిని గోరఁబూనెడువారల్. ౧౪

క కలుగరు; నీచసురారీ, కొలఁదింగనరానిదగుచు ♦ గూఢంబగుచున్
జెలఁగెడు తేజమ్మున రా, జిలురామునిసతిని నిట్లు ♦ చెప్పితె పలుకుల్. ౧౪౪

తే. ఇట్టిపాపంబు నీవెట ♦ కేసిపోయి

యనుభవింపక తప్పించుకొనఁగల విఁక ?

వనమునన్ మత్తమాతంగమును శశకము

నని యొనర్పఁగఁగూడ నెట్లమరునొ యటు. ౧౪౫

948

1 భర్తాం మా మనిచ్చతిం, మమ త్వం ప్రాతరాశార్థ మారభంతే మహానసే-అనిమూలము. దీనికి మహావ్యతిరేకము వ్రాసినయ్యకమంతయు నీపీసపద్యమునఁ జేర్పఁబడినది. ప్రాతీతికార్థము విస్పష్టమని తెలియవలయు. వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము విస్తృతమనియు నెఱుంగందగు.

క. శ్రీరాఘవుండు నీవును, బోరాడం గూడఁజెప్పఁబోలును జచ్చి
యోరావణ! యిప్పుడు నీ, వారాముని మాయలేడివ్యాజమునఁ దగఁ.

ఆ. చాలదూరమేగుఁచందము నొనరించి, నన్నుఁ దెచ్చితివిగఁ నెన్నదీని
నిచట నీకు సిగ్గఁదేలకల్గదొ, యిప్పు, డైనరామచంద్రుఁ నక్షులకును. ౧౭

క. కనఁబడకున్నావే, యా,తనికంటంబడినఁ దెలియఁగగుఁ దత్తేజం
బును; నీచ, నాధివీ నన్నుం, గనెదే కామమున నీదుఁకాంతను గాఁగఁ. ౧౭౪

తే. కృష్ణపింగళఁగముఁ లెసఁగ వికృత
ములును గ్రూరములునగుకఁన్నులివె నీవి
యేల తెగి క్రిందఁబడవో? భూఁపాలమాలి
యైనదశరథుకోడలఁనై చెలంగి. ౧౭౫

952

క. అనయము ధర్మాత్ముండై, తనరెడుశ్రీరామచంద్రుఁడర్కప్రియవ
త్నిని నిట్టి నన్ను నివ్వధి, ననఁదగని కువాక్యములనుఁ నాడితివిగదా. ౧౭ 953

క. ఏలొకా తెగిపడకున్నది, నాలుక నీనోటినుండి; నానాయకుని
అలోకపునిటుపల్కుట, నీలీల నన్నుఁ బల్కుఁటియపకృతులఁ. ౧౭౪ 951

చ. *మనసున నెంచి భస్మమగుఁమాడ్కి నిను వడిఁజేయనొను; నై
నను నపరాధులౌజనులఁ నాదగునాజ్ఞ శపించుమంచు రా
మునిదగునాజ్ఞ లేమిఁ, దపఁముం దగఁ గాచుకొనంగ నెంచుట
నిను నిట నాదు తేజమునఁ నీటుగఁ జేయకయున్నదానఁ జా. ౨౦ 955

నీ. ధీమంతుఁడౌరామఁదేవునన్నిధి నున్నననుదొంగిలింప నీకును నశక్య
మే; నీకుఁ జావునే యిభృంగిఁ గూర్పంగఁ దలఁచి ఘటించెనుఁ దైవమిట్లు
సంశయమేలేదు; శౌర్యంబునం బొల్చి ధననాయకునకు సోదరుడవగుచు
బలశాలివియునయిఁ పరఁగెడునీవేల రామునిఁ గడఁగి దూరముగఁ బోవు

తే. నట్లు లొనరించి, తత్పత్నిఁనై ననన్నుఁ
దొంగిలించితి వతఁడునుఁ జెంగటఁదగు
నవుడు తేవచ్చునేగద; యనిన వతఁడు
వినుచు వికృతాక్షులను ద్రిప్పిఁ కనియె నీత. ౨౩

956

క. అతితరభుజకంధరముల, మితిమీరినసింహబలముఁ మేలయి తగుత
ద్గతియును దగఁగా నసితా,బ్రతతిం బురడించుదేహఁవర్ణము వెలయఁ. ౨౪

క. సిరివెలయ నక్షులును భీ,కరజిహ్వగ్రంబు మండఁగా మకుటాగ్రం
బురుకోపమునఁ జలింపఁ, గరము విచిత్రాంగరాగఁకలితతనుండై. ౨౪౪ 958

* ఆసందేశాత్తు రామస్య తపస శ్చామపాలనాత్, న త్యాం కుర్తి దగ్గ్రి భస్మభస్మాత్తే
జసా-అనిమా. దీనిచే నీతకుఁ గఁపాతివ్రత్యకై స్పృహ ము కాఁగఁదా.

క. సుకుచిరమాల్యంబులనే, ధరియించి విశాలమైన తనువలరంగా
నగుణాంబరములఁ దాలించి, నిరుషమ కేయూరహారఁ నిచయోజ్జ్వలఁడై . ౨౫

తే. నీలమణిఖచితంబయి ♦ నీలకాంతి

నలరుమొలనూలుదాలించి ♦ యమృతసిద్ధి

కహిని గట్టినమంజరఁ మట్లు చూడఁ

గఁదగి పరిపూర్ణములయిన ♦ కరయుగమున. ౨౬

960

క. ధరణిధరమట్టులుండుటఁ, బరికింపఁగ మందరాఖ్యఁ పర్వతము మహా
త్తరశిఖరంబుల వెలసిన, కరణిం గనుపట్టి యతఁడు ♦ కరము వెలింగెన్. ౨౭

క. తగుణార్కవర్ణకుండల, ధరుఁడై పూవులు చిగుల్లు ♦ తగ నెఱ్ఱఁగ దా
ల్పి రమణ వెలయ నశోకపుం, దరువుల రెండింటిఁ దాల్చి ♦ తగుమందరమున్.

క. సరిపోలి యలంకృతుఁడై, సురభూరుహావట్లు మిగులఁ ♦ జూడనగుచు సుం
దరతనువొందువసంతుని, కరణి నలంకృతుఁడయియును ♦ గడు భీకరుఁడై .

తే. కాటియందున్నచై త్యవృక్షంబుపగిది

గానఁబడుచును; రాక్షసఁకాంతుఁ డప్పు

క్రోధనంరక్తనయనుఁడై ♦ యాధర్మిత్రి

తనయఁ జూచుచు శాంత మింతయును లేక. ౨౮

964

క. *ఉరగమువలె నిట్టూర్పులు, పరిపరిపుచ్చుచును నిట్లు ♦ పల్కె; దరిద్రున్
ధరణీశుఁ డనుచు దుర్ణయ, పరతను నీవనుసరించి ♦ పాటుపడియెదే, ౩౦

క. నానుడుల నెట్లువిందువు, కానీ సంజను స్వకీయఁకరనికరములన్
భానుఁడు పోఁగొట్టుగతిన్, నేనినుఁ బరిమార్తు ననుచు ♦ నెగడెడుకినుకన్.

క. అరినూడనుఁ డగుదనుజే, శ్వరుఁ డీరీతిగ వచ్చించి ♦ సరగున నతిభీ
కరదర్శనలై తగు నా, శరతరుణులనెల్లఁ గాంచి ♦ సక్రోధుండై . ౩౧ 967

సీ. ఏకాక్షిగలదాని ♦ నేకకర్ణముగలదానిని, గర్ణముల్ ♦ తలను జుట్టు
కొనియున్నదానిని ♦ గోకర్ణి, గజకర్ణి కను, లంబకర్ణి, నకర్ణి మఱియు
హస్తపాదని, దురఁగాంఘ్రిని, గోపాదీ, బాదచూళిక, నేకపాదనయన
ములు గలదానిని, ♦ బలుపాదములు గలదాని, నపాదికఁ ♦ దలయు, మెడయుఁ

తే. బెద్దవిగఁ గల్గుదానిని ♦ బృథుకుచోద

రములు గలదాని, నాస్యనేత్రములు మిగుల

వెడలువుగ నుండఁదగుదాని ♦ నిడుదనాల్క

గలనితంబిని, జిహ్వ లేక తగుదాని. ౩౫

968

* అనయే నాభిసమ్పన్నమ్-అనిమా. అనయేతిశ్లోకః కేషుచి త్కోశేషు నాస్తీతికృత్వా
సవ్యాఖ్యాతః-అవి మహేశ్వరశీర్షిణులు.

- తే. సింహముఖ, గోముఖిని, ననాశి కను, గోల
వక్త నీమొదలగువారి ధవళసం గాంచి
దనుజకామినులార! సీత యింకనాకు
వశమగునటులు చేయంగ ధవళయు వేగ. 3౬ 959
- క. అనులోమవిలోమములగు, పనులొనరిచియైన, సామధర్మతీ, దాసం
బున భేదంబున దండన, ముననైనను లొంగదీసి ధవళమున నాకు. 32
- క. వనితామణిగాఁ జేయుఁడు, దనుజాంగనలార, మీరు ధవళ నొక్కటిగాఁ
గనుగూడి వేగ యీవని, నొనరింపుం దనుచు నాజ్ఞ ధర్మతీ జేసె. 32౪
- క. దనుజుఁడు కామక్రোধము, లినుమడిగాఁ బెరుగ రాఘవధర్మపత్ని
గని మాటిమాటి కదలిం,చెను భూసుత యెట్టులైనఁ ధవళు నటంచు.
- తే. అంతరావణప్రియపత్ని ధయేనధాన్య
మాలిని యనెడురక్కసి ధవళుత చెలఁగఁ
దాను మందోదరిని గూడి ధర్మరంగ నతని
చెంతకుంబోయి కౌగిటఁ జేర్చి పలికె. 3౯౪ 973
- క. దనుజేంద్రమహారాజా, ననుగూడియె క్షేదనల్పునారి యిది తగ
మనుజాంగనయు వివర్ణయుఁ, గన దీనయు నొను, నిట్టికాంత యుచితమే.
- చ. దనుజవరేణ్య! త్వద్భుజనితాంతబలార్జితదివ్యభోగముల్
తనమది కింపుఁగూర్ప సతతంబును బొందంగ బ్రహ్మవ్రాయమి
గనుఁగొనకున్న దీమనుజకామిని నిన్ను నిజంబు; తన్నునొ
ప్పనిసతిఁ గోర నంగమున ధవళ జనించుటె తత్ఫలంబు నూ. ౪౨ 975
- తే. తన్నుఁ గామించునట్టినితంబిని మదిఁ
గోరువానికిఁ బ్రీతి చేకూరుననుచు
ధాన్యమాలిని వచియింప ధైర్యుఁ డబ్బ
తనుఁడు బలశాలి నవ్వుచాధరణి వదలి. ౪3 976
- క. అరిగెను ధర వడకించెడు, కరణిని బాదముల నిడుచుఁ ధవళవడిని బ్వల
త్సరసిజవర్ణాభంబగు, నిరుపమసౌధమును జొచ్చె ధవళతలతోడ. ౪౪ 977
- తే. అమరగంధర్వనాగకన్యకలు రావ
ణాసురుం బరివేష్టించి ధయతనిదివ్య
హర్షమును జొచ్చి; రిట్లు ధర్మార్థభరతిని
గాంచి దృఢచిత్తయై భయకంపితయుయి. ౪౫ 978
- క. పలుకక యున్నమహీనుతఁ, గలుషాత్ముఁ డతండు భీతి ధవళునట్లు తగం
బలుకుచు స్మరమోహితుఁడై, యలరెడునిజగృహము జేరెనతివేగమున.

ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

~*~*~ సీతను రాక్షసస్త్రీలు బెడరించుట. ~*~*~

చ. అరిజనభీకరుం డయిన యాదితిజేంద్రుడు సీతతోడ ని
 క్కరణి వచించి యాదనుజఃకాంతల కాత్మహితంబుఁ జెప్పి తా
 నరిగి నిజావరోధనమునందిన; భీమశరీరలైన య
 త్తరుణులు సీతచేంతకుఁ గ్రుంధం బఱి తేంచిరి చుట్టుముట్టగన్. ౨ 980

తే. వారలంతటఁ గ్రోధదుఃస్వార్థమాణ
 లగుచు నంగము లెఱుంగక యధికపగుష
 వాక్యములఁ బల్కి రిట్లని; వసుధపుత్రిఁ
 గాంచి సీతా! వరిష్టుడై ఖ్యాతిఁ గాంచి. 3 981

చ. వినుతపులస్త్యవంశమున విశ్రుతజన్మము గాంచి ధీరుడై
 ఘనమహిమాభ్యచిత్తము తగన్ దశకంఠము లొప్పనుండున
 ద్దనుజవిభుం బతింగొన నెడం దలపోయ వి¹దేంతకీర్తియో
 యని తలపోయవేమి? యనిరంతట నేకజటాఖ్య క్రుద్ధయై ౪ 982

క. కనులెఱ్ఱఁబాటి భీతిం, గనఁజేయఁగఁ ²గరతలంబుకరణి నడుముగ
 ల్గినయాజానకిఁ బిల్చుచు, ఘనఽవమున నెట్లుపల్కెఁ ధిగదురభ సముగన్. ౫

సీ. ³వట్పిజాతులలో ధిజానకీ! నాల్గవవాఁడు పులస్త్యుండు ధిబ్రహ్మమాన
 సాత్త్వజుం డతనికి ధి నతుల తేజస్వీయై మానసపుష్టుడై ధితాను బ్రహ్మ
 సమమైనమహిమచేఁ ధి జాలనొప్పి మహర్షియైనవిశ్రవసుఁడు ధి మానితాత్ముఁ
 డలరు; విశాలాక్షి! ధి యతనికిఁ బుత్రుడై యరిజనరావణుం ధి డై నరావ

తే. గాసురుం డీతఁడగు, రాక్షసాధినాథుఁ
 డైనయితనికి నీవు భార్య వగుటకును
 దగుదు; వోచారుసర్వాంగి ధితగుమదుక్తు
 లనుగ్రహింపవదేల! యంపనియె నంత. ౬ 984

క. హరిజట మార్జారేక్షణ, యురుకోపము నొంది కనుల ధి నొగిఁ ద్రిప్పుచు నా
 ధరణీజను గని పలికె; దరుణీ! యెవ్వఁడు బలంబు ధితనరుచునుండన్. ౭

ఉ. ముప్పదిమూఁడుకోట్ల సురముఖ్యుల దేవపతిఁ జయించెనో
 యప్పురుషోత్తముఁ బలిని ధినాశరనాథుని భర్తగాఁగ నీ
 విప్పటికై సఁ గోరుమనియె; బ్రథుసాహ్వయ, యంతఁగ్రోధ మ
 ట్టొప్పు వదల్చుచుం బలికె ధినోతరుణీ! విను వీర్యమొప్పగన్. ౮ 985

క. శూరుండై నంగరముల, భీరుత్వములేక రిపుల ధి వెనుక కనుపుచున్

1 సీతేన బహుమన్యసే-అనిమా. 2 సీతాం కరతలోదరీమ్ - అనిమా. అతుందిలమధ్యామి
 త్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 3 ధిజానకీ-చిత్రత్యంగినిసౌ పులస్త్యః పులహః క్రతుః-అని ప్రమాణము.

దారాజీలుబలశాలిని, నీరావణ భర్తగాఁగ నేలపడయ్యును. ౧౨

937

చ. నిరుపమవీర్యుఁడైన రజఃనీచరముఖ్యుఁడు పశ్చులందు నుం
దరియయి గౌరవార్హయు నితాంతము ప్రీతికి భాజనంబునై
పరఁగు మయాత్మజన్ మహిమిఁ బాసి సతంబును నిన్నె కూడి యా
దరమున నుండఁగాఁగలఁడు † తత్పరనై సుఖయింపుమా తమిన్. ౧౩౪ 588

¹క. వనితా సహస్రజుష్టం, బును నానారత్నకాంతిః పుంజంబును నై
తనరెడునంతఃపురమును, వనితా ! విజనాడి నిన్నె ధవళిక యుండున్. ౧౪౫

చ. అనివచియించె; నంశ వికటాహ్వయ, వేటొకనాతి బాసకిం
గని యిటుపల్కె దేవభణి కర్బురముఖ్యుల నాజిలొన వే
ఘనుడు జయించెనో ²గిరిశ కల్పదు రావణు డట్టిజేడు ని
న్నని తమిఁ జెంతఁజేరెగడ; † కాంతరొ, క్షుద్రవ్రగాన నీవిటక. ౧౬ 990

తే. సర్వసంసత్సయ్యుద్ధుఁడై ♦ సకలకనుజ
విభుఁడు మహితాత్ముఁడునునయి ♦ వెలయునట్టి
రావణున కీవు కూర్చెడు ♦ కనుచి వగుట
కేలయొప్పుకయున్నావొ ♦ యింతతడవు. ౧౭

క. అనునంతట దుర్ముఖయను, దనుజాంగన ! యిట్లుచలికెఁ • వనీ ! నిడువా
ల్లనులతుదలుదగుదానవు, వియమా నూర్చుండు భీతివిఁవ్వాయుఁ దగుచున్.౧౭౫

శ్రీ. ఎవనిపురమున వెఱచునో ♦ యెండుఁగాయ
భీతి వాయువు వెఱచునో ♦ బెట్టువీన
నట్టిరావణునేఁ జే♦పట్టకున్న
దానవో యింకఁ జెప్పుమ నా♦తలఁపు గనుమ. ౧౫౫

సీ. ఎవనికి భయపడి ♦ వృక్షంబుల్లెల్ల బూవులవాన గురియునో ♦ యలగుబోడి
యెవ్వఁడు గోరిన ♦ నెల్ల శైలంబులు జలదముల్ పానార్తః జలము నిడుచు
నున్నవో యట్టివీ ♦ రోక్షముఁ జగుడఁ తృతికి నీవేటికి ♦ భార్యనగుట
కనుమానపడియెదు? ♦ వినుము శుచిస్థితా ! భామినీ ! సత్యమాఁ వాక్యమిట్లు

జ్ఞ. చక్కఁగా నీకుఁ జెప్పితిఁ నిక్కరణిని, నీవు వర్తింపునూ దానఁ నిమ్మిగలుగు
పట్టు వినకుందువేని నీకనువు లుండు, వనుచు నిమ్మము ముమ్మాటిఁకాత్తలొన.

ఇ గువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 సమృద్ధిం శ్రీ సూక్ష్మేణ-అనియాలము. 2 నిరీకల్పంబు-అపవది సమయోచితముగ రచింపఁగలమని యధికముగఁ జేర్పఁబడినదని యెఱుంగవలయు. 3 నవాశిష్టాయశాసంగే-అనియాలము.

౨౪ - వ సర్గము.

~*~ రాక్షసాంగనలు బాధింప నీత కోడనము చేయుట. ~*~

- క. అతివికృతానననై పరుషత నొప్పుచుచున్నరాక్షసస్త్రీలు మహీ
 సుతః జేరి యప్రియములై, యతిపరుషములు నగుచునుట ♦ నని రిక్కరణిక్.
- తే. సర్వభూతమనోజ్ఞమై ♦ చాగుశయన, యుక్తమై యొప్పునంతఃపురోత్తమమున
 నలరుచుండును, యని కోర ♦ నావరింప, వే! నీతా! హితోక్తుల ♦ నెల్ల నీవు.
- సీ. ¹ మనుజకులంబున ♦ జనియించితివి కాన మనుజుడై యున్నరామునకుభార్య
 గానుండుటయే హెచ్చుగాఁ దలపోసెన వదియయుక్తం బింక ♦ నై నరాఘ
 వునినుండి నీచిత్తమును ద్రిష్టకొనుటయ ధర్మమా నింక నెత్తరుణమందు
 సతనికి దక్కవీ ♦ వచుటయు యుక్తమాఁ ద్రెలోక్యసంగతధనము స్వేచ్ఛ
- ఆ. ననుభవించురాక్షసాధీశుభర్తగా, నొంది యెల్లకాల ♦ మురుసుఖముల
 స్వేచ్ఛబొంది నీవు ♦ విహరించుచుండుమా, బేలవగుచు నిట్టు ♦ లేలపలుక. ౪
- సీ. ² కందునెద్దానిని ♦ బొందనికల్యాణి మనుజతనొందినవనితనీవు
 కనుక రాజ్యభ్రష్టునిని, నసిద్ధార్థుని, విక్లబు, మనుజుని ♦ విధునిగాఁగఁ
 గోరుచున్నావు ♦ కోరవు రాక్షసపతి నేలొకో యని ♦ పలుకురాక్ష
 సాంగనాభయదవాక్యంబుల విని పంకజాయ తేక్షణసీత ♦ యశ్రువూర్ణ
- తే. నయనములతోడ నిట్లను ♦ నన్నుఁగూర్చి
 యందఱొక్కటిగాఁజేరి ♦ యఖిలలోక
 ములకు ద్వేషింపఁదగినయిల్పులుకునిట్లు
 పల్కుచున్నారు తగునె యిల్పులుకులు విన ౬౪

998

1 మానుషీ మానుషస్వైవ భాగ్యా త్వం బహుపర్యసే, ప్రత్యాహర మనోరామా న్నత్వం
 జాతు భవిష్యసి త్రైలోక్యవసుభోక్తారం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్, భర్తా ముపసంగమ్య విహరస్వ
 యథాసుఖమ్-అనిమా. దీనికి మహేశ్వరతీర్థులవారివ్యాఖ్య ననుసరించి విశేషార్థముగలదు. నీవుమను
 ష్యవతాతమొందితివిగాన మనుష్యావతాతమొందినరాముని హెచ్చుగాఁ దలఁచెదవు. అతియుక్తమే.
 రామునినుండి మదిని ద్రిష్టవ ధర్మముగాను. నీవు మరల రామునకు భార్యవు గాఁగలవు. అనునదియే
 విశేషము. ఇది పద్యమున స్పష్టమగు. ఆ యుక్తమున అనియ యుక్తము. త్రిష్టకొనుటయ, ధర్మము,
 అనుటయ, యుక్తము. అని పదముల విభజించి చదివిన తేటపడఁగలదు. భర్తా మునఁగా భృత్యుని
 గానని యర్థము. అనఁగా నిట్టిరావణుఁడు భృత్యుఁడుగా నిన్ను నేవించుచుండ శ్రీరాముఁడు వచ్చు
 రాఁక హాయిగానుండుమా యని దీనిభావము 2 మానుషీ మానుషం తం తు రామ మిచ్చసి శోభనే,
 రాజ్యాద్భిష్టమసిద్ధార్థం విక్లబంత్య మనిందితే-అనిమా. విక్లబం, దయాళుం, అసిద్ధార్థం, అచ్చాసా
 సిద్ధార్థశ్చ, అసిద్ధార్థః తం సిద్ధస్వప్రయోజనం విష్ణుమ్-అని తీర్థులు. ఇవి యాపదములనే యుప
 యోగించినందున స్పష్టములగు.

చ. కలుషమిదంచ మియోషలఁ ♦ గన్పడకున్న ది దేమి వింతయో
తలఁపఁగ మర్త్యకన్యకయు ♦ దానవనేతకు భార్యయౌట యీ
యిలఁ దగియుండ; దింక నను ♦ సింపుగ మీరు తినుండు కోర్కెయే
బలుకును దీని నే వినను ♦ బాల్పడజేయఁగ నీయకార్యము. ౯ 999

జే. దీనుడైనను రాజ్యవిహీనుడైన
నెవఁడు నాభర్తయో గురుఁడే యతఁడగు
రవి సువర్చలపోలె నేరామునందుఁ
ప్రీతి గల్గియెయుండు నెవ్వేళలందు. ౯ 1000

సీ. భాగ్యరేఖను మించి ♦ వనితామతల్లియాశచి యింద్రుఁ బ్రేమించుచుచందమునను
వయ్యరుంధతి వసిష్ఠాహ్వయమానినివలెను; రోహిణి చంద్రుఁ ధంగి మఱియు
నలరులోపాముద్ర ♦ యాయగన్మృనివలె, వజ్రలునుకన్య చ్యవనునివలెను
సావిత్రి యనుసాధ్వీ ♦ సత్యవంతుంబలె, ¹శ్రీమతి కపిలునిరీతిగాఁగ
²మదయంతి సౌదాసుమాడ్కిని, గేళిని సగరరాజేంద్రునిచందమునను

తే. గ్రాలుదమయంతి నైషధుఁకరణి నేను
ననఘు నిత్యోకుకులజుని ♦ నామహాత్ము
రామచంద్రుని గొల్చియె ♦ రంజిలుమది
నుండుదాన నటం చిట్టులొగి వచింప. ౧౨ 1001

క. విని జానకివచనంబుల, దనుజాంగనలెల్లఁ గ్రోధతత్పరతమెయిం
దనువులు తెలియమి రావణు, ననుమతి బెదరించుచుండి ♦ రతికఠినముగ.

జే. శింశుపాభూరుహంబును ♦ జేరి మఱిఁగి
యున్నపావని పల్కక ♦ యూరకుండి
జానకి బెదరించు నాదానవాంగ
నలపలుకులను వినుచుండె ♦ గలఁగెడుమది. ౧౩ 1003

క. జనకజయు భీతిఁ గంపం, బునుబొందఁగఁ జట్టుముట్టి ♦ భూరిక్రుధ నం
గనలెల్ల నరుణములుగాఁ, గనఁబడి ³ప్రేలాదునోష్ఠగణములఁ గడఁక. ౧౪

జే. నాలుకులనాకుకొనుచు వివాశపిశున
ములగు గొడ్డండ్రుఁ గైకొని ♦ పలికిరిట్లు
రాక్షసాధీశుడైనట్టిరావణునకు
భార్యగా నుండఁ దగ దిది ♦ పలుకులేల. ౧౫ 1005

క. అనిరంత వరానన యా, జనకజ భయదాకృతులను ♦ జరియించెడునా
దనుజాంగనలు తనుం బెల్చిన వదలింపంగ వశ్రుజలములఁ గేల. ౧౬ 1006

1 కపిలం శ్రీమతీయథా-అనిమా. 2 సౌదాసు మదయంతి-అనిమా. 3 ప్రలుకాక దళ
నచ్చదా-అనిమా.

ఆ. తుడుచుకొనుచుఁ బవనఁజుడు దాఁగియున్నయా

శింశుపాతగువును ♦ జేరఁజనియె;

నంత నాయతాక్షి ♦ యాసీత రాక్షస

స్త్రీలు చుట్టుముట్టి ♦ చేరి రాఁగ. ౧౮

1007

చ. తరువునుజేరి శోకసదిఁ ♦ వద్దయు మున్నుచునుండె; నంత న

త్తరుణులు దీనవక్త్రయి ♦ ధైర్యములేక కృశించి ప్రాతయం

బరమును దాల్చియున్నసతిఁ ♦ బల్కులచే బెదరింప సాగి; రం

త రమణిమిన్న భీతికరఁదర్శనయా వినతాఖ్యక్రుద్ధయై ౨౦

1008

ఆ. వికృతతనువు గ్రాల ♦ వెడఁదయా నుదరంబు, వెలయ నిట్లు పలికె; ♦ ¹వెట్టిసీత

భర్తయందుఁ గల్గుఁపరమమాస్నేహంబుఁ, గనఁబఱచితి వింతఁదనుకఁ జాలు.

క. వినుమోకల్యాణీ! యే,పనినై నను మిక్కుటముగఁ ♦ బాటించినఁ గ

ల్లును దుఃఖమెల్ల యెడలను, గనుకన్ నీవింక మానఁగఁదగుదానిన్. ౨౧

క. మనుజులకు నర్హమాభ, క్తిని బతివిషయంబునందుఁ ♦ దెల్పితి వింకఁ జా

లును నేను సంతసించితి, ²దనరును శ్వశ్రేయనంబు ♦ తన్వీ! నీకున్. ౨౨

క. జనకసుతా, నీకున్ హితముచు జెప్పఁగఁ బూనుదాన ♦ మునుకొని దానిన్

బొనరింపు; మెద్దియనఁగా, దనుజావళి కీశుఁ డగుచు ♦ ధైర్యము వెలయన్.

చ. ³ఘనతరపారుషంబు దగఁగఁ దనుసౌష్ఠవమొప్పు నింద్రుఁడో

యనఁ జెలువారుచున్ జతురుఁడై సతతంబును ద్యాగశీలుఁడై

కనుఁగొనఁ బ్రితి నింపుచును ♦ గన్నులపండువుచేయుచుం బ్రియం

బునఁగగు రావణానురుని ♦ బూన్కి గ్రహింపుము భర్తగా నిఁకన్. ౨౪ 1013

క. మనుజులకు సాజమాభీ,తిని వదలి మదుక్తి నెఱపు; ♦ తెఱవా! దీనున్

మనుజుని రాముని విడియిట, దనుజేంద్రుని నాశ్రయింపఁ ♦ దగునీకింకన్.

⁴సీ. కల్యాణీ! జానకీ! ♦ కమ్రాంగరాగంబు నలఁది దివ్యాభరణాఢ్యవగుచు

నగ్నికి స్వాహాయు ♦ నమరేంద్రునకు శచివలె, రావణానురుఁడెలమిభర్త

¹ సీతే పర్యాప్త మేతావత్-అనిమాలము. ఇట వెట్టి యనునది రసపోషకమని యెఱుంగఁ దగు. ² పరితుష్టాస్తి భద్రంతే-అనిమాలము. ³ రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసామ్-అని మాలము. భ్రియతే శుశ్రూషాదినా స్వామిన మితిభర్తా. భృత్యతమాశ్రయ-అనితీర్థులు. దీనివిశేషార్థమేమనః మనుష్యసహజమగుభయమును మాని నన్నుఁ గాపాడుమని మొఱ్ఱియిడుచు దీనుఁడై యున్నరాక్షసరాజును బ్రియభృత్యునిగాఁ గైకొనుమా యనిసారము. ⁴ మానుషం కృపణం రామం త్యక్త్వా రావణ మాశ్రయ-ఇత్యాదిసార్థశ్లోకత్రయమునకు విశేషార్థము గలదు. అదియు నిట గోచరమగు. గతాయుషుండనఁగా, పొందఁబడిన యాయుస్సుగలవాఁడని యర్థము. తక్కినవి సుగమము. గరమ=విషము భక్షింతుమని శేషమని తీర్థులు. సాధారణార్థమందు కరమ=మిక్కిలి యని. అనఁగా రావణునాశ్రయింపఁబూనవేని విషమును గ్రోలి చత్తుమని భావము.

- గాఁగ గ్రహించి భోగంబుల లలిఁగాంచి యిప్పటినుండియె యెల్లలోక
ముల కీశ్వరివిగమ్ము ధరినా, గతాయుషుంకయి దీనుభంగి నున్నట్టిరాము
ఆ. నొండఁగోరుటరయ ధర్మ క్తమే; నేఁజెప్పి
నట్టిపలుకుఁజేయ ధర్మ నాత్మఁదలఁచ
వేసి యాక్షణంబె ధర్మమెల్లభక్షింతు
మెన్ని గరముచూడు ధర్మ మిది నిజంబు. ౨౭॥ 1015
- క. అనిచెప్పె నంతలోనన, స్తనములు వ్రేలాడుచున్నచాన వికటనాఁ
దనరెడునది క్రోధంబునఁ, దనపిడికిలి నెత్తి చూర్చి ధర్మజిహ్వ కనియెన్. ౨౮॥
- ఆ. దుష్టమతివి నీవు ధర్మ తోఁచినట్లప్రియ
వచనములను బెక్కుపలికి ననుక
గంగఁ గరుణవలనఁ ధర్మ గడుమృదుమానస
మునను నోర్చుకొనియె ధర్మ దనుజవిభుఁడు. ౨౯॥ 1017
- క. ఇప్పటికిఁ దగినయట్టులు, చెప్పితిమి హితంబు నీకుఁ ధర్మ జెలువా, నీవో
యిప్పటికిని వినకున్నా, మౌఘదుసుమి యాపథంబు ధర్మ నొందుదువు వెతన్.
- చ. ఒరులకుఁ జేరరానియటు ధర్మ లొప్పెడుసాగరయామ్యతీరముం
గరము భయంకరమ్ముఁ గనఁగ నటు తేబడియున్నదానవో
తరుణిరొ ఘోరభంగిఁ దగుదానవనాథుని సౌధభాగమున్
జొరఁబడియున్నదాన విటుఁడొచ్చుటెకాక నురారియాజ్ఞ చేన్. 30 1019
- క. కారాగారంబున నీ, వీరీతి ననించి మేము ధర్మ నీవిధిఁ గావం
గా రహితనాథవటుతగి, యేరీతిం బోవఁగలవో ధర్మ యెఱుఁగుము నుమ్మీ. 31॥
- క. నిను సాక్షాద్వజ్రయువ,చ్ఛినఁ గావఁగలేడు; మేలు ధర్మ చేకుర నేఁ జె
ప్పినమాటను బాటింపుము, కనుగవలన్ నీరువిడువఁగఁ జాలు నికన్.
- క. వదలు మనర్థకళోకముఁ, బొదలుము హర్షమున దనుజఁపుంగవునందున్
గదియింపుము ప్రీతినని,త్యదైన్యముంగూడ వదలఁదగు నోసీతా. 33॥
- క. దనుజేంద్రవిషయమై చెప్పినమాటల నోర్చుకొనుము ధర్మ ప్రియమున నీవో
వనితా విహరింపుము; యౌ,వనమనఁగ నశాశ్వత మనువచన మెఱుఁగవే.
- తే. పిటికిదానవు జానకీ! ధర్మ యెఱుఁగుదుగద
వయసు చంచలమని యిట్టివయసు గడచి
పోకముందే సుఖంబులఁ ధర్మ బొందు, మోమ
దిరవిలోచన! రాక్షసాధిపునిచేత. 34 1024
- క. వెలయింపఁజేయఁగాఁబడు, లలితోద్యానముల సుగిరులన్ దద్వనమ
క్తుల నిచ్చ సంచరింపుము; చెలువారుచు నేడువేలస్త్రీలు సతతమున్.

- క. ¹తరుణీ నీవశమున నుండురు రాక్షసనాయకుడయి ♦ తోరపుశక్తిం
బరగెడురావణుభర్తగఁ, బరిగ్రహింపుము మదుక్తపచనము సరిగఁ.
- ఆ. చేయవేని నిన్ను ♦ జెచ్చెఱ నేనిదె, గడలనీక గుండెకాయఁ బెట్టికి
తిందుననియె; నొక్కతెఱవ, చండోదరి, యంతఁ గ్రోధవివశయగుచు వేగ.
- క. పెనుశూలముఁ ద్రిప్పుచు నిట్లునియెను; హరిణాక్షీ, నతిభయంబునఁ గంపం
బును బొందఁజేయుకుచములఁ, దనరెడు నీయింతి దనుజతల్లజుఁ డీటకుఁ.
- క. కొనితెచ్చినయప్పుడె నేఁ, గనుటన్ నాకొక్కవాంఛ ♦ గలిగె నదేమో
యనినన్ వినుండు తెల్పెద; దనుజాంగనలార! ²యీనితంబిని నిచటన్.
- నీ. వధియించి కుక్షీకి ♦ వరుస దక్షిణభాగమందున్న కాలఖండాఖ్యమైన
మాంసపిండంబును ♦ మఱి దీనికెడమభాగంబున గుల్తాఖ్యకమగుమాంస
మును, దానిపైభాగమున నున్నమాంసముఁ, బంకజముకుళంబుపగిది నొప్పు
గుండెకాయను, గ్రిందనుండుమాంసంబును, బ్రేగులఁ,దలను నేఁబ్రీతిమీఱఁ
ఆ. దినఁగవలయు ననెడుతీవ్రవాంఛయె గల
దనియె; సంతఁ బ్రభున ♦ యనెడునింతి
సీతఁ గాంచి పలికె ♦ నీతటి నీక్రూరు
రాలిశంఠతలము ♦ లీలవోలె. ౪౨
- తే. పిసికివై తము తరువాత ♦ వెనఁజని మన
ప్రభువునకుఁ జచ్చె నాక్రూరరమణి యనుచుఁ
జెప్పుదము రాజు నట్లెనఁ ♦ జెలఁగి తినుఁడు
దాని నం చను లే దనుమాన మిందు. ౪౩
- క. అనియె నజాముఖి యనునొక, దనుజాంగన పలికె నిట్లు ♦ తరుణిని దీనిం
గనికరములేక ఛేదిం,పనగున్ దరువాత దీనిపలలంబెల్లన్. ౪౩౪
- తే. సమముగాఁ బంచుకొందము ♦ సమముగాఁగఁ
బ్రోగుచేసినమాంసంబుఁ ♦ బొలఁతులార
కలహమాడుట నాకు నిక్కముగ నిష్ట
మొంతమాత్రముగాదు మీరింకమీఁద. ౪౪౪
- క. పానీయలేహ్యముల నీ, మానినిమాంసంబుఁ దినుసమయమునఁ గూడన్
జానుగ సంజుకొనంగా, బూనుఁడు తెప్పింపుఁ డీటకుఁ ♦ బొందుగ ననియెన్.
- ఆ. ³అంతశూర్పణఖయుఁ ♦ బంతంబుమీఱఁగా
నిట్లుపలికె నీమె ♦ యేమిపల్కె

1 భర్తగ-అనుదానికి భృత్యార్థము లోపల వ్రాయఁబడియేయున్నది 2 ఈనితంబిని-యనఁగా
నీసీతను నిందించినయీస్త్రీని అనియర్థమని తీర్థులు. అన్నితావుల నిట్లే యని గ్రహింపఁదగు.
3 శూర్పణఖ-ఇది కావలిగాచుస్త్రీలో నొకతుక.

నదియె యుక్తమని మఁదాత్మకుఁ దోచెడుఁ
జింతలెల్లఁ దొలఁగఁజేయుసురను. ౪౬౫

1035

క. కొనిరండు వేగమిత్తటి, మనుజాంగనదైన కుచిరఁమాంసము దినుచున్
దనివొంది నికుంభిలకును, జని ప్రీతిగ నర్తకంబుఁ నలుపుకనునఁగన్. ౪౭

క. సురకన్యోపమ యగునా, ధరణిజ భయదాకృతులనుఁ దాల్చినరక్ష
స్తరుణులు తనుబెడరింపఁగ, ¹గురుడై ర్యము వదిలియేడ్చెఁగుందుచు వంతన్.

ఇరువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౫ - సర్గము.

~~~~~  
~~~~~ సీత మిక్కిలి విలపించుట. ~~~~~

²క. పరువంబుగ మిగులభయం, కరముగ వికృతాంగరాజిఁ గలయావనికల్
కరము వచింపఁగ శ్రీరఘు, వరుసతి విలపించె బెక్కుఁభంగుల మిగులన్. ౧

తే. తా మనస్విని యగుట సీతయును రాక్ష
సాంగనలు పల్కుమాటలఁ నాలకించి
మిగులభయమొంది యవిరతముగ న్రవించు
బాష్పముల గద్గదములగుఁపలుకు లొప్ప. ౨

1039

చ. మనుజపురంధ్రి యెప్పటికిఁ మానుషభక్షకుఁడై నభీతికృ
ద్దనుజున కెంతమాత్రమునుఁ దారగఁగాఁ దగ దింక మీరు నేవ్వ
చ్చను ననుజంపి భోజనముఁనల్పుఁడు మీపలుకుల్ వినంగనొ
ల్లను జరియింప నిట్టులని; లక్షణసంగతి దేవకన్యనాఁ
దనగు ధరాత్మజాత యిటుఁ దానవభర్తయుఁ దన్నదల్పఁగన్. 3౪ 1040

క. దనుజాంగనాంతరంబునఁ, దనుఁగాచెడువారు లేకఁ తాఁజిక్కియు నా
ర్త్రినిబొంది లేశమాత్రం, బును సుఖముం గాంచదయ్యె; భూపుత్రి యటన్.

క. వనమున నీహామృగములు, తనుఁజుట్టుకొనంగ బంధుతతి లేమిని జం
తనుగాంచుమృగవిధంబునఁ, ³దనయంగములందుఁజొచ్చుఁతలఁపుఁగనునటుల్.

క. ముడుచుకొని భీతిచే వడ, వడ వడఁకుచునుండె; శింశుఁపావృక్షమునం
గడుఁబెనుచుకొంచుఁ గానం, బడుపూవులదగునశోకఁవరశాఖఁ దగన్. ౫౪

చ. కరములఁ బట్టుకొంచు రఘుఁకాంతునిపత్నియు శోక మొప్పుఁగాఁ
బరిపరిసావంతమొల్ల వగఁపాలయి తూలఁగ రామమూర్తినుం

~~~~~  
1 సీత రామవియోగమునకు దుఃఖించెననుట తీర్థభావము. 2 సీతావిలాపవాస్తవార్థము
శ్రీరామవియోగేన, ఘోరరాక్షసపురావస్థావేన, విరూపరాక్షసీపతాగమేన, చ వివిధప్రలాపాదిక
మితిశ్లేషమి-అని మహేశ్వరతీర్థులు 3 విశంభవాంగమాతృస-అనియారుము.

- దరతరరూపముం దలఁచె; † ధాత్రితనూజయు గబ్బిగుబ్బలం
దొరఁగెడుబాష్పధారలను † దోరముగా మునుఁగంగఁజేయుచున్. ౬౫ 1044
- క. రామునిసే ధ్యానించుచు, నేమాత్రము వగకుం దుదను † హృదయమునఁగనం
గామినియుఁ జాలదయ్యెను; భీమగతిన్ పీచుగాలిఁవిసరున నిలపై. ౭౫ 1045
- క. ఒరగెడుకడలివిధంబున, నురుభీతిని వడఁకి యప్పు † డుర్విం బడి యా
తరుణులవలనిభయంబునఁ, గరము వివర్ణాస్య యగుచుఁ † గళపళపడియెన్. ౮
- ఆ. ఇట్లు కంపమొందుఁనింతిపెన్నెఱివేణి, కంపమొందుచుంటఁ † గదలుచున్న
సర్పమట్లు చూడఁజాలియెయుండె; నాధరణిజయును నూర్పుఁతతులు వెడల.
- తే. శోకవేగంబునన్ మది † సొంపుదప్పి
యా ర్తి మున్లుచు బాష్పము † లట్టై కురియఁ
దాను విలపించె; నోరామ † దశరథాత్మ
జాత, యోలక్ష్మణా, సుమిఁత్రాతనూజ. ౧౦౫ 1048
- క. ఓయత్తా! కౌసల్యా, యోయత్తా! యోసుమిత్ర † యురుతరదుఃఖం
బీయెడఁ బొందితి ననుచున్, బాయక విలపించి యిట్లు † పలికెన్ దనలోన్.
- చ. కరము భయంకరాకృతులు † గన్నడ నిచ్చట నున్నయట్టియా
మరతరుణుల్ ననుం గలఁవఁజొక్కుచు రామునిఁ బాసి యిందు ని
క్కరణి ముహూర్తమైనబ్రదుఁకంగనుజాలితి నక్కటా! యిఁకం
దరుణికిఁగాని పూరుషవఁతంసున కేని యకాలమందునన్. ౧౧౫ 1050
- చ. మరణము రాదటంచు బుధఁమండను లాడెడులోకవార్త యి
ట్లరయఁగ సత్యమే యగు; మహాంబుధిమధ్యమచుందుఁ బూర్ణమౌ
తరణి సమీరవేగమునఁ † దా నిహతంబయి కూలునట్లు దు
ర్భరమగునార్తినొంది యొకఁభంగిని బుణ్యముఁజేయనట్టి నే
నురుభయమొంది నాశనము † నొందఁగ నుండెద దిక్కులేకయే. ౧౨౫ 1051
- క. పెనిమిటిని జూడఁజాలక, దనుజాంగనలెల్ల నన్నుఁ † దర్జనముల భీ
తిని గనఁజేయఁగఁ దోయంబున హతమగు గట్టువోలెఁ † బొందఁగలమృతిన్.
- చ. *సరసిజపత్ర నేత్రు గురుఁసామజనై రివిలాసగామి న
త్కరుణ చెలంగ నింపుగులుఁకన్ వచియించుచుఁ దాఁ గృతజ్ఞుడై
పరఁగెడునావతిన్ ధరణిఁపాలకు రాముని ధన్యులెల్లఁ జా
తురు; విదితాత్ముడై నన్మపఁధూర్జటి రామునిఁబాసి నేనిటన్. ౧౩౫ 1052
- తే. భయదవిషమును ద్రావినఁపడఁతివోలె
బ్రదుకఁజాలను; ఘోరమౌఁప్రబలదుఃఖ

* తంపద్దశపత్రాక్షం సింహవిక్రాంతగామినం, ధన్యాః పశ్యంతి మే నాథం కృతజ్ఞం
ప్రియవాదినమ్-ఆనియాలము.

మిట్లు పొందుచు నున్నాను ♦ నిందుకెట్టి
పాపమును జేసితికొ పూర్వభవమునందు. ౧౮

1054

క. పెనువగల ననుభవించుచు, మనియుండఁగఁజాల, నేను ♦ మరణంబును బొం
దనుదగు; ¹గావలిగా నీ, ననుజాంగనలుంట రాము♦వర్చనమెట్లై. ౧౯ 1055

²చ. తనమది దోచినట్టితఱి ♦ దప్పక చచ్చుటకున్ స్వశక్తిఁబొం
దనిమనుజత్వ మిస్సిరొ, సతంబు మఱొక్కరికేను లొంగి యొ
ప్పనిగతి నిట్టులుండటయు ♦ బాషముగాదె యిసీ! యిడెట్టిదో
జని యిటుగల్గె నేయఘము ♦ నల్పితిలో విధి యెట్టులున్నదో. ౨౦ 1056

ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౬ - వ సర్గము.

అథా సీత చాప నిశ్చయించుట. అథా-

³క. జనకాత్మజ, యాబాలిక, తనశీర్షము వంచి మోము♦వమ్మిపయిని నిం
డను బాష్పమ్ములు కాఱింగనిట్లు విలపింపఁదొడఁగె ♦ గడుదీనతచేన్. ౧

సీ. భ్రాంతచిత్తయుఁబోలె♦నెంతయునున్నత్త, యనఁగఁ, బ్రమాదంబు♦ననుగలంగి
నట్టులు వినుగుచే ♦ నవనిపైఁ బడి నేలఁబొరలింపఁబడునాఁడు♦దురగమువలె
విలపించుచుండె నీ♦విధమున; రాముండు చెంతలేనప్పు డీచిత్రరూపుఁ
డగురాక్షసుఁడు రావణాఖ్యుఁడు గట్టిగాఁ బలవించుచున్నన్ ♦బలిమిఁబట్టి

ఆ. తెచ్చినాఁడు; నన్ను ♦ నిచ్చటఁ గ్రవ్యాద, వనితలెల్లఁ గాచు♦వారు మిగుల
భయదరీతిఁ గాఁగఁ ♦ బల్కుచు నున్నారు, గాన నేను రాము♦మానవమున ర

క. తలఁచుకొని యిట్టిదుఃఖం,బులలోఁ బ్రాణాళి నిలుపఁ♦బూనను బ్రదుకం
దలపోయ నింక; నతిశయ,బలుఁడు మహారథుఁడునైన ♦ ప్రాణేశ్వరునిన్. ౪॥

తే. విడిచి యీరాక్షసస్త్రిల ♦ నడుమఁ జిక్కి
యున్ననామేనఁ బ్రాణము ♦ లున్న నేమి
ఫలము? ధనభూషణములేల? ♦ బలువెతలకు
హృదయమిది చిక్కి పగులదే ♦ యేమొకాని. ౫॥

1060

క. కనుక నిది యశ్చసారం, బనిచెప్పఁగ నొప్పునిశ్చయించిది, మరణం
బును జరయు లేనిదిగనై, ననుండఁదగు ⁴లేకయుండినం బగులదొకొ. ౬

1 రాక్షసీభి శ్చ రక్ష్యంత్యా రామో నాపాద్యతే మయా - అనిమూలము. 2 ధి గస్తు ఖణా
మానుష్యం ధిగస్తు పశుశ్యతామ్, నశక్యం యత్పరిత్యక్తు మాత్తచ్చందేనజీవితమ్ - అనిమూలము.
3 అథోముఖముభీదాలా-అనిమూలము. 4 నదుఃఖే నాపార్యతే-అనిమూలము.

చ. జననుతుఁడై నరాఘవుని ♦ సంగతిఁ బాసి ముహూర్తమైననొ
 ప్పనివిధిఁ బాపపుంబ్రదుకు ♦ వారకపొందితిఁగాన నిస్సీరో
 మనుగడ యస్తదీయమిది ♦ మంచిదియోనె, ¹యనార్యమేగదా
 జననము నా ది దెంతటి య ♦ సాధువొ యెట్టియయోగ్యురాలనో. 2 1062

²చ. జలసిద్ధిసీమగాఁ గలుగు ♦ త్కృష్ణలికల్లఁ బ్రభుండు సాధువా
 కులఁదగువాఁడు నొవిభుఁడు ♦ కోరికలిచ్చెడురామమూర్తి యీ
 స్థలమున లేకయుండఁగ నృ ♦ ధాబ్రదుకన్ ఫలమేమి సౌఖ్యముల్
 గలుగఁగఁ గోరనేల యవి ♦ కాల్పనె నే మననేల యింకనున్. ౩ 1063

ఆ. ³తనువు వదలుదాన ♦ దానవాంగనలార
 యింకఁ బగులఁగొట్టుఁ ♦ డీతనువును
 దినుఁడు వాంఛయేని ♦ దివిజనమాను న్నా
 ప్రియునిఁ బాసి దుఃఖ ♦ వితతిదీని. ౪ 1064

క. భరియింపజాలనింకన్, జిరమే నపనవ్యపదము ♦ చేనై న నిశా
 చరుని స్పృశింపను నిందున్, మరలం బ్రేమింతు నన్న ♦ మాట కలుగునే. ౧౦

సీ. క్రూరస్వభావుఁడై ♦ కోరుచు నున్నాఁడు గనువీఁడు వలదని ♦ నను వదలఁడు
 తెలియఁజాలఁడు తన ♦ కులమును దనన్వరూపంబును దెలియఁడు ♦ పలుకు నెయిటు
 తెలిసియె యున్నచోఁ; ♦ దెఱవలారా, నను నఱికిననుం జీల్చి ♦ నను మదీయ
 ములగునంగముల ని ♦ ఘ్నుల వేటువేటుగా ఖండించినను మఱి ♦ మండుచున్న

తే. యగ్నిలోనై చి కాల్చిన ♦ ననుకునేను
 దలఁప మీరెంత యఱచిన ♦ ఫలములేదు;
 రామచంద్రుఁడు ఖ్యాతుఁడు ♦ ప్రాజ్ఞుఁడు నుప
 కర్తల నెఱుంగువాఁడునై ♦ క్రాలుచుండు. ౧౨ 1065

క. కరుణాన్వితచిత్తుఁడు సుం, దరయావుఁడు చారువృత్తి ♦ దగువాఁడునునై
 పరఁగునలరాముఁ డేలొకొ, ⁴నిరనుక్రోశుండు గాఁగ ♦ నెగడెడునకటా. ౧౩

క. ఔనిదినా దౌర్భాగ్యం, బే నేనిటుశంకనొందు ♦ టెన్నఁగఁ దగుఁబో;
 తానొక్కఁడేకడ జన, స్థానంబున వీర్యమొప్పు ♦ త్షణమాత్రములోన్. ౧౩ 1066

క. పదునాల్గువేలదనుజుల, మదమడఁపఁడె యట్టిశౌర్య ♦ మహితున కిటు రాఁ
 గఁదగన్ సంశయమేమో, మదిఁ దెలియఁగఁజాల నెంత ♦ మాత్రము నేనున్. ౧౪

¹ ధిక్తా మనార్యా మసతీం యాహం తేన వినాకృతా - అనిమూలము. ² ఈపద్యమున మూలాశ్లేషము విస్తృతమని తెలియఁదగు. ³ భిద్యతాం భక్ష్యతాం వాపి శరీరం విస్మజా మ్యహమ్ - అనిమూలము. ⁴ సద్వృత్తో నిరనుక్రోశః శంకే మద్భాగ్యసంక్షయాత్ - అనిమూలము నిరనుక్రోశః = నిర్దియఁడని యర్థము.

తే. ¹అల్పవీర్యము గలరావణాసురుండు

నడ్డుచున్నాఁడు నను రాముఁ డతినమస్కః

జౌనుగద యుద్ధమున వీని ధంతమొందఁ

జేయఁగలఁడుగదా యేలఁచేరరాఁడొ. ౧౫

1070

క. మును దండకావనంబున, దనుజేంద్రుం జౌవిరాఘవర్పంబునఁ జం

పినరాముఁ డేలయిచటికిఁ, జనుదేరక యున్నవాఁడొ సత్వీర మకటా. ౧౬

క. పుర మిద్ది భయదసింధ్యం, తరమునఁ దగి దుష్ప్రధర్మణంబ యగుచుబో

పరికింప ²రాముబాణో, త్కరమున కడ్డేమి యిందుఁ ధలుగదుకాడే. ౧౭

క. కారణమేమో ననుఁ బ్రియ, దారను రాక్షసుఁడు దొంగతనమునఁ గొనఁగా

భూరిపరాక్రముఁడయ్యును, నూరకయున్నాఁడు గావఁగుండఁగ నకటా. ౧౮

ఆ. లక్ష్మణాగ్రజన్తుఁ డీత్యాస్థలిని నుంట, దెలియఁజాలఁడేమొ తెలిసియున్న

నతుల తేజ మొప్పునాతఁడుగాన నీ, ³ధర్మణము సహింపఁదలఁచునె మది.

క. నను దనుజుఁడు దొంగిలితెచ్చినజాడను గాంచి యెవఁడు చెప్పఁగఁదగునో

ఘనుఁ డాజటాయు వట నీ, దనుజునిచేఁ దెగియెను బ్రవిదారణమందున్.

తే. వృద్ధ వతఁడయ్యును ద్వంద్వయుద్ధమందు

రావణాసురుని నిల్పి కావ నన్నుఁ

దలఁచి తనచేతనై నంతదనుకఁ గాచి

గొప్పకార్యముజేసెనీఁతోడియందు. ౨౧

1076

తే. రాముఁడాతఁడె నే నీ ధరాస్థలిఁ గల

దాన నంచు నెఱింగెనేఁ డబూనియిపుడె

కోపమున లోకమున దనుకులములేక

యుండఁ గావింపఁడే సాయకోత్కరమున. ౨౨

1077

క. పురమును వీని బూదిగ, శరములఁ జేయండె; భూరిసాగరమును భీ

కరగతి నెండఁగఁజేయఁడె, పరమత్తు ద్రుఁడగుదనుజఁపతివీని ననిన్. ౨౩ 1078

క. ⁴పొలియించి వీనికి ర్తిని, నిలలేకుండంగఁ జేయఁడె; యవ్వల నా

వలెనే గతనాయకలౌ, నెలఁతలు ప్రతిగేహమందు నిత్యము లంకన్. ౨౪

తే. ఏడ్చుచుండంగఁగలరు నేనెంతునేమి

సంశయము లేదటంచు; లక్ష్మణునిగూడి

రాముఁ డీలంక వెదకి యీరాక్షసులను

జంపు; నాసోదరులకు గోచరులెయైన. ౨౫

1080

క. అరివీరులు క్షణమాత్రము, ధరణిం బ్రదుకంగలేరు; తథ్యము, లంకా

1 నిరుద్ధా రావణే నాహవ-అనిమా. 2 నతు రాఘవబాణానాం గతిరోధినా విద్యతే-అనిమా. 3 ధర్మణం మర్షయిష్యతి-అనిమా. 4 యథాచమేవం రుదతి-అనిమా.

పురమిద్ది ¹చితాధూమో, త్కరసంకులమార్గమగుచుఁ ♦ గడువేగముగన్.

తే. గ్రద్దపిండులతోఁ గూడి ♦ రహితవిభవ

మయి శ్మశానమువంటిదె ♦ యగును; వేగ

నామనోరథ మిద్ది సుఁతయును గొఱత

పడకయుండ ఫలించుఁ దప్పదు నిజంబు. ౨౬౪

1082

క. మీరెల్లఁబూనిన దురా,చారంబిది మీకుఁ గీడు ♦ సరగునఁ దగునం

చాఁకాఁగిఁ దెల్పెడుఁజుడి, యోరాక్షసకాంతలార! ♦ యొకనుడి వినుడి.

క. పురియిద్ది హతప్రభయై, సరగునఁ గూలఁగలదనుచుఁ ♦ జాటించెడునీ

తరుణమున నశుభశకునము, లరయంగా నెన్నియేని ♦ యంగనలారా, ౨౮

క. ఒరులకు నెదిరింపఁగ నె,క్కరణిని సాధ్యంబుగాక ♦ క్రాలెడులంకా

పురమిది పాపాత్ముడు క,ర్బురపతి నీచుండు వీడు ♦ పొలియఁగ నంతన్. ౨౯

క. పెనిమిటిపోయినయంగన, యనువునఁ దనశోభ పోవ ♦ నడఁగంగల; దిం

కను నాథుడై నరావణు, డనిఁ దెగ రాక్షసగణంబులన్నియుఁ దెగఁగన్.

క. పురమిది గతభర్తృకయా, తరుణివలెన్ మంగళప్రదములయి తగు సుం

దరనిరతోత్సవములు తే,క రయంబునఁ గాంతిదూలి ♦ కనఁబడుఁజుండీ. 3౦

క. ²ప్రతిగేహమందుఁ బురమునఁ బతులు నశింపంగ మిగులఁవగలఁబొగులు స్త్రీ
వితతులకంతధ్వని నా, కతిజవమున వినఁగవచ్చునంగనలారా. 3౧ 1083

సీ. నిశ్చయంబీమాట; ♦ నిర్మలరక్తాంతనయనుడై శూరుడై ♦ నాకవిభుని

సమతః జెలంగుభూజాని రాముడు నేను రావణునింట నిట్టివిధమున

నుండుట యెఱిగెనే ♦ నొక్కక్షణంబున నీపురం బారాఘువేంద్రతీక్ష

బాణనిర్దగ్ధమై ♦ బహుళాంధకారాభివృతమయి, కాంతివిహీనమగుచు

తే. నిహతదనుజనమూహమై ♦ నిశ్చయముగఁ

బాడుపడియుండఁగలదు; నాఁచాంఛయిద్ది

జరగఁగల దింతలోన నాజని యడంగు

చున్నదే యెట్టులనిన నత్యుగ్రమతియు. 33౪

1089

క. క్రూరుడు నీచుండును నగు, నీరావణుఁ డేర్పఱచినఁ యీసమయము నా

చేరువనొందెనుగద; పా,పారంభులు రావణాదు ♦ లగునీదనుజుల్. 3౪౪ 1090

తే. ధర్మహీనులు గానఁ గృత్య మి దకృత్య

మిదియని యెఱుంగలేరు, వీరెన్న నన్నుఁ

జంపుటకు సాహసింతురు ♦ సరగ నీయ

నర్థమిటఁ గల్గవచ్చును ♦ నాకు నకట!. 3౫౪

1091

1 చితాధూమాకులపథా-అనిమా. 2 శ్రీప్రేమి నచిరాదేవ దుగిభార్తానా మిహ ధ్వనిమ్-

- చ. పలలమె సర్వకాలమును † బాగుగ మెక్కిదువారు ధర్మమున్
దెలియకు క్రూరరాక్షసులు † తెంపున ¹రావణుఁ డీతఁ డింక న
న్నెలమిని భోజనంబునకు † నేర్పఁక బ్రాక్షటివేళఁ గైకొనం
గలఁడు నిజంబు; రక్తరుచిఁ † గ్రాలెడునేత్రము లొప్పురామునిన్. 3౨౪ 1092
- క. అనిశముఁ గనులకు విందుగఁ, గనుపట్టెడుప్రాణనాథుఁ † గానక దుఃఖం
బునఁ గుందుదాన నే నా,తనివిడిచి మఱేమిచేయు†దాన నిఁకఁ గటా. 32
- ఆ. విషము నెవ్వఁడేని † వెస నివుడిచ్చిన
దానిఁ ద్రాగి ²యమునిఁ † గానఁబోదుఁ
బతిని విడిచియుంట † పరమదుస్సహము నా
కిప్పుడె మృతినిబొందు†తే వరంబు. 3౮ 1091
- ఆ. ³లక్ష్మణాగ్రజని యి†లనునిందు జీవించి, యన్నదాననంచు † నన్ను నెఱిగి
యుండఁడనుచుఁ దోఁచు†చున్న దెఱింగెనే, వారలూరకుండు†వారు గారు.
- క. ధరణిని నంతట వెదకియె, పరికింతురు నన్ను; మిగుల†బలశాలి మహీ
వరుఁ డారాముఁడు ⁴నాదగు, పరమార్తిని గుంది భూమి†పయిఁ దనతనువున్.
- ఆ. విడిచి స్వర్గమునకు † వెస నేగియుండును
నిశ్చయమిది; పద్మ†నేత్రుఁడయిన
మత్స్యియున్ మహీశ†మండను నటఁ గను
పరమమునులు దివిజ†వరులు మఱియు. ౪౦౪ 1097
- క. వరసిద్ధులు గంధర్వులు, నరయఁగ ధన్యులగువార; † లారాముఁడు భూ
వరుఁడైన మానితుల్యుఁడు, పరమాత్ముఁడుగాన ధర్మ†పరుడై యుండున్.
- క. ⁵కనుక నకాముండగు నా,తనికిన్ భార్యనగునన్నుఁ † దలఁవఁగఁ బనియే
మనియెంచుదాన; లోకం, బున నొకనిని బ్రియముగల్గి†పొలువుగ నెవుదున్.
- క. ⁶కనుచుండిననే ప్రియమా,తనివై నళియింపకుండుఁ † దగ నాతనినిం
గనకున్నఁ బ్రీతియేచెడుఁ, గనుకన్ నను రామమూర్తి † కానఁడు కాదే.
- ఆ. దానఁ బ్రీతిలేక † తగ నన్ను మఱచెనో;
యీతలంపు న్యాయ†మెట్టులగును!
బాపచిత్తులే యు†పకృతిని మఱతురు
రాముఁ డేలమఱచు † రమణి నన్ను. ౪3 1101

1 ధ్రువం మాం ప్రాత రాశార్థే రాక్షసః కల్పయిష్యతి-అనిమా. 2 క్షీప్రం వైచస్వతం
దేవం పశ్యేయం పతినావినా-అనిమా. 3 కానంతో తో నకుర్యాతాం-అనిమా. 4 మానం మమైవ
భోక్తేన సమో లక్ష్మణాగ్రజః, దేవలోక మితో యాత స్త్యక్త్వా దేహం మహీతలే - అనిమా.
5 ధర్మకామస్య ధీమతః-అనిమా. ధర్మకామస్య, నకు కామపరస్య-అనివ్యాఖ్య. 6 దృక్యమానే
భవేత్ప్రీతి స్సౌహృదం నా స్త్యపశ్యతః-అనిమా.

సీ. తొలుదొల్త నొకరిపైఁ ♦ గలిగిన ప్రీతిని మఱువఁడు భూనాథ ♦ మండనుండు;
భామినినై రామ ♦ భద్రునిఁ బ్రాణేశు నెడఁబాసి నవయుచు ♦ నిట్టులున్న [తుఁ
దాననే; యఘములే ♦ మేనిచేసితి నొక్క నాదుదౌర్భాగ్యమో ♦ నయగుణయు
డయి, సాధుశీలుడై ♦ యత్యంతశుద్ధాత్ముడై శూరుడై మఱి ♦ మరినిబర్హ

తే. యుడయి తనరాగుగాముని ♦ విడిచి బ్రదికి
యుంటకన్నను మృత్యువు ♦ నొందుపె శుభ
మగును; ఫలమూలభక్షకు ♦ లై వనమునఁ
దిరుగుపూరువవగులు సో ♦ దరులు వారు. ౮౫౨

1102

క. వగపెల్లున నాయుధముల, దిగవిడిచిరొయేమొ; దుర్మ ♦ తియు కనుజేంద్రుం
డగునీరావణుఁ డిలలో, నఁ గడున్ శూరులగువారి ♦ నరపాలకులన్. ౮౫౩

తే. ¹అన్నదమ్ములఁ గపటంబు ♦ పన్ని చంపి
నాఁడొ యేమో; తలంప నీ ♦ నాఁటి కిట్లు
కాలపరిణతి గల్గిన ♦ కారణమున
²నట్లు తగియున్న నేను నె ♦ టైననింక. ౮౫౪

1104

తే. సర్వవిధముల నాప్రాణ ♦ సమితి విడువఁ
గోరుచున్నాను, వగలను ♦ గుందియున్న
నాకు నిప్పటికే మర ♦ ణంబుచెంతఁ
జేరరాకున్న దేమొకో ♦ చిత్రమిద్ది. ౮౫౫

1105

క. ³అతిధీరులు త్యక్తాఘులు, జితచిత్తులు మహితభాగ్య ♦ సిద్ధులు నగును
న్నతమునులకుఁ గలుగవుగద, మఱిఁ దలఁపఁ బ్రియాప్రియములు ♦ మహి నెందైనన్.

తే. కనుక ధన్యాత్ములగుదురు ♦ గాదె వారు;
⁴ప్రియమువలన దుఃఖముగల్గ ♦ కయె సుఖంబు
గలుగు నప్రియవస్తువు ♦ వలన సుఖము
గలుగక భయంబుమాత్రమె ♦ కలుగుచుండు. ౮౫౬

1107

క. ⁵వానిని వదలినయాఘన, మానులకు నమస్కరింతు ♦ మఱియూహింపన్
నేనో సుఖమునె గోరెడు, దానఁగనుక విదితమతిని ♦ దశరథసుతునిన్. ౮౫౭

తే. రామువిడనాడి పాపై క ♦ రతిఁ జెలంగు
దమజవతిచేతఁ జిక్కి నే ♦ మనను గాన

1 ఛద్దనాసాదితా వీరా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ-అనియూ. 2 సాహ మేవంగతే కాలే-అని
యూ. 3 జితత్తానో మహాభాగా యేహం న స్తః ప్రియాప్రియే అనియూ. 4 ప్రియా స్వసంభవే
దుఃఖ మప్రియా దధికంభయమ్-అనియూ. 5 తాభ్యాం హి యే వియుజ్యంతే నమ స్తేహం మహా
త్మనామ్-అనియూ.

నివుడె ప్రాణాళి విడిచెదఁ జనిట నుహాత్ము
రాముఁ బాసినబ్రదు కేలఁ భూమిలోన. ౫౧

1109

ఇరువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

శ్రీజట తనస్వప్నవృత్తాంతము రాక్షసస్త్రీలకుఁ జెప్పట. శ్లో

- క. ఘోరాకారలు దితిసుత, నారీమణు లానుహీతఁడయ యిటు పలుకం
గా రావణునకు వేగమె, శ్రీరాముని భార్యచర్యఁ జెప్పెడుపూర్వీక. ౪
- క. అరిగిరి కోపమునఁ గళే, బరములచే మఱచి రయము జెల్లిల్లఁగ న
త్తరుణమునఁ గొండ; అంతటఁ గరముభయంకరముగాఁ గఁగనఁబడుతరుణుల్.
- క. జనకసుతయొద్ద కల్లనఁ, జనుదెంచి కఠోరములయి జాల ననర్థం
బును గల్గఁజేయఁజాలిన, మునుపటిపల్కుల నె పల్కఁ మొదలిడిరి కడు. ౨
- క. ¹విను సీతా, నేఁ డి త్తటి, ననార్యమగుపాపనిశ్చయంబు గలుగ ని
న్ననుబట్టి నీదుమాంసం, బును నేచ్చఁగ ననుభవింపఁబూనుదురసుమీ. 3
- క. దనుజాంగన లీరీతిఁగ, జనకమతంగూర్చి పలుకఁ జడమతులగునా
దనుజాంగనలం గనరుచు, ననియెను శయనించియున్న ²యాత్రిజట తగ. ౫
- సీ. జరచేతఁ గుండెడుతరుణి యాత్రిజటయు దుష్టాత్మలార! యాతొయజాతీ
జనకునిముద్దులతనయను దశరథుకోడలి సీతను జూర్తివిడిచి
భక్షింపకుఁడు మిమ్మెభక్షించుకొనుఁడు సీతకుమాటుగాఁ; జెప్పుదానవినుఁడు
దనుజాంతకంబు, నీవనితాపతికి విజయంబును నూచించునట్టివ్వన్న
- ఆ. ము నివుడేనుగంటి జనునభయంబుగా
రోమహర్ష ణంబుగా మదికిని
దోచె నద్ది; యనుచు జనాచార చెప్పఁ గ్రో
ధమున నొడలెఱుంగనితరుణులెల్ల. ౬౪
- చ. మనముల భీతినొంది యనుమానము నొందుచు నామెచెంతకుం
జని యిటుపల్కి రామెగని; జానరొ! యీనిశి నీవు గన్నయ
ద్దనుజవినాశకంబగుచు జారుణమై తగునట్టివ్వన్నము
గనికర మూని చెప్పుము తగఁ వివఁగోరితిమిమ్మ యంచన. 2౪

1115

1116

1 అద్యేదానీం తవానాశ్యే సకే పాపవిశ్వయే, రాక్షసాశ్చ క్షయిష్యంతి హంస మేతద్య
థాతథమ్-అనియూలము. దీనికి పుష్కళ్యరశీర్థులుగారి విశేషార్థ మిందు వర్ణింపబడును. పాపవిశ్వ
యంబుగలుగఁ-అనఁగా అట్టికొందఱునిభావము. కొందఱు పాపాంతఃకరముగలస్త్రీలు వీమాంప
మును దివఁగోరుచున్నారని దీనిపాదము. 2 శ్రీజట విధిమతాత్మక్రికయని యెఱుంగఁదగు.

- క. విని తాఁ బ్రాతఃకాలం, బునఁ గన్న కలన్ వచింపఁ డబూని యిటులుచె
పైను వారిఁగొంచి త్రిజటయు; , జనకతనూజావిభుండు డ సంతసమలరన్. ౧౧౪
- సీ. శుక్లమాల్యాంబరఃశోభితుండయి లక్ష్మణునితోడఁగూడి యేనుఁగులదంత
ములచేత రచితమై డలలితమై తగుపల్లకిని వ్యోమసంచారఃమునఁ జెలంగి
హంససహస్రయుక్తాంగమై తగుదానిఁ దాను నధిష్ఠించి డ తరలివచ్చె;
జానకి శ్వేతవస్త్రముఁదాల్చి సాగరపరివృతంబగునొక్క డపర్వతమ్ము
- తే. నెక్కియున్నట్లు చూచితి డ నివుడు కలను;
ఛాయ భాస్కరుఁగూడినఢచందమునను
సీత శ్రీరామచంద్రునిఁ డ జేరియుండె;
రాముఁడా లక్ష్మణునిఁగూడి డ రంజిలుమది. ౧౧౫
- క. దంతచతుష్టయవిలస, ద్వంతీంద్రము శైలనిభముఁ డ దా నెక్కి తగన్
సంతసమున రాఁ జూచితిఁ, గాంతామణి సీతకడకుఁ డ గామినులారా. ౧౧౬
- చ. పురుషవరేణ్యులిద్దఱును డ బొల్పగు తెల్లనిహారసంక్తి, నం
బరములఁ దాల్చి తేజములు డ భాసిలు సీతను జేరవచ్చి ర;
ట్లరుదగు ¹తన్నగాస్యమున డ నారఘువుంగవుఁ డెక్కియున్నయం
బరగతదంతిస్కంధమున డ భామిని యీమెయు నెక్కెఁ జెల్వగన్. ౧౧౭
- చ. ²పెనిమిటియంకసీమపయిఁ డ బెంపలరారఁగనుండి సీత ప
ర్వనయన నిక్కి హస్తమునఁ డ దామరసాపునిఁ జంద్రుఁ దాఁకుచుం
డనియతిఁగంటి; నంత నరఃనాథకుమారులు వార లీవిశా
లనయనయుం జెలంగుకరి డ లంకపయిన్ దివినుండఁజూచితిన్. ౧౧౮
- క. తెల్లనివృషభాష్టకమున, నుల్లసిలెడురథము నెక్కి డ యుర్వీసుతతో
నల్లన నిచటికి వచ్చెను; , నల్లలితాంగమున రామఢచంద్రుం డంతన్. ౧౧౯
- క. ఘనవీర్య మలరఁ దమ్ముఁడు, జనకజయుం గూడరాఁగ డ సరసిజమిత్రుం
డునుజోలఁ దగినపుష్పక,మును దివ్యమునెక్కి తేజఃముల్ వెలయంగన్. ౧౨౦
- తే. ఉత్తరపుదిక్కుగాఁబోయె; డ నితైఱఁగున
విష్ణుసమశౌర్యుఁడై కాంతివెలయురాము
నతనితమ్ముని రాముభార్యయగుసీతఁ
గంటిస్వప్నంబున నిట నోకాంతలార. ౧౨౧
- క. సురపురమును బాపాత్ముల, కరణి మహాతేజుఁడై నఢత్కౌపాలునిని
ర్జరులును రాక్షసు లనురు లి,తరులు జయింపంగలేరు డ తథ్యముసుంఁజీ. ౧౨౨

1 ౧౧౭-వ శ్లోకమున “తన్నగాస్యమున” అనుచో “స్య” అనునది గాయత్రియందుఁ బదు
మాడవలయునని తెలియందగు. 2. చంద్రమార్య మయాదృష్టా పాణినా పరిమార్జిత - అని
మూలము.

మ. దనుజేంద్రుండగురావణాసురుడు గాత్రంబందుఁ దైలాభిషే
చనమొప్పుం గరవీరమాలికను జంఞచ్చక్తవాసస్సుఁ దా
ల్చి నితాంతంబును నూనెఁ బూసికొనుచుఁ ♦ జిత్తంబు దూలంగ నూ
నెను దాఁ ద్రాగుచు మత్తుఁడై తనరుచుఁ ♦ నేలంబరుండంగ నేఁ
గనుఁగొంటి; భయదంబుగాఁ గలను నేఁగంటింగదా యిత్తటి. ౨౨

క. అనురారిపుష్పకవిమూ, నమునుండి నుహితలంబునంబడి యటఁ
ర్నము జుట్టులేకయే వ, స్త్రము నల్లనిదానిఁ గట్టి ♦ దా నొక స్త్రీచే. ౨౨౫

తే. ఈడ్వఁబడుచుండఁగాఁ గల ♦ నేనుజూచి
తిని; మఱియు దానవేంద్రుఁడెఱ్ఱనినుమముల
హారములు దాల్చి తైలంబు ♦ నంతఁ ద్రాగు
చును హసించుచుఁ దగ నాడుచును గడంగి. ౨౩౫

1123

తే. భ్రాంతచిత్రాకులేంద్రియఁపటలుఁడగుచు
ఖరసమాయుక్తరథమెక్కి ♦ కదలె; మఱియు
నతఁడు గాడిదనెక్కి యామృదిశఁగూర్చి
త్వరగఁబోయెను రాక్షసతరుణులార. ౨౪౫

1129

క. దనుజేంద్రుఁడు సాధ్వీసమునఁ, దనువును దామఱచి గాడిదనునెక్కియు నొ
య్యన దానినుండి శీర్షంబును గ్రిందుగఁబెట్టి వేగ ♦ భూమిం బడఁగె.

క. కనుఁగొంటి; నంతవేగంబున నాతఁడు లేచి భ్రాంతిఁబొందుచుఁ బెనుభీ
తినిగని మదవిహ్వలుఁడై, కనుఁగొన నున్నత్తుఁబోలి ♦ కలవళ పడుచు. ౨౬

తే. వస్త్రమును గట్టుకొనక దుఃర్వాక్యములను
బల్కుచును వేగ దుర్గంధఁబహుళమధిక
దారుణము దుస్సహమ్మును ♦ ధ్వంతమయము
నైనచులపంకమును నిరయాభము దగ. ౨౭

1132

క. పరికించి యందు మునిఁగె, గరము భయంకరముగాఁగఁగనఁబడె వదియు; 1133
బరమారుణాంబరంబును, ధరించి పంకప్రలిప్తతను వమరంగ. ౨౮

క. అతిభయదార్భటిగల్గిన, యతివయోక తె నీలదేహ ♦ మమరంగ రక్షః
పతిమెడకుఁ ద్రాడుతగిలిచి, యతిజవమున నీడ్చుచుండె ♦ యామృదిశకుఁగా.

క. మనకుంభకర్ణుఁ డట్టులె, కనఁబడఁగాఁగంటిని; దశఁకంఠునినుతు లె
ల్లను దైలలిప్తతనువులఁ, గనఁబడి రీస్వప్నమందుఁ ♦ గామినులారా. ౨౯౫

సీ. రావణాసురుడు వఃరాహంబువై నింద్రజిత్తు నక్రంబువై ♦ నత్తెఱఁగునఁ
గుంభకర్ణుండును ♦ గొండపోలిక నున్నయుష్మగింబువై నెక్కి ♦ యురుజవమున
యామృదిక్కునుగూర్చిఁయరిగి రీమువ్వురు; సంతసంబున విభీషణుఁడుమాత్ర
మతులసితచ్ఛత్ర ♦ ములరంగ, శుక్లమాల్యాంబరంబులఁ దాల్చి ♦ యల్లెశుక్ల

తే. గంధమును బూసికొని సుశంఖరవములును

భూరిదుందుభినాదముల్ ♦ బోరుకొనఁగ

న్యత్రగీతంబులొప్పంగ ♦ నింగిఁ బొలిచి

తాను నల్వకుమంత్రులు ♦ తమి చెలంగ. 33

1136

చ. ద్వీరజము నెక్కఁగాంచితిని ♦ దివ్యగజం బది నాల్గుదంతముల్

వరఁగ నుహీధరంబువలె ♦ భాసిలుచున్, ఘనగర్జితోపమ

న్వరమున నొప్పియుండెఁ నటఁ ♦ జారుతరాసవమట్టెగ్రోలుచున్

నిరుపమరక్తమాల్యముల ♦ నెమ్మి ధరించి చెలంగువేడుకన్. 34

1137

తే. అరుణవస్త్రంబులంగట్టి ♦ పరమగీత,ములును వాదిత్రనిస్వనంబులును దనర

గుంపులుగఁగూడి యున్ననిలింపనైరు,లను దగం జూచితిని మఱివనితలార.

క. నురుచిరమగుపురమిది గో,పురతోరణవిశతి గూలఁ ♦ బాలుపగురథకుం

జరవాజియుక్తముగ నా,గరమునఁ బడిపోవ నేను ♦ గంటినిజుండీ. 35 1139

క. దనుజేంద్రసురక్షితమై, తనరెడులంకాపురంబు ♦ తద్దయుశౌర్యం

బుననొప్పి రామునూతయుఁగ నెగడుకపిచేతఁ గాల్పఁగఁ బొడఁగంటిన్.

తే. దనుజకాంతలు తైలంబుఁ ♦ ద్రావి యట్టె

యాడుచున్ నవ్వుచున్ గొప్పయటపులు దగ

భస్మమాక్షముగాఁ గనఁబడెమలంక

యందుఁ జొరఁబడఁగాఁగంటి ♦ నమ్మలార. 36

1141

తే. కుంభః గ్లాదిరాక్షసకుంజరు, లరు

గాంబరంబులు ధరియించి ♦ యట్టెగోమ

యవ్రాదంబునఁ బడిపోయి; ♦ రతివలార

చనుఁడు మీరెల్లఁ బోనిచోఁ ♦ జత్తురింక. 37

1142

క. ఈరమణిని వే పొందును, శ్రీరాముఁడు రోష మడరఁ ♦ జెచ్చెట నీర

క్షోరాజితోడ మిమ్మున్, ధారణిఁ బడఁగూల్చు నిద్ది ♦ తప్పదునుండీ. 38

క. వనవాసము చేయంగఁ, దనువెనుకొనివచ్చినట్టిదానిని బ్రియురా

లిని మన్ననచే దగుభా,ర్యనుదిట్టిన భీతినొందు ♦ నటుచేసిననున్. ౪౦ 1144

శా. తానేమాత్రము నోర్చియుండఁ డీకమీఁదంజాలు దుర్వాక్యసం

తానంబుం బలుకంగ, సాంత్యనములీ ♦ నారీమనంబొప్పున

ట్లొనారీమణులార, పల్కుఁ డభయంబోయమ్మ! యీవమ్మ మ

మ్మే నిత్యంబును బ్రోవవమ్మ యని యీయింతిం దగన్ వేడనొ. ౪౧ 1145

తే. ఇట్లుచేయుట నాకిప్పు ♦ డిష్టముగను

దోచుచున్నది; యెవతెయ్దుగిఖమొంది

యుందుతటి నిట్టిస్వప్నంబు † నొందునేని

దుఃఖములనెల్ల వీడి పొందు ఘనముదము. ౪౨

1146

క. జనకనుత దుఃఖమగ్నమై, కనుక నె యీలాటిమంచి†కలచే మోదం
బును గాంచగలరు; మనమీ, వనితను దిట్టితి మటంచు † వలదు భయపడక.

ఆ. ఊరకుండరాదు † మీరీమొదిట్టినఁ, బ్రార్థనంబు సలుపవచ్చు నట్లై
వేడుకొనుఁడు రామ†విభునిచే ఘోరభయంబు గలుగనున్న † దసురతతికి.

క. దనుజాంగనలారా! యీ, జనకజ మీ రెల్లమ్రొక్కి † సరగునఁ బ్రార్థిం
చిన సుప్రసన్నురాలగుఁ, గనుకఁ బతివలన భయము † గలుగకయుండక.

తే. మిమ్మునెల్లను గావ నీ†మెయెసమర్థు,రాలు; సువిశాలనేత్ర యీ†బాలయాట
నీమెయంగములందు నే†మేని దుఃఖ, కరములగులక్షణంబులు†గాని మఱియు.

తే. సుంతయేని విరూపంబుఁ † జూడఁజాల

కున్నదాన; దుఃఖంబుల † నొందఁదగక

దివ్యభోగార్హయైనయీ†దేవిమేని

¹కాంతి సుంతయే మాటుట † కారణముగ. ౪౩

1151

క. కలిగెను నవ్వము లీమెకుఁ, దలఁచెద నేనిట్టులనుచు; † దానవపతి వే
కలసం దెగుటయు విజయం, బిలేశుఁడగురామమూర్తి † కీటఁ గల్గుటయుఁ.

క. అనునీసీత యభీష్టము, తనరారెడువేగ యనుచుఁ † దలఁచెద; దనుజాం
గనలార! స్వప్నమిది యీ, వనితామణి గొప్పప్రియమ†వార్తవినంగక. ౪౪

తే. కారణంబుగ నున్నది; † కంజపత్ర

మువలె నాయతమైనయీ†ముద్దరాలి

సవ్యమగునేత్ర మదరుట † చక్కఁగ నిటఁ

గానఁబడుచున్నదివుడు నా†కనుల కహహ. ౪౫

1154

సీ. చతురురాలై నయీ†సాధ్వీలలామదౌ వామభుజంబు శుభస్కరముగ
నించుకగాఁ బులఁకించుచుఁ దనయంతఁ గంపించుచున్నది; † కరిణిహస్త
సమమయి, యత్యుత్తమమగు నీసవ్యోరువట్టై వడంకుచు † నెట్టయెదుట
వచ్చియున్నాఁడు భూ†వరమౌళి రాఘవుం డనుచు నూచించెడు;†వనితలార
²పింగళపక్షియుఁ † బృథుతరతరుశాఖవయిని గూర్చుండి య†పారమైన

తే. హర్షమున మాటిమాటికి † సతిమధురము

గాఁగ సాంత్యవనినదంబు † గలుగ మంచి

¹ ఛాయావైగుణ్యమాత్మం తు శంకే దుఃఖ ముపస్థితమ్-అవిమూ. ² పక్షీచ కాళానిలయః
ప్రహృష్టః ప్రనాళన శ్చోత్తమసాంత్యవాదీ-అవిమూ. దీనికి గోవిందరాజులు పక్షీశబ్దము వాఢా
రముచేసి చమత్కారముగా వర్ణమును వ్రాసిరి. ఆశబ్దములే యిందుదాహరించుట వాఢావయ గోచర
మగునని తెలియందగు తనిశ్లోకిప్రసత్తిహర్ష మిది బోధించునని శాత్పత్థము వ్రాసినది.

బంధువునిరాకఁ దెల్పుచుఁ ♦ బరమహర్ష
మలర మఱిమఱి తెల్పున ♦ ట్టమరె ననియె. ౫౧౫

1155

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

—ఁఁఁ సీత మిక్కిలి చింతించుట, శుభనిమిత్తములు తోఁచుట. ఁఁఁఁ

క. దనుజేంద్రుఁడు రావణుఁడిటు, తనుఁగూర్చినచించిన యహితపుఁబల్కుల నె
ల్లను విని యాజానకీనె, మృనమున దుఃఖార్తి యడర ♦ మఱియు వగచుచున్.

ఆ. అడవినడుమఁ జిక్కినట్టిచక్కనియాఁడు
గజముఁబోలి భయముఁగాంచె మిగుల;
భీరువగుచూ దనుజఁనాగులనడుమను
జిక్కి దనుజవిభునిఁచేతనట్లు. ౧౫

1157

క. పరుషోక్తులు పలుకంబడి, నరహీనారణ్యసీమఁనడుమవిడువ నా
తురపడుబాలికవలె నా, తరుణీచుణి యేడ్చె నంతఁ ♦ చా నిట్లనియెన్. ౨

క. నను బెదరించుచునున్నను, బనివడి నేఁ బ్రాణములను ♦ వదలక పుణ్యం
బును లేనిదాననై తుణమును బ్రదికియె యున్నదాన ♦ మునుకొనువగలన్.

¹చ. కనుక నకాలమృత్యువులు ♦ గల్గవటంచు జగంబునందు స
జ్జనులు వచించువాక్య మిది ♦ సత్యమెయ్యెయ్యెఁ గటా!; సుఖంబునే
గనని మదీయచిత్తమిది ♦ గాఢనిరంతరదుఃఖపూర్ణము
య్యును గులిశప్రహారమున ♦ నొయ్యనఁ గూలుమహీధరంబుచా
ద్పున నొకవేయిగాఁ బగిలిపోవక యున్న ది దేమి హేతువో. ౪

1160

ఆ. కనుక నిద్రిస్థిరమె ♦ కావచ్చు నిజముగఁ, నప్రియముగఁ గనఁగ ♦ నై నదనుజుఁ
డెట్టులైననన్ను ♦ మృత్యువునొందించు, నతనిచేతఁ జచ్చునంతకంటె ౪౫

క. నేనై చచ్చుటమేలగుఁ, గానను దోషంబు దీనఁ ♦ గడఁగి యెటులనో
యైనను దేహమువదలక, దానవునే వలచియైనఁ ♦ దనువు నిలుపనో. ౫ 1162

క. ²అనియన్న, వేదమంత్రంబును శూద్రున కీయఁదగనిపోలిక భావం
బును దీని రాముసొత్తును, దనుజున కీయంగఁజాలఁ ♦ దగఁ గుత్సిశనై ౫

చ. ధరణివిభుండు రామవిభుఁతల్లజుఁ డిచ్చటి కార్తిబాపఁగాఁ
ద్వారపడి రాకయున్ననురవైరి యపూజ్యుఁడు తీక్షణశస్త్రవి
స్ఫురదురుధారలం గలిసి ♦ తోణేబడంగ మదంగరాజి నా

1 నాకాలమృత్యు భవతీతి సంతక-అనియూ. 2 ద్విజో మంత్రమివాద్విజాయ-అనియూ.

- తురపడి త్రుంచు ¹గర్భమునఁ ♦ దోచెడునర్భకుశస్త్రధారివె
జ్జు రయముమీఱఁగా నటికి ♦ తోడిఁ బడంగను జేయులాగున౯. ౬ 1164
- సీ. చిరకాలదుఃఖంబుఁ ♦ జెందిననాకింక వధమున కవధిగా ♦ వైరియిడిన
మానవ్యయంబు నెట్లొనెల్ల సంతటఁ గలుగనున్నట్టిదుఃఖంబు రాజు
నెడ తప్పుచేసి యప్పుడె బద్ధుడై నిశాంతమునఁ జంపఁగనున్నతప్పరునకుఁ
గల్గుదుఃఖమువలెఁ ♦ గల్గునుగద కటా!; హారామ, హాసుమిత్రాత్మజాత
హాసుమిత్రా! నన్ను ♦ నాదృతిఁ గన్నట్టిజననీ! యీత్రముజనని, యల్ప
తే. భాగ్యవతి నైన నేను నపారజలధి
నోరగాలికిఁ జిక్కినయోడవలెనె
యిచట శ్రమమొందుచున్నాను ♦ హీనజనన
మావృత నగుచు దిక్కులేనట్టు లకట. ౮ 1165
- తే. వృషభసింహవ్యయంబును ♦ భీమకులిశ
పాతమున సంతమొందెడురీతి మృగస
మాకృతిం గన్నమారీచుఁ ♦ జనెడునత్వ
మునను నాహేతువున రాజముఖ్యు లచట. ౯ 1166
- క. బలవంతులయ్యు రఘువ, ర్యులు హింసితులయియెయుందుఁగొగి నిజమిది; యి
మ్మలమృగరూపముఁ దాల్చిన, విలయకరుండే సుఘోరవిపులాటనిర౯.
- ఆ. అల్పభాగ్యయుక్త ♦ నగునాకు నాసను, గలుగఁజేసియుండుఁ ♦ గాన మూఢ
నగుచు నేను విభుని ♦ నారాము లత్కణు, నచటి కేగుమంటి ♦ సరయలేక.
- సీ. సత్యవ్రతా! దీర్ఘచారుబాహూ! విభూ! సంపూర్ణశీతాంశుసమముఖా! న
మస్తజీవప్రియామాన్యనుహితకరా రాఘవా! నేనిప్పు ♦ రాక్షసులకుఁ
జిక్కి మృత్యువు నోటఁ ♦ జేరనుండట యెఱుంగవుగదా; ప్రాణేశుకంఠవన్య
దైవము నెఱుంగనిదాన, నెవ్వ రదేవియన్న నోర్చితి నీదునాదరంబు
తే. గనుదుఁగాక యనుచు ♦ క్షమశయ్యఁజేసితి, దనుజఁ జంపఁజాలినను వధర్త
మిద్ది యనుచు నూఱఁకేయుంటి సాధ్వినీ, నీగుణంబు లన్ని ♦ యిపుడు నాకు.
- క. కృతమెఱుంగనివానికి నుపకృతిఁజేసినయట్లు వ్యర్థమేయయ్యెఁగదా;
హితమతి నింతటిదనుకం, బతివగునినుఁ గనమిఁ జిక్కి ♦ వర్ణముమాటక.
- క. నినుఁబాసి మరల నీపొందును గాంచెదవన్నయాశ ♦ తొలఁగ నిచట ది
క్కును గానకున్నదాసను, గనుక మదాచరితధర్తకార్య మఫలమే. ౧౩
- క. నాయీపాతివ్రత్యం, బీయెడలఁ దలంప వ్యర్థమే; రామా నీ

1 గర్భస్థజంతోరు శల్యకృంతః-అనియూ. శల్యకృంతో నాపితృషు-అనివ్యాఖ్య. నాపితృషువ
మంగలి. ఇకువు వెలుపలికి రాకమునుపే మృతుండు కాఁగా మంగలి కత్తిచే చేరించివట్టునిభావము.
ఇట శస్త్రధారి వెళ్లు అని తెనిఁగింపఁబడినది.

వోయలజనకునియాజ్ఞను, బాయక నియమమునఁ దీర్చి ♦ వ్రతమును సరిగఁ.

ఆ. *ఆచరించి పిదప ♦ నటవినుండి యయోధ్య

కరిగి యర్థసిద్ధి ♦ యలర వీత

భయఁడవగుచు విపుల ♦ వామనేత్రంబులఁ

గ్రాలుపూవుబోండ్లఁ ♦ గలిసి నేవ్చచ్చ. ౧౪

1173

క. అలరుచుఁ గ్రీడలఁ దేలం, గలవని నేఁ దలఁచుదాన; ♦ త్కైపాలమణి

తులలేనిప్రీతి నీపైఁ, గలదాననుగాఁ జెలంగి ♦ కడునార్తిమెయిన్. ౧౪౫

క. అంతము నొందుటకే నా, స్వాంతము నీయందు నిలిపి ♦ సద్యోతముల నే
నెంతయు వ్యర్థముగా నిటు, చింతిలుచున్ సలిపి తుడకు ♦ జీవిత మిచటన్.

ఆ. భాగ్యహీననగుచు ♦ వదలెద నిస్సిరో; యట్టినేను విషమునై నఁ దినుచు

గాని తీవ్రశస్త్రఁకఠినధారనుగాని, ప్రాణములను వదలఁవలయు నన్న. ౧౪౬

క. ఈరాక్షసుగృహమున నా, కేరీతివిషంబుఁగాని ♦ యేశస్త్రమునేఁ

గోరినదానినిగానీ, యేరాక్షసుఁ డిచ్చునెవని ♦ నిట వేడ నగున్. ౧౪౭ 1177

చ. అనియిటు లామహీతనయ ♦ యార్తిమెయిన్ విలపించె నెన్నియో

మనమున నూహలొప్పు రఘుఁమాన్యునినే తలపోయుచున్ భయం

బునఁ బరికంపితాంగియయి ♦ మోము విశుష్కముగాఁగ నింపుగాఁ

దన రెడునయ్యశోకము నిఁతాంతసుమావృతమున్ జవంబునన్. ౧౪౮ 1178

ఆ. చేరి యంత సీత ♦ భూరిశోకంబునఁ, బొగులుచును దలంపు ♦ లగణితముగఁ

గదుర జడను మెడకు ♦ గట్టిగా బంధించి, దీనఁ బ్రాణవితతి ♦ నేను బాసి.

క. అరిగెద యమలోకమునకుఁ, ద్వరగా ననితలఁచె; మార్దఁవంబున నంగో

త్కరమొప్పు వెలయునాసుం, దరి మరణమునొందఁబూనికీ ♦ దగ నచ్చోటన్.

ఆ. ఆయ్యశోకశాఖ ♦ నంది నిలువఁబడి

యుండె; నవుడు రాముఁనొగి సుమిత్ర

తనయుఁ దలఁచుకొనుచుఁ ♦ దనపవిత్రకులంబు

నెన్నుకొనుచు నట్టు ♦ లున్నసతికే. ౧౪౯

1181

తే. విమలశుభగాత్రి కంతట ♦ విపులమంగ

శాభినూచనములు ధైర్యఁమలరఁజేయు

* శ్రీ భిస్తు మనేయ విపులే త్తజాభి స్త్వం రంస్యసే వీతభయః కృతార్థః-అనిమూ. మఠలఁ బెక్కుమందిని రాముఁడు వివాహము చేసెకొనఁగలఁడనియు, దనకిటఁ జావు కలుగుననియు సీత భావముని గోవిందరాజులతాత్పర్యమని గ్రహింపవలయు. ఇట్లు చెప్పచు వీతదుఃఖించుట మానవశ్రీ స్వభావమును దెలుపుటకేకాని వేటుగాదని తీర్థులభావ మనుట యిట సారము.

నవియుఁ బ్రఖ్యాతి నందినఁ యవియు ఫలద
ములును సగులక్షణంబులు † చెలఁగె మదిని. ౨౦

1182

ఇరునదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౨౯ - వ సర్గము.

—ఁఁఁఁ సీతకు శుశ్రూషకునములు తోచుట. ఁఁఁఁ

- సీ. *ఇట్లు చింతలఁగుందిఁ యెంతయుఁ బొగులుచు, నియమవ్రతంబులఁ నిలిచియుంట
నే నిందఁబొందక † యెసఁగుచు, విగతహర్షంబున నున్నట్టిఁ జాడఁ గావఁ
బడుచు, సంతతమును † ఒరిదీనచిత్తయై వర్తించుచున్నయా † వారిజాక్షి,
సంపదగలయట్టిఁ జను నుపజీవిను లాశ్రయించెడురీతి † నమలమంగ
ఆ. శాభినూచకమ్ము † లగుశకునంబులు, పొందె; శుభముగాఁగఁ † బొలిచి, కుటిల
పద్మకేశరాజ † పరఁగంగఁ గృష్ణవి, శాలశుక్లమగుచు † సరసమగుచు. ౧౫
- క. కనఁబడుతరుణీవామన, యన మప్పుడు మీనచలిత † మగుపద్మమూరీ
తిని దామ్రమగుచు నదరెను; గనసుందరమగుచు బలము † గ్రాలఁగఁ బెడఁగై,
ఆ. వృత్తమగుచు వెలసి † విమలకృష్ణాగరు, చందనార్హమగుచు † సరసరామ
చారుహస్తయుగళ † సంశ్లేషణమ్ముల, వఱలుచున్నసీత † వామభుజము. ౨౫
- క. అరుదుగ వడఁకెను; నితరే, తరమును జక్కంగ నమరి † తగునూరువుల
గరివరకరసామ్యంబై, పరఁగెడువామోరు వట్టై † వడఁకుచు నచట. ౩౫
- క. మునుముందె రాముఁ డున్నాఁ, డనితెలువంజొచ్చె; సంతఁనమలనయనముల్
తనరారి శిఖరములవలెఁ, గనఁబడు పలువరున వెలయఁ † గాఁ డను వమర. ౪౫
- క. పరఁగెడుభూపుత్రిక శే, బరమున శుభరీతి నొప్పి † బంగరుచాయ
నురుచిరమై సుంతరజః, పరిమిళితంబై న వలువ † భావుక మలర. ౫ 1188
- ఆ. ఇంచుకంతజాతె; † నిట్టులానుభువు
ఫలము నీయఁజాలి † పరఁగునీశు
భకరశకునములను † బహుశాన్యశకునంబు
లను దగంగఁ గాంచి † మనసునందు. ౫౫ 1189
- క. తనప్రియుఁడు పచ్చుననువా, ర్తను విన నౌవంచు బోధిఁతయగుచుఁ బెనుగా
లిని నెండను దగ శుష్కిం, చినయంకుర మట్టై వాసఁచినకులు వడఁగ. ౬
- ఆ. పైకి లేచినట్లు † పరమహర్షమునొందె; బక్వబింబఫలమువలెఁ జెలంగు

* ఈసర్గాదియందున్న “తథాగతమ్” అనుశ్లోకమనకు గోవిందరాజులు “సర్వం యథావ
త్సాక్షాత్కృతవతో మపేరపి” ఇత్యాదివ్యాఖ్యప్రాయము సీతయందు మహిమ నాకోపించి మహా
శ్వరతీర్థలవారిభాషణమును బలపఱచిరి.

- నధర మొప్పసుండఁ రాక్షసులుచెలువారఁ, గనుబొమలునువెలయఁ గాఁగన నయి,
 ఆ. ముంగురులు చెలంగ ఁ ముద్దుగాతెప్పలు, వెలయ శుక్లదంతఁ వితతి దనర
 నలగునీతవక్త ఁ మారాహువక్తను, ధాంశుబింబమట్టు ఁ లమరెఁ గాంతి. ౭
 చ. ఘనతరళోకమున్ వదలి ఁ కామిని యాత్రము మాని హర్షముం
 గని చెలువారుమోమున నిఁకామము శుక్లగత త్రియామ చం
 ద్రునిపెనుగాంతి రాజలెడుఁ ధోరణి మించును నుండె *నీనిమి
 త్తనిచయమే శుభంబొనఁగుఁ ఁ దప్పకయంచును నిశ్చితాత్మయై. ౮ 1193
- ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

30 - వ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁడు మొదట రాముని గీర్తింప నిశ్చయించుకొనుట. అథ-

- క. అనిహతవిక్రముఁ డగునా, హనుమంతుఁడు జనకతనయ ఁ దౌవృత్తాంతం
 బును ద్రిజటస్వేష్ణవార్తను, దనుజాంగన లెల్లఁ జేయుఁ తర్జనములనున్. ౧
 చ. వినియె నమస్తమున్; మఱియు ఁ వేడుక నందనమందునున్నయా
 యనిమిషసాధ్వీబోలెఁ జెలుఁవందుచు నున్నమహీకుమారికన్
 గనుచు మనంబునం గరుణఁ గ్రాలఁగ నివ్వీధిఁ బెక్కురీతులన్
 వనట మునుంగుచుం దలఁచె; ఁ వానరులెల్లను బెక్కువేలుగన్. ౨ 1195
- క. అయతంబులుగాఁ జేరుచు, నియమంబున నెల్లదిశల ఁ నెలఁత నెవతుకన్
 గయికొని పూనిక వెదకెద, రొ యలమహీజాతఁ గంటి ఁ నుర్విని నిచటన్. 3
 చ. అతిశయమా సమాహితము ఁ నంది యమిత్రులశక్తి నెన్నియె
 గతులను నన్ననన్య లెఱుఁగం దగనట్టులు గూఢచారి నై
 క్షీతిఁగల పెక్కుతావులను ఁ జేరి కనుంగొనుచున్ సురారియు
 ద్ధతిమెయి నేలునిప్పురముఁ ఁ దద్దయు వేడుకమీఱఁ జూచితిన్. ౪ 1197
- క. దనుజులవిశేషమును నీ, యనుపమపత్తనమురీతి ఁ నసురేంద్రునిదా
 ఘనమైన సుప్రభావం, బును దెలిసినవాఁడనైతిఁ బో యిప్పటికిన్. ౫ 1198
- తే. అప్రమేయప్రభావుఁడై ఁ యఖిలజంతు
 వులను గరుణను గాంచుచు ఁ నలగురాము
 వత్నిఁ బతిదర్శనేచ్చ నీపడఁతి రాము
 వార్త నెఱిగించి యూఱడింపఁదగునాకు. ౬ 1199
- సీ. దుఃఖమేయెఱుఁగనిఁ తోయరుహాక్షిని, మితిలేనిదుఃఖ మీఁగతిని నిప్పు
 డనుభవించుచు దీనిఁకంతమేలేదని వగచుచుఁ బూర్ణచంద్రుగతి మోము

* ఈచతుర్థపాదార్థము ప్రాతీతికార్థము నుద్బోధించుఁగానఁ జేర్పబడినది.

భాసిల్ల నలరునీపరమసాధ్వీని నూటడిలఁజేయువాఁడ; నీయిలను శోక
హతచిత్తయైనయీయనఘచారిత్రను నూటడిల్లఁగఁజేయఁగతి
తే. రామునొద్దకుఁ బోదునేఁగి నీమెయిఁ జను
టరయఁగా దోషమేయగుఁ; పరుణి నూట
డిలఁగఁ జేయకపోయినఁగి నలఘుకీర్తి
మంతురాలగునీసాధ్వీఁగి యెంతో వనట ౮౪ 1200

క. తనుఁ గాచుదిక్కులేమిని, మనమునఁ జలపోసి మేనుఁగి మఱచి యనువుల
దనపూన్కివదలుఁ; బూర్ణేంద్రునిభావన మురఁగి గన్నఁగోయి వెలయఁగన్.
క. కరములు దీర్ఘములై తగ, నిరుపమబలమలర నొప్పునృపమణిఁ దనదా
తరుణిం గన లాలసుఁడౌ, పరమాత్ముని నూటడిల్లుఁగఁగి నొనరుతున్. ౧౦
తే. ఇట్లుచేయుట న్యాయమాఁగి నెన్నిమాడ;
రాక్షసస్త్రిలయెదుట నీరామతోడ
మాటలాడుట కార్యమేమాడ్కిఁ గాదు,
కార్య మెవ్విధి నొనరువఁగఁగి దగునొకొ. ౧౧ 1203

క. ఈకష్టమునం జిక్కితి; నీకడచు త్రియామయందెఁగి యీభూజాతన్
వే కాంచి యూటడింపక, యీకరణిని నుందునేనిఁగి యీమె మృతిఁగనున్.
క. ¹లేదిందుల కనుమానం, బేదైనను; నీతతోడఁగి నిప్పుడు పలుకం
గాఁ దగదనిపోయినచో, నాదయిత వచించెనేమిఁగి ననుఁగూర్చి తమిన్. ౧౨
క. అనిరాముం దడిగిన నే,మనియు త్తర మొసఁగువాఁడ; నతివేగమ నే
జని రాముం గాంచి నీతను, గనినాడంగాని పలుకఁగఁగి లే దచటన్. ౧౩
తే. ఆమెయేమియుఁ జెప్పలేఁగి దని వచింతు
నేని కఠినంపుఁజూపులఁగి బూని క్రుధను
నన్నుఁ గాల్చిననుం గాల్చుఁగి మిన్నకుండఁ
డారఘాతముఁ; డేనిట్టుఁగి లరిగి వేగ. ౧౪ 1207

క. మనుజాధిపుకొఱకై నే, వనచరనాథుఁబురికొల్పిఁగి బలములతోఁగి దె
చ్చి ననున్ వ్యర్థమెయగు నీ, వనజాక్షియు నంతదనుకఁగి బ్రదుకదు కానన్.
ఆ. అట్టులౌట నిందెఁగి యెట్టులో వేయండి
కాచుచున్నదనుచఁగి కాంతలందు
నంతరంబుఁ గాంచిఁగి యతితాపమునఁ గుందు
నీత నూటడిలఁగఁగిఁగి జేయువాఁడ. ౧౫ 1209

²నీ. అతినూత్నతనుఁడనుఁగి నందు విశేషించి వనచరుఁడను, గానఁగి వనితలెనరు
ననుఁగానఁజాలరుఁగి కనుక మనుష్యులు పలుకునట్లుగ నితఁగులకుఁ దెలియ

1 పృథ్వి వాస్తవి సంహార-అనిమాంశము. 2 వాచం చోదాహరిష్యామి మామషీ మిహ
సంస్కృతామ్. యదివాచం ప్రదాప్యామి ద్విజాతీయ సంస్కృతామ్, రామాం మవ్యమానా మాం

నట్లు సంస్కృతభాష ♦ నాదృతిగ్రహియించిపలికెద; మఱియునే ♦ బ్రాహ్మణువలె
సంస్కృతభాషతో ♦ సంభాషణముచేయ ననుగని సీత యీ ♦ వనచరంబు

ఆ. పలుకఁజాల దిట్లు ♦ పరిపరివిధముల

దనుజవరుఁడె పల్కు ♦ నని భ్రమించి

భయము నొందుఁగాన ♦ వలనుమీఱ మనుష్య

భాష నాశ్రయించి ♦ పలుకఁదగును. ౧౯

1210

క. వనజాక్షికిఁ బరిచితమగు, మనుష్యభాష నె వచింతు ♦ మహితార్థమునం
దును గల్గునట్లు, సంస్కృతమునఁ బల్కుఁగరాదు కార్య ♦ ముంజెడుఁదానన్.

ఆ. అట్లుగాక యింక ♦ నెట్లైన నీసాధ్య

నూఱడింపరాక ♦ యుండు; నేను

వనచరుండ నగుట ♦ మనుజోక్తిఁ బల్కుటఁ

గాంచి యీమె మనసు ♦ కలఁకఁబాఱ. ౨౦

1212

క. మును రాక్షసవేషంబులఁ, గని భయపడియుంట నన్ను ♦ గని మిగులన్ భీ
తినిగాంచు; సంతఁ బొడవగు, కనులలరెడు నీసుసాధ్య ♦ కడు వేగమునన్. ౨౧

చ. దనుజునిఁ గామరూపునిగఁ ♦ దానె యెఱుంగునుగాన నన్నిటం

గని భయమంది శబ్దమును ♦ గట్టిగఁజేయును; దానఁ దోడనే

*దనుజులతాంగులెల్ల వివిధస్ఫుటశస్త్రములూని భీతినిం

గనునటు మృత్యువట్టు ననుఁ ♦ గ్రన్ననఁ జంపఁగ వత్తు రొక్కటన్. ౨౨

తే. వికృతముఖు లనఁదగినయీ ♦ వెలఁదులెల్లఁ

జేరి ననుఁ జుట్టుకొని తమ ♦ చేతనై న

వట్టు చంపుటకుంగాని ♦ పట్టుకొనఁగఁ

గాని యత్నముచేయుదు ♦ రూని పూన్కి ౨౩

1215

సీ. శాఖశాఖల, నల్ప ♦ శాఖల, నుత్తమభూరుహస్కంధాలిఁ ♦ బూని నేను

నలుదిక్కులను జవ ♦ మలరఁగాఁ బరుగెత్తఁ గని భీతిఁ జంకుదు; ♦ రసిహతగతి

నివ్వనంబునఁ జరి ♦ యించునారూపంబుఁ గని వికృతాస్యతా ♦ వనితలెల్ల

భయమున శంకించి ♦ పరుగెత్తుదురు; మఱిదనుజాంగనలు రావ ♦ ణునిగృహమునఁ

ఆ. దన్నియు క్తులై న ♦ దనుజులఁ బిలుతురు;

శక్తిశూలముఖ్య ♦ సాధనములఁ

గరములందుఁ బూని ♦ క్రవ్యాదు లరుదెంచు

వారు చూచువారు ♦ భయము నొంద. ౨౪

1216

సీతా భీతా భవిష్యతి-అనిమాలము. నిశ్చయము చేయుటకై యిట్లు పరిపరివిధములఁ దలపోయుచు
న్నాఁడనుట యిటఁగల సారము. * రాక్షసీగణః, నానాప్రవారణో ఘోర స్సమేయాదంత
శోపమః-అనిమాలము.

క. ఉరవడి నరుదెంచుచు సం, గరమునకుం బిలుతురు నను; † గ్రవ్యాదులు నన్
బరికించి చుట్టుముట్టుచు, నరుగఁగ నీకుండ బలిమి † నక్షపడంగన్. ౨౮ 1217

ఉ. వారిబలంబులన్ నటికి † పౌరుషమూని శ్రమంబుచెంది య
వ్వారిని మీటి భూరితరః † వారిధి దాటి పరాబ్ధితరమున్
జేరఁగఁజాలఁ; బెక్కు రతిశీఘ్రముగాఁ బనిచేయుదానవుల్
వారిధి నభ్రమార్గమునఁ † బొలుచు దాఁటెడునల్లు నన్నొగిన్. ౨౯ 1218

ఆ. అంబరమున కెగిరి † యట్టె ననుం బట్టు, కొనుదు, రవుడు జనకః † తనయ కచటి
రామువార్త తెలియ † రాకుండు నేవీరి, చేతఁ జిక్కుపడుదుఁ † జేయ వేమి.

సీ. హింసాభిరుచిగల † యీరాక్షసులు జనకాత్మజ నొకవేళ † నంతమొండఁ
జేసినఁ జేయుదు, † రీసరఃశినిజూడ రామసుగ్రీవకాః † ర్యంబుచెడును;
బరులకుఁ దెలియని † వద్దతి గల్గి, రక్షఃపరివారితః † త్త్వతలంబు
నయి యభివేష్టితం † బై యెఱుంగఁగరాకయున్న యీశ్వలమున † నుర్వీతనయ
తే. యున్న; దని నేను జచ్చిన † నొక్కవేళఁ
బట్టుపడినను శ్రీ రామః † భద్రునకు స
హాయుఁడై *కార్యసాధనః † మందు శక్తి
గలుగువాఁ డెవ్వఁడై న నొక్కండు లేడు. 3౨౪ 1220

చ. అనిమొన నిందు నే మరణః † మందఁగ నీశతయోజనాయతా
బ్ధిని నెగురంగఁజాలినపః † విత్రవనేచరుఁ డొక్కఁడేని నా
మనమున నెన్నలేడు; పలుః † మంది నురారులు చుట్టుముట్టినన్
ఘనబలమొప్పుఁ జంపఁగలః † గాఢపుశక్తి యెసంగునాయెడన్. 3౪ 1221

క. ఐనను శ్రమముం బొందుదుఁ, గాన మహాబ్ధిం దరించి † గట్టునవతలం
గానంబడుదానిని గనఁ, గానేర ననిశ్చితార్థః † గతులు బవరముల్. 3౪౪ 1222

తే. అపజయము గల్గినంగల్లు † నట్లు సంశ
యాన్వితంబగుకార్యంబు † నరయ కేను
జేయఁ; బ్రజ్ఞఁ డెవ్వఁడు † చేయు సంశ
యాన్వితం బగుకార్యంబు † నరయక మది. 3౪౪ 1223

సీ. సీతతో నేను భాః † పింపకపోయిన నామెయు దిక్కులే † కంతమొందు
భాషింతునేని యీ † పగిది మహాఘముల్ సంభవించును నాకు † సత్యమిద్ది;
యవివేకి యగుదూతః † యందుఁ జెందినఫలమందనున్నట్టికార్యములు దేశ
కాలంబు లెఱిఁగి చః † క్కఁగఁజేయవందున నా దేశకాలంబు † లరిసమంబు
తే. లగును గావున సూర్యోదయమునఁ దమము
లడఁగురీతి నశించు; జః † నాధివుండు

* నావ్యం పశ్యామి రామస్య సాహాయ్యం కార్యసాధనే అనియూహము.

సచివులంగూడి కార్యంబు † చక్కనెంచి

యు క్తమిదియని యొకబుద్ధిఁనూని కడఁక. 3౮

1224

తే. నిశ్చయించిన సూరిమాఁని యగుదూత

దానిఁ జెఱచును; స్వామికృత్యంబు చెడక

యుండురీతిని, నవివేక † మొందకేను

మనలురీతిని, గార్యంబు † పొసఁగునట్లు. 3౯

1225

క. కడలిని దాఁటినపని యెవ్వడువున వ్యర్థంబుగాదో † బాగుగ నట్లే

తడఁబడ కీకార్యంబును, గడఁగి యొనర్పంగవలయుఁ † గా యదియెట్లొ. 3౯౫

క. నేనెవ్విధిగాఁ బల్కిన, జానకి నాపల్కువినునో † సాధ్వసమును దాఁ

బూనకయుండునో ? యని పవ, మా నాత్మజఁ డాత్మనెంచి † మతివిభవమునన్.

క. ఒనరింపఁదగినకృత్యంబును నిదమిత్థమ్మటంచుఁ † బోలఁదలఁచె; నీ

వనితకుఁ బ్రియబంధువుఁడై, ఘనమతియై కీడుచేయఁ † గడఁగని రామున్. ౪౦

క. మునుమును గీర్తించెద నీ, జనకజ, నాథాత్తమైన † స్వాంతము గలదా

టను నామాటలకున్ భీ, తిసిబొందకయుండు; మఱివి † దితచిత్తుండ్లై. ౪౧ 1229

తే. ధరణి నిత్యైకుకులజలఁ † దానె మేటి

యైనరాముండు చెప్పిన † యప్పలుకులు

ధర్మయుక్తంబులును శుభ † దములు నగుచు

నలరున వ్యాని వినిపింతు † నాదరమున. ౪౨౫

1230

ఆ. మధురతరములై న † మాటల వినిపింతు, రామునాశయంబు † నీమెకేను

నెట్లుచెప్ప నీమె † యిప్పలుకులపయి, శ్రద్ధయునిచి వినునో † చారురీతి. ౪3౫

క. ఒనరింతునట్టులే యిపు; డని యస్తుహానీయమూర్తి † హనుమంతుం డా

ఘనతరుళాఖాంతరమునఁ, గనఁజాలనియట్టులుండి † కడు మధురముగన్. ౪౪

క. ధరణిపతియైనరాముని, తరుణీమణిఁ జూచుచున్ ని † తాంతసుఖదమై

పరఁగుచు నవితథము మనో, హరమగువాగ్భణితి నిట్టు † లనియెం బ్రీతిన్. ౪౪౫

ముప్పదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

అథా { హనుమంతుండు నీతకుమాత్రమే వినఁబడునట్లు రామువార్తఁ దెలుప } అథా
నీత తలయెత్తి యాతనిం గనుట.

చ. వనచరవర్యుఁ డిట్లు బహు † భంగుల లోనఁ దలంచి నీతకున్

వినఁబడునట్లు వీనులకు † విందుగఁ దోఁచెడువాక్యయుక్తి ని

ట్లనివినిపించె; న్యందనగ † జాశ్వవిభూతిఁ దనర్చి వుణ్యశీ

లనియతి మించి నద్యశ విలాసలి నొప్పుగ భూపవర్యుఁడై. ౧౫

1234

క. తనరాకు దశరథుండను, జనపతి యొక్కందు గలఁడు + ఛత్తమొలుగఁ దా
తని దానకీర్తి యనవృశ, మనిచెప్పుట యతిశయోక్తి + యనరాదెపుడు. ౨

సీ. సద్గుణంబులను నాజనపతి రాజులందు శ్రేష్ఠుండయి + యలరుచుండు
దపమున మునులతోఁ + దానమానుండగుఁ; జక్రవర్త్యస్వయంజాతుఁ సతఁడు
బలమున శతమఖోపముఁడగు మతియహంసారతి యతనికి + సతతమొదవు
నీచభావం బాతఁనికి శత్రువై యుండుఁ; గరుడాస్వతుండయి + క్రాలుసతఁడు

తే. సత్యశౌర్యఁ డిహ్వాకువంశమున ముఖ్యఁ
డతులలక్ష్మీయుతుండు సదాశ్రితజన
సంపదభివర్ధనుండును + సకలరాజ
లక్షణవ్రజసంతతలక్ష్మీతుండు. ౪

1236

క. అనిహతతేజఁడు రాజేం, ద్రనిచయమున మేటిసాగరవ్యాపుతమే
దినియందు విశ్రుతుండగు, జనసౌఖ్యకరుండు నుభయ + శాంతియుతుండు.

తే. అట్టిదశరథభూజాని + కగ్రతనయుఁ
డిందుబింబాస్యఁడై రాముఁ + డిలఁ జెలంగు
నాతఁడు విశేషవేత్తయై + యఖిలచాప
ధరులలోఁ దానె మేటియై + పరఁగుచుండు. ౬

1238

చ. జనకునకుం బ్రియుండు వృషసంతతికిం దగుధర్మరాశి పా
లనమున జాగరూకుఁడు విలాసము మీఱఁ బ్రజాధిధర్మము
దనదగుధర్మమట్లై సతతంబును గాచెడువాఁడు, ప్రీతిజీ
వనిచయధర్మరక్షకుఁడు + వైరిజనాంతకుఁ డై చెలంగు; నా
తనిజనకుండు వృద్ధుఁడు సతతంబును సత్యరతుండు గావున. ౭

1239

తే. ఆడితప్పలేక + యటవికిఁ దనుఁ జను, మనిన వీరుడయ్య + సనుజఁడు, తన
భార్య వెంటరాఁగ + పనమున కేగెను; వివినమం దతండు + వేటకొఱకు. ౮

చ. తిరుగుచుఁ గామరూపులయి + తీవ్రసరాక్రము లై నయానిశా
చరులను బెక్కుమంది ననిఁ + జంపెను; దూషణుఁడు దురాత్ముడౌ
ఖరుఁడును సైన్యయుక్తముగ + త్కౌపతిచే హతులైరి; రావణా
మరుఁ డది యాలకించి మదిఁ + జొప్పుదురోషము పెల్లునం దగ. ౯

1241

తే. దండకాటవి నాజనస్థానమెల్లఁ, జెడియొగద నేటికీక్రూరుచేత సనుచుఁ
దగినమాయామృగంబయి + తరలివచ్చి, రాము వంచించి యాతనిఁగ్రమణి నీత.

క. కొనిపోయె; ననిందితయా, జనకజ వెదకుచును దాను + జని సుగ్రీవుం
డనువాసరేంద్రువనమునఁ, గని యాతని మిత్రవరునిగా గ్రహించె.

క. తరువాతఁ బరపురంజయుఁ, దురుబలుడౌ రామధర్మ + డొయ్యన వారి
బరిమార్చి యాతనిరాజ్యము, స్థిరముగ సుగ్రీవువశముచేసిం గడియె. ౧౨

- సీ. అంత నుగ్రీవుని యాజ్ఞచే గామరూపు లగుకోతులు వేలకొలది యెల్ల
దిక్కుల సీతను † దీప్తశౌర్యంబుల వెదకుచు నున్నారు; † విపులనయన
యగునామెకొఱకె నేనడవిని సంపాదిసాధుభావణముల † సాగరంబు
శతయోజనంబును † జవమున లంఘించి వచ్చితి; నెట్టిసవ్వపువు, ఛాయ
తే. కాంతిగలదని శ్రీరఘుకాంతువలన, నిశ్చయంబుగ వింటినో † నెలఁత నిచట
నవ్వెయెల్లను గలుగుట † నాధరణిజ, నీమె నేఁ జూచితిని మదభీష్ట మలరె.
- క. అని యింతమాత్ర మీగతి, వనచరవర్యుండు పలికే † వాక్యము మఱి దే
నిని బల్కకూరకుండెను, జనకజ యప్పలుకుల విని † స్వాంత మలరఁగన్. ౧౬
- క. ఇదియేమి యిచటనివ్వీధి, ముదమొనరఁగఁబల్కునుగుణముఖ్యుఁడెవఁడొయీ
యదనున నని విస్మయమును, మదిఁ గాంచినదయ్యె; నంతమాననిపూన్కిన్.
- తే. కొనల వక్రతగల్గినకురులు వెలయ
నై జముగ భీరుతం దగునాతికురులు
గ్రమ్మకొనియున్నమోము నొక్కటను బైకి
నెత్తి యాశింశుపావృక్ష † మెలమిఁ గాంచె ౧౭౪ 1248
- చ. జనకజ వానరర్ష భువచస్తతిఁ జక్కఁగ నాలకించి వే
కనుఁగొని దిగ్విదిక్కులను † గానక యెవ్వరి రామునందు నె
మ్మనమును నిల్పి ధ్యానము సమంబుగఁ గైకొని సంప్రహర్షముం
గనియె; దదీయవృక్షమునఁ † గామిని చూడ్కులఁ ద్రిప్పి యాదృతిన్. ౧౮౪
- తే. వై నఁ గ్రిందను బ్రక్కల † బాగుగఁ గని
యాయచింత్యమతిన్ గపింఁద్రాభిమతుని
వాయునూనుని నుదయించుభానురీతి
వెలుగువానిని గనియె నావెలఁది యచట. ౧౯౪ 1250

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౨ - వ సర్గము.

అంత సీత హనుమదుక్తుల విని ప్రమించుట. అంత

- *చ. జనకజ యంతభూరితరుశాఖలయంతరమందు లీనమా
తను వమరంగ నొప్పెడునదాగతినూనునిఁగాంచి సాధ్వసం
బున హృదయంబు బెగ్గిలఁగఁ † బోలఁగ నింకనుగాంచె నాతఁ డ
ర్జునవననంబుఁ గట్టుకొని † సొంపగుకాఱు మెఱుంగుపిండురీ
తిని దగుపింగళచ్ఛవిని † దేజరిలెం గన నద్భుతంబుగన్. ౧ 1251

* వేష్టితార్జునవస్త్రం తమ్-అనిమూలము. సంవేష్టితధవళవస్త్రస్వరూపమ్-అనివ్యాఖ్య.

ఆ. అట్లుమెఱయుచున్న హనుమంతుఁ బ్రయవాది

వినయమొప్పువాని ధి కసితమగు

నయ్యశోకపుష్ప ధి మట్టితనుద్యుతి

యలరఁ దప్తహాటఁకాక్షులొప్ప. ౨

1252

క. తరుశాఖాంతరమందుం, బరఁగుచునున్నట్టివాని ధి బాగుగఁ గనయెం;

బరమాద్భుత మందుచుఁ గని, కరము విచారించె నిట్లుఁగఁ దనయాత్మక. ౩

క. జౌరా ! భీతికరంబై, యీహాపము చెలఁగె, వానఁదేంద్రు తను విదాఁ

జేరఁగరానిది చూడం, గా రాని దిదేల తోఁచెఁ ధి గడుభీతిదమై. 3 1254

క. అనితలఁచి మరల దుఃఖం, బున నేమియుఁ దెలియదయ్యె; ధి భూనుత భీతిం

గని జాలిపుట్ట రామా, యని సామిత్రి యటంచు ధి నార్తి బాగులుచుక. ౪

క. విలపించె బెక్కురీతుల; వెలఁదులు వినువార లనెడుఁవెఱపుమెయి మి

క్కిలిమధురముగా జానకి, మెలమెల్లన నేడ్చె వగయు ధి మించుటవలనక. ౫

క. తనకుం జెంతవినీతుక, ఘనతరుశాఖావిలీనుఁ ధి గపితిలకుని నా

హనుమంతుఁ గాంచి స్వప్నమె, యనిమైధిలి తలఁచె వార్తయద్భుతమగుటక. ౬

చ. తరుణియు నంతఁ జక్కఁగ నదాగతినూనుని దీర్ఘవక్రసుం

దరముఖు నూర్యసూనువచఁనంబునె చేయఁగనున్నవానిఁ గీ

శరమణుమంత్రి సాధుమతిఁశాలురయందు మఱియుఁ జూచె ని

క్కరణిని రామువార్తలఁ దగఁ దెలిపెంగద యంచు లోలయై. ౭ 1258

ఉ. జానకి యాకపిప్రవరుఁ ధి జక్కఁగఁ గాంచి వికారహాపముం

దాను గనంగ మూర్ఛిలి మృతప్రతికల్పయు నౌచునుండె, వి

జ్ఞానము చాలనేసటికిఁ ధి జానకు రాఁగ విశాలనేత్ర య

వ్యానరుఁగూర్చి యెంచెనిటు; స్వప్నమున వికృతంపుఁగోతినిక. ౮ 1259

ఉ. కంటిని శాస్త్రసంఘమునఁ ధి గానఁబడుం, గలలోనఁ గోతియుం

గంటికిఁ దోవఁగూడదని ధి కాంచినవారికిఁ జాలకష్టముల్

వెంటనె కల్లుఁ గాన రఘువీరునకుం దదమగ్రహార్థమై

వెంటనె యున్నచాపధరవీరున కల్లనుమిత్రపట్టికిక. ౯ 1260

క. నాతండ్రికి జనకునకుక, బ్రీతియె సంధిల్లుఁగాక; ధి వితకార్తిని నే

నీతటినుండుట నిద్రయు, నేతెఱఁగునవచ్చు నిద్రయిది కాకుంట్క. ౧౦

క. కల రాఁగూడదు కావునఁ, గలగా దిది నిద్ర తగుముఖంబున ననినక

విలసితపూర్ణనిశాకరు, నలె దగుముఖమొప్పురామభద్రునిఁ గవమిక. ౧౧

క. నాకెట్లు నిద్రగలుగును, నాకెట్లు సుఖంబుఁగలుగు! ధి నాధునిపతతం

బోకరుణానిధి ! రామా, యోకానల్యాకుమార ! యోరఘువీరా. ౧౨

- క. అనిబుద్ధి రానుమూర్తినె, ఘనభక్తిం దలఁచుదానఁ ♦ గడుఁదమి వాక్యం
బునఁ జెప్పుచుండుదానను, ననుకూలముగాఁ దదీయమగుకథనిట్లే. ౧౦౪
- క. వినుచున్నదాన నాభ, ర్తనె తెలియుచునున్నదాన; ♦ రాముని నెడఁబా
సినయదిమొదలుగ విరహం, బున మన్తధవీడితనయి ♦ పొగులుచు సతమున్.
- ఆ. నాథునందె నామఁనం బింతయున్ నిల్పి, తలఁచుదానఁ గానఁ ♦ దలఁచినట్లే
కానఁబడెడునట్లే ♦ వీనులవినఁబడుఁ, గాని యిద్దనిజముఁగాదు తలఁప. ౧౨
- సీ. ఇచట నల్లదె రాము ♦ నెన్నువానిని గనుచున్నదాననుగద, ♦ యొక్కరీతిఁ
బతిఁగూర్చి నామది ♦ సతీశయప్రేమను దగుమనోరథమె యిట్లగపడునటు
లున్ననంచుఁ దలంచుఁచున్నదానను, దాని కరయ రూపమె లేదుఁధరణియందు
నేకారణమొ యిటు ♦ లిటవినవచ్చుట కీవాసరునిరూప ♦ మిత్తరువునఁ
- తే. జక్కఁగాఁ గాననయ్యెఁ గీశవరుఁ డితఁడు
నాయెదుట వచ్చి కనఁబడిఁనాఁడుగాని
వేఱుగాదు, వాచస్పతిఁవిబుధవర్య
శతధృతులకును నగ్నికి ♦ సాంద్రభక్తి. ౧౩
- క. కరయుగముమోడ్చి మ్రొక్కెద, వరకపి యీతం డిచటికి ♦ వచ్చి పలికి న
ట్లరయఁగ సత్యములగుఁగా, క రహితఫలదములుగాక ♦ క్రాలుత మింకన్.

1267

ముప్పదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

33 - వ సర్గము.

ఁజ్ఞా హనుమంతుఁడు సీతవృత్తాంత మడుగుట. ఁజ్ఞా

- చ. అనివచియించె నంతట నుఁహ త్తరవిక్రమ మొప్పువాయునం
దనుఁడు వినీతవేషుఁడయి ♦ తత్తరువర్యమునుండి డిగ్గి యా
జనకజదుస్థితిం గనుటఁ ♦ జాలఁగ దీనతనొంది వందనం
బొనరిచి నుంతచేరఁజని ♦ యొప్పఁగ శీర్షమునం గరద్వయం
బును ముకుళించి యిట్లనియె ♦ ¹ముద్దులుగులెక్కుడుపల్కులొప్పఁగన్. ౨
- చ. ²సరసిజనేత్రముల్ వెలయఁ ♦ జాలఁగ మాసినపట్టువస్త్ర మా
దరమునఁ దాల్చి యావిటసిఁతల్లజశౌఖను గైగ్రహించి యి

1 సీతాం మధురయాగిరా-అనిమా. 2 కాసుపద్మవికాలాక్షి క్లిష్టకాశేయవాసిని, ద్రుమస్య
శాఖా మాలంబ్య తిష్ఠిసి త్వ మనిందితే-అనిమా హనుమ ఇంతమముందే సీతయని యెఱింగియు
మరల నేల నీవెవతుకవని ప్రశ్నించె ననరాదు. సీతను దానెఱింగినట్లే మాటలాడిన రావణుఁడని
సంశయించు నేత్రాయని, యామెనోటనుండియే బదులుచెప్పింపఁగోరి యిట్లడిగెననియు నెఱుంగుట
దీనిసారము.

క్కరణిని నున్నదాన వొకకందును బొందనిదాన వీవు నా

కురుకృపఁ దెల్పు మెవ్వతవొ యొక్కతవే యిటనుండ నేలాకో. 3 1270

తే. పుండరీకపత్రంబులనుండి యలల

పెల్లునం జిమ్మినట్టిసీరెల్లదొరగు

నట్లు నీకన్నుగవనుండి యార్తిజలము

కాటుచున్న దదెందుకోకరుణఁ జెవును. ౪

1271

సీ. అమరకన్యకవో, నీవసురకుమారివో యక్షకిన్నరనాగరాక్షసులయు

గంధర్వులయుఁ బుత్రికారత్నమవో వీరియందెవ్వరికి నీవు మందరాంగి

చేరినదానవు! నారీమణి, వసువాయుగుద్రులయందెవరికి నీవు

సంబంధురాలవు! చారుగాత్రీ! నీవు దేవతవని నానుదికిని దోచు

తే. చున్నయది; చంద్రునింబాసి యున్నతమగు

స్వర్గమును వీడి పుడమికి వచ్చియున్న

సకలసుగుణాకరయును దేజఃప్రకాశ

యు నగురోహిణివా యేమి యవిద నీవు. 2

1272

క. సురుచిరగాత్రీ, నీవె, వ్వరిదానవు! చక్కనగుచు భాసిలునక్షుల్

నిరుపమరీతిం దోచెడుఁ; గరుణాధ్యా! యసితనేత్ర కడువడిఁ జెవుమా.

క. తెలియకగానీ క్రోధము, పొలయుటచేఁగాని నీవిభుండగుమునిరా

డ్డిలకువసిష్ఠునిఁ గోపము, గలవానిగఁజేసి త్రిదశకాంతాలయము. ౫ 1273

తే. వదలి పుడమికి నిత్తటి వచ్చినట్టి

యయ్యగుంధతి వగుదు వంచరయువాడఁ;

జారుమధ్యమరాజితా! య్త్వౌతలమును

వదలి పరలోకగతుడైన వరతనయుని. ౬

1274

క. జనకుని, భ్రాతను బ్రాణేశుని వీరలయందు నొకని శుభగుణుని గుటిం

చి నిరతదుఃఖమునొందెద, వని తలఁచగనయ్యెఁ జెవుమయతఁడెవ్వఁడోకో.

సీ. ఇట్టులేడ్చుటచేత, నిట్టూర్పువిడుచుటచేత భూస్పర్శముచేత, రాజ

సంజ్ఞలు గలుగుటఁ జానరో నీవెన్న వమరనారివి కాదటంచుఁ దలఁతు;

నవయవంబులచంద మట్టులె మంగళకరములౌ కామ్రులక్షణనమూహ

మునుబట్టిచూడఁగా మనుజేంద్రుపట్టపురాణివి, మణియును రాజతనయ

అ. మనుచు నాకుఁదోచె నాజనస్థానంబు, నుండి రావణానుగుండు బలిమి

బట్టితెచ్చినట్టి వరమసాధివి నీత, వగుదువేని తెలుపు మడుగువాకు.

అ. భద్రమగునుగాక వరుగునీడై న్యము, మనుజతరుణులందుఁ గవఁగరాని

1 కోమత్రుతః పితా భ్రాతా భర్తా వా తే మమస్యపే, అస్తా ల్లోకా దమం లోకం గతం
త్య మమశోచసి-అనిష్టా.

చక్కదనము, మానిసామాన్యవేషమి, వెట్టా యట్లై రామునింతివీవె.

చ. మనమున నెన్ననిశ్చయమె ♦ మానిని సందియమేమిలేదు; నా
విని రఘురాముకీర్తనము ♦ వీనులకింపుగ తిన్నచౌట హ
ర్షనిరతచిత్తయై విటపిశాఖలక్రిందఁ జెలంగునాంజనే
యుని గని యిట్లుపల్కె; వినుమోకపిన త్తమ! నేను భూస్థలిన్. ౧౮౫ 1279

క. ధరణీపతిముఖ్యుండై, పరఁగుచు విదితాత్ముడగుచు ♦ భాసిలుచున్ భా
సురకీర్తిమెఱయు దశరథ, ధరణీంద్రునికోడలను, బ్రతాపవిభూతిన్. ౧౮౬

క. అరిజనులసైన్యమును నిర్భరతాపము నందఁజేసి ♦ భవ్యాత్ముండౌ
నిరుపమకీర్తికి జనకున, కురుశౌర్యా! తనయనగుచు ♦ నొప్పెడుదానన్. ౧౮౭

ఆ. వేరునీతయనుచుఁ ♦ బిలుతు, రామతిమంతుఁ

డై సరాముపత్ని ♦ నగుదు నేను;

బెండ్లియైనపిదపఁ ♦ బ్రియమున దశరథు

నింట ద్వాదశసమ ♦ లేనుమిగుల. ౧౮౮

1282

క. మనుజాఖిలభోగంబుల, ననిశము పొందుచును గామితార్థములెల్లం
గనుచుంటి నవలివత్సరమున దశరథుఁ డవ్వసిష్ఠమునిసంయుతుడై. ౧౮౯

తే. రామునిత్వోకువంశహర్షదునిఁ బట్ట

భద్రుఁ జేయంగఁబూనె; నాపరమయత్న

మునకుఁ దగినట్టివస్తువుల్ ♦ మొనసి కూర్చు

చుండఁ గైకేయి పతిఁగాంచి ♦ యొప్పుదప్పి. ౧౯౦

1284

క. పలికెనిటు; రామభద్రున, కలరఁగఁ బట్టాభిషేకమగునేని యింకన్
జలములఁ ద్రాగను, దిన, భుక్తుల ¹నీయభిషేకమేయగును ననుజంపన్.

క. మును నాకు వరములిచ్చితి, ననిచెప్పితివిగద ప్రీతి ♦ యలరఁగ నమ్మా
టను వ్యర్థపఱుపఁ దగదే, వనికేగునుగాక రామభద్రుఁడు త్వరఁగన్.

చ. అనవిని రాజు గైకకును ♦ నాదృతి మున్ను వరంబు లిచ్చుటన్

మనమున నెంచి సత్యమును ♦ మాననివాడగుటన్ రఘూత్తమున్

వనమున కంపుమన్న ప్రియభామిని క్రూరతరాప్రియోక్తినిన్

విని మది నేమితోషమికి ♦ విహ్వలతం గనుచుండె నార్తుడై. ౨౨౫ 1287

సీ. అంతట వృద్ధుడౌనవనిపాలుఁడు సత్యధర్మంబుల నెపుడు ♦ తప్పకుండ

జరపువాడౌట యశస్సునఁ బొదలెడు ²నగ్రపుత్రునిరాము ♦ నార్తుడగుచు

నేడ్చుచు మును పట్టి ♦ కిచ్చెద నేనన్నరాజ్యము నాకు మరలనొనంగు

మనుచు యాచించె; శ్రీయలరురాముఁడు తనయభిషేకమునకంటెనతిశయప్రి

1 ఏష మే జీవితప్యాంతో రామో య ద్యభిషిచ్యతే-అనిమా. 2 క్షేప్తం యశస్వినం
పుత్రం రుద వ్రాజ్య మయాచత-అనిమా.

- నే రామునాజ్ఞ దూతను, గా రామునివార్తఁ దెలుపఁగా వచ్చితిఁ జూ. ౧౫
 క. జనకసుతా! శ్రీరాముఁడు, వినుమా కుశలముగనుండి ♦ వివరింపుమనెం
 దనకుశలవార్త నీతో; వనితా! బ్రహ్మాస్త్రవేదవార మెఱుఁగుటన్. ౨౫
 ఆ. వేదవిదులయందు ♦ బెద్దయె తానయి, యెవ్వఁడలరునట్టి ♦ యింగితజ్ఞుఁ
 ఁ¹దాజితనయుఁడు నగునారాఘవుఁడు తన, తేమవార్త నీకుఁ ♦ జెప్పుమనియె.
 క. వనితా! గురుతేజుఁడు నీ, పెనిమిటి కనుచరుఁడు మిగులఁబ్రియుఁడునునగునా
 యనఘుఁడు లక్ష్మణుఁడార్తిం, గనుచున్దలవంచి మ్రొక్కెఁగడుభక్తిమెయిన్.
 చ. పురుషవరేణ్యులై నరఘుపుంగవు లిరువురు తేమయుక్తులై
 పరఁగుచునున్నవా రనెడుభవ్యతరోక్తుల నాలకించి య
 త్తరుణియుఁ బ్రీతి నంగములు ♦ తద్దయుఁ బొంగఁగఁ బల్కె నిట్టులా
 హరివరుతో; ²శతాబ్దములకైన మనుష్యుఁడు ప్రాణయుక్తుడేన్. ౩౫
 క. ఆనందమొందు ననియెడు, నీనుడి లోకప్రసిద్ధమేయగు నిదియున్
 వానరవర! నాపట్లను, గానంబడె సత్యమైనగతిగా నహహా!. ౬ 1302
 క. అనె; భర్తచెంతనుండియె, చనుదెంచినహనుమయందు ♦ జానకి కచటన్
 జనియించె నద్భుతప్రీతి, నెలంతయు నంత వాయుదేవుతనయుఁడున్. ౬౫
 క. ఇతరేతరంబు నమ్మక, ముతగన్ మాట్లాడుటకును ♦ మొదలిడి రంతన్;
 గృతవేత్త హనుమ ³హరిగణ, సతి యప్పలుకాలకించి ♦ పరమార్తితగన్. ౭౫
 తే. దీనయైయున్న జానకీదేవికడకుఁ
 జనఁగ మొదలిడె; నెంతెంతసన్నికృష్ట
 మునకు నాతండుపోయెనో ♦ దనుజు డిట్టి
 తనువునన్ వచ్చెనేమొకో ♦ యనెడుశంక. ౮౫ 1305
 క. జనకజయుం గనుచుండెను; మనమున నాదేవి యేమొమాట లితనితో
 డనుబల్కితినే, తగునే, యనుచితమాఁగాదె యిద్ది; యారావణుడే. ౯౫
 క. రూపాంతరమును దాలించి, యీపగిదిగ వచ్చె నిప్పు ♦ డిచటికనియె; న
 ట్లాపడఁతి శోకకర్శిత, యై పట్టుకొనినమహీరుహాయతశాఖన్. ౧౦౫ 1307
 తే. విడిచి యాయనవద్యాంగి ♦ పుడమిఁ గూరు
 చుండె; నాదీర్ఘబాహుఁ డట్లుగుతరమగు
 వగను గుందుచు భీతివివశయునగుచు
 నున్నయాజానకింజూచి ♦ నన్నుతించి. ౧౧౫ 1308
 క. వందన మొనరిచె; నట నా, నుందరి భయవిహ్వలయయి ♦ చూడకయే యుం
 డెం; దగ శశిముఖ సీతయు, వందనములు చేయుచున్నవానిఁ బవనజున్. ౧౩

1 దాశరథీరామః-అనిమూలము. ఆజమహారాజుకొడుకు ఆజి=దశరథుఁడు. 2 ఏతిజీవంత
 మానందో నతం వర్ష శతాదపి-అనిమూలము. 3 హనుమాన్ హరియూధవః-అనిమూలము.

క. కని దీర్ఘోఽఘోనంబులఁ, దనవగలం దెల్పుకొనుచుఁ ♦ కతమధురతర
స్వనమలర నతనితో ని, ట్లనియెను; మాయావియైనఁ యనుకుఁడు నచ్చున్.

క. ఇంతకుమునుపే యిచటికిఁ, బంతంబున నేగుడెంచి ♦ పలికె దురుక్తుల్
సంతసమలరఁగ నీతను, వెంతయు గ్రహియించి వగల ♦ నెల్లను మరలన్.

క. *కలిగించెదవో నన్నా, త్తులముంచు టమంగళంబు; ♦ తోరపుశక్తిన్
జెలఁగుచుఁ దనరూపము ని, మ్ములమాటుపడంగఁజేసి ♦ మూర్ఖతమీఱన్.

సీ. సన్నాసీరూపంబు ♦ సరగున ధరియించె యాజనన్ధాసంబునందు నాకుఁ
గనఁబడినట్టి యాఁదనుజుండవేనీవు; కామరూపుండవుఁగాన నేను
నుపవాసకృశనయి ♦ యొక్కరీతిఁగ దీననై యున్నదాన నహార్యదుఁఖ
ములనొందుదాన మరలనెట్టినన్న దుఁఖార్జనమగ్నగా ♦ నరయకీవు

తే. చేయుచున్నావు, నీకిది ♦ న్యాయమానె ?

వనచరా! నిన్నుఁగనుచు శంకను గనుటయు

యుక్తమేకా దదేలనఁనొగి నినుఁ గన

మదిని సంతోష మలరుచున్నది నిజముగ గది

1313

చ. వనచర, రాముదూతగనె ♦ వచ్చుటయే నిజమేని నీకు శో
భనమగుఁగాక నిన్ను రఘువర్యునిగాథలు ప్రీతినించుఁ గా
వున నడుగందలంతు రఘుభూషణుసద్గుణరాజునెల్ల నా
కు నెఱుఁగఁ జెప్పమా, తటినిఁకూలము నీటిజవంబులాగురీ
తిని హరియించెదీవు కడుఁ ♦ దీవ్రముగాఁ గపివర్య! నామదిన్. గన్ 1314

క. చిరకాలము రాముని విడి, కరము వగంబొందు నేను ♦ గలలో రఘుభూ
వరకులతిలకుఁడు పంపిన, హరిపుంగవుఁ జూడ నర్హునై తిసిగాదే. ౨౦ 1315

క. ఔరా! కలయెంతనుఖా, ధారంబో; స్వప్నమందుఁ ♦ దరణికులవిభున్
శ్రీరామువీరులక్షణు, నారూఢిగఁ గాంతునేని ♦ యార్తిఁ గననుగా. ౨౧

ఆ. స్వప్నమునకుఁగూడ ♦ భర్తకువలెనె నా, పైనిమచ్చరంబు ♦ గనఁబడెడు;
స్వప్నమనుచు దీనిఁస్వాంతమునన్ నేను, దలఁపఁ, జూడఁబడినఁగలను గోఁతి.

క. కలుగదు మేలేమాత్రము, కలుగుచు నున్నయది నాకుఁ ♦ గడుమోదం బి
మ్ముల నిప్పుడు; పతికుశలం, బుల వినఁ గోరుచును జింతఁబూనుచు నుందున్.

తే. అట్టిచింతయె యీహావ ♦ మంది భ్రాంతిఁ

గలుగఁజేయుచు నున్నదోఁగాని లేక

యువవసించుట ధాతువు ♦ లొగి గలంగి

వాతవికృతిని గల్పింప ♦ వరుసనిట్లు. ౨3

1319

క. మనమునఁ దోచుచునున్నదొ, కన నున్తాదోద్భవంబుఁగఁదగు భ్రమయో
 వినుచుందుము మృగత్వప్లిక, లననట్టులె యొకటికొకటి యగపడెడునొకో.
 సీ. ఉన్తాదమిదియని యూహింపఁగారాదు దానిచందముగనె తనరుఁ జిత్త
 విభ్రాంతిగావున వివరింప నున్తాదమే కానియపుడు నాహృదయమోహ
 మునుగాదు మఱియుఁ దక్కినరెండునుంగావు నన్ను నే నీకపిఁనాథుఁ జక్కఁ
 గా నెఱుంగుచు నున్నదాననే; యనియిట్లు పలువిధంబుల భూమిపట్టి వాని
 తే. యందలి బలాబలంబుల నరసి యవలఁ

గామరూపులు దనుజులు యగన నతని

రావణునిగానె తలఁచె; నారమణి సింహ

మధ్యమయు నిట్లుతలఁచి యమృతార్థుఁ గని. ౨౬

1321

క. పలుకక యూరకయుండెను, వెలఁదియభిప్రాయ మిట్టివిధమనిలోనం
 దలపోసి హనుమ యామెచె,పులకుఁ విందుగఁజెలంగఁ బోలుపలుకులన్.

క. జనకజకు హర్ష మొదనం, గనుజేయుచుఁ బలికె నిట్లుఁగా; రాముఁడు నూ
 ర్యునివలెఁ దేజస్వీయుఁ జక్కనిచంద్రునిమాడ్కి లోకకాంతుఁడు సుమ్మి.

సీ యక్షేశ్వరునియట్లు లఖలలోకములకుఁ దారాజరాజు, మాధవునిభంగి
 శౌర్యసంపన్నుండు సత్కీర్తిమహితుండు సురపతిదేశికుఁకరణి సత్య
 వాదియు, మంజులభాషియు, మూర్తిమద్దర్పకురీతి సౌందర్యశాలి
 మనమున కానందమునుగూర్చువాఁడును, గాంతిమంతుఁడు; తగుకారణములఁ

తే. దనదుకోపంబుఁ జూపునాతనియమర్ష

మెప్పటికి సార్థకంబగునెవఁడు శ్రోధ

మందు నవ్వానిఁ బ్రహరించు నవనివర్యుఁ

డై మహారథుఁడయి యెప్పు డలరుచుండు. 30౪

1324

తే. ఏమహాత్ముభాహుచ్ఛాయ నెల్లజగము

లాశ్రయించి చెలంగునో యట్టిరాముఁ

గపటమృగరూపమున నాశ్రయపదముననె

యుండసీయక తొలఁగించి యుద్ధతిఁగొని. 3౨

1325

క. నిను నపహరించి తెచ్చిన, దనుజునకుం గలుగనున్నదారుణఫలముం

గనఁగలవు; స్వల్పకాలం, బుననే వీర్యాధికుఁడగు భూపతిలకుఁడున్. 33

క అనిఁ గోపంబున జ్వలియించు నిప్పుకలరీతి మిగుల శోభిలుబాణా

భినివైచి దనుజుఁజంపును, వినుమా యారామచంద్రవిభుఁడనిపె ననున్.

క. చనుదెంచితి నీకడకా, తనివనువున; నిన్నుఁబాసి ధరణీశుం డిం

తనరానివగలఁబొగులుచు, జనకజ! యడుగుమనె నీకుశల మాదృతితోన్.

క. గురుభాహుఁడు తేజస్వీయుఁ, దరుణీమణి, యానుమిత్రతనయుఁడు హరం
 బరుదుగఁ దల్లికిఁ గూర్చెడు, పురుషోత్తముఁ డతఁడు నీకుఁ బొలఁతీ భక్తిన్.

ఆ. వందనం బొనర్చి + బాగుగ నీక్షేప
మడుగు మనియె; వాసఁరాధిపతియు
రామచంద్రుఁడగుఁడు + భీమవిక్రముఁడు సు
గ్రీవుఁ డడుగు మనియె + తేమవాత్త. 3౬

1330

తే. రామసౌమిత్రిసుగ్రీవు + లోనుహిజ
ప్రతిదినము నిన్ను స్మరియించువాడు; తల్లి
దనుజవశవర్తినివెయ్యయ్య + దైవకృపను
బ్రదికియున్నావు జానకీ! + పలుకులేల. 3౭

1331

సీ. రాము మహాబలుఁసౌమిత్రి, వనచరాంతరమున నలకునుఁదామనత్వ
శాలి సుగ్రీవుని + సత్వరముగ నె కాంచంగల; వేను గీఁశఁతయైన
సుగ్రీవుమంత్రి ¹నాఁశుగనూనుఁడను హనుమంతుఁ డనావఁడనుఁమహితవార్ధి
దాఁటి యీశ తనతల్లజంబును జొచ్చితిని; నేను విక్రమంబును డగంగ

తే నాశ్రయించి ²దురాత్ముడొససురవరుని
తలను గాలిడి నినుఁజూచుతమిని నిటకు

వచ్చినాఁడను; నన్నెట్టివానిఁగాఁగ

భ్రాంతినొందెదవో యట్టివాఁడఁగాను. ౪౦

1332

క. కనుక నె యీశంకను నీ, మనమున విడనాడవలయు + మానిని నామా
టను వినుటయందు శ్రద్ధను, నునువుము శామాట నమ్ము + ముద్యమమలరణ.
ముప్పదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౫ - వ సర్గము.

శ్లోక హనుమంతుఁడు రామునిక్షణములఁ జెప్పి సీతను నమ్మించుట. శ్లోక

చ జనకతనూజ! యాష్టవగఁస త్తముఁ డెంతయు భక్తిమీఱఁ జె
ప్పినరఘురాముసత్కథను + బ్రీతిచెలంగఁగ విన్నయంత ని
ట్లనియె మనోజ్ఞవాక్కులను; + నార్య! రఘూత్తమతోడ నీకు నెం
దునలరె సంగమంబు డయఁతో నెఱిగింపుము నాకుఁ జక్కఁగ. ౧౪ 1334

తే. ఎట్లులక్ష్మణు నెఱుఁగుదు + వెట్లునరుల

కటవిచరులకు సంగమం + బలరె; బ్లవగ

వర్య! రామునిగుఱుతు లెభృంగి నగునొ

యతనితమ్మునిగుఱుతు లెయ్యవియొ చెవుమ. ౨౪

1335

క. వానిని వినినన్ దుఃఖము, నేనొందను; రామమూర్తి + కె ట్లవయవపం

స్థానం బలగునొ యాతని, జానగుమావంబదెట్టిచందమొ చెవుమా. 3౪ 1336

1 అశుగతూనుఁడను=హనువు త్రుఁడను. 2 కృత్వా మూర్ఛి పరవ్యాసం రామస్య రూ

త్తనః, త్వం ద్రష్టు ముపయాతోఽహమ్-అనితూ.

క. ¹ అరయ నుమిత్రాపుత్రుని, కరములు నూరువు లవెట్టికరణిఁ జెలఁగునో
కరుణించి తెలుపుమా యని, తరుణీమణి పలుక శ్వసనతనయుం డంతఁ.

క. రామునిరూపవిలాసము, లేమాడ్కిఁ జెలంగునట్లులేవివరింపం
దానుదిఁ దలంచి యిట్లనెఁ, నోమానిని! కమలనేత్ర! యొప్పుగ నన్నుఁ. ౫

జే. రాముదూతగ నెఱిగియు ♦ నీమెయివిధి
వశమునం బ్రశ్నచేసెదుభర్తయును ద
దనుజనియు నంగచిహ్నంబులను దగంగః
నార! తద్వర్ణనము చేయఁనయ్యె నాకు. ౬

1339

క. ² ఏయేగుఱుతుల మును నీ, వాయనఘులయందుఁ గంటి ♦ వాచిహ్నములఁ
నాయెఱిగినంతవట్టును, నీయెడ నెఱిగింతు వినుము ♦ హిత మలరంగఁ. ౭

నీనమాలిక:—

శ్రీరాఘవుఁడు సరసీరుహేక్షణుఁడును, సర్వసత్వస్వాంతఃసంప్రహర్ష
దుఁడు, చారుసుందరాంగుఁడును, దాక్షిణ్యాదినకలగుణాలికిఁజలధియగుచు
జనియించెఁజుమ్మ శ్రీజనకాత్మజా! తేజమునసూర్యతుల్యుఁ, దోర్పునఁబుడమికి
నముఁడు, బుద్ధినిబృహస్పతిసమానుండగు యశమున శతగుఱునట్టివాఁడు
జీవలోకమును రక్షించెడువాఁడగు, బంధురక్షకుఁడయి ♦ పరఁగునతఁడు
క్షత్రియజాతికిఁ ♦ జాలినవృత్తిని నాశ్రమధర్మాలి ♦ నరసి ప్రోచు
వాఁడు, శత్రువులను ♦ బాఱఁదోలెడువాఁడు; భామినీ! జగమునఁబరఁగునట్టి
మర్యాదలను దానుమానక యాచరించుచు నెల్లరును జేయుచును జెలంగు
నట్లుచేయుచునుండుఁనమల కాంతియుతుండుసాధుపూజితుఁడయిక్షమనుబాలు
శాస్త్రోక్తరీతిని ♦ స్వకళత్రమునుగూడి బ్రహ్మచర్యవ్రతఁపరుఁ డనంగ [చు
సత్కీర్తి గనువాఁడు ♦ సాధూపకారజ్ఞుఁ, డాయాయికర్మాలి ♦ నాత్మనెఱిగి
వానిహేతువులను ♦ వానిఫలంబుల తత్వంబెఱుంగు నతఁడు సుసాధ్వీ
యనీవీక్షకియుఁ, ద్రయి, యుల్లెవార్తయు, దండనీతియు నఁబడునృపునివిద్య
లందు వినీతుఁడై ♦ యలరుచుండును, బ్రహ్మాణుల నుపాసించు విద్యలనుమేటి
శీలసంపన్నుఁడై ♦ చెలఁగు, సజ్జనులందు వినయయుక్తుం, డరిపీరన్ముత్య
వగు, యజుర్వేదంబు ♦ సంతయుఁ జదివినవాఁడు, వేదజ్ఞులవలన మెప్పు
గన్నవాఁడగు; మఱిసన్నతాంగిరొ ధనుర్వేదంబుఁ దక్కినవేదములను
వేదాంగముల నేర్చివిమలపాండిత్యంబు వెలయఁగా, విపులాంసములను, దీర్ఘ

1 కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశం, కథ మారూ కథం బాహూ లక్ష
ణస్య చ శంస మే-అనిమా. సంస్థానం - అవయవసన్నివేశః. రూపం ఆకారః పర్ణః కాంతిర్వా-అని
వ్యాఖ్య. 2 లక్ష్మితాని వికాలాక్షి పదత శృణు తానిమే-అనిమా.

బాహువులం దగుఁవాఁడు, కంబుగ్రీవుఁ, డతిశుభాననుఁడయి ఁ యలగువాఁడు
సంధిబంధంబులుఁచక్కఁగా ననురంగఁ దామ్రాక్షుఁడై ప్రజాఁతతియెఱుంగఁ
తే. దగిన వాఁడయి, దుందుభిఁధ్వనిసమాన
కంఠరవమొప్పు, నుస్మిగ్ధఁకాంతి వెలయఁ
బారుషముమీఱి, ననుమగుఁవపువు గ్రాలు
ననువిభక్తాంగుఁడై యొప్పుఁశ్యామతనుఁడు. ౧౬

1341

సీసమాలిక:—

*కాంత్రో రామువఁక్షము, పిడికిలి, మని
కట్టు సీమూఁడును ఁ గ్రాలు స్థిరము
లయి, కనుబొమలును ఁ నల్లెముష్కంబులు,
బాహువు లీమూఁడు ఁ పరఁగుదీర్ఘ
ములుగాఁగఁ, గేశాగ్రఁములు, ముష్కములు, జాను
వులు మూఁడు నమములై ఁ పొలుచుచుండుఁ,
గమనీయమైన క్రీఁగడుపును నాభియు
వక్షంబు మూఁడును ఁ వఱలు నున్న
తములౌచు; మఱియు నేఁత్రంబులచివరలు,
హస్తపాదతలంబులల్లె గోళ్లు
మూఁడుతామ్రములయి ఁ మొనయుచుండును; మఱి
పాద రేఖలు, కేశఁవరము లల్లె

* త్రిస్థిత స్థిప్రలంబశ్చ త్రిసమ స్త్రిపు వోన్నతః, త్రితామ్ర స్త్రిపు చ స్నిగ్ధోగంధీర స్త్రిపు
నిత్యశః. త్రివళీనాం స్త్ర్యవనత శ్చతుర్వ్యంగ స్త్రిశీర్షవాః, చతుష్కల శ్చతుర్దేఖ శ్చతుష్కీఘ్ర
శ్చతుస్సమః. చతుర్దశసమద్వంద్వ శ్చతుర్దంష్ట శ్చతుర్గతిః, మహోన్మహామహాసశ్చ పంచస్నిగ్ధోన్మహా
వాః. దశపద్మో దశబృహ త్త్రిభి ర్వాత్యస్తో ద్విశుక్లవాః, షడున్నవో నవతమ స్త్రిభి ర్వాత్యస్తో
రాఘవః-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినయర్థ మే యిట్ల సీసమాలికయందుఁ జేర్చఁబడిన
దనియెఱుంగవగును. కొందఱు ఈశ్లోకార్థ మట్లే తెనిగించుచుండుగాని దానిని విస్తరించి తెనిగిం
పరాదనియు, అట్లు తెనిగించినచో రసభంగ మగుననియు, రామాయణమునకుఁ గావ్యత్వహానియే
సంభవించుననియు, నాచిత్యహానియుఁ గల్గుననియు నింకను నెన్నియో యవర్థములు గల్గుననియుఁ
జెప్పుదురు. నీత విచ్చియున్నయీదూత మగఁడు పంపినవాఁడా? లేక రావణుఁడే యిట్టిరూపమునఁ
దనను మోసపుచ్చఁదలంచెనా? యని యనుమానించి నీవు రామదూతవేయైన నామగనిలక్షణము
లెట్టివి? నామఱుఁది యగుసౌమిత్రిలక్షణము లెట్టివి ప్రశ్నించెను. హమమ యామె సంశయించి
యిట్లుడుగుచున్నదని యెఱింగి “త్రిస్థిత స్థిప్రలంబశ్చ..... ఇత్యాదిశ్లోకముఁ గలయర్థమును
గుఁధముగాఁ జెప్పెను. అట్టితావులను దెనిగించివపుడు “ఈయీయీఎయియీలు పొట్టివి ఇవి
పొడుగుగా నుండును. ఇవివివి సముములుగా నుండును. ఇట్లే చెప్పినట్లు తేటపఱచినయెడల
నందు వృషణాదిపదము లుండునుగాన నవి విని యవికా నుచితక్షానవిహీనుఁ డగునట్టివానిని వాళ్ల త

లింగము మూఁడు చెఱంగును నునువుగా;
 స్వరగతి నాభులు ♦ వజ్రలుచాల
 గంభీరముగఁ, ద్విరేఖలు భాగ్యచిహ్నంబు
 లై కంఠమున నొప్పు ♦ నతఁడు వెలయు;
 స్తనములు, నల్లై కుఁచంబులచివరలు,
 పాదరేఖలు మూఁడు ♦ పరఁగులోఁతు
 గాఁగ నాతనికిని, ♦ గంఠ, లింగములు, జం
 ఘలు, పిఱుఁదులు హ్రస్వములుగ నాల్గు
 తనరారు, మూఁడునుఁజ్జను గ్రాలి, సమముగా
 వలయంబుగా, నాతఁపత్రమువలెఁ
 గడువిశాలమృగఁ ♦ గనఁబడునాతని
 తలయును; మఱియు నాఁతనిమనోహ
 రాంగుష్ఠమూలంబునందు నాలుగురేఖ
 లలరారు; భాలంబునందుఁ బాద
 తలముల, మఱిహస్తతలముల నాల్గురే
 ఖలు క్రాలుచుండును; ♦ గాయమెల్ల
 వణ్ణరత్యంగుళనమపరిమితమయి
 కనఁబడు; నాతనికరములు, తొడ
 లల్లై జానుద్వయ ♦ మారీతిఁ బిక్కలు
 నాలుగుసమముగాఁ ♦ గ్రాలుచుండు;

నాయునికి నెఱింగి మాటలాడిరమ్మని పంపఁడని తలంచి మాటలాడియె యుండదనియు, నట్టితావుల
 నట్లే గూఢముగా నుంచుట మేలనియు వారిభావము. ఇంతియగాక భాషావిశేషము పాత్రోచిత
 ముగా మండవలయు, రహస్యము లట్లేయుండవలయుననియు వారియాశయమని తేలకమానదు.

ఇట్టిమహాత్ములకు సమాధానముగా నిట నాలుగుమాటలు వ్రాయుట యనవసరమేయైనను
 వ్రాయవలసివచ్చినది ప్రశ్న మొవరించినసాధ్య త్రిలోకపాపని నీత. ప్రతివచన మిచ్చువాఁడు
 సకలశాస్త్రవేత్త, పరమభక్తుఁడు, జ్ఞానధనుఁడు నగుహనుమంతుఁడు. కాఁబట్టి రహస్యవిషయముల
 గూఢముగనేఁ జెప్పఁదగియుండును. తెలియఁదగియుండుననుటకన్న వెట్టితనము వేఱుగలేదు. అట్లు
 హనుమంతునినోట వాల్చికి చెప్పించిన నుచితజ్ఞాఁడగుకవి యనఁబడునా? యని ప్రశ్నించుటయు
 నజ్ఞానము. ఈక్రిందివిషయములు పరికింపుఁడు. ఈసర్గమున నాల్గవశ్లోకమున నీతనోట కవి “కథ
 మారూ? కథంబాహూ? లక్ష్మణస్య చ శంసమే” యని పలికించెను. కెర-వ సర్గమున కాకాశుఠ
 వృత్తాంతమును జెప్పుసమయమున “సమాం దృష్ట్యా మహాబాహు ర్వితున్నాం స్తనయోస్తజా”
 యని చెప్పించెను. అందే “కేన తే నాగవాసోరు విక్షతం వై స్తనాంతరం” అని రాముఁడు తనను
 బ్రశ్నించినట్లు నీతనోటఁ బలికించెను. 1 లక్ష్మణునితొడ లెట్లుండును? బాహువు లెట్టివి? 2 నాప
 ఙ్గోజములు చీకఱబడి గాయము గనఁబడనుండఁగా నామహాబాహువుగూరముఁడు చూచి 3 ఏనుఁగు

గనుబొమల్ మఱినాసిఁకాపుటంబులు, నేత్ర
ములు, శ్రోత్రములు, పెదపులును, జాచు
కములు, మోఁచేతులును మనికట్టులును, మోఁ
కాళ్లును, మువ్వుముల్ ఁ కటితలములు
పాదముల్ పిఱుఁదులు ఁ బాహువుల్ పదునాల్గు
సమములై యొప్పును ఁ జారురీతి;
దంష్ట్రాకృతిం దగుఁదంతచతుష్క మా
తనికి నొప్పారు; నాతండు వృషభ
సామజపంచాన్యఁశాస్త్రాలములరీతి
గంభీరగమనంబుఁ ఁ గలిగియుండుఁ;
బెదవు లెఱ్ఱఁగఁదగి ఁ వెలయుబింబఫలంబు
వలె నొప్పు; హనువులు ఁ బలువుగలిగి
యలరారు; నిడుదయై ఁ వెలయునాసికయు; నే
త్రంబులు, దంతముల్ ఁ రమ్యదేహ
చర్మ, మంఘ్రులును, గేశంబులు నైదును
నిగనిగలాడుచు ఁ నెగడుచుండు;

తొండమువంటి తొడలుగలయోసీతా ! నీస్తనములనడుమ నెవ్వఁ డిట్లుచీతెను ? అని నైవాని
యర్థములు.

వైశ్ణోకములు రామాయణమున నున్నవని స్పష్టముకదా ? నీత విదుషీమణి. హనుమ ఆప్పటికి
నీతదృష్టికిం గొత్తవాఁడు. నీతదిత్తమున నీతఁడు రామదూతయా ? రాక్షసుఁడా ? యమసంశ
యము వీడలేదు. అట్టిఘట్టమున నామహాపాధ్వినోట మహాకవిశిరోమణి యగువార్తీకి నామఁజి
తొడ లెట్టివనిప్రశ్నించినట్లు చెప్పినాఁడుగదా ? పురుషునియెదుట తనభర్త తనతో “వేమఁగ
తొండమువంటితొడలుగలదానా ! యని పిలిచి నీస్తనమభ్యభాగము నెవఁడుచీతెను ?” అని యడిగి
నట్లు నీతనోటఁ జెప్పించెను. ఈకారణములంబట్టి వార్తీకికి నుచితజ్ఞత లేదనుట యుక్తమా ? కలదని
చెప్పుట న్యాయమా ? ఇట్లెన్నియోతావుల నిట్టివాక్యములు గలవు. వానిం జూపఁబూతుకొనుట
యాత్రేపకులకన్నవెఱ్ఱితనమే. సమాధాన మిట్లుచెప్పఁదగును. నీత “కీదృశం తస్య సంస్థాపనం యమ
రామస్య కీదృశం, కథ మారూ కథం రాహూ లక్ష్మణస్య చ శంసమే” యనుశ్లోకరూపమున హను
మను జూచి ప్రశ్నింపలేదు. హనుమంతుఁడును, “త్రివిధ స్త్రీప్రలంబశ్చ.....రాశువః.” అని
శ్లోకమున బదులుచెప్పలేదు దుఃఖసాగరమున మునింగియున్ననీత హనుమంతుఁడొనరించిన రామ
కుశలవార్తామృతిని నాలకించి యిందుక యూఁజిడిరి రాక్షసుమాయ లమసంశయమున “కృతే రాహేణ
సంస్థః కథం జానాసి లక్ష్మణమ్” ఇత్యాది శ్లోకాభిప్రాయము గలదియై రామదూతయే యైన
రామచన్నిధిని గొంతకాలమైన మందును గాన రామవిగుణులు తెలిసియుండును. అడిగి చూచి
తర్వాత నిశ్చయింతు నని యూహించి ఆర్యా ! నీవు రామదూతవేయైనయెడల రామనిదేహమునఁ
గలగుణులు చెప్పుము. అట్లే లక్ష్మణునిగుణులు చెప్పుమని యడిగియుండును. హనుమ తా నెట్లొ

నతనివెన్నును, మేను ♦ సంఘిక రాంగుళుల్
 కరనాసి కాటులు ♦ కర్ణములును
 బురుషావయవమును ♦ బొడవుగా నుండును;
 నాస్యము, నోరును ♦ నక్షి, జిహ్వ
 లును, బెడవులు, చన్నులును మఱిదవుడలు,
 కరపదనఖరముల్ ♦ కమ్రరీతిఁ
 బదియును బద్ధంబు ♦ వలె నొప్పుచుండును;
 దలయు, శ్రోత్ర, లలాటములు, గళంబు
 వక్షంబు, హృదయంబు, ♦ కుక్షియుఁ బిఱుఁదులు,
 పదములు, కరములు ♦ పదియుఁ బెద్ద
 విగనుండు; యశమున ♦ విపుల తేజంబున,
 సంపత్తి నాల్గుదెసల నతండు
 వ్యాపించియుండును ♦ నాతనిదంతముల్
 కనులును, దెల్లగాఁ ♦ గ్రాలుచుండుఁ;
 గక్షంబు, కుక్షియు ♦ వక్షంబు, నానయు,
 స్కంధ, లలాటముల్ ♦ కానఁబడును

గిరివిషయములు విడువక చెప్పి నమ్మకము పుట్టించియుండును. ఈ ఘట్టమునఁ గవిశిరోమణియగు
 వాల్మీకిమహర్షి మహాపురుషలక్షణము లన్నియు రామునియందున్నట్లు హనుమన్తుఖమునఁ బల్కిం
 చెను. వానియర్థమును జదువరులకుఁ బెల్పుట కవికిం గర్తవ్యము. కాని యారహస్యమును రహస్యము
 గానే యుంచవలెననుట పాడిగాదు. దీనిచే వాల్మీకి యుచితజ్ఞుఁడు కాఁడని తేలునేమోయని భీతి
 నొందుట వెఱ్ఱితనము. మఱియు మాతృభావముగలిగి జ్ఞాననిధియగుహనుమకు ఈమాటచెప్పినఁ గొంప
 మునుఁగునని భీతియుండదు. పుట్టుసన్మన్యసి యనఁబడు శ్రీమచ్ఛంకరభగవద్పాదాచార్యులు సౌంద
 ర్యలహరియందు “కర్వణత్కంచీదామా కరికలభకుంభస్తననతా పరిక్షీణా మధ్యే పరిణతశరచ్చంద్ర
 వదనా” అని శ్రీపరమేశ్వరిని నుతించెను. స్తనములప్రస్తావ మాసన్మన్యసికేల? యని ప్రశ్నింపరాదు.
 నిష్కల్తపహృదయులగు హనుమత్ప్రభృతుల కట్టితావుల నేదియుఁ దప్పుగాఁ దోచెదని కొందఱు
 సమాధానము చెప్పుదురు. అది న్యాయమే. అయితే తెనుఁగున నట్టితావులఁ గవి జాగరూకుడై
 తేటతెల్లమగుపదములతోఁగాక యిండుక గూఢముగానున్నపదములతో నా యర్థమును జెప్పవలయు
 వనుట సర్వసమ్మాన్విత విషయము. న్యాయభావతలభావము కవిది కాకపోవచ్చునని పలుకుట మూర్ఖ
 పద్ధతి యనవచ్చును. ఏలయున నాశ్లోకమునకు నర్థమేదియైనఁ జెప్పిన నది కవిదని యెట్లు నీకుఁ దెలి
 సినదని ప్రశ్నము రావచ్చును. అప్పుడు నోరుమాసికొనక తప్పదు. కాఁబట్టి న్యాయభావతలయభి
 ప్రాయమే లేకున్న రామానుజ మింతప్రాశస్త్యమును జెందియుండదు. దానియం దిట్టిరహస్యార్థ
 ములు గలవని తెలిపినవారు వారె. ఆమహాత్ములభావములను దెనుఁగునఁ జెప్పఁజాలకపోతిమని చింతిల్ల
 వలయునేగాని యేలచేర్చితిమని దుగిభింపరాదని పాఠకు లాహింతురుగాక. ఇట్టియాక్షేపములకు
 సమాధాన మింతకన్నఁ బెంచి వ్రాయుటకన్నఁ బెద్దల నడిగినఁ దెలియునని చెప్పుటకూడ సరసమే
 యని తోచెడిని.

సున్నతంబులునయి; ♦ యొప్పునంగుళిపర్వ
ములు, కేశములు, రోమములు, నఖములు
చర్మలింగములు, మీసంబులు, దృష్టిబు
ద్ధులు, నూత్నములగునీళిమిదియును;
నతఁడు పూర్వాష్టామధ్యాహ్నపరాష్టాంబు
లను మూఁడుకాలంబులను దగంగ
ధర్మార్థకామముల్ ♦ తా నాచరించును,
సత్యధర్మముండు ♦ నిత్యలక్ష్మి

తే. గల్లువాఁడును, ప్రవ్యసంగ్రహ మొనర్చి
దాని సత్పాత్రములకెల్ల ♦ దానమిచ్చు
వాఁడు దేశకాలంబులవైఖరి నెఱుఁ
గంగఁ దగువాఁడు శ్రీరఘుకాంతుఁ డుర్వి. ౨౦౪

1345

క. జనులకునెల్లఁ బ్రియంబుగ, ననవరతము మాటలాడునాశ్రీరఘుభూ
పుని సవతితల్లికొమరుం, డనిమొన నోటమియెలేక ♦ యలగుంజువ్వి. ౨౦౪

క. అనురాగంబున హాసం, బునఁ దక్కిననుగుణవారమున నాతఁడు రా
మునివంటివాఁడె తల్లీ, జనకసుతా వినుము పురుషసత్తములగుచున్. ౨౧

క. అనిహతవిక్రము లగునా, మనుజేంద్రజలిర్వు రెపుడు ♦ మాననిపూర్ణి
నినుఁజూడ నాతురంపడు, చును భూస్థలిన్లు వెదకుచున్ వగపాలై. ౨3 1345

క. తిరుగుచునుండఁగ నొకచో, ధరణీధరనికటమందుఁ ♦ కల్లీ మాతోఁ
బరఁగె నమాగమ మారఘు, వరులకు; నాసోదరులొగి ♦ వసుధ నినుఁ గనన్.

తే. సంచరించుచుఁ బోయి భాస్కరతనూజు
వనచరేంద్రసుగ్రీవుని ♦ వాలియనెడు
నగ్రజుఁడు రాజ్యముననుండి ♦ యవలఁ ద్రోయ
నన్నభయమున మిక్కిలి ♦ యార్జు డగుచు. ౨౪౪

1317

క. తరువరగణనంకులమై, పరఁగెడునా*బుశ్యమూకపర్వతభూపాం
తరమున నుండఁగఁ గాంచిరి, తరుణీ! ప్రియవర్షనుం డతం డగుఁ జార్వీ. ౨౫

క. తనయగ్రజుండు రాజ్యం, బుననుండఁగ వలవటంచుఁ ♦ బూనికఁ ద్రోయన్
జనుదెంచుసత్యసంగరు, వనచరపతి మేము కొలుచువారము తల్లీ. ౨౬ 1349

క. తరువాత నారచీరలు, ధరించి పరకార్దుకములఁ ♦ దాలిచి యాభూ
ధరరమ్యభాగమున్ రఘు, వరు లొందిరి; వారిఁ బురుషవాసవులఁ దగన్. ౨౭

చ. ధనువులు దాల్చి వచ్చినప్రతాపమహోదధులన్ గనుంగొనన్;
వనచరనాథుఁ డంతభయభారవికంపితచిత్తుఁడై యిదే

* పర్వతభూపాంతరమునన్ = పర్వతరాజమధ్యభాగమునందు.

మని తలపోయలేక యవుఁడాగిరిశృంగముమీఁది కొక్కరీ

తి నెగిరె; నంతనాతఁ డటఁ ♦ దేకువమాలి వసించి యార్తుఁడై. ౨౮౫ 1351

క. త్వరగా నన్నే యారఘు,వరుఁ డుండెడుచోటికనిపె; ♦ వానరపతి యు
త్తరువునఁ బురుష శ్రేష్ఠుల, వరరూపసులక్షణములఁ ♦ బరఁగెడువారిన్. ౨౯౫

క. కననేగి కృతాంజలిన్, జననీ ! నిలువంగఁబడితి; ♦ సాధుత్వమునం
బెనుపొందువారివిషయం,బును జక్కఁగ నెఱిఁగి ప్రీతిఁ ♦ బూనినవారిన్.

తే. వారినిర్వర నావీవుఁపై రయమునఁ
గొంక కెక్కించుకొని తీసిఁకొని మనధివుఁ
డున్నయెడ కేగితిని; ¹నున్నఁదున్నయట్లు
వారివృత్తాంతమేను నాభానుజనకు. 3౧౫

1354

క. తెలిపితి నంతట వారుభ,యులు చక్కఁగ మాటలాడి ♦ రొగి నంతట వా
రలకుఁ బరస్పరమైత్రియుఁ, గలిగె; హరీశ్వరుఁడు మనుజఁకాంతుం డంతన్.

తే. ప్రీతినంపన్నులై సంభఁవించియున్న
కవ్వములఁ దెల్పుకొనుచు నొక్కరు మఱొకరి
నూఱడిలఁ బల్కుకొని యంత ♦ నూఱడిలిరి;
భాస్కరాత్మజఁ డొక్కట ♦ భార్యకొఱకు. 33

1356

క. ఘన తేజంబున నొప్పిన, తనయగ్రజుచే నిరస్తఁదర్పిండయి చెం
దినయవమానము తెల్పిన, విని రాఘవుఁ డూఱడించె ♦ విగతభయునిగన్.

క. ²ఒరులకుఁ గవ్వము గల్గెడు, పరుషవుఁబను లెవ్వచేయ ♦ వాంఛింపనియా
పురుషలలామునకున్ రఘు,వరునకుఁ ద్వందర్శనంబుఁవలనన్ మదికిన్. 3౪౫

క. కలిగినదుఃఖములెల్లం, దెలిపెన్ లక్ష్మణుఁడు మా యధిపునకు; విని య
ప్పలుకుల సుగ్రీవుఁడు తన,వలెనే తనమిత్రుఁడైన ♦ వసుధేశునకున్. 3౫౫

క. పెనుదుఃఖము గల్గెంగద, యని ³రాహుగ్రస్తుఁడైనఁయర్కునివలె మో
మునఁ జింతతోఁపనుండెను; దనుజుఁడునినుఁగొంచుఁబోవుఁతరుణమునందున్.

తే. నీవు నీయంగములయందు ♦ నెలకొని తగు
నాభరణములఁ గొన్నింటి ♦ నవనివై చి
తివిగదా వానినెల్ల నధిపునియాజ్ఞ
వారివరులు తెచ్చి చూపిరి ♦ ధరణిపతికి. 3౭౫

1361

ఉ. అంతియకాని నీవు చనినట్టిప్రదేశము చెప్పలేక వా
రంతట నూరకుండి; రవి ♦ యంబరమార్గమునుండి భూమి న

1 నివేదితౌ చ తత్వేన-అనిమాలము. 2 రామస్యాక్లిప్తకర్తృణః-అనిమా. 3 తదానీ న్నిచ్చి
భోత్యర్థం గ్రహగ్రస్తవివాంశుమాన్-అనిమా.

త్యంతరవంబునం బడఁగఁ దధ్వనినిఁ విని నేనెవోయి ము

న్నంతయు నాస్థలిఁ జెవరియే కనుపట్టఁగఁ జెచ్చినాఁడఁజూ. ౩౯ 1862

క. ¹వానిని సుగ్రీవుఁడు రఘు, నూనునకుఁ జూపె; నతఁడుఁ మరలజేఱం డ
వ్యానిం జూడందగుటఁ, దానెంతయుఁ బ్రీతిఁగాంచిఁ తనతొడలవయిఁ.

క. ఉనుచుకొని పెక్కుభంగుల, పనితా' పలవించె; వానిఁ బలుమాటులు తా
గనుచుం బొగులుచుఁ దాపం, బును బొందుచునుండె; నవ్విఁభూషణుఁకొగ్గిఁ.

ఆ. ²కంటఁబడినయంతఁ గడుశోకవహ్నిని, మండలేసె; సంతఁ మహితాత్మఁ
డైనరాముఁ ఘనుతఁరార్తిని గుందుచు, జాలనేపు మూర్ఛఁ సోలియంపి.

క. అనుజుఁడు నేనుచు బూనిక, వనచరనాయకుఁడు వివిధఁవాక్యంబులఁ దే
ర్చిన నెట్టకేల కాతఁడు, తనయెప్పటి తెలివిగలిగిఁ తా లేచె నతి. ౪౨ 1866

క. గురుబాహుం డగునారఘు, వరు డనుజునిగూడి వానిఁ బలుమాటుగని కీ
శరమణునకుఁ జూపుచు న, త్రుణమున నె వాని సూక్ష్మతపయున కొవఁగెఁ.

క. ³కనఁబడకయె నీవుండుట, ఘనుఁడౌరాముండు మంటఁగానుండెడున
గ్నిని దాపంబునఁ బొందెడు, ననలగిరింద్రంబువగిదిఁ పనవరతంబుఁ. ౪౪

ఆ. ⁴తాపమందుచుండుఁ; ధరుణిరో మహితాత్మఁడైనరాఘవుండుఁ నీనిమిత్త
మయియె నిద్రలేమిఁ పధికదుఃఖింబునఁ, జింతచేత మిగులఁ జిక్కుపడుచు.

క. అనలముచే నగ్నిగృహం, బునుబోలి తపించుచుండుఁ; భూవతిత్వదన
ర్యనశోకంబునఁ గుందుచు, ⁵బెనుభూకంపమునఁ గడలుఁవిపులగిరివలెఁ. ౪౬

క. చలియించుచున్నవాఁ; డో, లలనాతిలకంబ నిన్నుఁ పక్షింపమి మి
క్కిలి రమ్యములౌకానన, ముల, సదులను, నిర్ధరములఁ మొపసి తిరిగియఁ.

ఆ ఇంచుకంతమదినిఁ తృప్తిసొందకయున్న
వాఁడు; వినుము పురుషవయ్యఁ డతఁడు
పుత్రమిత్రయుతునిఁ బాలియించి రావణుఁ
బొందఁగలఁడు నిన్నుఁ బాలఁతి వేగ. ౪౮

1872

క. వనచరపతియును రాముఁడు, నిను వెదకింపంగ వాలిఁనిం జంపఁ బ్రతి
జ్ఞను జేసికొనిరి; తరుణీ, విను నవ్వల ⁶నాకుమారఁబరులిరువురఁ. ౪౯

క. చని కిష్కింధకు యుద్ధం, బున వనచరనాథువాలిఁ పాలియించిరి; వై
రిని జంపి రాముఁ డొనరిచె, వనచరభల్లూకతతిఁ భానుజుఁ బరిగఁ. ౫౦

1 తా వ్యంకే వర్షసీయాని కృత్యా బహువిధం తపఃఅనిమా. 2 ప్రాదీపముగా దాళరథే
ప్రాని శోకహంతాశవమ్ - అనిమా. 3 మహతా జ్వలంతా నిత్య మగ్నినే వాగ్నివర్తతః - అనిమా.
4 త్యక్తశ్చైతే తమద్రావ శోక శ్చింతావ రాఘవమ్-అనిమా. 5 మహతా భూమికంఠేవ మహా
నిజిలోచ్చయః-అనిమా. 6 తత ప్రాభ్యాంకుమారాభ్యామ్-అనిమా.

- క. దేవీ! రామార్కజలకు, నీవిధమున మైత్రిగలిగె ♦ నే హనుమ యనం
గా ¹ వాయుజుఁ డననొప్పుదు, నే వారలదూత నగుచు ♦ నిటనచ్చితిఁ జూ.
ఉ. వారలయాజ్ఞ మౌళినిడి ♦ వచ్చితి నంచుఁ దలంపు; మట్టులా
సారసమిత్ర నూనుఁడును ♦ శౌర్యముపొంగఁగ రాజ్యమొంది గం
భీరమనస్కులై బలము ♦ విక్రమముం దగనున్న వారలన్
వీరుల వాన రేశ్వరుల ♦ వేగమ పిల్చి త్వదర్థ మందఱన్. ౫౩ 1376
- క. నలుదెసలకుఁ బంపెను; నుజ్జ్వల తేజుండై నకీశఃస త్తమునాజ్ఞన్
దలనిడి ² పెనుగొండలవలెఁ, బాలుపారెడుకపులు చనిరి ♦ భూమి నినుఁ గనన్.
క. ³ సుగ్రీవునియానతి య,త్యుగ్రంబని జంకి నిన్ను ♦ నుర్విని వెదకం
గాఁ గ్రమమున మత్ప్రభృతులు, నుగ్రబలం బూని తిరుగుచున్నార నుమీ.
తే. అందు శ్రీసంయుతుండు మహాబలుఁడును
నై నయవాల్మీకియపుత్తుఁ ♦ డంగదుండు
భటగణంబున ⁴ మూఁడవభాగముఁ గొని
బయలుదేరెను; మేమెల్లఁ ♦ బంతమూని. ౫౬ 1379
- క. నినువెదకుచుఁ జని వింధ్యం, బనుపర్వతరాజమందు ♦ నలరునొకబిలం
బునఁ జిక్కి మరలి తా లేక నిలిచి దుఃఖాతురులము♦గా నుండంగన్. ౫౬౫
- క. చనియెను బెక్కుదినంబులు; మనముల మాకెల్ల నింతమహితంబగుని
ప్పనినిన్ సాధింపంగల, మనునాశయేలేమి, దినములందుఁ గడచుటన్. ౫౬౫
- ఆ. దాన గడవుచనుటఁ ♦ దరలి వెన్కకుఁబోవఁ
గతినశిక్షచేయుఁ ♦ గపిపతియను
భయమునను గలంగి ♦ ప్రాణముల్ విడువంగ
నిశ్చయించితిమి యనింద్యచరిత. ౫౮ 1382
- క. వనదుర్గిరుల సెలయే,ల్లను వెదకే భవన్నిచసతి ♦ లక్షింపఁగ లే
కనిలిచి యందే ప్రాణము, లను వదలఁగ నెంచితిమి తలంపులు చెదరన్.
నీ. ప్రాయోపవిష్టులై ♦ ప్రాణపరిత్యాగమును నిశ్చయము చేసికొనినకపుల
నందఱఁ గనుఁగొని ♦ యంగదుం డటశోకసాగరమగ్నుఁడై ♦ జనని నీవు
కనఁబడకుండుటఁ ♦ దనతండ్రి వధియింపఁబడుట, మే మివ్వీధిఁబ్రాణములను
వదలంగఁ బూనుట ♦ భవ్యచిత్తుండగునాజటాయువు మృతివందియుంటఁ
తే. దలఁచి పలవించె; నధిపు నుత్తరువుఁ దలఁచి
ప్రాణములయందు నాశను ♦ వదలి చావఁ

1 హనుమంతం చ మాం విద్ధి-అనిమా. వాయుజుఁడను-అనునిది ప్రకృతోపయుక్తమని
చేర్పఁబడినది. 2 ఆద్రిరాజప్రతీకాశాః-అనిమా. 3 సుగ్రీవవచనాతురాః-అనిమా. సుగ్రీవాజ్ఞా
భీతాః-అనివ్యాఖ్య. 4 త్రిభాగబలసంయుతః-అనిమా. ఇట హనుమ యంగదునివర్ణించుటచే స్వామి
భక్తి తేటపడునని యెఱుంగునది.

దలఁచియున్నట్టిమాకార్య + మెలమిఁదీర్చు
వచ్చెనన ¹శౌర్యనులరంగఁ + బడియొక్కఁడు. ౬౨

1384

క. చనుదెంచె జటామువునకు, ఘనునకు సోదరుఁడు గృధ్ర + కాంతుండగునా
తనినామము సంపాతి య,తనితమ్ముఁడు చంపఁబడుటఁ + దా విని యంతఁ.

తే. అమితకోపంబుఁ బొంది యిట్లనియె నతఁడు:

చంపె నెవ్వఁడు నాయనుఁజాతు, నెచటఁ

గూల్చె నీవార్త మీరు నాఁకుఁ దగఁ జెప్ప

వలయు; ననవిని యంగదుండు లలితాంగి. ౬౪

1386

తే. నీనిమిత్తముగా జనఁస్థానమందు, భయదరూపంబు గలుగురాఁవణుఁడు కఠిన
పద్ధతిని బూని యాతనిఁబవరమందుఁ, జంపినది చెప్పె నవ్వార్త + జరగినట్లు.

క. అరుణాత్మజఁ డతఁడు సహో,దరువధమును వినుచు వగచి + తర్దయు దుఃఖా
తురుడయి రావణగృహమునఁ, దరుణీ నీవుంటఁ జెప్పెఁదగువిధ మలరఁ.

చ. అతఁడు వచించినట్టిప్రియ + మందఁగఁజాలినవార్త దానిమే
మతిశయభక్తితో వినుచు + హర్షము పొంగఁ బ్రయాణమైతి మా
క్షీతి విడనాడి వేగ; నినుఁ + జేరి కనుంగొనువేడ్క పైఁబయి
జతనమునం జెలంగఁ జెనుఁజైలమునుండి ప్రయాణమై సతి. ౬౭

1388

తే. సాగరోత్తరతీరంబు + సరగఁజేరి

రెల్లవానరు; లంతనిఁనైలమిఁ గనఁగఁ

గౌతుకమునొంది సంప్రముఁగట్టుఁజేరి

దానిఁ గని చింతచేయంగఁబూని రొకట. ౬౮

1390

క. సరిదధిపతిఁ గని చింతిలు, హరిసైన్యముఁ గాంచి తర్భయము పోవఁగ భీ
కరశతయోజనమితనా,గరమును లంఘించినాఁడఁ + గడువడిఁ దల్లి. ౭౦

1391

క. దనుశాఘునిబిడమా లం,కను రాతిఁ నేను జొరఁగఁగల్గితి, దనుతే
శుని జూడఁగంటి దుఃఖం, బునఁ గుందెడునిన్నుఁ గంటిఁ + బూతచరిత్రా. ౭౧

క. ²ఉన్నది యున్నట్లుగ నీ, నన్నిధి నెఱిగించినాఁడఁ + జననీ, నను శ్రీ
సన్నతుదూతఁగ నీ విపు, డెన్నుము నాతోడఁ బల్కు + మింక నిజముగఁ.

ఆ. నేను రాముఁ డనుప + నీకొఱ కిచటికి, వచ్చినాఁడఁ జ్ఙవగఁవర్జ్యమంత్రి
ననిలసుతుఁడ, ³మోసఁమును బూని వచ్చిన, రాక్షసుఁడనుగానుఁరాజవదన.

నీ. తరుణిరోసకలాస్త్రఁధరులందు మేటియై కాకుత్స్థులందు విఘ్నాతినంది
యున్ననీపతి రాముఁడున్నాఁడుకుశలియై, గురుపూజయందు దక్షుఁడయినర్వ

1 శకుని ర్వీర్యవాక్ మహాకాండ-అనిమా. 2 ఏత తే సర్వ మాఖ్యాతం యథావృత్త మనిది
దితే-అనిమా. 3 ఈమోసము ప్రకరణానిషత్పరిపాషకమాటఁ గ్రాతరఁ జేర్పఁబడినది యె
ఱుంగందగు.

లక్షణాకరుడయి ♦ లక్ష్మణుండును తేమమున నున్నవాఁడు; నీ ♦ పెనిమిటియయి
 వీర్యవంతుండయి ♦ వెలయుశ్రీరాముని హితమునుగోరి క♦పీశునాజ్ఞ
 తే. నొక్కడనె యేనువచ్చితి ♦ నిక్కడకును;
 గామరూపి నేనొక్కడనై మహీజ
 నీవు చన్నట్టిత్రోవను ♦ నేనెఱుంగఁ
 దలఁచి తిరుగుచుఁ జేరితి ♦ దక్షిణదిశ. ౭౬ 1395

క. జననీ నాభాగ్యవశం, బున నినుఁగన్గొంటి వగలఁ ♦ బొగులుచుఁ దగు న
 వ్యసచరసేనల తాపం, బును దీర్పంగలను గుశలమును జెప్పుటచేన్. ౭౭ 1396

చ. అనుపమమైనభాగ్యమున ♦ సంబుధి దాఁటుట సార్థకంబ య
 యెను ¹నినుఁజూడఁగల్గితిని ♦ నిందునఁ గల్గెడుభూరికీర్తినిం
 గనుటకు నోచినాఁడ; నృప♦కాంతుఁడు భూరిపరాక్రమంబునన్
 దనుజవరేణ్యురావణుని ♦ దప్పక వేగ సమిత్రబాంధవున్
 ఘనతరళ క్షీ జంపి నినుఁ ♦ గైకొనఁగాఁ గలవాఁడు తల్లిరో. ౭౮ 1397

చ. ²అనిలున కాత్మజుండ నని ♦ యంటివి కోఁతివదెట్టులైతి వా
 తనికి నుతుండవంచు ననుఁ ♦ దల్లిరో ప్రశ్న మొనర్తువేమొ భూ
 ధ్రనిచయమందు శ్రేష్ఠమయి ♦ రాజులుచుండును మాల్యవంతమన్
 ఘనగిరి, యందు నుండుఁ గపి♦కాంతుఁడు కేసరినాముఁ డొక్కటన్. ౭౯ 1400

క. వనచరుఁ డతఁ డప్పుర్వీత, మును విడి గోకర్ణశైల♦మునకుం జనియెన్;
 జనకుఁ డతండ్డే నా కగు, ముగివరులయనుజ్ఞ నతఁడు ♦ ముదమున నందున్.

ఆ పుణ్యవంతమగుచుఁ ♦ బొలుచునంబుధితీర

మందు శంబసాదనానురవరుఁ

జంపె; సంజనయనుసాధ్వీ యాతనిపత్ని

యలరుఁ గేసరియును ♦ నందె యుండ. ౮౦ 1400

నీ. ఆతనిపత్నియం ♦ జనిలునివలన నే జనియించితి, ³స్వకర్మమున నె నాకు
 హనుమంతుఁ డనునామమలరె; నీమదినమ్మకముగల్గుటకు రఘు♦కాంతుగుణము
 లను వచించినవాఁడ ♦ జనకజా; రాఘవుం డింక వేగమె వచ్చియిచటనుండి
 కొనిపోవఁగలఁడు ని; ⁴న్నని శోకకర్మితయైనసీతకుఁదగి ⁵నన్ని హేతు

తే. పులను నమ్మికఁ బుట్టింప ♦ లలన యతఁడు
 తనకుఁ జెప్పిన గుర్తులెల్లను దగినటు
 లుంట నాతని దూతయై ♦ యుండవచ్చు
 ననుచు నమ్మెను; జానకి ♦ యంతమదిని. ౮౧ 1401

1 త్వద్దర్శనకృతం యశః-అనిమా. 2 వానకస్య తపఃపనాత్తజత్వం కథమ్ - అనివ్యాఖ్య.
 3 హనుమా నితి విఖ్యాతో లోకే స్వే వై వ కర్తృణా-అనిమా. 4 ఉపపన్నై తభిజ్ఞానై రూతం త
 మువగచ్ఛతి-అనిమా.

- 1క. ఎనలేనిసంతసంబును, గని దానక గుటిలపత్నః కాంతము లగుచుం
దనరెడునటులనుండియె, యనూనహర్షాంబువులను † నల్లనవిడిచెన్. ౮౫
- తే. తామ్రశుక్లాయతాక్షీనితాంతరుచిర, మగుమహీపుత్రిచెల్వగునట్టిమోము
రాహునిర్నుక్తతారకాఃరాజభంగి, వెలసె; సంతట నామె యనిలతనూజ.
- క. వనచరుడేయగు మాయం, గొని రా లేదనుచుఁ దలఁచెఁగోరియతఁడు నా
మెను బ్రియదర్శనఁ గని యిట్లనియె; నచటివార్త లేను † నన్నియు నీకున్.
- ఆ. తెలిసినాఁడ నూఱఁడిలు మింకజానకీ!, యిప్పుడేమొనర్తు † నేను దావ
కేవ్వమెట్టులున్న † దివుడె యానతియిమ్ము, మరలిపోవువాఁడ † మహిపుకడకు.
- చ. మునివరులాజ్ఞ చేయఁ గపిఁముఖ్యుఁడు కేసరిశంబనాదనుం
డనుసురవై రి యుద్ధమున † సంతము నొందఁగఁజేయ దాననే
యనిలుఁడు మెచ్చి యాతనికి † నాత్మజగా ననునిచ్చెఁ గాన నా
తనికృప నేను గల్గితిని † దత్సనుశౌర్యుఁడ వానరుండఁజూ. ౮౯

1406

ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬ - వ సర్గము.

ॐ శ్రీ హనుమంతుఁడు సీతకు రాహంగురీయకమ విచ్చుట. ॐ

- చ. అనివచియించి గొప్పది యహార్యమునై తగువిక్రమంబు నొం
దినయనిలాత్మజుండు ధరఁజీప్రియపుత్రికి నమ్మకంబుగ
ల్లను మరలక వచించె నిటు † కమ్రతరస్విన మొప్పుచుండఁగా
వినయము మీఱ; నోజనని † వీరుండ వానరుండక గృతార్థుండన్. ౧౪ 1407
- ఆ. బుద్ధిమంతుఁ డగుచుఁ † బొలుచురామునిదూత
దేవి! చూడు మిదిగొ † దివ్యరామ
నామముద్రితంబు † తేమవార్తను దెల్పు
సంగుళీయకము మహార్హతనుము. ౨ 1408
- తే. అమృహాత్ముఁడు రాఘవుఁ † డాత్మనీకుఁ
బ్రత్యయము గల్లుటకునిచ్చెఁ † బరమహర్ష
మలరఁ దెచ్చితి నీవూఱఁడిలుము శుభము
గలుగుఁగావుత నీకు దుఃఖంబు లడఁగె. 3 1409

1 వేత్రభ్యాం వక్రపక్షభ్యాం మహా చానందజం జలప్-అనియాలము. 2 తామ్రశుక్లా
యతేక్షణప్-అనియాలము. 3 ప్రభావత స్తప్రసాద కృపావశః-అనియాలము. 4 రాహునాహం
కితం చేదం హ్యే దేవ్యంగురీయకమ్-అనియాలము. రాహునాహంకిత మ్మతఁగా రాహునాహంకిత
మద్రితమనియే యర్థము. రాహునాహంకారము వ్రాతయేతేదవ దుర్యాదవృక్షయశ కిది మహా
సమము కావచ్చుఁగదా. 5 సహశ్యసిహి భద్రంకే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి-అనియాలము.

సీ. ¹ ప్రియబంధువునుజూచిఁ ప్రీతినొందిగ్రహించునట్టుగాగ్రహించిఁ యంగుళీయ
కము పైనిజేర్చినఁకనుల మరల్పఁగాఁ జాలక చూచుచు ఁ శ్వసనతనయుఁ
గపట వేషముఁ బూని ఁ కడుఁదాపునకు వచ్చినట్టిరావణునిగ ఁ నాత్మశంక
నంది యిప్పుడు తనఁసుందరుదూతగా నిశ్చితచిత్తయై ఁ నెగడుచున్న
యాసీత యొకసమఁయంబునఁ బ్రణయకోపము గల్గి ప్రియునితోఁబలుకులేని
లేనియట్టులు బింకఁమూనియుండఁగ రాముమాస్తాంగుళీయక ఁ మవనిజాతి
పడిన నానెపమునఁ బ్రాణేశ, యంగుళీయక మిలఁబడెననె ఁ సంతఁ గోప
మంతరింపఁగఁ బూర్వ ఁ మట్లుగాఁ బ్రణయంబుగల్గె నట్టిదియగుఁకరవిభూష
ఆ. ణము గ్రహించి ప్రాణఁనాయకురీతిని, గనుచు మించుచున్నఁగాఢహర్ష
మొందె; సంతసంబు ఁ నొందుటఁదామ్రశుక్లా యతేక్షణమగుఁనామెమోము.

తే. ² రాహునిర్ముక్తతారకఁరాజురీతి

నవుడు భాసీల్లె; నాబాల ఁ యంతభర్త
వార్త విన్నందులకుఁ దమి ఁ వఱల మేను
పులకరింపఁగ సిగ్గునుఁబొంది యవుడు. ౫౪

1411

క. పరితుష్ట యగుచు నవ్వన, చరవర్యునిఁ బొగడఁజొచ్చె; ఁ శ్వసనతనూజా
సురవైరిపదము దీని నొకరుండవె కని చొచ్చినావు ఁ గావున నిలలోఁ. ౬౪

క. నీవెనమడ్కుండవనినఁ, నీవేప్రాజ్ఞుండ వనిన ఁ నిర్భరశౌర్య
ప్రావీణ్యము గలవాడవు, నీవే నినుఁబోలువాని ఁ నేఁ గనఁజాలఁ. ౭ 1413

క. ఘోర గ్రాహలయమై, యారయ శతయోజనాయఁతాకృతితో నొ
ప్పారెడునీసాగరమును, ధీరతగోష్పదముభంగిఁ దీవ్రత్వరతోఁ. ౮౪ 1414

తే. ³ దాఁటితివిగాదె నీశౌర్యఁదైర్యములను

బొగడఁజాలను దానవఁపుంగవుండగు

ఘోరరావణువలన నీకుఁ భయంబు

తొట్టుపాటును గల్గవు ఁ ధ్రువము సుమ్మ. ౯౪

1415

క. కనుకనె సామాన్యుండగు, వనచరుండవు నీవుగావు ఁ బలశాలివి ని
న్ననుగాంచినఁ గపిమాత్రుండ, వని నాకుం దోపకున్నఁయది చిత్తమునఁ. ౯

చ. వనచరవర్య! సాధుమతి ఁ వై భవయుక్తుడు రామచంద్రుడే
యనుపఁగవచ్చినాడ వటుఁతొటను నన్నని మాటలాడ నీ

1 వ్యాఖ్యయందలియభిప్రాయ మిపద్యమునఁ జేర్పఁబడినదని యెఱుంగందగు. ఇందుద
హరించినగాథయు వ్యాఖ్యానోదాహృతమే. ఈయభిప్రాయమే తెనుఁగునఁ జేర్పకున్న నీఘట్టమున
స్వారస్యమే లేకపోవుననుటయుఁ బండితులకు మగమమే. 2 తత స్సా ప్రీమతి బాలా భర్తృసం
దేశహర్షితా-అనిమూలము, 3 యస్యతే నాస్తి సంప్రాసో రావణా న్నాపి సంభ్రమః-అనిమూలము.

కు నలరె నర్హ భావము, తగు బలుకంగను, నెట్టివారికై
నను నెదిరింపరానిరఘునాథుడు ప్రాజ్ఞతముందు గావునన్. ౧౦౪ 1417

తే. ఎవనినింగాని తానుగానే బహువిధ
ములఁ బరీక్ష నొనర్చక యెలమిఁ బనుపఁ
డఁట, విశేషించి నాయొద్దకనుపఁ డతఁడు;
కానసామాన్యుఁడవు నీవు య గావు తలఁచ. ౧౧ 1418

చ. అతిశయధర్మచిత్తుఁడు నితాంతము నూనృతవాది రాఘవుం
డతులిత తేజుఁడై వెలయునట్టినుమిత్రకుమారుఁడన్ మహా
న్నతమగునాయదృష్టమున య నాకులరీతిని క్షేమమొప్పు నా
క్షేతిఁ దగియున్నవారు; పరికింపఁగ నోష్ణవగర్హ భా, తగన్. ౧౨ 1419

1 నీ. కాకుత్స్థకులుఁడురాఘవుఁడుక్షేమంబుగనున్నచోననురేంద్రుఁడొకటతనదు
పత్నిని గొనిపోవ య బహుశకోపంబునఁ బ్రళయకాలానలుఁపగిది మండి
పడుచుఁ దాఁ జెల్లరేఁగి యార్థి మేఖలయగుధరణీతలంబెల్లఁ యగువిధమున
దహియించి యుండునేదహియింపఁ జేలాకో; శక్తిసంపన్నులొనమాజు లిరువ్వి

తే. రమరులకునైన నవిజేయులగుదు రైన
నాదుదుఃఖంబునకును నంత మన లేదొ
యేమొకావున నే వార య లిద్దశక్తి
జూపకున్నార లీదుష్టసురరిపుపయి. ౧౩ 1420

క. ననుఁ దలఁచుకొనుచు దుఃఖంబునఁ దాఁ గృశియింపఁడుగదాపొగిలెడువన్నున్
మనమునఁ దలంచి తాపంబును బొందఁడుగద నితాంతమును గపితిలకా.

క. పురుషోత్తముఁడా శ్రీరఘువరుఁ డార్తిం గనక చేయవలసినరీతిన్
దరుణిం బొందఁగఁ దానై, జరవందగుకార్యములను య జరపెడుఁ గాదే. ౧౪

క. ఆనరపతినుఁడు మది, దీనత గనకాతురపడి యెలివిని నినుమం
తైనను దప్పక యూరక, తానుండక పురుషకృత్యతతి ననిశంబున్. ౧౫

తే. చేయుచున్నాఁడుగద; కార్యసిద్ధిగోరి
యాపరంతపు డాత్మమిత్రాభియందు
సామదానము లనఁబడుసరసములగు
నట్టియీయూపాయంబుల య నాశ్రయించి. ౧౬ 1424

నీ. మంచిమనస్సును య గాంచి ప్రయోగించుచుండునుగద తవయగ్రవైరు
లను జయింపంగోరి య లలి దానభేదదండోపాయములను ప్రయోగవిధిని

1 ఈపద్యమున వ్యాఖ్యానికేశాశ్చమ చర్చబడినది. కుశలీ యది కాకుత్స్థ-అనునది దీని
మూలము 2 కచ్చి త్పురుషకార్యాణి-అనిమూలము.

నుపయోగపఱచుచు ♦ నుండునుగద; సుహృజ్జనులకు నుపకారమును దగినటు
 లొనరించుగద, వారినుండి తానేదైన నుపకారమును బొందుచుండునుగద;
 తే. సాధుమతులైనమిత్రుల ♦ సరస నునుచు
 కొనుచునుండునుగద వా రితినిని ముందు
 నిడుకొనుచు నుందురేగద ♦ పుడమితేని
 తనయుఁ డాతఁడు సతతంబు ♦ మనమునందు. ౧౪౫ 1425

క. సురలను వేడునుగద తత్కరుణను దాఁ గోరి, పురుషకారంబును జే
 యురతిని బొందుచు దైవముఁ, గరుణింపఁగఁ గోరుచుండుఁగాదె వనచరా.

క. తనువిడిచి దూరదేశంబున నే నుండుటను మైత్రి ♦ పోకున్నదిగా
 మనుజేంద్రున కతనికి నో, వనచర! నాదుఃఖములను ♦ వారించుఁగదా. ౨౦

క. ¹అనిశము సుఖానుభవమున,కు నర్హుఁడగుఁ గష్టతతులకుం దగ కుండున్
 మనుజేంద్ర సుతుఁడు దుఃఖంబును నిప్పుడు గాంచికార్య్యమునుబొందఁడుగా.

తే. రామలక్ష్మణజననులఁజేమవార్త
 లబ్ధ భరతునికుశలంబు ♦ నప్పుడపుడు
 వినఁగఁబడుచుండుఁగద; ²నాదుఁవిషయముననె
 తాను వగచుట మానార్హుఁడౌనుగాదె. ౨౧౫ 1429

క. ననుమఱచి వేటుకార్యం, బును జేయఁగఁ దనమనసునఁ ♦ బూనఁడుగాదే
 నను నీకష్టమునుండి ప,వనజా! కడతేర్చుఁగాదె ♦ పరుసం జెవుమా. ౨౩

క. ³భరతుండు భ్రాతృవత్సలుఁ, డరయంగా నాకుఁగా భయంకరరీతిం
 బరఁగెడునక్షౌహిణిసే,న రయంబున మంత్రిరక్షణంబున నిటకున్. ౨౪ 1431

తే. పనువునాయేమి? వానరపతి సిరిఁదగు
 నట్టిసుగ్రీవుఁడును వీరులగుచు ⁴దంత
 నఖిగణాయుధులైనవాఁనరులఁగూడి
 వచ్చుఁగద నానిమిత్తమై ♦ యిచ్చటికిని. ౨౫ 1432

క. శూరుఁడు శస్త్రాస్త్రవిదుం,డై రామున కానుమిత్ర ♦ కానందంబున్
 గూరుచు లక్ష్మణుఁ డిచటికిఁ, దా రయమున వచ్చి బాణతతుల ననురులన్.

క. ⁵అనిమొనఁ జెండాడునుగద; యనలునివలె మండుచున్ భయంకరమునునై
 తనరెడునస్త్రమున సుహృజ్జనయుతుఁ డౌరావణుండు ♦ సంగరసీమన్. ౨౬౫

1 సుఖానా ముచితోనిత్య మసుఖానా మనౌచితః-అనిమూలము. 2 మన్నిమిత్తేనమానార్హః
 కచ్చి చ్ఛోకేన రాఘవః-అనిమూ. మన్నిమిత్తేన శోకేన రాఘవో మానార్హః-అని యన్వయము.
 3. ధ్వజినీం మంత్రిభి ర్దుష్టాం ప్రేషయిష్యతి మత్కృతే-అనిమూ. 4దంతసఖాయుధైః-అనిమూ.
 5 రావణం సమహృజ్జనమ్-అనిమూ.

తే. అల్పకాలంబున నె యిఁక ♦ సంతమొందఁ

గాంచఁగలనుగదా; త వ్తకనకవర్ణ

మగుచు నంబుజపరిమళ ♦ మగుచు నలరు

రాము నెమ్మోము నాదువిఠహమువలన. ౨౭౫

1485

సీ. విన్ననై వగచేత ♦ విహ్వలంబయి జలక్షయమున నూర్చునిఠాంతఁ గంది

నట్టిసరోజాత ♦ మట్లుగా వాడక యున్నదిగద; యెవ్వఁ ♦ డురుతరనిజ

ధర్మము గావఁగాఁ ♦ దనరాజ్యమును వీడునప్పుడు చింతయు ♦ నడవిఁ దిరుగు

నప్పుడు భయము, నేఁనడవిఁ గాల్పడకతోఁజనుదెంచుతఱిశోక ♦ మును గనండ్

తే. యట్టిరాముఁడు నావిరఠహమున మదిని

గలుగుదై ర్యంబు విడువఁడుఠాదె; పవన

తనయ! రామునివిడిచియుఁ ♦ దనువున నను

వులను ధరియించితి నని నఁబలుకకు; విను. ౨౯

1486

సీసమాలిక:—

*తల్లిదండ్రులు మఱిఠాక్కినబంధువు లెవరై న మజ్జివిఠేళ్లుడై న

యారామునకు మైత్రిఠాయందు నాకంటెను నధికుండు సముఁడునుఠసరయి లేరు

గాన రాముఁడు చాలఁగవ్వము లంది నా కడకువచ్చినమున్నఠవిడుతు నేనిఁచుఁ

ప్రాణముల్, ననుఁగాంచిఠరాముఁడునశియించుఁ గాననాతనిఁబాయఁగలిగె నను

బ్రాణముల్ విడువంగఠరాదుగదా, ప్రియుఁ డిటుగుందు నన్ను నఠహీనకౌర్య

మలరఁ జేకొని పోవుఠనన్నవార్తను వినునంతదాఁకను మృతిఠనందకుండఁ

గోరుచున్నాను శఠరీర మాతనిదౌట దానిని విడుచుస్వఠతంత్ర మిప్పుడు

నాకెట్లుగలదు? గాఠన నతఁడు వచ్చునంతదనుక దీనిని ఠదాల్చియుండ

* సచాస్యమాతా సపితాచ నాన్య స్నేహా ద్విశిష్టాస్తి మయాసమావా, తావ త్త్వహం దూత జిజీవిషేయం యావత్ప్రవృత్తిం శృణు యాం ప్రియస్య. ఇతిఁ దేవీచనం మహర్థం తం వానరేంద్రం మధుర్ధామ ముక్త్యా, శ్రోతుం పున స్తస్య మోఖిరాము రాహర్థయః కం వితరామ రామా-అనిమా, సీత హనుమంతునకుఁ దనవిషయమునఁ గలుగఁబోవుకలఁ దావేయూహించి సమాధానము చెప్పుచున్నది. అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిరి. దీనికి దృష్టాంతముగా రెండవశ్లోకమున “దేవీచనం మహర్థమ్” అని వార్తకివ్రాయుటయేయని వ్యాఖ్యాతలు యభిప్రాయము. వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయ మంగీకారముకానిచో నీలాటిశ్లోకముల కర్థము విరహకమామ. భాష్యకర్తలకు గౌరవ మిందుమూలముననే కలిగినది. వారిభావములే గ్రాహ్యములు. వార్తకిభావము ఇదమిత్థిమని చెప్పఁగల వారు వ్యాఖ్యాతలేగాని పామరులుగారు. కాన వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము వార్తకియభిప్రాయము కాకపోవచ్చు ననువాదము దుర్వాదము. వార్తకియభిప్రాయ మిదియేయని చెప్పినవారు వార్తకు లగుదురా. కాన మహానీయులగువ్యాఖ్యానకర్తలభావమే గ్రహింపఁదగువనియు నత్రుడే రాహుయ భార్గము తెలిసికొనఁగలమనియు వెలుంగఁదగు. ఈసీసమాలికయం బాయర్థము పాఠభూతముగ నున్నది.

వలయు, నుండనియెడఁ వదలుఁ బ్రాణంబుల రఘువీరవర్యుఁ డోఁరాముదూత;
 యని యిట్టులెవ్వరిఁకై నను దెలియంగ ననువుగాకయు రహఁస్వార్థయుక్త
 మునునయి మధురార్థమునగుపల్కును రాఘవునిగూర్చిహనుమనుఁబోలునంత
 వాఁడు మఱొక్కఁడు ఁ లేడు శ్రీరామునిభక్తులం దల్లెట ఁ వానితోడఁ
 బల్కి మనోహరఁవనచరవాక్యంబు రామప్రయోజనార్థమును వినఁగఁ
 దమిఁగోరి యారామ ఁ తానూరకుండె; భయంకరవిక్రముం ఁ డై నహనుమ
 యామెపల్కులు విని ఁ యాదృతి శిరనున సంజలి ఘటియించిఁయనియె నిట్లు;
 పద్మాయతాక్షి! నీప్రాణేశుఁ డిచ్చట నీవున్నవార్తయే ఁ యెఱుఁగఁడట్టు
 తే. లెఱిఁగియుండినఁ బద్మాయఁతేక్షణములఁ
 దనరు నీవంటిపత్నిని ఁ దాను వదలి
 యుండఁగలఁడే, యనుష్టోదుఁనొద్దనున్న
 శచి నెఱుంగమిఁ గొనిపోనిశక్తురీతి. 324

1437

క. కొనిపోవకున్నవాడే, యనితలఁపు మెఱింగినతఱి ఁ నమరేంద్రుం డా
 మెను గొనిపోయినగతి నిను, వనితా! నావలన నీదుఁవార్త నెఱిఁగినఁ. 33

క. వనచరులు నెఱుఁగుబంట్లును, దనవెంటఁ జెలంగిరాఁగఁ ఁ ద్వరఁగా రాముం
 డునువచ్చు నతనిపై న్యము, తనరారును జలధిపోల్కిఁ ఁ దరుణీమణిరో. 34

ఆ. ¹కలఁచివుచ్చరానిఁజలధిని రాముండు
 బాణములను గట్టి ఁ నచ్చి యీ న
 గరము శాంతదనుజఁగణముగ నొనరింపఁ
 గలఁడు; త్రోవనడుమ ఁ జలజనయన. 35

1440

క. విను మృత్యువేని త్రిదశులు, దనుజాఘుంబేని మిగులఁవర్పంబున వ
 చ్చినిలిచి యుద్ధముచేసిన, ఘనబాణంబులను వారిఁగండడఁగించుఁ. 32

క. నినుఁ గననిదుఃఖమునఁ దా, మునుఁగుచు రాఘవుఁడు సింహఁమునఁబీడితమా
 ఘనహస్తీబోలి నుఖముం, గనకున్నాఁ డార్య! సొగసుఁగన్ను లలరఁగఁ.

స్తీ. ²అందమై బింబోష్ఠమై చారుకుండలమండితంబయి చంద్రఁమండలంబు
 ప్రాక్కున నుదయించుఁపగిది మనోజ్ఞమై తనరారురాముమోఁమును నిజముగఁ
 గనుఁగొనఁగలవు నీవని మేరుమందరదర్దురమలయవింధ్యముల సాక్షి
 గాఁగ నందుండెడుఁకందమూలఫలంబులెల్ల సాక్షిగ నని ఁ తల్లి నేను
 తే. శపథ మొనరించుచున్నాను; ఁ జనకతనయ
 త్వరగ ³నాకపృష్ఠంబునఁ ఁ దనరునింద్రు

1 పురీం లంకాం కాకుత్స్థన్ శౌంతరాక్షసామ్-అనిమూలము. 2 మలయేన చ వింధ్యేన
 మేరుణా మందరేణచ, దర్దురేణ చ తే దేవి శపే మూలఫలేన చ-అనిమూలము. 3 నాగపృష్ఠమని
 యొకపాతము గలదు.

భంగిఁ బ్రసవణాద్రిపైఁ † బరిధవిల్లు
రాముఁ జూడంగఁగలవు విఠరాజితాన్యు. ౪౦

144౪

చ నిను విడనాడి దుఃఖమున † నీపతి మాంసముఁ గైకొనండు, తీ
యనిమధు వానఁ బూనఁడు దిఠాంతమునం దొకమాటు నుందరీ
వనముననున్న * యోగులకుఁ † భవ్యములంచును శాస్త్రమందుఁ జె
ప్పినవనవస్తువుల్ గొనును † శ్రీతిఁగ దేహము నిల్వ రాముఁడు. ౪౦ 1444

తే. అడవిఁగలదోమల † నట్లెవురుగు
లను సరీసృపములఁగాని † తనమనమ్ము
త్వద్గతంబయియుంట నవ్వలికిఁ బోవు
నట్టియత్నంబుచేయఁ డయ్యవనివిభుఁడు. ౪౨

1445

క. నినుఁబాసి కామవశమునఁ, ననమనము వగంగ నిన్నె † ధ్యానించుచుఁ జిం
తనుబొందియుండు నిత్యము, వనితరొ నినుఁడవు వేటుఁవాంఛఁ గనఁడునూ.

చ. పురుషలలాముఁ డై సరఘుఁపుంగవుఁ డెప్పుడు నిద్రపోఁడు నుం
దరి, భవదీయదుఃఖమునఁ † దా నొకయింతుక నిద్రపోయినన్
ద్వరపడి సీతయంచును నిఠాంతమనోహరవాక్కుపల్కుచున్
గరము వగం గృశత్వమును † గాంచుచు మేల్కొనుఁజమ్ము నిత్యమున్. ౪౪

క. ఫలములఁ బుష్పంబుల మిక్కిలియింపగు దేనిఁగాని † క్షీతిపతి గనెనే
లలితాంగి నినుఁ దలంచుచుఁ, బలుభంగుల హాస్యియ యనిపలుకుచువగలన్.

తే. వేడినిట్టూర్పుగములను † విడుచుచుండు;
జనకునాజ్ఞ దృఢవ్రతఁమునఁ జెలంగు
నమ్మహాత్ముఁడు నినుఁగూర్చి † యార్తుఁడగుచు
జనకజా యనిపేర్కొనుఁసతత మతివ. ౪౫

1449

క. నినుఁ బడయుటకే యత్నం, బును జేయుచునుండుఁ దాపఁమునుబొందుచునుం
డును జుమ్మన; నాజనకజ, తనపతివిషయమునఁ గల్గుఁతద్దుఃఖంబున్. ౪౬

చ. హనుమ వచించువాక్యముల † నప్పుడు తా విడనాడి, ప్రాణకాం
తునిమదిఁ గల్గుభూరితరఁదుఃఖముతో సరియైన దుఃఖముం
గనుచు శరన్ముఖంబునను † గమ్రుసిశాపతి మేఘమింత గ
ప్పిన నినుచుంత గన్నదుచు † వెల్వెలఁబాటఁగనుండురాత్రిరీ
తిని వనితాశిరోమణియుఁ † దేజము దూలఁగనుండె మోమునన్. ౪౭ 1451

ముప్పదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

* సువిహితం భుంక్తే-అభిమానము. సువిహితం వాసప్రసాదాగ్యత్వేన విహితమ్ - అని
వ్యాఖ్య.

32 - వ సర్గము.

~*~ సీత హనుమతోఁ దనకున్నగడువు చెప్పట. ~*~

ఆ. పూర్ణచంద్రవదన ధృవోడి యంత నా, హనుమవాక్యములను ధృవకించి
తా వచించె నిట్లు ? ధర్మార్థసహితవా, క్యముల నతనితోడ నాదరమున. ౧

చ. ¹మనమున నిన్నె నెంచురఘుమండనుఁ డౌప్రియవాక్యమున నదా
ఘనతరళోకమొందుఁ బ్రియఁకాంతను నిన్నగుటించి యన్నచిం
తను గలిగించువాక్యమును ధృవకచెప్పితి వట్లుకాన నా
కు నమృతమట్లుగా విషము ధృవార్చినయట్లుగ నున్న వీనుడుల్. ౨ 1453

సీ. ²జీవి తేశునివిడి ధృవరినదిచ్చట నాబుద్ధిచేఁగాదు ధృవగుణాధ్య
సంపూర్ణమైనయైశ్వర్యము వచ్చినతఱిఁగాని, యత్యంతధారుణమగు
నావదవచ్చినయప్పుడుగాని యెవ్వఁడును స్వతంత్రుఁ డెవ్వరునఁగాఁడు
దైవము వానిని ధృవటిచే బంధించిన ట్టిడ్చుకొనిపోవు ధృవయ ప్రవము;
తే. దానివారింపఁ బ్రాణులఁతరముగాదు

రామసౌమిత్రు లేను నున్నాము చూడు
మిట్లుమోహితులమయి, కపింద్ర ! నౌక
జలధివిఱుగంగ నీదుచుఁ బలువిధముల. ౪ 1454

క. అలజడిఁబడియెడుమనుజుని, వలె నీదుగిభాభ్యయందుఁ ధృవ తడఁబడుభూ
పలలాముఁ డెట్టులెపుడ, వ్వలిగట్టును జేరఁగలఁడౌ ధృవకచెవుమా. ౫ 1455

క. దనుజుల నెల్లరఁ జంపుచు, దనుజేంద్రునిజంపి నగరఁతల్లజమును దీ
నినిగలఁచి రాఘవుఁడు ననుఁ, గనఁగలఁ డెత్తఱిని బ్లవగఁకాంత! పలుకుమా.

ఆ. అబ్బపరిమితంబె యైనయీనమయము, దాఁటకుండ వేగ ధృవతరలి నుటకు
రావలయు ననుచును ధృవమునకుం జెప్పు, మంతవఱకె నాకు ధృవాయువుగద.

తే. క్రూరుఁడౌరావణుండు నాకు నిడినట్టి
నబ్బమితమైనసమయంబునందుఁ బదియ
వదగుమాసము కావచ్చెఁ ధృవ ద్విమాస
ములెగదా మిగిలినవని ధృవపలుకు మచట. ౬ 1458

³చ. విను మను రేంద్రతమ్ముఁడు విభీషణుఁ డన్తహనీయమూర్తి రా
మునకు ననున సమర్పణము ధృవందుగఁ జేయుట యుక్తమంచుఁ జె
ప్పెను శ్రమమొందియత్నమును ధృవీతినొనర్చెను గాని దాన నా
దనుజునిచి త్తమింతయును ధృవత్పథము విడనాడదయ్యెఁజూ. ౯ 1459

¹ అమృతం విషసుస్పృష్టమ్-అనిమూలము. ² తజ్జ్యేన పురుషం బధ్వా కృతాంతఃపరిక్షాతి-
అనిమూలము. కృతాంతః, దైవమ్-అనివ్యాఖ్య. ³ విభీషణేన చ భ్రాతృ మమనిర్యాతనం ప్రతి,
అనునీతః ప్రయత్నేన నచ తత్కురుతే ఘటించి-అనిమూలము.

- క. నను మరల రామునకు నీ, యనురావణుఁ డొప్పుఁ డెట్టులై నను గాలం
బున కతఁడు చిక్కినాఁ డా,తనిన్పుత్యువు యుద్ధమునకుఁ + దాఁ గొనిపోవఁ.
- తే. వెదకుచున్నదినుమ్ము; విభీషణునకుఁ, బెద్దకూతురు నల యచువెలఁదితనదు
తల్లిపంపఁగ వచ్చి నాఁయుల్లమడలఁ, జెప్పె నీవార్తనుం దెలిసెను గపివర.
- సీ. ప్రాణేశుఁడౌరఘుఁపతి నన్ను శ్రీఘ్రమ పొంకఁగాఁగలఁడ దేనందియంబు
గలుగదు దీని కెట్టు లనఁగ నాయాత్మ నిర్మలంబుగఁ దగి + నెగడుచున్న
దారాఘవునియందుఁనలరుఁ బెక్కుగుణంబు, లుత్సాహసత్వంబు + లుగ్రపాదు
షము మఱి నాస్పృశంస్యము, కృతజ్ఞతయును, శక్తిప్రభావముల్ + పతతమతని
- ఆ. యందు నలరుచుండు; + నాజనస్థానంబు
నందు లక్ష్మణునిసహాయమైనఁ
గొనక యొకఁడెచంపె + దనుజులఁ బదునాల్గు
వేల నతనితోడఁ + బృథివి నెవఁడు. ౧౪
- క. నిలువంగఁగలఁడు పగఁగొని; చలియింపం డెట్టికష్టఁసంతతులకు నా
యలఘుఁడు శక్రుప్రభావం, బులు శచికిం దెలిసియుండుఁపాలిక నాకుఁ. ౧౫
- తే. తెలిసియున్నవి శ్రీరాముఁదివ్యమహిమ
ములు; మహాశూరుఁడౌరామఁమూర్తియ నెడు
భానుఁడు శరాళికరములఁ + బఱపి నైరి
దనుజజలము శోషిలఁజేయఁగను గలండు. ౧౬
- క. ఈరీతిఁ బలువిధంబుల, నారామునిఁగూర్చి పలికి + యతిశోకమహా
భారమునఁ గుంది నేత్రాం, భోరుహములనిండ సక్రువులు గ్రమ్ముకొనఁ. ౧౭
- తే. కలఁగునాసీతఁ గని కపిఁపలికె నిట్లు; నావలన నీదువార్త విన్న నలరాముఁ
డఖిలభల్లూకవాన రేంఁద్రాళి నలరు, నై న్యమును గొని వేగ రాఁజాలుఁజమ్ము.
- *చ. నిరుపమవక్తవత్సమున + నిర్మలశీలమునం జెలంగునో
ధరణిజ! యింతయో? లిపుడె + తావకదుఃఖముఁ బాపునాఁడ ని
త్తరుణమునందె వీవునయిఁ + దప్పక యెక్కుము; నిన్నునట్లె సా
గరముఁ దరింపఁజేసెదను + గాంతునిచెంగటఁ జేర్తుఁ జాదురీ. ౧౮
- క. ననుఁ గొంచుఁబోవుశక్తి యి,తనికినిగలదే యటంచుఁ + దలఁచుకొని యిం
కను రావణుతో వీవునఁ, గొనిపోవంగలను నమ్ము + డ్దోణితమాట. ౨౦
- ఆ. అగ్నివేల్కఁబడినఁయాహవిస్ఫును దేవ, పతికొవంగునట్లు + వ్రజ్యవణము
నందునున్నయచ్చుఁహత్తునకుఁ నిన్ను, నొనఁగువాఁడ నమ్ము + ముత్పలాక్ష.
- క. అనుజునితోఁ గూడినరా,ముని దైత్యులఁ జంపుయత్నమునఁ దగుక్రీవా
భునిరీతి నున్నవానిని, గవఁగల విత్తరుణమందె + కనులదలాక్ష. ౨౨

* అస్తాద్భుతా రుపాశోకా మమస్పృహ మనిందితేతితిమా.

- క. ¹నినుఁజూడఁ బ్రయత్నంబుల, నొనరుచు చాశ్రమమునందుఁనున్నబలయుతున్
ఘననాకపృష్ఠగతుఁడై, న నముచిసూదనసముం గఁనంగల విపుడే. ౨౩ 1471
- క. దేవీ! యోకల్యాణీ, నావీఁపున నెక్కు మేలఁననుశంకింపన్
వేవేయొక్కు ముపేక్షను, గావింపకు రోహిణి శశిఁ ♦ గని కూడుగతిన్. ౨౩౪
- ²క. నీనాథుఁ జేరఁగోరుము; వే నావీఁపెక్కి యభ్రవీధిన్ శశితో
భానునితోఁ బలికెడుగతి, నోనారీమణిరొ కడలిఁనుడువీధిఁ ద్వరన్. ౨౪౪
- క. తరియింపు; మిచటనుండియె, తరుణీమణి నిన్నుఁగొనుచుఁ ♦ దరలఁగ దనుజో
త్కరము ననుఁ బట్టుకొన భీ, కరగతిఁ జనుదెంచు ననుచుఁ ♦ గలతఁగ నకుమా.
- క. వినువీధిఁ బఱచునాతోఁ, జనుదేరఁగ లంక నున్నఁచతురుం డెవఁడై
ననుజాలఁడు; వై దేహీ, నినుఁగన నెటువచ్చినానొ ♦ నినుఁగొని యట్లే. ౨౬౪
- క. అరిగెన నిస్సంశయముగఁ, బరిశ్రమములేక యభ్రపథమున; ననఁగా
ధరణిజ! యపు డత్యద్భుత, హరివచనము లాలకించి ♦ హర్షముఁ గనుచున్.
- తే. ³విస్తయమున గగుర్పాటుఁవెలయ నిట్టు
లనియె; హనుమంత! నన్నుఁ బెఁక్కామడలు జ
వంబునన్ మోసికొనిపోవ ♦ వాంఛఁ గనెదె
దాన నీయందుఁ గపితనె ♦ యేనుదలఁతు. ౨౯
- 1477
- చ. వనచరవుంగవా! కన భవత్తనువెంతయుఁ జిన్నదానుగా
మనుజవరేణ్యుఁడై నృపతిఁమండలుఁడొరఘురాముఁ డున్నతా
వనబహుదూరమా నిచటి; ♦ కట్లగుటన్ ననునెట్లువీఁపునం
గొనిచన నెంచెదీ విది యఁగుం గడుఁజిత్ర మటంచుఁబల్కినన్. 30 1478
- ⁴క. జనకజపల్కుల విని యా, యనిలజుఁ డురుకాంతియుక్తుఁ ♦ డటఁ గ్రొత్తగఁ గ
ల్గినయవమతినిగుఱించియె, తనలోఁదా నివ్వీధమునఁ ♦ దలఁచెన్ మిగులన్. 3౧
- ఆ. అసితనేత్ర! యీమెఁయన్నదృఢప్రభా
వముల నెఱుఁగ దన్నదమలరూప
మును యథేచ్ఛముగ నె ♦ కనుఁగొనుఁగాక యం
చరివిమర్దనుఁ డవుఁడాత్మ నెంచి. 3౨౪
- 1480
- క. జనకజకు నై జరూపం, బును జూపెను; బుద్ధిబలము ♦ పొంగ నలరునా
వనచరవర్యుఁడు తనఘన, తనువును బెంచుటకు సరిగఁ ♦ దత్పాదపమున్. 33
- ఆ. ⁵విడిచి దానిక్రింద ♦ వెన మేనుఁబెంచిన, దానిశాఖలెల్లఁ ♦ దత్తణంబ

1 నాకరాజస్య మార్థని-అనిమా. నాకపృష్ఠసంజ్ఞాస్య మార్థని నగరాజస్య పాఠే మేరో
రిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 2 కథయంతీవ చంద్రేణ సూర్యేణచ-అనిమా. 3 తదేవఖలు తే మన్యే కపి
త్వం హరియూధప-అనిమా. 4 చింతయామాస లక్ష్మీవా న్నవం పరిభవం కృతమ్-అనిమాలము.
5 వ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మిందున్నది.

- విరిగిపోవుదానఁ ♦ బెనుశబ్దమగు, దానఁ, గీడుమూఁడు ననుచుఁ ♦ గీశవరుఁడు.
- క. ¹ ఇంచుక యవ్వలికేగి స,మంచితగతి మేనుఁబెంప ♦ నారంభించెఁ
జంచలనేత్రయు నమ్మికఁ, గాంచంగా వలయునన్న ♦ కాంక్షఁ మిగులఁ. 38
- చ. వసచరుఁ డామెకట్టెదుర ♦ వర్ధితగాత్రుఁడు నొచు భీతికృ
ద్ధునతరమేరుమందరని ♦ కామనమానత నంది యచ్చటఁ
గనఁబడుచుఁ జ్వలించెడుధ ♦ నంజయురీతి వెలుంగుచుండె; ని
ట్లనిలకుమారుఁ డద్రివలె ♦ నాస్యము తామ్రముగాఁ జెలంగఁగఁ. 39 1481
- తే. వజ్రదంష్ట్రనఖంబులు ♦ వజలభయద
వపువునం గ్రాలునమ్మహా ♦ బలుఁడు హనుమ
జనకజం గాంచి యిట్లనియెను; సపర్య
తవనముగ నట్టసాలయు ♦ తంబుగాఁగ. 39 1485
- క. గోపురయుతముగఁ దగు లం, కాపురమును దీని దనుజ ♦ కాంతునితోడఁ
వే పట్టిలాగికొని చని, నోవుదు నాకట్టిశక్తి ♦ యొప్పెడుఁ దల్లి. 32 1486
- క. కనుక నె దేవీ! భయముఁ, గనకుము నీబుద్ధి స్థిరము ♦ గానుంచు, ముపే
క్షను జేయఁబూనకుము రా, మునిలక్ష్మణుఁ జేయు దుఃఖమును గనకుండఁ.
- ² చ. అనవిని చారుపంకజద ♦ భాయతలోచన సీత వాయునం
దనుభయదాకృతిం గని నితాంతముఁ బొల్పెడునాంజనేయునిం
గని యిటుపల్కె; నోష్లవగ ♦ కాంత భవద్బలసత్వముల్ మనం
బున నెఱుంగంగనైతి గతిఁ ♦ బొల్పుగ వాయువునంతవాడవే, 39 1488
- క. అనలునియద్భుతజేజం, బును గల్గినవాడ వనియి ♦ వుడు తెలిసెను; బా
వని! ప్రాకృతుఁ డింకొక్కఁడు, ఘనతరజలధిం దరింపఁగల్గునె చెవుమా.
- క. నినుబోటివాఁడు గాకు,న్న నసాధ్యముగాఁ జెలంగు ♦ నాయున్నవనం
బును దీనిఁ గాంచఁగలఁడే; ననుఁగొనివేగమున ననుర ♦ నాథులకెల్లఁ. 40
- తే. చిక్కకయెపోషఁగలవని ♦ చిత్తమునకుఁ
దెలిసె; నమ్మహాత్మునివని ♦ తీవ్రవిఘ్న
ములను నాలస్యమునుగాక ♦ వెలయునట్టు
లరయుమా ముఖ్యమగుపని ♦ యదియెగాదె. 41 1491
- ³ క. అనఘా! కపివర్యా! నే, నును నీతోవచ్చుటరయ ♦ న్యూపము నువ్వు
యనిలసమవేగమును గాంచి నవాడవు నీవు గానఁ ♦ జెచ్చెఱఁ జనుచోఁ. 43
- తే. బ్రమసిపోలుదు; నీవీవు ♦ పై ననుఁగొని
యతిజవంబును మీఱ నీవరుగుచుండఁ

1 పీతా ప్రత్యయకాకణాత్ - అనిమా. 2 పద్మపత్రవికలాక్షీ మాయత స్యాకణం ముతా - అనిమా. 3 ఆయుక్తం తు కపిశ్రేష్ఠ మమగంతుం త్వయానఘ - అనిమాంమా.

గడలిపయిఁ బోవునపు డేనుఁగడలిఁ గని భ
యంబునన్ వీఁపునుండియె ఁ యందుఁ బడుదు. ౪౪

1493

సీ. గ్రాహముల్ తిమిర్పుష్పఁగణములు సింహారఁ బరఁగునంత్రము కనఁబడిననేను
బరవశనై వేగ ఁ పాథోధిజలజంతువారంబునకుఁ ¹బ్రయాఁహారమగుదు;
శత్రువినాశనా! ఁ శక్తిచాలదు నాకు నినుఁగూడిరాఁగ, నెవ్వనికినైనఁ
గావంగఁదగు మఱొక్కపదార్థమును గూడి చనునేని దానివలననె మిగుల
తే. నాపదయుఁ గల్గు, నీకు నన్నరసి గాచు, భారముండుట నీవెంటఁవచ్చునన్నుఁ
బట్టి యాపద యొకవేళ ఁ వచ్చుననెడు, శంక కలిగెడు ²లేదేమిఁనందియంబు.

చ. కలుగునడెట్టులాపద లఁఖండజవంబున నేనుఁబోవఁగాఁ
గలఁగకుమంచుఁ జెప్పెదవొ ఁ గాలికుమారక ! నేను వీఁపుపై
నలరఁగ నీవుపోవువిధ ఁ మాదనుజేంద్రుఁడు దుష్టబుద్ధియే
కలిగినరావణాసురుఁడు ఁ కాంచి జవంబునఁ బంప రాక్షసుల్. ౪౫

1495

తే. భయదవిక్రమముల నినుఁ బట్టుకొనఁగ
వెంబడింతురు; వీరులై ఁ వెలయువారు
శూలముద్గరపాణులై ఁ చుట్టుకొనుదు
రంత నీవొక్కడవెకాక ఁ యతివనన్ను. ౪౬

1496

తే. కావఁదగుదానిఁ గావంగఁ గడఁగుటను ద
గంగ నాపదగల్గు విక్రమగుణాధ్య
యన్నసందియ మొక్కటి ఁ యాత్మఁగలుగు
చున్నయది; యాసురారు లాఁయుధము లూని. ౪౭

1497

క. పలువురు నభమునఁ గదియఁగఁ, గలనకుఁ దగునట్టిశస్త్రఁగణమేలేక
ట్టులుగా నొక్కడ వాదను,జలతో యుద్ధంబుచేయ ఁ సుదతిని గావన్. ౪౮

క. వనచర ! శక్తుఁడవగుదువు; దనుజులు భీతికరకర్తఁతత్పరులుగదా
యని వారలతోఁ జేయుచుఁ, గనదురుశౌర్యమున నీవు ఁ గ్రాలుచు నుండన్.

ఆ. నేభయార్తనగుచు ఁ నీవీఁపుపైనుండి,పడుదుఁ గ్రిందఁ; జాల ఁ భయదరూపు
లుగ్రబలులు నగుచు ఁ నొప్పురాక్షసులు యుద్ధమున నొక్కవేళఁదర్పమలర.

క. నినుఁ గవ్వంబున నోరిచి, కనినం గనవచ్చుజయముఁ; ఁ గపివర ! యుద్ధం
బునువారిఁ గనుచుఁ జేయుచుఁ, దను వేమఱిచియును నుందుఁదర్పముపోంగన్.

ఆ. ³అట్టితరుణుమందు ఁ నల్లి నేఁబడినంత, నీకుఁ దెలియకుండ ఁ నీచమతులు
దనుజులెల్ల నన్నుఁ ఁ ద్వర నెత్తుకొనిపోదు; రని జయాపజయముల నెడునవ్వె.

1 యాదసా మన్న ము త్తమమ్ - అనిమా. 2 త్వయ్యపి స్యా దసంశయః - అనిమాలము.
3 హం వా హ శేయ స్వర్థస్తా ద్విశసేయ రథాపివా, అవ్యవస్థా హి దృశ్యేతే యద్ధే జయప
రాజయా - అనిమా.

- క. అనుమానింపంగియుం, దును నసజయమొక్కటన్ నిఁనున్ బొందినఁ బొం
దును గాన నవుడు నీకర, ముననుండి నురాగులు ననుఁమోకము చెలఁగన్.
- క. కొనిపోయినఁ గొనిపోవచ్చును జంపినఁ జంపవచ్చు; శుభగుణవిలయా
విను మవ్వ గలుగకున్నను, దనుజులతర్జనములకె నిఁతాంతభయమునన్.
- ఆ. ప్రాణహాని నాకుఁ ధ్రాపింపవచ్చును, దాన నీప్రయత్నమో నఫలము
నీవె భయదదనుజఁనికరముఁ జంపఁగఁ, దగుదు వట్లు పొనఁగఁ దానివలన.
- క. ¹కనురాముయశముకొఱఁతను,, వనచర ! కాదేని కనుజఁవయ్యలు నను జే
కొనిపోయి రామలక్ష్మణ, వనచరులకుఁ దెలియరానివసుధాస్థలిలోన్. ౫౫౪
- క. కనఁబడకయుండఁగా దాఁ, చినదాతురు; నాకొఱకును ధీసినయత్నం
బనిలకుమారా! నిష్ఫల, మనిచెప్పఁగ వచ్చుఁగాదె యరయఁగ నింకన్.
- క. త్వరగా నీవచటికే జని, ధరణీపతితోడ నాయఁకంతము నెల్లన్
గరుణ నెఱిఁగించి తోడ్కొని, హరివర! వచ్చిసటులైన ధీనగుమేల్ నాకున్.
- క. వినుము మహాబాహూ! రామునిప్రాణము లతనిభ్రాతృముఖ్యులయనువులే
వనచరపతిబంధ్వసువులు, నిను నూతఁగఁగొనియె యిపుడుఁనలిచినవి నుమా.
- తే. రామలక్ష్మణులిర్వు రుద్దామశోక, తాపకర్చితులైరిగఁద యిఁకనిచట
హానియేదేనిగల్గ నిఁరాశు లగుచు, సకలవానరభల్లూకఁసమితితోడ. ౫౫౫
- క. అసువులతోఁ బనియేమని, వెన విడువంగలరు; భర్తృవిషయకభక్తి
శ్వసననుతా! ముందిడుకొని, సునమాహితచిత్తనగుచు ధీఁగీష్ఠలిపై. ౫౫౬
- క. పరవుగుఘనితనువు స్పృశిం, పరామునిందక్క; దనుజఁవతియంగము నీ
వరుదెంచుతఱి స్పృశింపవె, పరుఁడుగదా యాతఁడనెదొ ధీవనతనూటా.
- చ. ²తరుణినిగాన నాదనుజుఁ ధాకకయుండఁగ నేమిచేయ న
త్తరుణమునం దశక్తవయి ధైవమె దిక్కనియుంటి రాముఁ డా
హరిణము వెంటఁబోయె వివశాంగినినై యవుడుంటి దానవే
శ్వరుబలవద్విధానమునుఁబట్టి స్పృశించితి నేమిచేయుదున్. ౬౧ 1513
- క. చనుదెంచి రాముఁ డిచటికి, దనుజేంద్రునబంధుఁజంపితగ ననుఁగొనుచుం
జనునే నాతనికదితగు,, ననిఁ బగఱం గూల్చునమ్మహాత్మునివనులన్. ౬౨
- క. విని కనియు నున్నదానను, విను మరగంధర్వదనుజఁవిషధరు లెవరై

1 రాఘవస్య యశోహీయే త్వయా శస్తైస్తు రాక్షసైః-అనిమా. దీనిచే నీకవారి ప్రతిమా
ప్రకటితమని యెఱుంగఁదగు. 2 యదహం రాఘవస్పర్శం రాఘవస్య బలాద్గతా, అనికా 20౫6
ష్యామి వినాథా వివశానీ-అనిమా. దీనికి వ్యాఖ్యాతకర్తయై ప్రాచీనయత్తమే యాచార్యుడున కా
ధారమని తెలియందగు. వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము మానివచో నీఘట్టయన స్వాస్థ్యమేలేను వార్త
భావము వ్యాఖ్యాతక కట్టు తెలియనగు వన్నదిచ్చిత్తశ్చయ.

నను యుద్ధంబున నతనికి, నెనయని చెప్పంగ లే రహీనబలాధ్యా. ౬౩

చ. ¹హరిహాయతుల్యశౌర్యుడు మహాబలవంతుడునైన రాఘవే
శ్వరుఁ డతిచిత్రరీతులను ♦ జాపముఁబూని సలక్ష్యుండునై
మరుదధిపేరితంబగుచు ♦ మండెడునగ్నినిబోలి వెల్లి నె
వ్వ రతనిమ్రోల యుద్ధమునఁ ♦ బాఱక నిల్వఁగలారొ చెప్పమా. ౬౪ 1516

చ. అనిమొనయందు భీకరసుదావిలమై తగు దిగ్గజంబురీ
తి నిలిచి లక్ష్యుండును నతిస్థిరశూరుఁడు వెంటనుండ్ల నే
వునఁ బగవారినొంచుచును ♦ భూతభయంకరుఁడౌలయార్కుఁడో
యనఁగ శరప్రభాపటలి నాజి నిగుడ్చుచు నుండురామునె
వ్వనికిని దేటిచూడనగుఁ ♦ బాఱక యెవ్వని కోర్వఁగానగున్. ౬౫ 1517

చ. వనచరవర్య! లక్ష్యునిబాయనినావిభునైనయ్య క్తుఁ డో
ఁగ్గొని జవమొప్ప రమ్ము; నృపకుంజరుఁ గూర్చి నితాంతదుఃఖముం
గని తపియించునాకుఁ గలుగఁగం దగఁజేయుము హర్షమాత్మలో;
నని పతిభక్తి తేటపడ ♦ నాకమలాక్షి వచించె నింపుగన్. ౬౬ 1518

ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౮ - వ సర్గము.

❧ { హనుమంతుఁ డానవాల్మీకుఁగా సీత కాకాసురవృత్తాంతమును } ❧
చెల్పి చూడమణి నిచ్చుట.

చ. వనచరసింహుఁ డంతరఘువర్యునిపత్ని మనోజ్ఞవాక్యముల్
విని వచియింప నేర్పరియు ♦ వీరుఁడుగావున ధర్మయుక్తమై
తనరెడునామెపల్కులకుఁ ♦ నద్దయు మోదమునొంది యామెకి
ట్లనియె; నినుంగనంగ ²విమలాయతమంగళముల్ పొసంగెడున్. ౧ 1519

సీ. తల్లి! నీచెప్పినదెల్లను స్త్రీస్వభావమునకు సాధ్వీతావనితలకును
దగు వినయమునకుఁ ♦ దగి యుక్తమైయున్న; దిట్లుగాఁ బెరిగి యహీనరూప
మలరఁగాఁ దగునన్ను ♦ నెలమిమీఱఁగ నెక్కి శతయోజనాయతసాగరంబు
దాటి స్త్రీకేంతమాత్రము శక్యమేగాదుకద, ³జానకీ! నీవు ♦ కడువినయము

తే. గలుగుదానవు గనుక నీకాంతుఁ దప్ప
నొరుని స్పృశియింపఁదగదని ♦ యొత్తిచెప్పి
నట్టిరెండవకారణ ♦ మామహాత్ము
భార్య వగునీకు యుక్తమౌ; ♦ బలుకులేల. ౪౫ 1520

1 మహాబలం వాసవతుల్యవిక్రమమ్-అనిమా. 2 భాషితం శుభదర్శనే-అనిమా. 3 ఏతత్తే
దేవి సదృశం పశ్య స్తవ మహాత్మనః-అనిమా.

- క. అనవద్యమైనవచనం, బును దీనిని నీవుతప్పఁ బోలఁతి యెవతెచె
ప్పును దేవి; నాదు మ్రోలనె, ఘనమతిరాఘవుని బాదుఁ గాఁజాలమిచేఁ.
- క. ఉరిపోసికొని మృతింగనఁ, ద్వరపడి కావించినట్టి వ్యాపారములఁ
మరవైరి లెక్కసేయడి, బరచనమున నాడినట్టి పలుకులనెల్లఁ. E 1522
- క. వినిపింపఁగలను శ్రీరా,మున కేమియు మిగులకుండ; ప మునుకొని నీకుం
గనుపట్టుదుఁఖ హేతువు,లను మిగులంగాంచి నృపలలామున కెలమిఁ. E 4
- తే. ¹ప్రియమొనర్పఁగఁగోరి యాఁగితిన్నేహ
మున మనసుమెత్తఁబడ నిట్లుఁబనితెఁగాని
యితరభావములేదును; ప మ్మీనగరవ
రంబుఁ జొచ్చుట కష్టతఁరంబె యగుట. 24 1524
- క. వననిధిదాఁటుట యట్టిదె, యనఁదగియుండుటను; నెట్లుఁలైనను నీరెం
టిని సాధించుట శక్తియె, యని, యదినాకుంట, దానిఁసంతయుఁ జూడఁ.
- తే. ఇట్లుపల్కితిఁగాని వేఁతేమిలేదు;
రఘువరాన్వయతోడ నోరమణి నిన్ను
నివుడె చేర్పంగ నామది పనిచ్చగలిగి
యుంట మిక్కిలిన్నేహనుఁట్లాప్పియుంట. ౩4 1526
- క. గురుభక్తి యట్లెపోసఁగుటఁ, దరుణీ యిటుపల్కినాఁడఁ ప దప్పయతే మె
వ్వరుసఁ దలంచినలే దో, ధరణికుమారీ! యనిందితా! నాతోడఁ. F 1527
- క. ³చనుదెంచుటకుఁ సమ్మతిఁ, గనవే నిటకేను వచ్చి ప గనినది నిను, రా
మునకుం దెలియుట కొకగు,ర్తుచునిమ్మా దాన నృపతిఁధూర్జటి యెఱుఁగుఁ.
- క. అన దేవకన్యఁబోలిన, జనకజ యప్పవనజోక్తిఁజాలము విని యం
త నతని కిట్లను నొకవా, ⁴ర్తను దలఁచుచు నశ్రుజలము ప తద్వయఁ గ్రమ్మఁ.
- క. పలుకులు తడఁబడుచుండఁగ, మెలమెల్లినఁ; బలుకుదాన ప మేలగుగుఱుతుఁ
లలితమదియకాను దద్విధ, మెలమిన్ వినవయ్య యొకఁపీంద్రా! యింకఁ.
- సీ. చిత్రకూటాద్రికిఁ ప జేరువ నీశాన్యభాగంబునందు దేవతటినికిని
జేరువఁ దనరుచు ప సిద్ధుల కాశ్రమమై ఫలమూలజలదులొప్పు
వెలయుభాగంబొందు ప కలదందుఁగలతాపసాశ్రమముల నేను ప నాశ్రయించి
యుండఁగా జరగినదొకకార్య మద్దాని బ్రియుఁడగురామమూర్తికినిదెల్పు
ఆ. మేనుజెప్పినట్లె ప నేను నోప్రాణేశ !
యందుఁ జాల బహువిధామలనును

1 స్నేహప్రస్కన్నమనసా మయైత త్సమదీతమ్-అనిమా. 2 అభిజ్ఞానం ప్రయచ్ఛ త్వం
జానీయా ద్ద్రాక్షువోహి తత్-అనిమా. 3 కాష్ఠప్రగ్ధితాక్షరమ్-అనిమా. 4 ఇదం శ్రేష్ఠ మభి
జ్ఞానం బ్రాయా స్త్వం తు మమద్రీయమ్-అనిమా. 5 తస్యోపవసంజేషు నానాపుష్పమగం
ధిషు-అనిమా.

పరిమళములఁ దగు నుపవనవారంబుల

నెలమి విహరణమును † సలిపి యంత. ౧౩౪

1531

క. చెమటందోఁగుచు నీయం, కమునం గూర్చుంటి; నొక్క † కాకి యపుడు మాం
సముఁ గోరి మత్తుచదవ్వి, దవ్వునడుమంబొడిచెముక్కు † నామిక్కిలియున్.

క. నేనొకమృత్పిండంబును, దానిపయిన్ వైచి తోలఁ † దద్వాయన మ
ద్దానిపయి నానఁబోవమిఁ, ¹దా నాపరిసరమునందు † దాగియె యుండెన్.

చ. మనమున త్సుత్తుతోఁచుటను † మాంసము నాహృదయస్థమున్ దమిన్
గొనఁ దలపోసి దానిఁ గలుఁ † గొంచునె యుండెనుగాని యవ్వలన్
జనఁగఁ దలంపదయ్యె; రఘు † నత్తమ! ²యంబరమట్లు కాకిచే
తను దొలఁగింపఁగాఁబడఁగ † దానిని జక్కనొనర్చుకొంటకై. ౧౩౫ 1534

క. కాంచీదామము నేను బి, గించుకొనుచుఁ గాకముపయిఁ † గినుక పొడమఁగాఁ
జంచలమతిన్ నై యుండఁగఁ, గాంచితి వపు డీవు నన్ను † త్కృపతితిలకా. ౧౩౬

సీ. అట్లు కోపమున నీ † యంకంబువిడి లేచి కాకిని దఱుముచుఁ † గడఁగి దాని
నవ్వలికిం జను † నట్లు సేయఁగ లేకయుండఁగా ననుఁజూచి † యొక్కరీతిఁ
బరిహసించితివి; నీ † పలుకులకేనులజ్జనుబొంది యాహార † మునకుగాను
గాకము చేరఁగా † నీకడకేతెంచి బడలి కూర్చున్ననీ † తొడపయిఁ దగఁ

ఆ. గూరుచుండి మిగులఁ † గోపము నొందఁగాఁ, గాంచి నన్ను బుజ్జ † గించితిదమి
నట్లు కాకముపయి † నాగ్రహముంగొని, బాష్పపూర్ణమైన † వదనమొప్పు.

క. కనుయుగ్మమ్మును మెలమె,ల్లనఁ దుడుచుకొనుచునునుండ † లలిఁ గాంచితివో
యినకులనాథాయని రా,మునకుం దగఁజెప్పవయ్య † మోదమునొందన్. ౧౩౭

క. ³వినుమా హనుమా! బడలికఁ, గని రామునితొడపయిఁ జిర † కాలము నిద్రం
గనితిని నే నంతట లే,చినవరుసన్ రామమూర్తి † చెందినవేడ్కన్. ౧౩౮

ఆ. మామకాంకసీమ † మానితశయ్యగాఁ, బవ్వలించి నిద్రఁ † బరమముదము

1 తలైవ పరిలీయతే-అనిమా. 2 స్రస్యమానే చ వసనే-అనిమా. 3 పరిశ్రమా త్వ్రసుప్త్యా
చ రాఘవాంకే ప్యహం చిదం. పర్యాయేణ ప్రసుప్తశ్చ మహంకే భరతాగ్రజః, సతత్ర పునరేవాథ
వాయస స్సముపాగమత్. తత స్సుప్తప్రబుద్ధాం మాం రామస్యాంకా త్వముత్థితామ్, వాయస
స్సహసాగమ్య విదదార స్తనాంతరే-అనిమా. మొదట నీత రామనితొడపై నిదురించెను. ఆమె
నిదురఁజాలింప రాముఁ డామెతొడపైఁ బడుకొనియెను. ఆసమయమున వాయసము మరలవచ్చెను.
ఇది యిందలికథాభాగము. మూలమును జదువునపుడు “పునరే వాథ వాయస స్సముపాగమత్”
మరల వాకాకము వచ్చెను. “తత స్సుప్తప్రబుద్ధాం మాం రామస్యాంకా త్వముత్థితామ్” అంత
రామనితొడపైఁ బరుండి నిదురించి నేను లేవగా-అని యర్థము. దీనిం జదువఁగనే పునరుక్తిగాఁ
దోచవచ్చును. నీత హనుమతో పైమాటనే మరల స్పష్టముగాఁ దెలియుటకై చెప్పినని యూహిం
పవలయు. ఏళంకల కవకాళము లేదని గ్రహించుట సరసము

నియ్యఁజాలుదానిఁ † జయ్యనఁబొందె; న,య్యవసరమునఁ గాకియగుగుదెంచె.

క. విను మేను మేలుకొని రా,ముని నిద్రకు సంతరాయమును కేయక మె
ల్లనలేచితిని దడంకం,బున శీర్షముఁ జేర్చియుండి † పూనికతోడఁ. ౨౨ 1540

† నేనటులేవ వాయసము † నిర్భరరీతిని నేగుదెంచి నా
పై ని జెలంగుకోసమున † భవ్యకుచాంతరసీమఁ జీతె; న
ష్టూనినపూన్నిమై నెగిరి † యుద్ధతిఁ బల్కఱుఁ జీటఁజొచ్చె న
ద్దానిన రక్తబిందువులు † తద్దయుఁ జిమ్మఁగ నవ్వె సోకుటఁ. ౨౩ 1541

సీ. తడిసె శ్రీరాముఁ; డంఠట నేను బలుమాట కాకబాధితనయిఁగాఢసుఖము
మించఁగా నిద్రను † గాంచునానుండరతమహాపు శ్రీమంతుఁవినుతహరుని
మేలుకొల్పితి; నంత † మించుకరంబులు తగునావిభుండు నాస్తనములట్లు
కాకిచీటఁగ వ్రణఁకలితములై యుంటఁ గనుఁగొని కాలాహిఁకరనేఁ గుపితఁ

తే. డగుచు నిట్టూర్పులెసఁగ నిట్లనియె; హస్త
కరసమోహా! మనోహరఁగాత్రి యెవఁడు
తావకకుచాంతరమునందు † దర్పమొప్పు
వ్రణము గావించెఁ దెల్పుమా † వానినాకు. ౨౬ 1542

క. ¹తలలైదువెలయః గ్రోధము, పొలయందగుచాముతోడఁ † బొలఁతీ యిటుక్రీ
డలఁ దేలువాఁడదెవ్వఁడు? తెలుపుమయని యడిగె; వంతఁదెసలనలుఁగడఁ.

క. తనదృష్టిఁ బరపి రక్తం,బునఁ దోఁగిననోళ్లతోడఁ † బూనిక నామ్రా
లనె యున్నకాకి దానిం, గనియెను; నాకాక మనురఁకాంతునినుతుఁడౌ.

క. పతగాధివుండై వెలసెడు, నతఁ డప్పుడు వచ్చియుండె † నవనికి, వేగం
బతులిత మనిలసమానం, బతనికిఁ జెలువారుచుండు † ననిలతమాట. ౨౮ 1543

క. మతిమంతుఁడు గురుబాహువు, నతులితశౌర్యుండు నైవఁయారాముఁడు శ్రో
ధతరళితనేత్రుండై యుద్ధతకాకముఁ జంప మదిని † దలఁచెం; చీకడఁ. ౨౯ 1544

చ. తనదగునాననన్ధమగుఁదర్భ నొకండు గ్రహించి వేగమే
వనజభవాస్త్రమంత్రమును † భక్తిని దానికిఁ గూర్చె నద్ది యా
యనలుఁడు తా లయంబుతటి † నట్టె జ్వలించెడునట్లు మందుచుఁ
ఘనవిహగంబువై నడరఁగాఁ దగియుండఁగ దానిఁ గాకివై. 30 1545

తే. వైచె నదిమందుచుఁ నురఁవర్తమునను
బొలిచి యాకాకివెనువెంటఁబోయె; నంతఁ

1 కఃక్రీడతి సహోమో పంచవక్త్రణ భోగివా-అనిమా. సంచవక్త్రణ-చెడలుపైనపడఁగలదని
యొకభావము. పంచవక్త్రములు గలదని లోకులఁ తెల్పు మాటలు వచ్చియున్నందున వట్లే చెప్పఁబ
డినదని యెఱుంగవలెను.

గాకి నానావిధములగుఁగతులఁ బాటె

బాణమయ్యది వెనువెంటఁ ♦ బాణుచుండె. 3౧౫

1548

చ. తను నెవరై నఁ గావఁదగుఁధన్యులు గల్గుదు రేయటంచు భీ
తినిగొని యెల్లలోకములఁ ♦ దీప్తగతిం దిరిగె; బరాక్రమం
బునఁ దగి తండ్రియైనసురఁముఖ్యుఁడు నాతనిఁ గావఁజాల నే
నని విడనాడె దేవతలు ♦ నల్లెచుహర్షులు పుచ్చి రాతనిన్. 33

1549

చ. ¹తిరుగుచు మూఁడులోకములఁ ♦ దీప్తతదస్త్రమునుండి కాచువా
రరయఁగ లేమి నెవ్వరు సఁహాయముచేయఁగఁజాలకుంట నా
ధరణిపతీంద్రురక్షకుని ♦ దర్పసమగ్రునిఁ గానవచ్చి యి
త్తరుణమునందు నీవెగతిఁతప్ప మఱొక్కఁడు లేఁడు చూడఁగన్. 33౫

1550

క. ²అని వేఁడుచు దీనానన, మున నమరుండయ్య భూమిఁముట్టుచు దుగిఖం
బునఁ పల్లిపదములంబెడు, తనయునిగతి నేలఁబడినఁదర్పవిహీనున్. 3౪

క. నురపతితనయుని, వధ్యుని, శరణ్యుఁ డగునాకకుత్స్థఁసద్వంశమహా
శరనిధిపతిశీతాంశుఁడు, కరుణం గాపాడెఁ దన్నుఁగని వేఁడంగన్. 3౪౫

1552

తే. కాక మయ్యది తపియించి ♦ కదలి లోక
ములను మూఁడింటిఁ దిరిగియు ♦ ఫలములేమి
నతివిషాదముతో రాఁగ ♦ నపుడు దాని

దనను వేఁడంగవచ్చెడు ♦ నని యెఱింగి. 3౫

1553

క. పలికెను బ్రహ్మాస్త్రంబిది, ఫలవంతముగాక మరలుఁసంబడ దెబ్బం
గులనై నఁ జేయనేమగుఁ, బలుకుమయనఁ గాకము రఘుఁపతికిట్లనియెన్.

తే. అస్త్రమియ్యది నాదక్షిణాక్షి నిపుడు
శక్తి హింసించుఁగాక నా ♦ శరము దానిఁ
జెండివై చెను; దక్షిణాక్షిని నొనంగి

ప్రాణములఁ గాచుకొనియె నాఁవాసవదని. 3౭౫

1555

సీ. రామచంద్రునకు న్వఁగ్గంబున నుండుట మిత్రుఁడౌదశరథఁమేదినీశ్వ
రునకు మ్రొక్కుచు రాఘవునిసెలవంది తా నావాసమునకేగె; నని వచించి
తనవిభుఁగూర్చి యిట్లనియె నోప్రాణేశ! మునునీవు నాకుఁగాఁమొనసి యొక్క
కాకంబుపయిని లోకంబుల దహియించుబ్రహ్మాస్త్రమును బూన్కి వై చితివిగ

తే. యిపుడు నీయొద్దనున్ననన్నిట్లు దొంగి

లించుకొనిచన్ననీచు తుఁమించుచున్న

వాఁడ విదియేమి? యోసరఁవర్య! నీవు

మిన్నకుండక నాపయి ♦ మించుకరుణ. 3౯౫

1556

1 శ్రీ లోకా సంపరీక్షమ్య తమేవశరణంగతః-అనిమా. 2 సతం నిపతితం భూషా
శరణ్య శృరణాగతమ్-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానార్థ మిటఁ జేర్పఁబడినది.

- క. మనమున నుత్సాహముఁగొని, ఘనతరదయఁ జూపుమా, తగగ మన్నాథా
నినుబోటివానిఁ బఠిఁగఁ, దనరిననే ననవ నగుటఁ ధర్మమె యిచటక. ౪౦
- ఆ. ¹లట్లు లేననాథఁ ఁ నగునట్లు కనునట్లు, చున్న దేయిదేమి? యెన్నిచూడ
నయయె గలిగియుండుటయె మహాధర్మముం, చీవె చెప్ప వింటి నేను మున్ను.
- క. నీవేదయతప్పినచో, నేవిధమునఁ బలుకుదానఁ నెక నోనాథా
తావకబలవీర్యములౌ, నీవనుధను నననుములనియె నెఱుఁగుదుఁజా. ౪౧
- క. అనుపమమగు నుత్సాహము, తనరారెడనీనుగుణవిఁతాన మనుపమం
బునునగు నట్తో భయంబై, మనముచెలంగెడిని నీకుఁ మానధనాథా. ౪౨
- సీ. కలశాల్మీకై వడిఁ గాంభీర్య మలరారుఁగాదె నీయందు నాగరవర్జిత
మగుభూమికంతకుఁ నధిపుఁడవగుదువు వానవనముఁడవైఁ పజలుచుందు;
వీవనియెఱుఁగుదుఁ నేను; సంపదనల్కి హనుమంతుఁ గాంచి యిట్లునియె నీత
రఘువీరుఁ డఖలశఁ ప్రస్ఫారపాండిత్య మలరెడ వారలఁయందు మేటి
- తే. నత్యవచనండు బలశాలిఁ సాధుమతియు
నయ్య ననునేచుదనుజులఁయందు నేల
యఃప్రమును వైవకున్నాఁడొఁ హనుమ చెవుమ;
యమరగంధర్వఫణిమరుత్పముడయములు. ౪౩
- 1561
- చ. అనిమొన నారఘూత్తమునియ గ్రతలంబున నిల్వఁబాల ర
య్యనఘునియధ్వనేగము నుఁరాసురముఖులై కోర్వగానిదొ;
ననుఁ గొనిపోవ హోరుఁడగుఁనాపతికిం ద్వరయందునేని యీ
దనుజులఁ దీక్షణపాయకవిఁతానములక వధియింపఁడేలొకో. ౪౪
- 1562
- చ. అనుజుఁడు లక్ష్మణుండును మహాబలశాలియెగాన శత్రునూ
దనుఁ డగునాతఁడై నగుణధాముని రాముని యాజ్ఞనొంది యీ
దనుజులఁ జంపి బాధపడుతనినీని నన్నును గావఁడేలొకో;
యనలమరుత్సుతేజు లమఁరారికి దుర్జయులై నరాఘవురే. ౪౫
- 1563
- క. ఇరువురు నొకచోనుండినఁ, బురుషశ్రేష్ఠులగువారుఁ పాలఁడిని నన్నుం
బరిరక్షింపక యుండుట, కరయఁగఁగతమేమొ? చెవునుఁ హనుమా నాకుక.
- క. అరిమర్దను లాశ్రీరఘువరు లీనాదుఁలుమును నివారింపంగ
గరము నమర్థులై యయ్యను, దరుణమునం దూరకుండఁ ఁ దగువిధమేమో.
- క. ²ఈవిషయమె మది నెన్నఁగ, నేవిధముననో యఘంబుఁ నేఁజెప్పినదే
కావలసివంతయుండును, గావలయు ననంశయంబుఁ గలికుమారా. ౪౬

1 ఆహ్వకంశ్యం పరోధర్మ స్తుత్తమ మయాక్రూరః-అనిమా. 2 మమైదుష్కృతం కించి
న్నచా ద స్తి వసంశయః-అనిమా. కించి దనిర్వచనము-అనివాక్యభిధి.

- చ. అనియిటు లశ్రుజాలముల ♦ నాతరుణీమణి జాలిపుట్టఁజె
 ప్పినవచసంబులన్ వినుచుఁ ♦ బెంపగు తేజము గల్గువాయునం
 దనుఁడిటువల్కె; నిన్లుతేచి ♦ తద్దయు వంతలఁగుంది రాముఁడా
 త్తను సకలంబునందుఁ బ్రమ♦దంబును బొందక తా ననిష్ఠుఁడై. ౫౦ 1567
- తే. ఉన్నవాఁడని నేనిపు ♦ దున్నతమగు
 సత్యమున నొట్టుపెట్టి ని♦జంబ పల్కు
 వాఁడ రాముఁడు వగనొంద ♦ వనటనొందు
 నతనితమ్ముఁడు లక్ష్మణుం ♦ డనవరతము. ౫౦౫ 1568
- క. ఎంతోకష్టంబున నిను, నింతటఁ గనఁగల్గె బొంద ♦ నీభాగ్యము నా
 స్వాంతము నోచెను దీనికి, సంతసమును బొందఁదగు వి♦చారంబేలా. ౫౦౬
- క. జనకసుతా! యీక్షణమున, ననూనదుఃఖంబులెల్ల ♦ సంతము గనఁగాఁ
 గనుఁగొనుదువుగా వినుమా, ఘనబలులై పుగుషసింహ♦కల్పులు నగుచున్.
- చ. అనుపమరీతి వెల్లువన♦జాప్తకులాభరణంబు లిద్వరున్
 నినుఁ గనునుత్సుకంబు దగు♦నేక్కునఁ బొందెడువారు గానఁ బ
 త్తనమును దీని శీఘ్రముగఁ ♦ దప్పక నీలుగఁజేయువారి; లో
 వనరుహనేత్ర! బంధుయుతుఁ ♦ బాపునిఁ గ్రూగుని రావణాసురున్.
- చ. అనిమొనఁ జంపి నిన్నుఁగొని ♦ యాత్మపురంబున కేగఁజాలునా
 వనరుహమిత్రవంశమణి ♦ వాసవతుల్యుఁడు రాముఁ; డింకనా
 తనికి మహాబలుండయిన ♦ తత్సహజన్మనకున్ గపింద్రుఁడై
 తనరీ సుతేజుఁడై ప్రబల♦దర్పమునం దగుసూర్యనూతికిన్
 వనచరవర్యసంతతికిఁ ♦ బల్కుమ చెప్పఁగనై నమాటలన్. ౫౦౮ 1572
- క. *అన సురకన్యనుబోలిన, జనకజమది నుప్పతిల్లు♦సంతాపమునన్
 హనుమకు నిట్లనిపల్కెను; మనస్విని యనంగఁ బొలిచి♦మహిమాధ్యయునై.
- సీ. అలరెడుకౌసల్య ♦ యఖిలజగద్ద్రక్షకుఁ డగుసత్పుత్రునిఁ ♦ గూర్చి నెవనిఁ
 గాంచె నావాసవ♦కల్పుని శ్రీరామునిని సుఖంబడిగి త♦లనుధరణిని
 దగులునట్లుగఁజేసి ♦ తగినరీతిని మ్రొక్కు, మఖిలరత్నంబులు ♦ నమలకుసుమ
 హామల్, ప్రియలై న♦యంగనామణులును, నఖిలభూతలమున♦యందు దుర్ల
 భమగునై శ్వర్యము ♦ నమితముగాఁ గల్గియుండియును సుమిత్ర♦కౌప్పగూర్పు
 నట్టిలక్ష్మణుఁడు ని♦వన్నియు దిగనాడి తలిదండ్రులన్ బ్రమో♦దంబు గనఁగ
 నర్పించి సుప్రస♦న్నాత్ములఁ గావించుకొని రాఘవునితోడ ♦ వసికివచ్చె;
 నతఁడు ధర్మాత్ముఁడై ♦ యగ్రజనందలిభ క్తిచే నుత్తమ♦భవ్యసుఖము
 విడనాడి వనమునఁ ♦ గడుజాగరూకత నన్ననుగావంగ ♦ నరుగుదెంచె;
 బంచాప్యమునకును♦వలె స్కంధములుతగఁబ్రియదర్శనుఁడుమహాస్వీయునుదీర్ఘ

* నీతానుతసుతోపమా, ఉవాచ శోకసంతప్తా-అనిమా.

బాహుఁడునై తండ్రివలె గాఢపునిఁ, దల్లివలెనన్ను నెంచుచుఁ నర్తిలుఁజాము;
 నను బల్కిమీఱ నీవనుజుఁడఁగొనిపోవుటావీరుఁడెఱుఁగఁడుఁహనుచు, యతఁడు
 ఆ. వృక్షసేవకుండు + విమలకాంతియుతుండు
 శక్తుఁ డధికముగను + సమయమందుఁ
 గాని పల్కువాఁడు + గాఁ డట్టిరాట్సుతుఁ
 డెల్లరకును బ్రీతి + నింపుచుండు. ౩౧౪ 1574

క. ఎల్లరలో శ్రేష్ఠుండై, సల్లలితగుణాళి నాదుఁశ్వశుకున కీడై
 యుల్లమురంజిల రఘుభూ,వల్ల భువకుఁ జేయుచుండుఁ + బసవతనూజా. ౩౨౪

క. ఆరీతి నాకుఁ బ్రియముచు, గూఢచుమనెయుండుఁ శూరఁకంజకుఁ దతఁడా
 శ్రీరాముఁ డేమిచేయఁగ, నేరీతిం జెప్పునట్టుఁలే యొనరుచుఁజూ. ౩౩ 1576

*చ. నిరతము దన్నుఁ దండ్రివలె + నేర్పున నెవ్వఁడు ప్రావ రాముఁడా
 ధరణిపతీంద్రుఁ డైనతనఁతండ్రిఁ దలంపకయుండునో సమా
 దరమున నట్టిలక్ష్మణుని + ధర్మవిదుత్తము నాకుఁగాఁగ నీ
 వె రమణ ఊమవార్తలను + నెల్లను బ్రశ్న మొనర్పు మారుతి. ౩౪ 1577

క. పరిశుద్ధవర్తనుఁడు మృదు,తరచిత్తుఁడు కార్యకరణఁడుఁడు ప్రాణే
 శ్వశుకుఁ బ్రియుండు నతఁడగు, హరివరః. రాముండు నామఁహార్తిని బాపఁ.

క. ఏయేకార్యము తగునో, యాయాపద్ధతుల నీవె + యలరింపఁదగుఁ;
 నీయత్నముననె రాఘవుఁ, డీయెడఁ దపియించునన్ను + నెలమి చెలంగఁ. ౩౫

క. కొనిపోవ యత్నపరుఁడౌ, హనుమా. శూరుఁడగునట్టి + యారామునితో
 డను నీమాటను జెప్పుము, నినునమ్మితి దశరథసుత + నే నిఁకదీఁదఁ. ౩౬౪

తే. ఒక్కమాసమె ప్రాణాళి + నొక్కరీతి
 గా ధరించియునుండెదఁగాని యవల
 నెంతమాత్రము బ్రదుక నేనిది నిజంబు
 సత్యము ప్రమాణముగ నిట్టిసరణి నంటి. ౩౭౪ 1581

క. దనుజుం డిచ్చినవరిమితి, దనుకఁ జీవింపఁజామ్ము; + దర్పనమగ్ర
 మును శక్రులక్ష్మీ ఫణిలో,కనివానముచేయ నేగఁగఁగా నిర్దగులుఁ. ౩౮ 1582

చ. వనరుహనేత్రు వేడుటయు + వారలప్రార్థన మాదరించి దా
 నిని గొని తెచ్చినట్లు బహుఁనీచుఁడు క్రూరుఁడు రావణుండు వం
 చనఁ గొని తెచ్చి యేచ నిటఁ + జాల వగం దపియించునన్నుఁ బెం
 పునఁ దగఁ గావఁగావలయు + భూరికృపామతి నత్వరంబుగఁ. ౩౯౪ 1583

చ. అని వదిలించినా వనుచు + నారఘునీరునితోడఁ జెప్పుమా
 యని తపయంబరాంచలమునందుఁ జెలంగుచు దివ్యమై ముదం

* కుశలం ఏ క్తవ్యో వచనా స్తహ-అనిమా.

- బును నిడఁజాలు రత్నమును ♦ బొందుగఁ దీసి మరు త్తనూజ! రా
మునకును దీని నిచ్చునుచు ♦ భూసుత యిచ్చెను బ్రేమమీఱఁగన్. ౧౯౫ 1584
- క. వీరుం డాచూడామణిఁ, జారుతరంబును గ్రహించి ♦ సరగున వ్రేలన్
గూరిచె నల్పతనుండై, మారుతి యవుడుంట నతని♦మంజుకరంబున్. 20
- క. ¹స్థూలము గాకుండెను; వని,తాలలితమణిన్ గ్రహించి ♦ తమి వలగొనుచున్
జాలఁగ వందనముల నిడి, తా లలనాపార్శ్వమందుఁ ♦ దగువినయమునన్. 20
- సీ. నిలుచుండె; భూపుత్రి ♦ సెలమి దర్శించుటవలన సంతోష ము♦వ్వారిగాఁగఁ
గని హృదయంబుచే♦త్తూపాలునింబొంది తనువున నిచటనుం♦డెను; మఱియును
మారుతి తనదుసా♦మర్థ్యంబువలన నాజనకజ దర్శించి ♦ యనుపమమయి
యామెధరించునా♦యమలచూడామణి గ్రహించి, పవనాభి♦కంపితమయి
ఆ. యదియుఁబోవ న్వస్థ♦మై యున్నపర్వత, మట్లు కుదుటఁబడిన♦యంతరంగ
మలర రాముకడకు♦నరుగంగ నుద్యక్తుఁ, డయ్యెఁ గార్యసిద్ధి♦యయ్యెననుచు.

ముప్పదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౯ - వ సర్గము.

—ఊఊ నీతప్రశ్నములకు హనుమంతుఁడు తగినయుత్తర మిచ్చుట. ఊఊ—

- క. జనకజ యంతట నతనికిఁ, దనచూడామణి నొనంగి ♦ తమి నాతనికి
ట్లనియెను గుర్తియ్యది రామునకెంతయుఁ దెలిసినదియె ♦ మునుపె పవనజా.
- తే. వీరుఁ డాతండు దీనిని ♦ వేడ్కఁ గనిన
యంత నిది పెండ్లికాలంబు♦నందొసఁగుట
²నాదుతల్లిని నపుడున్న♦యాదశరథు
దీనిఁ గైకొన్ననన్ను మ♦తిందలంచు. ౨ 1589
- క. వనచరవర యెట్లొ రామునిఁ బరికొల్పుమయటంచు ♦ మొక్కలముగ ని
న్నును బ్రేరేపించెద నీ, పనియందుఁ బ్రయత్న మొనరు♦పం దగుఁజువ్వి. ౨౫
- తే. ఇంకముం దేమిచేయంగ ♦ హితమొ దాని
నెన్నుమా; హరిసత్తమా ♦ యీపని ఘటి
యించునట్టిప్రయత్నంబు ♦ నికనొసరుచు
భారమంతయు నీపయిఁ ♦ బరఁగుఁజుమ్ము. 3 1591
- క. హనుమంతా! యెట్లైనను, బనిపూని మదీయదుఃఖ♦భారము నశియిం
చునటులొనరింపుమా; నీ, వనఘా! యటులెంచి చేయ ♦ నార్తి యడంగున్.

1 అంగుళిం యోజయామాస న హ్యస్య ప్రాశ్న ద్భజః-అనిమా. 2 వీరో జనన్యా మష
చ రాజ్ఞో దశరథస్య చ-అనిమా.

- చ. అనవిని భీమశౌర్యఁడగుఁ నాహనుమంతుఁడు సీతఁగాంచి నీ
పనిచినయల్లె చేసెదనుఁ బాగుగ నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి యా
జనకజపాదపద్మములఁ బొత్తిచెలింగ శిరంబుసోఁగ వం
దనములుసల్పి రాముఁగనఁ బాఁ బయనంబును జేయఁగోరినన్. ౫౪ 1598
- క. హనుమ ప్రయాణంబగుటను, గని బాష్పవయఃకణములఁ గన్గదమగువా
క్కున నాతని కిట్లను; నో, హనుమంతా! కుశలమడుగుఁ మా రాఘవులన్. 2
- క. వనచరపతిఁ దన్మిత్రుల, వనచరులను వృద్ధులైనఁ వారిల నెఁకఁ ద
క్కినవారి ధర్మమార్గంబునఁ గ్రుచుముగ జేసెమడుగుఁ ము ముక్తిగ నే. ౮
- క. గురుభుజఁ జౌరాముఁడు దు, స్తరదుఃఖపయోధి దీఁ పాఁటించునదే
వరుసను దద్విధిఁబల్కుము; పరికింపఁగ నీవెదిక్కుఁ పావనశీలాన్. 1596
- జే. కీర్తిమంతుఁడు శ్రీరాముఁ డార్తిహారుఁడు
గాన నిల్లాలనగునన్నుఁ గాచుదిక్కు
గానకయె చావకుండెడఁ కరణి నెట్లు
చేయునట్లుగ నతనికేఁ జెప్పుమీవు. ౯౪ 1597
- క. దానన్ ధర్మము గల్గును, మానక యిమ్మాటచేతఁ నుహిధర్మంబున్
వానరవర! నీవొందుము; భూనాథుఁడు యుక్తపుంజమువలనన్. ౧౦౪
- క. ననుఁ గొనిపోవఁగవలయును, ననుపొదవ మట్టె వృద్ధిఁయగుటవలన నీ
పనియందు సాహసించును; హనుమంతా! వీరుఁడైనఁ మా రాఘవుఁడున్.
- క. నావార్తఁ జెప్పిపంపిన, యీవాక్కుల నీవలననెఁ హితముగ వినుచున్
వేవేగ నన్నుఁబొందుట, కై విక్రమవిధిని నెఱపుఁ గడుఁ జక్కంగన్. ౧౨
- క. అనవిని పవనాత్మజఁ డా, హనుమంతుఁడు సీతపల్కుఁ నావాక్యములన్
విని యంజలి తలఁ జేరిచి, యసియెం; గాకుత్స్థుఁడిటకుఁ సతివేగమునన్. ౧3
- క. హరిభల్లూకేశ్వరగణ, పరివృతుఁడై వచ్చి యరులఁ బరంబున నె
ల్లరఁజంపి నీదుదుఃఖముఁ, బరిమార్పంగలఁడు; దేవవారమునందున్. ౧౪
- క. దనుజులయందును నరులం, దును సంగరమందు నృపతిఁ ధూర్జటితీవ్రా
స్త్రినికరము వై చుచుండం, గను నాతని మ్రోల నిలుపఁగలవాఁ డొకఁడున్.
- చ. కనఁబడలేదు నాకు; రఘుఁకాంతుఁడు సూర్యయమేంద్రులన్ రణం
బునఁ దగ నోర్వఁగాఁగలఁడుఁ భూతనయా యిక నీనిమిత్తమై
చని యనియందు నోర్వఁగనుఁ జాలువటంచు వచింపనేల? యో
జనకసుతా! నముద్రవృతఁనర్వమహీతల మేలఁబూనెడున్. ౧౬౪ 1604
- క. అంతటియైతాహంబున, నెంతయు రాజిల్లుచుండుఁ నికనీకొఱకై
పంతంబున ననిచేయును, గాంతరొ జయమలరుఁజున్తుఁ కడుద్రువ నిదియో.

క. అనియిట్లు సత్యమును జ,క్కనిదియు శ్రోత్రహితము నగుఁగారికొడుకు వా
కృనికరమును విని బుద్ధి న,తని గొప్పఁగఁదలఁచి, నృపతిఁతల్లజుకడకున్. ౧౮
క. అరుగందలఁచెడునాతని, త్వరఁ బలుమరు గాంచి తనదుఁధవునందలిని
ర్భరమోదము వెలిఁబుచ్చెడు, నురుచిరవాక్యమును మైత్రిఁచొప్పలరంగన్.

క. పలుకంగఁదలఁచి యిట్లను; బలవదరివ్రాతకాల,ఁపౌరుషయుక్తో
జ్వలతేజా! కోరికయుం, గలదేని రహస్యమైనఁతుమ నిం దొకచోన్. ౧౯

తే. ఒక్కదినముండి విశ్రాంతిఁనొంది రేవు
పొమ్ము దురన్మృత్యుమున వగఁ బొందునన్న
నిచట సన్నిహితుఁడవయి యీవెయున్న
నిమ్మహాదుగిఖ మొకక్షణఁమేని పాయు. ౨౦

1609

క. వనచరవర! యీలంకకుఁ, బునరాగమనంబునకయి యీ పూని తరలి నీ
వునుజనినఁ బ్రాణసంశయ,మునగున్ నాకిందు సత్యఁముగ నోయనఘా. ౨౧

క. ఇందులకేమాత్రంబును, సందేహములేదు; మునుపె యీ చాలవగల నేఁ
బొందినదానను మఱిసీ, విందుండియె చనిన నాదుఁహృదయమునందున్.

ఆ. కలిగియున్నవగలఁకంటెను బెనువగ, లమరి యవ్వినన్ను యీ నార్తిమునుఁగఁ
జేసి తాపమును నఁచింత్యంబు హెచ్చించు; వానరేంద్ర! వీరఁవరగుణాధ్య.

సీ. నీకు సహాయులౌ యీ నిజులవానరభల్లుకంబులనుగుఱించి యీ కడువివృతము
గను నందియంబు నాకును మ్రోలనిల్చినయట్టులున్నది; దాఁటఁననువుగాని
యీమహాజలనిధి యీ నెట్లుదాఁటంగలవార లాభల్లుకఁవరులుగాని
వనచరులుగాని యీ వసుధేంద్రపుత్రులుగాని, యే లనఁగ నిక్కడలిదాఁటఁ

ఆ. గల్లునట్టిశక్తి యీ గరుడునకును, వాయు,పునకు, నీకు, నీముఁపురకుఁ దప్ప
నొరులకెన్నలేక యుండు, వీరా! యిట్లు, లలవిగానిపనిని యీ నరయ దీని.

క. ఒనఁగూర్పఁజేయువిషయం,బున నీవిఘ్నమున కీవు యీ బుద్ధిని దలపో
సినఁ దోఁచెడు పరిహారం,బును దెల్పుము కార్యవిదుల యీ ముఖ్యుఁడవుగదా.

క. పరవీరహంత వీవా, దరయఁగ నీహొక్కఁడవె నుఁహాకార్యము ని
తరుణమునఁ జేయఁజాలుదు, పురుష శక్తిం జూపి యిట్లు యీ లొనరుపఁబూనన్.

తే. నీదుశక్తిసమృద్ధియు యీ నీకెక్కిరి
కరముగానుండు నాకేమిఁకాదు; రాముఁ
డఖిలసేనాసమేతుఁడై యరుగుదెంచి
జన్యమున రావణుంజంపి యీ జయముఁ గాంచి. ౨౨

1616

క. తనపురికి నన్నుఁ గొనిపో,పునయే నదియే నుక్కిరి యీ బొందించును న
న్నను; జరసేనాళివిను,ర్దనచణుడౌరాముఁ డీవుఁరంబును నెల్లన్. ౨౩ 1617

- క. ఘనబాణసంకులంబుగ, నొనరిచికొనిపోవునేని + యొగి ననునిది యా
తనిశక్తికిఁ దుల్యంబగు; నని శూరుండై మహాత్ముఁ + జౌరాఘవుఁడు. 30
- క. అనురూపమా పరాక్రమమును నెఱపెడునట్లు చేయుము మహాత్మా! నీ
వనియె; సదర్థయుతంబై, పనివడి యన్యోన్యవిహితభావము తగఁగఁ. 31
- తే. హేతుయుక్తమునై యున్నయింతిమిన్న
పలుకు లాలించి చెప్పంగ + వలసియున్న
వాక్కులం జెప్ప నిట్లనె + వాయుతనయుఁ
డఖిలభల్లుఁకీశసంఘాధివిభుఁడు. 32
- 1620
- క. వనచరపుంగవుఁడును బలమును మిక్కిలిగలిగి సుయశమున మించెడునూ
ర్యునితనయుఁడు సుగ్రీవుఁడు, పనిదీని నదెట్లులైన + వారకచేయఁ. 33
- క. కృతనిశ్చయుఁడై యున్నాఁ, డతివర! దనుజాంతకుఁడగు నాతఁడు నమరొ
ద్ధతు లగుసహస్రకోటుల, హితననచరవీరభటుల + నెల్లఁ గడఁకఁ. 34
- తే. తోడుకొని వేగవచ్చు; నాధుఁడగునతని
యాజ్ఞ విక్రమసంపన్నులై బలాఘ్య
లై మహావీరులై మనఁసన్నట్లు వేగ
గమనులు నగుకపీంద్రులు + గలరు మిగుల. 35
- 1623
- క. వాహుర్ధావృధస్తిర్య, క్షారగతుల్ మెఱియఁ దిరుగఁజాలుదు రతివా
భూరితరతేజు లగుటను, వారలు గీర్షడరు కార్యవారమునందుఁ. 36
- 1624
- క. అమితోత్సాహులు వారలు, నమీరపథమందు వేడ్కఁ + జరియించుచు నం
ద్రము లద్రులు గలయాధర, నమితగతి నంచరించి + రసదృశబలులై. 37
- క. విను సుగ్రీవునిపరిసరమున నాకంటెచు మవీర్యమున నొప్పిన వా
రును మత్సయులును నగుకవు, లనేకు లున్నార గాన + మల్పుని నొగవిఁ.
- చ. *తరుణిరొ! ణోక మందలరుఁధారణినాథులు సేనలోన భీ
కరబలశాలి నెచ్చటికిఁ + గాని యొకప్పుడు పంప రల్పులొ
నరులను బంపుచుండ్రుగద + నన్నును నల్పునిఁ బంప నిప్పు నా
గరమును దాటివచ్చితి నిఁకఁ బలవంతులమాటఁ జాడుమా. 38
- 1627
- చ. కనుకనె దేవి! నీవిపుడు + కాంచెడునిప్పురితావమేల? యీ
ఘనతరశోకము వదలఁగాఁ దగు, వానరయూథవాళు లొ
య్యన నొకసారియే యెగిరి + యంబుధి దాటి పురంబు దీనిఁ బ
య్యనఁ గనఁజాలువారలు; మహాబలవంతులు రామలక్ష్మణుల్. 39
- 1628
- క. నావీవునెక్కి తోచెడు, నావిధుభానులనుజోలి + యలరుచుఁ దల్లి
నీవున్నయెడకు రాఁగల; రావీరులు పురుషవర్యు + లగురాఘవులు. 40

* న హి ప్రకృష్టః ప్రేష్యంతే ప్రేష్యంతే హితరేణాః-అనిమా.

- క. ఇరువురును వచ్చి యూవుర,వరమును బహుశోగ్ర బాణఃవారముచేతన్
గరము వినాశము నొందఁగఁ, దరుణీ చేయంగఁగలరు ♦ తథ్యము నుష్మా. ౪౨
- క. వినుము వరారోహః! రఘు,తనయుఁడు రాముండు బంధుఃతతియుక్తుని నీ
దనుజేంద్రుఁ జంపి నినుఁగొని, తననగరముఁ జేరఁ గలఁడు ♦ తల్లి యింకన్.
- తే. ఊఱడిల్లుము మంగళం ♦ బొప్పుఁగాక
నీకుఁ, గాలము నెన్నుచు ♦ నీవు భీతిఁ
బాసియుండుము జ్వలియించు♦వహ్నిఁబోలు
కాంతు రామునిఁ జూడంగఁగలవు వేగ. ౪౪ 1632
- క. తనయులతో మంత్రులతోఁ, దనప్రియబాంధవులతోడ ♦ దనుజేంద్రుఁడు చ
చ్చినఁ జంద్రుని రోహిణిపాం,దినగతిఁ బొందంగఁగలవు ♦ ¹దీనసురమణిన్.
- క. జనకనుతా! దేవీ! యీ, ఘనశోకంబెల్ల నడఁగు ♦ త్వాపతి యిట నీ
దనుజేంద్రుఁజంపు, నీవును, గనఁగల వావిధమునెల్లఁ ♦ గనుపండువుగన్. ౪౬
- చ. అనియిటు మారుతేంద్రసుతుఁ ♦ డామెను నూఱడిలంగఁజేసి తాఁ
జన మది నెంచుచున్ మరల ♦ జానకీ గాంచి వచించె నిట్లు; రా
మునిఁ గృతకృత్యు శత్రుహరు ♦ భూరిధనుర్ధరు లక్ష్మణున్ జవం
బున ²నిట ద్వారభాగముచు ♦ బొంది చెలంగఁగఁ గాంతు వాదృతిన్. ౪౮
- నీ. దంష్ట్రానఖాయుధఃతతి చెలువారఁగ హరివిక్రమంబుల ♦ నతిశయిల్లి
వీరులై మదహస్తివిధమునఁ బెంపొంది శోభిల్లుకపులను ♦ జూడఁగలవు
ద్వారసీమల నిందె; ♦ తల్లిరో! శైలాంబువములట్టిభూరిదేహముల వెలసి
వనచరముఖ్యులు♦వరుస గుంపుగఁ గూడి ³యూవురమలయాద్రి♦నెసఁగుసాను
- తే. వులను గర్జింపఁగాఁ గనఁగలవు వేగ;
రాముఁ డతిఘోరమదనశఃప్రప్రవిధ
మర్తుఁడై సింహబాధితఃమదకరియటు
సుఖమునొందక యున్నాఁడు ♦ నుమ్ము; దేవి. ౫౧ 1636
- క. అనదవలె నేడువకుమా, మనసున నప్రియముగాంచి ♦ మానిని! తూలం
జనదిక; శచి కింద్రునివలె, దనరెడు నాథుండు రామధరణివుఁ డెలమిన్.
- తే. ⁴ధరణి రామునికంటె నుత్తరుఁ డెవండు
గలఁడు లక్ష్మణతుల్యుఁడు ♦ గలఁడె యన్యుఁ
డాశ్రయులు నీకునైన యా♦యన్నదమ్ము
లగ్నివాయుసమానులో♦యంబ నిజము. ౫3 1638

1 దీనసురమణిన్=దీనులపాలించితామణిని. ఈపదము ప్రకృతభావోద్ధాతకమని చేర్పఁబడి
నది. 2 క్షీప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్, లక్ష్మణం చ ధనుష్పాణిం లంకాద్వార ముపస్థితమ్-అనిమా.
3 లంకామలయసామఘ-అనిమా. 4 అగ్నిమారుతకల్పా తౌ భ్రాతరా తవ సంశ్రయా-అనిమా.

చ. దనుజనివాసమై మిగుల ♦ దారుణమై కనుపట్టు నీస్థలం
 బునఁ జిరకాలముండ విఁక ♦ భూపతి రాముఁడు వేగవచ్చు నేఁ
 జన రఘురాముఁజేరుటకుఁ ♦ జాలినకాలముమాత్ర మోరిమిం
 గని సమయంబునుకా గడవు ♦ క్రమ్యటి వేగమవత్తు రాముతోకా. ౫౪ 1639

ముప్పదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦ - వ సర్గము.

❧ { సీత యింక వొకగుఱుతు రామునకుం జెప్పి పంపుట. } ❧
 హనుమ మీఁదికార్యము వాలోచించుట.

చ. సురసుతవోలె నెంతయును ♦ శోభిలుసీత మహాత్ముడైనకే
 నరిసుతుఁ డిట్లుగాఁ బలుకుఁసారవచ స్తతి నాలకించి వే
 పరమహితంబుగాఁ బలికె; ♦ భవ్యసువార్తను దెల్పునిన్ను నేఁ
 గరము గనం బ్రహర్షమును ♦ గాంచితి వాయుకుమార! కావునకా. ౧౫ 1640

తే. వానగురిసినతర్వాత ♦ పసుధ మున్ను
 సగము మొలిచినయట్టిసన్యంబు మరల
 మొలచునటు లర్థకార్యంబు ♦ ఫలమునందె
 ననుచు సంతోష మందెద ♦ నార్య యవుడు. ౨ 1641

సీ. ఘనదుఃఖకర్మితాంఘంబుల నావురుజోత్తము నాకాంతు ♦ నొగి నృశింపఁ
 గల్గుచందమ్మునఁ ♦ గరుణ నాపైనుంచి కార్యంబు ఘటియింపు; ♦ కపిగణవర!
 కాకిపైఁ గోపించి ♦ కాంతుఁడు తృణమును వైచి తనక్షీని ♦ బాదుచేసి
 పట్టివార్తను నీకు ♦ నానవాలుగఁ జెప్పితినిగద మతొకగుఁర్తును వచింతుఁ;

ఆ. బల్కు మేనుజెప్పుఁపగిదిగ *నోరామ, యొక్కనాఁడు నుదుట ♦ నున్నతిలక
 మెట్లా మాసిపోవ ♦ నీవపై మణిశిలఁ, బొట్టుచేసి ప్రీతి ♦ పొదలుచుండ ౪౫

క. చక్కఁగ నునిచితివిగదా, చెక్కిలివయి దాని నిపు ♦ చిత్తమునందుకా
 జక్క స్మరింపుము; రామా, మిక్కిలిబలశాలి వీవు ♦ మేదినియందుకా. ౫ 1643

క. సురపతివరుణోపముఁడవు, పరికింపఁగ పట్టిసీవు ♦ భార్యను దనుజే
 శ్వరుచేత నపహృతను భీ,కరదనుజాంతరనివాసఁకారిణి నీతకా. ౫౫ 1644

క. వగపాలు కాకయుండెడు, తగవును విడనాడి యుంట ♦ ధర్మమో కాంతిక
 మిగిలెడుచూడామణి నిటు, వగలొందుచు నింతవఱకు ♦ బాగుగ దీనికా. ౬

క. పరిరక్షించితి ననఘా, కరమేఁచెడువగల దీనిఁ ♦ గనుచుకా నిను నేఁ
 బరికించిపట్టు మోద,స్ఫురణము నొందుదును; రానుఁమగుణగణాధ్యక్ష. ౭౫

* సీత హనుమతో నిట్లు చెప్పుమని తెల్పి రామునినే సంబోధించి యావార్త తెల్పుచున్నదని యెఱుంగవగు. త్వయా ప్రణవ్యే తుకే కం కిం స్తత్త మర్హసి-అనియీ.

- క. సిరులం బొల్చుచు రత్నా, కరసంభవ మైనదీని ♦ త్కౌపాలక! నీ
పరిసరమున కనిపితి నే, వరుసను నీవగలఁ జిక్కి ♦ బ్రదుకఁగలనిఁకన్. ౮ 1647
- క. నినుఁ గనుదు నన్నయియా, శను దుర్భరదుఃఖములను ♦ సాధ్వీసరూపం
బునఁదగు నీనెలఁతలపిం, డనియెడుహృదయచ్చిదంబు ♦ లగుపల్కులనున్. ౯
- తే. ¹ఓర్చుకొని యింతదాఁక నేనున్నదాన;
శత్రుసూదన! యొక్కమాఁసంబె యింక
బ్రదికియుండెద నామీఁద ♦ బ్రదికియుండఁ
జాల నినుఁగాన కేనొక్కఁడణముగాని. ౧౦ 1649
- క. దనుజేంద్రుఁ డతిక్రూరుఁడు, ననుఁ గాంచెడువిధమునున్ మఁనంబున కార్తి
గనిపింపఁ జేయుచుండును, వినితిని నీవార్తి నొందుఁవిధ మటుగానన్. ౧౧
- ఆ. నెలకుమీఁద ట్టణము ♦ నే మనఁజాల; నో
రామచంద్ర యనుచు ♦ రాముఁగూర్చి
యశ్రుపూర్ణనయన ♦ యై యేడ్చుజానకి
పలుకు లాలకించి ♦ పవనసుశుఁడు. ౧౨ 1651
- క. గురుతేజుఁడు గావున నా, కరుణోక్తుల కార్తినొంది ♦ కడుఁదమిఁ బలికెన్;
దరుణీ! నీశోకముననె, ధరణీశుఁడు విముఖుఁడయ్యె ♦ దధ్యము సుమ్మి. ౧౩
- క. అని సత్యమునే సాక్షిగ, నొనరిచి నేఁబలుకువాఁడ ♦ నోసీతా! కా
మునిదుఃఖముఁ గని లక్ష్మణుఁ, డనుకంపఁ దపించుచుండు ♦ వనవరతంబున్. ౧౪
- చ. కనఁబడితీవు కష్టమునఁ ♦ గన్నులపండువుగాఁగ సంతసం
బున కనువై నకాలమిది ♦ పొక్కఁగఁ గాలముగాదు తల్లిరో
విను మిఁక నీముహూర్తమున ♦ విచ్యుతదుఃఖవుగాఁ జెలంగుదీ
తని పనిఁబూని చెప్పఁగలఁనారివునూదను లై నరాఘవుల్. ౧౫ 1654
- చ. ఇరువురు పూరుషోత్తములు ♦ నెంతయు నిన్దన నుత్సహించుచుం
దురు గనుకన్ బ్రయత్నమునఁ ♦ దోడనె యిప్పురిఁ బూదిచేయువా;
రురుసమరంబునందు దనుజోత్తరుఁ గ్రూరుని బంధుయుక్తు ని
ర్భరగురువిక్రమంబు గడుభాసిలఁ జంపి ²విశాలలోచనా. ౧౬ 1655
- చ. నినుఁ దమపత్తనంబునకు ♦ నెమ్మిని దోడ్కొనిపోవువార; లిం
కను నిను దేన రాఘవుఁడు ♦ గాదిలిపత్నియె యంచెఱుంగునో
యనుపమమైనచిహ్నమును ♦ నాదృతి నింకొకదానిసీయఁగాఁ
జను; నన సీత యిట్లనియె ♦ స్పర్శనపుత్ర! మహాపరాక్రమా. ౧౭ 1656
- క. అనుపమచిహ్నంబును నిచ్చినదాననుగాదె మున్ను ♦ చెచ్చెఱ మత్కే

¹ మాపా దూర్ధ్వం నజీవిష్యే త్వయా హీనా నృపాత్తజ, ... నజీవేయ మహా ట్టణమ్-
అనిమా. ² రాఘవో త్వం విశాలాక్షి-అనిమా.

శనికరభూషణమగుదా,నిని గన నీపల్కులెల్ల + నృపవతి నమ్ము. ౧౫ 1657

క. అనవిని శ్రీమంతుండా, వనచరతిలకుండుదాని • వరమణిఁ గొనియా
జనకజకు మ్రొక్కి తలతొ, వనపయనము నాగఁజేయఁ • దగఁగోర మదిన్.

సీ జానకి యాతని సాగరలంఘనోత్సాహుని వర్ధితతనుని దీప్త
వేగుని హరివరువీరుని హనుమంతుఁ గని యశ్రువార్జవదన మమరఁగ
గద్గదస్వరమునఁ ♦ గడఁగి యిట్లనియె దై న్యంబునఁ బంచాననాథశౌర్య
లయినరాఘవులను ♦ సఖిలవానరవతి నాతనిమంతుల ♦ సంపదను ద

తే. గంగ నడిగితి ననిపల్కి ♦ కర్పూరాంత

రమునఁ గుశలముగ నె యున్న దమలచరితుఁ

॥ నరామునిఁ దలంచుచు ♦ సంచుఁ బల్కు;

మమ్మహాబాహుః డగురాముః • డరుగుదెంచి ౨౨

1659

క. నను నీకునదుఃఖార్జవ, ముననుండి తరింపఁజేయఁ బూనునటుల రా
మునకుం జెప్పుము చక్కఁగ; పనచరవర! నీవు భూపవసునన్నిధిగ. ౨౩

క. చనఁగానె యీభయంకర, ఘనదుఃఖము, ¹రాక్షసులొగిఁగిదుభయదముగా
ననుఁబల్కు భర్తనంబుల, వినివవి యన్నింటి రామవిభునకుఁ జెప్పుమా.

తే. 2 నీకు మార్గము శివమగుఁగాక; యనియె

రాజపుత్రిక యౌవనగీత రత్నవరము

గె.కొనుచు గృతకృత్యుడై • కడు ముదమునఁ

జిత్త మలరంగ నికనేమి చేయఁదగును అర్థము

1682

క. * అని తలఁచి చేయవలసిన, పని యించుకయంచు నెఱిఁగి + పాపని చేత
న్మన ను త్తరదిగ్గమనం, బును జేయఁ దలంపుఁ గొనియోఁ + బొంగుచు పంతం.

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

రం - ప స్వము.

❖❖❖ హనుమంతుఁ డహోకవవధంగ మొనర్చుట. ❖❖❖

చ. *జనకజ! చారువాశ్యముల * నన్నుతిఁ జేయఁగఁ దాఁ బ్రయాణమై
చన మదినెంచి యాజ్ఞఁగొని * నాగిలిమ్రొక్కి తదంతికంబు నొ

1 రక్షోభి రేభిః పరిభర్తృనంచ-అనిమా. 2 తివ శ్చ తేఽధ్యాత్తు మాప్రవీశ-అనిమా.

3 అల్పవశేషం ప్రసూత్య కార్యం దిశం మ్యాదీనీ మనసా జగము-అనితూ. ఇట మనసా

జగము యమదానిచే గొందలు హనుమంతునకు రోగకృష్టిగలదని యర్థము చెప్పుచున్నారు. వెట్టివెట్టియగమలం బెప్పు వ్యాధ్యారలు పూనలేదు. కాన నది పాటించుచుండగని యెఱుంగవలయు.

4 న చ వాగ్వి: ప్రకాశాని కమిష్య న్నాదిత క్తయ-నియ.

య్యన నెడఁబాసి తాఁ దలఁచె ♦ నాత్మను బావని; సీతఁజూడఁగా
దనుజునిదా బలంబెఱుఁగఁ ♦ దప్పక వచ్చితిఁ గాన నందులోన్. ౧౫ 1664

సీ. ¹అశ్యంతముఖ్యమా ♦ నవనిజఁ గనుపని యైనది యింక రావఁజాసురహృద
యమునుగాంచుటయొక్కఁ ♦ డవశిష్టమైయున్నదిదియల్పమగు కార్యఁమెయగుదీని
విషయమై తలపోయ ♦ విమలంబులౌ సామదానముల్ మఱియుభేదంబున నెడు
నట్టియుపాయత్ర ♦ యంబును వదలెద నవ్వలిదగునుపాఁయంబె యిపుడు

ఆ. కార్యసాధనముగఁ ♦ గనఁబడుచున్నది;
యరయ నసురవరులఁయందు సామ
మప్రయోగ్యమె యగు ♦ నవ్వారుకుమతులు;
ధనికులందుఁ దగదు ♦ దానమెపుడు. ౨౫ 1665

క. ²దనుజేంద్రుఁడు ధనబలముల, ననుపముఁ డట్లాట భేద ♦ మనెడునుపాయం
బున సాధింప ననర్హుఁడు, జనులు బలాధికులు భేదఁసాధ్యు లగుదురే. 3

క. అరయఁగ దండోపాయమె, తరుణమ్మున నిందుఁ జూపఁదగు సమ్మతమై
పరఁగెడునాకిపు డది దు, స్తరకార్యము దీనిఁ జక్క ♦ సాధింపంగన్. 3| 1667

సీ. విక్రమమేతప్ప ♦ వేటొక్కఁడేదియు నరసినఁ బొనఁగ దెఁటైనఁగాని
యనియొనరిచి దానఁవాధివులం జంపితి నయేని తక్కినఁదనుజులెట్లొ [రొ
మార్దవంబును గాంత్రు; ³మహిని నెవ్వనినొక కార్యమునొనరుపఁగాఁబనుతు
యతఁడు దానింజేసి ♦ యందుల కవిరుద్ధము లగు నెన్నోకార్యముల నొనర్ప

ఆ. వలయునట్టివాఁడె ♦ యిలఁ గార్యసాధకుఁ, డగును; జేయఁబూనినట్టికార్య
మల్పమైన నెట్లొ ♦ యద్దాని నొకహేతువుననె చక్కఁజేయఁబోలదెపుడు.

క. జనుఁ డెవ్వఁ డొక్కకార్యం, బునకుం గలహేతువుల సఁమూహ మెఱిఁగి య
పునిని బహూపాయంబులఁ, బనివడి సాధించునతఁడె ♦ పటుఁ డనఁబడెడున్.

చ. అరిబలమున్ స్వకీయబల ♦ మారసి యందలితారతమ్య మి
క్కరణిగ నుండునంచు మది ♦ గాఢముగాఁ దలపోసి యిందె నే
హరిపతిపత్తనంబునకు ♦ నవ్వలఁ బోవుదునేని సీతనున్
సురరివుఁ జూచి రావణునిఁచొప్పు సమస్తము నేనెఱుంగుటన్
హరిపతి నాకుఁ జెప్పినదిఁయంతయుఁ దీర్చినవాఁడనొదుఁగా. 2 1670

తే. ఇట్టులొనరింప కవనిజ ♦ నిచటఁ గాంచి
పోవుదునయేని దనుజులఁపొంకమెట్టి

1 ఇందు మూలమునకు వ్యాఖ్యాతలు నిర్ణయించినయర్థసారమే చెప్పఁబడినది. 2 నభేదసా
ధ్యా బలదర్పితజనాః-అనిమా. 3 కార్య కర్తణి నిర్దిష్టే యో బహూన్యపి సాధయేత్, పూర్వ
కార్యావితోధేన సకాత్యం కర్తు మర్హతి-అనిమా.

దనిన నేమనిచెప్పుదు? † నరయ నివుడు
సంగరం బెట్టులొనొ యాచందముగను. ౭1

1671

క. దనుజులతో నయ్యెడున, ట్లొనరింపఁగ వలయుఁగాదె † యుక్తము ముఖరీ
తిని గల్గఁజేయుటేకద, యచుకూల మ్మట్లుచేయ † నను జేంద్రుఁడొకఁ. ౭౨

క. తనవారిబలము నాబలమును జక్కఁగఁ దెలిసికొనును; † మొనసి యనిని నా
దనుజేంద్రునిసచివభటే, శనిఖలుసుభటులను నేను † శౌఁద్యము పొంగఁ. ౭౩

తే. ¹మారుకొని నీతనుం గూర్చి † మనసదెట్లు
దనుజపతికున్నదో వానిదర్పమెంతో
చక్కఁగనుఁగొని యిటనుండి † స్వపురమునకుఁ
బోవువాఁడను; వనమిద్ది † పోలువుమీఱ. ౯

1671

క. పరమక్రూరుం డగుదను, జరమణుని వనంబు మిగులు † శక్రువనంబు
బరమము హృదయులకు నుం, దరమును బహుతరులతావి † తానమ్ము నగుఁ.

చ. వనమును దీని నిత్తటిని † బాడొనరించెద శుష్కకావనం
బును జ్వలనుండు కాల్చుక్రియఁ † బొంగుచు నేనటుచేయఁగా దశా
ననున కమర్ష మొప్పుచుద † నాగతురంగశతాంగయుక్తమై
తనది త్రిశూలముఖ్యములఁ † దాల్చిననై న్యముఁ బంపునాతఁడుఁ. ౧౧౩

క. వారికి నాకును నిదిగో, ఘోరంబగుసంగరంబ † గున్ మఱిసేసే
వారికిని దుర్భరంబగు, శూరత్వముమీఱ బలముఁ † జూపుచు ననిలోఁ.

తే. చండవిక్రము లై నరాక్షసులనెల్ల
నొకట నెదిరించి వారల † నొగి వధించి
యంత సుఖముగఁ గిష్కింధ † కరుగువాఁడ;
ననుచుఁ దలపోసి యమ్మగు † వాత్సజుండు. ౧౩

1678

చ. అనుసమభీమవిక్రమము † నాహవకాంక్షయుఁ బొంగఁ గ్రోధియై
కనదురునక్కి వేగమున † త్కూరుహసంతతిఁ గూలఁద్రోయనా
గెను; దరువాత వాయుజుఁడు † కీర్తిశశౌర్యుఁడు మత్తపక్షిబృం
దనిబిడమై మహీరుహల † తాతశిజువృము నై చెలంగుచుఁ. ౧౪

1679

క. కనఁదగునాప్రమదావనమును బాడొనరించె; వృక్షములు గూలఁగఁ జె
న్ననఁదగు నలిలాశయములు, ఘనశోభ దొలంగి చెడఁగఁ † గాంచనశిఖరుల్.

ఆ. చూర్ణితంబులగుచు † సొంపును బామంగ, నాయశోకవవము † హర్షవప్తి
యప్రియంబుగాఁగ † సత్తఱిఁ జూవట్టె; నిట్టులందుఁ బడు † లెల్ల జెదరి. ౧౬

1 హృదిస్థికం తస్య మతం బలం చ నై సుభేద మశ్వాహ మితి తువ శ్శ్రీకృతినిమా. మతం
నీతావిషయకాశ్యవసాయం బలం చ మత్వా-అవివాధిభ్యః.

తే. బర్వతాయతదేహుడై † ప్రాశంబము, వెలయ నున్నకపింగని † పలికిరిట్లు
జనకసుతతోడ; నెవ్వఁడీవనచరుండు, వీనిపేరే మదేపని † బూనివచ్చె. ౫౪

క. పనివినవాడెవ్వం డే, జనపదమున నుండివచ్చె? † జానకీ! నీతో
డను నేమిగ భాపించెను?, వనబాకీ! నుందరీ! భవతాస్త్వంతమునఁ. ౬౪

ఉ. ¹ ఏమియు సాధ్వసంబుఁ గనఁకీవిషయంబు నవిస్తరంబుగా
నేమిఁగొఱంతలేక యితఁ † డిత్తటిఁ జెప్పినమాటలెల్ల మా
తో మగువా వచింపు; మనఁ † దోయరుహానవ, చారుగాత్రి, యా
రామునిపత్ని యిట్లనియె † రాక్షసులెల్లఁ గామరూపులే. ౭౪ 1689

క. కావున వారిచరిత్రము, లేవెరవున నెఱుఁగుదాన; † నిఁక మీరలెగా
దే వారినెఱుఁగఁగల ²రా, శీవిషపాదములఫణులె † ట్టినినెఱుఁగుఁ. ౮౪

క. పనిదేనిఁ బూనివచ్చెనొ, వనచరుఁ డితఁడెవఁడొ యెఱుఁగుఁ † వారలు మీరే
వినుఁ డిది నిస్సందేహా; మితనిఁ గని నామనము చారుఁ † దత్తఱవడెడిఁ. ౯౪

క. ఇతఁడెవఁడొ మీరె నాకును, హితముఁ దెల్పుండు; వీనినేఁ గన నెవఁడో
దితిజుండు కామరూపియె, యితరుఁడు కాఁడనుచుఁ దోఁచె † న్నల్లివిధములఁ.

చ. జనకజ యిట్లుపల్క దితిఁసంభవకాంతలు భీతినొంది యా
వనమున నెల్లదిక్కులకుఁ † బాటిరి, కొందఱు నీతఁగావఁగాఁ
జనునని యుండి రక్కడనె † సత్వర మీవిధమెల్ల తేనికీ
జని తెలుపంగ నొ ననుచుఁ † జానలు పోయిరి కొందఱ త్తటిఁ. ౧౦ 1693

తే. వికృతముఖములు గలుగునా † వెలఁదులెల్ల
దనుజవిభుచంత కరిగి భీతిని జనింపఁ
జేయుచు విరూపుడై నయా † చిత్తకపివి
ధంబుఁ దెలుపంగఁబూని రెంఁతయును బూన్కి. ౧౨ 1694

చ. దనుజవిభూ! యశోకవన † తల్లజమధ్యమభాగమందు భీ
తిని గలిగించు దేహము, నతిస్థిరవిక్రమముఁ జెలంగఁగా
వనచరుఁ డొక్కరుండు తగు † భంగిని జానకీతోడఁ బల్కి తాఁ
జని ఘనతోరణాగ్రమున † సంతన మొప్పుఁగ నున్నవాఁడు నూ. ౧౩ 1695

నీ. హరిణలోచననీత † నాతఁ డెవ్వండని బహువిధంబుల మేము † వ్రళ్ళచేయ
వానివిధంబు నే † దైవను జెప్పుదు, దూత యీతఁడు పురు † హహారూఁ దనుప
వచ్చినాఁడో లేక † వైశ్రవణుఁడు పంప వచ్చినాఁడో, రఘు † వరుఁడు నీత
వెదకంగఁగోరి యీ † విధమునఁ బంపఁగా వచ్చినాఁడో, చెప్ప † వలనుపడదు;

1 ఇందరినీకావిశేషములు మూలావిరుద్ధమతేయని యెఱుంగందగు. 2 అహిరె వ్యాసా
పాద నిర్జానాతి నసంశయః-అనియూ.

తే. బహుశమ్మగగణనిబిడమై ♦ త్వన్మనోహ
రమగుప్రమదావనంబును ♦ నమితదేహుఁ
డక్కపీంద్రుఁడు భంజించె; ♦ నవ్వనమున
నతఁడు పాడొనరింపనివరయ లేదు. ౧౬౪

1696

క. జనకసుతయున్నభాగం, బునుమాత్రము ముట్టలేదు; ♦ భూరికపియు దా
నిని జానకి రక్షింపం, గనొ శ్రమముననో నశింపఁ ♦ గాఁ జేయఁడు సూ. ౧౬౫

క. ఈవిధమే కాకున్నను, నావనచరునకుఁ డలంప ♦ నగునె శ్రమము, ర
క్షోవర! జానకినే తగఁ, గావంగాఁ జెటుపఁ డయ్యెఁ ♦ గాంతాంతికము. ౧౬౬

తే. చారుపల్ల వపుష్పేఘః ♦ సాంద్రమగుచుఁ
డనరునాశింశువావృక్షః ♦ మును జనకజ
యాశ్రయించియె యిపుడుండె ♦ నతఁడు దాన
దాని నశియింపఁజేయఁ దాఁ ♦ బూనఁడయ్యె. ౧౬౭

1699

క. వనచరుఁ డుగ్రకారుఁడు, జనకజతో మాటలాడి ♦ సద్వనమును ద్రుం
చెను గాన నుగ్రదండన, మును జేయఁగ నాజ్ఞయిమ్ము ♦ మునుముందుఁ దగఁ.

తే. నీవు మదిని గ్రహించిన ♦ నెలతతోడ
నెవఁడు మాటాడు? నీకోఁతి ♦ కింక నాయు
వెంతలేకున్నయది కాన ♦ నే కడంగఁ
బలుకరింపంగ నన వారి ♦ పలుకులు విని. ౧౬౮

1701

చ. దనుజవిభుండు రావణుఁడు ♦ దారుణకోపము నొంది యంతట
గనులను ద్రిప్పుచుఁ ఘృతము ♦ గాఢముగాఁ గొని వేల్చి దాన మం
¹డినయనలుండువోలెను గ ♦ డిందిమగంటిమి మండె; నంతఁ జ
క్కనిగతి మండుదీపపుయు ♦ గంబుననుండియె జ్వాలతోడ నొ
య్యనఁబడు తైలబిందువుల ♦ ముట్టులు కోపము నొందియున్నయ
ద్దనుజుని రెండునేత్రముల ♦ దారుణరీతిని నశ్రుబిందువుల్
చినుకులరీతిఁగాఁబడియెఁ ♦ జెచ్చెఱ; నంతటఁ దీవ్రతేజుఁ డా
వనచరు నిగ్రహించుటకుఁ ♦ బంపె న్వతుల్యుల విక్రమాఘ్నులఁ. ౧౬౯ 17(2)

క. ²దనుజులు వారలు కింకరు, లనఁగా నొప్పుదురు; మాటి బలాధికులయి తా
మెనుబదివేలుగఁ దగి జవ, ముననలరుచునుండు; భయదఃకూర్తులు వెలయఁ.

క. పెనుకడుపులు పెనుదంష్ట్రలు, ఘనబలములు నొప్పుచుండఁ ♦ గా ముద్గరకూ
టనికరకర్ణులై యండఱు, ననిపైఁ దమమనము లొలయ ♦ హనుమం బట్టఁ.

1 దీప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సార్చిప స్నేహబిందవః-అనిమా. 2 కింకరా స్నామ రాక్ష
పాఁ-అనిమా.

తే. బయలువెడలిరి రావణభవనసరము
నుండి తోరణాగ్రంబున * నున్నయట్టి
వనచరునిచెంత కేగి యా*దనుజవరులు

శలభములు వహ్నిబడునట్లు * జవముమీఱి. ౨౭

1705

క. ¹హనుమంతునిపై కడరిరి; దనుజులు వారెల్లఁ జిత్ర*తరగదలను గాం
చనదివ్యాంగదపరిఘత, తిని నూర్యాభాంబకములఁ * దెగి ప్రహరింపఁ. ౨౮

తే. మఱియఁ బట్టనశూలతో*మరవితతిని, బ్రాసముద్గరశక్తులఁ * బట్టి యతని
జనమునం జట్టుముట్టి ప్ర*చండశౌర్య, మురనిల్వంగ గురుతేజఁ*దై నహనుమ.

క. అనిసేయుకౌతుకంబునఁ, దనుకాంతి చెలంగఁ బరవ్వి*తప్రతిముండై
తనతో*క నేలఁగొట్టుచు, నొనరిచెఁ బెనునాద మల్లు * మద్ధతి తోచుఁ. 3౦

చ. అనిలతనూజఁ డంతట మ*హాద్భుతకాయము నట్టెపెంచి లం

కను ధ్వనిపూరితంబుగను * గాఢభుజంబుల నప్పరించె; ద

జ్జనితమహారవంబు గిరి*సానువులఁ బ్రతినాదముల్ తగం

బొనరిచి పరవ్ నభ్రమునఁ * జోయెడుపక్షులు భూమిపైఁ బడెఁ. 3౨ 1709

చ. హనుమయు నంత బిగ్గఱఁగ * నాచ్ఛుచు నిట్లనిపల్కె; రాఘవుల్

ఘనబలు లెల్లవారలను * గమ్రయశంబున మించియున్నవా

రనఘుఁడు నూర్యపుత్తుఁడు కృ*పాకరుఁ డౌ రఘురాముఁ డొక్కటఁ

దనకు వహాయుఁడై చెలఁగఁ * దాను జెలంగును విక్రమంబునఁ. 33 1710

సీ. అక్లిష్టకర్ముడై * యలరుకోనలదేశపతికి శ్రీరామభూ*పతికి నేను

దాసుండ, నరిబల*వర్పనంహరుఁడను హనుమంతుఁడనువాఁడ * ననిలమతుఁడ;

శిలలచేఁ దరువరం*బులచేత వేయివిధంబులఁ గొట్టుచు * దర్పమొప్పుఁ

బరఁగెడునాకు రా*వణనహస్రంబులు సరికావు సంగర*స్థలమునందు;

తే. దనుజవరులెల్లరును ననుఁ * గనుచునుండ

నిదిగొ యీలంకఁ బీడించి * యీజనకజ

కెలమిమై మ్రొక్కి కార్యంబు*లెల్లఁ గొడువ

పడక ఫలియింప శ్రీరాము*కడకుఁబోదు. 3౬

1711

క. ²అనవిని యాకింకరు లా, హనుమంతునినాదమునకు * సధికభయంబుం

గని సంధ్యాంబుదవర్ణం, బున నన్నుతిఁ గనివవాయు*పుత్తుఁ గని రటఁ. 3౭

చ. దనుజులు రావణాజ్ఞకును * దారునిబద్ధులుగావ పాధ్వనం

బును విడనాడి చెంతకును * బోనుగ వేగమ చాల కందునం

1 పరిధిః కాంచనాంగరైః-అనిమా. కాంచనాంగరైః-కాంచనపదైః-అనిగో. రావణ
భూషణైః-అనితీర్థం. 2 తే ధనుఃపుష్యంశిక్తాః, తద్భుక్త కృ పాపాతంతే సుధ్యామేభిరహో
న్నతమ్-అనిమా.

దును నిలుచుండి భీతికరఃశోమరముఖ్యమహాయుధంబులం

గొని ప్రహరించి; రాష్ట్రవగఃకుంజరుఁ డెంతయు దర్పమొప్పఁగన్. ౩౮

క. నలుప్రక్కల భీకరదను, జులు తేననుం జట్టుముట్టి ♦ శూరత్వమునన్
బాలుచుచుఁ గనఁదోరణమునఁ, జెలఁగెడుపరిఘాయుధంబుఁచెంతకుఁజనియెన్.

తే. అరిగి భీమంబుగాఁ దగుఁనాపరిఘముఁ, దాను గైకొని గట్టిగా ♦ దానవులను
మోచి యంతకప త్తనఁమునకుఁ బంపె; నంత వీరుఁడుగాఁదగు ♦ ననిలజండు.

చ. గరుడుఁడు గొప్పసర్పమును ♦ గైకొని యాకసమందుఁ బ్రీతిమొఁ
దిరిగెడునట్టిచండమున ♦ దీప్తమహాపరిఘంబు దానినిం
గరమునఁ బట్టి యభ్రమునఁ ♦ గమ్రుగతిన్ విహరించె; శూరతం
బరఁగుసమీరపుత్తుఁడిటు ♦ వారల వీరులఁ గింకరాఖ్యులన్. ౪౧

1716

తే. దండధరువీటి కనిపి యుద్ధమును గోరి
యాబహిర్ద్వారమునె తాను ♦ నాశ్రయించి
యుండె; నంతట భీతినఁట్లొయొకగతిఁ
జావుఁ దప్పించుకొనినరాక్షసులు వేగ. ౪౨

1717

క. చని కొందఱు కింకరులౌ, దనుజులు హతులై రటంచు ♦ దనుజేంద్రున క
ల్లనఁ దెల్పు; రాక్షసేంద్రుఁడు, తనకింకరరాక్షసులును ♦ దద్ధనబలమున్. ౪౩

చ. హనుమ పరాక్రమంబుననె ♦ యంతమునొందుట నాలకించి వే
ఘనతరకోపవేగమునఁ ♦ గన్నులు త్రిప్పుచు శౌర్యమందు నెం
దును సరిరాకయేచెలఁగి ♦ దుర్జయుఁడైనప్రహస్తపుత్రునిన్
హనుమను జంపఁగా ననిపె; ♦ నచ్చట నాహనుమంతుఁ డొక్కటన్. ౪౪

నలువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩ - వ సర్గము.

అఱిగి హనుమంతుఁడు చైత్యప్రాసాదమందున్న తక్కసులం ద్రుంచుట. అఱిగి

క. దనుజులఁ గింకరులం జ,య్యనఁ ద్రుంచి మనంబునందె ♦ ధ్యానింపంజొ
చ్చెను; వనముఁ బాడుచేసితి, దనుజులకు నివాసమైనదానిన్ దీనిన్. ౧ 1720

తే. అలరుప్రాసాదమును జైత్య ♦ మనఁగనొప్పు
దాని భగ్నముఁజేయఁగాఁ ♦ బూననైతిఁ;
గనుక భయదంబుగాఁ బురిఁ ♦ గానఁబడెడు
దీనిగూడను విడిచెద ♦ నేను నివుడు. ౧౪

1721

సీ. అని మదిలోనెంచి ♦ యాత్మబలంబును గనఁబఱుపఁగ ద్వారమును వదలుచు
నెగిరి మేరుమహీధ్రశృంగంబుగతి నున్నతమగునాచైత్యంబు ♦ దానుగాంచి

దానిమీఁదికి నెక్కె; † వానరతిలకుండు సావని యంతటఁ † బర్వతండు
వలెనున్న ప్రాసాదవరముపై నెక్కి మహాతేజఁ పొటచే † నర్ముఁడింక
తే. నొక్కఁ డుదయించెనోయన † నొప్పుమీఁతె;
నంతదుర్ధర్షమై కాంతి † ననుపమాన
మైనప్రాసాదమును దాని † నాక్రమించి
తనరుచుల్ దగఁ ¹బారియాశ్రమన మించె. ౫

1722

చ. తనమహిమంబునన్ గుళుతఁ † దాల్చినదేహముతోడ నాపురం
బునఁ దనకంఠనాదమును † బోగు కలంగ భుజంబు లప్పుళిం
చెను; జెవులం బగుల్చుచును † జెచ్చెట నిండినయాస్వసంబుచే
తనె విహగంబులెల్ల వసుధంబడె నశ్రమమునుండి భీతిచే. ౬

1723

తే. దానిఁ గాపాడుచున్నయాదనుజులెల్ల
మూర్ఛమున్గిరి; సకలాస్త్రముల నెఱుంగు
రాముఁ డెల్లర కధికుఁడై † రంజిలెడిని
గాక బలశాలియైనలక్ష్యుఁడు నల్లె. ౭

1724

క. తనురాముఁడు పాలింపం, గనుదగుసుగ్రీవుఁ డల్లె † క్రాలుచునున్నాఁ
డనఘుఁడయి యెట్టిపనులను, ఘనశక్తిని నశ్రమంబుఁగా నొనరించు. ౮

తే. అట్టికోసలపతికి నే † ననుఁగుబంటఁ
బగరఁ బొలియించువాఁడను † వాయుసుతుఁడ
హనుసు యనువాఁడ; శిలలచే, † సఖలతరువు
లను గ్రహించియు నడఁతు నేదనుజవితతి. ౯

1726

క. కావున నాకనిమొనలో, రావణు లింక నేయిమంది † రాచు పమత; ²యిం
కే వివిధదానవులు కనఁగా వదలక లంకఁ బొలియఁగాఁజేసి తగ. ౧౦

క. జనకజకు మ్రొక్కి వచ్చిన, పని నెఱవేఱంగ రాముఁపాలికి వేవే
చనియెద ననిపల్కెను; నా, హనుమయుఁ జైత్యస్థులైనయాదమజులతో. ౧౧

క. ఈరీతిఁ జెలియఁబల్కుచు, దారుణభయ మంకురింపఁ † దగుధ్వనితోడ
భూరితరంబుగ నార్చెను, వారలు శతసంఖ్యు లట్టిస్వపమును వినుచు. ౧౨

క. పలువిధము లైనశస్త్రంబులఁ బ్రానంబులను, ఖడ్గముల గొడ్డండ్రు
బలిమింగొని హనుమంతుని, నలయింపఁగఁ జట్టుముట్ట † వచటికిఁ జనఁగ. ౧౩

ఆ. చిత్రగదలపిండుఁచేఁ గాంచనాంగద, పరిఘవితతిచేత † భానుతుల్య
బాణవితతిచేతఁ † బావనిఁ బ్రహరించి, రతనిజాట్టియన్నయమరులగుని. ౧౪

¹ పారియాశ్రమ - అనిమా. పారియాశ్రమముగా సర్వమునువ్రేయుచు
నొకటి. ² ఇంక, ఏక - అని పదవిభాగము. ³ కాదై కృత్యమునై - అనికాదై.

- క. అనుషమగంగానదిలో, బెనుగతిఁ జరియించుచున్నఁ పెద్దసుడివలెఁ
గనఁబడఁజొచ్చెను; వాయువు, తనయుం డవు డాగ్రహించి ఁ దారుణతనుఁడై.
- చ. పరమబలంబు భీమముగఁ ఁ బర్వఁగఁ జైత్యమునందు హాటకో
త్తరమయి యున్న స్తంభమును ఁ దద్దయు వేగముమీఱ లాగి ని
ర్జరపతివజ్రమట్లు రుచిఁభాసిలుదానిని ద్రిప్పె; నంత దు
స్తరమగునగ్ని స్తంభములఁతఁకునఁ బుట్టి దహించెఁ జైత్యమున్. ౧౮
- చ. అనుషమకాంతిపర్వఁ బ్లవఁగాధిపుఁ డౌహనుమంతుఁ డగ్నిచే
తను దహియింపఁగాఁబడెడుఁదాని మహాత్తరచైత్యముం దగం
గనుఁగొని వజ్రధార సురఁకాంతుఁడు దానవులన్ వధించుచా
డున నటనున్నరాక్షసులఁపూగము దాన వధించి హృష్టుఁడై. ౧౯ 1731
- క. సురపథమునందె తిరుగుచు, సురవైరులు వినఁగఁబల్కె; ఁ సుగ్రీవునిస
త్పురమున ధీరులు బలయుతు, లురువేగులు వేలకొలఁది ఁ నుగ్రకపివరుల్.
- క. నావంటివారు తనరుదు; రావానరులందుఁ గొంద ఁ తారఘుపతిశ్రీ
దేవిని వెదకఁగ వనచర, భూవిభుసంప్రేషితులయి ఁ భూస్థలి నెల్లన్. ౨౦
- ఆ. తిరుగుచున్నవా రిఁతరులును గొందఱు
మావలె నె నమస్తఁభూవలయముఁ
గడఁగి తిరుగుచుందు ఁ కరిదశకబలాఘ్య
లందుఁ గొందఱుందు ఁ రనురులార. ౨౧ 1737
- క. కొందఱు శతగజబలు లిఁకఁ, గొందఱు దశశతమదా త్తఁకుంజరబలులై
యుందురు మఱి యోఘంబనఁగం దగుసంఖ్య గలభీమఁకరిబలయుతులై.
- తే. వఱులుచుందురు; కొందఱు ఁ వాయుబలస
మానబలులయియుందు; రిఁమ్మాడ్కి నితర
వనచరవృహనాఘులఁబలమునెన్నఁ
దరము గాకుండు సుగ్రీవుఁ ఁ డరసి వీరి. ౨౩ 1739
- క. దంతనఖాయుధకపిగణ, కాంతులశతనియుత, కోటిఁగణములఁ గొనుచున్
బంతమున మిమ్ముఁ జంపఁగ, నెంతయు విక్రమముపొంగ ఁ నేతెంచుఁజుఁడి.
- తే. మీర లిత్వౌకుకులవిభుఁ ఁ డౌరఘుపతి
తో మహాత్మునితోఁ గొంటి ఁ రీమెయిఁ బగఁ
గాన నీపురమున మీరు ఁ దానవేంద్రుఁ
డుండ రిలమీఁద నమ్ముఁ డీయొక్కమాట. ౨౪ 1741

నలువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౪ - వ పర్వము.

అతి ప్రహస్తపుక్రమం జంబుమాలి హనుమంతునిచే వెనుట. అతి

క. తనకింకరవరు లచ్చట, వనిఁ బడుటకు నాగ్రహించి యారావణుఁ డు
గుని జంబుమాలి బలవంతుని సేనాధీశ్వరునినుత్తుఁ బంపించెన్. ౧ 1712

చ. హనుమను జంపఁగా నతనిఁ యాజ్ఞను వెల్పడి చాపహస్తుడై
పెనుదశనంబు లొప్పఁగను ధీమణిరక్తనుహాంబరంబు లొ
య్యన ధరియించి రక్తనుహాంబరము లొప్పఁగ రత్నహారముల్
ఘనదుచిమీఱుకుండలయుఁగంబు వివృత్తచుహాతులుం నగన్. ౨ 1713

సీ. చందుడై నమరదుర్జయుడై చెలంగుచు
నిందునిచాప మట్లెసఁగుచు గురు
సాయకాంచితమునొఁచాపంబు మ్రోయించె
జవమున నద్ది యశనిరవంబు
వలెఁ జెలంగుచును దిక్కుల, విదిక్కుల, నభ్ర
మును నిండి చెలరేఁగె; హనుమ యపుడు
జవయుక్తుఁడౌటచే న్యండనంబున ఖర
వాహ్యంబునన్ మహాబలము వెలయు

ఆ. వచ్చుజంబుమాలి యచ్చటఁ గనుఁగొని, యుద్ధమభ్యే ననెడియుబ్బునఁ జెను
నిస్వనంబు చేసె; నిర్భరబాహుబలాధికుఁ డగురాక్షసాధిపుండు. ౩ 1714

క. తోరణమునఁ దిర్యగ్గత, దారువునన్ గూరుచున్నతత్కపిమూఁడన్
ఘోరాంబకములు వైచె; మహారాక్షసుఁ డంత నతనిఁ యానన్యముమూఁడన్.

తే. 1 అర్థచంద్రాకృతిం దగునట్టిశరము
శిరమునం గర్ణయుక్తమా శితశరంబు
బాహువుల దశనారాచవరముఁ వడిఁ

గుచ్చి నొప్పించె; నుదృటఁజ్రోధ మడర. 2

1715

క. అనిశము తామ్రం బగునా, హనుమన్ముఖ నుంబకాభిహతమై రక్తం
బున దోఁగి శరత్తువునం, 2 దీనభాస్ఫుటవళినమట్టు లెవఁగె నవమమై ౩

క. అరుణం బగుతన్ముఖమా, శరబాధను రక్తబిందుసంతతిదోఁగన్
మరపథమున రక్తోత్పల, మరుణం బగుచందనమున పంచితమగుచున్. ౪

క. తనరారెడువిధమునఁ దగె; దనుజుని బాగాభిహతిని యద్దయుఁ గోపం
బునుబొంది యక్కపీందుఁడు, తనవ్రక్క వికృలమైనవారుణశిలనున్. ౫

1 అర్థచంద్రేణ పదనే శర వ్యేకేన కర్ణివా-అనిమా. కర్ణి-అనుకారాగ్రహణియే-అని
వ్యాఖ్య. 2 శరదీవాంబుజంపుల్లంబిధం భాస్కరుల్లవా-అనిమా. ఇతభాస్ఫుటవళినమట్టు-అని
కాంతిని వికసించినపద్మమనియర్థము.

- ఘనభటవారముల్ గొలువఁగా వరచాపము లూని దానవే
శునిభవనంబునుండి కడుఁజోద్యముగా బవరంబు చేయఁగన్. ౧౫ 1760
- క. ¹వెలువడి రాయేడ్లరు ను, జ్వలతేజాలు నస్త్రవిద్యఁ జాలనెఱిగి భా
సిలువారికి గురువులుగాఁ, జెలఁగెడువా రభిలక్ష్యఁసిద్ధులుగానన్. ౨ 1761
- క. ఒక్కొక్కరు తా రాకపి, నుక్కడఁగింతుమని చక్కఁ జూపించుచుఁ బే
రుక్కున వెడలిరి; వారల, చక్కనియరదములు స్వర్ణఁజాలించితముల్. ౩౫
- చ. కనకవిభూషితంబులయిఁ జ్రాలుపతాకములున్ ధ్వజంబులున్
దనరఁగ సాధుఘోటకయుఁతంబులుగాఁ దగి యంబుదస్వనం
బునకు సమానమానినదఁమున్ గడుఁజేయుచు నొప్పుచుండె; నా
దనుజులు వానినెక్కి పరితప్తహిరణ్మయచాపహస్తులై. 3౫ 1763
- చ. నిరుపమవిక్రమంబు దగఁ నిర్భరమై గుణరావమొప్పు నం
గరమును జేయుహర్షమునఁ గర్జితముల్ తగ నొప్పునంబుదో
త్కర మనఁగాఁ జెలంగుచునుఁ గ్రన్ననఁజోయిరి; కోఁతచేతఁ గిం
కరదనుజుల్ మృతింగనినఁకారణముల్ విని వారితల్లులున్. ౪౫ 1764
- ఆ. వారిబంధుమిత్రఁవారంబు శోకసం, భ్రాంతులైరి; తప్తభర్తృభూష
ణాళిఁదాల్చి యంతఁ నావీరు లేముందు, నేనుముందనుచునుఁ నెన్నిమీఱ.
- క. ఒరసికొనుచుఁ దోరణమునఁ, బరమాహవాకాంక్ష మిగులఁ జరఁగెడువ్వవగే
శ్వగుమీఁదికేగి; రాయేడ్లరుగర్జితమట్లు రథనిఁగూఢధ్వయన్. ౬౫ 1765
- క. వెలయంజేయుచు బాణంబులు వృష్టిగ నొప్పుచుండఁ జూరిభయదవృ
ష్టులతోడఁ జెలఁగుమేఘంబులు నా విహరించి; రంతఁబొంగి హనుమయన్.
- క. దనుజులశరవర్షంబున, మునిఁగి నగేంద్రంబు వర్షఁమునఁ దోఁగినరీ
తిని గానఁబడకయుండెను; హనుమయు నపు డతిదవమునఁ నలరెడఁగానన్.
- క. మానక తద్బాణంబులు, మేనునఁ బడకుండ గుచులఁమించునమరరా
ణ్మానితరథముల వేగం, బేనియుఁ దనుఁబట్టినీకఁ యేదిన తెగువన్. ౮౫ 1769
- క. చరియించె నంబరంబున, శరరథ వేగములు తనకుఁ నమరంబున నే
వకుసను బాధింపనిగతి; మరుదాత్మజఁ డంత శౌర్యఁమండితుడగుచున్. ౯
- ²క. ధనువులఁ దాల్చినయేడ్లరు, దనుజులతో యుద్ధకేళిఁ జాఁ జేయుచు నిం
ద్రునిధనువుతోడఁ గూడిన, ఘనములతో నాడువీరఁగంధవహుక్రియన్. ౧౦
- చ. కనఁబడుచున్ బ్రతాపమునఁ గాఢభయంగరనాదమొప్పుఁగా
దనుజమహాబలంబును నిఁకాంతము భీతిఁజేయుచున్ మనం

- బున నలరాక్షసావళిని ♦ బూన్కి మృతిం గనఁ జేయుకోర్కితోఁ
దన జవముం గనం బఱచె; ♦ దత్తనుయంబున నాతఁ డుద్ధతిన్. ౧౧ 1772
- చ. అరిజనకాలుఁ డౌహనుమ ♦ హస్తతలంబున మోఁదెఁ గొందఱన్
జరణములన్ నఖంబులను ♦ జక్కనిముష్టులఁ దోఁచినట్టులీ
వరుసను గొందఱన్ మఱియు ♦ వక్షమునన్ వడిమోఁది చంపె; ని
క్కరణిని నూరుఘాతములఁ ♦ గర్బురవర్షులఁ గొందఱన్ వడిన్. ౧౨౪ 1773
- క. మృతినొందించెను భయదో,ద్ధతనాదముచేత నచటిధరపైఁబడియే
మృతిఁగనఁ గొందఱఁజేసెను; దితిజులు వారంత నేలఁ ♦ ద్రెల్లి మృతిఁ గనన్.
- తే. ¹సాధ్వసంబున మిగిలిన♦సైన్యమెల్ల
దశదిశలకేగె; సామజ♦సమితి వికృత
నాదములుచేసె, నశ్వసం♦తతులు వడియె
ధరణి, నీడధ్వజచ్ఛత్ర♦తతులు మఱియు. ౧౨౪ 1775
- క. అరదంబులు పొడిపొడియై, ధరణీస్థలి నిండియుండె; ♦ వరువాత నటం
దొరగెడు నెత్తురు కన్నడె, దరంగిణివిధంబుగాఁగఁ ♦ దదవసరమునన్. ౧౨౫
- సీ. లంకయంతయు బహుశంబులౌధ్వనులకు వికృతంబుగా ధ్వని ♦ వెలయఁజేసె
బలశౌర్యములఁజాల ♦ వర్ధిల్లు నాకపివర్షుఁడు తనదగు♦బలముచూపి
ప్రబలదానవభట♦వరులఁ దన్నాధుల నితరరాక్షసతతి♦నెల్లఁజంపి
యింకను లంకలో ♦ నెసఁగురక్కసులతో ననిచేయఁగోరి యా♦వనమునందా
- ఆ. వెలయుతోరణమున ♦ విలసిల్లుచున్ బాహు
బలముచూప ననువు ♦ గలిగె ననుచు
బాహునాదములను ♦ బరఁగంగఁజేయుచు
నిలిచియుండె; నంతఁ ♦ గలఁగి యార్తి. ౧౨ 1777

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

రఱ - వ సర్గము.

— ఖ్ఖి విరూపాక్షుఁడు లోనగు సేనాపతులు హనుమంతునిచేఁ దెగుట. ఖ్ఖి—

- ²చ. దనుజులు కొందఱేగి విబుధప్రభువై రికి మంత్రిపుత్రులన్
హనుమ మహాత్ముఁ డాలమున ♦ నందఱఁ జంపెనటంచుఁ జెప్పుఁగా
విని, మది శంకనొంది తనవృత్తము నెవ్వరెఱుంగకుండఁగాఁ
దనువును గప్పుకొంచు నిటు ♦ తా నవు డూహలుచేసెఁ జక్కఁగన్. ౧ 1778

1. భగ్ననీడధ్వజచ్ఛత్రైః-అనిమూలము. నీడోధ్వజావనువవిశేషః-అనివ్యాఖ్యి. 2 రావణ స్సం
వృత్తాకాశ శృకాశ మతిముత్తమాప్-అనిమూ.

సీ. అంతవిరూపాత్ముఁ ♦ నతిబలులై నయూపాక్షదుర్ధగులను ♦ నట్లే ప్రభును
భాసకర్ణునిసై న్యఃపతుల నీయైదుమందిని నీతివేత్తల ♦ ననిని వాయు
సమవేగయుక్తుల ♦ శ్వసనపుత్రగ్రహణవ్యగ్రచిత్తుల ♦ నాకిసములఁ
గని యాజ్ఞచేసె నా♦దనుజేశ్వరుండ్రిట్లు; వాహినీపతులార ♦ బలసమేతు
తే. లగుచు రథగజతురగంబులఁ గొని వెడలి

పొండు వానరు నతనిఁ బెంపున వనమునఁ

జక్క దండించి రండు; మీరక్కపిపరి

నరమునకుఁబోయి మెలఁకువ ♦ పరఁగుచుండ. ౪

1779

ఆ. ¹అప్రమత్తులగుచు ♦ యత్నంబుచేయుచుం,డంగవలయు నవ్వనచరునికడఁ
గడఁగి మీరు దేశకాలవిరుద్ధకార్యమును గలుగనీక ♦ యరయవలయు. ౫

క. ²విను మతనికార్యములనే, మనమున నూహింపఁ బ్లవగమాత్రుండని నా
కును దోపలేదు చక్కం,గనుజూడ మహాబలంబు ♦ గలిగి వెలయుచున్. ౫౪

తే. ³అదృష్టక్రియ లొనరించునట్టిపెద్ద
భూతమేగానీ వేఱుగా; ♦ దీతటి సుర

పతియొ వేటొక్కఁడో దితినుతులఁ జంపఁ

దపమొనర్చి సృజించిరో ♦ యిపుడు దీని. ౬౪

1782

క. మునునేను మిమ్ములం గొని, చని గంధర్వులను యక్షసర్పసురవరా
ళిని దితిజుల మానుల నొ,య్యన నోడించితిని సంగరాంగణమందున్. ౭౪

చ. కనుక నె యిద్దియేబదులుగా మనకిప్పుడు కీడుచేయఁగా
మనమున నెంచుట తమమె ♦ మానుగ నిద్దియదే యనంశయం
బనిమొన బల్కిఁ బట్టుకొనుఁ ♦ డాతని; నాపలుకాలకింపుఁ డా
వనచరుఁ డెంతోధీరుఁ డనివార్యపరాక్రముఁడౌట నాతనిన్. ౯

1784

క. అవమానింపఁగ సాధ్యం, బవునే మీకెల్లఁ బూర్వమందందు మహా
జవబలయుక్తుల విక్రమ, మవార్యతేజంబు గలుగునాకపివరులన్. ౯౪ 1785

తే. వాలిసుగ్రీవులను జాంబవంతఁ బ్లవగ

వాహినీపతియానీలువరుస ద్వివిద

ముఖ్యులొకేశవరుల నే ♦ ముదముమీఱఁ

గాంచియేయున్నవాడ; నిక్కరణి బుద్ధి. ౧౦౪

1786

క. బలశౌర్యభయదవేగం,బులు నుత్సాహంబుఁ దేజమును బెనుమావం

బులఁ దాల్చినట్టిశక్తియుఁ, గలుగవు వారలకు; నిద్ది ♦ కపిమావంబున్. ౧౧౪

1 కర్తృచాపి సమాధేయం దేశకాలవిరోధినమ్-అనిమా. ఆగ్నోలింగవిధిక్రియత్యయః కర్తృ, సమాధేయం పరిహారవ్యమ్-అనివ్యాఖ్య. 2 న హ్యహం తం కపిం మవ్యే-అనిమా. 3 భవేదేంద్రేణ వా సృష్ట మస్త దర్థం తపోబలాత్-అనిమా. ఇంద్రేణవేతివా శబ్దా దవ్యే నవేత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

- క. ధరియించివచ్చినదిగా, సరయందగు సత్వమిదియె ధ యగుఁ గపి కా ది
త్తరుణమునఁ జాలయత్నము, సరిగా నొనరించి యెట్టిసరణులనై నన్. ౧౨౪
- ఆ. నిగ్రహింపవలయు; ధ నిలువంగఁగలరె మీ, పరిసరమున ననురఁనరులు త్రిజగ
ముల వసించు దేవతలు శతమఖుఁగూడి, వచ్చినను నితాంతబలులెయైన.
- చ. అని విజయంబుగల్గుటయు ధ నారయ నస్థిరమానుజుండి కా
వున రణనీతి వేత్త యగుఁపూరుషుఁ డెవ్వఁడుకాని సంగరం
బున విజయంబుఁగోరి తనుఁబూనికఁ గాచుకొనంగనొను, మీ
రనిమొన జాగరూకులయి ధ యర్హ గతిం జరియింపఁగాఁ దగున్. ౧౨౫ 1790
- చ. అనియిటులాడ నావిభునిఁయాజ్ఞను నొదలలన్ ధరించి య
త్యనుపమ జేజులొటను హుఁతాశను లట్లు వెలుంగుచున్ మదం
బునఁ బొలుపొందుహ స్తగణఁమున్ వరఘోటకపంక్తి నట్లై న్యం
దనములఁ దీక్షణశస్త్రముల ధ దారుణశౌర్యము మీఱుసేనలన్. ౧౬ 1791
- క. తమవెంటఁగొనుచు నవాఁ,రమితజవం బొప్పుచుండ ధ హనుమపయికి యు
ద్ధముచేయుకాంక్ష నేగిరి; సుమహిత తేజమున నలరుఁచున్ గపివరుఁడై.
- క. ఉదయించుచున్ననూర్యుఁడై, గద యీతండనఁగ దివ్యఁకాంతిం దగి ప
ట్టుదలను మించుచు సత్వంబు దగన్ బెనుబలము దివ్యబుద్ధియు వెలయన్.
- క. గురుతరవేగము శక్తియుఁ, బరఁగన్ దోరణమునందు ధ భయముగొనక సం
గరకాంక్ష నున్నహనుమను, నురవైరులు చూచి రతనిఁ ధ జోద్యముమీఱన్.
- తే. ఇట్లు చూడంగనే వారఁలెల్లదిశల
నావరించుచు నిల్చి భయంకరంబు
లై నయాయుధములఁ గొని ధ యతని మారు
కొనిరి వాంఛానురూపంబుఁగ నె జవమున. ౧౯౪ 1795
- చ. హనుమశిరంబుపైఁబడ భయంకరరూపములొచు; వాఁడులై
యినుమునఁ జేయనై మఱియు ధ నెంతయుఁ బచ్చగనున్నయగ్రముల్
తనరఁ జెలంగుబాణముల ధ దర్పముపొంగఁగ దుర్ధరుండు వై
చె నియతిఁ బంచసంఖ్యలను ధ జెచ్చెఱ నుత్పలపత్రముల్ వలెన్. ౨౦౪ 1796
- క. శరపంచకబాధితమగు, శిరమొప్పఁగ నంత హనుమ ధ చెలఁగి దశదిశల్
సరగఁ బ్రతిధ్వనిఁజేసెడు, కరణిగ నార్చుచును నెగిరె ధ గగనంబునకున్.
- తే. అంత శూరుఁడు దుర్ధరుం ధ డమితబలుఁడు
సజ్యకార్ముకుఁడై రథఁసహితుఁడగుచు
గగనతలమున కెగసి తీక్షణశతవిశిఖ
ములను నింపుచుఁ బైఁబడెఁ ధ చెలఁగి పూన్కి. ౨౨౪ 1798

క. అనిలుండు శరత్తున వృష్టినిగురిసెడునంబుదమును † జెచ్చెట వారిం
చునటులు మార్గణవర్షంబును మింటం గురియునతని † మునుకొనుకీనుకన్.

క. వారించె; దనుజుఁ డిటుతను, గారింపఁగ హనుమ మఱియుఁ † గాయముపొంగం
గా రయముమెరియ నుద్ధతిఁ, బోరెను; మఱియున్ జవంబు † పొదలుచునుండన్.

క. గిరిపై న నళనిపాతము, కరణిఁ దటాలున నతండు † కడుదూరం బం
బరమునఁ జని యాదుర్ధరు, నరదముపై దుమికె; నతని † యష్టాశ్వంబుల్.

సీ. తృక్తజీవితములై † యవనిపైఁ బడ నక్షకూబరంబులు చెడఁ † గూలుచున్న
యరదంబునుండియా † యసురుఁడుమృతుఁడయి ధరఁబడఁ; గనిశత్రు † తతినిజెందు
నావిరూపాక్షయా † పాక్షులు సంజాతకోవులై యెగిరిరి † యేవుమీఱ;
నిట్టులాయరువురు † పట్టుదలల్ మీఱి విమలాభ్రమున నున్న † విపులబాహు

తే. వును సమీరాత్మజుని గని † భూరివక్ష
మును దగంజూచి ముద్గర † ములను గొట్టి;
రంతబలశాలి హనుమంతుఁ † డాయరువుర
భూరివేగంబు నడచి య † వారితిగతి. ౨౮౪

1802

క. గరుడునివలె విక్రమమునఁ, బరఁగెడువాఁడౌట మరల † బరవసమొప్పున్
ధరవ్రాలె నంతఁ బావని, ¹గురుసాలద్రుమముఁ బెరికి † కోయనిపెలుచన్.

క. ఇరువురువీరుల దానన్, మరణము నొందించె; నిట్లు † మారుతి యమ్ము
వృరబలవంతులఁ జంపుట, బరికించి జవంబుమీఱఁ † బ్రహునుఁడు కీనుకన్.

క. హనుమంతునిపై కేగుటఁ, గని వీరుండై నభాస † కర్ణుఁడు శూలం
బునుగొని కీర్తియుతుండై, వనచరగణసింహుపైకి † వారక యడరెన్. 3౨

చ. ఇరువురు వార లొక్కటిగ † నేవునఁబోయి; రవార్యశౌర్యమున్
సురలు నుతించున ట్లడరి † శూరుఁడు గాఁదగియున్నకోతితో
బరవస మొప్పుఁగా నవుడు † పట్టనమున్నిశితాగ్రమున్ భయం
కరమును బట్టి యాప్రభున † కర్చురవీరుఁడుచేసె యుద్ధమున్. 33

1806

తే. భాసకర్ణుఁడు శూలంబుఁ † బట్టి పోరె;
వార లవయవములనెల్ల † బలముమీఱి
నొవ్వఁజేయఁగ శౌర్యవంతుఁ డగుహనుమ
²రక్తసిక్తనూరుహ † రాజి వెలయ. 3౪

1807

క. అరుణాభుఁడై నప్రాత, స్ఫురసిజహితురీతిఁ గాంతి † సంధిల్లఁగ న
వృరుదాత్మజుండు పొల్చెను; ³దరుఁఁడనిమృగనిబిడమైన † ధరశృంగంబున్. 3౫

1 ససాలవృక్ష మాసాద్య-అనిమా. 2 అశ్వగిర్ధకమాద్య-అనిమా. 3 సమృద్ధాకాశ

¹సావంతవేగాష్టాశ్వఃసంవాహితంబునై భాసిల్లె దానిదేవతలు దనుజు
లెదిరింపఁగాఁజాల † రెయ్యెడ నడ్డులేకయె సంచరించు, భాన్మరసమాభ
తే. మంబరంబునఁ జరియింపఁనై సతూణ
మప్తఖడ్గనిబద్ధ మత్యధికశక్తి
తోమరాద్యాయుధంబులతోఁ జెలంగు
నదియునై యుండె; నట్లుగ † నలగుదాని. ౫

1818

- క. అనికిం దగుపరికరముల, ఘనమై శశిభానుతుల్యః † కాంచనమయర
శ్మినికరమై రవిచందంబున ²నింగిఁ జరించుచుండెఁ † బూనిక మెఱయన్. ౫౪
- క. ³సురనాథతుల్యవిక్రముఁ, డురుసాహసుఁడు నగునత్తుఁ † డొయ్యన నపుడా
యరదంబు నెక్కి యంతటఁ, గరితురగరథస్వసములు † గలసేనలతోఁ. ౬౪
- క. కూడి నిస్వసములఁ † గొండలతోఁ దగు, ధరణి నభము నించి † ద్వారసీమ
నున్నయాసమద్ధ † నన్నుతుఁ గపినాథుఁ, జేరవచ్చె; నతఁడు † సింహదృష్టి. ౭
- క. విలయంబునఁ దగుకాలా, నిలునట్లుగఁ గానఁబడుచు † నెమ్మి తనరఁగాఁ
జెలఁగెడునాతనియాకృతిఁ, గలయంగని విస్తయంబుఁ † గడుసంభ్రమమున్.
- క. పెనఁగొన నక్షకుమారుఁడు, హనుమను శూరునిఁగ నెంచి † యపుడు బహుమతిం
గనఁబడుచూడ్కులఁ జూచెను; దనుజేంద్రకుమారుఁ డంతఁ † వనబల మెల్లన్.
- చ. మనమున నెంచి యప్పు హనుమంతునివేగము శత్రుదుస్సహం
బనఁదగువిక్రమంబుఁ దగ † నారసి యంతవసంతమందు న
వ్వనజహితుండుపోలెఁ గడు † వర్ధిలె; నట్లనిసేయు కోర్కితోఁ
గనఁబడి యాకుమారకుఁడు † గంధవహాత్మజువిక్రమంబునున్. ౯
- 1824
- క. అనిమొన నాతని వారిం, సను సాధ్యము కాకయుంట † బాహుబలంబున్
ఘనమై చెలఁగుటఁ జక్కఁగ, మనమునఁ దా నెఱిగి కడున † మర్షముగలుగన్.
- చ. దనుజవిభుండు చెప్పినవిధంబుననే సుసమాహితాత్ముడై
ధనువును మూఁడుబాణముల † దారుణరీతిఁ జెలంగువాని నై
చి నియతి నాసమీరసుతుఁ † జెచ్చెఱి దాఁ బురికొల్పె; నంతఁ బా
వనిని జితశ్రమున్ బ్రబల † వై రినివారణనత్తు గర్వితున్. ౧౦౪
- 1826
- క. అనియన్న సరకుచేయని, యనూనశౌర్యాధికునిగ † నత్తుఁడు తననె
మ్మనమునఁ దలంచి గర్విం, బునఁ గేల ధనుశ్శరములఁ † బూని దిటముగన్. ౧౧
- చ. హనుమపయిం బరాక్రమము † నప్పుడు చూపఁగ నున్నయట్లుగాఁ
గనఁబడె; ⁴నంత నత్తుఁ డటఁ † గాంచననిష్క్రయతాంగదంబులున్

1 మనోజవాష్టాశ్వవరై స్సయోజితమ్ - అనిమా. 2 వ్యోమచరం సమాహితమ్ - అనిమా.
3 తురంగమాతంగమహాభస్వనైః - అనిమా. 4 తతః కపిం తం ప్రసమీక్ష్య - అనిమా.

- దనరంగఁ జారుకుండలయుఁతశ్రుతియుగ్మము పొల్పుమీఱి నిం
కను దనవిక్రమంబు వెలుఁగఁ హనుమంతుని మార్కొనెం దగఁ. ౧౧౫
- చ. ఇరువురువారు మార్కొనఁగఁ నెందును సాటియెలేక యుద్ధ మా
సురదనుజాళికిం గనఁగఁ జోద్యము తొంకఁగల్గఁజేయుచుఁ
వరుసగ వృద్ధియయ్యెఁ; గపివర్యుఁడు నక్షకుమారకుండు సం
గర మొనరింపఁజూచి భయఁకంపితయై ధర మాటు మ్రోసెఁ దాఁ. ౧౧౬
- చ. ఖరరుచి యెండఁగాయుట యిఁకం దగదం చవుడూరకుండె; భూ
ధరములు నూఁగులాడెను, సదాగతి వీవకయుండె, మ్రోసె సం
బరము కలంగె నంబుధియు; బాహుబలాధికుడై శరంబుఁ గూ
ర్చ రయమునఁ దదంబకము బాగుగ నై వ సమర్థుడౌట నా
సురపతిసూనుఁ డంతటను ¹ శుభ్రముఖంబుల సాయకంబులఁ. ౧౧౭ 1830
- క. కనకమయపుంఖముల భీ,తినిగొల్పుచు విషముఁ బూయఁ దీక్షణఫణులభం
గిని గనఁబడి మెఱసెడువా,నిని మూఁడిట నేసె హనుమఁనెత్తిన కినుకఁ.
- సీ. అంబక త్రితయ మట్లాత్మ² శిరంబున సమముగా నాట రక్తము న్రవించి
కన్నులఁ దడుపుచు గాత్రము నిండఁగ నుద్యదర్కునిబోలి యుగ్రరీతి
భాసిల్లి యెఱ్ఱనై బాణముల్ కిరణంబులనుబోలి మస్తకంబునను నాటఁ
గిరణసమూహసంకీర్ణ భానునిబోలి తనరారె; నూర్యపుత్రసచివవరుఁ
- తే. డై నహనుమంతుఁ డుగ్రాయుధాళిఁ జిత్ర
కార్ముకము మెఱయించుచుఁ గదనమునకుఁ
దలపడెడునక్షునిం గని యలఘుశౌర్య
మడర యుద్ధోన్ముఖుండయ్యె ³ నలరుపూన్కి. ౧౧౮ 1832
- క. ధరణీమధ్యమగతమం,దరచర్వితశిఖరమునకుఁ దావచ్చినభా
స్కరువలె నుగ్రుండై భీ,కరకోపము వీర్యబలముఖంబులు పొంగఁ. ౧౧౯
- తే. ఉగ్రనయనాగ్నికీలల నొక్కభంగి
నక్షునిసబలవాహను నపుడు చూచె
జాటుకుఁజూపుల; సంగరఁజ్ఞోణియందు
ధనువు సురపతిధనువుచంకమున మెఱయ. ౧౨౦ 1834
- క. శరవృష్టి నిగుడఁజేయుచు, బరమాద్భుతమేఘమట్లు భాసిలునాక
ర్చరవీరు డంబుదము భూ,ధరమున వర్షించునట్లు దారుణశరముల్. ౧౨౧
- ³చ. అనిలతనూజుపైఁ గురిసె; నంతట భీకరశౌర్య తేజముల్
ఘనబలవీర్యముల్ మెఱయఁగా వినువీధిఁ జరించునక్షునిం

¹ తత స్సరీర స్సముఖాః పతత్రిణః-అనిమా. ² సత్తై శ్చరై ర్హృద్ధి సమం నిపాతితైః-
అనిమా. ³ ననాజ్ హృద్ధి తక్కువిక్రమా-అనిమా.

గనుఁగొని యంబుదంబటు లఖండపరాక్రమ మొప్పు వెల్లునా
హనుమయు నారెచ్చి సింహముక్తియన్ బెనుహర్షము లోనఁ బొంగఁగన్.

చ. దనుజుఁడు బాలుఁడౌటను సదాగతిపుత్తునిశక్తి యెంతో యా
త్మనెఱుఁగలేక యుద్ధమున ధర్మముచేఁ బెనుగర్వమూని యిం
తనియనరానికోపమున ధన్యుడు పొంగుచు రక్తనేత్రముల్
కనఁబడఁగాఁ 1 దృణావృతముఁగాఁ దగుకూపముపై కిఁ బోవ నెం
చినగజమట్టు లాహనుఁడు ధైర్యముఁ దాకె ననూనవిక్రమున్. ౨౦ 1837

సీ. ప్రసభంబుగానఱుఁ బాణముల్ తాఁకంగఘనతుల్యభయదనిఁనన్వనుఁడు హనుమ
యాశరపాతమఁత్యా ర్థిని గల్పింప నార్చుచు నూరువు లతివిశాల
బాహువుల్ కదల సంబరమున కెగసెవేగంబున; బలమువిక్రమముమెఱయ
నతిరథశ్రేష్ఠుఁడై యలరునాయఱుండు వినువీధి కెగురునాహనుమపైని

తే. జలద ముర్వీధరముపైని ధిలలతోడ
వానఁ గురిసెడురీతిగ ధాణవృష్టి
నిగుడఁజేయుచు రథముతో నెగసె నభ్ర
తలమునకుఁ దాను నెత్తుగాఁ దగుజవమున. ౨౨ 1838

చ. హనుమయు వీరుఁడౌట ననియందుఁ బ్రచండపరాక్రమంబునన్
ఘనుఁ డగుచున్ మనోజవము గ్రాల శరాంతరమందు మారుతేం
ద్రునివలె సంచరించుచును దోరపుబాణములన్ విదుర్బుచ్చున్
అనిలసునేవితంబయినయంబరవీధిఁ జరించె స్వేచ్ఛఁగన్. ౨౩ 1839

చ. ధనువును దాల్చి యూకరణి ధానవనేతృకుమారుఁ డఱుఁ డా
యనిమొనఁ బెక్కురీతులుగ సంబకముల్ పరఁగించి యూకసం
బును గడుఁగప్పఁగా ననిలపుత్తుఁడు 2 వాని సగౌరవంపుదృ
ష్టిని గని వీనిమృత్యువును జెంపఁగఁజేయఁగ నొన దెవ్విధిన్. ౨౪ 1840

క. అని చింతింపన్ సాగెను; ఘనశౌర్యము మెఱయ దనుజకాంతుకొడుకు బా
ణనికరమునఁ గపివక్షం, బును జీల్పఁగ నంత దీర్ఘధుజఁ డాకపియున్. ౨౪౫

క. దానికి గట్టిగ నార్చుచు, మానుగఁ గార్యముల నేనమయమునఁ జేయం
గానొనొ యెట్టు లని తా, మానసమున నెఱుఁగుఁగాన మహితబలు సరిన్.

క. అనినెట్లు జయింపఁగ నగు, నని తనలో నిట్లుతలఁచె; నమరుఁ డితంజౌ
ఘనబలుఁడు బాలనూర్యుని, యనువున భాసిల్లి బాలుఁ డయ్యును జూడన్.

తే. 3 తనకు సాధ్యముగానికృత్యములఁ జేయు
చున్నవాఁ డింతియేకాదు యుద్ధతంత్ర

1 గజో మహాకూప మివావృతం తృణైః-అనిమా. 2 అవైక్షకాక్షం బహుమానచక్షుషః-
అనిమా. 3 నచాస్య స్వాహావకర్తృభిః ప్రమాపణే మే మతి రక్త జాయతే-అనిమా.

నిచయ మెఱిగినవాఁడు వీని నిటువంటి

వానిఁజంపంగ నాబుద్ధి ♦ పూన దివుడు. ౨౬

1844

చ. ఘనమతి వీఁడు విక్రమము ♦ గ్రాల నెనంగు సమాహితాత్ముడై

యనిఁ గలకష్టసంతతుల ♦ నన్నిటి నోర్వఁగలాఁడు సంగరం

బున నొనరింపఁగాఁ దగినబుద్ధిచమత్కృతి సిద్ధకార్యముల్

గనెడుసుశక్తి గొప్పదిగఁ ♦ గన్పడుచున్నది వీనియందిటన్. ౨౭

1845

క. కనుక నె నాగులు యేఱులు, మునినిర్జరులెల్ల వీనిఁ ♦ బూజింతురు చ

క్కనిగతి నిందుల సంశయ, మనునదియే లేదు; విక్రమాధికుఁడగుచున్. ౨౮

తే. దగినయుత్సాహమునను జిత్తమ్ము పొంగ

నాముఖముమ్రోల నిలుచుండి ♦ నన్నుఁ జక్కఁ

గాంచుచున్నాఁడు; శీఘ్రంబుఁగాఁ దిరుగుచు

నితఁడు చూపెడుశౌర్యంబు ♦ నెన్నిచూడ. ౨౯

1847

క. నురదనుజులచి త్రంబు ల,దురు; వీనిం జంపక కృపతో విడిచినచో

దురమున ననుఁ గీడ్పఱచును, బరికింపఁగఁ బెరుగఁజొచ్చెఁబౌరుష మిచటన్.

క. దనుజుని నికఁ జంపుట నా, మనమునకున్ సమ్మతంబె ♦ మండుచు వృద్ధిం

గను నగ్ని నార్పకుండుట, యనర్హమగుఁగాదె; యనుచునాతఁడు తలఁచెన్.

చ. హనుమయు వీర్యసారముల ♦ నత్యధికుం డగుటన్ స్వశత్రువౌ

దనుజుని వేగమున్ గుఱిచి ♦ తా మదిఁ జక్కఁ దలంచి సంగరం

బు నెటులుచేయఁగాఁదగునొ ♦ పూనిక దానిని నిర్ణయించి యా

తని వధియింపఁబూని తనవర్పము చూపఁగ వేగముం గొనెన్. ౩౦

1850

చ. జవము చెలంగ హెచ్చరిక ♦ చాలఁగఁ గల్గి శతాంగభూరిభా

రవహనదక్షతన్ వెలసి ♦ రాజులు నాతనిఘోటకాష్టకం

బు వరుస నంబరస్థలిని ♦ భూరిపరాక్రమ మొప్పుచుండఁ గూ

ల్చె వసుధపైఁ బడంగ; నటఁచేతులవ్రేటుల వాయుజం దొగిన్. ౩౧

చ. వనచరమంత్రి సత్తమునిఁ బాహుతలాభిహతిన్ మహారథం

బనితరసాధ్యమయ్యును రథాంగములున్ జెడఁ గూబరంబు ము

క్తినిగన ఘోటకాష్టకము ♦ దెంపున సంయమువీటి కేగ నొ

య్యన దివినుండి వే పడియె ♦ సత్తతి భూమిపయిన్ మహాధ్వనిన్. ౩౨

తే. ఉగ్రవీర్యము గలదనుజోత్తముఁడు మ

హారథుండౌట రథమును ♦ నవుడు వదలి

1 సనాగయశ్చైర్భుభిశ్చ పూజితః-అనిమా. 2 తలప్రహారైః పవనాత్తజః కపిః-అనిమా. 3 పరిమా క్షమాబతః-అనిమా.

1853

1854

1955

1853

1 సమేత్య తం మారతతుల్యవిక్రమః క్రమేణ జగ్రాహ సహదయో ద్భృథమ్-అనిమా.
2 చకార తక్షోధిపతే ర్హవాద్భయమ్-అనిమా. 3 నివాత్య తం ఎత్తినుకోసమప్రభమ్-అనిమా.
4 తత స్సృతక్షోఽధిపతి ర్హవాత్సా-అనిమా. 5 తదేంద్రకల్పం సమావిదేకేంద్రచితం సహోనమ్-
అనిమా.

మరుదాత్మజుపై కనుపన్, ద్వీరపడి యిట్లనియె వాగ్విభవము వెలయఁగన్.

తే. ¹నీవు బ్రహ్మస్త్రవేత్తవు ♦ నిఖిలశస్త్ర

విద్యరిష్టుఁడ వాసురవీరదనుజ

వరులకున్ శోకదాతవు ♦ సురలు శక్త

సహితులై వచ్చి మార్కొన్న సమయమందు. ౧౫

1861

క. కనఁబఱచిననీశౌర్యము, వినియెఁగదా జగములెల్ల విధిని గొలిచి యా

తనికృపదివ్యాస్త్రంబును, గొనితివిగద; నీమహాస్త్రకూటముచేతన్. ౨౫

క. సురదనుజులు సురపతితో, దురమొనరుపఁ గూడివచ్చి ♦ తోరపుశక్తి

గర మరుదుగఁ జూపెడునిన్, బరికించియె పాటుదురు జవంబున భీతిన్. 3

క. అని నీతోఁ ద్రిజగంబుల, నొనరుపఁగావచ్చి శ్రమమునొంద కపజయం

బును గాన కుండువారలు, కనుఁగొనినను లేరు సుమ్ము ♦ గాదిలితనయా. 3౫

క. గురుభుజవీర్యతపస్సులఁ, బరిరక్షితుఁడవుగఁ బొలిచి ♦ పాగుగఁ గాలం

బరయుచు దేశవిభేదముఁ, బరికించి యెఱుంగునట్టివాఁడవు నీవే. ౪౫ 1865

సీ. మతినుంతుఁడవు నీవెఁమఱి లేడుజగములఁ; బురుషకారమున సంఘరములందు

నీ కశక్యములేదు ♦ నిజము సుమ్ము; వివేకపూర్వకంబుగ నీవు ♦ పూని తలఁప

నెఱుఁగరానట్టి దదే కార్యమును లేదు ²త్రిజగంబులందు నీదేహశస్త్ర

బలము లెఱుంగనివాఁడొక్కరుఁడు లేడు; బవరంబునం దపోబలము విక్ర

ఆ. మమును శస్త్రబలము ♦ మానుగ నాయంత

నీకుఁ గలిగియుండునోకుమార

జయము నీకుఁ గల్గుటయె నిశ్చయము కాన

సమరకష్టమొలయు సమయమందు. ౬

1866

క. నినుజయశీలునిని దలం,చినచోఁ జిత్తశ్రమంబు ♦ చెందకయుండున్

నను; విను కింకరు లందఱు, చని రాయమసదనమునకు ♦ సంగరసీమన్. ౭

తే. జంబుమాలియు సమసెను ♦ సచివపుత్రు

లైనయేవురువీరులు ♦ హతులెయైరి

వారె సైన్యాధిపతులు గదా; రథములు

గజతురంగమముల్ నిండఁ ♦ గలబలములు. ౮

1868

క. ³హతములె నీకున్ దమిఁగూ, గ్భుతమ్ముఁడగునత్తుఁ డనిని ♦ జొచ్చి సమసె; శ

స్త్రుతతిఃపూదన! నీయం, దతిశయవిశ్వాస మున్నదరయఁగ నాకున్. ౯౫

తే. అంత విశ్వాస మవ్వారీయందు లేదు;

దనుజగణకాలుఁడైనయొననచరు పెను

1 మరానురాకా మపి శోకదాతా-అనిమా. 2 నసోఽస్తి కశ్చి త్రిభు సంగ్రహేషువై-
అనిమా. 3 హోదత స్తే దయితః కుమరోఽత్తస్తు మాదితః-అనిమా.

బలము మతివిభవంబును † బౌరువంబుఁ

జక్కఁగానెంచి నీదగుశక్తి నెఱిగి. ౯౫

1870

క. తనయా! తావకబలమున, కనురూపముగాఁగఁ జూపుమని నుద్ధతి; నీ
వన శత్రువిద్యరుండవు, ఘనుడవు పగవాని నడఁపఁగఁ దగుదువు నూ.

క. కనుక నిటనుండి యచటికిఁ, జని యాకపిఁ జేరి నంత † స్వబలము మఱియా
తనిబలము నరసి నేనకు, వినాశనము గల్గుకుండువిధమున ననిలోక. ౧౧

స్తీ. ¹ పరునిమర్దింపుమా; † సురపతిని జయించినట్టివీరా! విను † మాతఁడొకఁడె
శత్రుబలౌఘంబు † సమయించుచున్నాఁడు కనుక నాతనిపయిఁజనుతరుణము
నందు సైన్యములు సహాయము చేయంగఁజాలవు; మఱియల్పసారమైన
వజ్రముఁ గొని కపివర్షపైకిఁ బోకుము వాయువుకంటె జవంబు మిన్న
తే. గాఁగ నాతనికుండునుఁగాఢవహ్ని, కల్పుడగుఁగాన ముష్ట్యాదికములఁజంప
నలవిగాకుండు; నేఁజెప్పినట్టివిషయమున నె చక్కఁగఁ బరికించి † పనినిదీర్చు.

క. మనము సమాహితముగఁ జక్కనిరీతి నొనర్చుకొనుచుఁ † గార్తుకసంబం
ధనిఖిలదివ్యాస్త్రబలంబును నెఱి స్మరియించుకొనుచుఁ † బొమ్మా యనికేక.

క. పనియెట్లుచెడదొ యారీ,తిని యత్న మొనర్చు మీవు † దివ్యాస్త్రబలం
బునె స్మరియింపుము; యుద్ధంబునకు నినుం బంచుటరయఁబోలదు నాకు.

తే. కానియిది రాజధర్మసంఘంబునకును, దానినేయాశ్రయించినధరణిపులకు
నరయ నుత్తమమైనదేయట్టులౌట, నిన్నుఁ బంపుచునున్నాఁడఁ² గన్నతండ్రి.

క. అరినూదనా! మహాసం,గరమున బహువిధము లగుచుఁ † గ్రాలెడునస్త్రో
త్కరమును గొని ప్రహరింపం,గరము సమర్థమగుశక్తిఁ † గన వలయు మదిక.

ఆ. జయముఁ గోరవలయు † సంగ్రామమునఁ గాన

సకలశస్త్రములను † సంస్మరింపు

మనియె; ³ దక్షతనయు † లగు దేవతలవంటి

నుప్రభావమునను † సొంపుమిటి. ౧౧౫

1878

క. బలశౌర్యంబుల నొప్పెడు, బలనూదనజిత్తు తండ్రిపలుకులవిని తాఁ
గలహమున కేగఁజాలిన, తలఁపును గొని భక్తిమీఱఁ † దండ్రికి నెలమి.

1 నవీరనేనాగణశోచ్యవంతి నవజ్ర మాదాయ విశాలసారమ్, నమరుతస్యాస్యగతేః ప్రమా
ణం నచాగ్నికల్పః కరణేన హంతుమ్-అనిమా. దీనికి వ్యాఖ్యకర్త లేయర్థమును వ్రాసిరో యది
యాసీసమునం దున్నదని తెలియవలయు. వ్యాఖ్యానమేరేకయున్న నీశ్లోకమున కర్థము వాస్తవికయే
ప్రత్యక్షమై యందటికిఁ జెప్పవలసివచ్చును. ఆశ్రమము వారికి లేకుండఁజేసినవారు వ్యాఖ్యాతలే.
వారిభావము తెనుఁగునఁ జేర్పరాదను దేవానాంప్రియులమాట యవతలం ద్రోయుట సహజము.
2 కన్నతండ్రి-అనునది రసపోషకమాట నిట వలయుననియే చెప్పఁబడినది. 3 దక్షశుతప్రభావః-
అనిమూలము.

క. వలగొనియె; సంతనాతఁడు, బలములు తన్ బొగడుచుండ ♦ బవరముచేయం
గలయుత్సాహము పొంగఁగ, వెలువడియెను హనుమ నొంచు ♦ వేడుకతనరన్.

¹చ. సరసిజపత్ర నేత్రములు ♦ చాగుతరంబుగ నొప్పు శ్రీతగన్
గురుతర తేజముల్ వెలయఁ ♦ గోర్కి ఫలింపఁగఁ జేయునింద్రజి
త్తు రయముమీఱఁ బర్వములఁ ♦ దోయధివోలె జెలంగిపోయె సం
గరమున; కింద్రకల్పఁడగు ♦ కర్పూరనాథుకుమారుఁ డంతటన్. ౧౮ 1881

క. గరుడోపమ వేగంబునఁ, బరఁగుచు సితతీక్షణదంత ♦ వారము తగుకే
సరులను నాల్గింటిని భీ, కరముఁగఁ గట్టినరథంబుఁ ♦ గడు దివ్యంబున్. ౧౯

తే. ధరణి నంటకపోయెడ ♦ దానినెక్కె;
రథికుడై ధన్వీవర్షుఁ డ ♦ స్త్రవిదులందుఁ
దా నె ముఖ్యుండునై యాయఁ ♦ ధముల నెల్లఁ
గలిగి యొప్పెడునాతందు ♦ చెలఁగువేడ్క. ౧౯౪ 1883

చ. అరదము నెక్కి శీఘ్రముగ ♦ నాహనుమంతుఁడు పొల్చుచోటికిన్
గరముప్రతాప ముట్టిపడఁ ♦ గాఁ జనియెన్; బవమాననూనుఁ డా
శరపతిపుత్రునందనపు ♦ సాంద్రరవంబును, జాపశింజనీ
వరరవమున్ స్వకర్ణముల ♦ వ్రయ్యలుచేయఁగ యుద్ధ మత్తటిన్. ౨౧ 1884

క. ఒనరింపఁడగుఁగదా యిదె, యని పరమానందభరితుఁ ♦ డయ్యె; రణమునం
దనుపమపాండిత్యమునం, దనరెడునాయునింద్రజిత్తు ♦ దారుణరీతిన్. ౨౧౪

²మ. పెనుచాపంబును దీక్షశల్యశరముల్ ♦ భీమంబులై యొప్పుఁగాఁ
గొని యప్పావనిపైకిఁ బోయె; ననిలోఁ ♦ గొంకేమియున్ లేక బా
ణనికాయంబును గేలఁబూని యతఁ డం ♦ తన్ వెల్వడన్ దిక్కులె
ల్లను గంపించె మృగంబులెల్ల నటచెన్ ♦ లక్షించి పెన్ భీతిచేన్. ౨3 1886

చ. అనిఁ గనువేడ్క నచ్చటికి ♦ నప్పుడు వచ్చిరి నాగయత్తులున్
మునిపతులున్ సభంబున సఁమూహముగాఁ దగుసిద్ధులున్, విహం
గనికర మభ్రసంవృతిని ♦ గాంచి ముదంబున మీటి గూయిడెన్;
హనుమయు వేగవంతుఁ డటు ♦ నందనమెక్కి చెలంగువేడుకన్. ౨౪ 1887

క. అరుదెంచు నింద్రజిత్తును, బరికించి యొనర్చెఁ గడుర ♦ వంబును స్వకళే
బరమును బెంచెను; నురరిపు, వరపుత్తుం డింద్రజిత్తు ♦ భవ్యరథమునన్. ౨౫

ఆ. పొలిచి చిత్రధనువుఁ ♦ బూనిక గ్రహించి
యశనిరీతి భయద ♦ మైనశబ్ద

మొలయునట్లు గుణము ♦ బలిమిని సారించె;
నంతఁ జండవేగు ♦ లై పాలుచుచు. ౨౬

1889

స్త్రీ. అతిబలశాలురై ♦ యాహవనిర్విశంకులునయి తగుష్టవం ♦ గుఁడు సురారి
తనయుండు నవుడు బద్ధవిరోధమున నొప్పుసురగణనాధుఁ డ ♦ సురపతియును
దలఁపడినట్లుగాఁ ♦ దలఁపడి; రంతట వీరుండు మతియుమ ♦ హారథుండు
విలుకాండ్ర మేటియై ♦ కలహంబునన్ శక్తి యలరెడువాఁడునై ♦ చెలఁగునిం ద
తే. జిత్తు బాణాళి వైవఁగాఁ ♦ జిత్తమందు
శంకయేలేక హనుమయు ♦ స్వతనువట్టె
పెంచి శరములు తనమీఁద ♦ నించు కేని
సోకకుండఁగఁ దాఁ జేయు ♦ చున్ జవమున. ౨౮

1890

క. తనతండ్రి సంచరింపఁగ, ననూనమగుచున్నయల్ల ♦ యంబరమున స్వే
చ్ఛను సంచరించె; నంతట, దనుజుఁడు వీరుండు పరవి ♦ తానభయదుండై.

క. తనరారునిండ్రజి త్తపు, డనూనములు తీక్ష్ణములును ♦ నాయతపక్షా
ళినిదగునవి చిత్రములును, గనకాంచితపుంఖములును ♦ గడు భయకములున్.

తే. కొనలు వంగఁగ వజ్రము ♦ ఘనగతిఁ బడ
నెట్టియురవడి తగియుండు ♦ నట్టిబాణ
ములు ప్రయోగించె హనుమపై ♦ నలుకవూని
యనిలనూనుఁడు తత్స్వంద ♦ నారవంబు. ౨౯ |

1893

క. భేరిమృదంగపటహా, ద్యారవమును, లాగుచుండు ♦ నతనిధనుర్జ్ఞాన్
భూరిరవంబును విని తన, నేరువుఁ గనఁబటుప నెగిరె ♦ నింగికి నంతన్. 30

క. సురవైరి లక్ష్యపాండితిఁ, బరఁగెడువాఁడనుచుఁ దలఁచి ♦ వనచరపతి త
చ్ఛరనికరాంతరముననే, తిరుగంగా జొచ్చె లక్ష్య ♦ దీప్తి తఱుఁగఁగన్. 31

క. అనిలజని యింద్రజిత్తుని, ఘనబాణములకును మ్రోలఁ ♦ గనఁబడుచును వై
చినయంత కేలుసాచుచు, వినువీధికి మరల నెగిరె ♦ విక్రమమొప్పున్. 32

క. ఇరువురును వేగవంతులు, దురమొనరించుపనిఁ బండి ♦ తులు గావున భీ
కరగతి భూతస్వాంతా, హరణముగా నుత్తమంపు ♦ టనిఁజేసి రొగిన్. 33 1891

*క. హనుమకుఁ గల్గినచిద్రము, దనుజున కన్తుహితునకును ♦ దగుచిద్రము వా
వనికిని దెలియకయుండెను; గనుక నె మార్కొనుచుఁ బోరఁ ♦ గా నుద్ధతిమై.

క. సురవిక్రమమునఁ దగునా, యిరువురకుఁ బరస్పరం బహీనబలము న
త్తరుణమున నోర్వఁగా దు, స్తరమయ్యెను; లక్ష్యశుద్ధి ♦ తగ దనుజుండున్. 34

క. శరముల నమోఘములఁ గపి, వరుపైఁ గడు హెచ్చరికను ♦ వైచె నవియు దు

* హనుమతో వేద సరాక్షసాంతరం నమరుతి స్తస్య మహాత్మనోంతతమ్-అనిమా. అంతరం
చిద్రమ్-అనివ్యాఖ్య.

- స్తరరీతిఁ బోయె నతఁడా, శరముఁ; దప్పించుకొనియె ♦ సరభ సమలరణ్.
- క. కనుక నవి నిష్ఫలములై, చనుచుండుటఁ జూచి తనదుఁస్వాంతంబున నా
దనుజుఁడు చింతంబూనెను; ననంతరము దానవేంద్రుఁనాత్మభవుండున్. 32
- చ. హరివరునాతనిన్ బవరఁమందు వధించు టశక్య మంచు వే
యరసి యుపాయమొప్పు నటుఁలాతనిఁ బట్టుకొనంగ నెంచి యె
వ్వరునను బట్టనొనొ తనఁబాహుబలంబును దూలి నాకు సం
గరమున నెట్లుచిక్కుకొనొ ♦ ఖ్యాతి యదెట్లుగ నాకుఁ గల్గునో. 32 1902
- క. అనితలఁచి యస్త్రవిద్యకుఁ, డనూనవిక్రముఁడు నై నఁయాదనుజుం డా
వనచరవరువై నప్పుడు, వనజజునస్త్రంబుఁ గూర్చె ♦ వై వఁగఁ బెలుచన్. 32

అతి బ్రహ్మాస్త్రమున హనుమ బంధింపఁబడుట. అతి

- క. మరుదాత్మజు నీతనిసం, గరమునఁ జంపంగ నాకుఁ ♦ గా దని మదిలో
నరసి మహాబాహుం డా, సురపతిసుతుఁ డస్త్రవిదుఁడు ♦ శుంభచ్చక్తిన్. 32
- క. పైతామహాస్త్రమేతగు, నీతరుణమునందు నంచు ♦ నెంచి తదస్త్రం
బాతతగతి వైచి తగన్, వాతాత్మజుఁ గీశవద్యు ♦ బంధించె వెనన్. 32 1905
- చ. దనుజవిము క్తమై తగి పితామహమంత్రనియు క్తమైనయా
ఘనతరశ క్తిసంయుతిని ♦ గ్రాలెడునస్త్రము మేచుసోక నా
హనుమయుఁ జేష్టలన్ వదలి ♦ యంగములెల్లను గట్టువడ్డను
ర్వినిబడియెన్; గవీంద్రుఁ డరిఁవీరకృతాంతుఁడు తత్తుణంబునన్. 32 1906
- నీ. బ్రహ్మాస్త్రమునఁ బట్టువడుట యెఱింగియుఁ, బ్రభువగువనజసంభవునినుప్ర
భావంబునన్ స్వప్రభావంబు వేగంబ పోవుటయు నెఱింగి ♦ పూర్వ మమ్మ
హాత్ముఁడు దయచేసిఁనట్టివరంబును స్మరియించుకొనియె; నఁ తరుణమందు
నింద్రజి త్తోగి శక్తి నెసఁగు నాబ్రహ్మమంత్రంబులనుంత్రించి ♦ దానివైచి
తే. నాఁడని తలంచి బ్రహ్మ యాఁనాఁడు తనకు
వరమొసంగియెయుండుట ♦ స్వాంతమందుఁ
దలఁచె; లోకగురుండగుఁసలిలజభవు
దయను బ్రహ్మాస్త్రబంధంబు ♦ దలఁగ దనుచు. 32 1907
- క. నాయంత నేనెబంధము, పాయంగాఁ జేసికొనునుఁపాయమెఱుంగ సం
చీయసుర తలఁచియే యిటు, లీయస్త్రముచేతఁ గట్టె ♦ నిట నన్నుఁ దగన్.
- క. అనియెంచి హనుమ మఱియును, వనజభవాస్త్రైకకృతవిఁబంధనమును నే
ను నిటన్ గొంతయెఱునను, గనియే యుండఁదగునంచుఁగడుఁదలఁచెమదిన్.
- తే. అట్లు బ్రహ్మాస్త్రవీర్యంబు ♦ నాశఁడెంచి
క్షణమే తదృంధనం బుండుఁగొని యవల

వదలునని పూర్వమే పద్మభవుడు తనకు
నిచ్చియున్నట్టివరమును ♦ నెఱిగి దలంచి. ౪౨౪

1910

క. వనజజనాజ్ఞాను శిరమునఁ, గొని బద్ధుండయ్యె; మఱియు ♦ గోతులలోమే
టినిగాఁ దన్నుఁ దలంపం, జనుశక్తిని గన్నహనుమ ♦ స్మరియించె నిటుల్.

క. ¹వనయహమిత్రుని మ్రొంగం, జనినదిమొదల నామహేంద్రశతధృతులును నా
యనిలుడు గాచుచున్నా, రనయము నట్లాట నిప్పుడస్త్ర మిది తగ్గ.

క. ననుబంధించిన నేభయమును గలుగదు నాకు; దనుజముఖ్యు లివుడు గ
ట్టిన నాకు గుణముగ నె యది, వినుతిం గాంచెడిని దనుజవీరునితోడగ్. ౪౪౪

తే. నేను మాట్లాడఁగల్గునట్లానుగానఁ
బట్టుకొందుకుగాక యీ ♦ పరులు నన్ను;
ననుచుఁ బరవీరహంతయా ♦ హనుమ చిత్త
మందుఁ గృత్యంబు నెంచి చేయఁగలపనిని. ౪౪౪

1914

ఉ. ఆరసి చేయునేర్పటియె ♦ యకాటను జేష్టులుదక్కి యంత నా
వీరులు రాక్షసుల్ తనను ♦ వింతగ బల్కినిబట్టి భీతిఁజే
కూడుచునట్టిభావలను ♦ గొంకుచునే బెదరింపఁబూనఁగా
మారుతనూనుఁ డార్చెఁ దన ♦ మానసభీతిని దోఁపఁజేయుచుగ్. ౪౬ 1915

ఉ. ఆరిపునూదనుగ్ గపిగణాధిపునిగ్ గతచేష్టునిగ్ మహా
ధీరునిఁ గాంచి రాక్షసులు ♦ తీవ్రగతిగ్ శణవల్కముల్ తగ్గ
భూరుహచీరముల్ పెనచి ♦ పొందుగఁ ద్రాళ్లఁగఁజేసి కట్టి; రా
మారుతి రాక్షసేంద్రుఁ డభి ♦ మాని కుతూహలమొప్పు నన్నిఁగగ్. ౪౮ 1916

క. కనకుండఁడనుచు నిశ్చయమునొందుచుగ్ వీరవైరిముఖ్యులు పూన్కిగ్
దనుఁగట్టుటకుగ్ బలమును, గొని తనబల మెఱుఁగలేక ♦ కొట్టుటకు మదిగ్.

ఆ. సన్న్యతించియుండె; ♦ సరభసముగ నిట్లు, వీర్యవంతు హనుమఁ ♦ గ్రార్యమొప్పు
వల్కమునను గట్ట ♦ బ్రహ్మాస్త్ర మాతని, విడిచె మఱొకవస్తు ♦ వితతిచేత. ౪౯౪

ఆ. ²బంధనమ్ముచేయ ♦ బ్రహ్మాస్త్రబంధంబు, నిలువ దించు కేని ♦ దెలియరైరి
వార; లంతలోన ♦ వీరుఁ డయ్యింద్రజి, త్తచట నిట్లు వాన ♦ రాధిపుండు.

క. తరుచీరబద్ధుఁడౌటగ్, సరసిజభవు నస్త్రముక్తి ♦ సత్వరమే కాం
చి రహిగ్ మించుటఁ గన్గొని, పరమాస్త్రంబిద్ది యితర ♦ పరికరబద్ధుగ్. ౪౯౪

తే. తాను బంధింపదనియెంచి ♦ మానసమున
నక్కటా! గొప్పపనిచేసి ♦ యది నిరర్థ

1 వ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మిట్ల నూచితము. 2 అస్త్రబంధ స్పృశాన్యం హి నబంధ మనువర్త
తే-అనిమా.

కముగ ననుటను జూడంగఁగలిగె వీరు

మంత్రగతుల నెఱుంగరు ♦ మాటలేల. ౫౦౪

1921

సీ. బ్రహ్మస్త మిరీతిఁ ♦ బ్రతిహతమైనచోఁ దరువాత మఱొకయఁస్తంబుకార్య
మొనరింపఁజాల దింకొకసారి దానినే వై చిననదియును ♦ బనియొనగున
దట్లాట నిండఁజీయందును సంశయ మంకురించినదని ♦ యార్జినొండెఁ
హనుమంతుఁడట్లు బ్రహ్మస్తముక్తుండయ్యు ననుజులు బంధించి ♦ తన్నులాగు

తే. కొనుచుఁ బోవుట నది తన్నుఁ ♦ గొంచెమేని

విడిచినట్లెంచఁడయ్యె; నావెడఁగుదనుజు

లంత నాకపివీరుని ♦ నతులకాష్ట

ముష్టిఘాతంబులఁ గొట్టి ♦ ముదముమీఱ. ౫౨౪

1922

క. దనుజేంద్రుడైన రావణు, ననుపమమగుసింహపీఠ ♦ మలరు నెచట న
వ్వనచరు నచటికి నీడుచు, కొనిచని; రాపిదప దనుజుఁకుంజరుఁ డెలమిఁ.

తే. ¹అస్త్రబంధవిముక్తుడై ♦ యవుడు భూజ

చీరనూత్రనిబద్ధుడై ♦ చేష్ట లుడిగి

యున్నగురుబలుఁ బావని ♦ సన్నతాత్మ

సగణుడై యున్నదానవఁసత్తమునకు. ౫౩

1924

క. కనఁబఱచె; మత్తకరివిధమున బద్ధుండై నష్టవగఁముఖ్యు నతని గై
కొనిపోయి రాక్షసులు తమ, దనుజేంద్రుని కగపఱచిరి ♦ తత్సభ్యులొగిఁ.

క. ఎవఁడీతఁ డెవరివాడగు, నెవఁడనుపఁగవచ్చె నిందు ♦ నేపనియొ యిటం
చవిరళముగఁ దమలోఁ దాము వరుసఁగాఁ జెప్పుకొనిరిఁమునుమును; పిదపఁ.

క. చంపుడు కాల్పుడు తమిభ, క్షింపుడు వీని నని మించుఁకినుకల నచటఁ
దెంపునఁ జెప్పుకొనిరి వా,రింపఁగరానట్టివివిధఁరీతుల దనుజుల్. ౫౪ 1927

సీ. అంతమహాత్ముఁ డయ్యనిలనూనుఁడు త్వరితముగ మార్గముదాఁటియమరవైరి
విభుపాదతలమున ♦ వెలయుచున్నట్టియాపరిచారస్పర్థులఁ ♦ బరమరత్న
భూషితతద్గృహంబును గాంచె; చుహితతేజశ్శాలి రాక్షసఁసత్తముండు
వికృతరూపదనుజువీరు లిట్టటు లీడ్వ నూరకున్నకపింద్రుఁమారుతిఁ గనఁ;

తే. గపియుఁ దేజోబలంబులఁ ♦ గ్రాలి వెలుఁగు

భాస్కరునిబోలి భాసిల్లువాని రావ

ణానురునిఁ గాంచె; నంతట ♦ ననురవతియుఁ

గ్రోధసంవర్జితారుణాక్షుఁ డయి యవుడు. ౬౦౪

1928

క. వనచరు వార్తలనడుగంగ నచటికులశీలవృద్ధగణముల నెల్లం

¹ వృద్ధులైన తత్త మహాబలం తం హరిప్రవీరం సగణాయరాజ్యే-అనిమా.

గని యాజ్ఞ చేసె; వారా, హనుమంతునిఁ గాంచి యిట్టులనిరి క్రమముగాఁ.
తే. చేయవచ్చినపనియేమొ ధి యాయెడకెవ
రిపుడు నినుఁబంపినారొ యిదెల్లఁ జెవును
యనిన ¹సుగ్రీవుదూత నన్నతఁడు పనుప
వచ్చినాడ నటంచొగి ధి బల్కె నంత. ౬౨

1930

నలువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౯ - వ సర్గము.

అయిదవ సర్గమునందు రావణునితేజోవిశేషములఁ జూచి మెచ్చుకొనుట. అయిదవ సర్గమునందు రావణునితేజోవిశేషములఁ జూచి మెచ్చుకొనుట.

క. భీమపరాక్రముఁ డగునా, సామీరియు రావణుండు ధి స్వపదమునం దు
ద్దామగతినుండి నన్నిట, కీమాడ్కిం దేరఁ బంపెనే యని మదిలోఁ. ౪
క. ఆరుగంది యుగ్రకోప, స్ఫురణంబునఁ దామ్రవృష్టిపొలయఁగ నతనిం
బరికించె; రావణుండును, వరముక్తాలంకృతమయి ధి భానురమగుచుఁ. ౧౪
క. వెలలేక కనకమయమై, యలరెడుమకుటమును దాల్చి ధి యతులద్యుతులఁ
దళుకొత్తుచుండె; వజ్రపు, శలాకములఁ గూర్పఁబడుచుఁ ధి జారుతరములై.
సీ. మణిమయంబులునయి ధి మనసుచే గల్పింపఁబడినయట్లు విచిత్రఁ పరిణతిఁగను
భర్తనుయామూల్యఁ బహుభూషణంబులఁదాల్చియొప్పుచునుండె; ధి దనుజవిభుఁడు
పట్టునస్త్రము మూల్యఁ పరిమాణరహితంబుఁ గట్టి రక్తచ్ఛాయఁ ధి గలిగియున్న
చందనంబు నలంది ధి చారుతరంబులుఁ జిత్రంబులునునయి ధి చెల్వమీఱు
చున్నకన్నారికాఁద్యురుతరరచనల మెండుగాఁగ నలందియుండె; వివృత
తే. ములయి చూడఁగ నొప్పుచుఁ ధి గలితరక్త
వర్ణనయనంబు లొప్పుఁగ ధి భయదములయి
వెలసి తీక్షణమహాదంష్ట్ర ధి లొలయఁ బెనవు
లట్టె వ్రేలాడనున్నశీఁషాలి దనర. ౫౪

1934

క. పలువిధము లొచుఁ గ్రూరంబులు నగుమృగములనుగూడిఁ పాలుచుశిఖరపం
క్తులు గలమందరభూధ్రము, వలె వెలుఁగుచుఁ దేజమొప్పఁ భాసిలుచుండెఁ.
తే. మఱియు నీలాంజనచయంబుమాడ్కిఁ దనువు
వెలయ వక్షంబునన్ బూర్ణఁ విధునిరీతి
మాక్తికావృతరత్ననుఁ మండితమగు
హారమున నబలాకమేఘాభుఁ డగుచు. ౭

1936

1 హరిశ్చంద్ర దూత స్పృశా దహ మాగతోన్మి-అనిమా. పక్ష్యమాణసంగ్రహోయం-
అనివ్యాఖ్య. ఇది ప్రాయీకముగా వాల్మీకిపద్య. ముందు జరగఁబోవుప్రసంగమును సంగ్రహించి
చెప్పి యాపల దానివిస్తరించుట కవిసమయమని గ్రహింపఁదగు.

సీ. అలరారె; నాతనిఁహస్తముల్ బద్ధకేయూరంబులయి చందఁనోత్తమమునఁ
బూయఁగాఁబడి రుచిఁ బొల్చునంగదములు తనరార బలిమిని ధారుణతర
*మస్తకపంచకఁమండితఫణివలె జెలఁగుచునుండెను; జిత్రమగుచు
రత్నసంయోగవిఁరాజితంబయి యుత్తమాస్తరణోపేత ధమగుచు గొప్ప

తే. దై నస్సాటికపీతంబునందుఁ గూరు
చుండి యొప్పగుచుండెను; నురుతరముగఁ
గాంతిఁ బొల్చునలంకృతుల్ గ్రాలఁ జామ
రములఁ దాలిచి చుట్టును బ్రమదలెల్ల. ౧౦

1937

క. కొలుచుచు వీచుచు నుండిరి; వెలసెడుమంత్రములతత్వవిధములనెల్లం
గలయ నెఱింగినయామంత్రులు బలదర్పితులు సన్నతులు ప్రీతిమెయిన్.

తే. దుర్ధర, నికుంభులును, బ్రహ్మస్తుండు మఱియు
నమ్మహాపార్శ్వఁ డనునల్వ ధమలభక్తిఁ
దనకుఁ జుట్టును నుండ సంధ్రములు నాల్గు
నావరించిన లోకమ ట్లమరి యతఁడు. ౧౧

1938

క. వారలతో సల్లాపము, లారభటిం జేయుచుండె ధనాతఁడు మఱియున్
జేరువనె మంత్రవిదులై, సారసునీషలఁ జెలంగునచివ్వు లితరులున్. ౧౨

క. తనుఁగొల్వ దివిజయుతుడై, తనరారెడునింద్రుఁబోలి ధతగవిలసిల్లెన్;
గనకమయాస్తరణంబునఁ, దను వసితచ్చాయవెలుఁగ ధర్పముపొంగెన్.

క. మేరువుశిఖరంబునఁ గడు, వారియుతంబై ననూత్నఁవారిదమువలెన్
దారుణతేజంబునఁ దగు, నారాక్షసవిభునిఁ జూచె ధానుమయు నంతన్.

తే. భీమవిక్రము లగుభటుల్ వీడనంబు
దన్ను నొందఁగ జేయుచు ధనున్నవపుడు
విస్త్రయావిష్టచిత్తుడై వేయివిధము
లను సురారిపతిం జక్కఁగనియె నచట. ౧౩

1943

చ. హనుమయు దీప్తతేజసుని ధనాదనుజేశునిఁ జూచి యూత్తనా
తని కటు తేజమొప్పుటకుఁ ధద్దయు విస్త్రయమొప్పనెంచె; నీ
దనుజునిరూప మద్భుతము ధైర్యబలద్యుతు లట్టివే యగున్
ఘనతరలక్షణంబులు తగం బొలుపొందెడువీనిమేనునన్. ౧౪

1944

క. ఔరా! యీతనివై భవ, మేరీతిం బొగడవచ్చు ధనితఁ డిప్పుడు తా
నారయక యొనర్చినయీ, భూరితరాధర్మ మెన్నఁబోయినగురువౌ. ౧౫

1 పంచశీర్షై రివోరగైః - అనిమా. పెద్దపడగగల పామని యత్థముచెప్పువారు కొందఱుగలరు.
చారికిట శీర్షోకమున నాయత్థము తప్పని తోఁపకమానదు.

క. ¹ ఇతఁడిది యొనరుపకుండిన, దిలేజుల కేకాదు సర్వదివిజుల కితఁడే
పతియగు నింద్రునినేలఁగ, హితశక్తి జెలంగు; మఱియు ♦ నీతం డెపుడుకా.

సీ. భయదముల్ పరులకు ♦ బాధను గల్గించునవియు నింద్యమ్ములు ♦ నై నదుష్ట
కార్యముల్ పెక్కులు ♦ గావించియున్నాఁడు కాన నీతఁడ గని ♦ దానవామ
రులు సర్వలోకులు ♦ గలవిలపాటొంది యున్నారు కోపంబు ♦ నొందునేని
యీతఁడు జగమెల్ల ♦ నేకసాగరమయంబుగఁ జేయఁజాలనం ♦ చొగిఁ దలంచె;

తే. మతివిభవ మొప్పునాహను ♦ మంతుఁ డిట్టు

లమిత తేజంబునం దగు ♦ నట్టిరావ

ణాసురుంజూచి తత్ప్రభా ♦ వాదులెల్లఁ

దలఁచి చింతించెఁ బెక్కుభం ♦ గుల మనమున. ౨౦౫

1947

నలువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦ - వ సర్గము.

— ❧ — హనుమద్రావణుల సంభాషణము. ❧ —

²క. గురుతరబాహుండును లో, కరావణుఁడునై నపంక్తి ♦ కంఠుఁడు కోపో
ద్ధురతకా బింగాక్షుఁ బురో, ధరణిస్థితుఁ దీవ్ర తేజఁ ♦ దత్కపివర్యుకా. ౧౫

చ. హనుమను గాంచి సంశయహా ♦ తాత్తుఁడునై మును నేను శీంకరా

ద్రిని బెకలించి యెత్తుతఱి ♦ దీవ్రరుడావిలమానసంబుతో

నను శపియించినట్టియల ♦ నందినుహాత్తుఁడు తానె యీపురం

బున కిటువంటిరూపమును ♦ బూని తగం జనుదెంచె నేమొకో. ౨౫

1949

తే. అట్లుకాకున్నచో నను ♦ రాధిపుండగు

బాణుడే యీవిధంబున ♦ వానరాకృ

తిని ధరించి పురంబును ♦ గ నెడువేడ్క

వచ్చినాఁడేమొ యని యెంచె ♦ స్వాంతమందు. 3

1950

క. అని దనుజేశుఁడు రోషం, బున నేత్రము లెఱ్ఱబాట ♦ ముఖ్యసచివుండై
తనరారుప్రహస్తునిఁ గని, యనియెను గాలోచితమగు ♦ నట్టివిధమునకా. 3౫

³సీ. అర్థవంతంబగు ♦ నట్టిరీతిని, నీదురాత్ముని నడుగు మే ♦ యవనినుండి

వచ్చితి నీవు? నా ♦ వరనగరంబున కెవఁడునినుం బంపె ♦ నీయశోక

వనముఁ బాడొనరింప ♦ వలసినపనియేమి? దనుజాంగనల నేల ♦ తగనిరీతి

బెడరించితి, వని నీ ♦ వదయత నీభంగి; మఱియును బరదుర్గ ♦ మమగునాదు

1 స్వా దయం సుతలోకస్య సశక్రస్యాపి కక్షితా-అనిమా. 2 పింగాక్షం పురత స్థితమ్-
అనిమా. 3 దురాత్మా పృచ్ఛ్యతా మేషః-అనిమా. 4 రాక్షసీనాం చ తర్జనే-అనిమాలము

తే. పురికి నితఁడెలవచ్చెనో ♦ దురమొనగుపఁ

గారణంబేమొ? యని వీనిఁ ♦ గపి దురాత్ము

నడుగుమని యాజ్ఞ చేసె; నిట్లుధిపుండనిన

నాప్రహస్తుఁడు విని యనిఁలాత్మజుఁ గని. ౬౪

1952

క. ¹వనచర! యూఱడిలంజనుఁ, గనుదువుగాకీవు శుభము ♦ గాంచకుము భయం
బును; నీరావణునగరం, బునకు నినుం బంపినాఁడె ♦ పురుషూతుండున్. ౭౪

తే. ²ఉన్నదున్నట్లు పలుకుము ♦ నిన్ను విడిచి

పంపెదను భీతిమాను; మీఁప త్తనమును

యమ, వరుణ, ధననాథులం ♦ దరయ నొక్కఁ

డనుప వేగులవాఁడవై ♦ తనువు దీని ౮౪

1954

క. ధరియించి చొచ్చితివో యో, హరివర! నిశ్చయముపల్కుఁమా విష్ణుండే

యరియగురావణునిన్ సం, గరమున నె జయింపఁగోరి ♦ కడఁకమెయినినున్. ౯౪

క. పనిపినవాఁడా, యెవరే, బనిపిన నీకించు కేనిఁభయమువలదు క

ల్లినది వచింపుము, కన నీ, తనువే కపితనువుగాని ♦ తత్వంబరయన్. ౧౦ 1956

క. ఈనీ తేజస్సురణము, వానరులకుఁ గల్గదుసుము; ♦ వచ్చినరీతిన్

జానుగ నిజంబుపల్కుము, వానర! విడిపింతు నిన్ను ♦ భయము గనకుమా.

క. అన్యతము చెప్పితివా యో, వనచర; ప్రాణములు నిన్ను ♦ వదలున్ ³నీవే

దనుజపురంబును జొచ్చినఁ, బనియేమో దానినైనఁ ♦ బల్కుము మాతోన్.

క. ⁴అనుచుం బ్రహస్తుఁ డడిగిన, దనుజేంద్రునిఁ బంక్తికంఠుఁ ♦ దాఁ గని పలికెన్

విను మింద్రధనదవరుణుల, కు నేను నొక్కనికీఁగాను ♦ గూఢచరుండన్. ౧౨౪

క. ధనపతితో సఖ్యము నా, కును లేనేలేదు దనుజఁకుంజర! వినుమా

⁵వనజాక్షుఁడు నన్ని చటికీ, బనుపఁగలే దేను జాతిఁవానరుఁడనె నూ. ౧౩౪

క. వనచరుఁడనె యై యిచటికీ, జనుదెంచితి వేఱుగాదు; ♦ సకలదనుజనా

థుని నిన్నుఁగనుట దుర్లభ, మని విని నినుఁ జూచువేడ్క ♦ నాత్మఁ బొదలఁగన్.

క. వనభంగముఁ గావించితి, దనుజులు బలశాలు రొక్కఁతలఁపున నాతో

ననిచేయవచ్చి రేనును, దనుసంరక్షణముకొఱకు ♦ దనుజులతోడన్. ౧౪

తే. యుద్ధ మొనరించినాఁడ మఁటొక్కకోర్కి

గాదు; నన్నును బంధింప ♦ నాదితేయ

1 సమాశ్వాసి హి భద్రం తే వభీః కార్యా త్వయాకపే-అనిమా. 2 మాభూ తే భయం వానరమోక్ష్యసే-అనిమా. 3 అథవా యన్నిమిత్తం తే ప్రవేశో రావణాలయే-అనిమా. 4 తదా రక్షో గణేశ్వరమ్ - అనిమా. ప్రహస్తుని నిర్లక్ష్యముచేసి రావణునితోఁ బల్కెనని దీనిభావము. 5 విష్ణునా నాన్తి చోదితః-అనిమా. నీవనుకొనువిష్ణువు నన్నంపలేదు. నీవినాశనముఁ గోరి మనుష్య రూపమును దాల్చినరామునిబంటునని మారుతిభావము.

దానవులకే నశక్యము ♦ దానవేంద్ర
యీవరము బ్రహ్మవలననే ♦ యేనుగంటి. ౧౬౫

1963

క. నీకునువలెనే బ్రహ్మయే, నాకుం గరుణించె దనుజ♦నాయక నన్నున్
బ్రాకటవిభవునిఁ గనఁదగు, నేకరణినినై న ననుచు ♦ నీశకుణమునన్. ౧౭

ఆ. ¹అజానియస్త్రమునకు ♦ ననిఁ జిక్కి బంధింపఁ
బడితి; నన్ను దనుజ♦భటులు గట్టఁ
గానె యస్త్రబలము ♦ కదలిపోయెను రాజ
కార్య మొకఁడు నాకుఁ ♦ గలదుగాన. ౧౮

1965

చ. అది నెఱవేర్చ నీకడకు ♦ నల్లన వచ్చితి భూరి తేజుఁడై
పొదలెడు రామచంద్రునకు ♦ భూధరమాళికి దూత నంచు న
న్నెదఁ దలపోయఁగాఁజను న♦హీనపరాక్రమ. ²నీకు మేలుగూ
ర్పఁదగు మదు క్తి దీనిఁ గడు♦భవ్యము నీవిపుడాలకింపుమా. ౧౯

1966

ఏఁబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౫౧ - వ సర్గము.

—ఁఁఁ హనుమంతుఁడు రావణునకుఁ గర్తవ్య ముపదేశించుట. ఁఁఁఁ

క. వనచరతిలకుఁడు సత్వం, బున నొప్పెడుమారు తేంద్ర♦పుత్తుఁడు బలశా
లిని రావణుఁ గని హెచ్చరి, కను సర్గము మిగులఁ గల్గఁగా నిట్లనియెన్. ౧

తే. నేను సుగ్రీవునందేశ ♦ మూని నీగృ
హంబునకు వచ్చినాఁడ నో♦యసురనాథ
నీసహోదరుఁ డాకపి♦నేత తనదు
కుశలమును జెప్పమనియె నీ♦కుఁ దమిమీఱ. ౨

1968

³ఉ. నీదుసహోదరుండు కపి♦నేత మహాత్ముఁడు వాలితమ్ముఁ డ
త్యాదృతిధర్మయు క్తమయి ♦ యర్థయుతంబయి ⁴యిందుమీఁద న
మ్రోదము నీయనొపలుకు ♦ ముందుగ నీకెఱిగింపుమంచు నా
తోఁ దమిఁ జెప్పిపంపె; బరి♦తోషమునన్ వినవయ్య చెప్పెనన్. 3

1969

క. కరితురగన్యందనచయ, పరివృత్తుఁడై దశరథుఁడనఁబరఁగునృపుండీ
ధరనుండె; జనులకాతఁడు, పరికింపఁగఁ, దండ్రీవలెనె ♦ బంధువునుమ్మి. ౪

క. సురపతిసమకాంతియుతుం, డరయఁగఁ గరుణార్ద్రచిత్తుఁడగు; నాతనికిన్
వరపుత్రుండు మహాభుజఁ, దురుతేజుఁడు రాజకార్య♦సోత్సాహుండున్. ౫

1 విముక్తో హ్యాహ మస్త్రేణ రాక్షసై స్త్యభిషీడితః-అనిమా. బ్రహ్మస్త్రస్య సాధనాంతరాప
హత్వాత్-అనివ్యాఖ్య. 2 పథ్యమిదం ప్రభో-అనిమా. 3 సహోదరకబ్ధము రెండుతావులను మూల
ముననేయున్నది. 4 ఇహ చామత్రి చ క్షమన్-అనిమా.

- క. జనకునకుం బ్రియుఁడౌరా, మనాముఁ డుదయించె నతఁడు † మహిపునియాజ్ఞ
గొని పురివెలువడి ధర్మం, బనుమార్గము నాశ్రయించి † యనుజనితోడన్. ౫
- ఆ. కాంతతోడ దండ † కావనమునుజేరె, జనకుఁ డనెడుభూప † సత్తమునకుఁ
దనయయయి సతిప్ర † శయు రాముభార్యయు, నై నసీత యావ † నాంతరమున.
- క. కనఁబడకుండెను; రాముం, డనుజనితో నామెవెదకు † నాశను వివినం
బునఁ దిరిగి ఋశ్యమూకా, ద్రిని గలనుగ్రీవుఁ జేరె; † దేకువమీఱన్. ౮
- చ. వనచరనాయకుం డతని † భార్యను దా వెదకింపఁగాఁ బ్రతి
జ్ఞను బొనరించె రాఘవుఁడు † సత్వర మాతనిరాజ్యలక్ష్మీ వ
చ్చునటులు చేయువాఁడ నను † చున్ శపథంబునుజేసె; సంత రా
త్తనయుఁడు రాఘవుండు స్రవి † దారణమందు వధించె వాలినిన్. ౯ 1975
- ఆ. ¹వాలి నిట్లుచంపి † వనచరభల్లూక
వితతి కిసతనూజుఁ † బతిగ నట్లు
పట్టభద్రుఁడేసె; † బ్లవగనాథుఁడు వాలి
యెట్టివాఁడో మున్నె † యెఱుఁగుదుగద. ౧౦ 1976
- క. శ్రీరాముం డవ్వాలిని, ఘోరశరం బొండువై చి † కూలిచె; వినుమా
వారిజమిత్రజుఁ డట దు, ర్వారవచస్కుండు గాన † వై దేహిఁ గనన్. ౧౧
- క. మనమున నాతురపడుచున్, వనచరులను నాల్గుదెసల † వరుస వెదకఁబం
పెను; నూర్లువేలులక్షలు, గను గూడుచుఁ బోయి వారు † కలయఁగ దెసలన్.
- క. పాతాళంబున దివమున, భూతలమున సీత వెదకఁ † బూనిరి; వార
త్యాతతబల శాటరు వి, ఖ్యాతజవో వేతులునయి † యలరుదురు సుమీ. ౧౩
- క. హరివీరు లడ్డులేకయె, తిరుగం జాలుదురు నై న † తేజుసములుగా
సరివత్తు రందుఁ గొందఱు, మరుత్తునకు; దాన వేంద్ర † మరుదధిపునకున్. ౧౪
- క. ఔరసపుత్తుఁడ నాదగు, వేరు హనుమయంచు నలరుఁ † బృథ్విని; నేనున్
శ్రీరాముపత్నికొఱకే, వారిధి శతయోజనముల † వఱలెడుదానిన్. ౧౫ 1981
- తే. దాటి జానకి నెలమిని † దర్శనంబు
చేయఁగాఁగోరి యిటకు వచ్చితిని నీదు
సన్న్యమున సంచరించుచు † జనకతనయఁ
గాంచినాఁడ నద్భష్టంబు † గలుగుకతన. ౧౬ 1982
- సీ. ఆవిషయంబెల్ల † నట్లుండఁగా నిమ్ము, శాస్త్రముల్ చక్కఁగా † సంగ్రహించి
వానిధర్మంబుల † వరుస నెఱింగినవాఁడవు తపమును † వ్రతముగాఁగ
నాచరించినవాఁడ † ²వాతపంబే నిన్ను గ్రహియించె ననిచెప్పఁ † గాఁ దగుదువు
ప్రాజ్ఞతముండవు † పరమవీరుండవు నీవగుదువు ధర్మ † నిరతిఁగన్న

¹ త్వయా విజ్ఞాతపూర్వ శ్చ వాలీ వానశపుంగవః-అనిమా. ² తపఃకృతపరిగ్రహః-అనిమా.

తే. నీవె పరకాంతలనుబట్టి ♦ యీవిధమునఁ
జెఱునుబెట్టుట తగదు నూ; ♦ స్త్రీల నొరుల
నపహరించెడుకృత్యమ్ము ♦ లఖిలధర్మ
ములవిరుద్ధములైన వి♦య్యిల ననిశము. ౧౭

1983

సీ. ధర్మవిరుద్ధకృత్యంబులు సుఖహేతువులుగ నుండినఁజాలుఁ ♦ బలుకు లేల
యనుదు వేమో యవి ♦ యట్టివిగాకయే బహ్వాపాయంబులఁ ♦ బ్రబలఁజేయు
నవియగు, నెట్లైన ♦ నవ్యానికిం బరిహారంబు చేయంగ ♦ నొన నెడవొ
మొదటికేమోసంబు ♦ ముందుగఁజేయును నిట్టికార్యంబులఁ ♦ బట్టుపట్టి

తే. యిలను నీవంటిబుద్ధిమంతులు తగంగఁ
జేయఁబూనరు; నాకెట్లు ♦ చేయు హాని
నందువో రాముకోపంబు ♦ ననుసరించి

తాను లక్ష్మణుఁ డాగ్రహ ♦ మూని యనిని. ౧౮

1984

క. పరఁగించుదుర్నివారక, శరనికరాగ్రమున నిల్వఁశక్తులెవరు? ని
ర్జరులందు ననురులందును; నురవైరిగణేశ! వినుము ♦ క్షోణినదెందుఁ. ౧౯

క. రామున కప్రియ మొనరిచి, యేమాడ్కి సుఖంబునొంద ♦ నెంచునతఁడు లేఁ
డీమాట నిజము; గనుక నె, యీమాటం జెప్పు మనియె ♦ నినజఁడు నీతోఁ.

క. ఈరీతిఁ బ్రవర్తిల్లిన, శ్రీరామునిసాధ్వీ నీవు ♦ చెఱఁబెట్టినయీ
ఘోరాఘముఁ బ్రాక్తతమును, దూరముగాఁబోవఁబాఱఁ♦దోలుచుమఱియుఁ.

తే. ఇప్పుడున్నయైశ్వర్యంబు ♦ నిట్లె నిలిపి
మీఁద శుభవిచ్చుఁగావున ♦ మేలు నీకుఁ
గలుగఁజేయును జుమ్ము త్రి♦కాలములను
ధర్మపురుషార్థదంబుగాఁ ♦ దలఁపు దీని. ౨౧

1988

క. తలపోసి రామునకు నా, లలనామణి నిమ్ము; నే నిలాతనయను దొం
గిలి తెచ్చినాఁడ నని యెటు, పలుకంగల ననెడ వేమొ ♦ ప్రమదామణినిఁ.

చ. కనుఁగొనినాఁడ వానరనికాయసుదుర్లభమైనసీత ద
ర్శన మిట నాకుఁగల్గె; నిక ♦ జానకినిం గొనిపోవఁగూడదే
యనియెడ వేమొ, మీఁదిపని ♦ కారఘరాముఁడె కర్త, నాకు న
ప్పని యొనరింప నాజ్ఞయును ♦ భానుకులీనుఁ డొనంగలేదునూ. ౨౨

1990

క. కనుఁగొంటి వైన నావశ,మున నున్నమహిజ రామమూర్తి యదేరీ
తిని గొనిపోఁగలఁడని నీ, వనుదువోయేమో మదాశయంబును వినుమా.

* సహ ధర్మవిరుద్ధేషు-ఆనుసార్థశోకమునకు వ్యాఖ్యాకర్తలు వ్రాసినయర్థమంతయు నీపద్యమునఁ గలదని యెఱుంగఁదగు.

- క. కనినాఁడ శోకవివశాత్తను నీతను నీవు తెచ్చి ♦ తగ నీవశమం
దునుచుకొనినట్లు తలఁచితి, ననూనఁపంచాస్యభుజగి ♦ యటుతలఁపవు సూ. ౨౩
- తే. భయదవిష సంయుతాన్న మెఁబ్బంగినై న
జీర్ణమగునట్లు లెవరును ♦ జేయఁ జాల
నట్లు లీసాధ్వీ ననురులు ♦ నమరవరులు
నై న దక్కించుకొనఁజాల ♦ రసురనాథ! ౨౪ 1993
- క. శ్రమపడి చేసితివిగద త,పము ధర్మము లెన్నోచేయఁ ♦ బాల్పడితివి నీ
వమరారినాథ! వానిఫలముగా నొందితివి నీఫలము జీవితమున్. ౨౪౫ 1994
- ఆ. అట్టిదానిఁ బోవునట్లుచేయుట న్యాయ్యమగు నె, నాయవధ్యమైనయాయు
వంతమొందు పెట్టా ♦ యనియెదవేమొ నీ, వలఘుతరతపంబు ♦ లాచరించి.
- క. కనినాఁడ వవధ్యత్వంబును దేవాసురులచేతఁ ♦ బొలియకయుండన్
ఘనకారణ మొక్కటి నిన్ననిఁ జంపంగలదు నిశ్చయంబుగ వినుమా. ౨౬
- క. కారణ మదియేమోయని, యారయఁ బనిలేదు వనచఁరాధీశుండే
యా, రాక్షసుఁడసురుఁడుదను, జారియుఁ గాఁడతఁడు కాఁడు ♦ యక్షుఁడు వినుమా.
- ¹క. దనుజుఁడు గంధర్వుఁడు కాఁ, డనూనఁఫణిగాఁడు నీకు ♦ నని మరణంబున్
గనకుండ నెవరిఁగూరిచి, కనినాఁడవొ వరముకాఁడు ♦ గా యం దెవఁడున్. ౨౭
- క. దనుజేంద్ర! యట్టిసుగ్రీవునిచే మృతిఁగనకయుండఁ ♦ బోలునె ప్రాణ
ళిని నిల్పుకొనంజాలుదె, యని తనలో శాస్త్రములను ♦ నారసి యంతన్. ౨౭౫

నీసమాలిక:—

²మునునేను బూన్కిఁజేసినమహాధర్మంబుఁ గాపాడకుండునా ♦ గాఢధర్మ
ఫల, మధర్మంబునఁ ♦ గలుగుఫలంబు నొక్కటిగాఁగఁ గూడుటఁగల, దధర్మ
ఫలముచే నాత్మకు ♦ విలయంబు మఱిధర్మఫలముచే నాత్మకు ♦ భద్రము దగఁ
గలుగఁగూడునటంచుఁ ♦ దలఁచి యందాద్యవికల్పము గలుగ నేకలుగదనెడు
సర్థముగల్గనిట్లనియెఁ బావని, ధర్మఫలహాససుఖమది ♦ కలియదెపు డ
ధర్మఫలంబుతో; ♦ దై వ్వితియమగువికల్పముగూడ నెందును ♦ నమర దనెడు

- 1 ఈఘట్టమునం దంతటను మూలతత్వార్థరూపవ్యాఖ్యానార్థము గలదని యెఱుంగనగు.
- 2 నతు ధర్మోపసంహార మధర్మఫలసంహితమ్, తదేవఫల మన్వేతి ధర్మశ్చాధర్మనాశనః - అనిమా. దీనికి వ్యాఖ్యాతలు చక్కనియర్థమును వ్రాసిరి. ఆయర్థమే యిట నీసమాలికచే సమగ్రముగఁ దెలుపఁబడినది వాల్మీకిభావ మిదగునో కాదో యనుశంక వ్యాఖ్యానార్థ మెఱుంగఁదగినవారికిం గల్గుదు. ఈయర్థమే కవిసమ్మతము. ముక్కస్యముక్కార్థః-అనుపామరోక్తి ననుసరించి యర్థము చెప్పిన నిందే స్వార్థస్యములేదు. వేదసారము రామాయణమని చెప్పట యిట్టిగంభీరార్థములు గలుగుటచేతనే గాని కథచెప్పినందునఁ గాదని యెఱుంగఁదగు. వ్యాసనూత్రాదులు భాష్యకర్తలసాయముననే తెలియఁదగినవి. లేకున్న నవంతయుపయోగించునో యందటకుఁ దెలిసియేయుండును.

సర్గంబుగల్గ నిట్లనియెను మఱియును; ధర్మమె త్తఱినై న ధర్మఫలము
 నేపొందుఁగాని యంధేరీతినై న నాధర్మంబు బాధింపఁదలఁప దల్లె
 యాయధర్మఫలంబు ధర్మఫలముతోఁ గలియక తనుఁదా నెకలియఁగోరు;
 ధర్మ మధర్మముఁ దగ నాశమొనరింపకుండునా యనుశంక ధర్మమొండ
 నింకను నిట్లనియెను బూర్వకృతధర్మ మద్యతనాధర్మ మంతమొండఁ
 గాఁజేయ దారీతిఁ గాన ధర్మము ధర్మమును నాశమొనరింపదనుట నిజము
 విపులపుణ్యఫలంబు వేడుకమై బొంది యవ్వల నయ్యధర్మాత్తఫలము
 ననుభవంబునకు వచ్చునుగాక ముంఁజు ననుభావమును బోవునట్లు పలికె
 ధర్మఫలంబెల్లఁ దమిమిఱి ననుభవింపంబడియె నధర్మఫలమె యింక
 ననుభవింపఁగ నున్నదదియును వేగమే యనుభవింపంగల వరయ నిజము

తే. ధర్మమును గోరకున్నని త్తఱిని మీఁదఁ
 బడిన కార్యంబుఁ జూడు, రాముఁడు మనుష్య
 మాత్రుఁడని తలపోయకు మహిపుఁడాతఁ
 డొక్కఁడే జనస్థానమందొప్పువారి. ౨౯౫

2000

చ. దనుజుల నందఱు మిగుల దారుణసంగరమందుఁ జంపె నొ
 య్యన నొకబాణమేసియె మహాబలు వాలి వధించెఁగాదె; యీ
 పసులఁ దలంచి భాస్కరునిపట్టికి రామునకై న మైత్రిని
 మనమున నెంచి నీహితము మానుగ నెద్దియొ నీవెఱుంగుమా. 3౦౫ 2001

క. కరితురగరథయుతంబగు, పురమిద్దానిని బలంబుఁ బూనికఁ దగ నొ
 క్కరుఁడను నేనేచెఱుపఁగఁ, బరఁగుదు ని దనమ్ముతంబు పార్థివపతికిఁ.

క. వనచరభల్లుకసన్నిధి, నినకులతిలకుండు తానె యెవ రాసీతఁ
 వినుతచరిత్రను నవమతిఁ, గనఁజేసిరొ వారిఁజంపఁగా శపథంబు. 3౨౫

క. ఒనరిచియున్నాఁడునుమా; విను రామున కపకృతిఁ దగ వృత్తారియె తా
 నొనరిచి సుఖమొందఁడికఁ, నినుఁజెప్పఁగ నేల దనుజునిచయాధీశా. 33౫

శా.*నీ వెప్పావనశీల జానకిగ నీ నెమ్మిం గనుంగొంచు ను
 న్నావో యేసతి నీవశంబుననె యిన్నాల్లున్నదో యార్తయె
 యావామాక్షియె లంక దీని నిసుమంతైనన్ గనరానియ
 ట్టివార్ధిం గలుపంగ నున్నదని యూహింపందగు రావణా. 3౪ 2005

తే. కాశరాత్రిగ నెఱుఁగు లంకాపినాశ
 మొనరుపన్ గాన నల్లెట నుర్వీతనయ

* యాం నీతే త్యభిజానాని యేయం తిష్ఠతి తే వశే, కాశరాత్రితి తాం విద్ధి సువలంకా
 వినాశినీమ్, తదలం కాలరూపేణ నీతా విగ్రహరూపిణా, స్వయంస్కంధావసక్తేన క్షుణ్ణ మాత్మనా
 చింత్యతామ్. అనిమా.

కాయమున నున్న యీ ఘోరః కాలపాశ

మును మెడకు నీవు దగిలించుకొనుట చాలు. 3294

2006

క. హితమెయ్యదియో యిక నీవె తగఁ దలపోసికొమ్ము; యీపురి ట్లోణీ
సుతతేజంబున మునువే, దితిజేంద్రా! దగ్ధమయ్యె యిదివిజులు మెచ్చుకొ. 3295

క. ¹ శ్రీరామకోపమును దను, ఘోరముగాఁ జుట్టుకొనఁగఁ యీ గోటలు మఱిప్రా
కారాట్టవీధులుక జెడఁగా రయమున మండ నీనగరము చెడుఁజూచి. 3296

సీ దాయాదులను సహోదర మిత్ర పుత్రమంత్రులను భోగములభాగ్యలనులంక
నంతమొందింపకు; మనురేంద్ర! నే² రాముదాసుండ నగుట నాతనిప్రభావ
మునెఱుంగఁగలనుదూతనుగాన హితమును దెలుపంగఁదగు వాఁడ యిదిజమనుజ
జాతులలో నేను యిన్నింపఁగాలేదు వనచరుడనుగానఁ గనను బక్ష

తే. పాత మటుగాన నాదగుపల్కు వినుము

సత్యమేయగు నాపల్కు యీ సాధుకీర్తి

రాముడు చరాచరములతో యరహి దగుజగ

ములను ద్రుంచి యథారీతి నిలుపు మరల. 3297

2009

క. శ్రీరాముడు శౌర్యంబున, నారాయణుతో నుపమ గనం జాలుఁజూచి
యారామునితోడం బ్రవి,దారణ మొనరింపఁగలుగు యధన్యుడు కనినకొ. 3298

క. సురదనుజభూపయితో, త్కరమున రాక్షసులలోన యగంధర్వులలో
సురగపత్రుల విద్యాధరకిన్నరసిద్ధవితతి యగ నెందైనకొ. 3299

2011

తే. ఎప్పుడై నను లేడు, లోకేశుడై న

మనుజపతిసింహునకును రామునకుఁ జాల

సప్రియము చేసి తీవు ప్రాణాళి గూడి

బ్రదుకు టిక్క సంశయంబె; నాపలుకు వినుము. 3300

2012

క. సురగంధర్వులు విద్యాధరదైత్యఫణేంద్రయక్షతల్లజులును నె
వ్వరుగాని జగత్ప్రియపతి, వరుడగు రాఘవుని మ్రోల యబరమునందుకొ.

సీ. ఇంద్రుడై మఱియుమహేంద్రుడై సురపతియై తగువజ్ర సంహారకాల
మందు నెల్లర నేడ్చునట్లు చేయుచు ద్రిణేత్రములొప్పఁగాఁ బురత్రయవినాశ

1 పురీం సాట్టప్రతోళికామ్-అనిమా. 2 మమదాసస్య దూతస్య వానరస్య విశేషతః-అని
మా. రామదాసస్యేత్యాది విశేషణత్రయేణ స్వస్య రామసామర్థ్యపరిజ్ఞానం హితోపదేశాధికారం
మాన్యస్థ్యం చ సూచితమ్-అనివ్యాఖ్య. వ్యాఖ్యయేరేకున్న నీశ్లోకము వ్యర్థమేయని తేలకమానదు.
వ్యాఖ్యచూచినపిదప నెట్టి స్వారస్య మగపడుచున్నదో చూడుడు. ఆయర్థము పద్యమున ననువ
దించబడినది. 3 బ్రహ్మ స్వయంభూ శ్చతురాననోవా రుద్ర ప్రిణేత్ర ప్రిపురాంతకోవా ఇంద్రో
మహేంద్ర మ్సురనాయకోవా త్రాతం నశక్తా యుధి రామవభ్యమ్-అనిమా. అత్ర విశేషణాంత
రోపాదానం తేషాం సామర్థ్యవిశేషద్యోతనార్థమ్. ఏతత్ప్రకర్షత్వపరిహారాయ వ్యుత్క్రమేణ

కనుడగు శివుడును బరశివునకుఁ దండ్రియయి న్యాయంభువుచతుఃరాసనుండు
నయి తగుబ్రహ్మయు * నందఱు నొకటిగఁ గలిసియైనను రఘుఁకాంతునకును
తే. వధ్యుఁ డగువానిఁ గాపాడువారు కాగు
వారి కాలాటిశక్తి లే * దారయంగ
ననియె; నప్రతిముండగుఁ నాదశాన్యుఁ
డనిలనూనుఁ డదీనవాఁక్కగుచు నిట్లు. ౪౫

2014

చ. పలుకులసౌష్ఠవంబు తగఁ * బల్కినవాక్కులు స్వాంతరంగమం
బెలమిని గల్గినీక మఱియెంతయు నప్రియమున్ జనింపఁజే
య లఘుమనస్కుఁడౌటను నుహ త్తరకోపమునొంది యప్పుడ
క్షులు తిరుగంగఁ జంపుఁ డిదె * కోతి నటంచని యాజ్ఞచేసె దాన్. ౪౬
ఏబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౨ - వ సర్గము.

అథా దూత యవధ్యుఁడని విభీషణుఁడు రావణునకు హితముచెప్పట. అథా-

క. హనుమంతుఁ డమలచిత్తుఁడు, తన కుపదేశించినట్టితత్వము విని యా
దనుజేంద్రుఁ డధికకోపం, బునఁ దనువునుమఱచి యతనిఁబొలియింపుమనెన్.
క. దనుజేంద్రుఁడు దుర్మతిచే, హనుమను జంపుఁ డనిపల్క * నచట మెలఁగునా
తనితమ్ముఁడొవిభీషణుఁ, డనువాదము దూతకృత్యమై పరఁగుటచేన్. ౧౫
తే. దూతవధ్యుఁడుగామి నేరీతినైన
నతనిఁజంపుట కొప్పక; * యాత్మఁ గార్య
విధుల నెఱిగినవాఁడౌట * విపులకోప
మును దశాననుఁ డొందుట * హనుచు కట్లు. ౨

2018

క. మృతికాజ్ఞ యియఁబడుటయు, మతినెఱిగి యొనర్పఁదగినమంచిమనిని ప
ద్గతి నాలోచించెను; నిశ్చితకృత్యుండౌచు దుష్టచిత్తుని జేయన్. 3౪ 2019
క. *తనవైరి నపూజ్యపథం, బున గెలువంబూనియున్నబుధనిందితు నా
దనుజేంద్రుఁ గాంచి వాగ్విత,తిని బండితుఁడౌట హితగతిం దాఁ బల్కెన్.
క. దనుజేంద్రా! మన్నింపుము, ఘనమగురోషంబుఁ బాఱఁగఁదోలుము నీ
మనసునఁ గృపఁబూనుము నా, మనవిని నాలింపు మెల్ల * మనుజేశ్వరులున్.

యోజనీయం, అనివ్యాఖ్య. ఈశ్లోకమున హనుమ ఇంద్రశివబ్రహ్మలను జెప్పటచే రాఘవుఁడు మను
జరూపధారియగువిష్ణువని తేటపడఁజేసెను ఇదియే సారము గ్రహింపఁదగు. * నిశ్చితార్థ కృత
స్సామ్న త్రాజ్యశక్తుజి దగ్రజమ్-అనియూ. అత్రాజ్యేతిచ్ఛేదః-అనివ్యాఖ్య.

తే. మంచిచెడుగుల నరసి యేమాడ్కినైనఁ
జంప రెప్పుడు దూతను; ధృతధర్మ
మున కిదివిరుద్ధ మగు లోకమునకు నొప్పు
రోమహాత్మక! నినుఁబోలునురుగుణునకు. ౫౪

2022

క. ¹నరిగాదు; భూతతతిలో, నిరుపమధర్మముల నెల్ల ధీ
వరయఁ గృతజ్ఞుండవు రా, డ్వీర! ధర్మవిదుండవుగద ధీ వాసవతుల్యా. ౬౪

తే. మేలుగీడుల నెఱిగినఁమేటివికడ; వినుము నీవంటిపండితఁవితతి యసమ
యమున నాగ్రహమూనిన ధీ నఖిలశాస్త్రసతనజ్ఞాన మెల్ల నిష్ఫలముగాదె.

క. దనుజేంద్రుఁడ నరిచయనూ, దనుఁడవు నినుఁ జెనకి బ్రదుకఁదరమెటులగు నే
మనవియొనర్చినకారణమును దీని గ్రహించి కోపమును మానఁదగున్. ౮౪

క. కరుణాత్ముండవు గమ్మా, వరమతి యుక్తం బయుక్తఁభంగి నిడి యటం
చరసి తగినవిధమున వా, నరునకు దండనమొనర్పు ధీ న్యాయము గానన్. ౯౯

క. ²దనుజేంద్రుఁ డవ్వీభీషణు, వినీతవాక్యముల నెల్ల ధీ విని రోషముపై
కొన నిట్లనియెను; నరినూ, దన! పావులఁ జంప నఘము ధీ తగులదు సుమ్మీ.

క. కావుననె పాపచరుఁడగు, నీవానరుఁ జంపువాఁడ ధీ నిపుడె యనియెఁ; గ్రో
ధావేశ మొప్పుఁ బల్కిన, నావాక్య మధర్మమూల ధీ మగుదానిఁ గడున్.

తే. ఆర్యజుష్టంబు గాకయఁన్నట్టిరావ
ణోక్తి బుద్ధిమదగ్రుక్కడై ధీ యొప్పుచున్న
యావిభీషణుఁ డాలించి ధీ యమలవాక్య
భంగిఁ దెలుపంగఁ బూని యిప్పుగిదిఁ బలికె. ౧౨

2029

క. దనుజేంద్రా! లంకేశ్వర, మనముఁ బ్రసన్నంబుచేయుఁమామకవచనం
బును ధర్మాధర్మంబుల, కనుగుణ మగుదాని వినుమ ధీ యాదరమొప్పున్. ౧౨౪

క. ఏయేకాలములందును, నేయేస్థలములనుగాని ధీ హితమును శాస్త్ర
న్యాయము విడి దూతల నృపుఁ, డాయువు దీయంగఁ గూడఁదనిరిగురుజనుల్.

సీ. ³దూతమాత్రమే గాఁడుఁనాతనయునిఁజంపుటరిగదా యందువోయసురనాథ
యక్షకుమారాదు ధీ లగుమేటులం జంపి నచియింపరానంతఁవట్టు మనకు
నప్రియమొనరించె ధీ నట్లాట శత్రువే సంశయమేలేదు ధీ సజ్జనులెటు
వంటివాఁడైనను ధీ వచ్చినదూతను జంపరా దందురు ధీ తెంపుచేసి

ఆ. యతని కెన్నోవిధము ధీ లై నదండనములు
కానఁబడెడుఁగాదె; ధీ కాయమునకు

1 ఇందలిరావణవిశేషణములన్నియు మూలానుసారములేయని యెఱుఁగునది. 2 నపాపానాం
వధే పాపం విద్యతే శత్రునూదన-అనిమా. 3 అసంశయం శత్రుశయం ప్రవృద్ధక-అనిమా. దీని
యర్థమంతయు నిట వివరింపఁబడుట యెఱుంగఁదగు.

వికృతిఁ గల్గఁజేయుటకటి, కళాఘాత

మొకటి, తలను గొఱుగుటకటి మఱియు. ౧౮౫

2022

¹క. తనువున ముద్రను వేయుట, యను నివి దూతకును దగిన యురుశిక్షలుగా
జను లనులమతులు చెప్పుదు, రనుకూలము లివ్వి దూతలందు నృపులకున్.

క. వినినదియె లేదుకద దూ, తనుజంపుట యెందునైన; † ధర్తాధర్తా
ళిని బుద్ధి నెఱపి కృత్యము, లను జేయఁగ నేర్చి లఘులఘువు లెఱిగియున్.

తే. జ్ఞానసంపత్తిగలిగి సజ్జనులతోడి, పొందుగల్గిన నీబోఁటిపూజ్యుడెట్లు
కోపవశుడగు? నుజనులు † కోపలేశ, మైననుండఁగఁ జేయ రఁజ్ఞాటనీవు. ౧౯

ఆ. ధర్మవాదమందుఁ † దగులోకవృత్తమం
దఖిలశాస్త్రరీతు † లరసి వాని
మఱువకుంటయందు † మహి నీకుఁ దుల్యుండు
గలఁడె, దేవదనుజఁగణములందు. ౧౦

2036

క. నీవేయు త్తముడవు నూ, యోవీరా!; యితనిఁజంప † నొకయించుకయున్
భావంబునఁ దోఁపదు గుణ, మీవిధమా శాస్త్రరీతికే దూరముగన్. ౧౦౫

క. వనచరు నీతని నిచటికిఁ, బనిపినవారియెడ శిక్షఁ † బఱపుము దీనిన్;
దనుజేంద్ర! సాధువో యీ, వనచరుఁడు ఖలుండొ పరులు † పనుపఁగవచ్చెన్.

క. పరవశుఁడుగాన వారల, కరణిం దాఁ బల్కినాఁడు † గాన నితనియం
దరయ నపరాధముండదు, మరణము నొందింపఁదగదు † మాట లిఁకేలా.

క. ²దనుజేశ! వీనిఁజంపిన, వనరాళిని దాఁటి యిటకుఁవచ్చుఖిచరు నిం
కను నొకనిఁ గానఁజాలను; గనుక నితనిఁజంప నీవు † గడఁగకు మింకన్.

తే. పరపురంజయ! దేవాధిపతినిగూడి, సురలువచ్చిన వారల † శూరతఁ దగఁ
జంప యత్నముచేయంగఁ † జాలుదీవు, కపిని నీతనిఁ జంపఁదగదు నిజంబు.

సీ. ³ప్రథనప్రియా! వీఁడు † పడెనేని తరువాత గరువంబునూని యిఁక్కడకు దూర
గతులొట రాలేక † కడుదుర్విసీతులై యున్నరాఘవులను † నుద్యమమున
నిటకుఁ దోడ్కొనివచ్చి యెంతయుఁగడఁకతోఁ గలహమునీతోడఁగదనకయె
యొనరింపఁజేయఁదగినవాఁడు గలఁడని నామదిఁ దోఁపదు; † న్యాయశీల

తే. దానవానందకర! మహోత్సాహవిక్ర
మములు ధైర్యంబు గల్గునమర్త్యులకును

1 తథా లక్షణసన్నిపాతః-అనిమా. లక్షణసన్నిపాతః, దూతయోగ్యాంకనసంబంధః-అని
వ్యాఖ్య. వ్యాఖ్యలేకున్న నెఱికిఁ దోఁచినట్లు వారధము చెప్ప వలకాళము కల్గి రసము విరసముగా
మాఱియుండును. 2 నాన్యం పశ్యామి భేదరమ్ - అనిమా. 3 విభీషణుఁడు రావణుని యుద్ధము
చేయఁ బురికొల్పుట హనుమను వదలించుటకే యని గ్రహింపఁదగు.

నిన్ను గెలువంగఁదరమె యాసన్నరణము

దొలఁగి పోఁ ద్రోయఁబూనుట యలఘువగునె. ౨౩

2042

తే. హితులు శూరులు వశ్యులై యెసఁగువారు

ఘనగుణంబులు గలవంశమున జనించి

నట్టివారును ధీకులు నాయుధధరు

లందు శ్రేష్ఠులు భృత్యులై యలరువారు. ౨౩౪

2043

క. దనుజులు యోధులు కోట్లుగఁ, గనఁబడుచున్నారు; తావఁకంబగునాజ్ఞం

గొని కొందఱుశూరులు బలమున నుంత గ్రహించిపోయిఁమూఘులనృపులన్.

క. ఇరువుర నారాఘవులను, బరికించి వధించి నీప్రభావమ్ము రిపూ

త్కరమునకుఁ జూపఁ గాఁ జను,దురుగాక ప్రతాపవిజితధూర్తరిపుగణా. ౨౩౫

చ. లన దనుజాధిపుండు త్రిడశారి, మహాబలశాలి రావణుం

డనుజహితోత్తమాక్తి విని యాత్మను నుంత తలంచి దానిఁగై

కొనె సహజన్ముపైఁ గలుగుఁకూర్కిని నాతఁడు సుస్వభావుడై

తనకు హితంబుఁదెల్పె నని తద్దయు నిశ్చితుఁడౌట సంతటన్. ౨౩౬

2046

ఏఁబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము

—ఁఁఁ రాక్షసులు హనుమంతునితోఁకను గాల్పుట. ఁఁఁఁ

క. బలశాలి యిట్లు రావణుఁ, డలఘుగుణుండై నతమ్ముఁ యాడినయమ్మా

టలదేశకాలనువిహితముల విని యిట్లనియె మోదమున నాతనితోన్. ౧

✓ క. సరసముగఁ బల్కితివి వా,నరుదూతను వీనిఁజంప యన్యాయమెటులగున్

బరికింప నింద్యమే; సో,దర! వీనికి నెట్టులైనఁ యదగుదండనమున్. ౧౪ 2048

✓ క. ఒనరింపవలయు మృతితప్ప నితర మేదైనఁగాని; స్థవగంబులకున్

గనుపట్టుఁ దోకపైఁ జక్కనిమక్కువ భూషణంబుగాదే యదియున్. ౨౪

✓ క. కనుకనె తోకను గాల్పుఁడు, చనుగా కీతండు తోక యజ్వలనుఁడు కాల్పం

గను దానితోనె తనవిభుఁ, గనఁగా; నిక జ్ఞాతిమిత్రగణములు మఱియున్.

✓ ఆ. ఆప్తబాంధవులొగి నంగవై దూష్యక

ర్శితుని జూడఁగలరు చిత్రరీతిఁ;

గాలుచున్నతోకఁ గ్రాలంగ నీతనిఁ

బురమునందు మిగులఁ బూన్కిమీఱి. ౪౪

2051

తే. నాల్గుత్రోవలు గలిసిన నగరవీధు

లందు నెల్లెడఁ ద్రిప్పుడీ యనుచు నాజ్ఞ
చేసె; నాయాజ్ఞ నాలించి చెలఁగి దనుజు
లాగ్రహగ్రస్తచిత్తులై యార్భటించి. ౫౪

2052

సీ. హనుమంతులొంగూలమునకు ¹జీర్ణంబులొకాకానపటములఁగలయఁజుట్టి;
రంతటహనుమంతుఁడటవిశుష్కేంద్రనములఁగాల్చుహుతవహుఁవలెఁజెలంగె
దరువాత నాతోఁక యనుజులు నూనెలో ముంచి యగ్నిని రగిలించి రెలమి
నత్తటి నతఁడు ²రోహమర్ష పరివృతచిత్తుడై తనమోము చిత్రభాను

ఆ. పగిది నెట్టవాఱ యగుబగమండెడు, వాలమట్టె త్రిప్పి వారి నెల్లఁ
బాఱఁదోలె; నంతఁ బౌరులు స్త్రీబాల, వృద్ధయుక్తులగుచు వేడ్కమీఱ.

క. హనుమద్వాల్మీకుని గన్గొనవచ్చిరి; బలముపొంగఁ గ్రూరదనుజులె
ల్లనుగూడి మరల నాతని, ఘనరశ్మిలఁ గట్టిరంతఁ గపిసత్తముఁడు. ౧౦

క. అప్పటికిఁ దగినబుద్ధిని, నిప్పుగిదిఁ దలంచె; నన్ను నీదనుజులు నే
ర్పొప్పుగ బంధించిన నా, యిప్పటిబలమునకుఁ జాలఁరిట నిల్వంగ. ౧౧

ఆ. పాశములను వీనిబడలువడం ద్రెంచు
కొనుచు నెగిరి వీరిఁ గ్రూరమతులఁ
జంపువాడ నాకు సామియౌరాముని
హితముకొఱకుఁ దిరుగఁ నెంచునన్ను. ౧౨

2056

క. దనుజేంద్రుశాసనంబును, గొని కట్టుదురేని మరలఁ గ్రూరులు నాచే
సినపనికిఁ దారు ప్రతికృతి, నొనరించినయట్లు గాకఁయందుఁ దలంప. ౧౩

క. దనుజాతుల నందఱ నేపునఁ జంపంగలను నేనఁ భూపతివర్యుం
డనఁబడురామునిప్రీతికి, ననుకూలముగాఁగ నిట్టియవమతి నోర్తు. ౧౪

ఆ. మరలఁ బురము దీనిసురవైరులెల్లరు, నన్నుఁ ద్రిప్పువారు కన్నులలరఁ
గాంచువాడ నట్లుగావున నీయవమతిని నోర్చువాడ మది నెఱింగి. ౧౫

క. కనినాడ లంక రాతిరి, గనుక దద్దుర్గరక్షకస్థానముల
గనఁజాలనైతి దొలిసంధ్యను వానిం జూడవలయుఁ దత్పరమతి నై. ౧౬

క. ననుబంధించిరి కాదే, దనుజులు మఱి తోకఁగాల్చి దారుణరీతి
ననుబీడింతురుగా కీ, పనిచే నానునను కుందువడ దించుకయ. ౧౭

తే. దనుజు లంతట బలశాలివనచరతిల

కుని హనుమ సంవృతాకారుఁ గొనిచని రతి
హర్షమొదవంగఁ; గ్రూరకర్తాభిరతిని
శంఖభేరినినాదముల్ సాగుచుండ. ౧౮

2062

1 జీర్ణః కార్పాసకైః పటైః-అనిమా. 2 రోహమర్ష పరితాత్త-అనిమా.

- క. హరినాదము లొనరించుచు, బురమెల్లను హనుమఁ ద్రిప్పఁబూనిరి; పగరం
బరిమాచ్చనతఁడు దనుజోత్కరపరివృత్తుఁ డగుచు సుఖముఁగానటఁజనుచున్.
- క. పురమెల్లను శోధించెను; బరికించె విమానములను ధనుఃచిత్రములన్
గరమరుదుగఁ బొల్పెడునా, ధరణీభాగములఁ గాంతిఁ ధనరెడువానిన్.
- సీ. ప్రవిభక్తచత్వరఃపటలంబులను ¹గృహసంబాధపీఠులఁ ధతురరీతి
నలరుశృంగాటకంబులఁ బెద్దపీఠుల నల్పపీఠుల ²గృహకాంతరముల
జలదసంకాశనఁతన్వమ్ములను గాంచె; జత్వరమ్ములయందు ధ సాంద్రముగను
నమరుపఁబడియున్న యట్టిచతుస్త్రింభమండపమ్ముల రాజమార్గములను
తే. నిలిచి రాక్షసులెల్ల ననిలతనయుని
నితఁడె దూతనుఁడీ యంచు ధ నెల్లరు వినఁ
జాటుచుండిరి; బాలురు ధ సతులు వృద్ధు
లతనిఁ గరుకౌతుకంబున ధ నరుగుదెంచి. ౨౩ 2065
- క. జ్వలితచలల్లాంగూలుని, జలజాప్తునికరణి మోముఁచాయవెలయఁగా
నలరారుహనుమఁ గాంచిరి; గలఁగక యతఁ డుండె దోకఁగాలుచునుండన్.
- ఆ. వికృతనేత్రులై నవెలఁదు లాయప్రియ, వార్త సీతతోడఁ ధ బలికి రిట్టు
లిచట సంతకు మునుఁపేమియో నీతోడఁ, బలికిచనియె నెవ్వఁ ధ డలరుబోడి.
- క. అరుణాస్యం డగునవ్వన, చరునిం బట్టుకొని తోక ధ జ్వలనాచ్ఛులఁ బ్ర
జ్వరిలంశేయుచు నిదిగో, పురిఁ ద్రిప్పుచు నున్నవారు ధ పొందుగ ననినన్.
- చ. జనకతనూజ యాత్మకును ధ జాలఁగ దారుణరీతి నున్నయా
³దనుజసతీరితోక్తివిని ధ తద్దయు శోకమునొంది స్వాసువుల్
చనినవిధమ్మునం బొగిలి ధ చయ్యన నగ్నిని గొల్పె; నామె య
వ్వనచరుమేలుగోరి యతిఁపావనచిత్రయోగాన భక్తితోన్. ౨౪ 2069
- తే. అగ్నిఁ బ్రార్థింపఁగాఁబూని ధ హవ్యవాహ, నేను బతిసేవచేసినఁదాన నేని
తపమొనర్చినదాననేని పతిభక్తి, గల్గుదాననయేని నికామకరుణ. ౨౫ 2070
- క. హనుమంతునియెడ శీతల, తను గన్పడఁజేయనయ్య; ధ తటుకున; మతిమం
తున కారామప్రభునకు, ననుకంప యొకింత పత్నియందుండినచోన్. ౨౬
- తే. అనుభవింపఁగఁదగినభాగ్యంబునాకు
నించు కేనియు శేషించియే కలిగిన

1 వీధి శృ గృహసంబాధాః-అనిమా. 2 తద్దేవ గృహకాంతరా-అనిమా. 3 శ్రుత్వా
తద్వచనం క్రూరం-అనిమా. ఇట దనుజసతీ-అని ప్రయోగింపఁబడినది. సతీశబ్దము పతిప్రళాప
మనుట యందఁజెలుంగుదురు. కేవలస్త్రీపదముగఁ బ్రయోగించుట సహసముగాదనవచ్చును భాత్యయను
నర్థమిచ్చునని నాభావమని మన్నింతురుగాక.

హనుమకును జల్లఁగానుండుఁనగ్నిహోత్రుఁ;
డేను సచ్చీలసంపన్నఁనేని యెపుడు. ౨౯౫

2072

క. ననురామునిఁ బొందందగు, నని యాతురపడెడునతిగఁ నాధర్మాత్ముఁ
డనఘుఁడు నగుహనుమంతుఁడు, మనముననె యెఱుంగునేనిఁ మానితరీతిన్.

క. జ్వలనా! చల్లఁగనుండుము; పలుకుల సత్యంబె గల్గిఁ పావనశీలం
బలరాఁడెనుగ్రీవుఁడు, కలిగినయీదుఃఖహాపకంధిని నన్నన్. ౩౧ 2074

తే. మునుఁగనీయక దాఁటింపఁగను సమర్థుఁ
డేని హనుమయెడఁ గృపఁ నిపుడు పూని
చల్లనగు, మోమహాత్మ్య! యోజ్వలన! యనుచు
నగ్నిహోత్రునిఁ బ్రార్థించెఁ నంత నిచట. ౩౧౫ 2075

క. హరిణాక్షి యైవసీతకు, హరికులతిలకునకు శుభమెఁ యగునని తెల్పం
గరుణించినట్లు సత్యముగ రయంబునఁ దీక్ష్ణశిఖలుఁ గలుగ జ్వలనుఁడున్.

తే. మండుఁగాఁజొచ్చె; నంత నఁఖండరీతి
వాలమందు జ్వలించుహావ్యవహుఁగూడి
యున్నహనుమంతుతండ్రివాఁయువును సీత
కాత్మధైర్యంబుగలుగునఁ ట్లపుడు పొలిచి. ౩౩ 2077

క. హిమవాయురీతిఁ జల్లన, నమలగతిన్ వీచె; నంతఁ హనుమయుఁ ననవా
లము గాలుచుండఁ జింతించె మదిని నీరీతి నిదిగొఁ చెందినవేడ్కన్. ౩౪

క. నావాలమందు మండెడు, నీవై శ్వానరుఁడు నన్నుఁ నేలొకొ యితఁ డి
ట్టివేశఁ గల్పఁ డంతట, నీవహ్నియొ విపులశిఖలఁ నెసఁగెడుఁ జూడన్. ౩౫

క. ఐనను నాకీపీడయుఁ, దానై కలిగింపఁడేమొ; తలఁచఁగ నీవై
శ్వానరుఁడు తోకకొనయం, దూనినదయఁ జందనాదుఁలొక్కటఁబూయన్.

తే. చల్లనగునట్లు కనఁబడుఁ నుల్లమలర; దీనికిం గారణమగు నిద్రియనియిపుడు
స్పష్టమైనది నేనటఁ సాగరంబు, దాఁటునప్పుడు శ్రీరాముఁడయను నందు.

క. కనినాఁడఁ బర్వతాకృతిఁగనున్నయాశ్చర్యమొందుఁ ట్లౌధర మయ్య
భిని గల్గుట రామమహీ, శుని మాహాత్మ్యమునఁ గాదెఁ చోద్య మిదికదా.

తే. అట్లై యాయగ్ని చల్లఁగాఁ నగుటయును ద
దీయమాహాత్మ్యముననె పంఁదియములేదు;
పరమకారుణికుండు భూవరతిలకుఁడు
రామభద్రుండు ప్రాపు నాకేమిభయము. ౩౭ 2083

క. జలనిధి మైనాకుండును, జలజా ప్తకులుండు రామఁచంద్రునకు శుభం

- బులఁ గూర్చ సంభ్రమింపఁగ, జ్వలనుం డిఁక మేలుచేయఁజాలఁడె చూడన్.
 క. జనకజకరుణను శ్రీరా,మునిదామాహాత్మ్యమునను ♦ మునుకొని నాకున్
 జనకుం డగుననిలునికృప, ననలుఁడు కాలపండునన్ను ♦ నాగ్రహ మొప్పన్. 3౮౪
 చ. అనితలపోసి వానరకు ♦ లాధిపుఁ డాహనుమంతుఁ డింక నే
 పనినొనరింప నౌ ననుచు ♦ బాగుగ లోనఁదలంచె; నంతనా
 హనుమయుఁ దీవ్రవేగమున ♦ నార్చుచుఁ బైకెగసెన్ మహాబలం
 బున గిరిశృంగమట్లు కడుఁ ♦ బొల్పుగుతోరణ మెక్కె నంతటన్. 3౮౫ 2086
- తే. అద్వియున్నతమై దను ♦ జాళియుతము, గాకయుండె నద్దాని వే ♦ గమునఁజేరి
 శైలసంకాశుఁడై బల ♦ శాలియైన, హనుమ త్తణమున నల్పత ♦ రాంగుఁడగుచు.
 క. తనబంధనముల వదలుచు, కొనె; శ్రీమంతుం డతండు ♦ కొండవలెనె యే
 పున మరలఁ బెరిగి దిక్కులఁ, గనుచున్ దోరణమునందుఁ ♦ గలపరిఘంబున్.
 చ. కనుఁగొని దీర్ఘ బాహుఁడగు ♦ గాలికుమారుఁడు భీకరంబుగా
 నినుమునఁ జేయఁగాఁబడుచు ♦ నెంతయుస్థూలమునైనదాని నే
 ర్చున గ్రహియించి రక్షణముఁ ♦ బూన్కి నొనర్చెడురాక్షసాళిఁ జ
 య్యనఁ బరిమార్చె; దాగుణర ♦ ణాంగణవిక్రమమొప్ప నంతటన్. ౪౩౫ 2089
- క. కనుచుం బురమును వాలం, బునమండెడునగ్నిశిఖలు ♦ పొలయఁగఁ గాంతుల్
 దనుఁగప్పఁ *గాంతిరాశిగఁ, గనఁబడునూర్వండుపోలెఁ ♦ గడురాజ్యలైన్.

ఏఁబదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౪ - వ సర్గము.

అతిథి లంకాదహనము. అతిథి

- క. హనుమంతుఁ డంతవాంఛిత,మును సఫలము చేసికొనుచు ♦ మునుకొని లంకం
 గనుచు మహోత్సాహము వృద్ధినిబొందఁగఁజేయఁగగుని ♦ ది యని మనసునన్.
 క. తలపోసె; నిచట నివుడీ, ఖలులగుదానవుల కార్తిఁ ♦ గల్పింపంగాఁ
 గలిగినపనితప్ప మఱి, మ్ముల నేఁ జేయఁదగుకృత్యము గలదె యరయన్. ౨
 క. వసభంగ మ్మొనరించితి, దనుజేంద్రులఁ జంపితిన్ ని ♦ తాంతబలమునన్
 ఘనసేనానివహములం,దన నొకభాగంబు నేను ♦ దునిమితిఁ బూన్కిన్. ౨౪
 తే. ఇంకదుర్గవినాశనం ♦ బే మిగిలిన, పనికదా; దానిఁజేసిన ♦ వనధిలంఘ
 నాధిమామకకృత్యంబు ♦ లన్ని సఫల,ములగు నీదుర్గనాశన ♦ మునకు నింక.
 క. ఒనరింపందగుయత్నముఁ, గనుఁగొన నినుమం తె దీనిఁ ♦ గాదన కొనరిం
 చిన నాశ్రమమెల్ల ఫలిం,చును; నావాలమున మండు ♦ చున్ హుతవహుఁడున్.

* అతిత్యక్తవార్షిమాతీ - అనిమా. అర్చిమాతీ త్యక్త అర్చితకారాంతత్యమాక్ష మ్ - అనివ్యాఖ్య.

తే. నాకు నుపకార మొనరించి నాడు గాన
నితని కీదివ్యగృహముల నెల్ల నాహు
తిగ నొసంగుచు మిగుల సంత్సృష్టిజేయు
టివుడు న్యాయ్యముగద యంచు నిట్లుతలచి. ౫

2096

క. హనుమయుఁ బ్రదీప్తవాలంబున విద్యుత్సహితమేఘమువలెఁ దనరుచు
దనశక్తి యలర లంకా, ఘనగృహములమీఁదఁ దిరుగఁగఁ జొచ్చెఁ దగ్గ.

సీసమాలిక:—

హనుమంతుఁ డంత నుద్ధానంబులను లసత్ప్రసాదములనెల్లఁబంతమలరఁ
గాంచుచు భీతిలేఁక యె యిండ్లకేగెను; జవమును బలమును శ్వసనతుల్య
సత్వము వీర్యము చాలఁగల్గినయాతఁ డంతట మంత్రియొనటియాప్త
హస్తునింటికిఁబోయి యగ్నిని సంధించి యట్లెమహాపాశ్శువ్వి నాలయమున
కెగిరి యాయ్నింటికి నెసఁగుకాలానలజ్వాలలఁబోలినఁజ్వలనునట్టె
ముట్టించి గురుతేజఃమునఁ దగుహనుమంతుఁ డంతట వజ్రదంష్ట్రాఖ్య దనుజు
నాలయంబునకును నవ్వలశుకునిగేహంబునకును మతియందుఁ జాల
విఖ్యాతినిం గాంచి వెలయుసారణునింటికిని దాటి యగ్నిహోత్రునిజ్వలింపఁ
గాఁజేసె; నారీతిఁగా నింద్రజిత్తునిసద్గతుఁ గాల్చె గీశప్రభుండు
జంబుమాలిమహాగృహంబు, సుమాలిదౌభవనంబు గాల్చె నప్పగిది రత్తి
కేతుగృహంబును గీర్తియుతుండగునూర్యశత్రుగృహంబు సారివి హ్రస్వ
కర్ణదంష్ట్రులమహాగారంబులను, రోమశునియిల్లు మత్తుడఁ దనుజుగృహము
నట్లె యుద్ధోన్మత్తునాలయంబును, ధ్వజగ్రీవునిదాదివ్యగేహ మంత
విమతుడై భయదుడై వెలయువిద్యుజ్జహ్వభవనంబు, గరిముఖువాసమవలఁ
జని కరాళపిశాచదనుజులయిండ్లను, శోణితాక్షునిదై నశుభగృహంబు
గుంభకర్ణగృహంబు; గోరికమకరాక్షయజ్ఞశత్రువులగేహముల, బ్రహ్మ
శత్రునరాంతకసద్గతులను, గుంభుభవనంబు, దుష్టుడై పరఁగుచున్న
యానికుంభునిదాగృహంబును హరిపుంగవుం డగుననిలపుత్రుండు తేజ
మలర విభీషణునాలయం బొక్కందుదక్కఁ దక్కినయిండ్ల నొక్కరీతి
దహియించె; సత్కిర్తిఁ దగునాకపీంద్రుఁడు పరమమాసదనవిసరమునందుఁ
గలరాక్షసులు భాగ్యకలితు లార్జించినసదృస్తువారంబు జ్వలనునందుఁ
బడి కాలఁగాఁజేసె; బటువీర్య మలరంగ ననిలాత్మజుఁడు దనుజులయముల
నన్నింటి దహియించి యంతట నిలువక రాక్షసేంద్రుండగురావణునిగృ
హంబునకుంబోయె; నఖిలరత్నవిభూషితంబయి మేరుమందరనిభంబు

గా నొప్పి సర్వమంఃగళవస్తునిబిడమై, భవనోత్తమంబయి ధ పరఃగుచుండు
నాభవనంబున ధ కావీరుఁ డాత్మీయవాలాగ్రమున వెల్లుఁజ్వలనునట్టె
సంధించి ప్రళయాబ్ధిఁసంఘంబు తెఱఁగున నార్చెను; సంతట ధ నగ్నిహోత్రుఁ
డనిలసంయోగంబుఁనందుట నతివేగబలముటఁ బొందుచుఁ ధ బ్రళయకాల
హుతవహుతీరున ధ నొప్పి వృద్ధింబొందె; వాయువు, మండునాఁజ్వలనునట్టె
యాయాగృహంబులఁయందువ్యాపింపఁగాఁజేయుచుండెను, నగ్నిఁవాయుదేవు
సాయంబునఁ భూరిఁజవమునుబొందుచుఁబురమునందంతటఁబొలయఁజొచ్చెఁ;
గనకగవాక్షముల్ ధ కల్గి ముక్తామణిమయములౌభూరిసఁద్వములు కాలి

* తే. ధరణిపైఁబడెఁ; బ్రసాదఁతతులు విఱిగి

పడఁగఁ బుణ్యము క్షీణింపఁ ధ బటురయమున

సిద్ధుల విమానములు వాయుఁపద్ధతి విడి

ధరణిఁబడునట్లు కనఁబడెఁ ధ బురమునందు. ౨౪

2098

చ. దనుజులు స్వీయగేహముల ధ ద్రవ్యపరత్వముచేతఁ గావ నొ

ప్పినతమపూన్కిపోవ నభిఁవృద్ధిని బొందెడసొంపువీడఁగాఁ

జనుచు నయో యితం డగు నిఁజంబుగ నగ్నియె వానరాకృతిం

గొని చనుదెంచె నంచుఁ దమఁకుం గలభీతిని నార్వ నాధ్వనుల్. ౨౫ 2099

క. తుములంబై వినఁబడియెఁ బురమునం దంతటను; సంత ధ రమణులు ప్రీతిం

దమశిశువులఁ గైకొని ని,ప్పుముట్టుకొనియున్న హర్ష్యఁపుంజంబులపై. ౨౬

క. నిలువఁబడియుండి రోదనములు చేయుచుఁ దమసుకేశఁములు వీడంగా

నిలఁబడిరి వేగముగ; ను,జ్వలసౌధాగ్రములనుండి ధ వనితలు పడఁగన్. ౨౭

తే. మేఘములనుండి పడుచున్నఁనెఱువుఁదీఁగె

లో యనఁగఁజూడఁదగియుండి ధ రాయెడ; నని

లాత్మజన్ముఁడు వజ్రంబు ధ లమలవిద్రు

మములు వై దూర్యసంతాఁకీకములు మఱియు. ౨౮

2102

క. నిరుపమరజతమ్ములు సుం,దరముగ నొప్పారుచుంట ధ నొనావిధని

ర్భరకాంతులఁ దగుభవనోత్కరమున నగ్నికిని గరఁగి ధ కనకాదులొగిన్.

తే. కాటిపడుచుండఁజూచె; నఁక్కాలమందు, నెన్నిదారువులుండిన ధ నెంతగడ్డి

యుండినను దృప్తిసొందకఁయుండె నగ్ని, యగ్నియంతజ్వలించిన ధ నై నదాన.

క. హనుమయు సంతృప్తిని గైకొనకుండెను భయదదనుజఁకూటము మృతినిం

గనిపడినభూమియును దృప్తిని బొందకయుండెఁ బురముఁతీరు తొలంగెన్.

తే. *మఱియుఁ బురమున నయ్యగ్నిఁమంట లొక్క

యెడఁ బలాశప్రసూనమఁట్లెనఁగె నొక్క

* క్వచి త్కింశుకసంకాశః క్వచి చ్చాల్పలిసన్నిభః-ఆనిమా.

చోటఁ బూరుగుపూవులఁశోభ వెలిగె

నొక్కచోఁ గుంకుమనుమాళి ఁ యొప్పుఁ గాంచె. 30

2106

క. జవమును మహనీయాత్మయుఁ, బ్రవిమలగుణరాజిగలుగుఁపావని మున్నా
శివుఁడొగిఁ ద్రిపురంబులఁ గాల్చువడువునఁ లంక నెల్ల ఁ శోషిలఁ గాల్చెన్.

సీ. వేగవంతుండయి ఁ వెలయు నాహనుమంతుఁ డాగృహంబులయందుఁననలశిఖల
ముట్టించి విడువంగ ఁ నట్టె యాజ్వాలాళు లాపురంబునకెల్ల ఁ నాశ్రయ మగు
నాత్రికూటమహీధఁరాగ్రంబునఁ భయంకరరీతి వెలిగె; నొక్కరణి నగ్ని
యనిలునిఁ గూడి యఁగంతకాలానలసమవేగమై యభ్రఁసరణినంటి

ఆ. పొగలులేనిమంట ఁ లెగయంగ నిండ్లను, జట్టుముట్టి రక్కఁసులశరీర
ము లనునాజ్యమునకు ఁ వెలసి వృద్ధివిగాంచె; నమ్మహాగ్ని దుర్భఁరాశృతిఁదగి.

p t.

క. శతలక్షనూర్యసమవి,ద్యుతు లొప్పుఁగ లంకనంతఁయున్ జట్టుచు ను
ద్ధతకులిశసమానధ్వను, లతులితగతి వెలయ బెడినఁమై దుర్భరమై 33౪ 210౭

తే. వెలయు బ్రహ్మాండమంతయు ఁ విపులశక్తిఁ

బ్రద్దలుగఁ గొట్టినట్లుగ ఁ రాజిలె గడు;

నందు నతిహాక్షకాంతి నఁయ్యగ్ని కింశు

కప్రనూనచ్ఛవిం దాల్చి ఁ కడఁగి దివము. 3౪౪

2110

క. తగులుచు నున్నవిధంబున, బెగడుగ వ్యాపించె; గేహఁవితతులు వహియిం
పఁగఁబడి చల్లారెడుతటి,ని గలుగుపొగ లొలయ మేఘఁనికరము లచటన్.

క. నీలోత్పలవిద్యుతులం, జాలుగఁ గన్నట్టె; నవుడు; ఁ జ్ఞానాధికులై
వ్రాలినదనుజలు కొందఱు, జాలిం గొని యొకటఁ జేరి ఁ స్వపురమునందున్.

సీ. ప్రాణిసంఘంబులు ఁ భవనముల్ వృక్షముల్

క్షణకాలముననె దఁగ్ధమగు టరసి

యీతందు త్రిదశసంఁఘేశ్వరుండయి పొల్చు

వజ్రియో, లేక వైఁవనవృతుండొ

వరుణుడో రుద్రుడో ఁ వాయువో, యగ్నియో

ధనదుడో, చంద్రుడో ఁ శవసుడో, జెలి

యంగరాకున్నది ఁ యంతియెకాని వా

నరుడు గాఁ డీతఁడు ఁ పరమభయదుఁ

డైన¹సాక్షాత్కాలుఁ ఁ డగును; లోకేశుడై

సర్వంబు ధరియింపఁ జాలి నాల్గు

తే. మోములన్ వెల్లుబ్రవ్వాయే ఁ ముందు దనుజ

తతులఁ జంపఁగ నూహింపఁ ఁ²దత్కుఁధ యిటు

1 న వానరో²యని స్వయమేష కాలఁ-అనియ్య. 2 ఇవఁగతో వానకరూపధారి కక్షోపసం

హారకరః ప్రకాశః-అనియ్య.

ష్టవగరూపముఁ దాల్చి యీఁప త్తనమున

కరుగుదెంచినదాయేమి ఁ యాతురమున. 32౫

2113

తే ఆద్య మవ్యక్తమును నచింత్యము ననంత

మును సుపూజ్యము వైష్ణవంబునగుతేజ

మిట్లు రాక్షసనాశార్థఁ మే స్వమాయ

చేత వానరరూపంబుఁ ఁ జెంది పూన్కి. 3౨౫

2114

క. చనుదెంచెనేమొ యిచటికి, నని తమలోఁ జెప్పుకొనిరి ఁ యాపురమందున్

దనుజులు గుఱ్ఱము లరదము, లనూనగజతతులు పక్షు ఁ లఖిలమృగములున్.

క. తరువులు దగ్ధము లగుటన్, బరమా ర్థిని బొంది యచటిఁ ప్రాణితతులు భీ

కరగతి నాస్రొశింపఁగఁ, బరఁగెం దుములముగ నారఁవంబు కడువడిన్. ౪౦

తే. అక్కటా! నాయనా! యంచు ఁ హాకుమార

యనుచు, నాముద్దుపట్టి యం ఁ చనుఁగుమిత్ర

యనుచు, ¹భోగయుతంబు పుణ్యములరాశి

యైనజీవితమా యంచు ఁ ననురులెల్ల. ౪౦౫

2117

క. అనలాద్భులఁ బడి కాలుచు, జన కాదులఁ దలఁచుకొనుచు ఁ శబ్దముచేయన్

నినద మది భీకరంబై, యనూనమై యెల్లయెడల ఁ నావృత్తిఁ గాంచెన్. ౪౧

చ. ²హనుమ యనూనకోపమున ఁ నాపురమంతట నిప్పుమంట లొ

య్యన మితిమీఱి చుట్టుకొన ఁ నాసురపీఠులు చావ, యోధులె

ల్లను గలగుండునొందఁగను ఁ లంకయు శాపముచేతఁ ద్రుంగెనో

యనునటులుండె; సంభ్రమభయంబులఁ జింతలఁ గుంది రాక్షసుల్. ౪౨

తే. ఆరవంబులు చేయ హఁతాశనశిఖ

లెల్లఁ జుట్టుకొనన్ దనుఁజేంద్రపురము

³బ్రహ్మకోపంబునం బుట్టుఁప్రళయవహ్ని

దగ్ధమగుభూతలంబట్లు ఁ తనరుచుండ. ౪౩

2120

క హనుమ మహామతికాంచెను; ఘనతరుయుతవనము విఱచి ఁ కదనంబున నా

దనుజేంద్రులఁ జంపి, నికేతనరత్నమయంబుగాఁగఁ ఁ దగు నాలంకన్. ౪౩౫

క. అనలాద్భులచే గాలించి, యనిలాత్మజుఁ డూరకుండె; ఁ సంతఁ ద్రికూటం

బనుజై లశిఖరభాగం, బునఁ జిత్రతరంబుగాఁగఁ ఁ బొలుచు నవనిపై. ౪౪౫

క. ⁴తనరారువానరో త్తముఁ, డనిలజుఁ డాత్మీయవాలఁమందుఁ బొలుచునా

1 హా జీవితం భోగయుతం సుపుణ్యమ్-అనిమా. 2 హనుమతః క్రోధబలాభిభూతా బభూవ శాపోపహతేవ లంకా-అనిమా. 3 స్వయంభుకోపోపహతా మివాపనిమ్-అనిమా. ప్రళయే భగవతా దగ్ధా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. బ్రహ్మశబ్ద మిట భగవచ్ఛబ్దార్థ మని గ్రహింపఁదగు. 4 వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాలీ-అనిమా.

యనలాప్పులు కిరణములై, కనబడఁ గిరణావృతార్కుఁకరణి వెలింగెన్. ౪౫

చ. ఘనమతియైన యాహనుమఁ ♦ కర్పరసంఘముఁ ద్రుంచి భూరివృ
క్షనిచయమా వనంబు నతిసత్వము పొంగఁగఁ బాడుచేసి యా
దనుజులయిండ్ల కగ్నియిడి ♦ ¹తా మది రామునిఁ జేరఁబోవఁగో
రెను; బ్లవగౌఘముఖ్యు నురఁగీకృతరామపదారవిందునిన్. ౪౬ 2124

చ. అనిలసమానవేగుని, మహామతి, శ్రేష్ఠుని, వాయుపుష్ట నా
హనుమను దేవతాగణము ♦ నాదృతిమీఱ నుతించె; సంత న
వ్వనచరముఖ్యుఁ డెంతయును ♦ భవ్యసుతేజఁ డశోకనామకం
బును గడుఁబాడుచేసి యరిఁముఖ్యులఁ జంపి రణాంగణంబునన్. ౪౭ 2125

క. సురుచిరలంకాపురమును, గరమర్థి దహించి వెలింగె; ♦ గంధర్వులు ని
ర్జరసిద్ధమానివర్యులు, పురమును దగ్ధమును గాంచి ♦ పొంగిరి వేడ్కన్. ౪౮

క. భూతములన్నియుఁ గపివరు, వాతాత్మజుఁ గాంచి ²కాలవైశ్వానరుఁ గాఁ
జేతస్సు నెంచి మహాభీతింగనె; సంత దేవబృందమునిపతుల్. ౫౦ 2127

తే. యక్షవిద్యాధరులును భూతాళి నాగ

తతులు గంధర్వు లట్లుపత్తనము దగ్ధ

మగుట కెంతయు సంప్రీతి ♦ నందిరి మును

పెన్నఁ డెఱుఁగనిరీతిని ♦ నిచట హనుమ. ౫౧

2128

ఏఁబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

అతి హనుమంతుఁడు పీతవెలవొంది పయనమున కభిముఖుఁ డగుట. అతి

క. బలమలర లంకసంతయు, జ్వలనున కాహుతిని జేసి ♦ సాగరమునయం
దలరుచు వాలము ముంచి యనలునిం జల్లార్చె; ననిలనందనుఁ డంతన్. ౧

తే. అగ్నికాహుతియై చెడి ♦ యనుగు లార్చి, నంది భీతిలఁగా నున్న యాపురమును
గాంచి తనలోన నీరీతిఁగా విచార, పరతఁ బూనెను; పతనిహృత్పద్మమందు. ౨

క. తొలుత భయ మంకురించె న, వల మదిలో నీచమగుచుఁ ♦ బరఁగువనిని ని
మ్ములఁ జేసినాఁడఁగాయని, తలపోయుచుఁ దిట్టుకొనియెఁ ♦ దానై తననే. ౩

క. పురిఁ గాల్చితి నిక్కార్యము, పరమంబనిచేసితి నిది ♦ బాగే యని లో
విరతింబొందెను; మఱి యెవ్వరు కోపము వృద్ధిఁబొంద ♦ వారకయపుడే. 3౪

క. అనలుని దీపుని నీటను, ననువొందఁగ నార్చునట్టు ♦ లాకోపంబున్

1 జగము రామం మనసా మహాత్మా-అనిమా. 2 కాలాగ్నిరితి సంచిత్య సత్వభూతాని తత్త

మనమున నడంచుకొందురొ, ఘనమతు లావుకుషవరులె † గద వుణ్యాత్తుల్.

సీ. ¹ఎవఁడు కోపంబంది † యెంతయేఁ బాపంబు చేయకుండును? బాపఁచింతలేక
క్రుద్ధుండె యైనచో † గురువుచు జంపును, గోపమొందినయెడఁ † గ్రూరవాక్య
ముల నధిక్షేపించు † నిలసజ్జనులనై న; నాగ్రహంబొందిన † నర్హమిద్ది
యిద్ది యనర్హమం † చెఱుఁగఁడు మాటను, గ్రోధికిఁ జేయఁగాఁ † గూడనట్టి

తే. పనియు వచియింపఁగూడనిపల్కు లేదు;

పాము జీర్ణత్వచంబును † వదలునట్లు

తనకుఁ గలకోపమును నోర్పున నె యడంచి

వుచ్చునో యతఁడేగద † పురుషుడనఁగ. 2

2134

చ. జనకజ యున్న దంచయిన † స్వాంతమునందుఁ దలంప కిట్లు ప

త్తనమున నగ్నిఁ బెట్టితిని † దాననె స్వామివిఘాతుకుండ, దు

ర్శననుడ, లజ్జనే గననిమత్తుడఁ, బాపిని, నిస్సరో కుజీ

వనమిది నాది యేమనుదుఁ † బాపపుఁగార్యమొనర్చినందుచే. ౪

2135

క. పురమేమొ కాలిపోయెను, బరమపవిత్ర యగునీత † జ్వలనుశిఖిల దు

ర్శరణంబు నొందియుండిన, దురంతరంగుడను నేను † ద్రోహి నె పతికి.

తే. స్వామికార్యంబు చెఱచిన † వాడనెగద

యెందుకొఱకింతయత్నంబు † నేను జేసి

తినొ యదంతయుఁ బాడయ్యె † దివ్యపురిని

గాల్చునప్పుడు నీతను † గావనై తి. ౧౦

2137

చ. వననిధి దాఁటి జానకి నిఁవాసము గన్గొని దాని రామభూ

వున కెఱిగించునట్టి దగుభూరితరం బగుకృత్యతంత్రముం

గొని యనుమంతయే మిగులఁ † గోరిక నంతయుఁ జేసినాడ నిం

కను దెలుపంగ నొపనియె † గావలయుంగద యిట్టిపట్టున. ౧౦౪

2138

క. జనకజ మృతినొందుట నీ, పెనుకార్యము చాలవఱకుఁ † బృథుశ్చ క్షితగం

బొనరింపఁబడినదై నను, నొనరింపనియట్టు లయ్యె † నొకతప్పుననే. ౧౧

2139

తే. శ్రోధవశుడ నెయ్యె యిట్టి † గొప్పకార్య

మును సమూలము బెఱికితి † ననయమూని;

పురమునం దొక్కభాగంబు † భూరిదహన

శిఖిలదగ్ధముగానిది † చేరిచూడ. ౧౧౪

2140

క. కనఁబడ దట్లాటను నా, జనకజ మృతిగనియెయుండు † సందేహములే

దు నగరము భస్మమయ్యెను, గనుఁగొన నా తెలివితేమి † త్కానుత యీల్గె.

తే. దాన నాకార్యమంతయు ♦ దగ్ధమయ్యె
నిట్టులేయయ్యెనేని ¹యూ♦యెడనె నేను
బ్రాణముల వీడుటొప్పు ని♦ప్పనియె నాకుఁ
దగినదని తోచుచున్న ది♦త్తరుణమందు. ౧౩

2142

స్తీ. అనలునిమంటల♦యందును బడుదనా బడబాముఖంబునఁ ♦ బడుదనా స
ముద్రమునంబడి ♦ మునిఁగి యందలిజంతువులకు నావగునంగ♦ములను నావ
తిగ నిత్తునా; నేను ♦ దేహంబునం బ్రాణములఁ దాల్చి యేనుని♦యల వనచర
పతియైననుగ్రీవు♦పరిసరమునకును జన నేర్తుఁ! బూరుష♦స త్తములను

తే. నారఘూద్వహులను జూడ ♦ నరుగువాడ

నెట్లుతత్కార్యఘాతినై ♦ యింకమీఁద;

నిట్లురోషదోషంబున ♦ నీపురంబుఁ

గాల్చి త్రిజగంబులన్ ఖ్యాతిఁ ♦ గన్న కపిత. ౧౪

2143

క. ²వెలిపుచ్చుకొంటఁగాదే, తులువతన మ్మెవుడుచేయు ♦ దోషమనక యి
మ్ములఁ గోఁతిజాతి యనుని, పులుకును సార్థకముచేయు♦వాడనెయైనన్. ౧౬

తే. సీతఁ గావంగఁదగుశక్తిఁ ♦ జెలఁగియుండి

యును గ్రుధంబూని రక్షింపకుంటిఁ గానఁ

గట్టుదిట్టములేలేక ♦ కడుస్వతంత్ర

మైనరాజసభావం బ♦మానితంబు. ౧౭

2145

క. ఏమనిచీకొట్టుదు నిఁక; నామైథిలి మృతిని గనుట ♦ యాలించినచో
రాముఁడు లక్ష్మణుఁడును మృతిఁ, దా మొందంగలరు వారి♦దశఁ గనినంతన్.

క. వనచరపతినుగ్రీవుఁడు, తనబంధులఁ గూడి కాల♦ధర్మము నొందున్;
దనసోదరమృతి భరతుఁడు, విని భ్రాతృప్రీతిమీఁట ♦ వెతలం బడుచున్. ౧౮

క. తనయనుజుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు, తనతోడంగూడి పొగులఁ ♦ దా జీవింపం
గనునేర్చునెట్లు? ధర్మంబునఁ దగునిత్యోక్తువంశ♦ము ధర నశింపన్. ౧౯

క. నరులెల్ల దుగిఖతాపో,త్కరవీడితులగుచుఁ గుండఁ♦గల రిందులకుం
బరికింప నందియం బే, వరునం గనరాదు; గాన ♦ బహుభంగులచేన్. ౨౦

క. ³తలఁచిన నిర్భాగ్యుడనై, యిలఁ బరఁగితి ధర్మ మర్థ ♦ మీరెంటిని ని
మ్ములఁ ద్రోసిపుచ్చితిని రో,షలతావృతమతిని దోష♦నడనుడనైతిన్. ౨౧

1 ఇహైవ ప్రాణసన్న్యాసో మమాసి హృద్య రోచకే-అనిమా. ప్రాణసన్న్యాసః ప్రాణ
త్యాగః-అనివ్యాఖ్య. 2 ప్రథితం త్రిషు లోకేషు కపిత్వ మవస్థితమ్-అనిమా. అవస్థితం-చాపలా
త్తక మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 3 రోషదోషపరీతాత్మా-అనిమా. పరీతశబ్దస్థితీచే నిటఁ దెలుగున దోష
మున లతాతల్ మాలోపితమని యెఱుంగునది.

ఆ. విశ్వనాశకరుడ ♦ విదిత మీయదియయ్యె;

ననుచుఁ జింతచేయునతనికి మును

మదికిఁ దోచియున్నమంచిశకునములే

స్పష్టములుగఁ గానఁబడియె నపుడు. ౨౨

2151

క. మనమున మరలఁ దలంచెను, హనుమంతుం డొక్క వేళ ♦ నామంగళరూ

ప నితాంతప్రియదర్శన, యనూనలావణ్యరాశి ♦ యాజనకజయున్. ౨౨౪

క. తన తేజమె రక్షింపం, గను నాశంబరనకుండఁగలదు జ్వలనుఁ *డ

గ్నిని గాల్పఁడు; ధర్మాత్ముం, డనూన తేజుడగు రామునతివను నీతన్. ౨౩౪

క. తనసత్ప్రవర్తనమునన్, బనివడి రక్షింపఁబడెడుపావనచిత్తన్

గని పావకుండు స్పృశియింపను శక్తుఁడు గాఁడు; జ్వలనుపని కాల్పుటయే.

తే. అట్టిదహనుండు ననుఁ గాల్పఁ ♦ డరయ నిద్ది

రామచంద్రప్రభావంబు ♦ రమణిపుణ్య

మివ్వికాల్పకయుండఁగా ♦ నిపుడుచేసె

నిశ్చయంబగు నీయూహ ♦ నిజమునిజము. ౨౪౧

2155

క. భరతాదులకున్ ముగురికిఁ, బరదేవత యగుచు రామభద్రునిప్రియనుం

దరి యగుచు నలరుజానకిఁ, దరమే నశియింపఁజేయ ♦ ధాతకునైనన్. ౨౬

సీ. దహనమేపనిగాఁగఁ ♦ దగుహవ్యవాహనుం డాత్మశక్తికి నెప్పు ♦ డడ్డులేక

వ్యయమనునదిలేక ♦ వటలువాడై యుండి నావాలమునుగాల్ప ♦ నేవిధమునఁ

జాలకున్నాఁడుగా ♦ సాధిని నికసీత దహియించునే యెవ్వధముననైన;

ననుచుఁ జింతించె నాహనుమయు విస్మితుండై సాగరాంతరమందుఁ దనకుఁ

ఆ. గానఁ బడినయట్టిమైనాకభూద్రంబు, మరలఁ దలఁచుకొనుచు ♦ మదిని నిట్లు

తలఁచె; స్వీయతపమువలన సత్యంబున,భర్తృతత్పరతను ♦ భవ్యమతిని. ౨౮౪

క. జనకజ యగ్నిని గాల్పం,గను జాలునుగాదె, యగ్ని ♦ కాల్పఁగలఁడె యా

వనితామణి ననితలఁచెను; హనుమంతుం డిట్లుజనకునాత్మజమహిమన్.

క. మనమున నెన్నుచు నచటన్, వినియె మహాత్ములయి ఖచరబృందంబునఁ గీ

ర్తినిగన్నచారణులవా,కృనికరముల నిట్లు; వాగు ♦ కడువిస్మితులై. 3౦ 2159

క. ఔరా! హనుమంతుఁడు దు,ర్వారబలోపేతుడైనరాక్షసుల లన

దూభరిగృహంబుల కెల్లను, దారుణశిఖఁ బెట్టి యెట్టిధైర్యయుతులకున్.

తే. చేయసాధ్యముగానియీచిత్రకార్య

మును దగంజేసె నాశ్చర్యముగద యిద్ది;

దనుజులును స్త్రీలు బాలవృద్ధతతు లార్తి

దొలఁగి చనుచుండఁ దనసొంపు ♦ తొలఁగిపోవ. 3౧౪

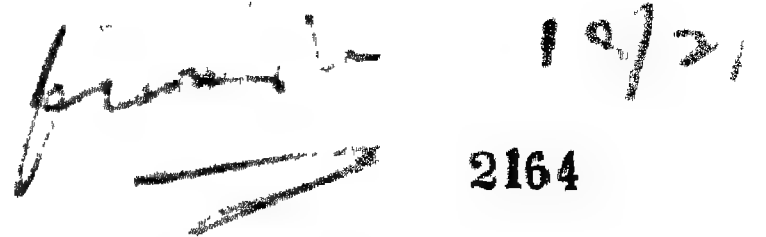
2161

క. ¹జనకోలాహలముల కొ, య్యనఁ బర్వతగుహలు ప్రతిగ + నారవములు చే
య నిపుడు లంకాపురమిది, యనూనదై న్యమున నేడ్చునట్లున్నదిగా. 32

క. ²పురిసాట్టప్రాకారో, త్కరతోరణ యగుచు నిపుడు + వహియింపఁబడెన్
దగుణీమణిజానకి య, చెరువుగ దహియింపఁబడక + చెలఁగెడు నహహా, 33

సీ. హనుమంతుఁ డామాట + లాలించి నఫలంబు లై ననిమిత్తాళి + నవనితనయ
సద్గుణాళులు రామ + చంద్రమాహాత్మ్యమొమొదలగు కారణంబులను, జార
ణోక్తుల సీతకు + నొక్కయాపదయును గలుగ లేదని హర్ష + కలితుఁడయ్యె,
నంత నాతఁడు తాను + నటవచ్చియున్న కార్యంబుఫలించి ధ + రాకుమారి

ఆ. యగ్ని బాధలేక + యలరుచుండు టెఱింగి
మరలఁ గన్ను లలర + మానినిఁ గని
పయన మొనరుపంగఁ + బరమచిత్తంబునఁ
దలఁచె రాముఁజూడ + నలరు వేడ్క. 34

2164

ఏఁబదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

—ఁఁఁఁ హనుమంతుఁడు సీతయమమతిం గైకొని పయనము చేయఁబూనుట. ఁఁఁఁ

క. అనిలజుఁ డంతట నవ్వన, మున నావృక్షంబుక్రింద + మోడ్చిన కేలం
గనువట్టు సీతకడకుం, జనిమొక్కి మదీయభాగ్య + నరణిని నిన్నున్. ౫ 2165

క. నిరపాయంబుగ నుండుటఁ, బరికించితి ననియె; సీత + పయనముచేయం
ద్వరపడుహనుమంతునిఁ గని, పరమపతిప్రియత నెఱపఁబల్కె నతనితోన్. ౨

క. పరవీరహా! మహాత్మా!, పరులన్ వధియించి నన్ను + భర్తకడకు న
త్వరగతిఁ గొనిపోవఁగ నొక్కరుఁడవె చాలుదువు నీవు + కడిదిబలంబున్.

క. కనఁబఱచితి విది నీకున్, ఘనకీర్తి నొసంగఁగలదు + గాని రఘువతీం
ద్రునకుం గాదుకదా; విను, మనఘా! రిపుహరుఁడు భూవ + రాధివుఁ డతఁడే. 3

క. చనుదెంచి యిచటి కుజ్జ్వల, ఘనశరముల లంకఁ గలఁచి + కాంతను నన్నుం
గొనిపోవునేని గాకు, త్థన కతనికి నదృశ మిద్ది + తుభగుణనిలయా! ౪ 2169

చ. అనిమొనవీరుఁడై మఱి మహాత్ముఁడనై తగురామమూర్తియే
తనకు సమానమావిధిని + దారుణసంగరమందు విక్రమం
బును నెఱపంగఁజాలునటుపూని యొనర్పుము నీవె యంచు నా
జనకజ యర్థవంతమయి + నద్వినయాన్వితమై నహేతుకం
బునునయి యొప్పువాక్యమును + బూన్కి వచింపఁగ నాలకించుచున్. ౫4

- చ. అసిలజః డిట్లుపల్కె; విను ♦ మంబ వలీముఖభల్లుకాదివా
హినులనుగూడి వేగమున ♦ నిచ్చటికిం జనుదెంచి సంగరం
బున రివులక జయించి వగఁబొందెడునిన్ను ముదబ్బిదేల్చు నా
యినకులసంభవుండనుచు ♦ నివ్వధిఁబల్కుచు నూఱిడింపుచుక. 2 2171
- క. తనవిభునిచెంతకుం జను, మనమున వందనముచేసె ♦ త్కౌపుత్రికి; న
వ్వనచరపీరుఁడు శ్రీరా,మునిఁ గన్గొనఁ దమకపడుచు ♦ మోము వెలుంగక.
- క. ఘనగిరియైనయరిష్టం,బును నెక్కెను శత్రుహంత; ♦ పొడవుగ నదియుక
*వనజచ్చాయలఁ దగున,వ్వనపంక్తులు నీలములుగఁ ♦ బరఁగుచు నుండక.
- ఆ. చిత్రయుక్తమగుచుఁ ♦ జెలఁగుచుఁ గట్టుపు
ట్టమునుగూడి తగువిధముగ నుండె;
శృంగమధ్యమఋనఁ ♦ జెలఁగి వ్రేలాడుమే
ఘముల సోత్తరీయఃకముగ నలరె. ౧౦ 2174
- క. ఖరకరుఁ డాత్మకరంబుల, ధరాధరము దానిఁ బ్రీతి ♦ తనరఁగ నిదియాఁ
డరుణము మేల్కొన నని చి, త్తరంజనముగాఁగఁ దెలుపఁదగి నట్లుండెక ౧౦౫
- క. గిరియందుఁ గ్రాలుధాతూ,త్కరములఁ జూడంగ రవియుఁ ♦ గరములఁ దెలుపక
ధరమద్ది కనులువిప్పుచు, ధరణిం గనునట్లు చెప్పఁదగి యలరారెక. ౧౧
- సీ. నిర్ఘరజలపూరఁనినదముల్ గంభీరముగఁ బర్వ వానిచే ♦ దగ శ్రుతులను
జదువుచున్నట్లుండె, ♦ స్పష్టంబుగాఁ బలువిధముల నందొగి ♦ విపులములగు
ప్రస్తవణాతినిఁస్వనములచేతఁ జక్కఁగఁ బాడుచున్నట్లు ♦ కానఁబడియె;
మింటికిఁ బెరుగుచు ♦ మించినయా దేవదారుద్రుమంబులఁ ♦ దగఁ గరములు
- ఆ. పైకి నెత్తి తపము ♦ పరమంబు సల్పెడు, కరణి నొప్పుచుండె; ♦ గాఢసాను
పతితజలరవములఁ ♦ బటువుగఁ దిట్టెడు,భంగి నొప్పుచుండెఁ ♦ బర్వతంబు. ౧౩

సీసమాలిక:—

శ్యామవర్ణంబులై ♦ సాంద్రంబుగా శరత్కాలపుష్పితములై ♦ క్రాలుచున్న
సప్తవర్ణ సుమాళిఁసర్వస్థలంబుల గాలికిఁ గంపింపఁగా ముదిమిని
వడఁకుచున్నట్లుండె ♦ వాయువుతాఁకున ధ్వనిచేయుకీచకఁతతుల నద్ది
కూయుచున్నట్లుండె; ♦ గ్రూరసర్పంబులు నిట్టూర్పువాయువుల్ ♦ నిగుడఁజేయ
హనుమంతుపైఁ గల్గుఁనాగ్రహంబున నె నిశ్వాసమ్ములం బుచ్చుఁచందమునను
గనఁబడె, దుహిసముల్ గ్రమ్మి గంభీరంబులయి నిస్వనములఁజేయనిగుహలను
గనుఁగొన నింద్రియాఁఘము నడ్డి ధ్యానము చేయుచున్నట్లుండెఁ జిత్రరీతి;
జలదావరోహఁళిఁసమతనొప్పెడులనత్ప్రత్యంతగిరులనుఁపాదములను

* తుంగపద్మకజుష్టాళి ర్మీలాళి ర్వనరాజిళిః - అనిమాలము. పద్మకాః పద్మవర్ణా దృతాః-

అనివ్యాఖ్య.

జరియింప నుంకించుచందంబుగా నుండె, నభ్రంలిహంబులై యలగుళిఖర
ములచేత నవయవంబులను విదుర్చుచు నున్నట్లు లాగిరి యెప్పుచుండె;
బహుకందరంబులఁబరఁగుతచ్చిఖరముల్ హనుమంతు పదవేగమునకుఁ గలఁగి
క్రాంతశోభలను గల్లువిధంబునం జేయుచుండె దానిని, నుజ్జీయును బొడవగు
నశ్వకర్ణంబులు నల్లెసాలంబులు తాళముల్ వంశముల్ దానిఁ జాట్టి
యుండెను, బుష్పంబులొప్పు విస్తృతములై తగుతీగజొంపముల్ దాని కొక్త
సొంపును గల్గించుచునుబొల్చె; నయ్యది బహుమృగగణములువరఁగుచుండె
ధాతువుల్ కాలుచుఁ నగువన్నెఁ గల్పించుచుండెను, సెలయేలులుగుతరళిల
తే. లాగిరింద్రమునిండుగ నమరియుండె, బరమహానులు గంధర్వపటలములును
యక్షకిన్నరఫణివరులందుఁ జెలఁగుచుండి రుద్రీజలతలును నొగిఁ జెలంగె.

క. గిరికందరముల సింహా, త్కరములు నిలికంబులగుచుఁ గన్పడెను భయం
కరములగువ్యాఘ్రములునుం, బరఁగుచు నెల్లరకు భీతిఁ బడయం జేసెన్.

క. సురుచిరఫలవృక్షంబులు, వరమూలంబులును నందు భాసెలుచుండెన్
మరుదాత్మజుఁ డాగిరి రఘు,వరుఁ గనుకౌతుకము తన్నుఁ ద్వరపెట్టంగన్.

క. ఆరోహించెను; నంతట, మారుతి రమ్యాద్రిసానుమండలములఁ బెం
పారుళితౌఘంబులఁ దన,భూరిపదంబులను ద్రొక్కఁబూనఁగ నవియున్. ౨౧౫

క. ఘనరవములఁ బిండిగనయి, వనధింబడఁజొచ్చె; నంత వనచరవర్షం
డును శైలవరము దానిని, దనగతివెలయంగ నెక్కి తనమదిలోనన్. ౨౧౫

తే. యామృతీరంబునుండి సామృతమగుతీర
మునకుఁ జనవేడి మేనుఁ బెంచెను ఘనముగఁ;
బవనసుతుఁ డిట్టులాగిరివరము నెక్కి
ర్షుషఫణివ్రజభీనుమాజలధిఁ గాంచె. ౨౪

2188

క. వనచరతిలకుఁడు పవనుని, తనయుం డుత్తరతటంబు నక్షిణతీరం
బుననుండి చేర నాకస,మున కెగసెను వాయువట్లు మోదము చెలఁగన్. ౨౫

తే. అప్పుడాగిరివర్యంబు హనుమచేతఁ
బీడితంబయి శిఖరముల్ వృక్షములును
వడఁకఁద్రెళ్లఁగఁ దనయందు వజ్రలు జంతు
సమితితోఁగూడఁ దాను నిస్సనము లొప్పు. ౨౬

2189

క. ధరణికి నమముగఁ గ్రిందికి, ద్వరఁగుంగెను; వతనితోడలవడికిం బుట్టి
త్కరయుతపాదపములు నుర,వకువజ్రవ్రహ్మతః గూలుభంగి నిలఁ బడెన్.

క. గిరికందరాంతరంబులఁ, బరాక్రమము నొప్పునున్నపంచావ్యముల
మృదుదాత్మజపదపీడన్, భరింపలే కార్య నారవంబు భయపడె. ౨౭ 2191

క. అనిలపథంబును బృథ్వులు, గనుజేయుచు వినఁగఁబడియె; త్వధరమందున్

గనఁబడువిద్యాధరవర,వనితలు వస్త్రములు జాతి ♦ బహుభూషణముల్. ౨౯

ఆ. తాఱుమాఱుపడఁగఁ ♦ దటుకున నాపర్వ,తమ్మునుండి యాక♦సమ్మునకును
నుద్గమించి; రంత ♦ నురుతనువులు దీప్త,జిహ్వా లొప్ప విషము ♦ చిచ్చుపగిది.

క. చెలఁగంగ నొప్పుసర్పం,బులు తలలును మెడలు పగుల ♦ ముడుచుకొనుచు బా
ధలనంది పొరలుచుండెచు; గలఁగుచుఁ గిన్నరులు నురగ♦గంధర్వవరుల్. ౩౦

తే. యక్షవిద్యాధరులుఁ బవనాత్మజాభి
వీడితం బైనయాగిరి ♦ వీడి యాక
సమున కెగసిరి; తరుశిఖరముల వెలసి
యున్నతము శ్రీయుతంబునై ♦ యొప్పుగిరియు. ౩౧

2191

క. బలవంతుఁ డై నపావని,వలనం దగుబాధనొంది ♦ పాతాళంబున్
గలఁగుచుఁ జొచ్చుచు వసుధా,తలమునకు సమంబుగాఁగఁ ♦ దాఁ గనుపట్టెన్.

క. పదియామడలవెడల్పును, బదినిన్ మూఁడింటఁ బెంపవచ్చుగణనతో
డఁ దగినపొడవును గలగిది, యది ధరణికి సమముగాఁగఁ♦నద్దయుఁ గ్రుంగెన్.

తే. అలలవరుసలు తటమును ♦ నట్టెకొట్ట
భయదమ్మె యొప్పుచున్నలవణసముద్ర
మును సలేలముగా దాఁటు♦మనసునఁ బవ
నాత్మజుఁడు మింటి కెగసె ధైర్యంబు పొంగ. ౩౪

2194

ఏఁబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౭ - వ సర్గము.

హనుమంతుఁడు సముద్రము దాటి జాంబవదాదులను గనుఁగొనుట. శ్లో.

సీ. శశితెల్ల కల్వఁగా ♦ సరసిజమిత్రుండు
జలకుక్కుటంబుగా ♦ శ్రవణపుష్ప
తారకాద్వయము కాదంబంబులుగ, మఱి
జలదముల్ శైవాల♦శాద్వలంబు
లుగఁ, బునర్వసు వనఁ♦దగుతారయును మహా
మీన మట్లుగ, భూమి♦నూనుఁ డతుల
కాయంబుగల్గిన♦గ్రాహంబుగా, మఱి
యైరావతము ద్వీపమై తనరఁగ,
స్వాతీనాఁ దార, హంసవిలోళితంబుగ,
శ్వసనసంఘాతసంజాతములయి
వీచీనమంబులొ♦విధుకరములు శీత
జలములుగాఁ దగఁ ♦ బలువిధంబు

లై నఛాయలనొప్పుఁ యక్షగంధర్వోర
గులు పుల్లనీరజోఁ త్వలములుగను,
దనర నపారమై ఁ వనధిపోలికనున్న
గగనంబు వాయువేఁగమునఁ బొల్పు

తే. హనుమ యాయాసమేలేక ఁ యపుడు పెద్ద
యోడ సంద్రముదాఁటున ఁ ట్లాప్పుమీఱ
దాఁటె; శ్రీమంతుఁడగువాయుఁతనయుఁ డంత
నంబరము మ్రొంగఁజూచెడుఁనట్లు పూన్కి. ౪౪

2195

క. వనజారినఖంబులఁ జీల్చునుబూసినయట్లు, తారఁబను నూర్వ్యఃత్తఁ
గనుపట్టునట్టియాక స,మును హరియించునటు మేఘఁములసంతతులన్. ౫౪

క. ఆకర్షించెమరీతిని, నాకాశమునందుఁ దాను ఁ నరిగెఁ దిరుగుచున్;
బ్రాకటతేజుండయి ఘనుఁడౌకపివరుఁ గాంతిపాలయ ఁ నటమేఘంబుల్. ౬౪

ఆ. అరుణపాండరములు ఁ నసితమాంజివృముల్
హరితకృష్ణలోహిఁతాంగకంబు
లగుచు వెలసె; సంత ఁ సభ్రజాలంబులఁ
జొరఁగఁబడుచు వానిఁ ఁ ద్వర విడుచుచు. ౭౪

4198

క. ఘనజాలపినద్ధండ్లై, కనఁబడకయెయుండి మరలఁ ఁ గానఁబడెమచం
ద్రునిరీతి నమరియుండెను; హనుమయుఁ గపివీరుఁ డంబఁరాంతరమందున్. ౮

క. సితవస్త్రంబును దాలిచి, వితతాంబునరాశి వేగ ఁ విరియించుచు ను
ద్ధతిమీఱఁ బోవుటన్ తుణ, మతఁడటఁ గన్నడుచు మరల ఁ సంతర్హితుడై.

క. చెనుచున్నచంద్రురీతిని, గనఁబడుచున్ వెలుఁగుచుండె; ఁ గాలిగొమగుఁ దా
హనుమయు మాటికిమాటికి, ఘనముల విరియించి దారిఁ ఁ గైకొని వానిన్.

తే. చొచ్చుచున్ వీడుచున్ మేఘఁశుంభదుగ్ర
నినద మట్లుగ నార్చుచు ఁ నింగి గరుడు
పోల్కిమీఱఁ బ్రకాశించె; ఁ భూరితేజఁ
డైనయాతఁడు భీకరఁదానవాళి. ౧౦౪

2201

చ. అని వధియించి స్వీయమగుఁనాహ్వయమున్ వెలయించి పత్తనం
బును గలగుండునొందునటు ఁ పూనికఁజేసి నురారినాథు నా
ర్తిని గలఁగంగఁజేసి యతిఁతీక్షణరాక్రములై నవీరులన్
బెనువగనొండఁ గూర్చి పృథిఁవీనుతమం దమి మ్రొక్కి యంతటన్. ౧౨

క. వనరాశ్యంతరమున వే, వసుచుండెన్; వీర్య మురఁ ఁ శ్వేవవతనయుఁ డ
ద్రిని మైనాకంబును నొయ్యనఁ గరమునఁ దాఁకి యతనిఁనట వీడ్కొనుచున్.

క. జ్యముక్తశరమువలె నుద్ధామగతింబోయె; నట్లు ఁ తగువడిఁ దని యం

- దామారుతి మేఘమువలె, భీమం బగునామ హేంద్రః పృథ్వీధరమున్. ౧౪౫
- క. కని సంతోషంబున నా, ర్చెను; నీగతిభూరిరవము ధైర్యం నటించునున్
ధ్వని దాని దిశల నించెను; వనచరపంచాస్యః డంతఃపటలుచుఁ జెంతన్. ౧౪౬
- క. తనమిత్రులుండ వారలఁ, గనఁగాఁజనె వార్తఁదెల్పుఁకొతుకమున; నం
త నతండు సింహనాదం, బొనరిచి వాలమును ద్రిప్పె ధనువేగమునన్.
- క. గగుడుఁడు తిరిగెడున న్యుం, బరమున నార్వంగ నారఁవంబున కట భా
స్కరమంకలంబుతో నం, బరమెల్లచు బగులునట్టివడువున నుండెన్. ౧౪౭
- క. వననిధ్యుత్తరతీరం, బునఁ బావనిఁ జూచుకోర్కె ధౌవలుచునుండన్
మునుపున్నమహాబలులౌ, వనచరశూరు లొగిఁ దద్రఁపంబును మరుతన్. ౧౪౮
- క. అనిలప్రేరితఘనగ, ర్జనమున కుద్దియగుదాని ధౌవద్రామోదం
బును దెల్పుదాని మఱి యా, తనియూరుజవంబు వినిరి ధౌవమయమునన్.
- క. ఏవార్త విందుమో యని, యావనచరు లెల్ల దీనులై యుండుటచే
నావాయుతనయునినదము, లానారివరవముఁబోలి ధౌవర విని రటన్. ౧౪౯
- క. వనచరులందఱు నార్చెడు, హనుమద్గళరవమునట్టె ధౌవాలించి సఖున్
గనఁగోరి సంభ్రమంబులఁ, గనుచుండిరి హనుమరాకఁ ధౌవ శుభదంబున్.
- క. హరివరుఁడు జాంబవంతుఁడు, పరమముపం బార నచటిఁప్లవగోత్తములన్
ద్వరఁ బిల్చి యిట్టులనియెను; హరివరులారా! సమీరుఁదాత్మజఁ డందున్.
- తే. సర్వవిధములఁ గార్యంబు ధౌవలమైన
దానిగాఁ జేసికొని తాను ధౌవలవచ్చు
చున్న వాఁ డించుకై న నిం ధౌవండుఁబోదు
సంశయము, కార్య మద్ది నిష్ఫలమెయైన. ౨౩
- క. ఇతనిగళస్వన మిపుడీ, వితమున నుండంగఁగలదె; ధౌవితముగా దే
కృతకృత్యుఁడౌట దీనన్, గతసంశయములమగు టిపుడు ధౌవర్తవ్య మగున్.
- క. ¹వనచరులంత మహాత్ముని, ఘనబాహూరుయుగ వేగఁగాఢరవములన్
గని విని సంతసమున నొ, య్యన గంతులు వేయ సాగిఁగందందు వడిన్. ౧౫౦
- క. ²వనచరు లతिसంతోషం, బున వృక్షమునుండి వృక్షఃమునకున్ శిఖరం
బుననుండి శిఖరమునకున్, ఘనగతిచే నెగిరి యొకటిఁగాఁ జేరి రొగిన్. ౧౫౧
- చ. ³హనుమను జూడఁగోరి యిటు ధౌవకపులెల్లరు భూమహాగ్రమ్మల్
గొని యటఁ గూరుచుండి యొకఁకొంతపథంబున నుండివచ్చుమి
త్రునికరముం గరంబు వడి ధౌవమివిల్వఁగ వస్త్రముల్ కరం

¹ తస్య బాహూరువేగం చ వినాదం చ మహాత్మనః-అనియూ. ² తే న గాగ్రాన్న గాగ్రాణి
శిఖరా చ్చిఖరాణిచ-అనియూ. ³ వాసాంసీన ప్రకాఖాశ్చ సమావిధ్యంత వానరాః-అనియూ. సమా
విధ్యంత, పర్యభ్రామయన్-అనివ్యాఖ్య.

బునఁ గొని వీచునట్లచటిభూజములందగు చిన్నకొమ్మలన్
హనుమకుఁ గానుపించునటు ♦ లాదృతి నూఁచిరి వేడ్కపొంగఁగన్. ౨౬౫

క. గిరిగుహలఁజేరి వాయువు, విరావముం జేయునట్టివిధమున బలవ
న్నరుదాత్తజుండు గర్జించె రహిన్ దమవార లెల్లఁ ♦ జింతలఁ బాయన్.

తే. మేఘసముదాయమాట్టులు ♦ మింటినుండి

నచ్చునాకపివీరుని ♦ వరుసఁ గాంచి

¹ప్రాంజలులు గ్రాల వనచరులందఁ జట

నిలిచియుండిరి హర్షంబు ♦ లొలయుచుండ. ౨౬౫

2220

చ. ధరణిధరాభుండై జవము ♦ తద్దయు నొప్పుగ నాంజనేయుఁ డా
తరునిబిడద్రిశ్యంగమునఁ ♦ డా నట వ్రాలెను; మిత్రదర్శనా
దరమునఁ బూరితంబయి నితాంతము పొంగుమనంబుతో మనో
హరగిరినిర్మలంబు కడ ♦ నభ్రపథంబుననుండి యాతఁడున్. 30

2221.

తే. ²ఛిన్నపక్షంబు గాఁదగుశిఖిరిరీతి

నందు వ్రాలెను; సంతట ♦ నాకవులొగి

మదుల మిక్కిలిమోదంబు ♦ పొదల నమ్మ

హత్తు నేవించి సంతృప్తి ♦ నంది రవుడు. 31

2222

చ. వనచరు లంత ట్లేమముగ ♦ వచ్చిన వాయుతనూజుఁ గాంచి యా
తనికి ఫలాళిమూలసముదాయముఁ దెచ్చి యుపాయసంబుగా
మనములఁ గల్గుత్పత్తిని సమర్పణముం బొనరించి సంతనం
బునఁ దమమోము లొప్పుఁగను ♦ బూజలు నల్పిరి; వాయునూనుఁడున్. 33౫

సీ. అంతట జాంబవదాదులొగురువృద్ధులకు, నంగదకుమారునకును మ్రొక్కి.

వారిచేఁ బూజలఁ ♦ బడసి యాకవులచే నలరింపఁగాఁబడి ♦ యచటఁ గంటి

³సీతను నే ననిచెప్పె సంక్షేపంబుగా శుభవార్త; నక్కపివరేణ్యుఁ

డంతట వాలిజుండ్డై నయంగదుకరమ్మును గ్రహించి యిచ్చుగ మహేంద్ర

తే. ధరమునన్ రమణీయమై ♦ పరఁగువనము

నందుఁ గూర్చుండె నవ్వల ♦ హనుమ మోద

మలర నక్కపివర్యుల ♦ నాదృతిఁ గని

యనియె నిట్లు; లశోకాఖ్యవనమునందు. 32

2224

క. ఘోరాకృతు లగురాక్షస, నారులు తమఁ గాచుచుండ ♦ నై జమహిమచే

నేరీతిఁ గందుఁబొందని, శ్రీరామునిసాధ్వీ యైవసీతను గంటిన్. 3౮

2225

¹ తఘః ప్రాంజలులు స్తభా-అనిమా. ² గిరీర్థినిధిః కపిః-అనిమా. అవిచ్ఛిన్నపక్ష్య
పాతాసంభవాచ్చిన్నపక్ష్యత్యుక్తమ్-అనివ్యాఖ్య. ³ దృష్టా వీరేతి విక్రాంత స్సంక్షేపేణ వ్యవ
దయత్-అనిమా.

- ఆ. ఏకవేణిఁ దాల్చిఁ యాకాంత శ్రీరాముఁ, గనెడువాంఛ మిగులఁగఁ గృశించి
నుర్వి ధూళిఁ బ్రుంగిఁ యుపవాసకష్టంబు, లంది జడలుదాల్చిఁ యందు నుండె.
- క. కనినాడ నన్నవాక్యం, బును నమృతోపమము నర్థఁపూరితమును నా
హనుమవచింపఁగ విని యా, వనచరు లామోదపారఁవశ్యము గనుచున్. ౪౦
- సీ. బలవంతులై నయాఁవానగుల్ కొందఱు సింహనాదంబులు ఁ చేసిరట్లై
మఱికొందఱార్చరి ఁ మఱికొందఱుబ్బున గర్జించి రెలమిమైఁ ఁ గపులుకొంద
ఱట్టులై కిలకిల ఁ యని ధ్వనుల్ చేసిరి కొందఱుగర్జింపఁ ఁ గూర్చి మాఱు
గర్జించి; రంతటఁ ఁ గపివరుల్ కొందఱు పరమసమ్మదమున ఁ బరవసమున
- తే. ¹జక్కఁగఁ బలమొప్పఁగఁ ఁ జాల పొడవు
లై నతోఁకలఁ బైకెత్తి ఁ యవనిఁ గొట్టి;
రవలఁ గొందఱు సమ్మదఁమలర శైల
- శృంగములనుండి దుముకుచు ఁ నేపుమీఱ. ౪౧ 2228
- క. ²కరినిభు హనుమను స్పృశియిం, చిరి; హనుమయు నిట్లుకంటి ఁ సీతననఁగవా
నరవీరమధ్యమంబునఁ, బరఁగుచు నంగదుఁడు పల్కె ఁ నరవాక్యంబున్. ౪౨
- తే. విరివిగలయట్టికడలిని ఁ వేగ దాఁటి
పోయి మరలను దాఁటి యీఁపుడమి కేగు
దెంచితివి కాన బలమునఁ ఁ దీవ్రపౌరు
షమున నినుఁబోలువాఁడు లేఁడు మహి నెవఁడు. ౪౩ 2230
- తే. ³భౌర ! నీస్వామిభక్తి; యఁయారె! నీదు
వీర్య, మయ్యారె! ధీరత ఁ వినుతిచేయ
నగును మాభాగ్యవశమున ఁ యశమునఁ నగు
నవనిజను గంటి వీవు సుఁరారిపురిని. ౪౪ 2231
- క. కాకుత్స్థుఁడు మాభాగ్యం, బీకరణి ఫలించెఁగాన ఁ నిక సీతకుఁగా
శోకంబు నందకుండుం, గాక మహాసుఖము నొందుఁగఁ కని పలికెన్. ౪౫
- క. వనచరులంతట నంగదు, హనుమంతుని జాంబవంతు ఁ నటఁ గొల్చుచు వా
రిని మువ్వరఁ జట్టుకొనుచున్, ⁴బెనుశిలల వసించి రంత ఁ వీరవనచరుల్. ౪౬ 2232
- క. అనిలజఁ డంబుధిదాటుట, దనుజేంద్రపురంబుఁ గనుట ఁ ధాత్రీతనయన్
గనుటయు రావణుఁ గాంచట, యనునీవార్తల వినంగ ఁ నాతురపడుచున్.
- క. చేమోడ్పులు గీలించుచు, నామారుతిమోముఁ గనుచు ఁ నటనుండఁగ; నా

1 అంచితాయతద్విష్ణాణి లాంగూలాని ప్రవిన్యధుః-అనిమా. ఆత్ర దీర్ఘపదసన్నిధానాదా
యతపదం స్థూలపతమ్-అనివ్యాఖ్య. 2 వానరావారణోపమం-అనిమా. 3 అహో స్వామి నితేభక్తి
రహో వీర్య మహో ధృతిః-అనిమా. 4 పరివార్యప్రముదితా భేజిరే విపులా శ్చిలాః-అనిమా.

శ్రీమంతుఁ డంగదుం డు, ద్వామబలాధికులు కవులు † తన్నుఁ గొలువఁగఁ.
 క. సుర సేవ్యమానుఁడై నిర్జరనాథుఁడు స్వర్గమందు † రాజులు రీతిఁ
 గిరియందుఁ బొలుచుచుండెను; వరకీర్త్యన్వితుఁడు గంధఃపహుమానుండుఁ.
 క. కనకాంగదయుతబాహుఁడు, ఘనయశుఁ డంగదుఁడు పరిమఃకౌతుకమొప్పుం
 గ నధిష్ఠించుట విస్తృతిఁ, గనునాగిరిశిఖర మతుఁకాంతి వెలింగెఁ. ౫౭
 ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౮ - వ సర్గము.

అంగదాదులతో హనుమ లంకావృత్తాంతమును చెప్పుట. ఉత్తర

క. తరువాత నతులబలుతౌ, మరుత్సుతాద్యఖిలకీశఃపండునులెల్లం
 బరమమందంబు మహేంద్రశిఖరిశృంగమునందుఁ గూడిఁకాంచిరి మిగులఁ.
 తే. సంతసంబున నాజాంబఃపంతుఁ డంగ
 మందుఁ బుకలు పొడను హఃస్వాభిఁదేలు
 కపివరుని హనుమంతునిఁ † గాంచి పలికె
 గార్యవృత్తాంతమును నడుఁగం దలంచి. ౨ 2239
 చ. జనకజ నెట్లుగాంచితివి † సాధ్వీయు నచ్చట నెట్లులున్న దా
 దనుజవిభుండు దుష్టమతి † దారుణకర్ముఁడు సీతయందుఁ దా
 ను నెటులువర్తనంబును గఁనుఁ; గపివర్య! యథార్థరీతి నీ
 పని సకలంబుఁ దెల్పు పిదఁపం దగుకృత్యము నిశ్చయింత మో
 హనును! రఘూత్తముం గనఁగ † నందఱమేగినయప్పు డచ్చటఁ. ౪ 2240
 క. ¹ ఏమాట చెప్పఁదగునో, యేమాటయుఁ దాఁచఁదగునో † యెఱిగింపుము నీ
 వే మాకు, బుద్ధిమంతుఁడ, వై మాకుం దెల్పుఁజాలుఁనట్టింపవునూ. ౫ 2241
 క. ² అని జాంబవంతుఁ డిప్పగిది నియోగింపంగ హనుమ † తీవ్రపులకలం
 గనుచుఁ మూర్ధమ్మున నా, జనకజకుఁ మ్రొక్కి పల్కె † సాధుభగితులఁ.
 క. విను నేను సమాహితమతి, వననిధిదాయామృతటము † వైశమ చేరం
 గను గోరి మహేంద్రాచలముననుండియె వ్యోమమార్గమున కెగిరితిఁగా. ౭
 క. ఇది ప్రత్యక్షమె మీకుం, గద నేనవ్వలను జనఁగఁ † గమ్రము జాంబూ
 నదమయమునై నశిఖరంబు దారుణంబైనవిఘ్నమువలెఁ జెలంగఁ. ౮
 క. కనినాఁడ దాని, నది శ్రోతను జక్కఁగ నావరించి † నదలక యుంటఁ
 మనమున నెంచితి విఘ్నమె, యని యవ్వలఁ గనకమయము † పద్మివరంబుఁ.

1 యశ్చార్థ స్తత్రి సక్తవ్యో గతై రసాభి రాత్త వాః, సక్షిశ్వాం చ య త్తత్త తద్భవాః
 వ్యాకరోతు నః-అనిమా. 2 ప్రణమ్య శిరసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత-అనిమా.

తే భవ్యమును జేరి దీనిని ♦ బగులఁగొట్ట
వలయుననుబుద్ధి నాకొప్పు ♦ గలిగె; సంత
నర్కతుల్యముగాఁ గగునగ్గిరివర

శిఖరమును వలమున మోచ ♦ శృంగచుద్ది. ౧౦

2246

క. ¹శతదశములుగాఁ బగిలెను, క్షీతిధర మది తన్నుఁగూల్పఁజేయుప్రయత్నం
బతులితముగా నెఱుంగుచు, ²సుతా! యటంచుననుబిల్చిశుభమధురోక్తి.

క. నామది సంతస మందం, గా మఱిమఱిచేసియనియె; ♦ గంధవహునకు
నేమిత్తుండఁ బితండ్రిగ, నోమారుతి నన్ను నెఱుఁగు ♦ ముద్యమ మలరణ.

క. నను మైనాకుండందుకు, వననిధిలో నున్నవాడఁ ♦ బావని! పుత్రా;
మును గిరివర్యము లన్నియుఁ, గనియుండును బక్షములను ♦ గావున నవియు.

క. తమయిచ్చరీతిగా భూధ్రములెల్లను నట్లు భూతతతుల విపరీ
తముగాఁ దిరుగుచు నేచుచు, తమదిరుగుచునుండఁ; బాకశాసనుడంత.

క. తననుహిమమొప్పు భూధ్రము, లొనరించుమహార్తి నెఱిగి ♦ యరుతరవజ్రం
బున వాసిపక్షములఁ జెం,డెను వేలకువేలుగాఁగ ♦ నిర్భరశక్తి. ౧౦౫ 2247

తే. నాయనా! మహితాత్ముడై ♦ నీయనుంగు

జనకుడౌ వాయుదేవుఁ డాసనుయమందు

నీమహార్థ వమున వైచి ♦ యింద్రుబారి

బడఁగ నీయక తప్పించెఁ ♦ బరమకరుణ. ౧౦౬

2252

చ. ¹అనిలునిసాయముం గనితి ♦ నాతనిపుత్తుడ వై ననీకుఁ జే
తనయినయంతసాయమును ♦ దానికి మాఱుగఁ జేయువాడ ధ
ర్మనిరతిఁ గాంచినట్టిరఘురాముఁడు వాసనతుల్యవిక్రముం
డనఘుఁడు గాన నాతనికి ♦ నర్హసహాయముఁ జేయఁ బూనితి. ౧౦౭ 2253

తే. అనిమహాత్ముడు మైనాకుఁ ♦ డనిన వినుచు

నతనికిని నాదుకార్యంబు ♦ ననువదించి

యవలఁబోవ నుద్యుక్తుడ ♦ నైతి నమ్మ

హాత్ముడటఁ బోవఁగా నాకు ♦ ననుమతి యిడె. ౧౦౮

2254

క. ఘనగిరి నాతోఁబలుకం, గను బూనినమనుజతనువు ♦ గ్రన్నన విడియ
వ్వనధిపయినుండఁ బర్వత, తనువున నాపిదప నేనితాంతజవమున. ౧౦౯

క. చనుచుంటి శిష్టమార్గం,బును గడవఁగఁ జాలకాలమును బిదప దివం
బున నర్పజనని సురసను, గనినాడను; నామెనన్నుఁ ♦ గడలికి నడుమ.

క. కనుఁగొని యిట్లనిపలికె; వనచరవర! సురలు నిన్ను ♦ భక్ష్యంబుగ నా

1 వ్యశీర్యతి సహస్రథా-అనిమా. 2 పుత్రేతి మధురాం వాణీమ్-అనిమా. 3 రామ భర్త
భృతాం శ్రేష్ఠో మహేంద్ర సమవిక్రమః-అనిమా.

- కు నొసంగిరి కావున నినుఁ, దినియెడఁ జరకాలమునకు † దేవపథమునన్ ౨౧౫
- క. దొరకితివి నీవు నాకును, బరమంబగు భక్త్య మైతి; † బలి రే! యనఁగాఁ
గరములు ముకుళించి నను, స్కరణము గావించి ¹నేనుఁ † గడుదైనయమునన్.
- క. నిలుచుండి యామెతో నిటు, పలికితిని; బరంతపుండు † బలశాలియు శ్రీ
లలితుండు దశరథుండును, నిలేశనందనుఁడు రాముఁ † క్షేపుమెఱుఁగన్.
- క. అనుజఁ డగులక్ష్మణుండును, జనకజయును దోడరాఁగ † జనకునియాజ్ఞన్
గొని దండకాటవికి వచ్చెను; రామునిధర్మపత్ని † సీతను వనిలోన్. ౨౧౬
- క. దనుజేంద్రుఁడన దురాత్ముం, డన నొప్పినరావణుండు † హతభాగ్యుఁడు తాఁ
గొనిపోయె; నిపుడు నే రా,మునియానతి దూతనగుచుఁ † బోయెడఁ జచ్చి.
- క. జనకజకడ కేగెడునను, వనితా! శ్రీరాముడేశఁ † వాసిని వగుటన్
జను రాజునకు సహాయం, బొనరింపగ వట్లుచేయ † నూల్కొనకున్నన్.
- క. చని నేను సీతఁగని యె,వ్వసికై నను ²నించుకయును † బాధను జేయన్
మనమునఁ దలఁపనిశ్రీరా,మున కావార్తలనుదెల్పి † మోదముతనరన్.
- ఆ. మరలవచ్చి చొత్తు † మానినీ! నీవక్త, నునుచు నొట్టుపెట్టుకొనుదుఁ జచ్చి;
యనుచు నేనుబల్క † నాకామరూపిణి, నురస సమృత్తింప † కురుజవమున. ౨౧౭
- క. ననుఁ గడచి పోవఁజాలఁడు, విను మెవ్వందైన నిట్లు † విధి వరమిచ్చెన్
మును నాకనియెను; దశయో, జనవిస్తృతిఁగల్గునామె † సరగ నిటుల నన్.
- సీ. విని నేను క్షణకాలమున నామెకంటెను మఱికొంతవిస్తృతిఁమైఁ జెలంగ
నుంటి, నాతనువెంత † యొప్పెనో దానికిఁ దగినట్లు తనదువఁ † వనమునామె
విచృతంబుగాఁజేసిఁ † వెన ననుమ్రొంగఁగాఁ దెఱచెను; నపు నా † దేహమెల్ల
నల్పతమంబుగా † నలవరించుకొనుచు నాముహూర్తంబునఁ † యందె యొక్క
యంగుష్ఠమాత్రుండఁ † నైతి; నంతట నేను వదవృక్తమును జొచ్చి † తడవుచేయ
- తే. కుండ వెలువడివచ్చితిఁ † జండతనువు
దాని దిగనాడి సురసయుఁ † దనమునుపటి
యాకృతిందాల్చి ననుఁజూచి † యనియె నిట్లు;
లర్థసిద్ధికిఁగాఁ జనఁవయ్య! నీవు. ౨౧౮
- క. వనచరవర్యా! నుఖముగఁ, జనుమా! యిఁక సీత రామఁ † చంద్రునకు మహా
త్మునకు నొసంగుము మోదం,బును బొందితి నిన్నుఁ † గాంచి † భూరితరభుజా.
- క. ³నను భూతవితతి మేల్తే, లనుచుం గొనియాడె; నంత † నంబరమున నా
వినతాద్వితీయతనయుని, యనువునఁ బోవంగఁ దలఁవ † వయ్యెడ వినుడి.

2266

1 వివర్ణవదనో భూత్వా-అనియూ. 2 రామం చాక్లిష్టకారిణమ్-అనియూ. 3 తతోఽతా
సాధుసాధ్యేతి-అనియూ.

తే. నాతనుచ్చాయయును దేనిఁచేతనో గ్ర
హింపఁబడియెను నాకు నఁదేదొకానఁ
బడకపోయెను; విగతజఁవమున దశది

శలను గాంచితిఁగాని యఁచ్చటను నాకు. 3౪౫

2269

క. నను విగతునిగాఁజేసిన, తనువెద్దియొ తోఁపదయ్యెఁ; ధన్వభమున నా
కును దోఁపనిరూపముగల, యనూనవిఘ్నం బిదేలఁయూర్తిని ముంచెన్. 3౬

చ అని మదిఁదోఁచెఁ నిట్లువగఁనందుచుఁ గ్రింద జలంబువంకఁ జూ
చిన నట భీతిఁగల్గునటుఁచేసెడురూపమునం జెలంగునొ

క్కనెలఁత దానవాన్వయయె ధన్వజేఁ నావికృతాంగి నన్ను వే

కని వెడనవున్ నవ్వి ¹త్వరఁగఁచనియట్టి యనిష్టవాక్కులన్. 3౮

2271

ఆ. పలికెనిట్లు లోరి. ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి
కేగుచున్నవాఁడ ధన్వజేను నాకట, నలఁగుచున్నదాన ధన్వజీవు. 3౮౫

తే. మంచియాహారమైతివి ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

జాలకాలమాహారము, ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

తృప్తిఁ గావింపుమా నాకు ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

²నంత మంచిది యనినేను ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

2273

క. వినుఁ డాదానవివదనంబునకంటెను నధికముగ నె ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

బును గాంచితి దానవియును, దనభయదాన్వయంబుఁ బెంచె ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

క. ననుమ్రుంగుకాంతఁ బూనెను; గనుకనె ననుఁ గామరూపుఁగఁగాని, మృతిం
దనుఁబొందఁజేయువికృతపుఁ, దనువొందితినంచుఁగాని ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

సీ. ఒకక్షణంబున నె నాఁయుగ్రరూపంబును నల్పతరంబగుఁనట్లు చేసి

కొని దానిహృదయంబుఁన నె చొచ్చి యంకలిసారమెల్లనుగొంచు ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

నాకసంబున కేగ; ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

హృదయంబు భేదింప ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

తే. బడియె; సిద్ధులు చారణుల్ ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

భయదరాక్షసిసింహికఁ ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

డంతమొందించె ననిపల్క ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

తి నిటుచేసినఘోరమాఁపనిఁ దలఁచుచు. ౪౪౫

2276

క. చని చాలదూరమంతట, వననిధిసౌయాన్యతటము ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

బును లంకయున్నచోటును, గనినాఁడను; బళ్ళిమాల్గి ధన్వజీర్ఘకాయంబు, గలిగినాఁడవీవు ధన్వజి యెచటి

చ. ఘనభయదాకృతుల్ దనుజఁకాంతులు నన్దనకుండు నట్లుగా

దనుజనివాసమై తనరుఁతత్పురవర్యముఁ జొచ్చినాఁడఁ; జొ

¹ అవస్థిత మసంభ్రాంత మిదం వాక్య మశోభనమ్ - అనిమూలము. ² బాధ మిత్యేవ తాం వాణీం-అనిమూ.

చ్చునపుడు నాదుమ్రోలఁ బెనుఁశూరతమైఁ బ్రళయాంబుదంబునాఁ
గనఁబడునొక్కకాంత ననుఁగొంచుచు నిల్చె మహాట్టహాసమున్
బొనరుచుచున్; ¹జ్వలచ్చుచినిఁబోలెడువెండ్రుక లొప్పుచుండఁగన్. ౪౮

క. అతిభయదాకృతితో నను, జతనంబునఁ బట్టికొట్టి ఁ చంపఁగ యత్నిం
చుతలోదరినవ్యకరో, స్థతముష్టింబొడిచి గెలిచి ఁ తత్పుర మంతన్. ౪౯ 2279

ఆ. ²ఆప్రదోషకాలఁమందుఁ జొచ్చితి; నన్ను
భయముమీఱఁ గొంచి ఁ పడఁతి పలికె
వీర! వినుము నాదుఁపేరు లంక, పరాక్ర
మమున గెలిచితి విక ఁ నమలచరిత. ౫౦ 2280

క. పురమునఁ జెలంగుదనుజో, త్కరమును నిర్జింపఁగలవు ఁ తప్పక యనియెన్;
బురిఁజొచ్చి రేయియంతయుఁ, దరుణీనుణి వెదకినాఁడఁ ఁ వత్పరమతినై. ౫౦౪

క. దనుజేంద్రనియంతఃపుర, మునకుం జని వెదకినాఁడఁ ఁ ముగ్ధయు నాకుం
గనఁబడదయ్యెను; నటసీ, తను గానక దుఃఖజలధిఁ ఁ దగ మున్గితిఁగా. ౫౧

క. దానికిఁ దుడిఁగానకయే, యేచుండఁగఁ గనకసాల ఁ మెంతయువెలయం
గా నొకభవనారామము, గానంబడె; నంత నేచుఁ ఁ గడుఁ బూన్కితఁగన్.

క. తరునికరాంచితమై యం, బరమునకుం బ్రాకియున్నఁప్రాకారంబున్
బరికించి దాఁటి వనమున్, గరము ప్రమోదావహంబుఁ ఁ గంటిని జుండి.

సీ. అయ్యశోకోపవఁనాంతరంబునఁ బెద్దశింశుపావృక్షంబు ఁ చెలఁగుచుండె
దానిపై నెక్కి యుద్ధామకాంచనమయకదళీవనంబును ఁ గంటి; శింశు
పాహ్వాయతరువున ఁ కంతికంబున వరవర్ణినిఁ గంటి నాఁవనిత నడివ
యస్సునఁ జెలఁగుచు ఁ సంభోజపత్రాక్షియై యుపవాసాలి ఁ కార్తినొంది

ఆ. యాస్యమెల్ల వాడఁ ఁ నాసురపతి యెత్తి, కొనుచుఁ బాటినట్టిదినమునందుఁ
గట్టినట్టిచీరఁ ఁ గట్టి శిరోజముల్, ధూళిబ్రుంగ బహుళఁదుఃఖ మొలయ. ౫౬

క. తనువెల్ల దుఃఖతాపం, బున విన్నదనంబు మిగులఁ ఁ బొందఁగఁ బ్రాణే
శునిహితమెగోరుచున్ మే, దినిపైఁ గూర్చుండి యుండె ఁ దిటవు మదిఁ దగన్.

ఆ. వికృతరూపలగుచు ఁ విగతదయాచిత్త, లగుచు మాంసశోణిఁతాదులఁ దివి
కడుఁ జెలంగుదనుజఁకాంత లాఁడువులియు, హరిణిఁబోలె జట్టుఁనావరించి

క. తనుఁగాచుచుండ నుండెడు; దనుజాంగవలందు నడుమఁ ఁ దాఁ జిక్కుచు వా
రనయము బెదరింపఁగఁ గే, శనిచయ మొకజడఁగనుండఁ సాధుత్వమునన్. ౫౮

క. పతినే దలఁచుచు నతిదీ, నత భూమియె శయ్యగాఁగఁ ఁ వలినియుఁ దుహిప
ప్రతతిని సొంపుదొలంగెడు, గతిని వివర్ణాంగి యగుచుఁ ఁ గనఁబడఁ గంటన్.

- ¹సీ. అట్టిస్థితింగను ♦ నంగనారత్నంబు నాయశస్విని రాము♦ననుఁగుఁబత్ని
మృతినంద యత్నించు♦మేదినీపుత్రిని రావణునం దను♦రాగ లేశ
మైనను లేనియా♦యమలచరిత్రను హరిణశాబాక్షిని ♦ నతిశయప్ర
యాసమునం జేరి ♦ యచ్చటఁ గన్గొని యామెఁ జూచుచు నేను ♦ నందె శింశు
ఆ. పాగ్రసీచునుంటి; ♦ నంత రావణునాల, యంబునుండి నూపు♦రాళిరవముఁ
గలిసిమెఱయుచున్న♦కాంచీరవంబును, గూడియున్నరవము ♦ గుబులుకొనియె.
ఆ. అతిగభీర మగుచు ♦ హలహలాక్షరయుక్తమగుచు నారవంబు ♦ తగి వినఁబడె,
నంత నేను ²బెనుభ♦యమునొంది నూపంబు, నల్పతరముగాఁగ♦నమరియుండ.
క. తరువరమున నొకచోటనె, యరణ్యమున దాఁగియున్న♦యండజమువలె
బరమరహస్యస్థలి నెవ్వరికై నం దెలియరాని♦భంగిగ నుంటిన్. ౬౩ 2292
చ. జనకజ యుండుచోటికి విశాలబలుండగురావణుండు నా
తనితరుణుల్ జవంబును నితాంతముమీఱఁగవచ్చి; రంత రా
మునిప్రియపత్ని³ యూచుయుగ♦మున్ బిరియంగనుబట్టి చేతులన్
ఘనకుచముల్ గనంబడని♦కై వడిఁ గప్పి విచంచలాత్మయై. ౬౪ 2293
ఆ. పరచుభీతిఁ గంది ♦ వ్యధలపాతై దెసల్, గనుచుఁ దన్నుఁగావఁ♦గాఁదగినది
కానఁబడమి మిగులఁగంపమునొందుచుఁ, గరుణఁజూప నర్హఁ♦గా వగచుచు.
క. నిరతం బార్తిసిమున్నెడు, తరుణీమణిఁ గాంచి యంత♦దశవదనుండున్
బరికించి యవాక్చిరుఁడై, పరమాదృతి మ్రొక్కి పలికె ♦ బడఁతీ! యింకన్.
క. ననుమన్ననతోఁ జూడుచు, యని ప్రార్థించుచును మఱియు♦ననియె నిటుల నో
వనితా! గర్వితవోదువు, కనుక నె దర్పమున నన్ను ♦ గౌరవ మలరన్. ౬౭౪
క. మన్నింపకుందువేని మ,దున్నతమగు నాజ్ఞమాన♦యుక్తమె యామీఁ
ద న్నినుఁ జంపుచు రక్తంబు న్నేనేత్రాగువాఁడఁ ♦ బొలఁతి! నిజముగన్. ౬౮౪
చ. అనినదురాత్ముఁ డై నదను♦జాధిపువాక్కుల నాలకించి యా
జనకజ తీవ్రకోపమున ♦ సావంతము పొంగవచించె నిట్లు చ
క్కనిగతి; రాక్షసాధమ! యఖండపరాక్రమ మొప్పువెల్లు రా
మునిప్రియపత్ని నేను; బ్రభు♦ముఖ్యుఁడు నా ఘనకీర్తి నొప్పుచున్. ౬౯౪
తే. తనరి యిత్వోకుకులపతి ♦ యనఁ జెలంగు
దళరథునికోడలను నన్నుఁ ♦ దగ వచింప

1 ఇందలి విశేషణములన్నియు మూలానుసారములేయని గ్రహింపఁదగు. 2 అహంతు పర
మోద్విగ్నః-అనియూ 3 సంకుచ్యోర్నాస్తనాపీనా బాహుభ్యాంపరిభ్యచ-అనియూ. పండితుఁడనుట
నీతకుశలవార్తను వానరులకుం జెప్పసమయమున 'స్తనాపీనా' అనిచెప్పినట్లు కవి వచించెనుగదా.
దీనిచే వార్తకికి మచితజ్ఞత లేదనవచ్చునా కలదనవచ్చునా యని ప్రశ్నముచేయుట తెలివిత
పము. అట్టిమహాత్ముల కన్నదున్నట్లు చెప్పట తప్పుగాఁ దోఁపదని గ్రహించుట సరసము.

¹ననువుగానట్టివల్కుల ♦ నాడెదీవు

నాలుకయు వీడి పడిపోవ ♦ దేహానా యిట 2౦

2299

క. దనుజ యనార్యా! పాపీ, విను నాపతి చెంతలేని ♦ విషయంబున న
న్నును దొంగిలించి యామా, న్యునికంటంబడకపోతి ♦ వోహో యననా. 2౧

క. నీవీర్య మల్పతరమా, నీ వాతనిసముడ వనఁగ ♦ నిలుచునె పలు కి
ట్టివతనికి దాసుడవని, యేవల్కుఁగనై నఁదగుదు ♦ వే పాపమతీ!. 2౨ 2301

ఆ. వివిధయజ్ఞ ములను ♦ విధిగ నొనర్చువాఁ

డెవుడుసత్యవాది ♦ యినకులజుఁడు

సంగరమున నుతికిఁ ♦ జాలినవాఁడు రా

ఘవుఁడటంచు నిట్లు ♦ కఠినరీతి. 2౩

2303

క. ²వనితవచింపఁగ విని యా, దనుజేశుఁడు చితినివెలుఁగు ♦ దహనునిరీతిఁ
ఘనకోపంబున మండుచుఁ, దననేత్రములపై విప్పి ♦ దారుణరీతిఁ. 23౪ 2303

క. ³దక్షిణముప్పిని గైకొని, యాక్షణ మాసాధ్వీఁ జంపు ♦ నాదృతిఁ గొవఁగా
వీక్షించి యచటఁడగు హరి, గాక్షులు హోహారవంబు ♦ నందఱుఁజేయఁ. 2౪౪ 2304

క. తరుణులనడుమఁ జెలంగెడు, హరిణాయతనేత్ర యాదు ♦ రాత్నునిప్రియమం
దరి మందోదరి యప్పుడు, త్వరగా నరుదెంచి చంపఁవలదని యడ్డఁ. 2౪౫ 2305

చ. చెలువలమిన్న యిట్లనుచుఁ ♦ జెప్పె; స్మరార్దితుఁడై నభ ర్తతోఁ
బలుకులు తీయనై వెలయ ♦ వజ్రసమానపరాక్రమంబునం
జెలఁగుదు వీవుకాదె యిట ♦ సీతను జంపఁగనేల? దీనితోఁ
గలదె ప్రయోజనంబు ధరఁ ♦ గల్గుదు రే నినుఁజోలుశూరులుఁ. 2౪౬ 2306

సీ. గంధర్వనిర్జరఁ కాంతల యక్షకన్యకలను దమిఁ గూడి ♦ యతను కేలిఁ
దేలుమా, యెవరితోఁ ♦ జోలనియీసీతతోడ నీకే లనితోయజాక్షి
పలికె; నంతటఁ దరుణుల వారలంగూడి యమ్మహాబలశాలి ♦ నమరవరుని [దు
నుప్రసన్నునిఁ జేయుచుఁ నిజగృహమువకును దోడుకొనిపోయి; రవయూడతఁ

తే. చనినపిమ్మట వికృతాస్యలును దురాత్మ

లై నరాక్షసకాంతలు ♦ జానకిని గ

తోరభీతిదవాకృముల్ ♦ బోరన వచి

యించి బెదరించి; రాసీత ♦ యెల్లనుదుల. 2౪౭

2307

1 అవాచ్యం పదతో జిహ్వ కథం నపతిత తప-అనిమా. 2 జహ్వల పహా కోహ చ్చిరా
సభివహావకః-అనిమా. భయంకకద్యోతనాకృష్టై చితాస్థ మమటయవియోజంగవగు 3 ముద్రితమధ్యమ్య
దక్షిణమ్-అనిమా. పూర్వం ధాన్యహరివాప్తిప్రతిషిద్ధిమ్యుక్తం ఇదానం ముద్రితమధ్యమ్య
దుభాభ్యా మపీతి కల్పనీయమ్. - అనివ్యాఖ్య. ఇది వ్యాఖ్యకర్త యాహావకః తపఃవివరితం
ముగిసినదాక.

- క. తలఁచెను దృఢములనలెనే; ఖలచి త్తములఁ దగ ననురఁకాంతలబెదరిం
పులుసీతయెడల వ్యర్థంబులెయ్యె ఘలింపవయ్యెఁబో యించుకయున్. ౮౦
- క. పలలాశనతానురరిపు, లలనలు తమగర్జితము లిలాసుతయందున్
ఫలియింపమి నిశ్చేష్టలఁ, గలఁగుచు దనుజాధినాథుఁకడకేగి వెసన్. ౮౧
- క. జనకజపూనికయంతయు, ననువాదముచేసి; రంత • నయ్యంగన లె
ల్లనుగూడి నిర్గతాశల, జనకజ వశపటచుకొనెడుసంగతి వాయన్. ౮౨ 2310
- చ. ¹వనితకు నేమియేని చెడుబాధను గల్గఁగఁజేయకుండుండీ
యనుదనుజేంద్రునాజ్ఞఁ గొని • యామెకుఁ జుట్టును నుండి నిద్దురం
గని; రలరాక్షసాంగనలు • కావలికాచుచు నప్పు నిద్రఁబొం
దినఁ బతిమేలు గోరునుదతీమణి జానకి దుఃఖతాత్మయై. ౮౩ 2311
- క. కడుణముగా దీనత నా,తురముగఁ దానేడ్యె; ²దనుజతోయజనేత్రాం
తరముననుండియె త్రిజటయుఁ, ద్వరఁగా మేల్కొనుచు లేచితగ వచియించెన్.
- క. ననువలచినభక్షింపుఁడు, జనకజ భక్షింపవలదు • సాధ్వీయు రఘువం
శ్యునికోడలు నగుసీతయు, వినాశమును బొంద దెట్టివిషయములందున్. ౮౪
- చ. దనుజవినాశనాస్పదముఁ • దన్వివిభుం డగురామమూర్తికిన్
ఘనజయనూచనంబు నతిఁగాఢభయంకరమున్ గఱోరరీ
తిని దగునట్టిస్వప్నమును • దృష్టిగఁ గంటి; హితంబు తెల్పెదన్
వనితల నందఱన్ మనల • వారక రాముఁడు చంపకుండఁ గా
వను నొకయీసతీమణియె • బాగుగఁ జాలును గాన నీనతిన్. ౮౬ 2314
- క. మనమెల్లం బ్రార్థింతము, మనమున కిదె నాకు నీసమయమునకు శుభం
బనితోఁచుచున్న; దెవ్వతె, కనూనదుఃఖములు గల్గునాసమయమునన్. ౮౭ 2315
- తే. ఇట్టికలతోఁచునేని యాఁయింతి వివిధ
దుఃఖములనుండి ముక్తయై • తోరపుసుఖ
ములను గాంచును; జానకి • మ్రొక్కి వేడఁ
గాఁ బ్రసన్నాత్మయగు నని • కడఁగి పలికె. ౮౮ 2316
- సీ. ³అంతనాజనకజ • యాత్మేశునకు జయ మబ్బునన్తాటకు • నలరి బేల
గావున సిగ్గొంది • క్రవ్యాదవనితల కనియె నీపల్కునత్యమగునేని
నే మిమ్ముఁ గాచెద • నెలమి నంచనిపల్కె; నట్టిదారుణదుర్ద • శానుభవము
నందియున్నట్టియాఁయంగనామణి నేనుఁ గని చాలఁ జింతించి • మనమునందు
తే. నూటటను బొందకుంటి; నే • నుర్వితనయఁ
బలుకరింపఁగ నొక్కయుపాయ మరసి

1 తత స్తా స్పహితా స్పర్వాః-అనిమా. తూష్ణీం రక్షతేతి రానణోక్తా ఇతిశేషః-అనివ్యాఖ్య.
2 దనుజతోయజనేత్రాంతరము=రాక్షసస్త్రీలనడుమనుండి అనియర్థము. 3 అవోచ ద్యది తత్సత్యం
భవేయం శరణం హి వః-అనిమా.

తిని, వచించెద వనచరధీరులార

ముందు నిత్యోకునద్వంశమును గ్రమముగ. ౯౦

2317

క. వినుతి యొనర్చితి; రాజ, ర్షి నికరపూజితముగాఁగఁ + జెలఁగెడునవ్వా
కృనిచయమునఁ బల్కఁగ విని, జనకజనయనముల బాష్పసలిలము గ్రమ్మె.

క. ననుఁగాంచి యిట్లుపల్కెను; వనచరవర! యెవఁడవీవు + వచ్చితివిట కె
ప్పనికయి రామునితో నీ, కునెటుల నెయ్యింబుగల్గెఁ + గూర్చి దీసికె. ౯౩

తే. విస్తరించి వచింపుమా + వేడుకయ్యె

వినఁగ ననిపల్క నిట్లంటి + వనజనయన

దేవి నీభర్త యగురఘుధీరునకు న

హోయఁడయి భీమవిక్రముఁడై చెలఁగుచు. ౯౪

2320

క. బలమున మిన్నందినకపి, కులపతి సుగ్రీవుఁ డనఁగ + క్షోణీష్ఠలిలోఁ
గలఁ డొకవనచరుఁ డతనికీ, బలువిధములఁ బ్రీతిలతకుఁ + బాత్రుఁడ నగుచున్.

క. పురికిచటికి వచ్చిననను, నరయుము భృత్యునిగఁ బేరు + హనుమంతుఁడనన్
ధర నెగడువానిగా; నె, క్కరణిని శ్రమమొరుల కెల్లఁ + గలుగక యుండన్.

క. చరియించునీదుప్రాణే, శ్వరుఁడే నను నిచటికిట్లు + చనుమని పంపెన్;
బురుషోత్తముఁ డాదశరథ, వరనూనుఁడు శ్రీయుతుండు + వనితామణిరో.

ఉ. తానుగ నంగుళీయకము + దారుణదుర్దశనున్ననీకు గు

ర్తానని యిచ్చి పంపె; భవదాజ్ఞను గోరెద నేమిచేయనా

నేనిక రామలక్ష్మణులనిర్మలసన్నిధి కిప్పు నిన్నుఁ బెం

పూనుచుఁ గొంచుఁబోయెదను + నోజననీ బదులేమిదీసికెన్. ౯౮

2324

చ. అనియడుగంగ నాజనకుఁ + నాత్మజ నాపలుకాలకించి నె

మ్మనమున నెంచి పల్కె; రఘుమండనుఁ డీఖలుఁడై సరావణున్

గనదురుశక్తిఁ జంపి ననుఁ + గైకొనిపోయెడుఁగాక యన్న; నే

ననఘమతిన్ బవిత్రతమ + నామెను భక్తిపురస్కరంబుగాన్. ౯౯

2325

చ. శిరమున మ్రొక్కి రాఘవునిఁ + చిత్తము నింపును బొందఁజేయనై

పరమమునై నగుర్తును గృహం దయచేయు మటంచువేడితిన్;

గరము కృపావలోకనము + గన్పడ నన్లని యోమహాభుజా

నిరుపమమైనయీమణిని + నీకు నొనంగెద వే గ్రహింపుమా. ౧౦౦

2326

ఉ. దీనిని గాంచినంత రఘుధీరుఁడు నిన్ను బహుకరించు; సం

చానియతిం గృశించునతి + యద్భుతకాంతిఁ జెలంగునామణిన్

జామగ నాకొనంగి రఘుచంద్రునకే తెలియంగనై న ము

న్నైన చరిత్రమొందు తెలియంగను జెప్పును కాలఁ బ్రీతిన్. ౧౦౧

- చ. జనకన రేంద్రపుత్రికిని ♦ స్వాంతము హెచ్చరికం దగంగ నీ
వననిధియు తరస్థలికి ♦ వై శమ రావలెనన్నబుద్ధితోఁ
బ్రణతియొనర్చి యామె నలు ♦ ప్రక్కల భక్తిఁ జరించితిన్; మహీ
తనయయు నంతటన్ మదిని ♦ దాఁ దలపోసి వచించె నీక్రియన్. ౧౦౩౫
- క. హనుమంతా నా వార్తను, జని రామున కెఱుకపఱుపఁజను; నద్దానిన్
వినినంత శూరులగున, య్యినకులసంభూతు లిద్దఱ్ఱ ♦ రేడ్డెఱమీఱన్. ౧౦౪౫
- క. హరిపతితోఁ జనుదెంచెడు, కరణి నొసర్పంగ నీవు ♦ గా కిం కిల నె
వ్వరుగలరు? రాకయుండిన, నిరుమాసములే శరీరమిది యుండుఁజమీ,
క. తరువాత ననాథక్రియ, మరణింతును నేను భూషమండనుఁడగు నా
పరమపవిత్రుఁడు రాఘవుఁ, డరుదెంచియుఁ జూడఁజాలఁ ♦ డవ్వల నన్నున్.
- చ. అనికరుణంబుగాఁ బలుక ♦ నాపలుకుల్ వినినంతనే మనం
బునఁ గ్రుధ యగ్గలంబగుచుఁ ♦ బొల్చెను; నే నటమీఁదఁజేయనా
పనిఁ దగ నెంచి యమ్మెయిని ♦ బర్వత మంతగ మేనుఁబెంచి నే
నని నొనరింపఁ గోరి వనమంతయు ధ్వంసముచేసితిం గడున్. ౧౦౮ 2332
- ఆ. వికృతవక్త్రై నవెలఁదు లందలివారు, వృక్షమండమెల్ల ♦ విఱువ బెడటి
చెదరిపఱచుమ్మగ నముదయపక్షిగణంబు, గా వనంబు పాడఁగాఁగఁ గనిరి.
- క. వనితలు వారలు నన్నుం, గని వననాశకుఁడు వీఁడె ♦ గాఁదగు ననుచున్
మనముల నెంచుచు నొక్కటి, గనె యందఱుఁగూడి దనుజకాంతునికడకున్.
- క. *చని వేగ పల్కి రిట్లని, విను రాజా! భూరిబాహువిక్రమశీలా!
వనచరుఁ డొకఁడు దురాత్ముఁడు, చనుదెంచి భవద్బలంబునరణి నెఱుఁగమిన్.
- క. వనమతిదుర్గమమును బా, డొనరించెను; రాజచంద్ర! ♦ యొక్కట దుర్బు
ద్ధినిఁ బూని యప్రియము నీ, కొనరించిన యతఁడు నాశమొందెడురీతిన్.
- క. వానివధియింప నాజ్ఞను, దానవుల కొనంగుమనిరి; ♦ తద్వాక్కుల నా
దానవభూపతి విని శ్రుధఁ, బూని జయింపంగ రాక ♦ పొలుచుచు ఘనులై.
- క. తనమదికెక్కఁగ వర్తిం, చునిశాటులఁ గింకరులను ♦ శూరులఁ బంపెన్;
వినుఁ డే నెనుబదివేపుర, దనుజుల శూలాదిధరులఁ ♦ దడ్వినసీమన్. ౧౧౩౫
- క. కనఁబడునొకపరిఘంబునె, కొని నాశమొనర్చినాఁడ; ♦ గొదువపడిన యా

* రాజ న్వన మిదం దుర్గం... ఇత్యాదిమూలము. రాక్షసస్త్రీలు రావణునితోఁ జెప్పినట్లు హనుమ యిట వానరులతోఁ జెప్పచున్నాఁడు. ఇవెట్లు హనుమకుఁ దెలిసినవి? అని ప్రశ్నము రా వచ్చును. బదులేమనఁగా కవిశిరోమణి వాల్మీకి లోకవృత్త మెఱింగినమాన్యుఁడు. కాన జరిగినసం గతియంతయు నంతర్దృష్టిచేఁ దెలిసికొని హనుమనోటఁ బలికించెను. దీనిచే హనుమంతుఁ డసత్య వాది యనికాని వాల్మీకి యుచితజ్ఞత లేనివాఁడనికాని ప్రమింప నవసరము. లోకజ్ఞానమేమాత్ర మున్నను ఇట్లు గుండేహమున కవకాశముండదు.

దనుజులువేగమచని మన, దనుజులు నశియించి రనిరి ♦ తదవసరమునన్.

సీ. బుద్ధి యొక్కటి నాకుఁ ♦ బుట్టె నేనచ్చటఁ జై త్యంబునాఁగఁ బ్రాసాద మలర
దానిపై దుమికి వే♦స్తంభంబు నొకదానిఁ బెకలించి యందున్నవీరదనుజ
శతమును జంపితిఁ ♦ సరగున లంకకు సొంపునొసంగుచుఁ ♦ బెంపుఁగన్న
దాని నాప్రాసాదతల్ల జంబునుగూడఁ బాడుచేసితిని; రావణుఁడు మరల
జంబుమాలిని బ్రహ్మస్తతనయు మఱియును భయదనూపంబులఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లి
భయదకర్తములను ♦ బాగుగ నొసరించుపెక్కండ్రు ననుజులఁ ♦ బిలిచి వన్ను
మార్కొని వధియింప ♦ మహిత తేజంబునఁ దగువారి నేడంపె ♦ నగణితబల
విక్రమంబుల నొప్పువీరు నాతనిఁ బరివారయుతంబుగ ♦ బవరములను

తే. నాటితేటినవాని ఘోరాతిఘోర

మైనయాపరిఘంబున ♦ నవనిఁ గూల్చి

తిని; మహాసురవర్యుఁడు ♦ వినియె వారి

వార్త నంతట నతఁడు దుఃఖార్తుఁడగుచు ౧౧౯

2340

చ. బలముల మిన్నలై ననచి♦వస్త్ర వరాత్మజులన్ మహాబలం
బులఁ దగు సేనలం బనిచెఁ; ♦ బొల్పెడునాపరిఘంబుచేతనే
విలయము నొందఁజేసితిని ♦ వీరుల వారల; నంత సంగరం
బుల ఘనశౌర్యమున్ నెఱపుభూరిభటుల్ మృతినొందియుండుటన్. ౧౨౦౫

చ. విని యట రావణుండు ఘనవిక్రమముల్ తగువాహినీశులన్
బనిచెను నైదుమంది రణభాగమునం బరిఘంబుచేతనే
పనిపితి దక్షిణాధిపతి♦పత్తనసీమకు; నాదశాన్యుఁడుం
దనయుని నత్సు భూరిబలు ♦ దానవవీరభటాన్వీతున్ ద్వరన్. ౧౨౧ 2342

క. నను వధియింపం బంపెను, నని దిట్ట మహాబలుండు ♦ నాయకుఁడు వే
ననుఁజంపఁ బైకి నెగసివఁ, గని మందోదరితనూజ♦కాళ్ల నొకవిధిన్. ౧౨3

ఆ. ఒడిసిపట్టుకొంటి ♦ నుద్ధతిఁ జర్తాసి,ధరుని నూటసార్లు ♦ తగుజవమునఁ
ద్రిప్పి నేలఁ గొట్టి ♦ తెంపున ముద్దయా, భంగిఁ జేసినాఁడ; ♦ వానివార్త.

క. విని దశకంఠుఁడు రెండవ, తనూజవరు నింద్రజిత్తు ♦ ధైర్యంబున మే
టిని దుర్మదుబలశాలిని, బనిపెన్ నాపైకి; వానిభటసముదయమున్. ౧౨౫౫

తే. యమునిప్రళికిఁ బంపి యా♦యనురవర్య
తేజమెల్లను దూలించి ♦ తృప్తి నొంది
తిని; మహాబాహుఁడయి బలంబునఁ జెలంగు
నతని భటవీరయుతముగ ♦ ననురవిభుఁడు. ౧౨౬౫ 2346

క. ననుఁ జంపు నన్ననమ్మకమునఁ బంపెను, వాఁడు నన్నుఁ ♦ బొలియించుటయే
తనకు ససాధ్యంబనియును, దవబలము వశించె ననియుఁ ♦ దగఁ జెలిగొనన్.

తే. అంతబ్రహ్మప్రమేసి; యత్యంతజవము
మెరియబంధించె; నంతట ♦ మేటిదనుజు
లవుడె రజ్జువులను దెచ్చి ♦ యంగమెల్లఁ
గదలకుండంగ నన్నును ♦ గట్టిరెలమి. ౧౨౯

2348

చ. దనుజులు రాక్షసేశ్వరునిధామమునొద్దకు నన్నుఁ గొంచు వే
చనిరి; దురాత్ముడౌ నతఁడు ♦ శౌర్యముపొంగఁగ నన్నుఁ గాంచి చ
క్కనిగతి మాటలాడె మఱి ♦ కారణ మే నట కేగుదేరఁగా
దనుజులఁ జంపుకారణముఁ ♦ దప్పకచెప్పు మటన్నఁ బూనికతోక. ౧౩౦౪

క. జనకజకొఱ కే యంతయు, నని తెల్పితి; మఱియు నేను ♦ నాతని కిట్లుం
టిని రాక్షసేంద్ర! జానకీ, గనుటకె వచ్చితిని నీవు ♦ గాచనగరికిక. ౧౩౦౪

క. మరుదౌరసపుత్తుడ, వస, చతుడను హుమంతుఁ డనుచు ♦ సజ్జనులనఁగాఁ
బరఁగుదు, సుగ్రీవున కే, నరయుము మంత్రినని దూతఁనని రామునకుక.

క. విను రాముఁడు సందేశము, గొని చనుమని నన్నుఁ బంపఁ ♦ గోరిక చానిక
వినిపింప నీదుచెంతకుఁ, జనుదెంచితి, భూరిశౌర్యశాలి యనుజుఁడుక. ౧౩౩౪

క. తనకుశలవార్త నెఱిగింపు నీకుననిచెప్పె నాకుఁ ♦ బోలఁగ ధర్మం
బున కర్థమునకుఁ గామం, బునకు హితంబగుచుఁ బథ్యఁ భూతంబగుచుక.

తే. అలరువాక్యంబు నీతోడ ♦ నాడుమనియె
నిహపరంబులకయ్యది ♦ హితమునుమ్ము;
వినుము తెల్పెద నారీతి ♦ వృక్షపండ
కలితమగు ఋశ్యమూకంబు ♦ కడను నాకు. ౧౩౪౪

2354

క. రామునితోడను సంగర, భీమపరాక్రమునితోడ ♦ వెలసెను సఖ్యం
బీమాడ్కినుండ నాతో, రాముండ నె నాదుసాధ్వి ♦ రక్కసుఁ డొకటక.

తే. అపహరించినవాఁడు చయ్యన నతనిని
జంపి భార్యను దేబోదు ♦ సమయమందు
నెల్లరీతుల సాహాయ్య ♦ మీవొనర్ప
వలయుననికోరె నారాముఁ పలుకుల విని. ౧౩౬౬

2356

క. నాకును వారికిఁగల్గిన, భీకర మగుపగను దెల్పి ♦ వీరు నతనినిక
బోకార్చువిషయమున నే, నాకుక సాయపడునట్లు ♦ నయగుణనిలయా.

ఆ. * ప్రతినచేయుమనుచు ♦ రాఘవు నడిగితి; నామహాప్రభుండు ♦ ననుజుతోడఁ
దాను రాజ్యహీనుఁడై ననాతో నగ్ని, సన్నిధిన నొనర్చె ♦ సఖ్యమంత.

* చక్రేగ్నిసాక్షికం సఖ్యం రాఘవ స్సహలక్షణః-అనిమూ. ఇట అగ్నిసాక్షిక మనుదా
నికి నగ్నిసన్నిధిని నొనర్చెనని తెలియింపబడినది. సన్నిధిక అనుదానిచే బై యర్థమునకు భంగ
మించుకంతయుఁ గలుగదని తెలియవది

చ. అని నొకబాణమేసి స్లవఃగాధిపు వాలిని సంహరించి యా
వనచరరాజుఁ జేసె నను; ♦ వారక యిందులకే ప్రతిక్రియ
బొనరుప సర్వరీతులను ♦ బూనఁగనొప్పును; ధర్మమూని యి
వ్వనచకు నీదునన్నిధికే ♦ బంపెను రాఘవుఁ డిట్లు దూతగఁ. ౧౮౦ 2359

చ. వనచరపీరు లెల్లరును ♦ వచ్చి భవత్పురిఁ జుట్టుముట్టి నీ
ఘనబలసంచయంబుల విఁకావికలై చను నట్ల చేయకుం
డ నిపుడె సీతఁడెమ్ము రఘుఁనాథుఁ కెంతయుభక్తినిమ్ము; మా
వనచరులఁ సహాయమును ♦ వారక చేయఁగఁ బిల్వ దానికై. ౧౮౧ 2360

క. సురపరిసరమునకుం జని, పరమాద్భుతశక్తిఁ జూపి ♦ బనరమున జయం
బరుదుగ వారికి నిచ్చిన, హరులప్రభావంబు నెఱుఁగఁగఁతఁ డెవ్వఁ డిలఁ.

క. అని నీతో సుగ్రీవుఁడు, దనుజేశ్వర జెప్పుచునియెఁ ♦ దప్పక యనఁగా
విని రావణుండు కోపంబున నక్షుల నన్నుఁ గాల్పఁబూనినరీతిఁ. ౧౮౩

చ. కనుఁగొని క్రూరకర్మకుఁడు ♦ గాన దురాత్ముఁడు వాఁడు నాదుశ
క్తిని నెఱుఁగండు గావుననె ♦ తేకువ నన్ను వధింప నాజ్ఞని
చ్చె నతనిసోదరుండు గురుఁసేవ యొనర్చిన బుద్ధిశాలియై
తనరువిభీషణుం డవుడు ♦ దానవనేతకు నానిమిత్తమై. ౧౮౪ 2363

తే. చాలసారులు వేడుచు ♦ సాధుభణితి
దానవేశ్వర ! యటుచేయఁ ♦ దగదునుమ్ము
వదలుమీ నిశ్చయంబును ♦ బట్టువల యి
దగును నృపధర్మశాస్త్రాళి ♦ కరయ దవ్వు. ౧౮౬ 2364

చ. నరపతి ధర్మశాస్త్రముల ♦ నాథ! యదెచ్చటనైన దూత యె
క్కరణినినైన వధ్యుఁడని ♦ గానఁగరాదు నృనాథునాజ్ఞచే
నరిగి హితంబుపల్కెడు నఁరాధిపుదూత యథార్థవాక్యమే
పరనృపుచెంగటఁ భయముఁ ♦ బొసి వచింపఁగనొను నేవచ్చుఁగఁ. ౧౮౭

క. అనుపమవిక్రమశీలా, విను దూత యదెంతతవ్వు ♦ విడువక యొసరిం
చిన వానియంగవికలత, నొసరింపఁగ వచ్చుఁ జంపఁనొప్పుదు నుద్ధి. ౧౮౮

క. అని శాస్త్రంబులుచెప్పెడు; ననిన విభీషణునివల్కు ♦ లాలించి యతం
దును రాక్షసులను గని యి, ట్లను గాల్పుఁడు వీనితోఁక ♦ నానురులాలా!.

సీ. అనియాజ్ఞ చేయ నయ్యనుగులు శణవల్కములను మానవవస్త్రములనుడెత్తి
వాలమునకుఁ జుట్టిభయపవిక్రములై నయారాక్షసులువూన్కిఁ నాగ్రహించి
బహురజ్జవులఁ గట్టువడి పెక్కురాక్షసుల్ చుట్టుముట్టుగ బాధఁపొక్కువమ్మ
గాఢతాడనముష్టిఁఘాతంబులను నొవ్వఁజేయుచుఁ గోకకుఁ ♦ ఇత్రకాశ.

తే. నెలమి ముట్టించి; రంతట ♦ నెల్లశూర

దనుజు లిటు నన్నుఁ గొని పురఁ ద్వారమార్గ

మునకుఁ జనుదెంచి యందుఁ దా ♦ రొనరిచినమ

హత్తరం బగుకృత్యంబు ♦ నఱచి చెప్పి ౧౫౨౪

2368

క. ¹ పలువిధముల బాధింపఁగఁ, గలఁగినమదితోడఁ దొంటి ♦ కాయమ్మును ని

మ్ములఁ గుంఠఁ జేసి బంధంబుల నన్నిటిఁ బాపుకొనుచుఁ ♦ బొంగెడుకాంక్షఁ.

తే. తొంటిసూపంబుఁ గైకొని ♦ తోచినగతి

వదరుచున్నట్టిదనుజులఁ ♦ బరిఘ మూని

చంపి; యంతట నేనును ♦ జవముమోఱ

నాపురద్వారమును జేరి ♦ యాత్మ నెంచి. ౧౫౨౪

2370

చ. పురముచు సాట్టగోపురము ♦ భూతభయంకరవాలవహ్ని నా

తురమునఁ గాల్చినాడ మును ♦ తోరపువేడుకచే లయాగ్ని వి

స్ఫురదురుతేజ మొప్పు నిల ♦ భూతగణంబును గాల్చురీతి; న

క్కరణిని గాల్చి సీతయును ♦ గాలెనొకో పురమెల్లఁ గాలెఁజూ. ౧౫౨౬ 2371

సీ. కాలనిభాగ మెక్కడఁ జూచిననులేదు సీతయుఁ గాలెను ♦ సిద్ధ మిద్ది

నగరంబుఁ గాల్చుచు ♦ నారీమణి^౧ సీతఁ గాల్చియే యుందు నిక్కమిది సంత

యములేదు; రామును^౨ హాకార్యమంతయుఁ బాడుచేసితి నని ♦ పరమదుఃఖ

వివశచిత్తుడనయి ♦ వేదనఁ బొందితి; నంతఁ జారణులు వియత్తలమున

తే. జానకియుఁ గాల్పఁబడలేదు ♦ సత్యమిద్ది, పత్తనం బిద్ది కాలె నా^౩ పడఁతి కాల

కున్న దేమద్భుతం బని ♦ యెన్నుకొనుశుభాక్షరాన్వితవాక్కుల ♦ నాలకించి.

క. ⁴ మనమునఁ జిత్రముతోఁపం, గను సీత నశింపలే దఖండనియతి నం

చనితోఁచె నిమిత్తంబులు, కనఁబడియె శుభాస్పదములు ♦ కడునడి నాకు^౫.

క. వానినిబట్టియు మృత్యువు, జానకి గనలే దటంచు ♦ స్వాంతమ్మున నే

జానుగ నెంచితి; మఱి వై, శాసనరుద్రీపుత్రు నాదు^౬ వాలము వరుస^౭.

తే. మందుచున్నను ననునగ్ని ♦ మహితశక్తి

గాల్పదయ్యో; నామనను ని^౮ కామతృప్తి

నందియున్నది వాయు వత్సధికసురభి

యగుచు వీచుచు నున్నాడు ♦ హరిరీతి. ౧౬౧

2375

క. ఫలవంతములుగఁ దగునీ, యలఘునిమిత్తములచేత ♦ సత్యమలగుణం

బులఁదగురాముప్రభావంబుల, నూనృతసిద్ధవాక్యములచేతఁ గడు^౯. ౧౬౨

1 తతోఽహం సుమహద్భాషం సంక్షిప్య పున రాత్తేనః-అనిమా. 2 తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా...నిమిత్తై శ్చోపలక్షితా-అనిమా.

- క. జనకజ నశింపలేదని, మనమున నేనెఱిగి యటఁ బ్రమదమొందితి; నేఁ
జని మరల సీతనుంగని, యనుమతిఁ గొని లంకచెంతఁ నగుభూధరముల్. ౧౬౩౪
- ఆ. చిత్రశృంగ మగుచుఁ డజలఁగునరిష్టనా, మమ్ము నెక్కి వేగ డమిమ్ముఁజూచు
తలఁపు తొందరింప డజలసిధిదాఁటితి; నంతఁ జంద్రనూర్యులయ్యసేలుఁడు.
- తే. సిద్ధగంధర్వు లెప్పుడు డచెలఁగి కొల్చు
చుండునా కాశపథమున డనురుజవమున
వచ్చి చూడంగఁగంటి మి డమిచ్చటఁ దమి;
నేను శ్రీరాముమహిమచే డమీనియతిని. ౧౬౪౪
- క. వనచరనాథునికార్యంబును జేసితిఁ గొఱతపడనిఁపొలిక; నందే
నొసరిచితి యథాయుక్తము, గనె యింకఁ జేయఁదగుదానిఁ గావింపఁదగున్.
- ఏఁబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

2379

౫౯ - వ సర్గము.

అథా హనుమంతుఁడు స్వబలాదులఁ గొంచెము చెప్పట. అథా-

- క. అనిలాత్మజుఁ డీరీతిగ, జనకజఁ గనినట్టివార్తఁసర్వము వినిపిం
చెను మరలమీఁదివాక్యంబును జెప్పఁగ వారితోడఁ డబాలువుగ వనియెన్.
- క. జానకియు శీలవతియే, కానన్ శ్రీరామచంద్రఁ ఘనయత్నము నా
వానరపతియుత్సాహము, జానుగ సఫలంబు లగుచు డసరగున నింకన్. ౨
- క. మామకచి త్తము ముందే, యామానితశీలయందు డనతిభక్తియుతం
బై మగ్నమయ్యె; రాక్షస, భూమిశుఁడు రావణుండు డభూరితవమునన్. ౩౪
- క. జగములఁ గాల్పంగల్లును, దగఁ గ్రోధియెయైన లోకఁతతులం గాల్పం
గఁ గలఁడు సర్వవిధంబుల, జగములలో మేటితపసి డసత్యము నుండీ. 3
- ఆ. ¹సాధ్వీయైనయట్టిఁజనకజ స్పృశియించి, తపముబలిమి దనుజఁతల్లజుండు
చావకున్నవాఁడు; డసతీసీతఁ గరమునఁ, దాకినట్టులైనఁ డదత్తణంబు. ౪
- క. వనితామణియత్యాగ్రహమున రేఁగి దహించినట్లు డమునుకొని కార్చి
చ్చును గాల్పఁజాల దాసతి, తనపతిచే నతని సమరఁధాత్రిని బెలువన్. ౪౪
- క. మృతినొందింపఁదలంచెను, హితమగునీకార్యసిద్ధి డయిట్లున్నది నే
నతిముదమున నిచ్చటి యుద్ధతులగు నీప్లవగముఖ్యఁతతులన్ మిమ్మున్. ౫
- ఆ. అనుమతింపఁజేసి డయాలంక కేనిష్ఠు, మరలఁబోయి సీతఁ డగరముభక్తిఁ
బిలుచుకొని చెలంగుఁవీర్యంబునన్ సీతఁ, గూడి రాఘవులను డగోర్కిమీఱి. ౬
- క. ²కనుటే యుక్తంబని నా, యనుమతమిది; నేను నొకఁడఁనైనను నటఁ గ

1 తస్య తాం స్పృశతో గాత్రం తపసా నవినాశితమ్-అనిమా. 2 తాం లంకాం తపసా
హంతుం రావణం చ మహాబలమ్-అనిమా.

- ల్లినదనుజుల బలశాలిని, దనుజాధిపుఁ జంపఁగలను † దర్పము పొంగఁ. 2
- సీ. వీరులై బలమునఁ † బెంపొంది మతిమంతులై యస్త్రవిద్యయం † దాటి తేటి
శూరులై విజయకాంతులు నై నమిముఁ గూడియుండ నేనికవారి † నుక్కడంపఁ
జాలుదు ననిచెప్పు † టేల?; నేనొక్కండ సంగరంబున రాక్ష † సప్రవరుని
నతనిబలంబుల † నాత్మజసోదరులను భృత్యులను జంపె † వను, మఱియును
- తే. నింద్రజిత్తుబ్రహ్మాస్త్రంబు † నిద్ధరాస్త్ర
వాయువారుణములు నింద్రుఁ † డేయధిపతి
గాఁగఁగల్గినయస్త్రంబు † గడఁగివైచు
నేని విదళించువాడ న † వ్యానినెల్ల. ౧౦౫ 2390
- చ. ¹దనుజులఁ ద్రుంచువాడ నికఁ † దా రనుకంప ననుజ్ఞ యిచ్చినం
జని దశకంఠునిం బ్రబల † సాహసమూని వధించువాడ నే
ననిమొన సందులేక బల † మార నిగుడ్చెడునశ్శవృష్టి దే
వనికరమున్ వధించు సుర † వైరులఁ జంపుట యొక్కచిత్రమే. ౧౨ 2391
- చ. జలనిధి కట్టదాఁటినను † జయ్యనదాఁటును, బర్వతంబులుం
జలనము నొందినం బ్రబల † శౌర్యము మీఱఁగ నొందుఁ గాని శ
త్రులబలమెట్టిదై న మది † రోషము నూనినజాంబవంతునిం
గలనఁ జలింపఁ జేయఁగను † గల్గునెయెన్ని తెఱంగులన్ ధరన్. ౧౩ 2392
- చ. దనుజుల సేనలం బ్రబల † దర్పసమగ్రుల సైన్యముఖ్యులన్
ఘనతరవిక్రమం బలరఁ † గా వధియింప నొకండె వాలినం
దనుఁ డితఁడే సమర్థుడగు; † దారుణశౌర్యమునం జెలంగునీ
పనసుని యూరు వేగమునఁ † బర్వతరాజి వడంకు నాజిలోన్. ౧౪ 2393
- ఆ. మహితచిత్తుడై న † మననీలునూరు వే, గమున మందరాద్రి † కంపనంబు
నందు నింక యుద్ధ † మందు నీరాక్షసు, లుక్కడంగుదు రను † తొక్కపలుకె. ౧౫
- క. సురగంధర్వులయందు న, సురులందున్ యతులందుఁ † జొక్కపుఫణులం
దరసినఁ బతులయందున్, దురమున మైందద్వివిదుల † తో మార్కొనఁగన్.
- క. చాలినవాడెవ్వఁడు! మీ, రాలోచింపుఁడు; కపీంద్రు † లశ్వీకుమారుల్
గ్రాలుదురు వీగు బలములఁ, జాలరు వీరి కిల నెవరు † సంగరమందున్. ౧౬
- క. ²వనజాననువరమున న, త్యనుపమదర్పమ్మునంది † రమృతంబును ద్రా
వినవారు వనచరోత్తము, లనఁదగియున్నారు; పూర్వ † మయ్యజుఁ డొకటన్.
- తే. వీరితంద్రుల నెలమిని † గారవింప, నెవరికిని వీరిఁజంప న † నువుపడనిమ
హావరంబును గరుణించె; † నావరమున, మత్తులై దేవసేనల † మారుణునుచు.

1 దేవానపి కణే హన్యా త్కింపున స్తాన్ నిశాచరాన్-అనియూ. 2 అమృతప్రాశనా వేతా
స్యవానశసత్తమా-అనియూ.

క. కలగుండువడంజేయుచు, జెలగుచు నమృతంబుఁ ద్రావి ధీతితలమందున్
వెలసిరి; తక్కినకపివ, ర్యులమాట యటుండనిండు ధీమమునందున్. ౨౦

చ. ఇరువురు వీరె క్రుద్ధులయి ధైర్యమొనరింపఁ బోయి
జరహయసంతతిన్ మఱియు ధీమంతులరాజి నశింపఁజేయ నే
ర్తురు; దనుజేంద్రపతనముఁ ధీమంతులరాజి నేనొకండనే
నురలు నుతింపఁ గాల్చి తగఁ ధీమంతులరాజి నందఱుం గనన్. ౨౧ 2400

తే. రాజమార్గంబులందును ధీమంతులకుఁ
దెలియ నావేరు చాటించితిని; మహాబ
లుండగురాముఁడు నాలక్ష్మణుఁడును మిగుల
నందఱును మీఱియున్నవా ధీమంతులందు. ౨౨ 2402

సీ. రామాభిషేకముంధై మహిమగ్రీవుఁ డుత్కృష్టుఁడై తగఁనున్నవాఁడు,
నేనును గోనలఁనృపుఁడగుశ్రీరామునకు దాసుఁడను వాయుఁడనుండ
హనుమంతుఁ డనువాఁడఁనని యెల్లతావులఁ జాటితి; సాధ్వీయాఁజనకతనయ
కఠినాత్ముఁడై నయాక్రవ్యాదపతి యశోకవనికశింశుపాఖ్యతరువరము

తే. క్రింద రాక్షసకాంతలు ధీమంతులను, భావ లెల్లను దనుఁగావ ధీమంతులశోక
తాపకర్మితయై మేఘతతివిలుప్త, శశికళం బోలి తనతనుఁచాచయతఱుగ. ౨౩

క. బలదర్పితుఁ డగురావణుఁ, గలనైనఁ దలంప కాత్మకాంతుని సతముం
దలఁచుచు నున్నది చూచినఁ, ¹గలిగెడుఁ గఠినాత్మునకునుఁగరుణ మనమునన్.

ఆ. అవ్వరాహోహ జానకి ధీమంతులచరిత చెఱఁబెట్టఁబడియె రాక్షసునిచేత
నైన నాసాధ్వీ రామునియందె చిత్తమంతయునుజేర్చి యెల్లప్పుడొక్కనాథు.

క. ధ్యానించు చతనియందే, యూనినయనురాగయుక్తి ధీమంతుఁ జొండీ
²యానహుఁడు చెఱఁబెట్టినఁ, దా నింద్రునియందెశచి ముదమునిడినట్టుల్.

క. మునుగట్టినయంబరమిం, కను విడువక ధూళిఁబ్రుంగుఁకాయముతోడన్
ఘనశోకతాపదీనాం, గనిచయము, తగంగ నాత్మకాంతహితరతిన్. ౨౪

క. ధరణిని గూర్చుండినయది; తరుణియుఁ బ్రమదావనమున ధీమంతులవనిత లె
ల్లరు చుట్టుకొనఁగఁ బొక్కుచు, విరూప లగువారు పెక్కు విధములఁ దన్నున్.

క. పలుమఱు బెదరింపఁగ నా, కులమతియై యుండఁ గంటి; ధీమంతులయన్
సులలితకేశము నొకజడ, గలలిం బెనుచుకొన సతముకాంతుఁ దలఁచుచున్.

తే. దీనయై ధాత్రిని బరుండి ధీమంతుల హిమము
నందుఁ బద్మనివలె నవయవము లెల్లఁ

1 మూలాశ్రితమును బోషించునని యిది శ్రుతగాఁ జేర్చబడినది. 2 సాహసము ప్రకటించు
అనిమా. నహుమనిర్భంధ ఇతిభావ-అనివ్యాఖ్య.

గాంతి విడనాడ నున్నది; ♦ కర్బురేశుఁ

డామె వశపలుపంగ మాఁయ లొకకొన్ని. 30

2409

క. పచరించెఁగాని యవ్వనిత చలింపకయుండె; మఱియుఁ ♦ దరుణీతిలకం

బచట నె మరణము గనఁగఁ దలఁచి నిశ్చితచిత్త యయ్యె ♦ లంకాపురిలోఁ.

ఆ. హరిణశొబనయన ♦ నామె శ్రమంపడి, నన్ను నమ్మనట్లు ♦ నయముమీఱఁ

బలికి నమ్మకంబు ♦ గలుగఁజేసికొనితి, నవలఁ గార్య మెల్ల ♦ నామెతోడ. 31

క. ఉపపాదించితి నానతి, యపు డాత్మక రామవనచ♦రాధిపసఖ్యం

బు పరనుశుభదాయకమని, యపరిమితామోద మందె ♦ నగచరులారా. 32

సీ. జనకపుత్రికయందు ♦ సాధుతరాచారనియతులున్నవి భ ర్తృపయి నితాంత

భక్తి యుత్తమమయి ♦ పరఁగుచునున్నది యైననాసాధ్వీ కృతాపరాధు

దళకంఠునిం బూన్కిఁ ♦ దానయి యేలొకోవధియింపరాదన్న ♦ వానికెట్టి

శాపమొసంగినఁ ♦ జాపు దుష్టము గల్గ దటుకాన శ్రీరాముఁ ♦ డతనిఁ జంపఁ

తే. గా నిమిత్తమాత్రంబగుఁ♦గాని సీత

యే నిమిత్తకారణమగు; ♦ నింతి ప్రకృతి

చేతనే సూక్ష్మదేహయా ♦ సీతటిఁ బతి

విరహకర్శితయయ్యె నో♦వీరులార. 33

2413

క. *ప్రతిపత్తునఁ జదివెడునే,యతిమూర్ఖుం డతనివిద్య ♦ యనుదినము కృశిం

చి తగం జెడెడువిధంబున, నతికార్యమునందె యేమి♦యనువాఁడ నిఁకఁ.

తే. అమృతాభాగ శోకతా♦పాభిభూత

యయ్యె దానికిఁ బ్రతికార ♦ మరసి చేయఁ

దగిన దేదియొ దాని నంతయును మీరు

చేయుదురుగాక యంచని ♦ చెప్పె హనుమ. 34

2415

ఏఁబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

అంగదాదులు పీతను దెత్తు మన జాంబవంతుఁడువల దనుట. అంగదాదులు

క. అనుహనుమంతునిపల్కుల, విని యంగదుఁ డిట్టులనియె; ♦ వినుఁడు మదు క్తుల్

వనచరులారా! జానకిఁ, గనియును జేకొనక యామెఁ ♦ గడువడి మనముక. ౧

క. అనఘాత్తుఁ డైనశ్రీరా,మునిచెంతకుఁ బోవ యుక్తముగఁ దోఁపదు; మీ

రనయము శూరులుగా నుతిఁ, గని సీతంగంటి మంతె♦కాని జనకజక. ౨

క. కొనిరాలేదని రామున,కునుదెల్పు టయుక్తమమ♦గుక నాకిది చ

క్కనిదిగఁ దోఁపదు; నిర్దర, దనుజాలయందైన లొకతతులం దెచటక. 3

* ప్రతిపత్వాశీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా-అనిమా.

క. మనతో నమముగ నాకసమున కెగిరెడువారులేరు; † మునుకొని శౌర్యం
బుననల్లె; దనుజవీరుల, హనుమంతుఁడు దునిమో జేయఁనగు నే మచటన్. ౪

క. కనుకం జని మనమెల్లను, జనకజఁ గొనిపోవుదము విశాలఖ్యాతిం
గనవచ్చు; ననఁగ నంతట, వనచరతల్లజఁడు జాంబవంతుఁడు మదిన్. ౫

ఆ. ఎల్లకార్యరీతు † లెఱిగినవాఁడౌట
నంగదునితలంపు † నరసి హర్ష
మంది యర్థవంత † మగువాక్కునం బల్కె
నతనితోడ నిట్టులని; కుమార. ౫౪

2421

క. మీరాలోచించినఁ దగు, నీరీతియు యుక్తమనుచు † నిట మాకెల్లన్
భూరితరంబుగఁ దోచెను, శ్రీరామునియాజ్ఞ యెట్లుఁచెల్లునొ దానిన్. ౬

తే. అనుసరించి వర్తింపఁగ † నౌనుగాన
నతనిమతి యెట్టులుండునో † యల్లె యీమ
హత్తరంబగుకార్యంబు † నాచరింపఁ
జూడుమా చిత్తమందు నెంచుమిసుమంత ౬౪

2423

అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౧ - వ సర్గము.

హనుమదాదులు కిష్కింధకుఁ బోవుచు మధువనమునఁ దేసెఁద్రాన దధిముఖుఁ డాక్షేపించుట

క. అన నంగదహనుమత్ప్రేము, ఖనిఖలవనచరులు భల్లుఁకప్రవరుని మా
టను నీయకొనిరి; పిదపన్, వనచరపుంగవులు వారు † వాయుతనయునిన్. ౧౪

క. ముందిడుకొని సంతోషము, నొందుచును మహేంద్రశిఖరిఁ నాయ్యనవిడి యా
మందరసుమేరుముఖగిరి, బృందమువలె మత్తదంతిఁబృందము వగిదిన్. ౨౪

క. పెనుకాయంబులఁ దగుటన్, వినువీధిని గప్పిపుచ్చుఁ విధమున వారం
త నెగసిరి పైకి; భూతౌ, ఘనిరతపూజితుఁడు వేగఁకలితుఁడు బలియున్. 3౪

క. ధీరుఁడునగుహనుమంతుని, గారవమున స్వీయదృష్టిఁగణముల నతముం
గోరికఁ గొనిపోయెడుగతి, వీరులు తత్కవులు చూడ † వెలసిరి పిదపన్. ౪

చ. వనచరులెల్లఁ బట్టువల † వర్ధిల వచ్చినకార్యమంతయున్
మునుకొని సాగి సిద్ధిఁగని † మోదము నీయఁగఁజాలియుంటరా
మునిపని సిద్ధిఁబొందుటయుఁ † బొంగుచుఁ జోయి తదీయవార్తఁ జె
ప్పను ద్వరనొందుచున్ సమరఁవాంఛలఁ బూనుచుఁ బ్రీతిమీఱఁగన్. ౫

క. శ్రీరాఘవునకుఁ బ్రత్యుప, కారము చేయంగఁదలఁచి † కడఁగి తదర్పిన్
భూరితరంబును విడి యపు, దేరయమున నాకసమున † కెగసిరి పూన్కిన్. ౬

- క. సురమార్గంబునఁ జను చం,తరమున నందనసమానఁధర్మముఁ గనుచున్
దరువరలతాభియుతమై, పరమంబగు వనముఁ గనిరి ♦ ప్లవగము లంతన్. 2
- క. అది మధువన మనఁగా నిల, విదితము సుగ్రీవుఁ డగును ♦ విభుఁ డావని క
య్యది భూతౌఘావృశ్యము, పాదలు మనోజ్ఞముగ మిగులఁభూమిస్థలిలోన్.
- క. దానిని దధిముఖుఁ డనియెడు, వానరపతిమేనమామ ♦ వరమతి సతమున్
దానయి కాచుచు నుండును; వానరపతిచిత్తరమ్యఁవనమున్ దానిన్. ౯౪
- క. పరమామోదముతో గురు, తరమగునుత్సాహ మొలయఁ♦కత్కపు లొగిఁ జొ
చ్చిరి; దానిమహిమఁ గన్గొని, బరవసమున మధువుఁ ద్రావ ♦ బద్ధాదరులై.
- సీ. మధుపింగళచ్ఛాయ ♦ మైనిండఁ దగునట్టియావానరులు మధుఁవసుసమాఖ్య
* గలుగునాతోటనుఁగని తేనియలఁద్రావనాసఁబూనుచుఁబోయిఁయంగడుఁ గని
ప్రార్థించి; రంతనాఁప్లవగముఖ్యకుమారుఁ డాజాంబవత్ప్రముఁఖాఖిలవన
చరవృద్ధులయనుజ్ఞఁ ♦ బరమాదృతిం గొని యావానరులకుఁదాఁనాజ్ఞయిచ్చె;
- తే. వార లత్యంతహృష్టులై ♦ వాలితనయు
ననుమతిం గొని మోద మఁత్యధికముగను
చొంగఁ దత్ప్రేరితులయి యుఁబ్బున ననల్ప
నర్తనము చేయసాగి రంఁదముగ నంత. ౧౩
- 2434
- క. కొందఱు పాటలు పాడిరి, కొందఱు తలక్రిందుగాఁగఁ ♦ గోరి పడిరి వే
కొందఱు నృశ్యము సల్పిరి, కొందఱు ప్రహసించిరెలమిఁ♦కొందఱుకోతుల్.
- ఆ. వెల్లకిలఁగఁ బడిరి ♦ వెనఁ బరుగెత్తిరి
కొందఱెగిరి రవలఁ ♦ గొంతమంది
యార్చి రొకరి నొక్క ♦ రాశ్రయించిరి కొంద
టొకట బిగియఁబట్టి ♦ రొకరి నొకరు. ౧౪
- 2436
- క. ఒరులం గని తగ భాషించిరి కొందఱ తీతరులఁగూడి ♦ చెలఁగుచుఁ గ్రీడిం
చిరి యొక్కచెట్టునుండియె, యరుదుగ నొకచెట్టువరికి ♦ నరిగిరి వేడ్కన్.
- క. హరివరు లుర్రీజాగ్రో, త్కర మెక్కియె దుమికి రట్టై ♦ ధరణికి నట్టై
యరవడి క్షీతినుండి మహా, తరునికరాగ్రములపైకిఁ ♦ దగ నెక్కి రటన్.
- సీ. ఒకఁడు పాడంగ మఁటొకఁడు మిక్కిలినవ్వుచును వానిపైఁ బడఁజనునొకండు
ప్రహసంపఁగా విలాపముచేయుచును నొక్కఁ డాతనిపైఁ బడుఁనట్లు లేడ్చు
చుండఁగాఁ గాంచి మఁటొక్కఁడు వానిని నవలఁ ద్రోయుచును బైఁనడరునట్టై
వానిని గని యొకఁవనచరుఁ డార్చుచుఁ బైఁబడు; నాకపిపటల మెల్ల
- తే. మధువు నతిశయముగఁ ద్రావీ ♦ మత్తుగొనుచు
నత్వచేష్టలు పెక్కులు ♦ సరభసముగఁ

జేయుచుండెను మత్తును † జెంద నట్టి

వాఁడు వారలలోఁ గానఁగారా డొకఁడు. ౧౭౪

2439

చ. మనసునఁ దృప్తి గన్నకపిఁనుండనుఁ డొక్కఁడుగాని లేడు; త

దవినమును గాచుచున్నదధిఁవక్తుఁడు తేనెలఁ ద్రావుటల్ మహీ

జనికరసత్తపుష్పశతతి † చాల వినాశము నొందుటల్ గనుం

గొని యలవానరోత్తములఁ † గోపము నొంది యవలె బిట్టుగన్. ౧౮

క. వనపాలకుండు వృద్ధుఁడు, వనచరవతి దధిముఖుండు † వారలు మత్తుం

గొని తన్నుఁ దిరస్కరణము, నొనరించుచునుండ విక్రఁమోద్ధతుఁ డగుచున్.

క. వనమును వారలు పాడుగ, నొనరింపకయుండఁ గావ † నుద్ధతిఁ బూనెన్

వనచరులఁ దిట్టెఁ గొందఱ, దనకరతలములను గొట్టె † దారుణరీతిన్. ౨౦౪

తే. కొందఱుండెడుకడకేగి † క్రూరమతిని

గలహమొనరించెఁ గొందఱఁ † గాంచి సాధు

వాక్కులను బల్కి వారింజె; † వాఁడు తమ్ము

నిట్లు బలవంతముగ వల † దీపని యని. ౨౧1

2443

క. వారింజుచుండ భీతిని, వారలు విడనాడి వేగ † వరునఁగ నొకచోఁ

జేరి యొకింతయు సంశయ, వారితచిత్తులును గాక † వాక్కుల నతనిన్. ౨౧౫

తే. ధిక్కరించుటయేగాక † యిక్కరణిని

దా నొనర్చుట తప్పని † తలఁప కతనిఁ

బట్టి యాడ్చిరి; మత్తిల్లి † యిట్టు లతనిఁ

గోల్లఁజీటియుఁ బండ్లచేఁ † గొటికియుఁ దగ. ౨౨౪

2445

క. కరతలములఁ గాల్గను భీ, కరబలములఁ దన్నుచున్ నిఁకామము వనిలోఁ

బరఁగెడువస్తువుల నొనర్చిరి పాడుగ స్వేచ్ఛఁ బూన్కిఁజెలుగుచు నంతన్.

అటునదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨ - వ సర్గము.

—*— దధిముఖుఁడు వానరజాధికుడై సుగ్రీవునికడకుఁ బోవుట. —*—

చ. వనచరపుంగవుండయినఁవా యుతనూజుఁడు వానరాలిఁ దా

గని యిటుపల్కె సుంతయును † గ్రమ్మట కాదృతిఁ దేనెఁ గ్రోలుఁ డే

వనచరుడై న మిమ్ము మధుఁపానము చేయఁగనీయఁడేని నే

బనివడి వానినడ్డదను; † వారక నెమ్మది నంచరింపుఁడీ. ౧౪

2447

చ. *హరిపతియైనయంగదుఁడు † నప్పులుకుల్ విని సుప్రసన్నుడై

హరిగణమెల్లఁ దేనె మనఁసారఁగఁ గ్రోలెడుఁగాక రాఘవుం

* ఆకాశ్య మపి కర్తవ్యం కి మంగ పువ రీద్యుశమ్-అనిమా.

డరయఁగ బంపినట్టిపని ♦ నంతయు బావని చక్కఁజేసె నీ

హరివరుష లక్ష్మశృత్యతమమైన నొనర్పఁగ నొనిదేమిఁకన్. 3౪

2448

క. అంగదవక్త్రచ్యుతవా, క్కుం గర మర్థివిని చాల♦కుతుకంబున న

య్యంగదుని బాగుబాగని, పొంగుచుఁ గొనియాడిరాక♦పుల్మొత్తముగాన్.

చ. వనచరవర్యు లిట్లు లల♦వాలితనూభవు గారవించి హ్రో

దిని జవమొప్పునట్లు చను♦దెంచి మహీజముఁ గూల్చురీతి నా

వనమును బాడుచేయుటకుఁ ♦ బైఁబడి; రీగతి నంగదుండు నా

జ్ఞనిడుట వీర్యయుక్తులయి ♦ సాహసముం గనియుంట నింకనున్. ౩౫ 2450

క. అనిలజమూలంబున సీ, తను జూచుట వినుట వారు ♦ తగఁ బాటవముం

గని వనముఁ జొచ్చి పాలకు,లను బలమునఁ ద్రోసి యటఁ గలమధువునెల్లన్.

ఆ. తనివిదీఱఁ ద్రావి ♦ యనుపమరసముల, నలరుఫలములఁ దిని; ♦ రంతవారు

వనముఁ గావ నటకు ♦ వచ్చినవనపాల, ¹కులను గొట్టి రఘై ♦ పలు తెఱఁగుల.

సీ. అందఱొక్కటఁజేరి ♦ యాధకమాత్రంబు తేనెఁగల్గినయట్టి♦ తెట్టియలను

గరముల బంధించి ♦ కడుపారఁ ద్రావిరి త్రాగిన తెట్టెల ♦ ధరణిఁబడఁగఁ

గొట్టుచునుండిరి ♦ కొందఱు; మధుపింగళాకృతిచ్చాయల ♦ నలరుకపులు

కొందఱు తేనెలఁ ♦ గొడువలేకుండఁగఁ ద్రాగి తెట్టెల నట్టె ♦ రేఁగిపాఱ

తే. ²వైచి రొకకొందఱు అవ్వనిఁ ♦ బట్టుకొనుచు

మత్తులయి యొండొరులమీఱి ♦ మమత వీడి

కొట్టుకొనుచుండి; రంతటఁ ♦ గొందఱు తరు

శాఖలం బట్టుకొని క్రిందిఁస్థలములందు. ౧౦౪

2453

క. తేనెలఁ గ్రోలినమత్తున, నా నెలపులయందె యుండి ♦ యామత్తు మఱిం

త్రై నన్సోలుచు నాకుల, నా నేలం బఱచుకొనుచు ♦ నట్టె సుఖముగన్. ౧౧

తే. తెలివితప్పి పరుండిరి; ♦ తేనెదైన, మత్తునన్ వెట్టి యెంతయు ♦ నెత్తినట్లు

సంతనంబున నితరుల ♦ నెంతొబలిమిఁ, బడఁగఁద్రోసిరి కొందఱు♦నడువలేక.

క. కడుఁబదములు తొక్రిలఁగఁ, బడుచుండిరి; మధుమదమున ♦ వానరు లట్లే

బెడిదపుసింహరవంబు ల,పుడు గావించి రొకచోటఁ ♦ బొంగుచుఁ బెలుచన్.

తే. పక్షు లట్లుగఁ గూయుచుఁ ♦ బరుగులిడుచు

నుండి రొకకొందఱు అవనిఁ బరుండి నిద్రఁ

బొంది; రొకకొందఱు ³తెట్లుచెప్పకొనఁ దగని

కార్యమును జేసి యట నవ్వఁగఁ దొడఁగిరి. ౧౩౪

2457

1 తాడయంతిస్త శతశః-అనిమా. 2 మధుచ్చిష్టేన కేచి చ్చ జఘ్ను రన్యోన్య ముత్కటాః-
అనిమా. ఉత్కటాః=మత్తాః-అనివ్యాఖ్య. 3 కేచి త్కుర్వంతి చేతతత్-అనిమా. అన్యే అవ-
చ్యం కించిత్ గ్రామ్యం కర్త కృత్వా హసంతి-అనివ్యాఖ్య.

- క. వనచరు లొకకొండఱు చెప్పును సాధ్యముగానిపనిని † బరులవలెనె తా
 కొనరించిరి మఱికొండఱు, పనియట్టిది చేసి నీవీయఁబంధుల కెల్లెన్. ౧౮ 2158
- ఆ. చెప్పుకొనిరి దానిఁ † జేయనెంచిరి కొండఁ, జావనమున దధిముఖాఘ్నిపనువు
 చేయుచుండుకపులు † చిత్రబలంబులఁ, పనరునాకపు లిటు † తమ్మునొంప. ౧౮౪
- క. భరియింపలేనిబాధలఁ, బరుగెత్తిరి దశదిశలకుఁ † బాలకు లటవీ
 చరజానుఘాతముల భీ, కరబాధల నెది రంతఁ † గవులు జవమునన్. ౧౮౫
- క. ¹వారలకెల్ల నపాన, ద్వారంబులఁ జూపఁ గుత్తిఁతంబగుపనికిన్
 వారలు కలంగి వగఁగొని, చేరువఁ దగుదధిముఖునిని † జేరి యని రిటుల్. ౧౮౬
- క. హనుమద్ద త్తవరంబున, వనచరు లీమధువనంబు † బలవంశముగాఁ
 బనివ్రాని పాడొనర్చిరి, వినుమా మోకాళ్లఁబట్టి † వే యెత్తి కడున్. ౧౮౭
- ఆ. పలుకలేము వా రఁపానమాన్లంబులఁ, గనఁబఱచిరి నాఁగఁ † గనలి యవ్వ
 నంబుఁ గాచుకీశఁనాథుఁడు దధిముఖుఁ, దావనంబు చెడుట † కాత్మఁ గుంది.
- క. హరిగణము నూఱడించుచు, బరవసమునఁ బల్కె రండు † వనపాలకుల
 ర! రయంబునఁ జనిమధు వా, తురమునఁ గ్రోలుచును బలముతోఁ దగువీరిన్.
- క. మనమెల్ల నివారంతము, చనుదెం జనిపల్కు; వినుచు † సరగున వీరుల్
 వనచరులు వారు దధివక్త్రునితోఁ గూడుకొని యవ్వఁధువనముఁ గావన్. ౨౦
- క. చనిరంత దధిముఖుండును, ఘనతరువును బలముమీఱఁగఁ గైకొని యా
 వనచరులనడుమ వేగంబునఁ బరుగిడె నతనివెంటఁ † బోయి రలకపుల్. ౨౧
- క. ఆతనిసేవకకీశ. వ్రాతము గోపమున శిలఁ † బర్వతతగుసం
 ఘాతములఁ బట్టుకొని యెం, దాతతకపు లుండి రచటి † కరిగి రతిగతిన్. ౨౨
- సి. వీరుతాకింకరుల్ † విభునాజ్ఞ మది నిడుకొని సాలతాళముల్ † ఘనశిలలును
 దమకాయుధంబులై † యమరంగ వేగంబ పరుగెత్తి భూజాళిఁపైని గ్రింద
 నున్నట్టికోతుల † నురుబుదర్శితులను మాటుకొని రొక్కటను గడంగి
 యంత మరుత్సానుఁ † డాదియాన్ల వగేంద్రు లతిగోపమున వచ్చునట్టి దధిము
- తే. ఖునిని వనపాలకులను మాఁర్కొనఁగవచ్చు
 వారలను గాంచి వేగంబ † తారు మాటు
 కొనిరి; ఘనభుజుడై బలఁమునఁ జెలంగి
 యందమునఁ బొల్చి దధిముఖుఁ † డంత వేగ. ౨౨౪

చ. కరమున వృక్షముంగొనుచు † గాఢవరాక్రమమొప్పు రాఁగ ని
 ర్జరవరపాత్రుఁ డంగదుఁడు † సత్వర మాతనిఁ గోప మొప్పుగాఁ

1 దేహార్థం ప్రదర్శితః-అనిమా. కేవలార్థం అపానద్యారం దుశ్శోభత్యేతి వాచ్యం

గరములఁ గొట్టె; మద్యము నిఁకానుముఁ గ్రోలుటఁ ¹బూజ్యఁ డీతఁడం
చరయఁగ నేరఁడయ్యె జవఁమారఁగఁ జల్కఁగ నావనాధిపుఁ. ౨౬౫ 2469

తే. ధరణిఁ బడఁద్రోసి పిష్టంబుఁకరణి నలిపి
విడిచె; నావీరుఁ డంతటఁ • దొడలు కరము
లల్లె మూఁపులు నలఁగ విఁహ్వలత నొంది
రక్తసిక్తాంగుడై ముహూఁర్తంబు సోలి. ౨౮ 2470

చ. వనచరనాథుమాతులుఁడు • భాసుర తేజుఁడు నై నయాతఁడం
త నిజబలంబు తోఁప నతిఁదారుణరూపముతోడ లేచి భీ
తిని గలిగించుకోపమునఁ • దెప్పున మద్యవిమోహితాత్ములఁ
²వనచరులఁ స్వదండమున • బాగుగ నిల్పె ననూనశక్తిచేఁ. ౨౯ 2471

క. ³వనచరపతిదధిముఖుఁ డా, వనచరతతినెట్లా వేగ • వదలి రహస్యం
బునకుం దగినస్థలంబున, కు నరిగి యిట్లనియె సేవఁకులతో నార్తిఁ. 3౦ 2472

క. మనమెల్ల ⁴భూరికంఠం, బునఁదగుసుగ్రీవుకడకుఁ • బోదము పీ రిం
దె నిలిచియుందురుగా క, వ్వనచరపతి గామునొద్ద • వదలక యుండుఁ. 3౧

క. మన మాతనిచెంతకు వే, చని యీతప్పెల్లఁ బ్లవగఁసత్తముఁ డగునీ
తనయునిదే యని తెల్పుడ, మనయ మమర్షి యతఁడౌట • నప్పలుకులకుఁ.

క. వనచరులనెల్లఁ జంపిం, చును; నీనుధువనము మిగుల • సుగ్రీవురకుఁ
మనసున కింపై నదియుఁ, ⁵జనకపితామహులనుండి • సంభవ మగుచుఁ.

క. సురసంతానంబునకుఁ, దురానదమునొచు నుంటఁ • దోరపుఁబ్రియముం
బరిచరిఁ గల్గించును; మధు, నిరతులు నల్పాయువులును • నిర్దయులును నై.

ఆ. ఇందు నున్నవీరిఁకెల్లను వీరిమి, త్రులకు మరణశిక్ష • గలుగఁజేయు;
దుష్టచిత్తములను • దోఁచువీరలు నృపు, నాజ్ఞ ధిక్కరించి • రందుచేత. 3౪౫

సీ. వధ్యులేయగుదురు, • వనభంగమున కోర్వఁజాలనిమనరోషఁమోలి నఫల
మేయగు; ననిపల్కి • యాయపారబలుండు దధిముఖుఁ డాకపితతులఁ గూడి
యభ్రమ్యునకు దాఁటి • యతిజవమునఁ బోయె; నొకని మేషములోనఁచుగ్రరశ్మి
తనయుఁ డుండెడుచోటికిని జేరె; మతిమంతుఁ డై నసుగ్రీవుని • నామహాత్ము

తే. రామచంద్రుని లక్ష్మణు • రమణఁ గాంచి
సమముగా నున్నభూమిపై • సరభసమున
వ్రాలె నాకాశముననుండి; • వనముఁ గాచు
వారలకు నీశుఁడై మహావీరుఁ డగుచు. 3౪౫ 2478

1 ఆర్యకం ప్రాహర త్తత్ర-అనిమా. ఆర్యకః సుగ్రీవమాతులత్వా త్పూజ్యః-అనివ్యా.

2 వానరాఁ వానయామాస స్వదండేన-అనిమూలము. 3 ఉవా చై కాంత మాశ్రిత్య-అనిమూలము.

4 సుగ్రీవో విపులగ్రీవః-అనిమా. 5 పితృపైతామహం దివ్యమ్-అనిమా.

క. చెలువారుదధిముఖుఁడు భృత్యులతో దీనాన్యుఁడగుచు † నొక్కమొగిని తే
తుల శిరమునఁ గీలించుచు, దలఁ బతి¹శుభచరణములను † దాఁక నతులిడెన్.

అటువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౩ - వ సర్గము.

❖ { దధిముఖుఁడు వనభంగముచెప్పఁ గా సుగ్రీవుఁ డతని నాశ్వాసించి } ❖
వారలఁ దోడ్కొనివచ్చుని పంపుట.

క. శిరసున మాతులుఁడయ్యెన్, ధరణీశుం డనుచు మ్రొక్కు[†]దధిముఖుఁ గని భా
స్కరతనయుఁ డట్టె మనమునఁ, బరమార్తిం బొంది యిట్లు[†]పలికె నతనితోన్.

క. ²మామా లెమ్మాలెమ్మా, యీమెయి నాచరణముగళి † నీవు వడట యే
లా! మాటయిత్తు నభయం, బోమహితా! చెప్పవలయు † నొగి నీవార్తన్. ౨

క. అనుచు మహాత్ముం డారవి, తనయుం డభయంబొసంగి † తా నూరార్చుం
గ నవలఁ బ్రాజ్ఞుఁడు దధిముఖుఁ, డనియెను వడి లేచి; వానరాధిప! వినుమా.

క. నీతండ్రి ఋక్షతజనుఁడు, భ్రాతయు వీరుండునైన[†]వాలియు నీవున్
జేతమున నొప్పి పూర్వ మ, దేతతినే మధువనమ్ము † నెవరికినైనన్. 3౪ 2483

ఆ. సేచ్చ ననుభవింప † నిది విడువనిదియె, వనమునట్లు సొంపు[†]తనరునదియు
నిపుడు కవులచేత † నెల్లవిధంబుల, ననుభవింపఁబడియె † నాలకింపు. ౪ 2484

చ. వనమును గాచుచున్నమన[†]వానరు లిచ్చటనున్నవీరు వే
చని బెదరించినన్ గొనక † సంతసమొప్పుగఁ దేనెఁ ద్రావి య
త్యనుపమమంజుదివ్యసుఫ[†]లాళిని దించును బొల్చువార; లా
వనచరు లొక్కకొందఱును † బొరువ మాని చెలంగువేడుకన్. ౫ 2485

తే. త్రాగ మిగిలిన తేనెను † దానిపెరిల
ధ్వంసమును జేయుచున్నారు † తగ వనపరి
పాలకులు పోయి వలదని † పలుక వీరిఁ
గనుబొమలుచూపి నవ్వెద † రనయలగుచు. ౬ 2486

సీ. ఈవనపాలకు † లేగి నంరంభించి యిటనుండి పొండని[†]యెంతయొత్తి
పలికిన నంగదా[†]దులు క్రుద్ధులై వీరి బెదరించి రెన్నియో[†]విధములుగను
వానర్షభ! వీర! † వానరు ల్వారెల్లఁ గోవనంర క్తకా[†]క్షులయి వీరిఁ
దఱుమఁగొట్టిరి; కరతలములఁ గొందఱఁ దన్నిరి, మఱియఁగొం[†]దఱునానా

తే. పులను బొడిచిరి కొందఱ[†]కెలమిఁ బృష్ఠ
భాగమును జూపి; రిట్లు పో[†]ప్రభువరేణ్య

1 సుగ్రీవస్య శుభా మార్థా చరణానిమా. 2 ఉత్తీర్ణాత్తీర్ణానిమా.

నీవు వెలయఁగ వీరులఁ సేవకులను

దావకాజ్ఞల శిరములఁ దాల్చువారి. ౯౪

2487

క. బలములు మెఱయఁగఁ దన్నిరి; యలరా రెడునుధువనంబుఁ నందలివిలస

త్ఫలముఖములఁ దిని ద్రాగుచు, నెలమిం గనుచున్నవారఁ లెల్లవనచరుల్. ౧౧

చ. అనియిటు విన్నవించునమఁ యంబున శాత్రవవీరహంతయై

తనరుచుఁ బ్రాజ్ఞుడై సుగుణఁ ధాముఁడనై తగులత్క్షణండు కి

శస్యపతితోడ నాతనివిఁచారము నెంచి వచించె నిట్టు; లీ

వనపరిపాలకుం డీతఁడు వచ్చినకారణ మేమొ యిత్తటిన్. ౧౧౪ 2489

క. దేనినిగుఱించి దుఃఖం, బూనినమదిఁ బల్కునిట్లు; పొందుగఁ జెవుమా

దీనినటంచు మహాత్ముం, డౌనరపతితమ్ముఁ డిట్టుఁ బడిగిన నంతన్. ౧౧౫ 2490

తే. వాగ్విశారదుఁ డైనయాఁవనచరపతి, పలికె నాలత్క్షణున కిట్టు పలమిమిఱ;

వీరుఁ డీదధిపతుఁ డుర్విన్ యమాశ, వెదకి వచ్చినయట్టి యంఁగదముఖులొగి.

క. నామధువనమునఁ దగుమధు, వేమాత్రము గొంకులేకఁ యే ద్రావి రటం

చీమాన్యుఁడు చెప్పెడు; నిపు, డామారుతిమొదలుగాఁగ నలకపివీరుల్. ౧౧౬

క. చనుదెంచుచు నే యామధు, వనముం గని చొచ్చి మధువు పరఫలములఁ దృ

ప్తినిమిఱఁ ద్రాగి తిని రట, వనచరు లట కేగినపని వమ్మయియున్నన్.

క. తొలుత నె యిట్టియకార్యము, గలఁగక యొనరింప; రల్లకపివీరులు నా

సులలితవనమును జొచ్చి య, మలఫలముఖములను దినినమాట వినుటచేన్.

క. వారలు కార్యము సఫలము, గా రహి నొనరించి రనుట కడు స్పష్టమె యా

ధారణితనయను దమిఁగని, నా రిది నిశ్చయము; పవనఁ నందనుఁ డొకఁడే.

క. *జనకజను జూచి యుండును, ననిలకుమారుండు తక్క నన్యులు కార్యం

బును దీనిఁజేయఁజాలరు; పని సాధించెడుసుశక్తిఁ భవ్యధిషణయున్. ౧౧౭

తే. పౌరుషోత్సాహవిద్యలు ప్లవగవర్షుఁ

డైనపాపనియందుండు; ననిశమెట్టి

కార్యమున జాంబవంతుఁ డఖండబలము

గలుగునంగదుఁడును నాయకులుగ నున్న. ౧౧౮

2491

క. మానుమయుఁ బరిపాలకుఁడై, తనరునొ యాకార్యమెల్లఁ దప్పక ఫలియిం

చునుగాని యన్యథాగతిఁ, జన; దంగదముఖ్యకీశఁ నత్తము లెల్లన్. ౧౧౯ 2498

క. చనుదెంచి వనమునంతయు, మనసునకుం దోచినట్టిమాడ్కి హతముచే

సినవారట వీరందఱు, చని గుంపుగ పల దటన్న జానుతలములన్. ౧౨౦

ఉ. వారలు వీరిఁ దన్ని రట పానరతల్లజుఁ డీతఁ డింపు చే

కూరఁగ మాటలాడఁగలఁగోవిదుఁ డద్భుతశౌర్యసాహసో

* కార్యసిద్ధి రత్నశ్చైవ తస్మిన్ వానరపుంగవే-అనిమా.

దారుడు సుప్రసిద్ధుడయి ధారణపై దధివక్త్రుడన్నయీ

పేరున నొప్పు నాపయిని బ్రీతిని వచ్చెను దీనిఁజెప్పఁగన్. ౨౧౫

2500

క. ఘనబాహూ! సౌమిత్రి, జనకజఁ గనియుందు రీవిఁవయమును జక్కం
గను దలపోయము నీవును, గనుక నె చనుదెంచి వారు కన్పవనంబున్.

తే. చొచ్చి యందలిమధువుల నిచ్చవచ్చి

సట్లు త్రాగుచునున్నవా రలవనచరు

లతులబుద్ధిపరాక్రము లౌట సీతఁ

జూడకయె వచ్చియుండినచో నిటువలె. ౨౩

2502

క. పరమేష్ఠి నాదుతండ్రికి, వరముగ దయచేసియున్నభవ్యవనము నో
పురుషవరేణ్యా! వారలు, చొరఁబడుదురె ధైర్య మూని చోద్యముగాదే.

సీ. అంత ధర్మాత్ముడై నట్టిలక్ష్మణుడును రాముండు సుగ్రీవుఁమోమునుండి
కర్ణసుఖంబును గలిగించునమ్మాట వెడలఁగా విని యట్లు విపులహర్ష
మొందిరి బలముల నొప్పునావీరులు; తర్వాతఁ జారుకంఠధరుడు స్లవగ
పతియును దధిముఖుఁపలుకుల నాలించి సంతృప్తుడై తదాస్యంబుఁ గాంచి

తే. పలికె నిట్లని; వీరు లాస్లవగవరులు

కార్యసిద్ధిని గనినారుగాన మధువుఁ

ద్రాగినందుల కేను సంతసమునంది

తిని మఱియు నేనుజెప్పినపనిని బూన్కి. ౨౬౫

2504

క. ఒనరించి వచ్చియుందురు, గనుకం దచ్చేష్టలను నికామము క్షమియిం
పనుదగు క్షమించినాడను; వినుమా మృగరాజదర్పవిలసితభుజులన్.

క. కృతకృత్యుల హనుమన్తుఖ, వితతమహాబలులఁ బ్లవగవీరులఁ గనువిం
దు తగం గూల్చెడువారల, నతివేగమ చూడఁ దత్ప్రియత్నము వినఁగన్.

క. నేనును రాఘవుడు సుమిత్రా నందనుఁ డిపుడు కోరి తమి నున్నామో
వానరవర్యా! యనియిటు, వానరపతి కార్యసిద్ధిపఱలె ననునదిన్. ౨౮

క. కనుదోయయు వికసిల్లన్, దనువెల్లం బులకరింపఁ దనవలె హర్షం
బును గాంచురామలక్ష్మణు, లను గని కరగతమ యయ్యె లలి నీపనియన్.

క. అనిపలికి దేహమంతయు, ఘనపులకాంకురయతంబు గాఁగా మితిమీ
తినయానందము నొందెను, జనకజ గనఁబడియె నన్నవంతోషమునన్. ౨౯

అటువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౪ - వ సర్గము.

అంగదాదులు కిష్కింఖకు పచ్చుట, హనుమకాంతిని వీత వని రామవిశో, జెప్పుట. ఈ
య. అని సుగ్రీవుడు వల్కుఁగా దధిముఖుం దత్యంతము భక్తి రా
మునకు లక్ష్మణమూర్ఖపుతులకు నమ్మోదంబు తెల్పినది

- దనముల్ చేసెను; శూరులౌకపుల నంతంగూడి యాకాశనీ
నునుబొందె; దధివక్త్రుఁ డెంతయు వడిన్ ♦ మైకొన్నహర్షంబునన్. ౨ 2510
- క. మును చనుదెంచినయట్లే, చని యభ్రపథంబునుండి ♦ త్కౌఠి వ్రాలెన్
వనముం జొచ్చె ననంతర, మున మధువనమునను గీశముఖులు తమితోన్. 3
- తే. ¹మధువు నుదకంబునన్ మూత్ర ♦ మార్గమునను
విడిచి మత్తును విడి లేచి ♦ కడుఁ జెలంగు
ప్లవగయూధపులను గాంచె; ♦ భక్తి నతఁడు
వారికడ కేగి యంజలిఁబట్టి నిలిచి. ౪ 2512
- క. వనచరపతి నాయంగదుఁ, గని తమి మధురోక్తు లలరఁగా నిట్లనియెన్;
విను సౌమ్యా! వీరలు మిమ్మును వారించి రని కోపముం బూనకుఁడీ. ౫
- క. తెలియమిచేతను గోపము, వలనన్ వీరెల్ల మిమ్ము ♦ వారించిరిగా;
బలవంతా! యువరాజపు, తలఁపక యీవనమునకును ♦ ధరణిపుడవె నూ. ౬
- తే. తెలియ కొనరించినట్టితప్పుల ఊమింప
వలయు; ననఘా! వడిన్ నేను ♦ నలఘుగతిని
బోయి నీపినతండ్రితో ♦ మీయనుంగు
వానరులు వచ్చినా రనువార్తఁ దెలుప. ౭ 2515
- చ. వనచరవర్కులం గలిసివచ్చితి వీవని తెల్ప సమృదం
బునుగ నె నీవు వీరలును ♦ బూనిక నీవనమెల్లఁ బాడుచే
సినబెడిదంపువార్తవిని ♦ చిత్తము నం దిసునుంతకోపముం
గనఁడు; భవత్పితృవృద్ధగుంకంజహితాత్మజుఁ డట్లుహృష్టుడై. ౮ 2516
- తే. వారి నందఱ జవమునఁ ♦ బంపు మిచటి
కనుచు నాకాఙ్గ యిడె; నని ♦ యాదధిముఖుఁ
డతిమధురవాక్కులం బల్కు ♦ నాలకించి
వాగ్విశారదుడైన యావాలిసుతుఁడు. ౧౦ 2517
- క. వనచరులం గని యిట్లని, యెను గీశవరేణ్యులార! ♦ యెల్ల రిపుల శ
క్తిని జెండెడుమీరలు వినుఁ, డనుపముడగురామభద్రుఁ ♦ డందఱ మిటకున్.
- ఆ. వచ్చియున్నవార్త ♦ వనచరపతియైన, యితనివలనవినియె ♦ నిప్పు డనుచు
శంక నొందువాడ; నింకఁ గార్యమును సాధించినట్టిమనము ♦ తెగువఁబూని.
- క. నిలువఁగరాదిటఁ బ్లవగం, బులు మధువును నేచ్చుఁ ద్రావి ♦ పొదలిరి కవ్వం
బులఁ బాసి యిచటఁజేయఁగ, వలసినపనియేమి లేదు ♦ త్వరపడి యింకన్.
- క. ²పినతండ్రి యైనసుగ్రీ, వునికడకుం బోవవలయుఁ; ♦ బొందుగ మీరె
ల్లను గూడి యెట్లుచెప్పిన, విని యట్టులేచేయువాడ ♦ విశ్వాసమునన్. ౧౩ 2518

1 విమదా నుత్థితాన్ స్వాన్ మేహమానాన్ మధూదకమ్-అనిమా. మేహయతః మూత్ర
యత ఇత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 2 సుగ్రీవో యత్ర మే గురుః-అనిమా.

తే. చేయఁదగుకార్యమున నెందు ♦ మీయనుమతిఁ

జేయువాఁడనె కాని నే ♦ నేయెడలను

గనినచోఁ బరతంత్రుఁడఁ ♦ గాదె; తలఁప

నేను నిజముగ యువరాజునైన నిపుడు. ౧౮౫

2522

సీ మిమ్ము నాజ్ఞాపింప ♦ మీకెల్లహితమును వచియింపఁదగినట్టివాఁడఁగాను

గార్యమ్ము సాధించి ♦ కడు నుపకర్తలై తగుమిమ్ముఁ బరతంత్రులుగ నొనర్చు

టరయ నయు క్తమా♦నాదరించినయట్లుగాదు; నావిని ప్లవగవరు లెల్ల

¹నవ్యయంబగునట్లు ♦ లాడినయతనితో సమ్మనమందుచుఁ ♦ జాగుతరము

తే. గా వచించితి రేరీతిఁ ♦ గపినరేణ్య

ప్రభువయినవాఁడెవం డిటు; పలుకు నంద

తొదవు నధికారమత్తత ♦ నొంది మేమె

యధికుల మటంచుఁచలఁతు రహంకృతిఁగని. ౧౮౬

2523

క. వనచరనాథా! యీరీ,తిని జెప్పుట నీకెతగును ♦ దెల్ల మొరుని కె

వ్వనికిని దగ దీవినయమె, ఘనతరమంగళము నీకుఁ ♦ గల్గునటంచున్. ౧౮౭

ఆ. చానికీవు మిగులఁ ♦ దగుదు వటంచని,యును వచింపుచున్నదనఘ! మేము

వనచరేజ్యుఁడయినభాస్కరతనయుని, కడకుఁబోవుటకు నికామ మెలమి.

క. అవసరముఁ గోరియున్నాము; వనచరేజ్యా! త్వదాజ్ఞ ♦ మొదటఁగనక యే

ప్లవగునకుఁగాని యొకపద, మవలం బెట్టంగ నలవియగునే తలఁపన్. ౧౮౮

క. హరివర! యిదిసత్యంబని, వరమాదృశిఁ జెప్పఁగలము; ♦ ప్లవగేశ్వర! యం

చురుమునమునఁబల్కుఁగవిని, పురుహూతునిపాత్రుఁడనియెఁబొంగెడువేడ్కన్.

క. మంచిదికానిం డింక న,మంచితగతిఁ బోదమనియె ♦ సంతటఁ గపిరా

ట్టంచయములు బలముల మెఱి,యించుచు నాకాశమునకు ♦ నెగిరిరి వడిగన్.

క. యువరాజగునంగదుఁ డ,ట్టై వియత్పథమునకు దాట ♦ నెల్లకపివరుల్

జవములను నిరవకాశము,గ వియత్తలమును నొనర్చుకరణి నొకటిగన్.

క. వరయంత్రోత్తిష్టమహీ, ధరములవలె నతనివెంట ♦ దాటిరి; వేగ

స్ఫురణమునఁ బొల్చునాకపు, లరసి హతాత్తుగనె యెగసి ♦ యభ్రవ్థలికిన్.

క. అనిలప్రేరితఘనములొ, యనఁగాఁ బెనునాదమలర ♦ నార్చుచు ద్వరఁగా

జనిరంత నంగదుండిటఁ, జనుదేరక మునుపె సూర్యజని ప్రీతుండై. ౨౩౫

చ. ²సరసిజలోచనుండగుచు ♦ సంతతశోకము నందియున్నభా

స్కరకులజాతమాళిఁ గని ♦ సాధుగతి వచియించె నిట్లు; భూ

వరమణి! యూరిడిల్లు మిఁక ♦ భద్రము నీకగుఁ గాక యాప్లవం

గరమణు లెల్ల నీతఁగని ♦ క్రమ్మటివచ్చిరి నిశ్చయంబుగన్. ౨౪౫

2524

¹ శ్రుత్వా ఐవన మవ్యయమ్-అనిమా. ² ఉవాచ శోకోహతం కామం కమలాచరం-

- క. జనకజఁ గనకుందురయే, వనచరులును గడువుదాఁటి † వచ్చెడువారే
మనయొద్దకు; మనమంపిన, పనియే ఫలియింపకున్నఁ † బ్రవగతిలకుఁడై. ౨౫౪
- క. ఘనబాహుండును యువరాజును సగునంగదుఁడు నన్నుఁ † జూడఁగ రాఁ జా
లునె; యొక్కవేళఁ గోతులు, పనిదీర్పక వచ్చి వనము † భంజించినచోఁ.
- ఆ. అంగదుండు తాను † నట్టి యకార్యంబుఁ
జేయఁబంచి నందు † కే యనూన
మైన వంతనొంది † యాస్యము వెలవెలఁ
బాఱఁ గలఁత మిగులఁ † బడుచునుండు. ౨౬ 2535
- స్తీ. కపివర్మఁడై నయం † గదుఁడు కార్యముసిద్ధిఁ గనుటచే బ్రమదంబుఁ † గనఁడయేని
దండ్రి తాతలనుండి † ధనముగావచ్చి మాపూర్వులచే జాలఁ † బూన్కిమీఱ
రక్షింపఁబడెడు నా † రామంబు ధ్వంసము గావింపఁ డెట్టెట్టి † కారణముల;
సుప్రతా! భూపుత్రి † శుభములు తెలిసెను నినుఁగన్నకౌసల్య † యనుపమాన
తే. సుప్రజయె యగు; నీనింక † శోక ముడిగి
యూఱడిల్లుము సంశయ † మొక్కయింత
యైన లేదు మహీసుత † యగపడియెను
హనునుయే చూచియుండుఁ, గాఁ † డన్యఁడొకఁడు. ౨౯ 2536
- క. మతిమంతా! రవియం దా,తత తేజ స్సుండునట్లు † తగ మాగుతీయం
దతిమానుష మతిసిద్ధులు, సతతోత్సాహమును మిగుల † శౌర్యము లుండున్.
క. కనుక నె హనుమంతుం డీ, పనినిన్ సాధింపఁజాలుఁ † బరుఁ డెవ్వొండీ
పనిజేయఁజాలఁ డని మీ, మననున నెఱుంగంగఁ దగును † మహితవిచారా.
- తే. జాంబవంతుఁడు మంత్రిగ † సై న్యపతిగ
నంగదుఁడు రక్షకుఁడుగ నా † యనిలతనయుఁ
డేపనికి నుందురో యది † యిలఫలించుఁ
గాని వేఱుగతింబొంద † దోన్యపాల. 3౧౪ 2539
- క. అమితపరాక్రమ! నీదును,నమున నికం జింత విడువు † నా నంతహరి
ప్రముఖులు బలయుత్తులై సగ,రము చేరువఁజేరి వేగ † రంజిలువేడ్కన్.
క. అనిలకుమారుఁడు సాధిం,చినకార్యముచేత ముదముఁ † జెందినవారౌ
టను గార్యసిద్ధి యెల్లర,కును జూపెడునట్లు మిగులఁ † గూయిదుచుఁ దగన్.
- క. చనుదేరఁ గిలకిలధ్వను, లనుసనుగతిఁ ద్రిదశమార్గ † ముందుండి కడున్
వినవచ్చె వనచరేశున; కు నతం డాకపుల ధ్వనుల † కున్ మోదమునన్. 3౪
- క. *నున ముప్పొంగఁగ వాలం,బును నీడివిగఁ జూపె శిఖర † మును చాఁకఁగఁ బెం
పున; నంతరామదర్శన,మును జేయంగోరుకీశ † ముఖ్యులు పాలుచన్. 3౫

క. హనుమంతుని నంగదునిక, మును నిడుకొని వచ్చిరి; హరిఃముఖ్యులు శౌర్యం
బునఁదగు నంగదముఖ్యులు, తనువులఁబుల కాంకురములుఁ తన్వయఁబొలయున్.

తే. సంతసంబున శ్రీరామఁచంద్రునకును

వనచరేశునకును జెంతఁవ్రాలి; రంత

గురుభుజం దగుపావని ఁ శిరముసోఁక

రామునకు మ్రొక్కి భక్తియు ఁ రంజిలంగ. 32

2545

క. *కనినాఁడ లంకలోపల, జనకాత్మజ నియత యగుచు ఁ క్షతి నేమాత్రం

బును గనక యున్నయది సుమ్యునిచెప్పెను; నిశ్చితార్థుఁ ఁ డౌరవినుతుఁడున్.

తే. లక్ష్మణుండును ముదమంది ఁ లలితదృష్టి

సంతసము నొందియున్నయాశ్వసనతనయుఁ

గాంచి; రరివీరహంత రాఘవుఁడు ప్రమద

మంది గారవమునఁ గాంచె ఁ ననిలతనయు. 34

2547

అటువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ సర్గము.

శీతాపృథ్వాంతమును జెప్పి హనుమంతుఁడు రామునకుఁ కాదామణి వొసంగుట

సీ. అంతట నతిచిత్రఁకాంతారమైతగు ప్రప్రవణాఖ్యభూఁధ్రమున కేగి

వనచరుల్ శిరసునఁవందనములు రామచంద్రునకున్ మహాసత్వఁడైన

యా లక్ష్మణునకు సూర్యాత్మజునకు సల్పి యవరాజముందఱఁనుండి సీత

వృత్తాంతమును జెప్పఁవేడుకఁబూనిరి; వారెల్ల సీత రావణునియింటి

తే. యందుఁ జెఱఁబెట్టఁబడుటయు; ఁ నసురవనిత

లామె బెదరించుటయు, రాముఁనందె మనసు

రాగమును నిల్పి యుంటయు ఁ రావణుఁ డిడి

నట్టిసమయంబుఁ దెల్పి రాఁయవనివతికి. 34

2548

చ. జనకజ యేక్షతిం గనక ఁ చాలఁ దపించుచునున్నదంచు వా

రన విని యిట్లుపల్కెఁ; బ్లవఁగాధివులార! మహీకుమారి యెం

దున వసియించె? నాయెడలఁ ఁ దోయకువఁకీ యదెట్టిభంగిగా

మనసును నిల్పె? నీవిధము ఁ మానక నాకు నెఱుంగఁజెప్పఁడి. ౪౫

2549

చ. అనిరఘునాయకుం డడుగఁ నాకవు లాతనినిధానమం

దనిలజ నామోహార్థులను ఁ మన్నిఁటిఁ జక్క నెఱింగియున్నవా

నిని వచియింపుమా యనుచు ఁ నెమ్మిమెయిన్ నియమించి; తంతఁ కా

వని కపులాజ్ఞ చేయుటయు ఁ భక్తిమహారికచిత్తఁబ్దుఁడై. ౪౬

2550

* నియత మక్షరాం దేవం రాఘవాయ న్యవేదయత్ - భామహ.

- చ. ధరణికుమారి నేదిశను ♦ దాఁ గ నె నాదెసవైపు మోమునుం
బరఁగఁగఁ జేసి శీర్షమును ♦ వాంచి మహీనుత కట్టెమొక్కి యే
*తరుణమునందు నెవ్విధిని ♦ దాఁ బలుకందగునట్టిఫక్కినిన్
సరిగ నెఱుంగుఁగాన నట ♦ సాధిని గాంచినరీతి నిట్లనున్. 24 2551
- చ. విను రఘురామ! నేనచట ♦ విస్తృతిచే శతయోజనంబుగాఁ
గనఁబడునుష్పనంద్రమును ♦ గ్రక్కున దాఁటి మహీకుమారికం
గనుఁగొనువాంఛఁ బోయితిని; ♦ గావున దక్షిణవార్ధి దక్షిణా
శను దురితాత్ముడౌదనుజ♦స త్తముఁ డేలేడిలంక యొప్పెడున్. 25 2552
- సీ. అచ్చటిరావణు♦నంతరిపురంబున సాధ్వీమతల్లియా♦జనకతనయుఁ
గనినాడ; నాతల్లి ♦ తనమనోరథ మెల్ల నీయందె నెలకొల్పి ♦ నీవలనిమ
హాశ జీవితముల ♦ నాత్మ నిల్పినయది; ప్రమదావనంబున ♦ రాక్షసవని
తలయంతరంబున ♦ నిలిచి విఘ్నాఘాతావారలునుం బెక్కు ♦ సారులు తను
తే. నట్టె బెదరించుచుండ నున్నది మహాత్మ
కాంచితిని; దుఃఖమును బొందఁ♦గాఁ దగనిప
తివ్రతామణి యాదేవి ♦ దీనయగుచు
వగలఁ బొగులుచు నున్నది ♦ తగనిరీతి. 26 2553
- క. దనుజేంద్రునంతిపురమున, దనుజాంగన లెల్లఁ గావఁ ♦ దాఁ జెఱఁబెట్టం
గనుబడి యొక వేణిగఁ గే,శనిచయము తగంగ మిగుల♦సత్వము దూలన్.
- క. నిను నిరతము ధ్యానించుచు, ననవరతము ధరణియే శ♦యనముగఁ దుహినం
బునఁ బద్మినివలె నవయవ,తనుతం దగి కృశత నంది ♦ తగనివిధమునన్. 27 2554
- తే. వగలఁ గుందుచుఁ తన్నురా♦వణుడు బలిమి
వశము చేసికొనం జూడ ♦ వానివాంఛ
వమ్ముగాఁజేసి మృతినొందఁ ♦ బరమనిశ్చ
యమ్ము నొనరించుకొనియున్న ♦ దమలచరిత. 28 2555
- క. ఓకాకుత్స్థా! నీయం, దేకప్రమనంబుఁ జేర్చి ♦ యెప్పుడు ఘనమా
శోకమునఁ గుంది యుండ న,శోకవనంబునను గంటి ♦ త్తోణీతనయన్. 29 2556
- సీ. ఇత్వోకువంశంబు ♦ నేను గీర్తింపఁగాఁ దత్కులవిఖ్యాతిఁ ♦ దమిని వినుచుఁ
బురుష శార్దూల!న♦న్బొడఁగాంచి యాసాధ్వీవిశ్వాసమునుబొంది♦వినియె; నంత
నామెతో మాట్లాడి ♦ యఖిలవృత్తాంతంబుఁ జెప్పితి నీకు మా♦క్షీతిపుడైన
యట్టిసుగ్రీవున ♦ కై నసఖ్యము విని సంతసించెను; సదా♦చారనియతి
తే. సతము నీయందె దృఢభక్తి ♦ యతిశయిల్ల
నుగ్రతము నొనర్చుచు ♦ నుండ నమ్మ

హాత్తురాలిని గాంచితి; † నార్యవర్య

యామెయును జిత్రకూటాద్రి † యందు మున్ను. ౧౮

2558

క. నీయంతికమున జరగిన, వాయసవృత్తాంత మొకటి † పరుసఁగఁ దెలిపెన్

నీయాత్మ నమ్ముటకుఁగా, నాయమ నాకిచ్చె గుఱుతు † సద్దానిఁ బ్రభూ. ౧౯

చ. అనిమతీయున్ వచించె నిటు † లాయనిలాత్మజుఁ డిట్లానంగి యా

జనకజ యిట్లుపల్కె విను † సర్వము నీవిటఁ జూచిపట్టులో

యనిలతనూజ! రాఘవుని † యాత్మకుఁ దెల్లముగాఁగఁ దెల్పుమా

దనుజుఁడు వచ్చినట్టిగతి † దాపక యున్నది యున్నయట్లుగన్. ౨౦

2560

క. ఇనజుఁడు వినుచుండఁగ నే, వినిపింపఁగఁ బోవునుదుల † విన్నప మొనరిం

చినపిదపఁ బ్రాణపదముగ, ససయము గాపాడినట్టి † యాధరణంబున్. ౨౦౪

తే. ఇదిగొ చూడామణిని దీని † నినకులపతి

కొసఁగు; శ్రీమంతమైనయీ † యరుతరమణిఁ

జాల! యత్నము మీఱ రక్షణము నేను

జేసియున్నాను; గథవిను † శ్రీరఘుపతి. ౨౧౪

2562

క. మునుపొకతటి నాఫాలంబునఁ దగుతిలకంబు మాసి † పోయిన మోదం

బున నీవె మణిశిలను బొట్టునుగా నొనరించి నెన్ను † దులను బలుకుచున్. ౨౨

క. పరిహాసమునకుఁ జెక్కిలి, సురుచిరముగఁ బెట్టితి గద † శుభగుణ! రామా

న్కరియింపుము దానిని; బా, పరహితచిత్తా! నముద్ర † ధవమగుదీనిన్. ౨౨౧

తే. పరమచూడామణిని నాకుఁ † బంపినాఁడ

విట్టిపెనువగలందు ని † న్నేను గాంచి

నట్టులే దీనిఁజూచి మహాముదంబుఁ

గాంచుదానను; దశరథ † త్కృపతిసుత. ౨౩౪

2565

క. ఒకమాసము ప్రాణంబుల, నికనే భరియింపగలను † నీబాధలకున్

నకలాంగంబులు చెడఁగా, నొకనెలవై బ్రదికియుండఁగోసం జచ్చిన్. ౨౪౪

క. అని నేఁ జెప్పినయట్లుగ, వినిపింపుము రామున కని † వెలఁది వచించెన్;

జనకజయుఁ జిక్కి ధర్మంబును వదలక దనుజసంతి † పురమున రామా. ౨౪౬

క. హరిణవలెన్ పుల్లాక్షులు, పరఁగఁగఁ జెఱఁ బెట్టఁ బడిన † భావము తగఁగా

గురుభయమున ననుఁ గని యి, క్కరణిన్ వచియించె నల్లకడఁగి తెలిపితిన్.

క. ఏరీతిగ నైనను నీ, పారావారంబుగట్టు † పని జూడుదు వే

శ్రీరామ! యనుచు ననిలకు, మారుఁడు రాఘవులు కొంత † మది మాటుదింపన్.

క. కని యాచూచారత్నం, బును సీత యొసంగినట్టిఁ పొందగుగుఱుతున్
గనఁబఱచి యిచ్చి సీతో, క్తినిచయ మెఱిగించె నామెఁ తెలిపినరీతిన్. ౨౭౪

అఱువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౬ - వ సర్గము.

అఱువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

క. అంతట దశరథనందనుఁ, డెంతయు వేగమున నాతఁ ఁ డిచ్చినసీతా
కాంతయొసంగినరత్నము, వింతగఁ గని యెదను జేర్చి ఁ వివిధవిధములన్. ౧

క. అనుజనితోఁ బలవించెను; నిసకులరత్నంబు తనకు ఁ నిష్టంబగునా
జనకజమణివర్యంబును, గని వగలం గుంది యశ్రుఁకణపూర్ణాక్షుల్. ౧౪ 2572

ఆ. వెలయుచుండ నిట్లు ఁ పలికె సుగ్రీవుతో;

దూడయందుఁ బ్రేమఁతోఁ జెలంగు

నావు చేవునట్టు ఁ లీవరమణిఁ గని

నంతనే ద్రవించె ఁ నాత్మ మిగుల. 3

2573

క. ఈమణిరత్నము సీతకు, నామామ యొసంగెఁ బెండ్లిఁనాఁ డద్దానిన్
భూమిజమోమునఁ గట్టిరి, శ్రీమంతంబగుచు మిగులఁ ఁ జెలఁగెన్ బెడఁగై.

క. జలసంభూతం బియ్యది, పలువురు సజ్జనులు దీనిఁబహువిధములఁ బూ
జలఁ దన్నిరి జన్నము ని,మ్ముల జనకుఁడుచేయఁ ద్రిదశఁముఖ్యుఁడు ప్రీతిన్. ౪౪

క. కరుణించె బుద్ధినియతిం, బరికించి; మహాత్మ! సుగుణఁభద్రా! సౌమ్యా
వరమణి దీనింజూడఁగఁ, గర మరుదుగ నాదుతండ్రిఁ ఁ గనినట్లాయెన్. ౫౪

క. *జనకుని సీతా జననిని, గనిన ట్లున్నయది; దివ్యఁకాంతులఁ దగునీ
ఘనమణి ప్రేయసి శీర్షం, బున నలరుచు నుండుఁ గానఁ ఁ బొందుగ దీనిన్.

తే. నేను జూడఁగ నాప్రియ ఁ తానె వచ్చి

నట్టు లున్నదటంచు నాఁయాత్మఁ దలఁచు

వాఁడ; నని సావనింజూచి ఁ పలికె సౌమ్య

దప్తిఁగొనువానిఁ దగినయుఁదకముచేత. ౭౪

2578

* ఆద్యా స్త్యవగత సౌమ్య వైదేహస్య తథా విభోః-అనిమా. ఇహ వైదేహగ్రహణం
సీతాజనన్యా ఆ పుత్రసత్తామ-అనివ్యాఖ్య.

సీ. ఆస్వాదయతుంజేయు ♦ నట్లుగఁ దనవాక్య
జలములఁ దడుపుచు ♦ స్వాంత మలర
జనకజ యేమని ♦ సరసోక్తులను జెప్పు
మనియె; నంచాలత్కఁబునిఁ గనుఁగొని
జానకిం జూడక ♦ జలములఁబుట్టిన
చూడామణిని దీనిఁ ♦ జూడఁ జాలి
తిని గాన దీనికంఁటెను నాకు మిక్కిలి
వగ మతేమున్నది ♦ వారిజాక్షి

తే. యింక నొకమాసమాత్ర మఁదెట్టులేని
బ్రదికియుండిన ననుఁ గాంచి ♦ బహుశరత్తు
లవని జీవింపఁ గలదు, సౌమ్య! యసితాక్షిఁ
ప్రేయసిం బాసి ¹క్షణము జీవింపఁ జాల. ౧౦

2579

చ. అని హనుమంతుఁ గాంచి జనఁకాత్మజ యెచ్చటనున్నదో జనం
బున నను నాస్థలంబునకు ♦ భూరిపరాక్రమ మూని నీవు తో
డ్కొనిచను మామెవార్త విని ♦ కోమలిఁ జూడకయే క్షణంబునే
వును నిట నిల్వఁ జాల; క్షీతిపుత్రిక భూరిభయాకులాత్కమా. ౧౧ 2580

తే. అట్టిసుశ్రోణి యెపుడు భయంబుఁ గల్గఁ
జేయుదనుజులనడుమ నిల్చి యెటులున్న
దో; శరత్కాలమునయందు ♦ నుగ్రతిమిర
ముక్తుఁడౌచంద్రుని² మేఘములు చెలంగి. ౧౨ 2581

ఆ. ఆవరించినట్టు ♦ లాసీతమోనుట
దమజు లావరింప ♦ వనటఁ గుండి
విలసనంబుఁ గనక ♦ వెలవెలఁ బొలుచు
నుండు నిశ్చయముగ ♦ నోయనిలజ!. ౧౩ 2582

క. జనకజ యేమని చెప్పెనొ, వినివింపుము సుంతయేని ♦ విడువక వాతో
విను నుండు తీవ్రరోగంబును బాపెడునట్టు లిట్టిభూరితరార్తి. ౧౪ 2583

క. ³చెలువ వచించివ యాసలు, కలు తొలఁగించును; పయితకూర్తి కుమారా
వలుకులమాధుర్యముగల, లలితవరాహ యాయితామత మగతో. ౧౫

1 క్షణం సౌమ్య సతీవేయిష్-అనియ 2 భూరిపరాక్రమ-విదూరము. 3 చెలువ-చెలువ

క. ననుఁ బాసి భూరిదుఃఖాం,బునిధిని దా మున్ని నిన్నుఁ ♦ బొడఁగని నాతో
డను జెప్పుచునినపలుకుల, వినిపింపుము వానిఁ జక్కఁబినియెద నిపుడే. ౧౫

అఱువదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

*** హనుమంతుఁడు రామునకు నీతపలుకులు చక్కఁగా వినిపించుట. ***

క. అనుచు మహాత్ముఁడు రాముఁడు, తను నడిగిన హనుమ జనకఁతనయ తనకుఁ జె
ప్పినమాటల నెల్లను జెప్పును బూని వచించె; నిట్లు ♦ పార్థివవర్యా!. ౧ 2586

క. మును చిత్రకూటపర్వత,మున జరగినవార్త తత్వఁముగ నాతోడన్
వినిపించె నానవాలుగ; జనకజ యాకొండయందు ♦ సచ్చద మలరన్. ౨

క. నినుఁ గూడి హాయిగా ను, ప్తిని బొందుచు నుండి ముందుఁ ♦ దెఱవయె యాసు
ప్తినిబాసి లేచినది యంత నొకానొకవాయసంబు ♦ తడయక వచ్చెన్. ౨౪

క. అరుదెంచి *క్షీరనిలయాం,తరమున గీతె; మును నీత ♦ తా నీయొడినుం
డి రయమున లేవ నీ వా,తరుణీమణి యంకసీమఁ ♦ దమి శయనింపన్. 3౪

క. భరతాగ్రజా! మహాత్మా, మరలను నాకాకి నీతఁమార్కొని వత్సాం
తరమున వ్యధపెట్టెను; ని,క్కరణిని బలుమాఱు బాధఁగలుగఁగఁ జేయన్.

క. తరుణి నినులేప శోణిత,పరిష్టుతాంగంబు గ్రామఁ ♦ బరువడి నీవా
తరుణమున లేచితివి గద; పరంతపా! యిట్లు కాకి ♦ బాధింపంగన్. ౫౪ 2591

క. తొలఁగనియాబాధకుఁ గో,మలి తాళఁగ లేక సుఖము ♦ మైకొన నిద్రన్
లలిఁబొందునిన్ను లేపెను; నలఘుభుజా! భూమిజాస్తఁనాంతరసీమన్. ౬౪

ఆ. కాకి గీటుచుంటఁ ♦ గని నీవు సర్పంబు

కరణిఁ గ్రోధమంది ♦ కడఁగి యూర్పు

లొలయ నీత కిట్లు ♦ పలికితి వోభీరు

త్వత్సనాంతరం బెవండు కినుక. ౭

2593

క. తననఖరాగ్రంబుల భీ,తిని బొందక యిట్లుగీతెఁ ♦ దెగువ నెవండో
వనితా! యైదుశిరస్సుల, ఘనఫణి రోషించి యుండుఁగాఁ దెలియమిచ్చేన్. ౮

తే. ఆటలాడుచు నున్నవాఁడని యడిగితి;
వంత నంతటఁ జూచుచు ♦ నామె కెదుట
వాయసం బది రక్తసిఁక్తాయతనఖ
రముల నుండఁగఁ గాంచితి ♦ వమరవంద్య. ౯

2595

క. వాయసమది పక్షివరం, బై యింద్రునిపుత్తుఁ డగుచు ♦ నద్రితటములం
దే యనిశము తిరుగుచు నది, వాయుసమానంపుగతిని ♦ వజ్రలు నట విభూ.

సీ. మతిమంతులం దనఁమానవిఖ్యాతిని
గలనీవు క్రుధ నేత్రములను విప్పి
వాయసంబును దానివదలక మృతినొందఁ
జేయఁగఁ దగునని ♦ చిత్తమందు
దారుణంబై నట్టితలఁపును బొందితి;
వంత దర్భాసనమందు నున్న
దర్భను గైకొని ♦ దానిని బ్రహ్మాస్త్ర
మంత్రయుక్తముఁజేసి ♦ మదినిలుకడ

తే. వై చితివి; లయకాలాగ్నివలె నదియును
బ్రజ్వలించుచు వాయసాగ్రమున నలరి
దానిఁ దలఁపడి మండుచు ♦ దారుణగతి
వెంటనంటె నాకాకిని ♦ విడిచెఁ దండ్రి. ౧౩

2597

క. సురలు మహర్షులు వదలిరి, బరువడి నది ముజ్జగములఁ ♦ బరువిడి తనకుఁ
శరణంబెందును గానకఁ, యరిందమా! భీతినొంది ♦ యార్తంబగుచుక. ౧౪

క. మరలను నీయొద్దకె వచ్చె రయంబున; నెల్లరకును ♦ సిద్ధశరణ్యం
బరయఁగ నీవౌటను నీ, శరణును వడిజొచ్చి మ్రోల ♦ ఊమ వ్రాలి వెతక.

క. వినయమున వేడువాయసమును వధ్యముఁ గరుణ చిత్తమున వ్యాపింపఁ
మునుకొని కాచితి; వనఘా, వనజజనస్త్రము సతం బవంధ్యము గావక యి

క. కరుణంబూనియు నంతటఁ, బరికించియె దక్షిణాక్షి ♦ వధియించితి; నో
ధరణీశ! విస్పృష్టంబై, పరమంబగుభక్తి నీకుఁ ♦ బ్రణతు లొనర్చె. ౧౫

తే. దశరథక్షితిపునకు వందనము చేసి
తననివాసమునకుఁ జోయె; ♦ గమక నిట్టు
లరయఁగా రాముఁ డఖిలశస్త్రాస్త్రవిద్య
శిష్యుడౌ బలశాలి యభివ్రహంత. ౧౬

క. శీలము గలవాఁడునునయి, యేలా రాఘవయు నన్ను ♦ నిష్ఠాన వెతక

జాలం దూలించెడుదను, జాళిపయిన్ వై వఁ డామఁహోస్త్రముల నిఁకన్. ౧౮౪

క. సురగంధర్వులు సర్పా, సురు లెవ్వరుగాని యనిని † శూరత వంశా

భరణుని రాముని మాఱ్ఱొని, తరమే నిలువంగ నొరులఁ † దలఁపగ నేలా.

ఆ. వీర్యవంతుఁడై నఁ యూర్యనకున్ ననుఁ

గూర్చి సంభ్రమంబు † కొంచెమైనఁ

గలిగెనేని దీప్తఁములగు బాణంబుల

ననిని జంపుఁగాక † దనుజు వేగ. ౨౦

2605

క. పురుషవరేణ్యుఁడు రఘుకుల, వరరత్నము లక్ష్మణుండు † వై రిహరుండై

పరఁగియు నన్నయనుజ్ఞను, బరువడిఁ జనుదెంచి యన్నఁభార్యను నన్నున్.

తే. కావఁ డేలొకొ యింకను; † గాఢ తేజ

మున సమీరాగ్నులంబోలుఁమనుజతిలకు

లిద్దఱును శక్తిగలవార † లెల్లసురలు

వారి నెదిరింప రా దట్టిఁవారలయ్యు. ౨౨

2607

క. ననుఁ గావ కు పేక్షించుట, కును గారణమేమొ? శత్రుఁకూటము బాధిం

పను శక్తులయ్య నిద్ద టొ, క నెలవునం గూడియుండి † కాంతను నన్నున్. ౨౩

క. ¹ ప రులిటు బాధింపంగాఁ, బరికింపక యుండు టరయఁ † బాసము మిగులన్

నరియని చేసియె యుందును, నరసిన నందియమె దీనిఁయం దుండదు నూ.

చ. జనకజయశ్రయ క్తముగ † జాలిని గల్లఁగఁ జేయునట్లు ప

ల్కినవచనంబులన్ వినుచుఁ † గేవలభక్తిని బూజ్యురాలి నా

జనకకుమారిఁ గాంచి సరఁసంబగుమాటల నిట్టులంటి; ని

స్థనక భవద్వియోగమునఁ † గార్యము లెల్లను మాని రాముఁడున్. ౨౪

ఆ. వగచు చున్నవాఁడు † వనితామణి ! నిజ

మిద్ది; రామభద్రుఁ † డిట్లు వగలఁ

బొగుల లక్ష్మణుండు † వగఁ గుందుచుండును

దల్లి ! నిన్నుఁగంటి † దగ నదెట్లా. ౨౫

2611

క. ² నినుఁ జూడఁగల్గెనని నె, మ్మనమున సమ్మోదమంది † మానిని యుండం

జనుఁగాని వగలఁబొగులం, జనునే, యీక్షణమునందె † సకలాపదలున్. ౨౬

1 మమైవ దుష్కృతిం కించి న్న హద స్తినసంశయః-అనిమా. 2 కథంచి ద్భవతీదృష్టా నకాలః పరిశోచితుః-అనిమా.

తే. *తొలఁగిపోవంగఁ జూడఁగాఁ ♦ గలవు నీవు
నిందఁబొందని యిర్వురు ♦ నృపకుమారు
లెవుడు సీతను గాంతుమో ♦ యెవుడు శత్రు
వును వధింతుమొ యని త్వరఁ ♦ గనుదు రబల. ౨౭ 2613

క. కనుక నె భన్తముగా లం,కను జేయంగలకు; నీదుఁకాంతుఁడు క్రూరుం
డనుకంపాహీనుఁడు నగు, దనుజేంద్రు సబాంధవునిఁ బ్రథనమునఁ జంపుఁ.

చ. తనరిపుఁ జంపి సిన్నుఁ బ్రమఁదంబునఁ దాఁ గొనిపోవుఁ బత్తనం
బున కిదినిశ్చయంబు; నృపఁపుత్రి! యనిందితచిత్త! నీమగం
డనుముద మంది నమ్మఁదగిఁనట్టి యొకానొకయానవాలు నా
కు నొనఁగనొప్పు; నన్నపలుఁకుల్ విని జానకి సంతనంబునఁ. ౨౮ 2615

సీ. పరికించి దెసల నెవ్వరునై న లేమిని
జక్కఁగా నెఱిగి శీర్షమునఁ దాల్చు
దగినచూడామణిఁ ♦ దనచీరకొననుండి
విడిచి నాచేతికిఁ ♦ దడయా కిచ్చె
నోమహాబల! రామఁయు త్రమంబగుగుర్తు
దీని నంతట నేను ♦ దివ్యమణిని
భవదర్థమై కొని ♦ పరమసాధ్వీకిఁ ద
సోఁకఁగా మ్రొక్కి వే ♦ మీకడ కరు

తే. దేరఁగా యత్నమును జేసితిని; విదేహ
నరవ రేంద్రతనూభవ ♦ నాతిమిన్న
పయనమును జేయ నమకట్టి ♦ పటుతరముగఁ
దనువుపెంచెడు ననుఁ గాంచి ♦ వనట వేర్చి. ౩౨ 2616

క. వదనంబునిండ నశ్రులు, పొదలఁ దీనయయి బాష్పపూరంబున వా
క్కుదగం దొట్రిల నేఁ బో, యెద నెగసి యటన్న ద్వరను ♦ నెంతయువగతోఁ.

క. తన మోము వివర్ణముగాఁ, గనఁబడ నిట్లనియె; నోయిఁకరువలితనయా
చని నీవు సింహతుల్యుల, ఘనమతులఁ రాఘవులను ♦ గనికులవతినిఁ. ౩౩ 2617

తే. అతనిమంత్రుల మఱియును ♦ నందుఁగలుగు
నందఱను జేమ మడిగితి ♦ నని వచింపు
మన్యుహాబాహుఁడై నరామావనీశుఁ
డతిజవంబున నిచ్చటి ♦ కరుగుదెంచి. ౩౪ 2618

క. నను నీదుగిఖమహోర్ణవ, ముననుండి విముక్తి చేయ ♦ మునుగొని నీవే
యొనరింపవలయుఁ బద్ధతి; వనచరవీరా! రఘుప్ర♦వరుచెంగటికిన్. 3౫౪

చ. చని యిట నేను బొందెడుమహాత్తరదుగిఖము నీకువృత్తతా
దనుజనితంబినుల్ పలుకు♦దారుణవాక్యతతిన్ సమస్తమున్
మనమున కెక్కఁజెప్పఁదగు ♦ *మార్గము నీకు శుభస్కరంబె యా
ననియెను, రాజసింహ! విను ♦ మార్య విషాదముపేర్చి నీగతిన్. 3౬౪ 2621

క. తనమాటలెల్ల విన్నప, మును జేయుమనెన్ సమగ్ర♦ముగ నేనెఱిగిం
చినగుర్తు లెఱిగి కుశలం, బును గనియున్న దని నమ్ము ♦ భూసుత మిగులన్.

అటువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౮ - వ సర్గము.

అయ్యో హనుమంతుఁడు సీతనుగుఱించిన వాక్యముల మఱికొన్నింటిని రామునకుం దెల్పుట. అయ్యో

సీ. పురుషవరేణ్య! నే♦ బోవఁగాఁ య్వరపడు
చుండుటఁ గవి నే♦ యుదముదంబు
నాపైని నీకు నున్నదటంచు నెఱిగిన
కారణంబునను నే♦ గరుణమీఱి
సాయ మ్రొనర్పఁగాఁ జాలినవాడనే
యనెడువిశ్వాసంబునను ననుగని
గారవించుచుఁ జేయఁగాఁ దగుకృత్యంబు
దెలుపఁ దలఁచి యిట్లు ♦ పలికె; నోయి

ఆ. పవనతనయ! నీవు ♦ బహువిధముల రాఘ
వునకుఁ జెప్పవలయు ♦ నని దురాత్ము
దనుజపతిని జంపి ♦ త్వర ననుగొనిపోవు
నట్లు; వీర! యిచ్చ ♦ యలరునేని. ౨౪ 2623

క. అరిహరణ! యొక్కదిన మి, పురిసరమున నుండు మీవు ♦ బహుగుహ్యవసుం
ధర విశ్రమించి యెల్లియె, యరుగఁగలవు, గాఢశౌర్య ♦ యట్లు నిలిచినన్. 3

క. భవదీయసమక్షంబున, బ్రవిగతభాగ్యనగునాకుఁ ♦ బాటిల్లిన యి
ట్టివగయు ఊణమైనను బో,వు వదలి; నీ విచటనుండి ♦ వోయి జవమునన్. ౪

క. మఱలి చనుదెంచునంతకుఁ, గరువలిపట్టి! మదంగ♦కలితప్రాణో
త్కరము చనవచ్చు నందియ, మరయంగా లేదు; నేను ♦ నాత్మేశ్వరునిన్. ౫

* ఇచ్చే తేధ్వాఽస్తు హరిప్రవీర-అనిమా.

క. ఎడఁబాసి దుఃఖతతినిం, గుడుచుచు దురవస్థ లెల్లఁ ♦ గుండఁగఁజేయన్
దడఁబడుచు నున్నవను నీ, వెడఁబాసి చనంగ మఱియు ♦ నెల్లవిధములన్. ౫౪

క. నిను విడనాడినదుఃఖము, వనటం గుండంగఁజేయుఁ ♦ వానరవర! నీ
వనుపమశక్తియుతుండవు, గనె గనఁబడితివి నుశౌర్యఃకలితుడ వగుటన్. ౬

ఆ. నీసహాయులైన ♦ నిఖిలభల్లూకవా
నరులఁ గూర్చి నామఃసంబునందు
మిగుల సందియంబు ♦ మేనుదాల్చినయట్లు
కానఁబడెడుఁ భల్లుఁకప్రముఖులు. ౭

2629

క. తరియింపరానిసాగర, వరమును నిద్దాని దాఁటి ♦ వత్తురొ! యాభూ
వరతనయు లిద్దఱును నెవ్వరునను దాటంగఁ గలరొ ♦ వాయుతనూజా. ౮

క. గరుడునకు నీకు ననిలున, కరయఁగ నీమువ్వురకె మహానాగరమున్
దరియించుశక్తి యున్నది, యెరులకు నెవ్వరికిఁ గాని ♦ యుండదు నుద్ధిన్. ౯

సీ. కార్యవేత్తలయందుఁ ♦ గడు మేటివగుదువు
వీరుడ వగుదు విఠ్కారణమున
దుస్థరమేయని ♦ తోచునిక్కార్యంబు
సాధించుటకు నెట్టిసరణి నీవు
తలపోసినాడవో ♦ పలుకుమా; పరవీర
హరణా! మహాత్మా! కాఠర్యమును దీనిఁ
జక్కఁజేయుటకు నీ ♦ వొక్కడవే చాలు
దిదియు క్తమేగాని ♦ యిట్లుచేయఁ

ఆ. గలుగుకీర్తి నీకె ♦ కాని రామునకు లే
దఖిలవీరయుక్తుఁడై యతండు
వచ్చి యనిని దనుజవర్యుని వధియించి
జయముఁ గాంచి పౌరుషంబు నెఱపి. ౧౦౪

2632

క. ననుఁ దనపట్టణమునకుం, గొనిపోవునయేని గీర్తి ♦ కొమరారును నా
కును రామునకున్; మఱియీ, దనుజుఁడు రావణుఁడు దొంగఁతనమున వన్నున్.

తే. రాముపత్నిని గపటయంత్రంబుఁ దాల్చి
యపహరించెను నారీతి ♦ నారఘువతి
నన్నుఁ గొనిపోవు టిద్ది సుంతయును దగదు
దుర్యశము రాఘవునియందుఁ ♦ దోచరాదు. ౧౦౫

2634

చ. వరబలహంత రాఘవుఁడు ♦ పౌరుషమొప్పు బలంబునెల్ల ని
ప్పూరమున నిండఁజేసి ననుఁ ♦ బొంతముగాఁ గొనిపోవునేని భూ

వరునకు నద్దితుల్యమయి ♦ భాసురకీర్తిదమై చెలంగు; సం

గరమున శూరుడై మహిమ ♦ గ్రాలగ నొప్పురఘూర్షవహుం డొగిన్. ౧౮౪

క. తనకున్ సమానమగునీ, తిని బొరుషమెల్ల నిచట ♦ దృష్టిగ వైరుల్ తే.
గనునట్లుచేయ నీవే, యొనరింపుము నాకుఁ బ్రియము ♦ నొనరువు మింకన్.

చ. అనియిటు లర్థవంతముగ ♦ నాదృతిమీఱఁగఁ బ్రశ్రితంబుగాఁ

గనఁగ సహేతుకంబుగను ♦ త్కాసుత పల్కిన నాలకించి నే

వినయముమీఱఁ జేయఁదగు ♦ వృత్తము నెంచుచు నీట్లులంటి; నో తే

జనకజ! కీశభల్లుకవి ♦ శాలబలాధిపుడై మహాత్ముడై. ౧౮౫ 2637

చ. బలమునవిజ్ఞప్తిగొకపి ♦ వల్లభుఁ ¹డారవిసూనుఁ డీపనిం

బాలువుగఁజేయ నిశ్చయముఁ ♦ బూనినవాఁడు; పరాక్రమంబునన్

బొలిచి బలమ్మునన్ వెలసి ♦ భూతవిచిత్రకృదుగ్రశక్తిచే

నలరి మనస్సునంగలుగు ♦ నట్టితలంపులఁ బోలి వేగముం

జెలఁగ నెసంగువానరులు ♦ సిద్ధముగాఁ దగువారు తల్లిరో. ౧౮ 2638

నీ. వారికి నెల్లనంబరమున భూమిని

బాతాశమున మధ్యభాగములను

ననదృశగతిగల ♦ దదిగాక యెంతటి

పనినైన నమితశఁక్తిని జెలంగు

వారౌట సాధింపవలసినవారలై

యుందురు; బలముల ♦ సుద్ధతులయి

శక్తి నమేతులై ♦ సకలవిధంబుల

నలరారువానరు ♦ లాకసమున

తే. సంచరించుచుఁ బలుమటు ♦ త్కృతలమున

కలమిని బ్రదక్షిణముచేసి; ♦ రినతనూజు

పరిసరంబున నున్నట్టిప్లవగముఖ్య

లోక్మొందటు నాకంటె ♦ సుగ్రబులు. ౨౦౪ 2639

క. కొందఱు నాకుం దలపోయం దుల్యులుగాని యల్పు ♦ లనఁదగుకపు లం

దుం దగ నెవ్వరులే; రో, నుందరి! నేనే జవంబు ♦ శోభిల వార్ధిన్. ౨౧ 2640

క. ²తరియించితఁ గన బలవి, స్ఫురణంబున మిగులు నాకపులు వత్తురు సా

గరమును దాటి యటంచున్, బరిపరిప లుకంగనేల; ♦ పనియేదై నన్. ౨౧౪

¹ తనాథే కృతనిశ్చయః-అనిమా. ² ఇట్లు హనుమంతుఁడు తనకంటెఁ గవులందఱు బల విక్రమసంపన్నులని యనువదించుట సీతకుం గల్గునదైత్యమును బోగొట్టుట కని గ్రహింపందగు.

ఒనఁగూర్పఁగవలసినచో, జనపతు లల్పులనె పనుపఁజాలుదురు మమీ
ఘనభట్టులం బంపరుగద; జనకసుతా! దుగిఖ మింకఁ జాలుం దల్లి. ౨౨౪

¹ ఇంక రామునిపైఁ గోపఁ మించుకయును
నునుపఁబోకుము హరిపతుఁ లొక్కగఁతు
వైచి దాఁటుదు రీభూరిఁవార్ధిఁ; బురుష
సింహులగురామలక్ష్మణుల్ ఁ చెలఁగువేడ్క. ౨౩౪ 2648

నాదువీఁపున నెక్కి చంఁద్రరపు లుదితు
లై నయట్టులు నీయొద్ద ఁ కరుగుదెంచు
వారు; పంచాస్యతుల్యుడై ఁ వైరిహంత
యైనరామునిఁ జూతు వోయంబ నేగ. ౨౪౪ 2644

ధనువును దాల్చి లక్ష్మణుఁడు ఁ తప్పక యీపురికోటవాకిటన్
దనభుజిసార మేర్పడఁగఁ ఁ దా నలరారఁగఁ జూతు వింక న
వ్వనచరులన్ మృగేంద్రనమఁపారుమయుక్తుల వీరవద్యులన్
ఘననఖదంష్ట్ర లాయుధముఁగఁ గలవారల దంతితుల్యులన్. ౨౫౪ 2645

గలవు శీఘ్రకాలం, బుననే; లంకాపురమునఁ బాలించెడు మలయా
లసానువులందును, ఘనగిరినిభ కాయులై నకవులనినదమున్. ౨౬ 2646

నీకు శీఘ్రము; జననీ! యిఁకమీఁద రామఁజనపాలకుఁడున్
చానవ్రతపూర్తిం, బొనరిచి శత్రువులఁ జెండిఁ పూనిక మెఱయన్. ౨౭౪

నినుఁగూడి యయోధ్యాప, త్తనమునకుం బోయి వ్రీతి ఁ దగఁగా సింహ
సనమున నభిషిక్తుఁడు కాఁ, గనుజాడం గలవటంచుఁ ఁ గడఁగి వలికిరిన్. ౨౮

ను బాసి నీవిందు ననుభవించెడుశ్రమాళిఁ ౩ దొలఁగింపక నే
వినిపింప నామె దుఃఖం, బునఁ గుండఁగ సాహసమ్ముఁ బూనెదురీతిన్. ౨౯౪

ఇంపగునుడులను నే విని, పింపన్ శాంతిల్లి సుంత ఁ పృథ్వీసుత యా
పెంపగువగఁబాసెను ౩ నా, కంపితరిపుజాల సాధుఁగుణపరిపాలా. ౩౦ 2650

అటువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 తదలం పరితాపేన దేవి మమ్య ర్యవైతు తే-అనిమా. 2 తొలఁగింపక - విడిచిపెట్టక,
అనియర్థము. 3 ఇందలి విశేషణద్యయము రామచంద్రుఁడు శత్రుహతగాదీక్షగలిగి పోయెను
సాధ్వీమణిదుఃఖవిమోచనప్రయత్నముఁ జేయవలయునను నభిప్రాయమున రాముడు ప్రయత్నించి
వట్లు శ్రాంతఁగాఁ జేసెననియెనని యెఱుంగవగు.

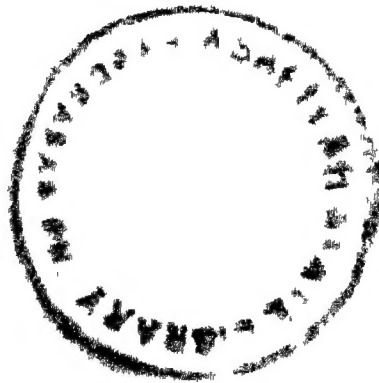
మ. శ్రుతిసంఘాతవిదు త్తమప్రకరనంస్తుత్యప్రభావా, నరా
కృతినంధాతణసంప్రకాశితలసత్కీర్తి, కృపానీరధీ
మతిమత్సంతతలక్ష్యభూతవిమలాత్మస్తవ్యవృత్తి! మహా
ద్ధతశత్రుప్రకటాటవీదహనభూతస్ఫారదివ్యాయుధా.

సీ. ఇది మహీసురకులవిదితకాశ్యపమానిగోత్రజాపస్తంబనూత్ర, శ్రీత్రి
పురసుందరీవరకరుణాత్తసంస్కృతాంధ్రకవిత్వవైభవప్రథితకీర్తి
జనమంచివంశాబ్ధిచంద్రసుబ్రహ్మణ్యవిబుధవర్యసుపుత్ర వినుతిపాత్ర
పండితగురుభక్తాండపకృష్ణాపరాభిధేయార్యజనాళిభజన

తే. నిరతశేషాద్రిశర్మప్రణీతమైన, యాంధ్రరామాయణమున ననంతశోక
కవ్వహరమగుసుందరకాండ మవని, నారవిసుధాంశుతారకమై చెలంగు.

సుందరకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

ఆంధ్ర గ్రంథములు

— వచన గ్రంథములు. —

ప్రతి 1-కి ర్పు. ఆ.		
ఆంధ్ర వచన భాగవతము, ద్వాదశ		
స్కంధములు, ఒకే సంపుటం	0	
„ మూడు సంపుటములు	10	8
ఆంధ్ర వచన భారతము—		
„ ఆదిపర్వములు	3	0
„ ఆరణ్యపర్వము	3	0
„ విరాటోద్యోగపర్వము	3	0
„ భీష్మద్రోణపర్వములు	4	8
„ కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు	3	0
„ శాంతిపర్వము	4	8
„ అనుశాసనికము మొదలు		
స్వర్గారోహణపర్వము		
వరకుగల సంపుటము	4	8
ఆంధ్ర వచన వాల్మీకి రామాయణము,		
2 సంపుటములు (అచ్చు)		
ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము	1	12
ఆంధ్ర కవిత్వచరిత్ర, బసవరాజు		
అప్పారావుగారిది	1	12
శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి		
ఆంధ్ర కవిజీవితములు	4	0
అరేబియన్ నైట్సు కథలు	1	4
న్యాయవిచారము, ప్రహసనం	4	
తులసీదాసు రామాయణము	8	0
తిలకుగారి సెక్యూరిటీ కేసు,		
ఉపన్యాసములు	0	14

ప్రతి 1-కి ర్పు. ఆ.		
ద్వాదశ శోపనిషత్తులు, వచనం	8	
భారతరమణీమణులు, 1 భా॥	10	12
డిటా రెండవ భాగము	0	10
యజుర్వేదకథాసంగ్రహము	8	
శ్రీమహాభక్తవిజయము,		
నూతనముద్రితము	6	0
నీతిచంద్రిక, చిన్నయసూరి	0	8
పంచతంత్రము, వచనము,		
సులభశైలి	0	8
నవనాథభక్తులచరిత్ర	2	0
నీతిరత్నాకరము	0	8
సంగ్రహరామాయణము	0	12
సంగ్రహభారతము	1	4
సంగ్రహభాగవతము	1	4
ప్రాచీనదేశచరిత్రలు	1	12
పతివ్రతలచరిత్రలు	2	0
దక్కనుపూర్వకథలు	2	0
భోజునికథలు	0	8
హితోపదేశము, సులభశైలి	0	12
భోజకాలిదాసకథలు, 1 భా॥	10	12
„ 2 భా॥	10	12
తెనాలి రామలింగనికథలు,		
జీవితము	0	6
సంస్కృతనాటకకథలు	1	8
దశకుమారచరిత్రము	1	8
మదవకామరాజుకథలు,		
చక్కనికూర్పు	0	14

	ప్రతి 1-కి ద్వ. అ.	
రాజశేఖరుడు, గోపాలుడు	0	8
విక్రమార్కునికథలు	0	8
చార్ దర్శిషకథలు	0	8
తాతాచార్యులకథలు	0	6
మైద్యులకథలు	0	4
జేతాళునికథలు	0	8
వీరాంగనలు	0	12
పరమానందశిష్యులకథలు	0	3
నలుగురుమంత్రులకథలు	0	4
అయిదుగురుదొంగలకథలు	0	6
రేచుక్కపగటిచుక్కకథ	0	3
సత్యనేనవిజయము	0	4
ఋషులచరిత్ర	0	8
పురాణగాథలు I	0	12
„ II	0	12
బాజీరాయని చరిత్ర	0	14
రఘువంశకథ	0	8
విక్రమార్కుచరిత్ర	1	0
వివేకానందవిజయము	2	0
పరిష్యావినోదకథలు	0	12
ఈసబుసీతికథలు, 1-వ భా॥	0	6
డిటా 2-వ భా॥	0	8
పంజాబుఅల్లరి	0	8
శుకసప్తతికథలు	0	6
మర్యాదరామన్నకథలు	0	3
మైరావణచరిత్ర	0	1
షేక్స్పియర్ నాటకకథలు	1	8
అనంతసాగరము, బుక్కరాయ		
సముద్రచరిత్ర	0	12
ప్రహ్లాదచరిత్ర, ప్రతిమలతో	0	6
శకుంతల „	0	6

	ప్రతి 1-కి ద్వ. అ.	
నల	„	0 8
సావిత్రి	„	0 6
హరిశ్చంద్ర	„	0 8
— నవలలు. —		
సీతారామము		1 4
వివస్వో, నవల		0 8
మదాలస	„ (అచ్చు)	
సుజనరంజని	„	0 8
విజ్జలదేవి	„	1 8
ఉన్మాదిని, నవల		0 4
రాధారాణి	„	0 4
అస్తమయము	„	1 8
దుర్గేశనందని	„	0 12
కపాలకుండల	„	0 12
లక్షణ	„	0 12
టిప్పుసుల్తాన్	„	1 8
లీల	„	0 6
రాజర్షి	„	1 0
తారాబాయి	„	0 14
దిలారామ	„	1 4
కోవలన్ కన్నకి		0 12
మనోహరి	„	0 14
వీరబాల	„	0 8
ఆనందమత	„	0 12
లాలాబాయి	„	0 8
ఆంధ్రరాష్ట్రము	„	1 8
రోషినార	„	0 12
బాలాదిత్య	„	2 0
దేశభక్తుడు		1 0
శంభుతోనొకనాటిసహవాసు	0	4
చంద్రగుప్తుడు, నవల	2	8